

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

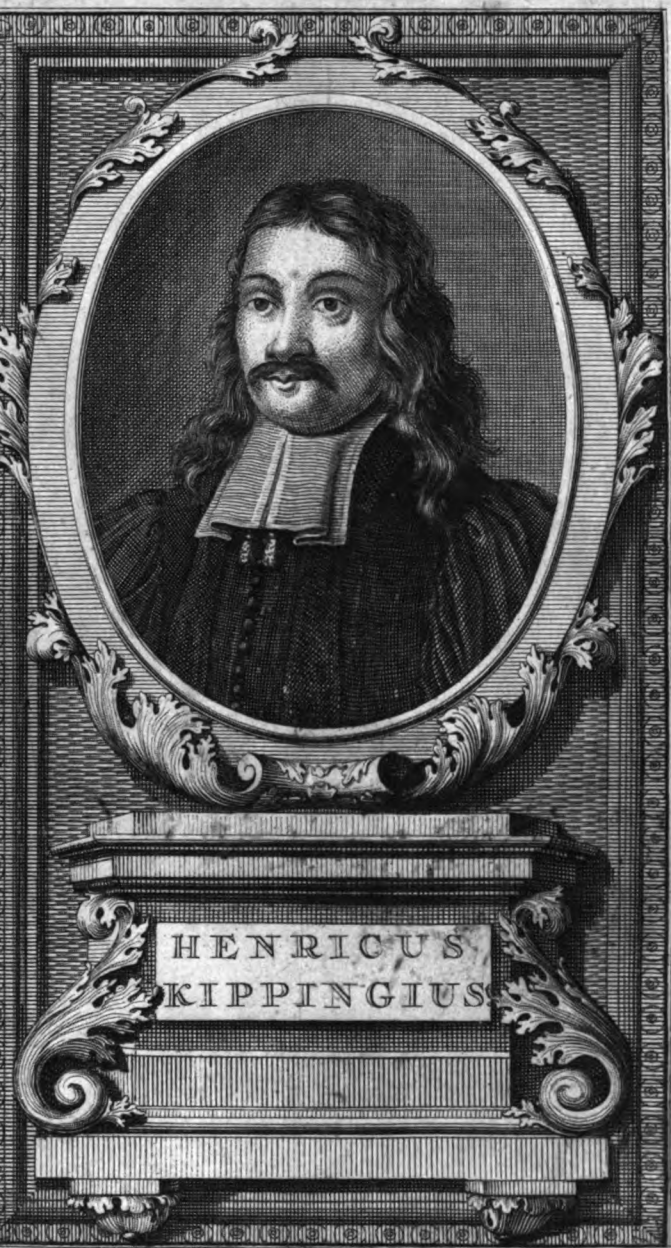
Antiquitatum romanarum libri quatuor

Heinrich Kipping

19 June — 3 July

*Bibliothèque
Lausanne*

1730

HENRICI KIPPINGII
L. A. M. & Philosophiæ Doctoris
ANTIQUITATUM
ROMANARUM
LIBRI QUATUOR.

Quibus continentur

RES SACRÆ, CIVILES, MILITARES,
 DOMESTICÆ.

Loca plurima Sacrarum Literarum & Celebrium Au-
 ctorum exponuntur, defenduntur, corriguntur;
 & multa in Theologicis & Philosophicis
 controversa accurate deciduntur.

Editio novissima & multo studio passim emendata,

Cui accesserunt

*Vita Kippingii, Elenchus Librorum ab ipso editorum,
 Notæ quædam Viri docti, Figuræ ex antiquis
 Monumentis selectissimæ, &*

IUSTI LIPSII
OPUSCULA RARIORA,

quæ in Corpore reliquorum ejus Operum non extant,

*Cum duobus Indicibus Auctorum Rerumque, altero recenti,
 altero antiore.*

LUGDUNI BATAVORUM,
 Apud PETRUM VANDER Aa,

M D CC XIII.

HENRICI KIPPINGII
L. A. M. & Philosophiæ Doctoris
ANTIQUITATUM
ROMANARUM
LIBRI QUATUOR.

Quibus continentur

RES SACRÆ, CIVILES, MILITARES,
DOMESTICÆ.

Loca plurima Sacrarum Literarum & Celebrium Au-
ctorum exponuntur, defenduntur, corriguntur;
& multa in Theologicis & Philosophicis
controverſa accurate deciduntur.

Editio novissima & multo studio paſſim emendata,

Cui acceſſerunt

*Vita Kippingii, Elenchus Librorum ab ipſo editorum,
Notæ quædam Viri docti, Figuræ ex antiquis
Monumentis ſelectiſſimæ, &*

J U S T I L I P S I I
O P U S C U L A R A R I O R A,

quæ in Corpore reliquorum ejus Operum non extant,

*Cum duobus Indicibus Auctorum Rerumque, altero recenti,
altero auctiore.*

LUGDUNI BATAVORUM;
Apud PETRUM VANDER Aa,

M D CC XIII.

Digitized by Google

AMPLISSIMO, NOBILISSIMO,
CONSULTISSIMO VIRO,
DOMINO

D. JOHANNI a STETTEN

Reipublicæ Augustanæ Senatori, Judicii Civilis
Præsidi, Rei Tributariæ Præfecto

S. P. D.
P E T R U S vander A A.

I ulla unquam res momentum
aliquod attulit ad fovendum a-
micitiae vinculum, quo inter
se animi non in præsens modo
tempus, sed in futurum quoque arcto
* 2 com-

DEDICATIO.

commercio colligantur: eam studiorum prærogativam, qua quæcunque inter aliquos illorum occasione familiaritas contrahitur, indissolubilis evadit, dudum summi eorum amatores prædicavere non sine præclara mentione hujus laudis, quam nullus, etiam qui ab limine ea salutavit, iis præripere audebit. Cujus eximiam plane sensi probationem ab illo tempore, quo in urbem nostram secessisti, ut amœno ejus diverticulo captus studiis operam præstares. Neque enim auspiciis tam dubiis cœpta tunc est primo notitia, neque hæc in vicinam ei, sed tamen vacillantem, (ut nimis sæpe accidit) quæ præsentis fere solam rationem habet, amicitiam mutata est. Sed ad ejusmodi fastigium continuo eam extulisti; ut, postquam Te Patria absentis desiderium non ultra tolerans, reducem cupido amore complexa esset, & pro Majorum Tuorum, quorum virtutibus splendida Tua Familia condecoratur, meritis debitos honores in sinum etiam Tuum effudisset, nunquam tamen istis occupationibus adeo fueris districtus, quin sæpissime honori-
fica

D E D I C A T I O.

fica mihi & ampliora, quam me meruisse mihi conscius eram, memoriæ mei testimonia dares. Hæc gloriosa recordatio quem non ardorem in me accendit? quem non impetum huc usque excitavit; ut, si non iusto, convenienti saltem aliquo modo ei publice responderem? Id promissum diu in vanum traxi, donec ita res incidit, ut H. KIPPINGII *Antiquitates Romanas* typis renovatas, & prout decebat emendatas, etiam non contemnenda tum a J. LIPSIO tum ex aliis petita accessione illustratas divulgare decreverim. Obversabatur animo, quam assiduo tenore & pertinaci diligentia studiis hic adhæseris; certum me quotidie faciebas absens, quanto magis ea maturiora placerent; agnoscebam quod præsertim genus Te tangeret; sciebam in hoc Scriptore esse eas delicias, a quarum gustatione palatum Tuum non abhorrebat. Propterea promissorum diem, qui tot abhinc annis cesserat, nunc omnino venisse ratus, exsolvendæ fidei occasionem alacer rapui, & diligenter ne efflueret cavere volui, qua hunc Auctorem cum insigni Do-

* 3

ctorum

DEDICATIO.

ſtorum applauſu ſæpius, ſed nunc maxime
recuſum Amplitudini Tuæ conſecrarem,
pignus certiffimum cum Tuæ in me ho-
noratiſſimæ benignitatis, tum meæ erga
merita tua ſummæ obſervantiæ & memo-
riæ gratiſſimæ. Nec dubito, quin libenter
hoc munus recipias, quod ſi non enormi
mole tumet, eam tamen materiam ejus-
que Reipublicæ deſcriptionem continet,
unde & noſtra Batavia, & quicquid ubi-
que eſt Regionum, quæ literarum cog-
nitione incolarum ingenia expolire con-
tendunt, ſcientiam ſe haurire debere fa-
tentur. Itaque fauſtiſſimo augurio per-
petuum Tuum amorem in hæc expertus
eximie ſpondere mihi poſſum, facilem
introitum fore huic emendatæ editioni
in ornatiffimum Tuum Muſeum, & mihi
excellens amicitiaſque Tui decus
ſine impedimento continuatum iri. Quod
ut Neſtoreos in annos propagare, Teque
Reipublicæ veſtræ commodo ſervare diu
velit Deus, ardentibus votis opto.

Dabam Lugd. Batav. a. d.
vi. Id. Jul. MDCCLII.

P R Æ F A T I O

A D

LECTOREM BENEVOLUM

DE HAC ULTIMA EDITIONE.

Dum tibi nova exhibetur hujus libri editio, si eodem momento novum fere opus e nostra officina dimitti asseverantibus credas, non est quod mireris. Debet enim novitas ejus necessario ferre oculum, quia tantum invenies discrimen primo intuitu, & hujus collatione cum iis, quæ præcesserunt editionibus. Verum ut pro reliquo conatu, qui in Auctorem nostrum impensus est, ista quoque molestia tollatur, quam fieri potest brevissime, quid ad instaurandum editionis nitorem præstitum sit, exponemus; ut eo pacto tuæ æquitati permittatur integrum statuendi arbitrium, an hic labor operæ pretium habiturus sit; de ipso Auctoris instituto non adeo solliciti, quippe cujus rationem satis dilucide in sua Præfatione reddidit. Id autem tanto minus attingere necesse erit, quum quantum erudito Orbi hoc opus placuerit, testentur septies iteratæ editiones, ex quo prima Anno MDCC. LXI in lucem prodiiit. Hoc satis valido testimonio persuasi comparato ut moris est impressionis jure, banc Editionem aggressi sumus ea forma, qua hodie plerumque Auctores antiquos variis Virorum doctorum notis instructos emitti videmus. Qui convenientissimus modus visus est, quo hic liber tanquam affecla & comes juventuti tradatur, cujus

* 4

præ-

P R Æ F A T I O

*prævio ductu , dum primis doctrinæ incrementis operam dat , paulatim exercitata & firmata se mox ad altiora & magis ardua , Academica nimirum studia commodius erigeret. Ea enim libri indoles est , ut inter tot Compendia , quæ Romanarum Antiquitatum expositionem pollicentur , eam laudem mereatur , qua sive eorum manibus versetur , qui studia amant , quibus tamen ingentia ejus materiæ volumina excutere nec vacat , nec comparare commodum est , eos nunquam nisi doctiores dimittet ; si-
ve in scholasticam juventutem incidat , facilem iis ad vetustatis intellectum viam aperiet : præsertim si inter præmiorum donationes , quibus discipulorum cursum benigne incitare scholarum Curatores & Præfecti solent , etiam hoc munere uti velint.*

Sed ne in hoc excursu simus nimii , admonet ordo ; ut ad ea , quorum mentio facta est , recensenda pergamus. Primum itaque curriculum , in quo se exercere debuit industria , emendatio textus , qui antea fædis frequentibusque sive operarum , sive cujuscunque culpa contractis vitis scatebat , consumpsit.

Proximum fuit Auctorum tam veterum quam recentiorum nomina redintegrare , & cuique propriam reddere appellationem. Turpissimum enim foret in tali luto se amplius voluntare , quo obsessa erat saltem postrema Editio , quum occurrebant : Festus Pomponius , Marcus Tyrius , Antonius Cæsar , & quæ ejus generis erant plura.

Exceperunt istam fatigationem hiantes & vitiosæ locorum citationes , quæ nunc partim sunt repletæ , partim medicam sunt passæ manum , quatenus earum vitia nobis obvia fuerunt , quum facile confidamus neminem fore adeo iniquum , ut in-tan-

IN HANC EDITIONEM.

ta multitudine omnium collationem exigat. Ejus rei exempla sunt in pag. 1. ubi erat Hesiodus in Theogonia. Pag. 111. vocat Lucretius lib. 4. carm. 19. insigni hiato pro Lucretius lib. 1v. de rer. Nat. & Horatius lib. 1v. carm. Pag. 176. Cicero Actione 4. in Verrem, quasi plures quam duæ sint Ciceronis in Verrem Actiones pro lib. 1v. in Verrem cap. 43. Et tamen sic rursus pag. 347. Cicero Act. 7. Verrin. & deinde similiter pag. 542. Cicero Action. 2. Catilinæ. Rursus pag. 348. Pomponius titulo de origine urbis. Pag. 352. Maccabæorum cap. xiii. pro cap. viii. Pag. 473. Horatius lib. v. carm. 5. pro carm. 9. Pag. 508. Psalm. 104. 15. Terque lavet &c. ubi omissum erat Propertii nomen. Pag. 522. Pollux lib. Onomast. pro lib. vi. Pag. 524. Propertius lib. iii. Epigram. 12. Pag. 529. Cujacius lib. Observat. pro lib. x. Pag. 564. δίδομεν ὁβολός, ubi etiam aliqua exciderant, ὁβολός. Meminerunt Aristophanes in Kanis & Lucianus πρὸς π. Pag. 570. apud Terentium Act. 1. sc. 1. ubi deerat comædiæ appellatio Andria. Denique pag. 575. Ovidius Epig. 15.

Sequuntur ipsa loca citata, quæ fideliter sunt emendata, prout erant pag. 12. Lucinam Nixasque pares. Pag. 13. Tactaque nascendi corpus haberet humus. Pag. 29. Humidulis spumas stringit utraque comas. Pag. 480. Utque eo magis conspicua forent, locis figebantur, ubi abierant, forent, in eminentioribus l. f. Pag. 524. inepte citabantur Ovidii versus:

Tu male jactato, tu bene jacta dato.

Seu jacies talos, victam ne pœna sequatur,

* 5.

Dam.

P R Æ F A T I O

Damno si tacito stent tibi sæpe canes.
Et rursus pari vitio Martialis pag. 552.

Longa satis nunc sum, dulci sed pondere ven-
ter

Si tumeam, fiam nunc tibi zona brevis.

*Quum Poëta non ventrem, sed zonam loquentem
singat. Præsertim vero. Inscriptiones sunt instaura-
tæ, quarum copia tædiosam sphalmatum enumera-
tionem fecit. Sed quum eadem vel æquali vel eo-
dem charactere essent expressæ, eas nunc majori
litterarum forma conspicuas & accurate juxta Gru-
terum descriptas invenies. Ut taceamus exactam
versuum ordinationem, qui hic eo situ, prout me-
tri ratio requirebat, collocati, eorumque fragmen-
ta lineolis sunt signata.*

Denique vitata priori deformitate, qua laudato-
rum Scriptorum nomina & loca nunc eadem nunc
diversa typorum figura negligenter expressa erant,
id cum cura actum est, ut singula pro cujusque si-
tu & ordine distincta prodirent. Quod ut efficere-
tur commodius, laudatos libros & capita, ne Le-
ctorem nimis morarentur, in infimas paginas dedu-
cere optimum visum est.

Porro quum multa esset suspicio vix paucis pla-
cere posse tam ingratam & confusam rerum seriem,
qua Auctor longe a se divulsam reliquerat exposi-
tionem de Consecratione Principum, & libro pri-
mo adjunctis Herodiani verbis, ea demum post li-
bri II. finem notis explicuerat, & in eodem libro I.
præsertim injecta mentione de Bileamo ejusque
Prædictionibus, earum tamen elucidationem ad
totius operis calcem, una cum duabus Dissertatio-
nibus, quæ ad librum III. proprie pertinebant, dis-
tule-

IN HANC EDITIONEM.

tolerat : id nobis licere putavimus , ut singula ad suos locos reduceremus , quo iusta fieret & consequens libri totius ordinatio , mutatis tamen pariter citationibus , quæ ad has partes respiciebant , simulque minori charactere descriptis iis Notis.

Verum ut jam transeamus ab his , quæ sanum succum in affecto corpore restituerunt , & ad ea , quæ id exterioris formæ ornatum contulerunt , progrediamur , celebranda hic imprimis est eruditissimi Viri Alexandri Dukeri facilitas , qua ex suo exemplari communicare nobiscum voluit Viri docti Excerpta quedam , quæ grato animo hujus editionis paginis subiecta sunt. Quinetiam dum omni cura elegantiam Auctori nostro conquirimus , etiam id succurrit huic seculo satis constare , nihil huic descriptionis generi magis conducere & promptiorem intellectum conciliare , quam si verbis descriptæ res oculis adspiciantur , & ideo per universum opus , ubi necessitas postulabat , depicta Antiquitatis monumenta ex fidelibus Virorum doctorum Commentariis summa cum diligentia selecta dispersimus , adjecto simul certo unde sint hausta indicio , quod quasi tacitam admonitionem subjicit , quo tendere debeas , si forsam persequendæ ulterius secundum hunc Hermetem materiæ cura subeat. Quod ut de omnibus figuris æquabiliter habeas , scies Osirim pag. 125. sic expressisse Al. Donatum l. i. de urbe Roma c. 22. Jani templum sed quadrifrontis pag. 167. præbere Nardinium l. iii. Rom. vet. c. 14. Herculis ædem pag. 169. exhibere Al. Donatum l. ii. de Urbe Roma c. 25. Lupæ Romulum Remumque lactantis effigiem pag. 322. videri in enea statua apud B. Marlianum l. ii. To-

Pogr.

P R Æ F A T I O

pogr. Urb. Rom. c. 9. *Circi formam* pag. 368. *quæ*, ut magis perspicua esset, a circo Flaminio sumpta est, huc traductam ex Al. Donato l. III. de Urbe Rom. c. 14.

Porro si in vestibulo parumper consistis, cum voluptate adspicies Auctoris Iconem exacte delineatam; & mox post hanc Præfationem ejusdem Vitæ leges, quam humanitate V. C. Johannis Havighorst V. D. M. &c. traditam & conscriptam exhibemus. Huic additus est Scriptorum, quæ ab eo sunt composita, Elenchus juxta seriem annorum, quibus singula prodierunt, editionesque iterum vel sæpius repetitæ sint. Deinceps hic reposita est Auctoris Dedicatio, quam sequitur totius libri conspectus Indice capitum comprehensus. Et si ad posticam partem transilias, nulla invenies Omissa, quæ priores editiones inepte hic concludebant, sed nunc demum suis locis apte sunt inserta.

Sic autem lustrato Kippingio, quum coronidem operi imponere pararemus, suadente Viro Clarissimo subjecimus J. Lipsii tractatus VII. quorum primus est De veterum Latinorum Scriptura, II. De re Pecuniaria veterum Romanorum, III. De Nominibus Romanorum, IV. De ritu Conviviorum apud Romanos, V. De Censura & Censu, VI. De Anno, deque ejus diversitate: Item ratione intercalandi, VII. De Crucis supplicio apud Romanos usitato. Quæ Opuscula quum raro occurrerent, nec in voluminibus reliquorum ejus Operum invenirentur, tibi frequentiore eorum usum mire gratum fore credidimus, quæ idcirco in fine adjecimus. Denique occurrunt duo Indices in utriusque Auctoris scripta abunde instructi, Aucto-
rum

IN HANC EDITIONEM.

rum prior & nunc compositus , rerum alter magis auctus. Prior vero imprimis erat necessarius , ut & statim cognosceretur , quibus testimoniis nitantur hæ Antiquitates , & hoc duce uti queat juvenis , si facili methodo discere cupiat , quæ materiæ a quibus collectæ & commentariis illustratæ sint ; & vicissim.

Reddita est operæ ratio , quæ nemini non æquorum æstimatori arridere debet. Utique talia adminicula huc collata sunt , quæ præli fervorem iterum merebantur. Eo enim allicere videbatur , quo minus nec laborem subtersugeremus , nec impensis parceremus , diversa quam alii usi sunt , & singularis in exponendis hisce Antiquitatibus Auctoris ratio , qua non jejune agrum suum colit , & centies dicta vel satis clare exposita repetit , idque ex eisdem semper fontibus , Romanæ , inquam , historie Scriptoribus. Aberrare ab tam trita semita mavult & ad remota diverticula se conferre , ut simul cum Antiquitatibus Sacrorum Oraculorum fontem & Jurisconsultorum subtilitates non leviter attingat , & præcipue Poetarum obscuritates , quibus ad istos ritus alludunt , passim illustret. Talis quum sit instituti ejus ratio , & quum tam diffusam rerum seriem tractet , etiam persuasi sumus te libenter ei condonaturum hæc paucula , quæ festinanti ejus calamo , perinde ut summis quandoque Viris contigit , exciderunt ; quæ ut ingenue agamus te celare nolimus. Ejus generis est , quod lib. 1. cap. 12. dist. 15. Peucerum ait lapsu memoriæ Tarquinium Priscum , ad quem Sibylla venit , nominare pro Tarquinio Superbo , quum tamen etiam Lactantius in hac historia Priscum agnoscat , quem
ideo

P R Æ F A T I O

ideo *Peucerus* sequi videtur. Similiter eodem cap. dist. 17. ex verbis *Josephi* vertit ἑπικαλυψάμενος velata facie, quum istud verbum de facie nihil significet. Sed *Græca* clare scribunt τὸ περιβλήματι τὸ πλεόν τ' κεφαλῆς ἑπικαλυψάμενος, veste plurimam partem capitis obtegens. Et caput solum sacrificantis tectum erat, ut ipse notat cap. 9. dist. 8.

Rursus lib. 11. cap. 1. dist. 3. cives Romanos dividit in Senatores, Equites & Plebeios, & priorum duorum ordinum cives facit Patricios. Deinde pergit, Equites iidem qui Nobiles, videlicet Primores viri claris natalibus orti &c. Et tamen ex proprio Romanæ reipublicæ instituto discimus nec Patricios se eo usque extendisse, nec Nobiles ad Equestrem proprie ordinem pertinuisse. Nihilominus in eadem divisione perseverat dist. 5. & sic agit quasi Nobiles ab Patriciis discreti peculiarem ordinem habuerint. Rursus cap. 3. dist. 7. de Prætoribus loquens scribit: Edicta sua inscribebant albo, ut facilius innotescerent, id est, tabulæ nigræ cretatis litteris. Sed cap. 8. dist. 12. contraria vice, quomodo titulos & tabellas dealbatas, inde calamo & atramento inscriptas palam affigebant Græci & Romani, ac illi quidem λευκῶμα vocabant, hi vero Album. Vides hanc veram, priorem vero Albi descriptionem magis hodiernæ consuetudini quam antiquo mori convenientem. Rursus cap. 4. dist. 1. ait: De Vespasiano memorat Suetonius, eum notis excipere velocissime solitum lib. 10. cap. 3. At Suetonius id narrat de Tito in ejus Vita cap. 3. Rursus cap. 6. dist. 9. ait: Lanista producebat servos poenæ, id est bello captos, vel ob delictum ad gladii ludum

IN HANC EDITIONEM.

ludum damnatos , ubi primam explicationem minime congruam esse apparet. Rursus lib. III. cap. 7. dist. 4. scribit : Ramum lauri protensum dextra , sinistra eburneum sceptrum tenentes , in curru obaurato sedebant. Quum ut ibi notatum est , triumphator in curru suo semper staret. Denique lib. IV. cap. 5. dist. 15. scribit : Tibialia nulla habebant , tantum quod milites illa induerent , & vocabant caligas. Nec tamen milites gestarunt tibialia , nec caligas quisquam Antiquorum Scriptorum sic vocavit. Multo minus vel Proceres solum vel Pompejus Magnus tales fascias pro ornatu sumptserunt , ut erudite docet Casaubonus ibi quoque citatus.

Habes , benevole Lector , specimina quædam , ex quibus intelligis , quemadmodum hæ Antiquitates illustrari amplius possint. Neque enim atra bile furentes esse oportet , qui hæc studia tractant , ut ab his animadversionibus in effrænatam iracundiam ruant ; quin potius tantum abest , ut hinc quodammodo contemnendus videatur sive noster sive alius quispiam , ut tanto magis amari defuncti debeant , quod tam multa a se improbo labore explicita & congregata tradiderunt , quo facilius ad eorum intellectum , in quibus ipsi hæsitavere , posterius pertingerent. Hæc tecum agenda erant , benevole Lector. Nam quid præter ea quæ commemoravimus , in hac editione emendatum vel additum sit , si priores editiones huic nostræ comparentur , non difficulter innotescet. Tu interea his laboribus prout commodum est utere , sed faventi animo , & vale.

H E N.

HENRICI KIPPINGII

V I T A

*Auctore V. Cl. Johanne Havighorst V. D. M. in
illustri Bremensium Gymnasio Eloquentiæ Pro-
fessore Ordinario, Republicæ Patriæ Bi-
bliothecario & Pædagogarcha.*

HENRICUS Kippingius mira expertus fuit fa-
ta. Musis enim destinatum, ex ipsis earum
velut castris Mars rapuerat, ac tantum non sibi
vindicaverat. Creatus jam Rostochii liberalium
artium Magister, seu Philosophiæ Doctor, in
itinere intercipitur à militibus, qui eum sua se-
qui signa cogunt. Sed, nec lituorum, nec tuba-
rum clangor, nec ulla belli incommoda, ani-
mum ipsius mutare, nec à studiis avocare potue-
runt. Inter armorum enim strepitus semper opti-
morum Autorum lectione delectabatur. Atque
cum fortè Stadæ, quæ urbs est Ducatus Bremen-
sis, excubias ageret, vidit eum Illustris atque
Excellentissimus Dominus Alexander ab Erskein,
Regiæ Suecicæ Majestatis Consiliarius, altera
manu arma, altera librum (is autem erat Statius)
tenentem, captusque rei novitate hominem ad
se venire jussit. Statim verò cognita ejus erudi-
tionē, miratus inusitatam docti hujus militis mo-
destiam, eundem Bibliothecæ Suæ, quam habe-
bat instructissimam atque exquisitissimam, præ-
fecit. Cujus usu cum indies doctior evaderet,
Correctoratum etiam Athenæi Suecici, quod
Bremæ est ad ædem Divi Petri, obtinuit. Hic
non solum solida Juventutis institutione, sed

Va-

HENRICI KIPPINGII VITA.

variis etiam eruditissimis scriptis innotuit. In eorum numero sunt, *Additamenta ad Pappi historiam*, *Dissertationes plurimæ Politicæ*, aliæque *Philosophicæ*, *Jus publicum*, & , ut eristicos ejus libros taceam, *Antiquitates illæ Romanæ*, quibus vel solis demonstravit, quantum usui Erskenianæ Bibliothecæ profecisset. Vir fuit, non eruditus solum, sed & probus atque modestus. Obiit Bremæ, anno superioris seculi lxxviii. die 26 Februarii, in ipso Auditorio Scholastico apoplexiâ correptus, exspiransque in cathedrâ, magnum Auditoribus suis, imò & Literatis omnibus, sui desiderium reliquit. Nominis quidem memoriam, cum cœlebs vixerit, nulli propagant liberi, sed conscripti ab ipso libri, ætatem, ut merentur, ferentes, æternæ ipsum Autorem posterorum commendabunt memoriæ.

ELENCHUS LIBRORUM

a

KIPPINGIO

conscriptorum, juxta annorum quibus editi
sunt, seriem.

- H.** KIPPINGII *Antiquitatum Romanarum Selectarum Recensius novus*, 8. Bremæ 1661. 1664. 1668. 1674. 1679. Franeg. 1685. 1695.
- *Recensius Historiæ Universalis Sacræ & Profanæ*, 4. Bremæ 1661. 1665.
- *ad Epitomen Historiæ Ecclesiasticæ Joh. Papi Auctaria*, 8. Jenæ 1662.
- *Exercitationes de Scriptura Sacra* 12. Francof. 1665.
- *Exercitationes Sacræ de Creatione & Statu primi Hominis*, 12. Bremæ 1665. 4. Franc. 1672.
- *Exercitationes de Scriptura Sacra V. & N. T.* 12. Bremæ 1667.
- *Institutiones Politicæ*, 4. Francof. 1667.
- *Institutiones Physicæ*, 4. Francof. 1667.
- *Notæ & Animadversiones in Aubrii Præfensiones Gallicas*, 12. Bremæ 1668.
- *Bustum Iorristicum*, 12. Bremæ 1668.
- *Liber singularis de Cruce & Cruciaris in Exercitat.* xxxv. 12. Bremæ 1669.
- *Institutiones Ethicæ methodicæ*, 12. Bremæ 1670. ---- In-

ELENCHUS LIBRORUM.

- *Institutiones Physicæ methodicæ*, 4. *Bremæ* 1670.
- *Responsum novum*, 12. *Bremæ*.
- *de Cruce & Cruciaris*, 12. *Bremæ* 1671.
- *Nova Methodus Juris Publici*, 12. *Bremæ* 1672.
- *Institutiones Politicæ, Pneumaticæ & de Creatione*, 8. *Bremæ* 1672. & *cum Dialectica at Metaphys.* 8. *ibid.* & *Francos.* 1674.

Magnifico & Nobilissimo

D. DANIELI NICOLAI U.J.D.
& Regio Cancellario Regiminis in Ducatibus
Bremenſi ac Verdenſi.

Admodum Reverendo & Ampliſſimo

D. MICHAELI HAVEMANNO
Regio Superintendenti Generali.

Admodum Reverendo & Ampliſſimo

D. DANIELI LUDEMANNO
S. S. Theol. D. Regio Conſiſtoriali & Super-
intendenti in diſtrictu Bremenſi.

Reverendo & Ampliſſimo

D. MICHAELI LUDOVICI
Regio Conſiſtoriali & Superintendenti Ca-
ſtrenſi.

Dominis Patronis ſuis.

FELICIA OMNIA!

• **Q**Uatuor libros Antiquitatum verarum, id eſt, Ro-
manarum ſtudio atque induſtriâ meâ deſcriptos,
Vobis totidem Patronis meis, inſcribo, & perpetuæ
obſervantiæ Indigitamentum **LIBENS. MERITO. D.**
D. CONS. Utinam majus aliquod vel ſpecioſius munus!
Nec Patronis ſolum meis, verum quoque Scholæ ejus,

Cujus pars magna fui

hactenus, & velit illa ſub patrociniſtuo veſtro perennare,
ne Sycophantarum morſibus in periculum aliquod addu-
catur. Tantò felicior â Vobis petuntur iſta, quantò ma-
niſteſtius conſtat, & Religionis Veræ & Virtutis & Do-
ctrinæ amore ſincero Vos omnes flagrare, quosdam li-
bris

D E D I C A T I O.

bris insuper editis excolere illud ἡ Διὸς πατρίαν, ut nunquam mutare velitis prolixum affectum ergà Literas amceniores, & harum Consecranios. Sunt inter Vos, & quis nescit, quandò apud omnes ingenuè profiteor, quorum beneficia in me summa, non ab uno anno, sed à plurimis, qui fontem benignitatis ultrò referaverunt, ut flumine velut irrorarer. **DIVI** ejus exemplo, quem Regis ministrum fidum, omnibus nobis insigniter notum, humani generis delicias, abstulit inexorabile Fatum, & pro maximis ejus meritis immortalibus Caelorum præmiis clementissimè exornavit **DEUS**. Nec ista in gratiam aut gloriam. **DEO** soli & humanitatis usibus imputatis, ac fructum beneficii censetis unum, fecisse. Ad demerenda illa, mihi quidem præter sterilem obsequii voluntatem nihil relictum est. Voluntatem tamen memoriâ eximii favoris ardentem, ad omnia officia paratam, quam nec depositurus sum, tunc, credo, cum avulsus ab hoc corpore animus in æternis illis locis erit. Quæso ut ità censeatis, & ejus obnoxii addiætiq; testes ac velut obsides, hos libellos capiat: si molis pugillo mensurentur, fortè precii exigui, rerum tamen arbitrio majores, à quibus precium aliquod Fama, non semper mala, nisi à malis autoribus, (quos spernendo sperno) conciliabit. Servet Vos **DEUS** longævus. Scripsi *Bremæ* è Collegio Regio ad *D. Petri*. Die *III. Augusti* *M. DC. LXIII.*

V E S T E R

Obsequiosus Client

M. HENRICUS KIPPING.

* * 3

HEN-

HENRICUS KIPPINGIUS

LECTORI

BENEVOLO SALUTEM.

COeperam ante aliquot annos in varia Poëtarum omnium antiqui ævi, eaque obscuriora loca Animadversiones diffusas conscribere. Erat consilium, quando nimis semper deditus fui Veterum studiosa lectioni, pro memoria subsidio conari ita, ne fugitiva oblivio eas mihi subduceret. Interea factum est, ut quando non licebat pertexere singula & omnia, staret calamus cæterum alacris, verum injuria temporum obnoxius, & quis ignorat, has mansuetiores literas secessum scribentis & ocia uberrima querere, tanto digniores ut illa obtineant, quod non sint Agyrtarum nuga impostoria vel Silenorum oblongi pili? Esse hoc seculo, qui vanis potius occupent operam suam harionationibus, aut lucrosis nugis, palam est, olim aliter erat, cum artes non sordido quidem lucro, sed honesto splendore metiebantur Viri docti. Nec hodie desunt, tantum quod ubique locorum non sunt, postquam optimis etiam connivere allubescit, quando Satyrorum insanorum clamoribus fatuis & ambitiosis impares sunt. Ne tamen perirent, in fasciculum redegi, miscellas Dissertationes in publicum editurus, ut quovis modo jacturam rescircirem. Hæ dum moliantur, dum comuntur, annus est, agebat olim Comicus de suis, ego verius de his Nymphis meis, & quia nec ita satis cohærebant, demum composui, ut haberent formam justî operis, ANTIQUITATUM ROMANARUM titulo. Hæc indicavi, ne mireris, quod sint ubique copiosa Poëtarum allegata. Nam hi latices sunt a quibus promanaverunt fontes, eoque derivando Historicos ac Fastos, in facili erat, amnem efficere, si non litoribus suis latum, saltem aquis profundum. Hoc volo, percipisse me verbis, rerum tamen hanc quicquam omisisse.

Gyral-

P R Æ F A T I O.

Gyraldos & Sigonios describere nolui, contentus ita fuisse Rosinum, quamquam nemo istorum a me neglectum habitus fuerit. Legi enim, fatcor, sed oneris instar duxerim, alterâ vice eisdem relegere, adeo sese diffundunt Nomenclatorum & Rhetorum more. Dempsterus ab ingenio destitutus hanc erat, maxima lectionis presidio instructus, attamen melius opera pretium facturus, si non iam convalescere promiscua, quam deligere eximia voluisset, itaque omissis triariis, ignobilem voluorum aciem in campum educebat. Ego Recentiorum monumenta perlustrare cum magna animi voluptate ausus, ex novis testimoniis corrigo, defendo, demuto antiquos ritus rituumque testes. Addo summa & optima fidei Censores, quos Rosinus ignorat prorsus, Inscriptiones dico, & commodis locis aptissime infero, ut vere credas, Lector, te legere Antiquitates, cum Antiquissimo sermone & saepe Aboriginum fantem audis, non solum Italiam, sed quoque Hispaniam, Galliam, Germaniam, Pannoniam, amplissimi ejus Imperii provincias magnas, in Columnis & Marmonibus. Numismata, Icones, Sculptura eunt subsidio, magno labore nec minori sumptu conquistata suppetia, ut haberetis eo plura firmamenta rerum pulcherrimarum. Pulcherrima sane litera sunt, quando & ipse Deus voluit a Barbarorum crudelissimis depopulationibus non prorsus memorias illas veteres deleri, conservavit vero, ut ingratissimi mortalium sint Barbari illi mustei, quibus ista non placent. Adversus illos horribile carmen pronunciamus: QUI. VETAT. INGENIO. VALERE. BOEOTUS. ESTO. VEL. SI. MAVELIT. PHRYX. APOLLO. DIXIT. FAUNUS. VATES. APPROBAVIT. SILENUS. BARBATUS. DISSENSIT. Verum hic foras ire iussus, fenestellaceum galericulum adducebat super aures, ne apparerent esse Mida, atque condemnaretur ad ergastula, ubi mortui boves incurfant vivos. Hactenus de opusculi nostri ortu & methodo, ut pariter mecum id scires. Quod superest, servavi Laurentium illam legem: Nemo alienum quid tollat in armum. Sciens quidem, nam

PRÆFATIO.

*tale quid si peccatum a me est sine dolo, si quustior adven-
tor ab alterius vestibulo discedo, quam eo ingressus fui,
litem aut vim fieri veto, & quisque habeat res suas, dum-
modo mihi relinquat meas a recto iudicio, cum neminis
injuriâ, profectas. Reddo sortem cum fœnore, & laudo
illos, per quos profeci. Tu fructu bone Lector, & si quid
me fefellit aut fugit, sit venia. Nemo ita ingenio aut in-
dustriâ potest, ut omnia colligat, intelligat: nec veto, imo
posce, ut manum alius addas. Vale & fave.*

INDEX CAPITULUM.

LIBER PRIMUS,

Quo continentur res Sacrae.

CAPUT I. De Diis Selectis Consentibus.	Pag. 1
CAP. II. De Selectis Diis Popularibus.	63
CAP. III. De Diis Indigetibus & Semonibus.	94
CAP. IV. De Diis Rusticanis.	110
CAP. V. De Diis Peregrinis.	125
CAP. VI. De Gentilium Theologia, quæ Literis Sacris continetur, Digressio prior.	130
CAP. VII. De Statuis & Simulacris Deorum.	145
CAP. VIII. De Templis & Aris Deorum.	156
CAP. IX. De Cerimoniis Sacrorum.	172
CAP. X. De Feriis & Diebus festis.	186
CAP. XI. De Sacrificiis eorumque requisitis.	204
CAP. XII. De Ministris Sacrorum.	235
CAP. XIII. De eminentia Potestatis civilis probata adversus Papalis factionis Scriptores Digressio posterior repetitæ lectionis.	287
CAP. XIV. De Consecratione Principum corollarium.	300
CAP. XV. De Bileami Oraculis corollarium, in quo illa exponuntur, observatis cumprimis iis, quæ ex moribus & ritibus Gentium deducuntur.	312

LIBER SECUNDUS,

Quo continentur res Civiles.

CAP. I. De Magnitudine Urbis Romanæ.	322
CAP. II. De Jure Civitatis Romanæ.	331
CAP. III. De Magistratibus variis.	336
CAP.	

INDEX CAPITUM.

CAP. IV.	De Ministris Curiaë.	355
CAP. V.	De Aerario & Collectis publicis.	362
CAP. VI.	De Ludis publicis.	367
CAP. VII.	De Judiciis publicis.	392
CAP. VIII.	De Cruce adversus Baronium ejusque abbreviatorem Spondanum Diatriba peculiaris.	401

LIBER TERTIUS,

Quo continentur res Militares.

CAP. I.	De Militum delectu.	420
CAP. II.	De Peditatu & armis ejus.	431
CAP. III.	De Equitatu & armis ejus.	437
CAP. IV.	De Expeditione terrestri.	442
CAP. V.	De voto a Jephtha prolato corollarium.	453
CAP. VI.	De Expeditione maritima Dissertatio.	454
CAP. VII.	De Victoria & sollempnibus ejus Dissertatio.	469

LIBER QUARTUS,

Quo continentur res Domesticae.

CAP. I.	De statu Familiarum.	484
CAP. II.	De Jure Connubiorum.	491
CAP. III.	De apparatu Conviviorum.	500
CAP. IV.	De Ludis privatis.	522
CAP. V.	De Vestimentorum habitu.	526
CAP. VI.	De processu Funerum.	558

JUSTI LIPSII

TRACTATUS SEPTEM.

I.	De veterum Latinorum Scriptura.	592
II.	De re Pecuniaria veterum Romanorum.	596

CAP.

INDEX CAPITUM.

CAP. I.	Pecunia qua materia & quando primum signata.	Ibid.
CAP. II.	De Asse, Quadrante, Sextante, Triente.	597
CAP. III.	De Denario, Quinario, Sestertio.	599
CAP. IV.	De Nummo Aureo, ejusque æstimatione. Itemque de usu Nummorum promiscuo.	600
	De Ratione per singulas species supplicandi.	Ibid.
	De Sestertiis.	601
III.	De Nominibus Romanorum.	603
CAP. I.	De Prænomine.	Ibid.
	De Nomine.	605
	De Cognomine.	Ibid.
CAP. II.	De Libertorum & Servorum nominibus.	Ibid.
CAP. III.	De nominibus Fæminarum.	606
CAP. IV.	De nomine Adoptivorum.	Ibid.
IV.	De ritu Conviviorum apud Romanos.	607
V.	De Censura & Censu.	611
VI.	De Anno, deque ejus diversitate: Item ratione intercalandi.	618
VII.	De Crucis Supplicio, apud Romanos usitato.	624

ERY-

ERYCIUS PUTEANUS IN LAUDATIONE JUVEN- TUTIS BELGICÆ:

Quid honestius , quàm de Eruditione , Histo-
riâ , Antiquitate Latinè differere aut loqui ?
quid honestius , quàm ipso sermonis habitu ,
velut signo candidatum se præbere & probare Eru-
ditionis , Historiæ , Antiquitatis ?

Et paulò post :

Ut rotem & imbrem etiam adultæ segetes po-
scunt : ita Scientiæ literas , & extremâ quo-
que senectâ non minus succo quam cibo opus ,
ut alamur. In omni convivio , cui Hilaritas præest ,
poculis fercula irriganda sunt : & Philologiæ illo
nectare magnarum Artium siccitas aut severitas.

ANTI-

ANTIQUITATUM ROMANARUM LIBER PRIMUS.

QUO CONTINENTUR RES SACRÆ.

CAPUT PRIMUM.

De Diis Selectis Consentibus.

I. NUM DEUM esse, passim docet *Scriptura*. Maximam Deorum copiam habuerunt Pagani, qui Christum natum antevertendo procul remoti erant à fœdere sancto cum Judæis sancito *Psal.* ¹, *Ephes.* ² Verum Deum ignorabant, ut ipsi fatebantur, cum Epimenide Philosopho auctore in Antica ad depellendam pestis vehementiam ponebatur Ἀντὶ ἀγνώσεω Θεῶ Ἀθ. *Apost.* ³. Meminerunt Aræ hujus *Diogenes Laërtius* ⁴, & *Lucianus* ⁵. Itaque *Deum Judeorum*, qui omnino Deus verus erat, vocabant *incertum*. *Lucanus* ⁶:

— Et dedita sacris

Incerti Judæa Dei. —

Triginta mille Deos sub ductore uno maximo Jove educebant Græci prisca, quod refert Deorum millium consarcinator *Hesiodus* ⁷:

Τεῖς δ' μύριοι εἰσὶν ὅτι χθονὶ πάλυτοτέρῃ
 Ἀθάνατοι Ζεὺς φύλακες θνητῶν ἀνθρώπων.

A

Eorum

(1) CXLVII. 19. 20. (2) 11. | *Epimenidis.* (5) in *Philopatride.*
 12. (3) XII. 22. (4) in *Vita* | (6) lib. 11. *Pharsal.* (7) in *Operibus.*

Eorum præcipuos in sacra sua *vanitatis plena* deduxisse Romanos, ait *Cicero* ¹. Credebant, esse *Deos Electos* majorum gentium, viginti: JUNONEM, VESTAM, MINERVAM, CEREREM, DIANAM, VENEREM, MARTEM, MERCURIUM, JOVEM, NEPTUNUM, VULCANUM, APOLLINEM, JANUM, SATURNUM, GENIUM, SOLEM, ORCUM, LIBERUM, TELLUREM, LUNAM. Duodecim illos priore loco singulari nomine vocabant *Consentes*, qui ab *Æthere* summo ad Lunam usque descenderent, & rebus humanis dirigendis operam indefessam navarent. *Inscriptio* Daciæ: I. O. M. CETERISQUE DIIS. CONSENTIBUS. M. OPPELIUS. ADJUTOR. II. VIR. COL. *Gruterus* ². Reliquos octo *Populares* vocare liceat, quoniam cultus eorum apud vulgum notior erat ab antiquo. Hunc Deorum Senatum magnum excipiebant alii minorum gentium Dii, qui rebus publicis intenti minus, privatis quorundam necessitatibus subvenire posse credebantur. Eorum nonnullos vocabant *Indigetes*, qui cum Heroës bello ac pace in vivis fuissent, aut etiam invento nobili adjuvissent hominum res gerendas, post obitum *Sanctiorum* meruerunt, inque Deorum album relati sunt. *Lucanus* ³:

*Quaque patet Terras inter, Lunaque meatus
Semidei Manes habitant, quos ignea virtus
Innocuos vita patientes Ætheris imi*

Fecit, & aternos animam collegit in orbis.

De virtute quod dicit, ante eum non dissimiliter expresserat *Virgilius* ⁴:

—— *Ardens evexit ad athera virtus.*

Eodem pertinent ista ⁵:

*Ille Deum vitam accipiet, Divisque videbit
Permistos Heroas, & ipse videbitur illis.*

Et iidem erant *Novensiles*, id est, novissimâ sorte in Deo-

(1) *Lib. 11. de Nat. Deor.* (11) *Pharsal.* (4) *lib. VI. Æ-*
(2) *in Volumine pag. 3.* (3) *Lib. noïd.* (5) *Bucolis. IV.*

Deorum numerum relati. Tercio loco veniunt *Semo-*
nes, ob meriti paupertatem infra Cœlites positi, ut
 ait *Eugentius*.¹ Alias Diabolorum & hominum quif-
 quilias, quales erant Dii Silvatici, Agrestes, Marini,
 Fluviales, Montani, cum addis, myriades Deo-
 rum habebis. Hanc Paganorum nimis liberalem in fa-
 ciendis Diis facilitatem scriptis nervosis impugnave-
 runt Doctores veteres, *Cyprianus*², *Arnobius*³, *Eu-*
*sebius*⁴, *Lactantius*⁵, *Athanasius*⁶, *Augustinus*⁷, *Pru-*
dentius.⁸

II. Deorum velut apparitores erant, *Genii*. Doce-
 bant Phœnices, Ægyptii & vetustiores Græci, quod
 Deus ante Mundum sensibilem extitisset, eumque ad
 ærtum temporis initium condidisset, multis vero etiam
 ante Mundum sensibilem productum seculis apud
 Deum extitisse Mundum intelligibilem, id est, *Ge-*
nios & *Mentes*: ac *Mentes* demum arroganter agen-
 tes seque Deo æquare volentes, ejectiones Cœlo, utque
 poenas superbiæ darent, corpora quædam fragilia opẽ
Geniorum effecta esse, in quæ, velut carcerem, de-
 truderentur, & ingrata sæpe paterentur, *Geniis* dein-
 ceptis additis velut censoribus & exactoribus eorum
 quæ gererentur, quique essent interpretes pro huma-
 nis rebus ad Deos referendis, ut preces & sacrificia
 maxime placerent, atque homines vicissim beneficia
 Deorum acciperent, ubi *Genii* ministri essent provi-
 dentię Superiorum, quatenus hi de sublunaribus cu-
 rarent aliquid. Locus est Daniel.⁹: *Præter Deos quo-*
rum habitatio cum carne non est. *Genios* ergo credebant
 rebus humanis immisceri, non vero Deos, aut hos
 rarius e Cœlis descendere in Terram, ut hominum
 rebus intersint, quod patet exemplo *Lystrensi*

A 2

Act.

{1} de prisco Sermone, num. 21. {2} de Vanitate Idolorum. {3} adversus Gentes. {4} de Præ-
 paratione & Demonstratione Euan-
 gelica. {5} Institutionibus divi-
 nis. {6} Oratione contra Idola.
 7 de Civitate Dei. {8} Libris ad-
 versus Symmachum. {9} 11: 11.

Aët. Apost. ¹: *Dii assimilati hominibus descenderunt ad nos.* Ad quæ verba notavimus quædam in *Auctariis Historia Ecclesiastica* ². Prolixe refert illa *Plato* ³, unde porro enotant *Engubinus* ⁴, *Alcinous* ⁵, *Johan. Fernellius* ⁶. Adeoque certum est, versari in Terris, & hominum negotiis immisceri Naturas quasdam eminentiores & robore pollentes, neque esse hæc commenta fabularum, nec species inanes vel imagines evanidas, sed res quasdam consistentes & effectrices actionum manifestarum. *Aristoteles* ⁷ veteris Philosophiæ animosus censor, ut pleraque magistri sui *Platonis* decreta, ita etiam Genios impugnat, & tantum Mentis quasdam asserit pro Cœlis rotandis, unde non possint ad alia negotia obeunda descendere. *Casalpinus* ⁸. Nec aliter statuebant *Aphrodisæus*, *Simplicius*, *Themistius*, *Avicenna*, qui nullas esse credunt Naturas separatas, atque effectus harum naturæ ordinariæ causis adscribunt, uti prolixius ostendunt *Pomponatius* ⁹, *Piccolominius* ¹⁰, *Stephanus Theopulus*. ¹¹

III. De Saducæis vulgo scribunt, quod docuerint, Angelos tantum esse motus & impressiones quasdam naturales Dei jussu vel bona vel mala operantes. *Severinus* ¹², *Joh. Calvinus* ¹³, *Johan. Scarpus* ¹⁴, *Ludov. Crocius* ¹⁵, *Hottingerus* ¹⁶. Huc applicant illud quod scriptum est Aët. Apost. ¹⁷: *Saducei quidem dicunt, non esse resurrectionem, neque Angelum, neque Spiritum.* Miratur *Josephus Scaliger* ¹⁸ negasse Saducæos, quod Angeli essent, qui tamen Libros Sacros recipiebant, ubi tot modis

(1) XIV: II. (2) pag. 9. (3) in *Symplesio & Timæo*. (4) Lib. VIII. de *Perenni Philosophia*. (5) de *Dogmatibus Platonis*, cap. 24. 25. 26. (6) Lib. I. de *abditis rerum Causis* cap. 16. (7) Lib. XII. *Metaphys.* cap. 12. lib. VIII. *Phys. general.* (8) in *Questionibus Peripates.* lib. II. tit. 3. 4. 5. 6. (9) de *Incantatio-*

ne pag. 115. (10) de *Rerum definitione* pag. 165. (11) lib. VI. *Contemplat. Academ.* cap. 2. (12) in *Tribaresio* lib. II. pag. 150. (13) *Institutionum* cap. XIV. dist. 9. (14) in *Cursu Theolog.* Tom. I. pag. 186. (15) *Syntagm. Theol.* lib. III. pag. 753. (16) *Theol. Philologicæ* p. 34. 35. (17) XXIII. 8. (18) in *Elenccho Tribaresii* cap. 16.

CONSENTIBUS. *Lib. I. Cap. I.* §

modis apparitiones, effecta, prædicta Angelorum narrantur. Verior opinio est, quod hoc tantum negaverint, esse *Spiritus permanentes*, utpote qui non minus, *ut homines*, mortales in ortu & occasu forent. Quanquam vero *Serarius*¹ conetur aliquid pro confirmanda opinione altera, quæ vulgo de Saducæis invaluit, frustra tamen est, adducendo Patrum quorundam testimonia, quos vel locus ex *Actis* prolatus, male vero expositus, vel conversatio cum Samaritanis erroneis, in hanc sententiam descendere compulit. Sane tales fuerunt, cum quibus litigat *Iustinus*², neque isti aliter statuere poterant, quia Epicuri magisterium per omnia sectabantur, *Iosephus*³ quidem ordine enumerat *τὴν κρείττονος δόξαν* Saducæorum; verum quod negaverint, Angelos esse, omnino non meminit, & confert Rabbini *Menasseh Ben-Israel*.⁴

IV. Adferemus illa, quæ demonstrant, Genios esse ac vere operari. *Primo*: Dantur furiosi & obseffi, qui linguas ignotas perfecte loquuntur, cum tamen nunquam eas didicerint, & res occultas effutunt, de quibus nemo illos erudit. Omnino igitur assistentes sibi habent Naturas eminentiores, à quibus suppeditata noverunt, & quarum noxiâ intemperie affliguntur. *Excipit Aristoteles*⁵ evenire hoc illis propter copiam atræ bilis concitatæ, quâ per idonea medicamenta evacuatâ insanire desinant & linguas nesciant. *Petrus Aponensis*⁶, *Pomponatius*⁷, *Levinus Lemnius*⁸. *RESPONDEO*: Quomodo humores concitati progenerabunt verba & nomina significantia ex instituto, ut *Philosophus* ipse definit.⁹ Et quod *alibi* docet, *nihil est in mente, quod non antea fuerit in sensu*. Quanquam vero per medicamenta possit humor melancholicus

A 3

eva-

<p>(1) in <i>Minervali</i> lib. IV. cap. 16. 17. (2) in <i>Tryphone</i>. (3) lib. XVIII. <i>Antiquit.</i> cap. 11. & lib. 11. de <i>Bello Judaico</i> cap. 7. (4) lib. 1. de <i>Resurrect. Mortuo-</i></p>	<p><i>rum</i> cap. 6. (5) <i>Problem.</i> 30. (6) <i>ibid.</i> in <i>Commentario</i>. (7) <i>l.d.</i> (8) lib. 11. de <i>occultis Naturæ</i>. <i>Miraculis</i> cap. 2. (9) lib. 1. de <i>Interpretat.</i> cap. 2. text. 3.</p>
--	--

evacuari, ac tunc desinant istæ mentis delirantis impressiones, causa tamen rei hujus est, quod Genius nequam citra instrumenta congrua haut facile cerebri actiones perturbat, his destitutus, perverse agere desinit, recte ait *Franciscus Vallesius*.¹ Excedit vires Naturæ, ut aliquis, non dico, verbum unum alterumve linguæ ejus, quam nescit, casu proferat, sed ut perpetuum sermonem, & ad quævis non præmodicata apte respondeat, imo etiam res occultas indicio prodat.

V. *Secundo*: Dantur Oraculorum responsa, quæ apud Deorum simulachra edebantur. EXCIPIUNT: Vates Deorum cultibus addicti incumbabant terræ spiraculis, unde egressa, vel potius Siderum virtute educta halituum copia movebat animos virorum ad præsagienda futura. *Aristoteles*², *Plinius*³, *Pomponatius*⁴. Verum hoc bene refellebant *Theophrastus*, *Ammonius*, *Apuleius*, *Philoponus*, *Avicennas*, & Oraculorum causas efficientes docebunt, Genios esse. Prædicere futura, ultra hominis vires est; spiracula terrarum inanes & inanimes res sunt. Sidera perinde ratione carent, itaque non agunt in mentem hominum, producendo in illâ notiones significativas. Dicemus plura *infra*⁵. Eodem referri debent Somnia futurorum præsaga, de quibus est *infra*⁶.

VI. *Tertiò*: Dantur Spectra & Visa, Audita portentosa, Larvæ, Terricula, nocturni Tumultus. Plenæ de his sunt Historiæ, & novit *Aristoteles*⁷. Male vero cum Epicureis ad fallaces imaginationes refert; quos ait *Plutarchus*⁸ statuisse, Terriculamenta ista esse hominum delirorum vanas cogitationes, qui cum aliquo mentis errore vel corporis intemperie vexantur, Dæmonum invasiones obtendant. Similia disserit *Cassius* apud eundem *Plutarchum*⁹. Verum Spectra ista, quæ

(1) in *Sacrâ Philosophiâ* cap. 15. 18. (2) *de Mundo* cap. 4. (3) *lib. 11. Histor. natur.* cap. 95. (4) *de Incantatione* pag. 298. (5) *distinct. 25.* (6) *cap. 12. distinct. 9.* (7) *de Miraculis auditis.* (8) in *Vitâ Dionis* pag. 391. (9) in *Vitâ Bruti* pag. 400.

CONSENTIBUS. *Lib. I. Cap. I. 7*

quæ Dioni & Bruto visa sunt, edebant voces. Neque Dion, Brutus, erant viles animæ terroribus fortuitis obnoxie, sed Viri magni & rectæ mentis compotes, attamen usque adeo Spectris visis commoti fuerunt, ut amicis suis eorum, quæ viderant ac audiverant, solliciti indicium facerent.

VII. *Quarto*: Dantur Magi, Sagæ, & Spirituum familiares, qui ope horum (secundum scripta *Johannis Trithemii, Aureoli Paracelsi, Cornelii Agrippa, Roberti Fluddi, Julii Cesaris Vanini*) mira comperiunt, mira operantur, arcana produnt, literas & linguas, quas nunquam didicerunt, noverunt, ad loca dissita celerime pergunt, celerrime domum revertuntur. Quomodo hoc, nisi ope Geniorum? EXCIPIUNT; *Multos fallit imaginativa, ut referant de visis factisque, ubi mera sunt prestigia. Pomponatius¹, Joh. Wierus². Verum frustra illi imaginativam efficere posse garriunt talia, quæ omnino supra vires hominum sunt, dum cæli turbantur, tempestates concitantur, catenæ ferreæ lacerantur, homines & bruta citra contactum læduntur. Et frustra illi hominum fascinatiis sensibus imputant, quod specie visibili Genios referunt Sagæ apparere, commercia verborum, pacti, consiliorum fatentur homines vegeti & mentis integræ. Nocturna comitia in Bructero celebrat vulgus Westphaliæ, & vicinarum Regionum. Neque sunt illa mentis quædam illusiones, verum Sagæ deportantur vere ad cœtus istos, scopis & furcis, hircis & felibus insidentes, ope Geniorum vectorum, unguentis Stygiis perlitæ & cerimoniis peractis. Exempla copiosa produnt *Bodinus³, Remigius⁴, Andreas Libavius⁵, Gœdolmannus⁶, Caspar Schottus⁷.**

A 4

VIII.

(1) <i>l. d.</i>	(2) <i>de Prestigiis</i>	(5) <i>in Strigipurtio.</i>	(6) <i>lib.</i>
<i>Demonum lib. 111. cap. 111 & 12.</i>		<i>11. de Prestigiis cap. 4.</i>	(7) <i>in</i>
(3) <i>lib. 11. Demonomanie cap. 4.</i>		<i>Physicâ curiosâ lib. 1. cap. 23.</i>	
(4) <i>lib. 1. Demonolatriæ c. 14.</i>			

VIII. *Virgilius* de Mœri Incantatore¹:

His ego saepe lupum fieri & se condere silvis.

Quod Magi Sagæve in lupos, canes, feles vere demutari possint Geniorum artibus, affirmant *Pomponatius*², *Joh. Bodinus*³. Rectius dicitur cum *Remigio*⁴, *Joh. Lanizio*⁵, *Sennerto*⁶, *Casparo Schotto*⁷, quod Genius imaginativam hominis corrumpat, ut sæviat more bruti, corpori vero nebulam circumfundat, ut exteriorem figuram in oculis aliorum mutet. Ratio hæc est: Hominem convertere in brutum, est creaturam unam ad alteram toto genere differentem redigere. Scelus Dei hoc opus est, neque sufficit potentia finita ad effectum istum edendum. EXCIPIT Bodinus: (1) *Visus apprehendit homines illos, ut veros lupos, canes, feles, asinos.* RESPONDEO: Visus non apprehendit objectum ipsum, quomodo in se & per se est, verum uti est præstigiis circumfusus, & quasi novâ formâ refictum. Qualis ergo est rei imago, talis est apprehensio ejusdem. (2) *Currunt quadrupedes, carent sermone, edunt sonos horridos.* RESPONDEO: Cursus quadrupes est inflexio manuum ac pedum, quam Diabolus vector miserorum illorum facilis præstat. Ille etiam sermonis usum reprimit, sonos alios præformat, rationis organa speciebus falsis corrumpit. (3) *Grassantur in homines, oves, equos laniando perinde ut veri lupi.* RESPONDEO: Sævitia Dæmonis est, qui abutitur homine profano, strages pecorum efficit, sed membra sua commodante Mago malefico, non vero quidem lupo, verumtamen externam lupi imaginem præstigiis circumfusam gerente. (4) *Conversio in bruta nonnullos septennio, alios quinquennio, alios triennio occupavit, ut Lucianus, Apulejus, Philostratus narrant, mirum vero est, cum præstigia tanto tempore durant.* RESPONDEO: Et brevi

&

(1) *Bucolic.* v. 111. (2) *de Incantatione* pag. 292. (3) *lib.* 11. *Demonomania* cap. 8. (4) *lib.* 11. *Demonolatriæ* cap. 5. (5) *lib.*

1. *Epistolar. Medicinal.* num. 70. (6) *lib.* 11. *Institut. Medicar.* pag. 298 (7) *in Physicâ curiosâ lib.* 1. cap. 26.

CONSENTIBUS. *Lib. I. Cap. I.* 9.

& longo tempore potest Genius malus præstigiis suis obsidere homines, cum primis ita poterat illo tempore ac locis illis, de quibus citati Autores produnt, ubi potentissimus erat in filiis inobedientiæ, *Ephes.* ¹

(5) *Edunt gramina & crudas carnes, à quibus homo prorsus abstinet.* RESPONDEO: Etiam hæc est Geniorum malorum perversa impressio, cæterum sunt homines carniū crudarum voratores, ut Canibales Indorum, Samojedæ Russorum, ita Striges quoque hominum cadavera devorabant olim, & hodie facere consueverunt. Imo alios fames coëgit, ut gramina & carnes crudas ederent, quare non fecerint idem insensati illi & vecordes Dæmonum subditi, in quibus temperamentum adeo viriat, ut ferinos cibos appetant?

(6) *Vulnerati in pedibus, dorso, pectore, habuerunt vulnera in membris illis, postquam redierunt ad pristinam figuram.* RESPONDEO: Corpora noviter efformata Genius malus applicat veris hominum corporibus, oribus ora, pedibus & brachiis pedes, ergo postquam infelices Satanæ lusus evanuerunt, & pristina corporis figura deterfis nebulis restituitur, in membris illis vulnera habent, ubi percussi fuerunt. (7) *Carminibus Circe socios mutavit Ulyssis in volucres ferasque, uti ex Homero adducit Virgilius.* ²

RESPONDEO: Imo socios illos magicis artibus correptos vel interfecit Saga, vel alio abreptos oculis subduxit, interim Genius malus avium & ferarum speciem mentitus, pro sociis illis obtulit sese Ulyssi erroni. (8) *Nebucadnezar mutatus est in bovem, Daniel.* ³ : *Quare ergo Mugi non possent converti in lupos, canesve?* RESPONDEO: Mutatio illa non erat amissio figuræ humanæ, sed rationis depravatio ex mosa bile atrâ, ut bovis instar per deserta oberraret, gramenque comederet, quod satis constat & confer *Pererium* ⁵.

A 5

IX. Ha-

(1) 11. 2. (2) *Bucolic.* VIII. | *vers.* 36.. (5) *Comments. ad Dan.*
(3) 17. 23. 25. 32. 33. (4) *ibid.* | *pag.* 330.

IX. Haftenus de *Geniis*, & quatenus hi concurrunt ad res humanas vel iuvandas, vel turbandas. Deinceps nostra oratio ad *Deos* convertet sese. Et quoniam *Marcus Varro* diligens Romanarum rerum Scriptor, postquam Deorum suorum fata curiose expenderat, fateri cogeatur, *multa futilia passim intercurrere*, omis-
sis incertis, quæ magis certa exponemus, & *Deos Se-
lectos Consentes* primo referemus.

X. JUNO Cretensium Regina, Jovis Maximi soror, & uxor. Virgilius ¹:

Junonem interea compellat Jupiter ultro:

O Germana mihi, atque eadem gratissima Conjunx.
Rursum ²:

Olli subridens hominum rerumque repertor:

Es Germana Jovis, Saturnique altera proles.

Adeoque pellex, & penes eum sortita imperium Aë-
ris, cum frater Cœlo præpositus esset, ut *Cicero* ³ scri-
bit. Estque Aër Cœlo proximus, velut distinctum
ab eo elementum, quanquam Cœlum ipsum, in quo
Astra moventur, non esse ab Aëre diversum, conten-
dant recentiores, *Johannes Keplerus* ⁴, *Johannes Pena* ⁵.
Varia cognomina accepit, & eminens quidem illud
est, quod in honorem Jovis appellatur REGINA.*

*Inscriptiones Romanæ & Transylvanicæ apud Johan.
Jac.*

* Quam hic vides in nummo apud Al. Donatum l. III. de Urb. Roma c. 13.

(1) lib. x. *Æneid.* (2) lib. | Deor. (4) de Stellâ Martis.
xii. *Æneid.* (3) lib. II. de Nat. | (5) præfat. ad Opticam Euclid.

CONSENTIBUS. *Lib. I. Cap. I.* 11

*fac. Boissardum*¹, & *Gruterum*². JUNONI REGINÆ. †
Eodem modo Germanicæ, apud *Petrum Appianum*³,
*Virgilius*⁴:

*Ast ego qua Divûm incedo Regina, Jovisque
Et Soror & Conjux.* — — — — —

*Juvenalis*⁵:

————— *Niveam Regina cadimus agnam,*

AU DOMINA. *Virgilius*⁶:

*Junoni cane vota libens, Dominamque potentem.
Supplicibus supera donis.* — — — — —

Δῆμινα Ἀγρῆμις est apud *Sophoclem*⁷, Ἥρα παμβασιλῆα
Δῖος apud *Orpheum*⁸. JUNONEM AUGUSTAM, habet
Inscriptio Dalmatica, apud *Gruterum*⁹. Cognomina re-
liqua sunt petita inde, quod conjugio & rebus fami-
liaribus Diva præfecta esset. Adeoque vocatur: (1) JU-
GATINA, quod matrimonia auspicata faceret, eodem-
que sensu JUGA, ad cuius aram, quæ in vico Jugario
erat, novi conjuges vinculis pro futuræ concordie
obine jungebantur. *Inscriptio* Italica: JUNONI. JUG.
SEX. CALPURNIUS. SEX. F. VETURIA. JUVENTIANUS.
*Gruterus*¹⁰. *Virgilius*¹¹:

*Junoni ante omnes, cui vincla jugalia cura.**

Græcorum Ἥρῃ ζυγία, uti vocant *Musaui*¹², & *Apol-
lonius*¹³. Consentit *Apuleius*¹⁴: *Qui te jam nuptam To-
zantis & Reginam Dearum memorat, quam cunctus Oriens
Zygiam veneratur, & omnis Occidens Lucinam appellat.*
Ita enim pro hoc loco adversus *Lipsium*¹⁵ optime con-
tendit *Elmenkorstius*¹⁶, & adde quædam alia apud *Pau-
lum*

† Hæc Vejîs captis Romam translata, & in Aventinum collocata est.
ubi templum ei Camillus dedicavit. Liv. l. v. c. 22.

* *Ovidius Ep. Med.* 87.

(1) *part. 3. Inscript. Roman.* Volumine pag. 24. (11) *lib. iv.*
fol. 128. (2) *pag. 4. 5. 6. 7.* *Æneid.* (12) *Carminè de Leandri amore.* (13) *lib. iv. Argo-
(3) in Collectaneis pag. 461. 469.* *nautic.* (14) *lib. vi. Miles. pag.*
(4) *lib. 1. Æneid.* (5) *Sat. xii.* 174. (15) *lib. 11. Elefcor. cap. 26.*
(6) *lib. 121. Æneid.* (7) *in* 174. (16) *in Emendationibus pag. 223.*
Elefcor. (8) *in Hymnis pag. 131.*
(9) *in Volumine pag. 24.* (10) *in*

*lum Leopardum*¹. Eodem sensu est, JUNONI PRONUBÆ, apud *Gruterum*². SIL. PETRONILLA. M. AN. JANUARII. COJUX. GRAVISS. EX. TT. SS. HH. UT. JUNONI. PRONUB. SUÆ. VIRG. EREPTÆ. PRIM. ÆDES. MAR. CONSTRUATUR. IMP. (2) CINCIA, quod zonam succingeret †, uti est *infra*³. (3) DOMIDUCA, quod Sponsæ ad Sponsi domum deductæ inque jura ejus transcuncti adesset. (4) FLUONIA, quod menstruum fluxum curaret, ne ille fœcunditati obesset. (5) MONETA, quod nummos pro impensis liberalibus in rem familiarem procuraret. (6) LUCINA, quod partum adjuvaret, inque lucis adspectum feliciter educeret. * Ovidius⁴:

——— *Tendensque ad calum brachia magno.
Lucinam, Nixosque pares clamore vocabam.*

Virgilius⁵:

Castæ fauæ Lucina, tuus jam regnat Apollo.

Inscriptio Romana: BASSA. VITELLI. PRO Q. VITELLIO. Q. F. FILIO. SUO. JUNONI. LUCINÆ. V. S. L. M. *Gruterus*⁶. Ei sacrificabant Puerperæ statim post enixum feliciter partum. Plautus⁷:

Date mihi huc statim atque ignem in aram, ut venerer Lucinam meam.

Et⁸:

Fer huc verbenam mihi, thus & bellaria.

(7) LEVANA, quod Patrem faceret agnoscere prolem suam. Moris erat, ut Pater quam primum nata ei proles fuerat, nudam positam illam ab obstetrice humi levaret, tollereturque, & gremio reciperet, in signum agnitæ sobolis, & quod suam esse fateretur. Statius⁹:

--- *Raptum*

† Vel potius quod maritus solveret zonam vel cingulum, quo novæ nuptæ erat cincta.

* Terentius *Andr.* 5. 1. 15. *Juno Lucina, fer opem, serva me obsecro.*

(1) lib. xx. <i>Emendat.</i> cap. 5.	<i>Volume pag.</i> 24.	(7) in <i>Tro-</i>
(2) <i>pag.</i> 25. <i>Inscriptionum.</i>	(3) lib. culento <i>Act.</i> 2. sc. 5.	(8) <i>Paul</i>
iv. cap. 2. <i>dist.</i> 4.	(4) lib. ix. <i>post.</i>	(9) lib. 1. <i>Silv.</i> 1.
<i>Metamorph.</i> (5) <i>Bucol.</i> iv. (6) in		

—— Raptum sed protinus alio
Sustulit exultans, ac primâ lucida voce
Astra salutantem dominus sibi mente dicavit;
Amplexusque sinu tulit, & genuisse putavit.

Virgilius¹:

Non ita me genitor bellis assuetus Opheltes
Argolicum terrorem inter Trojaque labores
Sublatum erudit. ——— ———

Terentius²:

Quicquid peperisset, decreverunt tollere.

Idem³:

Meministi, me esse gravidam, & mihi te maximo
opere dicere,
Si puellam parerem; nolle, tolli?

Porro⁴:

Si puerum ut tollam cogit, cujus qui sit, nescimus
pater. •

Huc alluditur Sapiens.⁵ Ego quoque factus traxi com-
munem nobis aërem, atque in terram iisdem incommodis
malisque obnoxiam decidi. Decidi, ut tollerem. Ovidius⁶:

Tactaque nascenti corpus haberet humus.

Suetonius⁷: Hoc quoque Patribus Conscriptis allegaret,
se esse possessorem ac velut aditum soli; quod primum Au-
gustus nascens attigisset; peteretque donari; quasi proprio
suo ac peculiari Deo. Et idem⁸: Nero natus est Anti-
oxioriente Sole, pene ut radiis prius quam terrâ continge-
retur. Qui non tollebatur, is pro abdicatione censebatur,
& exponebatur. Horatius⁹:

Si cui praterea validus male filius in re
Præclara sublatuſ aletur. ———

ubi vide Lambinum¹⁰. Exponebant vero, id est, domo
exportatos in loco publico, ut viâ publicâ, lictore
maris,

(1) lib. ix. Æneid. (2) Andr. Trist. Eleg. 3. (7) lib. ii. cap. 5.
Aët. 3. sc. 1. (3) Heautontim. (8) lib. vi. cap. 6. (9) lib. ii.
Aët. 4. sc. 1. (4) Hecyræ Aët. 4. Sat. 5. (10) in Commentario
sc. 1. (5) vii. 3. (6) lib. iv. pag. 193.

maris, ripâ fluminis, silvâ, deserto projiciebant, & fortunæ permittebant, feris in prædam, hominibus in servitutem. Tacitus¹ de Judæis: *Augenda tamen multitudini consulitur, nam & necare quenquam ex gnatis nefas.* Ita recte emendat Lipsius², (quem eundem videris *Epistolis ad Belgas*;) & male vulgo legitur, *quenquam ex agnatis*. Græcis & Romanis in promiscuo usu fuerunt Abjectiones infantum, & Expositiones, imo Neces. Id aliter in Judæorum moribus, & gentem imprimis soboli studuisse, adeo ut nulliusmodi partum necare fas, notat, ut novum, Tacitus, perinde uti Germanos eandem ob causam collaudat⁴. Ergo quia de liberis (non vero de agnatis) agit, statim addit, *hinc generandi amor*. Scilicet, Matres certæ erant, prolem tollendam esse. Porro de hoc ita fatetur Statius⁵:

Infantem, linguaque simul salibusque protervum,

Dilexi, meus ille, mens, tellure cadentem

Excepi, atque unctum genitali carmine fovi.

Nam quem Pater pro suo Filio agnoverat, cum statim reddebat obstetrici, ut ablueret, ungeret; tonsoribusque umbilicum ejus circumcidebant. Ad hanc rem pertinet locus gravissimus Ezechiel.⁶: *Quo die genita es, non est præcisus umbilicus tuus, aquis non es lota, nec sale salita: Non pepercit tibi oculus, ut faceret tibi unum ex istis, clementiâ utendo erga te, sed projecta fueras in agrum cum fastidio tui, transiens autem juxta te, vidit conculcari in sanguine tuo, & dixi tibi, in sanguine tuo vive.* Omnia fere dicit Propheta, quæ ad mores Veterum spectant. Præciditur umbilicus, nempe ab intestino illo, per quod infans in utero adhæret matri, alimentumque suum capit, uti docent Andreas Laurentius⁷, Joan. Sperling.⁸ Sale fricabantur Pueri, ut

COR.

(1) *lib. v. Histor.* (2) *No-*
tis ad b. l. pag. 55. (3) *Cen-*
tur. 1. num. 85. (4) *libro de*
Moribus Germanorum cap. 19.

(5) *lib. v. Silv. 5.* (6) *xvi. 4. 5. 6.*
 (7) *in Historiâ Anatomicâ lib.*
vi. pag. 314. (8) *de Forma-*
tione hominis in utero pag. 119.

corpora tenella consolidarentur, teste Galeno¹. Projiciantur, quos nolebant alere. Porro Juvenalis²:

*Tollis enim & libris actorum spargere gandes
Argumenta viri; foribus suspende coronas,
Jam pater es, dedimus quod fama opponere possis.
Jura parentis habes, propter me scriberis haeres.*

Tollebant, & eodem, quo Filium agnoverant die, ad Atrii Curatores deferrebant nomen Filii vel Filiae, ut matriculae adscriberetur *, itaque jus Civitatis haberent, & in bona Parentum succederent. *Briffonius* 3.

(8) CUNINA, quae Infantes tueretur in cunis. Puteolana *Inscriptio*: CUNINAE. FELICI. SACR. CLAUDIA. RESPIS. D. D. *Gruterus* 4. Scilicet adversus fascinum vetularum, unde poterat damnum procurari, non tantum homini, sed quoque pecori juvenculo. *Virgilius* 5:

Nescio quis teneros oculus mihi fascinet agnos.

& adde *Plinium* 6, *Danielem Sennertum* 7, *Joh. Gerhardum Vossium* 8.

(9) RUMINA, quae mammis immulgeret parvulorum ori, ut carnem optimam assumerent.

(10) NUNDINA, quae boni ominis nomen adderet infanti. Nonus à partu dies erat *lustricus*, ut vocant *Festus Pompeius* 9, *Suetonius* 10, quo dabatur fausto omine nomen Filio, nam Filiae quidem accipiebant Nomen die octavo. *Plutarchus* 11. Et credebant, illo ipso die Parcae vitae tempora & eventa constituere novello homini. *Virgilius* de puero Salonino:

Talia sacra suis dixerunt currite fufis

Concordes stabili fatorum numine Parcae.

Confer *Josephum Scaligerum* 12, *Marcellum Donatum* 13, *Ber-*

* Servius ad Virg. Georg. 11. 502. populi tabularia.

(1) de Sanitate tuenda cap. 7.
(1) Sat. 1x. (3) lib. 1. Antiqui-
tate cap. 5. (4) in Volumine pag.
96. (5) Bucolic. 111. (6) lib. vii.
Hiflor. natur. cap. 2. (7) in Me-
dicina practica lib. vi. pag. 375.
(8) in Lexico Etymologico pag. 206.

(9) lib. xi. de Verbor. signif. pag.
307. (10) lib. vi. cap. 6.
(11) in Quest. Roman. fest. 102.
(12) lib. 11. Leflionum Aufonia-
narum cap. 22. (13) Elucidatio-
nibus ad Suetonium pag. 902.

*Berneggerum*¹, *Johannem Meursium*², *Salmasium*³,
 (11.) *FABULINA*, quæ expeditam & sanam loquelam
 inderet natis, ut belle fari possent. (12.) *MATRO-*
NA, quæ heram in rebus domi gerendis regeret.
 (13.) *SOSPITA*, quæ actis omnibus eventum felicem
 tribueret. (14.) *MANTURNA*, quæ heram bono in-
 stinctu ita bearet, ut ne recederet a marito, sed per-
 petuo cum eo manere vellet.

XI. Singulis hominibus aut Genium aut Junonem
 adjugebant, illum quidem maribus, hanc vero fæ-
 minis. Tibullus⁴: †

Natalis Juno sanctos cape thuris acervos,
Quos tibi dat tenera sancta puella manu.
Tota tibi est hodie, tibi se latissima compsit,
Staret ut ante tuos conspicienda focos.

Poterat hinc forte exponi locus Virgilii⁵:

Nec Deus hunc mensa, Dea nec dignata cubili est.
Deus, id est, Genius, vitæ præses, cui mensam ve-
 teres consecrabant. Quod verò *Servius*⁶ exponit *Deus*,
id est Jupiter, peregrinum censeretur, quia sensum
 optimum pervertit. *Dea*, id est, Juno, in cujus tu-
 tela sunt lecti geniales. Sensus est: Infausto omine
 alias natus esse videri possis, de quo vulgus censeret,
 quod vix adolescere & cum Parentum gaudio provi-
 vere contingat. Confer *Angelum Politianum*⁷, *Josephum*
*Scaligerum*⁸, *Turnebum*⁹.

XII. Junonis ministra *IRIS* est.* Virgilius¹⁰:

Tum Juno omnipotens longum miserata dolorem
Difficilesque obitus, Irim demisit Olympo.

Et

† c. 2. dist. 3.

* Imo ministra Deorum Lucian. de Sacrif. 367. & Dial. Deor.

(1) *Notis ad Suetonii Augustum* pag. 23. (2) in *Exercitationibus*
criticis lib. 111. cap. 33. & in *Au-*
ctario Philologico p. 119. (3) *Ob-*
servationibus ad jus Atticum &
Romanum pag. 163. (4) lib. 17.
Eleg. 6. (5) Bucolic. 14. (6) Com-
mentario b. l. pag. 21. (7) in
Miscellaneis cap. 89. (8) *Casti-*
gationibus ad Catullum pag. 50.
 (9) in *Adversariis* lib. XVI. cap.
 13. (10) lib. 17. *Æneid.*

Et¹:

Irim de calo misit Saturnia Jūno.

Ovidius²:

Iri mea, dixit, fidissima nuncia vocis.

Est Hebræum *אֵרִי* Daniel.³, & ibidem Hieronymus⁴, Clemens Alexandrinus⁵. De Iride scribunt Philosophi & Mathematici, Aristoteles⁶, Ernestus Sonerus⁷, Johannes Fleischerus & Johannes Marci⁸, Fridericus Rijnemus⁹, Ambrosius Rhodius¹⁰.

XIII. VESTA alia prisca, Saturni conjunx erat, alia minor & filia ejus. Et matrem quidem vocabant Tellurem. Ovidius¹¹:

Stat vi terra suâ, vi stando Vesta vocatur.

Notatio fallit, (quanquam res vera sit, non obstant, quod Calius Calpagninus¹², docere velit, moveri terram,) ut mox dicam. Filia erat Ignis, ac proinde Juvenalis¹³:

Ignem Trojanum & Vestam colit Alba minorem.

Nomen est ab Oriente, ac sonat *אֵשׁ דְּמִינִי* Ignis Domini, ut rectè monent Caspar Peucerus¹⁴, Christ. Becmannus¹⁵, Gerhard. Joh. Vossius¹⁶. Itaque Myrsilus Lesbicus autor est teste Lilio Gyraldo¹⁷) quod veteres Tyrreni vocaverint *Horchian*, id est, *אֵשׁ הָרִי*. Virgilius¹⁸:

— — — *Vestaque mater*

Quæ Thuscum Tiberim & Romana palatia servas.

Celebrior multo est Vesta minor, domina ignis pervigil

(1) lib. ix. *Æneid.* (2) lib. 21. *Metamorphos.* (3) iv. 10. (4) in *Commentario.* (5) lib. 11. *Pedagog.* cap. 9. (6) lib. 111. *de Meteor.* cap. 2. 3. 4. (7) Phil. *Altorff.* pag. 523. (8) *peculiaribus libris.* (9) in *Opticis* pag. 235. (10) in *Opticis* pag. 41. 1. (11) lib. vii. *Faustor.*

(12) libro *peculiari* pag. 388. *opetum.* (13) *Sat.* 1. (14) *de Divinat.* fol. 151. (15) *de Originibus lingue Latine* pag. 464. 16) in *Lexico Etymologico* pag. 553. (17) in *Histor. Deor. syn- tagm.* iv. pag. 146. (18) lib. 1. *Georgic.*

vigilis*, qui ab Oriente venit. VESTÆ. SACRATO. IGNE. est in Romana *Inscriptione* apud *Gruterum* ¹. Chaldaei vocabant *Orimasda*, ab eis Persæ acceperunt, & ab his porro Asiaticæ gentes, quas inter Phryges, & ab his ad Latinos & Romanos detulit Æneas. Qui ipse etiam Palladium adduxisse putabatur, Latini Imperii incrementum futurum. In qua re non parvus error erat, quandoquidem Palladium Iliense in adyto Trojæ repositum inde asportari non poterat, sed aliud aliquod ad ejus imitationem confici licuit. *Dionysius Halicarnas.* ², *Plutarchus* ³. Sinon fraudum compositor apud *Virgilium* ⁴:

Vos aeterni Ignes, & non violabile vestrum

Testor numen, ait. ——— ———

Falsus est *Cornelius à Lapide* ⁵. Stellæ velut ignes animatos & divinos Deorum vice invocant & contestantur. Potuit sensum perversum habere à *Servio* commentatore sæpius ocioso ⁶: *Solem & Lunam significat.* Et paulo post: *Secundum Philosophos dicuntur Sidera elementa esse, & habere proprias potestates.* Sunt nugæ Planetariorum & Pyrrhonicorum, quibus ubique favet *Servius*. De Vesta loquitur fraudulentus, & æternis ignibus illi consecratis. *Virgilius* ⁷:

————— *Priamumque per aras*

Sanguine sedantem, quos ipse sacraverat ignes.

Symbolum erat Astrorum, quæ ignea esse veteres credebant, & proVectis à terrâ vaporibus nutriri. Ταῖς ἀνάψεις τῶ μεταποῖα πῦρτιν πυρὸς αἰφ' ἑαυτῆς, ait in hunc sensum *Dionysius Halicarnassæus* ⁸, & ante illum ita docuerant *Anacreon* ⁹, *Hippocrates* ¹⁰, nec aliter *Plinius* ¹¹, & quæ differit *Johannes Brodaus* ¹². Cæterum hæc sententia

* Quæ egregie cognoscitur ex nummis apposis cap. 3. J. Lipsii *de Vesta & Vestalibus*.

[1] in *Volumine* pag. 28. [2] lib. II. [3] in *Vita Camilli*. [4] lib. II. *Æneid.* [5] *Commentar. Epistol. ad Hebræos* XII. *Ann. 74.* [6] *Notis ad b. l. pag.*

242. [7] lib. II. *Æneid.* [8] lib. II. [9] *Cantic. XIX.* [10] *de Flatibus.* [11] lib. II. *Historia naturalis* c. 9. & 68. [12] lib. II. *Miscellaneorum* cap. 17.

R-Num.incerbus.

Num-Argent.incerbus

Num. Argent.

N.3 Argent. diuersorum Cons.

Caii Cal. A.

Vespasiani A.

tia vera non est, adeoque Peripatetici eam semper aver-
fati, negant Stellas indigere alimentis ullis, quatenus
per se incorruptibiles & naturæ perfectæ cœlestis du-
rant in statu perfectō citra subsidium naturæ inferioris,
*Aristoteles*¹, & *Johannes Ludovicus Havenremerus*².
Attamen in eo peccant, quod ignem sublunarem de-
fendunt, *Scipio Cesenas Claremontanus*³, *Conimbricenses*⁴,
*Scaliger*⁵, *Keckermannus*⁶, *Fortunius Licetus*⁷. Certe
*Aristoteles*⁸, proponit hoc illo ævo receptum, quo
Ignem vocabant Platonici supremam & puriorem Aëris
regionem Cœlo proximam, imo Cœlum ipsum dice-
bant esse Ignem, id est, purissimum corpus & à for-
dibus liberum. Arabes & Latini deinde elementum
Ignis loco illo posuerunt, de quo tamen ipse *Aristote-
les*⁹ multo aliter scripserat, ὁ δὲ ἀέρ πῦρ ὡς αἴθερ, Aer
vero Igne plenus est. Hæc unice vera sententia est de
elemento Ignis, videlicet in regione Aëris inferiori qua-
quaversus permixtum, circa terram maxime agere, ut
humanis usibus præstet sit, adeoque cum *Frid. Risnero*¹⁰,
*Andreas Argolo*¹¹, *Alberto Kypero*¹², *Antonio Densingio*¹³,
*Francisco Vallesio*¹⁴, *Johan Gerhardo Vossio*¹⁵, *Athanasio
Kirchero*¹⁶, *Adriano Heereboord*¹⁷, *Casparo Bartholino*¹⁸
negamus, Ignem esse sub Lunæ concavo peculiari &
amplissimo loco extensum.

XIV. MINERVA, quæ & PALLAS, Jovis fi-
lia, e cujus cerebro nata esse fingitur. Catullus¹⁹:

-- -- (

(1) lib. 11. de Meteor. cap. 2.

(2) Commentario ibid. pag.

191. (3) de Universo lib. xv. cap.

1. 2. (4) lib. 111. de Cælo c. 5.

quest. 1. (5) Exercit. 9. (6) lib.

21. Syst. Phys. cap. 10. (7) de

Lucernis subterraneis lib. 14. cap.

20. 21. 34. (8) libris de Cælo &

Meteoris. (9) Problem. sect.

25. quest. 20. (10) in Opticis

pag. 252. (11) in Pandosio Sphe-

ris cap. 18. & lib. 1. Astron. cap.

4. (12) lib. 1. Institut. Physicæ

pag. 488. (13) de Mundi opific.

disputat. v. quest. 1. & 2. & dispu-

sat. vi. quest. 1. (14) de Phil.

sophiæ sacra cap. 50. (15) li.

11. Theologiæ Gentilium cap. 8.

(16) lib. 1. Artis magnæ Lucis

Umbra pag. 18. (17) Volum. 1

Disputat. Philosophicar. pag. 35

(18) lib. 14. Enciridii Physici ca.

22. (19) Epigram. 1.

CONSENTIBUS. Lib. I. Cap. I. 11

——— O Patrima virgo,

Minervam compellat, & *patrimam* dicit, quod tantum haberet patrem Jovem & sine matre esset. *Euripides*¹: *Ἰας αἰμήτωρ Παλλὰς Φοῦδαίσιον*. Expressum habes sensum, & proinde lectio altera,

——— O Patrona virgo,

in *Camillo* est corrupta, recteque emendavit *Scaliger* quamvis repugnet *Joh. Gerhardus Vossius*³: æstuant vero præter causam *Muretus*⁴, *Simon Abbes Gabbema*⁵, *Lacus Fruterius*⁶, *Marcus Antonius Sabellicus*⁷, ut melius aliquid excogitent. Neque etiam credimus *Jano Meleagro*⁸, ubi legendum contendit,

——— O Peranna Virgo,

& de *Annâ Perennâ* exponit. Sane illa minorum gentium *Diva* obscurior est, quam ut celebris operis initio tutelaris invocetur: *infra*⁹. *Martialis*¹⁰:

——— Et summi filia tota Patris

Minervam notat, quæ *αἰμήτωρ* fuisse censetur. *Jovis* persumilis, bello egregia, *Ausonius*¹¹:

——— Præses Tritonia bellis.

ubi vide *Eliam Vinetum*¹². *Virgilius*¹³:

——— Diva armipotenti ad aram Procumbit. ———

Lanificorum magistra. *Virgilius*¹⁴:

Oli serva datur operum hanc ignara Minerva.

*Tibullus*¹⁵:

Atque aliqua assidue textrix operata Minervam

Cantat, & appulso tela sonant latere,

*Horatius*¹⁶:

Tibi telas, oporosaque Minerva

B 3

Stu-

(1) in *Pænissis*. (2) *Notis ad* (8) *Spicilegio ad Catullum pag.*
b. l. pag. 6. (3) *lib. 11. cap. 23.* 12. (9) *cap. 4. dist. 3.* (10)
de Arte Grammaticâ. (4) in *Com-* *lib. 11. Epigram. 4.* (11) *E-*
mentario pag. 10. (5) in *Com-* *pigram. 5.* (12) in *Commensa-*
mentario pag. 3. (6) *lib. 11. Ve-* *riis num. 5.* (13) *lib. 11. Æneid.*
rsimilium cap. 12. (7) in *Emen-* *(14) lib. 7. Æneid. (15) lib. 11.*
dationibus ad Catullum pag. 162. *Eleg. 1. (16) lib. 111. Carm. 12.*

Studium aufert. —

Oppianus¹:

Φάρσα ἴ' αἰσκήσῃ μήλων δ' ἀνθεὶ παρῶ

Πάλλας Ὀρχομένους ἐδιδάξατο. —

Oleum eliquare docuit. Virgilius²:

— Oleaque Minerva

Inventrix. —

De eadem verbis iisdem Rutilius Numantianus³, *Inventrix olea*. Confer *Johannem Baptistam Portam*⁴, *Joh Meursium*⁵. Ab Oriente profecta & Phoenissa quidem itaque Φοινίκης θεὸν vocat *Lycophron*⁶, idemque manifesto arguit cognomen Ὀσκία, apud *Stephanum*⁷, & *Hesychium*⁸, unde proferunt illud *Lilius Gyraldus*⁹ *Wilh. Canterus*¹⁰, & porro addunt *Scholiamen Pindari*¹¹, *Æschylum*¹². Expressit idem *Nonnus Panopoli tanus*¹³:

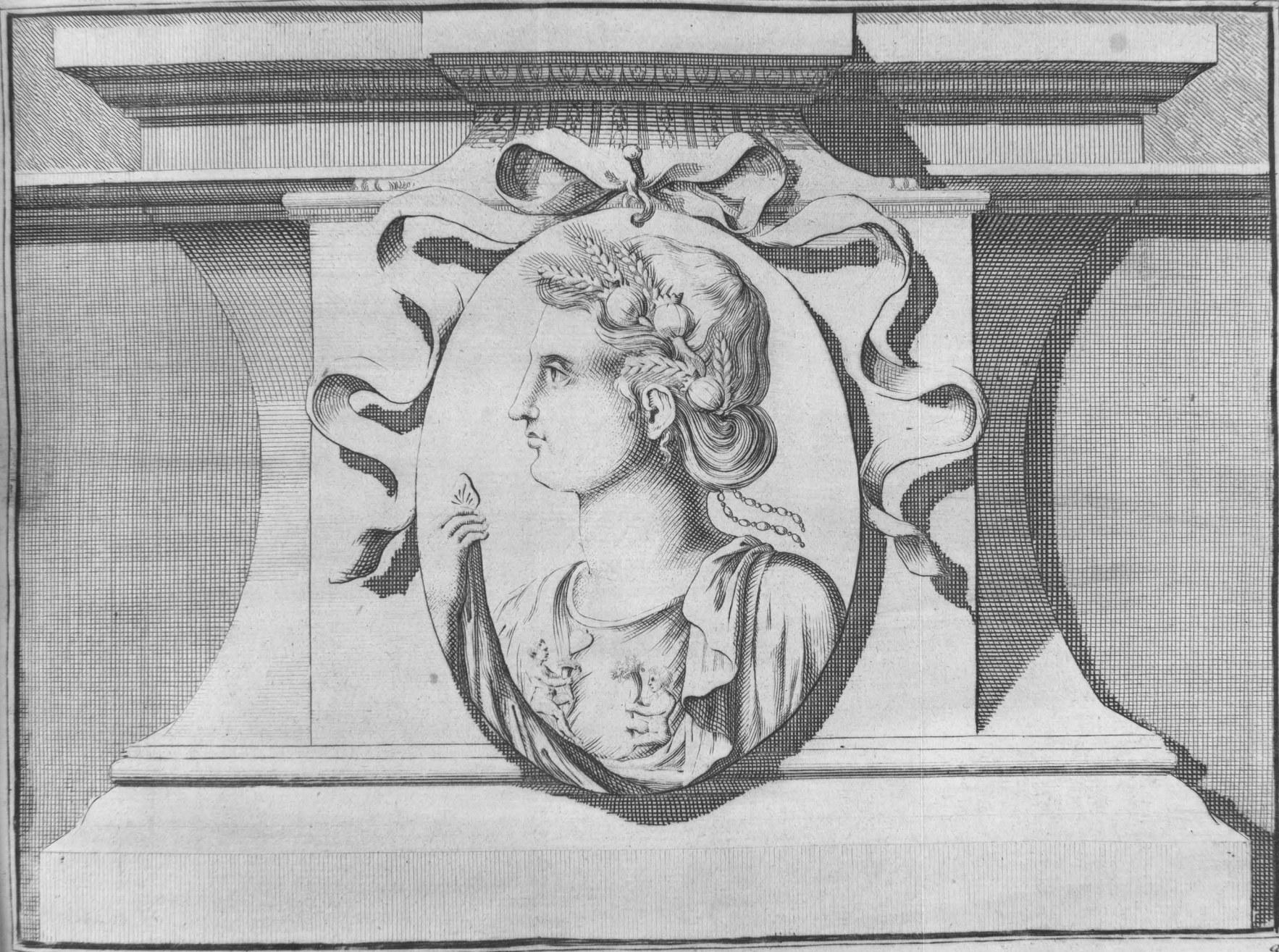
Ἐκ βοῶς ὀκηθμοῦτο Φωάνυμον. —

Sed imperite ille nomini Syriaco dat Græcum ἔπυμον uti notat *Petrus Cunæus*¹⁴. Rectius multo derivatu ab ὄγγυ, quæ est propria Gigantum familia, celebri in *Sacris Literis*. *Num.*¹⁵, *Deut.*¹⁶, *Josue.*¹⁷, *Judic.*¹⁸ Seldenus queritur¹⁹: *quid ad rem Onca hic denotare possit, omnino me nescire fateor*. Verum quid vel notet vel non notet, perinde est, sufficit quod rei originem monstret. Certe ab illis Enacim quos Josua expulit plurimi in Africam discesserunt, inque agris Punic confederunt, vicos & pagos habitando, antequam e novam coloniam deduceret Elissa Tyria, itaque veteres incolæ permixti cum advenis in civitatem unam

COI

(1) *lib. II. de Venatione.* (2) *lib. I. Georgicor.* (3) *lib. I. Isterarii num. 73.* (4) *in Villa lib. VI. cap. I.* (5) *in Arboreto Sacerdoti lib. I. cap. 26.* (6) *in Cassandria.* (7) *πρὸς Πόλεων.* (8) *in Lexico.* (9) *in Historia Deor. synagm. XI. pag. 341.* (10) *lib. VI.*

Lesson. novar. cap. I. (11) Olympia. (12) *in Theban.* (13) *lib. V. Dionysiacorum.* (14) *Animadvers. ad b. I. pag. 7* (15) *XIII. 23. 29.* (16) *II. I. cap. IX. 2.* (17) *XI. 21. 2* (18) *cap. XIV. 12. 15. cap. XV. 14.* (19) *Synagm. II. pag. 29*

in-
b.
m,
ni-
&
9,
da-
ooli-

uzov,
atur
ebris
c. 18,
notare
notet
ginem
ulit,
unicis
am co
e vete-
unam
con-

(11) ad
Thebanis.
n. (14)
pag. 70.
) 11.10.
21. 24.
14. (18)
pag. 295.

concesserunt, quæ Carthago vocata est. Manifeste indicat hoc antiquum nomen *Cadoreanach*, uti *Plautus* refert¹, & indidem est *καρχηδών* Græcorum, quod habet *Stephanus*². *Cadoreanach* est *vicus Anacim* אנכי-ענך, ut monet *Josephus Scaliger*³, ac probat *Samuel Petitus*⁴. Videlicet *Enakei* bello sacro afflicti per *Josua*m, deinde etiam a *Davide* Rege expulsi, petiverunt *Africam*, & popularium turbâ comitati littorales *Regiones* obtinuerunt, novam velut gentem condiderunt. *Minervam custodem Urbis Roma* laudat *Cicero*⁵.

XV. CERES Jovis soror & pellex, nomen Syriacum habet à *שָׂרָר* arare. Nam quod *Varro*⁶, *Cicero*⁷, *Arnobius*⁸, & ex illis *Taubmannus*⁹ docent, *Ceres* est quasi *Geres* a gerendis frugibus, * non est vero consonum, neque etiam vera sunt *Scaligeri* ad *Varronem* Conjectanea¹⁰, quod dicta sit a *cere*q, verbo antiquo, id est, *creo*. Potius *Ceres*, id est, *ἀρότης*, quoniam *Insularis* monstravit usum præparandi terram aratro & semen injiciendi, metendi, commolendi, pinsendi. *Inscriptio Romana*: CERERI. FRUGIFERAE. SACRUM. L. VEJANIUS. COSMUS. P. P. *Gruterus*¹¹. *Virgilius*¹²:

Liber & alma Ceres, vestro si munere tellus

Chaoniam pingui glandem mutavit aristâ.

Hactenus erant illi *βαλανόφατοι*. *Virgilius*¹³:

Prima Ceres ferro mortales vertere terram.

Instituit, cum jam glandes atque arbuta sacra.

Deficerent silva, & victum Dodona negaret.

Et¹⁴:

Quercus ante data Cereris, quàm semina, vita.

B 4

Clau-

* Qualis tamen apparet in hac Icone sumpta ex *Theſauri Brandenburgici principio*.

(1) in <i>Pænulo</i> Ast. 5. sc. 2.	iv. de L. L. pag. 18. (7) lib. 111.
(2) <i>πρωὶ Πάλων</i> . (3) lib. 11. de	de Nat. Deor. (8) lib. 111. Ad-
<i>Emendat. Temp.</i> (4) lib. 11. Mi-	vers. Gentes pag. 119. (9) Com-
<i>ſcellan. cap. 2.</i> (5) lib. xiii. ad	mentario ad <i>Georgica</i> pag. 108.
<i>Familiar. epist. 25.</i> lib. vii. ad	(10) pag. 30. 31. 91. (11) in Vo-
<i>Atticum epist. 7. & Oratione pro</i>	lumine pag. 26. (12) lib. 1. Ge-
<i>Domo sua ad Pontifices.</i> (6) lib.	org. (13) l. d. (14) in <i>Culice</i> .

*Claudianus*¹, de Cerere:

*Unde data populis fruges, & glande relictâ
Cesserit inventis Dodonia quercus aristis.*

Hæc enim est communis & vera lectio, quam frustra sollicitat *Nicolaus Heinsius*², ut *Claverii* codice, & *Barthii Commentariis*³ fretus substituat:

Unde data populis leges. —

Leges & aristas conjunxerit, inquit ille. At quare hoc? *Utraque enim Cereris munus*, ait. Verum opus non est, ut utrumque exprimatur ubique scriptorum. | *Regedit: Utrumque etiam conjunxit* *Ovidius*⁴ *de Cerere*.

*Prima dedit fruges, alimenta quoque mitia terris,
Prima dedit leges. — — — — —*

At idem *fruges* ponit semel, *alimenta* repetito, sic & noster *Claudianus* utrumque expressit, unum quod instituit, alterum quod abolevit. *Apulejus*⁵: *Ceres alma, frugum parens originalis*. Et mox: *Vescula glandis ferino remoto pabulo mihi monstrato cibo, nunc Eleusiniam glebam percolis*. Comes ejus *Triptolemus* erat, nomine Syriaco; תלמי *Num.*⁶, *Judic.*⁷, *Samuel.*⁸, *Rutilius Numantianus*⁹:

Et qui primus humo pressit aratra puer.

De illo ipso *Virgilius*¹⁰:

— Unique puer monstrator aratri.

Nam ad *Triptoleum* spectare, contendunt *Taubmannus*¹¹, & *Farnabius*¹². Rursum¹³:

Illam Triptolemi sulcus mutavit aristis.

Filia erat *Proserpina*, quæ matre absente in venatum profecta, & ad *Siciliæ* lacum *Pergum* a latronum ductore *Plutone* comprehensa, ejus libidini paruit coacta, deinde etiam mersa lacu, ne facinus vulgaretur, *Plutone* ad *Ætnæ* fauces, ubi habitabat, regresso, ingen-

(1) *Lib. i. de Raptu Proserpina.* | *cap. xv. 23.* (7) *l. 10.* (8) *lib.*
(2) *in Emendat. ad b. l. pag. 201.* | *11. cap. 3. 3. cap. 13. 37.* (9) *lib.*
(3) *pag. 875.* (4) *lib. v. Me-* | *1. Itinerarii num. 73.* (10) *l. d.*
tamorph. (5) *lib. xi. Meta-* | (11) *in Comm. pag. 110.* (12) *in*
morph. pag. 257. (6) *xliv. 22.* | *Notis pag. 32.* (13) *in Calice.*

gentem luctum concitavit matri, eaque ad Magicas artes conversa, frustra tentavit multa, Ovidius¹. Prolixè & eleganter Claudianus². Virgilius³:

Nec repetita sequi curet Proserpina matrem,
ubi vide Servium⁴.

XVI. DIANA, alio nomine PROSERPINA, Cereris filia, lacu merfa per impetum Plutonis, & per artes Magicas sollicitata, ut ad vivos redire veller, cum vero Dæmones spectris fallacibus matrem hominesque alios fallerent, ejus simulacrum, per nocturnas venationes inducerent quidem, sed veram illam Cereris filiam vitæ restituere non possent, occasionem dederunt fingendi, quod illa Plutoni, Diabolorum principi, copulata, imperium apud Inferos accepisset, mortis & vitæ peractæ arbitra facta. *Inscriptio Lusitanica.* PROSERPINÆ. SERVATRICI. C. VETTIUS. SILVINUS. PRO. EUNOIDE. PLAUTILLA, CONIUGE, SIBI, RESTITUTA. V. S. A. L. P. Gruterus⁵. Virgilius⁶:

Nondum illi flavum Proserpina vertice crinem
Abstulerat, Stygioque caput damnaverat Orco.

Tibullus⁷:

At mihi Persephone nigram denunciat horam,
Immerito juveni parce nocere, Dea.

Propertius⁸:

Sas sit magna mei, si tres sint pompa libelli,
Quos ego Persephone maxima dona feram.

Horatius⁹:

Nullum sava fugit Proserpina caput.

& adde Wilhelms. Canterum¹⁰. Lunæ sideri illata est:
Et ne studium, quod viva scetabatur, deposuisse vi-

B 5. dere-

(1) lib. IV. Fastor. & lib. VI. Metamorph. (2) de Raptu Proserpine. (3) lib. I. Georgie. (4) in Commentario pag. 57. (5) in Volumine pag. 97. (6) lib. IV. Æneid. (7) lib. III. Eleg. 54. (8) lib. II. Eleg. 10. (9) lib. I. Carm. 28. (10) lib. IV. Lektion, novar. cap. 20.

deretur, venationum Dea consecrata est. * Virgilius¹:

*Exercet Diana choros, quam mille secuta
Hinc atque hinc glomerantur Oreades, illa pharetram
Fert humero, gradiensque Deas supereminet omnes.*

Juvenalis²:

Per calamos Venatricis pharetramque puella.

Horatius³:

Savis inimica Virgo belluis.

Et⁴:

Celeris spicula Cynthia.

Et⁵:

Delia tutela Dea, fugaces

Lyncas & cervos cohibentis arcu.

Et in partibus Junonis maximæ vicaria, itaque Orpheus⁶ Ὀρφεὺς ἱερωτὴν vocat. Apulejus⁷: Seu Phæbi soror, qua partu fœtarum medelis lenientibus recreato, populos tantos educaſti, præclarisque nunc veneraris delubris. Horatius ad Dianam⁸:

Montium custos, nemorumque virgo,

Qua laborantes utero puellas

Ter vocata audis, adimisque letho,

Divæ triformis.

E

* Cujus habitum formamque discere licet ex hoc nummo, quem præbuit J. Gutherius de Vet. Jure Pontif. l. IV. c. 19.

(1) lib. 1. Æneid. (2) Sat. 14. Carm. 6. (6) in Hymnis pag. 111. (3) lib. 1. Carm. 12. 145. (7) lib. XI. Metamorph. (4) lib. III. Carm. 28. (5) lib. pag. 257. (8) lib. III. Carm. 22

Et¹:

— *Silvarumque potens Diana,
Lucidum cæli decus.*

Sunt pleraque in præcedentibus exposita. Quod patientes juvat, inde cognomen habet Ειλεθυία, uti referunt *Plutarchus*², *Pausanias*³, *Theocritus*⁴, *Oppianus*⁵. Nomen est Hebræum à radice לילי genuit, peperit. Quod enim *Lilius Gyraldus*⁶, *Joachimus Cameraarius*⁷, *Erasmus Schmidius*⁸, *Josephus Scaliger*⁹, conendunt, *Ilithyiam* dictam esse ἡ δὲ τὸ εἰς πικτύους ἰλβή, hoc est quod ad parturientes accedat, allusivum potius est quam genuinum. Porro vocata est JUNO LUCINA, Catullus¹⁰:

*Tu Lucina dolentibus
Juno dicta puerperis.*

Horatius¹¹:

*Sive tu Lucina probas vocari,
Seu genitalis Diva.*

Genitalis Diva, perinde uti *Juno*, ἡ δὲ γενέθλια. Nimirum Junonis vicaria in peragendis muniis ejus, cognomina quædam ejusdem merito accipit, ut testantur *Inscriptiones* plurimæ apud *Janum Gruterum*¹². *Horatius*¹³:

*Si vocata partibus
Lucina veris adfuit.*

Ait, veris, quod cum Sagâ illi res sit, quæ a Satanâ imprægnari vere non posset, forte molas quasdam intra ipsius uterum moliebatur. De quâ re vide *Remigium*¹⁴, *Joannem Wierum*¹⁵, neque enim vero consentaneum

(1) in *Carmine seculari*. (2) lib. 111. *Convivial. quest. num. 1.* (3) in *Atticis*. (4) *Idyll. 28.* (5) lib. 1. *de Venatione*. (6) in *Histor. Deor. syntagm. XII. p. 351.* (7) in *Questis promiscuis pag. 98.* (8) *Commentariis ad Pindari Pythiam pag. 115. & ad ejusdem Nestigiis Daemonum cap. 24. 25.* (9) *Notis ad Indigitamenta Orphei pag. 181.* (10) *Epigr. 31.* (11) in *Carmine seculari*. (12) in *Volumine pag. 39. 40. 41.* (13) lib. v. *Carmen. 5.* (14) lib. 1. *Demonolatriæ c. 6.* (15) lib. 111. *de Præ-*

taneum est, quod *Cælius Rhodiginus*¹, *Rodinus*², *Marginus Delrio*³, *Caspar. Schottus*⁴, contendunt, posse Genios cum Sagis misceri ac vivum hominem procreare. Pergit Catullus:

Tu potens Trivia & notho es

Dicta lumine Luna.

Trivia *τεροδινς*, *τερμορφου*, *τερρόουπ*, est apud *Athenaum*⁵. Hecate eadem: quoniam tres facies, totidem capita, dextrum equi, sinistrum canis, medium hominis ostendebat, spectra immittebat, & adventante illâ solum fremebat, curruumque fulgura cernebantur, (quæ *sacros ignes* vocat *Seneca*) & canibus multis comitata accelerabat gressum, ululatus & latratus audiebantur. *Virgilius*⁶:

———— *Hylax in limine latrat.*

De canibus istis sonat, erantque sacra illa *Cocytia*, quæ fiebant in honorem *Lunæ* sive *Proserpinæ*, uti est *infra*⁷. Rursum⁸:

Voce vocans Hecatem, Cæloque Ereboque potentem.

Item⁹:

Ter centum tonat ore Deos, Erebumque Chaosque,

Ter geminamque Hecaten, tria virginis ora Diana.

*Apulejus*¹⁰: *Sen nocturnis ululatibus horrenda Proserpina, triformi facie larvales impetus comprimens, terraque claustra cohibens, lucos diversos inerrans, vario cultu propitiaris.* Reliqua pertinent eo quod in *Lunæ* sidus relata fuerit. *Notho lumine*, ait, quod *Luna* omne lumen a *Sole* petat, & ad terram demittat, per refractionem, de quo breviter quædam proponit *Cælius Rhodiginus*¹¹, prolixius vero declarant Mathematici, *Joh. Hevelius*¹², *Adrianus Metius*¹³, *Andreas Argolus*

(1) lib. 11. *Antiquar. Lect.* cap. 6. (2) lib. 11. *Demonomanie* cap. 7. (3) lib. 11. *Disquisit. Magicar.* cap. 2. quest. 15. (4) in *Physicâ curiosa* lib. 1. cap. 21. 22. (5) lib. viii. *Dipnosophist.* (6) *Bucolic.* viii. (7) cap.

11. num. 5. 8. (8) lib. vi. *Æneid.* (9) lib. 14. *Æneid.* (10) lib. xi. *Metamorph.* pag. 257. (11) lib. xi. *Lectio. antiq.* cap. 4. 5. 6. 7. (12) in *Selenographicis* pag. 109. (13) de *primio Mobili* pag. 31.

*lus*¹. Eandem ob causam dicit Lucretius²:

Luna notbo fertur lumine.

*Apulejus*³ de Proserpina: *Solis ambagibus dispensans incerta lumina.* Quæ vero pro Lunæ propriâ & insitâ luce adversus experientiam manifestam disputat *Scipio Csesenas Claremontanus*⁴, illa expendimus alio loco. Propterea quoque mulos vehiculo ejus appingebant, Soli equos tribuebant, scilicet ut mulus non suo genere, verum ab equis procreatur, ita fulgeat Luna luce Solis, non propriâ, *Festo* referente. Variant tamen *Poëta*, & nota sunt illa *Propertii*⁵:

Et mediis cælo Luna ruberet equis.

XVII. VENUS Jovis filia, eaque formosissima, Oceanum matrem habere dicitur. *Antipater Sidonius*⁶:

Τῶν ἀνὰδυομήαν δὲ πατὴρ ἄρπυ γαλάττας

Κύπριν Ἀπιδείν μέχθον ὅρα γερσίδου,

ὧς χερσὶ συμμάρεψασι Διδύροχον ὕδατι χαίταν,

Ἐχθλίσθι νοτιρῶν ἀφρόν δὲ πλοκάμων.

*Expressit Aufonius Burdegalensis*⁷:

Emersam pelagi nuper genitalibus undis,

Cypri Apellai cerne laboris opus.

Ut complexa manu madidos salis aqnore crines,

Humidulis spumas stringit utraque comis.

Atque ideo sculpebatur, manu prehensens comam aquis madidam, eamque exprimens. *Ovidius*⁸:

Cum fieret, lapis asper eram, nunc nobile signum,

Nuda Venus madidas exprimit imbre comas.

*Horatius*⁹:

Laevum marina qui Veneris latus Custodit.

*Et*¹⁰:

Qui dies mensem Veneris marina

Findit Aprilem.

VIR-

(1) lib. 1. *Astronom. cap. 9.* & in *Tabulis secundorum Mobilium* pag. 25. & in *Pandolfo Sphe-rico* cap. 47. (2) lib. 7. (3) l. d. (4) de *Universo* lib. 111. cap. 2.

(5) lib. 1. *Eleg. 10.* (6) lib. 17. *Antolog. cap. 12. num. 26.* (7) *Epigram. 104.* (8) lib. 111. de *Arte amandi.* (9) lib. 111. *Carm. 26.* (10) lib. 17. *Carm. 11.*

Virgilius¹:

*Tum Saturnius hac domitor maris edidit alti,
Fas omne est Cytherea, meis te fidere regnis,
Unde genus ducis. — — —*

Cytherea est Venus, αἰγιόχης. De quo vide etiam *Joach. Camerarium*². Aquæ sensu arcano populi sunt *Numer.* 3, *Daniel.* 4, *Apocal.* 5. Ros quoque est procreationis symbolum, *Psal.* 6, & per σμῆνι κρύψαν *Cantic.* 7. Lavabant aquâ post congressum meretrices perinde & sceminae honestæ. Ovidius³:

Dedecus hoc sumpta dissimulavit aqua.

Martialis⁴:

*Quod fellas & aquam potas, nil Lesbia peccas,
Qua tibi parte opus est, Lesbia sumis aquam.*

Indidem exponas illud, mulier scortum comedit & tergit os suum. *Proverb.* 10. (Diximus quædam in *Auctoribus ad Epitomen Historie Pappi*¹¹.) Servuli cubicularii ministrabant aquam in vâsis, & Baccariones vocantur in *Glossis vetustis*, quas proferunt *Jacobus Stær*¹², *Ramirezus*¹³, *Dionys. Gothofredus*¹⁴. *Aquariolus uxoris sue*, est apud *Apulejum*¹⁵, de servulo isto, & *Lenones perductores aquarioli* dixit *Tertullianus*¹⁶. Nec non *Lampridius in Vita Heliogabali*¹⁷: *Aquam gessit ut lenonum minister*. Ergo Baccarion est πρὸς διακονῶν. Cæterum *Venus* non solum ipsa ex aquis genita est, sed quoque *Dea procreationis* esse laudatur. *Lucretius ad Venerem*¹⁸:

*Om nibus incutiens blandum per pectora amorem,
Efficit, ut cupide generatim secla propagent.*

Et qui parentibus incertis orti erant, ut natalibus famam quærent, *Venere* progenitos sese jactabant, quo-

(1) lib. 7. *Æneid.* (2) in *Quæstis promiscuis* pag. 98.
(3) xxiv. 7. (4) vii. 3.
(5) xvii. 15. (6) cx. 3. (7) v. 3.
(8) lib. iiii. *Amorum eleg.* 7.
(9) lib. ii. *Epigram.* 50. (10) xxx.
20. (11) pag. 360. (12) in *Le-*

xico Juris pag. 108. (13) *Notis ad Martialem* pag. 121. (14) *Notis ad Festum* pag. 1700. (15) *Apolog.* 11. (16) in *Apologes.* cap. 43. (17) pag. 465. *Historie Augusta.* (18) lib. i.

modo Æneas Latinorum Regulus, Romanæ gentis conditor, credebatur fuisse Veneris & Anchisæ filius. Virgilius:

— — — Ille ubi matrem
Agnovit, tali fugientem est voce secutus,
Quid gnatum toties crudelis in quoque falsis
Ludis imaginibus? — — —

Romani colebant Venerem Genitricem. Lucretius²:

Æneadum genitrix. — — —

Imitatur Rutilius Numantianus³: Æneadum matrem.

Horatius⁴:

--- --- Et alma

Progeniem Veneris canemus.

Adde Plinium⁵, Macrobius⁶. Cum primis venerabantur, qui a Julio Cæsare descendebant. Virgilius⁷:

--- Cingens maternâ tempora myrto.

De Augusto loquitur, qui per Julium Cæsarem patrum magnum ducebat genus ab Iulo Æneæ filio. Vellejus⁸: Caesar nobilissimâ Juliorum genitus familiâ, & quod inter omnes antiquissimos constabat, ab Anchisæ & Veneris deducens genus. Et vero myrtus sacra Veneri erat. Virgilius⁹:

Formosa myrtus Veneri. --- ---

& confer Joh. Meursium¹⁰. Myrtus linguâ Hebræâ est הדם Nebem.¹¹ Esai.¹² Zachar.¹³, unde est Hadassâ proprium nomen virginis ejus, quæ copulabatur Xerxi Persarum Regi. Esther.¹⁴ Nam post accepit nomen Persicum, Esther, cum in aulâ dominabatur Regina. כתר Persis astrum est, itaque Esther est fulgida stella, uti notat Scaliger¹⁵, ac consentit Janus Drusus¹⁶.

XVIII. Lo-

[1] lib. I. Æneid. [2] initio operis. [3] lib. I. Itinerarium. 68. [4] lib. IV. Carm. 15. [5] lib. VII. c. 38. lib. IX. c. 35. lib. XIV. c. 4. [6] lib. I. Saturnal. c. 12. [7] lib. VII. Georgic. [8] lib. XI. [9] Bucolic. VII.

[10] Arboreto sacro lib. II. cap. I. [11] VIII. 16. [12] XLI. 19. [13] I. IO. II. [14] II. 7. [15] ad Eusebium in Animadvers. pag. 15. [16] Observationibus ad Estheram pag. 76.

XVIII. Locus est in Epistolâ *Jeremia Barucho* annexa¹: *Sedent mulieres funiculis accinctæ ad vias, succendentes ossa olivarum.* Pertinet ad rem præsentem. Funiculos solvebant quæcunque mulieres Veneri litare volebant, quam Babylonii *μύλιταν*, id est, Genitricem, vocabant. Ità fieri consuevisse apud Babylonios & vicinas Gentes, narrant *Herodotus*², *Strabo*³. Quod dicitur, *succendentes ossa olivarum*, est in Græco, *ὑμῶσιν τὰ πίτρες*. De accensis furfuribus exponunt *Tigurini*, *Aria Montanus*, *Franciscus Junius*, *Vatablus*⁴: Qui ità scribit, *τὰ πίτρες sunt sordes & excrementa quædam sive farina purgamenta, quæ meretrices Diis suis adolebant, hunc enim furfuraceum odorem illis gratissimum esse putabant.* Hæc vix probabilia sunt. Rectius omnino *Grotius*, qui notat, *πίτρες* Hebraorum פתור & aperturam significare. Refert *Athenaus*⁵, quod *Philadelphum* Regem, cum sororem *Arsinoen* matrimonio duxerat, reprehenderit amicus ejus *Sotades*, *nefas esse* dicens, *aculeum trudere in rimam sanctam.* *Rimam* quoque vocat, *Ausonius Burdegalensis*⁶:

Est in secessu tenuis quo semita ducit.

Igneâ rima micans. — — —

Porro lege illa quæ sequuntur, ac nosces quid sit *ὑμῶσιν τὰ πίτρες*. Suffire naturam eodem sensu dicit *Plinius*. Vetabat hujusmodi prostibula in Lege suâ Deus *Levit.*⁷, & confer *Johannem Seldenum*⁸, *Johann. Michaelem Dilherr.*⁹

XIX. Veneris filius CUPIDO & in amore persuadendo Matri suæ adjunctus, quem suscepit illa e Mercurio pessimo errone, ut decebat esse Deorum nuntium, & protectorem furum; *Horatius*¹⁰:

Sive tu mavis Erycina ridens,

Quam focus circumvolat & Cupido.

Erycina

[1] vers. 42. [2] lib. 1. [3] [8] de Diis Syris Syntagm. 11. c. 7
lib. XVI. [4] in Notis. [5] lib. [9] Tom. 1. Disput. Philolog.
VII. Dipnosopbist. [6] in Fescen- pag. 166. [10] lib. 1. Catm. 2
nino illo Censone. [7] XIX. 29.

Erycina Venus est sic dicta ab Eryce monte Siciliae, ubi habebat sanum opulentum. *Inscriptio Taurinensis apud Gruterum* ¹: VENERI. ERYCINÆ. V. S. L. M. Rursum Horatius ²:

— — — *Veneremque & illi
Semper harentem puerum canebat.*

Eum prolixè describit *Propertius* ³. Pulcritudinem Dīa
vz laudat Virgilius ⁴:

— — — *Venus aurea contra
Panca refert.* — — —

Ἰωνὶ Ἀφροδίτη, aurea, id est, pulcerrima: *Aphrodite* est Venus, uti multis differit *Cælius Rhodiginus* ⁵. Et ob pulcritudinem suam Lucifero inferri meruit, siderum pulcerrimo, & quod bene positum formosam, lepīdam, suavem, affabilem, honestam uxorem Nato decernit, secundum pronunciata Genethliacorum, *Joh. Garceus* ⁶, *Joh. Schonerus* ⁷. Examinent de Nostradami sodalicio conscripti Planetarii thema suum, certe quod Venerem bene affectam habent, vel inde facile constat, quia sunt petulci muliercularum contrectatores & nocturni assessores, uti notum est de Saturno acronycho, Nativitatum farcinatore famoso: at vero, quomodo matrimonio acceperunt, Ambubajas pediculosas? Nimirum fatuorum fatua fata sunt. De Dardane refert Scaliger ⁸. *Genethliacus in suis illustribus generitatis multa præclara prædicebat cuidam summi ordinis viro tam ab ipsius, quam a liberorum fortuna: quo quidem homine post omnem memoriam nihil fuit infelicius, siue ipsius, siue uxoris, siue liberorum exitum spectes. Idem Genethliacus cum multis annis diem & horam mortis sua determinasset, & appetente tempore nihilominus bene valeret, quamquam octogenario major, ne artem conameliæ exponeret, inedia constituit mori, quod nescio se-*

C

rins,

[1] In Volumine pag. 59. [2] lib. I. Carm. xxxii. [3] lib. I. de Judiciis Nativitat. cap. 12. [4] lib. X. *Æneid.* [5] lib. VI. *Lect. Antiq. cap. 17.* [6] in Metodo *Astrologia* pag. 214. [7] lib. I. de Judiciis Nativitat. cap. 12. [8] *Prolegomenis ad Manilii Astronomica.*

rius, an citius ante constitutum ab eo tempus contigerit? Res nota est. Et tamen ille tantus in eâ arte fuit, ut hodie ejus decreta sint νόμοι δόξαι. Si illi qui familiam in hac arte ducunt, ita pueriliter decipiuntur, quid ab aliis expectes, qui illorum decretis insistant? Hæc Scaliger.

XX. MARS Jovis filius cum Venere concubuit, & propterea ab hujus marito Vulcano in vincula conjectus, liberavit sese & in patriam reversus est. Ovidius¹:

Mars quoque deprensus fabrilia vincula sensit.

Porro cum patruo suo Neptuno in Græciam profectus, cœptâ cum filio ejus rixâ, & congressus duello occidit juvenem, itaque apud Arcopagitas causam dixit, absolutus equidem cædis, verum perpetuo exilio damnatus, quâ cœperat viâ, cædibusque non uno loco grassatus, latrociniorum princeps & bellorum Deus habitus est. Rutilanti maxime sideri terrisque inimico adscriptus. Virgilius²:

Gradivumque patrem. — —

Nam hoc erat cognomen ejus eximium. Romuli pater esse creditus, veritate consimili quâ Venus erat mater Æneæ Trojani. Livius³, Florus⁴. Idem alias viris præclaris, ut natalium labem contegerent, usu venisse, exemplis probant Remigius⁵, Gabriel Palæotus⁶. Martis comes, Iena, BELLONA, belli Dea. Virgilius⁷:

Tristesque ex athere dira

Et scissâ gaudens vadit Discordia pallâ

Quam cum sanguineo sequitur Bellona flagello.

Inscriptio Romana: Q. CÆCILIO APOLLINARI. FANATICO. DE. ÆDE. BELLONÆ. PULVIN. CUJUS. MONITO. HASTA. IN. ÆDE. BELLONÆ. IN. LUCO. DICATA. EST. FIRMIA. TYCHE. CONJUNGI. SUO. BENE. MERENTI. SIBI. POSTERISQUE. SUIS. FECIT. ET. FIRMIAE.

[1] lib. II. Amor. Eleg. IX. [2] Demonolatr. cap. 6. [6] de Spuriis cap. 66. [7] lib. VII. Æneid.
[3] lib. I. [4] lib. I. [5] lib. I. [8] lib. I. cap. I.

MIÆ. EURESINI. LIB. B. M. Gruterus¹:

XXI. MERCURIUS Jovis e Majâ filius erat.
Virgilius²:

Hac ait, & Majâ genitum demittit ab alto.

Et³:

Materno veniens ab avo Cyllenia proles.

Et⁴:

*Vobis Mercurius pater est; quem candida Maja
Cyllenes gelido conceptum in vertice fudit.*

Agyrta, Mercator, Literator, Vates, Medicus, Astrologus, Impostor, & omnia! *Inscriptio Metensis:*

MERCURIO. NEGOCIATORI. SACRUM. NUMISIUS.
ALBINUS. EX. VOTO. Gruterus⁵, Manilius⁶:

Tu princeps auctorque sacri Cyllenie tanti,

Per te jam calum in terris, jam sidera nota.

Fuerit ille apud Græcos excultor Sideralis disciplinæ, apud alias Gentes non fuit. Nam Chaldaei illam profecti dudum, testibus *Josepho*⁷, *Diodoro Siculo*⁸, *Plinio*⁹, & ab illis pervenit ad Ægyptios; quibus propterea ingens testimonium perhibent *Plato*¹⁰, *Cicero*¹¹, Mercurii vero discipulus fuit Prometheus; Caucasii incolæ, qui de se ipso refert apud Æschylum¹²:

————— Ortum ego

Ostendi astrorum primus & occasum.

Plura videris apud *Joh. Baptistam Ricciolum*¹³. De Mercurio scripsit Lucianus elegantem *Dialogum*. Et quæmunia ejus fuerint, canit Horatius¹⁴:

Mercuri fatunde, nepos Atlantis

Qui feros cultus hominum recentum

Vosce formasti catus, & decora

More palastra.

C 2

Te

[1] in Volumine pag. 313.	[10] in <i>Epinomide</i> .
[2] lib. II. <i>Æneid</i> .	[11] lib. I. de <i>Divinat</i> .
[3] lib. IV.	[12] in
[4] lib. VIII.	<i>Prometheo</i> .
[5] in Volumine	[13] part. I. <i>Alma-</i>
pag. 55.	<i>gesti novi præfat. pag. 8.</i>
[6] lib. I. <i>Astronom.</i>	[14] li-
pag. 2.	bro I. <i>Carm. 10.</i>
[7] lib. I. <i>Antiq. cap.</i>	
15.	
[8] lib. II. cap. 8.	
[9] lib.	

*Te canam magni Jovis & Deorum
Nuncium, curvaeque lyra parentem,
Callidum quicquid placuit jocoso
Condere furto.*

*Te boveis olim nisi reddidisses
Per dolum amotas, puerum minacè
Voce dum terret, viduus pharetrâ*

*Risit Apollo:
Quin & Atridas duce te superbos
Ilio dives Priamus relicto,
Thessalosque ignes & iniqua Troja
Castra fefellit.*

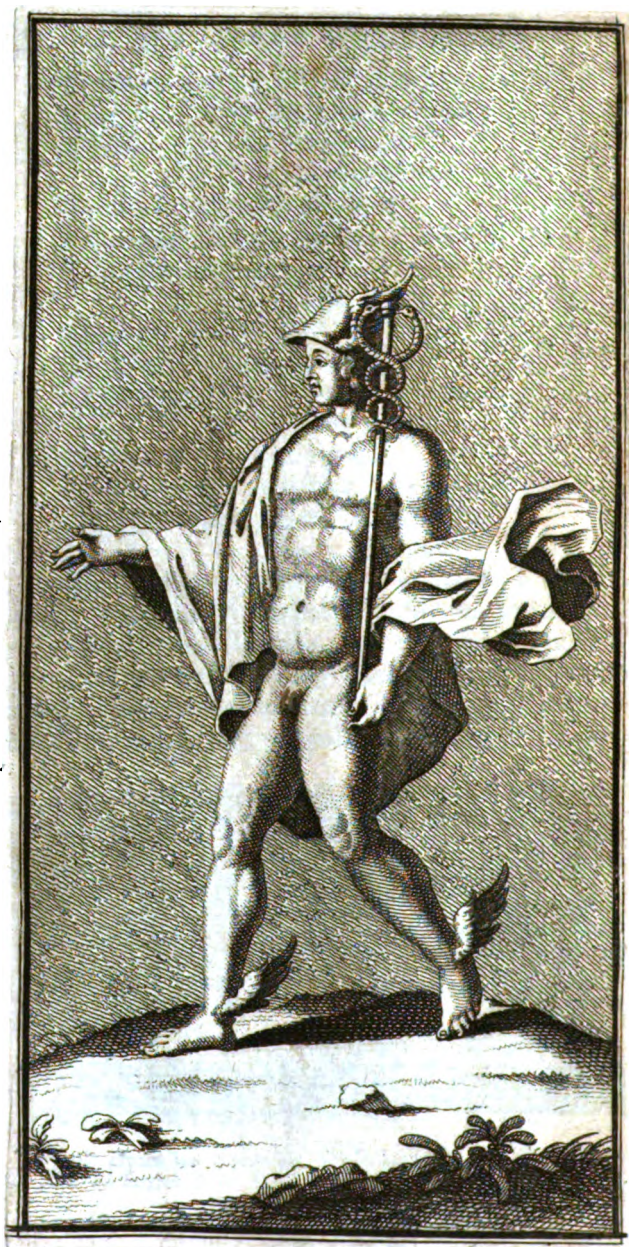
*Tu pias latis animas reponis
Sedibus: virgâque levem coherces
Auroâ turbam, superis Deorum
Gratus & imis.*

Deorum Interpres, unde est ο ἡγούμενος & λόγος. *Act*
Apost. mercatorum patronus, furum protector, u
est in *Inscriptione Patavina*, de quâ videris *infra* ². A
gyrtarum promotor, inferorum diribitor, literatorum
fautor, bellorum disturbator, pacis autor, viarum pu
blicarum indigitator †, palæstræ inventor. Ergo ver
sa

† Talis exprimitur in nummo Gentis Mamia apud H. C. Henzenium
in *Notis ad Bergierii* l. IV. 43. § 5.

[1] XIV. 12. [2] lib. IV. cap. 6. num. 14.

facili maxime Sideri virum desultoriæ professionis ad-
diderant. Virgilius¹:

Quos ignis cæli Cyllenius erret in orbes.

Depingunt ut habeat alatos pedes.* Virgilius²:

Ut primum alatis tetigit magalia pennis.

Manibus protendit Caduceum, virgam sacram quæ colligati duo serpentes, nodisque suis involuti mutuo, ut sese ex adversim intueantur. Estque *caduceum*, uti vocat *Apulejus*³, *κηρυκίνη ῥάβδος*, teste *Julio Polluce*⁴, atque inde proferunt *Cælius Rhodiginus*⁵, *Carolus Paschalius*⁶. Nimirum insigne quod gerebant *Caduceatores*, id est, pacis præcones, itaque Pacis & Concordiæ symbolum est in Scalpturis Gemmarum apud *Gorlaum*⁷. *Κήρυξ* præco est, & invenitur vox Græca in contextu Chaldaico כרין, *Daniel*.⁸; quod monet *Paginus*⁹. Æolum Ionumque coloniarum per Asiam sparsæ voces aliquas Græcas in plurimis locis invexerunt, adeoque in contextu eodem occurrunt שוכא / קיתרא / פסנתרין / quæ certe sunt Græcorum *μυσική, συμφωνία, ψαλτήριον*, & quartum additur סמפניא / *συμφωνία* *Daniel*.¹⁰. Græci per Asiam & voces & concentus Musicos docuerant, quas illi a Phœnicibus acceperant, cum quibus Græci frequentia commercia exercebant, *Ezech*.¹¹. Caduceum describit Virgilius¹²:

Tum virgam capit, hac animas illo evocat Orco,

Pallentes, alios subtristia Tartara mittit,

Dat somnos, adimitque & lumina morte resignat.

Ergo Satelles Orci & manium ductor est. *ψυχοπομπων* ideo vocat *Artemidorus*¹³. Eodem sensu dicit *Apule-*

C 4 jus

* Ut videre licet in hac statua quæ est apud Octav. Ferratum 7. III. de Re vest. c. 1.

[1] lib. 1. Georgic.	[2] lib.	[8] III. 4. cap. 5. 29.	[9] in
IV. Æneid.	[3] lib. II. Mile-		Epitome Thesauri Lingua sanctæ
far. p. 262.	[4] lib. VIII. O-	p. 462.	[10] III. 5. [11]
nomastici.	[5] lib. II. Antiq.	xxvii. 13.	[12] lib. IV. Æneid.
Leff. cap. 49.	[6] de Legato cap.	[13] lib. 1. Onirocritic.	
4. 5.	[7] in Dactylisheca n. 76.		

jus¹. *Mercurius animarum vector*. Quod enim vulgò ibi legitur, *carminum vector*, rectè abolendum censent *Johannes a Wower*, *Scipio Gentilis*, *Johannes Priæus*, *Brantius*, *Elmenhorstius*. Inde *Ajax* apud *Sophoclem* incubiturus gladio suo καλῶ δὲ αἶμα πομπικόν Εἰρηλὼ χθόνιον, εὖ με κοιμήσῃ, & confer *Inscriptionem Romanam* apud *Johan. Jac. Boissardum*². Porro *Mercurius* est procurator mortis. Nam hoc est,

— & lumina morte resignat,

itaque exponas, oculos morte occludit, cum *Josepho Castatione*³, *Hieronymo Magio*⁴. Diserte *Horatius*

Num vane redeat sanguis imagini,

Quam virga semel horrida

Non lenis precibus fata recludere,

Nigro compulerit Mercurius gregi?

Niger grex est manium cætus. *Valerius Maximus*⁵. *Desusis Mercurio delibamentis*, & invocato numine ejus, ut se placido itinere in meliorem sedis inferna deduceret partem, *cupido haustu mortiferam traxit potionem*. Nec hoc tantum, sed quoque animarum designator, quando per nova corpora eundum erat. *Petronius*⁶. *Mercurius qui animas ducere & reducere solet*. Reducere videlicet ab Orco, ut in corpora nova immigrent. *Virgilius*⁷:

Has omnes, ubi mille rotam volvere per annos,

Lethaum ad fluvium Deus evocat agmine magno?

Scilicet immemores supera ut convexa revisant,

Rursus & incipiant in corpora velle reverti.

Deus, scilicet *Mercurius*, & quæ de τῇ μετακλίσει τῶν ψυχῶν fabulantur *Pagani*, vide apud *Servium*⁸, & adde *Anæstaria nostra*⁹. Denique ut sciretur esse viarum indigator, erigebant *Hermas*. *Juvenalis*¹⁰:

--- Trun-

(1) in *Apologia* pag. 295.

(2) part. III. *Antiquitat. Romanar.* fol. 126.

(3) *Decade 4. Observation. cap. 4.*

(4) lib. IV.

Miscellan. c. 11.

(5) lib. II. cap.

6. num. I. (6) in *Satyro* pag. 198.

(7) lib. VI. *Æneid.* (8) *Commentar.*

ad b. I. pag. 439. (9) ad *Pappi*

epitomen Historie Ecclesiast. pag.

158. (10) *Satyra* VII.

Truncoque simillimus Herma.

Erant statuæ ita efformatæ, ut caput solum appareret distinctum pro requisitis partibus, reliquum corpus quadratum stabat rude & informe, cum notis adscriptis quo viæ concurrentes ducerent in triviis & quadriis. Colligebantur penes illas acervi lapidum, jactis ex tempore a viatoribus, ut sensim cumularentur. Ἀστὺς σπεῖς vocat *Ανύτας*¹, λίθων συγχώσματα sunt in *Sibyllarum centonibus*, λίθοι σπερδευμένοι εἰς πύλῳ & Εἰρηῳ, apud *Scholasten Nicandri*². Romanus interpres ad *Proverb.*³ legit: Sicut qui mittit lapidem in acervum *Mercurii*. Res nota est, eamque multis illustrat *Ferdinandus de Salazar*⁴. Hebræus textus alium sensum inducit, de quo vide *Tremellium*⁵. Receptum morem in construendis ἱεμαῖς λόφοις (uti vocat *Homerus* loco quodam) & cumulandis ibi lapidibus, commemorant etiam *Thalmudistæ in codice* אֲבוּדָה וְדָן, ubi vocatur: אֲבֵן לְטָר קוֹלִים Plurima vide apud *Buxtorfium*⁶,

*Casparum Barthium*⁷, *Job. Conradum Ditericum*⁸, *Johannem Seldenum*⁹, *Johannem Schildium*¹⁰. Arcades deprehensum Mercurium, & quod multa furto abstulisset, in judicio accusatum, manibusque detruncatum expulerunt, inde *Cyllenius* vocatus est ut refert *Servius*¹¹, πῶδὸς mancus est. *Arnobius*¹²: *Eurem Mercurium publicavimus*. Cæterum *Mercurii* filius erat *Autolycus*, hujus filius erat *Sisyphus*, & *Sisyphi* filius *Sinon* fuit, ille qui *Trojano* equo appositus verba & fraudes composuit ad perdendum urbem hætenus invictam. Ita *Servius*¹³, & ex illo *Taubmannus*¹⁴.

C 5

XXII.

(1) in *Epigrammatis Græcis*.
(2) in *Iberiacis*. (3) xxvi. 8.
(4) *Comment. b. l.* (5) in *Notis*. (6) in *Lexico Thalmudico* num. 1263. (7) lib. ix. *Adversariorum* cap. 5. (8) part. iii. *Antiquis. Biblicar.* pag. 21. (9) in *Synagm. de Diis Syris* pag.

351. (10) lib. ii. de *Cauciscap.* 3. (11) *Commentario ad lib. viii. Æneid.* (12) lib. iv. *Adversus Gentes* pag. 143. (13) *Commentario ad lib. ii. Æneid.* pag. 237. (14) *Commentar. ibid.* pag. 434.

XXII. JUPITER * Saturni & Rheæ filius, sic dictus est quasi juvens pater, uti scribunt Cicero, *Aulus Gellius*, *Macrobius*, quos sequuntur *Angelus Decembrinus*¹, *Josephus Scaliger*², *Philippus Beroaldus*³, *Ludovicus Cappellus*⁴. Ab Hebræorum יהוה soli Deo proprio nomine deducunt *Johannes Seldenus*⁵, *Fullerus*⁶, *Joh. Gerhard. Vossius*⁷, *Melchior Goldastus*⁸, *Christ. Becmannus*⁹, *Samuel Petitus*¹⁰, *Wilh. Stuckius*¹¹, *Pencerus*¹². Et consentit Grotius. Tyrrheni qui ab Oriente in Italiam cum ceteris sacris nomen hoc attulerunt, ita legisse videntur, uti nunc scribitur. Jehovah. Nam inde Latinum Jovis esse non dubito: sed & Afri, ni fallor, ab iisdem Tyriis Carthaginis conditoribus nomen idem eodem sensu acceperunt, nam apud illos quoque Deus vocabatur יוהא, quod Latinis corruptè Juba scribitur, quo nomine & Reges Afrorum sunt appellati¹³. At neutra derivatio vera est, cum Jupiter origine Græcum, usu Latinum sit, uti mox dicemus. Cres patria est: *Virgilius*¹⁴.

Creta Jovis magni medio jacet insula ponto.
Ovidius¹⁵:

Cretes erunt testes, nec fingunt omnia Cretes,
Cretes nutrito terra superba Jove.

Vetustissimum fanum habebat in oppido Aſſo, unde est Ἄσιος Zeus apud Stephanum, de quo meminit *Lilius Gyraldus*¹⁶. Estque oppidum hoc Ἀσσὸν *Act. Apost.*¹⁷

pro

* Hunc cum cognominibus Ulteris, Propugnatoris, & Conservatoris conſpicimus in appositis nummis ex J. Gutherii l. 1. de Jure Manium c. 2.

(1) *lib. v. de re Literaria cap. 63.* (2) *Notis ad Orphei Indigamenta pag. 181.* (3) *in Annotationis variis pag. 287.* (4) *Oratione de Nomine DEI tetragrammato pag. 325.* (5) *Syntagm. de Diis Syrorum pag. 203.* (6) *lib. 11. Miscellan. cap. 6.* (7) *in Lexico Etymolog. pag. 274.* (8) *Notatis ad Columbani Abbatis carmina pag. 90.* (9) *de Originibus Ling. Lat. pag. 552.* (10) *lib. 11. Miscellan. cap. 2.* (11) *de Sacris Gentilium pag. 16. & 33.* (12) *de Divinatione pag. 89.* (13) *in Notis Evangelicis pag. 379.* (14) *lib. 111. Æneid.* (15) *lib. 111. Amor. eleg. 10.* (16) *in Histor. Deor. lib. 11. pag. 107.* (17) *xxvii. 13.*

pro cuius loci vero sensu adversus *Bezam* disputavi-
mus *Auctariis ad Pappi Epitomen* ¹, quibus adde *Dan-
ielem Heinsium* ², *Baldunum Walaum* ³. Scilicet Cre-
tes, apud quos primus vixit ac obiit Deorum ille ma-
ximus Jupiter, Διὸς vocarunt Regem in sidera perla-
tum, quod erat corruptum Θεὸς. Nomen & cultum
ab illis acceperunt Aborigines, & *Diospiter* vocaverunt,
ubi *Dios* est Cretensium, *Piter* vero est Latinorum
veterum, pro quo novissimi *Pater* dixerunt. Corru-
perunt sensim & omissa prima litera (d) factum est
Iospiter, *Iovis piter*, *Iupiter*, vocali (o) in viciniorem
(u) mutata & pro vas inferendo literam cognatam alte-
ram (p) nam antiqui scribebant *Iuppiter*, uti ex *Ennio*
retulit *Varro* ⁴. Veteres Christiani adhibuerunt citra
superstitionem, ut docet *Inscriptio Romana*: D. M. AU-
RELIO. BALBO. VITA. INTEGERRIMO. MORIBUSQUE.
ORNATO. QUI. SE. QUIETIORIS. PERFECTORISQUE.
VITÆ. DESIDERIO. EX. NEGOCIIS. CIVILIBUS. IN. QUI-
BUS. FUERAT. CUM. LAUDE. VERSATUS. JOVIS. OPT.
MAX. BENEFICIO. DUCTO. HIC. IN. SPE. RESURREC-
TIONIS. QUIESCENTI. LOCUS. PUBLICE. DATUS. EST.
Gruterus ⁵. Matris cura provida servatur, atque inter
pastorum conventicula ad montem Idam habitantium
educatus, (quos *Curetas* appellant) melle victitavit,
patrisque manus effugit, ne interficeretur. *Virgilius* ⁶:

*Nunc age, naturas apibus quas Jupiter ipse
Addidit, expediam: pro quā mercede canoras
Curetum sonitus, crepitantiaque ara secuta
Diſtao cœli Regem pavēre sub antro.*

Lucretius ⁷:

*Diſtaos referunt Curetas, qui Jovis illum
Vagitum in Cretâ quondam occultasse feruntur:
Cum pueri circum puerum pernice choreâ*

Armatâ

(1) pag. 9. (2) lib. v. Exer-
cis. sacrar. cap. 15. (3) Com-
mentario perpetuo ad Evangelia &
Acta pag. 1218. (4) lib. iv. de

Ling. Lat. pag. 18. (5) in Volu-
mine pag. 1050. (6) lib. iv,
Georgic. (7) lib. ii.

*Armati numerum pulsarent aribus ara,
Ne Saturnus cum malis mandaret adeptus,
Æternumque daret matri sub pectore vulnus.*

Juvenalis¹:

Et privatus adhuc Ideis Jupiter annis.

Pater ab Oriente in terras illas profectus & Phoenicum moribus imbutus, ut Deorum gratiam mereri posset, quod cumprimis per humana sacrificia fieri, gentibus illis persuasum erat², filios hæctenus a se genitos immolaverat, & incompósitos rudesque populos libere vivere, legibusque suis quanquam pessimis, uti permiserat. Rem describunt *Sirabo*³, *Ovidius*⁴. Jupiter adultus expulit senem Tyrannum, usus fideli ope & consilio Promethei, qui apud *Æschylum* refert, *ἰμνὶς δὲ βυλαῖς τρεῖς μὲν αὐτῶν καὶ ἑκατὸν καλὴν δὲ παλαιῶν Κρόνῳ αὐτοῖσι συμμάχοισι*. Porro validiorum legum ope constrictis Insularis velut dominus imperavit, opificia & agriculturam injunxit. Naviculariam honestam per mercimonia instituit, judicia publica ordinavit, bellis etiam contra Titanes (qui montana incolebant & latrocinia in vicinos exercebant) implicitus, vastæ proceritatis homines de latibulis eductos occidit, castella eorum saxi arduis inædificata admotis machinis fortiter expugnavit. Hæc est celebris illa Gigantum pugna, quam victor Jupiter toto orbe celebrem fecit, ut eam Poëtæ omnes decantarent. *Virgilius*⁵:

*Cæumque, Japetumque creat, seunumque Tiphœa,
Et conjuratos cælum rescindere fratres.
Ter sunt conati imponere Pelio Ossam
Scilicet, atque Ossa frondosum involvere Olympum;
Ter Pater exstructos disjecit fulmine montes.*

Et⁶:

*Hic genus antiquum terra Titania pubes,
Fulmine dejecti fundo voluntur in imo.*

Hic

(1) *Satyræ* 1111. (2) *Michea*. (4) *lib. 17. Passor.* (5) *lib. 1.*
7. 7. (3) *lib. 2. Geograph.* (6) *lib. 11. Æneid.*

*Hic & Aloidas geminos, immania vidi
Corpora, qui manibus magnum, rescindere cælum
Aggressi, superisque Jovem detrudere regnis.*

Similia narrant Apollonius¹, Ovidius², Horatius³, & confer Johannem Goropium Becanum⁴; Natalem Comitum⁵, Johannem Chassanionem⁶. Non male quidem ista; sed hoc minus bene, quod Saturni tempora commendent velut meliora bonisque omnibus commodiora præ seculo Jovis. Virgilius⁷:

*Ante Jovem nulli subigebant arva coloni,
Nec signare quidem aut partiri limite campum
Fas erat, in medium querebant, ipsaque tellus
Omnia liberius, nullo poscente, ferebat.*

Haftenus de Saturni ævo: nunc de Jovis:

*Tum varia venere artes, labor omnia vincit
Improbis, & duris urgens in rebus egestas:*

Et⁸:

*Ante etiam sceptrum Dictæi Regis, & ante
Impia quam cæsis gens est epulata juvenis,
Aureus hanc vitam in terris Saturnus agebat:*

Dictæus Rex Jupiter est, quia educatus fuerat in partibus montium Cretæ, quos vocabant Dictæ. Ergo in seculo aureo, cum Saturnus agebat in terris, non licebat carne vesci, ac contenti erant homines sponte matris frugibus. Bovem tunc occidisse, capitale erat, ait Varro⁹, & confer Auctaria nostra sapius allegata¹⁰, Tibullus¹¹:

Nunc Jove sub domino cades & vulnera semper:

Nunc mare, nunc leti mille repente via:

Latrocinari & impune grassari, bestiarum more vagari, rapere & occidere impune, non est ita eximium aliquid. Neque hoc verius dicitur, quam quod *Albertus*

(1) lib. II. Argonautic. (2) lib. I. & V. Metamorph. (3) lib. III. Carm. 4. (4) in Originibus Antwerpianis lib. I. pag. 137. (5) lib. II. Mythologia cap. I. & 2. lib. VI. cap. 20. 21. 22. (6) de Gigantibus cap. 7. (7) lib. I. Georg. (8) lib. II. Georgicor. (9) lib. II. de re Rustica cap. 5. (10) pag. 190. 307. 308. (11) lib. I. Eleg. 2.

CONSENTIBUS. *Lib. I. Cap. I.* 47

bertus Bolognetus ¹ scribit: *aureum seculum fuisse apud Americanos, antequam eo advenirent Hispani.* Scilicet conjugia ignorare, obvios spoliare, occidere innocentēs, rapto vivere, humanis carnibus vesci erant prædara istorum facinora! hæc aureum nomen integræque justitiæ laudem vix obtinebunt apud æquos rerum iudices, qui potius negabunt in illo *συνθισμῶ* ullas virtutes emicuisse. Beneficia, quibus Jupiter humanum genus ornavit, effecerunt, ut Deorum summus prædicaretur. Juno affatur:

——— *Non hoc mihi namque negares*

Omnipotens, ——— ———

Virgilius ². Eminentī cognomine, quod est *אֱלֹהִים* *Genes.* ³ *Πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε* ait *Homerus* ⁴. Eodem sensu *Horatius* ⁵:

Gentis humana pater atque custos

Orte Saturno. ———

Et porro illatus sideribus, splendidissimum Jovem denominavit terris amicissimum & fortunatum. Magnificis laudibus Regem hunc effert *Diodorus Siculus* ⁶. Adulteria ejus non excusamus, adeoque illa illisque similia cum opprobrio Paganismi recte voluit inculcare *Arnobius* ⁷, ut Christianis objecta crimina domesticis testimoniis refelleret. *Juvenalis* ⁸:

Viderunt primos argentea secula mæchos.

Quod plurium uxorum maritus erat, ab Oriente est, ubi Reges habebant amplissima uxorum & pellicum contubernia 2. *Samuel.* ⁹ 1. *Reg.* ¹⁰ *Τὰ ἑταίρια* Poëtarum sunt, quibus non est temere credendum. *Κῆρυξ* *ἀνὶ ψαύει.* *Stattius* ¹¹:

——— *Neque enim ipse Deorum*

Arbiter Argolidum flammis novus.

Jupi-

(1) *de Jure & Legibus.* (2) *lib.* | *Advers. Gentes.* (8) *Satyra vii*
2. *Æneid.* (3) *xviii. 1.* (4) *lib.* | (9) *iii. 2. cap. xii. 8. cap. xvi. 21.*
3. *Odys.* (5) *lib. 1. Carm. 12.* | (10) *xi. 3.* (11) *lib. iv. Thebaid.*
(6) *lib. iii. cap. 61.* (7) *lib. iv.*

Jupiter haud novus amator est apud Argivas. Varia accepit cognomina. Estque dictus : (1) FERETRIUS, *

θυλόφορ[⊙] quem ara posita dedicavit Romulus, postquam Regem Ceninensium profligabat, & spolia optima hostibus adempta, inque pompæ triumphalis ferebro appensa defererebat secum in urbem. *Livius*¹, *Dionysius Halicarnass.*² *Propertius*³, *Florus*⁴. (2) STATOR, ab eodem Romulo consecratus, qui Sabinorum armis pressus, cum milites suos fugientes videret, precibus a Deo impetravit, ut sisterent fugam, starentque animis receptis; *Livius & Florus*⁵. Meminerunt *Inscriptiones* Trajani : JOVI. STATORI. HERCULI. VICTORI. M. ULP. NERVA. TRAJANUS. CÆSAR. VICTO. DECEBALO. DOMITA. DACIA. VOTUM. SOLVIT. ASPICE. ROMULE. PATER. GAUDETE. QUIRITES. VESTRA. EST. GLORIA. *Gruterus*⁶. Et⁷, alia ad Isaram fluvium Bavariz : I. O. M. STATORI. FL. VETURIANUS. LEG. IIII. REVERSUS. AB. EXPEDIT. BURICA. EX. VOTO. POSUIT. Habet eandem *Marcus Velferns*⁸, & vero pertinet ad tempora Antonini Imperatoris, qui bellum Marco-

man-

* Cujus templum cum spoliis optimis nitide appareret in nummo Marcellorum, cujus cætypum hic dedimus ex Tomo III. *Thes. Antiquit. Græcar.*

(1) *lib. 1.* (2) *lib. 11. cap. 36.* (6) *in Volumine pag. 23.* (7) *ibid.*
(3) *lib. 14. Eleg. 11.* (4) *ibid. 1.* (8) *in Monumentis peregrin.*
Hist. Roman. cap. 1. (5) *l. d. q. s. fol. 233.*

mannicum, in quo præter alias gentes etiam Burii militabant teste *Capitolino*¹, & ibidem Schrevelio², feliciter confecit. (3) ELICIUS, quem Numa Pompilius arrium omnium Magicarum peritissimus instituit fulminum procuratorem, ac proinde sævum, malignum, nocentem. Sacra ejus arripiebat Tullus Hostilius, cumque non rite operabatur, fulmine ictus deflagravit in Palatio. *Livius*³, *Florus*⁴, *Plutarchus*⁵. (4) SPONSOR & ULTOR, qui foederibus pangendis & votis faciendis adesset, præmiator eorum qui fidem servarent: ultor, si contra egressent. Autor numinis fuit Tarquinius Superbus, *Dionys. Halicarn.*⁶ (5) LUCETIUS, quod lucis autor summus & unicus vitam largiretur hominibus, teste *Festo Pompejo*⁷. (6) TONANS & PLUVIUS, quod tonitrua & pluvias ciceret, ac sublunarium bono moderaretur, ne illa nocerent, utque hæc prodesse. *Inscriptio Romana: JOVI FULGURATORI. Nec non Hispanica: DEO. FULGURATORI ARA. Et alia Interamentis, JOVI. FULMIN. FULG. TONANTI. apud Gruterum*⁸. Alia: JOVI. SANCTO. BRONTONTI. AUR. POPLIUS. *Gruterus*⁹, *Jacobus Boissardus*¹⁰. Ubi Brontonti est idem quod Tonanti, & confer *Elmenhorstium*¹¹. *Virgilius*¹²:

— O qui res hominumque Deumque
Æternis regis imperiis, & fulmine terres.

Horatius¹³:

At cum Tonantis annus hibernus Jovis
Imbres nivesque comparat.

Utrumque est a Græcis, ubi colebantur Ζεύς Ἰσχυρεὺς, Ζεύς ὤντω, ἰκμαίω, ὀμβρεῖω, uti ex *Apollonio*, *Pausania*, *Strabone*, *Plutarcho*, *Arriano*, *Luciano*, *Hesychio*,
D. resc-

(1) *cap. 22.* (2) in *Annotatis* (9) *pag. 17.* (10) *part. 5. Anti-*
pag. 200. (3) *lib. 1.* (4) *lib. 1.* *quitas. Romanar. fol. 83.* (11)
Hist. Rom. cap. 2. 3. (5) in *Notatis ad Arnobium pag. 137.*
Vitis illustribus pag. 37. (6) *lib. 9.* (12) *lib. 1. Æneid.* (13) *lib. v.*
(7) *lib. 21. de Verborum significa-* *Carm. 2.*
tivibus pag. 307. (8) *pag. 21.*

referunt *Joh. Brodaus*¹, *Jannus Gebhardus*², *Melchior Goldastus*³. Eodem pertinent illa Statii⁴:

— Tu nunc ventis Pluvioque rogaris
Pro Jove, tu refugas vires & pectora bello
Exanimata reple. — — —

Jovem Tonantem venerabatur Augustus *Dion*⁵. Pluvium columna erecta orbi commendavit Antoninus Philosophus Imperator, de qua re notavimus lectu digna in *Auctariis nostris*⁶, & confer *Onusfrum Panvinium*.⁷ *Tibullus*⁸:

Arida nec Pluvio supplicat herba Jovi.

& ibidem *Simon Abbes Gabbema*⁹, *Johannes Goropius Becanus*¹⁰. *Martialis*¹¹:

*Ecce negas, jurasque mihi per templa Tonantis,
Non credo: jura Verpe per Anchialum.*

Per templa Tonantis, id est, Jovem Capitolinum juramento sacro obligabantur Romani, at Judæorum conceptum jusjurandum erat *per Deum viventem*. De Anchialo quædam tentat *Johan. Brodaus*¹², sed deficit in conatu. Vera sententia est, quam ex Hebræorum consuetudine eruunt *Scaliger*¹³, *Scrivenerius*¹⁴, *Farnabius*¹⁵, *Schrevelius*¹⁶, adeoque juramentum est illud, *ה' אלהיך* si vivit Dominus, *Jerem.*¹⁷ Poëta convasavit, ut vocabuli unius rationem fortirentur, metroque includerent. Aliorum divinationes afferunt *Petitus*¹⁸, *Johan. Seldenus*¹⁹. Cæterum Jovi Tonanti opponebatur Jupiter Serenus, a quo sudum & tempestas amabilis proveni-

(1) lib. 11. *Miscellan.* cap. 21.
(2) *Animadvers.* ad *Tibullum* pag. 54. (3) *Notis ad Columbanum Carminum* pag. 91. (4) lib. 14. *Thebaid.*
(5) lib. LIV. (6) pag. 110.
(7) *Commentariis ad lib. 11. Fastorum* pag. 232. (8) lib. 1. *Eleg.* 8. (9) in *Notis variis* pag. 271. (10) in *Originibus Antverpianis lib. 111.* pag. 233.

(11) lib. 11. *Epigram.* 95. (12) lib. x. *Miscellan.* cap. 33. (13) *Prefat. ad libros de Emendat. Temp.* (14) *Notis ad Martialem.* (15) *Notis ibid.* pag. 361. (16) *Notis ibid.* pag. 691. (17) v. 2. (18) lib. 1. *Var. Lect. cap.* 16. (19) *Prolegomenis libri de Successione ad Leges Hebræorum.*

CONSENTIBUS. *Lib. I. Cap. I.* 52

veniret. *Inscriptio Romana*: JOVI. SERENO. NUMISIUS. ALBINUS. EX. VOTO. *Jacobus Boissardus*¹: FORTUNÆ. REDUCI. ET. JOVI. SERENO. DIIS. DEABUSQUE. SUB. QUORUM. TUTELA. AUGG. MILITANT. C. STATIUS. PLAUTIANUS. D. D. *Petrus Appianus*², *Gruterus*³.

XXIII. Apud Barbaros celebris erat Jupiter Ammonius, id est, arenarius, ἀμμη arena est, & sitientes Libyes illi ἐν τοῖς ἀνύδρσι habitabant. *Catullus*⁴:

Oraculum Jovis inter astuosi.

*Propertius*⁵:

Hac neque arenosum Libyci Jovis explicet antrum.

Ager in medio arenosus, ait de locis illis *Salustius*⁶, & similia referunt *Justinus*⁷, *Herodotus*⁸, *Arrianus*⁹, *Pomponius Mela*¹⁰. Templum Jovis Ammonii, & viam ad illud periculofam ob arenas maximas, prolixè commemorat *Curtius*¹¹. *Inscriptio Romana*: JOVI. HAMMONI. ET. SILVANO. P. STERTINIUS. QUARTUS. D. D. *Gruterus*¹². Oraculo nobile erat, & lucerna perpetua ibi ardebat. *Virgilius*¹³:

Hic Ammone satus raptâ Garamantide Nymphâ,

Templa Jovi centum, latis immania regnis,

Centum aras posuit, vigilemque sacraverat ignem.

Jovem Arietinum vocat *Aulus Gellius*¹⁴ scilicet, quia specie arietis cornigeri non nunquam apparebat. *Lucanus*¹⁵:

Ventum erat ad templum, Libycis quod gentibus unum,

Inculi Garamantes habent, stat corniger illic

Jupiter, ut memorant, sed non ut fulmina vibrans,

Aut similis nostro, sed tortis cornibus Ammon.

Corrupte legitur in Silio Italico¹⁶:

D 2

Exin

(1) *part. III. Antiquitat. Romanar. fol. 24. & part. III. fol. 123.* (2) *in Collectaneis pag. 221. 320.* (3) *in Volumine pag. 22. num. 1.* (4) *Epigram. XII.* (5) *lib. IV. Eleg. 1.* (6) *in Jugurthina.* (7) *lib. I.* (8) *lib. II.*

(9) *lib. III.* (10) *lib. I. cap. 8.* (11) *lib. IV. Histor. (12) in Volumine pag. 21. num. 7.* (13) *lib. IV. Æneid.* (14) *lib. III. cap. 3.* (15) *lib. IX. Pharsal.* (16) *lib. III. de Bello Punico secundo.*

*Exin clavigeri veneratas Numinis aras
Captivis onerat donis. — — —*

Emendari debet :

Exin cornigeri veneratus, — — —

uti monet *Franciscus Modius*¹, quanquam hoc non ap-
probet *Daniel Heinsius*². Hodie quoque Dæmon con-
venticulis Sagarum præsens est formâ hirci vasta cor-
nua protendentis, ut prodit *Nicolaus Remigius*³. Jo-
vem Hammonem fuisse *Chamum* pietatis & honestatis
desertorem uti legitur *Genes.*⁴ contendunt *Caspar Pen-
cerus*⁵, *Fullerus*⁶, *Hugo Grotius*⁷, *Nicolaus Blancar-
dus*⁸, *Bochartus*⁹, *Johan. Micrallius*¹⁰. Certum est,
quod ille in Africam profectus, vastam hanc Orbis
partem incolis impleverit, proinde verosimile est, vo-
luisse posteros magnum progenitorem suum cultu ali-
quo prosequi, exemplo Gentium aliarum. Reliquiæ
sunt plurimæ. Apud Ægyptios *No-ammon*, urbs po-
pulosa & magna in Pharo condita, quam Sennacheri-
bus evertit tempore illo, quo Sabacus Æthiopix Rex
simul Ægypto præerat, *Esai.*¹¹, *Nabum.*¹², יִדְּוֹן
est Διόωνος. Inscriptio Romana : JOVI. HAMMONI.
ET. SILVANO. P. STERTINIUS. QUARTUS. D. D. *Pet-
rus Appianus*¹³.

XXIV. NEPTUNUS * Jovis frater. Virgilius¹⁴:

Tum Saturnius hac domitor maris edidit alti.

Plautus¹⁵: *Salsipotentis & multipotentis Jovis fratri Tana-
rio Neptuno*. Sic enim locum in vulgatis editionibus
corruptum (& *Nerei Neptuni*, ubi vide *Taubmannum*¹⁶)

restit-

* Eum cum insignibus depictum exhibet nummus, quem dedit Al. Do-
natus l. III. de Urbe Roma c. 17.

(1) in <i>Lecttionibus novantiquis</i>	ad <i>Curtium</i> , pag. 304.	(9) <i>lib.</i>
<i>Epist.</i> 34.	1. <i>Geograph. sacræ</i> cap. 1.	(10)
(2) in <i>Notis ad Si-</i>	in <i>Descriptione Pomeranie</i> lib. 1.	
<i>lium</i> pag. 37.	cap. 25.	(11) xx. 2. 3. 4.
(3) <i>lib.</i> 1. <i>Damo-</i>	111. 8.	(12)
<i>nolatriæ</i> cap. 13.	(13) pag. 316. <i>Collecta-</i>	
(4) ix. 22.	<i>neorum.</i>	(14) <i>lib.</i> v. <i>Æneid.</i>
(5) de <i>Divinat.</i> fol. 88.	(15) in <i>Trinummio Act.</i> iv. sc. 1.	
(6) <i>lib.</i>	(16) in <i>Commentario</i> pag. 110.	
11. <i>Miscell. sacror.</i> cap. 4.		
(7) <i>Notatis ad lib.</i> 1. de <i>Veris. Relig.</i>		
<i>Christi.</i> pag. 199.		
(8) <i>Notatis</i>		

restituit *Samuel Petitus* ¹. In Tænaro Laconicæ promontorio erat sacra Neptuno ædes, uti refert *Thucydides* ², & meminit *Lilius Gyraldus* ³. Huc pertinent illa *Propertii* ⁴:

*Non sic Amonio Salmonida mixtus Enipeo,
Tænarius facili preffit amore Deus.*

Celebris pyrata; atque ævo illo pyratica non erat flagitium. Scholiaſtes *Homeri* ⁵: τὸ ληστέιον οὐκ ἀδοξὸν αἰνέειν, ἀλλὰ τοῖς πηλοῖς, & consentiunt *Thucydides* ⁶, *Plutarchus* ⁷. Scilicet, quia victus causâ exercebant eam, & in Barbaros, uti putabant, licebat, velut a Gentium jure exclusos. (Quem prætextum habere poterant David quoque, & Jephthah, cum prædas a vicinis agerent suo ductu & periculo, 1. *Samuel.* ⁸, *Judic.* ⁹) Ac porro quod stipe exigua contenti discederent, neque alia incommoda navigantibus procurarent. Ita Neptunus maris Deus nuncupatus est.

— Suspendisse potenti

Vestimenta maris Deo,

ait *Horatius* ¹⁰. Eique sacra fecerunt mercatores & navæ per Oceanum vagantes. *Inscriptio* Badensis, IN. H. D. D. D. NEPTUNO. CONTUBERNIO. NAUTARUM. CORNELIUS. ALIQUANDUS. D. S. D. *Gruterus* ¹¹. Præterea

D 3

miles

(1) lib. II. *Miscellan.* cap. 7.
(2) lib. I. *Histor.* (3) in *Historiâ* *Deor. Syntagm.* 4. pag. 154.
(4) lib. I. *Eleg.* 13. (5) ad *Hyppum Apollinis.* (6) lib. I.

(7) in *Vitâ Alcibiadis* pag. 76.
(8) xxvii. 8. (9) xi. 3. (10) lib. I. *Carm.* 5. (11) in *Volumine* pag. 62. n. 4.

miles fuit, & rei equestris magister optimus, domuit equos, itaque ἵππος dictus est, *Diodorus*¹. *Festus Pompeius*², *Pausanias*³. Equum prolicuisse ajunt de terra, postquam eam fuscina sua (τελονύχου δοῦν, uti vocat *Lycophron*⁴) percusserat. *Virgilius*⁵:

*Fudit equum magno tellus percussa tridenti
Neptuno.* —————

*Lucanus*⁶:

*Primus ab equoreâ percussis cuspide saxis
Thessalicus sonipes bellis feralibus omen,
Emicuit.* —————

Proinde quia primus equos domare & aurigationibus addere docuerat, in honorem ejus Delphinos septem locaverunt Romani prope metas in spina Circi maximi, velut Neptuni indices, uti pingunt *Onufrius Panvinus*⁷, *Jacobus Laurus*⁸, & vide quæ dicemus *infra*⁹, nec non *Bulengerum*¹⁰. Neptunus & Apollo struxerunt moenia Trojæ, itaque culti pro Divis, & hi sunt Dii Penates illi, quos Æneas de flammis ereptos in Italiam deportavit, exemplum ejus quod legitur *Sapient.*¹¹, *Horatius*¹²:

*Gens qua cremato fortis ab Illo
factata Thuscis aquoribus sacra
Natosque maturosque patres
Pertulit Ausonias ad urbes.*

Eum sub nomine *Melicarta* venerabantur Phœnices, Tyrii, Sidonii, ut autumat *Nicol. Fullerus*¹³, adeoque nomine alio vocabatur *Hercules Tyrius*, *Eusebius*¹⁴

Nomen est Phœnicium מלך-קרתי *Rex urbis*, ὁ πῶλιος θεός. Quare *Seldenus*¹⁵ scribat, *quid sit ἀφθῖος*

(1) lib. vi. cap. 15. (2) lib. viii. de Verborum Significat. pag. 296. (3) in *Artaicis*. (4) in *Callandria*. (5) lib. 1. Georg. (6) lib. vi. (7) lib. 1. de Ludis Circensibus pag. 15. 18. 32. 41. 49. 50. 56. 62. (8) *part. 1. Antiquitat.* (9) *lib. 11 cap. 6. num. 2.* (10) *de Ludis Circensibus cap. 9. 19.* (11) *xiv. 1* (12) *lib. 14. Carm. 4.* (13) *lib. 111. Miscellan. sacr. cap. 16* (14) *lib. 1. Preparat. Evangel.* (15) *Syntagm. 1. pag. 182.*

in dictione μέλαρος, non satis intelligo, causa nulla est evidens, utpote quod cum latere non posset manifesta vocis compositio secundum dialectum Syriensem. Gentes illæ dabant sedulam mercaturæ operam, erantque nautæ ab omni memoria celebres, quod laudant Scriptores sacri *Esai.*¹ *Ezech.*² Ab hoc Neptuno sunt colonizæ Indorum aliquæ, de quibus Alexandro Macedoni retulerunt incolæ, adductas eas esse ab Hercule Tyrio. *Curtius*³, *Arrianus*⁴. Efficias inde, Neptunum eundem fuisse cum Dagone Phœnicum tutelari. De quo est *infra*⁵.

XXV. VULCANUS Junonis filius, citra viri congressum progenitus, uti *Hesiodus* autor est. Jovis iram fugiens Lemnum vicinasque maris Tyrrhenii Insulas occupavit, ubi fabricas ferrarias construxit, & varia instrumenta pro humanis usibus præparare docuit. *Virgilius*⁶:

*Insula Sicaniū juxta latus Æoliamque
Erigitur Liparem, fumantibus ardua saxis,
Quam subter specus, & Cyclopum exesa caminis
Antra Ætnæa tonant, validisque incudibus ictus
Auditi referunt gemitum, striduntque cavernis.
Strictura Chalybum & fornacibus ignis anhelat,
Vulcani domus & Vulcania nomine tellus.*

Juvenalis⁷:

— *Æoliis vicinum rupibus antrum
Vulcani.* — — —

Nomen haut dissimile illi quod est *Thubalcain*, sed & faber uterque, *Genes.*⁸ *Samuel Bochartus*⁹. Primus invenit & percoluit Alchymiam, uti differit *Sennertus*¹⁰.

XXVI. APOLLO Jovis & Latonæ filius. *Horatius*¹¹:

D 4

Rite

(1) xxiii. 1.	(2) xxvi. 2.	<i>sacr. cap. 12. (10) de Consensu & Dissensu Chymicorum cum Ari- stotele pag. 39. (11) lib. iv. Carm. 4.</i>
cap. xxvii. 1.	(3) lib. viii.	
(4) lib. iv.	(5) cap. 6. num. 7.	
(6) lib. viii. <i>Æneid.</i>	(7) Sat. i.	
(8) iv. 22.	(9) lib. i. <i>Geograph.</i>	

Rite Latona puerum canentes.

Per Arcadiam inclaruit Musicam docendo, & vivendi leges promulgando inde νομίσαν dictus. Vaticinia & præsagiorum artes excoluit Delphis, in Delo, & apud Insulanos alios, uti referunt *Cicero*¹, *Plutarchus*². Hinc illud:

— *Et eris mihi magnus Apollo.*

Virgilius³. Nimirum quia soli Apollini concessum erat, ut divinaret. Laurum arborem ei propriam fecerunt, & qui vaticinari volebant, laurum comedebant, aut cum vera somnia cuperent, dormientes capiti substernebant, uti ex *Serapione Ascalonita* monet *Fulgentius*⁴, ac porro notant *Cælius Rhodiginus*⁵, *Bernhardus Realinus Carpenfis*⁶, *Lilius Gyraldus*⁷, *Johannes Meursius*⁸. Inde est hoc Tibulli⁹:

Vera cano sic usque sacras innoxia lauros Vescar. —
*Claudianus*¹⁰:

— *Venturi prescia laurus.*

Εἰσεγγὴ πρὸς ἐθυσιασμούς, ait Scholiastes *Homeri*. Nam & ipse *Hesiodus* post laurum degustatam factum se Poetam refert¹¹. *Theophrastus*¹², Δάφνης εἰς τὸ σῶμα λατῶν. *Lucretius*¹³:

Pythia qua tripodē ex Phæbi lauroque profatur.

Laurus ergo μαντικὸν φυτὸν, & vates apud *Lycophronem*¹⁴, Δαφνὴ φάγῳ. *Augur Apollo* est apud *Virgilium*¹⁵, *Horatium*¹⁶. Inde est quod *Hippocrates*¹⁷ scribit: ἡ τελευτὴ καὶ μαντικὴ πάντῳ συνηεῖς εἰσὶν, ἐπεὶ δὴ ἔτ' δύο πυχίων παλῆς εἰς Ἀπόλλων. Præterea erat maris vicini præfectus. ἰερεὺς γὰρ Ἀχίλλεω Ἀπόλλωνι est in *Orphei Carminibus*. *Virgilius*⁸:

Mox & Leucata nimboſa cacumina montis

Et

(1) *Orat.* 3. *Verrinar.* (2) in *Vita Pelopida* pag. 118. (3) 111. *Bucol.* (4) *lib.* 1. *Mytholog.* (5) *lib.* 111. *Lectiō. antiq. cap.* 7. (6) in *Annotatis variis cap.* 1. (7) in *Dialogis variis cap.* 16. (8) in *Arboreis sacro lib.* 1 *cap.* 4. (9) *lib.* 11. *Eleg.* 5. (10) *lib.* 11.

(11) *lib.* 1. *Theogon.* (12) in *Characteribus.* (13) *lib.* 1. (14) in *Cassandra.* (15) *lib.* 14. *Æneid.* (16) *lib.* 1. *Carm.* 2. & *lib.* 7. in *Carm. secul.* (17) *Epist. ad Philopæm.* (18) *lib.* 11. *Æneid.*

CONSENTIBUS. Lib. I. Cap. I. 57

Et formidatus nantis aperitur Apollo.

Ubi formidatus exponit Servius, propter asperitatem locorum qua saxosa sunt¹. Melius vero Jacobus Nicolaus Löensis²: formidatus, id est, veneratione cultus ut averteret naufragia, qua ibi propter importunitatem littoris crebro fiebant. Actius Phæbus est apud Propertium³, scilicet, litus Actium vel Epiroticum est pars aliqua maris Ægei. Architecti munia subiit, cum Trojæ urbis moenia struebantur, sumptus faciente Laomedonte Rege. Virgilius⁴:

—— Troja Cynthia author.

Horatius⁵:

*Ter si resurgat murus ahenus,
Autore Phæbo.*

Medicinam & pecuariam apud Thessalos & Græcos reliquos professus. Ἱπποκράτης ἰατρὸν vocat Hippocrates Medicinæ parens⁶, ubi multa erudite monet Joh. Henricus Meibomius⁷. Ovidius⁸:

*Inventum medicina meum est, opiferaque per orbem
Dicor, & herbarum est subjecta potentia nobis.*

Virgilius⁹:

—— Et te memorande canemus
Pastor ab Amphryso. ——

Tibullus¹⁰:

Pavit & Admeti tauros formosus Apollo.

Porro venator & jaculandi peritus. Juvenalis¹¹:

—— Et Cyrrhai spicula vatis.

Cyrrheus vates Apollo est, qui in urbe Cyrrhâ ad radices montis Parnassi in Phocide colebatur. Et Parnassi alterum fastigium Cyrrha erat sacrum Apollini. Persius¹²:

*Nec in bicipiti somniasse Parnasso
Memini, ut repente sic Poëta prodirem.*

D 5

Luca-

(1) Commentar. b. 2. pag. 291. pag. 26. (8) lib. 1. Metamorph.
(2) lib. 111. Miscellan. cap. 15. (9) lib. 111. Georg. (10) lib. 11.
(3) lib. 14. Eleg. 6. (4) lib. 111. Eleg. 3. (11) Sat. 13. (12) in
Georg. (5) lib. 111. Carm. 3. Prologo.
(6) in ἱεῖρα. (7) in Commentario

Lucanus¹:

— *Quantum semotus Eo*

*Cardine, Parnassus gemino petit aethera colle,
Mons Phæbo Bromioque sacer.* —

Nam Baccho sacrum erat fastigium alterum, Nisa. Cæterum volunt Parnassum dictum esse quasi *Larnasum*, & creditum vulgo, appulisse ibi τὴν Λάρνακα si-
ve arcam Deucalionis per diluvii aquas enavigantis. *Ovidius*². Atqui certæ veritatis est, Bœotix & vicinæ Phocidos pleraque loca a Cadmo & Syris fuisse con-
dita, idque arguit nomen urbis Thebarum, Syriacum prorsus, uti disserit *Josephus Scaliger*³. Ab eâ origine est monti huic nomen. Syris פֶּרְנֶס est idem quod *vi-*
μην, & פֶּרְנֶסִין sunt *pastores*, ergo παρνασσός valet *vis-*
romas, montem ubi greges suos pascabant. *Horatius*⁴:

— *Nec te metuende certâ*

Phœbe sagitta.

Mellis usum docuit per Aristæum filium suum cœ Cal-
liothe Nymphâ, ex quâ suscepit alterum quoque filium,
Orpheum. *Iustinus*⁵, *Ovidius*⁶, *Virgilius*⁷, *Apollonius*⁸.
Plurima horum edisserit *Virgilius*⁹:

Jamque aderat Phæbo ante alios dilectus Iapis

Jasides: acri quondam cui captus amore

Ipse suas artes sua munera latus Apollo

Augurium citharamque dabat, celeresque sagittas.

Ille ut depositi proferret fata parentis,

Scire potestates herbarum, usumque medendi

Maluit, & mutas agitare inglorius artes.

Habes Auguria, Citharam, Sagittas, usum medendi.
Et ipsam Medicinam vocat *mutas artes*, uti *Servius* ex-
ponit¹⁰, ἰμπειρίαν ἰατρικῆς. Tota enim vis artis ejus in
facto potius est, quam in verbis. De quo plura etiam
tra-

(1) lib. v. (2) lib. i. *Meta-* *Metam.* (7) lib. iv. *Georg.* (8)
morph. (3) *Conjectaneis ad Var-* *lib. 11. Argonautic.* (9) *lib. xii.*
ronam pag. 232. (4) *lib. i. Carm.* *Æneid.* (10) in *Comment. b. l.*
12. (5) *lib. xiii.* (6) *lib. i.* *pag. 685.*

tradunt Hieron. Mercurialis¹, Andreas Tiraquellus², Job. Henr. Meibomius³, Gronovius⁴. Addit inglorius, quod a servis & libertis fere tractaretur, donec Cæsar primus decus addidit arti præstantissimæ ad salutem generis humani inventæ, uti probant Laurentius Pignorius⁵. Inde Artorius Medicus & amicus Augusti, Suetonius⁶, nec non Charicles Medicus & amicus Tiberii apud Tacitum⁷, & confer Hugonem Grotium⁸. Inscriptio Assisiana: P. DECIMIUS. P. L. EROS. MERULA. MEDICUS. CLINICUS. CHIRURGUS. OCULARIUS. VI. VIR. HIC. PRO. LIBERTATE. DEDIT. H. S. 1000. HIC. PRO. SEVIRATU. IN. REM. P. DEDIT. HS. M. M. HIC. IN. STATUAS. PONENDAS. IN. ÆDEM. HERCULIS. DEDIT. HS. M. HIC. IN. VIAS. STERNENDAS. IN. PUBLICUM. DEDIT. HS. M. M. 100. HIC. PRIDIE. QUAM. MORTUUS. EST. RELIQUIT. PATRIMONII. HS. M. &c. Libertatem precio redemit qui servus hætenus fuerat, ut honores adire posset, Gruterus⁹, Job. Jac. Boissardus¹⁰. Erat denique Magicarum artium patronus. Virgilius¹¹:

*Summe Deum, sancti custos Soractis Apollo,
Quem primi colimus, cui pineus ardor acervo
Pascitur, & medium freti pietate per ignem
Cultores multâ premimus vestigia prunâ.*

De eodem ritu egit Silius Italicus¹.

*—— Patrio qui ritus in arvo
Cum pins Arcitenens accensis gaudet acervis,
Extâ ter innocuos late portare per ignes:
Sic in Apollineâ semper vestigia prunâ
Inviolata teras, victorque vaporis ad aras
Dona serenato referas sollennia Phæbo.*

Arcitenens est Apollo. Pineus ardor sunt acervi accensi.

Fami-

(1) lib. III. Variar. Lect. cap. 13.	cap. 91.	(7) lib. VI. Annal.	(8) in Annotatis Evangelicis pag. 593.
(2) de Nobilitate cap. 38.			(9) in Volumine pag. 400.
(3) Comment. ad Jusjurandum Hippocratis pag. 192.	(4) Notis ad Statii Thebaida pag. 385.	(5) lib. II. Æneid.	(10) part. 3. Antiquit. fol. 148.
(6) lib. 11.			(11) lib. v.

Familiaë Hirpiorum super incensam lignorum struem ambulabant incolumes, post annum sacrificium ad Soracten montem in Flaminia peractum, *Strabo*¹, *Plinius*², *Solinus*³. Erat hoc φοβέζεν, lustrare corpora, quod in Molochi sacrificiis olim etiam faciebant Phœnices, uti dicemus *infra*⁴. Oraculum Delphicum ab eo institutum est; Δελφικὴ μαντή, ait *Orpheus*⁵. Et *Tibullus*⁶:

Delos ubi nunc Phœbe tua est, ubi Delphica Pytho? πύθων, id est, vates quæ per obscœna corporis reddebat oracula, ut exponunt *Origenes*⁷, *Jamblichus*⁸, & quæ nos *infra*⁹, ἱεραεμύθους ideo vocant *Plutarchus* & *Hesychius*. Nam *Hermolaus Barbarus*¹⁰ & *Dionysius Vossius*¹¹, in manifesto quidem errore sunt, cum *πυθίαν* accipiunt pro vase aliquo divinationum instrumento peculiari. De qua re dubitare non sinunt nos *Origenis* & *Jamblichi* testimonia aperta. Hoc templum immensis Regum donariis honoratum, summo precio fuit, *Diodorus Siculus*¹², *Justinus*¹³, *Pausanias*¹⁴, *Strabo*¹⁵. Maxime inclytum in terris Oraculum, vocat *Livius*¹⁶. Desiit una cum aliis eo fere tempore quod propius aberat ab adventu Messiaë in carnem, uti prædictum erat, *Zephan.*¹⁷ Testatur *Cicero*¹⁸. Oracula Delphis non eduntur, non modo nostra atate, sed jamdiu. Et *Lucanus* eodem tenore¹⁹:

— *Quid spes, ait, improba veri
Te Romane trahit? muto Parnassus hiatu
Conticuit pressitque Deum: seu spiritus istas
Destituit fauces, mundique in devia versum*

Duxit

(1) lib. v. <i>Geograph.</i>	(2) lib. vii. <i>Histor. natur. cap. 2.</i>	(3) in <i>Polybistor. cap. 7. 10. 22. 35.</i>	(4) <i>cap. 6. num. 11.</i>	(5) in <i>Hymnis pag. 143.</i>	(6) lib. 11. <i>Eleg. 3.</i>	(7) lib. vii. <i>contra Celsum.</i>	(8) <i>de Mysteriis Ægyptiorum. cap. 12. dist. 15.</i>	(9) in <i>Casti-</i>	(10) <i>gationibus Plinianis. (11) Notis ad Maimonidem de Idololatriâ pag. 151.</i>	(12) lib. 11.	(13) lib. xxiv. <i>Histor.</i>	(14) in <i>Atticis & Phocicis.</i>	(15) lib. 12. <i>Geograph.</i>	(16) lib. 1.	(17) iii. 9.	(18) lib. 11. <i>de Divinat.</i>	(19) lib. v.

*Duxit iter : sen barbarica cum lampade Pytho
Arfit , in immensas cineres abiêre cavernas ,
Et Phœbi tenuêre viam : sen sponte Deorum
Cirrha filet , fatigue sat est arcana futuri
Carmine longæva vobis commissa Sibylla :
Sen Pean solitus templis arcere nocentes ,
Ora quibus solvat nostro non invenit ævo.*

Causas quærit cessantis Oraculi , & non invenit. Statius :

—— Mutisque diu plorabere Delphis.

Cur defecerint Oracula , disquirunt *Aristoteles*² , *Cicero*³ , *Plutarchus*⁴ , *Petrus Pomponatius*⁵ , *Levinus Lemnius*⁶ , *Henricus Nollius*⁷. Sed veram non produnt , quando Oraculorum effata adscribunt vaporibus è telluris penetralibus eductis. Nam ostendant illi , quomodo res vitæ & rationis expers , qualis terræ spiracula omnia sunt , præsentium aut futurorum cognitionem habere possit ? Recurrit semper quæsitum de Oraculis illis , quare loco uno ita potenter affecerint animos Dæmonicularum , non vero etiam loco alio ? Et quare simul gentium ubique evanuerint , ut non in locis aliis nova proruperint ? Dicit Cicero : *Potest vis illa terra , qua mentem Pythiæ divino afflatu concitabat , evanuisse vetustate , ut quosdam videmus exaruisse annes.* Atqui non est a vetustate , nec enim ab hac patitur quod vicissitudini temporum haud obnoxium est. De annibus est manifesta causa , quando illi necessario mutant cursum , perrumpendo littora alia , vel obstructis cuniculis impediuntur per labes fortuitas , ut restagnent & alioversum decurrant. Multis hoc prosequuntur *Joach. Camerarius*⁸ , *Caspar Peucevus*⁹. Recte scribit *Prudentius*¹⁰ :

Ex

(1) lib. VIII. Thebaid. (2) de Mundo cap. 4. (3) lib. 1. de Divinatione. (4) libro peculiari. (5) de Incantationibus pag. 298. (6) lib. 11. de Occultis Naturæ Miraculis cap. 2. (7) in Phys.

Hermes. lib. III. pag. 171. (8) Præfatione ad libros de Naturæ & effectis Demonum. (9) de Divinatione fol. 100. (10) in Apisbeesi pag. 281.

*Ex quo mortalem prastrinxit spiritus aluum
Spiritus ille DEI, DEUS & se corpore matris
Induit, atque hominem de virginitate creavit,
Delphica damnatis tacuerunt sortibus antra.*

Cæsar *Julianus* mittebat *Paulum Oribasum* Medicum, ut restauraret, sed frustra ille operam navabat, ut Dæmonem infessorem introduceret, de qua re notavimus in *Anstariis* ¹ & confer *Petrum Crinitum* ². Quod enim *Claudianus* ³ narrat

——— *Tibi corniger Ammon,*

Et dudum taciti rupere silentia Delphi.

veritate nimis abusus est, licet ingenio non pepercerit nobilis Poëta. Fatetur ipse Oraculi silentium, vocando *dudum tacitos Delphos*, neque sacrilegia illa curabat Theodosius everfor fanorum & idolorum de majori Orbis terrarum parte. Confer *Barthium* ⁴. Fatetur impietatis assertor Symmachus ⁵: *Non vides Oracula olim locuta desisse, nec ullas in antro Cumano literas legi, nec Dodonam loqui fontibus, nec de spiraculis Delphicis ullam carmen audiri?* Neque tamen inficiamur, sæpius esse in vulgus sparsa dicteria quædam Apollinis, sed ficta. Planetarii, Satanæ vates sortilegi vice Oraculi in Delphis erant. Ad hos referri debet illud Suetonii ⁶. *Consulto Delphis Apolline, septuagesimum ac tertium annum cavendum sibi existimavit.* Delphicus certe Dæmon excesserat ante annos multos, atque consulente ibi Nerone, Planetarii & nativitatum Stelliones quidam, Satanæ instrumenta, Dæmonis ruinas utique loco illo sustinuerunt.

C A P.

(1) pag. 3. & pag. 126. (2) ad b. l. pag. 389. (5) lib. IV. lib. XIV. de *Honestâ Disciplinâ* Paraneſeos ad Theodosium cap. 33. cap. 3. (3) de *Quarto consulatu* (6) lib. VI. cap. 40. Honorii. (4) *Animadversionibus*

CAP. II.

De Selectis Diis popularibus.

I. SECUNDO loco veniunt *Dii Selecti populares*, & sinter eos primus JANUS, filius Cœli, id est, ab Oriente. Nam *Cœlus* Græcorum sermone est *ἄγνος*, hujusque vocis derivationem frustra domi suæ quærunt Græci, ut bene monet *Nicolaus Fullerus*¹. Non est ab *ὄρε*, vel ab *ὄρεν*, sed a Phœnicibus venit ad Græcos, ac proprie cœlum siderum notat, perentem illum puri luminis fontem, itaque ab *ἰαν* est *ἰαν* / id est, *lucidum*, & cum paragoga Græcorum *ἄγνος*. Ei simillimum est vocabulum vere Græcum, sive domesticum, *ὄλυμπ* videlicet, quasi dicas *ὀλόλυμπ*, quia totus fulget clarissimâ luce. *Uranius* idiomate Phœnicio refertur Phœnicum *Regulus*, apud *Ensebiū*² ex *Sanchuniatonis* historiâ. Sive ergo ipse Noach alter Orbis parens in Italiam profectus ibi obiit, quod *Berosus* fabulator prodit; sive quod acta ejus per traditionem cognoverint Aborigines, hoc certum est, Janum esse, quem Noam vocant *Litera Sacer*, eumque laudant agriculturæ & vindemiæ reperi-
torem, aut saltem instauratorem, *Gen.* 3. Dicit *Lilius Gyraldus*⁴. *Quis Noachum existimet fuisse Janum, aut quis Janum putet significare vitiferum?* At quis neget, fuisse Noam, ubi accuratius expenduntur circumstantiæ omnes? *Primo* quidem arguit hoc viri nomen, quod Syriacum est, *ἰαν* vinum, inde Janus est *vinitor*, qui primus omnium ab exacto diluvio Noach fuit, Phœnicibus coram notus. Græci *Οινότερον* vocabant, sensu eodem, atque inde Latini acceperunt *Oenotrium*, à quo Italiæ melior pars dicta fuit *priscis Oenotria*,

(1) *lib. 1. Miscell. cap. 13.* (3) *v. 29. cap. 11. 20.* (4) *Synagm.*
(2) *lib. 1. de Preparat. Evangel.* 17. *histor. Deor. pag. 151.*

notria, testibus *Strabone*¹ & *Pausania*². Neque aliter *Virgilius*³:

*Est locus, Hesperiam Graji cognomine dicunt,
Terra antiqua, potens armis, atque ubere gleba,
Oenotrii coluere vini, nunc fama, minores
Italiam dixisse Ducis de nomine gentem.*

ubi *Servius*⁴ annotat: *Oenotria dicta est a vino optimo, quod in Italia nascitur. Nescio quare hoc reprehendat Adrianus Junius*⁵. Porro etiam *Sabinus* ab *Oenotriis* ortum cepit. *Virgilius*⁶:

— — — *Paterque Sabinus*

Vitifator servans curvam sub imagine falcem.

Prima horum sedes fuit in Mesopotamia, ubi *Oenotrios* olim habitavisse, ex *Hecataeo Abderita* docet *Stephanus*⁷. Ac vere tradidit *Dionysius Halicarnass.*⁸ fuisse *Pelasgos*, id est, advenas è Syria, *פלס*. Dicemus infra⁹, & confer *Philippum Cluverum*¹⁰. Secundo probat idem circumstantia accurata, quod pingebatur bifrons. *Virgilius*¹¹:

— — — *Janique bifrontis imago.*

Veteres Nummi ærei parte una habebant Janum laureatum bifrontem, altera navem. Refert *Macrobius*¹², & ante illum monuit *Athenæus*¹³. *Ἰανὸν ἢ λόγον ἔχον διωρύσσων γενέσθαι τὸ μὲν ὀπίσσω. Et deinde, ὅτι ἔναμισμαίῳ ἐλχαρτίῃεν πρύσσων δικέφαλον, καὶ ἐν πατέρω μέγας ἢ ἀδελφὸν ἢ σέφανον ἢ πλοῖον*, *Ovidius*¹⁴:

— — — *Sed cur navalis in ære,*

Altera signata est, altera forma biceps?

Causa ratis superest: Tuscorum rate venit in amnem,
Ante pererrato falcifer orbe Deus.

Adde *Plutarchum*¹⁵. Nummi effigiem a *Johanne Sambuco*

(1) lib. 111. *Geograph.* (2) in *num. 1. 2.* (10) lib. 1. *Italiæ antiquæ cap. 1.* (11) lib. VII. *Æneid.* (12) lib. 1. *Saturnal. cap. 9.* (13) lib. XV. *Dipsosoph.* (14) lib. 1. *Faustor.* (15) in *Quest. Romanar. quæst. 22.*

hinc acceptam expressit Theodorus Canterus¹, & alius est apud Abrahamum Gorlaum². * Estque navicula

adipaz illa, qua inclusus effugit diluvium; bifrons a Phœnicibus atque Ægyptiis depictus, quia *πρωτο* & *οπίσθιος* vidit, id est, primum ac secundum inhabitavit Orbem, interprete Arnobio³, assentiturque posthabitis fabulis Advaticis Johanness Goropius Becanus⁴. Quod enim Ovidius⁵ exponit:

Omnis habet geminas hinc atque hinc Janua frontes,
E quibus hac populum spectat, & illa Larem,
frivolum est, & melioris antiquitatis imperitiam prodit. Alia quæ hîc conatur Paulus Voht⁶, illa nec laudamus, nec improbatum.

II. SATURNUS filius Cœli, de quo Lipsius⁷ secutus Festum & Macrobiū ait, Saturnum dictum esse à satū, itaque Saturnus erat nomen antiquum in carmine Saliari. An hæc vere dicantur, paulo post videbimus. Ab Oriente per mare profectus (itaque *πρωτο* & *οπίσθιος* dictus à Platōne⁸ adiit Cretam deducta in
E agros

* Similem hic adjecimus ex M. Lipenii Srenarum Histōria c. III. §. 28.

(1) lib. 11. Var. Lect. cap. 23. (2) in Thesuro Numismatum tab. 380. (3) l. d. (4) Notatis ad Herodianum pag. 195. (5) lib. 1. Saturnal. pag. 7. (6) in Timæo. (7) lib. 11. Var. Lect. cap. 23. (8) in Thesuro Numismatum tab. 380. (9) l. d. (10) Notatis ad Herodianum pag. 195. (11) lib. 1. Saturnal. pag. 7. (12) in Timæo.

agros Insulæ ejus nova colonia, ubi *comedo filiorum suorum exstitit*, id est, victimas humanas non parcesed affatim obtulit, filios quoque suos mactavit, secundum tradita Phœnicum, apud quos sacrificia Molochi erant ex hominum genere. Quod è Phœnicibus fuerit, nomen prodit. Virgilius¹:

*Primus ab ætherio venit Saturnus Olympo,
Arma Jovis fugiens & regnis exul adeptis.
Is genus indocile ac dispersum montibus altis
Composuit, legesque dedit, Latiumque vocari
Maluit, his quoniam latuisset tutus in oris,
Aureaque (ut perhibent) illo sub Rege fuerunt
Secula, sic placida populos in pace regebat.*

Ergo Saturnus est *Latius*, a לטו *latuit*, adeoque optime interpretatur Virgilius, *latuisset in oris*. Locus est Sapientiæ². Et viscerum carniūque humanarum voratores, epulumque sanguinarium. De Phœnicibus agitur, & verba in sensu literalī accipit Johan. Henricus Ursinus³, ut dicatur *vere illos devorasse homines*. Atqui de vivis comestis nihil occurrit apud veteres, de vivis pro victimâ crematis plena sunt omnia. Figurate ergo interpretari debent, & *sanguinarium epulum* vocat convivium post sacra oblata celebratum, humano sanguine deturpatum adeoque maxime nefarium. Quod sacrificia illa cupide nimis adhiberet Saturnus, alias quoque multa barbare ageret, latrocinia in vicinos exercendo, solio dejecit cum filius Jupiter optimæ indolis princeps, virtutumque industrius cultor, inde profugus venit in Italiam, & Jani Regis familiaritatem nactus, exul provixit, donec Jano defuncto succederet, *Saturnia tellus*, est de Italia apud Virgilium⁴, & *Saturnia arva*, apud eundem⁵. Propter austeros mores fiderum nocentissimo & hominum salutī infestissimo illatus. Virgilius⁶:

Fri-

(1) lib. vii. *Æneid.* (2) xii. | *quest.* 27. (4) lib. ii. *Georgic.*
5. (3) lib. ii. *Analector. savor.* | (5) lib. i. *Æneid.* (6) lib. i. *Georg.*

Frigida Saturni sese quo stella receptet.

Hic frigida est nocens, uti declarant *Servius*¹, *Angelus Decembris*². Eodem sensu *Juvenalis*³:

Hac tamen ignorat, quid fidus triste minetur

Saturni, quo lata Venus se proferat astro.

Adde *Marfilium Ficinum*⁴, *Jovianum Pontanum*⁵, *Tholosanum*⁶, *Davidem Origanum*⁷, & cum primis *Andream Argolum*⁸, *Johannem Garceum*⁹, locis sexcentis, præstigiarum vanissimarum descriptores curiosos, adversus quas erudite disputat *Claudius Salmasius*¹⁰. Tanti viri doctissimum opus, si refutaverunt, ut jactant agyrtæ, edant, & vindicias nostras expectent securi. Habemus per Dei gratiam & vires & ocium; ut subsidio bonarum artium (*Genethliacorum verò pars maxima omnium bonarum literarum & imperita & hostis est*, ait *divinus Scaliger*¹¹.) Viri maximi hujus famam defendamus adversum *sceleratissimos vates Genethliacos*, quo titulo eos ornat *Paulus Merula*¹² insignis mathematicum Doctor. Plura diximus *Auctariis ad Pappi Epitomen*¹³. Ea vix edita orbi innotuerant, cum obtrepebat *Faunus scævus*, *me rem non intelligere*. Ergo vero illi repono libere, quod agyrtarum fraudes non exerceam, hætenus enim *Ambubajam* non adduxi in thorum, quæ *Satanicarum divinationum* quæstus pessime acquisitos malè profundat: cæterum orbi literato & ingenuo coram demonstrabo, quantum temporis obtrektor, in sugendis agyrtarum venenis perdidit, tantum nos, per Dei gratiam, operæ adhibuisse in pervolvendis Scripturis, veterum Patrum monumentis,

E 2

Phi-

(1) *Comment. b: l. p. 79.*

(2) *lib. iv. de Re Literaria pag. 325.*

(3) *Sat. vi.* (4) *lib. iii. de Vita cælesti comparanda cap. 22.*

(5) *lib. ii. de Rebus Cælestibus cap. 2.*

(6) *lib. viiii. Syntaxeos Artis mirabilis cap. 30.*

(7) *Introdutione ad Ephemerides pag. 537.*

(8) *in Ptolemaeo parvopag. 8. 15. 16. 18. 21. 23. 24. 25. 90.*

(9) *in Methodo Astrologia judicaria.*

(10) *de Annis climactericis.*

(11) *Notis ad Manilii Astronomica pag. 183.*

(12) *part. i. Cosmog. libo ii, cap. 16.*

(13) *pag. 166.*

Philosophorum, Historicorum, Poëtarum, Mathematicorum, Jureconsultorum libris, Theologorum voluminibus. Quæsiui patronos agyrtarum, sed qui esse vellent, nisi ipsi etiam agyrtæ essent, non inveni, adeoque Satanicas nugas abominor, Lucanus¹:

Stella nocens nigros Saturni accenderat ignes.

Nigros, id est. infaustos: nam *Hortensii* glossa (quam *Schrevelius*² adfert) minime placet. Atque indidem est, quod omnes herbas venenosas tribuunt illi, qui de Planetarum signaturis scribere ausi, nativitatistarum imposturas novis corollariis augere voluerunt; *Oswaldus Crollius*³, *Robertus Flud.*⁴, *Augustus Ezlerus Albimontanus*⁵. De Saturno scribit *Justinus*⁶: *Italia cultores primi Aborigines fuerunt, quorum Rex Saturnus tanta justitia fuisse traditur, ut neque servierit sub illo quisquam; neque quicquam privata rei habuerit: sed omnia communia & indivisa omnibus fuerint, veluti unam cunctis patrimonium esset.* Nimirum post toleratos exitii labores melius sapere didicit, & Jano suffectus cum laude præfuit. *Virgilius*:

*Tum Rex Euandrus Romana conditor arcis,
Hac nemora indigena Fauni Nymphaeque tenebant;
Gensque virum truncis & duro robore nata,
Queis neque mos neque cultus erat, nec jungere tauros,
Aut componere opes norant, aut parcere parto,
Sed rami atque asper victu venatus alebat,
Primus ab atherio venit Saturnus Olympo, &c.*

Memoriam Regis hujus prisce solenniter colebant Romani in Saturnalibus, quod Saturni ævum crederent fuisse aureum seculum, otii plenum, rerumque omnium copiâ affluens. *Saturnia regna* laudat *Virgilius*⁷:

*O fortunata gentes, Saturnia regna
Antiqui Ansonii.* — — —

ait

(1) lib. 1. (2) Notatis ad b. l. pag. 48. (3) in Basilicâ chymicâ. (4) Apologiâ pro Rosetruariis ad Libavium part. 1. cap.

4. 5. (5) in Isagogâ Physico Magico Medica pag. 5. (6) lib. XLIII. Histor. (7) Bucolicor. l. v. & vlt.

aut idem¹. Juvenalis².

*Credo pudicitiam Saturno Rege moratam,
In terris visamque diu, cum frigida parvas
Præberet spelunca domos, ignemque laremque,
Et pecus & dominos communi clauderet umbrâ.
Silvestrem montana torum cum sterneret uxor
Frondebis & culmo, vicinarumque ferarum
Pellibus.* — — —

& porro³:

*Credebant hoc grande nefas & morte piandum,
Si juvenis vetulo non assurrexerat, & si
Barbato cuicumque puer, licet ipse videret
Plura domi fraga & majores glandis acervos.*

Vitiosa est lectio, *plura domi farra*, quanquam tueri
velit Farnabius⁴. Certe Saturni ævo vix notæ segetes
erant, pomis silvestribus, fragis, glandibus victita-
bant, atque hæc talia eorum divitiæ erant. Affirmat
Lucretius⁵:

*Nec robustus erat curvi moderator aratri
Quisquam: nec scibat ferro molirier arva.
Quod Sol atque imbres dederant, quod terra crearat,
Sponte suâ, satis id placabat pectora donum.*

Primi homines vesciebantur sponte natis terræ frugi-
bus, ut diximus in Auctariis⁶. Adde Stephanum Cure-
celleum⁷, Hottingerum⁸, Martialis⁹:

*Antiqui Rex magne poli mundique prioris,
Sub quo pigra quies, nec labor ullus erat.*

Veteres imitatur Marcellus Palingenius¹⁰:

Aurea Saturno fluerent cum secula Rege.

III. GENIUS est Deus naturalis ille, quem statim
cum primâ nativitate homini adjugebant. *Qui cum
homine gignitur quodammodo*, Apulejo dicente¹¹.

E 3

Na-

(1) lib. XI. Æneid. (2) Sa- 2. 3. (8) in Historiâ Creativæ
tyrævi. (3) Satyra XIIII. (4) pag. 307. (9) lib. XII. Epigram.
Notis ad b. l. pag. 117. (5) lib. v. 63. (10) in Geminis. (11) de
Deo pag. 190. & pag. 307. (7) in Deo Socratis pag. 50.
Diatribâ de usu Sanguinis cap. 1.

Natura Deus humana, ait *Horatius*¹. De masculis debet intelligi, nam foeminis adjungebant Junones, adeoque jurabant illæ, *Junonem meam iratam habeam*, teste *Petronio Arbitro*². Genius observabat, comitabatur, tantum a morte deserebat hominem sibi fidelem, custos vitæ, perpetuus actionum censor, defensor adversus pericula, quæ forte imminerent a Manibus, id est, malignis & feris Numinibus humano generi insidiantibus, ut *Servius* exponit³. Vetus certe & antiquitate suâ nobilis opinio, quæ Populorum omnium animis alte insedit, est, hominibus singulis custodem Genium a Deo addi.

Ἄγγελος δαίμων ἀνδρὶ τῷ ἡγουμένῳ,

Ἄγγελος ἐστὶ μυριόγυνος ὁ βίβη,

ajunt Græci, *Clemens Alexandrinus*⁴, *Origenes*⁵, *Chrysostomus* & *Hieronymus*⁶, *Marcilius Ficinus*⁷, *Jacobus Hartinus*⁸, *Jacobus Pontanus*⁹. Hinc manavit illud *Bernhardi*¹⁰: *In quovis angulo reverentiam exhibe tuo Angelo, nec illo presente facias, quod me presente erubesceres*. Sacræ Literæ eo nos ducunt, *Ecclesiast.*¹¹, ubi serio inculcatur pietatis accuratum studium coram Angelo custode operum nostrorum inspectore. Confer *Johannem Mercerum*¹². Et *Intellectum agentem* *Aristotelis*, quem interpretes Peripatetici distractis opinionibus explicant, (quod videris apud *Jacobum Zabarelam* & *Franciscum Piccolomineum*¹³, de Genio custode exponunt Magistri Hebræorum, *Aben Esdras*, *Levi Ben Gersom*, *Manasseh Ben Israel*¹⁴. Die natali res facta fiebat Genio. *Perfius*¹⁵:

Hunc Macrine diem numera meliore lapillo,

Qui

(1) lib. II. Epist. 2. (2) in *Satyrico* pag. 71. (3) *Comment. ad lib. VI. Æneid.* pag. 442. (4) lib. VI. *Stromar.* (5) *Homil. I. in Numeros.* (6) in cap. XVIII. *Matth.* (7) lib. III. de *Vita celesti* comparandâ cap. 23. (8) libro de

Angelo custode. (9) in *Atticis bellariis* pag. 312. (10) *Homil. in Psalm. 91.* (11) v. 5. (12) *Comment. b. l.* pag. 113. (13) de *Mente agente.* (14) *Conciliatore ad Genesin* pag. 86. (15) *Sat. II.*

*Qui tibi labentes apponit candidus annos,
Funde merum Genio. — — —*

Tibullus¹:

*Dicamus bona verba, venit natalis ad aras,
Quisquis ades, linguâ vir mulierque fave.
Urantur pia thura focis, urantur odores,
Quos tener è terrâ divite mittit Arabs.
Ipse suos adsit Genius visurus honores,
Cui decorant sanctas mollia fecta comas.
Illius puro destillent tempora nardo,
Atque satur libo sit, maceatque mero.*

Et²:

*Natalis Juno sanctos cape thuris acervos
Quos tibi dat tenerâ docta puella manu,
Tota tibi est hodiè, tibi se latissima compst,
Staret ut ante tuos conspicienda focos.*

Flora fecta erant ex foliis platani, quæ arbor genialis habebatur. Addebant hostiam animale[m], porcum, Horatius³:

*— Cras Genium mero
Carabis, & porco bimestri.*

Lege quæ ibi monet Lambinus⁴. Nec solum hominibus singulis adjungebant Genios, sed quoque per Gentes & Civitates, atque ibidem per montes, valles, convalles, lucos, silvas, lacus, paludes, fontes distribuiebant. Hinc illi tot & tantum multiplicati Dii Topici, Tutelini & Tutanci, quorum historiam prosequuntur Macrobius⁵, Censorinus⁶, Lilius Gyraldus⁷, Paulus Merula⁸, Dan. Heinsius⁹, Caspar Barthius¹⁰, *ἡμετέριος Θεὸς* vocat Julius Pollux¹¹, GENIO, LOCI.

E 4

est

(1) lib. II. Eleg. 2.	(2) lib.	(8) lib. V. Memorabil. cap. 10.
IV. Eleg. 6.	(3) lib. III. carm.	(9) Notis ad Silium Italicum pag.
17.	(4) in Commentario pag.	120.
235.	(5) lib. III. Saturnal. cap.	(10) Notatis ad Rutilii Itinerarium pag. 110.
4.	(6) de Die natali.	(11) in O-nomastico lib. I. cap. 1. 23.
(7) in Syntagmatis Deorum pag. 58.		

est in plurimis *Inscriptionibus*, quas refert *Gruterus*¹; *Virgilius* ait²:

— *Frondenti tempora ramo*
Implicat, & geniumque loci, primamque Deorum
Tellurem; Nymphas & adhuc ignota precatur
Numina. — — —

*Curtius*³. *Patrio more sacrificium Diis praesidibus loci fecit.* Vocabant alio nomine *Lares publicos*, ut dicemus *infra*⁴, attamen sacra illis peracta non erant publica. *Ulpiani* verba sunt⁵: *Solent qui liberare locum religione volunt sacra inde evocare.* Ad evocationem *Tutelarum Deorum* pertinet, ut monet *Gothofredus*⁶, & confer *Boxhornium*⁷, ac quæ nos adducemus *infra*⁸. Indidem factum est, ut cum primum ingrederentur *Regionem* aliquam, ad eamve ex intervallo reverterentur, religiose eam salutarerent. *Ovidius*⁹:

Cadmus agit grates, peregrinaque oscula terre
Figit, & ignotos montes, agrosque salutat.

Servus Plauti in Bacchidibus:

Herilis patria salve, quam ego biennio,
Postquam hinc in Ephesum abii, conspicio libens.

IV. SOL idem est qui *Apollo*, princeps *Siderum* & supremus apud *Gentes omnes Deus*. *Mithra* nomine colebant *Persæ*, ut testantur *Strabo*¹⁰, *Curtius*¹¹, & *Inscriptiones Romanæ*, quas adferunt *Gruterus*¹², *Petrus Appianus*¹³. *Ægyptii* vocabant *Horum*, quod *Ebræorum* *יהוה* & *Phœnices Beelsamen* *Statius*¹⁴:

— *Seu te roseum Titana vocari,*
Gentis Achemenia ritu, seu prestat Osirim
Frugiferum, seu Persai sub nubibus antri

In-

(1) in Volumine pag. 4. 5. 6. 8. 9. | pag. 116. (8) lib. III. cap. 4.
 (2) lib. VII. *Æneid.* (3) lib. | distinct. 6. (9) lib. V. *Metamorph.*
 III. cap. 15. (4) cap. IV. num. 3. | (10) lib. XV. *Geograph.* (11) lib.
 (5) lib. VIII. dist. 2. de *Rerum* | IV. *Histor.* (12) in Volumine pag.
Division. lib. 1. D. (6) in *Notis* | 33. 34. (13) in *Collectaneis* pag.
 pag. 23. (7) *Commentariis ad* | 123. 229. (14) lib. 3. *Thebaid.*
Plutarchi Questiones Romanas

Indignata sequi torquentem cornua Mithram.

Atque ille est, a quo cognomen accepit Heliogabalus Cæsar, & in cujus honorem fanum condidit in monte Palatino, ut retuli in *Auctariis*¹. *Inscriptio Romana*; SOLI. ALAGABALO. JULIUS. BALBILLUS. AQUILA. *Gruterus*². Plura non addo, cum de Sole omnia planissima sint, veterumque de illo traditiones asservaverit *Diodorus Siculus*³. Novorum observationes collegit studiose *Johan. Ricciolus*⁴.

V. ORCUS ab *urgendo* est dictus, ut putat *Varro*⁵. Rectius derivatur ab Hebræo אֶרֶץ terra, *Jerem.*⁶, uti censet *Joh. Gerb. Vossius*⁷. Est alio nomine *Pluto*, filius Saturni, cum fratribus suis universi imperium ita obtinuit divisum, ut Jupiter in cælis regeret omnia, Neptunus vero in aquis, & Pluto recessus terræ, nec non Tartara, id est, separatas a terris mansiones, acciperet. *Fusca Deus aula*, est apud *Propertium*⁸, *Tibullus*⁹:

Parcite pallentes umbras quicunque tenetis,

Duraque sortiti tertia regna Dei.

Divitiarum potens, quæ de recessibus subterraneis efodiuntur, malorum irritamenta. *Tibullus*¹⁰:

Dives in ignavâ luridus Orcus aquâ.

Inscriptio ad Danubium: JOVI. INVENTORI. DITI. PATRI. TERRÆ. MATRI. DETECTIS. DAC. THESAUROS. CÆSAR. NERVA. TRAJANUS. AUG. SAC. P. *Gruterus*¹¹. Inferorum rector, qui vel campos Elysios, vel Acherontem petebant, ubi præmia haberent recte factorum, vel supplicia exantlarent prave commissorum. Necromantes præstigiis illis nefariis decepit mortales multos, uti hodiernum Diabolus allicit Sagas, ostensis opibus quas nunquam largitur seductis. Quod Ma-

E 5 nes

(1) pag. 118. (2) in Volumi- (3) Lexico Etymologico pag. 358. (8)
ne pag. 32. (4) lib. 14. Biblioth. lib. 14. Eleg. 12. (9) lib. 14.
bissor. (4) Tom. 1. Almagesti Eleg. 5. (10) lib. 111. Eleg. 3.
novi part. 1. lib. 111. (5) lib. (11) in Volumine pag. 21. num. 8.
14. de LL. (6) x. 11. (7) in

nes evocare posset fallacibus spectris & tempestatibus concitis, *Summanus* vocatus est, eique fulgura nocturna adscripserunt. * Nomen illud est apud *Varronem*¹, *Ciceronem*², *Ovidium*³. In Siciliâ plurimum versatus, & fumantis *Ætnæ* cavernis spectra educere solitus, persuasit incolis, esse ibi ἡ ἀδὲ πύλας, & quoddam ad inferos ostium, perinde uti seculis Christianis aditum inferni panderunt ad montem Islandiæ ignivomum Heclam, de quo vide *Saxonem Grammaticum*⁴, & *Stephanum Johannis*⁵. Conatus ad vitam revocare Proserpinam filiam Cereris, lacumersam, frustra occepit multa, fecitque fidem fabulæ, quod ipse virginem raptam in potestate suâ haberet, neque eam vellet matri restituere. Atque idem ille est Jupiter Stygius. *Inscriptio* Romæ in viâ Flaminiâ: JOVI. STYGIO. SANCTO. SACRUM. SEXT. POMPEJUS. SEX. FIL. OCRIC. CIVICA. MIL. COH. VIII. PRÆT. Gruterus⁶;

Sacra Jovi Stygio qua rite incepta paravi,

Persicere est animus, ——— ———

ait Dido, *Virgilius*⁷. Vel Jupiter Magicus:

Hinc magico Jovi geminat Stygialia sacra.

est apud *Virgilium*⁸. Quod rapuisse crederetur Proserpinam & virginis animum ita sibi devinxisse, ut ad matrem redire nollet, factum est, ut haberetur conciliator amoris ejus, quem modis illicitis sectabantur meretricum pararii. *Virgilius* artium Magicarum peritissimus *locis dictis* refert prolixè sacra illa non sacra, estque de eodem negotio Bucolicorum pars, *Pharmaceutria*, ingeniose conscripta. Habet quoque nonnulla *Silius Italicus*⁹. Sacra illa faciebant Sagæ ad ingenerandum amorem eis, quos deperibant. *Cocytia sacra* dicuntur ab *Horatio*¹⁰, ubi *Cotytia sacra* vult supponere

* Livius l. xxxii. c. 29.

(1) lib. iv. de L. L. (2) lib. i. de Divinat. (3) lib. vi. Fa-
stor. (4) prefat. ad Histor. pag. 4. (5) Notis ad b. l. pag. 24. (6) in Volumine pag. 23. (7) lib. iv. Æneid. (8) in Ciri. (9) lib. viii. & xiiii. (10) lib. v. Carm. 17.

nere *Angelus Politianus*¹, ac sequitur *Lambinus*². Verum illi pervertunt sensum, qui ad sacra Magica pro amore conciliando facta pertinet, non etiam ad nocturnas commestationes, quibus ludicra Dea *Corytto* præesse fingebatur, ut testis est *Juvenalis*³. Cæterum Epicureus iste (& sic quidem animi melioris) spernebat insaniam labores. In sacris illis effigies cerea similis ei, quem devovebant, ponebatur. *Virgilius*⁴:

————— *Terque hæc altaria circum*

Effigiem duco. —————

Et paulo post:

————— *Hæc ut cera liquefcit.*

Et⁵:

Effigiemque thoro locat. —————

*Horatius*⁶:

An qua movere cereas imagines

(Ut ipse nosti curiosus) & polo

Deripere Lunam vocibus possim meis.

Et⁷:

Lanceaque effigies erat, altera cerea. —————

*Propertius*⁸, *Ovidius*⁹, *Theocritus*¹⁰, & exempla recentissima apud *Simonem Majolum*¹¹, *Mart. Delrio*¹². Ubi effigies nulla adhibebatur, supponebant laminas notis quibusdam informibus appictas. Eas *Festus*¹³, & *Gothofredus*¹⁴, vocat *Ipsiplices*, atque iussus sunt apud *Synefium* locis multis. Sunt a *Plutone* inventæ etiam laminæ notis Magicis insculptæ, *Teraphim* vocabant *Chaldæi* & *Syri*, easque *Sacra Litera* tribuunt *Idolorum cultoribus*, *Planetariis*, *Magis*, *Gen.*¹⁵.
Judic.

(1) libro *Observationum & Emendationum* cap. 10. (2) *Commentario ad b. l.* pag. 403. (3) *Satyræ* 11. (4) *Bucol.* VII. (5) *lib. IV. Æneid.* (6) *lib. V. Carm.* 17. (7) *lib. I. Satyræ* 8. (8) *lib. III. Eleg.* 4. (9) *Epistola* *Hysipyles ad Jasonem*, & *lib.*

111. *Amor. eleg.* 6. (10) *Idyll.* 2. (11) *tom.* 11. *Dier. canicular.* *dialog.* 3. (12) *lib. III. Disquisition. Magic. part. I. quest.* 4. (13) *lib. IX. de Verborum significat.* pag. 302. (14) *Annotatis ibidem* pag. 1745. (15) XXXI. 19.

Judic. ¹; *Hosea* ². *Johannes Seldenus* prolixè ³. Erant Vernacula, Genii *παῖδες* sacramenta, unde miseri credebant, quod mira efficere possent, arcana perquirendo, futura prædicendo, morbos pellendo, corporis robur adipiscendo, gratiam hominum sibi conciliando. Prolixè commemoravimus illa in *Auctariis ad Epitomen* ⁴, & denuo confer *Johannem Seldenum* ⁵, *Johannem Bodinum* ⁶, *Johannem Henricum Ursinum* ⁷, *Dilherrum* ⁸. Noverat *Arnobius* ⁹: *Adversus iētus noxios & venenatos colubrorum morsus remedia saepe conquirimus & protegimus nos laminis, Psyllis Marisve vendentibus, aliisque institoribus ac planis.* Huc facit illud proverbium *Αἰδῶ τοῦ Ὀυροῦ*, *Orci galea*, quod adhibet *Plato* ¹⁰, & exponit *Zenobius* ¹¹, de illis præstigiatoribus, qui ope annulorum Magicorum invisibiles evadebant, ut præsentia quidem ipsi accurate viderent, sed tamen a nemine viderentur. Exemplo est *Giges Lydus* apud eundem *Platonem* ¹², unde referunt *Cicero* ¹³, *Lucianus* ¹⁴, *Cælius Rhodiginus* ¹⁵. Eodem contendit labor omnis *Cornelii Agrippæ* ¹⁶, quo continetur universa Theurgia sacris infernalibus operata, ac describuntur characteres, notæ, figuræ, lituræ, adjurationes, stricturæ, spiræ, circuli, è Planetarum concursu deducti, nec non preculæ, cantica, sacrificia in honorem Saturni & Diabolorum aliorum. Dii Gentium utique Dæmonia sunt, *Psalm.* ¹⁷. Nec melior est *Paracelsus* ¹⁸. Porro sunt a *Plutone* *οἱ νεκρομαντεῖαι*, quam sectatur *Æneas*, *Virgilio* autore ¹⁹, ac proinde ille initio operis desperatæ impietatis pleni:

Tum

[1] xviii. 18. [2] iv. 3. [3] *Syntagm.* 1. de Diis Syrorum pag. 96. [4] pag. 153. [5] *Syntagm.* 1. de Diis Syrorum cap. 1. [6] in *Demonomaniâ* lib. 111. c. 3. [7] *Exercitationibus de Zoroastre & Hermete* pag. 56. & pag. 125. [8] in *Disputat. Philolog.* tom. 11. pag. 345. [9] lib. 11. *advers. Gentes* pag. 66. [10] lib.

x. de *Republ.* [11] in *Collectaneis Adagiorum.* [12] lib. 11. de *Republ.* [13] lib. 111. de *Officiis.* [14] in *Navigio & Votis.* [15] lib. 111. *Antiq. Lect.* cap. 24. 25. [16] de *Occulta Philosophia.* [17] xcvi. 5. [18] *libris de Philosophia occulta & de Philosophiâ magna.* [19] lib. vi. *Æneid.*

POPULARIBUS. Lib. I. Cap. II. 77

*Tum Stygio Regi nocturnas inchoat aras,
Et solida imponit taurorum viscera flammis.*

Φεραγορία a Pompejo susceptam enarrant *Lucanus*¹:
Uterque multa accepit ab *Homero*, qui olim Græca
fide Ulyssis descensum ad inferos descripserat². Nec
aliter *Horatius*³:

*Nec prohibere modo, simulac vaga Luna decorum
Protulit os, quin ossa legant, herbasque nocentes.
Vidi egomet nigrâ succinctam vadere pallâ
Canidiam pedibus nudis passoque capillo,
Cum Saganâ majore ululantem (pallor utraque
Fecerat horrendas aspectu) scalpere terram
Unguibus & pullam divellere mordicus agnam
Ceperunt, cruor in fossam confusus, ut inde
Manes elicerent, animas responsa daturas.
Lanea & effigies erat, altera cerea: major
Lanea, qua pœnis compesteret inferiorem:
Cerea suppliciter stabat, servilibus utque
jam peritura modis. Hecatem vocat altera, savam
Altera Tisiphonem, serpentes atque videres
Infernos errare canes, Lunamque rubentem
Ne foret his testis, post magna latere sepulchra.*

Hic plurima observabis. Dicit, *simulac vaga Luna*;
Sæpe horrenda illa fiebant nocte, exemplo Regis Sau-
lis, 1. *Samuel*.⁴, de quo mox plura dicemus. Rur-
sum *Horatius*⁵:

*Nox & Diana qua silentium regis,
Arcana cum fiunt sacra.*

Pergit. *ossa legant*. Nimirum de sepulchris, ut loco
suo monebitur, *infra*⁶. Sequitur, *herbasque nocentes*:
Nimirum, ad Lunæ radios. Itaque *Virgilius*⁷:

*Has herbas, atque hac Ponso mihi lecta venena
Ipse dedit Mæris.* ——— ———

Lunæ

[1] lib. vi. *Pbarsal*. [2] lib. [3] [4] [5] [6] lib. iv. c. 6. num. 15.
xi. *Odyss*. [3] *Sat*. 8. [4] [7] *Bucolicor*. viii.
xviii. 9. 29. [5] lib. v. *Carm*.

Lunæ radios putabant addere posse herbis vim aliquam efficaciam operosam, *infra*¹. *Nigra palla, nudi pedes, capillus sparsus* sunt habitus competens ad Deos Inferos conciliandos. Pro iisdem sunt, *in terrâ fossam scalpere, furvam agnam cadere, cruorem derivare in fossam*. Hostiæ quæ Inferis Diis offerebantur, omnes erant atræ *infra*². Et in Necromantia sanguis tepidus imprimis adhibebatur, lacte & melle commixtus. Nam & Ulysses erro ita agit, docente *Homero*³, ubi Tiresiam evocat orco, & de Ænea luculenter *Virgilius*⁴. Fingebant Dæmones, quod sanguine mistas dapes illas manderent, atque inde rogati de futuris responsa dabant. Quod præterea, *lanæ & cereæ effigies erat*, in præcedentibus expositum est. Hecate est Dæmonum princeps foemina, Tisiphone ejusdem socia Diabola. Aderant spectra canum, *infra*⁵. Certe etiam hodie ita vagantur terricula silvestria. Illud verò notabile est, quod post interjecta nonnulla dicit:

— Quo pacto alterna loquentes

Umbra cum Sagana resonarent triste & acutum.

Stridebant potius quam loquebantur Dæmones, *τεύζευ* vocant Græci, ut productis autorum locis ostendit *Joh. Scapula*⁶. *Suetonius* de Nerone Cæsare⁷. *Neque tamen sceleris conscientiam, quanquam & militum & Senatus Populique gratulationibus confirmaretur, aut statim aut nunquam postea ferre potuit, saepe confessus exagitari se materna specie, verberibus Turiarum ac tædis ardentibus. Quin & factò per magos sacro Manes exorare tentavit.* Saulis Necromantia eodem referri debet. Nam fuisse Diabolum, qui Samuelis externam speciem assumendo responsum dedit, recte affirmant *Terullianus*⁸, *Augustinus*⁹. Adversus quos frustra pertendunt

[1] num. 8. [2] cap. 11.
num. 21. [3] lib. xi. *Odyss.*
[4] l. d. [5] num. 8. [6] in
Lexico Græcopag. 1671. [7] lib.

vi. cap. 34. [8] *de Animâ cap.*
57. [9] *de Octo Quaestionibus ad*
Dulciliûm scilicet 6.

dunt *Martinus Delrio*¹, *Caspar Scottus*², fuisse animam sancti Viri evocatam per artes Magicas. Dicit Scottus: (1.) *Affirmat Syracides*³ *quod verus Samuel post mortem suam vaticinia ediderit.* RESPONDEO: Scriptor, Vir quidem bonus & eruditus, non vero Propheta aberravit a recto iudicio (2) *Ad literam appellatur Samuel, neque a litera discedendum est, cum non sequitur absurdum.* RESPONDEO: Samuel vocatur ex opinione Regis, qui talem putabat esse: vere accipi non potest, quia sequitur absurdum, respondisse Deum per Vates suos impuræ Sagæ incantamenti perpulsum, cum tamen negetur, voluisse Deum respondere modo isto, 1. Samuel.⁴ (3) *Impleta sunt predicta omnia, nec vero Satanas poterat novisse res futuras.* RESPONDEO: Noverat omnino, quatenus læpissime prænotionem habet de illis, quæ Deus secundum judicia sua decisa propediem in rebus humanis exsequi vult, uti exempla manifesta ostendunt, 1. Reg.⁵ Jobi⁶. (4) *Anima illa prodixit ex imperio Dei, non etiam ad Saga jussu.* RESPONDEO: Negant *Litera Sacra*, & præmuniunt hanc relationem, non respondebat ei Dominus per Prophetas, 1. Samuel.⁷ (5) *Alias factum esse legimus, ut Deus præveniret Magorum incantamenta, videlicet in gestis Bileami.* Numer.⁸ RESPONDEO: Tunc vero nusquam indicaverat præmittendo quædam, unde sciri posset, velle Deum ab isto negotio abesse. (6) *Noluit Deus per Vatem respondere, unde Rex solutium haberet, voluit respondere, ut pœnam suam novisset.* RESPONDEO: Rex instanti prope fatoangebatur, & in pœnam delictorum a Deo spernebatur. Hoc est, quod Græci dicunt *νεκρομαντεῖν*, evocare manes, & de futuris eventis consulere: vetat Deus in lege Moïsis, *Levit.*⁹ *Deut.*

[1] *lib. II. Disquisition. Magic. quæst.* 26. [2] *in Physicæ curiosa lib. II. cap.* 25. [3] *cap.* 46. [4] *xxiii. 3. 6. 7. 14. 15.* [5] *xxii. 27.* [6] *i. 6.* [7] *xxviii. 8.* [8] *xxii.* [9] *xx. 27.*

*Dent.*¹ & repetita interdicta sunt *Esaï.*². *Saulo denique capite constitit, 1. *Chron.*³. De quo plura legatur in *Disputatione nostrâ Wittebergensi de Resurrectione Mortuorum*⁴, & confer *Bernhardum Waldsmid*⁵, *Johannem Rainoldum*⁶. Multa jactabant veteres Magi, quod Lunam ut descenderet, Stellâs ut deciderent, Terram ut moveretur, Cœlum ut quiesceret, Solem ut obscuraretur, Mortuos ut resurgerent, Bestias ut furorrem deponerent, cogere possent, quodque Imbres, Tempestates, Procellas commoverent pro lubitu. *Tibullus*⁷:

*Hanc ego de Cœlo ducentem Sidera vidi,
Fluminis hac rapidi carmine vertit iter.*

*Hac cantu finditque Solum, Manesque sepulchris
Elicit, & tepido devocat Ossa rogo.*

Jam ciet infernas Magico stridore Catervas;

Jam jubet aspersas lacte referre pedem.

Cum libet, hac tristi depellit nubila Cœlo:

Cum lubet, astivo convocat orbe Nives.

De Orpheo * prodit *Horatius*⁸:

Unde vocalem temere infecuta

Orphea Silva,

Arte materna rapidos morantem

Fluminum lapsus, celeresque Ventos:

Blandum & auritas fidibus canoris

Ducere Quercus.

Et de eodem *Propertius*⁹:

Orphea detinuisse Feras, & concita dicunt

Flumina Threiciâ detinuisse lyrâ.

Atqui Orpheus ille Magus fuit, ut refert *Pausanias*¹⁰. Nam quod cum *Gabriel Naudens*¹¹, ab hoc crimine liber-

* De eo hanc Poetarum descriptionem exprimunt & gemma apud *Leonard. Augustinum*, & duo sepulcrorum ornamenta ex *Roma subterranea*.

(1) *xviii. 10. 11.* (2) *viii. 79.* (7) *lib. 11. Eleg. 2.* (8) *lib. 19. cap. lxxv. 4.* (3) *x. 13. 14.* 1. *Carm. 12.* (9) *lib. 111. Eleg. 2.* (4) *dist. 31. 32.* (5) *de Pythonissâ* (10) in *Eliacis.* (11) *Apologia Endorâ.* (6) in *Censura prælect.* pro *Viris Magia vitio infectis.*

liberare vult, frustra sane est. Magum fuisse compro-
bat Necromantia, quam peragit apud *Virgilium* ¹, &
Ovidium ². De imbris & procellis, Sagarum ope,
(quæ in Norvegiâ, Biarmiâ, Finnoniâ, Lappiâ plu-
rimæ semper fuerunt) eductis testantur *Saxo Gramma-
ticus* ³, & *Stephanus Johannis* ⁴. Sed in his quædam ve-
re Magica, id est deceptoriam sunt. Cœlo devocare Si-
dera, Fluminis cursum retroagere, Mortuos excitare,
Terram convellere, nec in Diaboli potestate est, nec

F

in

(1) lib. iv. *Georgic.* (2) lib. x. *Metamorph.* (3) lib. i. *Hist. pag.*
27. (4) in *Notis pag.* 57.

in Sagæ. Eludunt oculos fallaci specie, & spectra pro mortuis obtrudunt. Ventos & imbres producit cogendo aërem in nubes, quia Princeps aëris, *Ephes.*¹. De negotio toto prolixius docent *Pererius*², *Delrio*³, *Bodinus*⁴, *Remigius*⁵, *Albericus Gentilis*⁶, *Caspar. Schottus*⁷. Postremo Lemures sunt a Plutone Manium Domino, quos efficere terricula nocturna, credebant Veteres. Tantum quod Epicurei negabant, Lemures siue Genios esse, quorum rationes asservavit *Lucretius*⁸, Brutus Academicus non sine præsentis angore animi exponebat Cassio Epicureo, amico suo, quod Lemures vidisset, ac Cassius quidem volebat ei hunc mentis scrupulum eximere, vanos perterriti animi conceptus esse dictitans, ut refert *Plutarchus*⁹, & confer *Florum*¹⁰.

VI. LIBER Pater dictus honorario cognomine apud *Gruterum*¹¹. *Horatius*¹².

Ornatus viridi tempora pampino

Liber.

Nomen Siculum est, τὸ Λιβέον vero est idem quod οὐνο-
τεινόν, filius Noctis ac Erebi, uti exponit *Heinsius*¹³. Rectius multo, quam cum *Angelus Decembrius*¹⁴, vult Latinum nomen esse, quod *Bacchi sacra liberarent animas a peccatis*. Erat Jovis filius à Semele. Thebanæque *Semele puer*, est apud *Horatium*¹⁵. Eratque illa filia Cadmi Phœnicis Thebarum conditoris, & qui literas Orientalium per Ioniam & Græciam docuit. *Bacchum* alias vocabant, & *Iacchum*. Vero nomine est *Dionysius*, à Patre, qui erat ὁ Διὸς, & quoque a matre, quæ erat ἡ Νύκx. Nam quod *Plato*¹⁶, hoc ἐνυμὸν affert, ὁ

Διὸς

(1) vi. 12.	(2) <i>Disputat.</i> 4.	<i>lib. 1v. de Natura rerum.</i>	(9) in
<i>ad Exod. vii.</i>	(3) <i>lib. 11. Disquisitionum Magicar. quest. 10.</i>	(4) <i>lib. 11. Demonom. cap. 8.</i>	<i>Vita Brutipag. 400.</i>
(5) in <i>Demonolatria lib. 1. cap. 22.</i>	(6) <i>Commentario ad Titulum de Maternaricis & Malificis pag. 51.</i>	(7) in <i>Physica curiosa lib. 1. cap. 19. 20. itemque cap. 34. 35.</i>	(10) <i>lib. 1v. Histor. Rom. cap. 7.</i>
(8) <i>lib. 1v. de re Literaria pag. 341.</i>	(11) <i>lib. 1. Carm. 19.</i>	(12) in <i>Crupundiis Silianis pag. 4.</i>	(13) in <i>lib. 1v. Carm. 8.</i>
(14) <i>lib. 1. Carm. 19.</i>	(15) in <i>Cratyle.</i>	(16) in	

Διόνου & ἐν αὐτῷ διδῶς τὸ οἶνον allusivum est. Navibus a patre acceptis & cum exercitu ingressus Ægyptum, Principem ejus gentis sese constituit, bellisque progressus Asiæ & Africæ partes meliores domuit, ut *peculiaris opere* τὸ Διόνουστεικῶν profequitur *Nonnus Panopolitanus*. Virgilius¹:

Nec qui pampineis victor jura flectit habenis

Liber, agens celsò Nyse de vertice tigres.

Devicit Indos, itaque memoria Regis ejus celebris erat in Gentibus illis, cum Alexander Macedo adesset Orientis triumphator, *Curtius*². Vineas excolere docuit & cervisiam coquere. Tibullus³:

At tu Bacche tener, jucunda consistor uva.

Uva commentorem appellat *Ovidius*⁴, & *Vini repertorem* *Rutilius Numantianus*⁵. Similiter Virgilius⁶:

Huc Pater o Lenæ veni. ———

Lenæus idè, quod τὸ λυαῖον ποσειδῆος, torcularium inventor esset. Virgilius⁷:

———— *Lenæum libat honorem.*

Vinum ποσειδῆος, eodemque sensu *munera Liberi* dixit *Horatius*⁸. Vitis sacra Baccho, uti probant *Johan. Meurfus*⁹, *Johan. Baptista Porta*¹⁰. Cæterum non bellator solum, verum etiam Magus ac præstigiator, uti omnes fere Dii Gentilium *Horatius*¹¹, recenset Bacchi laudes & miracula:

Vinique fontem, lactis & uberes

Cantare rivos: atque truncis

Lapsa cavis iterare mella.

Similia prodit *Euripides*¹², ficta vero esse, dubitat *Nemo*; aut saltem expressa de Mosis rebus gestis, *Numer.*¹³ *Deuter.*¹⁴ *Ezech.*¹⁵. Ejusdem sunt generis, quæ sequuntur:

F 2

Tu

(1) lib. VI. *Æneid.* (2) lib. VII. | lib. I. *Carm.* 18. (9) in *Aschoreto*
VIII. 1X. (3) lib. II. *Eleg.* 3. | sacro lib. II. cap. 3. (10) in *Villa*
(4) lib. III. *Faflor.* (5) lib. I. | lib. V. I. cap. I. (11) lib. III. *Carm.*
Itinerarii num. 69. (6) lib. II. | 19. (12) in *Bacchis.* (13) XIII. 18-19.
Georgic. (7) lib. XV. *Æneid.* (8) | (14) VII. 7. cap. XI. 10. (15) XX. 6.

Tu flectis amnes, tu mare Barbarum.

Nam hoc quoque alludit ad Mosis transitum per mare Erythræum, *Exodi*¹. Et indidem sunt, quæ sequuntur:

Tu separatis uvidus in jugis,

Nodo coherces viperino

Bistonidum sine fraude crines.

De serpentibus ignitis poenæ loco immixtis, & horum depulfore, serpente æneo in hastili appenso, omnia illa valent, *Numer.*². Nec aliunde ista:

Tu cum parentis regna per arduum

Cohors Gigantum scanderet impia,

Rhacum retorsisti leonis

Unguibus, horribilique mala.

Cæfos Gigantes a Mose novimus & inter eos Ogum Basanis Principem familiæ Gigantæ, *Dent.*³. Denique:

Te vidit insons Cerberus aureo

Cornu decorum.

Forte, quod radii in facie Mosis relucens, fabulam de cornuto Mose extulerint, uti est *infra*⁴, ταυρόκερας & κεγόφορος Bacchus celebratur ab *Euripide*⁵, & *Orpheo*⁶. De ebriorum conceptis moraliter exponunt *Joach. Camerarius*⁷, *Philip. Camerarius*⁸. Multa in hunc sensum adfert *Horatius*⁹, ubi sunt vini laudes:

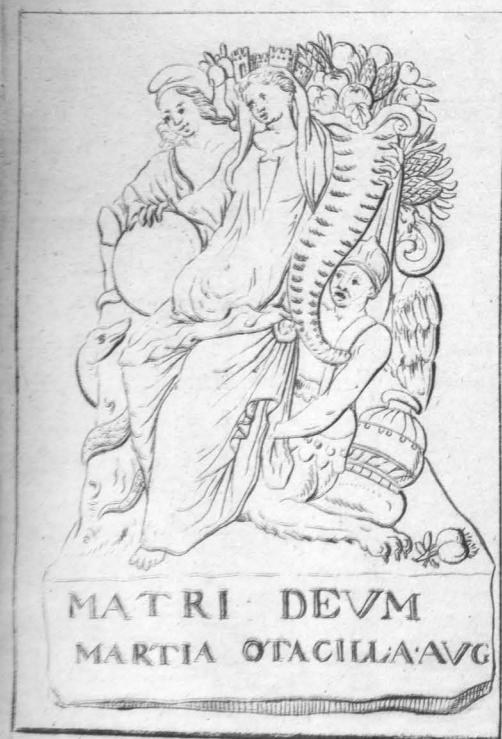
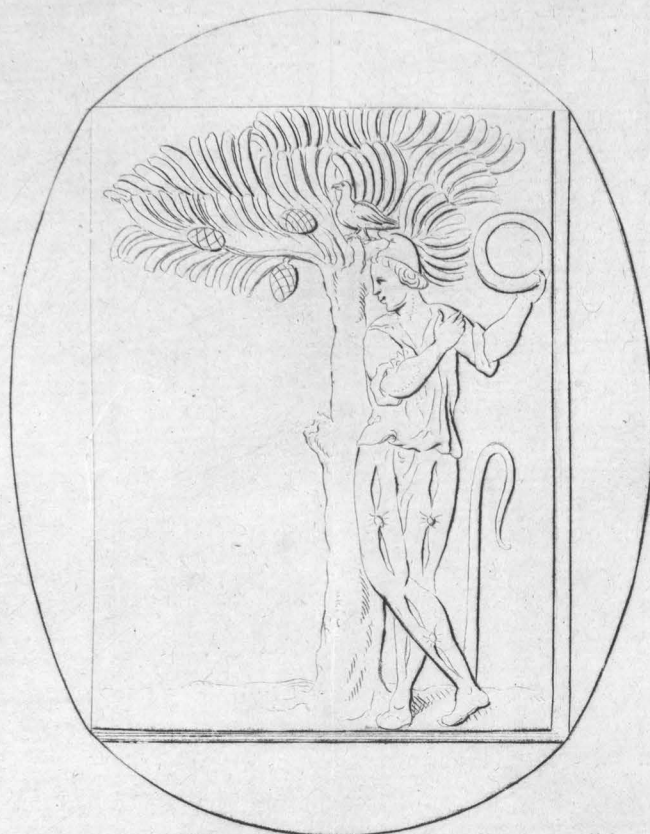
Et addis cornua pauperi.

Ovidius¹⁰:

— *Tunc pauper cornua sumit.*

Sacra ejus temulentia apud Thraces promulgavit Orpheus Ægyptiorum annis multis domesticus, ipse demum victima in sacris illis factus est, ab infestis a Dæmone foeminis discerptus, ut narrant *Virgilius*¹¹, *Ovidius*¹², & adde *Cælium Rhodiginum*¹³, *Lilium Gyraldum*

(1) *xiv.* 16. (2) *xxi.* 6. *cifu.* cap. 93. (9) *lib.* 111. *Carm.*
(3) *111.* 11. (4) *cap.* vii. *num.* 12. 21. (10) *lib.* 1. *de Arte amandi.*
(5) *in Bacchis.* (6) *in Hymnis pag.* 11 *lib.* 14. *Georg.* (12) *lib.* xi.
240. (7) *in Questis promiscuis* *Metamorph.* (13) *lib.* 2. *Leß,*
pag. 133. (8) *lib.* 1. *Horar. suc.* *antig.* cap. 23.

*dam*¹, *Johan. Meursium*². Hic idem est Jupiter Sabazius, de quo meminerunt *Valerius Maximus*³, & Romanæ *Inscriptiones*, quas allegant *Stephanus Pighius*⁴, *Gruterus*⁵, *P. Appianus*⁶, *Ludovicus Carrion*⁷, *Elmenhorstius*⁸. Σαβάζειν barbarum est, cum ululatu grassari, ut exponit *Aristophanes*⁹, & sequitur *Johan. Scapula*¹⁰. Erat hoc perpetuum in insanis & minus sobriis sacris Bacchi, teste vel uno *Horatio*¹¹. Noverat *Plutarchus*¹², sed minus vere auguratur, quod Judæi cultores Bacchi essent, colendo Sabbatha. Nec enim σαβάζειν est feriari Sabbathum, de cujus ortu usuque multo aliter nos informant *Sacra Litera*, *Genes.*¹³ *Exodi*¹⁴. Aberant illi etiam, qui Sabazinum deducunt ab Hebræorum Sabaoth, cum *Antonio Thyfio*¹⁵, *Johanne Seldeno*¹⁶, *Eliâ Schedio*¹⁷.

VII. TELLUS * (alio nomine *Vesta prisca*, *Rhea*, *Opis*, *Cybele*, *Bona Dea*, *Magna Deorum Mater*, ut plurimæ *Inscriptiones* testantur apud *Janum Gruterum*⁸.) Saturni uxor erat, cum quo ab Oriente profecta, in Cretam venit. *Virgilius*¹²:

Hinc Mater cultrix Cybele, Corybantiaque ara;

Ideumque nemus: hinc fida silentia sacris,

Et juncti currum domina subière leones.

Venit quoque in Latium, & passim instituit raucos tubarum, tympanorum, nolarum, cymbalorum, ac tibiarum sonitus. *Virgilius*²⁰:

F 3

Tin-

* Hæc optime apparet in antiquis monumentis hic insertis, adjuncto etiam amaliō ejus Atye, vel solo, vel Deam suam leonibus insidentem committente.

(1) in <i>Histor. Deor. dial.</i> 2.	(12) lib. IV. Συμποσίων. num. 5.
(2) in <i>Græcia feriatd.</i> (3) lib.	(13) II. 2. (14) XII. 2. (15)
1. cap. 3. num. 2. (4) <i>Notis ad</i>	<i>Notis ad Valer. Max.</i> pag. 41.
b. l. pag. 6. (5) in <i>Volumine</i> pag.	(16) de <i>Diis Syrorum Syntagm.</i>
22. (6) in <i>Collectaneis</i> pag. 174.	prolegom. pag. 32. (17) libro de
247. (7) lib. 11. <i>Emendationum</i>	<i>Diis Germanorum</i> pag. 233. (18)
cap. 13. (8) <i>Notis ad Arnobium</i>	in <i>Volumine</i> pag. 27. 28. 29. 30. 31.
lib. V. pag. 167. (9) in <i>Lyfistra-</i>	(19) lib. 111. <i>Æneid.</i> (20) lib.
12. (10) in <i>Lexico Græco</i> pag.	IV. <i>Georg.</i>
1441. (11) lib. 111. <i>Carm.</i> 25.	

Tinnitusque cie, & Mattis quate cymbala circum?

Et¹:

*Tympana vos buxusque vocat Berecynthia Matris
Idae. ——— ———*

Et²:

*Istave barbarico Cybeles antistita buxo
Infelix virgo totâ bacchatur in urbe.*

Propertius³:

*——— Dea magna Cybele
Tundet ad Ideos cymbala rauca choros.*

Adjunxit choreas, cum in sacris, tum in conventibus promiscuis ad recreandos animos collectis. De choreis diligenter pertractavit Cælius Rhodiginus⁴. *Ambubajarum collegia* vocat Horatius⁵, ubi Acron vetus Scholiastes: *Ambubaja dicuntur mulieres tibicina lingua Syrorum*, etenim Syris *tibia* vel *Symphonia* dicitur *Ambubaja*, Syri אַנְבוּבַיָּא appellant οὐ αὐληταίς. Juvenalis⁶:

*jam pridem Syris Tiberim defluxit Orontes,
Et linguam & mores, & cum tibicine chordas
Obliquas, nec non gentilia tympana secum
Vexit. ——— ———*

Hæc vocis originatione unica vera est, licet negare velint Turnebus⁷, Torrentius⁸, ubi contendunt, quod sit Latinum vocabulum, *circum Bajas*, *ambu* valet *circum*, in *Bajis* conversabantur lasciva muliercula, aderantque ibi frequentes in lavacris homines delicati, unde Romam adducta nomen a primo originis loco acceperunt. Alia quædam convectat Lambinus⁹. Sed non est opus ambagibus ullis. אַנְבוּבַיָּא de Musicis organis adhibet Targum Genes.¹⁰, Jobi¹¹. Et vero quemadmodum Syri vocabulum eo sensu ad Tyrrhenos & vicinos Latinos

(1) lib. ix. Æneid. (2) in Ci- (7) lib. xi. Adversarior. cap. 23.
vi. (3) lib. iiii. Eleg. 14. (4) (8) Notis ad Suetonium l. d. (9)
lib. iiii. Antiq. lect. cap. 3. 4 Commentar. ad b. l. pag. 24. (10)
(5) lib. i. Sat. 2. (6) Satyræ 3. iv. 21. (11) xxii. 12.

tinuos communicaverunt, ita ipsi a Græcis acceperunt re & verbo *Pesanterim*, de quo est *suprà* ¹. Virgilius ²;

Non arguta sonant tenui psalteria chordâ.

Et adde *Casaubonum* ³. Ministeria Ambubajarum narrat *Sætonius* ⁴, ubi vide eundem *Casaubonum* ⁵, & confer *Johan. Gerb. Vossium* ⁶. Sane hæc talia dudum in Oriente, etiam ante prisca Ogygis diluvium exstiterunt, cum Jubale & Jabale, *Genes.* ⁷. Phryges cumprimis cum honoribus affecerunt, apud quos nobilis juvenis Arys dementatus veneficiis, amore ejus exarsit, nec tamen potitus & in furorem prorsus actus virilia sibi exsecuit, uti produnt *Catullus* ⁸, *Ovidius* ⁹, *Plinius* ¹⁰. Ejus exemplo deinceps usi Rhæ Sacerdotes omnes (quos *Corybantes* & *Gallantes* vocabant) castrabant scipsum, insaniente fere Diabolo circa sacra profana. *Silius Italicus* ¹¹:

Circum arguta cavis tinnitibus æra, simulque

Certabant rauco resonantia tympana pulsu,

Semivirique chori. — — —

Claudianus ¹²:

Vel si sacra placent, habeas pro Marte Cybelen;

Rauca Celeneos ad tympana disce furores,

Cymbala ferre licet, pectusque illidere pinu,

Sanguineosque rotat crines. — — —

Sanguineos, id est, cruentos. Perinde uti *Lucanus* ¹³:

— Cecinere Deos, crinemque rotantes

Sanguinei populis ulularunt tristia Galli.

Ita emendat *Grotius* ¹⁴. Cruentabant semet, ferro accipiti secando brachiâ †, teste *Apulejo* ¹⁵. Et flagris in-

F 4

cussis

† Vide *Lucianum Dial. Vener. & Cupid.* item in p. 102. ubi de Sacerdotibus *Dez Syriz*. De capitis jactatione vide apud *Brissonium* 2. *Selec. Antiq.* c. 13.

(1) cap. I. num. 21.	(2) in Ci-	59.	(9) lib. x. <i>Metamorph.</i>	(10)
ri.	(3) <i>Notis ad Athenæum lib.</i>	lib. xxxv. cap. 12.	(11) lib. xvii.	
iv. pag. 315.	(4) lib. vi. cap. 27.	(12) lib. i. in <i>Eutropium.</i>	(13)	
(5) in <i>Notis</i> pag. 591.	(6) in	lib. i.	(14) <i>Notis ad b. l. pag.</i>	
<i>Lexico Etymologico</i> pag. 23. &		42.	(15) lib. viii. <i>de Asino au-</i>	
455.	(7) iv. 21.	(8) <i>Epigram.</i>	reo.	

cussis defringebant cutem, ut vulneribus saucia ac tumoribus obsita esset. Martialis¹;

Iuro per Syrios tibi tumores,

Iuro per Bercynthios furores.

(& ibidem Ramiresius², Schrevelius³, Philippus Beroaldus⁴. Rursum⁵:

Alba minus savis lacerantur brachia cultris,

Cum furit ad Phrygios enthea turba modos.

Inde est, quod *semivirum comitatum* probroso nomine appellat Jarbas apud Virgilium⁶, & *eviratos* Arnobius⁷. Disertè Valerius Maximus⁸: *Genucius quidam Matris magna Gallus*. Et deinde: *Quod diceret Genucium amputatis sui ipsius sponte genitalibus corporis partibus neque virorum neque mulierum loco haberi debere*. Inscriptio Romana: C. CAMERIUS. CRESCENS. ARCHIGALLUS. MATRIS. DEÛM. MAGNÆ. IDEÆ. ET. ATTIS. POPULI. ROMANI. VIVUS. SIBI. FECIT. ET, C. CAMERIO. EUCRATIANO. LIB. SUO. CETERIS. AUTEM. LIBERTIS. UTRIUSQUE. SEXUS. LOCA. SINGULA. SEPULTURÆ. CAUSA. H. M. H. E. N. S. Gruterus⁹, Petrus Appianus¹⁰, Juvenalis¹¹:

————— *Ecce furentis*

*Bellona, Matrisque Deum chorus intrat, & ingens
Semivir obsceno facies reverenda minori,*

Mollia qui rupta secuit genitalia testâ.

Semivir, id est, exsectus. Cætera *οὐνεκῶς*. Nam solam habebant caudam eamque flaccidam, testibus ablatis. Et quod dicit, *secuit genitalia testâ*, eo referri debet, quod filices inveniantur locis illis adinstar cultri secantes. *Samia testa*, Martialis¹², ait, ubi ad negocium præsens allusit. Expresse Catullus:

Devolvit ipse acuto sibi pondera filice.

Pon-

(1) lib. iv. Epigram. 43. (2) *Æneid.* (7) lib. v. adv. Gentes. in Commentario pag. 336. (3) in (8) lib. vii. cap. 7. num. 6. (9) Notis pag. 239. 240. (4) in An- in Volumine pag. 308. (10) in putatis varis pag. 205. (5) lib. Collectaneis pag. 263. (11) Sat. xi. Epigram. 85. (6) lib. iv. vi. (12) lib. iiii. Epigram. 81.

Pauca sunt testes cum sacco, & apte *silice*, ut paulo ante diximus. Ejusmodi *silices* apud Indos Occidentales viderunt Hispani, teste *Simone Majolo*¹. Nam Gens ista ferri usum ignorabat, lapidibus vero illis scribebat & secabat. Variant tamen Poëtæ, & *ferrum* obtrudunt. *Juvenalis*²:

———— *Phrygio quos tempus erat jam*

More supervacuum cultris abscindere carnem.

Ferrum est apud *Martialem*³, & *acuta falce*, apud eundem⁴. Constat, quod utroque modo fieri potuerit. *Judæi* novaculam hodie adhibent in circumcissione, ut notat *Munsterus*⁵. De iisdem *Petronius*⁶:

Ni tamen & ferro succiderit inguinis oram.

Olim erat culter lapideus, *Exod.*⁷, *Josue*⁸, & *Andreas Masius*⁹. Quanquam refragentur *Christ. Beckmannus*¹⁰, *Maldonatus*¹¹.

VIII. LUNA eadem est quæ Diana & Proserpina, itaque Diana pingebatur manu ferens ardentes faeces. matris Cereris exemplo, & Lunam vel infra vel supra se habens, uti ostendunt *Abrahamus Gori*¹², *Joh. Jac. Chiffletius*¹³. Sæpe etiam Juno erat. *Virgilius*¹⁴:

*Urbs antiqua fuit, Tyrii tenuêro coloni,
Carthago, Italiam contra, Tiberinaque longe
Ostia, dives opum, studiisque asperrima belli,
Quam Juno fertur terris magis omnibus unam,
Posthabita coluisse Samo.* ——— ———

Inscriptio Veronensis: JUNONI. LUNÆ. REGINÆ. SACRUM. P. VITULLIUS. PHILOLOGUS. *Gruterus*¹⁵. Tyriorum & Phoenicum aliorum Numina erant *Beelsa-*

F 5

men

(1) Tom. 1. *Dierum canicular.* fol. 581. (2) *Sat.* 2. (3) *lib.* 11. *Epigram.* 45. (4) *lib.* 111. *Epigram.* 24. (5) *ad cap.* 14. *Exod.* (6) *in Satyrico* pag. 248. (7) 14. 25. (8) v. 2. (9) *Commentarij ad b. l.* (10) *libro de Origini- bus L. L.* pag. 590. (11) Tom. 1. *Controversiar. Theolog.* pag. 35. (12) *in Thesauro Numismatum* tab. 39. num. 3. 4. 5. (13) *in Descriptione Vesontionis* part. 1. cap. 27. (14) *lib.* 1. *Æneid.* (15) *in Votumine Inscripti-um* pag. 25.

men, (qui est Sol vel Jupiter Assyrius) & Astarthe, (quæ est Juno vel Luna.) Tyrii enim sunt a Sidoniis, autore *Iustino*¹. Sidon vero Chanaanis filius Phœnicum progenitoris, *Genes.*², *Chronic.*³. Ut hoc addam, *Iustinus* diligenter Phœnicum origines prodidit, quocum confer *Strabonem*⁴, *Pomponium Melam*⁵. Quod dicit, *illos primum habitavisse ad stagnum Assyrium*, de lacu Genesareth intelligi debet. Pergit, *conditam urbem ab ubertate piscium Sidona appellatam esse, nam piscem Phœnices Sidona vocant*. Atque in Phœnicum lingua tale aliquid est, nam ציד is piscis, unde celebris ad Galilæum mare sita urbs *Bethsaida* habet nomen, quod ibi copiosa esset piscatio בית-צידה. Non satis bene *Georgius Hornius*⁶: *Sidonis urbem Iustinus a piscium copia dictam esse vult, ignarus scilicet, a primogenito Chananai filio, cui hoc nomen erat, conditam*. Utrumque sane verum est, quia etiam Zidon erat proprium nomen conditoris, ut *Sacra Litera* affirmant. Subjungit, *post multos deinde annos a Rege Ascaloniorum expugnati, navibus appulsi, Tyron urbem ante annum Trojana cladis condiderunt*. Ascalonii sunt Palæstini, vel Allophyli in maritimis Phœniciæ locis semper potentes. *Iosu.*⁷, *Judic.*⁸. Denique, *Persarum bellis diu varique fatigati, victores quidem fuerunt*. Hoc referri debet ad *Salmanassar*is & *Nebucadnesaris* expeditiones, de quibus prædicta continentur in *Sacris Literis*, *Esaia*⁹, *Ierem.*¹⁰, *Ezechiel.*¹¹, & meminit *Iosephus*¹². Redeamus ad Lunam & Proserpinam, quæ a Necromantâ Plutone sollicitata post mortem, ut redire vellet, cumque labor ille frustra esset, ut matris dolor allevaretur, in Sidus terris proximum relata est. Lunam in ordine Planetarum esse vicinissimam terris, constat per confessionem Astronomorum omni-

(1) lib. xviii. (2) x. 15. (8) i. l. i. (9) xxiii. i. (10) xxv. (3) i. 13. (4) lib. xvi. Geograph. 22. cap. xxvii. 3. cap. xlvi. 4. (5) lib. i. (6) Notis ad Sulpicium Severum pag. 220. (7) xiii. 3. (11) xxvi. 2. cap. xxvii. i. (12) lib. ix. & x. Antiquitat.

omnium, uti docent *Phil. Lansbergius*¹, *Hevelius*²; *Andreas Argolus*³, *Paulus Merula*⁴. Adeoque tempus illud ei attributum est, quo liberius vagantur spectra, & Veratrices, Sagæ, Maniumque evocatores illusionibus operam navant. Lunæ perinde ut Plutoni sacra Cocytia fiebant. Horatius⁵:

*Nox & Diana quæ silentium regis,
Arcana cum fiunt sacra.*

Tibullus⁶:

Vota novem Trivia nocte silente dedi.

Ita emendat *Scaliger*⁷. Quod enim vulgo cum *Jano Gebhardo* legitur, *vota novem Veneri*, impertinens est; nec enim Veneria, sed Cocytia sacra sint, quorum ritum ac causam vide in iis quæ descripsimus *supra*⁸. Et in sacris Acherunticis capiebantur herbæ ad Lunæ radios defectæ, quia credebant Lunam præesse veneficiis, ac spumâ quadam, cumprimis deliquiorum tempore, ita herbas inficere, ut eo magis nocere possent. *Virgilius*⁹:

*Falcibus & messe ad Lunam quaruntur abenis
Pubentes herba, nigri cum lacte veneni.*

De quâ re hinc inde observes plurima, cumprimis quod prædicarent Sagæ, tantam esse vim carminum feralium, ut cœlo possent detrahere Lunam, involvere nubibus, inducere lucis defectum. *Tibulli & Horatii* verba adducta vide *supra*¹⁰. Enothea apud *Petronium Arbitrum*¹¹:

—— *Luna descendit imago
Carminibus deducta meis.* ——

*Ovidius*¹²:

*Mater erat Mycale, quam deduxisse canendo
Sape reluctantis constabat cornua Luna.*

Pro-

(1) in *Uranometriâ* lib. I. cap. 1. (2) *Selenographicis* pag. 202. (3) lib. I. *Astronom. cap.* 9. (4) in *Cosmographia* part. I. lib. 11. cap. 27. (5) lib. V. *Carm.* 5. (6) lib. I. *Eleg.* 3. (7) in *Notis* pag. 116. (8) num. 5. (9) lib. IV. *Æneid.* (10) num. 5. (11) pag. 187. *Satyrici.* (12) lib. XII. *Metamorph.*

Propertius¹:

Audax cantata leges imponere Luna.

Virgilius²:

Carmina vel cælo possunt deducere Lunam.

Claudianus³:

———. *Novi quo Thessalia cantu*

Eripiat Lunare iubar. ——

Iterum Ovidius⁴:

———. *Cantatis Luna laborat equis.*

Et Horatius⁵:

Quæ sidera excantata voce Thessalæ

Lunamque cælo deripit.

Martialis⁶:

Quæ nunc Thessalico Lunam deducere rhombo?

Rhombum præter alia in negociis Magicis adhibebant.

Horatius⁷:

Canidia parce vocibus tandem sacris,

Citumque retro volve, volve turbinem.

Voces sacra sunt αἰτωδαὶ vel carmina incantatoria, &

turbo est rhombus Magicus, de quo etiam Propertius

agit⁸:

Staminea rhombi ducitur ille rota.

Ovidius⁹:

Scit bene quid gramen, quid torto concita rhombo

Licia, quid valeat virus amantis equæ?

ῥόμβος & χάλκxε est¹⁰, Theocriti. Proinde, ut istis Lu-

næ laboribus adversum noxios Sagarum cantus opem

ferrent alii, æra auxiliaria (uti vocant Ovidius¹¹, Sta-

rius¹²) adhibebant, cymbala pulsando, tubas & cor-

nuæ inflando, per quæ a beneficiis liberarentur. Ju-

venalis¹³:

Tot pariter pelves & tintinnabula dicas

Pul-

(1) lib. IV. Eleg. 5. (2) Buc-

lic. VII. (3) lib. I. in Ruffin.

(4) lib. II. Amor. eleg. 5. (5)

lib. V. Carm. 5. (6) lib. IX. Carm.

30. (7) lib. V. Carm. 17. (8)

lib. III. Eleg. 5. (9) lib. I. A-

mor. eleg. 8. (10) in Pharma-

ceutrid. (11) lib. IV. Metamorph.

(12) lib. VI. Thebaid. (13) Sat. 6.

*Pulsari, jam nemo tubas atque ara fatiget,
Una laboranti poterit succurrere Luna.*

Manilius¹:

*Te testem dat Luna sui glomerabilis orbis,
Qua cum mersa nigris per noctem deficiis umbris,
Non omnes pariter confundis fidere gentes,
Sed prius Eoa quarunt tua lumina gentes,
Seraque in extremis quatiuntur genibus ara. &c.*

Tibullus²:

*Cantus & a cœlo Lunam deducere tentat,
Et faceret, si non ara repulsa sonant.*

Ara repulsa, id est, pelves concrepantes. Passeratius
emendat, *ara recurva*, & exponit de cornibus, verum
hoc recte improbat Janus Gebhardus³, Martialis⁴:

*Dicet quot ara verberent manus urbis
Cum secta Colcho Luna vapulat rhombo.*

Exempla vanæ religionis proferunt Livius⁵, Plutar-
chus⁶, Tacitus⁷. Quem morem ad sacra Christiana
conversi licet, non intermiserunt, adeo ille animos
hominum occupaverat, igitur Maximus Taurinensis
Episcopus serio culpat⁸. Duratque hodieum apud
incolas Moluccarum, ut de his testantur Levinus Hul-
sius⁹, Isaacus Pontanus¹⁰. Nimirum rudi adhuc ævo,
cum doctrina de motu & affectionibus Siderum in vul-
gus haud ita nota erat, sapientibus tantum cognita,
qui non propalabant, ut superstitioni precium suum
esset. Monent Curtius¹¹, Daniel Heinsius¹². Scribit ve-
ro Natalis Comes¹³, errorem esse ortum inde, quod
Magi adhiberent specula rotunda in deliquiorum tem-
pore, quibus certo artificio constructis ostenderint Lu-
næ

(1) lib. 1. pag. 8. <i>Astronomicor.</i>	in <i>Navigationibus</i> cap. 30. (10)
(2) lib. 1. Eleg. 9. (3) <i>Animad-</i>	in <i>Descript. Amstevodami</i> lib. 11.
<i>vers. ad Tibullum</i> pag. 59. 60. (4) <i>lib.</i>	cap. 24. (11) lib. 14. <i>Histlor.</i>
xii. <i>Epigram.</i> 57. (5) lib. xxvi.	cap. 24. (12) <i>Notis ad Silium</i>
(6) in <i>Vita Pauli Æmylii.</i> (7)	<i>Italicum</i> pag. 90. 91. (13) lib.
lib. 1. <i>Annal.</i> cap. 28. (8) <i>Ser-</i>	14. <i>Mythologia</i> pag. 252. 253.
<i>mon.</i> 72. de <i>Defectu Lune.</i> (9)	

næ defectus, & vulgo persuaserint, ab ipsis deliquia esse, quomodo alias specula fabricari possint, quæ ad Lunæ radios exposita monstrent è vicinis locis res gestas, autore *Cornelio Agrippa*¹. Quod de Lunæ defectu res sit mæris præstigiis obnoxia, verissimum est, neque aliquid potestatis habet Dæmon in obscuranda illa. De speculis Magicis est res impostoria, & a Geniis omnia illa efficiuntur, malis vero, quorum fidus discipulus *Cornelius Agrippa*², ut cum animæ suæ damno latere posset, obtendebat nugas Planetariorum vanissimas. Refutant & damnant impias nugas *Athanasius Kircherus*³, *Caspar Schottus*⁴. De toto Eclipseon negotio vide *Argolum*⁵, *Johan. Keplerum*⁶, *Joh. Hevelium*⁷, *Ricciolum*⁸, *Laurentium Eichstadium*⁹.

C A P. III.

De Diis Indigetibus & Semonibus.

I. TERTIO loco succedunt *Dii Indigetes* (οἱ ἐνδείητες Θεοί, ψυχὰι καίοντων, Ἡρώων, ait *Apollonius*¹⁰) uti sunt *HERCULES*, *CASTOR* & *POLLUX*, *ÆSCULAPIUS*, *QUIRINUS*. Et locus quartus est *Deorum Semonum*: *VERTUMNI* ac *PRIAPI*, de quibus meminit *Iustus Lipsius*¹¹. Hi ipsi cum *Indigetes* tum *Semones* aliis nominibus sunt *Cabiri* & *Curetes*, velut *Deorum* ministri & apparitores. Ad eisdem refertur *GANYMEDES* Catimitus, *Deorum pocillator*, uti cum vocat *Apulejus*¹². Jupiter rapuit puerum* & in aula sua
ad

* Sed in aquilam conversus, ut docent antiqua monumenta hic collecta.

(1) in *Philosophia occulta*. (2) *lib. 1. de Philosophia occulta cap. 6.* (3) *Arte magna Lucis & Umbra lib. x. cap. 1.* (4) in *Magia universalis Naturæ & Artis part. 1. pag. 438.* (5) in *Tabb. secundarum Mobilium cap. 16.* (6) in *Epitome Astronomiæ Copernicana*

lib. vi. pag. 857. (7) in *Salenogrophiâ pag. 451.* (8) in *Almagesto novo Tom. 1. part. i. lib. v. cap. 1.* (9) *part. 2. Ephemerid. novar. pag. 221.* (10) *lib. 11. Argonauticor.* (11) *lib. 11. Antiquar. Lession. cap. 18.* (12) *lib. 11. Metamorph. pag. 179.*

ad ministeria ingenua adhibuit. In Catalectis Phallicis:

————— *Raptus ab alite sacrâ*

Miscet amatori pocula grata suo.

Virgilius¹:

————— *Rapti Ganymedis honores.*

Idem²:

Intextusque puer frondosâ regius Idâ,

Veloces jaculo cervos, cursuque fatigat

Acer, anhelanti similis, quem preces ab Idâ

Sublimen pedibus rapuit Jovis armiger uncis.

Erat Phrygum Regis Trois filius, quem piratæ avexerant & Jovi donaverant. Horatius³:

Aut aquosâ raptus Idâ.

Et⁴:

Qualem ministrum fulminis alitem.

Cui Rex Deorum regnum in aves vagas

Permisit expertus fidelem

Jupiter in Ganymede flavo.

Plura narrat Ovidius⁵. Suos enim Deos cibo & potu indigere, fatebantur ultro.

II. HERCULES Jovis & Alcumenæ filius a Græcis proditus, qui omnium Gentium Heroës sibi adscribunt obstinatâ aliquâ φιλαυτία adducti: Africanus erat, ut verissime Pausanias⁶ refert, incolatu videlicet, nam ortu erat. è Phœnicum populis. *Lustrator Orbis, purgator Terrarum, Gentium domitor*, ait Apulejus⁷. Celebris fortitudine bellica. Horatius⁸:

Sic Jovis interest

Optatis epulis impiger Hercules.

Eoque celebrior, quoniam latrocinia de plurimis locis Africae, Hispaniae, Italiae, Galliae, Græciae expurgavit, mansuetioremque vivendi rationem incolis persuasit. Ab eo sunt columnæ Herculis in Freto cognomini,

(1) lib. I. Æneid. (2) lib. V. | Metam. (6) Phœnicis. (7) in Æneid. (3) lib. III. Carm. 20. | Apolog. 288. (8) lib. IV. Carm. (4) lib. IV. Carm. 4. (5) lib. X. 8.

mini, quod nunc est *Gibraltar*, inque meditullio Gadium exstant hodieum vetusti ædificii reliquæ, *Torres di Hercoles* dictæ, uti scribit *Abraham Ortelius*¹. Quod Hercules isto Gadium loco habuerit olim delubrum, ubi Phœnicum ritu (non etiam Græcanico) colebatur, produnt *Strabo*, *Plinius*, *Silius Italicus*², *Pomponius Mela*³, *Livius*⁴, *Suetonius*⁵, & de Gadibus plura etiam videris apud *Philostratum*⁶, *Heidmannum*⁷, *Petrum Bertium*⁸. Gades erant extremus noti apud veteres Orbis terminus, dicente *Solino*⁹. Et *Pindarus* locis multis, gloriam Virorum illustrium ad ultimos mundi fines propagatam esse, canit, nec ulterius efferri potuisse ἀπὸ τοῦ οἴκουθεν Ἡ'ερακλῆος σιγῶν¹⁰. Hucusque profectus Hercules rerum gestarum gloria Orbem terrarum implevit. *Heros*, *Defensor*, *Triumphator*, *Pacifer*, in *Nummis* & *Inscriptionibus* antiquis cognominatur, uti referunt *Gruterus*¹¹, *Petrus Appianus*¹², *Elmenhorstius*¹³, *Johan. Jacobus Boissardus*¹⁴. Eum non recte *Bodinus*¹⁵, constituit *Principem latronum*, & rectius multo popularis hujus *Stephanus Forcatulus*¹⁶, commendat ob fortitudinis laudem & justitiæ amorem, quique ornamentum non vulgare Gallorum genti attulerit. Nam filium suum Galatheum illis Regem præfecit. Sane erat hostis latronum, *Geryonas* cumprimis, *Stymphalidas*, *Cerberum*, *Centauros*, *Cacum*, *Antæum*, *Busiridem*, *Typhonem*, evertit, latronum ductores & vicinorum deprædatores. De *Caco* vide multis *Virgilium*¹⁷, *Propertium*¹⁸, *Ovidium*¹⁹. Quod Trojanorum

G

rum

(1) in <i>Thesaurus Geographico.</i>	<i>neis</i> pag. 216. 217. 299. 396.
(2) <i>lib. III.</i> (3) <i>lib. III.</i> (4)	(13) <i>Notis ad Arnobium lib. III.</i>
<i>lib. XXI.</i> (5) <i>lib. I. cap. 7.</i> (6)	pag. 144. (14) <i>part. III. fol.</i>
<i>lib. IV. de Vita Apollonii.</i> (7) in	103. <i>Antiq.</i> (15) in <i>Methodo</i>
<i>Europa cap. III. sect. 104.</i> (8)	<i>Histor. pag. 426.</i> (16) <i>lib. I. de</i>
in <i>Tabb. contractis lib. IV. pag.</i>	<i>Philosophiæ & Imperio Gallorum</i>
171. 172. (9) in <i>Polybistore cap. 26.</i>	pag. 61. (17) <i>lib. VII. Æneid.</i>
(10) <i>Olympior. carm. 3.</i> (11) in	(18) <i>lib. IV. Eleg. 10.</i> (19) <i>lib.</i>
<i>Volumine pag. 42. 43. 44. 45. 46.</i>	<i>I. Fastor.</i>
47. 48. 49. 50. (12) in <i>Collecta-</i>	

rum pecora abegerit præmium laboris erat, non vero spoliū. Duodecim ejus labores è *Catalectis Virgilii* saltim noti sunt. Breviter illos proponit *Martialis*¹. Nec non *Marcellus Palingenius*²:

Quis fuit Alcida major? quis tanta peregit?

Nam geminos infans suffocavisse chelydros

Dicitur, exiguis elidens guttura palmis.

Ipse Molorchaum fertur superasse leonem:

Exstinxisse caput semper crescentis echidna,

Hic domuit cervam aripedem, taurumque ferocem;

Expulit, & valido volucres Symphalidas arcu. &c.

Adde *Lucretium*³, *Ovidium*⁴, *Diodorum Siculum*⁵, *Justinum*⁶. Proinde *Nonnus Panopolitanus*⁷, vocat *Herculem* δωδεκάεθλον. Cum venisset in Italiam ac divertisset ad *Euandrum Regulum Aboriginum*, *Mercurii* filium, propter justitiæ existimationem meruit, ut justitiæ patronus summus aram acciperet, (eratque ejusmodi ara ad *Quæstoris Cincii* ædes, ut pingit *Jacobus Boissardus*⁸) apud quam deinde juramenta pronunciarentur. Tunc vero etiam *Deus Fidius* appellari cœpit, quod autore *Festo*⁹, *Sabinorum* linguâ est *Semo Sancus*, & corrupte *Sangus*. Meminit *Silius Italicus*¹⁰:

Ibant & lati pars Sancum voce canebant

Autorem gentis, pars laudes ore ferebant

Sabe tuas, qui de patris cognomine primus

Dixisti populos magnâ ditione Sabinos.

Sanctum, *Sancum*, *Sangum* perinde invenias, ac quod *Sanctum* etiam vocaverint, docet *Ovidius*¹¹:

Quarebam Nonas Sancto, Fidione referrem?

An tibi Semo pater: tunc mihi Sanctus ait:

Cuicunque ex istis dederis, ego munus habebo,

Nomina terna fero, sic voluere Cures.

Con-

(1) libro *Spectaculorum* epigram. (6) lib. xxv. (7) lib. xxxv. *Diod.* 27. & lib. v. Epigram. 66. (2) *nyfiac.* (8) part. 3. *Antiquitatum Romanar.* fol. 50. & part. 5. (3) lib. v. *de verum Natur.* (4) fol. 48. (9) lib. xlv. (10) lib. lib. 12. *Metamorphos.* (5) lib. v. 1111. (11) lib. vx. *Fest.*

Consentit Propertius¹:

*Sancte Pater salve, cui jam favet aspera Juno,
Sancte velis libro dexter inesse meo.*

Nunc quoniam manibus purgatum sanxerat orbem.

Sic Sanctum Tatii composuere Cures.

Præterea lege Varronem², (& Dionys. Gothofredum³,) Plinium⁴, Dionysium Halicarnassensem⁵, Lactantium⁶, Arnobium⁷, (& Stewechium⁸) Johan. Gerhard. Vossium⁹. Notavimus quædam in Auctariis ad Pappi Epitomen¹⁰, ubi est de Justino Martyre, qui¹¹ legebat, *Simoni, Sancto*, corrupte; ubi legendum erat, *Semoni Sancto*. Nec enim ille erat Simon præstigiator è Samaritanis, qui nunquam forte Romæ fuerat, sed fuit ara posita Herculi, quem Sancum vocabant Sabini in urbem recepti. Confer Joh. Gerhardum Vossium¹², Johannem Michaëlem Dilherrum¹³. Celebris est Inscriptio in Insula Tiberina ad templum Lateranum: SEMONI.

SANCO. DEO. FIDIO. SACRUM. SEX. POMPEJUS. SP. F. COL. MUSSIANUS. QUINQUENNALIS. DECUR. BIDENTALIS. DONUM. DEDIT. Gruterus¹⁴, (ex. Ciosano & Lipsio) nec non Jacobus Boissardus¹⁵, Jacobus Menrassius¹⁶. Heroës vino & amoribus dediti. Postquam va-
gos concubitus hætenus sectatus fuerat Hercules, Dejaniram sibi tandem adjunxit, quæ veritate ne maritus aliquando fastidiret amores ejus, Nessi latronis & venefici consilio usæ vestes infecit toxico, cujus vi malignâ correptus ille & toto corpore æger, ut doloris finem inveniret, in monte Oetrâ constructo rogo sponte miser deflagavit, præsentē uno Philoctete, qui tot

G 2

itine-

(1) *lib. iv. Eleg. 10.* (2) *lib. iv. de L. L.* (3) *Notatis ibid. pag. 2591.* (4) *lib. viii. cap. 48.* (5) *lib. i. & iv.* (6) *lib. i. cap. 15.* (7) *lib. iv. advers. Gentes pag. 145.* (8) *in Electis ad b. l. pag. 106.* (9) *in Lexico Etymologico pag. 316.* (10) *pag. 23. 24.* (11) *Apolog. 2. pro Christianis.* (12) *in Theolog. Gentilium: lib. 1. cap. 12.* (13) *tom. 1. Disputat. Philologicar. pag. 63.* (14) *in Volumine pag. 96.* (15) *part. 5. Antiquitat. Roman. fol. 129.* (16) *in Iconibus Romæ novæ pag. 136.*

hinerum & curarum ejus indefessus comes fuerat. Describit *Sophocles*¹, alluditque *Horatius*². Relatus est in sidera, & quidem in signa Septentrionalia, ubi hodie est *εργονασι*, supra Draconem collocatus. Marcellus Palingenius³:

Ignibus Engonasi lucet bis quinque novemque.

Quæ de Herculis Tyrri sive Lybici per Asiam & Indiam rebus gestis prodita sunt apud *Curtium*⁴, *Arrianum*⁵, *Pomponium Melam*⁶, *Appianum*⁷, *Salustium*⁸, alio loco & tempore commemorabimus prolixius. Tantum hoc notetur, quod *Salustius* dicit⁹: *Postquam in Hispania Hercules, sicut Afri putant, interiit, exercitus ejus compositus ex variis Gentibus, amisso Duce, brevi dilabitur, ex eo numero Medi, Persæ, & Armenii, navibus in Africam transvecti proximos nostro mari locos occupaverunt.* Decepit cum nominum similitudo, adeoque *Medos* & *Armenios* notissimas Gentes perscripsit, ubi in Punicis annalibus erant *Midianita* & *Aramei*, cives Herculis & comites ejus, sed profugi, cum Syriæ partes illas occupabant Ebræi duce Josuâ, aut saltem quando illi in vicinis Arabiæ locis stativa latissima habebant duce Mose, & internecionem Gentis facere volebant gladio, postquam Bileami fraudibus seducti cladem a Deo acceperant, *Numeror.*¹⁰. Populi hi Romanis ignoti erant, id quod alioversum convertit optimum Scriptorem. Ita etiam *Persæ* appellavit, qui in iisdem annalibus erant *Phersæ*, id est, *Phersæi* magna itidem Phœnicum pars. Nam quæ hic *Antonius Tychicus*¹¹ monet, otiosa sunt. Quod porro ait, *nomen eorum paulatim Libyæ corrumperunt, Barbaræ lingua Mauros pro Medis appellantes*, nimium etiam recedit a vero. Mauri sunt ab Amorrhæis detrita lit-
râ

(1) in *Trachiniis* & *Hercule* | *lib. XII. (7) in Ibericis. (8)*
Oetao. (2) *lib. v. Carm. 4. &* | *in Jugurthina. (9) l. d. pag. 95.*
17. (5) in Aquario pag. 355. | *(10) xxv. 17. 18. cap. xxxi. l. 2.*
(4) lib. III. cap. 19. lib. VII. (11) Notis pag. 288.
cap. 24. 25. (5) lib. IV. (6)

râ primâ, solitâ maximè Aphæresi, & vero Amorrhæi celebres fuerunt in Cananæis, fugati inter primos, *Numeror.*¹. Confer *Georgium Hornium*². Et adde *Henricum Ernstium*³, ubi examinat *Inscriptionem* quandam Florentinam Herculi consecratam.

III. CASTOR & POLLUX * filii Jovis è Ledâ,

οἱ Διόσκουροι, exemplo Herculis (cujus etiam commilitones in expeditione Argonautica fuerunt) bellatores fortes ac justî, Oceanum pervagati mercimoniis tutum iter adversus pyratas cum successu præstiterunt. Ob divinum hoc beneficium in Geminorum fidus cvecti sunt, & σωτήρες νεῶν, ut Pausanias in Corinthiacis ait, id est, nautarum patroni esse meruerunt, *Catullus*⁴, *Theocritus*⁵, *Plinius*⁶, *Inscriptio* Neapolitana apud *Gruterum*⁷. Geminum Castorem vocat *Rutilius*⁸, (& ibidem *Sixmannus*⁹. Geminos Polluces *Symmachus*¹⁰ appellat. *Petronius*¹¹: Ego cum Gitone quicquid erat, in altum compono, & adaratis sideribus intro navigium. Meminit *Horatius*¹²;

Fratres Helena, lucida sidera,
*Nec non Claudianus*¹³:

G 3

--- Cæ-

* Horum imaginem proponit hic nummus apud *Al. Donatum* l. III. de *Urbe Roma* c. 15.

(1) <i>xxi. 21.</i>	(2) <i>lib. II. de Origine Americanorum cap. 3.</i>	(3) <i>lib. II. Observat. variar. cap. 22.</i>	(4) <i>Epigram. 4.</i>	(5) <i>in Διόσκουροις.</i>	(6) <i>lib. III. cap. 27.</i>	(7) <i>in Volumine pag. 98.</i>	(8) <i>in Itinerario lib. I. num. 155.</i>	(9) <i>in Annotatis pag. 68.</i>	(10) <i>lib. I. Epist. 89.</i>	(11) <i>pag. 113. Satyrici.</i>	(12) <i>lib. I. Carm. 3.</i>	(13) <i>libro de Bello Gildonico.</i>

— *Cæca sub nocte vocati*

Naufraga Ledæi sustentant vela Lacones.

Lacones a patria, quæ Sparta est, & vero pictura Jovis specie coloris Ledam imprægnantis est apud *Gargæum*¹, è Sarda incisa. Rursum Horatius²:

*Dicam & Alciden, puerosque Leda,
Hunc equis, illum superare pugnis—*

Nobilem: quorum simul alba nautis

Stella refulsit,

Desluit saxis agitatus humor,

Concidunt venti fugiuntque nubes,

Et minax (quod sic volvere) ponto

Unda recumbit,

Et porro³:

Clarum Tyndarida sidus ab infimis

Quassas eripiunt aquoribus rates.

Ad ignes fatuos alludit, qui apparere solent nautis, de quorum generatione & prælagio vide *Argolum*⁴, *Bodinum*⁵, *Lilium Gyraldum*⁶, *Joachimum Cameraarium*⁷. Eos pro imperio Romano semper curam gefisse, multis exemplis probant *Valerius Maximus*⁸, *Florus*⁹, *Dionysius Halicarnassensis*¹⁰, *Plutarchus*¹¹, *Cicero*¹², *Iustinus*¹³, *Plinius*¹⁴, *Suetonius*¹⁵.

IV. **ÆSCULAPIUS** * Apollinis filius a patre sua medicinam accepit, excoluitque Epidauri, Propertius¹⁶,

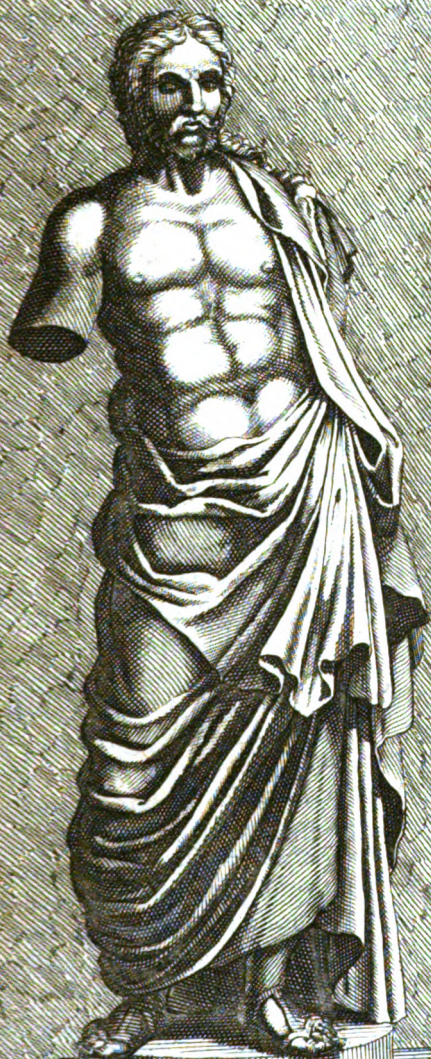
Et Deus extinctum Cressis Epidaurius herbis,

Restituit patriis Androgeona focis,

Felicissimus artis ejus professor apud Græcos & Insulanos,

* Cujus effigiem hic habes ex Oâ. Ferratii p. 11. l. IV. de re Vestiararia c. 20.

(1) in <i>Promptuario Annulorum</i> num. 26.	(2) lib. 1. <i>Carm.</i> 11.	(10) lib. VI. cap. 11.	(11) in <i>Coriolano & Æmylio Paulo</i> .
(3) lib. IV. <i>Carm.</i> 8.	(4) in <i>Pandolfo spherico</i> cap. 14.	(5) in <i>Theatro Nature</i> lib. 11. pag. 178. 179.	(12) lib. 1. <i>Tusculan. quest.</i> & lib. 11. <i>de Nat. Deor.</i>
(6) de <i>re Nautica</i> cap. 9.	(7) in <i>Promiscuis</i> pag. 105.	(8) lib. VII. cap. 20.	(13) lib. XX.
(9) lib. 1. cap. 11.		(14) lib. VII. cap. 20.	(15) lib. VI. cap. 2.
		(16) lib. 11. <i>Eleg.</i>	

G 4

lanos, *Medicinarum demonstrator* (uti loquitur *Tertullianus*¹, admodum inclaruit. παντοδαπῶν ἀλεκτῆρευ-
ων, ait, *Pindarus*². *Inscriptio* Pannonica: ÆSCULA-
PIO ET HYGIÆ CÆTERISQUE. DIIS. DEABUSQUE. HU-
JUSQUE. LOCI. SALUTARIBUS. C. JUL. FRONTONIA-
NUS. VET. EX. B. F. COS. LEG. V. M. P. REDDITIS.
SIBI LUMINIBUS GRAT. AG. EX. VISO. PRO. SE ET
CAPSIA. MAXIMA. CONJUGE. ET. JULIA. FRONTINA.
FILIA. V. S. L. M. *Gruterus*³. Quod dicitur, *ex visâ*,
pertinet ad somnia valetudinis causâ facta in Deorum
fanis, ut docebimus *infra*⁴. Idem exprimit *Inscriptio*
Reghienfis: DEO. ÆSCULAPIO. VAL. SYMPHORUS. ET.
PROTIS. SIGNUM. SOMNI. ÆREUM. TORQUEM. AU-
REUM. EX. DRACUNCULIS. ENCHIRIDIUM. ARGEN-
TEUM. P. S. ANABOLIUM. OB. INSIGNEM. CIRCA. SE.
NUMINIS. EJUS EFFECTUM. V. S. L. *Gruterus*⁵. De re
simili agit, ac porro scribit *Antoninus Imperator*⁶:
ὁποῖόν ἐστι τὸ λεγόμενον ὅτι συνέταξεν, ὁ Ἀσκληπιὸς τέτρωτο
σίαν ἢ ψυχροσύαν ἢ ἀνυπαθσίαν Σωταχὰι erant proprie
remedia illa quæ Dii præscribebant in fanis, ubi ægro-
ti incubabant. Columnis inscripta artis præcepta lite-
ris secretis dedicavit Epidauri, unde Hippocrates Cous
(qui idem in posteris ejus erat) multum profecit, *Strabo*⁷.
Fulmine percussus obiit. *Virgilius*⁸:

*Tum Pater omnipotens aliquem indignatus ab umbris
Mortalem infernis ad limina surgere vitæ,*

Ipse repertorem medicina talis & artis,

Fulmine Phœbigenam Stygias detruxit ad undas.

Phœbigena est Æsculapius, itaque est nepos Latona apud
*Martialem*⁹, nam Latona est mater Apollinis. Rela-
tus in sidera, obtinuit Serpentarium, celebre signum
in borealibus, *Servius*¹⁰, *Johan. Keplerus*¹¹, *Johan.*
*Henr. Meibomius*¹².

V. QUI

(1) in *Apologiâ* cap. 23. (2) (8) lib. VII. *Æneid.* (9) lib. IX.
in *Pythiis Carm.* 3. (3) in *Vo-* | *Epigram.* 18. (10) *Commentar. ad*
lumine pag. 67. (4) cap. VIII. | *lib. XI, Æneid.* (11) *libro de Novâ*
dist. 8. (5) *libro disto* pag. 70. | *Stellâ* cap. 14 (12) *Commentario ad*
(6) lib. I. (7) lib. VIII. *Geogr.* | *Jurjurandum Hippocratis* pag. 35.

V. QUIRINUS Romulus erat, Urbis regnatricis conditor. Virgilius¹:

*Quin & avo comitem sese Mavortius addet
Romulus, Affaraci quem sanguis Ilia mater
Educat.* ——— ———

Et²:

*Fecerat & viridi fœtam Mavortis in antro
Procubuisse lupam: geminos huic ubera circum
Ludere pendentes pueros, & lambere matrem
Impavidos.* ——— ———

de Romulo & Remo patre Marte, uti agebant, genitis, Horatius³:

Ille Mavortisque puer.

Deliquium Sol passus est ipso die Solis, quo Iliam stupravit miles, eamque gemellis imprægnavit, testibus Dionysio Halicarnass.⁴, Plutarcho⁵, Valerio Maximo⁶, Seneca⁷, & deliquii ejus accuratum calculum ponunt Calvisius⁸, Buntingus⁹, Laurentius Eichstadius¹⁰, Thomas Lydiatus¹¹. Assasinio confectus est Patrum impetu, qui austeros mores ejus pertæsi Regem habuisse quam habere malebant, ut vero populo excandescenti religionem injicerent, Julium Proculum subornaverunt: affirmabat ille, quod vidisset Romulum forma augusta, armis fulgentibus ornatum, eumque dicentem audivisset de suâ in Cœlitum chorum assumptione, ac deinceps Quirinum appellari voluisse, Livius¹², Florus¹³, Dionysius Halicarnass.¹⁴, Plutarchus¹⁵. Inde est, quod Virgilius dicit¹⁶:

——— Remo cum fratre Quirinus
Jura dabunt. ——— ———

Quirinus deducitur a Quiri, atque ita Sabini veteres

G 5

(quo-

(1) lib. vi. Æneid.	(2) lib. viii. Æneid.	(3) lib. iv. Carm.	nologia pag. 63.	(10) prefat.
(4) lib. ii.	(5) in Vita Romuli.	(6) lib. v. cap. 5.	ad part. 2. Ephemerid. novar.	(11) de Emendatione Temporum pag. 44.
(7) Epist. 108.	(8) in Recensu Chronolog. pag. 39.	(9) in Cbro-	(12) lib. i.	(13) lib. i. cap. i.
			(14) lib. ii.	(15) in Vitis illustri-
				bus pag. 25.
				(16) lib. i. Æneid.

(quorum sermo paulatim cum Latiali coaluit, & Romanam dialectum effecit) *hastam* vocabant, docentibus *Festo*¹, *Servio*². Nam alia, quæ adfert *Johannes Corasius*³, ea fere sunt exigui valoris. *Hastam* bellator Romulus secum perpetuo tulit, Regum veterum consuetudine ipse etiam usus, de quibus constat è *Sacris Literis*, 1. *Samuel*.⁴ Statuæ eorum habitu consimili ponebantur, nam sceptrum multo serius adhibitum fuit, uti notat *Cælius Rhodiginus*⁵. Primus ille & ultimus Regum consecratus est in Deum, ejus vero exemplo deinde Imperatores in numerum Deorum relati sunt & honoribus Deorum culti, Statuas, Imagines, Coronas radiatas, Hastas, Fulmen, Tempia, Aras, Flamines acceperunt, quod de Julio Cæsare narrat, *Florus*⁶, de Augusto *Suetonius*⁷, *Tacitus*⁸, *Dion Cassius*⁹. Scilicet Coronas radiatas a Sole petiverunt Deorum illustrissimo, quem Regum suorum esse progenitorem voluerant etiam Aborigines. *Virgilius*¹⁰;

*Quadrijugo vehitur currus, cui tempora circum
Aurati bis sex radii fulgentia cingunt,
Solis avi specimen.* — — —

De Latino rege agit. Cœleste Φαινόμενον quod propter Augustum contigit, refert Vellejus Paterculus¹¹: *Cum intraret Urbem Solis orbis super caput ejus curvatus equaliter, rotundatusque in colorem arcus, velut Coronam tanti mox viri capiti imponens, conspectus est.* De Hastis est testimonium *Justini*¹²: *Ob religionis memoriam adhuc Deorum simulachris Hasta adduntur.* Verba *Lucani*¹³:

Fulminibus manes, Radiisque ornabit & Hastis.

Ita

[1] in Fragmentis ab Ursono c. 49. [6] lib. iv. cap. 2. [7] editis pag. 157. [2] Commentariis ad lib. 1. Æneid. pag. 199. lib. 11. cap. 94. [8] lib. 1. Annal. [9] lib. lvi. [10] lib. xii. Æneid. [11] lib. 11. pag. 91. [12] lib. xliii. cap. 3. [13] lib. vii. vers. 448.

[3] lib. vii. Miscellaneorum cap. 31. num. 5. 6. [4] xviii. 10. cap. xix. 9. cap. xx. 33. cap. xxvi. 11. [5] lib. 11. Antiquar. Lect.

Ita enim rescribit *Freinsheimius*¹, ubi lectio vulgaris est, radiisque ornabit & astris. Nihil mutant *Bersmannus*, *Farnabius*, *Grocius*, *Schrevelius*, *Hortensius*, *Iustus Lipsius*², atque illi *astris* referunt ad stellam crinitam post obitum Caesaris exortam, *infra*³. De Flaminum collegiis dicturi sumus *infra*⁴.

VI. VERTUMNUS advena quidam ab Hetruscis, quorum multitudine comitatus venit ad Romulum, postquam ille novam urbem velut Asylum vicinis Gentibus aperuerat, vinearum & hortorum diligens cultor ac mercimoniorum instaurator. Quamobrem honores divinos promeruit, *Ovidius*⁵, *Propertius*⁶, & *Iustus Lipsius*⁷.

VII. PRIAPUS Bacchi filius, ut *Tibullus* autor est⁸:

— *Bacchi respondet rustica proles.*

In eundem sensum *Muretus*⁹, laudat *Antipatri Sidonii* versus Græcos & *Scholias ten Theocriti*. Atque hi Scriptores porro docent, matrem fuisse Chionem Nympham, cum tamen *Diodorus Siculus*¹⁰ prodat, fuisse illum Bacchi & Veneris filium. Profugus quidam Cinxidus ab agris ad Hellespontum sitis, ubi receptator pyratarum fuerat, deinde hortos fodiendo mercenarius, hortorum Tutelaris perstitit esse. *Virgilius*¹¹:

*Sinum lactis & hac te liba, Priape, quotannis,
Expectare sat est: custos es pauperis horti.*

Lac & liba dicit, quoniam illa optime conveniebant Deo ἀρχοφύλακι, uti est *infra*¹². Porro¹³:

*Et custos furum atque avium cum falce satignâ
Hellespontiaci servet tutela Priapi.*

Custos, id est, observator & prohibitor. Et¹⁴:

Illi

[1] <i>Notatis ad Florum lib. IV. pag. 351.</i>	[2] <i>Notis ad lib. I. Annal. Taciti num. 63.</i>	[3] <i>cap. XII. num. 6.</i>	[4] <i>lib. XIV. Metamorph. & lib. VI. Pastor.</i>	[5] <i>lib. IV. Georgicor.</i>	[6] <i>lib. IV. Culice.</i>	[7] <i>lib. IV. Georgicor.</i>	[8] <i>lib. I. Eleg. 4.</i>	[9] <i>Commentario ad Tibullum pag. 152.</i>	[10] <i>lib. IV. Antiquitat. cap. 6.</i>	[11] <i>VII. Bucolicor. cap. XI. num. 7.</i>	[12] <i>lib. IV. Georgicor.</i>	[13] <i>lib. IV. Georgicor.</i>	[14] <i>in</i>
---	--	------------------------------	--	--------------------------------	-----------------------------	--------------------------------	-----------------------------	--	--	--	---------------------------------	---------------------------------	----------------

Illi falce Deus colitur. —

Tibullus¹:

Terreat ut scavae falce Priapus aves.

(Ita enim pro *seva*, ut vulgo legitur, emendat *Jannus Gebhardus*²) Horatius³:

— *Deus inde ego furum, aviumque*

Maxima formido: nam fures dextra coerces.

Obscenoque ruber porrectus ab inguine palus.

Similia habent *Martialis*⁴, & *Inscriptiones* plurimæ apud *Jannum Gruterum*⁵. *Scurræ Pathici* & *Catamiti* eundem venerabantur, unde sunt illi *Phalli* & *Ithypali* in *Catalettis* a *Josepho Scaligero* editis, quos commentariis illustravit *Caspar Scioppius* pater castissimus libidinantium, & rei *Veneriæ* sollicitus interpret. Totius *Mastupratorum* ordinis historiam ab *Orpheo* repetit ac pertexit *Cælius Rhodiginus*⁶, & illi adjuuge *Elmenhorstium*⁷, *Justum Lipsium*⁸, *Johan. Henr. Meibomium*⁹, *Joh. Gerhard. Vossium*¹⁰. Apud Græcos perinde & Romanos vitium infame receptum fuit. Passim concinit suavissimus *Anacreon*¹¹. Epigramma proferunt *Cicero*¹², & *Gellius*¹³, a *Quinto Catulo* descriptum:

Constiteram exorientem auroram forte salutans,

Cum subito a laevis Roscius exoritur,

Pace mihi liceat cælestes dicere vestra,

Mortalis visus pulchrior esse Deo.

Tibulli Elegia tota¹⁴ pura puta Latina, & verbis commodissima, sed re ipsa nihil turpius est, etenim pertinet ad hanc ἀσέλγησιν, quæ utinam Veteribus illis nunquam in mentem venisset. Damnat *Paulus Roman.*¹⁵, (ad quem locum vide *Daniel. Heinsium*¹⁶.) Exsecratur mul-

[1] lib. 1. Eleg. 1. [2] in *Animadvers.* pag. 6. [3] lib. 1. Sat. 8. [4] lib. vi. Epigram. 16. & 83. [5] in *Volumine* pag. 93. [6] lib. viii. cap. 30. 31. [7] *Notis* ad lib. 1. *Apulej.* fol. 36. [8] *Notis* ad *Germaniam Taciti* pag. 53. [9] *Commentariis* ad

Jurjurandum Hippocratis pag. 181. [10] lib. 1. *Theolog. Gentil.* cap. 4. [11] in *Odis.* [12] lib. 1. *de Divinat.* [13] lib. ix. *Noct. Attic.* cap. 9. [14] lib. 1. Eleg. 4. [15] 1. 26. [16] lib. vi. *Exercitatus. sacrar.* cap. 1.

multis locis *Juvenalis*, sed & *Martialis* perfricat liberali sale, nec tamen iram *Raderi* commentatoris expiare potest. Olim & hodie quæras Romæ, & invenias. De Româ veteri testis luculentus est *Petronius Arbiter*¹. Alexandro VI. Pontificum in Româ novâ scelestissimo epicedium fecit *Jacobus Sannazarus* Neapolitanus²:

I nunc Neronæ & Caligulæ nomina,

Turpes vel Heliogabalos:

Hoc fas Viator: reliqua NON SINIT PUDOR.

Tu suspicare, & ambula.

Priapus ὁ ἀμφότερος est in *Epigrammatis* Græcorum³, & Romani vocabant teste *Festo Portumnus*, quod tutum adversus tempestates portum monstraret navigantibus. *Virgilius*⁴:

*Et Pater ipse manu magnâ Portumnus euntem
Impulit.*

Portumnus sæculis barbis hispida, ait *Apulejus*⁵. Confer *Ovidium*⁶, & *Inscriptiones* Italicas apud *Janum Gruterum*⁷.

VIII. CABIRI & CURETES sunt ex hominum genere, qui proximis ante & post Ogygis diluvium sæculis Orbem pervagati, factis plurimis, nec semper optimis, famam extenderunt, *Divi* potes vocati apud *Varronem*⁸, & (*Dionys. Gothofredum*⁹) De quibus meminere *Litera Sacra*, *Genes.*¹⁰ *Baruchi*¹¹. Notavimus quædam in *Auctariis*¹². Hos cum Deos esse nollent Deorum fabri, ministros Deorum jusserunt esse. Nomen est Ebræum כביר, fortis, validus, *Jobi*¹³: *Samo-*
thracum initia vocat *Curtius*¹⁴. Erant in populis illis Cabi-
rorum sacra celeberrima, ut prolixè refert *Diodo-*
*rus Siculus*¹⁵. *Juvenalis*¹⁶:

— *Jures licet & Samothracum*

Et

[1] in <i>Satyrico</i> .	[2] <i>lib. II.</i>	95.	[8] <i>lib. xv. de L. L. pag. 17.</i>
<i>Epigram. pag. 175. 176.</i>	[3] <i>lib.</i>	[9] <i>Annotatis ad b. l. pag. 1587.</i>	
<i>1. Antibolog. cap. 56. num. 4.</i>	[4]	[10] VI. 4.	[11] III. 26.
<i>lib. v. Æneid.</i>	[5] <i>lib. IV. Miles-</i>	<i>pag. 183.</i>	[13] VII. 2.
<i>fiar. pag. 156.</i>	[6] <i>lib. xv. Mo-</i>	<i>lib. VII. cap. 3.</i>	[15] <i>lib. v.</i>
<i>samothrac.</i>	[7] in <i>Volumine</i>	<i>Histor.</i>	[16] <i>Sat. 3.</i>

Et nostrorum aras. ———

Inscriptio Veneta, ΓΑΙΟΣ. ΓΑΙΟΥ. ΑΧΑΡΝΕΤΣ. ΙΕΡΕΤΣ. ΓΕΝΩΜΕΟΣ. ΘΕΩΝ. ΜΕΓΑΛΩΝ. ΔΙΟΣΚΟΡΩΝ. ΚΑΒΕΙΡΩΝ. *Gruterus*¹. Quicumque illis initiatus erat, is contra pericula omnia tutus esse credebatur, ut non posset a procellis, fulmine, telis bellicis percelli. Refert *Scholias* *vetus*² *Apollonii*, & ex illo adducunt *Natalis Comes*³, *Joh. Hartungus*⁴. A Phœnicibus provenisse, arguit nomen, & comprobant *Samuel Bochartus*⁵, *Josephus Scaliger*⁶.

C A P. IV.

De Diis Rusticanis.

I. **A**D hunc ordinem pertinent fera Numina illa & hominibus infesta fere: quæ colebantur in primis ne damna inferrent, ut *Porphyrius* monet. Itaque *Litera Sacra* ea vocant דַּיְמוֹן Dæmones nocentes, *Deut.*⁷ *Esaï.*⁸ Sunt multiplicis generis: FAUNI, SATYRI, SILENI, NYMPHÆ, TRITONES, & supremus omnium PAN.

II. SATYRI & SILENI accurate describuntur apud *Casaubonum*⁹, *Lilium Gyraldum*¹⁰, *Ensebius Nurembergerum*¹¹, *Aldrovandum*¹², *Georgium Stengelium*¹³, *Casparum Schottum*¹⁴. Erant ductorum in exercitu Liberi Patris reliquæ, præstigiis celebres, quarum ope externas hominum formas immutabant, capitibus apponebant cornua & mira alia patrabant. Spectrorum vices deinde sustinebant, quæ Diabolus numero magno

(1) in *Volumine* pag. 319. (2) *Roman. cap. 2.* (10) *Historia*
ad lib. 1. (3) in *Mythologia* lib. Deorum syntagm. 15. (11) lib.
v. cap. 5. (4) in *Loci memorabilia* pag. 685. (5) in *Geographia* sacra. (6) *Conjectaneis ad*
Varronem pag. 25. & 120. (7) dist. 17. (14) in *Physica curiosa*
lib. 11. de Satyræ Græcorum & lib. 111. pag. 396.

RUSTICANIS. Lib. I. Cap. IV. III

gro in vastissimis silvis objiciebat viatoribus, cornuta, quadrupedia, vocalia, jubata, choros ducentia (unde etiam saltantes Satyros appellat Virgilius¹, & Satyros capripedes vocat Lucretius², & Horatius³) hirsuta, quod est שעריר, vertitque Aquila τερχιῶντες, Lev. 4. De comitatu Bacchi Ovidius⁴:

— Baccha, Satyrique sequuntur,
Quique senex ferula titubantes ebrius artus
Sustinet, ac pando non fortiter haret asello.

Describit senem Silenum in Bacchi aulâ & castris pocillatorem οὐολάτω. De eodem meminit Virgilius⁶:

III. De NYMPHIS amnium, fontium, fluviorum, stagnorum, marium, montium præfectis, * Græcorum monumenta omnia plena sunt. Spectra erant, & ut Pagani ipsi indicium faciunt, occursum suo homines in furorem adigebant. Qui enim viderat Nympham, is lymfatus esse dicebatur, ait Festus Pompeius⁷, & confer Dan. Heinsium⁸, & Horatius⁹. Virgilius¹⁰:

Tum vero infelix ingentibus excita monstribus,
Immensam sine more furit lymfata per urbem.

Ergo lymfare est ἐθυσιαζεν, furore corripi ab occursum Dcorum, qui frequentes in silvis sese conspiciendos præbebant. Silius¹¹:

— — Ruit ocyus amens
Lymfata cursu. — —

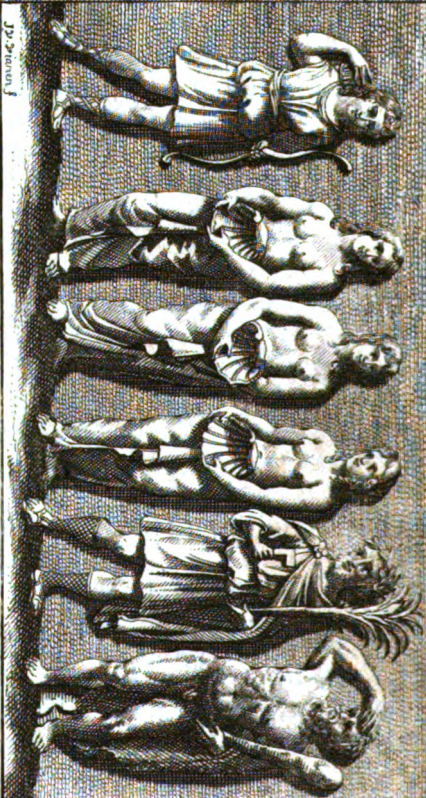
Nymphas esse ἐν τοῖς ὄρεσι Φαινόμενα δαιμόνια ἐν γυναικείῳ ἡμίαντι, ait Scholiastes Theocriti¹². Hæc ludibria Diaboli evanuerunt, postquam Evangelii præconium universale toto Orbe obtinuit, nisi in quantum Papatus mali-

* Hæc ut & Apollinis, Sylvani & Hæcalis, de quibus alibi, figura elegantissima hac translata est ex Differrat. 2. Raph. Fabretti. de Aquis & Aqueductibus, quam vide sequenti Pag. 112.

(1) Bucolic. 4. (2) l. IV. de 307. (8) Notis ad Silium Itali-
rer. Natura. (3) lib. IV. Carm. cum pag. 17. (9) l. Sat. 5.
19. (4) XVII. 7. (5) lib. III. (10) lib. VII. Æneid. (11)
Metamorph. (6) Bucolic. 6. (7) lib. I. (12) Idyll. 3.
lib. XI. de Verbor. significat. pag.

J. P. M. 1644. f

TI. CLAVDIVS · ASCLEPIADES
 ET · CAECILIVS · ASCLEPIADES
 EX · VOTO · NYMPHABVS · D · D ·

malignæ tenebræ cœperunt terricula ista refovere. Nympha prima apud Romanos erat EGERIA, in Aricino nemore. Virgilius¹:

—— *Insignem quem mater Aricia misit*

Eductum Egeria lucis. ——— ———

Sive in luco Camenarum ad portam Capenam. Juvenalis²:

Hic ubi nocturna Numa constituebat amica.

Quod sequitur:

Nunc sacri fontis nemus & delubra locantur

Judaïs, ——— ———

ostendit, Judæos habuisse tunc temporis in luco illo Synagogam, pro quâ locarium solvebant. Regis Numæ familiaris, præceptis suis regiam prudentiam cum docuit, Ovidius³, Dionysius Halic.⁴, Florus⁵, Valerius Maximus⁶. Secunda erat JUTURNA Turni soror, quem passim commemorat Virgilius⁷:

Infelix crines scindit Juturna solutos,

Unguibus ora soror scedans & pectora pugnīs.

Et deinde:

—— *Caput glauco contexit amictu*

Multa gemens, & se fluvio Dea condidit alto.

Defuncta & tumulata ad Numicium fluvium, ubi fons erat, cujus aquæ per campum Martium emittebantur, inde illas Romani ad sacrificia petebant. Ovidius⁸:

Te quoque lux eadem Turni soror ade recepit,

Hic ubi Virgineâ campus obitur aquâ.

Propertius⁹:

Potaque Pollucis Nympha salubris equo.

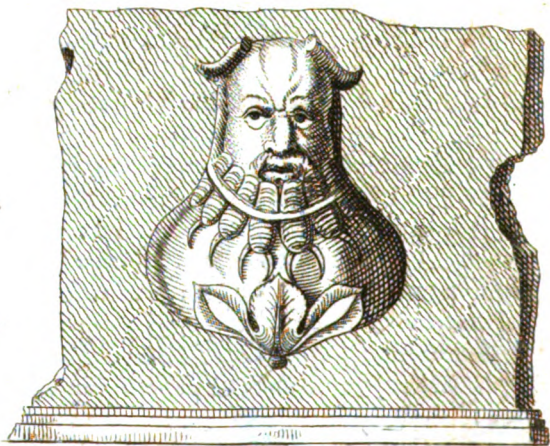
De Juturnâ fonte loquitur & salubrem vocat, quod ex eo valetudinis causa bibebant, itaque a juvando putat dictam esse Varro¹⁰: Nympha Juturna, qua juvaret, itaque multi agrosi propter id nomen hinc aquam petere sole-

H

bant.

(1) lib. vii. Æneid. (2) Sat. 3. (3) lib. iii. & xv. Metamorph. (4) lib. iii. Eleg. 20. (5) lib. i. cap. 2. (6) lib. i. cap. 2. (7) lib. xi. Æneid. (8) lib. v. Fastor. (9) lib. i. de LL. pag. 20. (10) lib. i. de LL. pag. 20.

bant. Ubi hodie inveniatur, disquirat *Lilius Gyraldus* ² Tertia erat LARA vel LARUNDA, è quâ Mercurius suscepit geminos LARES, quos deinde coluerunt domesticos Deos, focorum, liminum, tectorum præstitos, a quibus erant distincti † *Lares publici*, id est, cu-

stodes urbium ac viarum publicarum. Statuæ horum erant compactæ de cerâ, & figuram capitis canini imitabantur, ut pingit *Johan. Jac. Chiffletius* ². *Juvenalis* ³:

*Inde domum repetam, graciles ubi parva coronas,
Accipiunt fragili simulacra nitentia cerâ.*

*Hic nostrum placabo Jovem, laribusque paternis
Thura dabo, atque omnes viola jactabo colores,
Cuncta nitent, longos erexit janua ramos,
Et matutinis operatur festa lucernis.*

Cœtera omnia è communi lege festorum, quod tunc domos floribus & frondibus ornatent, lucernasque accenderent toto die arsuras. Sæpe erant argentæ. *Petronius* ⁴: *Grande armarium in angulo vidi, in cujus adicu-*
lâ

† Quorum unum, sicut vides, depingit M. Z. Boxhornius in *Quæst. Roman.* cap. 6.

(1) in *Hystor. Deor. syntagm.* 5. | *Vesuntionis part.* 1. cap. 25. (3)
pag. 175. 176. (2) in *Descript.* | *Sat.* 12. (4) in *Satyrico* pag. 45.

*lâ erant Lares argentei. Quod de ædiculâ refert, exponetur infra*¹. Corollas imponebant Laribus. Horatius²:

Paruos coronantem marino

Rore Deos fragilique myrto.

Focis quoque imponebant ferta, quæ apprime venerabantur ut sacra. Tibullus³:

*Num feror incestus sedes adiisse Deorum,
Sertaque de sanctis deripuisse focis?*

Plautus⁴:

Hec imponentur in focum nostro Lari.

Dabant Laribus τὰς ἀπαρχὰς ciborum, quas ferebant de mensâ in focum. Tibullus⁵:

*Adstis Divi, nec vos è paupere mensâ
Dona, nec è parvis spernite fictilibus.*

Nempe ut in foco adolerentur igne, hominem vero gustare ista, nefas erat. Fictilia sunt patellæ, quibus a mensâ dapes libabant, id est, Laribus offerebant, Persius⁶:

— Cultrixque foci secura patella.

Ubi Cornutus Scholiafles: *Cultrix foci, quia delibande dapes in ea posita ad focum feruntur Diis domesticis. Sic ille. & confer Lubinum*⁷, *Iustum Lipsium*⁸. Hoc Varro loco quodam apud Nonium dicit⁹: *Deos colere, in patellam dare μίχρον κτέας. Livius*¹⁰: *Ut salinum patellamque Deorum causâ habeant. Valerius Maximus de P. Æmylii & Fabricio*¹¹: *Uterque patellam Deorum & salinum habuit. Quod vias publicas custodirent, ostendit Plauti locus*¹²:

Vos lares viales ut me bene juvetis.

Et qui domibus præerant, *Lares familiares* vocantur, Cicero¹³, Suetonius¹⁴. De his est Inscriptio Hispanica: C. MARTIUS. APILUS. MAGISTER. LARUM. AUGUSTORUM. ET. GENII. CÆSARIS. AUGUSTI. N. S. F. IN. F. P.

H 2

XX.

(1) cap. VIII. dist. 9. (2) lib. III. Cerm. 32. (3) lib. I. Eleg. 5. (4) Ollularia æst. 2. sc. 2. (5) lib. I. Eleg. 1. (6) Sat. 3. (7) Commentar. ibid. pag. 719. (8) Notis ad Tacitum lib. XV. Annal. num.

34. (9) libro de Proprietate Sermonum cap. 15. num. 6. (10) lib. XXVI. (11) lib. IV. cap. 4. num. 3. (12) In Mercatore æst. 5. sc. 2. (13) Orat. pro Quinctio. (14) lib. IV. cap. 5.

XX. IN. AG. P. XX. *Gruterus*¹. Quod denique Lares publici urbis curam haberent, notum est. *Inscriptio Romana*: LARIBUS. PUBLICIS. SACRUM. IMP. CÆSAR. DIVI. F. AUGUSTUS. PONTIFEX. MAXIMUS. TRIBUNIC. POTEST. XVIII. EX. STIPE. QUAM. POPULUS. EI. CONTULIT. K. JANUARI. ABSENTI. C. CALVISIO. SABINO. L. PASSIENO. RUFO. COS. *Gruterus*², *Ovidius*³:

*Stant quoque pro nobis, & præsent mœnibus urbis,
Et sunt præsent, auxiliumque ferunt.*

Erant hi Reges & Principes defuncti, qui inter Deos relati civitatem ope & consilio apud Cœlites juvare credebantur. Itaque cum adversus hostes decertarent, ne Urbi damnum inferrent, *hostilios* appellabant teste *Festo*⁴, *Tibullus*⁵:

At nobis arata Lares depellite tela.

Pueri cum togam virilem sumebant, bullas aureas, quas pueritiæ insignia hætenus in prætexta gesserant, Laribus vovebant & suspendebant. *Persius*⁶:

Bullaque succinctis Laribus donata pendit.

Et apud eosdem fiebat adoptio. *Propertius*⁷:

Quid genus aut virtus aut optima profuit illi

Mater, & amplexo Caesaris esse focus?

De Marcello verba facit, quem Augustus Cæsar adoptaverat. Cœterum Laris nomen est ab Hetruscis, quibus sic dicebatur *o pærs* sive præses, unde iisdem *Lars* vel *Lartes* erat *populi Princeps*, quod docent *Livius*⁸, *Florus*⁹, & confer *Johannem Meursium*¹⁰, *Johann. Gerhard. Vossium*¹¹. Quarta CARMENTA, mulier fatidica, pellex Mercurii, qui ex illa sustulit filium Euandrum, Aboriginum Regulum & Legislatorem, ad quos comitatus ab Arcadibus multis commigraverat, *Livius*¹², *Dionysius Halicarnas.*¹³. Euander ipse apud *Virgilium*¹⁴:

— De

(1) in Volumine pag. 310. (2) 111. Eleg. 16. (8) lib. IV. (9) in Volumine pag. 106. (3) lib. V. lib. I. cap. 12. (10) in *Austario Philologico* pag. 113. (11) in *Lexico Etymologico* pag. 280. (12) lib. 1. (13) lib. I. (14) lib. VIII. *Æneid.*
Festor. (4) lib. VIII. de Verbo- sum significat. pag. 297. (5) lib. 1. (6) Sat. 5. (7) lib.

— De hinc progressus monstrat, & aram,
Et Carmentalem Romano nomine portam:

Quam memorant Nympha priscum Carmentis honorem
Vatis fatidica. — — —

Quinta ANNA PERENNA, soror Didonis Phœniissæ
quæ condidit urbem Carthaginem, ac vero nomine
suo *Elisah* dicta est, ut *Solinus* autor est¹, eodem sensu
*Stattius*²:

Sidonia convivio laudat Elise.

Et *Vellejus*³ scribit: *Elisa Tyria* quam quidam *Dido* au-
tumant. Utrumque Hebræum est, nam אֵלִישָׁע est *Dei*
salus (habuitque nomen illud *Propheta* magnæ gloriæ,
2. Reg. 4) & יִרְמְיָהוּ est אֵלִישָׁע אֵלִישָׁע à primitivo יָרָם di-
lectus, dilecta, ut monent *Josephus Scaliger*⁴, *Petrus Fa-*
*ber*⁵. Phœnices eodem sermonis genere cum Hebræis
ufos fuisse constat per indicia multa, ac demonstrat
*Thomas Reinesius*⁷, *Virgilius*⁸:

— Nec me meminisse pigebit *Elise*.

Est quoque *Anna* Hebræum nomen, gratiosa, memi-
nitque *Virgilius*⁹:

Anna soror qua me suspensa insomnia terrent?

Post Didonis obitum *Jarbas* Gætulorum Princeps inva-
sit Carthaginem, inde profuga *Anna* venit in Latium,
cumque nocte quadam ad *Numiciu* amnem oberra-
bat, merfa aquis ad Deos Deasque emigravit, cogno-
men *Perennis* ab amne adhæsit ei, *Ovidius*¹⁰. Huc per-
tinent illa *Martialis*¹¹:

Et quod virgineo cruore gaudet,

Anna pomiferum nemus Perenna.

Gaudere dicit nemus cruore virginis ejus, id est, glo-
riari morte ejus, ut exponit *Ramiresius*¹². Sexta PA-
LES, a qua pabuli proventus lætus ad usum pecoris.
*Virgilius*¹³:

H 3

Tu

(1) cap. 30. *Polybistor*. (2) lib. 1. *Lingua Punica*. (8) lib. IV. *Æ-*
1. *Sylvæ* carm. I. (3) lib. I. *neid*. (9) l. d. (10) lib. III.
(4) 11. I. (5) lib. VII. *de Emen-* *Faistor*. (11) lib. IV. *Epigr*. 64.
datione Temp. (6) lib. III. *Se-* (12) *Notis ad b. l. pag.* 353. (13)
ustrium cap. 2. & 13. (7) *de* lib. III. *Georg*.

Tu quoque magna Pales. ———

Idem¹:

*Et tibi sancta Pales, ad quam ventura recurrit
Agrestum bona cura. ———*

Est nomen ab Oriente, פלל Syri vocant agricolam, & mapale est casa rustica Afrorum, ut refert *Salustius*². Quod vero *Christ. Becmannus*³ derivat mapale ab Hebraeorum פלל id est, quisquilia, deciduum, è qua materia tales case fiebant, hoc inquam, non ita bene congruit, & confer *Johan. Gerb. Vossium*⁴, *Tibullus*⁵:

Et placidam soleo spargere lacte Palem.

Septima FLORA, (quæ etiam CHLORIS vocabatur) Zephyri pellex, & ab illa petebatur amplius florum per hortos & agros proventus, Zephyro benignam auram afflante, *Ovidius*⁶, *Macrobius*⁷. Octava MATUTA, (quam Græci vocant Inonem) filia Cadmi ejus, qui in Græciam progressus è Phœnicia appulit, (erant enim Cadmenita pars magna Phœnicum, uti constat *Genes.*⁸) & ibi meliores literas primus docuit, urbemque Thebas condidit, *Ovidius*⁹, & copiose *Daniel Heinsius*¹⁰, *Fr. Junius*¹¹. Cadmus ille dedicavit Thebis delubrum in honorem Dæ Onæ armatæ, quæ Pallas Græcorum est, galeata ex Jovis cerebro nata, ut fabulantur, verius a Phœnicum gente ענקר / ut diximus *supra*¹². Ab Enacim Gigantum feracissima stirpe perinde sunt Inachidæ illi, qui è Phœnicia profecti regnum Argivorum in Peloponnæso condiderunt tunc temporis, quando sub Mose & Josua cis & ultra Jordanem victores Hebræi devotas Gentes aut pellerent aut cæderent. Itaque *Æschylus*¹³ refert, Inachidas fuisse Pelasgos, id est, peregrinos & convenas, uti innuit Syrorum פלל. Inscriptio Italica: CERVARIA. SP. F. FORTUNATA.

MA-

(1) in Culice. (2) in Jugurthina. (3) de Originibus Lingue pag. 636 (4) in Lexico Etymologico pag. 303. (5) lib. I. Eleg. I. (6) lib. IV. Fastor. (7) lib. I. Saturnal. cap. 10. (8) xv. 19

(9) lib. VI. Fastor. lib. III. Metamorphos. (10) Aristarco ad Nonnum cap. I. (11) de Academia cap. I. (12) cap. I. dist. 6. (13) in Supplicibus.

MAGISTRA. MATRI. MATUTÆ. D. D. PAUL. TONTIA.
M. P. ET. CONSUA. PICATRICES. Janus Gruterus¹. Ef-
figiem Matutæ è lapide Romano proponit Johan. Bois-
sardus².

IV. FAUNUS Mercurii filius (Plutarcho teste) apud
Latinos regnabat quondam, vates futurorum præcius
& torvus aliquis Planetarius, ab excessu pro Deo cul-
tus Πιχάριος & Δαίμων ait Dionysius Halicarnass.³ De il-
lo Horatius⁴:

*Velox amœnum saepe Lucretilem
Mutat Lyceo Faunus, & igneam
Defendit æstatem capellis,
Usque meis, pluviosque ventos.*

Et porro⁵:

*Me truncus illapsus cerebro
Sustulerat, nisi Faunus ictum
Dextrâ levasset, Mercurialium
Custos virorum.*

Custos ideo, quod Mercurio patre satus est. Virgilius⁶:

*At Rex sollicitus monstris oracula Fauni
Fatidici genitoris adit.* ———

Dæmones speciem viri mentiti apparuerunt in filvis
cum sonitu & fremitu, ut miseros mortales per terro-
rem in errores conjicerent. Ergo Satyrorum choro per-
mixtus pro terriculis nocturnis allegabatur. A Fauno
sunt Gottorum Fones & Fanes, ac veterum Germano-
rum Tanfana, de quibus vide Auctaria nostra⁷, & Jo-
han. Loccenium⁸. Quod enim Becmannus⁹, alia viâ in-
sistendo, Tanfanam a Manno progenitore Alemannorum
magno derivare conatur, non possumus assentiri. Justus
Lipsius annotat¹⁰: Tanfana, quis Deus? quæ Dea? Bri-
tanni præci lingua sua Tan ignem vocant. Quæ nihil ad
rem faciunt. Equidem Cotta Pontifex, (ut Cicero nar-

H 4 rat

(1) in Volumine pag. 60. (2) | Æneid. (7) pag. 86. (8) lib. I.
part. 5. Antiquitatum fol. 63. (3) | Antiquitat. Goshic. cap. 3. (9) de
lib. I. (4) lib. I. Carm. 17. (5) | Originibus L. L. pag. 1080. (10) No-
tis ad lib. I. Annal. Taciti num. 155.

rat¹⁾ negabat, *Faunos esse, vel eorum voces unquam auditas*. Verum Epicureus ille omnia sensuum animorumque formidine aliquâ præoccupatorum deceptionibus adscribit. Quod idem fecit *Lucretius*²⁾. Cœterum *Pannicos terrores commemorant Julius Obsequens*³⁾, *Angelus Politianus*⁴⁾. Exemplum memorabile est in exercitu Alexandri Magni, teste *Curtio*⁵⁾, & vere dari, ipsæ *Litteræ Sacrae* comprobant. 2. *Reg.*⁶⁾. Dicebatur etiam *SILVANUS*, ut multæ *Inscriptiones* docent apud *Grætarum*⁷⁾, *Virgilius*⁸⁾:

*Venit & agrestis capitis Silvanus honore,
Florentes ferulas & grandia lilia quassans.*

Et⁹⁾:

*Silvano fama est veteres sacrasse Pelasgos,
Arvorum pecorisque Deo, lucumque diemque.*

Horatius de Fauno copiosius est¹⁰⁾, *Martialis*¹¹⁾:

Horridique Silvani.

Imputabant ei Incubos, ut refert *Augustinus*¹²⁾. Neque enim hoc malum est corruptæ imaginationis a coagulo sanguinis circa spinam dorsi, ut vana Medicorum sententia est, apud *Levinum Lemnium*¹³⁾, *Lilium Gyraldum*¹⁴⁾, *Johan. Beverovicium*¹⁵⁾, *Samuelem Maccovium*¹⁶⁾, *Johan. Fernelium*¹⁷⁾; sed omnino est à Veneficis & Sagis per incubitum vere urgentibus, ut rectius multo describit *Bodinus*¹⁸⁾. Præterea erat, quod infantes recens natos rapere putabatur, inde custos addebatur aliquis de familiâ noctu ut infantes salvi essent, nec puerperis ille noceret. Ex *Varrone* adfert *Augustinus*¹⁹⁾. Papistæ restituerunt loco *Silvanum*, adeoque Saxones & Vandali nostri multa referunt de Mulieribus albis, quæ noctu

irrum-

(1) lib. II. de Nat. Deor. (2) lib. IV. de ver. Nat. (3) libro Prodigiorum cap. 8. (4) in Observat. variis cap. 28. (5) lib. IV. cap. 28. (6) VII. 4. 5. (7) in Volumine pag. 62. 63. 64. 65. 66. 318. (8) Bucol. 10. (9) lib. VIII. Æneid. (10) lib. III. Carm. 18. (11) lib. 2. Epigr. 92. (12) lib. XV. de Ci-

vis. Dei. cap. 22. (13) lib. II. de Occultis Nat. Mirac. cap. 5. (14) in Histor. Deor. Syntagm. 16. pag. 425. (15) in Ideâ Medicinæ Veterum pag. 275. (16) Decade 2. Disputat. Medicarum Basileensium Disp. 8. (17) lib. V. Pathologia cap. 3. (18) in Demonomania lib. II. cap. 7. (19) lib. VI. de Civit. D. cap. 9.

irumpere solitæ de puerperarum sinu abstulerint infantes nunquam reddendos. Spectra erant, quæ Monachi ab Orco evocabant, conjugum hostes, scortorum concubitores. Tantum superstitiones Missaticæ poterant suadere malorum.

V. TRITONES sunt Dæmones aquatici & eorum Principes sunt PROTEUS & NEREUS, uterque Oceani filius ac vates, quod monent *Virgilius*¹, *Horatius*². Alibi idem Maro³:

*Hunc vehit immanis Triton & carula concha
Exterrens freta, cui laterum tenuis hispida nanti
Frons hominem præfert, in Pristin desinit alvus,
Spumea semifero sub pectore murmurat unda.*

Tritemis nomen, in quâ erat Triton pictus velut *νε-
γρονος*. Multis testimoniis roborat *Plinius*⁴, quod im-
perante Tiberio visus sit Triton eâ quæ hic describi-
tur, figurâ indutus & concha canens. Buccinam Tri-
tonis depingit *Ovidius*⁵, & confer *Turnebum*⁶, *Alexan-
dram Neapolitanum*⁷. Sic & *Juvenalis*⁸:

Oceani monstra & juvenes vidisse marinos.

Sunt Balenæ & Tritones. Locus *Jobi* est⁹: *Ecce Gigan-
tes gemunt sub aquis, & qui habitant cum eis.* De Tri-
tonibus exponit *Jansonius Lovaniensis*¹⁰. Melius referas
ad Cetos, de quibus *Horatius*¹¹:

Qui ficcis oculis monstra natantia?

Qui vidit mare surgidum?

Κῆρα θυῶα & πόντος ait *Oppianus*¹². Certum est, quod
Diabolus multas variasque formas assumendo luserit mi-
seros Gentiles, eorumque animos ad superstitiones im-
pulerit, itaque nunc Satyros & Faunos aspectu horri-
dos, nunc Tritones, Syrenas, Nereidas, Orcades,
Dryades pulcherrimas ostendit, quos omnes illi Divis
adscripserunt, & Diabolo cultum quem soli vero Deo

H 5 de-

(1) lib. 14. Georg.	(2) lib. 1.	cap. 21.	(7) lib. 111. Genial.
Carm. 2. & 15.	(3) lib. x. Æneid.	Dier. cap. 8.	(8) Sat. 14.
(4) lib. 12. cap. 5.	(5) lib. 1. Me-	cap. xxvi. 5.	(10) Commentario ad
tamorph.	(6) lib. 11. Adversar.	b. l.	(11) lib. 1. Carm. 3.
			(12) lib. 1.

debant, impenderunt. Exempla copiosa adfert *Caspar Schottus*¹. Sub Papismi tenebris non dissimilia existere coeperant, ut *Paracelsus*² testatur: sed postquam lux Evangelii discussit Paganismum, deinde etiam Papismum, spectra Diabolica evanuerunt, aut saltem rarius apparent. Vidit Tritonem in mari Ægeο comes *Sveig-geri*, uti ipse refert³. A Satyris, Faunis, Tritonibus sunt spectra illa, obambulabant & homines terrore implebant cum primis in meridie hora duodecima, & ea ipsa hora in medinoctio, quando æstus intenditur apud Antipodas. Horæ illæ spectris liberius favere, hominibus infestæ esse censentur, secundum confessiones novissimas Sagarum, quas produnt *Cælius Rhodiginus*⁴, *Remigius*⁵. De Proteo Virgilius⁶:

*jam rapidus torrens sitientes Sirius Indos
Ardebat cælo, & medium Sol igneus orbem
Hauferat, ardeant herba, & cava flumina siccis
Faucibus ad limum radii tepesacta coquebant.
Cum Proteus consueta petens e fluctibus antra
Ibat.* — — — — —

Apud eundem Anchises ad Æneam⁷:

*jamque vale, torquet medios nox humida cursus,
Et me savus equis Oriens afflavit anhelis.*

Pastor apud Theocritum:

Οὐ θέμις ᾧ πιμῶν τὸ μεσημβρινόν, ἔ θέμις ἄρμυ
Συρίσδεν τὶ Πάνα δεδοίκαμεν. — — —

Vocabant Deorum meridiationes, ut monet *Johannes Meursius*⁸. Itaque *Porphyrus*⁹: καὶ πλὴν εἰς νότον ἑκλίσιν ἡ ἡλὶς ἔ θέμις εἰσέναι εἰς τὰ ἱερά, ἀλλ' ἀθανάτων ὁδὸς εἰν, ἱεῖσιν ἔν καὶ σύμβολον τῆς μεσημβρίας καὶ ἡ νότος, ὅτι τῇ θύρᾳ μεσημβρίας ἐ θέμις. Peculiare spectrum fuit, quod Hecates nomine in meridie apparebat, & vocabatur *Empusa*, altero pede ut homo incedens, altero ut asinus.

Memo-

(1) in *Physica curiosa* lib. III. cap. 3. 4. (2) *libro de Occulta Philosophiâ*. (3) *lib. III. Itinerarii* cap. 7. (4) *lib. XV. cap. 23*. (5) *lib. I. Demonolatr. cap. 23*. (6) *lib. IV. Georgic.* (7) *lib. V. Æneid.* (8) in *Auzario Philologico* pag. 121. (9) *libro de Antro Nympharum.*

Memorant Scholiasta¹, Philostratus². Nec hoc tantum, sed quoque in varias formas demutabatur, eratque nunc vipera, nunc lapis, foemina, musca & omnia, teste Epicharmo³. Locus est Psalm. 4: *Ab incurfis & Demonio meridiano*, uti exprimit Romanus Interpres, secutus Alexandrinos, qui habent *Δαυιδιον μεσημεριανον*. De Empusa nihil cogitari debet, quandoquidem Hebraeus textus manifeste sonat de pestilentiae malo. Viderat enim David Angelum percussorem in meridie cum gladio: quomodo contra Angelus percussor in Aegypto media nocte exibat ad nocendum, Exodi⁵, 1. Chron. 6. Propertius⁷:

*Nocte vaga ferimur, nox clausus liberat umbras,
Errat & abjectâ Cerberus ipse serâ.*

VII. PAN filius * Mercurii, Arcadiae Regulus Virgilius⁸:

Adsis o Tegeae favens. — —

Nam Tegea oppidum Arcadiae erat, in quo Pan colebatur. Eodem sensu Propertius⁹:

Pan Tegeae favens. — —

Et idem de eodem¹⁰:

— Arcadio pinus amata Deo.

Astronomus, cantor, venator, opilio, agricola. Virgilius¹¹:

*Pan Deus Arcadia venit, quem vidimus ipsi
Sanguineis ebuli baccis minioque rubentem.*

Pingebatur scilicet facie rubente, uti est infra¹². Horatius¹³:

*Dicunt in tenero gramine, pinguium
Custodes ovium, carmina fistula:
Delectantque Deum, cui pecus & nigri
Colles Arcadia placent.*

Inve-

* Erant tamen & alii *δαίμονες νυκτοφύλακες*, adversus terrores nocturnos, lemures & spectra. V. Lucian. Peregrin. 578.

(1) ad lib. 111. Apollonii. (2) 1. Georg. (9) lib. 111. Eleg. 2. lib. 11. & 14. de Apollonio. (3) (10) lib. 1. Eleg. 18. (11) Bucoli- in Nuptiis Hebes. (4) xci. 6. cor. 10. (12) cap. 111. num. 8. (5) xxi. 4. cap. xii. 29. (6) xxi. (13) lib. 14. Carm. 12. 46. (7) lib. 14. Eleg. 7. (8) lib.

Invenit tibiās utriculares. Virgilius ¹:

Panaque qui primus calamos non passus inertes.

Septem calamis ordine positis ²:

Est mihi disparibus septem compacta cicentis

Fistula. ——— ———

Et *ibidem*:

Pan primus calamos cerâ conjungere plures

Instituit. ——— ———

Nimirum quod totidem Planetæ essent secundum perpetuam Chaldæorum & Ægyptiorum traditionem, ut bene advertit *Franciscus Bacon*³, donec quatuor Lunulas Jovis comites adderet primus *Galileus Florentinus* ⁴.
Ibidem:

— *Pan curat oves oviumque magistros.*

Et ⁵:

Pan ovium custos. ———

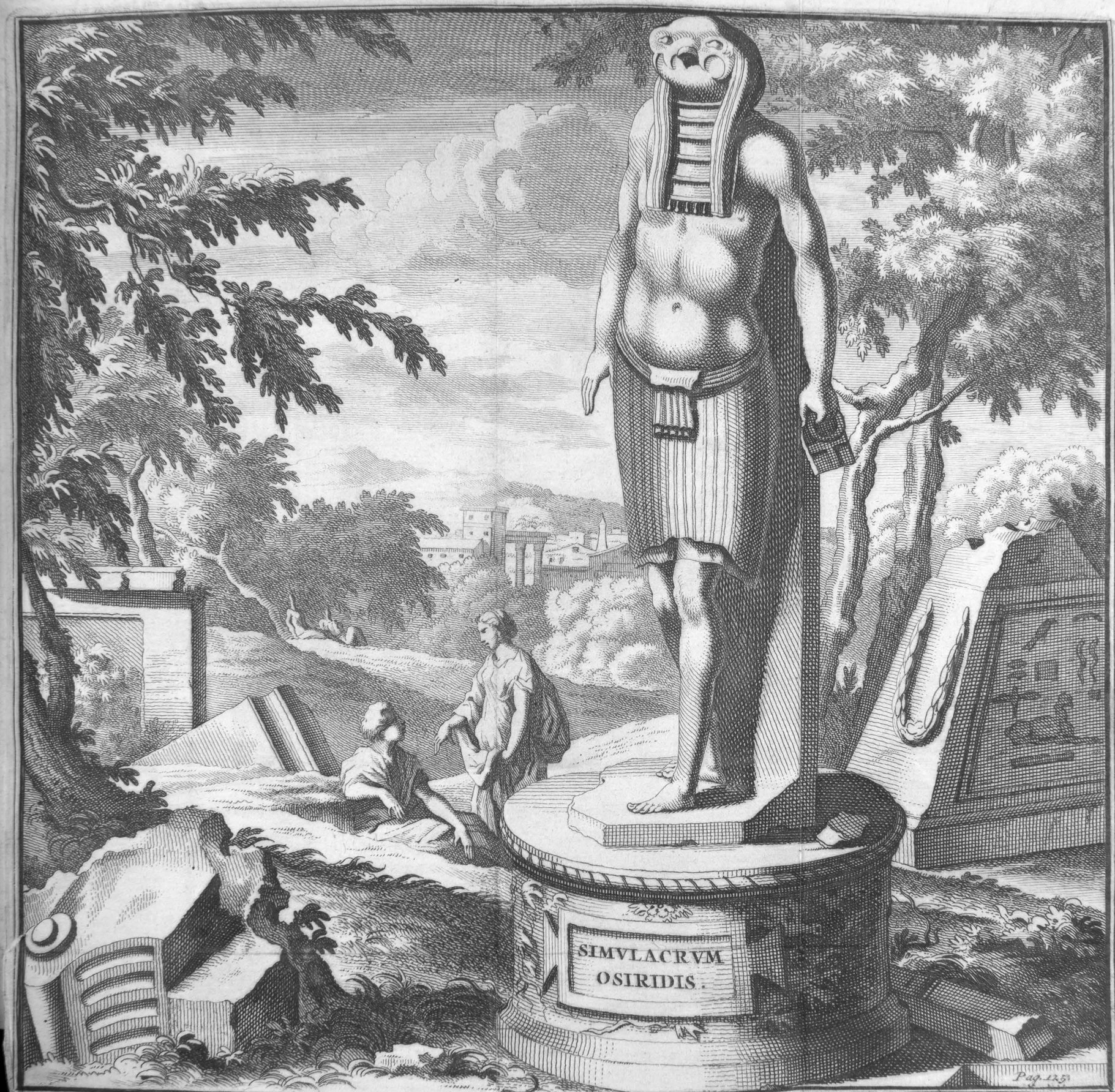
Μιλισός est *Antholog.* ⁶, & *Ἰνπιδὴς* *ibidem* ⁷. Faunorum & Satyrorum choragus ciebat terrores Panicqs, id est, nocturna terriculamenta. Nomen illud *Arcades*, postquam in Latium advenerant, secum attulerunt, *Dionysius Halicarn.* ⁸. De Euandro scribit Virgilius ⁹:

—— *Gelida monstrat sub rupe Lupercal*

Parrhasio dictum Panos de more Lycai.

Narrat Plutarchus ¹⁰, auditam esse vocem prope *Echinadas*, Magnus Pan obiit. Adducunt *Lambinus* ¹¹, *Taurellus* ¹², & Pana fuisse Christum, ajunt, magnum omnium mortalium Pastorem & Servatorem. Nos de illa re uberiorius monuimus in *Auctariis ad Pappum* ¹³.

(1) <i>Bucolic.</i> 8.	(2) <i>Bucolic.</i> 2.	VIII. <i>Æneid.</i> (10) <i>libro de Oraculorum defectu.</i> (11) <i>Commentario ad Horatium</i> pag. 322. (12) <i>in Synopsi Metaphysica</i> pag. 42. (13) pag. 3.
(3) <i>de Sapiientia Veterum</i> pag. 21.		
(4) <i>in Nuncio fiderio</i> pag. 10.		
(5) <i>lib. 1. Georgic.</i> (6) <i>lib. 1.</i>		
<i>cap. 60.</i> (7) <i>lib. VI. cap. 15.</i>		
(8) <i>lib. 1. Antiquitat.</i>	(9) <i>lib.</i>	

CAP,

C A P. V.

De Diis Peregrinis:

I. PEREGRINOS Deos Romæ paucissimos invenio OSIRIDEM & ISIDEM, de quibus multas *Inscriptiones* prodit *Janus Gruterus*¹. OSIRIS est idem qui SERAPIS. Catullus²:

Commodo nam volo ad Serapim

Deferri. ——— ———

Lecticâ deferebantur nobiles ad templum Serapidis, quod ævo illo extra pomerium erat, nec enim licebat Serapea in urbe habere, teste *Dione*³. *Marcianus Capella*⁴:

Te Serapim Nilus, Memphis veneratur Osirim.

Est de posteris Mizraim, quem in Ægypto confedisse Gentemque illam condidisse, constat e *Literis Sacris*, *Genes.*⁵, *Chron.*⁶, *Psalms.*⁷, adeoque inventos per Noam sationis & agriculturæ commodiores apparatus eo secum detulit. De Noa est locus insignis *Genes.*⁸: *Iste consolabitur nos ab opere nostro & a dolore manuum nostrarum de terra, cui maledixit Dominus.* Castalio vertit: *Hic nos recreabit a negociis nostris & manuum laboribus, quos nobis exhibet terra a Jovâ infelicitata.* Prædictum hoc erat, quod aratra & plura instrumenta inveniendò ruris operas deinde multo faciliores præstiturus esset, postquam terra maledicto divino percussâ molestum cultum peteret sibi, *Genes.*⁹, *Virgilius*¹⁰:

Primus aratra manu solerti fecit Osiris.

Quod si diligenter expendantur ea, quæ de illo referunt *Diodorus Siculus*¹¹, & *Pausanias*¹², evidens omnino est, Osiridem esse Patrem Liberum sive Jovem Libyc-

(1) in *Volumine* pag. 82. (2) | 51. cv. 23. (8) v. 22. (9) III. Epigram. 10. (3) lib. xl. *Histor.* | 17. 18. (10) lib. 1. *Georg.* (11) (4) lib. 11. *Philolog.* pag. 54. (5) | lib. 1. (12) in *Bæoticis*, 2.6.13. (6) xviii. (7) lxxviii.

bicum, victorem plurimarum in Asiâ & Africâ Gentium. *Inscriptio Sentinensis*: JOVI. SOLI. INVICTO. SARAPIDI. T. ÆLIUS. ANTIPATER. PROC. AUGG. CUM. UMBRICIA. BASSA. CONJUGE. GRATIAS. AGENTES. POSUERUNT. *Gruterus*¹. Excelluit in Medicinâ, proinde in fanis pro Serapide conditis solebant Ægyptii & Romani ægrotos certis ritibus expiatis deponere, ut in somno doceret eos præsens Deus, quo medicamento adversus morbum bene uti possent. Cicero²: *Quid convenit agros a Conjectore somniorum potius quam a Medico petere medicinam? an Æsculapius, an Serapis potest præscribere per somnium curationem valetudinis?* De Ægyptiis hoc prodit Strabo³, & de Romanis exemplum habes apud Suetonium⁴. E plebe quidam debili crure, item alius luminibus orbatus, sedentem pro tribunali pariter adierunt, orantes opem valetudinis, demonstratam à Serapide per quietem, restitutum oculos, si inspuiisset. Refert idem Cornelius Tacitus⁵. Ex plebe Alexandrinâ quidam oculorum tabe notus, genibus ejus advolvitur, remedium cæcitatæ exposcens gemitu, monitu Sarapis Dei, quem dedita superstitionibus gens ante alios colit, precabaturque Principem, ut genas & oculorum orbes dignaretur respergere oris excremento. Sic ille. De hac re plura dicemus infra⁶, ubi est de fano Æsculapii, & confer Johannem Baptistam Pium⁷, Hermannum Conringium⁸. Cum his miraculosis sanationibus comparat Stephanus Forcatulus⁹, quod Clodovæus & successores ejus, Reges Galliæ, contactu suo strumas possint abstergere, indicio factò per somnium à Deo immissum. Sic etiam Franciscus Gatassus¹⁰. Relationem examinat, imò suspectam facere vult *Armacanus Patricius*¹¹. Nos item illis

(1) in Volumine pag. 22. num. 9.
 (2) lib. 11. de Divinat. (3) lib. XVII. Geograph. (4) in Vespasiano cap. 7. (5) lib. IV. Historiar. (6) cap. VIII. num. 8. (7) in Annotatis posterioribus pag. 404. (8) de Medicinâ Hermeticâ cap.

II. 12. (9) lib. I. de Philosophiâ & Imperio Gallorum pag. 59. (10) in Sacris Rbemensibus Ludovico XIII. Galliarum Regi dicatis pag. 150. (11) in Marte Gallico lib. I. cap. 13.

illis relinquimus, ut componant si volunt & si possunt.

II. Ejus uxor & foror (quod deinde Regibus Ægypti solenne erat) ISIS * ferere & metere segetes, ma-

riti exemplo, docuit, ac marito foris bella gerente, ipsa domi leges pro bono publico tulit ac conservavit, usa tantisper Mercurio consiliario, Trismegisto illo & fabuloso-
rum librorum multorum conficto Autore, de quo agunt *Johannes Henricus Ursinus*¹, *Casaubonus*². Cæterum Isis Regina post excessum in Sirii astrum relata, & *Anubis* vocata est. *Virgilius*³:

Omnigenumque Deum monstra & latrator Anubis.

Totam historiam prolixius refert *Diodorus Siculus*⁴, & adde *Cælium Calpurnium*⁵, *Adrianum Junium*⁶, *Johan. Ricciolum*⁷. De cultu Isidis multa proponit *Tibullus*⁸, unde excerpemus:

Quid tua nunc Isis tibi Delia, quid mihi prosunt

Illa tuâ toties ara repulsa manu?

*Æra sunt sinistra. Apulejus*⁹: *Dexterâ quidem ferebat arenam*

* Hanc equino cum capite insignem servat nummus, cujus cætypum damus ex J. Gutherii l. 1. de Jure Pontif. c. 25.

(1) *Exercitationibus Zoroastreis & Hermeticis* pag. 73. (2) *Exercitat. 1. ad Baronii Annales* sect. 10. (3) *lib. VIII. Æneid.* (4) *lib. 1. Ægyptiacis* pag. 229. *Operum.* (5) *lib. 1. Animadvers. cap. 5.* (6) *tom. 1. Almagesti novi part. 408.* (7) *lib. 1. Eleg. 3.* (8) *lib. 11. Milesiar. pag. 258.* (9) *lib.*

areum crepitaculum. Sistrum notat, & subjicit, *reddebat argutum sonorem*. *Areæ* non tantum, sed quoque aurea & argentea erant. Meminerunt de sistris *Ovidius*¹, *Virgilius*², *Lucanus*³, *Statius*⁴. Tinniebant sistris & personabant, quia nolis circumdati erant. Sequitur:

*Quidve pie dum sacra colis, pureque lavari
Te memini, & puro secubuisse thoro?*

Lavabant & decem noctibus secubabant a maritis, ut eleganter describit *Propertius*⁵. Vocabant *in casto* vel *per-vigilio secubare*: nec enim aliter rem divinam sine piaculo facere poterant. Tunc mulieres sacra nocturna in templo *Isidos* peragebant, neque eo viris accedere licebat, saltem quod audaculi quidam veste muliebri amicti irrumperent, & mulierum pudicitiam attentarent. *Ovidius*⁶:

*Neu fuge Niliace Memphitica sacra juvenca,
Multos illa facit, quod fuit ipsa Jovi.*

& vide eundem⁷. De stupris in fano *Isidos* admissis, conqueritur seculi sui (quod in omne genus improbitatis proclive erat) *Arristarchus Juvenalis*⁸. Atque inde *Martialis* dixit⁹:

———— *Inachidos limina,* ————

nimirum, eo quo dixi sensu. Pergit:

*Nunc Dea, nunc succurre mihi, nam posse mederi,
Pieta docet templis multa tabella tuis.*

Pertinet ad incubationem, de quâ est *supra*¹⁰, & quam testimonio suo firmat *Diodorus Siculus*¹¹. Addit:

*Et mea votivas persolvens Delia noctes,
Ante sacras lino tecta fores sedeat.**

Lino vestiebantur Sacerdotes *Isidis* & quicumque ei supplicabant, castitatis insigni, licet incesti essent: quandoquidem lino è terrâ nasceretur, purâ illâ & hominum

* De hoc vide Heinsum ad *Ovid.* 2. *Amor.* 13.

(1) lib. 111. *Amor. Eleg.* 8. & 9. | lib. 1. *Arct.* *Eleg.* 8. lib. 111. *E-*
Metamorph. (2) lib. 111. *Æneid.* | leg. 3. (8) *Sat.* 6. & 9. (9) lib.
(3) lib. 111. *Pharsal.* (4) lib. | 11. *Epigram.* 48. (10) cap. hoc
111. *Silv.* 2. (5) lib. 11. *Eleg.* 23. | num. 1. (11) lib. 1. cap. 25.
(6) lib. 1. de *Arte amandi.* (7)

num usibus innocuis addicta, laneæ vestes autem essent ab animantibus domesticis, quæ nefas esset occidi, ut deinde etiam Pythagoras statuebat. Apulejus¹: *Sed enim mundissima lini seges inter optimas fruges terra exorta, non modo indutui & amictui sanctissimis Egyptiorum Sacerdotibus, sed opertui quoque in rebus sacris usurpatur.* Philostratus², ὁ λινὸς χιτῶν ὡς ὁ τὸ ἱσθῶ, & vide eundem³. Claudianus⁴:

— Sic numina Memphis
In vulgus proferre solet, penetralibus exit
Effigies brevis illa quidem, sed plurimus infra
Liniger impositâ suspirans veste Sacerdos
Testatur sudore Deum. Nilotica sistris
Ripa sonat. — — —

Suetonius de Ottone Cæsare⁵: *Sacra etiam Isis sepe in lintea religiosaque veste propalam celebrasse.* Gratius⁶:

Vix operata suo sacra ad Bubastia lino
Velatur sonipes festivi turba Canopi.

Sonipedem turbam vocat a crepidis, quas Antistites illos gestavisse, auctor est Heliodorus⁷. Tunicas lineas prolixas fuisse constat ex Appiano⁸, ἡ τὰς ὀβόνας ἐνέδω τὰς μεδίρας. Martialis⁹:

Linigeri fugiunt calvi, sistrataque turba.

Nam & Calvi erant, itaque Apulejus¹⁰ ponit inter Sacerdotes Isidos senem calvum & cinedum, Martialis¹¹ iterum:

Nunciat octavam Pharia sua turba juvenca,
Atque pilata redit jamque subitque cohors.

Pilata, id est, depilata, ut Petrus Scriberius¹² monet. Pice depilabantur Calvi Isidos, id est, vellebantur, quod μελιῶδες vocant Græci. Quod vero Farnabius¹³ exponit: *armata gladiis & cultris, quibus sibi brachia & humeros sauciabant*, ille sensus, inquam, non placet. Est porro:

I

Bis-

(1) in Apolog. p. 310. (2) 17. Civil. (9) lib. xii. Epigr. 29.
in Epistolis. (3) in Vita Apollonii (10) lib. viii. Milesiar. pag. 21.
Thyanæi lib. viii. cap. 3. (4) Pa- (11) lib. x. Epigr. 48. (12) in
negr. in quartum Consulatum Ho- Animadversionibus. (13) pag.
norii. (5) cap. 12. (6) in Cyne- 319. notar. b. l.
getico. (7) in Ethiopiciis. (8) lib.

*Bisque die resoluta comas tibi dicere laudes,
Insignis turbâ debeat in Phariâ.*

Ut rite supplicarent, dispersis crinibus ibant, lugentium more: *Bis* dicit, videlicet mane & vespere, uti ex *Apulejo* & *Arnobio* declarat *Scaliger*¹. *Dicere laudes* est ὑμνεῖν. Et plangebant. *Juvenalis*²:

*Ergo hic praeipuum summumque meretur honorem,
Qui grege linigero circumdatus & grege calvo
Plangens populi currit derisor Anubis.*

Habes vestes lineas, calvos praëcones, plangentes subsequas, quæ omnia sunt de cultu Apidis uti ille in Ægypto servabatur, & confer prolixè *Laurentium Pignarium*³.

C A P. VI.

De Gentilium Theologia, quæ Literis Sacris continetur, digressio prior.

I. **S**UNT quædam hætenus dicta, ad quorum meliorem intellectum facere possint collationes uberiores Deorum peregrinorum. Magnus hic numerus est, ideoque recensēbimus eos tantum, qui in *Sacris* proponuntur. Occurrit primo locus *Esaï*.⁴ *Qui contaminant se, & (deinde) lustrant se (aqua sumpta) in lucis post ACHAD palam.* Ebræum אֲחָד appellative ceperunt *Munsterus*, *Castallio*, *Tigurini*, *Pagninus*, *Arias Montanus*, *Tremellius*, *Vatablus*, *Piscator*, & non uno sensu per expletionem addito explicare tentant. Sed est nomen proprium Idoli, & quidem Solis, quem Assyrii vocabant *Unum*, quomodo Latini eundem appellant, quia solus & unus in suo genere est, nec quicquam simile habet. *Philo Byblius* ex *Sanchuniathone*: Ἀδωδὲς, βασιλεὺς θεῶν. Et *Macrobius*⁵: *Soli quem Deum summum venerantur Assyrii, nomen Adad dederunt.* Uti enim Hebræi אֲחָד dicunt, ita Syri omiſſa forti aspirata, & postremâ lite-

(1) in *Notis* pag. 111. (2) *Sat.* Iſam *Iſſacam*. (4) LXXVI. 17. (5) 6. (3) *Explicationibus ad Men-* lib. 1. *Saturnal.* cap. 21.

literâ geminatâ, dixerunt אָדָד. Scaliger ¹: *Adad legi olim Solem dictum Persarum lingua.*

II. APIS vitulus ab Hebræis in deserto cultus, *Exod.* ² eundemque desertores Hebræi cum Rege Jerobeamo coluerunt, *1. Reg.* ³ *2. Chronic.* ⁴ Græcus liber *Tobia* ⁵: ἱθυσεν τῇ Βάαλ τῇ δαμάλει, sacrificaverunt Bahali juvenca. Genere fœminino, uti in simili negotio אֲנִילֹתֵי juvencæ Bethaven sunt *Osæ* ⁶. Vide *Commentaria Riveti* ⁷. Nec aliter Sulpicius Severus ⁸: *Vaccam auream in Bethel, alteram in Dan constituit, quibus litaret populus.* Nimirum אֲנִילֹתֵי sunt δαμάλεις, uti est in *Sixtina* editione & *Vatabli* notis, pro quo *Complutensis* habet, Βάαλ τῇ θυάμει, quæ vero lectio citra dubium vitiosa est, neque debuisset eam alteri præferre *Franciscus Junius*. Est enim correctio a manu recentiori, de quo vide *Nicol. Fullertum* ⁹. Cultus Osiridis in bove singulari celebris erat apud Ægyptios, & vocabant *Apim*, *Plinius* ¹⁰, *Herodotus* ¹¹, *Ælianus* ¹², *Ammianus Marcellinus* ¹³, *Johannes Seldenus* ¹⁴.

III. ASTAROTH & Astarthe *Judic.* ¹⁵ *1. Sam.* ¹⁶ *1. Reg.* ¹⁷ Syrorum appellationes variant paulum, qui vocant *Atergatim* & *Derceto*, *Ovidius* ¹⁸, *Plinius* ¹⁹. Quod enim *Snidas* ²⁰ monet, *Astarthe* nomen ab astro fecerunt, ipsi enim *Luciferum* esse fabulantur, fabulosum est. Venerem Græcorum esse, ajunt *Cicero* ²¹, *Cælius Rhodiginus* ²², *Floridus Sabinus* ²³, *Philip. Cluverius* ²⁴, *Dionysius Gothofredus* ²⁵, *Caspar Sanctius* ²⁶. Esse Lunam sive Dianam, arbitram noctis, putant *Lucianus* ²⁷, *Vossius* ²⁸, *Ma-*

I 2

sius

(1) <i>Exercit.</i> 153. sect. 4.	(2) <i>lib. iv. Metamorph. & lib. iv. Fa-</i>
<i>xxxi. 4.</i> (3) <i>xi. 28.</i> (4) <i>xi.</i>	<i>stor. (19) lib. v. cap. 23. (20) in</i>
<i>15. (5) cap. 1. 5. (6) x. 5. (7)</i>	<i>Lexico pag. 458. (21) lib. iii. de</i>
<i>pag. 321. (8) lib. 1. Hist. sacra</i>	<i>Nat. Deor. (22) lib. xxxiii. An-</i>
<i>cap. 72. (9) lib. 11. Miscellan.</i>	<i>tiqu. Lect. cap. 3. (23) lib. v. Le-</i>
<i>cap. 7. (10) lib. viii. cap. 46.</i>	<i>ction. succisivarum cap. 7. (24)</i>
<i>(11) in Ithalid. (12) lib. iv. Hi-</i>	<i>lib. 1. Germania antiquæ cap. 27.</i>
<i>stor. Variar. cap. 8. (13) lib. xxi.</i>	<i>(25) Notatis ad Varronem p. 1586.</i>
<i>Hist. (14) de Diis Syrorum syn-</i>	<i>(26) Commentar. ad lib. 1. Regum</i>
<i>tagm. 1. cap. 5. (15) 11. 13. cap.</i>	<i>c. xi. pag. 1146. (27) de Deâ Sy-</i>
<i>7. 6. (16) viii. 34. cap. xxi. 10.</i>	<i>riâ. (28) lib. 11. de Idolatriâ</i>
<i>cap. xxxi. (17) xi. 5. 33. (18)</i>	<i>cap. 21.</i>

*sus*¹, *Fullerus*², & ante omnes hos *Augustinus*³. Scilicet est Dea illa, quam *Florus*⁴, *Suetonius*⁵, & *Inscriptiones* Italicae apud *Gruterum*⁶, *P. Appianus*⁷, vocant *Deam* *Syriae*. Confer *Salmasium*⁸, *Petrum Fabrum*⁹, *Johan. Seldenum*¹⁰.

IV. BAAL multis locis, & contracte BEL, quod est in *Additamentis Danielis*¹¹, sed nomine perfecto *בַּלְעַל* quod est Græcorum *Zeus Oλύμπιος*: *Maccab.*¹² Sic vocabatur a Phœnicibus Sol Deorum maximus, ut scribit *Augustinus*¹³. *Βήλον* vertunt Græci, uti refert *Strabo*¹⁴, atque inde *Belus* apud Latinos, de *Beli* hujus cultu est locus insignis *Claudiani*¹⁵:

Thuris odorati cumulis & messe Sabea
Pacem conciliant ara, penetralibus ignem
Sacratum rapuere adytis, ritumque juvencos
Chaldeo stravere Magi. Rex ipse micantem
Inclinat dextra pateram, secretaque Beli,
Et vaga testatur volventem sidera Mithram.

Nam quod ibi olim legebatur, *secretaque belli*, corruptum est, adeoque bene mutavit *Jos. Scaliger*¹⁶, & sequitur *Casp. Barthius*¹⁷. Simili modo corruptus est locus apud *Curtium*¹⁸, ubi vulgo legitur, *eminebant duo aurea simulachra cubitalia, quorum alterum in alterum belli gerebat effigiem*. Ita *Modius*, nec quicquam mutat *Raderus*¹⁹, cum tamen cum latere non posset *Josephi Scaligeri* palmaria correctio, *quorum alterum Nini alterum Beli gerebant effigiem*. Sequuntur *Nicolaus Blancardus*²⁰, *Loccenius*²¹. Per Ninum Assyriae, per Belum Babyloniae imperium conjunctum innuebant, utriusque primus conditor *Nimrodus* fuerat, de quo est *Genes.*²² *Fuit principium*

(1) *Commentario ad cap. xii. Josue.* (2) *lib. i. Miscellan. cap. 13.* (3) *Quest. 16. ad libr. Judic.* (4) *lib. 111. cap. 19.* (5) *lib. vi. cap. 56.* (6) *in Volumine pag. 86.* (7) *in Collectaneis pag. 243.* (8) *Exercitat. ad Solinum pag. 574.* (9) *lib. 111. Semestrium cap. 1. 2. 3.* (10) *de Diis Syris syntagm. 2. cap. 2.*

(11) *cap. xiv. 2.* (12) *vi. 2.* (13) *l. d.* (14) *lib. xvi. Geograph.* (15) *lib. i. de Laudibus Stilicon.* (16) *lib. vi. de Emendat. Temp.* (17) *Animadvers. ad Claudianum pag. 196.* (18) *lib. 111. cap. 3.* (19) *in Notatis pag. 57.* (20) *in Annotationis pag. 151. 152.* (21) *in Emendationibus pag. 349.* (22) *x. 10.*

tipium regni ejus Babel. Et ⁴: De terra hac egressus in Assyriam condidit Niniven. Sic enim postrema hæc verba debent verti cum Paraphrasta Chaldeo, uti recte monent Janus Drusus ², Paraus ³, Gerhardus ⁴, Samuel Bochartus ⁵. De quo plura alibi. Belenum appellaverunt Germani veteres apud Capitolinum ⁶, Herodianum ⁷, Aufonium ⁸, Tertullianum ⁹; & meminerunt Gruterus ¹⁰, è marmoribus Aquilejensibus ¹¹, Elias Vinetus ¹², Petrus Pichæus ¹³. Scribit Philastrius ¹⁴: Judæi suo nomine Babilis adoraverunt Balaamum ariolum Mesopotamenum, de quo est Numer. ¹⁵ Imperitissime! Cultus Solis universum Orbem pervasit, quod siderum præstantissimus oculos hominum præ aliis in se converteret. Numinis hujus sacris initiatus fuit Cæsar ille, quem Alagabalum vocant Inscriptiones apud Petrum Appianum ¹⁶, Gruterum ¹⁷, videlicet dialecto Syriensi: Ηλιογάλαον appellant Herodianus, Xiphilinus, Capitolinus, Lampridius, Græcâ inflexione, uti diximus in Auctariis ad Pappi epitomen ¹⁸, & vide plura apud Joh. Seldenum ¹⁹. Cognomina multa fortitur in Sacris. Est ibi Baal Peor. Numer. ²⁰ de quo Scaliger ²¹: Erat בעל-שאן זלזע בעל-ראם, erat זלזע בעל-ראם, Jupiter tonans, quem nomine ridiculo Scriptura vocat בעל-פעור quod est זלזע בעל-פעור Jupiter crepans. Vicinum hoc est illi, quod Rabbini docent, cultum exhibitum Idolo, detractis caligis, מוציאין רעי, sterminus egerendo, Salomon Jarchi ²², Maimonides ²³. Eos hucari, vere ait Dionysius Vossius ²⁴, adeoque vera est

I 3

sen-

(1) vers. 11. (2) Observationibus ad Genes. cap. xxvii. (3) in Commentario ad b. l. pag. 870. (4) Commentario ibidem pag. 257. (5) in Geographia sacra part. 1. lib. iv. cap. 12. (6) in Maximianis. (7) lib. vii. Histor. (8) Carm. 4. & 10. (9) in Apologetico cap. 24. (10) in Inscriptionibus Orbis. (11) pag. 36. (12) Commentariis ad Aufonium num. marg.

145. (13) lib. 1. Adversar. cap. 4. (14) in Catalogo hereticorum cap. 25. (15) xxii. 6. (16) in Collectione pag. 25. (17) in Volumine pag. 313. (18) pag. 118. (19) Syntagm. 2. de Diis Syrorum cap. 1. (20) xxv. 3. 5. (21) Elencho Tribus heresim pag. 18. (22) Notis, ad b. l. (23) de Idololatriâ cap. 3. sect. 2. (24) Notis ad Maimonidem pag. 37.

sententia *Theodoret*¹, nomen habere a loco, in quo cum primis venerationi erat posito illi fano. *Phegor* est nomen tractus montani in campis Moabiticis, *Numer*,² *Deut*.³ Ita *Jupiter Capitolinus*, *Musa Heliconiades*, & plurima alia. Qui hunc Priapum esse contendunt cum *Hieronymo*⁴, *Isidoro*⁵, nimis a vero discedunt, quoniam vetusta illa tempora Deos hujusmodi prorsum contemptos necdum habebant: sed colendis Astris unice inhærebant Gentes in Oriente, *Deut*.⁶ Græculorum inventa & Romanorum desipiens superstitionum multitudo longo post tempore demum obtinuerunt. Secundus est *Baal Berith*. *Judic*.⁷ Hic est Græcorum Ζεὺς ὄρκου, (de quo meminit *Sophocles*⁸) & templum habuit in monte Gebal, quod deinde occupaverunt Cuthæi. Tertius est *Baal Zebub*. 2. *Reg*.⁹ *Matth*.¹⁰ *Scaliger*¹¹ censet, nomen esse fictum per χλιδασμὸν, verum nomen esse בעל-זבהים id est, *Deus victimarum*, quod Judæi per contemptum mutaverint, quomodo ex בית-אל *Domus Dei* fecerunt iidem בית-און *domus vanitatis*, *Hoseæ*¹². Nempe locus qui a visione Jacobi & lapide ibidem consecrato speciem aliquam religionis, habebat, ille postquam Rex Jero-beamus ibi Vitulum deposuerat, indignus priori nomine habitus, nomenque alterum ei datum est, *Bethaven*, uti patet *Josue*¹³, 1. *Sam*.¹⁴ Hæc ille. Nec multum ab eo diversus est *Grotius*¹⁵. Verum obstat, quod *Achasis* Rex ita appellat, nec enim credibile est, cum cognomine vitioso uti voluisse, qui Numinis opem rogabatur. Nihil certius est, ac quod Phœnices coluerunt eum depulso rem muscarum, a quibus agri vastabantur. Tale quid reperitur in aliis Gentilium sacris. *Plinius*¹⁶: *Invocant Cyrenaici Achorem Deum muscarum multitudine pesti-*

[1] *Commentario ad Psalm. CVI.*
28. [2] *xxiii. 28.* [3] *xxxiv.*
5. 6. [4] *Commentar. ad cap. ix.*
Hoseæ. [5] *lib. viii. Origin. cap.*
11. [6] *iv. 16.* [7] *viii. 33.*
[8] *in Philoctete.* [9] *i. 2. 3.*
[10] *x. 25. cap. xii. 24.* [11]

Appendice ad libros de Emendat.
Tempor. pag. 24. 25. [12] *iv. 15.*
cap. x. 5. [13] *cap. vii. 2. cap.*
viii. 12. [14] *xiii. 5. cap. xiv.*
23. [15] *in Annotatis Evangelicis*
pag. 203. 204. [16] *lib. x.*
cap. 28.

pestilentiam adferente, quæ protinus intereunt quâ litatum est illi die. Nec fallitur admodum, qui *Achorem* Deum corrupto post secula plurima nomine putabit esse Deum *Accaron*. Plane enim credibile est, Phœnices hunc cultum in Cyrenaicam attulisse, quod notum sit pleraque Africæ titerioris loca fuisse Phœnicum colonias, & celeberrimam omnium Carthaginem. Solebant Gentiles nomina sua imponere Idolis ab insecti genere, quod fugare posse credebantur. Hercules *κονωνιον* apud Trachinios qui culices pellebat, Hercules *ἰκνω* convulvorum depulsor, ne vites roderent, *Enstathius*¹, & ex illo *Lilius Gyraldus*². Sic Apollo *Σμυγερς* qui mures segetum depopulatores fugabat: Jupiter *Σαμυρις* & *πρωτης* apud Elienses & Arcades, quod tradunt *Plinius*³, *Pausanias*⁴, *Ovidius*⁵, & ex illis *Lilius Gyraldus*⁶, *Johannes Seldenus*⁷, *Casambonus*⁸, *Philippus Beroaldus*⁹, *Elmenhorstius*¹⁰, *Johannes Camers*.¹¹ *Μυιάδης* muscarum abactor ibidem est, & *Muthumbal* eadem significatione, voce Punicâ, festivissimus *Plantus* dixit¹². Ergo *בעל-זבוב* est *Ζεύς Σαμυρις*, pro quo Judæi in *Novo Test.* dixerunt *בעל-זבול* id est, *Ζεύς κοπεϊς*, Jupiter sterculinus. Nam & Idola in *Prophetarum libris* vocantur *stercora*, Janus *Drusius*¹³.

V. CHAMOS, *Numer.*¹⁴, *Judic.*¹⁵, *1. Reg.*¹⁶. Deus Moabitarum, quem fuisse Bacchum, Græcorum *κῶμων*, Deum temulentix, scribunt *Forsterus*¹⁷, *Vossius*¹⁸, *Tholosanus*¹⁹. Obstat vero quod *κῶμων* sit Græcorum multo recentius figmentum, ideoque nec Orientis Gentibus nec vetustis temporibus congruit. Saturnus erat,

I 4

is

[1] Scholiis ad Iliada pag. 34.	nobium pag. 125.	[11] Commendaris ad Solinum pag. 7.
[2] in Syntagmatis Deorum sect. 10. pag. 318.	[3] lib. xxix. cap. 6.	[12] in Pænulo Ast. 5. sc. 2.
[4] lib. v. & viii.	[5] lib. xii. Metamorphos.	[13] Commentario ad voces Ebraicas Novi Testam. cap. 11.
[6] l. d. sect. 1. pag. 45. sect. 2. pag. 91.	[7] Syntagm. 2. de Diis Syris cap. 6.	[14] xxi. 29.
[8] Animadvers. ad Athenæum pag. 18.	[9] in Annotatis variis pag. 319. 320.	[15] xi. 24.
[10] Notis ad Ar-		[16] xi. 7. 33.
		[17] in Lexico.
		[18] lib. 11. de Idololatria cap. 8.
		[19] in Syntagmate Juris universi lib. xxi. cap. 12.

is quem *Moloch* vocarunt vicini horum Ammonitæ & Cananæi, hoc inde colligo, quod humanas victimas obtulerunt, more Phœnicum in Molochi cultu. Locus est 2 Reg. ¹. *Accepit Rex Mesa filium ejus primogenitum, & obtulit illum holocaustum super muro. Ejus*, id est, Regis Edom, de quo proxime antecesserat mentio. Hunc in eruptione quadam arreptum hætenus captivum habuerat. Ita Tremellius ², cumque juvat locus manifestus Amos ³. Nam qui de proprio Mesæ filio a patre victimæ loco occiso exponunt cum *Vatablo*, *Castalione*, *Grotio* ⁴, aberrant.

VI. CHIUN, Amos ⁵, quod Tremellius, Pagninus, Castalio appellative capiunt, sed Arias Montanus, Chaldæus Paraphrastes, Lutherus uti proprium nomen retinent. Et Arias quidem cum Aben-Esdrâ & Samuele Petitio ⁶, exponit de Saturno, qui Phœnicibus Moloch erat, sed Persis & Arabibus vocabatur כִּיּוֹן & כִּיּוֹן / Chaldæis נְכֵרֹת 2. Reg. ⁷ Syris denique כִּיּוֹן 2. Reg. ⁸, unde Alexandrini acceperunt suum Παμφῶν, quod in Actis Apostolicis ⁹, est Πῆμφαν: Πῆφαν legunt Syrus & Arabs. Nobiscum docent Ludovicus de Dieu ¹⁰, Janus Drusius ¹¹. Lunam esse perhibet Vossius ¹². Alia conjectura est Victorini Strigelii ¹³: *Cum quasi χύων, id est, Syris stella velut numen culta apud Egyptios pro felici inundatione terra, quoniam ad Syrii ortum incipit Nilus ebullire*. Sed Phœnicum Theologia hoc non permittit.

VII. DAGON, Judic. ¹⁴ 1. Maccab. ¹⁵ Origo nominis est a דָּג piscis, eratque Nereidum Princeps aliquis, si-
ve ille Triton esset, quod probant Arias, Tremellius, Scholiasta Batavi ¹⁶, siue Derceto, id est, Venus mari-
na,

(1) III. 27. (2) in Notis. (3) ces Ebraicas cap. 26. (12) lib. xi. 11. 1. (4) in Notis. (5) v. 26. de Idololatriâ cap. 23. (13) pag. (6) lib. xi. Miscellan. cap. 2. (7) 369. Hypomnem. in Novum Testam. (14) xvi. 23. (15) x. 83. 84. 43. (10) Animadvers. ad Acta (16) ad b. l. pag. 69. (11) Commentarij ad ve-

na, quod malunt *Scaliger*¹, *Serarius*², *Sanftius*³, *Seldenus*⁴, sive etiam Neptunus, uti vult *Stuckius*⁵. Quod postremum equidem verissimum est, cum Gentes illæ naviculariæ & mercimoniis plurimum addictæ per mare amplissimum excurrerint, itaque maris Deum adsciverunt rerum gerendarum Patronum, qui Neptunus erat. Nam Triton minoris gloriæ fuit: Venus amorum conciliatrix ad præsens negotium vix pertinet.

VIII. DIANA, 2. *Maccab.*⁶, ubi est *Ἄρτα*, & eodem pertinet dives templum, quod Antiochus Magnus spoliare volebat, 1. *Maccab.*⁷. *Deam Aneam* vocat *Strabo*⁸, sed corrupte, *Ἀρτιδα* vocat *Polybius* (apud *Josephum*⁹, idque verum nomen Dianæ est, quia lucis & nemoribus præerat. *Venus Elymaa* est in *Appiano*¹⁰.

IX. HERCULES, 2. *Maccab.*¹¹. Nomen est Phœnicium, *illustrator omnium*, *אור-כל* eratque inter eos celebris Hercules Tyrius, a quo plurima facta acceperunt Græci, & fabulis suis permiscuerunt, obiitque apud hos magnus ille Orbis *Ἐλευθέρης* uti docuimus *supra*¹². Vocabant alias *Melicartum*, quod est *מלך קרתא* urbis *prefectus*. Nec non *Ἄρζος*, uti apud *Julianum Cæsarem*¹³. Hinc exponas illud, *colet Deum suum* *מעזים* / *Daniel*¹⁴. *Seldenus*¹⁵ occurrit: *hunc Deum pratermissimus, uti plane ignotum*. Atqui non ita ignotus est. De Antiocho Epiphane sonat, qui *Ἄρζος*, id est, Herculem Phœnicium novo ritu & majoribus suis ignoto veneraturus erat. Quod enim Herculi impense faveri, patet, quia præsens vidit ludos Herculis Tyri celebratos, 2. *Maccab.*¹⁶.

X. NEGO, *Daniel.*¹⁷, qui idem est NERGAL. 2. *Reg.*¹⁸. Est ignis pervigil apud Chaldaeos ex institu-

I 5

to

(1) *Nasis ad Varronem pag. 25.* XVI. *Geograph.* (9) *lib. XII. cap. 13.* (10) *Syriacis.* (11) *IV. 19.* (12) *cap. III. dist. 2.* (13) *in Hymnis pag. 34.* (14) *XI. 38.* (15) *Syntagm. 2. de Diis Syris cap. 16.* (16) *IV. 19. 20.* (17) *1. 7.* (18) *XVII. 32.*

to antiquissimo summo loco habitus, unde est nomen urbis **ܐܘܪܝܢ** in Chaldæa, *Genes.* ¹, *Nehem.* ², eadem *Orchoë* apud *Ptolomæum* ³. Inter varias Chaldæorum disciplinas recenset *Plinius* ⁴. *Orchôenam* dictam, quæ ignis pervigilis cultum præscribebat. Ignem illum sacrum *Orimasda* vocant *Plutarchus* ⁵, *Agathias* ⁶, quod est **ܐܘܪܝܢ**. Pro symbolo Astrorum, quæ ignea esse credebant Veteres, & horum eminentissimi, **SOLIS**, ignes istos construebant. A Chaldæis acceperunt Persæ, quorum *πυρῳῖα* & adjunctam aram, ἐν ᾧ πῦρ τε σπυδός τε πῦρ ἀσβεστον φυλάττειν εἰ Μάγῳ. memorant *Justinus* ⁷, *Curtius* ⁸, *Strabo* ⁹, *Procopius* ¹⁰, *Theodoretus* ¹¹. Et permanserunt in Populis illis usque ad tempora Saracenorum, quando horum Lunulis succubuerunt, qui hactenus Romanas Aquilas propulerant. Itaque de illis *Mustadinus Sadi* ¹² canit:

O benefice, qui, ex thesauro recondito

Igniculis & simulacrorum cultoribus alimenta præbes,
Amicos quomodo deseras

Tu qui hostium curam geris?

Ignicolas vocat Saracenus eos qui hactenus τὰ πῦρ in honorem Solis foverant. In *Literis Sacris* dicuntur **הַמְּנִי** / *Levitic.* ¹³, quod *Arias* vertit, *simulacra Solis*, *Tremellius* & *Piscator* reddunt, *subdiales statuas*, id est, quæ Soli expositæ colorem adustum habent, uti *Juninus* ¹⁴ declarat. Optime *Rabbinus Beckai* exponit de locis, ubi Solem colabant ignibus sacris constructis: nec enim tam simulacra, quam loca fuisse constat ex *Esaï.* ¹⁵, *Ezechiel.* ¹⁶. Loca videlicet, quæ *πυρῳῖα* vocat *Strabo*, *πυρῳῖα* *Procopius*, & vide *supra* ¹⁷. His autoribus pervasit Asiam minorem, Africam, Europam. Apud Phryges in usu erat. *Virgilius* ¹⁸:

Vos

[1] xi. 28.	[2] ix. 7.	[3] <i>scor.</i>	[11] <i>lib. v. Histor. Eccles.</i>
<i>in Tabulis.</i>	[4] <i>lib. vi. Histor.</i>	cap. 29.	[12] <i>in Rosario (five</i>
<i>Natur.</i>	[5] <i>Artaxerxe & Ale-</i>	<i>Gulestan.) pag. 3.</i>	[13] <i>xxvi.</i>
<i>xandro.</i>	[6] <i>lib. ii. Histor.</i>	[7]	[14] <i>in Notis.</i>
<i>lib. x. Histor.</i>	[8] <i>lib. iii. & iv.</i>	8.	[15] <i>xvii.</i>
[9] <i>lib. xv. Geogr.</i>	[10] <i>lib. i. Per-</i>	[16] <i>vi. 4.</i>	[17] <i>cap. i.</i>
		num. 13.	[18] <i>lib. ii. Æneid.</i>

*Vos aeterni ignes, & non violabile vestrum,
Testar numen. ——— ———*

Et¹:

———— Priamumque per aras
Sanguine sedantem, quos ipse sacrauerat ignes.

Et²:

Pergameumque larem, & cana penetralia Vesta.
Ab iisdem Aeneas Princeps³:

———— Manibus vittam, Vestamque potentem
Aeternumque adytis effert penetralibus ignem.

Sic in Latium venit. Albani & Romani habuerunt sub
nomine Vestæ. Vellejus⁴: Jupiter Capitolino: Gradive
Mars, perpetuorumque custos Vesta ignium, vos publicâ
voce obtestor. Juvenalis:

Ignem Trojanum & Vestam colit Alba minorem.

Silius Italicus⁵:

*Et vos virginia lucentes semper in arâ
Laomedontæ Trojana altaria flamma.*

Lucanus⁶:

*Dii cinerum, Phrygias colitis quicunque ruinas
Æneaque mei, quos nunc Lavinia sedes
Servat & Alba lares, & quorum lucet in aris
Ignis adhuc Phrygius. ——— ———*

Florus⁷ de Numâ: Imprimis focum Vesta Virginibus co-
lendum dedit, ut ad simulacrum cœlestium siderum custos
Imperii flamma vigilaret. Apud hos vero non ardebat
in aris, sed asservabatur vasis fictilibus in fornicibus
templi suspensis, uti dicemus infra⁸, & adde Ovidium⁹,
Valerium Maximum¹⁰, Ægyptii, Ammonii, Græco-
rum nonnulli & περὶ τῶν αἰγυπτίων, Syracusani, Tarentini,
Corinthii, Rhodii, Milesii, Tenedii, Argivi, Siph-
nii, Thasii, Eresii, Mitylenæi, Cyziceni, Elci, Na-
xii, Ephesii, Naucratis, Afri, Sarmatæ foverunt
ignes eosdem, uti notant Diodorus Siculus, Plutarchus,
Pan-

[1] *ibid.* [2] *lib.v. Æneid.* [6] *lib. ix. Pharsal.* [7] *lib. i.*
[3] *lib. ii. Æneid.* [4] *lib. ii. cap. 2.* [8] *cap. xii. num. 4.* [9]
Hylar. [5] *lib. i. de Bello Punico.* *lib. vi. Fastor.* [10] *lib. v. c. 4 dist. 6.*

Pausanias, *Athenaeus*, *Tertullianus*, *Cælius Rhodiginus*¹, *Johan. Leo*², *Michovius*³, *Theophilus Spizelius*⁴, *Johan. Seldenus*⁵, *Casaubonus*⁶. Nocte illâ qua Mahomedes natus est, ignis sacer apud Persas extinctus locis plurimis omen fecit, de futurâ sorte Doctoris ejus, itaque Musulmanos gloriari admodum super miraculo isto, scribit *Leunclavius*⁷. Constat quod Heraclius Imperator expeditione adversus Persarum Regem Cosroem susceptâ progressus magnos fecerit, & multas urbes occupatas ab impio Ignis cultu revocaverit. *Snidas* δὲ ἡ Ἡ'ε'ε'κλε'ε'ταις τε πόλεις ἢ τὰ πρῆα δέερεφε τὴν Περσῶν, & confer *Cassiodorum*⁸. Ergo factum est militum piorum, unde Mahomedi nihil gloriæ accedit, qui circa tempora illa natus est. Demum Homar Saracenus domitâ Persiâ cultum Ignis sustulit omnino, postquam duraverat in Gentibus illis quatuor mille annis, ut monet *Georgius Gentius*⁹.

XI. MOLOCH & MILCOM, *Levitic.*¹⁰ *Deuter.*¹¹ *Amos.*¹² Erat Saturnus, ut recte notant *Morneus*¹³, *Drusius*¹⁴, *Johan. Seldenus*¹⁵. Nam qui vel Mercurium (ut *Arius Montanus*¹⁶) vel Priapum (ut *Antonius Fonseca* & *Oleastrus*¹⁷) vel Solem (ut *Johan. Cocchi*¹⁸, *Dionysius Vossius*¹⁹) exponunt, illos maxime ratio fugit. E *Sanctiathone* antiquissimo Phœnicum Historico narrat *Philo Byblius*, morem fuisse Gentibus illis, cum maximæ calamitates. belli, famis, pestis, metuerentur, ut Reges filium, quem præ cæteris diligerent, pro sacrificio mactarent ad placandam Numinis iram. Saturnum isto cultu venerabantur, uti docent *Sophocles*²⁰, *Herodotus*

(1) lib. xv. (2) lib. 1. *Descript. Africa* pag. 59. (3) lib. 1v. *Descript. Sarmatiae* cap. 45. (4) *Examine Relationis Monteziniana* pag. 38. (5) *Syntagm. 2. de Diis Syris* cap. 8. (6) in *Animadversis ad Athenæum* lib. xv. pag. 992. (7) lib. 1. *Hist. Muhammed.* (8) lib. x. *Historiae Tripartitæ* cap. 20. (9) ad *Rosarium* pag. 533. (10)

xviii. 21. (11) xviii. 10. (12) v. 26. (13) *de Veris. Relig. Christi.* cap. 23. (14) in *Præteritis ad Novam Testam.* pag. 171. (15) *Syntagm. 1. de Diis Syrorum* cap. 6. (16) *Commentar. ad Judic. xi. & Amos 1.* (17) ad *Levit. xx.* (18) *Notis ad Sanbedrim* pag. 63. (19) *Notis ad Maimonidem* pag. 78. (20) in *Andromedâ.*

*dotus*¹, *Lactantius*². Digna sunt verba *Curtii*³, quæ hîc legantur : *Tyrîi sacrum quod equidem Diis minime cordi esse crediderim, multis seculis intermissum repetere cogitabant, ut puer ingenuus Saturno immolaretur, quod sacrilegium verius quam sacrum Carthaginienses a conditoribus traditum, usque ad excidium urbis suæ fecisse dicuntur, ac nisi seniores obstitissent, quorum consilio agebantur cuncta, humanitatem dira superstitio vicisset.* De Carthaginiensibus, quos Tyrîi Phœnicum clarissimi condiderunt, *Iustinus* narrat⁴ : *Cum inter cætera mala etiam peste laborarent; cruentâ sacrorum religione & scelere pro remedio usi sunt. Quippe homines ut victimas immolabant, & impuberes (qua ætas etiam hostium misericordiam provocat) aris admovebant, pacem Deorum sanguine eorum poscentes, pro quorum vitâ rogari maxime Diis solent. Aversa sunt tanto scelere numina.* *Ennius*⁵ :

Et Poini solitei sos sacrificare puellos.

*Silius Italicus*⁶ :

*Mos fuit in populis quos condidit advena Dido,
Poscere eade Deos veniam, ac flagrantibus aris,
Infandum dictu, parvos imponere natos.*

Erat igitur Saturnus, qui victimas humanas capiebat : statua ejus ænea brachiis protensis amplectebatur infantes primum, deinde excussos in ignem devolvebat ; ne vagitus audiretur, perstrepebant Sacerdotes undique tubis & tympanis, *Diodorus Siculus*⁷, *Plutarchus*⁸. *Diram* superstitionem Phœnices excogitaverunt primi ; quorum Rex *Iarbas*, qui post mortem in Saturni sidus consecratus est, (itaque illum de Saturno Deo invenias quoque apud *Plantum*⁹) hostilibus vicinorum armis oppressus fere, filium suum unicum regiâ stolâ indutum, aris imposuit, sacrificiis Dîi placati averterunt cladem, hostesque prælio inferiores abierunt : ejus successores in simili periculo, eidem Regi inter Deos relato filios suos

per

(1) lib. VII. (2) lib. I. cap. 31. (6) lib. 4. de Bello Punico. (7)
(3) lib. IV. Histor. (4) lib. XLIII. lib. XX. (8) περί Διουδαισμονίας.
Histor. (5) lib. VII. Annal. (9) in Pœnulo.

per vivicomburium immolaverunt. Scribit *Porphyrus*¹; plenam victimarum talium fuisse Historiam *Sanchunianthenis*. Dicitur ergo Saturnus comedisse filios suos in *Græcorum fabula*, nimirum quod eos ipse immolavisset. Imitabantur Hebræi desertores in Tophet & Benhinnom, 2. Reg.² 2. Chron.³ Psalm.⁴ Jerem.⁵ Ezechiel.⁶ Zephan.⁷ & Cuthæi advenæ ab Assyriis in religione Adramelech, 2. Reg.⁸. Recentiores Hispanorum navigationes ejusmodi statuas Saturni pro immolandis pueris invenerunt in Mechoacanâ & aliis Indiæ Occidentalis provinciis, quæ Africam spectant, teste *Francisco Mendozâ*⁹. Et *Benjamin Tudelensis* in quadam Maris rubri Insulâ Chenaragâ vidit pueros ustulatos inter tympanorum & rubarum strepitus, quod ipse narrat¹⁰, & adde¹¹, *L'empereur*¹². Quæ sacrilega sacra a Poenis & Tyriis provenerunt, qui maria illa soli fere navigaverunt olim. Cretenses Phœnicum colonizæ τῶν Κρήνων ἐν τοῖς πελοπονείαις ἰσθμοῦν, dicente *Athenagora*. Hæc de filiis exultis, cæterum (quando calamitas publica nulla erat) lustrabant tantum, id est, inter duos ignes medios ducebant pedibus nudis in honorem Molochi, Deut.¹³ 2. Reg.¹⁴ Græci vocabant φοιτᾶν, & Tyrrheni in Italia, quod ab Oriente venissent, adhibebant februationes istas, ut monet *Daniel Heinsius*¹⁵.

XII. MELECHET, Jerem.¹⁶. De Sole exponunt *Vatablus*¹⁷, *Crellius*¹⁸. Rectius de Luna interpretantur *Grotius*¹⁹, *Serarius*²⁰, *Tornicellus*²¹, *Conradus Rittershusius*²². Probat contextus. Mulieres depsumt, molam parant, conficiunt placentas sive liba, ut offerant Numini. Pari modo Græci & Asiani collyras mulierum ope factas

(1) lib. II. de Abstinent. animal.	xxi. 6. (15) in Aristarcho sacro
(2) xvi. 3. cap. xxi. 6. cap. xxiii.	ad Nonni paraphrasin. cap. 24.
10. 13. (3) xxviii. 3. (4) cvi.	(16) vii. 18. cap. xlii. 17. (17)
37. 38. (5) vii. 31. 32. cap. xi.	in Notis. (18) de Deo cap. 13.
5. 11. (6) xliii. 7. 9. (7) i. 5.	(19) in Notis. (20) in Josuam
(8) xvii. 31. (9) in Itinerario.	Commentario pag. 290. (21) in
(10) in מלכות pag. 108. (11)	Annalibus sacris Tom. 1. pag. 176.
Commentariis. (12) pag. 214.	(22) Notatis ad Salvianum pag.
(13) xviii. 10. (14) xvi. 3. cap.	350. 351.

factas Lunæ offerebant, uti constat ex *Eustathio*¹, *Hesychio*², *Julio Polluce*³, unde allegant *Casaubonus*⁴, *Johann. Henricus Ursinus*⁵.

XIII. MIPLEZETH, 1. *Reg.*⁶, 2. *Chron.*⁷ Hoc Alexandrini exponunt de Astarthe, & sequitur non obscure *Seldenus*⁸. Biblia Romana & *Hieronymus* vertunt *Priapi simulachrum*, de quo multis pertractat *Tostadus*⁹. De Panc Deo pastorum explicat *Castalio*¹⁰. De Sole *Tholosanus*¹¹, qui sub nomine *Mithra* a Persis cultus fuit in antris & umbrosis speluncis, sacra vero peregerunt mulieres perpetuæ castitatis voto obstrictæ, uti referunt *Herodotus*¹², *Xenophon*¹³, *Justinus*¹⁴, *Plinius*¹⁵. Postremum hoc verius multo est, nam priora illa fabulis Græcorum nituntur, quæ in Oriente vel sero vel nunquam innotuerunt.

XIV. RIMMON, 2. *Reg.*¹⁶ (& fortiori pronuntiatione *ῥιμμων* *Act. Apost.*¹⁷.) De Venere exponunt *Caspar. Sanctius*¹⁸, *Cornelius a Lapide*¹⁹, *Serarius*²⁰. De Jove Tonante mavult *Scaliger*²¹. Optime secundum tenorem veteris Ægyptiacæ dialecti explicant *Ludovicus de Dien*²², *Salmasius*²³, *Daniel Heinsius*²⁴, *Baldwinus Walens*²⁵, ut indicetur Saturnus. Certe vetusti Græci Saturnum vocabant *ῥιμμων*, voce ex Oriente petita, unde *ῥιμμων* format *Hesychius*²⁶, quod est *ῥιμμων*, vagari, estque Saturnus loco inter astra erratica supremo positus.

XV.

(1) Scholiis ad lib. xi. <i>Iliad.</i>	lib. vi cap. 26. (16) v. 18. (17)
(2) in <i>Lexico.</i> (3) in <i>Onomastico</i>	vii. 43. (18) <i>Commentar. ad</i>
lib. vi. cap. 14. (4) <i>Notis ad Atheneum</i> pag. 305. (5) lib. 11.	b. l. pag. 1490. (19) <i>Commentar.</i>
<i>Quæstion. Biblicar.</i> num. 21. 22. 23.	ibid. pag. 243. (20) in <i>Commen-</i>
25. 26. (6) xv. 13. (7) xv. 16.	tario pag. 296. (21) lib. 1. <i>Anim-</i>
(8) <i>Syntagm.</i> 2. de Diis Syris cap.	advers. in <i>Manil.</i> (22) <i>Commen-</i>
5. (9) <i>Quæst.</i> 11. in lib. 2. <i>Regum</i>	tario ad <i>Acta</i> pag. 69. 70. (23)
cap. xv. & <i>quæst.</i> 23. in lib. 2.	libro de <i>Annis Climactericis</i> pag.
<i>Chron.</i> xv. (10) in <i>Notis Biblicis</i>	597. (24) lib. v. <i>Exercitat. sac-</i>
pag. 361. (11) lib. xii. de <i>Republ.</i>	crar. cap. 3. (25) <i>Commentario</i>
cap. 18. num. 12. (12) lib. 1.	perpetuo ad <i>Acta Apostolica</i> pag.
(13) lib. vii. (14) lib. x. (15)	1097. (26) in <i>Lexico.</i>

XV. SACA, vel per geminationem literæ capitalis, SESACH, *Daniel.*¹ *Jerem.*² Ita Chaldæi vocabant Junonem aut Venerem cœlestem, quam Phœnices appellabant *Uraniam*, *Astarten*, *Dercetonem*, *Atergatim*, nominibus variantibus multum, quod etiam Numinibus aliis contigisse patet. Firmant hoc *Strabo*³, & *Jos. Scaliger*⁴, *Johannes Seldenus*⁵, *Casaubonus*⁶. Ejus festum quinque dierum celebrabant Assyrii quotannis, & per tempus illud Domini ferebant imperium servorum suorum, quod ex *Beroso* & *Ctesia* refert *Athenaus*⁷. Prorsus ut Romani in Saturnaliis, de quibus vide *Macrobium*⁸. Σαυκῶν ἑορτὴ est quoque apud *Dionem Chrysostomum*⁹, ubi de Persis refert, quod victorum aliquem morte damnatum, in sella regali collocaverint, pretiosis vestibus induerint, honore magno affecerint, dapibus vinoque expleverint, inde somno sepultum nudaverint, flagellaverint, suspenderint.

XVI. THAMMUS, *Ezech.*¹⁰ Hunc fuisse Adonidem Veneris amicum, quem Græci quotannis festo lugubri colebant, putant *Hieronymus* & *Theodoretus*. Res constat ex *Theocrito*¹¹, *Ovidio*¹². Rectius vero de Osiride & Api bove exponunt *Johannes Seldenus*¹³, *Tremellius* & *Piscator*¹⁴, de quo *Plutarchus* librum integrum scripsit *Tibullus*¹⁵:

Barbara Memphitem plangere docta bovem.

Adde quæ sunt *supra*¹⁶, & porro vide *Plinium*¹⁷, *Solinum*¹⁸, *Pomponium Melam*¹⁹, *Strabonem*²⁰. Erant enim tunc Judæi multi, qui studebant rebus Ægyptiacis, eorumque cultus irreligiosos perinde ac mores civiles æmulabantur, quomodo fieri solet ab illis, qui serviliter adulantur.

CAP.

(1) I. 7. (2) xxv. 25. cap. 11. 39. 41. (3) lib. xii. *Geograph.* (4) lib. vi. *de Emendat. Temp. pag.* 276. (5) *Syntagm. 2. de Diis Syris cap. 13.* (6) *in Animadversis ad Athenæum lib. viii. pag. 603.* (7) lib. xiv. *Dipnosophist.* (8) lib. 1. *Saturnal. cap. 7.* (9) *Orat.*

4. *de regno.* (10) viii. 14. (11) *Idyl. 23. & 28.* (12) lib. x. *Metamorph.* (13) *Syntagm. 2. de Diis Syris cap. 11.* (14) *in Notis.* (15) lib. 1. *Eleg. 8.* (16) *cap. v. diss. 1.* (17) lib. 1. *cap. 46.* (18) *Polybistor. cap. 36.* (19) lib. 1. *cap. 9.* (20) lib. xvii. *Geograph.*

CAP. VII.

De Statuis & Simulacris Deorum.

I. ROMANI prisci Solis, Lunæ, Terræ, visibilium Deorum cultu defuncti, annis multis statuas nulas habebant. *Quod si adhuc mansisset, castius Diis observarentur*, ait Varro loco illo quem descripsit Augustinus¹. Atque idem Varro addiderat: *Qui primi simulacra Deorum populis posuerunt, ii civitatibus & metum demserunt & errorem addiderunt*. Persæ abstinerebant a simulacris, eratque illis pervigil Ignis unicum symbolum Dei magni, SOLIS uti dictum est *supra*². De Judæis non eodem modo profani censent. Juvenalis³:

Quidam sortiti metuentem sabbatha Patrem

Nil prater nubes & Cæli lumen adorant.

Cerimonias Judaicas & Sabbatha describit. Dicit eos adorare Cæli lumen & nubes. Quod vulgo legitur (& Justus Lipsius⁴ retinendum esse censet) *cæli numen*, hoc merito improbat Wilhelmus Canterus⁵. Calumnia vero est, perinde ut cum Aristophanes⁶ cavillatur, Socratem adorare Nubes. Sane Judæos docuerat Moses τὸ θεὸν τιμᾶν εἰδὼς χάρις, ut Strabo refert⁷. Moses inquam ἦρχὸς τοῦ χάριτος ἀνὴρ optimo encomio, quod ei tribuit Dionysius Longinus⁸. Hi ergo & quoque Socrates Idolis spreto, cælum τὸ πρὸς τῷ θεῷ ἰδὲν intuendo, Opificem mundi invisibilem sola mente apprehensum invocabant. Petronius⁹:

Judæi licet & porcinum Numen adoret,

Et cæli summus advocet auriculis.

Ita enim legit Janus Doussa¹⁰, & exponit, auricolas, id est, cultores aurarum, ætheris ac nubium. Nos legendum censemus, & cilli summas advocet auriculas. Sensum dedimus in Auctariis ad Pappum¹¹, ubi videri potest.

K

Omni-

(1) lib. IV. de Civitate Dei cap. 36. (2) cap. 6. num. 10. (3) Sat. 14. (4) Notatiz ad Tacitum lib. v. Histor. n. 13. (5) lib. IV. Lect. novar. cap. 4. (6) in Νιδίαις. (7) lib. XVI. (8) περί ὕψους. (9) in fragmentis pag. 211. (10) lib. 111. Prædicationum c. 6. (11) p. 113.

Omnino enim hac in re *Johan. Seldenus*¹, & *Simon Abbes Gabbema*² frustra conantur. Tacitus³: *Judæi mente solâ, unumque Numen intelligunt, profanos qui Deorum imagines, mortalibus materiis, in species hominum, effingant. Summum illud & æternum, neque mutabile neque interiturum. Igitur nulla simulacra urbibus suis nedum templis sunt.* Recte ista; non etiam recte illa quæ sequuntur: *Rex Antiochus demere superstitionem & mores Græcorum dare annixus, quo minus terribilissimam Gentem in melius mutaret, Parthorum bello prohibitus est.* De Antiocho Epiphane intelligenda sunt, & motas ab eo persecutiones referunt libri duo *Maccabaorum*. Proinde scribit *Cicero*⁴, de Judæorum religione, *eam abhorrere ab imperii splendore, gravitate nominis & majorum institutis.* Et *Cajus Agrippæ* filius Judæam prætervectus apud Hierosolymas non supplicavit, quod Augustus laudabat, teste *Suetonio*⁵. Diserte *Plinius*⁶: *Judæa gens contumelia Numinum insignis. Plinius dixerat alibi*⁷: *Effigiem Dei formamque querere, imbecillitatis humana est.* Laudat, quod accusat Gentis odio, neque poterat latere eum *Varronis* dictum accuratum, quod supra protulimus, atque noverat ipse, quod *Numa Pompilius* discipulus *Pythagoræ* nefas esse dixerat; imaginem aut effigiem aliquam Deo tribuere, ut narrat *Plutarchus*⁸, & confer *Hugonem Grotium*⁹, *Philippum Mornæum*¹⁰, *Johan. Henricum Bocclerum*¹¹, *Johannem Seldenum*¹². Melior inter Græcos & pietati æquior secta Stoicorum vetabat, simulacra & templa ponere in honorem Deorum, quoniam indigna essent majestate Numinis. Ita *Zeno Citticus*¹³, quem allegat *Theodoretus Cyrensis*¹⁴. *Sophoclis* verba in eundem sensum adducit *Antor Paranesios ad Græcos*, ubi repre-

(1) *Syntagm. de Diis Syris* pag. 307. (2) *Notis variis ad b. l. p. 245.* (3) *lib. v. Histor.* (4) *pro Flacco.* (5) *lib. 11. cap. 93.* (6) *lib. xiii. cap. 4.* (7) *lib. 11. cap. 2.* (8) *in Vitis illustribus* pag. 38. (9) *Annotatis ad Decalogum* pag. 31.

(10) *libro de Veritate Relig. Christianæ* cap. 21. (11) *Annotatis Politicis ad lib. v. Taciti histor.* pag. 183. (12) *lib. 1. de Jure Naturæ & Gentium secundum Hebræos* cap. 2. (13) *de Republicâ.* (14) *Serm. 3. ad Infideles.*

reprehendit Θεῶν ἀγάλματα ἐν λίθων περὶ ξύλων. Est Chæremonis dictum simile apud *Eusebium*¹.

II. A Chaldæis, Indis & Phœnicibus sunt Statuæ, ab iis ad Ægyptios pervenerunt, de quibus *Herodotus*² refert. βουῆς περὶ ἀγάλματα ἢ νηὲς Θεοῖσι δῶνείμαι σφέας πρώτας. Porro ad Græcos, qui tradiderunt Romanis. Videamus Statuas Deorum ordine illo, quo Deos ipsos retulimus. JUNONIS Reginae Statua erat specie fœminæ in folio sedentis, coronam in capite nubibus obvoluto, sceptrum ostentabat dexterâ *Antonius Augustinus*³, cincta Iride, quæ ministra ejus erat, Pavones ad latera stabant ocellatas caudas suas dispendentes. Nam hæ aves propriæ Junonis erant.

Laudatas ostendit avis Junonia pennas.

*Ovidius*⁴. Atque indidem est, quod Pavo imprimere-
tur Numismatis Augustarum inter Divos relatarum,
uti Aquila est in Nummis Augustorum, itaque nomi-
na sortiebantur, *Augusti Joves* dicti sunt, *Augusta* ve-
ro *Junones*, teste *Antonio Augustino*⁵. Propter Jovem
Ammonem ipsa quoque *Juno cornigera* pingebatur, uti
est apud *Gorlaum*⁶, *Ortelium*⁷. Junonis signum è Mar-
more Estensi est apud *Joh. Baptistam de Cavalleriis*⁸.
VESTA erat mulier velato capite sedens ad aram, in
quâ luculentus ignis ardebat, *Antonius Augustinus*⁹.
Ejus signum è Marmore Vaticano est apud *Joh. Bapti-
stam de Cavalleriis*¹⁰. MINERVA galeata & cristata,
hastata sæpe, uti ostendunt picturæ *Gorlai*¹¹, *Petri Ap-
piani*¹², *Ortelii*¹³, tenens clypeum in latera, ubi Gor-
gonis caput inscriptum erat. Ejus signum è Marmore

K 2

Far-

(1) *lib. 11. Preparat. Euangel. cap. 3.* (2) *in Euterpe.* (3) *in Numismatis Tab. 40. num. 3. Tab. 53. num. 18.* (4) *lib. 1. de Arte amandi.* (5) *Tab. 16. num. 20. Tab. 27. num. 24. Tab. 30. num. 22. Tab. 36. num. 24. Tab. 42. num. 23. Tab. 47. num. 19. Tab. 62. num. 24. Tab. 64. num. 12.* (6) *in Thesau-
ro Numismatum Tab. 26. num. 3. 4.*

Tab. 27. num. 1. 2. 3. (7) *de Ca-
pitibus Deorum & Deorum num. 29.* (8) *lib. 1. Antiquit. Romanar. Tab. 47.* (9) *in Numismatis tab. 25. num. 6.* (10) *lib. 1. Antiquit. Romanar. Tab. 9.* (11) *in Thesau-
ro Tab. 35. num. 14. & Tab. 43. num. 10. & Tab. 44. num. 2. 3.* (12) *in Inscription. p. 374.* (13)
l. d. num. 38.

148 DE STATUIS ET SIMULACRIS

Farnesiano est apud *Joh. Baptistam de Cavalleriis*¹. CERES ferebat spicam corollam in capite *Gorlaus*², *Ortelius*³, & manipulum spicarum in dextera, alias etiam facem ardentem *Gorlaus*⁴, *Antoninus Augustinus*⁵, quam olim in nocturnis umbrarum evocationibus sub Plutone magistro accenderat. *Claudianus*⁶:

Noctivago tadas inflammatura labori.

Cereris signum è Marmore Estensi est apud *Joh. Baptistam de Cavalleriis*⁷. DIANA cum religatâ in coronam comâ, arcum & sagittas tenebat venatrix sedula, *Ortelius*⁸, *Abrahamus Gorlaus*⁹. Ejus signum è Marmore Estensi est apud *Joh. Baptistam de Cavalleriis*¹⁰. VENUS puellæ specie in conchâ de mari prodibat, rosâ & floribus coronata, Cupidine alato (uti est apud *Ortelium*¹¹,) *Gorlaum*¹², & Amoribus comitata vel Joco *Petrus Appianus*¹³, aliquando vecta curru, quem Columbæ trahebant. Ejus signum è Marmore Estensi est apud *Joh. Baptistam de Cavalleriis*¹⁴.

III. MARS aut in curru aut in equo sedebat armatus, cum hastâ & flagello uti est apud *Gorlaum*¹⁵, adstante Gallo, ave pugnacissima galeatus, uti pingunt *Gorlaus*¹⁶, *Antoninus Augustinus*¹⁷, *Ortelius*¹⁸. Comitris ejus BELLONÆ signum est apud *Joh. Baptistam de Cavalleriis*¹⁹. MERCURIUS juvenis formosus, in capite & pedibus alatus, *Ortelius*²⁰, *Gorlaus*²¹, *Petrus Appia-*

(1) *lib. 1. Antiquitat. Romanar. Tabb. 38. & 57.* (2) *in Thesauro Tab. 10. num. 4. & Tab. 22. num. 8.* 9. 10. 11. 12. 13. & *Tab. 23. num. 1. 2. 3. 4.* (3) *l. d. num. 8. 9.* (4) *l. d. Tab. 23. num. 6. & Tab. 35. num. 15. Tab. 36. num. 1. 2. Tab. 37. num. 3. 4. 5.* (5) *Tab. 1. num. 4.* (6) *lib. 111. de Raptu Proserpine.* (7) *lib. 1. Antiquitat. Romanar. Tabb. 45. & 67. & 77.* (8) *l. d. num. 14.* (9) *in Promptuario Annulorum num. 143. & in Thesauro Numismatum Romanorum Tab. 2. num. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8.*

Tab. 10. n. 7. 8. Tab. 19. num. 3. 4. Tab. 30. num. 9. Tab. 31. num. 1. 2. (10) *lib. 1. Antiquit. Romanar. Tab. 46.* (11) *l. d. num. 13. & 55.* (12) *l. d. Tab. 19. num. 6.* (13) *in Collectaneis Inscriptionum pag. 451.* (14) *lib. 1. Antiquit. Romanar. Tabb. 51. & 52.* (15) *l. d. Tab. 13. num. 1. & Tab. 25. n. 4.* (16) *in Promptuario Annulorum num. 17.* (17) *Tab. 6. num. 2.* (18) *l. d. num. 33.* (19) *lib. 1. Antiquitat. Romanar. Tab. 60.* (20) *l. d. num. 34.* (21) *l. d. Tab. 43. num. 3.*

*Appianus*¹, & rursum *Gorlaus*², caduceum tenebat manu uti est apud *Gorlaum*³, *Petrum Appianum*⁴, *Chiffletium*⁵, & marsupium a Zonâ pendebat. JUPI-TER Rex considebat in solio, sceptrum insigne majestatis ostendebat sinistra, aut dextra hastam & sinistra fulmen (quomodo Nummi pingunt apud *Gorlaum*⁶, & Annulorum gemmæ apud eundem⁷) in capite diadema habebat, fulmen dextrâ jaculabatur trifidum *Ortelius*⁸, *Gorlaus*⁹, *Johan. Jac. Boissardus*¹⁰, adstante prope Aquilâ: Ammonius in capite habebat cornua recurva, *Ortelius*¹¹. NEPTUNUS balenæ tergo insidens, capillo & facie torvus manu tridentem versabat, *Gorlaus*¹², *Petrus Appianus*¹³, *Ortelius*¹⁴. VULCANUS senex cum pileo turbinato & malleo ad incudem pulsabat, *Ortelius*¹⁵, *Gorlaus*¹⁶, *Ant. Augustinus*¹⁷. APOLLO imberbis juvenis (ut septuaginta Nummis ordine depictis monstrat *Gorlaus*¹⁸) manu dextrâ continebat arcum & sagittas, testudinem vero sinistra, stellam unam habebat in vertice, *Gorlaus*¹⁹, *Antonius Augustinus*²⁰, *Tibullus*²¹:

Solis aterna est Phæbo, Bacchoque juvena,

Nam decet intonsus crinis utrumque Deum.

Sæpe etiam pone stantem habebat pharetram, *Ortelius*²², *Gorlaus*²³. Ejus simulacrum è Marmoribus Belvedere est apud *Joh. Baptistam de Cavalleriis*²⁴.

IV. JANUS facie geminâ (apud *Gorlaum*²⁵, *Anto-*

K 3 *nium*

(1) in <i>Inscriptionum collectaneis</i> pag. 230. (2) in <i>Promptuario Annulorum</i> 70. 75. 168. (3) <i>l. d. Tab.</i> 19. num. 9. <i>Tab.</i> 20. num. 1. (4) <i>libro dicto</i> pag. 422. 464. (5) <i>part. 1. Vefont. cap.</i> 20. (6) <i>Tab.</i> 11. num. 3. 4. 5. 7. 9. <i>Tab.</i> 12. num. 1. 2. (7) in <i>Dactyloth.</i> num. 158. (8) <i>l. d. num.</i> 26. (9) <i>l. d. Tab.</i> 13. num. 2. & <i>Tab.</i> 39. num. 6. 7. (10) <i>part.</i> 111. <i>Antiq. Romanar.</i> fol. 129. (11) <i>l. d. num.</i> 25. (12) <i>l. d. Tab.</i> 13. num. 8. & <i>Tab.</i> 29. num.	14. (13) in <i>Inscriptionibus</i> pag. 456. (14) <i>l. d. num.</i> 36. & 37. (15) <i>l. d. num.</i> 59. (16) <i>l. d. Tab.</i> 3. n. 5. 6. (17) <i>Tab.</i> 50. num. 16. (18) <i>l. d. Tab.</i> 4. n. 3. 4. 5. (19) <i>Tab.</i> 35. num. 9. & in <i>Promptuario Annulorum</i> num. 96. 111. 177. (20) <i>Tab.</i> 12. num. 11. 14. 15. (21) <i>lib.</i> 1. <i>Eleg.</i> 4. (22) <i>l. d. num.</i> 3. (23) <i>Tab.</i> 28. num. 5. (24) <i>lib.</i> 1. <i>Antiquitat. Romanar.</i> <i>Tab.</i> 4. (25) <i>l. d. Tab.</i> 18. num. 1. <i>Tab.</i> 4. num. 1. & in <i>Scalpturis Gemmarum</i> num. 29.

nium Augustinum ¹) virgam & clavem tenebat manu. SATURNUS incanus & prolixè barbatus senex; manu dextrâ falcem tenebat, (*Gorlaus* ²) simulatque Anguem, qui ore caudam suam apprehendendo mordebat, sinistrâ infantem ad os admovebat ut devoraret. *Ortelius* ³. GENIUS vir mediæ ætatis amiculo ad tergum vestitus; habebat in capite sertum è platanî foliis, & apud aram assidens dextrâ pateram porriciebat, sinistrâ spicas cum aristis tenebat. (*Gorlaus* ⁴) vel climacterem a quo lebetes ad ignem suspenduntur. (*Gorlaus* ⁵) aut vero dextrâ porrigebat aristatam spicam, sinistrâ pateram variegatis fructibus plenam. *Gorlaus* ⁶. SOL instar viri denso & crispante undique capillo vel etiam radiis protensis a capite ornati. *Ortelius* ⁷, insistens bigis quas propellit cursu pleno. *Gorlaus* ⁸. ORCUS senex torvus, niger, hispidus, fuscinam pone extendens quâ Metallarii fodinas scrutantur, *Ortelius* ⁹. LIBER imberbis, corniger in fronte, coronatus fertis è pampino, hederâ & ficu, (*Ortelius* ¹⁰, *Johan. Jac. Boissardus* ¹¹.) *Claudianus* ¹²:

————— *Lenisque simul procedit Iacchus*
Crinali florens edera. —————

Sedebat in curru quem Tigris, Pardus, Lynx, Elephantus trahebant, Satyris & Bassaridibus comitatus, (*Jacobus Boissardus* ¹³,) dextrâ racemum protendebat (*Gorlaus* ¹⁴) sinistrâ poculum. TELLUS sive Cybele matrônæ specie tres in capite gestabat turres, cujus imago è Marmore Viridarii Pontificis est apud *Joh. Baptistam de Cavalleriis* ¹⁵, & tympanum pulsabat, (*Gorlaus*

(1) *Tab. 41. num. 9.* (2) *l. d. Tab. 24. num. 7. 8. & in Scalpturis Gemmarum num. 64.* (3) *l. d. num. 48.* (4) *l. d. Tab. 38. num. 10. & in Promptuario Annulorum num. 2. 49.* (5) *in Promptuario dicto num. 74.* (6) *l. d. num. 78. 190. 195. & in Scalpturis Gemmarum num. 113. 118. 121.* (7) *l. d. num. 49. & 50.* (8) *in Promptuario Annulorum num. 77.* (9) *l. d. num. 43.* (10) *l. d. num. 4.* (11) *part. 3. Antiquit. Roman. fol. 149.* (12) *lib. 1. de Raptu Proserp.* (13) *part. 5. Inscript. Romanar. fol. 30.* (14) *in Dactyliotheca num. 31. 82.* (15) *lib. 1. Antiquit. Romanar. Tab. 12.*

leus¹, Jacobus Boissardus², & rursus Gorlaeus³, Ortelius⁴.) Virgilius⁵:

Qualis Berecynthia mater
Invehitur curru Phrygiae turrita per urbes.

Claudianus⁶:

Non buxus, non ara sonant, torvique leones
Summisere iubas, adytis gavisæ Cybele
Exsistit, & pronas intendit ad oscula turres.

Et⁷:

Aurea sanctarum decus immortale comarum
Defluxit capiti turris. ——— ———

Et⁸:

Huc Orgia secum
Transtulit, & Phrygiae Genitrix turrita leones.

Sedebat enim in curru, quem trahebant Leones uti est apud Boissardum⁹. LUNÆ imago satis nota est, & confer Antonium Augustinum¹⁰, ubi est Luna cum bigis.

V. HERCULES indutus Leonis Nemæi exuviis clavam dextrâ gestabat, Ortelius¹¹, Gorlaeus¹², P. Appianus¹³, Johan. Jac. Boissardus¹⁴. Ejus signum è Marmore Parnesiano est apud Joh. Baptistam de Cavalleriis¹⁵. CASTOR & POLLUX gemini prope secum adstantes, & uterque Stellam, vel fatuos ignes, in capite habens, Ortelius¹⁶, Gorlaeus¹⁷, quanquam Stellas non semper appositas haberent, uti est apud eundem Gorlaeum¹⁸. Porro cum Stellis appictis sunt in iisdem Numismatis¹⁹, cum

K 4 inter-

(1) l. d. Tab. 17. num. 5. Tab. 18. num. 9. Tab. 28. num. 8. Tab. 37. num. 6. 7. 8. 9. 10. 11. (2) part. 3. Antiquit. Roman. fol. 47. part. 5. fol. 33. (3) in Promptuario Annulorum num. 141. (4) l. d. num. 13. (5) lib. vii. Æneid. (6) lib. 1. de Raptu Proserp. (7) lib. 11. in Eutropium. (8) lib. 111. de Laudibus Stilicis. (9) l. d. (10) in Numismatis Tab. 53. num. 23. (11) l. d. n. 21. (12) in Promptuario Annulorum n. 159. 164.

in Sculpturis Gemmarum num. 58. & inthesauro Numismatum Tab. 12. num. 7. 8. & Tab. 38. num. 2. 6. & Tab. 43. num. 6. (13) in Inscriptionibus pag. 170. 171 (14) part. 3. fol. 101. 103. (15) lib. 1. Antiquitat. Romanar. Tab. 27 & 61. & 75. (16) l. d. num. 7. (17) l. d. Tab. 1. num. 9. & Tab. 18. num. 3. 4. (18) l. d. Tab. 16. n. 6. (19) Tab. 40. num. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. & Tab. 41. num. 1. 2. 3.

interjectâ semilunâ ¹. **ÆSCULAPIUS** laureatus manū tenebat baculum nodosum, *Ortelius* ² quandoque etiam Serpentem, (*Johan. Jac. Chiffletius* ³) aut serpentem baculo circumvolutum *Gorlaeus* ⁴, **Æsculapii** signum è Marmore Farnesiano est apud *Joh. Baptistam de Cavalleriis* ⁵. **ROMULUS** armatus totus & hastam manu tenens: alias parvus & cum Remo fratre jacens hianti ore ut prehenderet Lupæ mammæ, teste *Cicerone* ⁶, estque Nummus apud *Gorlaum* ⁷, nec non Sarda incisa apud *Gorlaum* ⁸, & Lupa sub ficu Ruminali duos illos puellios lactans est apud eundem *Gorlaum* ⁹, *Antonium Augustinum* ¹⁰, & confer *Johan. Jacobum Boissardum* ¹¹. Tale simulacrum Lupæ, a qua fugunt Remus & Romulus è Marmore Vallenſi est apud *Joh. Baptistam de Cavalleriis* ¹². **PRIAPUS** nudus totus & cum pene grândi, curva falce armatus. *Tibullus* ¹³:

———— *Bacchi respondet rustica proles*

Armatus curvâ sic mihi falce Deus.

VI. SATYRI & SILENI deformes, auriti admodum cornigeri aliqui, capripedes & nudi omnes. *Johan. Jac. Boissardus* ¹⁴, *Gorlaeus* ¹⁵. Satyri signum è Marmore Cæsiano est apud *Joh. Baptistam de Cavalleriis* ¹⁶. **NYMPHÆ** comatæ & pulchræ Virgines, mammosæ, ab homine incipientes, manu tenentes palmæ ramum, *Gorlaeus* ¹⁷, **FLORA** amictu eleganti apud *Ortelium* ¹⁸. Ejus Dææ imago è Marmore Vaticano est apud *Joh. Baptistam de Cavalleriis* ¹⁹, **FAUNUS** senex torvus & horridus. **TRITON** barbatus & villosus, concham info-

(1) *ibid* n. 13. 11. (2) *l. d. num.* 1. (3) in *Descriptione Vesuntionis part. 1. pæg.* 179. (4) in *Promptuario Annulorum num.* 39. 60. (5) *lib. 1. Antiquitat. Romanar. Tabb.* 39. & 40. (6) *lib. 1. de Divinat.* (7) *Tab.* 44. num. 7. (8) in *Promptuario Annulorum num.* 1. (9) in *Gemmarum sculpturis num.* 49. (10) *Tab.* 1. num. 2. (11) *part. 2. Antiquit. Roman. cap. 2. Tab.* 14.

(12) *lib. 1. Antiquitat. Romanar. Tab.* 84. (13) *lib. 1. Eleg. 4.* (14) *part. 3. Antiquit. Romanar. fol.* 149. (15) in *Promptuario Annulorum num.* 31. 55. (16) *lib. 1. Antiquitat. Romanar. Tabb.* 22. & 87. (17) in *Sculpturis Gemmarum num.* 68. (18) *l. d. num.* 18. (19) *lib. 1. Antiquitat. Romanar. Tabb.* 16. & 33.

insonans. PAN caprinâ facie apud *Gorlaum* ¹, *Petrum Appianum* ², *Ortelium* ³, cornibus hirtis, pectore a sideribus radiante, capripes & altero pede incurvus. SERAPIS habitu senis in capite radiantis, quod a Sole est, & canistrum in capite gerentis, *Ortelius* ⁴, *Gorlaus* ⁵, *Antonius Augustinus* ⁶. Scilicet, quod agricolationem docuisset panesque facere, quos canistris impositos ferebant Ægyptii, *Genes.* ⁷ ISIS Fœmina ornata, manufistrum tenens *Antonius Augustinus* ⁸, *Ortelius* ⁹, & Lunam corniculatam in capite habens (uti pingit *Inscriptio Capuana* apud *Petrum Appianum* ¹⁰. De totâ re porro videris *Vincentium Chartarium Rbegiensem* ¹¹, & *Wilhelmum Canterum* ¹², *Franciscum Svertium* ¹³.

VII. Stabant Deorum Statuæ in publico, super erectâ columnâ, & lunatas umbellas argenteas, æreas, ligneas, impositas habebant. Tibullus ¹⁴:

Sic umbrosa tibi contingant tecta Priapo,

Ne capiti Soles, ne noceantve nives.

Causa præcipua erat, ne ab avibus conspurcarentur. *Clemens Alexandrinus* ¹⁵: αἱ δὲ χελιδόνες καὶ τῶν ὀρνέων τὰ πλεῖστα, καπελαῖσιν αὐτῶν τὴν ἀγαλμάτων εἰς πτόμην. Quo spectat illud Horatii ¹⁶:

Merdis caput inquiner albis

Corvorum.

Μυῖσκis vocant *Aristophanes* ¹⁷, & alii Græci, habentque illas impositas in templis Christianorum Statuæ Divorum. Rei causam Pictores ignorant, ideoque μυῖσκis sive orbiculos radiatos picturis etiam adhibent, quæ tamen illis non habent opus, ut monent *Scaliger* ¹⁸, & *Simon Abbes Gabbema* ¹⁹.

K 5

VIII.

* *Scaliger ad Priap. 83.*

(1) *I. d. Tab. 20. num. 1. 2.* (2) *in Auslaviis ad Inscriptiones Orbis.* (3) *I. d. num. 39.* (4) *I. d. num. 45.* (5) *in Promptuario An- nularum num. 29. 193.* (6) *Tab. 8. num. 15. Tab. 40. n. 22. 23.* (7) *xl. 16.* (8) *Tab. 67. num. 14.* (9) *I. d. num. 27.* (10) *in Collecta-*

neis pag. 136. (11) *de Imaginibus Deorum.* (12) *in Tabulis Deorum.* (13) *Notis ad Ortelium.* (14) *lib. 1. Eleg. 4.* (15) *Exhortatione ad Gentiles.* (16) *lib. 1. Sat. 8.* (17) *in Avibus.* (18) *Notatis ad Cata- lecta Virgilii fol. 475.* (19) *No- tis variis ad Priapeja pag. 53.*

VIII. Erant infectæ colore, *μῆλιν δὲ φύκι*, *Sapient.*¹ *μῆλιν rubrica* est, eaque utuntur Alexandrini ad *Jerem.*² ubi in Ebræo est *רשש* / quod ibidem *Tremellius*³ exponit de colore florido Indico. *φύκι*, id est, algâ rubente, quæ proprie *fucus* est secundum notionem vocis Græcæ, uti docet *Job. Gerhardus Vossius*⁴. Ergo fuerunt miniatæ cumprimis, non solum ornatus gratiâ, sed etiam ne cariem sentirent, vel imbrum guttis persusæ attraherent eas & computrescerent. Minium enim præparatum & superillitum adversus talia conservat, quamobrem hodie etiam ita fit: *Tibullus*⁵:

*Pomosisque ruber custos ponatur in hortis,
Terreat ut scava falce Priapus aves.*

Et⁶:

Ruber sedere cum rubente fascino.

*Virgilius*⁷:

Pan Deus Arcadia venit, quem vidimus ipsi.

Sanguineis ebuli baccis, minioque rubemem.

De Jove miniato est apud *Plinium*⁸, & confer *Johannem Brodaum*⁹.

IX. Ne migrarent & civitatem desererent, Deos suos catenis vinctos & ferramentis affixos in custodiâ retinebant. *Petronius*¹⁰: *Juvenes adhuc laborum expertes patiemur statuarum ritu pannos & vincula*. Nam & *pannos*, id est, amicula, injiciebant statuis, unde sunt *vestitores Divinorum simulachrorum*, apud *Julium Firmicum*¹¹. *Epistola Barucho* annexa¹²: *Ornant Deos ipsos aureos, argenteos & ligneos, tanquam homines, vestimentis*. Refert *Pausanias*¹³, quod Spartani Martis statuam vinctam in columna attinuerint. Ne scilicet excoderet urbe & ad hostes commigraret. De Tyriis eadem narrat *Curtius*¹⁴, ubi vide *Freinsheimium*¹⁵, *Raderum*¹⁶.

X. Erant

[1] XIII. 14. [2] XXII. 14. [10] in *Satyrico* pag. 119. [11] lib. III. *Astronomie* cap. 12.
[3] in *Notis*. [4] in *Lexico Etymologico* pag. 226. [5] lib. I. *Eleg.* 1. [6] lib. IV. *Eleg.* 15. [7] [12] *vers.* 10. [13] in *Laconicis*.
[8] lib. IV. cap. 11. [14] lib. IV. cap. 3. num. 22. [15] in *Notis* lib. IV. cap. 3. num. 22. [16]
[9] lib. III. *Miscellan.* cap. 13. in *Commentario* pag. 131.

X. Erant Simulacra velut Asylum, quo metu desperatae salutis fugiebant, & vitae gratiam ibi impetrare se posse credebant, quando ab insequente hoste ad necem forte raperentur. Virgilius ¹:

— *Divum amplexa simulacra tenebant.*

XI. Picturae Deorum erant cum Nimbo. Tales enim apparebant, id est, in luce obscura, Virgilius ²:

— *Et purâ per noctem in luce resulsit*

Alma parens, confessa Deam. —

Et paulo post:

jam summas arces Tritonia, respice. Pallas,

Insedit, nimbo effulgens. — —

Ob eandem causam visae etiam majores Deorum apparentium imagines. De Curtio Rufo ita loquitur Tacitus ³: *oblata ei species muliebris, ultra modum humanum.* (ubi vide *Iustum Lipsium* ⁴.) Nimbus ergo splendor est circum Deorum corpora. Rursum Virgilius ⁵:

— *Visi ante oculos adstare jacentis*

Insomnis, multo manifesti lumine. —

Lumine, id est, nimbo suo. Et ⁶:

At Venus aetherios inter Dea candida Nimbos

Dona ferens aderat. —

Et ⁷:

Hoc Venus obscuro faciem circumdata Nimbo

Detulit. — —

Horatius ⁸:

Nube candentes humeros amictus

Angur Apollo.

Nubes vehiculum Dei, etiam in *Literis Sacris*, *Exodi* ⁹,

1. *Reg.* ¹⁰ 2. *Chron.* ¹¹ *Apocal.* ¹²

XII. Pertinet huc Radiosa facies Mosis Legislatoris, qui cum Deo praesens egerat haecenus, & Majestatem ejus cominus viderat, adeoque reversuro ad Populum

[1] <i>lib. 11. Aeneid.</i>	[2] <i>lib. 11.</i>	<i>lib. 11.</i>	[8] <i>lib. 1. Carm. 2.</i>	[9]
<i>Aeneid.</i>	[3] <i>lib. 11. Annal.</i>	[4]	<i>xiii. 21. cap. xix. 9. cap. xl. 34.</i>	
<i>in Annotatis num. 66.</i>	[5] <i>lib.</i>	[10]	<i>viii. 10. 11.</i>	[11] <i>v. 13. 14.</i>
<i>111. Aeneid.</i>	[6] <i>lib. viii.</i>	[7]	[12] <i>i. 7.</i>	

lum suum accidit, tantâ claritudine facies ejus renideret, ut intueri cum Populus non valeret, dicente Sulpitio Severo¹. Historia legitur Exodi², & confirmat Paulus, 2. Corinth.³, ubi est *δοξα μερῶν*. In Ebræo est *קרן עור/פניו* quod vertit Aquila, *μερῶν τοῦ ὤφθους*, unde est illud Hieronymi, ignorabat Moses quod facies ejus cornuta esset. Verosimile est, Radios illos assurrexisse in speciem Cornuum, adeoque scribit Aben Esdra⁴, quod *Mneves Deus Corniger in Aegypto cultus, fuerit Moses cum Radiante facie*. A quo tamen dissentimus, & Mneves hic Osiris erat, bovis specie adoratus, quod arare terras & fruges serere docuerat, supra⁵. Cœterum Pictorum ludibrium est, quod vera Cornua Mosi affingunt, nescientes illud quod imitatur speciem, discernere ab eo quod revera tale est. Confer *Sixtinum Amama*⁶, *Bellarminum*⁷.

C A P. VIII.

De Templis & Aris Deorum.

I. **A**RÆ sunt vetustissimi usus, cœperuntque cum Sacrificiis, quæ ab Adamo & posteris ejus offerebantur Genes.⁸. Et fuerunt apud Gentes illas, quibus Tempia non lûebat condere, uti sunt Persæ, Phœnices, Celtæ. His enim luci erant vice Templorum, & in illis positæ Aræ, vel in excelsis montibus, cœulis Soli & Lunæ magis propinquis. Itaque *Guilh. Stuckius*⁹, itemque¹⁰, *Johan. Gerhardus Vossius*¹¹, suspicantur, Græcorum *βωμὸς* profluxisse ex protrita atque in *Literis Sacris* passim obvia voce *במות* excelsa, quo nomine cum montes atque colles, tum Altaria quoque & facella in iisdem a Gentilibus exstrui solita notan-

(1) lib. 1. *Histor. sacre* cap. 33. (7) lib. 11. *de Eccles. triumphante* cap. 4. (8) 1v. 3. (9) in *Ariani periplum*. (10) *de Sacris Gentilium* fol. 63. (11) in *Lexico Etymologico* pag. 39.
 (2) xxxiii. 11. cap. xxxiv. 29.
 (3) 111. 7. 8. 13. (4) *Commentario ad Exodi* 11. (5) cap. v. n. 1.
 (6) in *Antibarbaro Biblicopag.* 517.

totantur. De Persis hoc affirmant *Herodotus*¹, (ubi est, *ἔπ' ὑψηλότατον ἔχοντων ἀναβαίνοντες θυσιάαι ἔρδειν.*) *Strabo*², *Laertius*³. Proinde Xerxes cum immensis copiis Græciam ingressus, omnia Deorum Tempia vastavit, ruinis & ignibus delevit, quæ sunt verba Alexandri Magni, apud *Curtium*⁴, & de illo Xerxis factis videri porro *Solinum*⁵, *Valerium Maximum*⁶, *Pausaniam*⁷. Scilicet Magi criminabantur (*μωρίῳ ἐπιφύεσσι*, ait *Herodotus*⁸.) Græcos, quod Deos, includerent parietibus, cum tamen omnia illis patentia essent, uti *Cicero*⁹, refert. A Phœnicibus est, quod horum incola Abraham consecrat Lucum Deo vero, *Genes.*¹⁰. De Celtis *Lucanus*¹¹:

*Lucus erat longo nunquam violatus ab ævo,
Obscurum cingens connexis æra ramis,
Et gelidas alte submotis solibus umbras,
Hunc non ruricola Panes, nemorumque potentes
Silvani, Nymphaeque tenent, sed barbara ritu
Sacra Deum, structa sacris feralibus ara.*

Et *Claudianus*¹²:

————— *Lucosque vetustâ
Relligione truces & robora numinis instar
Barbarici nostra feriant impune secures.*

Truces vocat quod solerent in eis victimas humanas offerre. Eadem scribit *Tacitus* de Germanis: *Ceterum nec cobibere parietibus Deos, neque in ullam humani oris speciem assimulantur, ex magnitudine Cœlestium arbitrantur: Lucos ac Nemora consecrant, Deorumque nominibus appellant secretum illud, quod solâ reverentiâ videtur.* Atque hinc ansam cepit *Michaël Piccartus*, ut peculiari Oratione quæ existat in *Philosophiâ Altorfina*¹³, contenderet adversus *Tacitum*, Germanos patriæ suæ indigenas non esse, verum a Persis originem habere, ac digressos ex Asia,

(1) lib. 1. (2) lib. xiv. (3) l. d. (9) lib. 11. de Legib. (10) lib. 1. (4) lib. 111. cap. 19. (5) xx1. 33. (11) lib. 111. Pharsal. in Polybistore cap. 53. (6) lib. 11. (12) lib. 1. de Laud. Stilicon. (13) cap. 10. (7) in Arcadicis. (8) pag. 555.

Asiâ, tunc dum Alexander Macedo Persiam affligebat, in Germaniæ agris hætenus desertis consedisse. Hæc ille. Atqui hæc assertio falsa est, quandoquidem cum Tacito præstiterit Germaniæ decus antiquum tueri, non vero emendicatum aliquod. *Celebrant carminibus antiquis (quod unum apud illos memoria & annalium genus est) Tuiskonem Deum terrâ editum & filium Mannum, originem Gentis conditoresque*, ait Tacitus *Editum terrâ*, nimirum quod fuerit è primis Nohæ posteris, statimque post dispersionem Gentium primam in regiones Aquilonares migraverit autor Germanorum, a quibus insectis deinceps seculis propagari cœperunt Vandali, Suedi, Norvegi, Dani. Hæc de re luculenter disserunt *Michael Beutherus*¹, *Philippus Cluverius*².

II. Aræ* erant lapideæ plurimum, & in consecrandis

illis verbis conceptis obligabant sese ad Numinis ejus cultum, ac rogabant vicissim quod favere bono proposito vellet. *Inscriptio Dalmatica: CN. DOMITIUS. VALENS. H. VIR. I. D. PRÆUNTE. C. JULIO. SEVERO. PONTIFICE. LEGEM. DIXIT. IN. EA. VERBA. QUÆ. INFRA. SCRIPTA. SUNT. JUPITER. OPTIME. MAXIME. QUANDOQUE. TIBI. HODIË. HANC. ARAM. DABO. DEDICABOQUE. OLLIS. LEGIBUS. OLLISQUE. REGIONIBUS. DABO. DEDI-*

* Talis aræ formam habemus in nummo Domitiani apud J. Gutherium l. III. de Jure Pontif. c. 6.

(1) in *Animadversionibus Historicis* pag. 11. (2) *lib. 1. German. Antiqua* cap. 9.

DEDICABOQUE. QUAS. HIC. HODIE. PALAM. DIXERO.
UT. INFIMUM. SOLUM. HUIUS. ARÆ. EST. SI. QUIS. HIC.
HOSTIA. SACRUM. FAXIT. QUOD. MAGMENTUM. NEC.
PROTOLLAT. ICCIRCO. TAMEN. PROBE. FACTUM. ESTO.
CÆTERÆ. LEGES. HUIC. ARÆ. EÆDEM. SUNTO. QUÆ.
ARÆ. DIANÆ. SUNT. IN. AVENTINO. MONTE. DICTÆ.
HISCE. LEGIBUS. HISCE. REGIONIBUS. SICUTI. DIXI.
HANC. TIBI. ARAM. JUPITER. OPT. MAX. DICO. DEDI-
COQUE. UTI. SIS. VOLENS. PROPITIUS. MIHI. COLLEGIS-
QUE. MEIS. DECURIONIBUS. COLONIS. INCOLIS. COLONIÆ.
MARTIÆ. JULIÆ. SALONÆ CONJUGIBUS LIBERISQUE.
NOSTRIS. *Gruterus* ¹. Quandoque cespites aggesti loco
Aræ ponebantur, ubi victima erat extemporanea, aut
Diis rusticis oblatio fiebat. *Silius Italicus* ²:

Cespites de viridi surgunt properantius ara.

Virgilius ³:

In medioque foveas & Diis communibus aras

Gramineas. ———

Ovidius ⁴:

Araque gramineo viridis de cespite fiat.

Tibullus ⁵:

At sibi quisque dapes & festas exstruet alte

Cespitibus mensas. ———

Festas vocat ob impositas dapes, sive epulas publicas &
solennes, quas ex statis pecorum frugumque proventi-
bus dapaticæ & festorum dierum aut sacrificiorum causa
a rusticis celebrari mos erat, ut annotat *Jauns Doussa* ⁶.

Horatius ⁷:

Hic vivum mihi cespitem, hic

Verbenas pueri ponite.

Vivum, id est, virentem quique terræ humore alitur;
ait *Lambinus* ⁸. Idem ⁹:

Quid velint flores & acerra thuris,

Plena, miraris, positusque carbo in

Cespites

[1] in *Vestimine* pag. 23. [2] *II. Eleg. 5.* [6] *ad b. l. pag. 343.*
lib. VII. [3] *lib. XII. Æneid.* [7] *lib. I. Carm. 19.* [8] *Commen-*
[4] *lib. V. Trist. eleg. 5.* [5] *lib. I. Carm. 19.* [9] *lib. III. Carm. 8.*

Cespitè vivo.

Glebam virentem appellat Juvenalis ¹.

III. Templorum * structurae magnificae sunt a Chaldaeis, Assyriis, Aegyptiis, Graecisque, & ab illis Romani acceperunt. Nullus Templorum in populo Dei usus erat per tempus bene multum, sed Lucos habebant, & in illis Aras, exemplo Abrahami, Genes. ² *Posuit altare Domino & invocavit nomen Domini*, id est, praedicando monstravit Deum esse rerum omnium Opificem summum & unice venerandum, uti refert *Iosephus* ³, & ei adde *Maimonidem* ⁴. Luci sunt אֱלֹהִים *Judic.* ⁵ אֱלֹהִים *Esa.* ⁶ ἄλσιν, ὄρεσδες, ἄλσιν apud *Homerum*, *Plutarchum*, *Xenophontem*, videlicet nemuscula constituta secus Altare, dicti inde, quod perpetuis Sacrificiorum ignibus lucebant. Permisit Deus ante latam legem, ut de Abrahamo constat, Genes. ⁷ Vetuit post legem latam, ut schismatis ansam praeberet, Deut. ⁸ Sic etiam Excelsa, id est, montes editiores, tolerata, pro Sacris exercendis, *Judic.* ⁹ 1. Sam. ¹⁰ 1. Reg. ¹¹ *ισεγὲν ὄρεσιν* ponit *Apollonius Rhodius* ¹². Sed Templo condito intra Palestinæ fines deinceps vetabantur, ut religionis unitas eo melius conservaretur. 1. Reg. ¹³, II. ¹⁴, *Hosea* ¹⁵. Salomon Rex jussu Dei aggressus maximi precii fabricam, condidit Templum, decus Orientis, quod frustra impugnat *Sebastianus Francus* Enthusiastarum progenitor ¹⁶. Stetit annis 442. tunc a Chaldaeis in cineres redactum est, mansitque desolatum annis 168. inde Zorobabel Princeps serio reparavit & absolvit feliciter, *Aggai* ¹⁷. Crevitque munificentia non indigenarum solum, verum etiam peregrinorum Regum, Alexandri Magni, Seleuci, Antiochi Magni. Ab Epiphane

haus

* Vide hanc irridentem Lucianum de Sacrif. 367.

[1] Sat. 12.	[2] XII. 5.	[3]	[12] lib. 11. <i>Argonaut.</i>	[13] xv.
lib. 1. <i>Antiquitat. cap. 8.</i>	[4] de		12. 14. cap. xxii. 43.	[14] xvi.
<i>Idololatriæ cap. 1. sect. 7.</i>	[5] III.		4. cap. xvii. 9. 10. 11.	[15] iv.
7. [6] xvii. 8.	[7] xxi. 33.		13. [16] in <i>Chronica Universali</i>	
[8] xvi. 21.	[9] vi. 19. 25.	[10]	fol. 48.	[17] 11. 12.
xx. 13. cap. x. 8.	[11] III. 2. 4. 9			

haut leviter afflictum est, sed perstitit tamen adusque Herodis Magni tempora, qui in Populi gratiam demolitus particulas insigniores, magnis sumptibus eduxit eas iterum, ac novum velut Templum effecit: portæ uni imposuit Aquilam auream, ut exhiberet symbolum Imperii Romani, quandoquidem Judæa in Provinciam redacta erat, & a Romanis Triumviris ipse acceperat Imperium Palestinæ, *Josephus*¹. Ναὸν μέγαν & ἱεραλίστατον vocat *Dion.*² De Herodis restauratione sonant illa verba, *quadraginta & sex annis edificatum est Templum istud*, *Johan.*³ Ceperat ille consilium de sacro opere communibus impensis promovendo, cum regnaverat hæcenus annis octodecim, teste *Josepho*⁴, qui erat vigesimus septimus æræ Julianæ. Annum integrum transmisit, interim dum consultabat, itaque occepit rem decimo nono anno Regni, qui est vicessimus octavus Julianus. Adjectis quadraginta sex annis, quorum in verbis supra positis mentio est, exsurget annus Julianus LXXIV. qui fuit XVI. annus Tiberii, eoque anno conflictum hunc Judæorum adversus Jesum Nazarenum fuisse, constat ex *Luca*⁵. Ita recte docent *Josephus Scaliger*⁶, *Georgius Calixtus*⁷, *Ludovicus Capellus*⁸, *Cassaubonus*⁹, *Spondanus*¹⁰, *Cornelius a Lapide*¹¹, a quibus non recte divortium faciunt *Toletus*¹², *Christianus Matthias*¹³, *Janus Drusius*¹⁴, *Daniel. Fesselius*¹⁵.

IV. Unicum hoc Templum illi habebant, in quo solennes conventus quotannis agebantur, pro stabilien-
dâ concordia in Sacris ritibus. Cæterum licebat in casu necessitatis habere alibi Lucos & Aras, tantum ne ad-
esset pravus de Idolis conceptus. Dicebat Elias, *Aras*

L

tnas

(1) *lib. xvii. Antiquitat. cap. 8.*
& *lib. i. de Bello Jud. cap. 21.*
(2) *lib. xl. Histor. (3) ii. 20.*
(4) *lib. xv. cap. 14. (5) iii. 1.*
(6) *lib. vi. de Emendat. Tempor.*
fol. 499. (7) lib. ii. Concordie
Evangelica cap. 5. (8) Spicilegio
ad b. J. (9) Exercit. 23. sect. 23.

(10) in *Epitomâ Annal. Baronii*
pag. 19. (11) Commentar. ad Jo-
han. pag. 285. (12) Commentar.
ad Johannem pag. 227. (13) in
Systemate Historico pag. 249.
(14) *lib. iv. Prætorum Novii*
Testam. (15) in Promptuario Bi-
blico pag. 85.

tuas everterunt Domine. 1. Reg. ¹. Erant inter decem tribus qui verum Deum colebant, cumque non liceret adire Templum Hierosolymitanum (ex lege quam Rex dixerat, 1. Reg. ²) domi Aras posuerunt, ut bene annotat *Rabbinus Kimchi*. Aras promiscue in duabus Tribubus, quia vero Deo sacratae erant, permiserunt Reges pietatis studio clarissimi, 1. Reg. ³ & II. ⁴ Extra fines Palæstinæ licitum erat Profelytis habere Aram pro Sacrificiis vero Deo oblatis, 2. Reg. ⁵. Verba expressa sunt: *Detur servo tuo onus duorum mulorum de terrâ, non enim faciet servus tuus amplius holocaustum aut sacrificium Diis alienis, sed Domino*. Annotant quidem Vinarientes: *Annon capiet famulus tuus Giesi de illis quæ tibi obtuli, aliquid saltem, quanquam ea vix terra manipulo comparanda sint respectu beneficiorum, quæ a te accepi*. Hæc illi, quos refellunt verba proxime cohærentia, *non enim offeret servus tuus Diis alienis, sed Domino tantum*. Ergo terram petebat, unde Aram componere posset in honorem Dei Israël, volebatque signo illo testari, non alium Deum sibi deinceps cordi futurum ac cum qui in terrâ Israël coleretur, uti *Grutius* ⁶ observat. Tacitus ⁷: *Est Judæam inter Syriamque Carmelus, ita vocant montem Deumque, nec Simulacrum vel Templum, ita tradiderunt majores, Aram tamen & reverentiam*. De quo loco exposita quædam videas in *Auctariis nostris* ⁸.

V. Romæ Templorum plena fuerunt omnia. Laudat Cicero ⁹: *Graci & nostri, ut augerent pietatem in Deos, eosdem urbes illas, quas nos, incolere voluerunt: affert enim hac opinio religionem utilem civitatibus*. Immigraverant in Urbem variae Gentes, effecerantque ut Urbs commune Populorum domicilium & quoque Sacrorum omnium receptaculum esset. Præter Ædiculas & Sacella innumera, *quadringenta viginti quatuor Tempia Roma erant*, uti in *Notitia Imperii Occidentalis* scriptum est.

Magni-

(1) XII. 10. (2) XII. 16. cap. | *Notis Evangelicis* pag. 667. (7)
 XV. 17. (3) XIV. 25. cap. XXII. 44. | *lib. XI. Histor.* (8) pag. 278. (9)
 (4) XV. 4-35. (5) V. 17. (6) in | *lib. XI. de Legib.*

Magnifica illa proculdubio, & cum opulentis Sacerdotiis conjuncta. In condendis eis locandisque præcipua erat Augurum opera, qui aream ritibus certis expiabant, & postquam exstructum erat Fanum, consecrabant victimis cæsis, quod erat *inaugurare*, ut *Varro* testatur. Et Diis Inferis quidem Aras sub terrâ ponebant: Superis vero in clarâ luce, ut prolixius describunt *Flavius Blondus*¹, *Johan. Wilh. Stuckius*². Præcipua recensebimus ordinem secuti, quem in numerandis Diis præmissimus. JUNONEM Reginam a Vejentibus cultam, post eversam urbem illam, deportavit in Urbem Camillus victor, eique Templum in monte Aventino condidit, *Livius*³, & pingit *Jacobus Laurus*⁴. Aliud quoque sed minoris operis operæque in honorem Junonis Reginæ struxit Flaminius in bello adversus Ligures occupatus. *Livius*⁵. Junonis Templum est apud *Joh. Baptistam de Cavalieriis*⁶. VESTÆ † Templum rotundum

Numa Pompilius consecravit, *Dionysius Halic.*⁷, estque pictura apud *Jacobum Laurum*⁸, *Jacobum Meursium*⁹, *Sebastianum Serlium*¹⁰, *Antonium Augustinum*¹¹, & *Joh.*

L 2

Bapti-

† Conspectum ejus servat appositus nummius ex *J. Gutherii l. II. de Jure Pontif. c. 10.*

(1) *lib. 1. de Româ triumph.* (1) (8) *l. d. num. 11.* (9) *in Iconibus de Sacris & Sacrificiis Gentilium Romæ veteris pag. 98.* (10) *lib. pag. 60.* (3) *lib. 111.* (4) *in Antiquitat. Roman. part. 1. num. 26.* (11) *in Numismatis Tab. 10. num. 17.* (5) *lib. IX.* (6) *lib. 2 Antiquitat. Romanar. Tab. 3.* (7) *lib. 11.* (12) *Tab. 31. num. 21.*

Baptistam de Cavalleriis ¹. MINERVÆ Templum antiquissimum erat in monte Aventino, ut memorat *Ovidius* ², & magnificum aliud eidem Divæ Fanum extruxit Pompejus M. post feliciter confectum bellum Asiaticum, *Plinius* ³. Depingit *Jacobus Laurus* ⁴. CERERIS Templum in Circo Maximo posuit Dictator Posthumius, qui Volscos prælio magno vicerat, *Dionysius Halic.* ⁵. DIANÆ Templum struxit Rex Servius Tullius, & Latinis incolis donavit, *Dionysius Halic.* ⁶. VENERIS Genitricis Fanum ante pugnam Pharsalicam vovit, & positus victoriâ condidit Julius Cæsar, quod ab Julo Æneæ filio, Veneris nepote oriundus esset. In eo Augustus Cæsar locavit Julii Statuam æneam cum Stella crinita super capite ejus, quæ post cædem ejus effulserat, *Appianus* ⁷. Templum deformat *Jacobus Laurus* ⁸, & *Joh. Baptista de Cavalleriis* ⁹, & de stella vide quæ dicemus *infra* ¹⁰.

VI. MARTIS Templum operis antiquissimi in campo Martio erat a Romulo primordia habens, qui se Martis filium esse putabat. Martis Utoris Templum maximum in foro suo extruxit Augustus bello Philippico, quod Julii Cæsaris ulciscendi causâ susceperat. Depingit *Jacobus Laurus* ¹¹. Aliud minoris impensæ Delubrum Marti ultori posuit in Capitolio, eoque militaria signa quæ Parthi restituerant, suspendit, *Ovidius* ¹², *Dion Cassius* ¹³, *Suetonius* ¹⁴. Effigies est in Nummis apud *Antonium Augustinum* ¹⁵. MERCURII Ædes * duæ minus nobiles, quas depingit *Jacobus Laurus* ¹⁶. JOVIS Feretrii Templum primum omnium est quod Roma consecratum est, ait *Livius* ¹⁷. Romulum habebat auto-

* Nos & aliam apposuimus ex F. Nardino l. vii. de Roma vet. c. 3.

(1) lib. 11. *Antiquitat. Romanar. Tab. 2.* (2) lib. vi. *Fastor.* (3) lib. vii. cap. 26. (4) part. 2. *Antiquitat. num. 8.* (5) lib. ix. (6) lib. iv. (7) lib. 12. de *Bello civili.* (8) part. 1. *Antiquit. num. 23.* (9) lib. 11 *Antiquitat. Ro-*

manar. Tab. 6. (10) cap. xii. n. 10. (11) part. 2. *Antiquit. Roman. num. 10.* (12) lib. v. *Fastor.* (13) lib. liv. (14) lib. 11. cap. 29. (15) *Tab. 12. num. 23.* (16) part. 2. *Antiquitat. num. 23.* (17) lib. 1.

autorem, & stabat in monte Capitolino: atque idem Romulus in Palatino Templum condidit Jovi STATORI, *Livius*¹, prope quod erat domus Ciceronis, quam delineat *Jacobus Laurus*². Numa Pompilius Jovi ELICIO Aram dedicavit in monte Aventino, *Livius*³. Clarissimum maxime erat CAPITOLIUM quod a Tarquinio Prisco & Servio Tullio inchoatum, demum regis sumptibus Regum ultimus Tarquinius Superbus in monte Tarpejo, eminentissimo Urbis loco, constructum perfecit, mole amplissimum, fastigiatis supra tectis puro fulgebat auro, dona & ornamenta varia intus habebat, Jovis Imperatoris Deorumque omnium Simulacra, coronas aureas ingenti numero, tabulas æneas quibus Leges; Senatusconsulta, Fœdera prisca simul & nova inscripta reservabantur ad posteritatem instrumentum Imperii pulcherrimum & antiquissimum, ait *Plinius*⁴, & adde *Suetonium*⁵. Describit peculiari libro *Justus Rycquius*, ac porro depingunt *Bartholomæus Marlianus*⁶, *Jacobus Laurus*⁷, *Jacobus Meursius*⁸. Nec solum tecta inaurata, sed fores ipsæ laminis aureis erant obductæ, ac perstiterunt usque ad tempora Honorii, tunc enim Stilico aurum detraxit, *Zosimus*⁹. In hoc Delubro vota solennia concipiebantur, Consules togam sumebant, peracto triumpho adscendebant eodem vi-

L. 3

ctores

(1) *l. d.* (2) *part. 2. num. 12.* (7) *part. 1. Antiquit. num. 4. 10.*
 (3) *l. d.* (4) *lib. xxxiii. cap. 3.* 11. (8) *in Iconibus Rome nove*
 (5) *in Vespasiano cap. 8.* (6) *in pag. 595. & Iconibus Rome vete-*
Topographia lib. 11. cap. 6. 7. 9. ris pag. 225. (9) lib. v.

ctores Consules & victimas offerebant. Ibidem asservabantur libri Sibyllini arcâ plumbeâ conclusi. Ejus pars aliqua erat Templum JOVIS TONANTIS, quod Cæsar Augustus condidit, teste *Suetonio*¹. Effigies cernitur in Nummis apud *Antonium Augustinum*². Fulmine tactum prodigii vice erat, ut narrant *Livius* multis locis, *Suetonius*³:

————— *Rubente*

Dexterâ sacras jaculatus arces

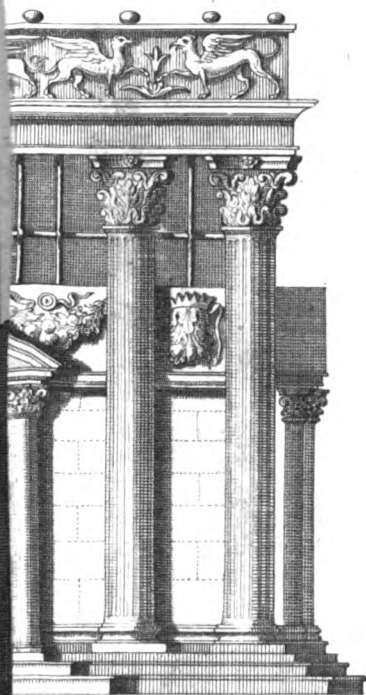
————— *Terruit urbem.*•

ait *Horatius*⁴. Defflagravit Syllæ ævo, & mox restauratum, *Plinius*⁵. Sub Vitellio iterum in cineres redactum est: reparavit Vespasianus & cum obitu ejus de novo exustum, refecit Domitianus, *Suetonius*⁶. De Capitolio multa differit *Lipsius*⁷. JOVI ULTORI Templum crexit Agrippa nepos Augusti, & *Pantheon* vocavit, id est, *concursum Deorum*. Opus exquisitæ artis, habens foramen amplum in medio fornice; per quod allapsa lux Templum universum illustrat, ut non sit opus fenestrâ aliâ. Integrum hodie videre licet, quod Barbarorum irruptiones ei pepercerint, tunc cum alia Delubra vexarentur ignibus & ruinis. Vocatur *Maria rotunda*, vel *Sanctorum omnium*, quibus dedicavit Bonifacius IV. Papa, impetratâ potestate a Phocâ latrone, quem ipse voto suo absolverat feceratque Cæsarem, ut describunt *Lipsius*⁸, *Stephanus Forcatulus*⁹, *Jacobus Laurus*¹⁰, *Spondanus*¹¹, *Georgius Fabricius*¹², *Bernhardus Gamucci*¹³, *Sebastianus Serlius*¹⁴, *Jacobus Meursius*¹⁵. Nostro ævo Urbanus VIII. P. R. tabulatis æreis ademptis latericium parietem elegantis operæ loco permisit.

Hoc

(1) *lib. II. cap. 29.* (2) *Tab. II. num. 3.* (3) *lib. XII. cap. 15.* (4) *lib. I. Carm. 2.* (5) *lib. XIII. cap. 13.* (6) *lib. X. cap. 6.* (7) *lib. XII. cap. 5.* (8) *lib. de Alagnisud. Roma cap. 5.* (9) *l. d. cap. 6.* (10) *lib. I. de Gal-*
lerum Imperio. (11) *part. I. An-*

tiquit. Roman. num. 13. (12) *in Epitoma Annal. pag. 671.* (13) *in Descriptione Urbis Romæ pag. 78.* (14) *lib. III. Antiquit. Roman. pag. 206.* (15) *lib. III. Architecturæ cap. 4.* (16) *in Iconibus Romæ novæ pag. 475.*

QUADRIFRONTIS

Hoc docet *Inscriptio*: URBANUS. VIII. PONTIFEX. MAXIMUS. VETUSTAS. AHENEI. LACUNARIS. RELIQUIAS. IN. VATICANÆ. COLUMNAS. ET. BELLICA. TORMENTA. CONFLAVIT. UT. DECORA. INUTILIA. ET. IPSI. PROPE. FAMÆ. IGNOTA. FIERENT. IN. VATICANO. TEMPLO. APOSTOLICI. SEPULCHRI. ORNAMENTA. IN. HADRIANA. ARCE. INSTRUMENTA. PUBLICÆ. SECURITATIS. ANNO. DOMINI. MDCXXXII. PONTIF. IX. Scilicet, *quod non fecerant omnes Barbari hoc fecit unus Barberinus*, uti Pasquinus joco dicebat. Ejus figuram habet *Joh. Baptista de Cavalleriis*¹. NEPTUNI Templum aliquod erat Romæ, uti *Publius Victor*² memorat. VULCANI Templum extra Urbem posuit Romulus, & Camerinensium spolia eo contulit, *Plutarchus*³. APOLLINIS Templum marmoreum totum construxit Augustus in monte Palatino, & Bibliothecam adjunxit, postquam Ægyptum felici bello devicerat. Ovidius⁴:

Ducor ad intonsi candida Tempia Dei.

Signa peregrinis ubi sunt alterna columnis,

Belides, & stricto barbarus ense pater:

Quaque viri docto veteres fecere novique

Pectore, lecturis inspicienda patent.

Intonsum Deum vocat, ut *supra*⁵, & confer *Propertium*⁶, *Suetonium*⁷.

VII. JANI bifrontis Templum Romulus Latinus & Tatius Sabinus pace invicem facta in foro Boario condiderunt: Numa Pompilius vero consecravit Bello, ut pacis tempore clausum esset, pateret in bello. Virgilius⁸:

Sunt gemina belli porta, sic nomine dicunt,

Religione sacra, & savi formidine Martis,

Centum arci claudunt vinctes, aeternaque ferri

L 4

Robo-

(1) *lib. II. Antiquitat. Romanar. cap. VII. num. 3.* (6) *lib. II. Eleg. Tab. 7.* (2) *in Regione nona.* (3) 31. (7) *lib. II. cap. 29.* (8) *lib. in Quæstionibus Roman. num. 47.* VII. *Æneid.*
(4) *lib. III. Tristium eleg. 1.* (5)

Robora: nec custos absistit limine Janus.

Clausit tempore suo Augustus. Horatius¹:

Janum Quirini clausit.

Virgilius²:

Aspera tum positis mitescunt secula bellis,

Canæ Fides & Vesta, Remo cum fratre Quirinus

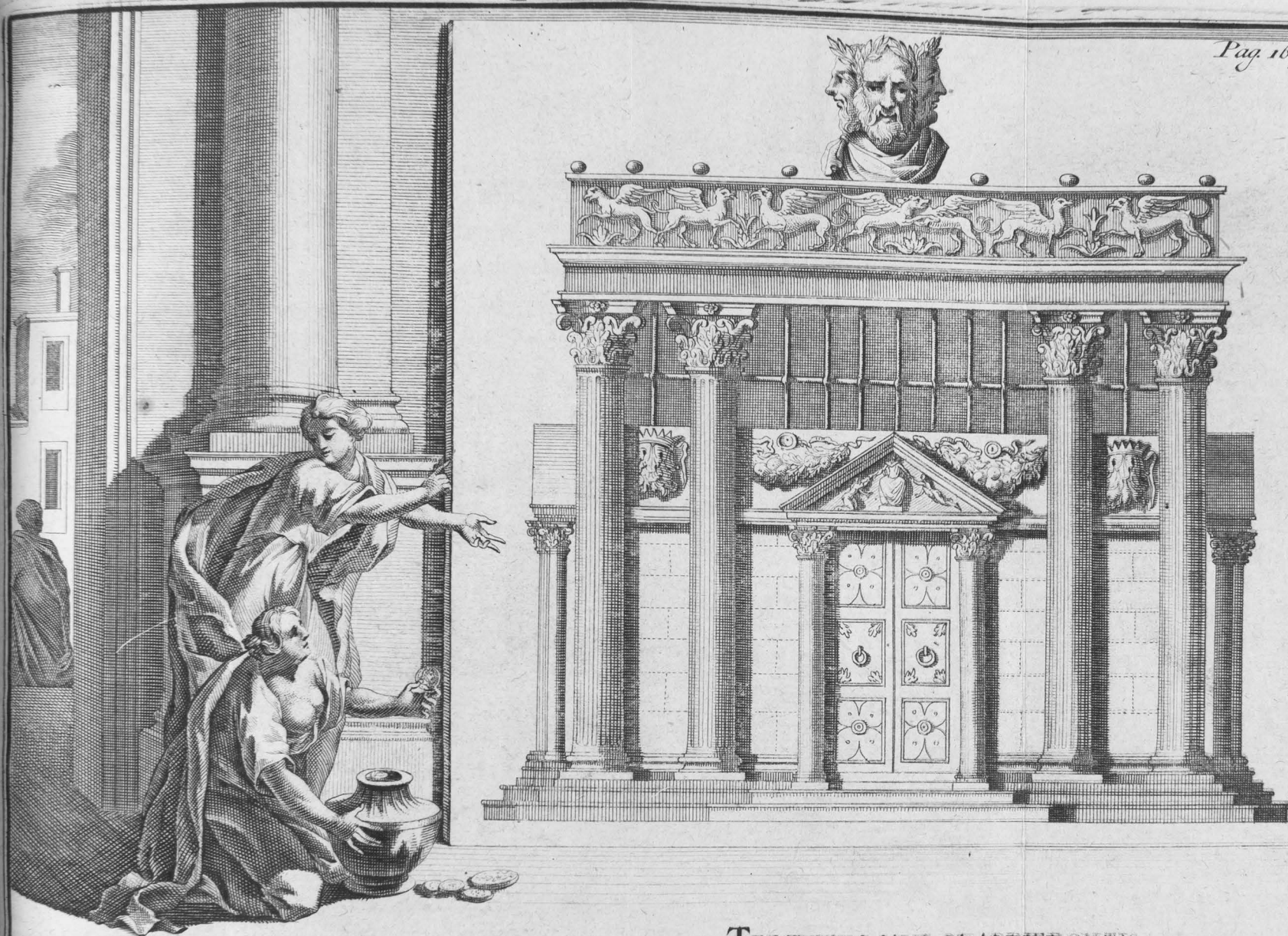
Jura dabunt; dira ferro & compagibus arctis

Claudentur belli portæ. — — —

De Augusto sonant, qui per omne Imperii sui tempus hoc Fanum ter clausit. Primo, cum vicerat Antonium: secundo, cum rediit a bello Cantabrico: tertio, cum nascebatur Jesus Nazarenus, pacis æternæ Princeps, ut testatur Orosius³. Non multum abijt inde Suetonius⁴: *Janum Quirinum semel atque iterum a condita urbe ante memoriam suam clausum, in multo breviori temporis spacio, terra marique pace parta, ter clausit.* Cæsar Nero, qui Templum Jani clausit, exprimitur in Nummis apud Antonium Augustinum⁵. Sub Imperatoribus Christianis duravit institutum, itaque Ammianus Marcellinus⁶ in gestis Constantini Cæsaris memorat clausum jussu ejus Janum, & confer Justum Lipsium⁷, Berneggerum⁸, Jacobum Meursium⁹. Ejus figura in foro Boario est apud Joh. Baptistam de Cavalleriis¹⁰. SATURNI Templum extruxit Tullus Hostilius, postquam Albanos & Sabinos devicerat, eratque in fastigio ejus Triton cum buccina positus, Macrobius¹¹, Jacobus Lanrus¹². SOLIS & LUNÆ Ædes consecravat Tatius Sabinorum Rex, Dionysius Halicarnas.¹³ Ab eodem fuerunt Ædes ORCI in regione undecimâ. LIBERI patris Ædes stabant extra Urbem in via Nomentana. Bacchi Templum est apud Joh. Baptistam de Cavalleriis¹⁴. TEL-
LU-

(1) lib. 1v. Carm. 15. (2) lib. 1. Æneid. (3) lib. vi. Histor. cap. 10. (4) lib. 11. cap. 22. (5) Tab. 21. num. 10-11. (6) lib. 11. cap. 22. (7) in Electis lib. 11. cap. 20. (8) Notis ad Suetonii Augustam pag. 103. (9) in Iconibus Romæ

nova pag. 273. (10) lib. 11. Antiquitat. Romanar. Tab. 1. (11) lib. 1. Saturnal. cap. 8. lib. 11. cap. 6. (12) part. 1. Antiq. Roman. num. 29. (13) lib. 1. (14) lib. 11. Antiquitat. Romanar. Tab. 9.

TEMPLUM IANI QUADRIFRONTIS

LURIS Fanum unum erat in monte Palatino, alterum in Aventino. Meminit Ovidius¹:

*Huic Remus institerat frustra, quo tempore fratri
Prima Palatina regna dedistis aves,
Templa patres illic oculos exosa viriles
Leniter acclivi constituere iugo.*

& utrumque pingit *Jacobus Laurus*².

VIII. HERCULIS Ædes plurimæ erant, ad portam Trigeminam, in monte Quirinali, in foro Boario, in Circo Flaminio, ut pingit *Jacobus Laurus*³. **CASTORIS & POLLUCIS** Templum Senatus construxit in honorem Fratrum geminorum, quod duo juvenes equis vecti apparuissent in acie Romanorum adversus Latinos pugnantium, ac hostes in fugam compulissent, *Livius*⁴, *Dionysius Halic.*⁵, *Suetonius*⁶. **ÆSCULAPII** Templum erat extra Urbem, & vocabant *Æsculapium*. *Suetonius*⁷: *Cum quidam agra & affecta mancipia in Insulam Æsculapii tadio medendi exponerent.* Nimirum ibidem incubabant ægroti valetudinis causâ, ut per somnium monerentur de remediis pro valetudine recipiendâ adhibendis, & in eodem Fano remedia monstrata aut somniata in tabulis notabant, gratias agebant, vota solvebant, *Strabo*⁸, *Philostratus*⁹, *Herodianus*¹⁰, *Janus Gruterus*¹¹, *Georgius Fabricius*¹². Et qui morbo liberatus non erat, apud *Plantum*¹³. Deum accusat:

*Migrare certum est jam nunc è Fano foras,
Quando Æsculapii ita sentio sententiam,
Ut qui me nihil faciat, nec saluum velit.*

Depingunt *Jacobus Laurus*¹⁴, *Johan. Jacobus Boissardus*¹⁵, *Jacobus Meursius*¹⁶, *Joh. Baptista de Cavalleriis*¹⁷. Sta-

L 5 bat

(1) *lib. v. Fastor.* (2) *part. 2. Antiquitat. Rom. num. 26. part. 3. n. 14.* (3) *part. 1. Antiquit. Roman. n. 28.* (4) *lib. 11.* (5) *lib. v. 11.* (6) *lib. v. 1. cap. 1.* (7) *lib. v. cap. 25.* (8) *lib. v. 11. Geograph. (9) in Apollonio lib. 1. cap. 5. (10) lib. 14. Histor. (11) in Volumine Inscriptionum è marmoribus Roma-*

nis pag. 71. (12) in Descriptione Roma p. 85. (13) in Curculione Act. 2. sc. 1. (14) part. 1. Antiquitat. Roman. num. 18. (15) part. 2. Antiquitat. Roman. cap. 9. tab. 13. (16) in Iconibus Roma novæ pag. 137. (17) lib. 11. Antiquitat. Romanar. Tab. 18.

bat in Insulâ Tiberinâ quæ ab eo tempore esse cœpit, cum Reges Urbe ejecti sunt, opes eorum direptæ, ager Marti consecratus, segetes ab agris projectæ in Tiberim velut execrables, fueruntque tantæ ut in medio ejus alveo constiterint, porro aquis restagnantibus & a concursu arenarum inhibitis effectum est, ut Insula Tiberina prodiret, ubi Delubrum Æsculapio positum est, ac Divo illi consecrata, addito Nosocomio pro his qui valetudine infirmâ essent, *Bartholomæus Marlianus*¹, *Bernhardus Gamucci*², *Aristides*³, *Caspar Gevartius*⁴. QUIRINI Templum in colle Quirinali erat, & non procul inde sepulchrum ejus, memoriæ sanctissimæ apud posteros. Depingunt *Jacobus Laurus*⁵, *Jacobus Meursius*⁶. VERTUMNI Templum erat in vico Thusco.

IX. Templorum quædam simulacra erant armariâ illa, in quibus Idola reposita *minori formâ* (*icunculas* vocat *Suetonius*⁷) stabant ut possent ubique & clanculum circumferri pro cultu adhibendo. Locus est *Actor*.⁸ *Δεῦρον ἐστὶ πικρὸν τὰς δεῦρον Ἀρτέμιδος*. Colebatur Diana in urbe Epheso, Dearum maxima, & *vac* sunt armariâ illa ubi reponerentur Divæ ejus Simulacra parva, ne aliquid perfecto cultui deesset. Recte ita monet *Erasmus*⁹, & sequuntur *Casaubonus*¹⁰, *Pricæus*¹¹. Negat vero *Beza*¹²: *Non video, ait, quomodo arcule ista vaci possint dici, nisi idoneis testibus probetur, Templi specie fuisse fabricatas, quod mihi ne verisimile quidem videtur. Simpliciter accipio, Demetrium hunc Templi argentea Diana solitum producere, id est, aut in nummis aut in aliis imagunculis celeberrimi illius Templi typum representare. Reponimus Beza, nisi idoneis testibus probetur, ejusmodi Nummos olim fuisse, non videmus, unde sententia illa*

(1) in *Topographiâ urbis* lib. v. 11. cap. 6. (2) lib. iv. *Antiquitat. Romanar.* pag. 180. (3) in *Orationibus sacris*. (4) *Commentariis ad Numismata Imperatorum* pag. 72. (5) *part. 1. Antiquit. Roman.*

n. 25. (6) in *Iconibus Roma veteris* pag. 96. (7) lib. vi. cap. 56. (8) xix. 24. (9) in *Notis*. (10) *Annotatis ad b. l.* pag. 451. (11) *Notis ibid.* (12) in *Notis magnis* pag. 91.

la defendi possit. Atqui *Ædículas* ex auro vel argento confecta indigitari, plurimis optimæ fidei *Scriptorum* testimoniis probabitur. νεὸς Ἡἱεὺς βεραχὺς ἐπὶ τραπεζῆς λυὸς est apud *Dionem Cassium*¹, & apud eundem², est νεὸς μικρὸς καὶ ἐν αὐτῷ αἰετὸς χρυσεύς. De quo insigni loco disceremus porro *infra*³. Erat aurea vel argentea effigies *Aquilæ* in sacrario constitutæ. Id *Sacrarium* imponebatur hastæ, quæ ex parte inferiori acuta erat, quo in terram defigi posset. Meminit tum *Aquilæ* argenteæ, tum *Sacrarii* ejus *Cicero*⁴. Ναῖον καὶ πινυκθῆναι refert *Strabo*⁵. Sunt ergo ναοὶ ὄργανοι Templi ejus præclari εἰκονισμοί, & in illis *Diva* ipsa tutelariorum velut cultoribus suis. Καὶ πειήσας αὐτῷ ἀξίον οἶκον, ἐν οἷῳ ἔθηκεν αὐτῷ, *Sapient.*⁶, οἶκον est *Ædícula*. *Tertullianus*⁷: Si *Templum*, si *Aram*, si *Ædiculam* ejus instruxeris. Aliud est *Templum*, aliud *Ædícula*, *Apulejus*⁸: In ipso fere *meditullio Hipponia Dea simulachrum residens Ædícula*, quod accurate corollis roseis equidem recentibus fuerat ornatum, & confer *Janum Gruterum*⁹. Nam quod *Iustus Lipsius* emendare vult, *residens sedicula*, non ita bene factum est, uti monet *Johannes Brantius*¹⁰. Fiebant etiam e ligno *Fanula* ista, *Herodotus*, τὸ ἡ ἀγάλμα ἐὼν ἐν νηῷ μικρῷ ξυλίνῳ κατακεχρυσσμένῳ περικυκλίζουσι. Et tunc erant inaurata, quod nos docet *Herodotus* verbis modo allegatis. *Inscriptio* Arcifatensis: MERCURIO. L. COMINIUS. POLLIO. MILES. LEG. XIIII. GEM. BENEFICIARIUS. LEGATI. CONSULAR. ARAM. ET. TECTUM. V. S. L. M. *Gruterus*¹¹. Hic *tectum* est *Ædícula*, non quidem portatilis ea, sed quæ loco fixa protegebat statuam a tempestatibus, & reverentiam conciliabat. *Inscriptio* Vogesensis: DEO. MERCURIO. ATTEGIAM. TEGULITIAM. COMPOSITAM. SEVERINIUS. SATULLINUS. C. F. EX. VOTO. POSUIT. L. L. M. *Gruterus*¹². *Attegia* est casula

in

(1) lib. XXXIX. (2) lib. XB. pag. 141. (9) lib. VI. Suspicionum
(3) lib. III. cap. 1. dist. 6. (4) Ca. cap. 4. (10) Notis ad Apulejum pag.
similaria 1. & 2. (3) lib. XI. V. Geo. 94. (11) in Volumine pag. 51. num. 4.
graph. (6) XIII. 15. (7) de Ido. (12) l. d. pag. 54. num. 11.
lulutiâ. (8) lib. III. Milesar.

in modum fanuli, sed lapidea, unde *tegulitiam* vocat.

CAP. IX.

De Cerimoniis Sacrorum.

I. CERIMONIAS vocabant cultus externos, quorum Cope Sacra possent expedire commode & rite. Antiquum verbum est *Cerns*, id est, sanctus & facer quoniam Cerimoniae veluti instrumenta erant, & adminicula pro excitanda cordis devotione. Atque indidem *Cere* est. Virgilius¹;

Qui Cerete domo, ——— ———

Erat a Pelasgis condita in Hetruria, religiosis cultibus celebris, de qua meminerunt *Strabo*², *Iustinus*³, atque eandem urbem *Livius*⁴ vocat, *Sacrarium Populi Romani*, *diversorium Sacerdotum*, ac *receptaculum Romanorum Sacrorum*. Plura habent *Iosephus Vicecomes*⁵, *Johan. Gerh. Vossius*⁶. Quod enim *Stuckius*⁷, originem vocis petit ab Ebraeo עֲרַן *deuovere*, non placet.

II. Sub initio Sacrorum inclamabat Praeco, *Hoc age*, *Plutarchus*⁸. Agere debebant praesentia intentisque animis in eam rem & cogitationem incumbere, ne perfunctorie & obiter, praesentes corpore, absentes animo, darent operam Sacris, pravisque cogitationibus aut abstraherent seipsos aut alios exemplo seducerent, *προσεχόν τῷς ἱεροῖς ἢ μηδὲν ἔργον ἐμβαλεῖν μεταξὺ, μηδὲ χρείαν ἀγορίας αἰτ* *Plutarchus*⁹. Hoc est quod alias docebant: FAVE TE ANIMIS. Et addebant: FAVE TE LINGUIS. Poëtarum testimonia sunt multa. Horatius¹⁰:

Odi profanum vulgus & arceps

Favete linguis.

Vir-

[1] lib. x. *Æneid.* [2] lib. v. *Lexico Etymologico pag. 38.* [7] *Geog.* [3] lib. xx. *Histor.* [4] *de Sacris & Sacrificiis Gentilium* lib. vii. [5] lib. i. *de Antiquis* pag. 3. [8] in *Numa.* [9] in *Vita Coriolani.* [10] lib. i. *Carm. i.*

Virgilius¹:

Ore favete omnes. — —

Martialis²:

Linguis omnibus & favete votis.

Tibullus³:

Dicamus bona verba, venit natalis ad aras,

Quisquis ades, lingua vir mulierque fave.

Certe non licebat eis esse garrulis, qui aderant, sed attenti compressa voce audiebant: aut si dicere vellent, non quidem aliena, sed præsentia unice curanda erant. Hoc erat, parcere verbis male ominatis, itaque precibus ad Deos recitatis gratia eorum poscebatur. Ovidius⁴:

En Deus est, Deus est, animis linguisque favete,

Quisquis ades, dixit. — —

Et⁵:

Prospera lux oritur, linguis animisque favete,

Nunc dicenda bono sunt bona verba die.

Et⁶:

Concipiamque bonas ore favente preces.

Horatius⁷:

— — Vos o pueri & puella

Jam virum experta male ominatis

Parcite verbis.

De eadem re Tacitus⁸: *Quem enim diem vacuum parna, quum inter Sacra & vota, quo tempore verbis etiam profanis abstineri mos esset, vincula & laqueus inducantur?* ubi vide Justum Lipsium⁹. Et Propertius¹⁰:

Sacra facit vates, sint ora faventia sacris.

Græci dicebant ἀφηναι. Vetabantur ore proferre, quod mentem è divinis alienam esse arguebat. Confer Josephum Castalionem¹¹, Torrentium¹², Dan. Heinsium¹³, Casaubonum¹⁴, Briffonium¹⁵. III. Stan-

[1] lib. v. Æneid. [2] lib. x. Eleg. 6. [11] in Observationibus
Epigram. 87. [3] lib. 11. Eleg. 2. Decad. 2. cap. 10. [12] Notis
[4] lib. v. Metamorphos. [5] lib. ad Horatium pag. 123. [13] No-
1. Pastor. [6] lib. 111. Trist. tis ad Silium Italicum pag. 149.
eleg. 7. [7] lib. 111. Carm. 14. [14] Notis ad Theophrasti charact.
[8] lib. 14. Aunal. [9] in An- pag. 131. [15] lib. 1. Formul.
notatis num. 152. [10] lib. 14. pag. 8.

III. Stantes decenti corporis habitu eoque modesto, venerabantur Deos. Sæpius incurvati salutabant & facie terram propensa. Geniculantes quoque procumbabant, capite operto semper & osculis dexteræ impactis, (quod Simulacra in altum collocata ore premere non possent) illa cum gaudio projiciebant sursum, Idola versus. Sedebant in luctu, & cum maxime turbati opem Deorum appeterent. Tibullus¹:

Illius ad tumultum fugiam, supplexque sedebo.

Quod stantes venerabantur, est testis Martialis²:

Multis dum precibus Iovem salutat

Stans. — — —

IV. Capite operto promiscui (nam & Sacrorum Ministri, quique eos occasione aliquâ imitari velle videbantur, caput velabant) adstabant. *Ὁ δὲ θεὸς προσκυνοῦντες ἠπικαλέσονται τῷ κεφαλῷ*, ait *Plutarchus*³, & sunt exempla talia in *Sacris Literis*, *Exodi*. 4, 1. *Reg.* 5. *Plautus*⁶:

Quis hic est, qui operto capite Æsculapium

Salutat? — — —

Et vide *infra*⁷. Morem abrogaverunt Christiani, adeoque capite nudo precari voluisse, refert *Tertullianus*⁸, quia non erubescerent. Nimirum mares. Aliter foeminae quæ capite operto intererant Sacris, unde est illa Apostoli informatio, quam secundum mores optimarum Gentium præscribit, 1. *Corinth.* 9. De quo pluribus agunt *Benedictus Justinianus*¹⁰, *Ludov. Capellus*¹¹, *Salmasius*¹².

V. Idola fere in basi collocata nominem admittebant propius, ut sive ore sive manibus contingere posset. Ergo dexteram ori admoventes osculum labiis premebant, & ad Numen projiciebant. Loca sunt in *Sacris Literis* 1. *Reg.*¹³ *Et omne os quod non adoravit Bahalem*
oscu-

(1) lib. 11. Eleg. 7. (2) lib. num. 18. (8) in Apologetico. (9) xii. Epigram. 78. (3) in Qua- xi. 4. 5. (10) in Commentario stionibus Romanis. (4) iii. 6. pag. 549. (11) in Spicilegio pag. (5) xix. 13. (6) in Circulione 87. (12) de Coma. (13) xix. Aet. iii. sc. 1. (7) cap. xii. 18.

osculans manum. Illud manum addit *Interpres Romanus*, cum non sit in Ebræo, verum non male explevit sensum. *Jobi*¹: Si vidi Solem cum fulgeret & Lunam incedentem clare, & osculatus sum manu meâ os meum. *Vatablus*² explicat: Tacui apud me. *Castalio*³: admirandus & tacitus Solem adorarem. Quasi esset, ut alibi, digito compeſce labellum. Impertinens vero est, itaque ad præſens negotium referunt *Aben Eſdras*, *Cocchi*, *Tremellius*, *Pineda*, *Vinarienses Scholiasta*. Negat *Jobus*, quod Solem adoraverit unquam, exemplo profanarum Gentium*, ut oscula manu exciperet ac verſus astra jaceret. *Hoseæ*⁴: Homines qui sacrificant, viſculos osculantur. Eo modo, ut dictum est & consentit *Rivetus*⁵. Autorum verba manifesta sunt. *Minutius Felix*⁶: *Casilius* Simulacro *Serapidis* notato, ut vulgus superſtitioſus ſolet, manum ori admovent osculum labiis preſſit. *Apulejus*⁷: Si Fanum aliquod prætereat, nefas habet adorandi gratiâ manum labris admovere. *Lucianus*⁸: Ego sperabam ſic futurum τῷ χεὶρ τῷ ὀμίᾳ προσεγγόν-
 ¶ cum ille manum ori admovent, ut adoraret Deos. †
 Ab illo more est quod hodieque conſuevimus, ut in ſalutandis viris honoratis noſtram ipſi manum ori ad-
 movere ſolemus *baife les mains*, ut Galli vocant, *Antonius Muretus*⁹, *Lipſius*¹⁰, *Turnebus*¹¹, *Scipio Gentilis*¹², *Caspar Barthius*¹³. Nec tantum cum Sacris aderant, verum etiam cum aliquod Fanum præterirent, aut Lignum Lapidemve aliquem effigiatum, unctum, ſertis-
 que coronatum proſpicerent, quod Numini consecra-
 tum

* *Lucianus de Saltation. p. 792.* Ἰδὸν ἐπιδὼν ἰδοὺ ἀναστάντες προσέχοντες
 † ἰδοὺ, ὅς ὡς ἡμεῖς τὰν χεῖρα κύβητες ἡγόμεθα ἐντελὴ ἡμῶν εἶται τὴν οὐ-
 χῆν, ἀλλ' ἰκνύνει δέκ.

† *Idem de Sacrifi.* 368. ὁ δὲ πῶς ἰδὼντο † θεὸν, φιλήσας μόνον τὴν αὐτῆς
 δεξιάν.

(1) xxxi. 26. 27. (2) in *No- viar. Lett. cap. 1. (10) lib. xi.*
ſis. (3) in *Notis. pag. 609.* (4) *Elect. cap. 6. (11) lib. 1. Ad-*
 xlii. 2. (5) *Commentar. b. l. verſar. cap. 17. lib. xxi. cap. 23.*
pag. 394. (6) in *Oſſavio.* (7) (12) *Commentatio ad Apuleji A-*
in Apologiâ prior. (8) in *Enco- pologiam pag. 280. (13) lib.*
miu Demosthenis. (9) *lib. x. Va- xxxii. Adverſarior. cap. 33.*

tum esset, Geniumve tutelarem designaret manum ad
os referre, Deosque ut faverent, servarent, juvarent,
voce leni rogabant. * Tibullus¹:

Nam veneror seu stipes habet desertus in agris,

Seu vetus in trivio floreaserta Lapis.

Venerari est osculis honorare, & vide quæ ad hæc verba Jacobus Nicolaus Loënsis² monet. Propertius³:

Et quicumque sacer, qualis ubique Lapis.

Lubricatum Lapidem & ex olivi unguine irrigatum, refert Arnobius⁴, (ubi vide *Elmenhorstium*⁵) Porro effigiatos, unctos & coronatos Lapides, habet Minutius Felix⁶: *Truncus dolamine effigiatus & Lapis unguine delibutus* est apud Apulejum⁷: Πάντα λίθιν λιπαρὸν πρεσβυτέρης, ait Clemens Alexand.⁸ † Lapides illos proprio nomine vocabant βακτύλεις, idque prodit moris originem, videlicet exemplum Jacobi in Bethel, Genes.⁹ Augustinus¹⁰. Quanquam abusus corruerit factum, ut notant Josephus Scaliger¹¹, Julius Caesar Bulengerus¹², Johan. Gerb. Vossius¹³. Cæterum Simulacro ipsi osculum figebant, quando ita commode fieri poterat. Unde Cicero¹⁴ ait, æneum Herculis Simulacrum, attritum habuisse mentum & rictum, ab iis qui ad illum adoraturi venerant, quia in precibus & gratulationibus non solum adorare, sed etiam osculari solent.

VI. Quod geniculantes procubuerint, exemplo sum a Pœnis missi Legati, qui ubi in castra venerunt, more

ada-

* Lucianus Pseudomant. 766. τὰ περὶ τὰς Διὸς πᾶν νοσῶν, καὶ ἀλλοτρίᾳ περὶ αὐτῶν πεπιστροπὴς, οἱ μόνον ἀλληλομύνοι περὶ λίθου, ἢ ἱερουργομένοι διδασκῶ, πρὸς πίπλιν αὐτῶν καὶ προσκυνοῦν, καὶ ἐπὶ πολὺ παραστῶς, καὶ εὐχόμενοι καὶ τ' ἀγαθὰ παρ' αὐτῶν αἰτῶν. Idem Concil. Deor. 714. τοιγαυτοῦν ἢ ἐν ἑστὶ σὺ, ἢ ἄλλοι, εὐδοκίμοις, ἀλλὰ ἰδοὺ πᾶς λίθος καὶ πᾶς βράχος χρησμοφῶν, ὅς ἀνελκίσθαι περιχυθῆναι, καὶ σπῆλαις ἔχειν, καὶ γόντες ἀνδρὲς εὐποροῦν, οἱ πολλοὶ σῶσι.

† Vide Theophrastum Charact. c. 17. ibi Calaubonum.

(1) lib. 1. Eleg. 1. (2) lib. 11. 18. 19. (10) lib. xvi. de Civis. cap. 18. (3) lib. 1. Eleg. 4. (4) Deicap. 38. (11) in Animadvers. lib. 1. Adv. Gentes pag. 22. (5) Eusebii pag. 188. (12) lib. 1. de Picura statuaris pag. 54. (6) in Observationibus pag. 37. (7) in Lexico Etymologico pag. 65. (8) lib. 1. Floridor. (13) lib. 17. in Verrem. (9) lib. vii. Stromat. (10) xxviii.

adorantium procubuerunt, dicente Livio¹. In Sacris exempla sunt *Matth.*² *Aëtior.*³ Et porro ad Reges, qui velut Numina visibilia sunt, honor translatus est. Amalecita venit ad Davidem, corruit in terram & incurvavit se illi, 2. *Samuel.*⁴ Regiam Davidis majestatem, quæ illi post Saulis obitum debebatur, veneratus. Prostrato corpore venerari Regem, Persis mos erat, & vocabant *προσκύων*, *Iustinus*⁵, *Cornelius Nepos*⁶. Nempe divinum aliquid Regibus suis tribuebant populi, τὸν θεὸν εἰσέει ut *Plutarchus* loquitur. *Æschylus*⁷ luculenter hunc morem inducit, nec non *Euripides*⁸. De Rege Dario *Curtius*⁹: Rex curru paulo ante vectus, & Deorum a suis honoribus cilius. De Mardocheo ad summos, & regiis æmulos honores evecto est in libro *Estheræ*¹⁰, ubi vide *Drusii Commentaria*¹¹. Græci libertatis suæ tenaces eo modo neminem salutabant, ut *Herodotus*¹² & *Hermolaus* apud *Curium*¹³ docent. Europæis cæteris ignotum honorem soli Angli receperunt & Regibus suis obtulerunt. *Godelevius*¹⁴ notat: *Permiserunt se vere adorari Persæ, Medi, Babylonii, deinde cum Diabolicum honorem appetivit Alexander, postremo & Romani Tyranni. Hinc Dion devicto Decebalo: Mox ad Trajanum deductus illum humi procumbens, suppliciter adoravit.* Inconsideratius agit, cum vocat *Diabolicum*, quod toto Oriente omnium Gentium moribus receptum erat, & vero Macedones urgendo patrios mores adversus Regem suum, ethico rigore aliquo trahebantur verius quam ut politicâ liberalitate duci vellent. Scilicet Græcorum, quorum pars magna erant, libertate frui malebant, quam concedere in Persarum mores. De Trajano excusatur facile, quatenus perpetua consuetudo fuit, ut victi, quando vitæ gratiam poscunt, armis projectis in genua procumbant, & victoris clementiam votis scruis apprecentur.

M

VII. O.

(1) *lib. xxx. Histor.* (2) *xxvi.* (3) *lib. v. cap. 25.* (10) *cap. 111.*
 39. (3) *xx. 36.* (4) *1. 2.* (5) 2. (11) *pag. 94.* (12) in *Po-*
lib. vi. (6) in *Vita Cononis.* (7) *lymiid.* (13) *lib. viii.* (14)
 in *Persis.* (8) in *Pbenissis.* (9) *Commentario ad Livium* pag. 192.

VII. Orabant Deos cœlestes manibus *ad cœlum sub-*
latis, quæ sunt verba Horatii ¹:

————— *Et ambas*

Ad cœlum tendit palmas. ———

Virgilius ², nec non Lucretius ³:

————— *Pandere palmas*

Ante Deum delubra. ———

τὰς χεῖρας ἀναγών εἰς τὸ ὑεγνόν, ait de Horationum pa-
tre Dionysius Halicarnas. ⁴, & de Mario Plutarchus ⁵, vi-
φάρμ & τὰς χεῖρας ἡ πρὸς τὸ ὑεγνόν ἀναγών. Idque fie-
bat εἰς ἱκετίας ἐμφασιν, monente Heliodoro ⁶. Gentium
omnium inter orandum habitus ille fuit, quatenus
Deus eminenter in cœlo gloriam suam manifestat,
Psalms. 7. Scriptor libri *de Mundo* ⁷. πάντες ἀνθρώποι ἀνα-
τείουεν τὰς χεῖρας εἰς τὸ ὑεγνόν. Curtius ⁸ de Dario, *ad*
Cœlum manus tendens, & de Rege eodem *Athenans* ¹⁰.
Δαρεῖ & τῷ μαθὼν ἤυξατο, τῷ Ἡλίῳ τὰς χεῖρας ἀναπίνας.
Rursum Curtius ¹¹ de Alexandro, *manus ad Cœlum ten-*
dens. Προσυχέσθαι explicatur per illud ἐπαίρειν ὁσίως χεῖ-
ρας. 1. *Timoth.* ¹², *Esai.* ¹³, *Threnor.* ¹⁴, estque memo-
rabile exemplum Moysis, *Exodi* ¹⁵, & Salomonis 1. *Re-*
gum ¹⁶. Pro Christianis unum adducam Salvianum ¹⁷:
Cur ad Cœlum quotidie manum tendimus, (& *Conr. Rit-*
tershusius ¹⁸.) Vocabant, *manibus supinis precari*. Virgi-
lius ¹⁹:

Dicitur ante aras, media inter numina Divum,
Multa Jovem manibus supplex orasse supinis.

Horatius ²⁰:

Cœlo supinas si tuleris manus.

Coeterum Deos Inferos manibus pronis, id est, terram
versus demissis orabant, scilicet contrario gestu, (ut no-
tat

[1] lib. 11. Sat. 5. [2] lib. 20. 1. 15. [14] 111. 41. [15] xviii.
Æneid. [3] lib. 4. [4] lib. 111. 10. 11. [16] viii. 45. [17]
[5] in *Vitæ ejus*. [6] lib. 1x. *Æ-* lib. 111. de *Gubernatione Dei*.
thiopic. [7] cxv. 3. & cxiii. 1. pag. 17. [18] *Commensa-*
[8] cap. 111. [9] lib. 1v. cap. 25. rio ad b. l. pag. 87. [19] lib. 1v.
[10] lib. xiii. cap. 8. [11] lib. *Æneid.* [20] lib. 111. *Carm.* 23.
1x. cap. 15. [12] 11. 8. [13]

tat *Eustathius*¹.) itaque Aras subterraneas quoque ponebant illis. *Inscriptio* Hispanica: PLUTONI. DEO. IN. LOCO. SUB. TERRA. COND. PERICULO. OCEANI. LIBER. ARAM. POSUIT. FABIVS. VICELIANVS. EX. VOTO. *Gruterus*².

VIII. Lacrymas addebant. *Manantibus lacrymis*, de Alexandro ait *Curtius*³. De viris notorium cumprimis est, operto capite fleuisse. *Darius capite velato diu fleuit*, *Curtius*⁴, ac porro de eodem⁵, *capite deinde velato, ne inter gemitus digredientem velut a rogo intueretur in humum prorum corpus abiecit*, ubi vide *Nicolaum Blancardum*⁶. Eodemque modo Rex David velavit caput quando fleuit *2. Samuel*⁷. Meminit quoque *Isocrates*⁸. De Petro est *Marci*⁹, καὶ ὑπεκαλὼν ἑκλαψε. *Beza* vertit: *Et cum se proripuisse* (nempe foras) *flevit*. Eum refellit *Daniel Heinsius*¹⁰, sed vix melius quicquam profert. *Grotius*¹¹ annotat: *Non tantum recordatus est in animo eorum quæ Christus dixerat, sed præterea etiam fletu testatus est mœrorem*. Neque hoc valet. Constat vim Græcæ vocis neglectam esse plurimis Interpretibus, adeoque hoc dicit Euangelista, & *superinjiciens fleuit*. Docent *Salmasius*¹², *Baldwinus Waleus*¹³, estque inter varias glossas collectore *Theophylacto*, ὑπεκαλὼν ἑκλαψε καὶ κέκαλῳ. *Superinjiciens*, id est, capite obvoluto, quomodo solebant viri, cum lacrymas cierent, operire faciem. Hoc volebat Timanthes pictor, qui Agamemnonem depingebat, ut faciem velatam haberet, quando Iphigenia debebat immolari, teste *Plinio*¹⁴. Scilicet indecens videri quidem posset, verum quis vetet, cum sic fluit natura? Locus de Hebræis est *1. Samuel*¹⁵: *Hauerunt aquam & effuderunt coram Domino*. Exponunt Chaldæus interpres, *Grotius*, *Tremellius*¹⁶: *A-*

M 2

qua

[1] ad lib. vi. *Iliad.* [2] in *citat. sacrar. cap. 9.* [11] pag. *Volumine* pag. 97. [3] *l. d.* [4] 548. [12] de *Fœnore trapeziticæ* *l. d.* [5] lib. v. cap. 12. [6] in pag. 272. [13] *Commentario per-* *Annotatis* pag. 471. [7] xv 30. *petuo ad Evangelia* pag. 465. [14] lib. xxxv. cap. 10. [15] *cap. xix. 4.* [8] in *Trapeziticis.* [16] in *Notis.* [9] xiy. 72. [10] lib. ii. *Exer-*

qua effusa lacrymas copiosas denotat. Allegoria durior est, quam ut approbari possit. Rectius *Vinariones Scholiastæ* & *Drusius*¹ volunt, cerimoniam legalem fuisse, quâ veras aquas hauriendo & fundendo repræsentaverint peccatorum remissionem, a Deo precibus seriis impetrandam: *Evanescant peccata nostra coram te, uti hac aqua fusa*. Confer *Esaï*.²

IX. Vultu converso ad Orientem precabantur*, instituto antiquissimo a Chaldæis & Persis accepto, quod Romani retinebant. *Virgilius*³:

Illi ad surgentem conversi lumina Solem

Dant fruges manibus falsas. —

Ubi confer notas *Danielis Heinsii*⁴, *Tertullianus*⁵: *Plerique vestrum ad Solis ortum labia vibratis*. *Apulejus*⁶, de quodam precaturo ait: *Orientem obversus*. *Latinus Pacatus Drepanius*⁷: *Nam ut divinis rebus operantes in eam Cæli plagam ora convertimus, a quâ lucis exordium est*. Mutavit Abrahamus & cum secuti Hebræi ad Occidentem versâ facie oraverunt, ne perinde ut Gentes viderentur Solem venerari, quod testatur *Maimonides*⁸, & vide nostra *Auctaria*⁹. Desertores legis aliter fecerunt. Locus est *Ezechiel*.¹⁰: *Adoratio virorum Orientem versus ad Solem ferebatur. Et dixit Deus, aversi sunt ad provocandum me, ecce autem applicant ipsi ramum ad nares suas*. Rem bene declarat *Hieronymus*¹¹. Significat viros illos pro venerandis Idolis applicavisse ad nares suas ramos consecratos. Rami sunt οἱ ῥάμνοι, *infra*¹², & hujusmodi ramorum ad nares applicatio erat vice ejus, quod alias jaciebant oscula, *supra*¹³. Itaque *Clemens Alexandrinus*¹⁴ dixit, ἡ τὸ τῶν ῥάμνων τῶν διδομένων τοῖς ἑσπερίων. Rursum Christiani, tum ut a Judæis divergi

* Vide de la Cerdâ in 8. Æn. 68.

(1) *Commentario ad b. l.* (2) *Moreb Nevachim lib. 111. cap. 45. XLIV. 22.* (3) *lib. 111. Æneid.* (4) *ad Silium Italicum pag. 124.* (5) *in Apologetico.* (6) *lib. 11.* (7) *cap. 111.* (8) *in Panegyrici ad Theodosium.* (9) *in Matum.* (10) *ad Pappum pag. 223.* (11) *in Commentario.* (12) *cap. 11. distinct. 19.* (13) *distinct. 3.* (14) *lib. 7. Strom.*

diversi essent, ad Orientem vertebant faciem, & indidem est, quod Tempia omnia condita sunt ut Aræ spectent Orientem, *Clemens Alexandrinus*¹, *Paulinus*², *Damascenus*³, & ex illis *Rodolfus Hospinianus*⁴, *Polydorus Virgilius*⁵, *Iustus Lipsius*⁶, *Johannes Durantes*⁷, *Spondanus*⁸. Tum ut loca quædam Scripturæ de Messia prolata exprimerent devotione suâ. Tale est illud: *Vobis vero qui timetis nomen meum, orietur Sol justitia, Malach.*⁹. Allusit Zacharias pater Baptistæ, *Luca*¹⁰: *Invisit nos Oriens ex alto.* ἀνατολή hic sane est Oriens, uti contra *Bezam* differit *D. Heinsius*¹¹.

X. Nefas erat Deum Deamve alio quam nomine suo appellare, neque votum obtinebat qui vel nomen mutabat vel Deum pro Deâ supponebat. Et cum ambigerent, modeste dissimulabant nomen aliquod proprium, dicebant vero illud: **QUISQUIS ES.** *Ovidius*¹²:

Sic ubi dispositam quisquis fuit ille Deorum.

Aut illud: *Si Deus, si Dea es.* Vel aliter: *Sive tu Deus es, sive tu Dea es.* Docent hoc *Arnobius*¹³, *Petrus Victorius*¹⁴, *Jacobus Pontanus*¹⁵, *Ludovicus Carrio*¹⁶, *Boxhornius*¹⁷, & exempla sunt apud *Virgilium*¹⁸, *Plautum*¹⁹, *Catonem*²⁰, *Aulum Gellium*²¹, *Macrobius*²². *Inscriptio Romana*: SIVE. DEO. SIVE. DEÆ. C. TER. DEXTER. EX. VOTO. POSUIT. *Gruterus*²³. Vel denique congerebant omnia nomina & cognomina, ut si non prodesse singula, juvarent plurima atque ita in arbitrio eorum ponebant, vellent adsciscere è multis nomen illud, quo maxime delectantur. Coronis usitata

M 3

pre-

(1) *lib. vii. Stomat.* (2) *Epist. 12.* (3) *lib. iv. Ortbud. fidei cap. 13.* (4) *in Historiâ Sacrament. lib. iiii. pag. 226. 227.* (5) *de Inventor. Rerum lib. v. cap. 9.* (6) *Notis ad Tacitum lib. iiii. Histor. num. 33.* (7) *lib. i. de Ritibus Ecclesiasticis cap. 111. num. 4. 5. 6.* (8) *in Epitomâ Annal. Bavarii pag. 87. 102.* (9) *iv. 2.* (10) *1. 78.* (11) *lib. iiii. Exercit. cap. 1.* (12)

lib. i. Metamorph. (13) *lib. iiii. Adversus Gentes pag. 104.* (14) *lib. xiii. Variar. Lect. cap. 2.* (15) *in Bellariis Atticis pag. 309.* (16) *lib. i. Emendat. c. 11.* (17) *Notis ad quæst. Roman. 13.* (18) *lib. iv. Æneid.* (19) *Rudentibus Act. 1. sc. 4.* (20) *de re Rusticâ cap. 139.* (21) *lib. ii. cap. 28.* (22) *lib. iiii. Saturnal. cap. 15.* (23) *in Volum. pag. 1.*

precum erat ista : *Sen quo alio nomine invocare volueris.*
 Hæc est illa βασιλογία, quam prohibet Christus *Matth.*¹,
 ubi vide *Grotium*², *Casaubonum*³, *Dilherrum*⁴. Quia
 enim dubitabant, an satis oportune Deos suos compellarent
 gravioribus negociis forte implicitos, vel quia non semper domi essent, nec omnibus, ut magnus ille
 quorumvis Sacrorum insectator *Lucianus* dicebat, ergo vel pudorem incutere illis agmine precum, vel
 nominum multitudine placere illis volebant, unde illæ apud
Homerum, *Orpheum*, *Pindarum* orationes informes & multiformes,
 quia fere solis nominibus & cognominibus absolvuntur. Estque simile carmen seculare
 ab *Horatio* scriptum⁵. Reprehendit etiam ille apud *Terentium*:

Obe jam desine Deos uxor obtundere gratulando

*Tuam esse inventam gnatam, nisi illos tuo ex ingenio
 judicas,*

Ut nihil credas intelligere, nisi idem dictum est centies.

XI. Ut eo major precum effectus esset, genibus perreptabant delubra. *Dion.*⁶ de Cæsare triumphante, οὐ
 ἀνακαθόμενος οὐδ' ἐν τῷ καπιτωλίου τοῖς γένεσσιν ἀνέριπχέσμετο,
*Tibullus*⁷:

Non ego tellurem genibus proverrere supplex

Et miserum sancto tundere posse caput.

*Proverrere legit Janus Gebhardus*⁸, quod perrepere est
 in editione *Scaligeri*, verum sensus non variat. *Juvenalis*⁹:

————— *Inde Superbi*

Totum Regis agrum nuda ac tremebunda cruentis

Ereptet genibus. —————

Ea addit:

————— *Si candida jusserit Io,*

Ibit ad Ægypti finem, calidasque petitas

A Meroë potabit aquas. —————

Per-

(1) vi. 7. 8. (2) in *Annotatis* pag. 140. (3) *Exercitatio* xiv. (4) *Tom.* 1. *Disputatio* num *Philologicarum* pag. 189. (5) in *sine Epodon.* (6) *lib.* XLIII. (7) *lib.* 1. *Eleg.* 5. (8) in *Ani-* madversionibus ad b. l. pag. 22. (9) *Sat.* 6.

Pertinet ad somnia quæ Io sive Isis & Osiris credebantur immittere illis, qui in Fanis dormiebant, *supra*¹, Arnobius²: *Cum per omnia supplices irent Tempa, cum Deorum ante omnium ora prostrati, limina ipsa converrerent osculis, & Heraldus*³. *Id templa verrere Livius appellat*⁴. *Claudianus*⁵:

*Numinibus votisque vacas, & supplice crine
Verris humum.* — — —

Silius Italicus⁶:

Verrant tecta Deum. — — —

Verrant crinibus scilicet, & conf. *Dan. Heinsium*⁷. Similiter *Polybius*⁸, πλύνουσι τὰς ἡμέρας τὰ τῶν θεῶν ἰδάφνη.

XII. Et porro Aris adolvebantur, aut saltem eas tangebant, Virgilius⁹:

Talibus orantem dictis Arasque tenentem.

Et¹⁰:

Talibus orabat dictis, Arasque tenebat.

Horatius¹¹:

Immunis Aram si tetigit manus.

Plautus¹²:

Te obsecramus, Aram amplexantes.

Propertius¹³:

Nunc o Bacche tuis humiles advolvimus Aris,

Credebant, Aris inesse maximam religionem, ita ut etiam ibi fontes vel qui adversus vim injustam alias tuti esse non poterant, vitæ gratiam quærerent, ne a lictoribus corriperebantur Tibullus¹⁴:

Sed Veneris sancta confidam vincētis ad Aram,

Hac notat injustos, supplicibusque favet.

Βωμοὶ θεῶν τῶν δέλων καταφυγὴ sunt apud Euripidem¹⁵.

De Joabo est exemplum, 1. Reg. ¹⁶ quod tamen non

M 4

juva-

(1) cap. v. dist. 2. (2) lib. i. 1v. Æneid. (10) lib. vi. Æneid. Adv. Gentes pag. 29. (3) in Animadversis pag. 47. (4) lib. iiii. (11) lib. iiii. Carm. 23. (12) in Rudent. Act. iiii. sc. i. (13) lib. iiii. Eleg. 15. (14) lib. iv Eleg. 12. (15) in Andromachâ. (16) ii. 28. (6) lib. vi. (7) Notis ad Silium pag. 90. (8) lib. viii. (9) lib.

Juvabat homicidam & perduellem, *Exodi* ¹. Nimirum credebant, Aras & Simulacra præsentium Deorum testimonia certissima esse. Pausaniæ amicus Argilius resignatæ epistolæ, qua continebantur arcana, reus, cum se vitæ periculum apud dominum iratum certo incurrisse novisset, *in Neptuni Fanum confugit, quod Tanerâ est & violari nefas Græci putant*, ait *Cornelius Nepos* ². Et paulo post, *eo ille index confugit, in Arâ consedit*. Deinde, *quem cum supplicem Dei videret in Arâ sedentem*. De Pausaniâ ipso capitis accusato, *in adem Minerva confugit*. estque idem apud *Ælianum* ³. Similiter *Florus* ⁴ & *Quintius Mutius Scavola Pontifex Vestales amplexus Aras*. Et confer *Cælium Rhodiginum* ⁵, *Alexandrum Neapolitanum* ⁶.

XIII. Ut in precibus publicis Aras, ita in privatis precibus aut Mensam aut Postes domus interponebant. Nam illa quidem sacrata erat Genio, hæ vero in Larium tutelâ sancta. Quod tangerent Mensam, testatur *Ovidius* ⁷:

Tange manu Mensam, tangunt quo more precantes.
Serviebant argumento huic flores, scerta, coronæ, quas
Postibus imponebant, *Virgilius* ⁸:

Tum pavida testis matres ingentibus errant,
Anplexaque tenent Postes atque oscula figunt.
& confer *Turnebum* ⁹.

XIV. Ne quid Deorum memoriâ excideret, vota sua & preces in tabellâ scriptas cera consignare atque ita Deorum statuis affigere solebant. *Petronius* ¹⁰: *Nam & mihi simulacrum Neptuni, quod Bæjis ter stylo notaveram, videbatur dicere, in navi Lyca Gitonem invenies.* Dicit, Tryphenam vota nuncupavisse Neptuno, eaque in simulacro ejus cerâ perlito exaravisse stylo acuto. *Juvenalis* ¹¹:

Ergo

(1) *xxi. 14.* (2) *in Vitis.* (7) *lib. i. Amorum eleg. 4.* (8)
(3) *lib. ix. Variæ Historiæ cap. 41.* *lib. 11. Æneid.* (9) *lib. xii.*
(4) *lib. 111. cap. 21.* (5) *lib. vi.* *Adversar. cap. 5.* (10) *in Saty-*
cap. 13. (6) *lib. 111. cap. 20.* *rico pag. 124.* (11) *Sat. 2.*

Ergo supervacua hæc aut pernicioſa petuntur,

Propter quæ ſas eſt genua incerare Deorum.

Incerare, id eſt, in tabellis cerâ obdu&is deſcribere & ad Deorum genua apponere. Hunc ſenſum malim cum *Farn. ſbio*¹, *Turnebo*², *Jano Guilhelmo Laurenbergia*³, *Jacobo Pontano*⁴, *Johan. Gerhard. Voſſio*⁵, nec placet gloſſa alia *Ramireſi*⁶. Indidem eſt illud *Prudentii*⁷;

— — — *Genua incerare Diana.*

Pro quo vulgo legitur *genua incurvare Diana*, ſed corrupte. Quamobrem *Prudentius*⁸ idem dixit, *ſaxa illita ceris*. *Adſignatam orationem* vocat *Tertullianus*⁹. *Apulejus*¹⁰; *Votum in alicujus Statue femore aſſignavi*, Et *Propertius*¹¹:

Impoſuiſis prora publica vota tua.

Senſu eodem: nam in prorâ erat Tutela navis, adeoque vota ibi affigi debebant. Et confer *Janum Ruigerſium*¹².

XV. Quæcunque rogaverant, ea ut rata eſſent, Diis propitiis, precabantur. *Martialis*¹³:

Di tibi dent quicquid Princeps Trajane mereris,

Et rata perpetuo, quæ tribuere velint.

Inſcriptio Romana: DIIS. PROPITIIS. M. ACTINII. VIVATIS. *Gruterus*¹⁴. Quid hoc loco notet *vivatis*, dicitur *infra*¹⁵. Rebus proſpere ac feliciter geſtis grates Diis agebant, & in Templis appendebant pro memoriâ ad poſteros teſtimonium rei factivæ. *Inſcriptio Veronenſis*: DEO MAGNO. ÆTERNO. L. STATIUS. DIODORUS. QUOD. SE. PRECIBUS. COMPOTEM. FECISSET. V. S. L. M. *Gruterus*¹⁶. *Juvenalis*¹⁷:

Et quam votivâ teſtantur ſana tabella

Primæ. — — —

M 5

Et

(1) in *Notis* pag. 93. (2) *lib. xxx. Adverſar. cap. 19.* (3) in *Antiquario* pag. 225. (4) in *Bel-lariiſ Atticis* pag. 421. (5) in *Le-xico Etymolog.* pag. 124. (6) *No-tis ad Martialem* pag. 121. (7) in *Apotheoſi* pag. 282. *Operum.* (8) *lib. 1. Contra Symmachum.* (9) *de O-*

ratione. (10) in *Apologiâ priori* pag. 309. (11) *lib. 14. Eleg. 6.* (12) *lib. v. Variar. Lection. cap. 5.* (13) *lib. x. Epigram. 34.* (14) in *Volumine* pag. 4. n. 9. (15) *lib. 11. cap. 1. diſt. 4.* (16) *l. d. pag. 17. num. 7.* (17) *Sat. 12.*

Et idem ¹:

*Confer & hoc veteris tollunt qui grandia templi
Pocula adoranda rubiginis, & populorum
Dona vel antiquo positas a rege coronas.*

Horatius ²:

————— *Vestimenta potenti
Suspendisse maris Deo.*

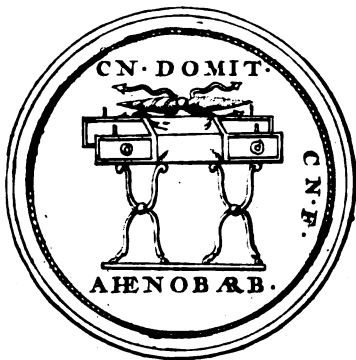
CAP. X.

De Feriis & diebus festis.

I. **S**IVE pro rebus feliciter gestis debebant grates solvi Diis, five pro gerendis rebus debebant illi rogari, celebratæ sunt SUPPLICATIONES ad omnia Deorum pulvinaria. Horatius ³:

————— *Nunc Saliaribus
Ornare pulvinar Deorum
Tempus erat dapibus, sodales.*

Erant Supplicationes Feriæ publicæ, quibus ab omni opere servili abstinebant, & Deos precibus venerabantur. Pulvinaria* sunt lecti quos penes Deorum Simulacra

* Horum formam exprimit nummus Aenobarbi, quem ex J. Gutherio L. III. de Jura Pœnif. c. 9. huc translatus vides.

(1) Sat. XIII. (2) lib. I. Carm. 5. (3) lib. I. Carm. 37.

lacrâ collocatos habebant, ut ibi deponerentur, velut infantes delicati. *Lectisternia* vocant Romani Livius¹: *Lectisternio tunc primum in Urbe facto, per dies octo Apollinem, Latonam, Dianam, Herculem, Mercurium atque Neptunum tribus quam amplissime tunc apparari poterat, stratis lectis placaverunt.* Et²: *Tertio tunc post conditam Urbem Lectisternium fuit pacis Deorum exposcenda causa.* Hæc ibi. Acceperunt a Græcis, ut testantur *Æmilius Probus*³, & *Pausanias*⁴.

II. Erant hæc Feriæ indictivæ, quibus ut rite fierent omnia, per Præcias, sive (ut deinde vocari cœperunt) Præcones edici solitum, ut litibus & jurgiis abstinere, & cum inimicis quoque benigniter comiterque sermones conferrent. Refert *Cicero*⁵, & exemplum præbet *Scipio Africanus*, qui victis Pœnis in Capitolium adscendebat, ut Diis omnibus sacrificium faceret, *hodie, ait, litibus & jurgiis supersederi æquum est.* Livius⁶.

Nunc dicenda bono sunt bona verba die.

*Ovidius*⁷. Eodem Præcone vulgabatur, *ne opifices agerent servile opus.* In jure Pontificio Romano, cujus pars magna ab Etruscis erat, (Etrusci vero ab Ebræis acceperant) quo loco de Festis diebus agebatur, hæc verba exstabant, *ne famula opera patranto.* Causa erat, quod cum vidisset Sacerdos facientem opus, polluerentur Sacra. Attamen usus indulgentior, & cum necessitatis casus erat, famula opera multa excusabat. Qui trabem recti fractam suffulciebat, ne omnino corrueret illud, aut qui bovem de foveâ, ne periret, educebat, hoc licite faciebat, quomodo ex responso Pontificis Scævola annotat *Macrobius*⁸. Nec aliter *Virgilius*⁹:

*Quippe etiam Festis quadam exercere diebus,
Fas & jura sinunt. Rivos deducere nulla
Relligio vetuit, segeti pratendere sepe,*

Insti-

(1) lib. v. A. U. C. 212. (2) lib. I. de Divinat. (6) lib. XXXVIII. v. 11. (3) in Vita Timothei. (4) (7) lib. I. Fastor. (8) lib. I. Sa- in Arcadicis & Phocicis. (5) lib. turnal. cap. 19. (9) Georg. I.

*Insidias avibus moliri, incendere vepres,
Balantemque gregem fluvio mersare salubri.*

III. Multa hic sunt, quæ legi Mosaicæ similia sunt, *Exodi*¹. Tantum quod maximus rigor aderat, adeoque lapidibus obruebatur ille qui ligna in Sabbatho collegerat, *Numer.*² Rigorem detergebat casus necessitatis, ad quem provocat Christus, *Matth.*³ Sed tamen illæ exceptiones quorundam erant, non omnium, adeoque Essæi ne quidem loco movebantur in Sabbato, etiam si naturæ purgatio juberet, *Iosephus*⁴. Similem de Sabbathi requie conceptum habebant illi, qui mori potius ob hostium impetum, quam adversus eos armis sese tueri volebant in Sabbatho, 1. *Maccab.*⁵ Ergo concursu Populi facto, ne omnes perirent, sanciverunt Asidæi decreto publico, quod irruentem Sabbatho hostem armis excipere vellent, 1. *Maccab.*⁶ Unde est celebre dictum in Misnâ Thalmudicâ: *Omne opus prohibetur in Sabbatho nisi sit pro animâ.* Quomodo etiam Romani in Saturni Feriis abstinebant bello. Scilicet, ut ipsi non lacefferent hostem, neque enim Saturni ævo fuisse bella credebant. Atqui cum eos laceffebat hostis, non-obstantibus Feriis vim vi repellebant, *Macrobius*⁷. De Sabbathi otio sacro vide adversarum sententiarum conflictum apud *Amesium*⁸, *Antonium Waleum*⁹, *Stephanum Curcellæum*¹⁰, *Hugonem Grotium*¹¹, *Ludovicum Capellum*¹², *Balduinum Waleum*¹³, *Abrahamum Heidanum*¹⁴, *Johannem Cocchium*¹⁵.

IV. Tempia ornabant ramis è lauru, olivâ, hederâ. *Virgilius*¹⁶:

Nos

(1) XII. 16. cap. XX. 8. 9. 10.
(2) XV. 32. (3) XII. 11. (4) lib.
II. de bello Judaic. cap. 7. (5)
XXXVI. 37. 38. (6) II. 39. (7)
lib. 1. Saturnal. cap. 7. 10. 16.
(8) lib. 11. Medulla Theolog. cap. 2.
dist. 10. (9) de Sabbatbo pag. 102.
(10) de esu Sanguinis & Sabbatbo
cap. 6. (11) in Annotatis Euan-

gelicis ad Matth. 12. pag. 223. &
ad Matth. 24 pag. 410. (12) in
Spicilegio post messem pag. 35. (13)
Commentario perpetuo ad Euange-
listas pag. 270. (14) Disputas. de
Sabbatbo num. 16. (15) de Sab-
batbo & quiete Novi Testamenti
pag. 39. (16) lib. 11. Æneid.

*Nos Delubra Deum miseris, quibus ultimus esset
Ille dies festâ velamus fronde per urbem.*

Et¹:

*Præterea fuit in testis de marmore Templum,
Conjugis antiqui miro quod honore colebat,
Velleribus niveis & festa fronde revinctum.*

Nec non domos privatas, Juvenalis²:

*Euncta nitent, longos erexit janua ramos
Et matutinis operatur festa lucerna.*

Persius³:

*Herodis venere dies, unctâque fenestrâ
Disposita nebulam pinguem vomuere lucerna
Portantes violas.* — — —

Unde constat, quod Lucernas etiam accenderint & disposuerint ardentes, de quo confer *Iustum Lipsium*⁴. Porro Templis reverentiam eam præstabant, ut in illis prohiberent spucare & mungere, *μη τίςου ἰδὲ σκοπέεσθαι*, inquit *Arrianus*⁵.

V. Præterea habebant Férias statas, quas peculiari titulo Diis his vel illis consecraverant. In tutelâ JUNONIS erant omnium mensium Calendæ. Ovidius⁶:

Uindicat Ausonias Junonis cura Calendas.

Ausonias dicit, quia carebant illis Græci, secundum proverbium: *Ad calendas Græcas*. Calendas Junii sacrificia dabantur Junoni Monetæ, de quibus meminit *Ovidius*⁷. Calendis Martii novus ignis in VESTÆ fano reponebatur, *Solinus*⁸, & eidem Divæ ejusdem mensis die sexto fiebant Sacra, quæ describit *Ovidius*⁹. Rursum IX. Junii Festum magnum Vestæ erat, quo die passim convivia ante focos agitabantur, asini floribus coronati & velut monilia è panibus minutis constricta ferentes, per Urbem circumducebantur, molæ sertis impositis ornabantur *Ovidius*¹⁰:

Ante

(1) lib. IV. *Æneid.* (2) Sat. 12. (7) lib. VI. *Faistor.* (8) in *Polybi-*
(3) Sat. 5. (4) lib. 1. *Electorum* flor. cap. 3. (9) lib. III. *Faistor.*
cap. 3. (5) lib. V. *Dissertation.* (10) lib. VI. *Faistor.*
Stoicar. cap. 11. (6) lib. 1. *Faistor.*

Ante focos olim scamnis confidere longis .

Mos erat , & mensa credere adesse Deos.

Nunc quoque cum fiunt antiqua sacra Vacuna ,

Ante Vacunales stantque sedentque focos.

Venit in hos annos aliquid de more vetusto ,

Fert missos Vesta pura patella cibos.

Ecce coronatis panis dependet asellis.

Et velant scabras florida ferta molas.

CEREALIA fiebant IX. Aprilis : matronæ imitatae luctum Cereris ob Proserpinam amissam , Urbem plantu implabant , vocabantque *Sacra Eleusinia & Nuptias Orcinas* , *Livius* ¹. Describit peculiari libro *Johannes Meursius*. In ejusdem Divæ honorem celebrabant *Ambarvalia* , lætam messem precati. Chorum ducebant Hierophantriæ : *Inscriptio* beneventana : FABIAE. ACONIAE. PAULINAE. C. F. FILIAE. ACONIS. CATULINI. V. C. EX. PRÆF. ET. CONSULIS. ORDIN. UXORI. VETTI. PRÆTEXTATI. V. C. PRÆF. ET. CONSULIS. DESIGNATI. SACRATÆ. APUD ELEUSINAM. DEO. BACCHO. CERERI. ET. CORÆ. SACRATÆ. APUD LAERNAM. DEO. LIBERO. ET. CERERI. ET. CORÆ. SACRATÆ. APUD ÆGINAM. DEABUS. TAUROBOLITÆ. ISIACÆ. HIEROPHANTRIÆ. DEO. HECATÆ. GRÆCO. SACRATÆ. DEÆ. CERERIS. *Gruterus* ² , *Virgilius* ³ :

Hac tibi semper erunt , & cum solennia vota ,

Reddemus Nymphis & cum lustrabimus agros.

Vocabant alias SUOVETAURILIA , testibus *Cato* ⁴ , *Festo Pompejo* ⁵ , & *Inscriptionibus* apud *Gruterum* ⁶. Nimirum Suem , Ovem & Taurum post maturatas fruges ter circum arva ducebant , omnesque cum jubilo & choro sequebantur , chorago primas ducente , qui coronâ quernâ ornatus carmen singulare in laudem Cereris decantabat , vino & lacte libabant , inde porcum immolabant. *Virgilius* ⁷ :

— An—

(1) lib. xxii. (2) in Volumine | xviii. de Verborum significat. 439.
pag. 309. num. 3. (3) Bucolic. 5. | (6) in Volumine pag. 119. (7) lib.
(4) de Re Rusticâ cap. 141. (5) lib. 1. Georgic.

Annua magna

*Sacra refer Cereri, latis operatus in herbis,
 Extrema sub casum hiemis, jam vere sereno,
 Tunc agni pingues & tunc molissima vina,
 Tunc somni dulces, densaque in montibus umbra.
 Cuncta tibi Cererem pubes agrestis adoret,
 Cui tu lacte favos & miti dilue Baccho,
 Terque novas circum felix eat hostia fruges,
 Omnis quam chorus & socii comitentur ovantes
 Et Cererem clamore vocent in tecta, neque ante
 Falcem maturis quisquam supponat aristis,
 Quam Cereri tota redimitus tempora quercu,
 Det motus incompósitos, & carmina dicat.*

Describit quoque Tibullus¹:

*Quisne adest, faveat, fruges lustramus & agros
 Ritus ut a prisco traditus extat avo.
 Bacche veni dulcisque tuis è cornibus uva
 Pendeat, & spicis tempora cinge Ceres.*

Nec vero hoc sacrificium a rusticis solum fiebat, sed Romani cives etiam ex instituto Romuli Urbem, pomerium, districtum totum intra quintum & sextum lapidem per duodecim Fratres Arvales, coësis victimis & fines obeundo lustrabant. *Plinius*², *Aulus Gellius*³, *Plutarchus*⁴. Et meminit *Lucanus*⁵:

*Mox jubet & totam pavidis a civibus urbem
 Ambiri & festo purgantes mœnia lustrò,
 Longa per extremos pomeria cingere fines
 Pontifices sacri quibus est permessa potestas.*

Confer *Inscriptionem Romanam* quam a *Fulvio Ursino* erutam profert *Janus Gruterus*⁶.

VI. Sacra DIANÆ fiebant XIII. Augusti. *Propertius*⁷:

*Hoc utinam spatiere loco, quodcunque vacabis
 Cynthia, sed tibi me credere turba vetat.*

Cum

(1) lib. II. Eleg. 1. (2) lib. XVII. | lib. I. Pharsal. (6) in Volumine
 cap. 2. (3) lib. VI. cap. 7. (4) in | pag. 117. 118. 119. 120. 121. 122.
 Questionibus Rom. num. 33. (5) | (7) lib. II. Eleg. 23.

*Cum videt accensis devotam currere tadis,
In nemus & Trivia lumina ferre Dea:*

Horatius¹:

*Quam nec ferre pedem dedecuit choris,
Nec certare joco, nec dare brachia
Ludentem nitidis virginibus, sacro
Dianæ celebris die.*

Mulierum Sacra erant, æque ab Urbe faces ardentes in Aricinum nemus, ubi Dea illa religiose colebatur, portabant. Venatores domi se quietos continebant, & Canes fertis redimitos laute habebant. Statius²:

*Ipsa coronat
Emeritos Diana canes, & spicula tergit,
Et tutas finit ire feras.*

Immolabantur ei Canes, ut notant Scholiastes³, & Lycophron⁴, ubi est *κυνόφασι θεῶν*, de quo multis agunt Bernhardus Realinus⁵, Johan. Brodeus⁶, Thomas Reine-sius⁷. Calendis Aprilis VENERI Sacra fiebant, ac mulieres coronatæ myrteis fertis per fontes & flumina sese lavabant. Ovidius⁸:

*Rite Deam colitis Latia matresque nurusque,
Et vos quæis vitta longaue vestis abest.
Aurea marmoreo redimicula demite collo,
Nunc alii flores, nunc nova danda rosa est,
Vos quoque sub viridi myrto jubet ipsa lavari.*

In ejusdem Divæ honorem XXIII. Aprilis peracta sunt VINALIA, quæ olim voverat Æneas prælio Mezen-tium aggressurus, victorque constituit, ut die illo Veneri liberalis copia vini effunderetur, atque illud a quovis petente biberetur, Plutarchus⁹, & Boxhornius¹⁰.

VII. Calendis Martii erant MATRONALIA, quia in honorem MARTIS obibant Matronæ, in testimonium feliciter dirempti prælii istius, cum inter medias

acies

(1) lib. II. Carm. 12. (2) lib. III. Sylvar. Carm. 1. (3) ad Theocriti Pharmaceutriam. (4) in Alexandræ. (5) in Variis annotat. cap. 13. (6) lib. I. Miscellan. cap. 24. (7) in Lectionibus variis lib. I. cap. 15. (8) lib. IV. Fa-flor. (9) in Quæst. Rom. num. 45. (10) Commentario ibid.

acies stando pugnantes Romanos ac Sabinos precibus suis ad pacem redegerant olim. Ovidius ¹:

An quia committi strictis mucronibus ausa

Finierant lacrymis Martia bella suis?

Nam reliquæ causæ ab eodem prolatae negligi possunt. Dona tunc Uxoribus dabantur a Maritis, Amicis, Cognatis. Tibullus ²:

Martis Romani festa venere Calenda,

Exoriens nostris hic fuit annus avis.

Et vaga nunc certâ discurrunt undique pompa,

Perque vias urbis munera, perque domos.

Munera de Strenis interpretatur Simon-Abbes³, in quo fallitur, nam Strenæ dabantur Calendis Januariis, uti dicam *infra*⁴. De muneribus istis porro vide *Horatium*⁵, *Martialem*⁶, *Suetonium*⁷. Eo ipso die Salii Martis Sacerdotes Festum Anciliorum inchoabant, ac deinceps peragebant inter epulas lautissimas & saltationes publicas (quæ tunc ævi pars religionis erant, ut constat è facto Davidis, 2. *Samuel*.⁸ & disceptatione *Saliani*⁹.) addebantque canticum *Mamurium Veturium*, id est, memoriam veterem, ut exponit *Varro*¹⁰. Nam Sabino-
rum, unde Numa oriundus erat, lingua isto ævo non aliter sonabat. Multis de hac re scribit *Ovidius*¹¹. Porro Decembris XIII. in campo Martio Equus immolabatur Marti, quoniam Equus esset pars magna præliorum, atque horum patronus Mars, *Plutarchus*¹². Martis comes BELLONA, ejusque Sacra fiebant III Junii per Sacerdotes, dictos *Bellonarios*, uti Scholiastes vetus ad *Juvenalem*¹³ monet. *Ovidius*¹⁴:

Mane ubi bis fuerit, Phœbusque iteraverit ortus,

Factaque erit posito rore bis uda seges:

Hac sacrata die Thufco Bellona duello

Dicitur, & Latio prospera semper adest.

N

De

(1) lib. v. *Faster*. (2) lib. i. (3) *VI. 14.* (9) *Tom. 3. Annalium*
Eleg. 1. (3) *Commentar. ad b. l.* *Vet. Testam. pag. 495. 496.* (10)
pag. 354. (4) *num. 8.* (5) *lib. lib. v. de LL.* (11) *l. d.* (12) *in*
111. Carm. 8. (6) *lib. v. Epigr.* *Quest. Roman.* (13) *Sat. 6.* (14)
85. (7) *in Vespasiano cap. 19.* *lib. vi. Faster.*

De cruentis ac vere immitibus Sacris testimonia multa colligi possent. Sanguinem de incis per gladiolum humeris, lacertis, femore, excipiebant parmulis, & Deæ offerebant. Tibullus¹:

*Hac ubi Bellona motu est agitata, nec acrem
Flammam, non & amens verbera torta timet.
Ipsa bipenne suos cadit violenta lacertos,
Sanguineque effuso spargit inulta Deam:
Statque latus præfixa veru, stat saucia pectus,
Et canit eventus quos Dea magna monet.*

Confer Tertullianum², Lactantium³. Faciebant tale quiddam Phœnices in honorem Bahalis & Molochi, Deut. 4 1. Reg. 5 Jerem. 6 Maimonides⁷.

VIII. Dies festus Mercatorum erat XV Junii, isque MERCURIO facer, & tunc de fonte Mercurii ad Portam Capenam adspergebant se Mercatores laureæ termite immerfo. Ovidius⁸:

*Templa tibi posuere Patres spectantia Circum
Idibus, ex illo est hac tibi festa dies.
Te quicumque suas profitentur vendere merces,
Thure dato, tribuas ut sibi lucra, rogant.
Est aqua Mercurii porta vicina Capena,
Si juvat expertis credere, numen habet.
Huc venit incinctus tunicâ Mercator, & urnâ
Purus suffusa, quam ferat, haurit aquam.
Uda fit hinc laurus, lauro sparguntur ab udâ
Omnia, quæ dominos sunt habitura novos.
Spargit & ipse suos lauro vorante capillos.*

VULCANALIA fiebant XXIII Augusti, Varro⁹. Nimirum pro avertendo incendio Urbis. Inscriptio Romana: HÆC. AREA. INTRA. HANC. DEFINITIONEM. CIPPORUM. CLAUSA. VERUBUS. ET. ARA. QUÆ. EST. INFERIUS. DEDICATA. EST. EX. VOTO. SUSCEPTO. QUOD. DIV. ERAT. NEGLECTUM. NEC. REDDITUM. INCENDIORUM.

(1) lib. 1. Eleg. 7. (2) in Apologetico cap. 9. (3) lib. 1. cap. 11. (4) 21. 5. (5) de Idololatriâ cap. 12. sect. 13. (6) lib. 5. Fastor. (7) lib. 7. de LL. (8) 21. 5. (9) 21. 5. 2. 2. 5.

RUM. ARCENDORUM. CAUSA. QUANDO. URBS. PER. NO-
 VEM. DIES. ARSIT. NERONIANIS. TEMPORIBUS. ET. HAC.
 LEGE. DEDICATA. EST. NE. CUI. LICEAT. INTRA. HOS.
 TERMINOS. ÆDIFICIUM. EXSTRUERE. MANERE. NEGOTIARI.
 ARBOREM. PONERE. ALIUDVE. QUID. SERERE.
 ET. UT. PRÆTOR. CUI. HÆC. REGIO SORTI. OBVEN-
 ERIT. LITATURUM. SE. SCIAT. ALIUSVE. QUIS. MAGI-
 STRATUS. VOLCANALIBUS. X. KAL. SEPT. OMNIBUS.
 ANNIS. VITULO. ROBIO. ET. VERRE. *Gruterus*¹, *Petrus Appianus*².
 Calendæ Januariæ erant cum primis celebres ex instituto Regis Numæ, & JANO consecratæ. Tunc designati Consules inibant consulatum & comitati frequente populo adscendebant in Capitolium, ubi Jovi (Opt. Max. offerebant juvencos, & thura adolebant, pro suâ quisque & publicâ salute. Ovidius³:

Cernis odoratis ut luceat ignibus æther,

Et sonet accensis spica Cilissa focus?

Flamma nitore suo Templorum verberat aurum;

Et tremulum summâ spargit in æde jubar.

Vestibus intactis Tarpejas itur in arces,

Et Populus festo concolor ipse suo est.

Jamque novi praeunt fasces, nova purpura fulget;

Et nova conspicuum pondera sentis ebur.

Hoc vocabant, aperire annum. Statius⁴:

Insignemque aperit Germanicus annum.

Strenam eo die (vel Apophoreta) mittebant Amici Amicis, Patroni Clientibus, Principes Subditis, & vice versâ accipiebant Clientes a Patronis, Subditi a Principibus, ita felicem anni successum voventes, instituto veteri quod Tatiûs Sabinus post factam cum Romulo pacem sancivit. Ovidius⁵:

At cur lata tuis dicuntur verba Calendis,

Et damus alternas accipimusque preces?

Exempla habent *Suetonius*⁶, *Plinius*⁷, *Dion Cassius*⁸;

N 2

Sym-

(1) in Volumine pag. 61. (2) in Collectaneis pag. 273. (3) lib. I. Fastor. (4) lib. IV. Sylv. carm. I. (5) lib. I. Fastor. (6) lib. II. cap. 57. lib. III. c. 34. lib. IV. c. 42. (7) lib. V. Epist. 14. (8) lib. LVII.

*Symmachus*¹, (& confer *Iustum Lipsium*².) Jano fiebant Sacra ex illis, quæ ipse orbis bono excogitaverat. Ovidius³:

Janæ tibi primum thura merumque fero.

Statuæ ejus laureæ novæ imponebantur, veteribus abjectis. Ovidius⁴:

*Laurea flaminibus quæ toto perstitit anno,
Tollitur, & frondes sunt in honore novæ.*

& adde *Solinum*⁵.

IX. SATURNALIA incipiebant XVII Decembris, & durabant quinque diebus, inde erat appendix duorum dierum, SIGILLARIA dicta. A Græcis & Insularis ordinata, quorum extorres Pelasgi in Italia confederunt, & Ferias illas consecraverunt, vivos homines pro victimis offerendo, quod crudele sacrificium Hercules abrogavit, & vivi hominis loco simulacrum fictile hominis (id *Sigillum* vocabant) in fluvium projicere eos docuit, *Festus Pompeius*⁶. Nam & in Sacris aliis, quæ re ipsâ exhiberi non poterant, simulabantur rite, erantque pro veris, & *Sacra dicis causâ facta esse* pronunciabatur, ut observat *Petrus Pithæus*⁷. Agitabant convivium septem diebus, & dona invicem dabant capiebantque, *Martialis*⁸. Saturni Simulacrum, quod alias semper catenis alligatum stabat ne concideret, (perinde ut alia hoc fulcimento indigebant) tunc solutum & vinculis exutum erat. Statius⁹:

Saturnus mihi compede exsolutâ,

Et multo gravidus mero December.

Tunc Domini invitabant eis: argumentis quod seculis illis, quæ propius ab origine rerum aberant, perinde liberi fuissent omnes. ἰδεὶς ἐπ' ἑμὲ δ' ἄλ' ὧ, ait Saturnus ipse apud *Lucianum*¹⁰. *Martialis*¹¹:

Unctis

(1) lib. 2. Epist. 28. (2) *Notis ad Tacitum lib. 14. Annalium num. 151. 152.* (3) lib. 1. *Fastor.* (4) lib. 111. *Fastor.* (5) in *Polybistor. cap. 3.* (6) in *Fragmentis a Fulvio Ursino editis pag. 206.* (7) lib.

21. *Adversarior. cap. 8.* (8) lib. 14. *Epigram. 46. lib. 214. Epigram. 3.* (9) lib. 1. *Sylvar. carm. 6.* (10) *Dialog. 1. Κρονίων.* (11) lib. 21. *Epigram. 7.*

*Unctis falciferi senis diebus,
Regnator quibus imperat fritillus,
Versus ludere non laborioso,
Permittis, puto, pileata Roma.*

Uncti dies sunt Feriæ, quod tunc epulis assiderent, & *falcifer senex* est Saturnus. Cætera pertinent ad ludos promiscuos, & *pileata Roma* dicit, quod tunc Domini libertatem pro tempore darent Servis, atque hi pileis uterentur tantisper. Pileus est libertatis signum, *infra*¹, *Dion.*² ἐν τοῖς Κρονίοις οἱ δῦλοι τὸ π̄ δεσποτῶν χῆμα μεταλαμβάνοντες ἑορτάζουσιν. Catullus³:

Saturnalibus optimo dierum.

Nam & Pueri ipsi tunc gaudebant, plaudentes dicebant, σήμερον Σαλευγενάλια ἀγαθὰ, teste *Ephicteto*⁴. *Bona Saturnalia* hoc sensu dixit *Martialis*⁵:

Iste tibi faciet bona Saturnalia porcus.

Et prodente eodem clamabant, *Io Saturnalia*⁶. Confer *Solinum*⁷, *Athenæum*⁸. Tale Festum erat Sacceæ apud Babylonios, de quo retuli *supra*⁹.

X. PLUTONI Sacra erant FERALIA, celebrata XVIII. Febr. Ad Sepulchra defunctorum epulas deferbant amici, quas in pauperum usus erogabant, imitati Græcorum mores ἐν τοῖς περὶ δειπνοῖς. Locus *Tobiæ*¹⁰: *Effunde panes tuos in sepulturam iustorum*, alium habet sensum. Sepulto aliquo viro bono proximos ejus solabantur mittendo cibos & vinum optimum, quod constat ex *Jer.*¹¹. Cæterum apud Sepulcra epulari & facere δολὰς ὑπερβολῆς non erat mos Hebræorum. *Æneas* primus instituit, deinde cum oblita erant, ad usum revocavit *Numa Pompilius* ingens Cerimoniarum magister, *Ovidius*¹², *Macrobius*¹³, Eidem consecrata erant LEMURIA, quæ peragebantur IX. XI. XIII. Maji pro depellendis Lemuribus, id est, spectantibus & nocturnis

N 3 ter-

(1) lib. iv. cap. 1. sect. 4. (2) lib. lviii. (3) *Epigram.* 14. (4) xiv. cap. 17. (9) cap. 6. num. 15. (10) cap. 14. 18. (11) xvi. 7. 12) apud *Arrianum*. (5) lib. xiv. *Epigram.* 70. (6) lib. xi. *Epigr.* 2. (7) lib. 11. *Fastor.* (13) lib. 1. *Saturnal.* cap. 13. (8) lib. (7) in *Polybistor.* cap. 3. (8) lib.

terriculis, concitatis per Manes, uti putabant, in quos esset summum imperium Plutonis. Horatius¹:

Quin ubi perire jussus exspiravero,

Nocturnus occurram furor:

Petamque vultus umbra curvis unguibus,

Qua vis Deorum est Manium.

Origo est a Romulo, qui Remum fratrem occiderat, novamque urbem crudeli victimâ inauguraverat, inde spectris nocturnis vexatus, quotannis Sacra manibus ejus peragenda ordinavit, folio regaliter instrato & coronâ aureâ impositâ velut in honorem consortis regni, Virgilius²:

— — — *Remo cum fratre Quirinus*

Jura dabunt. — — —

Nimirum propter Sacra instituta illa quæ Remum fratris collegam esse pronuntiabant. Adversus quem sensum frustra conatur Servius³. Postero ævo sunt addita quædam, ut narrat Ovidius⁴:

Hinc ubi sustulerit formosa ter Hesperus ora,

Ter dederint Phæbo sidera victa locum,

Ritus erit veteris nocturna Lemuria sacri,

Inferias tacitis Manibus illa dabunt, &c.

XI. LIBERALIA, (αι Διονυσίων ἑορταί 2 Maccab.⁵) in BACCHI honorem plurima erant, præcipua vero XVII. Martii a vetulis hederâ coronatis, domi apud foculum peracta sunt, eaque describit prolixè Ovidius⁶. Alia erant XXIV. Decembris, dicta BRUMALIA. Nam *Byomius* est Bacchus. Romulus instituit ac tribus ordine diebus Senatum totum convivio magnifico excepit, uti refert *Cælius Rhodiginus*⁷. BACCHANALIA fiebant mense Octobri tribus diebus ultimis, Viri Foeminis, Virginibus Juvenes permixti, nudi, pampinis coronati, femoralia alligati, manibus gerebant thyrsos, id est, hastas foliis hederæ obductas, vel pampini. Propertius⁸:

Hac

(1) lib. v. Carm. 5. (2) lib. v. Fastor. (5) vi. 7. (6) lib. 1. Æneid. (3) Commentar. ad 111. Fastor. (7) lib. xxvii. c. 24. lib. 1. Æneid. pag. 199. (4) lib. (8) lib. 2. 11. Eleg. 2.

Hac ederas legit in thyrsos. —

Virgilius¹:

Et foliis lentas intexere frondibus hastas.

Et²:

Ast alia tremulis ululatibus aethera complent,

Pampinasque gerunt incincta pellibus hastas.

Dicit, *incincta pellibus*. Gerebant enim pelles cervorum in quibusdam partibus corporis, ut omnes insanix numeros in sacris insanis complerent. Nocte mediâ accensis facibus ductorem habentes Orgiophantam per Urbem discurrebant saltantes, canentes modis inconditis (ταυρόφθογοι, ut ait *Æschylus*³.) & ingeminantes suum illud βαρχινὸν ὀμόφθελμα (uti vocat *Demosthenes*⁴.) *Evohe*.

Evohe Bacche fremens, —

ait *Virgilius*⁵. & plura habent *Catullus*⁶, nec non *Horatius*⁷:

— Et lyceum Menas flexura corymbis

Evion ingeminat, — — —

ait *Persius*⁸. *Inscriptio Peuteolana*: LIBERO. PATRI. SACRUM. T. T. FLAVII. ECLECTIANUS. ET. OLYMPIANUS. FIL. EJUS. SACERDOTES. ORGIOPHANTÆ. *Gruterus*⁹. Discurrebant per amentix speciem, ut nec vultus nec gestus comptus maneret. Hoc est, *thiasos inducere Baccho*, uti loquitur *Virgilius*¹⁰. Nam *thiasos* exponunt *Servius*¹¹, *Taubmannus*¹², quod sint *chorus orgia celebrantium cum vociferatione & saltu*, ἡὺς αἶνον. Res cum stupris multis conjuncta erat, unde permotus Senatus abrogavit demum nequissima Sacra (tantum quod Julius Cæsar partem Sacrorum restauravit) quæ cum famæ & pudicitix damno præsentī fiebant, ne quis patrifamilias perpeffi adulterii suspitione careret, *Livius*¹³, *Persius*¹⁴, *Juvenalis*¹⁵, *Augustinus*¹⁶.

N 4

XII.

(1) *Bucolic. v.* (2) *lib. vii.* (3) *num. 9.* (10) *Bucolic. v.* (11) *Æneid.* (3) *ὁ Ἡρόδοτος.* (4) *Oratione contra Ctesiphontem.* (5) *in Notis pag. 23.* (12) *Commentario ibid. pag. 52.* (13) *lib. xxxix.* (14) *Sat. i.* (15) *Sat. 59.* (7) *lib. ii. Carm. 19.* (8) *vi.* (16) *lib. vii. de Civit. Dei Sat. i.* (9) *in Volumine pag. 66.* *cap. 21.*

XII. Neque TELLURI vice unâ fiebat Sacrum Primum erat XXIV. Januarii, quod SEMENTINAS FERIAS vocabant, & pro frugum incremento orabant, *Ovidius*¹. Secundum erat HILARIA, cum rogabant ut Terra vellet benignam vim Solis admittere frugum bono, *Macrobius*², *Herodianus*³. Quod enim *Cælius Rhodiginus*⁴ refert, *Hilaria fuisse consecrata Pani*, haud dubie falsum est. Tertium Calendis Maji a foeminis peragebatur in ædibus Pontificis Maximi nocte silente, neque ibi maribus adesse licebat, adeoque Clodius Tribunus, qui Muciam Cæsaris uxorem amabat, veste muliebri indutus & sacrificantium foeminarum turbæ permixtus ædem Cæsaris P. M. intravit, ut amicam salutare posset, agnitus vero a Cæsaris matre Aureliâ & accusatus gravi censurâ notabatur, Cæsar diverit Muciam, *Vellejus Paterculus*⁵, *Dion Cassius*⁶, *Plutarchus*⁷, *Cicero*⁸. Sunt etiam testimonia Poëtarum. *Tibullus*⁹:

*Exibit quam sæpe, cave: seu visere dices
Sacra Bona maribus non adenda Dea.*

*Propertius*¹⁰:

*Femineæ loca clausa Dea, fontesque piandos
Impune & nullis Sacra resecta viris.*

Juvenalis *saturnus*¹¹:

*Solis ara Dea maribus patet, ite profana
Clamatur.* ——— ———

Et prolixius¹²:

*Nota Bona Secreta Dea, cum tibia lumbos
Incitat, & cornu pariter vinoque feruntur
Attonita, crinemque rotant ululante Priapo
Menades!* ——— ———

Hoc Festum appellabatur *Damium*, a contrarietate, quod minime esset δημόσιον vel publicum, teste *Festo*¹³, unde

(1) lib. 1. *Festor*. (2) lib. 1. *rat. de Responsis Arusp.* (9) lib. *Saturnal. cap. 21.* (3) lib. 1. *His-* 1. *Eleg. 7.* (10) lib. 14. *Eleg. 10.*
flor. (4) lib. VII. *cap. 16.* (5) (11) *Sat. 2.* (12) *Sat. 6.* (13)
lib. 11. (6) lib. XXXVII. (7) in lib. 17. *de Verber. significat. pag.*
Vitis illustribus pag. 349. (8) Q- 277.

unde citant *Lilius Gyraldus*¹, *Janus Guilielmus Laurembergius*², *Adrianus Turnebus*³. Rectius : est notatio a consentaneis , quia vere publicum erat, nempe pro salute Populi totius fiebat, ut scribit *Cicero*⁴, & sequuntur *Antonius Muretus*⁵, *Joh. Gerh. Vossius*⁶. Hinc est illud *Juvenalis*⁷ :

Pro Populo faciens quantum Lausella bibebat.

Mulieres ad insaniam fere poculis evacuandis chorisque ducendis exercebant sese, ita impudice multa, multa incesse gerebantur. Et tamen magna puritas animorum morumque Sacris illis prætendebatur, ut etiam *pittura animalium masculorum contegerentur*, teste *Seneca*⁸. Quartum erat XIX. Decembris, & vocabant OPALIA, Venerabantur Deam, ut quicquid frugum horreis reconditum habebant, læti & vegeti consumerent, *Macrobius*⁹.

XIII. HERCULIS Sacra erant V. Junii, nam ille est *Deus Fidius* vel *Semo Sancus*, de quo agit, *Ovidius*¹⁰. LARALIA fiebant Calendis Maji ad conciliandos Deos domesticos pro civitatis & familiarum salute, *Ovidius*¹¹. Tunc immolabant porcum. *Tibullus*¹²;

At nobis arata Lares depellite tela.

Hostia erit plenā mystica porcus harā.

Ita enim *Iustus Lipsius* emendat, bene ad sensum, quem *Scaliger*, *Passeratius*, *Gebhardus* obscure ediderunt. A *Lipso* non dissentit *Muretus*¹³, sed de Cereris Festo locum explicat, quem sequitur *Abbes Gabbema*¹⁴. Ad Laralia pertinere, verba expressa ostendunt, estque *mystica*, id est, præpinguis & nullā sui parte mutilus, mancusve. Hoc enim diligenter in toto victimarum genere observabant, ut dicemus *infra*¹⁵. In eorundem honorem XXVII. Junii Encænæ quædam erant, vir-

N 5

gines-

(1) *Syntagm.* 4. pag. 141. (2) in *Antiquario* pag. 120. (3) *Notis ad lib. 11. de Legibus.* (4) *l. d.* (5) *lib. xix. Variarum Lctionum* cap. 11. (6) in *Lexico Etymologico* pag. 174. (7) *Sat. 9.* (8) *Epist.*

98. (9) *lib. 1. Saturnal. cap. 10.* (10) *lib. vi. Fastor.* (11) *lib. v. Fastor.* (12) *lib. 1. Eleg. 11.* (13) *lib. 111. Var. Lect. cap. 7.* (14) in *Notis variis* pag. 295. (15) *cap. xi. dist. 12.*

ginesque contexebant ferta & corollas, *Ovidius*¹. Denique propter Lares etiam erant COMPITALIA XXII. Decembris. Ac quia paucis ante diebus fuerant Saturnalia, laboribus servorum missionem aliquam adferentia, Compitalibus quoque porro licebat vacare eis & genio indulgere, ut deinceps ad ferendos labores magis prompti essent, *Dionysius Halicarnass.*². Itaque *Martialis*³:

*Cingunt serenum lactei focum verna,
Et larga festos lucet ad Lares silva.*

Ordinaverat illa Tarquinius Superbus, & cædebatur puer pro victimâ, sed Junius Brutus Consul pulso Rege, actisque ejus omnibus rescissis, hoc etiam crudele Sacrificii genus prohibuit, ac papaveris vel alii caput Laribus immolari jussit, *Macrobius*⁴, *Daniel Heinsius*⁵. Addebantur læc & olivum pingue. *Virgilius*⁶:

*Pocula bina novo spumantia lacte quotannis,
Craterasque duos statuas tibi pinguis olivi.*

In *Catalectis Virgilianis* sunt uncta Compitalia. Nimirum epulas struebant Laribus, quas pauperibus deinde erogabant. Erant epulæ e carnibus suillis. *Propertius*⁷:

Parva saginati lustrabant compita porci.

Demum etiam per Calendas singulas Rustici offerebant Laribus thura, fruges, porcā. *Tibullus*⁸:

Reddereque antiquo menstrua thura Lari.

*Horatius*⁹:

*Cælo supinas si tuleris manus
Nascente Lunâ, rustica Phidile:
Si thure placaris & hornâ
Fruge Lares avidaque porcâ.*

XIV. ANNÆ PERENNÆ Festum erat XV. Martii. Bibebant affatim & pro cyathorum numero florentem sequentium annorum seriem comprecabantur. *Ovidius*¹⁰:

Idi-

(1) lib. vi. *Fastor.* (2) lib. iv. | col. 5. (7) lib. iv. *Eleg.* 1. (8) lib.
(3) lib. iii. *Epigr.* 57. (4) lib. i. | i. *Eleg.* 3. (9) lib. iii. *Carm.* 23.
Saturnal. cap. 7. (5) *Notis ad* | (10) lib. iii. *Fastor.*
Silium Italicum pag. 33. (6) Bu-

*Idibus est Anna festum geniale Perenna,
Hanc procul a ripis advena Tibri tuis.
Plebs venit & virides passim disjecta per herbas
Potat & accumbit cum pare quisque sua.*

Et paulo post:

*Sole tamen vinoque calent, annosque precantur,
Quot sumunt cyathos, ad numerumque bibunt.*

PALILIA erant XXI Aprilis, & rogabatur Pales, ut felices partus daret pecori, tabem ac lupos prohiberet, salubria pascua efficeret. Describit prolixè *Ovidius*¹. Pastor sub initium auroræ adolebat suffimentum è favillâ vituli, sanguine equi & fabæ stramine, lustrabat pecus ac stabula omnia aquâ, incenso sulphure, admittis foliis lauri, offerebat libum de milio, lacte & sapâ, id est, vino decocto. Sacris exactis Pastores aquâ respergebantur, cœnæ parabantur, quibus finitis sub noctem ignes è stramine accendebantur, quos transilicabant, ut corpora sua expiarent. Inde *Persius* dicit²:

————— *fumosa Palilia feno.*

Tibullus³:

*At madidus Baccho sua festa Palilia Pastor
Concinet, a stabulis tunc procul este lupi.
Ille levis stipula solennes potus acervos
Accendet, flammâs transilietque sacras.*

Propertius⁴:

Annuaque accenso celebrare Palilia feno.
In hoc Festum Natalis dies Urbis communi Quiritum devotione referebatur, Propertius⁵:

*Urbi festus erat, dixere Palilia patres,
Hic primus capit mœnibus esse dies.
Annua pastorum convivium, lusus in urbe,
Cum pagana madent fercula divitiis.
Cumque super raros fœni flammantis acervos
Trajicis immundas ebria turba dapes.*

Vel-

(1) lib. xv. Fastor. (2) Sat. 1. (4) lib. xv. Eleg. 1.
(3) lib. 11. Eleg. 5. (5) lib. xv. Eleg. 4.

Vellejus Paterculus¹: *Romulus Martis filius Romam Urbem Palilibus in Palatio condidit. De quibus Principis Urbis initiis porro vide Joseph. Scaligerum², Onusfrum Panvinum³, Calvisium⁴, Petavium⁵.*

XV. FAUNALIA erant V. Decembris, & vero in pratis & nemoribus, hœdo & vino sacrificium fiebat Fauno, Dæmoni meridiano. Describit Horatius⁶:

*Faune Nympharum fugientum amator,
Per meos fines & aprica rura
Lenis incedas, abeasque parvis
Aquis alumnis.*

*Si tener pleno cadit hœdus anno,
Larga nec desunt Veneris sodali
Vina cratere, vetus ara multo*

Fumat odore:

*Ludit herbofo pecus omne campo,
Cum tibi nona redeunt Decembres,
Festus in pratis vocat ocioso,*

Cum bove pagus.

Dicit, *lenis incedas*; id est, ita ut non noceas, & cum dicit, *cum tibi nona redeunt*, notat Festum anniversarium.

C A P. XI.

De Sacrificiis eorumque requisitis.

I. QUOD Sacrificia non sint inventum aliquod humanum, sed ab ipso Deo præscripta, recte contendunt Peucerus⁷, J. G. Stuckius⁸, Wolff. Francius⁹, Andreas Rivetus¹⁰ adversus Bellarminum¹¹, Gregorium de Valentia¹², Hugonem Grotium¹³, qui a mero naturæ instinctu

(1) lib. 1. *Histor.* (2) lib. 9. *de Emendat. Temp.* pag. 212. (3) *Commentariis ad lib. 1. Fastorum* pag. 15. (4) in *Isagogâ Chronol.* cap. 10. (5) in *Rationariopart. 1.* lib. 11 cap. 7. (6) lib. 111. *Carm.* 18. (7) *de Divinatione sol.* 137.

(8) *de Sacris & Sacrificiis Gentilium* pag. 10. (9) *de Sacrificiis* Disp. 1. 2. 3. (10) *Exercit. 42. in Genesin.* (11) libro 1. *de Missâ* cap. 20. (12) lib. 1. *de Missâ* cap. 4. (13) *Notatis ad Genes. 14. 3. & ad Exodum cap. xv. vers. 26.*

stinctu derivant illa. Apud Pios ante diluvium, ac porro in Populo Dei seculis insecutis, erant pars necessaria Religionis, sensu morali quod beneficiorum multorum a Deo in homines collatorum solennem recordationem ad animos revocarent: sensu eminenti vero, ut Messiam, qui se humani generis Vadem obtulerat, inculcarent. Ac de priori quidem multa docent *Rabbinus Levi Ben-Gerson*, *Salomoh Jarchi*, *Aben Esdras*¹, *Maimonides*². De posteriori nihil occurrit, sed eleganter proponit *Apostolicus Scriptor Epistole ad Hebraeos*. Referunt *Cabalista*, nisi peccavisset Adam, שכינה semper praeesto futuram in humanâ conversatione, abiisse vero, cum peccavisset Adam in coelos, inde ad nos per Sacrificia devocari, *R. Salomoh Levita*³, *R. Jehuda Levita*⁴, *R. Menasseh*⁵. Notant Sapientes illi finem verum, est enim שכינה Messias (de quo vide *Auctaria nostra ad Pappum*⁶) ad quem verâ fide apprehendendum, operosus Sacrificiorum apparatus a *Mose* descriptus oppido manucebat. Quanquam apud plurimos obtinerent deinde opiniones pravæ, Sacrificia esse Deo satis, fuso cruore & carnibus exustis, interim animis vitæque studiis in diversa abrepti morum improbitatem externâ pietatis specie velabant, *Psal.*⁷, *Esaï.*⁸, *Jerem.*⁹. Frustra vero etiam se torquet *Jamblichus*¹⁰, ubi multa conatur ut rationem reddat, quare Dæmones victimis delectarentur. Neque enim eum, qui victimarum omnium Antitypus est, & cujus honorem Cacodæmones fraudulenter ad se rapuerunt, cognovit Paganismi obstinatus affectator & iceleratus Planetarius.

II. Apud Paganos mera laniena erat, itaque *Porphyrius*¹¹ vere scribit, morem immolandi hostias esse crudeli-

(1) <i>Commentariis ad Legem.</i>	1. <i>Levitic.</i> (6) pag. 6. 7. (7)
(2) <i>in Moreb Nevachim lib. III.</i>	L. 2. (8) I. 10. (9) VI. 20.
cap. 32. (3) <i>in Dibre Salomob.</i>	(10) <i>de Mysteriis Aegyptiorum.</i>
(4) <i>in Cussari lib. XI. cap. 1.</i> (5) <i>Con-</i>	(11) <i>libro II. de Abstinentiâ.</i>
<i>ciliatore ad Pentateuchum quæst.</i>	

delitatis plenum & ad expiandos Deos minus aptum.
Verba sunt veteris Poëtæ,

Τῆς ὠδὲ μῶρε' ἢ λίαν ἀνεμῆ' ὅ
Εὐπὶς ὁ ἀνδρῶν ὅσος ἐλπίδι θεός
Ὅσῶν αἰσάρκων ἢ χολῆς πυρεμῆ' ἥ,
Ἄ' ἢ κυσὶν πφίῳσιν ἔχ' βρώσιμα,
Χαίρειν ἀπανίας ἢ γέρας λάχεν πῶδε.

*Porphyrus*¹. Scilicet, hoc veterum in Pythagoræ scholâ dogma erat, quod imitati Esseni pars Judæorum, non cædebant victimas, unde patet, male *Gretserum*², inferre, Essenos fuisse Christianos, de quâ nobili controversiâ amplas disquisitiones instituimus *Auctariis ad Pappum*³, & illis adde *Rodolfum Hospinianum*⁴. Pagani de Messiâ, qui pretium integrum Sacrificiis conciliabat, prorsus ignorabant. Testantur verbis expressis:

Cum sis ipse nocens, moritur cur victima pro te?

*Dionysius Cato*⁵, (quanquam ista *Catonem Romanum* habere autorem, neget *Boxhornius*⁶.) Et inutilem esse victimarum oblationem, ubi animus vitiorum fordibus oppletus est, scribunt alii. *Ovidius*⁷: *

*Non bove mactato cœlestia numina gaudent,
Sed qua præstanda est & sine teste, fide.*

*Persius*⁸:

*Dicite Pontifices, in sacris quid facit aurum?
Quin damus id Superis, de magnâ quod dare lance
Non possit magni Messala lippa propago,
Compositum jus fasque animo, sanctosque recessus
Mentis, & incoctum generoso pectus honesto,
Hac cedo, ut admoveam templis & farre litabo.*

*Horatius*⁹:

——— ——— *Te nihil attinet
Tentare multa cade bidentium*

Par-

* Ep. Acont. 181.

(1) l. d. pag. 35. (2) *Apologia ad Steinium* pag. 22. (3) pag. 45. (4) *de Origine Monachatus* lib. 1. pag. 28. (5) lib. IV. dist.

15. (6) *ad Quest. Roman. num.*
14. (7) *Epist. xviii.* (8) *Sat.*
2. (9) *lib. III. Carm. 23.*

Parvos coronantem marino

Rore Deos fragilique myrto.

Immunis aram si tetigit manus :

Non sumptuosa blandior hostia ,

Mollibit averfos Penates

Farre pio & saliente mica.

Sensus est : Puræ manus & vita bene acta Deo magis placent quam Sacrificiorum copia. Quod idem dicunt *Plato*¹, & *Pythagoras*² apud *Philostratum*.

III. Cum operari Sacris inciperent Sacerdotes, victima adstabat*, Aræ circumdabant vittam, id est, velum laneum recens nullis usibus aliis ante adhibitum. *Virgilius*³:

——— *Molli cinge hac altaria vittâ.*

Laneum orbem vocat *Propertius*⁴. Precabantur, ut Deus, quisquis esset, lubens acciperet, ac propitius esse vellet. *Κύριε ἐλέησον* est apud *Arrianum*⁵, (quod deinde in Sacra sua transtulerunt Christiani, uti ex *Litaniis* constat, de quibus librum peculiarem scripsit *Nicolaus Serarius*, & illi adde *Baronium*⁶, *Rodolfum Hospinianum*⁷.) Orabant vero manibus Aram tangentes, & preces solemnes voce alterius præeunte recitabant, ne ipsi cogitationibus abrepti impingerent. Clamabant *Flamini* & *Camilli*, ut præsentibus faverent linguis, *supra*⁸. † *Tibicines* vero etiam perstrepebant lituis & tibiis. †*

Inscriptio Romana : DIIS. MAGNIS. ULPIS. EGNATIUS. FAVENTINUS. V. C. AUGUR. P. V. B. P. R. Q. PATER. ET. HIEROCERYX. D. S. I. M. ARCHIBUCULUS. DEI.

* *Lucianus de Sacrif. p. 368. προερχοι τῷ ζευγὶ.*

† Totum ritum in Sacrificiis usitatum, prout auctor hic descripsit verbis, spectandum oculis præbet tabella in sequenti pagina 208. collocata, quam ex *Traiani columna* *J. Gutherius l. 11. de Jure Pontif. c. 14.* inseruit.

†* Vide *Herodianum* 5, 3, 15. & 5, 5, 19. *Ovidium ep. Acont. 235.*

——— Cum jam data signa sonabunt,

Tinctæque votivo sanguine Delos erit.

Plutarchus de Aud. poet. tibiz & chori in sacris meminit.

(1) in *Alcibiade*. (2) *lib. 1.* | *Notis ad Martyrologium Romanum*
de Vita Apollonii Thyanaei. (3) | *pag. 182.* (7) in *Historia Sacra-*
Bucolic. 8. (4) *lib. 14. Eleg. 7.* | *mentaria lib. 111. pag. 207.* (8)
(5) *lib. 11. Dissertat. cap. 7.* (6) *6. 12. dist. 2.*

DEI. LIBERI. HIEROFANTA. HECATÆ. SACERDOS.
 ISIDIS. PERCEPTO. TAUROBOLIO. CRIOBOLIOQUE. IDI-
 BUS. AUGUSTIS. D. D. N. N. VALENTE. AUG. V. ET.
 VALENTINIANO. AUG. CONSS. FELICITER. VOTA. FA-
 VENTINUS. BIS. DENI. SUSCIPIT. ORBIS. UT. MACTET.
 REPETENS, AURATA, FRONTE. BICORNES. *Gruterus*¹.
Hieroceryx est ἱεροκυλπιγής, & de vocabulo κέρυξ vide
 quæ scripsimus antea². De auratâ fronte victimarum
 est *infra*³. *Virgilius*⁴:

Inflavit cum pinguis cbar Tyrrhenus ad aras.

Tyr-

(1) in Volumine pag. 27.

(2) cap. I. num. 21.

(3) *dist.* 8.

(4) *lib.* II. *Georg.*

Tyrrhenus ait, quoniam ab Etruscis Sacra exquisita acceperant, & indidem usus tibiæ. Eburneæ erant, quomodo in Hebræorum Sacris fuerunt arietinæ, uti *Jos. שופרות הובלים* vertunt *Chaldaus*, *Symmachus*, *Rabbinus Kimchi*, *Joh. Buxtorfius*². Quod enim *Andreas Masius*³, *Johan. Gerh. Vossius*⁴, negant, arietum cornua potuisse adhiberi, solida illa & ad sonum cienda inepta, prorsus evanidum est. Poterant arte excavari, ut sono faciendo maxime idonea essent. Tibiis perstrepebant ideo, ne vel minimus vocis sonitus exaudiretur, quo Sacra profanari possent. Adco stricte oportebat Sacerdotem inhærere devotioni. Porro conficiebant vinum, thura & molam falsam.

IV. Vinum † dabant fictilibus pateris, quas vocabant *Simpuvium*, ut *Plinius*⁵, *Juvenalis*⁶, *Arnobius*⁷, *Nonius Marcellus*⁸, (de quo vocabulo multis inquit *Adrianus Junius*⁹,) vel *Simpulum*, ut *Varro*¹⁰, ubi est, a sumendo *Simpulum* nominaverunt. Prolixè quærent *Philippus Rubenius*¹¹, *Stewechius*¹², *Johan. Gerh. Vossius*¹³, *Franciscus Junius*¹⁴, *Lazarus Baifus*¹⁵, de vocis natalibus, verum sine dubio est a *Tyrrhenis*, & ad hos quidem venit ab Oriente. פפל invenitur *Judic.*¹⁶ ubi *Simpulum* vertit *Tremellius* insistens proprietati derivationis, quod laudant *Grotius* & *Drusius*¹⁷, *Buxtorfius*¹⁸, *Christ. Becmannus*¹⁹. *Chaldaus Jonathan* exprimit פפלי, quod est Græcorum Φιάλη. *Alexandrini* habent λεπάλω, non ita bene. *Simpulo* vinum in Sacris libabant, atque eo sensu vocem Ebræam usurpant *Salomoh*²⁰,

O &

† V. *Herodianus* 5, 5, 12.

(1) v. 1. 4. (2) in *Lexico Thalmudico* pag. 929. (3) *Commentar. ad b.l.* (4) in *Lexico Etymologico* pag. 271. (5) lib. xxxv. cap. 12. (6) *Sat.* 6. (7) *tib.* 1v. *advers. Gentes* pag. 148. (8) de proprietate *Vocum* cap. 15. *dist.* 12. (9) *lib.* 31. *Animadvers. cap.* 10. (10) *lib.* 1v. de *LL.* pag. 31. (11) in *Electis lib.* 11. cap. 8. (12) *Nota-*

sis ad Arnobium pag. 107. (13) in *Lexico Etymologico* pag. 262. & 474. (14) *Notis ad Apologeticum Tertulliani* cap. 13. (15) de *Vasculis* pag. 99. (16) v. 25. cap. vi. 38. (17) *Notis ad b.l.* (18) in *Lexico Thalmudico* pag. 1526. (19) de *Originibus LL.* pag. 991. (20) ad cap. 2xix. *Exod.*

& *Thalmudista*¹. Agnoverat *Scaliger*², quod Syriaci usus sit, verum mutat sententiam vultque potius ut sit a Græco σίφων, unde *Simpon* primitivum & porro diminutivum *Simpulum*³. Nos retinemus priorem viam. *Apulejus*⁴: *Simpulo & catino fœtili sacrificat*. *Suetonius*⁵: *Nihil invenit præter tepidam in arâ favillam, atratumque juxta senem in catino vitreo thus tenentem & in calice fœtili merum*. Hic calix fœtilis est *Simpulum*. Dabant ita, ut ipsi gustarent leviter & adstantibus circumquaque ad pitissandum præberent. Qui præbebat hæc pocula, erat *Præfultor*, & actio tota erat *libare*. Hinc exponitur illud *Judic.*⁶: *Num derelinquam mustum meum quod latificat Deum & homines?* Vinum inserviebat ad libamina, idque purum, sive liquidum. *Virgilius*⁷:

Ter liquido ardentem persudit nectara Vestam.

Removebatur spurcum, ἀναθυστρον, ἀχρεῖον, videlicet, ubi aqua admixta erat, aut quod cœlesti igne afflatum, dicente *Festo*⁸.

V. Thura ex acerris (in quibus hætenus asservabantur) prolata, vel adolebant in thuribulis, vel ingerebant focis, ἀναθυσίαν celebrem, unde Arabum & Sabæorum regiones cumprimis quæsitæ sunt a mercatoribus, nec enim præter eas aliquæ thus generant. *Plinius*⁹, *Strabo*¹⁰, *Theophrastus*¹¹.

———— *Solis est thurea virga Sabæis*, alt *Virgilius*¹². Et recens nato JESU in Bethlehem Magi ab Oriente, id est, ex Arabiâ profecti cum donariis aliis offerebant thus, ut sciri posset unde venissent, de quâ re scripsimus in *Anætaris*¹³, & consentit *Hugo Grotius*¹⁴. Rursum *Virgilius*¹⁵.

*Ipsa Paphum sublimis abit, sedesque revisit
Lata suas, ubi templum illi centumque Sabæo*

Thure

[1] in *Succab.* [2] *Conjessaneis* *scat. pag. 444.* [9] *lib. xvi. cap. 13. 14. 17.* [10] *lib. xvi.* [11] *lib. ix. Histor. plantar.* [12] *lib. 11. Georg.* [13] *pag. 258.* [14] *Notis ad Evangelistas pag. 28. 29.* [15] *lib. 1. Æneid.*

Thure calent ara, fertisque recentibus balant.

Statius¹:

*Pande fores Superum vittataque templa Sabais
Nubibus.* ———

Nubes Sabaas intellige odorum suffitus è copioso thure;
Lucretius²:

Araque Panchaos exhalat propter odores.

Sacra Litera idem celebrant: *Omnes è Sabà venient,
aurum & thus offerent, & Domini laudes annuntiabunt,*
Esaï. 3. Qui carebant thure, substituebant crocum.
Ovidius:

Et sonet accensis spicæ Ciliffa focis.

Spica Ciliffa est crocus, uberi proventu apud Cilices, de
quo proluxe Scaliger⁴, & Salmasius⁵. Iterum Ovidius,
cum de aromatis, quæ in sacris adolebantur, loquitur:

Nec fuerant rubri cognita fila croci.

VI. Sed & Verbenas flores Aris imponebant, velut
coronas. Inde *Aras frondentes* vocat Valerius Flaccus⁶.
Herbosas Aras Ovidius⁷. *Virides Aras* Martialis⁸. Sci-
licet propter herbas quas infernebant Aris, uti annotat
Schrevelius⁹. Nec aliter Propertius¹⁰:

Inde coronatas ubi thure piaveris Aras.

Aut adolebant illas. Virgilius¹¹:

Verbenasque adole pingues. ———

Verbenam vocabant frutices, frondes, virgas, ramos-
que pingues arborum consecratarum, exempli gratia
palmæ, quercus, oleæ, pinus, lauri, myrti, vitis, he-
deræ, populi, de quibus omnibus accurate tractant
Benedictus Curtius Symphorianus¹², Antonius Augustinus¹³,
Johannes Meursius¹⁴. Breviter Virgilius¹⁵:

Populus Alcida gratissima, vitis Iaccho,

Formosa myrtus Veneri, sua laurea Phæbo.

O 2

Ver-

[1] lib. IV. *Silv.* 8. [2] lib. II. [8] lib. III. *Epigr.* 24. [9] pag.
de Nat. rer. [3] LX. 6. [4] in 171. [10] lib. III. *Eleg.* 8. [11]
Notis ad Propertium pag. 227. [5] *Bucolic.* 8. [12] lib. V. *Hortorum*
in *Exercitationibus Plinianis* ad cap. 1. [13] *Dialogo* 5. *Antiquis*.
cap. 38. *Solini.* [6] lib. III. *Ar* Romanarum pag. 67. [14] in *Ar*
gonauticor. [7] lib. XV. *Metamorph.* boreto sacro. [15] *Bucolic.* 7.

Verbena est ἰαδικία. Virgilius¹:

*Acceffi viridemque ab humo convellere silvam
Conatus; ramis tegetem ut frondentibus Aram.*

Horatius²:

*— — — Ara castis
Vineta verbenis ariet immolato
Spargier agno.*

[Apulejus³: de cœtu religiosorum, thallos, verbenas, corollas ferentes. Curtius de Aristandro⁴: Ille in candidâ veste verbenas manu præferens, capite velato, præibat preces regis.

VII. Lactis copiam Diis cumprimis Rusticis offerebant, uti de Pale affirmat Tibullus⁵:

Et placidam soleo spargere lacte Palem.

Et idem de Pane⁶:

Lacte madens illic suberat Pan ilicis umbra.

VIII. Molam salsam vocabant far tostum & sale conditum, κερθὶ καὶ ἄλῳν μεμιγμένη ait Eustathius⁷. Præparabant Virgines Vestales, & alio nomine est far pium. Virgilius⁸:

Farre pio & plenâ supplex veneratur acerrâ.

Horatius⁹:

*Mollibit averfos Penates
Farre pio & saliente mica.*

Aut fruges falsa. Virgilius¹⁰:

Et falsa fruges, & circum tempora vitæ.

Eo commolito hostiæ aspergebantur, eratque sæpius vice ἀναθυμιάσις, ubi non suppetebat thus. Hinc proverbio a Plinio¹¹ dictum: Molâ falsâ litant, qui thura non habent. Hoc erat immolare, id est, molam salsam in victimæ caput deponere. Ovidius¹²:

Ante Deos homini quod conciliare valeret

Far erat, & puri lucida mica salis.

&

[1] lib. III. Æneid. [2] lib. 17. Carm. 11. [3] lib. XI. Metamorph. pag. 165. [4] lib. IV. cap. 30. [5] lib. I. Eleg. 1. [6] lib. 11. Eleg. 5. [7] ad Odyss. 3. [8] lib. V. Æneid. [9] lib. III. Carm. 23. [10] lib. II. Æneid. [11] Prefat. Histor. naturalis ad Vespasianum. [12] lib. I. Fastor.

& confer *Literas Sacras*, *Levit.*¹ *Numer.*² Porro corollas imponebant*, quas *Vittas* appellabant. *Statius*³:

Tum fera ceruleis intexit cornua Sertis.

*Ovidius*⁴:

Vittima labe carens & prestantissima forma

Sistitur ante Aras, Vittis praeignis & auro.

*Martialis*⁵:

Felix tunc ego debitorque voti

Casurum tibi rusticas ad aras,

Ducam cornibus aureis juvencum.

Βὲς λευκοέως est apud *Homerum* locis multis, ubi *Sacrificia* describit, itemque σφίφορ & βὲς apud *Lycophronem*, id est, vacca infulata, quia ad victimas destinata erat. *Sacerdos Jovis* adferebat boves coronatos ut *Jovis* & *Mercurii* *vittima* essent, *Actor*.⁶ & *Baldunus Walaus*⁷. Boves auratis cornibus, infulis & coronis unati, sunt apud *Plutarchum*⁸, ubi *Sacrificia* describit, *Tibullus*⁹:

Semper inaurato taurus cadit hostia cornu.

Juvenalis:

—— *Et auratam Junoni cade juvencam,*

Ita stabant ut ictu posternerentur, primum vero capitibus† infundebant vinum. †* *Ovidius*¹⁰:

Admōti quoties templis, dum vota sacerdos

Concipit, & fundit purum inter cornua vinum.

*Et*¹¹:

Rode caper vitem, tamen hinc cum stabis ad aram.

In tua quod spargi cornua possit, erit.

*Lucanus*¹²:

O 3

— Sa—

* σφαιρόστροφος τὸ ζῶον *Lactian. de Sacrif.* 368.

† *Servius* in 6. *Æn.* 244. hoc cum discrimine quodam in sacris superis & infernis factum scribit, ita ut in illis vinum infunderetur, in his inverteretur.

†* *Causam* tradit *Servius* l. 1.

(1) <i>II. 13.</i>	(2) <i>xv. 3. 4. 5.</i>	(3) <i>in Æmilio Paulo pag. 203.</i>
(3) <i>lib. v. Thebaid.</i>	(4) <i>lib. xv. Metamorph.</i>	(9) <i>lib. xv. Eleg. I.</i>
(5) <i>lib. ix. Epigram. 43.</i>	(6) <i>xiv. 12. 13.</i>	(10) <i>lib. vii. Metamorph.</i>
(7) <i>Commentario ad b. l. pag. 1168.</i>		(11) <i>lib. i. Pastor.</i>
		(12) <i>lib. i. Pharsal.</i>

———— *Sacris tunc admovent aris*
Electa cervice marem, jam fundere Bacchum
Cœperat, obliquoque molas inducere cultro.

Virgilius¹:

Ipsa tenens dextrâ pateram pulcherrimam Dido.
Candentis vacca media inter cornua fundit.

Juvenalis²:

Spargendusque mero quem jam pudet ubera matris
Ducere, qui vexat nascenti robora cornu.

Deinde Sacerdos inter cornua victimæ setas manu evulsas projiciebat in ignem. Virgilius³:

Quatuor hic primum nigrantes terga juvencos
Constituit frontique invergit vincta Sacerdos,
Et summas carpens media inter cornua setas,
Ignibus imponit sacris, libamina prima.

Habes in verbis illis, quod de vino affuso proxime dictum est, & porro de evulsis setis, unde illud est, *libamina prima*. Etenim setas eas quas de victimæ fronte revulsas cum molarum parte in ignem super aram conjiciebant, ἀπαρχὰς proprie dictas esse, notat *Johan. Meursius*⁴. Conversus ad Ortum secespitâ (quomodo *Festus Pompeius*⁵, & *Suetonius*⁶, hoc μαχαμεδιον θυπνὸν vocant) radebat victimam a fronte ad caudam. Virgilius⁷:

———— *Et tempora ferro*

Summa notat pecudum. ————

Eam † protinus adorti Victimarii *, Popæ, Camilli feriebant securibus aut clavis. †* Ovidius⁸:

———— *Feriantque secures*

Colla torosa boum. ————

Vir-

† Hanc solennitatem spectandam dat figura expressa ab J. Gutherio l. II. de *Jure Pontif.* c. 14.

* Nec hi tamen semper, sed interdum etiam ipsi qui rem divinam faciebant. V. de la Cerda in 6. *Æn.* 249.

†* Et cultris. V. Taubmannum in 6. *Æn.* 248. Virgilius etiam *ibid.* v. 321. *ense ferro.*

(1) lib. IV. *Æneid.* (2) *Sat.* | de Verborum significatione pag. 201. 12. (3) lib. VI. *Æneid.* (4) *ad* | (6) lib. III. c. 26. (7) lib. III. *Lycophronem.* (5) in *Fragmentis* *Æneid.* (8) lib. VII. *Metamorph.*

Virgilius¹:

*Quales mugitus, fugit cum sancius aram
Taurus, & incertam excussit cervice securim.*

Maestabant. Virgilius²:

*Supponunt alii cultros, tepidumque cruorem
Excipiunt pateris.* ———

Sanguinem profluentem ceu rem sacram pateris † excipiebant, ne in terram fusus inquinaretur: nam per Aras* deinde respersus Deorum cultui addebat, τὸ αἷμα τῶ θωμῶ ἐκχέων, ait Lucianus³. †* Deglubebant. Virgilius:

Tergora deripiunt costis & viscera nudant.

Popæ bini plerumque aderant, lineo amiculo tantum pudenda tecti, cætera nudi. Propertius⁴:

Succinctique calens ad nova lucra Popæ.

Suetonius⁵: *Admotâ altaribus victimâ, succinctus popærum habitu, elato alte malleo, cultrarium maestavit. Cultrarium, id est, eum Camillum, qui hostiæ jugulo cultrum admovebat. Docent hoc veteres Statuæ, & imprimis Sacrificiorum qua ministros & ritus omnes descriptio accurata est in Columnâ marmoreâ Trajani, quæ sola fere superstes è præclaris monumentis vilitur Romæ, geminæ expeditionis ab illo Imperatore adversus Dacos sumptæ & feliciter peractæ testis. Depingit Jacobus Laurus⁶, & peculiari commentario expositam vulgavit Alphonsus Ciacconus Hispanus. Adde Tabulam æream qua pompa Circensis describitur, apud Onofrium Panvinum⁷, nec non Tabulam alteram, qua Sacrificiorum ritus & sacrificialia instrumenta exacte pinguntur, apud eundem Onofrium⁸, Jacobum Laurum⁹, Jacobum Meursium¹⁰, Joh. Jacobum Boissardum¹¹. Pau-*

ca

† Taubmannus in 6. Æn. v. 249. Ovidius ep. Cydipp. 93.

* Levitic. 1, 5.

†* p. 368. Icaromenip. 207.

(1) lib. 11. Æneid. (2) lib. vi. Æneid. (3) de Sacrificiis. (4) lib. 14. Eleg. 3. (5) lib. 14. cap. 33. (6) part. 2. Antiquitat. Roman. num. 27. (7) lib. 11. de Lu-
dis Circensibus pag. 89. (8) l. d. pag. 90. (9) part. 1. Antiquitat. Romanarum num. 8. (10) in Iconibus veteris Romæ pag. 68. (11) part. 2. Antiquit. Roman.

ca aliqua habet *Barthol. Marlianus*¹, & confer Numismata Julii Cæsaris apud *Antonium Augustinum*².

IX. Extæ educebant *, & cultro apprehensa (non enim fas erat manibus arripere, metu pollutionis) in lance deponebant. *Virgilius*!

Lancibus & pandis fumantia reddimus extæ.

Reddere est verbum sacrificale, quod autorum locis productis confirmat *Briffonius*³. Aliter dicebant, *porricere*,

— — *Extæque salsos*

Porriciam in fluctus, — —

*Virgilius*⁴. *Varro*: *Extæ Diis cum dabant porricere dicebant*. Verbum idem sensu eodem adhibent *Livius*⁵, *Cicero*⁶. Atque inde extæ, quæ in aræ foco ponebantur, *porricia* vocatæ sunt, vel *proficia*, nam profecabantur, *Livius*⁷: *Qui ejus hostia extæ profecisset, ei victoriam dari*. Extorum partem illam quæ in Deorum honorem adolebatur, sive proficias, τὰς θυμάτων ἀπαρχὰς, inspiciebant Haruspices pro futuris indagandis: cæterum vocabantur *Ablegmina*, ut docet *Festus*⁸, & confer *Dionys. Gothofredum*⁹, *Johan. Gerhard. Vossium*¹⁰. Parte reliqua vescebantur per morem convivii illi qui sacrificiis aderant. Quod vero ait *Virgilius*: *In salsos fluctus*, ad locum & tempus pertinet. De profecturis ac navem solventibus agit, ubi Aræ vice erat mare ipsum, quomodo in privatis, quæ pro Laribus capiebantur, Sacris Aræ loco focus erat. Itaque addit:

— — *Et vins liquentia fundam.*

Nimirum ad conciliandos Deos marinos, quod idem faciebat Alcibiades cum sociis è Pireæo solvens, ut refert *Thucydides*¹¹, & confer *Antonium Muretum*¹². Cum

O 5

Ha-

* *Lucianus de Sacrif.* 368. *Petron.* 194.

(1) in *Topographiâ urbis lib.* vii. fol. 173. (2) *Tab.* 2. num. 2. (3) *lib.* 1. de *Formulis antiquis* pag. 27. (4) *lib.* v. *Æneid.* (5) *lib.* xxix. (6) *lib.* vi. *Epistola ad Atticum* num. 18. (7) *lib.* v. (8) *lib.* 1. de *Verborum significatione* pag. 348. (9) *Notæ ad b. l.* pag. 1694. (10) in *Le-mico Etymologico* pag. 414. (11) *lib.* vi. *Histor.* (12) *lib.* xlv. *Var. Lect. cap.* 2.

Haruspices pronunciabant, *exta bona esse*, credebant Deos propitios esse, ac felicem successum habitura, quæcunque animo agitarent sacrificantes. Hoc erat *litare*, id est, facto sacrificio placare Numen ac imperare votum, ut *Nonius* exponit. *Ovidius*¹:

Victima nulla litat, magnosque instare tumultus

Fibra monet. —————

Leno apud *Plautum*²:

Sex agnos immolavi, nec tamen potui litare.

Itaque *Suetonius* de *Julio Cæsare*³: *Pluribus hostiis castis, cum litare non posset, introivit curiam, spreta religione.* Hoc vult: *Extæ* omnia arguebant Deos esse iratos, & mala multa imminere, quod tamen non curabat generosus ille periculorum contemptor, & *Planetariorum* hostis professus, quamobrem hunc victricis Urbis Principem suo merito commendat *Cælius Rhodiginus*⁴, & confer *Berneggerum*⁵.

X. Sæpe duplicabant victimas, & *hostia præcidanea* vocabatur, quæ primum cædebatur, cumque illa non ostenderet Deos faventes, *hostia succidanea* addebatur. Nimirum quando primâ hostiâ litatum non fuerat, ut forte vinceretur Deorum obstinata ingratia, addebatur secunda, tertia, quarta, atque cum non prodesse singulæ, juvarent multæ. Græci in Sacris succidaneis exclamabant, *ἀδύτου ἀμεινόντων*. *Suetonius*⁶: *Circa Perusiam sacrificio non litante, cum augeri hostias imperavisset.* Indidem sunt *hostiæ mactæ*, id est, magis auctæ & confer *Aulum Gellium*⁷, *Janum Guilhelmu* *Laurembergium*⁸.

XI. Portiones membrorum viscerumque decimas & farinâ conspersas in *Aris* exurebant*: reliquias, dapes præcerptas, pro epulis apponebant, sive elixatas sive tostas. *Virgilius*⁹:

Pin-

* *Virgilius* 6. *Æn.* 254. etiam oleum infusum ardentibus extis tradit; quod quidam in sacris infernis factitatum fuisse volunt. V. N.

(1) *lib. xv. Metamorph.* (2) *Julium Suetonii pag. 212.* (6) *in Pænulo Aët. 1.* (3) *lib. 1. cap.* *lib. 11. cap. 96.* (7) *lib. 17. cap. 6.* 81. (4) *lib. viii. Antiquar. Le-* (8) *in Antiquario pag. 44.* (9) *Dion. cap. 9.* (5) *Diatribis ad* *lib. 11. Georgic.*

Pinguique in veribus torrebimus exta columnis.

& adde *Turnebum*¹. Nimirum edebant & bibebant hila- res, quod etiam in Lege Moſis permiſſum erat 1. *Samuel.*², *Nehem*³ Ovidius:

Dii quoque ut a cunctis hilari pietate colantur,

Tristitiam poni per ſua feſta iubent.

Sacerdotes perinde atque illi qui Sacrificia obtulerant; horumque amici in fano confidentes, convivium (quæ vocabant *Viſcerationes*) agitabant, uti eſt *infra*⁴. *Virgilius*⁵:

————— *Cunctique relictis*

Conſurgunt menſis. —————

Et poſt:

Tum lecti juvenes certatim, araſque Sacerdos

Viſcera toſta ferunt taurorum, onerantque caniſtris

Dona laborata Cereris, Bacchamque miniſtrant,

Veſcitur Æneas ſimul & Trojana juvenus,

Perpetui tergo bovis & luſtralibus extis.

Dona laborata Cereris ſunt panes è frumento confecti. *Luſtralia exta* Beroaldus⁶ exponit, quod ſint præpin- gua, uti *bos luſtralis*, id eſt, quinque annorum habens ætatem perfectam. Nec aliter *J. G. Stuckius*⁷. Rectius ita: *Luſtralia*, id eſt, καθαρνικὰ, quod cum Sacra omnia luſtrarent purgarentque homines, extorum eſu hoc cum- primis conſequerentur, & Sacrificiorum participes eſ- ſent, a quibus impii arcebantur. Eodem ſenſu *luſtralia exta* dicit *Statius*⁸. Canebantur hymni & ducebantur choreæ. Exemplo ſunt Hebræi in feſto Apidis, *Exod.*⁹ & ſimile eſt de Moabitis, *Numer.*¹⁰

XII. Viſtimæ offerebantur *eximia*, id eſt, quæ inte- græ erant corpore, vegetæ, robuſtæ, quæque nullum in corpore vitium * habebant ac de grege ſelectæ exi- me-

* *Lucianus de Sacrif.* 368. πολὺ γὰρ πρότερον ἱεροδωτικὸς εἰ ἰνταλὸς εἰν τὸ ζῶον, ἵνα μὴτε τὸ ἀχρῆστον κατασφάττοιτο.

(1) *lib. xxii. Adverſarior.* | *ad Suetonium Auguſt. cap. 1. p. 53.*
cap. 2. (2) 1. 13. 14. 15. (3) | (7) *de Sacris & Sacrificiis Genti-*
xxii. 43. (4) *cap. ſeq. num. 8.* | *hum pag. 149.* (8) *lib. 1 The-*
(5) *lib. vii. 1. Æneid.* (6) *Notis baid.* (9) *xxii. 19.* (10) *xv. 2.*

mebantur, inde varia cognomina acceperunt, ut essent egregia, nitentes ἰόματα ἰξάιπετα καὶ ἔκκεστα. Virgilius¹ :

*Quatuor eximios prastanti corpore tauros
Ducit, & intactâ totidem cervice juvencas.*

Et² :

*———— Superoque nitentem
Cœlicolûm Regi mactabam in littore taurum.*

Et³ :

*———— Mactans lectas de more bidentes
Legifera Cereri, Phæboque patrique Lyao.*

Est idem inter leges Moſis, *Levitic.*⁴ *Deuter.*⁵ & vide prolixè *Hieronymum Magium*⁶. Verum uti apud Hebræos politiâ ipſorum ad interitum vergente, reperti ſunt qui animalia cœca, clauda, morbida, Sacrificiis addicerent, *Malach.*⁷ ita etiam apud Gentiles ultimâ Paganismi ætate fuerunt tales. Tertullianus⁸ : *Volo & ritus vestros recensere, non dico quales sitis in sacrificando, cum eneſta & tabida & scabiosa quadam mactatis.* Oves, cum primis bidentes capiebantur, id eſt, quæ duos ordines dentium, superiores & inferiores habebant eminos, ac cornigeræ erant. Nec non vaccæ injuges, quæ nunquam opus aliquod rusticum fecerant, ut de Philistinis eſt, *1. Samuel.*⁹ Virgilius¹⁰ :

———— Et intactas totidem cervice juvencas.

Et¹¹ :

*Nunc grege de intacto septem mactare juvencos
Præſtiterit, totidem lectas de more bidentes.*

Boves intactas vocat Horatius¹². *Caſtâ cervice juvencas* appellat Silius Italicus¹³. (uti ibi exponit Daniel Heinfius¹⁴) ἀδμήτους βόας Homerus, & vide Turnebum¹⁵.

XIII. Holocausta erant ex animali, quod totum exureba-

(1) lib. IV. Georg.	(2) lib.	(10) l. d.	(11) lib. VI. Æneid.
III. Æneid.	(3) lib. IV. Æneid.	(12) lib. V. Carm. 9.	(13) lib.
(4) IX. 3. cap. XXII. 19.	(5) XV.	VIII. (14) in Notis pag. 118.	
21. cap. XV. 1. 1.	(6) lib. IV.	119. (15) lib. XVIII. Autver-	
Miscellaneor. cap. 4.	(7) I. 8.	ſar. cap. 2.	
(8) cap. 13. Apologet.	(9) IX. 7.		

rebatur. * Et vel cum pelle, uti in Sacrificiis expiatoriis, *Levitic.*¹ *Numer.*² vel detracta ante pelle, quam Sacerdos capiebat, *Levitic.*³ Virgilius⁴: †

Et solida imponit taurorum viscera flammis.

Rursum :

Tergora deripiunt costis. — — —

Nimirum pellibus incubabant, & Oracula Deorum in somniis petebant, uti dicemus¹. Molochi Sacrificia vivum hominem exurebant, quæ a Phœnicibus introducta, Asiam, Africam & Europam omnem pervaserunt. De Gallis testantur *Casar*⁶, & *Hottomannus*⁷, *Strabo*⁸, *Johan. Jac. Chiffletius*⁹. De Britonibus *Johannes Seldenus*¹⁰. De Gottis ac Suedis *Johannes Loccenius*¹¹. De Americanis *Oviedus*¹², *Godofredus*¹³, referunt, quod ex genere hominum Sacrificia adhibuerint. Quod Jephtha immolavit propriam filiam, est factum singulare, de quo peculiarem Diatribam scripserunt *Michaël Christianus Tirboff* & *Ludovicus Capellus*, & vide quæ diximus *supra*¹⁴. Adde *Lilium Gyraldum*¹⁵, *Hugonem Grotium*¹⁶, *Johannem Saubertum*¹⁷, *Joh. Ericum Ostermannum*¹⁸.

XIV. Locus Templi separatus, ubi sacrificiales pecudes mactabantur, *Delubrum* erat; Sacerdotes vero detractis victimarum pellibus incumbentes somnia captabant, ut Deorum instinctu futura cognoscerent. Virgilius¹⁹:

— — — *Huc dona Sacerdos*
Cum tulit, & casarum ovium sub nocte silenti

Pelli-

* Lucianus de Sacrificiis 368.

† v. 253. ubi vide Servium de ratione holocausti.

(1) IV. II. 12. (2) XIX. 5.	(13) in <i>Archontologia Cosmica</i> pag. 333.
(3) VII. 8. (4) lib. VI. <i>Æneid.</i>	(14) c. VI. <i>dist.</i> II. & l.
(5) <i>seq. distinctione</i> 14. (6) lib. VII.	(15) in <i>Historia Deorum syntagm.</i> 17. pag. 528.
(7) <i>Notatis ibidem</i> pag. 33.	(16) de <i>Satisfactione Christi</i> cap. 10.
(8) lib. IV. (9) in <i>Descriptione Vespersionis</i> part. 1. cap. 14.	(17) de <i>Sacrificiis Gentilium</i> cap. 21.
(10) lib. I. <i>Britan. antiquæ</i> cap. 4. (11) in <i>Antiquitatibus Suedicis</i> p. 32.	(18) <i>Disputationibus de antiquitate Gentilium.</i> (19) lib. VII. <i>Æneid.</i>

212 DE SACRIFICIIS EORUMQUE

*Pellibus incubuit stratis somnosque petivit,
Multa modis simulacra videt volitantia miris.*

Et paulo post :

*Hic & tum pater. ipse petens responsa Latinus
Centum lanigeras mactabat rite bidentes,
Atque harum effulsus tergo, stratisque jacebat
Velleribus, subita ex alto vox reddita luco est.*

De Lacedæmoniis in Pasiphaës Fano testatur idem Cicer¹. De Mose refert Strabo², quod docuerit, ἱγνισμῶς ὃ ἔστι αὐτὸς τῶν ἐαυτῶν τε καὶ τῶν ἄλλων ἀλλε τὰς δυνεῖρας, ut in templo pro se quisque, vel alii qui essent ad bene somniandum apti natura, pro aliis incubarent, & iis qui temperanter & juste vivunt, a Deo donum aliquod vel signum esse spectandum. Fallitur vero, quia satis constat, Mosen fuisse hostem Planetariorum & somniatorum, iisque omnibus præmia destinavisse lapides & saxa; Levitic.³ Deuter.⁴

XV. Puritatem in Sacris requirebant imperabantque, cum præfarentur* formulâ solenni† *Procul este profani*. Virgilius⁵:

———— *Procul o procul este profani*

Conclamat Vates. ——— ———

Statius⁶:

———— ——— ——— *Adeste*

Diique hominesque Sacris, procul ite nocentes

Si cui corde nefas tacitum. ———

Profanos vocabant, qui sibi conscii erant de flagitiis, aut qui saltem ob ætatis dignitatisve sequiorem conditionem, inepti erant ut Sacris initiarentur. Tibullus⁷:

Nam

* Πρὸς τὸν αὐτὸν dicit Lucianus Alex. 770. Demonast. 886. ubi & refert apud Athenienses ἀποκλεισθῆναι τὰς βασιλῆας. ab Eleusiniis puro.

† Lucianus de Sacrif. 368. etiam tabulam propositam publice tradit, quæ prohiberet profanos ingredi, καὶ τὸ μὴ προσηνῆσαι τοῖς μὴ παγίνοις τὸν περιπαύσαντων, ὅςτις μὴ καθαρὸς ἐστὶ τὰς χεῖρας.

(1) lib. 1. de Divinatione. (2) 11. 12. (3) lib. VI. Æneid. lib. XVI. Geograph. (4) XVIII. (5) lib. III. Silvar. carm. 3. 21. cap. XIX. 31. cap. 20. 6. (6) (7) lib. I. Eleg. 2. XIII. 12. seq. cap. XVII. 9. 10.

Num feror incestus sedes adiisse Deorum,

Sertaque de sanctis deripuisse focis?

Suetonius de Nerone parricidâ¹ : Peregrinatione quidem Gracia, Eleusiniis Sacris, quorum imitatione impii & scelerati voce Praconis submoverentur, interesse ausus non est.

* Eos arcebant, & vero si turbæ sese permiscerent, re vulgatâ plectebantur capite, ut Acarnanes illi juvenes exemplo suo monstrant, de quibus refert *Livius*². Sæpe etiam curiosos illos Sacrorum rimatores Numen ipsum punivit. *Tibullus*³:

Tunc mihi non oculis sit timuisse meis.

Ex opinione veterum, qui excoecari credebant, si quando mystica Deorum Sacra & religionis arcana oculis profanis temere aliqui usurparent, uti annotat *Passeratius*. Locus est 1. *Samuel*.⁴ *Percussit autem ex Bethsemitis, quia inspexerant Arcam Domini, percussit, inquam, de populo septuaginta viros, & quinquaginta millia virorum.* Supple, *rebus his gestis aderant.* Nimirum occisi sunt viri septuaginta, aderant vero quinquaginta mille spectatores, ut narrat *Iosephus*⁵, & sequuntur *Rupertus, Lyra, Tostatus*⁶. Nam quod vulgo cum *Theodoreto*⁷, *Procopio & Eucherio*⁸ credunt, omnes periisse, a vero procul abest, neque fatis defendunt *Salianus*⁹, *Georgius Hornius*¹⁰, *Johannes Buxtorffius*¹¹. Ut enim ipsi docent, perierunt ideo quia inspexerant Arcam apertam. Atqui tot millia non poterant inspicere, quatenus in tanto concurso multi a multis impediuntur. Negat *Salianus*, posse magnam plagam vocari, cum septuaginta occidunt. Verum nec parva est plaga, morte subitâ concidere tot homines vegetos cæteroquin & de prope instante obitu parum sollicitos. A profanis distinguebantur sacraei, qui-

* V. *Lucianus Pseudomant.* 776. *Capitolinus M. Antonin. Philos.* c. 27. ib. *Casaub.*

(1) *lib. vi. cap. 34.* (2) *lib. xxi.* (3) *lib. i. Eleg. 7.* (4) *variis ibid.* (9) *Tom. 3. Annal. Vet. Testam. pag. 66.* (10) *Notis vi. 19.* (5) *lib. vi. Antiquitat.* (6) *ad lib. i. Sulpicii Severi pag. 165. cap. 9.* (7) *Comment. b. i.* (8) *in Exercitationibus Miscellaneis pag. 166.* (11)

quibus accedere licebat & cognoscere Myſteria illa, ſive eminus, qui *Myſta* vocabantur, ſive *Epoſta* erant, qui cominus veniebant, de quâ re vide *Deſiderium Heraldum*¹, *Johannem Meurſium*². Prudentius³:

Quid cum ſacrandus accipit ſphragitidas?

Acus minutas ingerunt fornacibus.

His membra pergunt urere, ut igniverint.

Quacunque partem corporis ſervens nota

Stigmatiſt, hanc ſic conſecratam prædicant.

Apparet ex verbis illis, ſtigmata eos in fronte vel aliâ corporis parte accepiſſe. Locus eſt Galat.⁴ *Ego enim ſtigmata Domini Jeſu in corpore meo porto.* Annotat Beza⁵: *ſtigmata, id eſt, notas injuſtas quales ſervis inuri ſolebant.* De ſervis cum injuſtâ fronte dicemus *infra*⁶. Nam hæc quidem Pauli verba ad præſentem rem melius referas, profeſſum ſectatorem Chriſti, in cujus gratiam toleraverat perſecutiones varias, *2. Corinth.*⁷ Quæ vero leguntur de Francisco perinde, uti Paulo contigerat, ſigmatibus ſacris notato, apud *Rodolſum Hoſpinianum*⁸, *Renatum Chôppinum*⁹, illis fabulis ocioſorum cucullatorum accenſemus, & prolixius alibi vanitatis profanæ convincemus. Apud veteres Chriſtianos dicebantur *Sacraſti*, qui in fronte crucis ſignaculum chriſmate prænotatum habebant, tanquam eâ eſſet initiatio, ut multis locis refert *Tertullianus*, & confer *Deſiderium Heraldum*¹⁰. Hodie quoque Dæmon Sagis & Magis imprimi ſtigma aliquod, eoque velut charactere indelebili ad ſcholæ infernalis ſacra obligat tenaciter, *Bodinus*¹¹, *Remigius*¹².

XVI. Qui Sacris aderant & Myſteria cognoscebant, lege prohibiti nemini quicquam eorum revelare debebant. Horatius¹³: — Non

(1) *Animadverſis ad Arnobium lib. 11. pag. 87.* (2) *in Eleuſiniis cap. 8.* (3) *De Coronis num. 9. Supplicio Romani.* (4) *vi. 17.* (5) *pag. 376.* (6) *lib. iv. cap. 1. diſt. 3.* (7) *xi. 12. 24. 25. 26. 27.* (8) *lib. vi. de Origine Monacho-*
rum ſol. 245. (9) *lib. 11. Monaſticorum pag. 213.* (10) *Animadverſis ad lib. 111. Arnobii pag. 129.* (11) *lib. iv. Demonomania cap. 1.* (12) *lib. 1. Demonolatria cap. 5.* (13) *lib. 1. Carm. 18.*

— *Non ego te candide Bassaren
Invitum quatiā: nec variis obfita frondibus
Sub divum rapiam.*

Bassaren, id est, *Bacche*, & cum dicit *obfita*, est idem quod *operta*. Sensus est: Non divulgabo *Sacra tua*, quæ sub fide silentii cognoscunt quicumque cominus accedunt. *Tibullus*¹:

*Non ego tentavi nulli temeranda virorum
Andax laudanda sacra docere Dea.*

Ita locum emendant *Scaliger*, *Livinejus*, *Simon Abbes*: quod vero legit *Gebhardus*,

— *nulli temeranda Deorum,*

sensum nullum habet. Nec enim de Diis attinet loqui, cum poena sit irrogata hominibus qui *Sacra operta* enunciant in vulgus. Sub capitis poenâ erat sancitum silentium, ut *Plutarchus*², & *Eunapius Sardianus*³, testantur. *Horatius*⁴:

— *Vetabo qui Cereris Sacrum
Vulgarit arcana, sub iisdem
Sit trabibus, fragilemque mecum
Solvat phaselum.* —

Et apud Inferos poena sequebatur: *Ovidius*⁵:

*Querit aquas in aquis & poma natantia captas
Tantalus; hoc illi garrula lingua dedit.*

Nimirum hac poenâ affectus est, quod *Deorum* quædam *Mysteria* evulgavisset. De quo præterea agunt *Eu-ripides*⁶, & *Seneca*⁷. Hinc erat, quod in Templis multis *Simulacra* posita essent, quæ digito ad labia impresso monebant, ut fida silentia essent, nec propalarentur secreta, *Augustinus*⁸, *Æschylus*⁹: *ἵπαι δὲ ἀνέστω ἡ χάρις καὶ ἡ πόσις ἐψαυσεν πηγῆς, σὺν θυπέσσιν ἡρεσέσθω, ὁποτέρῳσι δαίμοσι θέλωσι ἴσασιν πέλαον.* *Tacitus*¹⁰: *Ingressi milites, quibus fausta nomina, felicibus ramis,*

P

dein-

(1) *lib. III. Eleg. 5.* (2) *in Virg. Alcibiadis.* (3) *de Vitis Philosophorum.* (4) *lib. III. Carm. 2.* (5) *lib. II. Amor. eleg. 2.* (6) *in Oreste.* (7) *in Thyeste.* (8) *lib. xviii. de Civit. D. c. 5.* (9) *in Persis.* (10) *lib. IV. Histor.*

276 DE SACRIFICIIS EORUMQUE

dein *Virgines Vestales cum pueris puellisque patrimis matrisque*, aquâ rivis & fontibus omnibusque haustâ perluerent. Signumque id erat innocentis animi, qui nullius rei improbe patratae sibi conscius esset. Virgilius¹:

Effer aquam, —

scilicet fluviatilem *, quâ Sacra & Sacrificia lustrabantur, ut annotat *Tanbmannus*². Et³:

— Sic effatus, ad undam

Processit summoque hausit de gurgite lymphas,

Multa Deos orans. —

Horatius⁴:

Lotis mane senex manibus correbat.

Hinc dicendi genus, *lavo in innocentia manus*, quod usurpat *David Psalm*⁵, & vertunt *Alexandrini*, *ὡς ἐν ἀβωῶν τοῖς χεῖρας μὲν*. Atibi sunt testimonia plurima. Tibullus⁶:

— Pura cum veste venite

Et manibus puris sumite fontis aquam.

Propertius⁷:

Spargite me lymphis. —

Plautus⁸:

Nunc lavabo ut rem divinam faciam.

Puras vero manus cum a fordibus, tum a caede & sanguine exigebant. Ita *Herodoto* dicitur *ἀντὶ μὴ κατὰ πόρτος τοῖς χεῖρας*, quia eadem manu fecerat. Res feria erat apud multos, Virgilius⁹:

Tu genitor cape sacra manu, patriosque penates,

Me bello è tanto digressum ac caede recenti

Attrectare nefas, donec me flumine vivo †

Abluero, — — —

Pilatus lavabat manum laquâ, postquam supplicium capitale denunciaverat in Jesum Nazarenum, *Marth.*¹⁰

Fe-

* Plumen vivum V. *Interpres Virgilii* in 2. *Æn.* 717.

† v. 717. V. ibi *Interpres & Brissonium.*

(1) *Bucolic.* 8. (2) in *Commentariis* lib. 12. *Æ-* (7) *lib.* 14. *Eleg.* 6. (8) in *An-*
Vario pag. 83. (9) *lib.* 12. *Æ-* *lularii* *Act.* 111. sc. 6. (9) *lib.*
acid. (4) *lib.* 11. *Sat.* 5. (5) 11. *Æ-* (10) *2211.* 24.
2211. 6. (6) *lib.* 12. *Eleg.* 2.

Fecisse hoc eum, ut Judaicos ritus imitaretur, putat *Origenes*, verum hoc refellit *Edmundus Merillus* ¹: *Kix*, inquit, probabile est, *Pilatum hominem Romanum mores Judaeorum sequi voluisse*. Neque etiam necessarium erat, nam ipsi Romani aquâ prolutâ manus purgabant a cæde factâ, vel factæ consensu addito. At sordes animi non posse aquis manuum profusis expurgari, dicebat *Ovidius* ²:

*Omne nefas omnemque mali purgamine causam
Credebant nostri tollere posse senes.*

Et paulo post:

*Ab nimium faciles qui tristia crimina cadis
Flumineâ tolli posse putatis aquâ.*

Et increpat *Tertullianus* ³: *Quæ ratio est, manibus quidam ablutis, sed spiritum sordidato orare?* Tale quid apud Hebræos quoque observare licet, eratque in *Salomonis Templo* ἱερὸν * (quomodo *Sozomenus* & *Theodoretus* vocant apud *Johannem Brodæum* ⁴) id est, vas æneum capacissimum; eo aquæ convehantur ad usum Sacerdotum & aliorum qui vellent manus pedesque lavare, & Sacris adesse propius, 1. *Reg.* ⁵, 2. *Chronic.* ⁶, *Franciscus Ribera* ⁷, *Salianus* ⁸, *Justus Lipsius* ⁹. *Delubrum* vocabant Romani partem illam Templi in qua stabat aquiminale magnum †, ubi mersus titio ingens ab arâ sumptus velut consecrabat aquas, atque inde hauriendo efficaciter deluebantur quicunque Sacris operari volebant, ut notant *Servius* ¹⁰, *Johan. Gerb. Vossius* ¹¹. Ἐχειψατο ἐν τῷ ἱερῷ χεῖρας est de Andocide sacrificaturo apud *Lysiam* ¹². Successit his apud *Chri-*

P 2

stia-

* ἱερὸν in templis ethnicorum meminit *Lucianus de sacrif.* 168. & aliis locis.

† V. *Casaubonum ad Theophrasti Charact.* c. 17. p. 288.

(1) *Notis ad Passionis historiam.* (2) *lib. 11. Pastor.* (3) *de Orations cap. 11.* (4) *lib. 1. Miscellan. cap. 38.* (5) *vii. 23.* (6) *17. 2.* (7) *de Templo lib. 11. cap. 36. 17.* (8) *in Annalibus Vet.* (9) *Notis ad Tacitum lib. 14. Histor. num. 77.* (10) *in Commentariis Virgilianis lib. 11. Æneid. pag. 246.* (11) *in Lexico Etymolog. pag. 178.* (12) *in Orationibus Vet. pag. 97.*

stianos ferioris ævi Vas aquæ lustralis, levium peccatorum expiatrix ad vestibulum Templi poni solitum, ut ad Sacra properantes haurirent aquas & lavarent sese, uti monet *Heribertus Rosweidus*¹. Potuit instituti consilium fuisse non malum, solum quod abusus corruerit seculis insecutis factum, inque superstitionem pessimam converterit, de quo porro agunt *Andreas Rivetus*², *Johan. Gerhardi*³, *Johan. Crocius*⁴. Mos idem hodie apud Turcos & Saracenos obtinet, uti refert *Johannes Wilde*⁵. Præterea Orientis Populi nudis pedibus aut saltem excalceati, ingrediebantur loca sacra. Juvenalis⁶:

Observant ubi festa mero pede sabbatha Reges.

De Judæis loquitur, & sunt exempla de Mose, *Exod.*⁷ ac de Josuâ Principe, *Josu.*⁸ Alia habet *Cælius Rhodiginus*⁹, Turci & Russi imitantur, ut narrant *Sweiggerus*¹⁰, *Michovius*¹¹. Pythagoras apud *Jamblichum*¹² dicit, ἀνυπόδητοι γὰρ εἶναι καὶ περὶ τῶν ἁγίων. In Romanorum veterum ritibus nihil tale est, solum quod in Vestalibus Feriis Matronæ pedibus nudis ad templum Vestæ ibant, olim quidem ob causam eam, quod locis paludosis conditum Templum adiretur nudis pedibus, deinde vero siccatis etiam locis permansit consuetudo, teste *Ovidio*¹³.

XVII. Neque admittebant illos qui nocte proximâ cum uxoribus lecto eodem accubuissent*, *Tibullus*¹⁴:

Vos

* V. Grævium *ad Hesiodum* lgy. 731. Casaubonum *ad Lampridii Commod.* c. 2. Foran omnino post omnem concubitus purgabant se aqua, sive sacra facturi essent, sive non essent. *Ovidius* 3. *Am.* cl. 7.

Neve sua possent instillam scire ministra.

Dedecus hoc summa dissimulavit aqua.

Lucianus Amor. 903. *Suetonius Aug.* 94. *Ovidius* 3. *Am.* 7. 53.

(1) *Annotatis ad Paulinum* pag. 314. (2) in *Summâ Controversiarum Tract.* 2. quest. 15. (3) in *Confessione Cathol.* Tom. 3. pag. 768. (4) in *Consideratione brevi Religionis Papistica* pag. 790. (5) in *Itinerario Orientali* lib. 11. cap. 51. lib. 111. cap. 11. (6) *Satyr.* 6.

(7) 111. 5. (8) v. 14. (9) *lib.* VIII. *Antiq. Lect.* c. 27. (10) *lib.* 11. *Itinerarii Constantinopol.* cap. 54. (11) in *Descriptione Sarmatiae Europæ.* (12) in *Vitâ ejus* cap. 24. (13) *lib.* VI. *Faustor.* (14) *lib.* 11. *Eleg.* 1.

Vos quoque abesse procul jubeo (discedite ab aris)

Quis tulit hesternâ gaudia nocte Venus.

Ovidius¹:

Annua venerunt Cerealis tempora sacri,

Secubat in vacua sola puella toro.

Proinde vel mulierum concubitu abstinebant, vel surgentes mane corpus aquâ vivâ proluebant. Ipsæ quoque mulieres ita faciebant. De Atia matre Augusti refert Suetonius²: *expergesactam quasi a concubitu mariti purificavisse se.* Sunt præcepta in *Literis Sacris*, *Levitic.*³, *Deuter.*⁴ De re eadem Persius⁵:

Hac sancte ut poscas Tiberino in flumine mergis,

Mane caput bis terque, & noctem flumine purgas.

Noctem, id est, concubitum nocturnum: Juvenalis⁶:

Ter matutino Tiberi mergetur, & ipsis

Vorticibus timidum caput abluit. —

Removebant præterea eos, qui somniis importunis ac tristibus vexati animo ægro essent ac suspenso propter fata instantia. Silius Italicus⁷:

Namque asper somno dirus me impleverat horror,

Et lata exultans ostenderat ira Sichæus,

Qua dum abigo menti & sub lucem, ut visa secundent,

Oro calicolas, ac vivo purgo in amne.

Igitur cum vivâ aquâ lustrati erant, poterant sacris adesse. Apulejus⁸: *Discussâ pigrâ quiete alacer exurgo, meque protinus purificandi studio marino lavacro trado, septiesque submerso fluctibus capite.* Nimirum:

P 3

Θά-

A tenera quisquam sic surgis mane puella,

Protinus ut sanctos possit adire Deos.

Præpeja c. 13.

Huc, huc, quisquis es, in Dei salacis

Diverti grave ne puta sacellum,

Ersi nocte fuit puella tecum,

Hac re quos vietnas adire non est.

Istuc calistibus datur severis. &c.

Brisslonius Form. 6. Kuhnii & Perizonius ad *Alianum* 2. V. H. 31. ἀγρόντι Græci proprie dicunt de his qui sacris se abstinere a Venere. *ib.*

(1) lib. 111. *Amor. Eleg.* 10. Sat. 6. (7) lib. VII. (8) lib.

(2) lib. 11. cap. 94. (3) XV. 16. XI. *Metamorph.* pag. 157.

(4) XXIII. 10. (5) Sat. 2. (6)

Θάλασσα πλῦζι πάντες τ' ἀνθρώπων κακὰ.

uti ait *Laërtius*¹, estque versus ille *Euripidis*². *Propertius*³:

Ac prima somnum parâ tibi discuto lymfâ.

Et⁴:

Sape illa immerita causata est omina Læna;

Et sibi tingendas dixit in anone comas.

*Virgilius*⁵: *

— *Nox Aeneam somnusque reliquit;*

Surgit & aetherii spectans orientia Solis

Lumina, rite cavis undam de flumine palmas

Sustulit, ac tales effudit ad aethera voces.

Ubi & hoc nota, quod versus Orientem constiterit recepto more apud illos, qui precabantur, ut dictum est *supra*⁶. Qui religiosiores erant, ad prolationes addebant molam falsam. *Plautus*⁷:

Recte dicit, ut commeminit, somnium narrat tibi.

Sed mulier, postquam experrecta es, Prodigiali Jovi,

Aut molâ falsâ hodie aut thure comprecata oportuit,

*Tibullus*⁸:

Ipse procuravi ne possent scæva nocere

Somnia, ter sanctâ deveneranda molâ.

Et⁹:

Et vanum ventura hominum genus omina noctis

Farre pio placant & Saliente sale.

Confer *Martialem*¹⁰.

XVIII. In expiationibus & devotionibus spargebantur sive Lauri sive Olivæ ramo, ἁλῶν uti vocat *Theocritus*¹¹, estque vocabulum Latio donatum apud *Virgilium*¹²:

— — *Spargens altaria thallo.*

Idem

* v. 67. *Servius* quia dicitur non etiam solo semina polluere. Unde est. & noctem flumine purgat.

(1) in *Vita Platonis* pag. 190. *Æt.* 2. sc. 2. (8) *lib.* 1. *Eleg.* 5.
(2) in *Iphigeniâ*. (3) *lib.* 111. *Eleg.* 8. (4) *lib.* 111. *Eleg.* 14. (10) *lib.*
(4) *lib.* 14. *Eleg.* 4. (5) 111. *Epigram.* 53. (11) *lib.* 11.
lib. 111. *Æneid.* (6) cap. 12. 12. (12) in *Ciri*.
distinct. 9. (7) in *Amphitrone*

Idem ubi de Æneâ¹:

——— *Ter facies purâ circumtulit undâ
Spargens rore levi & ramo felicis olivæ,
Lustravitque viros.* ———

Notat Servius². Olivam pro Lauro esse positam, nam communiter Laurus adhibebatur. De Olcâ Porphyrius³,
ἐν ταῖς λικνίαις ἢ ιασμεῖαις τὰς ὀλκίαις θάλας στυπνισμῶσι.
De Lauro Ovidius⁴:

*Huc venit incinctus tunicâ mercator & nudâ
Purus suffusâ, quam ferat, haurit aquam.
Uda sit hinc laurus, lauro sparguntur ab udâ
Omnia qua Dominos sunt habitura novos.
Spargit & ipse suos lauro rorante capillos,
Incipit & solita dicere voce preces.*

Apud Hebræos erat herba זית Exodi.⁵, Psalm.⁶, & de Hyssopo explicant Biblia Romana, veterisque Commentatores omnes, Pagninus, Munsterus, Castalion, Tremellius, Johan. Buxtorfius⁷, sed Rosmarinum malunt Franciscus Georgius Venetus⁸, Rivetus, Piscator, Schelliastra Batavi⁹, Daniel Fesselinus¹⁰. Porro adolebatur sulfur cum tædis, quod erat februare, ἀροῖεν, καθύλ-
εν. Juvenalis¹¹:

——— *Cuperent lustrari, si qua darentur
Sulfura cum tædis, & si ferat humida laurus.*

Ovidius¹²:

Terque senem flammâ, ter aquâ, ter sulfure purgat.

Virgilius¹³:

*Atatrix patulâ componens sulfura testâ,
Narcissum casiamque herbas incendit olentes.*

Statius¹⁴:

——— *Et odori sulfuris aurâ
Purgat.* ———

P 4

Pro-

(1) lib. VI. Æneid. (2) Com-
mentario b. l. pag. 411. (3) in
Antro Nymphæum. (4) lib. v.
Æsther. (5) XII. 22. (6) LI. 9.
(7) in Lexico Thalmudico pag. 50.
(8) in Harmoniâ mundi Tom. 4.

Cant. I. cap. 31. (9) ad b. l.
(10) lib. v. Adversar. sacrer. cap.
10. (11) Sas. 2. (12) lib. III.
Æsther. & 7. Metamorphos. (13)
In Ciri. (14) lib. IV.

Propertius¹:

*Imperat & totas iterum mutare lacernas,
Terque meum tetigit sulfuris igne caput.*

Tibullus²:

*Ipseque ter circum lustravi sulfure puro,
Carmine cum magico procubuisse annus.*

& adde Casaubonum³, Johannem Wowerium⁴, Jacobum Pontanum⁵.

XIX. Vestes puras induebant, & quidem pauperes aquâ eluebant vestes, ne quid sordium in illis esset. Tibullus⁶:

—— Purâ cum veste venite.

Divites habebant vestes singulares, quas induebant tunc cum Sacra obire volebant. Inde sunt *vestes preciosa Esavi*, Genes. 7 Erant vestes Sacerdotales, ut docent *Hebraei* & ex illis *Hieronymus*. Nam ante Sacerdotium Leviticum primogeniti familiarum Sacerdotio fungebantur, uti dicitur *infra*⁸. Erant vestes illæ albæ. Horatius⁹:

Ille repotia, natales aliosque Dierum

Festos albatum celebret. ——

Ovidius¹⁰:

More patrum sancta velata vestibis albis

Tradita supposito vertice sacra ferunt.

Ore favent populi, tunc cum venit aurea pompa,

Ipsa sacerdoques subsequiturque suas.

Et¹¹:

Scilicet expectas solitum tibi moris honorem,

Pendeat ex humeris vestis ut alba meis?

Fumida cingatur florentibus ara coronis,

Concipiamque bonas ore favente preces.

Vestibus iisdem induti spectabant ludos publicos in honorem

(1) lib. 1v. Eleg. 9. (2) lib. 1. Eleg. 5. (3) Exercit. 16. sect. 43. nec non in Commentario ad Characteres Theophrasti. (4) Animadversis ad Petronium pag. 443. (5) in Bellariis Atticis pag. 371. (6) lib. 11. Eleg. 1. (7) xxvii. 15. (8) cap. xii. dist. 1. (9) lib. 11. Sat. 2. (10) lib. 111. Amorum Eleg. 1. 13. (11) lib. 111. Tristium Eleg. 13.

norem Deorum celebrari solitos. Martialis¹:

*Speſtabat modo ſolus inter omnes
Nigris munus Horatius lacernis,
Cum plebs & minor ordo, maximusque
Sancto cum duce candidus ſederet,
Toto nix cecidit repente cælo,
Albis ſpeſtat Horatius lacernis.*

Ab hoc veſtitu ſacrificantes dicebantur *Candidati*, teſte *Plauto*². Indidem eſt *candida turba* apud *Ovidium*³, & *turba albata* apud *Perſium*⁴. Niſi eſſent *Sacra Cocytia*. Tunc enim uti hoſtia furva, ita veſtis erat pulla. *Ovidius*⁵:

Et nigra veſtes corpora veſtra tegant.

Capita ornabant coronis. *Suetonius*⁶ utrumque expreſſit: *Candidati*, coronatique & thura libantes *fauſta amina* & *eximias laudes congeſſerant*. *Ovidius*⁷:

Feſtaque odoratis innectunt tempora ſerſis.

*Tibullus*⁸:

*Hunc pura cum veſte ſequar, myrtoque caniſtra
• Vincta geram, myrto vinctus & ipſe caput.*

Et⁹:

*Cernite fulgentes ut eat ſacer agnus ad aras,
Vinctaque poſt olea candida turba comas.*

XX. Victimæ pro qualitate Numinis † dari ſolebant: exque coloris nivei imprimis, & in Aris decore exſtructis, quando Superis Diis offerendæ erant. *Virgilius*¹⁰:

*Dii quibus imperium pelagi, quorum æquora curra,
Vobis latus ego hunc candentem in littore taurum
Conſtituam ante aras voti reus.* —

P 5

Et

† Et ejus divitiis qui offerebat *Lucianus de Sacrif.* 368. προσάγει τὰς θυ-
σίας, ἔν μὲν ἀροτῆρα ὁ γεωργός, ἀγνὰ δὲ ὁ ποιμὴν, καὶ αἶγλα ὁ αἰπόλος. ὁ
δὲ τις λιβαυτὴν ἢ πόπανον. ὁ δὲ πίπης ἰνδοσατο τὸ θύον φιλάσας μόνον τὴν αὐ-
τῷ δεξιάν. Adde proverbium, *Mela ſalfa libant qui thura non habent.*

(1) *lib. 1. Epigram. 1.* (2) *in Tristium eleg. 3.* (8) *lib. 1. Eleg.*
Rudent. Aſt. 1. ſc. 5. (3) *lib. 11.* 11. (9) *lib. 11. Eleg. 1.* (10) *lib.*
Faſtor. (4) *Sat. 2.* (5) *in Ibim.* 7. *Æneid.*
(6) *lib. 11. cap. 98.* (7) *lib. v.*

DE MINISTRIS SACR. Lib.I. Cap.XII. 335.

Concidit ad magicos hostia pulla Deos.

Et¹;

Interea nigras pecudes promittite Diti.

Lucretius²;

*Et nigras maestant pecudes & manibus divinis
Inferias mittant.* — — —

Hostiæ furræ, boves atrii immolantur Diti Patri & Proserpinæ, apud *Valerium Maximum*³, *Censorinum*⁴, *Arnobium*⁵, *Stewechium*⁶, *Elmenhorstium*⁷. Nec aliter hodie est. Quicquid enim Sagæ pendunt Dæmoni, illud nigri coloris esse oportet, ut docet *Remigius*⁸. Porro fiebant sacra illa in scrobe vel terrâ effossâ *Ovidius*⁹;

— — — *Statuitque Aras è cespite binas
Dexteriore Hecates, at lavâ parte iuvante.
Has ubi verbenis sylvaque incinxit agroſti,
Hiant procul egestâ scrobibus tellure duabus,
Sacra facit, cultrosque in guttura velleris atrâ
Conjicit, & patulas perfundit sanguine fossas.*

Horatius¹⁰;

— — — *Scalpere terram
Unguibus & pullam divellere mordicus agnam
Cæperant, cruor in fossam confusus, ut inde
Manes elicerent.* — — —

Βοθύω ὀπιζας, ait *Apollonius*¹¹, & confer *Festum Pompeium*¹².

C A P. XII.

De Ministris Sacrorum.

I. **U**TI ritus Sacrorum & Festi dies creverunt sensim apud Romanos, ita etiam Sacri Ordines & Sacro-

(1) lib. III. Eleg. 5. (2) lib. III. de Natur. rer. (3) lib. II. cap. 5. (4) de Die natali cap. 17. (5) lib. VII. Adversus Gentes pag. 225. (6) Annotatis ibidem pag. 247. (7) Annotatis ibidem pag.

126. (8) lib. I. Demonolatriæ cap. 11. (9) lib. VII. Metamorphos. (10) lib. I. Sat. 8. (11) lib. III. Argonauticæ. (12) lib. I. de Verborum significat. pag. 249.

Sacrorum Ministri, non quidem omnes simul eodem tempore exstiterunt, verum sensim alii aliis additi, ordines auxerunt. Nec semper viri illi, sæpe etiam foeminae fuerunt. JANUS est, ultra quem non adscendunt. Aboriginum sive Cascorum relationes, *Genus hominum agreste, sine legibus, sine imperio, liberum atque solutum*, ait Sallustius¹. Is vero contentus erat Numen simplici cultu & a cerimoniis remoto Sacrorum apparatu, farre pio & vino, venerari. De his temporibus Plinius² dicebat, *arbores fuerunt Numinum templa*. Neque tunc opus erat Templis aut Sacrorum Ministris ad hoc tantum designatis, ut Sacrorum cerimonias numerosas diligenter obirent. Ara sufficebat, herus ipse docebat, quæ necessaria erant, ut ea nosset familia sua, ipse etiam Sacrificia peragebat, ut manifestum est de Abrahami arâ, circumcissione, sacrificio, *Genes.*³ Primogenitus familiæ; quando herus causis molestis impeditus non poterat fungi Sacris, loco ejus erat, inde sunt Esavi *vestes honorabiles*, id est, sacerdotales, *Genes.*⁴ & de primogenitis aliis est testimonium manifestum, *Exodi*⁵, *Numeror.*⁶ Adde his *Johan. Seldenum*⁷. Deinceps vero institutum fuit ministerium Leviticum, in quo pompæ multum erat, adeoque prolixè describitur *Exodi*⁸, & confer *Renatum Chôppinum*⁹.

II. Saturnus in aris & lucis reliquit eo loco, quo acceperat, negocium Sacrorum, agriculturæ deditus. Nec aliter egit Picus. Virgilius¹⁰:

*Tectum angustum, ingens, centum sublime columnis,
Urbe fuit summâ, Laurentis regia Pici,
Horrendum silvis & relligione parentum.*

Primus in monte Palatino condidit Templum Faunus, ab Arcadibus & Pelasgis persuasus, qui terris suis egressi in Latium commigraverant, exules, & vagi hæc-

nus,

(1) in *Catilinariâ*. (2) *lib.* XII. (7) *de Successione in Pontificatu E-*
braeorum lib. I. *cap.* I. (8) XXVII. *cap.* XXII. 2. (4) XXVII. 15. (5) XXIX. *cap.* (9) *lib.* I. *de Politicâ*
 XIX. 22. *cap.* XXIV. 5. (6) III. 41. *sacrâ*. (10) *lib.* VII. *Æneid*.

nus, itaque *ἡ δὲ ἐκείνη* est. *πλανήτης* vocat *Dionysius Halicarnassensis*¹, *ἔθνη πολὺ πλανόν* *Strabo*². Panis ceremonias adferebant secum impostores & necromantici summi, quem tamen divinis honoribus afficere voluerunt, & Fauno iisdem artibus dedito facile persuaferunt, ut communium artium magistro, quem illi pernoverant, recepto apud Orientis Populos more, Sacra publica adornaret, eisque ministros certos præficeret, quos vocabant LUPERCOS, & Ferias Pani consecratas, *Lupercalia*, quas pro expiandis Manibus quibusvis peragebant XV. Februarii, *Livius*³, *Valerius Maximus*⁴, *Iustinus*⁵. Canem immolabant & capras aliquas, earum pellibus detractis velut subligaculis obtegebant pudenda, cætera nudi. *Virgilius*⁶:

— — — *Nudosque Lupercos.*

τοῖμοι ἀγρόεοντες ἐν περὶ ζώμασι, ait *Plutarchus*⁷. Per vias cum ingenti clamore & prono cursu vagabantur, obvios flagro sacro & ferulâ percutiebant, quod cum primis sceminæ expetebant, ac credebant, posse hoc ad fecunditatem conferre. *Juvenalis*⁸:

Nec prodest agili palmas præbere Luperco.

Nimirum steriles mulieres occurrebant Lupercis infanis, & dextram porrigentes ferulâ ab eis percutiebantur, ut eo facilius conciperent. Notat *vetus Scholiastes*, & ex eo *Lubinus*⁹. Rem totam describit quoque *Ovidius*¹⁰.

III. Arcades iidem Cereris Templum in Palatino monte condiderunt, sceminasque addiderunt Græcorum ritu, a quibus Sacra Divæ ejus peragerentur, *Dionysius Halicarnassensis*¹¹. Sed & hominum generis Sacrificia in usu erant potissimum illis qui Saturnum defunctum honore prosequiebantur. *Euander Pelasgorum ductor fuerat. Virgilius*¹²:

Testa

(1) *lib. II.* (2) *lib. XII.* (3) *Commentario ad b. I. pag. 121. lib. I.* (4) *lib. VII. cap. I.* (5) (10) *lib. II. Fastor.* (11) *lib. I. lib. XII.* (6) *lib. VIII. Æneid.* (12) *lib. VIII. Æneid.*
(7) *in Romulo.* (8) *Sat. 2.* (9)

*Tacta vident, qua nunc Romana potentia cælo
Æquavit: tunc res inopes Euandrus habebat.*

Huc conveniebat Hercules manipularibus suis comitatus, ab Hispaniâ remensus iter, ut per Italiam contenderet in Græciam, & hoc cumprimis egit, ut Sacrificia nefaria abrogarentur, adeoque quos vivos homines in Tiberim dejecerant hactenus, eorum loco simulacra scirpea vel straminea hominis speciem gerentia præcipitaverunt. Refert Ovidius¹:

*Tunc quæque priscorum virgo simulacra virorum
Mittere roboreo scirpea ponte solet. &c.*

Porro Herculi gratia illa relata est, quod latrocinia de meliori Orbis parte repurgavisset, ut Deum renunciarint illum, araque posita, juvenum quotannis obtulerint; Ministri Sacrorum delecti sunt e familiis nobilissimis, Pinariis & Potitiis. *Dionysius Halicarnass.*², *Liuius*³. *Inscriptio Romana*: HERCULES. INVICTE. CAUTUS. HOC. TUO. DONUM. NUMINI. SANCTO. DICAVIT. PRÆTOR. URBIS. CUM. PIA. SOLENNE. MENTE. RITE. FECISSET. TRADIDISTI. QUOD. POTITIS. EUANDREO. ADMINISTRANDUM. QUOTANNIS. HIC ADES. *Gruterus*⁴. Huc pertinent illa *Virgilii*⁵:

*Forte dio solennem illo Rex Arcus honorem
Amphitryonida magno divisque ferebat
Ante urbem in luco. — — —*

Nam *Amphitryoniades* est Hercules. Et post multa;
*Ex illo celebratus honos latique minores
Servavere diem, primusque Potitius auctor
Et domus Herculei custos Pinaria sacri,
Hanc aram luco statuit. — — —*

Et ibidem:

*Jamque Sacerdotes primusque Potitius ibant;
Pellibus in morem cincti, flammæque ferebant.*

IV. Novum incrementum acceperunt Sacra, cum adventu Æneæ Principis Trojani in Latium, qui præter

(1) lib. 11. *Fæstor*. (2) lib. 1. (3) lib. 1. (4) in *Volumine* pag. 47. (5) lib. 111. *Æneid*.

ter alia Phrygum sancita adduxit ignem † pervigilem

Vestæ dicatum, & Sacerdotes forminas adjunxit, VESTALES, Lavinii primum; inde Ascanius deportavit Albam, urbem a se conditam. Vestalis erat Rhea Sylvia, Numitoris Regis filia, mater Romuli. Virgilius¹:

————— Donec Regina Sacerdos

Marte gravis geminam partu dabit Ilia prolem.

Romulus bellator melior quam Sacrorum procurator, nihil addidit. Quod enim de puellâ Tarpejâ Romuli avo refert Propertius²:

Quæ voluit flammæ fallere Vesta tuas,

ad licentiam Poeticam redigi debet, neque enim Romulus noverat in urbe suâ Vestales. Ejus successor Numma Pompilius vicinorum quorumvis Sacra per delictum accepit, ab Albanis perpetuum ignem accersivit, & Romanis commendavit, Dionysius Halicarnass.³ Florus⁴. De Vestâ & Vestalibus peculiare Syntagma composuit Justus Lipsius, a quo descripsit aliqua Prosper Steh-
dardius⁵, & confer Alexandrum Neapolitanum⁶. Sex numero

† Quem spectas in nummis apud J. Lipsum de Vesta & Vestal. c. 3.

(1) lib. 1. *Æneid.* (2) lib. IV. *Coronis cap. 6.* (6) lib. V. *Ge-
Eleg. 4.* (3) lib. VII. (4) lib. 1. *nial. dierum cap. 12.*
cap. 2. (5) lib. 1. *de Confuris &*

mero erant, famæ integræ & corporis vegeti. Pro cuius
 studiando igne excubabant per vices, & si quæ oppres-
 sa somno vel alias negligenter advertendo ignem ex-
 stinxerat, flagris cædebatur a Pontifice Maximo, *Li-
 vius*¹, *Valerius Maximus*², *Festus Pompeius*³. Parebant
 uni; quæ *Vestalis Maxima* dicitur apud *Suetonium*⁴,
 & *Virgo Maxima* apud *Valerium Maximum*⁵, (quomo-
 do ibi recte emendat *Stephanus Pighius* Campensis⁶) &
*Lampridium*⁷. *Vestaliū Vetusissima* appellatur a *Taci-
 to*⁸, ἡ πρεσβύτατη est apud *Dionem*⁹. *Inscriptio* Romana:
 CLOELIÆ. CLAUDIANÆ. V. V. MAX. RELIGIOSISSIMÆ.
 BENIGNISSIMÆQUE. CUJUS. RITUS. ET. PLENAM. SA-
 CRORUM. ERGA. DEOS. ADMINISTRATIONEM. URBIS.
 ÆTERNÆ. LAUDIBUS. S. S. COMPROBAT. OCTAVIA.
 HONORATA. V. V. DIVINIS. EJUS. ADMONITIONIBUS.
 SEMPER. PROVOCATA. COLLOCATA. XIII. KAL. APRIL.
 C. AUFIDIO. ATTICO. C. ASINIO. PRÆTEXTATO. COSS.
 Nec non altera Romana ad montem Palatinum: FLA-
 VIÆ. PUBLICIÆ. V. V. MAX. SANCTISSIMÆ. ET. PIISSI-
 MÆ. AC. SUPER. OMNES. RETRO. RELIGIOSISSIMÆ.
 PURISSIMÆ. CASTISSIMÆQUE. CUJUS. RELIGIOSAM. CU-
 RAM. SACRORUM. ET. MORUM. PRÆDICABLEM. DIS-
 CIPLINAM. NUMEN. QUOQUE. VESTÆ. COMPROBAVIT.
 Q. VETURIUS. MEMPHIUS. V. E. FICTOR. V. V. DIGNA-
 TIONIS. ERGA. SE. HONORISQUE. CAUSA. PLURIMIS.
 IN. SE. CONLATIS. BENEFICIIS. *Gruterus*¹⁰. Eratque
 autoritatis magnæ, ut apud eam deponerentur testa-
 menta Virorum illustrium, quod de Julio Cæsare &
 Augusto referunt *Suetonius*¹¹, *Tacitus*¹². Communis
 omnium honos erat, ut cum occurrerent facinoroso ad
 supplicium eunti, vitæ gratiam huic facerent, quando
 jurabant, occursum non fuisse consilii destinati, autore
Plutar-

(1) lib. XXVIII. (2) lib. I. dist. 7. (3) lib. IX. de Verbor. signifi-
 cat. pag. 297. (4) lib. I. cap. 83. lib. XIII. cap. 8. (5) lib. I. cap. 1. dist. 7. (6) in Notis pag. 3. (7) in Helio-
 gabalo. (8) lib. XI. An-
 nal. (9) lib. LIV. (10) in Vo-
 lumine pag. 309. 311. (11) lib.
 I. cap. 83. lib. XI. cap. 101.
 (12) lib. I. Annal.

Plutarcho. Solebant uti illis velut de periculis & delictis, ut eo facilius venia impetraretur. *Per Virgines Vestales veniam impetravit*, ait Suetonius¹. *Suasit* (Vitellius) *Senatui, ut Legatos cum Virginibus Vestalibus mitterent, pacem aut certe tempus ad consultandum petituros*, ait idem². Et Cicero³: *Si quid deliquero, nulla sunt Virgines quæ me a vobis deprecantur.* Exemplum quoque habes in Messalinâ Augustâ ad Claudium maritum, quem læserat indignis modis, itaque *ablegavit ad eum Vibidiam Vestalem ut deprecaretur*, Tacitus⁴. Triginta annis deserviebant cum præscripto servandæ pudicitix, elapsis iis cum ultrâ perseverare non libebat, nubere poterant, *nuptias vero auspicas raro fuisse*, ait Mase-nius⁵. De quo viderit ille, an verum sit, veterum exempla nihil tale contestantur. Si quæ durantibus annis Ministerii viro miscebatur, eam lugubriter vestitam vinctamque sandapila ex Urbe deportabant lictores comitati Sacerdotum turbâ & Pontifice Maximo, inde sub portâ Collinâ in tumulto effossô (ubi lucerna accensâ inerat, cum panis buccellâ & lactis haustu uno, brevis vitæ in claudendo mox specu solatium) vivam collocabant, terraque superaggesta operiebant, exemplis prolatis apud Ovidium⁶, Livium⁷, Plinium⁸, & adde *Wilhelmum Canterum*⁹. Nummus, in quo sunt Vestales quatuor cum duobus Camillis, æternum Ignem servantes, exhibetur apud *Antonium Augustinum*¹⁰.

V. Numa Pompilius est ille, qui Sacrorum ritus & Sacrificulorum cohortes perfecit, *artifex in comminiscendis religionibus*, ait *Arnobius*¹¹. De illo Virgilius¹²:

*Quis procul ille autem ramis insignis olivæ
Sacra ferens, nosco crines incanaque menta
Regis Romani, primam qui legibus Urbem*

Q

Fun-

(1) *lib. I. cap. I.* (2) *lib. IX. cap. 16.* (3) *contra Legem Agrariam.* (4) *lib. XI. Annal.* (5) *in Antiquitat. Romanis cap. 28. dist. 13.* (6) *lib. VI. Fastor.* (7) *lib. VIII.* (8) *lib. IV. Epist. II.* (9) *lib. VII. Novar. Lectionum cap. 6.* (10) *Tab. 63. num. 23.* (11) *lib. I. advers. Gentes.* (12) *lib. VI. Æneid.*

Fundabit, Curibus parvis & paupere terrâ

Missus in imperium magnum. ———

Numa Rex a primâ ætate canus fuisse perhibetur, moriente Servio¹. Ab Albanis & Sabinis accepit quædam, plurima vero ab Hetruriâ petivit, *matre & genetrice superstitionis*, uti loquitur *Arnobius*². Habebant sane antiquissimum cum Oriente & Insulis assatis commercium, ipsi quoque ab Oriente ad loca illa pervenerant, Tyrrheni vero nomine, quod a Phœnicæ celeberrimis Tyriis oriundi essent, ut produnt *Strabo*³, *Plinius*⁴, & post illos evincere conatur *Fullerus*⁵. Quidam etiam a Lydis. *Virgilius*⁶:

———— *Suffis gens Lydia Divam*

Externo commissa Duci. ———

Gens Lydia, id est, Tyrrheni & Hetrusci, de quibus proxime egerat. Similia habent *Vellejus*⁷, *Appianus*⁸, *Solinus*⁹, *Iustinus*¹⁰, & adde *Wilhelmum Cantuarum*¹¹, *Antoniam Thyssum*¹². Princeps Sacerdotum erat PONTIFEX MAXIMUS cum potestate amplissimâ: interpretabatur leges scriptas cum summo favore Populi, Sacra disponebat pro lubitu, Deorum cultum profitebatur cum autoritate, res gestas in civitate notabat consignabatque tabulis perpetuis, ut annales certæ fidei essent. Aderant ei Pontifices minoris autoritatis primo quatuor, tum quinque, demum quindecim, omnes Sacrorum rituum periti, quomodo in Collegiis modernis sunt Decanus & Capitulares. Pontificis velut Suffraganeus erat REX SACRIFICULUS, quem constituit Junius Brutus post Reges ejectos. Quia enim Sacra quædam privata Reges ipsi peragere solebant, ne Deos forte læderent illi qui Regum hostes erant, ordinaria Sacra permiserunt eis quibus hactenus curæ fuerant, Regia vero demandarunt noviter creato Regi sacrificulo,

(1) *Commentar. b. l. pag. 445.* (7) *lib. i.* (8) *in Punicis.* (9) *no*
(2) *l. d.* (3) *lib. v. Geograph.* (4) *Polybistor. cap. 2.* (10) *lib. xx.*
lib. 111. cap. 5. (5) *lib. i. Mi-* (11) *lib. 1v. Novar. Lætion. cap. 18.*
scellan. cap. 11. (6) *lib. x. Æneid.* (12) *Notis ad Vellejum pag. 6.*

lo, *Dionysius Halicarnassæus*¹, *Livius*², *Plutarchus*³, & *Boxhornius*⁴, *Henricus Savilius*⁵. Ejus vero domus etiam, in quâ habitabat, *Regia* vocabatur. Suetonius⁶: *Dum lecticâ ex Regia domum redeo. Regia*, id est, domus Regis sacrificulorum ut exponit *Sabellicus*⁷. Demum Pontifex Maximus factus est ille qui Imperator erat, idque primus obtinuit Julius Cæsar, porro confirmatum est Augusto, *Suetonius*⁸, *Dion Cassius*⁹. Cæsares secuti usurpaverunt omnes, ut testantur *Inscriptiones* plurimæ apud *Gruterum*¹⁰, *Johan. Jac. Boissardum*¹¹, & nummi Cæsarum * in quibus sunt insignia Auguriorum & Sacerdotiorum, apud *Antonium Augustinum*¹². Ac permansit ita ad Gratianum usque qui Pontificis Maximi titulum ultro omisit, teste *Zosimo*¹³, unde allegat *Spondanus*¹⁴. Attamen est *Inscriptio* † Romana: GRATIANUS. PIUS. FELIX. MAX. VICTOR. AC. TRIUMF. SEMPER. AUG. PONTIF. MAXIMUS. GERMANIC. MAX. ALAMANNIC. MAX. FRANC. MAX. GOTHIC. *Joh. Jacobus Boissardus*¹⁵, *Gruterus*¹⁶. Mos idem erat in Gentibus aliis, ut supremam curam Sacrorum Regibus imponerent, de quibus aliqua notavimus in *Auctariis ad Pappum*¹⁷, & confer *Onusfrum Panvinium*¹⁸, *Johannem Seldenum*¹⁹.

VI. Ab his Sacrorum Doctoribus, qui Theoretici plerique erant, Practici Sacrorum operatores informabantur, FLAMINES dicti ab integumento capitis,

Q 2 quod

* Tales sunt quos ex J. Gutherii l. 1. de Jure Pontif. c. 3. 8. & 9. huc transtulimus, ceterique vide sequenti pagina 244.

† V. Jos. Castalio *Explic. Inscript. obelisci Aug. t. iv. p. 1863.* add. Jac. Gothofredum ep. ad Andr. Rivetum de interd. Christian. cum Gentilib. communione deque Pontificatu max.

(1) lib. v. (2) lib. II. (3) in <i>Quæstionibus Romanis</i> n. 62. (4) <i>Comment. ibid.</i> (5) <i>Notis ad Tacitum</i> pag. 317. (6) lib. II. cap. 76. (7) <i>Notis ad b. l. fol. 109.</i> (8) lib. II. cap. 31. (9) lib. LIV. <i>Histor.</i> (10) in <i>Volumine</i> pag. 225. (11) <i>part. 3. 4. 5. 6. Antiquit. Roman.</i> (12) <i>Tab. II. num. 13. Tab. 14. num. 6. 7. 8. 9. Tab.</i>	17. num. 10. 11. 22. <i>Tab. 20. num. 6. Tab. 33. num. 12. 15.</i> (13) <i>lib. IV. Histor.</i> (14) in <i>Epitome Annalium Baronii</i> pag. 411. (15) <i>part. 3. Antiquit. Roman.</i> pag. 114. (16) in <i>Volumine</i> pag. 160. num. 4. (17) <i>pag. 143.</i> (18) <i>Commentario ad lib. v. Fastorum</i> pag. 330. (19) <i>de Successione in Pontificatu Ebraeorum</i> lib. I. cap. 13.
---	--

quod flammeum vel flammam (alio nomine *Tutulum* apud *Festum Pompeium*¹, & *Fulgentium*²) vocabant, erantque insula vel pileus de pellibus confectus, *καποειδής*, quem sub collo adstrictum ligulis habebant, ne motu capitis inter operandum agitato excuteretur ille, & delictum in Sacris eveniret: utrinque dependebat Vitta, id est, velum, sive lineum sive laneum, quo comam alligabant. Virgilius³:

— — Phœbi Triviaque sacerdos

Infra.

[1] lib. xix. de Significatione Verbum pag. 470.

[2] libello de Prisco Sermonem num. 14. [3] lib. x. *Æneid*.

Insula cui sacrâ redimibat tempora vitta.

Numismata cum Tutulo Julii Cæsaris sunt apud *Antonium Augustinum*¹. Nudis enim capitibus incedere (more vulgi apud Romanos) vetitum erat illis, itaque in æstu deponebant pileos, & inde acceptam Vittam capiti imponebant, ut vel isto modo caput opertum haberent, *Varro*², & *Scaliger*³, *Servius*⁴, *Johan. Gerh. Vossius*⁵, *Philippus Rubenius*⁶. Sulpicius inter sacrificandum excussit pileum, & sacerdotio abire jussus est, *Valerius Maximus*⁷. Eorum uxores erant Flaminicæ. *Inscriptio Italica*: ALBIÆ. C. F. DALBINÆ. FLAMINICÆ, PISAURI. ET. ARIMINI. PATRONÆ. MUNICIPI. PITINATIUM. PISAURENSIUM. HUIC. ANNO. QUINQUENAL. PETINII. PRISCI. MARITI. EJUS. PLEBS. URBANA. OB. MERITA. EORUM. *Gruterus*⁸. Et coadjutores erant Flaminii, habebantque CAMILLOS & ÆDITUOS, domesticos ac in publicis laboribus administratos. *Servius* scribit⁹: *Ministros in sacris Camillos vocabant, unde etiam Mercurius Etruscâ linguâ Camillus dicitur, id est, minister Deorum*, & similia prorsus habent *Varro*¹⁰, *Festus Pompeius*¹¹. Etrusci acceperunt a Phœnicibus vocabulum כַּמְרִים / ut a *camirus* sit καμῖρος *camillus*. 1. Reg.¹² *Hose.*¹³ (ubi vide *Commentaria Riveti*¹⁴, & adde *Johan. Buxtorfium*¹⁵) *Zephan.*¹⁶ Æditimi Templorum fores aperiebant & claudebant, *Varro*¹⁷, *Jacobus Stœr*¹⁸. *Inscriptio Romana*: COSMUS. ÆDITUUS. MATRIS. D. ANTIOCHO. SACERDOTE ANNIS. XII. EJUSDEM. AB. IMP. AUGUSTO. GRATIS. MANUMISSUS. OL. SUPRA. SUNT. H. S. N. L. DONATIONIS.

Q 3

NIS.

- [1] *Tab. 2. num. 3. 7. Tab. 3. n. 8. Tab. 4. n. 20. Tab. 6. num. 11. Tab. 8. num. 4.* [2] *lib. 14. de LL. pag. 22. 23.* [3] *in Conjectaneis ibid. pag. 37. & 125.* [4] *Comment. ad lib. VII. Æneid. pag. 531.* [5] *in Lexico Etymologico pag. 218.* [6] *lib. 11. Elektor. cap. 25.* [7] *lib. 1. cap. 1. dist. 4.* [8] *in Volu-*
mine pag. 322. [9] *Commentar. ad lib. XI. Æneid. pag. 650.* [10] *lib. VI. de LL. pag. 71. 72.* [11] *lib. VI. de Verborum significat. pag. 289.* [12] *XXIII. 5.* [13] *X. 5.* [14] *pag. 322.* [15] *in Lexico Talmudico pag. 1052.* [16] *I. 4.* [17] *lib. VI. LL. pag. 68.* [18] *in Lexico Juris pag. 77.*

NIS. CAUSA. MANCIP. *Gruterus*¹. Dignitate quidem infra Theoreticos multum erant, verum in deliberationibus publicis ad Sacra pertinentibus unâ sedebant, & consultabant uti constat *ex Oratione Ciceronis*². Tot erant Flamines quot Divi, & per se quisque Sacra sua procurabat, a quibus cognomen habebat. Celebris est FLAMEN DIALIS, qui Sacra Jovis apparabat. Nam ὁ Διὸς Jupiter est, *Inscriptio Metensis*: AUL. SEMP. ASPERNATI. FLAMINI. DIALI. CONJUGI. OPTUMO. BE-NE. MERENTI. HECALÆ. FLAMINICA. P. C. ET. JUL. MODESTINO. LETH. B. M. ET. SIBI. ET. SOCIIS. *Gruterus*³. Ejus peculiares leges enumerant *Aulus Gellius*⁴, *Plutarchus*⁵.

VII. Mars habebat quoddam singulare genus Sacerdotum. Dicti sunt SALII, id est, Saltatores, quoniam in Fêsto Anciliorum ad tibiarum modulos choreas instituebant, & totâ Urbe pervagati devotionem ostentabant. *Inscriptio Romana*: MANSIONES. SALIORUM. PALATINORUM. A. VETERIBUS. OB. ARMORUM. ANNALIUM. CUSTODIAM. CONSTITUTAS. LONGA. ÆTATE. NEGLECTAS. PECUNIA. SUA. REPARAVERUNT. PONTIFICES. VESTÆ. V. V. C. PRO. MAGISTERIO. PORTII. ACILII. LUCILII. PRÆTEXTATI. *Petrus Ap-
pianus*⁶. *Horatius*⁷:

Pede candido

In morem Salium ter quatiunt bumum.

Et⁸:

Nec morem in Salium sit requies pedum.

Salisubfules vocat *Catullus*⁹:

In quo Salisubfuli sacra suscipiunt.

Quamquam *Virgilius* illos ὑμνωδῆς, qui in Herculis Sacris ἐὶ ὁπάτιον ὄρχησιν ductore Ænea Trojano saltabant, *Salios* appellat quoque¹⁰:

Tunc

[1] in Volumine pag. 308. [2] *lectaneis* pag. 217. 287. [7] *lib.*
pro domo sua. [3] in Volumine 17. *Carm.* 1. [8] *lib.* 1. *Carm.*
pag. 307. [4] *lib.* 2. *Noſt. Attic.* 36. [9] *Epigram.* 17. [10] *lib.*
cap. 15. [5] in *Quæſtionibus Ro-* VIII. *Æneid.*
manis num. 109. [6] in *Col-*

Tum Salii ad cantus incensa altaria circum

Populeis adsunt evincti tempora ramis.

*Hic juvenum chorus, ille senum, qui carmine laudes
Herculeas & facta ferant.* —

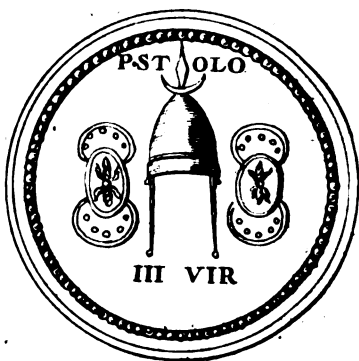
In quo vocis usum extendit præter solitum, ut monet *Turnebus*¹. Cæterum Martis Salii erant numero duodecim ex instituto primo Numæ: totidem secundo instituto adjecit Tullus Hostilius. Et Numa quidem suos vocavit cognomine *Palatinos*; Tullus vero suos *Collinos*, *Livius*², *Florus*³, *Dionysius Halicarnass.*⁴ Inscriptio Romana: P. CÆLIO P. F. SER. BALBINO, VIBULLIO. PIO. X. VIRO. ADJECTO. INTER. PATRICIOS. AB. IMP. CÆS. TRAJANO. HADRIANO. AUG. SALIO. COLLINO. QUÆST. AUG. FLAMINI. ULPIALI. P. R. D. *Johan. Jacobus Boissardus*⁵. De Marco Antonio scribit *Capitolinus*⁶: *Fuit in sacerdotio Saliorum & Præsul, & Vates, & Magister, & multos inauguravit atque exauguravit.* Distinguit hæc tria in Saliatu munera, Præsulis, Vatis, & Magistri. Ac Præsul quidem est præfultor, ὁ ἐν τοῖς ἱεροῖς προερχόμενος. Vates, qui præcinebat sacras melodias & axamenta, ut choreæ essent bene compositæ. Magister, ὁ ἐξαρχὸς Collegii, qui in profectum & mores Collegiatorum inquirebat, ut rite posset inaugurare, notante *Salmasio*⁷. Inscriptio Saguntina: C. VOCONIO, C. F. GAL. PLACIDO. AED. II. VIRO. II. FLAMINI. II. QUÆSTORI. SALIORUM. MAGISTRO. *Gruterus*⁸, & Romana alia est apud *Boissardum*⁹. Gladios aecingeabant, dextrâ lanceam tenebant, sinistrâ Ancile, * id est, peltam sacram, quam a Marte datam, Imperii præsidium invictum prædicabant, uti multis inquirunt *Joachimus Camerarius*¹⁰, *Justus Lipsius*

Q 4

psius

* Ejus delineatio æstat in adjunctis nummis, prout expressit J. Gutherius l. 1. de Jure Pontif. c. 11. uti videre licet pagina sequenti 248.

[1] lib. XIII. cap. 8. <i>Adversar.</i>	[7] ad Historiam Augustam pag. 157.
[2] lib. I. [3] lib. I. cap. 2. [4]	[8] in Volumine pag. 489.
lib. 31. [5] part. 3. <i>Antiquit.</i>	[9] part. 3. <i>Antiq. Rom. fol. 137.</i>
Roman. pag. 46. [6] cap. 14.	[10] in <i>Quæstis numismaticis</i> p. 73.

*pfus*¹. Effigies est apud *Antonium Augustinum*². Præana canebant, sive laudes Martis & Minervæ. Hoc genus tripudii antiquorum libris est *amptuare*, & *Lucilis* versus existat :

Præful ut amptuatur, inde & volgu redamptuatur olli.
ut *Festus* refert³. Præful erat qui chorum ducebat canendo pariter ac saltando, ut dictum est. Sequebantur reliqui non illi quidem soli, verum trahentes secum
Vir-

(1) *lib. v. Antiq. Lest. cap. 16.*] 15. (3) *lib. xvii. de Verbor. fig.*
(2) *Tab. 14. num. 5. Tab. 41. num.*] *gnificat. pag. 399.*

Virgines Saliares, quæ ad tempus invitatæ sacra vestimenta induebant, ac una saltabant, uti *Festus* scribit¹.

VIII. Adjuncti Pontificum erant TRIUMVIRI EPULONUM, qui epularum sacrarum & conviviorum sacrificialium apparatus curabant. Seriori ævo, & quidem A. U. C. 553. evaserunt Septemviri, ut testantur *Livius*², *Cicero*³, & ex illis *Blondus Foroliviensis*⁴. *Inscriptio Romana* apud *Gruterum*⁵: C. CESTIUS. L. F. POB. EPULO. PR. TR. PL. VII. VIR. EPULONUM. Et *Romana altera* apud eundem⁶: APOLAUSTUS. MODIANUS. PUBL. VII. VIR. EPULONUM. ITEM. APOLAUSTUS. CLAUDIANUS. VII. VIR. EPULON. JUSTUS. GAVIANUS. PUBL. ET. P. VOLUSIUS. RENATUS. VOLUSIÆ. JUSTÆ. MATRI. PISSIMÆ. UNIVIRIÆ. Addatur *tertia Romana*, quæ prostat *ibidem*: DIIS. MANIBUS. MARCI. SULPICII. BASSI. AMICI. OPTUMI. L. NONIUS. ASPRENAS. VII. VIR. EPULONUM. Et quarta *Epidaurensis*; P. CORNELIO. DOLABELLÆ. COS. VII. VIRO. EPULON. SODALI. TITIENSI. LEG. PROPR. DIVI. AUGUSTI. ET. TIB. CÆSARIS. AUGUSTI. CIVITATIS. SUPERIORIS. PROVINCIÆ. HILLYRICI. *Græterus*⁷, *Jacobus Boissardus*⁸, *Petrus Appianus*⁹, *Stewechius*¹⁰. Namque in tanto Urbis incremento Sacrificiorum apparatus major esse cœperat, neque poterant epulæ illæ cum debitâ curâ à Triumviris adornari. *Lucanus*¹¹:

Septem virque epulis festus, Titiisque sodales.

Scribit *Dominicus Floccus*¹²: nescire se quodnam officium istorum Septemvirorum fuerit. At de epulis in honorem Deorum appositis docet expresse *Valerius Maximus*¹³, *Jovis epulo ipse in lectulum, Juno & Minerva in sellas ad*

Q 5

cœnam

(1) lib. XVIII. de Verbor. significat. pag. 420. (2) lib. XXXIII. (3) lib. III. de Orator. (4) de Româ triumphante lib. II. fol. 27. (5) in Volumine p. 185. (6) libro dicto p. 307. (7) libro dicto pag. 396. (8) part. 5. Antiquitas. Ro-

man. fol. 32. (9) in Collectaneis pag. 252. (10) Notis ad Arnobium pag. 131. (11) lib. I. Pharsal. (12) lib. I. de Magistratib. populi Rom. cap. 14. (13) lib. II. cap. I. dist. 2.

cenam invitantur. Lectisternium notat, cum solebant Diis, Jovi, Junoni, Minervæ instruere festas epulas in Capitolio, quibus vero non tam Divi ipsi, quam Septemviri epulorum & horum cognati aderant, easque absolvebant. Epulabantur post oblata Sacrificia Populi omnes instituto vetustissimo. Euander apud Virgilium¹;

Hac ubi dicta, dapos jubet & sublata reponi

Pocula, gramineoque viros locat ipse sedili.

Et deinde:

Tunc lecti juvenes certatim atque Sacerdos

Viscera tosta ferunt taurorum, onerantque canistris

Dona laborata Cereris Bacchumque ministrant.

Exempla sunt in *Literis Sacris*, *Exodi*², *Numer*³; ubi Gentium profanarum mores inducuntur. Nam & in ipso Populo Dei tale quid erat, *Numer*⁴, *Deut*⁵, *1. Sam*⁶, *1. Reg*⁷, *1. Chron*⁸, *Nebem*⁹, videlicet quando erant ἱστίαι καὶ ἐργασίαι, ut appellat *Dionysius Halicarnas*¹⁰. Tunc enim adipem & renes cremabant, cætera dabantur Sacerdotibus, tantum quod portionem aliquam Victimator pro solenni convivio asservabat, *1. Samuel*¹¹. In Novo Testamento cœperunt inde αἰγάριον, *Jude*¹². Solebant post Sacra peracta divites instruere epulas solennes, sumptusque facere, unde alerentur pauperes ad religionem veram converfi, *1. Corinth*¹³, *2.*¹⁴. Testimonia sunt *Astor*¹⁵ ubi est, κλαῖν-τες τε καὶ οἶνον ἄρτον, μετὰ λαμβάνοντες τροφῆς ἐν αἰγάριόσιν. Et *ibid*¹⁶, καὶ τῇ κλαίσει ἔσται ἡ ταῖς εὐχαριστίαις. Nam quod illa ad Eucharistiam referre volunt *Becanus*¹⁷, *Cornelius a Lapide*¹⁸, *Julius Cotarius*¹⁹, valde errant, adeoque recte confutant *Balthasar Menzerus*²⁰, *Johannes*

nes

(1) lib. viii. *Æneid*. (2) xxxii. (13) x. 25. c. xi. 30. 21. 22. (14) 6. 7. (3) xxv. 1. 2. (4) xxviii. x. 17. (15) ii. 46. (16) *vers*. 42. 9. 10. (5) xvi. 11. (6) i. 4. cap. (17) in *Manuuli Controvers*. lib. i. 18. 13. 24. cap. xvi. 13. (7) viii. cap. 9. *dist*. 37. (18) *Commens-* 65. (8) xvi. 3. cap. xxix. 22. *torio b. l.* (19) in *Epistole Contro-* (9) viii. 19. (10) lib. vi. & ix. *versarum* p. 139. (20) *adversus* *Histor*. (11) ii. 13. (12) v. 12. *Pistorium Disputat*. ii. n. 91. 92.

nes Gerhards¹, Johannes Crocius². Cum dicitur, καὶ οἰκονομῶν, domesticæ epulæ indicantur, cæque communibus impensis in usus pauperum apparatus, 2. Pet. 3. De iisdem conviviis charitativis agit Plinius⁴, & Christianos absolvit a calumniis, quibus eos vulgus prægravabat, scilicet, peractis Sacris discessisse rursusque coivisse ad capiendum cibum, promiscuum tamen & innoxium, & ibidem Job. Gerhardus Vossius⁵, Jacobus Pontanus⁶, Claudius Salmasius⁷, Daniel Fesselius⁸, Virringius⁹, Dilherrus¹⁰. Duravit ea convivendi ratio etiamnum Tertulliani ævo, uti memorat ipse¹¹, sed quæ sine bono instituta olim fuerant, ea sensim abusus adduxerunt, luxum, crapulas, jurgia, cavillationes, proinde sublata cupiebat Augustinus¹², & tandem Ecclesiæ consensu abrogata sunt, uti ex Laodice-nâ & Carthaginensi tertiâ Synodis videre est.

IX. Præterea habebant sapientum Collegia, quos Historiæ passim commemorant, Augures, Aruspices, Duum Decemviros, Feciales. AUGURES*, οἱ αἰωνόνομοι observabant avium volatus, motum, quietem: interpretabantur garritum & clamores earum: omina exponebant: prodigia & somnia explicabant. Et de prioribus illis mox plura dicemus: nunc vero de somniis hoc addimus, exempla esse apud Paganos, quod voluerit Deus suggerendo visa quædam in somniis media indicare eis, ut de periculis erepti ad res majores gerendas adhiberentur. Tale est somnium Alcibiadis, quod referunt Plutarchus & Cornelius Nepos¹³. Et tale est somnium Antonii Medici, quo perculsus vetabat Augustum, ne

se

* Quod genus honoris postea sibi Imperatores quoque vindicasse liquet ex nummis pagina 252. conspiciendis Vespasiani, Aurelii Veri, & Julii Cæsaris, cujus statua habitu Augurali in templo Veneris illic posita est. Exstant apud J. Gutherium l. 1. de Jure Pontif. c. 14.

(1) Confess. Cathol. Tom. 3. pag. 1119.	(2) in Anti-Becano Tom. 2. pag. 232.	(3) 11. 13.	(4) lib. x. Epistol. 97.	(5) in Commentario pag. 24.	(6) in Bellariis Atticis pag. 194.	(7) de Transubstantia-	tionem pag. 329.	(8) lib. 1. Adversariorum Sacrorum cap. 13.	(9) de Triplici Cænâ lib. 111. cap. 56.	(10) lib. 1. Elektorum c. 12.	(11) in Apologetico c. 39.	(12) Epist. 64.	(13) in Vita ejus.
---	--------------------------------------	-------------	--------------------------	-----------------------------	------------------------------------	------------------------	------------------	---	---	-------------------------------	----------------------------	-----------------	--------------------

se periculo objiceret ; *Vellejus* ¹ ; *Valerius Maximus* ² .
 Nec verum est , quod a *Diabolo* profectum sit , ut qui-
 dem contendit *Lactantius* ³ . Errat certe , & vero cum
Sacris Literis non pugnat dicere , quod incolumitas Vi-
 rorum magnorum Deo fuerit curæ , ejusque curæ par-
 tem immissione somniorum fatidicorum ostenderit . De
 qua re bene disserit *Boeclerus* ⁴ . Scribit *Peucerus* ⁵ :
Somnia prasagientia vi stellarum insitâ cientur , quæ ad
prasensionem impendentium eventuum velut commovens sese
eorundem sensu cerebrum afficit . Eadem habet *Petrus Pom-*
pona-

(1) *lib. 11. Histor.* (2) *lib. 1.* | *ad Vellejum pag. 243.* (5) *de Di-*
c. 7. (3) *lib. 1. c. 8.* (4) *Notatis* | *vinatione pag. 199.*

*donatus*¹. Verum frustra illi sunt, cum provocant ad stellas. Si stellæ efficiunt ista, omnino illæ fuerint rationales & futurorum præsciæ. Nec possunt illæ ita formare hominum concepta, quoniam non habent potestatem in mentem hominis. Quod ajunt, *innasci omnino aliquibus ex peculiari cæli influxu* (ut si in convenientibus locis *Mercurius & Luna consistant*) vim talem, profanum est & è Planetariorum scholis petitum, quod Satanicum genus hominum vadat ad Diabolos, a quibus sunt procreati (nam primus Genethliacus omnino fuit Diabolus, uti probatur *Johan.*²) & meretricibus communibus copulati. A Geniis imprimuntur eisque bonis, quos interesse rebus gerendis apud Paganos, certissimum est, tantum ut ordo civilis secundum leges a Deo mentibus nostris inscriptus feliciter conservetur, monente *Petro Sylvio*³, & plura habet *Franciscus Suarez*⁴. Porro Augurium erat Chaldæorum inventum vanissimum, a Græcis interpolatum, quorum discipulus Tages Etruscus ad populares suos detulit, uti docent *Censorinus*⁵, *Petrus Crinitus*⁶. Ovidius⁷:

Indigena dixere Tagem, qui primus Hetruscum

Edocuit gentem casus aperire futuros.

*Tyrrhena carmina vocat ridetque Lucretius*⁸, idque de Tagetis libris exponit *Lambinus*⁹. Excoluit sedulo *Picus* Aboriginum Rex, quem sic depingit *Virgilius*¹⁰:

Ipse Quirinali lituo parvâque sedebat

Succinctus trabecâ, levâque ancile gerebat

Picus equum domitor. —

Litus ille baculus incurvus est, quem manu apprehendentes Augures describebant cæli spacia, antequam inspicerent, uti annotat *Servius*¹¹. Numismata Regis Numæ Pompilii & Julii Cæsaris, in quibus sunt litui depi-

(1) de Incantatione Cap. 10. (2) *sciplinâ c. i.* (7) lib. xv. *Metamorph.* (8) lib. vi. de *Rerum Nat.* (9) in *Commentario ad b. l. pag. 777.* (10) lib. vii. *Æneid.* (11) in *Commentariis pag. 462.*

depicti, vide apud *Antonium Augustinum* ¹. Romulus ordinavit, Numa confirmavit, *Cicero* ², *Dionysius Halicarnassæus* ³. Tres primo fuerunt, inde quatuor, deum quindecim, uti est in *Epitomâ Livii* ⁴. Tantæ authoritatis, ut nihil magni in Republicâ fieret inaugurato. Ad viros sapientiâ & nobilitate præcellentes Sacerdotium illud deferabatur. *Servius Sulpicius* ⁵ honoraria munia, quæ Cicero gesserat, recenset, fuisse Prætorem, Consulem, Augurem. *Inscriptio Romana*: Q. EPIDIO. L. F. POL. RUFO. LOLLIAN. GENTIANO. AUGURI. COS. PROCOS. PROV. LUGDUNENSIS. COMITI. IMPP. SEVERI. ET. ANTONINI. AUGG. LEG. LEG. XX. *Gruterus* ⁶. Et Florentina alia: Q. FABIVS. MAXIMVS. DICTATOR. BIS. CONSUL. V. CENSOR. INTERREX. II. ÆD. CUR. Q. II. TRIB. MIL. II. PONTIFEX. AUGUR. *Gruterus* ⁷. Soli illi, quanquam magnorum flagitiorum rei, non tamen Sacerdotio movebantur, *Plutarchus* ⁸. Capitale erat, non paruisse dictis eorum. Pacis tempore de mercaturâ, structuris, agricolationibus, connubiis, itineribus pronunciabant. *Tibullus* ⁹:

Ipse ego solator, cum jam mandata dedissem,

Quarebam tardas anxius usque moras.

Aut ego sum causatus aves, aut omina dira,

Saturni aut sacram me tenuisse diem.

In bello, de legionum progressu, stationibus, excursionibus, præliorum experimentis aut tentandis aut detrectandis, castris metandis, urbibus invadendis. Sæpe veritatem protulerunt, ut quando Flaminius ad lacum Thrasimenum pugnabat cum Annibale & vincebatur: vetabant Augures, nec credebat ille, *Livius* ¹⁰, *Florus* ¹¹, *Valerius Maximus* ¹². Lævum & dexterum attendebant, & quæ læva erant, infausta erant. Plautus

(1) *Tab. 1. num. 12. Tab. 2. num. 2. 4. 7. 9. 11. 19. Tab. 3. num. 4. 5. 12. 13. 19. 21. Tab. 4. num. 4.* (2) *lib. 11. de Divinat.* (3) *lib. 11. Anti-quit.* (4) *lib. LXXXIX.* (5) *lib. 11. Epist. famil. 5.* (6) *in Volumi- ne pag. 404.* (7) *libro dicto pag. 406.* (8) *in Quæstionibus Romanis num 98.* (9) *lib. 1. Eleg. 3.* (10) *lib. XXII. Histor.* (11) *lib. 11. cap. 6.* (12) *lib. 1. cap. 6. dist. 6.*

tus¹: *Non temere est, quod corvus cantet mihi nunc a la-
vâ manu, simul radebat pedibus terram.* Horatius²:

Teque nunc lavus vetat ire picus.

Virgilius³:

Sape sinistra cavâ prædixit ab ilice cornix.

Quæ a dextris erant, faustæ erant. Suetonius⁴: *Eve-
nitque ut primitus ingredienti cum fascibus forum, præter-
volans aquila dextro humero consideret.* Et⁵: *Premisso
agmini latum evenit auspicium, siquidem a parte dexterâ
repente aquila advolavit.* Nigræ aves quoque erant in-
faustæ. Propertius⁶:

Nigraque funestum concinit omen avis.

Apulejus⁷: *fuscis avibus Larissam accessi.* Distinguebant
aves, ut aliæ essent præpetes, quæ volatu suo prorsum
retrosumve directo, obliquo, tardo, concito, prædi-
cebant: aliæ oscines, quæ cantu & clamore indicarent,
*Festus Pompejus*⁸, *Anlus Gellius*⁹. Aves imprimis obser-
vabant Cornicem, Corvum, Picam, Vulturem, A-
quilam, Ciconiam, Gallum, Columbam, Cygnum,
Noctuam, Passeres, Regulum, pullos Gallinacios,
Parram, Bubonem. Earum duæ postremæ obscoenæ,
infaustæque semper, & ostentum dirum, ut ait Plinius¹⁰.
Ovidius¹¹:

Infanssus Bubo dirum mortalibus omen.

Et¹²:

————— Tectoque profanus

Incubuit Bubo. —————

Et¹³:

Tristia mille locis Stygius dedit omina Bubo.

Virgilius¹⁴:

Solaque culminibus ferali carmine Bubo

Sape queri & longas in fletum ducere voces.

Bubo-

(1) in Ollulariâ. (2) lib. III. pag. 375. (9) lib. VI. cap. 6. (10)
Carm. XXVII. (3) Bucolic. 9. (4) lib. X. Histor. natural. c. 12. (11)
lib. V. cap. 7. (5) lib. IX. cap. 9. lib. V. Metamorph. (12) lib. VI.
(6) lib. II. Eleg. 21. (7) lib. I. Metamorph. (13) lib. XV. Meta-
morph. (8) lib. XIV. de Ver- morph. (14) lib. IV. Æneid.
bor. significat. pag. 352. & lib. XV.

Bubones infaustis volatibus familia minari exitium, ait *Apulejus*¹. De Parrâ est apud *Horatium*²:

Impios Parra recinentis omen

Ducat, & pragnans canis.

Aquila & Columba semper faustæ erant, cœteræ verò faustæ & infaustæ. Cum Lucumo exul Græculus Romam proficisceretur, Aquila viri pileum in sublime avexit, reversa capiti ejus imposuit iterum, unde uxor ejus Tanaquilla regiam dignitatem prælagivit marito, perrexit in urbem & Lucius Tarquinius factus, regnum demum occupavit *Livius*³, *Dionysius Halicarnass.*⁴. De Augusto refert *Suetonius*⁵: *Ad quartum lapidem Campana via, in nemore prandenti ex improvise Aquila panem ei è manu rapuit, & cum altissime volasset, rursus ex improvise leniter delapsa reddidit.* Et porro⁶: *Primo autem Consulatu ei augurium capienti, duodecim se Vultures, ut Romulo, ostenderunt.* Rursum⁷: *Contractis ad Bononiam Triumvirorum copiis, Aquila tentorio ejus supersedens, duos Corvos hinc & inde infestantes afflixit, & ad terram dedit.* De Tiberio *Suetonius*⁸: *Ante paucos vero quam revocaretur dies Aquila nunquam antea Rhodi conspecta, in culmine domus ejus assedit.* Adcoque *Seneca*⁹ dicit, *Aquila hic honos datus est, ut magnarum rerum faceret auspicia.* Columba in vexillo quodam sociæ inter Gustavum Suedorum Regem Augustum & Electorem Saxonem militiæ confedit, ac victoriam Lipsiacam nunciare visæ est, *Cluverius*¹⁰, *Brachelius*¹¹, *Chemnicinus*¹². Noctua Agrippæ captivo regnum Palæstinæ, & eadem illi vitæ finem prænunciavit, *Iosephus*¹³. De Hierone vide *Iustinum*¹⁴, & de Pyrrho Macedonum Rege vide *Ælianum*¹⁵. De Turno *Virgilius*¹⁶:

Ali-

(1) lib. III. *Metamorphos.* pag. 139. (2) lib. III. *Carm.* 27. (3) lib. I. (4) lib. III. (5) lib. II. cap. 94. (6) cap. 95. (7) cap. 96. (8) lib. III. c. 14. (9) lib. VII. *Que. natural.* (10) lib. XL. *Epistom. histor.* pag. 231. (11) lib. IV.

Historiarum pag. 256. (12) *vol. I. de Bello German.* pag. 178. (13) lib. XVII. *Antiquit. cap. 8.* (14) lib. XXIII. *Historiarum.* (15) lib. XV. *de Historiâ animalium* cap. 59. (16) lib. XII. *Æneid.*

*Alitis in parva subito collecta figuram,
Qua quondam in bustis aut culminibus desertis
Nocte sedens, serum canit importuna per umbras,
Hanc versa in faciem, Turni se pestis ad ora
Fertque refertque sonans.* ———

Noctuam describit, ait *Servius*¹. De Cygnis ita *Venus* ad *Æneam*²:

*Aspice bis senos latantes agmine Cygnos,
Ætheriâ quos lapsa plagâ Jovis ales aperto
Turbabat cælo.* ——— ———

Regulus intra curiam compulsus ab avibus aliis & dilaceratus est, mox in curiâ eâdem Julius Cæsar amicorum gladiis confossus occubuit *Suetonius*³. Apud eundem est de *Vitellio*⁴: *Mox Vienna pro tribunali jura reddenti, Gallinacens supra humerum ac deinde in capite adstitit.* Pullos Gallinaceos in corte servabant, & secum in expeditionibus deferebant Augures, & summo diluculo pulte appositâ, quomodo eam comederent, inspiciebant, hoc comprimis diligenter notantes, an sine tripudio ederent, hoc est, rostro puro, ut non aliquid humi caderet. Si cum festinatione exhibant & comedebant, bene erat, eoque melius, si cum tripudio edebant, id est, avide adeo ut de rostro aliquid sive sponte decideret, sive ipsæ excuterent. Male erat, cum tardius exhibant, cumque vel abstinebant prorsus, vel non avide ita edebant, ut tripudiarent. Quod a pulte humi cadebat, tripudium solistimum vocabant, id est, terram petens vel in solidum decidens, teste *Festo*⁵. & illi adde *Ciceronem*⁶, *Valerium Maximum*⁷, *Januum Guilhelmu*⁸, *Laurenbergium*⁸, *Masenum*⁹. Exemplo est *Claudius* Consul in bello Punico primo, qui pullos in mare præcipitari jussit, biberent quia edere nollent, congressus vero cum *Pœnis*, non ab hostibus, sed a

R

Diis

(1) in *Commentario ad b. l. pag.* | *pag.* 440. (6) *l. 1. & 11. de Di-*
704. (2) *lib. 1. Æneid.* (3) in | *vinat.* (7) *l. 1. c. 4.* (8) in *An-*
Julio c. 81. (4) *l. 11. c. 9.* (5) | *tiquario p. 426.* (9) in *Antiqui-*
lib. xviii. de Verborum significat. | *tatibus Romanis c. xxviii. dist. 8.*

Diis ipsis superatus est, quorum auspicia contempserat, ait *Florus*¹, & adde *Suetonium*².

X. Prodigia erant fulminum casus, ignes erratici, Solis & Lunæ pallor, turbines, voces Geniorum, Cometæ, pluvizæ insolitæ, boves loquentes, effluvia ignium subterraneorum, exundationes, equi & statuæ flentes, serpentes latrantes, terræmotus, parelii, spectra, monstra, canes ululantes, imagines sudantes. Ac pleraque horum Meteorologiæ descriptores in physicis etiam adserunt, causasque naturales inquirunt, quibus adde *Polydorum Virgilium*³, *Joachimum Camerarium*⁴, *Casparum Pencerum*⁵, *Casparum Schottum*⁶. Nec debet negari, esse in multis eminens aliquid, & subesse causam latentem, unde effectus prodigiosus certo producat. De fulminibus est illud Virgilii⁷:

Non alias cælo ceciderunt plura sereno

Fulgura. ——— ———

Et Horatii⁸:

————— *Namque Diespiter*

Igni corusco nubila dividens,

Plerumque per parum tonantes

Egit equos volucrumque currum.

Et Luciani⁹:

Fulgura fallaci micuerunt crebra sereno.

Omen in eo est, quod plura, & quod sereno cæles missa fuerunt. Nam cum semel intonabat cælo sereno, lætum & faustum esse censebatur. Et si lævum intoneret. Virgilius¹⁰:

Vix ea fatus erat senior, subitoque fragore

Intonnuit lævum. ——— ———

Fulmen ergo quod sinistrum erat, felicitatem portendebat. Virgilius¹¹:

Au-

(1) l. II. c. 2. (2) l. III. c. 3. (3) libris tribus de Prodigis. (4) lib. I. Carm. 34. (5) de libris duobus de Omentis. (6) in Physicâ curiosâ lib. 1. 12. 13. 17. 18. (7) lib. I. Georg. (8) lib. I. Carm. 34. (9) lib. I. Pharsul. (10) lib. 12. Æneid. (11) lib. 12. Æneid.

*Andiit, & cœli Genitor de parte serenâ
Intonnuit lævum.* ———

Infauftum erat, quando Capitolium percutiebatur. Horatius¹:

*ſam ſalis terris nivis atque dira
Grandinis miſit Pater, & rubente
Dexterâ ſacras jaculatus arces,
Terruit urbem.*

Lucanus²:

*Fulmen & Arctois rapiens de partibus ignem
Percuſſit Latiale caput.* ———

Loca fulmine tacta luſtrabantur per Sacrificia expiatoria, & inacceſſa deinceps erant, itaque ſepimento aliquo muniebantur, ne ab homine vel jumentis calcarentur, addebatur Ara, ut referunt Plinius³, Artemidorus⁴. Res a fulminibus afflatæ, ſive fulgurita, (ut Feſtus Pompeius⁵ appellat) in unum redacta, terræ info diebantur, iſque locus Bidental vocabatur, & Ara poſita erat Puteal, cum Inſcriptione aliquâ, unde liqueret, fulgur ſub Arâ illâ conditum & locum aggeſtione conſecratum a Pontifice eſſe. Inſcriptio Romana: DEO. FULGERATORI. ARAM. ET. LOCUM. HUNC. RELIG. EX. HARUSPIC. SENT. Q. PUBLICIUS. FRONT. POS. ET. D. D. Gruterus⁶, Lucanus⁷:

———— *Aruns diſperſos fulminis ignes
Colligit, & terra mœſto cum murmure condit,
Datque locis nomen.* ———

& confer Deſiderium Heraldum⁸, Dionyf. Gothofredum⁹, Petrum Crinitum¹⁰. De ignibus erraticis teſtatur Virgilius¹¹:

*Cum ſubitum diſtutque oritur mirabile monſtrum.
Namque manus inter mœſtorumque ora parentum*

R 2

Ecce

(1) lib. I. Carm. 2. (2) lib. I.
(3) lib. II. Hiſtor. natur. c. 34.
(4) l. II. Oniſcriticorum c. 8.
(5) lib. VI. de Significat. Verbor.
pag. 291. (6) in Volumine pag. 21.
num. 4. (7) lib. I. Pharſalia.

(8) Animadverſis ad l. II. Arno-
bii pag. 121. (9) Notis ad Var-
ronem pag. 1618. (10) l. VII.
de Honeſtâ diſcipl. c. 12. (11)
lib. II. Enëid.

*Ecce levis summo de vertice visus Iuli
Fundere lumen apex, tactusque innoxia molli
Lambere flamma comas, & circum tempora pasci.*

Et¹:

*Præterea castis adolet dum altaria tadis
Et juxta genitorem adstas Lavinia virgo,
Visa (nefas) longis comprehendere crinibus ignem,
Atque omnem ornatum flammâ crepitante cremari.*

Et²:

*Ardes apex capiti cristisque a vertice flamma
Funditur, & vastos umbo vomit aureus ignes.*

Suetonius³: *Flamma repente è silvis undique exorta, adeoque omnem comitatum circumplexâ, ut Livia pars vestis & capilli amburerentur.* Idem⁴: *accidit ut apud Philippos sacrata olim viêtricium legionum Ara sponte subitis collucerent ignibus.* Et paulo post: *Vestimentum mutantis tunica ardere visa est.* De quo videris plura apud Remigium⁵, Argolum⁶, Bôdinum⁷, Fortunium Licetum⁸. Solis pallorem describit Virgilius⁹:

— *Caput obscurâ nitidum ferrugine textit.*

De Solis vero defectu exponunt Servius¹⁰, Farnabius¹¹, Gerhardus Mercator¹². Verum Scaliger¹³, Buntingius¹⁴, Galvisius¹⁵, secundum fidem Tabularum Prutenicarum negant, eo anno & sequenti fuisse deliquium Solis, quando Cæsar a conjuratis occisus sanguine generoso Curiam imbuat. Notatur ergo prodigiosum aliquid circa Solem obumbratum a densis nebulis. Referunt Plinius¹⁶, Plutarchus¹⁷, Julius Obsequens¹⁸. Solis pallorem ingentem fuisse tunc temporis, de quâ re porro vide-

(1) lib. VII. *Æneid.* (2) lib. X. *Æneid.* (3) lib. III. cap. 6. (4) cap. XIV. (5) lib. II. *Demonolatriæ* c. 3. (6) in *Pandæso sphaerico* c. 14. (7) in *Theatro Naturæ* lib. II. pag. 211. (8) lib. IV. de *Lucernis subterraneis* c. 34. (9) lib. I. *Georgicæ*. (10) *Commentario ad b. I.* p. 88. (11) in *Notis* pag. 46. (12) in *Chronicis* p. 17. (13) lib. V. de *Emendat. Tempor.* pag. 232. (14) in *Chronologicis* p. 200. (15) in *Recensibus Chronologicis* p. 273. (16) lib. IX. c. 30. (17) in *Vita Cæsaris*. (18) de *Prodigiis* c. 228.

videris Ricciolum¹, Johan. Funecium², Laurentium Eichsta-
dium³, Dionysium Petavium⁴. Voces Geniorum sunt, cum
de Mausoleo sponte patefactis foribus exaudita vox, no-
mine cientis Neronem, Suetonius⁵. Et cum in Templo
Hierosolymitano audiebant Sacerdotes horrendum illud,
Emigremus hinc, Josephus⁶. In bello Suedico Germanico
audita est vox: *Bannere abi*, Brachelius⁷, Virgilius⁸:

Vox quoque per lucos vulgo exaudita silentes

Ingens.

Et⁹:

Hinc exaudiri voces & verba vocantis

Visa viri, nox cum terras obscura teneret.

Ovidius¹⁰:

————— Cantusque feruntur

Auditi, sanctis & verba minantia lucis.

Et¹¹:

Est mihi marmorea sacratus in ade Sichæus,

Opposita frondes velleraque alba tegunt.

Hinc ego me sensi noto quater ore citari:

Ipse sono tenui dixit: Elisa mi.

Tibullus¹²:

Atque tubas atque arma ferunt strepitantia colo

Audita, & lucos precinuisse fugam.

De Mancino Consule vide *Valerium Maximum*¹³. Co-
metes in pluribus celebris visus est post Julii Cæsaris
obitum. De illo Virgilius¹⁴:

Ecce dignas processit Cæsaris astrum,

(uti vere exponit *Phil. Beroaldus*¹⁵.) Et Horatius¹⁶:

————— Micat inter omnes

Julium, sidus, velut inter ignes

Luna minores.

R 3

Et

(1) Tomo 1. *Almagesti* novipart. 1. pag. 287. (2) *Commentario ad Chronologiam* lib. 14. num. 3922. (3) *Prolegomenis ad part. 2. Ephe- merid.* novar. pag. 228. (4) lib. x. de *Doctrinâ Temporum* c. 36. (5) lib. vi. c. 46. (6) lib. vii. de bello Jud. c. 11. (7) lib. vi. Hi-

storiar. pag. 389. (8) lib. 1. *Georg.* (9) lib. 14. *Æneid.* (10) lib. xv. *Metamorph.* (11) in *Epistolâ Di-* donis. (12) lib. 11. *Eleg.* 5. (13) lib. 1. c. 6. (14) *Bucolic.* 9. (15) *Enarrationibus ad Suetonium* pag. 52. (16) lib. 1. *Carm.* 13.

Et Ovidius ¹ :

Casaris eripuit membris nec in aëra solvi

Passa recentem animam, caelestibus intulit astris.

De eodem loquitur Curtius ² : Proinde jure meritoque populus Romanus salutem se principi suo debere proficitur, cui noctis, quam pene supremam habuimus, novum sidus illuxit. Quem tamen locum aliter exponunt Janus Rutgersius ³, Philip. Caroli ⁴, & ab his nimium quam recedens, ut scriptorem ad Theodosii ævum releget, Caspar Barthius ⁵. Scribit Probus, sterisse illum septem diebus, inque rei memoriam ab Augusto in Capitolio positam esse statuam Julii habentis in capite stellam auream. Astrum vero Poëta vocat, quod inter astra effulserit, eorumque figuram imitetur. De quo vide Erycium Putcanum ⁶, Johannem Ricciolum ⁷, Argolum ⁸. Suetonius prodit ⁹ : ludis quos primo consecratos ei heres Augustus edebat, stellam crinitam per septem dies continuos fulsisse, exorientem circa horam undecimam, creditumque esse animam Casaris in cælum recepti, & hac de causâ simulachro ejus in vertice addi stellam. Nummos Annulosque veteres qui Cometam præferunt, & habent Inscriptionem, DIVUS JULIUS, laudant Torrentius ¹⁰, Gorlaeus ¹¹, Antonius Augustinus ¹², Plutarchus ¹³, ἰσάμην γὰρ ὅτι τὴν σὺνταξιν ἐπὶ τῇ τοῦ Καίσαρος σφαιρῶν Ἀστρονομίᾳ μέγας κομήτης. Eodem pertinet illud Propertii ¹⁴ :

At Pater Idalio miratus Caesar ab astro,

Sum Deus, & nostri sanguinis ista fides.

& confer Auctaria nostra ad Pappum ¹⁵. Lapidum insolitas pluvias commemorat Livius innumeris locis. Et Tibullus ¹⁶ :

[1] lib. xv. Metamorph. [2] lib. x. Histor. c. 12. [3] in Variis lectionibus lib. 1. cap. 19. [4] Prefat. Animadvers. ad Curtium. [5] Animadversis ad Claudianum p. 1165. [6] l. 11. de Cometis paradoxo 7. [7] in Almagesto novo Tom. 1. l. 8. [8] in Pandolfo

Sphærico c. 62. 64. 75. [9] l. 11. c. 88. [10] Notis ad b. l. pag. 102. [11] in Promptuario Annularum num. 3. 135. 157. [12] Tab. 2. num. 21. Tab. 9. num. 2. 34. [13] in Vita Casaris. [14] lib. 1v. Eleg. 6. [15] pag. 265. [16] lib. 11. Eleg. 5.

Mulins ut in terras deplueretque lapis.

Sanguinis pluvias refert Petronius¹:

Sanguineoque recens descendit Jupiter imbre.

Eleganter differit *Libertus Fromondus*². Boves loquentes non semel referunt *Livius*, *Polybius*, *Julius Obsequens*, & cum illis *Tibullus*³, *Plinius*⁴, *Entropius*⁵. Cornicem locutam esse, testatur *Suetonius*⁶. *Virgilius*⁷:

——— *Pecudesque laenta*

Infandum. ———

Lucanus⁸:

Tum pecudum faciles humana ad murmura lingua.

Effluvia ignium subterrancorum sunt, ut cum Tito Cæsare imperante conflagravit Vesuvius mons in Campaniâ. *Suetonius*⁹. Neque ille solum hujus incendii meminit, sed præterea *Eusebius*, *Xiphilinus*, *Plinius*, *Josephus*, *Aurelius Victor* retulerunt, quorum testimonia colligit *Laurentius Eichstadius*¹⁰. Adeoque nostrâ etiam memoriâ A. C. 1632. arsit, quod referunt *Atbanasius Kircherus*¹¹, *Argolus*¹², *Brachelius*¹³, *Varenus*¹⁴, *Dionysius Petavius*¹⁵, *Freinsheimius*¹⁶, *Paulus Merula*¹⁷, *Fortunius Licetus*¹⁸. De Exundationibus est illud *Virgilio*¹⁹:

Proluit insano contorquens vertice silvas

Fluviorum Rex Eridanus, camposque per omnes

Cum stabulis armenta tulit. ———

Et Horatius²⁰:

Vidimus flavum Tiberim retortis

Littore Etrusco violenter undis.

R 4

Equos

[1] in Satyrico pag. 178. [2] Opere de Meteoris pag. 332. [3] l. 11. Eleg. 5. [4] lib. VIII. c. 45. [5] lib. VI. Breviar. [6] l. 12. c. 23. [7] lib. 1. Georgic. [8] lib. 1. Pharsal. [9] lib. XI. c. 8. [10] Prolegom. ad part. 2. Epimerid. novarum pag. 226. [11] l. 1. Artis magna Lucis & umbra. [12] Præfat. ad Pandosion spheri-

cum. [13] lib. IV. Historiarum pag. 274. [14] lib. 1. Geographia generalis c. 10. [15] in Rationario part. 1. pag. 660. [16] Notis ad lib. 1. Floripag. 70. [17] part. 2. Cosmographia lib. IV. c. 5. [18] de Lucernis subterraneis lib. 1. c. 1. [19] lib. 1. Georg. [20] lib. 1. Carm. 2.

Equos fientes narrat *Suetonius*¹. Statuas flevisse, refer *Virgilius*²:

Et mœstum illacrymat templis ebur araque sudant.

*Ovidius*³:

Mille locis lacrymavit ebur. —

*Lucanus*⁴:

Indigetes flevisse Deos, urbisque laborem

Testatos sudore Lares. —

Apollo Cumanus lacrymavit triduo, *Livius*⁵, *Florus*⁶. (ubi similia exempla multa congerit *Freinshemius*⁷) Serpentinum latratus narrat *Plinius*⁸. Terræ motus sunt apud *Suetonium*⁹. Parelii fuerunt tres, quando Augustus Julii Cæsaris hæres post necem ejus in Urbem veniebat, quod referunt *Plinius*¹⁰, *Julius Obsequens*¹¹, adduntque, in unum coaluisse. Cæterum ævi ejus Scriptores de aliquo Solis phænomeno commemorant. *Vellejus*¹²: *Cum intraret Urbem, Solis orbis super caput ejus curvatus aequaliter rotundatusque in colorem arcus, veluti coronam tanti mox viri capiti imponens, conspectus est.* *Suetonius*¹³: *Reverso ab Apolloniâ & ingrediente eo Urbem, repente liquido ac puro sereno, circulus ad speciem cœlestis arcus orbem Solis ambit.* Indidem sunt illa *Statii*¹⁴:

— Licet ignipedum frenator equorum

Ipse tuis alte radiantem crinibus arcum

Imprimat. — — —

Et vero de Pareliis accurate pertractant *Petrus Gassendus*¹⁵, *Henricus Regius*¹⁶. Parelios Augusti de Trinitatis mysterio exponit *Franciscus Titelmannus*¹⁷. Nos verius, quod Triumviratus ille deberet propediem finiri, & Cæsar esse dominus unus. De quo optime scribit *Cyria-*

(1) *lib. I. cap. 18.* (2) *lib. I.*
Georg. (3) *lib. xv. Metamorph.*
 (4) *lib. I.* (5) *lib. XLIII. Histor.*
 (6) *lib. II. Histor. Romana c. 8.*
 (7) *in Notatis pag. 156.* (8) *lib.*
viii. c. 40. (9) *lib. vi. c. 48.*
lib. vii. c. 18. (10) *lib. II. c. 31.*
 (11) *de Prædigiis c. 128.* (12)

lib. II. (13) lib. II. cap. 91.
 (14) *lib. I. Thebaid.* (15) *in Ap-*
pendice ad Institutiones Astronomi-
cas pag. 288. (16) *lib. III. Phi-*
losoph. Natural. pag. 199. (17)
lib. vi. Considerationis Physicæ
c. 15.

Cyriacus Lentulus¹. Spectra sunt apud Petronium²:

*Ecce inter tumulos atque ossa carentia bustis,
Umbrarum facies diro stridore minantur.*

Et apud Virgilium³:

— *Et simulachra modis pallentia miris
Visa sub obscurum noctis.* —

(& vero de Spectris vide prolixè Casparum Schottum⁴.)

Canes & Lupi ululantes sunt ibidem:

*Obscenique Canes importunaque volucres
Signa dabant.* — —

Et deinde:

— — — *Et alta
Per noctem resonare Lupis ululantibus urbes.*

Et apud Ovidium⁵:

*Inque foro circumque domos, & templa Deorum
Nocturnos ululasse canes, umbrasque silentium
Erravisse ferunt.* — —

Imagines sudantes ibidem habes.

— — — *Æraque sudant,*
ait Virgilius. Et porro Sinon de Palladio⁶:

— — — *Salsusque per artus
Sudet iit.* — —

Silius Italicus⁷:

— *Vultusque in marmore sudat Elisa.*

Humore continuo Apollo Cumanus sudavit, apud Flo-
rum⁸, ubi est de bello Antiochi Magni adversus Ro-
manos. De quo eodem Cicero meminit⁹, ubi præterea
refert, quod Romæ initio belli Marfici statuae Deorum
sudaverint. Cum Annibal ingrediebatur Italiam, Mar-
tis statua Romæ sudabat, Livius¹⁰. Exempla alia ha-
bes apud Plutarchum¹¹, Dionem Cassium¹².

XI. Effecta insolita plura narrant *Litera Sacra*, im-

R 5 pri-

(1) in *Augusto*. (2) in *Satyrice* pag. 178. (3) *lib. 1. Georgic.* (4) in *Physicâ Curiosâ lib. 11. pag. 200.* (5) *lib. xv. Metamorphos.* (6) *lib. 11. Æneid.* (7) *lib. 1.* (8) *lib. 11. c. 8.* (9) *lib. 1. de Divinat.* (10) *lib. xxii.* (11) in *Camillo & Antonio.* (12) *lib. xlviii.*

primis quod Sol steterit, *Josu.*¹ & quod Sol retrocesserit Ezechiae Regis tempore, *2. Reg.*², *2. Chronic.*³, *Eesai.*⁴, *Syrach.*⁵. De utroque pronunciat diversum aliquid a receptâ sententiâ *Isaacus Peirerius*⁶, adversus quem decertant *Philippus le Prieur*⁷, *Tobias Wagenerus*⁸, ut communem sententiam defendat. Nos videbimus rem ipsam. Quod Sol vere steterit ad preces Josuæ, affirmant *Tostatus*, *Serarius*, *Masius*, *Cornelius a Lapide*, *Tirinus*⁹, *Conimbricenses*¹⁰, *Salianus*¹¹, *Pencernus*¹², *Episcopius*¹³. Atqui veteres Hebræi nullum miraculum hîc agnoscunt, sed phrasin figuratam, quasi Sol expectasset, donec occidio hostium perfecta esset, cum potius Hebræi non destiterint persequi hostes, quamdiu Sol & Luna præbebant lumen suum. Refert *Vatablus*¹⁴, & invenitur apud *Maimonidem*¹⁵. Paulo aliter *Grotius*¹⁶: *Scriptor ad Hebraeos fidei pramia ingensia referens cap. xi. 30. dejecta Jerichuntis meminit, mutati cursus cœlestis, quod multo majus fuerat, non meminit. Et sequitur in textu, Deum voci hominis sese accommodasse, non quidem Solem & Lunam sistendo, verum pugnando, id est, pugnantibus vires & invisitum contra hostes animum subministrando, immittendo præterea grandes lapideos. Hac ita non improbabiler dici possunt, quamquam impossibile Deo non sit, solis currus inhibere volantes, aut etiam post solis occasum speciem ejus in nube supra horizontem extante per repercussionem ostendere in regione Gibeoniticâ, ut pralium produceretur nocte eâ totâ, qua propter illum fulgorem divino miraculo, absente Sole, rentum pro integro die fuit, ut dies unus instar duorum esset. Hæc ille. Breviter: miraculum est in luce Solis*
am-

(1) x. 13. (2) xx. 8. (3) xxxi. 24. 31. (4) xxxviii. 8. (5) xlvi. 5. c. xlviii. 16. (6) lib. iv. *System. Theol.* c. 4. & 5. pag. 410. (7) in *Animadversionibus* pag. 65. (8) in *Dissertatione contra Astrologiam Genethliacam* sect. 3. pag. 54. (9) *Commentario ad*

b. l. (10) lib. ii. de *Cælo* q. 2. artic. 3. (11) *Tom. 2. Annal. Vet. Testam.* pag. 303. (12) de *Divinatione sol.* 16. (13) lib. iv. *Institut. Theolog.* sect. 4. c. 2. (14) in *Noëis*. (15) in *More Noëvichim*. (16) in *Annotatis*.

ampliata è singulâri gratiâ Dei, non vero in remorato Solis cursu. Ita Hebræis per deserta oberrantibus novam lucem procuravit Deus nocte, *Exodi*¹. Apud Monachos confectores miraculorum audacissimos talia plurima referuntur. Abbas Mutius & Bessârius occubiturum Solem precibus remorabantur, uti legitur in *Vitis Patrum*². Sol stetit attonitus, diemque protraxit, quando Carolus Magnus adversum Saracenos pugnabat, *Turpinus*³. Sol quatuor horis immotus stetit, cum Franciscus Ximenius Cardinalis Hispanicarum copiarum ductor Mauros apud Oranum debellabat, *Alvarus Gomezius*⁴. Cum adversus Electorem Saxonem & confederatos Evangelicos ad silvam Lochavam conflegebat Carolus V., stetit Sol, diemque protraxit, ut hæretici omnino debellarentur, garriunt *Ludovicus Davilas*⁵, *Christoforus Scheinerus*⁶, *Cornelius a Lapide*⁷.

XII. De miraculo quod Ezechiae temporibus accidit, pronunciamus, umbram in horologio Achasi retroactam esse, ut Sol interim cursum suum persequeretur. Ita *Vatablus*, *Grotius*, *Sanctius*, *Paulus Burgenfis*⁸, *Arias Montanus*⁹, *Usserius*¹⁰. Nihil opus erat, Universi cursum immutari tantum signi causâ, & porro umbra expresse multis locis nominatur: insuper etiam lineas commemorant *Litera Sacra*, quæ umbram in horologio attinent, non vero Solis cursum in æthere: denique Rex non poterat in lecto ægrotans videre Solem, sed umbram tantum per fenestram. Contra de Sole ipso retrogresso exponunt *Emanuel Sa*, *Cornelius a Lapide*, *Tirinus*, *Menochius*, *Tremellius*, *Vinarienses*, *Gualtherus*¹¹, *Jaban. Ricciolus*¹², *Testatus*¹³, *Clavius*¹⁴, *Simon Majo-*

(1) x. 23. (2) l. 11. & vi.
(3) de Carolo Magno c. 26. (4)
l. 14. de Gestis Ximenii. (5) lib.
11. Belli German. (6) de Refra-
ctionibus caelestibus c. 32. (7) Com-
mentario ad Syrachidem pag. 954
(8) Commentar. ad 2. Reg. xx. (9)
Commentario ad cap. xxxviii. Esaiæ

pag. 832. (10) in Annalibus sa-
cris. (11) Commentariis ad 2.
Reg. xx. & Esai. xxxviii. cap. (12)
in Almagesto novo l. ix. pag. 482.
(13) Commentario ad 2. Regum xx.
quæst. 26. 27. 32. 33. 34. (14)
in Gnemoniciis c. 11.

*Majolus*¹. Rationes proferunt : (1) Quod scribatur *Esaï*.² & reversus est Sol decem gradibus, iisdem gradibus quibus descenderat. (2) Quod Babyloniorum Legati venerint percontaturi de portento quod in terrâ evenerat, 2. *Chron.*³, *Cornelius a Lapide*⁴. RESPONDEO : (1) Umbra quæ in cæsuras illas incidebat, Solem vocat per metalepsin frequentem : nam a Sole erat umbra ista. (2) Quæsitum veniebant de portento : atqui necessum haut erat, ut Babylonii interrogarent de cœlesti signo illo apud Judæos, vidissent quippe & ipsi Babylone, si miraculum in Sole contigisset. Verbo : percontabantur de occidione exercitus Sennacheribi ad Hierosolymam factâ, quam rumor ad aures eorum detulerat. Erant enim ipsi etiam Assyriorum hostes, postquam Nabonassar apud Babylonios imperare cœperat.

XIII. Totum vero de Auguriis negotium erat impostorium aliquid, & confictum ad dementandos homines ignorantix tenebris damnatos, *Ephes.*⁵. Dicebat olim *Accius* Poëta : *Nihil credo Auguribus qui aures verbis divitant alienas, suas ut auro locupletent domos.* Quod pertinet ad nostros Planetarios, qui divinationes obtrudunt ancillis, Camillis, Sibyllis, ut cœnas petant & scœminarum sermonibus aut laudentur aut traducantur. *Papirius* Consul rogavit pullorum augurium, & infelix esse accepit, quo non obstante pugnavit, hostesque vicit, pullorum & planetariæ magister, qui mentitus fuerat, in primo congressu occubuit, *Livius*⁶. Neque illis credebant quorum animos melior cognitio Dei imbuerat. *Levit.*⁷ adeoque *Mosellanus* Judæus in *Alexandri* Macedonis exercitu eques sagittâ percussit avem in itinere obviam ringente Augure, *Josephus*⁸. Et *Curtius* *Aristandri* Auguris manifestas ineptias increpat⁹, ubi est inter alia de *Alexandro* : *Qui post Darium victum Ariolos & Vates consulere desierat, rursus ad superstitionem*

(1) Tom. 1. *Dierum Canicular.* | pag. 312. (5) II. 2. (6) lib. x. pag. 2. (2) xxxviii. 8. (3) xxxii. | *Histor.* (7) xix. 26. (8) lib. i. 31. (4) *Commentario ad Esaïam* | contra *Appion.* (9) lib. vii. c. 13.

stitutionem humanarum mentium revolutus, Aristandrum cui credulitatem suam addixerat, explorare eventum rerum sacrificiis jubet. Et nebulones illos qui hominum credulitati illuserunt, Cicero multis rationibus impugnat¹. De Julio erunt quædam distinctione sequenti. Pro defensione Augurum obtendit Ammianus Marcellinus², vir cæterum prudens, non satis prudenter ad Deum appellando, qui avium voces volatusque dirigat, ut inde homines futura discant, hæc inquam facile repudiantur, quandoquidem vanitates eas Genii mali persuaferunt, itaque non poterant damno esse veri Dei cultoribus, fatente Bileamo Augurum præcellentissimo: Non est augurium contra Jacob, & non est divinatio contra Israël, Numeror. 3.

XIV. ARUSPICES apud victimas aderant, atque inde petebant exta, ut inspectis illis Deorum voluntatem explorarent & futura prædicerent. Novum genus Ariolorum. Virgilius⁴:

*Tertius illo hominum divûmq; interpreter Aſſas
Cui pecudum fibra, cæli cui sidera parent,
Et lingua volucrum.* — — —

Et prioribus deterius etiam. Juvenalis⁵:

*Quid Roma faciam? mentiri nescio, librum
Si malus est, nequeo landare, & poscere, motus
Aſtrorum ignoro.* — — —

Vides illum perinde & eodem loco Parasitos, mendaces, Planetarios, Nativitatistas, Aruspices, lenones, meretricum communium succubos censere. Nam de Planetariis sonat illud:

Motus aſtrorum ignoro. — — —

Et de Nativitatistis sequitur:

*Funus promittere patrio
Nec volo nec possum.* — — —

Demum illud:

*Ranarum viscera nunquam
Inſpexi,* — — —

ad

(1) lib. II. de Divinat.

(2) lib. XXI.

(3) XXI. 23.

(4) lib. X. Æneid. (5) Sat. 3.

ad Haruspices pertinet, qui perquirebant viscera, *Ἀσπερσμοὶς*, ranarum viderint aut boum exta, mendacia sunt omnia! Et mendaces sunt Planetarii quāquam illi hoc nolint, gregales Nostradami, a quo descriptum Thema natalicium Rudolphi II. Cæsaris penes nos in manuscripto habemus, refertum mendaciis ad nauseam, ut non sapiant qui bibere hanc nauteam volunt. Et tamen Nostradamus in his talibus ineptiis excellebat. De hoc iterum agit¹:

*Testamentum ingens, calida pulmone columba
Tractato, Armenius vel Comagenus Aruspex
Pectora pullorum rimatur & exta catelli.*

De Aruspibus est, & Planetarios statim addit:

*Chaldais sed major erit fiducia, quicquid
Dixerit Astrologus, credent a fonte relatum
Ammonis, quoniam Delphis oracula cessant.*

Scholas in Hetruriæ urbe Fæsulis habebant, ubi profitebantur impostorias artes Dæmonum focii, *Cicero*², *Valerius Maximus*³. Huc pertinent illa *Tibulli*⁴:

*Divi vera monent ventura nuncia sortis,
Vera monent Thuscis exta probata viris.*

Victimarii hæctenus victimam in Templi porticibus alligaverant, donec ceremoniæ aliquæ finem habebant. Eo spectat locus *Psalms*.⁵: *Ligate agnum funibus usque ad cornua altaris.* Sive ut *Castalion* vertit, *alligate festam hostiam restibus ad ara cornua.* De victimis in Felto offerendis agitur, non vero *de frondibus ac ramis*, quibus debeat ornari Templum, (uti vulgo quidem cum *Romano Interprete* capiunt) adversus quem sensum recte differit *Johannes Tarnovius*⁶. Porro adducebant bovem agnumve fune procul extento & longiori. *Juvenalis*⁷:

*Sed procul extensum petulans quatit hostia funem
Tarpejo servata Jovi.* — — —

Nimirum laxo illo, ne videretur ad aram trahi invita, quod

(1) Sat. 6. (2) lib. 1. de Divinationibus. (3) lib. v. c. 1. (4) lib. 111. (5) *Exercitationibus Biblicis* pag. 379. (6) Sat. 12. (7) Sat. 12. *Elog.* 4. (5) CKV 111. 27. (6) in

quod mali ominis erat. Popæ feriebant & exoriabant, dissecabant Flamines cultro mactatorio oblongo, quem vocabant *Secespitam*, accurrebant Aruspices, & *fissiculabant*, uti *Apulejus* loquitur³, (nam sic ibi *Petrus Colvinus*¹, & *Johan. Gerhard. Vossius*³ emendant, pro quo tamen *physiculabant* legere mavult *Stephanus Johannis*⁴) id est, rimabantur exta adhuc palpitantia. *Virgilius*⁵:

———— *Pecudumque reclusis*

Pectoribus inhians spirantia consulit exta.

Et prædictiones suas coram populo effabantur. *Virgilius*⁶:

———— *Et viscera vivis*

Eripiunt. ———

*Seneca*⁷:

Erepta vivis exta pecoribus tremunt,

Spirantque vena, corque adhuc pavidum salit.

At ille fibras tractat & fata inspicit,

Et adhuc calentes viscerum venas notat.

Malum erat, si Victimæ reluctaretur, si fugeret, si multo cum mugitu pedumve strepitu collapsa aram percuteret, si parum copiose manaret sanguis. De *Julio Suetonio*⁸: *Immolanti aufugit hostia.* Et cum paulo ante dixerat, *ne religione quidem ulla a quoquam incepto absterritus nunquam vel retardatus est*, subjungit, *deinde profectionem adversus Scipionem & Iubam non distulit.* Nimirum spreto Aruspicum nugis eo facilius & navigavit & vicit. *Lucanus* inter prodigia cladis Pharsalicæ refert⁹:

Admotus superis discussâ fugit ab arâ

Taurus. ———

Fugæ Victimarum exempla habent *Florus*¹⁰, *Suetonius*¹¹, *Tacitus*¹², *Silius Italicus*¹³, *Statius*¹⁴. Et hujusmodi Auspicia piacularia appellabant, teste *Festo*¹⁵. Bonum vero erat,

fi

(1) de Deo Socratis. (2) in Notis. (3) in Lexico Etymologico pag. 215. (4) Notis ad Saxonem Grammaticum pag. 42. (5) lib. IV. Æneid. (6) lib. XII. Æneid. (7) in Thyeste Act. 4. sc. 1. (8) lib. I. cap. 59. (9) lib. VII. Pharsal. (10) lib. IV. c. 2. (11) lib. VII. c. 18. lib. XI. c. 10. (12) lib. XV. Histor. (13) lib. V. (14) lib. XI. Ibeid. (15) lib. XV. de Verborum significationibus pag. 366.

si placide sequeretur ad Aras, perstaret, collaberetur, jaceret, si liberaliter sanguinem de venis profunderet. Jecur, pulmo, lien, cor, renes, lingua prænuñciabant bonum, quando sana, integra, vivida & vegeta erant: malum vero, cum morbida, pallida, languida, livida erant, aut cum prorsus aberant, Dæmonum ope substracta. Quanquam *Casanbonus*¹ inculcet, *Popas & Victimarios compendii causâ abstulisse exta per fraudem, ut victimas succidaneas procurarent.* De quo statim plura dicturi sumus. *Lucanus*²:

*Atque iram Superûm raptis quasivit in extis,
Terruit ipse color vatem, non pallida tetris
Viscera tincta notis, gelidoque infecta cruore
Plurimus asperso variabat sanguine livor.*

De Julio narrat *Suetonius*³: *Aruspice tristitia & sine corde exta Sacro quodam nunciavisse.* Movet *Plinius*, cum rei hujus meminit, quæstionem, potueritne sine viscere illo hostia vivere, an vero ad tempus amiserit? Verum facile respondetur, hætenus cor non defuisse, ereptumque esse Dæmonum fraude ad detinendos in errore miseros homines, qui putabant, Aruspicum prædicta esse vero consentanea. Ita fatuorum erant fata fatua, & Dæmon illudebat cultoribus scholæ infernalis. *Psalm.* 4. *Spurinna Aruspex diem præfinivit, quo Cæsar Julius infelicitè perire debebat, Suetonius*⁵. Ipse tamen contempsit viri præfagium, quem ævi ejus Scriptores nimio opere laudant alias, & post illos *Argolus*⁶. Ac de istis quidem mirum non est, quod *Paganus Paganus* laudat: mirum vero, imo execrabile, est, quod *Satanæ ductu impulsus Vatem & Planetarium* (Deo summe exosum, *Levit.* 7,) laudat *Christianus* & pestilentes divinationes, Dei testimonio & Sapientum suffragio damnatas tuetur autoritate Diabolorum. Rem descri-

(1) *Animadversis ad lib. ix. A-*
thenæi pag. 657. (2) *lib. i. Phar-*
sal. (3) *lib. i. c. 77.* (4) *cxlxvii.*
9-20. (5) *lib. i. c. 81.* (6) *Præ-*

fat. ad Pandoson Sphericum.
(7) *xviii. ii. c. xix. 31. c.*
xx. 6. 27.

describit Vellejus¹: *Plurima presagia atque indicia Diis immortales futuri obtulissent periculi, nam & haruspices pramonuerant ut diligentissime Iduum Martiarum caveret diem, & uxor Calpurnia territa nocturno viso, ut eâ die domi subsisteret, orabat. Sed profecto ineluctabilis fatorum vis, cujus cum fortunam mutare constituit, consilia corrumpit.* Manilius²:

*Ille etiam cælo genitus cæloque receptus,
Cum bene compositis victor civilibus armis
Pura toga regeret, totiens prædicta cavere
Vulnera non potuit, toto spectante Senatu,
Indicium dextrâ retinens, nomenque cruore
Delevit proprio, possent ut vincere fata.*

Suetonius de Galbâ³: *Prius vero quam occideretur, sacrificantem mane Haruspex identidem monuit, caveret periculum, non longe percussores abesse.* idemque refert Plutarchus⁴. Rursum Suetonius de Vitellio⁵: *Nullis tamen offensior quam Veraculis & Mathematicis, ut quisque deferretur, inauditum capite puniebat.* Veraculi sunt divinatores (nam qui Vernaculis ibi legunt, frustra sunt, ut Josephus Scaliger⁶ monet) & Mathematici sunt planetarii conjectores, a quibus Orbis vexatus semper, non potuit ab illis nebulonibus sese liberare. Nam & hodie sunt, & perquirunt ganea, ut habeant quibus themata (*Directiones* appellant Vates meretricarii, ita fraudum fabri vocabulis quoque superbiunt,) obtrudant, volas inspiciant, loculos expilent Crumenisectores pessimi & Diaboli instrumenta, *infra*⁷.

XV. DUUM DECEMVIRI sequuntur Custodes & Relectores librorum Sibyllinorum:

Qui fata Deum secretaque carmina servant.
ait Lucanus⁸. Libri illi publicorum malorum remedia, Deorumque arbitria continere putabantur. Venit ad

S

Tar-

(1) lib. II. *Histor.* c. 57. (2) in *Casalectis Schildi* lib. I. pag. 713. (7) lib. IV. c. 1. dist. 2. (8) lib. I. *Pharsal.*
lib. IV. *Astronom.* pag. 82. (3) lib. VII. c. 19. (4) in *Vitis illustribus* pag. 468. (5) lib. IX. c. 14. (6)

Tarquinium Superbum (pro quo *Peucerus*¹, nominat Tarquinium Priscum, lapsu memoriæ) Regem, anus ignoti oris ἰγγασεμύθη, & a Spiritu nequam obsessa potius quam a bono agitata. Sic enim Virgilius²:

*Ventum erat ad limen, cum Virgo postere fata
Tempus, ait, Deus ecce Deus, cui talia fanti
Ante fores subito, non vultus, non color unus,
Non compta mansere coma, sed pectus anhelum
Et rabie fera corda tument.* —

Rabidam Sibyllam dixit Claudianus³: *Furiisam Sibyllam*, vocat *Marcellus Palingenius*⁴. Ac de Paganorum Vatribus omnino valet illud *Platonis*⁵: ἡδεῖς γὰρ ἔννεος ἐφάπτεται μαντικῆς ἐθεύς καὶ ἀληθῆς. Et exemplo est *Bileam Planctariorum* omnium Princeps, *Numerox*⁶. Cæterum de Vatribus a divino Spiritu agitatatis verum est, quod citra amentiam acceperint & pronunciaverint futura. ἰγγασεμύθη sunt *Levit.*⁷, *Deut.*⁸, *1. Samuel.*⁹, *1. Chron.*¹⁰, *Esaï.*¹¹ אֲבוֹת / scilicet ex locis obscenis foeminae (ὁδὸς γυναικείων ἐρίλων, ait *Origenes*¹²) humi jacentis aut sedentis, verba obscura pronunciabat Genius malus, uti porro disquirunt *Joh. Drusus*¹³, *Lempereur*¹⁴, *Bodinus*¹⁵, *Johan. Seldenus*¹⁶, *Caspar Schottus*¹⁷, *Georgius Moëbus*¹⁸, *Ludovicus de Dieu*¹⁹, *Buxtorffius*²⁰. Hæc Regi libros, in quibus Oracula veterum, ut ajebat ipsa, descripta, venales obtulit, eosque Rex Augurum jussu emit, ut deinceps essent commune Oraculum Urbis, unde rerum difficultium, in publicis malis cumprimis subsidia a Diis roganda addiscerent, *Dionysius Halicarnassæus*²¹, *Aulus Gellius*²², *Sotinus*²³. Itaque *Horatius*²⁴ dicit:

Quo

(1) de Divinatione fol. 111. (2) lib. vi. *Æneid.* (3) *Panegyrico in quantum Consulatum Honorii.* (4) in *Librâ.* (5) in *Timeo.* (6) xxiv. 4. (7) xix. 31. cap. xx. 27. (8) xvi. 11. (9) xxv. 11. 7. 8. (10) x. 1. (11) xix. 3. (12) lib. vii. contra *Celsum.* (13) *Observationibus ad Deuteronom.* c. 18. (14) *Notis ad Jacchiadem pag.* 31.

(15) lib. 11. *Demonomania* c. 3. (16) *Syntagm.* 1. de Diis Syris pag. 120. (17) in *Physicâ curiosâ* lib. iv. c. 11. 12. (18) de *Oraculis* pag. 63. (19) *Commentariis ad Acta Apostol.* pag. 152. (20) in *Lexico Talmudico* pag. 39. (21) lib. iv. (22) lib. i. c. 19. (23) in *Polybistore* c. 8. (24) in *Carminibus* sculari.

*Quo Sibyllini monuere versus
Virgines lectas, puerosque castos;
Diis, quibus septem placuere colles,*

Dicere carmen.

Reposuit eos in peculiari aliqua cella Templi Capitolini, ac constituit Duumviros eruditionis veterum in Oriente & apud Hetruscos vulgatæ, peritos, qui Libros per occasionem evolverent, & bono Urbis exciperent inde quod eis videretur factu optimum, Apolline favente. *Tibullus* ad Apollinem²:

— *Ipse precor, quod canat illa, doce.*

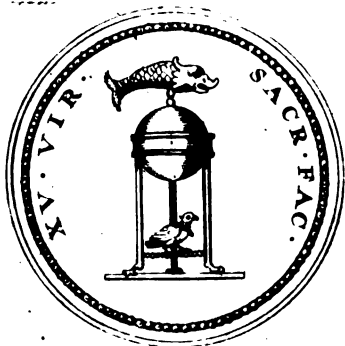
id est, rege mentem Professorum ordinariorum, ut Oracula vere interpretentur. Erant enim verbis reconditis & caliginosis sensibus descripta, quomodo solebat Dæmon proferre ambigua & obscura responsa, incertus eventui ipse, aut saltem ne desineret esse impostor: Hoc est, ἐν κρυφῇ λαλεῖν, *Esaï.*². Æneas ad Demophilē Sibyllam³:

Te quoque magna manent regni's penetralia nostris,

Hic ego namque tuas sortes arcanaque fata

Dicta mea genti ponam. —

Decemviros effecerunt posteri A. U. 389. & porro Quindecimviri * evaserunt Syllæ temporibus, qui vi-

S 2

ctor

* Illorum titulus expressus est in hoc nummo apud J. Gutherium l. 1. de Jure Pontif. c. 15.

(1) *lib. II. Eleg. 5.*

(2) *XLV. 19.*

(3) *lib. VI. Æneid.*

etor hostium ac civium multa correxit, ut potentiam ostentaret, atque numerus ille confirmatus est sub Julio Syllæ æmulo, uti constat è *Suetonio*¹. Ergo *Horatius*² ævo illo:

Quindecim Diana preces virorum

Curet. ———

Inscriptio Brixiana: M. NONIO. M. F. FABIO. ARRIO. PAULINO. APRO. CI. XV. VIRO. SACR. FAC. CULTORES. LARUM. EJUS. *Gruterus*³. Syllæ tempore Capitolium deflagravit una cum Libris Sibyllinis. Ne carerent Oraculis ejusmodi, vetusta quævis carmina in Asiæ & Italiæ locis (ubicunque Sibyllæ olim degerant) conquistata Romam pertulerunt Quirites, plaustrorum onera. Nam teste *Hermæ Philosopho*⁴, omnes mulieres *μαντικὸν ἐλθόντι βίον* dictæ fuerunt *Sibylla*. Attamen fidem publicam meruerunt, & Augustus denuo recensuit, inque Capitolio deposuit, *Suetonius*⁵. Scribebat tunc *Elegiam Tibullus* ad Messalinum *Quindecimvirum*⁶, ubi hæc leguntur:

Quicquid Amalthea, quicquid Marpesia dixit,

Herophile Phæbo grata quod admonuit:

Quodque Albūna sacras Tiberis per flumina sortes

Portarit, sicco perlueritque sinu.

Habes hic plurimarum nomina. Amalthea erat Cumis oriunda, estque Demophile Virgilii⁷:

Huc ubi delatus Cumaam accesseris urbem,

Divinosque lacus & Averna sonantia silvis

Insanam Vatem aspicias. ———

Et de eadem⁸:

At pius Æneas arces quibus altus Apollo

Præsidet horrendaque procul secreta Sibylla

Antrum immane petit. ———

Et paulo post:

——— *Phæbi Triviaque Sacerdos*

Demophile Glauco. ———

Sic

(1) lib. 1. cap. 79. (2) l. d. (3) (6) lib. 11. Eleg. 5. (7) lib. 111. in Volumine p. 307. (4) in Scho- | Æneid. (8) lib. VI. Æneid. lis ad Phædram. (5) lib. 11. c. 31.

Sic enim emendat *Janus Guilelmus*, ubi *Robertus Stephanus*, *Henricus Stephani*, *Heinsius*, *Jacobus Pontanus*, *G. Bersmannus*, excudunt, *Deiphobe*. Herophile erat Sacerdos Apollinis Sminthei, in cujus luco sepulchrum accepit. Albuna vero illa est, quæ vaticinos Libros detulit ad Tarquinium, & Libros istos vocat *sortes*. De eadem Virgilius¹:

————— *Lucosque sub altâ*
Consulis Albunæ. —————

Ejus sepulchrum & nemus erat Tibure in ripâ Anienis, ac porro videris *Turnebum*². Et si vero Capitolium iterato accensum Libros sacros iisdem cineribus involverit, nunquam tamen defuerunt Templi Librorumque reparatores. Stellam Poëtam celebrat *Statius*³, quod è Quindecimviris collega Sibyllinos Libros studiose perolverit:

Hunc & bisseas (sic indulgentia pergas
Præsidis Ausonii) cernes attollere fascēs
Ante diem, certe jam nunc Cybeleia novit
Limina, & Enboica carmen legit ille Sibylla.

Contigerunt ista Domitiani tempore, & constat per testimonia *Martialis*⁴, quod Stellæ erat celebris gloria. Sub Aureliano consuluerunt Libros Sibyllæ, quamvis Senatus non admodum curaret exoleta figmenta, ut narrat *Vopiscus*⁵. Demum Libros palam abdicavit Theodosius Magnus, ejus vero etiam filius Honorius Cæsar permisit aulæ Magistro suo Stiliconi, ut in locum unum comportatos exureret. Conqueritur factum *Rutilius Numantianus*⁶:

Nec tantum Geticis grassatus proditor armis,
Ante Sibyllina fata cremavit opis.

De Sibyllis nos quædam notavimus in *Auctariis ad Papam*⁷, & confer *Lilium Gyraldum*⁸, *Antonium Thysium*

S 3

(1) lib. vii. *Æneid.* (2) l. xi. | *gestis*. 18. (6) lib. ii. *Itinera-*
Adversar. cap. 26. (3) lib. i. | *rii num.* 50. (7) pag. 78. (8)
Sylv. 2. (4) lib. iv. *Epig.* 60. | *in Historiâ Poëtarum* pag. 77.
lib. xii. Epig. 3. (5) in *Aureliani*

*sum*¹, *Boxhornium*², *Casaubonum*³, *Salmasium*⁴, *Jacobum Nicolaum Loensem*⁵, *Lucium Johannem Scoppam*⁶, *Tholosanum*⁷, *Joh. Henricum Boeclerum*⁸, *Petrum Lambecium*⁹.

XVI. FECIALES non tam religionis quam justitiæ Sacerdotes, jus illud profitebantur, quod circa pacta, foedera, conventiones, conditiones Populorum & Regum, Legatorum commissâ, induciarum concordata, pacis & belli acta publica versatur. Præses collegii ejus erat Pater patratus. *Inscriptio Mediolanensis*: D. S. I. M. P. ACIL. PISONIANUS. PATER. PATRATUS. QUI. HOC. SPELEUM. VIOL. IGNIS. ABSUMPTUM, COMPARATA. AREA. A. REPUB. MEDIOL. PECUNIA. SUA. RESTITUIT. *Gruterus*¹⁰. Cumque bello justo Populum aliquem invadere volebant, Feciales quatuor amandabant, ut denunciarent bellum, *Dionysius Halicarnassæus*¹¹, *Plutarchus*¹². Verbenâ coronati Oratores capite velato, ad fines Populi ejus, quem hostem declaraverant, profecti, hastam sanguine tinctam immittebant, principium cladis ab exercitu accelerante imminenti. De Verbenâ testis est Virgilius¹³:

————— *Verbenâ tempora vincti.*

De hastâ immissâ scribunt *Aulus Gellius*¹⁴, *Ammianus Marcellinus*¹⁵, & confer *Albericum Gentilem*¹⁶, *Carolus Paschalius*¹⁷. Foederis paciscendi ritus describitur apud *Livium*¹⁸, ubi est de foedere inter Tullum Hostilium & Albanos percusso. Verba obligantia sunt ista: *Audi Jupiter, audi Pater patratus Populi Romani, audi tu Populus Albanus: ut illa palam prima postrema ex illis tabulis*

(1) *Observationibus ad Salustium*. 122. (2) in *Historiâ universalis* pag. 47. (3) *Exercitatus*. 1. *advers. Baronium* sect. 10. 11. (4) in *Exercitationibus ad Solinum* pag. 90. (5) *lib. 1. Miscellan.* c. 4. (6) in *Collectaneis* lib. 1. c. 11. (7) *lib. 11. de Republicâ* c. 12. (8) *Dissertatione ad Bucolicon* quar-

tum *Virgilii*. (9) in *Prodromo Historiæ literariæ* lib. 1. pag. 13. (10) in *Volumine* pag. 24. num. 9. (11) *lib. 14.* (12) in *Vita Numæ* pag. 39. (13) *lib. 11. Æneid.* (14) *lib. 2. c. 27.* (15) *lib. 12. Histor.* (16) *lib. 1. de Legatis* c. 12. (17) *de Legato* c. 3. (18) *lib. 1. Histor.*

*bulis ceræve recitata sunt sine dolo malo : utique hic ea re-
ctissime intellecta sunt : illis legibus Populus Romanus prior
non deficiet. Si prior defecerit publico consilio, dolo malo :
illo die Jupiter Populum Romanum sic ferito, ut ego hunc
porcum hodie feriam : tantoque magis ferito quanto magis
potes pollesque : Id ubi dixit, porcum saxo silice percussit.
Hæc Livius. Porcus pro sacrificio velut cædebatur,
uti est in Gorlæi Thesaurο Numismatum ¹. Itaque Vir-
gilius ² :*

— Casà jungebant fœdera porcâ.

ubi Servius notat ³ : *falsi autem ait porca, nam ad hoc
genus Sacrificii porcus adhibebatur. Res erat indifferens,
porcus, porca, uti etiam in Sacris aliis. Cicero ⁴, Por-
ca fœminâ piaculum dare. Suetonius in Claudio ⁵, Cum
Regibus fœdus in foro icit, porcâ casâ ac vetere Fecialium
præfatione adhibitâ. Locus est Genes. ⁶ : Offer mihi vi-
tulum triennem, & Abraham offerens ei omnia hæc, cum
dissecuisset ea per medium, posuerat dimidiam cujusque
partem è regione alterius. Et porro ⁷ : Condito Sole, ecce
fumantem furnum & ardentem lampadem transeuntem in-
ter segmenta illa. Hoc die pepigit Dominus cum Abraha-
mo fœdus, dicendo : Semini tuo dedi terram hanc. Scili-
cet qui Fœdus sanciebant, illi animalium carnes dissec-
cabant & inter segmenta illa transibant. Vitula vero ut
porca, scilicet victima sexus fœminei. Eratque ritus il-
le apud Chaldæos usitatus, ut scribit Cyrillus ⁸, & con-
fer Dan. Heinsium ⁹, Bonfrerium ¹⁰. Respicitur eodem
Jerem. ¹¹. Lampas ardens erat symbolum Dei transcun-
tis & cum Abrahamo paciscentis.*

XVII. Hactenus fuerunt munia publica & admini-
stri eorum. Privata Sacra erant præterea tum Civium,
tum Principum. Civium Sacra per Curias & Tribus
opificum pro familiarum salute agebantur, quique illis

S 4

præ-

(1) Tab. 38. num. 1. (2) lib. VII. Æneid. (3) pag. 529. Commentar. (4) lib. 11. de LL. (5) lib. v. cap. 25. (6) xv. 9. 10. (7) y. 17. 18. (8) lib. x. Adver-

sus Julian. (9) Notis ad Silium Italicum pag. 10. (10) Cammen- tario ad Genesin pag. 197. (11) xxxiv. 18. 19.

præerat, *Curio* dictus est, & *Curionum* omnium præfectus, ὁ φερεταρχὸς appellabatur *Curio Maximus*, *Dionysius Halicarnassensis*¹, *Jacobus Perionius*², *Salmasius*³. Principum Sacra cœperunt, postquam *Geomitæ* invexit adulatio, atque ob præclara merita in Rempublicam ab excessu in Divos relati sunt illi, ut nomina ascriberentur in libris ritualibus, ut digna eorum memoria coleretur Aris Templisque erectis, ut Victimis cæsis & Carminibus recitatis honorarentur, ut Nummi aurei, argentei, ærei cuderentur cum adjectis vasis sacrificialibus. Annulos tales habet *Gorlaus*⁴. Prolixe describunt *Julius Caesar Bulengerus*⁵, *Caspar Barthius*⁶, *Franciscus Peruccius*⁷, *Thomas Reinesius*⁸. Dicit *Ovidius*⁹:

*Qua licet, affectas cælum quoque, templa Quirinus
Liber & Alcides, & modo Caesar habent.*

Et¹⁰:

*Hanc animam interea cæso de corpore raptam
Fac jubar, ut semper Capitolia nostra forumque
Divus ab excelsâ prospectet Julius ade.*

Similia habet *Virgilius*¹¹:

*Hunc tu olim Cælo spoliis orientis onustum
Accipies secura, vocabitur hic quoque votis.*

De *Julio* agit, & *vocari votis*, est idem atque *Aris Fanisque* structis, *Sacrificiis coli*, *Flaminesque* habere. Confer *Suetonium*¹², ubi est, *solidam columnam prope XX. pedum lapidis Numidici in foro statuit, scripsitque, PARENTI PATRIÆ; apud eandem longo tempore sacrificare, vota suscipere perseveravit.* Hanc columnam *Dion*¹³, βωμὸν fuisse ait, ad quam *Cæsari* plebs fa-

(1) lib. II. (2) lib. II. de Magistratibus Romanorum & Græcorum pag. 338. (3) Observationibus ad Jus Atticum & Romanum pag. 144. (4) in Dactylothebæa num. 95. 98. 115. (5) lib. I. de Imperatore Romano c. 10. 11. 13. 14. 15. (6) in Adversariis lib.

x. c. 21. 23. lib. XI. c. 10. lib. XVII. c. 1. (7) de Pompa funebri lib. III. pag. 54. (8) in Epistolis num. 34. (9) lib. III. Amor. eleg. 8. (10) lib. XV. Metamorphos. (11) lib. I. Æneid. (12) lib. I. cap. 85. (13) lib. XLIV.

sacrificia fecit. *Ara* nominatur quoque a *Cicerone*¹, quanquam idem *Cicero*² vocat *columnam*, quam Dolabella sustulit, & homines sediciosos, qui illam ever-
sionem indigne ferebant, partim in crucem egit, alios de saxo dejecit. Meminit ejusdem rei *Laetantius*³, ubi ait Dolabellam *Cæsaris columnam*, id est, titulum ever-
tisse. De hoc facto gratulatur *Cicero* Dolabellæ Con-
suli⁴. Porro *Suetonius*⁵: *Funere indicto*, ait, *rogi ex-*
structus est in campo Martio juxta Julia tumulum, & pro
rostris aurata ades ad simulachrum Veneris Genetricis, in-
traque lectus eburneus auro & purpurâ stratus. Ædem
appellant pegma in foro exstructum, uti ibi collocare-
tur Cæsaris corpus, dum laudatio peragebatur. Ita au-
tem vocat, primum quia ut disertim notat, in modum
Templi fuit confectum: deinde propter religionem
circa defunctos. Qua ratione dixit *Polybius*⁶, imagini-
bus defunctorum solita *ἐπιθεοῦν εὐλίας ναῖδας*, &
Plinius quoque armaria illa vocat *adículas*. Nummus
Divi Julii cum ædiculâ est apud *Antonium Augustinum*⁷.
Postremo, quia de Julio Cæsare tanquam de Deo loqui
solent, fuitque hæc illius quædam *δοκιμῆσις* & conse-
cratio. Sane enim cum legantur multi ante Cæsarem
in foro laudati, nemini tamen ædem exstructam esse
legimus, sed *lectum pro rostris*, vel in rostris, ut lo-
quitur *Asconius*, *fuisse positum*. Postea vero cum Impe-
ratores cœpère consecrari, hoc quoque servatum est.
Dion in funere Pertinacis, *οἰκημα ἄπειχον ἐπίστυλον* ædem
illam appellat, id est, *columnis, non parietibus cinctum*.
Hæc omnia annotavit *Casaubonus*⁸, & adde *Johan. Gerb.*
*Vossium*⁹, *Henricum Savilium*¹⁰. Quæ vero de Fanulis
Deorum accuratius sciri debent, ea monuimus *supra*¹¹.
Cæterum ad Sacra illa peragenda novum genus Sacer-

S 5

do-

(1) *lib. xi. Familiar. Epist. 2.* (7) *Tab. 2. num. 23.* (8) *ad b.*
(2) *lib. xiv. ad Attic. Epist. 17.* *l. pag. 107.* (9) *lib. 111. de O-*
& Philip. 1. (3) *lib. 1. c. 15.* *rig. & Progress. Idololatr. c. 16.*
(4) *lib. 12. Familiar. Epist. 14.* 17. (10) *Notis ad Taciti historiam*
(5) *cap. 84.* (6) *lib. vi.* *pag. 55.* (11) *cap. viii. dist. 9.*

dotum ordinabatur. *Dion Cassius* de Augusto¹, *ἡ δὲ ἀξίωσις αὐτῶν, καὶ διακρίσις οἱ ἡ ἱστορία ἀνέδωκεν*. Vocabant *Sodales* : primus vero Romulus instituit *Sodales Titios*, ut *Tatii Sabinorum Regis*, (quem ille vivum tolerare non poterat, Divumque per *ficarios* immisos fecerat) memoria conservaretur. *Inscriptio Romana*: IMP. CÆSARI. VESPASIANO. AUG. PONTIF. MAX. TRIBUNIC. POTEST. VIII. IMP. XVII. P. P. COS. VIII, DES. IX. CENSORI. CONSERVATORI. ÆDIUM. SACRARUM. SODALES. TITII. *Gruterus*². Neque deinde *Sodales* alios fere legas usque ad tempora *Tiberii*, qui in honorem familiæ *Julia* *Sodales Augustales* ordinavit, deprecatores pro viventium salute, conservatores memoriæ defunctorum, *Suetonius*³, *Tacitus*⁴. Scripserat *Augusti* ἀποθέσει adhuc viventis *Ovidius*⁵, uti memorat ipse, verum nihil minus propterea ab exilii poenâ immunis habitus. Testimonia plura sunt apud *Horatium*, qui stultitiæ aulicæ (*adulationem* vocat *Tacitus*⁶, ubi de re præsentī agit) valde assentatur⁷. Nummi in quibus describitur *Octavii Cæsaris* relatio ad *Divos*, sunt apud *Antoninum Augustinum*⁸. Sequenti ævo crevit numerus, inde *Sodales Flavii*, *Adrianales*, *Antoniani*, *Ælii*, & alii quorum nomina & munia exponunt *Onofrius Panvinus*⁹, *Flavius Blondus*¹⁰, *Casaubonus*¹¹, *Johannes Kirchmannus*¹². Huc pertinent *Inscriptio Panonica*: VICTORIÆ. ANTONINI. AUG. L. ANNIUS. ITALICVS. HONORATUS. LEG. AUG. LEG. XIII. ANTONIANÆ. PRÆFECTUS. ÆRARIJ. MILITARIS. SODALIS. ADRIANALIS. CUM. GLAUDIA. TORQUATA. SUA. ET. ANNIIS. ITALICO. ET. HONORATO. ET. ITALICA. FILIIS. *Gruterus*¹³. Et alia *Helvetica*: CAJO. LÆLIO.

LE-

(1) lib. LVI. (2) in Volumine 16. num. 17. 18. 19. 20. 21. 22. pag. 243. (3) lib. v. c. 6. (4) (9) Commentario ad lib. 11. Fastorum p. 246. (10) fol. 37. seq. lib. 11. de Româ triumphante. (11) Commentario ad Persum pag. 213. (12) l. 14. de Funeribus Romanorum (13) in Volumine pag. 259.

LEGATO. IMP. CÆS. NERVÆ. AUG. GERM. LEG. XVI. FLAVIÆ. FIRMÆ. ET. LEGATO. IMP. NERVÆ. TRAJANI. CÆSARIS. AUG. GERMANICI. DACICI. LEG. VI. FIRMÆ. SODALI. FLAVIALI. PRÆTORI. ÆRARI. MILITARIS. *Gruterus*¹. Nec non tertia Romana: M. PONTIO. M. F. PUP. L. ÆTIANO. LARCIO. SABINO. COS. PONTIFICI. SODALI. ANTONINIANO. VERIANO. FECIALI. LEG. AUG. PR. PR. PROVINC. SYRIÆ. LEG. AUG. PR. PR. PROVINC. PANNONICÆ. *Gruterus*², *Jacobus Boissardus*³. Eis similes erant *Herodiani*, apud quos Herodis Magni memoria sancte habita fuit, & religiosis modis culta etiam Romæ, ubi eos noverat *Persius*⁴:

Herodis venere dies, unctaque fenestra

Dispositæ pinguem nebulam vomuere lucerna.

Nimirum die illo accensas lucernas & violis coronatas in fenestris ponebant; ac fores ornabant frondibus. Quod enim *Laurentius Pignorius*⁵, *Samuel Petitus*⁶, *Christ. Noldius*⁷, exponunt *Herodianos de libertis Herodis*, qui tributis exigendis præfetti erant, ut *Casarianus servus apud Veteres est*, qui *Casarem Dominum habebat*, id frustra omnino cit, de quâ re diximus in *Auctariis ad Pappi epitomen historia Ecclesiast.*⁸, & adde *Casaubonum*⁹, *Dilherrum*¹⁰.

XVIII. Communis omnium Flaminum & Sacerdotum erat lex, ab Ebræis petita, *Levitic.*¹¹, ut capite velato* Sacra peragerent. Primus *Æneas* instituit, atque hoc ideo factum est, ut Sacerdos præsentī animo, ac devotione integrâ operaretur. *Helenus Vates* præcipit *Æneæ*¹²:

*Quin ubi transmissa steterint super aquora classes,
Et positis aris jam vota in littore solves:*

Pur-

* Hunc ritum eleganter exprimit statua apud Ost. Ferrarium l. 1. de re Vestiar. c. 10. quam videas pagina sequenti: 81.

(1) libro dicto pag. 427. (2) *riar. lect. c. 1.* (7) in *Historiâ ibidem pag. 457.* (3) *part. 3.* *Idumæa p. 266.* (8) *pag. 107.* *Antiquitat. Romanar. fol. 44. &* (9) *Exercitat. 1. sect. 5.* (10) *lib. 1. Electorum c. 14.* (11) *x. 6.* *part 5. fol. 74.* (4) *Sat. 5.* (5) (12) *lib. III. Æneid.* *de Servis pag. 35.* (6) *lib. II. Va-*

*Purpureo velare comas adopertus amictu :
Ne qua inter sanctos ignes in honore Deorum
Hostilis facies occurrat & omina turbet.*

*Hunc socii morem Sacrorum, hunc ipse teneto,
Hac casti maneant in religione nepotes.*

Casti, id est, pii, αἰνοί, nam profani sunt incesti. *Spartianus* scribit de *Hadriano* ¹: *Natali suo ultimo cum Antonium commendaret, prætecta sponte delapsa caput ei operuit.* Ita legit *Baptista Egnatius Venetus*, sed *aperuit* emendant *Lipsius* ², *Casaubonus*, *Gruterus*, *Salmasius*, *Boxhornius*, inde quia capite velato sacrificabant. Die Natali vota faciebant pro suâ & suorum salute, eumque diem cognati & propinqui communi religione celebrabant. De quâ re videris etiam *Schrevelium* ³, *Josephus* de *Vespasiano* ⁴: καὶ πάλῃς ἐν πάντων ἡσυχίας ἡγομένης ἀνασπεί, καὶ τῷ ἐλεβλήματι τὸ πλεόν τ' κεφαλῇς σπικαλυφάμεθ' εὐχὰς ἐποιήσαντο ταῖς νουμισματικαῖς. Ubi σπικαλυφάμεθ' est *velatâ facie*. Hos imitabantur, quicunque Principum ævo Cæsares velut Deos colebant, *Suetonius* de *Vitellio* ⁵: *Miri in adulando ingenii primus C. Cæsarem adorari ut Deum instituit, cum reversus ex Syria non aliter adire ausus esset quam capite velato, circumvertensque se, deinde procumbens.* Nimirum ut Deos, ita Cæsarem religiose adibat, capite operto. Erat idem apud Græcos. *Curtius* de *Aristandro* ⁶: *Ille in candidâ verbenas manu praferens, capite velato praebat verba Regis.* In Nummis etiam & Marmoribus, sacrificantes velato corpore cernimus, ut refert *Torrentius* ⁷. *Æneum* sacrificantis simulacrum in *Vesontinis* agris repertum habitu illo depingit *Johan. Jac. Chiffetius* ⁸, ubi addit, *velabatur autem caput laciniâ vestis in caput reiectâ.* Quod ut recte capias, vide quæ dicemus *infra* ⁹. *Julii Cæsaris* imago cum velatâ facie velut Pontificis

Maxi-

(1) cap. xxi. (2) Notatis ad *Anico*. (3) lib. ix. c. 2. (6) l. iv. *Annales Taciti* lib. 11. num. 26. (7) Notis ad l. d. *Suetonii* pag. 697. (3) Notis ad *Hist. Augustam* p. (8) part. 1. *Descript. Vesontionis* 106. (4) lib. vii. de *Bello Ju-* c. 25. (9) l. iv. c. 5. *dislinct.* 12.

Maximi, est apud *Antonium Augustinum* ¹. Lepidi Pontificis imago velata est *ibidem* ², nec non *Domitiani Casaris* ³. Constat, quod Genii mali precibus ac sacrificiis honorati, facies & imagines suas sæpius inimicas, nonnunquam amicas, pro eventu præstando exhibuerint visibiles, quando imprecationes & consecrationes recitabantur. Virgilius ⁴:

Apparent dira facies inimicaque Troja

Numina magna Deum. ———

Nugatur hic *Servius* ⁵, secundum Planetariorum imposturas. Vera causa est, quam protulimus, de occurculis & spectris Deorum. Explicabis inde, quod Bileamus dicit ad Balæum Regem: *Forſan occurreret mihi Dominus, & quaecunque rem ostenderis mihi, indicabo tibi*, Numer. ⁶. Bileam Planetarius & Incantator erat; peractisque Sacrificiis circumagebat se, ut facies Numinum videret, amicæ eæ vel inimicæ essent? Sed amicas vidit, nec posse carminibus maleficorum effici, ut posset populus ille damno affici, Numer. ⁷. Proinde, ne occurrentes imagines, sæpius inimicæ, Sacerdotis animum timore percellerent, unde Sacra irrita essent, voluerunt cum operto capite sacrificare, *exceptis unius Saturni Sacris, ubi caput non velabant*, testibus *Servio* ⁸, *Festo Pompejo* ⁹, & vide nos *supra* ¹⁰.

XIX. Sacrificia in Populo Dei peculiare id habebant, ut sine ullo igne ab hominibus excitato, flammâ cœlitus allapsâ cremarentur, *Genes.* ¹¹, *Levit.* ¹², *Judic.* ¹³, *1. Reg.* ¹⁴, *1. Chron.* ¹⁵, *2.* ¹⁶, & prolixè *D. Francius* ¹⁷. Πῦρ γὰρ Θεὸς ἐκείνους ὡς καὶ τοὺς ἄλλους ἐπὶ τῇ Μωσέως τὰς θυσίας ἀναλίσκον, ἀπαξ τῷ ἐπὶ Μωσέως ἐγέρῳ, καὶ ἐπὶ τῇ Ἡλίου ὁ Θεὸς αὐτὸν πάλιν μὲν πολλὰς ἁγίας, αὐτὸς *Julianus* ὁ ὀρθόδοξος

[1] *Tab. 2. Numismatum* n. 1. 2. *mentis ab Urſino editis pag. 210.*
 7. 13. [2] *Tab. 6. num.* 4. 7. [10] *c. IX. dist. 4.* [11] *IV. 4.*
 [3] *Tab. 32. num.* 4. [4] *lib. 11.* [12] *IX. 24.* [13] *VI. 11. cap.*
Æneid. [5] *in Commentario pag.* *XIII. 20.* [14] *XVIII. 24.* [15]
 246. [6] *XXIII. 3.* [7] *XXIII.* *XXI. 20.* [16] *VII. 1.* [17]
 23. [8] *Commentario ad lib. III.* *in Scholâ Sacrificiorum Dispu-*
Æneid. pag. 299. [9] *in Frag-* *tat. 5.*

ſacris apud *Cyrrillum Alexandrinum*¹. Diximus in *Au-ctariis ad Pappum*², & quod tantum in primo Templo ita fuerit, oftendimus *ibidem*³. Sub Templo ſecundo adhibebant ignem de ſilicibus excuſſum; ut clarus textus eſt 2. *Maccab.*⁴, & confer *Johan. Buxtorfium*⁵. Apud Paganos ſimile quid aliquando contigiſſe, credebant ipſi. *Servius*⁶: *Apud Majores Ara non incendebantur, ſed Ignem divinum precibus eliciebant, qui incendebant Altaria.* *Solinus*⁷: *Qui in colle Vulcanio divina rei operantur, ligna vitea ſuper Aras ſtrāunt, nec Ignis apponitur in hanc congeriem, cum porricias intulerint, ſi ad-eſt Deus, ſi Sacrum probatur, ſarmenta licet viridia Ignem ſponte concipiunt, & inflammante nullo a litato Numine fit incendium.* Sic ille. Quanquam de facto illo dubitant alii. *Horatius*⁸:

*Dum flammâ ſine thura liqueſcere limine ſacro
Perſuadere cupit. Credat Judaus Apella,
Non ego.* — — — — —

ubi vide *Lambinum*⁹, & adde *Dan. Heinſium*¹⁰. Non tamen negari debet, Satanam poſſe incendia concitare, ut exemplum eſt in *Literis Sacris*, *Jobi*¹¹.

C A P. XIII.

*De eminentia poteſtatis civilis probata adverſus
Papalis factionis Scriptores Digreſſio poſte-
rior repetitæ lectionis.*

I. **D**E *Becano*, *Sandero*, *Conzeno Scioppio* Papæ aſſen-tatoribus dicere cœpimus peculiari Diatribâ, in *Auctariis hiſtoria Eccleſiaſtica*¹². Repetemus inde quædam, addemus plurima, ut datam fidem libere-mus. Rationes quæ evincunt, Regem Veteris Teſt.
præ

[1] *lib.x.* [2] *pag.193.* [3] *1.Satyr.5.* [9] *in Commentario*
pag.270. [4] *x.3.* [5] *in Ewer-* *pag.74.* [10] *Notis ad Silium*
citationibus Miſcellaneis pag.228. *italicum pag.7.* [11] *1.16.*
[6] *Commentario ad Æneid.12.* [12] *pag.375.*
[7] *in Polybiſtore cap.11.* [8] *lib.*

præ ejusdem Foederis Pontifice multum eminuiffe, hæcenus firmo talo perstant: restat vero, ut in examinandis prærogativis a *Becano* confectis pergamus. Prima est: Pontificatus originem habuit a Deo, regnum cœpit importunitate Populi, *Hebr.*¹, *Samuel.*². RESPONDEO: Omnis potestas a Deo est. *Rom.*³. Itaque regia lex promulgabatur, antequam Reges ordinariâ successionem essent, *Dent.*⁴. Neque vetabat Deus habere Principem secundum jura Gentium, tantum improbabat, quod suo veluti arbitrio deposcerent, ac prudentiæ Regis innixi vellent res magnas gerere, non requisito Deo, qui hæcenus eos Regis instar defenderat consilio, & Judices miserat armorum successu felices, de quâ re accurata censura est *Syrachidis*⁵.

II. Secunda est: Pontifex erat annis multis antequam Rex esset. RESPONDEO. Imo Rex erat Moses, antequam Pontifex Aharon esset, *Dent.*⁶. Potestate summâ & prorsum regiâ Populum Israël eduxit, rexitque porro in deserto, ut fatetur *Bonfrerius*⁷. Proinde secuti eum Judices quanquam cum multo minori potestate, *Reges* vocantur, *Judic.*⁸.

III. Tertia est: Pontifex sumebatur tantum è familiâ honoratissimâ, quæ erat Levi, Rex poterat sumi è qualibet Tribu. RESPONDEO: Negatur, quod Tribus Levi fuerit honoratissima, *Genes.*⁹, namque Tribus Juda maximam gloriam præ aliis habuit, *Genes.*¹⁰, *Apo-cal.*¹¹. Regiæ Tribui huic prærogativa ob summam dignitatem tribuitur in castris, *Numer.*¹² in processioni-bus, *Numer.*¹³, in offerendis sacrificiis, *Numer.*¹⁴, in expeditionibus bellicis, *Judic.*¹⁵. Ex hac Tribu Reges descenderunt omnes, postquam Davidi regnum dabatur in patrimonium, 1. *Samuel.*¹⁶, 1. *Chron.*¹⁷, *Psalms.*

(1) v. 4. (2) VIII. 4. cap. XII. (9) XLIX. 5. 6. 7. (10) XLIX. 8. 16. (3) XIII. 1. (4) XVII. 4. (11) VII. 5. (12) II. 3. (13) (5) c. XVII. 14. 15. (6) XXXIII. 5. X. 4. (14) VII. 11. (15) I. 2. (7) *Commentario ad Deuteron. pag.* (16) VII. 14. (17) XVII. 13. 1050. (8) XVI. 6. cap. XXI. 25.

Psalms.¹. Regibus schismaticis in Samariâ non curamus,
2. *Chronicor*.².

IV. Quarta est: Pontificis inaugurationis sollemnis admodum erat: Reges absque ullâ solennitate promovebantur ad solium. RESPONDEO: Cerimoniarum illarum operosæ omnes aliquid dignitatis conciliabant muneri, attamen nihil potestatis addebant Pontifici: Rex certe excellerebat, quandoquidem habebat optima in Israël, & operosæ illius inaugurationis circumstantiarum prorsus mysticarum erant ad Messiam relatarum, ut Interpretes Christiani ad Legem uberius docent.

V. Quinta est: Pontifex quilibet ungebatur, & quidem oleo sancto, *Exodi*³. Reges non omnes ungebantur, neque enim præter Saulum, Davidem, Salomonem, Joas, Jehu, Regum aliquis unctus esse legitur, & fiebat unctio ea communi oleo. RESPONDEO: An quilibet Pontifex ungeretur olim, & vero, an Reges non omnes uncti fuerint, nondum pro certo asserunt Interpretes. *Tostatus*⁴, *Isidorus*⁵, statuunt Reges omnes fuisse unctos. Rursum *Tremellius*, *Grotius*, *Vinarienses*⁶, negant, quod Pontificum filii fuerint uncti, quando ad minorum ordinum Sacerdotes redigebantur. Sufficiebat illis, esse de unctorum Sacerdotum familiâ, 2. *Maccab.*⁷. De summis Sacerdotibus aliter erat, *Exodi*⁸, *Levit.*⁹, adeoque ungebatur ille quoties sacro muneri admovebatur novus successor. Quicquid sit, nihil inde sequitur ad conculcandam Regis *καταρχή*, quæ secundum effecta propria judicari debet. Usus sacræ unktionis post Moysis tempora obtinuit in populo Hebræo, cæterum non imposuit necessitatem absolutam: Non enim fuit adhibita, cum regni hæredes legitimi adibant regnum, hinc libere ungebantur, & cum primis propter excitatam comperitorum, quos inter de prærogativa

T

tivæ

(1) II. 7. XLV. 7. 8. LXXXIX. | *lib. II. de Ecclesiast. offic. cap. 25.*
28. CXVIII. 22. (2) XIII. 5. | (6) *Notis ad Exodi XL. 15.* (7) I.
(3) XXX. 30. (4) *Commentario ad* | 10. (8) XXXIX. 29. *cap. XXX. 30.*
lib. I. Samuel. c. x. quest. 2. (5) | (9) IV. 3. *cap. XXI. 10.*

tivæ jure lis mota erat, seditionem, quomodo Salomon propter Adoniz factionem, Joas propter Athalizæ, & ob Joramo abdicatum imperium ungebatur Jehu. Hoc nos docent *Gemara Hierosolymitana*¹, & confirmant *Levi Ben Gersom*², *David Kimchi*³. Dicit Becanus: *Saul, David, Joas, Jehu tantum uncti esse leguntur*. Falsum hoc est, quia etiam schismaticus princeps Absolom unctus esse legitur, *2. Sam.*⁴, nec non Iohas filius Josiæ, *2. Reg.*⁵ dudumque ante Reges constitutos Abimelech Sichemita, *Jud.*⁶. Quod oleo sacro Reges perinde ac Pontifices uncti fuerint, constat per dicta & facta manifesta, *1. Sam.*⁷, *1. Reg.*⁸, *Psal.*⁹, adeoque consentiunt nobiscum *Tostatus*¹⁰, *Pineda*¹¹, *Barradius*¹², *Genebrardus*¹³, *Salianus*¹⁴, *Sanctius*¹⁵, *Wilhelm. Schickardus*¹⁶, *Seldenus*¹⁷. Cum *Becano* dissentit *Simon Episcopus*¹⁸. Rationes adferunt: (1) Quia Deus præcepit, ut oleo sacro ungeretur nemo præter Sacerdotes & Pontificem, *Exod.*¹⁹. (2) Quia oleum ad ungendos Sacerdotes adhibitum semper vocatur *oleum sacrum*, *Exodi*²⁰, *Lev.*²¹, non etiam alterum illud quo Reges ungebantur, *1. Sam.*²², *2. Reg.*²³ (3) Quia Pontifices non debebant, velut oleo sacro uncti, adesse apud funera, *Levit.*²⁴. At Reges poterant lugere & prosequi funera, ut David Sauli, Jonathæ, Abneris. Ergo oleum sacrum non erat fustum super caput eorum. (4) Quia oleum sacrum tractabant Pontifices & Sacerdotes. Atqui Saul, David, Salomoh ungebantur a Prophetis, non etiam a Sacerdotibus. Ergo non sunt uncti oleo sacro. (5) Quia Elias jubetur ungere Afaël Regem Syriæ,

(1) *ad Tit.* חוראית. (2) *ad 1. Reg.* 1. (3) *ad Esaie* x. 17. (4) xix. 10. (5) xxxiii. 30. (6) ix. 8. (7) x. 1. (8) i. 39. (9) lxxxix. 21. (10) *l.d. quæst.* 1. (11) *l. ii. de Rebus gestis Salomonis* c. 6. (12) *Tom. 2. Concordiæ Evangel.* l. 111. c. 41. (13) *Commentario ad Psalm.* lxxxix. 21. (14) *Tom. 3. Annal. Vet. Testam.* pag. 104. (15) *Com-*

mentario ad 1. 1. Samuel. pag. 194. (16) *de Jure regio Hebræorum* pag. 22. (17) *lib. 11. de Successione Pontificum Ebræor.* c. 9. (18) *lib. 111. Institut. Theol. sect. 2. cap. 2. theorem.* 16. (19) xxx. 30. (20) xxx. 7. cap. xxx. 25. 31. (21) viii. 10. cap. xxi. 12. (22) i. 1. cap. xvi. 1. 13. (23) ix. 1. (24) xxi. 10.

riae, & Elifæum Prophetam uno eodemque oleo, 1. Reg. 1. Atqui Afahel non poterat ungi oleo sacro, veluti Gentilibus sacris addictus. Ergo nec Jehu, nec alii Reges oleum sacrum acceperunt. (6) Quia David ter legitur esse unctus, 1. Samuel. 2, 2. 3. Quæ repetitio non poterat fieri, si oleum sacrum adhibitum fuisset. (7) Quod Salomoh accepit oleum sacrum, est peculiaris dispensatio. (8) Aut fuit duplex oleum in tabernaculo, unum aromaticum, quo Pontifices & Sacerdotes, alterum vulgare, quo Reges & Prophetæ ungebantur. Hactenus *Episcopus* 4, & *Becanus* 5. RESPONDEO: (1) Notat *Salianus* 6, cum dicitur, *non debere illo alienum ungi*, prohiberi ne quis unguento eo utatur ad profanos usus, at Regum & Sacerdotum unctio est sacrosancta, & Davidis judicio etiam in capitali hoste formidabilis, 1. Samuel. 7. Verbo: excluditur homo privati ordinis qui non erat Rex, Propheta, Sacerdos. (2) Etiam illud oleum, quo Reges ungebantur, vocatur *oleum sacrum*, Psalm. 8, itaque ad ungendum Salomonem accipiebat Sacerdos cornu olei de Tabernaculo: ad accipiendum commune oleum non erat opus adire Tabernaculum. (3) Tanto major libertas Regum erat, ut non essent legibus ceremonialibus addicte subiecti, itaque major etiam potestas eorum erat. (4) Prophetæ erant majores præ Sacerdotibus, & contra Sacerdotum decreta pronunciare poterant, quod notissimum est, Deut. 9, Amos 10. (5) Quod Hafaël poterat ungi oleo sacro, nulla causa prohibet, itaque Reges Gentium sunt etiam uncti Domini, perinde ut Reges Israël, 1. Samuel. 12, Esai. 12. (6) Nulla unctio in Davide erat supervacanea. Prima erat instar testimonii quod ei Deus regnum destinavisset, post Saulis obitum occupandum: secunda eum declarabat actu Regem in Judâ: tertia vero addebat illi regnum

T 2

gnum

(1) XIX. 15. (2) XIX. 13. (3) (6) I. d. (7) XXIV. 7. (8) LXXXIX. 11. 4. cap. v. 3. (4) I. d. (5) de Potestate Regis & Pontificis adversus Lancellottum Anglum pag. 36. (6) I. d. (7) XVIII. 11. (10) VII. 10. (11) XXI. 7. (12) XLV. 1.

gnum in decem Tribubus. Perinde uti de Sadoco Sacerdote legitur, quod bis unctus fuerit, 1. *Chron.* ¹. Fuerat ille quidem Davidis tempore Pontificis coadjutor, sed Abjathare pulso, pontificatum suscepit & secundâ vice ungitur. (7) Dispensatio est exceptio adversus regulam expressam: nulla vero est regula, quæ vetat Regibus oleum sacrum addere. Contrarium potius est expresso loco, *Psal.* ² Rex Joas in Templo ungebatur a Pontifice Jojadâ, ineptumque est arbitrari, alio quodam oleo, ac quod præ manibus erat, usum fuisse. (8) Duplex oleum in Tabernaculo est figmentum.

VI. Sexta est: Varia erant Pontificis ornamenta, sed Rex præter diadema nihil habebat. RESPONDEO: Ornamenta spectant ad sensum mysticum, de quo fuit *antea* ³. Rex de potestate absolutâ gloriabatur secundum jus regium a Samuele descriptum, 1. *Samuel.* ⁴, quem contextum male de jure Tyrannorum exponit *Becanus* ⁵. Diadema non habebat, sed coronam, insuper hastam ac gladium potestatis documenta, 1. *Sam.* ⁶. Addit *Becanus*, *David coronam Idoli Moloch confluxit in diadema aliquod*, 1. *Chronic.* ⁷. Falso. Rectius, *accepit autem coronam Regis eorum de capite ejus*. Regis Hanon, uti vocatur 2. *Samuel.* ⁸. מלך appellative transferunt *Vatablus*, *Tremellius*, *Castalio*, *Lutherus*, *Scholia Græca*, *Vinarienses* & *Batavi Scholiasta*, *Arias Montanus*, *Cajetanus*, *Johan. Buxtorffius* ⁹, & ante omnes illos *Josephus*, *Angelomus*, *Tostatus*. Coronam Regis eorum jure sibi imponebat David. Erat enim victor: nec prohibita erant res idololatrarum, sed res Idolorum, *Deut.* ¹⁰. De Molochi Idoli ornamento exponunt *Scrarius* & *Cornelius a Lapide* ¹¹, *Pineda* ¹², *Salianus* ¹³. Atqui non est verisimile, quod Rex pius & optimus voluerit impurissimi Idoli

[1] XXIX. 22. [2] LXXXIX. 21. [3] num. 14. [4] VII. 11. [5] de Primatu contra Regem Angliæ pag. 36-37. [6] XIX. 10. cap. XX. 33. [7] XXI. 2. [8] X. 2. [9] in Lexico Thalmudico pag. 1210. [10]

VII. 25. [11] *Commentario ad b. l.* [12] *de Rebus gestis Salomonis l. 1. c. 3. num. 19. & l. VII. c. 11. num. 5. 7.* [13] *Tom. 3. Annal. Vet. Testam. pag. 556.*

Idoli coronam aptare capiti suo, per oleum sacrum affusum consecrato. Excipit *Salianns*: Rex Ammonitarum in ultimo discrimine positus, longe aberat a tali ornamento gloriæ circumferendo, ne proderetur qui latere volebat, & quam ne ferre quidem poterat ob ponderis gravitatem. **RESPONDEO**: Neque circumferebat tunc, quando urbs capiebatur. Verbo: Erat corona, quam Rex eorum in solennibus gestaverat.

VII. Septima: Pontifex curabat spiritualia, Rex vero civilia. **RESPONDEO**: Pontifex tamen erat servus Regis, 1. *Samuel.*¹, 1. *Reg.*². Quid multis opus est? *Coronam Regis excelluisse semper præ coronâ legis & sacerdotii*, verè ait *Rabbinus Maimonides*³. Neque Reges Hebræorum curabant solum civilia, verum insimul sacris præerant, ita ut summa potestas in sacris pariter ac civilibus ad eos pertineret, 2. *Samuel.*⁴, 1. *Reg.*⁵, 2.⁶, 2. *Chron.*⁷. Summa præfectura sacrorum ad Regem pertinebat, veluti custodem utriusque tabulæ Decalogi: ministerium ad Pontificem, Sacerdotes, Levitas spectabat, *Deut.*⁸, *Iosue.*⁹. Itaque in Sanctuario cum שכיבה agere volens Rex, sedebat, ut hoc ille eximium in sacris ipsis præ Sacerdote haberet, religionis major antistes: Sacerdos & coram Deo, & coram Rege stabat supplex ac venerabundus. Locus est 2. *Samuel.*¹⁰, & ibidem *Vatablus*¹¹, *Petrus Cuneus*¹².

VIII. Octava: Pontifex gerebat negocia sua non requisito prius Rege: at Rex gerebat nihil inconsulto Pontifice, *Numer.*¹³, 1. *Samuel.*¹⁴. **RESPONDEO**: Scribe rectius, *inconsulto Deo*, quomodo in Teraphim, id est, falsis Oraculis respondebat Dæmon, *Judic.*¹⁵. Satis constat, quod Reges ipsi præsentibus inspiciebant Oraculum sacrum pro cognoscendis eventis rerum, Sacerdotes

T 3 tan-

[1] <i>xxii. 12. 15.</i>	[2] <i>1. 2. 26.</i>	[6. 7. cap. xix. 4. cap. xxix. 3. 5.
<i>27. 33. 43. 47.</i>	[3] <i>Tom. 1. Halachoth</i>	[8] <i>xvii. 18.</i>
<i>Tbalmud. Tbor. cap. 3.</i>	[4] <i>vi. 12.</i>	[9] <i>i. 8.</i>
<i>cap. viii. 11.</i>	[5] <i>11. 27. cap.</i>	[10] <i>vii. 18.</i>
<i>vi. 1. cap. viii. 1. 2. cap. xv. 12.</i>		[11] <i>in Notis.</i>
[6] <i>xi. 4. cap. xviii. 4.</i>	[7] <i>xvii.</i>	[12] <i>lib. 1. de Republ. Hebræorum cap. 14.</i>
		[13] <i>xxvii. 21.</i>
		[14] <i>xxiii. 9.</i>
		[15] <i>xviii. 5. 14.</i>
		<i>cap. xxx. 6.</i>

tantum externo ministerioungebantur , 1. *Samuel*. 7. Confer *Hugonem Grotium* 2.

IX. Nona: Pontifices vice Regis erant , ubi Rex non erat , 2. *Regum* 3. Rex vero nihil eorum , quæ ad Sacerdotis functionem pertinebant , tractare debuit , 2. *Chron*. 4. RESPONDEO: Non satis bene vel recte provisum fuit regimini civili , quando illud a Sacerdotibus curabatur , populusque ansam cepit res novandi & Regem postulandi , qui secundum mores omnium Gentium Reipublicæ supremus curator esset , ac Sacerdotum non minus quam aliorum exerrationes dignis modis puniret , 1. *Sam*. 5. Regiam potestatem verebatur ac venerabatur Samuel. 1. *Samuel*. 6. Et verum quidem est , quod Sacerdos summus excelluerit inter proceres , adeoque accensetur illis , 1. *Reg*. 7 , 2. *Chronic*. 8. Hoc etiam verum est ; quod perinde uti proceres alii fuerit Regis servus , & regum dictis obsequio suo addictus. Nam de hoc solo valet illud: *Quis dicet Regi , quid facis?* Ecclesiast. 9.

X. Decima; Pontifex erat exemptus a potestate Regis , neque poterat eum Rex punire , cum deliquerat. RESPONDEO : Reges cum peccarent non puniebantur. Hinc dictum *Thalmudis*:

אין כריאה דן את המלך אלה הבה :

Nulla Creatura judicat Regem , nisi Deus Benedictus.

Saul occiderat Sacerdotes , & vero David tamen dicebat , nolle se lædere unctum Domini , 1. *Samuel*. 12. Summus Sacerdos a Rege poterat in iudicium vocari , damnari , puniri , ut Abjathar læsæ majestatis reus & convictus damnabatur a Rege Salomone , 2. *Reg*. 11. Exemplum hoc multo evidentissimum est , quod frustra Hildebrandinæ scholæ Doctores multiplicibus elusionibus fatigant. Ajunt : (1) Si regiâ autoritate Salomon

de-

(1) xxiii. 9. 10. 11. cap. xxx.	3. cap. xv. 30. 31. cap. xvi. 2.
6. 7. (2) de Imperio Potestatum	(7) 1. 7. 8. 19. 25. 26. 32. 44. cap.
summarum circa Sacra pag. 134.	14. 2. 4. (8) xix. 11. (9) viii. 4.
(3) xi. 4. (4) xxvi. 18. (5)	(10) xxii. 11. cap. xxiv. 7. cap.
11. 15. cap. viii. 1. 2. (6) xii. 1. 2.	xxvi. 9. (11) 11. 26. 27.

deposuit Abjatharem, male fecit, uti Saul cum occidebat Abimelechum, 1. *Sam.* ¹, *Becannus* ², RESPONDEO: Iniquissime dictum! Nihil peccaverat Abimelech adeoque innocens periit: Abjathar vero inter complices rebellionis deprehensus, & scelerate molestus Regi legitimo, vero Regis judicio capitis supplicium incurrebat, sed pro gratiâ erat, vitam donavisse nocenti & relegationis poenâ mitiori contentum esse. (2) Salomonis factum narratur, & non approbatur: nec enim ille videtur mortis poenâ ideo dignus esse, quod Abisag Sunamitidem sibi conjugem posceret, *Bellarminus* ³. RESPONDEO: Omnino approbat *Scriptura* factum Regis, cum Pontificis iniquam conspiracyem adversus Regem damnat, 1. *Reg.* ⁴. Tale factum merebatur supplicium ejusmodi. Nec aliter est de Adoniâ turbatore, quem Regis gratia absolverat semel, atqui redibat ille ad vomitum, petendo Abisagam Regis conjugem, ut turbas novas Reginæ maritus dare posset, eodemque pertinent manifesta verba ejus coram Bathsabâ matre Reginâ prolata. 2. *Regum.* ⁵. Corrigenda sunt illa, quæ *Salmasius* ⁶ scribit: *Salomon cum fratrem suum natu majorem interfici mandavit, parricidii scelore maculatus est.* Erat certe Adonias perduellis, neque enim ferebat mos Hebræorum, ut Regum sive conjuges sive pellices sociarentur privato. Docent *Vatablus* ⁷, & *Schickardus* ⁸. Hanc ergo cupiens Adonias, jus regni ad se pertinere novis molitionibus ostendere vult; tentatque animum Salomonis, ut si metu juvenili hoc ei concessisset, auderet mox majora: mulierem autem aggreditur, sicut regnandi ignaram, ira amoribus facilem. Notant *Kimchi* ⁹, & *Theodoretus* ¹⁰. (3) Non poterat Laicus Princeps jure communi Pontificem deponere, itaque divina intervenit ordinatio, cujus exsecutor Salomon fuit, *Bellarminus* ¹¹.

T 4

Cor-

(1) XXI. 17. (2) *l. d. pag. 66.* (3) *de Jure regio Hebræorum pag. 174.* (4) *ad b. l. commentario.* (5) 11. 22. (6) 11. 15. (7) *De- fens. Regia cap. 4.* (8) *in Notis.* (9) *Quest. 7.* (10) *lib. 21. de Pontif. Rom. cap. 29.*

*Cornelius a Lapide*¹, *Salianus*², *Bonfrerius*³, *Menochius*⁴, *Johan. Pineda*⁵. RESPONDEO: Rex poterat de jure communi Pontifices officio privare, etiam morte mulctare, ubi flagitium exilio vel morte dignum commiserant. Ex officio inquam; Rex enim Dominus erat, Sacerdos vero subditus & servus Regis, uti non semel prolatis *Scriptura* tabulis firmavimus, & exempla ordinaria prostant, quod Reges dederint leges & præcepta Sacerdotibus, ne salus publica forte labefactaretur ipsorum vel incuriâ vel temeritate. 2. *Reg.*⁶, 1. *Chron.*⁷, 2.⁸. Verbo: Ut Rex puniebat Abjatharem, Adoniam, Joabum, Simei, non vero ut Propheta, cujus non est pœnam irrogare delinquentibus.

XI. Undecima: Pontificis major erat autoritas, quam Regis, ac Populus a Rege semper dissensit, assensitque Pontifici. RESPONDEO: Vel in ipso religionis negotio, de quo cumprimis nunc agitur, constat, Regum exempla & decreta plus valuisse, quam Pontificis, corrigendo, mutando, depravando quoque illam, adeoque jubendo quæ sacra palam valere deberent, *Judic.*⁹, 1. *Reg.*¹⁰, 2.¹¹. Ubique mutatio religionis adscribitur Regi, velut factum ejus, itaque autoritate multum præpollebat Sacerdoti, qui nec factum infectum reddere propriis viribus poterat, nec impedire ne laberentur Sacra in pejus. Tanta fuit potestas Regis circa Sacra. Quæ porro inde elucescit, quod Reges potuerint dispensare circa Legis statuta, 2. *Chron.*¹². Pontifex nihil tale potuit, sed nec unquam cum successu fecisse legitur.

XII. Cæterum eminentia Regis patet evidenter secundum Jura illa, quæ promulgabat Samuel, 1. *Samuel.*¹³ Jura illa sunt majestatis, quæ Rex apud subditos suos exercere potest, & secundum quæ tenentur subditi ex-

cel-

(1) in *Commentario ad b. l.* pag. 109. (2) *Tom. 3. Annal. Vet. Testam.* pag. 745. (3) *Commentario ad Deuteronom.* pag. 973. (4) in *Hieropoliticis lib. 11. cap. 5.* (5) *lib. vi. de Rebus Salomonis cap. 15.*

num. 5. (6) *XXII. 23.* (7) *XXIII. 24. 25.* (8) *XVII. 19. cap. XXIX. 30. cap. XXXIV. 35.* (9) *XVII. 7.* (10) *XII. 26. cap. XVI. 31.* (11) *XVI. 10.* (12) *XXIX. 34. cap. XXX. 17.* (13) *VIII. 11.*

cellentiam Regis perfecte venerari, ut dudum notavit *Rubbinus Maimonides*¹. Quod enim *Wilhelm. Bucanus*², scribit, *absolutam potestatem aliquam verbis illis non contineri*, erroneum est. Sane omnia ponuntur in manum Regis, adeoque negatur verbis expressis, quod Populus aliquid contra moliri debeat. Et qui cum *Bodino*³, exponunt, *hic est mos Regis*, si de more, id est, consuetudine ordinariâ intelligunt, nobiscum sentiunt. Fuit enim hoc Jus Regum omnium, temporumque omnium, ita ut consuetudine perpetua illud metiri possimus, quam nullæ de illo scriptæ sint leges. Itaque *Chaldæus* vocem מלכות exponit discrete satis per מלכות legem: *Hac est ordinaria Lex Regis*. Sin de Tyrannorum ausis explicant, cum *Becano*⁴, *Besoldo*⁵, *Vatablo* & *Johan. Drusio*⁶, *Lamberto Danao*⁷, *Pezelio*⁸, *Zeppero*⁹, *Ulrico Hunnio*¹⁰, *Buchanano*¹¹, *Huttero*¹², *Olao Laurelio*¹³, *Piscatore*¹⁴, *Johan. Althusio*¹⁵, *Miltono*¹⁶, *Balsaf. Willio*¹⁷, *Sixtino ab Amama*¹⁸, *Adamo Conzeno*¹⁹, *Johan. Werdenbagen*²⁰, graviter hallucinantur. Nihil enim ibi continetur, quod non possit Rex a subditis exigere bono titulo, quatenus ad aulæ magnificentiam sustinendam, & res omnes domi forisque feliciter gerendas plurimæ impensæ requirebantur. Et probatur ulterius: (1) Quia rescripta debent interpretari secundum petita. Atqui Populus Regem petebat, non vero Tyrannum. (2) Quia talem Dominum ipsis imposuit Dominus, qualem petebant,

T 5.

(1) in *Halachoth Melachim* cap. 4. (2) in *Analyti Theolog. Loco* 49. (3) lib. 1. de *Republ.* cap. 10. (4) de *Analogia* cap. 16. quæst. 8. & de *Primatu ad Regem Angliæ* pag. 36. (5) *Dissertat. de Majestate in genere* pag. 66. & part. 1. *Collegii Politici Dissut.* 2. thes. 45. (6) *Notis ad b. l.* (7) lib. 111. *Politica Christiana* pag. 37. (8) in *Loci Theologici* pag. 999. (9) lib. 14. de *Legibus Mosaicis* pag. 8. (10) *Resolutionibus ad Erechtum*

Volum. 1. pag. 73. (11) in *Dialogo de Jure Regis* pag. 70. (12) in *Loci Communibus* pag. 1039. (13) in *Syntagm. Theolog.* pag. 663. (14) in *Quæst. ad b. l.* num. 104. (15) in *Politicis* cap. 18. num. 51. (16) *Defensione pro Populo Anglicano* pag. 32. (17) in *Politicis* pag. 533. (18) in *Antibarbaro Biblico* pag. 616. (19) lib. VI. *Politico* cap. 2. num. 9. (20) in *Medullâ Politicâ* lib. 1. quæst. 10. cap. 3.

bant, id est, Regem, quem Deus iussit ungi, quem reverenter Populus suscepit, quem David colebat ut Domini unctum, quem Deus juvit in rebus gerendis pro Populo, cum tamen hostis Tyrannorum esset, cosque Abimelechi & Absolomi exemplo male perderet: qui Davidi testis est, quod pascere debuerit Populum in fide & animi rectitudine, *Psalms*.¹ qui Regibus dedit sapientiam, ut Populo bene & recte præessent, *1. Reg.*² *Psalms*.³ (3) Quia nihil dicit Samuel quod Rex non possit exigere pro Reipublicæ defensione, aut si denegetur a subditis, quomodo stabit Respublica? Non poterant recusare decimas, id est, tributa, non poterant Regem deserere cum prodiret in bellum, non poterant servitia denegare, quatenus aulæ reditus illis describerentur, nec poterant ministeria aulica detrectare, quia peregrinis & incircumcisis uti non licebat. (4) Quia in formam Legis redactum Jus & scripto comprehensum deponeretur apud Arcam foederis, ut in testimonium esset posteris, *1. Samuel*.⁴ Quæ manifesto iniqua erant, Legis Regiæ perpetuæ instar esse non poterant.

XIII. Vera sententia ergo est, quod sit Regum Jus, ut recte defendunt *Albericus Gentilis*⁵, *Jacobus Rex*⁶, *Barclajus*⁷, *Wilhelmus Barret*⁸, *Arniseus*⁹, *D. Friedli.*¹⁰, *Thomas Hobbes*¹¹, *Johan. Cammannus*¹², *Clandius Salmasius*¹³, *Philippus Henonius*¹⁴, *Martinus Schokius*¹⁵. Contrarias rationes videbimus. Dicunt: (1) Jus regium descriptum a Mose *Deut.*¹⁶ aliter se habet. RESPONDEO: Describitur ibi Rex secundum virtutes Theologicas & Ethicas, unde quidem nihil educi potest, quod cum

(1) LXXVIII. 70. 71. 72. (2) VII. 57. (3) LXXII. 1. 2. (4) X. 35. (5) in *Disputationibus regiiis fol.* 18. (6) in *Operibus Anglicanis, libro (quem vocat) Jus libera Monarchie pag.* 184. (7) lib. 11. de *Potestate Regiâ pag.* 239. (8) lib. 11. de *Jure Regis cap.* 1. (9) lib. 11. de *Jure Majestatis cap.* 1.

num. 4. (10) *Observationibus ad Vetus Testam. pag.* 332. (11) de *Cive cap.* 11. num. 6. (12) de *Jure Majestatis Disputat.* 2. dist. 11. (13) in *Defensione Regiâ pag.* 35. (14) in *Disputationibus Politicis pag.* 433. (15) de *Majestate.* (16) XVII. 16.

tum Politicâ gubernatione , uti a Samuele describitur , pugnet. (2) Quia decimæ Levitis debitæ ad Regem deferuntur. RESPONDEO : Decimas a Levitis accipi solitas non interceptit Rex , sed novas decimas imposuit , unde aulæ magnificentia consisteret , secundum Jus Gentium omnium , *Matth.* ¹ , *Roman.* ² . Non video quam ob causam adversus *Maimonidem* pertendat Schickardus ³ , *nullas Regi solutas fuisse decimas*. Aliter est in expressâ literâ. (3) Quia Achabus Rex non fecit impune , cum vineam Nabothi regio fisco adjudicaret , *1. Reg.* ⁴ . RESPONDEO : Erat vetitum in Lege , ne agri familiarum proprii , cum hæredes adhuc vivebant , extra cognationem devolverentur venditione , donatione , oppignoratione in potestatem alterius , *Num.* ⁵ , *Dent.* ⁶ , videlicet , ne de nomine exirent familiæ suæ. Si Naboth retinere volebat vineam suam , erat observantia erga leges : cum vero Achab sibi rapiebat per homicidium & calumniam , erat factum tyrannicum , quatenus ad privatam libidinem etiam inserviebant ista , non vero utilitatis publicæ intererat in rerum omnium copiâ , spoliare ac præterea occidere civem , adeoque jure illo , quod Samuel descripsit , tueri se non poterat. (4) Quia futurum erat , ut Populus oppressus clamaret ad Deum , nec exaudiretur : atqui contra Magistratum bonum nemo insurgit precibus. RESPONDEO : Et hic potestas jure concessa , Populo tamen futura molesta , quando facile est Regi , licentius uti potestate suâ in adducendis subsidiiis publicis , quod facere non poterant Judices hætenus , tum quod hi aulam nullam habebant , tum quod milites præsidarios non alebant. Hinc querelæ poterant oboriri , sed quod placuerat semel deinde non debebat displicere. (5) Quia Samuel multis agit , ut Populum revocet a proposito. RESPONDEO : Non tam ideo quod peterent injusta , fuerat enim permissum in Lege , ut cum vellent , post finitum erroris tempus , & Chanaanis

(1) <i>xxi. 2.</i>	(2) <i>xi. 7.</i>	(4) <i>xxi. 19.</i>	(5) <i>xxxvi. 7.</i>
(3) <i>de J. Regio Hebræorum p. 105.</i>		(6) <i>xi. 25.</i>	

nis terram in potestatem redactam (*Deut.*¹) Regem & civibus electum præficerent sibi : sed quod cuperent onerosa , & quod libertatem avitam cum subjectione rigorosâ , tantum ut vicinos Populos exemplo imitarentur , permutare vellent. Hoc est quod *Rabbinus Levi Ben-Gerson*² , vocat eleganter חתב לית הרע *clausulam malam* , videlicet, in eventu. (6) Quia Samuel increpat Populum Dei nomine, ejusque iram comminatur. RESPONDEO : Hoc ideo quod Regem postularent impatientiâ aliquâ commoti , & quod sibi viderentur melius res suas administrare se velle Gentium more , quam si Deus pergeret eo , quod cœperat , modo, uti *supra*³ est.

C A P. XIV.

De Consecratione Principum corollarium.

I. **U**T satis intelligantur, quæ *supra*⁴ retulimus de Consecratione Principum, adscribemus, verba *Herodianis*, quomodo Latine expressit Cl. *Boeclerus*, & deinceps addemus quæ in exponendis quibusdam obscuris requiri forte possunt. Cæterum *Herodianus* ita habet : *Mos* , inquit *Romanis consecrare Imperatores , qui supersitis filiis vel successoribus moriantur quique eo honore sunt affecti , relati dicuntur inter Divos. Est autem totâ Urbe quasi luctus quidam festæ celebritati promiscuus , quippe functum vita corpus ritu hominum sumptuoso fanere sepe- liunt. Sed ceream imaginem defuncto quam simillimam fingunt , eamque in Regia vestibulo proponunt supra eburneum lectum maximum atque sublimem vestibus instratum aureis. Et quidem imago illa ad agroti speciem pallida recumbit : Circa lectum vero utrinque magnam partem dici sedent , a lava quidem , Senatus omnis vestibus atris amictus , a dextera vero matrona , quas virorum aut parentum dignitas honestat , harumque nulla vel aurum gestans , vel ornata monilibus conspicitur , sed vestibus albis exilibus induta mœrentium speciem præbent. Hæc ita per septem dies continuos faciunt , Medicis ad lectum quotidie accedentibus , inspectumque velut ægrum deterius se habere subinde pronunciantibus. Dein ubi jam visus obiisse diem lectum humeris attollunt , Equestris Senatoriique Ordinis nobilissimi ac lætissimi Juvenes , perque viam Sacram im-*
vetus

(1) xvi. 15. (2) *Commentar.* | *dist.* 1. (4) *cap.* xii. *dist.* 17. (5)
ad *lib.* 1. *Samuel.* *cap.* viii. (3) | *lib.* 14. *Historiar.* *cap.* 2.

vetus Forum deferant, ubi Magistratus Romani deponere Imperium consueverant; Utrinque autem gradus quidam sunt ad scalarum similitudinem exstructi, in quibus altera ex parte puerorum chorus est è nobilissimis atque patritiis; altera sœminarum illustrium hymnos in defunctum pœnasque canentium verendo ac lamentabili carmine emodulatos. Quibus peractis tollunt iterum lectum, atque extra Urbem perferunt in Martium campum, ubi quâ latissime campus patet, suggestus quidam specie quadrangula lateribus equis assurgit, nulla præterquam lignorum ingentium materia compactus in tabernaculi formam. Id quidem interius totum est aridis fomitibus oppletum, extra autem intextis auro stragulis atque eboreis signis variisque picturis exornatum. Infra vero alterum, minusculum quidem positum est, sed formâ & ornatu persimile portis janisque patentibus. Tertiumque item & quartum semper superiore contractius: ac deinceps alia, donec ad extremum, quod est omnium brevissimum, perveniatur. Possis ejus edificii formam comparare turribus his, quæ portibus imminentes, noctu igne prælato naves in tutas stationes dirigunt: Pharos vulgo appellant. Igitur lecto in secundum tabernaculum sublato aromata & suffimenta omnis generis, fructus herbasque succos omnes odoratos conquirunt atque acervatim effundunt. Quippe neque Gens neque Civitas, neque quo honore ullo aut dignitate præcellat, quin certatim pro se quisque suprema illa munera Principis honori deferant. Ubi vero ingens aromatum acervus aggestus est, ac locus omnis expletus, tum circa edificium illud adequant, universis Equestri Ordinis certâ quâdam lege ac recurso, motuque pyrrhichio numeroque, in orbem decurrentibus. Currus item decenti similiter ordine circumaguntur, in se ipsos purpuratis rectoribus, personas ferant, quæ habet imagines Ducum omnium Romanorum Principumque illustrium. Quæ ubi celebrata sunt, facem capit Imperii successor, eamque tabernaculo admoveat. Tum ceteri omnes undique ignem subiciunt: cunctaque illico fomitibus illis aridis odoramentisque repleta, igni valido corripuntur. Mox ab extremo minimoque tabernaculo tanquam è fastigio quodam simul cum subjecto igni ascensura in ætherem aquila dimittitur, quæ in cælum creditur ipsam Principis animam deferre, ac jam ex illo una cum cæteris Numinibus Imperator colitur.

II. Hæc porro notis illustrabimus. Sic vero ille: *Mos Romanis consecrare Imperatores, qui supersitibus filiis vel successoribus moriuntur, quique eo honore sunt affecti, relati dicuntur inter Divos.*] Ita Augustus Julium, Tiberius Augustum, Nero Claudium, Titus Vespasianum, Domitianus Titum, Trajanus Nervam, Hadrianus Trajanum, Pius Hadrianum, Marcus Pium, Commodus Marcum consecraverunt, omnes autem filii

filiis aut destinati successores fuerunt. Et hæc improba ab animo nimis facili profecta indigetatio procudit Deos omnes orbemque implevit superstitionis cultibus, *Sapient.* 1. Reprehendit Kirchmannus²: *Lapsus memoria est in Herodiano, quando Imperatores aliqui consecrati fuerunt, opibus exuti & filiorum nullorum parentes, demum quoque uxores Imperatorum inter Divas relatae sunt, quomodo Liviam Augusti uxorem consecravit Claudius, effigiem dicando, Vestales instituendo, currum in pompa circensi decernendo, teste Suetonio lib. 4. cap. 11.* Hæc ille. Verum exempla superius allata, quorum similia passim exstant plurima, (& ordine referuntur apud Onufrium Panvinium³) defendunt *Herodianum*, adeoque certum est primam consecrationem fuisse virorum Principum, sive hanc filiis suis, sive deberent successoribus imputare. De uxoribus Principum serius agi cœpit & quoque rarius, quando Nero etiam consecravit Poppæam, *Tacitus* 4; & Antoninus Philosophus Faustinam suam, *Capitolinus* 5. Rarius, uti dictum, contigerunt ista, & per aliquam velut imitationem, undè mos ipse non poterat immutari, de quo pronunciandum est secundum primam originem ejusque consuetudinem communio-rem.

III. *Est autem totâ Urbe quasi luctus quidam promiscuus festæ celebritati, quippe functum vitâ corpus ritu hominum sumptuoso funere sepeliunt.*] *Dion* 6. Οὐκ ἔστιν ἄλλοι περὶ αὐτὸν ἡμῖν πρίπει, ἀλλὰ τῇ ψυχῇ, ὡς καὶ θεῶν αἰὲν ἀγαλλῶν. Rationem profert ejus inerrantis mœrori lætitiæ, sed quæ nimium subtilis est. Verius dicendo, luctus erat a defuncto Principe, sed temperatus cum lætitia publica, quando novus Princeps adferebat gaudia. De luctu solenni in funeribus dicemus *infra* 7. Quod ait, *sumptuoso funere sepeliunt*, intelligi debet è communi lege ac more, quando corpora primo sunt exusta, post reliquiæ, cineres videlicet & ossa, vino aliisque odoribus perspersa atque irrigata in monumentum condebantur, *infra* 8. Namque corpora Principum perinde, ut aliorum de vulgo, sunt cremata, deinde humata, *Suetonius* 9, *Tacitus* 10. Expresse vero *sumptuoso*, quando in Principum funeribus vestimenta funeralia erant, pretii maximi, quamobrem *decretum fuisse Claudio funus Censorium*, ait *Tacitus* 11. *Censorium*, id est, honoratissimum, & in quo omnia

(1) xiv. 15. (2) lib. iv. de Funeribus Romanor. pag. 642. (3) Commentariis ad lib. 11. Fastorum pag. 249. (4) lib. xvi. Annal. cap. 21. (5) in Visâ ejus pag. 26. [6] lib. lvi. (7) lib. iv. cap. 6.

dist. 4. (8) lib. iv. cap. 6. dist. 9. 13. (9) lib. i. cap. 84. lib. 11. cap. 100. lib. 111. cap. 75. lib. iv. cap. 59. (10) lib. i. Annal. cap. 8. (11) lib. xiii. Annal. cap. 13.

omnia purpurea, vestes stragulaque fuerunt, ut exponit *Lipsius* 1. De Pertinace Cæsare eodem modo Capitolinus 2: *Funus imaginarium ei & censorium ductum est.* Nomine videlicet seculi veteris, quia temporibus Reipublicæ liberæ Censura omnium dignitatum maxima & præstantissima habebatur. De Neronis exsequiis alia Suetonius 3: *Funeratus est impensâ ducentorum millium stragulis albis auro intextis.* Hæc stragula una cum cadavere flammis absumebantur. Nam quod hic monet *Beroaldus* 4, videlicet intelligi stragula ex lino incorruptibili confecta, quæ cadaveribus Regum injecta non quidem vetarent, quo minus exurerentur cadavera, interim hos cineres vetarent permisceri cum cineribus lignorum, hæc inquam stragula forte apud Indorum Reges usitata fuerint, uti ex fabulosis relationibus commemorat *Plinius*, cæterum apud Romanos veteres ac novos haud erant. Et cur fuissent? permiscebantur sane cineres, quia non curabatur, & cum reliquias legebant, non quidem omnes cadaveris cineres conquirebant anxii, sed residuas ossium particulas indebant urnæ. Subinde quidem pro affectu in defunctos aliquantulum cineris adpersere: verum illud & oppido exiguum erat, & cum aromatum cineribus permistum. *Herodianus* 5, ubi describit Severi Cæsaris exsequias, τὸ δὲ σωματίον κατὰ παραδόξιν, τὴν τε κόινον ἐν τοῖς ἀρώμασι καὶ καλῶς ἀλαβείῃσι ἱμβραλοῖσι, ἀπεκόμιζον εἰς τὴν Πάμωην, εἰς τὰ βασιλείου ἐπὶ μνήματι ἀποθεσόμενοι. Testantur hoc urnæ, quæ non ita magnæ sunt, ac præter officula vix manipululum cineris colliquati habent. De qua re etiam dicemus *infra* 6.

IV. *Sed ceream imaginem defuncto quam simillimam fingunt, eamque in regia vestibulo proponunt supra eburneum lectum maximum atque sublimem, vestibus instratum aureis.*] Quod de imagine cerea dicit, est apud Capitolinum verbis supra allatis *funus imaginarium*, & de tali imagine Cæsaris, quam Antonius ostentavit Populo in funere Principis ejus, memorat quoque *Appianus* 7, *Tacitus* 8 de Germanici funere: *Ubi illa veterum instituta; propositam toro effigiem, meditata ad memoriam virtutis carmina;* Quod in vestibulo regis posuerunt, è communi lege erat, de qua est *infra* 9. *Suetonius* in exsequiis Augusti 10: *A Bovillis equester ordo suscepit, urbiq; intulit, atque in vestibulo domus collocavit.* Nec aliter est de cæteris. Lecto imponebantur mortui, *infra* 11. Eburneum vero Principes viri acceperunt, quan-

(9) <i>Notis ad b.l. pag. 194.</i>	(2) <i>num. 13.</i>	(7) <i>lib. v. Bellor. civil.</i>
<i>in Vita ejus cap. 15.</i>	(3) <i>lib. vi.</i>	(8) <i>lib. 11.</i>
<i>cap. 50.</i>	(4) <i>in Enarrationibus</i>	(9) <i>lib. 1v. cap. 6.</i>
<i>fol. 297.</i>	(5) <i>lib. 111.</i>	<i>dist. 3.</i>
(6) <i>lib. 1v. c. 6.</i>		(10) <i>lib. 11. cap. 100.</i>
		(11) <i>lib. 1v. cap. 6. dist. 3.</i>

quando precium ebori olim ingens erat , unde Consuls sella eburnea , *infra* ¹. Lectus eburneus auro & purpura stratus, est quoque in funere Julii Cæsaris apud Suetonium ², & in funere Augusti apud Dionem Cassium ³. Vestibus insternebant aureis, partim quod communiter ita fieri solebat, partim ob dignitatem, quia aureæ erant, ut paulo antea de Neronis funere diximus, ad augendos sumptus.

V. *Et quidem imago illa ad agroti speciem pallida recumbit: circa lectum vero utrinque magnam partem diei sedent, a lava quidem Senatus omnis vestibus atris amictus, a dextera vero matrone, quas virorum aut parentum dignitas honestat, harumque nulla vel aurum gestans, vel ornata monilibus conspicitur, sed vestibus atris exilibus induta mærentium speciem præbent.*] Omnia illa fere è lege communi exsequiarum, tantum quod dignior lugentium chorus & confessus. Vestes atræ in luctu apud viros erant, & vestes albæ apud mulieres, exque non admodum preciosæ, verum satis viles, uti dicemus *infra* ⁴.

VI. *Hæc ita per septem dies continuos faciunt, Medicis ad lectum quotidie accedentibus, inspectumque velut agrum deterius sese habere subinde pronunciantibus.*] Nobilis *parvasia*, sed Magnatibus propria, quando & hodie defunctis in Galliâ Regibus non dissimile aliquid præstatur, diebus quadraginta ab excessu ministrantibus apud cereas horum imagines aulicis, epulas apponentibus, Medicorum aditum requirentibus, perinde quasi viverent aut saltem morbo affecti, nondum mortui essent, *Thomas Dempsterus* ⁵, *Henricus Savilius* ⁶.

VII. *Deinde ubi jam visus obisse diem, lectum humeris attollunt, Equestris Senatorisque Ordinis nobilissimi ac lectissimi juvenes, perque viam Sacram in vetas Forum deferunt, ubi Magistratus Romani deponere imperium consueverant.*] Lectus ebore exutus, (quod in campo deponebatur) cum reliquis vestibus efferebatur & una comburebatur, *infra* ⁷. Senatorii Ordinis viri succollabant, quod post Syllæ exsequias, contigit deinde in exsequiis Julii Cæsaris Suetonius ⁸, porro quoque in funere Augusti, de quo Suetonius: *A Bovillis Equester Ordo suscepit Urbique intulit.* Et paulo post: *Senatorum humeris delatus in campum crematusque.* Et deinde: *Reliquias legerunt primores Equestris Ordinis.* Via Sacra erat, quæ a curia veteri (id est, Pompeji, quam post cædem Julii Cæsaris obstruxerant Romani,

(1) *lib. 11. cap. 3. dist. 6.* (2) *pag. 479.* (6) *Notis ad lib. 17 Taciti pag. 56.* (7) *lib. 14. cap. 6. num. 3.* (8) *lib. 2. cap. 24.*
 (3) *lib. LV1. Histor.*
 (4) *lib. 14. cap. 6. dist. 5.* (5) *Notis ad lib. 111. Antiquitatum Romani.*

mani, teste Suetonio ¹) incipiebat & ad Capitolium pertingebat. Pro Rostris sub veteribus a Druso Tiberii filio laudatus est Augustus, ait Suetonius ². Hæc erat ad viam Sacram, & quod in Capitolio deponerent Magistratus imperium suum veteri ævo, diximus supra ³. Horatius ⁴:

Videsne Sacram metiente te viam

Cum bis ter ulnarum togâ.

Et ⁵:

Intactus aut Britannus ut descenderet

Sacra catenatus via.

Viam Sacram depingit Johan. Baptista de Cavalleriis ⁶.

VIII. Utrunque autem gradus quidam sunt ad scalarum similitudinem exstructi, in quibus alterâ ex parte puerorum chorus est è nobilissimis atque patriciis, altera fœminarum illustrium hymnos in defunctum paenasque canentium verendo ac lamentabili carmine emodulatos. De puerorum & virginum choro idem fuit in Augusti exsequiis: Canentibus neniam principum liberis utriusque sexus, ait Suetonius ⁷. Quia Imperator erat pater patriæ & communis omnium parens: nam ex ritu neniam canebant solum qui propinqui mortuis erant, vel eorum loco præfixæ, ut dicemus infra ⁸. Aderant siticines, quos pingit Jacobus Laurus, & contestatur Seneca ⁹: *Erat omnium formosissimum* (funus Claudii) & impensâ cura plenum, ut scires Deum efferrî, tibicinum, cornicinum, omnisque generis aeneatorum tanta turba, tantus conventus, ut etiam Claudius audire posset.

IX. Quibus peractis tollunt iterum lectum, atque extra Urbem perferunt in campum Martium, ubi qua latissime campus patet, suggestus quidam specie quadrangula lateribus æquis assargit, nulla præterquam lignorum ingentium materia compactus in tabernaculi formam. Posterioris ævi omnino inventum artificiosum erat, nam in Cæsarum primorum ustrinis nihil tale occurrit. Tantum de Julio refert Suetonius ¹⁰: *Funere indictorogus exstructus est in campo Martio juxta Julia tumulum, & pro Rostris aurata Ædes ad simulacrum Templi Veneris Genetricis collocata, intraque lectus eburneus, auro & purpurâ stratus.* Notavimus, quæ huc pertinent, supra ¹¹, ubi videri possunt. Ædem scilicet vocat tabernaculum illud in forma Templi exstructum, ut ibi collocaretur Cæsaris corpus, donec laudatio peragebatur. In

V

Foro

(1) lib. 1. cap. 88. (2) l. d. cap. 6. dist. 4. (5) in Ludo Claudii
(3) cap. VIII. dist. 6. (4) lib. v. consecrati pag. 512. Operum. (10)
Carm. 4. (5) ibidem Carm. 7. lib. 1. cap. 84. (11) cap. XII.
(6) lib. 11. Antiquitat. Romanar. dist. 17.
Tab. 23. (7) l. d. (8) lib. 14.

Foro laudabantur, ut de exsequiis Augusti refert *Suetonius*. Cæsar tamen in Foro ipso crematus est, non in exstructo ei rogo, quod per Populi tumultum evenit.

X. Id quidem interim totum est aridis fomitibus oppletum, extra autem intectis auro stragulis atque eboreis signis variisque picturis exornatum. Infra vero alterum, minusculum quidem positum est, sed forma & ornatu persimile portis januisque patentibus. Tertiumque item & quartum semper superiore contractum, ac deinceps alia, donec ad extremum, quod est omnium brevissimum, perveniat.] Ejusce tabernaculi pictura est apud *Jacobum Laurum* ². Tum quoque in Numismatis Anronini Cæsaris apud *Antonium Augustinum* ³. Faustinae majoris Augustæ apud eundem ⁴, Aurelii Cæsaris ibidem ⁵, Faustinae minoris Augustæ ibidem ⁶, Lucillæ Augustæ ibidem ⁷.

XI. Possis ejus edificii formam comparare turribus bis, quæ portubus imminentes, noctu igne prælato, navem in tutas stationes dirigunt: Pharos vulgo appellant.] Opus Ptolomæi Philadelphi Regis in Ægypto, de quo *Strabo*, *Plinius*, *Pomponius Mela*, *Hirtius* ⁸, locis plurimis.

XII. Igitur lecto in secundum tabernaculum sublato aromata & suffumenta omnis generis, fructus, herbasque succos omnes odoratos conquirunt atque acervatim effundunt. Quippe neque gens neque civitas, neque qui honore ullo aut dignitate præcellat, quin certatim pro se quisque suprema illa munera Principis honori deferant.] De odoribus & aromatis effusis in rogam apud Græcos & Romanos, dicemus infra ⁹.

XIII. Ubi vero ingens aromatum acervus aggestus est, ac locus omnis expletus, tum circa edificium illud adequant, universus Equestris Ordinis certa quadam lege ac recessu, motuque pyrrhichio numeroque in orbem decurrentibus.] Equi singulatores, de quibus agetur infra ¹⁰. A Græcis est, de quibus *Isocrates* ¹¹: τιμωρτα σι τῷ τάφῳ τῷ πατρὸς ἢ μόνον τῷ πλήθει καὶ τῷ κάλλει τῷ ἐπιφωμίῳ, ἀλλὰ καὶ χερσὶ καὶ μουσικῇ, καὶ γυμνασίοις ἀγῶσι, ἵτι δὲ πρὸς ταῖς τοιαύταις ἐπὶ τῇ τριπλῇ ἀμύλλαις.

XIV. Currus item decenti similiter ordine circumaguntur, infessi purpuratis rectoribus, qui personas ferant, quæ habent imagines Ducum omnium Romanorum, Principumque illustrium.] Currus quadrigas pingit *Jacobus Laurus* ¹², in quo manifestum

εἶτο-

(1) lib. 11. cap. 100. (2) part. 50. num. 16. (8) de Bello Alexandrino. (9) lib. 17. cap. 6. num. 9. (3) Tab. 42. num. 22. (4) Tab. (10) lib. 11. cap. 6. num. 5. (11) in Eucorid. (12) l. d. 44. num. 17. (5) Tab. 47. num. 23. (6) Tab. 49. num. 18. 19. (7) Tab.

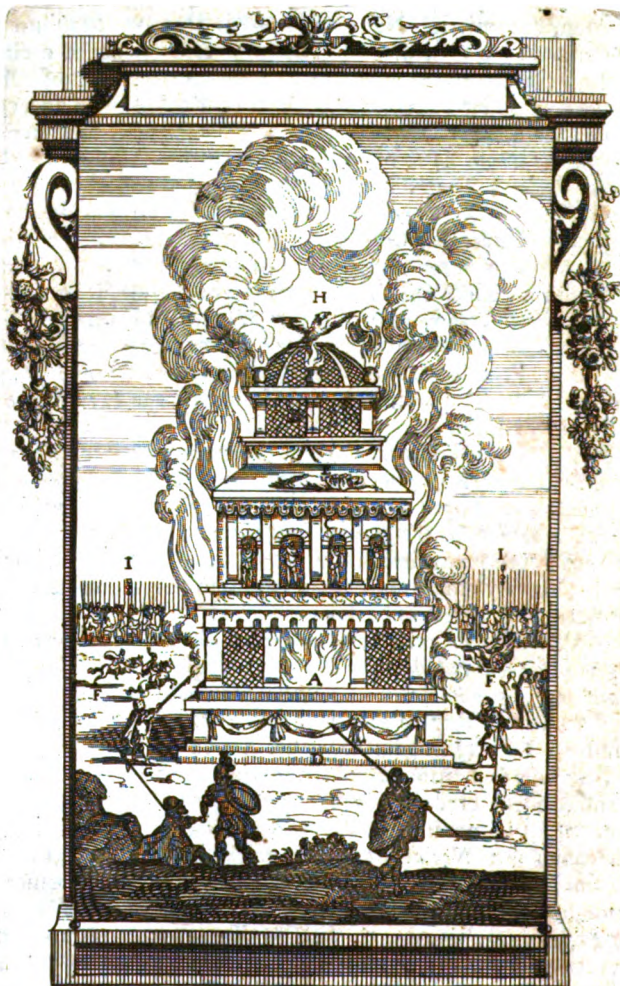
errorem committit. Nam in honorem Deorum Manium agitantur trigæ, ut dicemus *infra* 3, & convincunt meliores picturæ, quas adfert *Onufrius Panvinus* 2. Quod præferebantur larvæ, id est, imagines Ducum & Principum, *esta* communi lege & mote, ut docebimus *infra* 3, & confer quæ docebimus *porro* 4. Huc pertinet illud *Flavii Vopiscii*: *Et dignitatem Probo derogent, quem Imperatores nostri prudenter & consecrandum vultibus, ornandum templis, & celebrandum ludis Circensibus judicaverunt. Consecrandum vultibus*, id est, ut ejus imago præferatur inter alias, quæ majorum sunt, pro funeris Principum deductione. Nam hæ imagines erant facies virorum cum humeris, *αι προτομαι*, atque præterea ad militaria signa appendebantur, ut dicemus *infra* 6, & confer *Salmasii Notas* 7. Malorum Principum imagines dejiciebantur, si forte viventes sibi posuissent aliquas, neque ratio habebatur earum in exsequiarum processu.

XV. *Quæ ubi celebrata sunt, facem capit imperii successor, eamque tabernaculo admovet. Tum ceteri omnes undique ignem subjiciunt, cunctaque illico fomitibus illis aridis odoramentisque referta, igne valido corripuntur.*] Imperii successor accendebat primus, tanquam defuncti proximus, nam & alias hoc usu venit, ut propinqui inflammarent rogos aversâ facie facibus subjectis, uti dicemus *infra* 8.

XVI. *Mox ab extremo minimoque tabernaculo tanquam è fastigio quodam simul cum subjecto igne ascensura in ætherem Aquila dimittitur, quæ in cælum creditur ipsam Principis animam deferre.*] * Aquila Regina avium & Jovis ministra credebatur Heroum ac Diis velut genitorum animas in cœlestes sedes inferre, ac sideribus imponere. Ac in Julii funere hanc animarum translationem credulum vulgus persuasit sibi & omnibus propter visum cometam, ut diximus *supra* 9. De Augusti anima *Suetonius* 10: *Nec defuit vir Prætorius, qui se effigiem crematæ euntis in cælum vidisse jurasset.* Virum illum Prætorium nomine proprio Numerium Atticum vocat *Dion*, 11: *Contemplator cœlitis in cælum recepti*, ait *Tertullianus* 12. Nummos in consecratione Principum virorum præfixerant cum appositâ Aquilæ

* Perbelle visui sese offert hæc solennitas Pagina sequenti 308. quam ex Romæ antiquæ descriptione mutuavimus, & hic loci poni curavimus.

(1) <i>lib. II. cap. 6. dist. 5.</i>	(2) <i>lib. I. de Ludis Circensibus fol. 15.</i>	(7) <i>in excerptis Schrevelii ad b. I. pag. 949.</i>	(8) <i>lib. IV. cap. 6 dist. 9.</i>
(3) <i>lib. XI. cap. 1. dist. 5.</i>	(4) <i>lib. IV. cap. 6. dist. 6.</i>	(9) <i>cap. XII. dist. 10.</i>	(10) <i>lib. II. cap. 100.</i>
(5) <i>in Vita Probæ cap. 23.</i>	(6) <i>lib. XI. cap. 1. dist. 6.</i>	(11) <i>lib. LV. Histor.</i>	(12) <i>Adv. Nat. lib. I. cap. 10.</i>

- A** Suggestus aromatum.
B Stragulae, auro intertextae,
 variisque picturis exornatae.
C Imagines eburnae.
D Aedificium quadrangulum in
 Tabernaculi formam exstructum,
 aridis fomitibus oppletum.
E Lectulus.

- F** Equestris ordo, circa illud æ-
 dificium equo & curru adequitans:
G Imperii Successor facem ar-
 dentem tabernaculo admovens.
H Aquila è fastigio dimissa ani-
 mam Principis in cælum (uti vul-
 gus credit) deferens.
I Plebs adulatoria.

quilâ, quomodo in consecratione Principum foeminarum signabantur Nummi cum apposita imagine Pavonis ocellatam caudam expandentis, *Abrah. Gorlaeus* 1, & *Antonius Augustinus* locis productis *supra* 2. Hoc *Artemidorus* 3 dixit, ὁχῶσαι αἰτῶ. Et *Dionis* verba sunt 4: καὶ τὸν δαδὸς ἐκατόνταρχος λαβόντες, ὑφῆσαν τὴν πυρᾶν, καὶ ἡ μὲν αἰνέσκατο, αἰτὸς δὲ τις ἐξ αὐτῆς ἀφ᾽ οὐδὲν αἰσφίρων. καὶ δὲ τὴν ψυχὴν αὐτῆς εἰς τὴν ἑρμῆος αἰσφίρων.

XVII. *Ac jam ex illo una cum cæteris numinibus Imperator solitur.*] Templis & effigie Numinum per Flamines & Sacerdotes, quæ omnia prolixè descripsimus *supra* 5. Nec tantum per Flamines, sed quoque Flaminicas. *Inscriptio Brixienſis*: P. POSTHUMIÆ. P. F. PAULLÆ. AVIDIÆ. PROCULÆ. RUTILIÆ. PROBÆ. SACERD. D. JULII. AUGUST. D. D. Et alia *Nemaufenſis*: D. M. DOMICIÆ. GRACENIÆ. FLAMINIC. AUG. V. S. P. Et ibidem: D. M. SAMMIÆ. Q. F. FLAMIN. AUG. NEMAUS. C. TERENTIUS. APRONIANUS. AMITÆ. OPTIMÆ. ET. PIIS. *Gruterus* 6. Exemplum hujus rei a *Liviâ*, quæ miro exemplo Sacerdos viri sui è decreto Senatus. *Vellejus* 7; *Livia Romanorum eminentissima, quam postea conjugem Augusti vidimus, quam transgressi ad Deos Sacerdotem ac filiam, (& Jacobus Schegkii* 8. Eo pertinent ista *Ovidii* 9:

Nec pietas ignota mea est, videt hospita terra,

In nostrâ sacrum Cæsaris esse domo.

Stant pariter natusque pius, conjuxque Sacerdos,

Numina jam factio non leviora Deo.

Dicit, se quamvis absentem, colere tamen Augustum velut Deum in larario suo, atque illi per imitationem aliquam *Liviam* & *Tiberium* addere, quibus non minus quam patri ac marito *Cæsari* defuncto offerat thura in arâ privatâ. *Natus pius* est *Tiberius*, *conjux Sacerdos* *Livia*. Inde sequitur:

His ego do toties cum thure precantia verba,

Eoo quoties surgit ab orbe dies.

Sed parum hæc illi proderat adulatio, quando ab exilio nunquam liberatus apud Barbaros obiit. Cæsarum Flaminicas, quæ Augustarum consecratarum aris templisque præerant, memorant *Inscriptiones*. Italica: CURTILIÆ. C. F. PRISCILLÆ SACERDOTI. DIVÆ. AUGUSTÆ. ORDO. VI. VIRAL. Nec non alia *Aquinenſis*: DENTRIÆ. L. F. POLLÆ. SACERDOTI.

V 3

DI-

(1) in *Tthesauro Numismatum* | *lumine* pag. 320. num. 10. pag. 321.
Tab. 20. num. 4. (2) *cap. VII.* num. 5. 9. (7) *lib. II. cap. 75.*
dist. 2. (3) *lib. II. Onirocritico-* (8) *Notis ad b. l. pag. 397.* (9)
rum cap. 10. (4) *lib. LVI. Histor.* *lib. IV. de Ponto eleg. 9.*
(5) *cap. XII. dist. 17.* (6) *in Vo-*

DIVÆ. AUGUSTÆ. POST. MORTEM. D. D. Et Brixienſis: RMILIE. C. F. EQUÆ. SACERD. DIVÆ. PLOTINÆ. COLL. CENT. TITULO. USA. Et Campanica: SENIÆ. CN. FIL. BALBILLÆ. SACERDOTI. DIVÆ. FAUSTINÆ. DEOURIONES. MRE. COLLATO. OB. MERITA. EJUS. Gruterus 1.

XVIII. De hac indigetatione ita loquitur Tertullianus 2: *Non ſuffecerat veſtigialium Deorum contumelia, de contemptu ſcilicet aſtimanda, nec contenti eſtis Deis honorem non habuiſſe, niſi etiam quæquæque habetis, deprecietis aliquâ indignitate. Quid enim omnino ad honorandos eos facitis, quod non etiam mortuis veſtris ex æquo præbeat? Exſtruitis Deis templa, exſtruitis aras Deis, æque mortuis aras, eiſdem titulis ſuperſcribitis literas eaſdem: ſtatuis inducitis formas, ut cuique ars aut negocium, aut ætas ſuit: Senex de Saturno, imberbis de Apolline, virgo de Dianâ figuratur, & miles in Marte, & in Vulcano faber ferri conſecratur. Nihil itaque mirum, ſi beſtias eaſdem mortuis, quas & Deis caditis, eoſdemque odores excrematis. Quis iſtam contumeliâ excuſet quæ ut aut mortuos cum Deis deputet? Regibus quidem etiam ſacerdotia adſcripta ſunt, ſacrique apparatus, ut thenſa & curruſ & ſoliſternia & leſiſternia, lætitia & ludii. Plane quoniam illis cælum patet, hoc quoque non ſine contumeliâ Deorum. Primo quidem, quod non decuerit alioſ eiſ adnumerari, quibus datum ſit, poſt mortem Deos fieri. Secundum, quod tam libere atque manifeſte coram populo non pejeraret contemplator Cælitis in cælum recepti, niſi contemneret quos dejeraret, tam ipſe quam ei, qui ei pejerare permittunt.*

XIX. Ad quæ verba cumprimis notamus ſequentia. *Mortuis veſtris ex æquo præbeat.*] Regibus cumprimis, ut vulgus deinceps credat, fuiſſe illos è Cœlitum numero, ac veniſſe cœlitus animos, carnemque aſſumiſſe hominum bono.

Senex de Saturno.] De qua re prolixè ſcripſimus ſupra 3.

Regibus quidem etiam.] Ita vocat Imperatores, qui illo ævo regiâ cum potestate agebant omnia domi foriſque.

Sacerdotia adſcripta ſunt.] Sodalium inde numerus ingens exſtitit, quos produximus ſupra 4.

Sacriſque apparatus ut thenſa.] Thenſæ ſunt vehicula ſacra, quibus portabantur Deorum & Indigetum ſimulachra cum pompa ordinum & officiorum, in ludis Circenſibus imprimis, qui Numinum honoribus conſecrati erant, uti dicemus *infra* 5. Thenſa eiſmodi ſive carpentum mulare, in ludis Circen-

(1) in Volumine pag. 320. num. 12. pag. 321. num. 4. pag. 322. num. 1. 2. 5. (2) lib. 1. adverſus Nationes cap. 12. (3) cap. VII. (4) cap. XII. diſt. 17. (5) lib. II. c. 6. num. 1.

censibus traducta videtur in Nummis Faustinae, in alterâ ejusdem facie est Faustina cum patera & sceptro, ut Dea, *Antonius Augustinus* 1.

Et currus.] Notat currus sacros illos, de quibus nunc diximus. Exempla copiosa prostant. Claudius Cæsar effigiem Liviae templo intulit, ac sacra illi fieri a Vestalibus jussit, in Circensi pompâ currum elephantorum, quâ veheretur ipsa, ut Augusti simulachrum, decrevit, *Suetonius* 2, *Dion Cassius* 3. Et porro idem Claudius parentibus inferias publicas, patri quoque Circenses annuos natali die, matri carpentum, quod per Circum duceretur, consecravit, *Suetonius* 4. Currus elephantorum Augusto post mortem dicatus est apud *Antonium Augustinum* 5. Currus Agrippinae (quem Caligula Cæsar instituit, docente *Suetonio* 6) est ibidem 7. Quadriga elephantorum D. Claudio & Agrippinae decreta, est ibidem 8. Quadriga elephantorum Marco Aurelio Philosopho consecrata, est ibidem 9.

Et solisternia] Notat apparatus illos emortuales post excessum Principis, quasi viveret ille, uti est *supra* 10.

Et lectisternia.] Similiter in descriptione honorum Julii Cæsaris, qui humanum fastigium excedebant, recenset *Suetonius*, thesaurum & ferculum in Circensi pompa, templa, aras, simulachra juxta Deos, pulvinar, Flaminem 11. Nec aliter *Dion*: ἵερὰ τὰ διασπρά τ' ἐπὶ τοῖς αὐτοῦ τ' ἐπὶ τοῖς ἀλλοῖς, καὶ τὰ φανερὰ αὐτοῦ τ' ἀφανῆ καὶ ἀκίνητα καὶ ἐκ τῶν τοῖς θεοῖς ἐκδομένων, καὶ ταῖς ἐκδομαῖς ὅχιον ἐκδομένων ἐκ τῶν φανερῶν. *Pulvinar*, id est, lectisternium; atque de hoc genere sacrorum vide quæ diximus *supra* 12, & adde *Casaubonum* 13, *Jul. Caf. Bulengerum* 14.

Latissia & ludi] *Latissias* vocat, publicam hilaritatem ob consecrationem Principis, & quos ludos intelligat, vide *supra* 15.

Contemplator Cælitis in cælum recepti] Notum, in Principum consecrationibus id solenne fuisse, ut præmio conducti inducerentur, qui in funere cælum contemplantes assererent, vidisse se Principem in cœlos receptum, ut diximus *supra* 16.

(1) *Tab.* 43. 20. 21. (2) *lib.* (11) *lib.* 1. *cap.* 76. (12) *cap.* XII. v. *cap.* 11. (3) *lib.* LX. (4) *l. d.* (13) *Notatis ad b. l.* (14) *de Circo & Circensibus Ludis cap.* 36. & *lib.* 111. *de Imperatore Romano cap.* 20. (15) *dist.* 10. 11. 47. *num.* 17. 18. (10) *dist.* 5. (16) *dist.* 13.

De Bileami Oraculis corollarium, in quo illa exponuntur, observatis cumprimis iis, quæ ex moribus & ritibus Gentium deducuntur.

I. **N**UMEROR. 1. *Et misit (Balacus Rex) nuncios ad Bileamum filium Beboris* Augur erat Bileamus, neque tolerari potest, quod *Tostatus* 2, *Rodolfus Gualtherus* 3, *Victorinus Strigelius* 4, *Janus Drufius* 5, scribunt fuisse hunc verum Dei Prophetam. Contrarium demonstrant *Rabbinus Moses Gerundensis* 6, *Wolfgang. Francius* 7, *Franciscus Junius* 8, & constat satis, tum quod sacra facit Idololatriæ pro Spiritibus in septem Planetis efficaciter (ut putabant *el oianui*) agentibus, tum quod verbis manifestis dicitur exercuisse incantationes נהשם 10. Itaque נבואה vocat eum *Autor Phefichta* 11.

*Pethoram, quæ est imposita ipsi flumini, in regionem populi-
larium ejus* Pethora est urbs Mesopotamiæ, nam ex illis Gentibus oriundum se esse fatetur Planetarius 12. Flumen, ut passim alibi, est Euphrates maximus Orientis, *Genes.* 13. Nomen urbis videtur esse a Radice נתר interpretari, *Buxtorffius* 14 videlicet, quod ibi scholas haberent illi, qui *divinationes* profitebantur, *Genes.* 15.

Iverunt ergo seniores Moabitarum & seniores Medianitarum cum divinationum honorariis in manibus suis 16] *Ebræum* עברי vertunt *Pagninus*, *Tremellius*, *Cbaldeus*, ut notet precium divinationis. Nec male, uti patet ex 2 *Petri* 17. Quanquam *Aben Esdras* interpretetur divinationis instrumenta, quibus utebantur in captandis auguriis & compellendis astralibus Dæmonibus sub obsequium.

Reddam vobis responsum, quemadmodum præceperit Dominus mibi 18] Credebant veteres, suum Genium tutelarem habere quamlibet Gentem, a quo illa potenter ita defenderetur, ut hostium armis superari non posset, antequam Numina tutelaria vel sponte migrarent, vel solenniter per Magos evocarentur, *Plinius* 19, *Briffonius* 20, & quæ nos prolixè docemus

[1] *Cap. xxii. 5.* [2] *Commentar. ad b. l. quæst. 3.* [3] *Commentario in Epistolas Petri fol. 136.* [4] in *Hypomnematis ad Novum Testamentum pag. 528.* [5] *Commentario ad loca difficilia Numerorum cap. 105.* [6] *Commentariis ad Genesim pag. 262.* [7] *de Interpretatione Scripturæ pag. 309.* [8] *Tom. 1. Ope-*

rum Theolog. pag. 467. [9] *cap. xxiii. 1. 2.* [10] *cap. xxiv. 1.* [11] *fol. 26. num. 2.* [12] *cap. xxiii. 7.* [13] *ii. 14.* [14] in *Lexico Thalmudico pag. 1877.* [15] *xl. 5. 8. 12. 18.* [16] *vers. 7.* [17] *ii. 15.* [18] *vers. 8.* [19] *lib. xxviii. cap. 2.* [20] *lib. 1. de Formulis pag. 63.*

aus 1. His congrua sunt, quæ proponit Æneas in recensione Trojani excidii 2:

Excessere omnes aris adytisque relictis

Dii, quibus imperium hoc steterat. —

Tacitus de obsessa Hierosolymorum urbe 3: *Expasse repente delubri fores, & audita major humana vox, excedere Deos. Simul ingens motus excedentium.* Ita *Sophocles* inducit Deos suis humeris sua deportantes simulacra ex urbibus occidioni proximis, quod idem apud *Æschylum* 4 legitur. Cum *Alexander M.* obsidebat Tyrum, multis civium visus est *Apollo* in somniis dicere, se ad *Alexandrum* abire, nec enim placere sibi, quæ in civitate gerebant, *Curtius* 5, & addit, metu anrea catena devinxere simulacrum, atque *Herculis*, cujus Numini urbem dicaverant, inferuerunt vinculum quasi illo Deo *Apollinem* retenturi. Nimirum simulacris injiciebant viacula, & vinctus credebatur Deus, vano augurio, ut pulchre differit *Augustinus* 6. Proinde credebatur Rex *Balacus*, vinci posse *Hebræos*, postquam Dei tutelaris patrociniū excantaverat *Magus* 7. Adebat quidem provocatus Deus *Israëlis*, non vero etiam incantamenti Magi poterat vinci, quoniam pro salute populi feliciter rem gerebat 8.

II. *Venit autem Deus ad Bileamum & dixit, quinam sunt viri isti apud te?* 9] Deus est ὁ λόγος, pro quo Angelum creatum vice Dei agentem & loquentem, frustra hic obtrudunt *Tostatus*, *Vatablus*, *Cornelius a Lapide*, *Bonfrerius*, *Emanuel Sa*, *Menochius* 10, nam adversus illos peculiari *Diatriba* perscripsimus in *Austariis ad Pappum* 11, Interrogat vero, non tanquam ignarus a quo discat; sed tanquam arbiter, qui Augurem ipsum, iniquitatem facti recitantem, ut eam a se removeat, adducat.

Veniens autem Deus ad Bileamum noctu, dixit ei 12] Responsum accepit per modum חֲזַקָּה quod vaticinii genus in Veteri Testam. usitatum erat, *I. Samuel.* 13, *I. Regum* 14, *Jobi* 15, *Daniel.* 16, & perdurabat in Novo, *Matth.* 17, *Johan.* 18, *Actor.* 19. Hanc vocem illi tantum audiebant, propter quos edebatur, alii præsentibus nihil ejus percipiebant, ut constat exemplo *Pauli* & comitum ejus, *Actor.* 20. De quo porro vi-

V 5

dean-

[1] cap. 11. num. 3. lib. III. cap. 14. num. 6. [2] lib. II. Æneid. [3] lib. v. Histor. [4] in Persis. [5] lib. 14. cap. 11. [6] lib. xi. de Civitat. Dei cap. 22. [7] cap. xxii. c. [8] cap. xxii. 8. cap. xxiii. 16. 17. [9] vers. 9.

[10] in Notis & Commentariis. [11] pag. 281. [12] vers. 20. [13] 111. 4. [14] XII. 11. [15] 14. 12. [16] 14. 28. [17] 111. 17. cap. xvii. 9. [18] xii. 28. 29. [19] xxiii. 9. [20] ix. 4. 5. 6. 7. cap. xxvi. 13. 14.

deantur *Daniel Heinſius*¹, *Paulus Fagius*², *Johannes Cocchius*³:

Et oppoſuit ſe Angelus Domini in via, ut eſſet adverſarius ei 4.] Angelus iſte Michael erat, ait *Toſtatus*⁵, & ante eum monuerat *Procopius Gazaus*. Nos hoc negamus, & quod ὁ λόγος fuerit, probamus: (1) quia repetitis vicibus ὁ Deus vocatur⁶. (2) quia pro imperio regit Augurem, & verba, quæ eum vult eloqui, ſuppeditat⁷. (3) quia ſibi tribuit injuriam illam factam, quam Augur meditabatur adverſus populum⁸.

Aperuit autem Dominus os aſina, quæ dixit Bileamo, quid ſibi 9.] Prolixè diſſerit *Toſtatus*¹⁰, ut oſtendat, quomodo aſina locuta fuerit, cum non haberet organa articulata, quæ ad ſermonem efformandum requiruntur. Nos illi curioſitatē relinquimus, & paucis dicimus, potuiſſe Genium aſſiſtentem movendo aſinæ linguam, voces formare in aëre. Confer eventa ſimilia, quæ retulimus ſupra¹¹.

Cumque Balacus maſtaviffet boves & pecudes, miſit ad Bileamum & ad principes, qui cum coerant 12.] Rex maſtabat in ſacrificium Bahali Deorum maximo, & carniū oblatarū portiones mittebat ad Bileamum, ut epulas adornaret, quomodo ferebat mos ſacrorum, ut diximus ſupra¹³.

Et Balacus aſſumſit Bileamum deducendo eum ad excelsa Babilis 14.] Locis editis conſtituebant aras ſuas, velut cœlo proprioribus. Docuimus iſta ſupra¹⁵.

III. NUMER. 16. *Tunc dixit Bileamus Balaco, exſtrue mihi hic ſeptem altaria, & præpara hic mihi ſeptem juvencos & ſeptem arietes*] Septem Planetis totidem rotatores Genios, per quos in ſublunaria agerent, adjungebant Chaldæi. Hos divinationum ſuarum patronos in mente habebat Augur, cum jubebat ſeptem altaria ponere pro totidem tauroboliis & crioboliis. Chaldæorum ſunt & veterum Judæorum, uti oſtendit factō ipſo *Scriptor libri Tobie*, qui Raphaëlem è Geniorum contubernio devocatum cœlo, Magica fide inducit de ſui ordinis Angelis teſtimonium perhibentem, quod ſeptem ipſi coram Deo ad obeunda miniſteria adſtent¹⁷.

Et fecit Balac, quemadmodum locutus eſt Bileamus, obtulitque juvencum & arietem in unoquoque altari 18.] Boves & arietes melior pars Sacrificiorum erant apud populos mundi. Et hætenus quidem

(1) in *Exercitationibus ſacris* ad Nonnum pag. 455. (2) *Notis ad ספר פירי אמת* cap. 6. (3) *Notis ad סנהדרין*. (4) *verſ.* 22. (5) *Commentario ad b. l. quæſt.* 10. (6) *verſ.* 9. 10. 12. 20. (7) *verſ.* 20. 35. 38. (8) *verſ.* 32. (9) *verſ.*

28. (10) *Commentariis ad b. l. quæſt.* 9. & 10. (11) *cap.* XII. num. 11. (12) *verſ.* 40. (13) *cap.* XI. num. 12. (14) *verſ.* 41. (15) *cap.* XI. num. 11. (16) *Cap.* XXXIII. *verſ.* 1. (17) *cap.* XII. 15. (18) *verſ.* 2.

dem adipescenſo exta comederant, perſuaſi ita fore, ut purgarentur animi, quomodo ſcripſimus *ſupra* ¹. Apud Romanos coeperunt peculiari nomine vocari *taurobolium*, quod erat ſacrificium hircorum vel arietum. *Inſcriptio* Romana: DIIS. MAGNIS. ULPIUS. EGNATIUS. FAVENTINUS. V. C. AUGUR. P. U. B. P. R. Q. PATER. ET. HIEROCERYX. D. S. J. M. ARCHIBUCULUS. DEI. LIBERI. HIEROFANTA. HECATÆ. SACERDOS. ISIDIS. PERCEPTO. TAUROBOLIO. CRIOBOLIOQUE. IDIBUS. AUGUSTIS. D. D. N. N. VALENTE. AUG. V. ET. VALENTINIANO. AUG. CONSS. FELICITER. *Gruterus* ². Et Romana alia: M. D. M. J. ET. ATTIDI. SANCTO. MENO-TYRANNO Q. CLODIUS. FLAVIANUS. V. CL. PONT. MAJOR. XV. VIR. S. F. SEPTEMVIR. EPULONUM. TAUROBOLIO. CRIOBOLIOQUE. PERCEPTO. Scripſit Laurentius Pignorius *Diſſertationem de magna Matris Deum & Attidis initiis*, & illi adde *Vincentium Chartarium* ³, *Claudium Salmaſium* ⁴, ubi plurima occurrunt lectu digniſſima. Exſtat *Juliani Caſaris Sermo* οὗ τῆς Μητρὸς τῶν Θεῶν, nam fiebant cumprimis in honorem Dianæ, Cybeles, Solis. Et vetuſtiſſimum Oriente toto, quod Mithra illis coleretur, ita enim vocabant Solem, teſtibus *Arnobio* ⁵, & *Julio Firmico* ⁶, *Porphyrio* ⁷, ubi eſt de ſacris Mithriacis. Atque idem eſt in prolata Inſcriptione *menotyrannus*, id eſt, Rex menſium, anni gubernator, dierum & menſium arbiter, *μηνότῳρνος*. Corrigenda hinc eſt *Inſcriptio* alia Romana: M. D. M. IDEÆ. ET. ATTIDI. MINOTAURO. AUGENTUR. MERITIS. SYMBOLA. TAUROBOLI. *Gruterus* ⁸. Legi debet *minotaranus*, quando *Minotaurus* eſt prorsum alienus. Deinde vero expiabantur & luſtrabantur in ſacris illis. Hoc erat *Taurobolium & Criobolium percipere*, uti ſunt verba *Inſcriptionis*. Ritus deſcribit *Prudentius* ⁹. Homo conſecrandus in ſcrobe profunda deſoſſus taurorum arietumque ſuper ſtrato multiforo tabulato maſtatorum ſanguine proluebatur, eoque capite, ore, auribus, oculis, naribus totoque adeo corpore excepto, purus ſemper eſſe cenſebatur. Fiebat hoc extra urbem in Circo Flaminio, itaque *ἐπιεὶσθαι ἐν τῷ* vocat *Ariſtides* ¹⁰. *Inſcriptio* Romana: DIIS. MAGNIS. MATRI. DEUM. ET. ATTIDI. SEXTILIUS. AGESILAUS. ÆDESIUS. V. C. CAUSARUM. NON. IGNOBILIS. AFRICANI. TRIBUNALIS. ORATOR.

(1) *cap. XI. num. 11.* (2) *in Valumine pag. 27. num. 4.* (3) *de Imaginibus Deorum pag. 190.* (4) *Notatis ad Lampridii Heliogabalum pag. 467.* (5) *lib. V. adv. Gentes.*

(6) *adverſus profanos Errores cap. 5.* (7) *in Explicatione antri Nymphæarum.* (8) *l. d. pag. 28. num. 6.* (9) *Hymno in Romanum pag. 198. Operum.* (10) *ſerm. 2.*

TOR. ET. IN. CONSISTORIO. PRINCIPUM. ITEM. MAGISTER. LIBELLORUM. ET. COGNITIONUM. SACRARUM. MAGISTER. EPISTOLAR. MAGISTER. MEMORIÆ. VICARIUS. PRÆFECTOR. PÆR. HISPANIAS. VICE. S. J. C. PATER. PATRUM. DEI. SOLIS. INVICTI. MITHRÆ. HIEROPHANTA. HECATÆ. DEI. LIBERI. ARCHIBUCOLUS. TAUROBOLIO. CRIOBOLIOQUE. IN. ÆTERNUM. RENATUS. ARAM. SACRAVIT. D. D. N. N. VALENTE. V. ET. VALENTINIANO. JUN. AUGG. CONSS. IDIB. AUGUSTIS. *Gruterus* 1. Certe hauserunt è dogmate Christianorum, qui credebant sanguine Redemptoris emundari homines impuros, & Deo reddi acceptos, neque antequam invaluisset Christi religio & orbis Romani provincias omnes pervasisset, taurobolii, criobolii, ulla in Romanorum gestis mentio est, ut ignoravisse hanc sacrorum superstitionem & nefarium piaculum, priusquam a Christianis, & in irrisum Majestatis summæ vel accepissent, vel arripuissent, verissimum sit, ait *Thomas Reinesius* 2.

IV. De Alagabalo Imperatore prodit *Spartianus*, : *Matris Deum sacra accepit & tauroboliatu est, jactavit autem caput inter præcisos fanaticos, & genitalia sibi defixit, & omnia fecit, quæ Galli facere solent. Tauroboliatu est, id est, cruore sacrorum perfusus initia percepit. Quod capita jactaverint, & genitalia sibi amputaverint Archigalli, diximus supra* 4. Constantino Magno ad imperium evecto, cum majorem partem orbis Romani, nedum curiam Romanam, constituerent Christiani, qui Baptismi sacro ceu professionis nota præcipue a Paganis discernebantur, eoque vel Epiphaniarum die, vel profesto Paschatis vel Sabbatho Pentecostes multa cum solennitate magnis cœtibus initiabantur, frequentiora quoque taurobolia, velut Baptismi imitamenta, observamus, postquam nimirum Juliano imperante Gentilium, collapsa pietate præcedentium Rectorum, superstitio caput erigeret, Senatunque facerent, Præfecturas & reliquos Magistratus gererent Pagani Diis patriis addicti, & in contemptum temporis sui avitis funestæ superstitionis erroribus & nefariis sacrificiorum ritibus inhærentes. Huc pertinent *Inscriptiones* posite a *Petronio*, *Apollodoro*, *Cejonio Rufio Volusiano*, *Rufio Cejonio*, *Vettio Agorio Pretextato*, quas referunt *Gruterus* 5, *Joh. Jacobus Boissardus* 6. Taurobolio factæ cornua tauri inaurata, quo fecerant, consecra-

(1) in Volumine pag. 28. num. 2. num. 2. 3. pag. 1012. num. 2. num. 2.
 (2) in Epistolis pag. 620. (3) in 1. 5. (6) part. 3. *Antiquitat. Romanar. Tab. 47.*
 Vita ejus cap. 7. (4) cap. 11. num. 7.
 (5) in Volumine pag. 28 6. pag. 309.

secrabant & dedicabant. Hinc intelligi debet Inscriptio: SE-
VERUS. JULII. F. L. VIRES TAURI. QUO. PROPR. PER. TAU-
ROBOL. PUB. FAC. FECERAT. CONSECRAVIT. Tauri cornua vo-
cat vires tauri.

V. *Confiste juxta holocaustum tuum, dum abeo, forsan occur-
ret Dominus tibi, & quamcunque rem ostenderit tibi, indicabo
tibi*] Circumagebat sese Augur, ut facies Numinum videret,
amicæ illæ an vero inimicæ essent? De tota re videris *supra* 2.

*En populus, qui solus habitat & aliis gentibus se non annu-
merat* 3] Solus, id est, legibus & sacris a reliquis mundi
populis secretus. Non laudant profani Scriptores. *Barbaram
superstitionem* gentis increpat Cicero 4, & post eum ambitiosus
politicus Tacitus scripsit: *Moses, quo sibi in posterum gentem
firmaret, novos ritus contrariosque cæteris mortalibus indidit.
Profana illic omnia, quæ apud nos sacra. Rursum concessa apud
illos, quæ nobis incesta.* Consimiliter Justinus 6: *Caverunt, ne
cum peregrinis communicarent.* Confer illa, quæ diximus *supra* 7.

*Non est idolum in Jacob, nec videtur simulacrum in Israël-
le*] Bene Tacitus 8: *Judæi mente sola, unumque Deum intelli-
gunt, profanos qui Deorum imagines mortalibus materiis in spe-
cies hominum effingant. Summum illud & æternum, neque muta-
bile neque interiturum, igitur nulla simulacra urbibus suis, nedum
templis sunt. Mox inversis remis velisque: Rex Antiochus deme-
re superstitionem & mores Græcorum dare annisus, quo minus te-
rribilissimam gentem in melius mutaret, Parthorum bello prohibitus
est. Nimirum ut errori publico faveret, superstitionem appel-
lat, Numen summum citra simulacrorum figuras venerari.*
Porro de Mose honorificum Strabonis testimonium audire ju-
vat 9: *Moses unus ex Ægyptiis Sacerdotibus, cum partem quan-
dam regionis obtineret, ac moleste ferret Ægyptiorum instituta,
hinc in Judæam abiit. Discesserunt cum eo multi, quibus divina
cura erant. Docebat enim, quomodo Ægyptii non recte sentirent,
quæ ferarum ac pecorum imagines Deo tribuerent, nec Græci, qui
Deos figuris hominum insignirent. Et quod illud solum Deus esset,
quod nos cunctos terramque ac mare contineret, quod cælum dici-
mus, & mundum, rerumque naturam. Cujus profecto imaginem
nemo sana mentis nostra similem auderet effingere, oportere igitur
omnium simulacrorum effigie remota, ac digno ei templo erecto si-
me figura colere.* Ait, Mosén fuisse de Sacerdotibus Ægyptiis,
id est, virum sapientem in gente illa, quod percepisset artes
&

(1) vers. 3. (2) cap. XII. num. 18. (3) vers. 9. (4) Orat. 24. (5) lib. V. Histor. (6) lib. XXVI. (7) cap. VIII. num. 3. (8) lib. V. Histor. (9) lib. XVI. Geograph.

& scientias omnes in scholis eorum proponi solitas, *ἡ ἀνδρεία*
παρὰ τοῖς Αἰγυπτίαις, *Astor. 1.* Ita sumitur vox כְּנַחֵם *Genes. 2.*
 Ex artes fuerunt Geometria, Arithmetica, Astronomia, Mu-
 sica, Physica, Metaphysica, ut referunt *Herodotus 3*, *Diodo-*
rus Siculus 4, *Laërtius 5*, *Philo 6*, *Clemens Alexandrinus 7.*

VI. Dominus Deus ejus cum eo est, & clangor Regis est in eo⁸]
 Quæ de clangore dicuntur, pertinent ad tubas sacras, quarum
 sonitu perstrebebant Hebræi, aut in diebus festis, aut ad pu-
 gnam exeuntes, *Levit. 9*, *Numer. 10*, *Tucitus 11*, ubi de Judæis
 agit: *Sacerdotes eorum tibia tympanisque concinebant.* Exemplæ
 sunt *Exodi 12*, *Josue 13*, *Judic. 14*, *2. Samuel. 15*, *2. 16*, *Psal. 17.*

Dens eduxit illum ex Ægypto, estque ei ut vires monocerotis 18]
 De Unicornе libros peculiares scripserunt *Andreas Baccius Ita-*
lus, & *Caspar Bartholinus Danus*, ita ut contendant, esse animal
 diversum ab eo, quod Rhinocerotem vocamus. Atqui specie-
 rum nulla interiit hactenus, proinde quæcunque de כְּנַחֵם cor-
 nigero animali in *Sacris Literis* dicuntur toties, quando Uni-
 cornis hodie non exstat uspiam locorum, verissime censeri de-
 bent, pertigere ad Rhinocerotem, ferocissimum & Elephan-
 tis inimicum. Quæ contra differunt *Scaliger 19*, *Laurentius Fo-*
rerus 20, ea minus firmo stant talo, nam: (1) Picturis citra
 rationes haut quicquam tribui debet. (2) Cornua illa, quæ
 circumferuntur, medicamina adversus venenum, non quidem
 animalis alicujus sunt, verum sunt fossilia & de terræ mimeris
 eruuntur, docente *Sennerto 21*, atque illi adde *Jacobum Primi-*
rosium Anglam 22, *Ambrosium Paræum 23*, *Buxtorffium 24.*

Non est augurium contra Jacob, & non est divinatio contra Israël-
lem 25] Nihil proficiunt diræ, quæ incantatorum & Magorum
 opera adversus populum istum enunciantur. Diximus *supra 26.*

Non accubabit, donec devoret prædam & occisorum sanguinem
bibat 27. Prædam comedebant Hebræi, quando gentes infestas
 armis opprimebant, *Genes. 28.*

Et assumens Balacus Bileamum, dedit in verticem Peor, qui
re-

(1) VII. 22. (2) XLVII. 29.
 (3) in *Euterpe.* (4) lib. 11. (5)
proæmio ad Vitas Philosophorum.
 (6) lib. 1. de *Vita Mosis.* (7) lib. v.
Stromat. (8) *vers. eod.* (9) XXIII.
 24. (10) 2. 2. cap. XXIX. 1. (11)
 lib. v. *Histor.* (12) XV. 20. (13)
 VI. 4. 5. (14) XI. 34. (15) XVII. 11.
 6. (16) VI. 5. (17) XLVII. 6.
 LXV. 11. 26. LXXXI. 3. 4. (18) *vers.*

26. (19) *Exercitat. 205.* (20)
 in *Viridario philosophico pag. 75.*
 (21) lib. v. *Epir. Phys.* (22) lib.
 11. de *Vulgi Erroribus in Medicinâ*
 cap. 8. (23) lib. xx. *Chirurgiæ*
 cap. 39. (24) in *Lexico Talmudico*
 pag. 2167. (25) *vers. 23.* (26)
 cap. 11. *num. 13.* (27) *vers. 24.*
 (28) XLIX. 9. 27.

respicit solitudinem versus ¹] Colebatur in monte isto Idolum Baal-Peor, *Numer.* ², de quo aliqua retulimus *supra* ³.

VII. NUMER. ⁴. *Hac vice, ut antea, non iuit ad captandum augurium*] Non exploravit prius Numinum facies prolatis carminibus Magicis, ut *supra* ⁵. *Dictum Bileami filii Beboris, dixit homo, cuius obscuratus est oculus* ⁶] Ebræum est *החור* & vertunt Pagninus; Tigurini; Tremellius; *cuius apertus est oculus*, verum melior versio est Ariz Montani, *cuius oclusus est oculus*. Qui enim erant in *יגור* constituti, procumbebant humi & quoque sensuum externo usu privabantur, *1. Samuel.* ⁷. Confer illa, quæ diximus *supra* ⁸, & *Bodinum* ⁹.

Ut vales extenduntur, ut horti juxta flumen, ut santalos plantavit eos Dominus, ut cedros juxta aquas ¹⁰] Ebræum *שיל* santalos notat aquosis locis gaudentes, ut Tremellius reddit: voci accuratius insistens Chaldaus vertit *aloën*, eumque Tigurini sequuntur. *Lignum Paradisi* appellant vulgo, & nascitur in desertis Indiæ locis, teste *Garfia ab Horto* ¹¹, ubi *Carolus Clusius* ¹², adfert *Chaldaum Interpretem*, qui videlicet affirmet, provenire *aloën* in Paradiso terrestri. Adversus eum litem capit *Daniel Heinsius* ¹³. Res paucis componitur de Euphrate, ut sæpe alias, & vero ad Euphratem situm olim fuisse Paradisum, accurate demonstravimus in *Auctariis ad Pappi epitomen Historiarum* ¹⁴. Est descriptio fortunæ maximæ, quam nullis cladibus evertere unquam posset hostium impetus quicumque.

Fluet aqua de fitula ejus, & semen erit in aquas multas ¹⁵] Aquæ sunt populi, *Apocal.* ¹⁶. Sensus ergo est: Augebitur posteritate & capiet magnum incrementum. Inde fecunditatis Dea Venus est *ὑπόγονος* apud Poëtas, ut diximus *supra* ¹⁷, & in *Sacris Literis*, nunc aquis comparatur semen, *Proverb.* ¹⁸, *Esai.* ¹⁹, nunc rori, *Psal.* ²⁰. Vide in re simili *συμείον λόγον*, *Cantic.* ²¹.

VIII. *Video illud non tamen nunc, contemplor illud sed non propinquum* ²²] *Illud*, id est, Regnum magnum in populo Israëlítico oriturum, ut sequentia ostendunt. Nondum enim tunc temporis Israëlitz in Regni formam erant redacti, sed velut ab Optimatibus regebantur.

Prodibit stella ex Jacob, & surget sceptrum ex Israël ²³] Sydera

(1) *vers.* 32. (2) *xxv.* 3. (3) *cap.* *III.* *num.* 3. (4) *cap.* *xxiv.* *vers.* 1. (5) *dist.* 5. (6) *vers.* 3. (7) *xix.* 24. (8) *cap.* *xii.* *num.* 15. (9) *lib.* 11. *Demonomanie* *cap.* 5. (10) *vers.* 6. (11) in *Descriptione plantarum exoticarum* *pag.* 105. (12) in *Notatis.*

(13) *Exercitationibus ad Nonnum* *pag.* 518. 519. (14) *pag.* 305. (15) *vers.* 7. (16) *xviii.* 15. (17) *cap.* 1. *num.* 17. (18) *v.* 15. 16. (19) *xlvi.* 1. (20) *cx.* 3. (21) *iv.* 17. (22) *vers.* 17. (23) *vers.* *cod.*

dera vocantur Reges & viri illustres, ut *Esaï*, *Apocal.* 2. Davidem prænunciat, Regem Israël potentissimum, qui plurimarum gentium victor fuit, *Psal.* 3. Sublimi sensu ad Messiam applicant *Onkelos*, *Maimonides*, *R. Levi Ben Gerson*, *Vatablus*, *Bonfrerius*, *Cornelius a Lapide*, *Tremellius*, *Drusius*, & Christianorum interpretum turba, hujus maximum successum in domandis gentibus Euangelii voce, omnes veteres victoris modo suo adumbraverunt, *Psal.* 4.

Quod franget ladera Moabitarum] Quid clarius? David multis præliis attrivit Moabitas, 2. *Samuel.* 5, 2. *Cbron.* 6, *Psal.* 7.

Et destruet omnes illos, qui pone sunt] בנישט adverbialiter exponit *Tremellius*, secutus *Rabbinum Hiskuni*. *Qui pone sunt*, id est, Ammonitas, Philistinos, Syros Euphratis accolæ. Omnes gentes illas a tergo sitas habebat Bileamus, tunc cum converso ad castra Israelitarum ore vaticinia proferebat, ac Davidi Hebræorum Regi potentissimo subjectas fore prædicebat. De Ammonitis vide 2. *Samuel.* 8, 1. *Cbron.* 9. De Philistinis est 2. *Sam.* 10, 1. *Cbron.* 11, *Psal.* 12. De Syris est 2. *Sam.* 13, 1. *Cbron.* 14, *Psal.* 15. Syriæ partem vocat *Plinius Ciudeviam*, quod est nomen Syriacum כורפ *portio Davidis*, quam victor ille Hadadesari eripuit & regno suo adjunxit, 1. *Reg.* 16.

Et erit Edom possessio ejus 17] David subegit Idumæos, 2. *Samuel.* 18, 1. *Cbron.* 19, *Psal.* 20.

Dominium obtinebit ex Jacobo natus, & perdet superstites à civitatibus 21] Hoc de illo interpretor, quod reliquias Cananæorum expurgavit David capta Jerosolymorum urbe, 2. *Samuel.* 22, 1. *Cbron.* 23.

Principium gentium Amalek & novissimum ejus ad perditionem 24] Diu floruit inter Orientis populos ob celebria belli ac pacis studia, sed veniet tempus, cum internecioni dabitur, 1. *Samuel.* 25.

Cum vero aspiceret Kineum, proferens sententiam suam dixit 26] Salmæum interpretatur *Onkelos*, & noti apud *Plinium* sunt Arabes Salmani. Ex illis oriundus fuit Jethro, cujus propinqui & eorum posterii Israëlitis in Chanaan profecturis adhæserunt, *Judic.* 27, *Samuel.* 28.

Quin

(1) XIV. 12.	(2) VIII. 10.	(3)	(13) VIII. 3. cap. X. 6.	(14) XIX. 3.
XVIII. 35.	LX. 8.	(4) II. 6. 7.	cap. XX. 6.	(15) LX. 2.
8. 9.	(5) IX. 2.	(6) XIX. 2.	23. 24. 25.	(16) XI.
(7) LX. 10.	(8) XI. 1. cap. XII.		VIII. 14.	(17) vers. 18.
26.	(9) XX. 15. cap. XXI. 1. 2. 3.		LX. 2. 10.	(18)
(10) V. 17. cap. VIII. 1. cap.			V. 6.	(19) XIX. 12. 13.
XXIII. 9.	(11) XII. 10. cap. XV.		(23) XII. 4.	(20) vers. 20.
8. cap. XII. 1.	(12) LX. 2.		(25) I. 2.	(21) vers. 21.
			I. 18. cap. IV. 11.	(22)
				(23) XV. 6.

*Quin imo erit ad depascendum Kinæum, donec Assyrius captivum tenebit te*¹] Modica semper fuit Kenitarum fortuna, ob agrorum sterilitatem, donec una cum Hæbræis adducerentur captivi, & vero multi eorum reversi cum Judæis Babylonicis patriam repetiverunt, 1. *Chron.* 2.

Naves a littore Kittæorum venient & vastabunt Assyrios 3] Hæc & sequentia exponas secundum illa, quæ dicemus⁴. Kittæi sunt Græci & eorum princeps Alexander Magnus, qui evertit Babyloniæ ac Persarum imperia.

Vastabuntque Ebræos] Et porro devastavit gentes plurimas ultra Euphratem stras. Nam hoc est כנען videlicet, qui trans flumen sunt, appellativo sensu, quomodo *Genes.* 5 dicitur. Abrahamo Ebræo, ubi reddiderunt Alexandrini τοῦ πατρὸς. Commodissime, nec enim ab Hebero cognomen illud Abrahamo datum provenit, (secus ac contendunt *Janus Drusus*⁶, *Vatablus* & *Tremellius* 7, *Carolus Sigonius*⁸,) quando tot alii parentes intercefferunt: sed ita Phœnices appellabant, quod ex locis trans Euphratem sitis advenerat, ut recte monent *Chrysostomus* 9, *Theodoretus* 10, *Augustinus* 11, *Moses Gerundensis* 12, ac confirmatur loco manifesto, *Josua* 13. Alexander victoriarum cursu profectus ad Indos pervenit.

Et ad extremum illi quoque peribunt] Romani demum partes Asiæ & Africæ edomabunt armis suis, posterorūque Alexandri Magni devinent feliciter.

(1) *vers.* 12. (2) *II.* 55. (3) *Ebræorum cap.* 1. (9) *Serm.* 34. *vers.* 24. (4) *lib.* 11. *cap.* 1. *in Gen.* (10) *Quest.* 60. *ad Genes.* (11) *Quest.* 29. *in Genesim.* (12) *Commentariis ad Genes.* 217. *num.* 6. (9) *XIV.* 13. (6) *Observationibus ad loca difficiliora Genesios cap.* xxix. (7) *Notis ad Genes.* x. 21. (8) *lib.* 1. *de Republ.* 13. (13) *XXIV.* 3.

LIBRI PRIMI FINIS.

X

ANTI.

ANTIQUITATUM ROMANARUM LIBER SECUNDUS.

QUO CONTINENTUR RES CIVILES.

CAPUT PRIMUM.

De Magnitudine Urbis Romanæ.

I. OMAM condiderunt Remus & Romulus, è regiâ familiâ Sylviorum, quæ ab Æneâ duce Trojano originem habebat: Romulus vero de nomine suo vocavit, factusque Rex Urbis ejus agrum latissimum, devictis vicinis adjecit. Incolæ ptimi *dispari genere*, *dissimili linguâ*, ut ait *Salustius*¹, Agricolæ & Latini extorres, quibus Arcades & Thufci permitti, Urbis incolatum constituerunt, *Solinus*². Nimirum pro modulo Urbis, quæ Palatinum solum complexa est: designavit vero etiam Romulus pro futuris ædificiis montes proximos, Tarpejum, Quirinalem, Cœlium, & præsidium locis illis disposuit, ut custodia adversus latrones esset. Titus Tatius in montem Tarpejum adduxit coloniam Sabinorum: Numa Pompilius montem Cœlium Etruscis attribuit: Tullus Hostilius & Ancus Marcius Albanos in Cœlio monte & Latinos in Aventino collocaverunt. Servius Tullius adjecit Esquilinum & Viminalem. Superbus maxima aggerum & propugnaculorum opera construxit, postquam

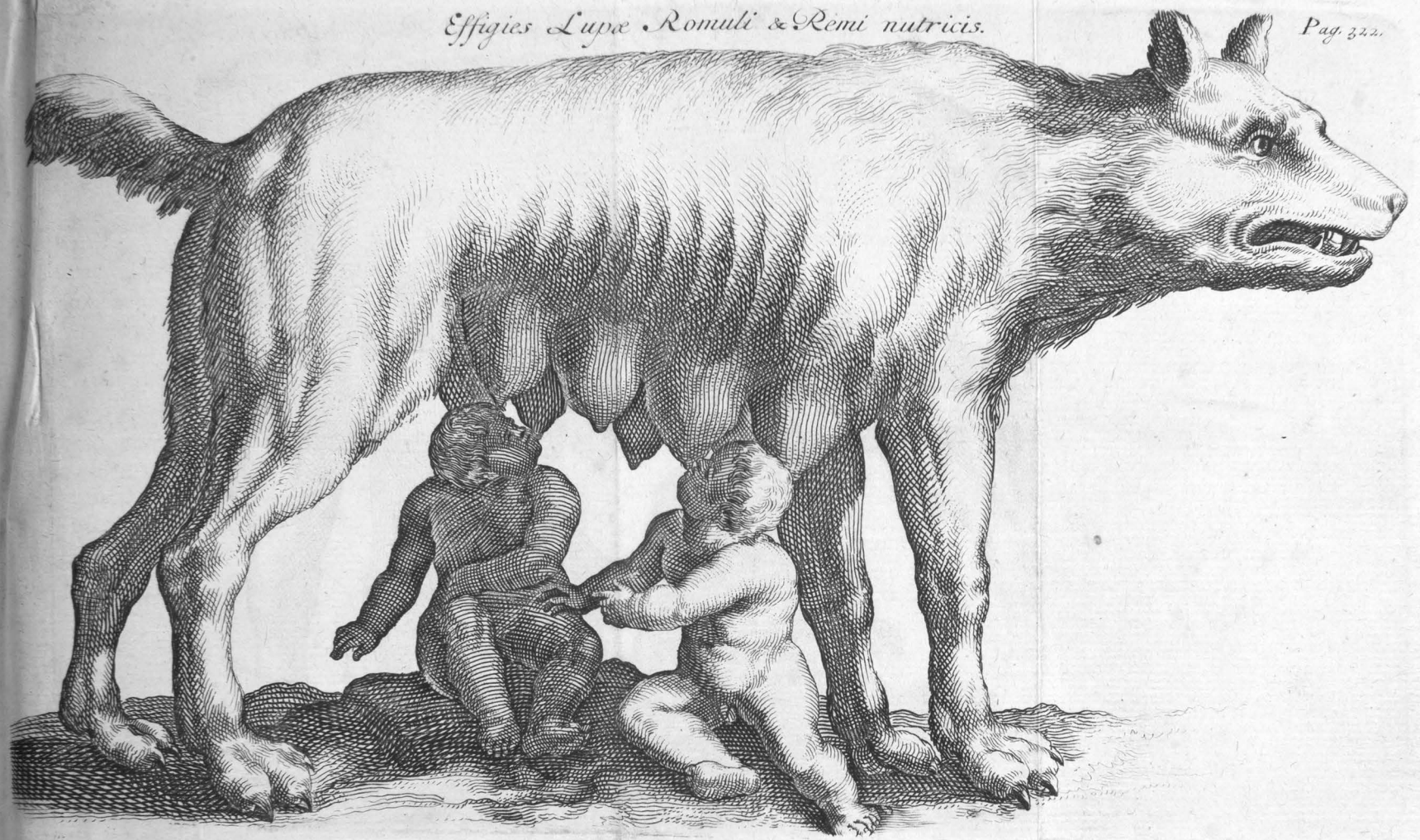
[1] in *Catilinariâ*.

[2] in *Polyhistorico cap. 2.*

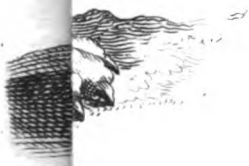
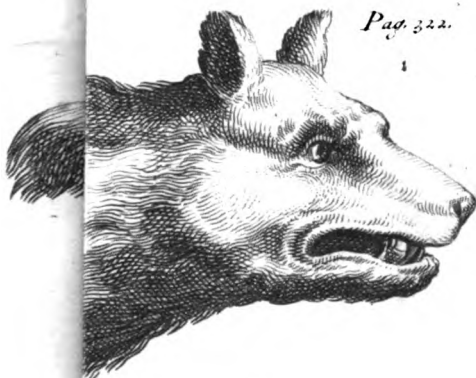
UM
M
S.
VILES.

as & Ro-
orum, que
nem habe-
ne suo vo-
jus agrum
jecit. In-
t ait Salu-
Arcades &
unt, Soli-
tinum so-
ulus pro
n, Quiri-
posuit, ut
in mon-
; Numa
; Tullus
io monte
Tullius
maxima
it, post-
quam

Effigies Lupa Romuli & Remi nutricis.

Pag. 322.

ROMA ANTIQVA.
Ex rudimentis, reliquis et relictis monumentis
accuratissime ab ONYPHRIO TANVINIO delineata.
LVGDVNI BATAVORVM.
Excudit PETRVS VANDER AA. cum Privilegio.

1. Porta Collina	21. Circus Maximus	41. Templum Saturni
2. Porta Trionfalis	22. Circus Flaminius	42. Templum Iovis
3. Porta Capena	23. Circus Veneris	43. Templum Martis
4. Porta Ostiensis	24. Circus Maximus	44. Templum Veneris
5. Porta Latina	25. Circus Flaminius	45. Templum Martis
6. Porta Capena	26. Circus Veneris	46. Templum Veneris
7. Porta Ostiensis	27. Circus Maximus	47. Templum Martis
8. Porta Latina	28. Circus Flaminius	48. Templum Veneris
9. Porta Capena	29. Circus Veneris	49. Templum Martis
10. Porta Ostiensis	30. Circus Maximus	50. Templum Iovis
11. Porta Latina	31. Circus Flaminius	51. Templum Martis
12. Porta Capena	32. Circus Veneris	52. Templum Veneris
13. Porta Ostiensis	33. Circus Maximus	53. Templum Martis
14. Porta Latina	34. Circus Flaminius	54. Templum Veneris
15. Porta Capena	35. Circus Veneris	55. Templum Martis
16. Porta Ostiensis	36. Circus Maximus	56. Templum Iovis
17. Porta Latina	37. Circus Flaminius	57. Templum Martis
18. Porta Capena	38. Circus Veneris	58. Templum Veneris
19. Porta Ostiensis	39. Circus Maximus	59. Templum Martis
20. Porta Latina	40. Circus Flaminius	60. Templum Veneris

quam Urbs septem montibus imposita vires acquireret, ut omnino pomœrium proferendum esset. Virgilius¹:

*Scilicet & rerum facta est pulcerrima Roma,
Septemque una sibi muro circumdedit arces.*

Et²:

*Inclyta fama
Imperium terris, animos aequabit Olympo,
Septemque una sibi muro circumdabit arces.*

Propertius³:

Septem Urbs alta jugis toti quæ præsidet Orbi.

Martialis⁴:

*Hinc septem dominos videre montes
Et totam licet æstimare Romam.*

Palatinus ab antiquo habitatus a Palantibus, id est, vagis Arcadibus, quos Evander secum adduxerat, nomen ab iisdem accepit, Varro⁵. Eodem sensu Virgilius⁶:

*Arcades his oris genus a Pallante profectum,
Qui regem Evandrum comitati & signa secuti
Delegere locum, & posere in montibus urbem
Pallantis proavi de nomine Pallanteum.*

Romulus ibidem sub ficu Ruminali cum fratre suo expositus, postquam in Faustuli domo adoleverat, incubulis suis favere atque Urbem novam, unaque Palatium suum regium loco isto condere voluit, aut solum veterem Romam novis ædificiis ampliare, Dionysius Halicarnass.⁷, & prolixè Philippus Cluverius⁸, Onuphrius Panvinius⁹. Tarpejum habitaverant Saturnus & Pelasgi, Varro¹⁰. Et Virgilius¹¹:

*Hanc Janus pater, hanc Saturnus condidit urbem:
Janiculum huic: illi fuerat Saturnia nomen.*

Capitolium in honorem Jovis ibi condiderunt Tarquinius Priscus, Servius Tullius, Tarquinius Superbus. In Quirinali foedus pepigerunt Romulus & Tatius,

X 2

stru-

[1] lib. II. Georg. [2] lib. VI. Æneid. [7] lib. II. [3] in Italicis antiquis lib. III. c. 2. [9] Commentario ad librum I. Fastorum p. 12. [10] l. d. pag. 13. [11] l. d.

structumque Romulo post excessum ejus Templum Quirini. Cœlium occupavit Celes Etruscorum Optimas, qui cum popularium suorum manu in auxilium veniebat Romulo contra Sabinos, *Varro*¹, *Tacitus*², ubi vide *Iustum Lipsium*³. Aventinus mons pro secessu gratus fuit Aventino Regi Albano, & ille ibidem sepulchrum habuit, *Varro*⁴. Quamquam monti nomen illud fuerit etiam ante illa tempora, si vera canit Virgilius:

*Post hos insignem palmâ per gramina curram,
Victoresque ostentat equos, satius Hercule pulchro
Pulcer Aventinus.*

Et paulo post:

*Collis Aventini silvâ quem Rhea Sacerdos
Furtivum partu sub luminis edidit auras
Mista Deo mulier. ———*

ubi vide *Servium*⁵. *Mista Deo mulier*, id est, Herculi Rhea, postquam ille ab Hispaniâ regressus Geryonis boves abegerat. Sepulti quoque hoc loco fuerunt Remus frater Regis, & Titus Sabinus collega ejus, uterque occisus a Romulo, alter vi, alter dolo. *Horatius*⁶:

*Acerba fata Romanos agunt,
Scelusque fraterna necis,
Ut immerentis fluxit in terram Remi
Sacer nepotibus cruor.*

Esquilinus nomen habet, quod exverras & quisquilias eo deportarent cives & accolæ, *Varrô*⁷. Erant ibi domus & horti Mecænatis, quos depingit *Jacobus Laurus*⁸. Cæteroquin loco illo sordido venificia & maleficia sua exercere solebant anus Sagæ. *Horatius*⁹:

Et Esquilini Pontifex venefici.

Erat ibidem locus destinatus pro suppliciis publicis. *Suetonius*¹⁰: *Civitatem Romanam usurpantes in campo Esqui-*

(1) l. d. pag. 14. (2) l. iv. *Antiquit. num.* 34. (3) in *Annotatis* num. 142. (4) l. d. pag. 14. (5) in *Commentario* pag. 484. (6) lib. 111. *Carm.* 7. (7) lib. d. pag. 15. (8) lib. 1. *Antiquit. num.* 34. (9) lib. v. *Carm.* 17. & lib. 1. *Sat.* 8. (10) lib. v. cap. 25.

Esquilino securi percussit. Tacitus¹ : Sumptum est more prisco extra Esquilinam de nocentibus supplicium. Portam Meciam vocat Plautus² : Illum adepol videre ardentem extra portam Meciam credo acastor velle. Nam stabant ibi cruces depactæ, ad quas figebantur patibulati, ut dicemus infra³. Horatius⁴ :

*Post insepulta membra different lupi,
Et Esquilina alites.*

Confer Turnebum⁵, Petrum Fabrum Sanjoranum⁶, Justum Lipsium⁷. Denique Viminalis ab uliginoso solo, quare ibi salices & populi copiose proveniebant. Neque hodie aliter est, uti referunt Bartholom. Marlianus⁸, Georgius Fabritius⁹.

II. Hi montes sunt, & penes eos tres colles, Hortorum, Janiculum, Vaticanus, non exigua pars civitatis. In colle Hortorum sepultus est Nero Cæsar, Suetonius¹⁰. Janiculum dictum est, quod ibi Janus Priscus habitaverat, teste Virgilio supra allatis verbis. Vaticanus est, ubi Euandri & Carmentæ Vatum schola fuerat, quod demonstrabant literæ Etruscæ vetustissimæ illicibus loco illo incisæ, Plinius¹¹. Vaticanam Bibliothecam orbis prædicat. Germania (quæ ejus liberalitas in exteros est!) Palatinam addendo auxit.

III. Ad Imperii magnitudinem ostendendam, dabant Urbi cognomina varia, ut enumerant Elmenhorstius¹², Julius Caesar Bulengerus¹³. Præcipuum est quod æternam vocabant. Inscriptio Romana est adducta supra¹⁴. Tibullus¹⁵ :

*Romulus æterna nondum formaverat Urbis
Mœnia, consorti non habitanda Remo.*

Eam Augustus Cæsar in Regionem quatuordecim distribuit,

X 3

(1) lib. II. Annal. (2) in Casti-
nâ Aët. 2. sc. 6. (3) cap. VIII.
dist. 4. (4) lib. V. Carm. 5. (5)
lib. XI. V. Adversar. cap. 10. lib. XI.
cap. 38. (6) lib. II. Semestr. cap. 8.
(7) Notatis ad Tacitum lib. II. An-
nal. num. 62. (8) lib. V. Topogra-

phie Urbis cap. 19. (9) in Descri-
ptione Romæ pag 31. (10) lib. VI.
cap. 50. (11) lib. XVI. cap. 44.
(12) Observationibus ad Arnobium
pag 76. (13) lib. I. de Imperatore
Romano cap. 2. (14) lib. I. cap.
12. dist. 4. (15) lib. II. Eleg. 5.

buit, teste *Plinio*¹, & exacte recensent *Omphrius Panvinus*, *Bartholomaeus Marlianus*, *Pyrrhus Ligorius*, *Georgius Fabricius Chemnicensis*, *Jacobus Boissardus*, *Bernh. Gannuccius*, *Petrus Scriverius*², *Paulus Merula*³, *Guido Pancirollus*⁴. Postquam Augustus inivit censum, trecenta viginti millia plebis urbanæ invenit, *Suetonius*⁵, *Plebis* intellige, de vulgo. Nam melioris fortis & amplioris ordinis cives ille numerus haut comprehendit, non etiam mulieres, non servos. Et servorum quidem agmina optimates habebant. Cives erant in triplici differentia, *Senatores*, *Equites*, *Plebeji*, & priorum quidem ordinum duorum cives erant Patricii, ex illis assumebantur Senatores alique Officiales, qui in Provinciis nomine S. P. Q. R. res gerebant. Equites iidem qui Nobiles, videlicet Primores viri claris natalibus orti & opibus pollentes, vitam splendidam agebant, clientum donativo, mancipiorum villicationibus, nummis in sœnore positis fruantes, mercimonia exercentes. His equum Censores donabant è publico, ejusque rei primus auctor fuerat *Servius Tullius Rex*, *Dionysius Halicarnass.*⁶, & permansit deinceps, ut ad manum essent Equites pro gerendis bellis. Veniebant quotannis bis in equis Senatu inspiciente, vocabantque *Transvectionem*, ut docet *Suetonius*⁷. Si quis adiret solennem conventum in equo strigoso & male habito, mulctabatur ad placitum Censorum. Talis Eques *Ovidius* erat⁸:

At memini, vitamque meam, moresque probabas,

Illo quem dederas pratercuntis equo.

Pratercuntis scilicet in *transvectione*, & confer *Aulum Gellium*⁹, *Carolus Sigonius*¹⁰, *Gerh. Joh. Vossius*¹¹, *Lipsius*¹². *Plebeji* curabant opificia, agros colebant, pecora alebant, suffragiorum jus non habebant. Pulsis

Re-

(1) *lib. 111. cap. 5.* (2) in *Descriptione Urbis.* (3) in *Cosmographia part. 2. lib. 17. cap. 22.* (4) *de Regionibus Urbis Romæ.* (5) *lib. 11. cap. 27.* (6) *lib. 41. Histor.* (7) *lib. 11. cap. 38.* (8) *lib. 11.*

Tristium eleg. 1. (9) *lib. 14. cap. ult.* (10) *lib. 11. de Antiquo Jure Populi Romani cap. 4.* (11) in *Lexico Etymolog. pag. 196.* (12) *lib. 1. de Militia Rom. Dialog. 5.*

Regibus, qui Nobilium jura dederant & tuebantur, mansit equidem Ordo ille, verum Plebeji dignitatum civilium partem sibi obtinuerunt, Tribunosque designaverunt, qui adversum decreta Senatus intercedendo poterant illa vel sufflaminare vel impedire omnino, ac Consules, Censores, Curiones, Augures plebeji introducti Patriciorum arrogantes spiritus non semel in ordinem redegerunt, interim seditiones multiplices fuerunt, quas enumerat *Florus*¹.

IV. Et quanquam Romulus ita extulisset Patricios, ut soli illi Officiales in Republ. domi forisque esse possent, ne tamen Plebejos injuriæ potentiorum obnoxios fecisse videretur, Patronos è Nobilibus sibi deligere jussit eos quos vellent. Atque hi *Clientes* vocabantur, non quidem redacti in potestatem Patronorum, (cives enim erant) sed tamen in comi obsequio eorum obligati, ad quos lites privatim ortas deferrebant velut arbitros. *Horatius*²:

Roma dulce diu fuit & solenne reclusa

Mane domo vigilare, Clienti promere jura.

Hoc ideo, ne sumptibus ad publica judicia ineunda requisitis domesticam rem attenuarent, & a Patronis iisdem in judiciis publicis, cum res magni momenti erat, defendebantur. *Inscriptio Beneventana*: CLAUDIO. JULIO. PACATO. V. C. CONSUL. CAMP. QB. ÆQUITATEM. JUDICII. ET. PATROCINIA. JAM. PRIVATI. ORDO. BENEVENTANUS. PATRONO. POST. FASCES. DEPOSITOS. CENSUIT. COLLOCANDAM. *Gruterus*³. Et alia Mediolanensis: GENETLON. P. TUTILI. CALLIFONTIS. VI. VIRI. SEN. PATR. CXXII. COLL. ÆRAR. C. A. A. M. NEG. STIP. ARG. SPLENDID. ET. JUN. PUBLICIÆ. C. F. POMPONIÆ. T. T. CONJUG. EJUS. ET. JUN. TUTILIÆ. P. F. POMPONIÆ. CONSTANTII. VIVATIS. L. ROMATIUS. VALERIANUS. ET. VOCATIA. VALERIA. CUM. FILIIS. CLIENTES. *Gruterus*⁴. Notorius error est *Josephi Scaligeri*, qui accuratissimis.

X 4

indi-

(1) lib. 1. cap. 23. 24. 25. 26. lib. 312. cap. 14. 15. 16. 17.

(2) lib. 11. Epist. 2. (3) in Vell. l. 1. p. 424. (4) l. d. pag. 477.

indicibus opus illud donavit, ac existimavit, *vivatis* esse cognomen a casu recto, *Vivas*. Atqui non debent ex his *Inscriptionibus* talia cognomina erui, nam *vivatis* aliud nihil est quam votum Clientis positum in honorem Domini & Patroni, ob incolumitatem, ut bene monet *Casspar Gevartius*¹. Rursum Clientes ad referendam gratiam Patronis donabant collectas pecuniarias, unde ipsi eorumque familiæ honestis modis alerentur, & die illo quo eorum intercessione usi, obtinuissent causam, obtentæ sententiæ publicum signum ad fores Patroni suspendebant coronam. *Martialis*²:

*Sic fora mirentur, sic te Palatia laudent,
Excolat & geminas plurima palma fores.*

*Juvenalis*³:

— *Rumpe miser tensum jecur, ut tibi lassâ
Figantur virides scalarum gloria palma.*

*Cornelius Gallus*⁴:

*Sape peroratâ percepi lite coronam,
Et data sunt lingua premia digna mea.*

οἱ Φοίνικες ὑπὸ τῇ θύρῃ χλωροὶ ἐκφανώμενοι, ait *Lucianus*. Nec tantum Urbis incolæ, verum etiam Colonix & Socii Patronos in Urbe adoptabant. Tantæ autoritatis fideique erat hoc Patroni munus, ut si Patronus aliquis vel in minimo deferuisse aut neglexisse Clientem suum convinceretur, Diti facer prævaricator esset, ac a quovis impune occideretur, *Dionysius Halicarnass.*⁵, *Suetonius*⁶, *Aulus Gellius*⁷.

V. Patricii, Nobiles, Equites gestabant Annulum aureum, *Livius*⁸, & in domibus, villis, prædiis ponebant Imagines majorum cum titulis suis, ut eorum virtutes non legerent solum posterius, verum etiam imitarentur, *Salustius*⁹, *Valerius Maximus*¹⁰. Nobiles prisci erant, qui longâ serie majorum dignitatem generis habebant.

¹ (1) lib. III. *Electorum* cap. 8. (2) lib. VII. *Epigr.* 27. (3) *Sat.* 7. (4) *Eleg.* 1. (5) lib. III. (6) lib. I. (7) lib. IV. cap. 13. lib. XX. cap. I. (8) lib. XXIII. & XXVI. *Histor.* (9) in *Jugurthinâ*. (10) lib. V. cap. 8. num. 3.

habebant. Dignitatem non quidem originis, sed quia Magistratum illi gesserant. Non enim ex genere, sed ex Imaginum multitudine omnis nobilitas, & Imagines ex Magistratu erant. Nec tamen quovis Magistratu, sed Curule, Quæstura, Tribunatus, & qui alii inferiores honores jus Imaginis non dabant. Novi erant, qui meritis in Rempublicam clari, virtutis præmium acceperant Annulum & Imaginem. Stabant Imagines pictæ in atriis, olim etiam (antequam sculptoria & effigiatoria in rudi populo notæ essent) è cerâ expressæ viri specie, quæ in armariis latebant, & solum diebus festis in conspectu omnium de pariete appendebantur. Tibullus¹:

Nec queris quid quaque index sub Imagine dicat.

Constat hinc, Imaginibus appositos fuisse indiculos scriptos, unde sciretur, quid gloriose ab hoc vel illo peractum esset. Martialis²:

Atriaque immodicis artat Imaginibus.

Et³:

*Nec nos atria, nec domos potentum,
Nec lites tetricas forumque triste,
Nossemus, nec Imagines superbas.*

Ovidius⁴:

*Nec te decipiant veteris quinquatria cera,
Tolle tuos tecum, pauper amator, avos.*

Et⁵:

Perlege dispositas generosa per atria ceras.

Cumque domesticorum aliquis obierat, in funere præferebantur per servos atrienses vestibis exornatæ, Plinius⁶, Lipsius⁷, Tiraquellus⁸, Cujacius⁹, Wesenbecius¹⁰, Johan. Kirchmannus¹¹. Hinc explicabis illud Juvenalis¹²:

Tota licet veteres exornent undique cera

Atria. —————

X 5

Et

(1) lib. IV. Eleg. 1. (2) lib. II. Epigr. 90. (3) lib. V. Epigr. 21. (4) lib. I. Amorum eleg. 8. (5) lib. I. Pastor. (6) lib. XXXV. cap. 2. (7) in Electis lib. I. cap. 19. (8) de Nobilitate cap. 20. (9) lib. VII.

Observat. c. 14. (10) in Parasitis ad Pandectas lib. XL. pag. 1046. (11) lib. de Annulis c. 15. & lib. 11. de Funeribus Romanorum c. 7. (12) Sat. 8.

Et paulo ante dixerat :

———— *Quid prodest , Pontice , longo
Sanguine censerì , pictosque ostendere vultus
Majorum?* ————

Vultus dicit , quia cerei viri illi humerotenus exstabant , reliqua pars corporis erat lignum politum. Meminit *Seneca*¹ , & de iisdem sonant illa *Vopiscì*² : *Senatores omnes eâ esse lætitiâ elatos , ut in domibus suis omnes hostias albas caderent , Imagines frequenter aperirent , albatì sederent , Optime ista exponit Marcellus Donatus*³ , & adde *Onuphrium Panvinium*⁴ , *Turnebum*⁵ , *Marcum Petranium Maurum*⁶.

VI. De origine & incrementis Romæ Urbis sunt quædam in *Sacris Literis* testimonia , ut Interpretes aliqui censent. Quod *Daniel* originem notet , putat *Grotius* , verbis illis , cum ait , *lapidem a monte revulsus obruisse lapsu suo omnia ista regna , Daniel.*⁷ Nam qui *Colossi* partem inferiorem ad Romanos applicant , falluntur. *Sulpitius Severus*⁸ : *Crua ferrea , Imperium quartum , idque Romanum intelligitur , omnibus ante regnis validissimum.* De hac re diximus in *Antiquariis historicis*⁹. Et vero quod *lapidem a monte revulsus* de Romanis interpretatur *Grotius* , non minus falsum est. Nam de novo aliquo (non tantum ratione populorum , sed quoque regiminis) imperio agitur , uti *Danielis* verba ostendunt¹⁰. Neque Romani obruerunt omnes illos in prioribus imperiis populos , a Parthis repulsi toties & profligati. Solum Christus mundum totum ad se convertit nunciando Evangelium per Apostolos , *Matth.*¹¹. Locus est *Numeri*¹². *Et naves de littore Cithim* (venient) *vastabuntque Ebraos , & deinceps ipse quoque in perditionem* (tendet.) *Cithim* de Romanis exponunt *Rabbinus Salomoh* , *Aben-Esra* ,

(1) *Epist.* 44. (2) in *Floriano* cap. 6. (3) *Elucidationibus ad Vopiscum* pag. 1056. (4) *Commentario ad lib. 1. Fastorum* pag. 42. (5) *lib. XXVI. Adversarior. cap. 3.*

(6) *Notis ad Tacitum* pag. 185. (7) 11. 34. (8) *lib. 11. Hist. sacræ* cap. 4. (9) pag. 328. (10) *vers.* 44. 45. (11) *XXVIII. 19. 20.* (12) *XXIV. 24.*

Esdra, Vatablus. Nullo cum successu, quandoquidem כְּתִיב sunt Græci & horum vicini Insulani, ut patet à collatione *Genes.*¹, *Dan.*², 1. *Maccab.*³, & confer *Sebastianum Castalionem*⁴. Græci sunt, qui Assyrios eorumque successores Medos & Persas armis subegerunt, transvecti Hellespontum. Et Assyrii, Medi, Persæ sunt עַבְרָיִם / id est, *ægyptii* appellative capiendo, illi qui ultra flumen sunt. *Flumen*, id est, Euphratem. Etiam hunc superaverunt Græci, Insulani, (quos inter potentissimi erant Cyprii, Cretes, Rhodii) Macedones sub Rege Alexandro Magno, & devastaverunt florentissimas Orientis Provincias. Sequitur, *ipse in perditionem reudit*, factumque est, cum victricia Græcorum arma succubuerunt fortunatis Romanorum successibus, *Florus*⁵.

C A P. II.

De Jure Civitatis Romanæ.

I. **C**IVIS plenus Romanus erat qui Domicilium, Tribum & Suffragii potestatem in Urbe habebat. Domicilium quidem, ut quoties ab exteris advenirent, receptum haberent, Cives honorarii etiam Romæ acquirere sibi poterant, sed nec illi Tribum vel Suffragium capiebant, neque privilegiis omnibus civium fruebantur. Tribus certas in tabulis descriptas publicabant, easque triginta quinque, uti numerant *Carolus Sigonius*, *Onuphrius Panvinus*, *Aldus Manutius*, *Raphaël Volaterranus*, *Wolfgangus Lazius*, *Alexander Donatus*, & post illos *Godelevius*⁶, *Jacobus Stoer*⁷. Jus Suffragiorum hoc erat, ut possent Magistratus creare, judicia facere, in censum deferri, hæreditates & legata capere, gentilitatem, agnationem, adoptionem sortiri, in legionibus militare. Quod omne acceperunt, postquam Valerius Publico-

(1) x. 4. (2) xi. 2. (3) i. 1. (4) *Notatis*
(4) *Annotatis ad b. l. pag. 338.* (5) *lib. xv. cap. 11.* (6) *ad Livium pag. 34.* (7) *in Lexico*
(5) *lib. 11. cap. 8. 12. lib. 111. cap. Juris pag. 1014.*

blicola Consulatum adeptus, Plebi detulit, ne Optimatum potestas nimia esset, *Livius*¹.

II. Cives honorarii erant imprimis quos alias vocabant Colonos & Municipes. Coloni deducebantur ex Urbe ad loca bello subacta, quorum incolæ, si qui a clade belli supererant, in servitutem redigebantur, bonis fundisque eorum ad Romanos cives ditiores precio, ad egenos vero & milites veteranos per donationem translatis, ut loca illa deinceps in fide erga Romanos perstarent, & peregrinæ nationes hac velut custodiâ sepirentur. Nam ab indigenis timendum erat, ne aliquando receptis viribus insurgerent & pro libertate suâ armis certarent. Vetus hic mos est, & a Græcis Asiæque Populis usurpatus, quod testantur exempla in Sacris, 1. *Reg.*², *Esdra*³, *Cicero*⁴, *Thucydides*⁵, *Plutarchus*⁶, *Machiavellus*⁷, & *Conringius*⁸. Utebantur illi Romanis legibus, magistratibus, cerimoniis sacris, Prætor ab urbe mittebatur qui jus diceret, ac Coloni ex frugibus, pecoribus, pascuis vectigalia certa pendebant, unde commodum publicum augebatur, uti dicemus *infra*⁹. Municipes in Urbem cooptabantur, verum legibus suis, sacris, magistratibus pro arbitrio utebantur, (nisi sponte mallent jus Romanum assumere) saltem ut appellatio esset ad tribunal Romanum in causis gravissimis, neque Tribum certam habebant. Suos, inquam, magistratus designabant, & majorum ceremonias retinebant. Lanuvienſes, qui Municipes erant, proprium habebant Pontificem, *Vellejus*¹⁰. Quidam etiam, ut Tusculani, Hernici, Volsci, Arpinates, obtinuerant jus Suffragiorum, *Livius*¹¹, *Valerius Maximus*¹², *Johannes Corasius*¹³. Sic olim erat: nam post editam legem Juliam & Pompejam, quâ civitatis Romanæ jura omnibus Italis data sunt, Mundi-

(1) *lib. 11. Histor.* (2) *xvii. 24.*
(3) *iv. 2.* (4) *Oratione pro Flacco.*
(5) *lib. 11.* (6) *in Pericle.* (7) *de*
Principe cap. 3. (8) *Animadver-*
sionibus ad b. l. pag. 24. (9) *cap.*

3. dist. 10. (10) *lib. 1. Histor.*
(11) *lib. vi. & viii.* (12) *lib. ix.*
cap. 10. (13) *lib. vii. Miscella-*
neorum Juris cap. 6.

Municipum & Colonorum jura pariter ac nomina in defuetudinem venerunt, *Ulpianus*¹, & *Guido Pancirollus*².

III. Civitas acquirebatur : (1) *Per nativitatem*. Et primis quidem seculis, quicumque Civis plenus esse volebat, utroque parente Cive natus esse debebat, ut patet ex Appii oratione, quam recitat *Livius*³. Deinceps suffecit, ut Civis esset, qui patre Cive genitus erat⁴. Aut etiam matre Cive, ex rescripto Adriani, *Ulpianus*⁵. *Hybridam* vocat *Horatius*⁶. Perinde in usu erat apud Græcos. Nam Atheniensium leges jubebant, ut quis utrumque parentem Civem haberet, cum ipse Civis esse vellet : Civis vero haut erat, qui alterum tantum parentem Civem habebat, *Aristoteles*⁷. Donec Pericles lege latâ sanciebat, Civem esse qui patrem Civem, matrem peregrinam habebat, *Plutarchus*⁸. Et apud Hebræos ille qui patre quidem Cive, matre vero servâ aut peregrinâ natus erat, Civis ex quorundam opinione non erat, sed nothus & illegitimus, neque illi patrimonio fruebantur. Exemplo est Jephtha, *Judic.*⁹ ubi est, בן נחש quod *Alexandrini* vertunt ὁ ἐκ γυναικὸς πόρνης, *meretrice natus*, reddunt *Castalio*, *Pagninus*, *Tigurini*, *Tremellius*, *Petavius*¹⁰, itaque inter spurios illustres numerant cum *Gabriel Palaottus*¹¹, *Johan. Piscator*¹². Porro ex adulterio prognatum esse, annotant *Serarius* & *Menochius*. Quod tamen falso dici, satis constat inde quia conqueritur de injuriâ sibi factâ, *Judic.*¹³. Erat patrimonii sibi debitâ parte mulctatus, & patriâ familiâ abdicatus. De quo conqueri non poterat, si ex adulterio natus, aut vero etiam spurius fuisset. Conqueritur vero, quandoquidem apud Ebræos Profelyta in eodem cum verâ Israëlitude gradu erat vi legis divinæ. Si non erat Profelyta, ejici poterat filius, secundum processum

ab

(1) l. 1. ff. de Municip. (2) de Magistratibus Municipalibus. (3) lib. 11. (4) l. Assumptio 6. §. Filius ff. de Municip. (5) in Institut. §. 2. de Latin. in usu. (6) lib. 1. Sat. 7. (7) lib. 111. Politic. cap.

1. lib. 1v. cap. 4. (8) in Periclis vitâ pag. 108. (9) xi. 1. (10) in Rationario Temporum part. 1. pag. 22. (11) de Spuriis pag. 429. (12) Commentario ad librum Judicum quest. 60. (13) xi. 7.

ab Esdrâ institutum, *Esdra*¹, & confer *Job. Seldennum*², *Virgilius*³:

————— *Patri quos Dadala Circe*

Suppositâ de matre, nothos furata creavit.

ubi *Servius*⁴: *Nothos, id est, materno genere ignobiles.* Sic & *Aristophanes*⁵, cum νόθος *spurium* vocat, qui est ξένος γυναικὸς peregrinæ mulieris filius. (2) *Per Cooptationem*, ut peregrinis ob maxima eorum in Rempublicam merita & ad Reipublicæ incrementa procuranda liberaliter daretur, vel per donationem: vel ut ab eis certo precio redimeretur, exemplo Centurionis, *Astor*.⁶ Nimirum victores Romani, ut novæ injuriæ licentiam eriperent vicinis eis quos semel vicerant, victos miscuerunt victoribus. Et initium fecit Romulus cooptando Sabinos, qui cum auxissent civitatem, honore maximo culti sunt a Numâ & Tarquinio Prisco, *Livius*⁷. (3) *Per manumissionem*, de quâ est *infra*⁸.

IV. Magna Civis Romani dignitas erat, privilegia amplissima, quamobrem *Cicero*⁹ dicit: *An quis amplissimus Gallie cum infimo Cive Romano comparandus est?* De capite, opibus & libertate eorum non poterat statui nisi in Comitibus centuriatis, *Cicero*¹⁰. Itaque cum Marcus Tullius Consul jussisset Catilinæ socios in carcere strangulari, quoniam illi Cives Romani fuerant, proscriptus est, domus ejus incensa & area Libertati consecrata promulgante edictum Clodio Tribuno, *Vellejus*¹¹, *Dion Cassius*¹², *Plutarchus*¹³, & *Cicero* ipse¹⁴. Nec minus *Cicero*¹⁵ accusat Prætorem illum Siciliæ in maximis, quod Cives Romanos jussu proprio capitis supplicio affecerat: *Facinus*, ait, *est vinciri Civem Romanum, scelus verberari, prope parricidium necari*¹⁶. Ne virgis quidem sævire licebat in corpus ejus per ullum in Provinciis designa-

(1) x. 3. 44. (2) *de Successione ad leges Ebraeorum* pag. 30. (3) *lib. vii. Æneid.* (4) in *Commentario* pag. 466. (5) in *Nubibus.* (6) *xxii. 27. 28.* (7) *lib. i. Histor.* (8) *lib. iv. cap. i. dist. 4.* (9) *pro*

Marco Fonteio. (10) *Orat. pro S. Pompejo.* (11) *lib. ii.* (12) *lib. xxviii. Histor.* (13) *in Vlt. tâ ejus.* (14) *Oratione pro Sextio.* (15) *in Verrinis declamationibus.* (16) *Orat. 5. Verrin.*

gnatum Magistratum, si provocasset, ac per *Notores* (uti vocat *Seneca*¹) sive prædes spondidisset, Civem se Romanum esse, antequam in Comitibus maximis, Romæ causa cognosceretur, & velut facinorosus damnetur. Hoc Paulum servavit ne flagris subjiceretur, *Astor*.² (ubi confer *Danielem Heinsium*³, *Baldvinum Walaum*⁴) Et vox illa, *Civis Romanus sum*, apud latrones etiam multis incolumitatem procuravit, teste *Cicerone*⁵.

V. De Suffragiis ferendis per Comitia curiata, centuriata, tributa, nihil addimus, legique possunt omnia illa apud *Joachimum Perionium*⁶, *Flavium Blondum* Foroliviensem⁷, cum primis *Nicolaum Grucchium*⁸, unde præcipua descripsit *Johannes Rosinus*⁹, liberalis, ut solet, ex alieno, itaque *Reinesius* de illo tulit acrius judicium¹⁰: *Iste homo in quodvis opus condemnandus potius fuit, quam ad Romanas antiquitates digerendas admittendus, adeo nihil sani ubique fere docet, nisi cum autores integros describit, & nihil de suo inculcat, quam primum autem dat è suo penni aliquid, nugæ blattit.* Poterat jus civitatis amitti per delictum civile, id quod merito suo capitale non erat. Et iste, qui jus hoc amiserat, dicebatur, ad peregrinitatem reductus esse, *Ulpianus*¹¹. *Suetonius*¹². Hoc quoque notetur, peregrinos haut usos esse prænomine, quod tunc demum, cum in Urbem allegabantur, fecisse eos testantur *Cicero*¹³, & ibidem *Gothofredus*¹⁴, *Johannes Meursius*¹⁵. Ejus rei exempla innumera sunt apud *Johannem Glandorpium* & *Reinerum Reineccium*¹⁶, nec non *Onuphrium Panvinium*¹⁷, *Antonium Augustinum*¹⁸, *Carolus Sigonius*¹⁹, *Claud. Salmasium*²⁰. CAP.

(1) *Epist.* 39. (2) *xvi. 37. cap. xxix. 25.* (3) *lib. v. Exercitation. cap. 13.* (4) in *Commentario perpetuo pag. 1251.* (5) *l. d.* (6) *lib. 11. de Magistratibus Græcorum & Romanorum pag. 319.* (7) *lib. 111. de Româ triumphante fol. 60.* (8) *libris tribus de Comitibus Populi Romani.* (9) *lib. vi. Antiquit. Romanarum.* (10) *lib. 1. Variarum Lætionum cap. 15.* (11) *l. x. §. 4.*

ff. de in Jus vocand. (12) *lib. v. cap. 16.* (13) *lib. xiii. Epist. familiar. 30. & 36.* (14) in *Notis pag. 236.* (15) in *Austario Philologico pag. 121.* (16) in *Onomastico Historiæ Romanæ.* (17) *de Antiquis Romanorum Nominibus.* (18) *lib. 111. Emendationum & Opinionum cap. 8.* (19) *de Nominibus Romanorum.* (20) *de Nominibus & Prænominiibus Romanorum.*

De Magistratibus variis.

I. **T**OTIUS Urbis Consilium erat SENATUS, quem Romulus instituit, centum spectatæ fidei viris creatis, qui absente Rege curarent negocia civilia, eoque ab ætate *Senatores*, a cura *Patres* appellavit. Lunam dimidiatam in calceis ferebant, id est, ligulam ita conformatam, quæ centenarii nota erat, tot enim erant numero Senatores, uti scribunt *Alexander Neapolitanus*¹, *Jacobus Nicolaus Loënsis*², *Ἰωάννης μωωδῆς* est apud *Philostratum*. Nam causæ aliæ, quas rimantur *Plutarchus*³, & *Cælius Rhodiginus*⁴, eæ merito negliguntur. *Juvenalis*⁵:

— — Et nobilis & generosus
Appositam nigra Lunam subtexit aluta.

Martialis⁶:

Lunata nusquam pellis & nusquam toga.
Colerus vult emendare,
Lanata nusquam pellis.

& dictum putat de *pelliceo indumento*. Sed conjectura est ociosa: agit enim Poëta de Româ cultâ, quando pellicea dudum in usu non erant amplius, Lunam vero Senatores & Nobiles in calceis gestabant, uti satis constat: *Toga* sunt anteambulones togati, clientes & alii sportularum assideatæ, de quibus est alibi⁷. Rursum Martialis⁸:

Non extrema sedet lunatâ lingula planta.
Auctus est numerus * confecto bello adversum Sabinos
additis centum, *Dionysius Halicarnass.*⁹. Trecentos effecit
Tar-

* Hujus lectionis non meminit *Livius*, centum tantum a Romulo una lectione, ducentos a Prisco constitutos narrat l. 1. c. 35. a Bruto deinde tot adlectos, ut trecentorum numerum explerent, cum is eadibus regum aliquo modo diminutus esset l. 2. c. 1. huiusque qui tum in senatum erant a Bruto lecti *Patres Conscripiti* vocatos asserens.

[1] lib. v. c. 18. [2] l. 14. Mi- cap. 28. [5] Sat. 6. [6] lib. 1.
scellan. c. 25. [3] in Problematis Epigr. 50. [7] lib. x. Epigr. 47. &
Romanis quest. 79. [4] lib. xi. 51. [8] lib. xi. Epig. 29. [9] lib. xi.

Tarquinius Priscus, ut populi favorem obtineret, nam quos ille adjecit, Plebeji erant, sed Patriciis decreto regio æquati, *Dionysius Halicarnass.* ¹ Hos vocabant *Patres Conscriptos*, titulo celebri & qui deinde post ejectos Reges in publicis ad Senatum alloquiis adhibebatur, *Livius* ². Nec aliter *Ovidius* ³:

Aut ut erunt Putres in Julia templa vocati;

De tanto dignis Consule rebus aget.

Julia templa Cæsaris forum puta, quod ille post victoriam contra Pompejum obtentam Templo Veneris circumduxit, ac Romanum forum esse voluit non quidem rerum venalium, sed eorum qui ad jura convenirent, teste *Appiano* ⁴, & confer. *Iustum Lipsium* ⁵. De Curia ordinariâ paulo antea dixerat:

Protinus inde domus vobis Pompeja petatur;

Non est Augusto junctior ulia foro.

Et quod sequitur:

Aut reget ille suos dicendo jura Quirites;

Conspicuum signis cum premet altus ebur.

Curiam Pompejam depingit *Jacobus Laurus* ⁶. Nam antea erat Curia Hostilia a Rege Tullo Hostilio condita, quam depingit idem *Laurus* ⁷. Cæterum Equestris ordinis viri in Senatu nulli fuerunt, donec Gracchus Tribunus plebis seditiosis rogationibus nobilis, trecentos Equestris ordinis viros ingereret, ac sexcentos efficeret Senatores, *Plutarchus* ⁸. Hos ultima vice creatos vocabant *Senatores Pedarios*, quia *pedibus ad curiam ibant*, non vero etiam *curru vecti*, ut *Aulus Gellius* exponit ⁹. Et quia in pleno consessu non occupabant *sellas curules*, id est, eminentiores, sed in *subsellis*, id est, depressioribus sellis, contenti sedisse aderant quidem, dum consultabant alii, de voto ferendo non item rogabantur, tantum quod latae ab aliis sententiæ votum suum adderent, &

Y

suf-

[1] *lib. III.* [2] *lib. II.* [3] [6] *part. I. Antiquitat. Romanar.*
lib. IV. de Ponto Eleg. 5. [4] *lib.* *num. 7.* [7] *part. I. Antiquitat.*
III. Rerum Civilium. [5] *lib.* *Romanar. num. 19.* [8] *in Gracchi*
III. de Magnit. Urbis Romæ cap. 7. *Vita pag. 22.* [9] *lib. III. cap. 18.*

suffragio eam velut roborarent. *Martialis*¹:

Sedeas in alto tu licet tribunali,

Et è curuli iura gentibus reddas.

& confer *Jacobum Ravardum*², *Johannem Corasium*³, *Johannem Zamozcium*⁴, *Petrum Crinitum*⁵. Hic numerus, uti novissimus varias contradictiones passus nunc obtinuit, nunc rejectus est. Sylla Dictator mutavit quædam, *Appianus*⁶. Julius Cæsar Dictator instituit non-gentos, *peregrinos in Senatum alliciendo*, ait *Suetonius*⁷. Ita Senatum pro imperio auxit, estque notus *Ciceronis* locus ad *Laberium*: *Recepissem te nisi anguste federem*. Demum etiam mille in Triumvirorum concertationibus fuerunt, sed correxit Augustus Imperator & honeste dimissis illis, qui abundare visi fuerant, sexcentos ad modum veterem restituit, *Suetonius*⁸, *Dion Cassius*⁹, & ex illis *Carolus Sigonius*¹⁰, *Flavius Blondus*¹¹, *Gwilhelmus Budæus*¹², *Johannes Zamozcius*¹³.

II. E Senatu, cum necessitas postulabat, deligebantur Magistratus extraordinarii, *Dictator*, *Magister Equitum*, *Interrex*, *Censores*. DICTATOR summus Magistratus & potestatis absolutæ, a quo non licebat provocare ad Populum, insignia omnia quæ Regum antea fuerant, usurpabat, & licitorum turbâ comitatus viginti quatuor secures & fasces ostentabat, de pace belloque agebat præsentioris imperii viribus, exercitum scribebat, educebat, abdicabat, omnia pro arbitrio decidebat. Nam quod *Bodinns*¹⁴, contendit, *potestatem Dictatoris obnoxiam fuisse Populi & Tribunorum jussis*, a vero discedit, recteque confutat *Arnifans*¹⁵. Tantam potestatem semestrem esse voluerunt, ne in tyrannidem abi-

(1) *lib. xi. Epigram. 99.* (2) in *Conjectaneis lib. 122. cap. 10.* (3) in *Miscellaneis Juris civilis lib. vi. cap. 2.* (4) *lib. 1. de Senatu Romano pag. 34.* (5) *lib. xv. de Universis Discipl. cap. 7.* (6) *lib. 1. de Bello Civili.* (7) *lib. 1. cap. 80.* (8) *lib. 12. cap. 39.* (9) *lib. 27.*

(10) *lib. 11. de Antiquo Jure Civium Roman. cap. 2.* (11) *lib. 122. de Roma triumphante fol. 67.* (12) *Annotatis prioribus ad Pandectas pag. 62.* (13) *loco citato pag. 85.* (14) *lib. 2. de Republ. cap. 8.* (15) *in Relect. Polit. lib. 11. cap. 2. sect. 25. num. 29.*

abiret, *Polybius*¹, *Dionysius Halicarnass.*², *Livius*³, & confer *Onuphrium Panvinium*⁴, *Bartholomaeum Marlianum*⁵, *Stephanum Vinandum Pighium*⁶, *Alexandrum Neapolitanum*⁷, *Bocclerum*⁸, *Bozhorium*⁹. Cæsaris vero *Dictaturam perpetuam* inter *abusus dominationis* recte *Suetonius*¹⁰ refert.

III. Adjungebatur ei **MAGISTER EQUITUM**; quem Dictator ipse è viris Consularibus aut Prætoris eligebat, ut absentis locum in exercitu teneret. Nihil tamen arbitrio proprio audebat, quod *Papirius Cursor* exemplo suo probavit, de quo agit *Valerius Maximus*¹¹. Gerebat munus illud olim *Tribunus Celerum* apud Reges, & gessit deinceps *Præfectus Prætorio* apud Imperatores, uti scribit *Pomponius*¹², & confer *Wesembetium*¹³, *Petrum Fabrum*¹⁴, *Balengerum*¹⁵, *Guidonem Pancirolium*¹⁶, *Gnilelmum Budeum*¹⁷.

IV. **INTERREX** ordinabatur, ne civitas sine imperio esset, aut olim defuncto Rege, aut postea Comitibus Consularibus morbo Consulum, bello, seditione, impeditis. Obibat ille ad quinque dies tantum, quæ vel Regum vel Consulum propria munia erant, *Dionysius Halicarnass.*¹⁸, *Livius*¹⁹, *Joh. Stadins*²⁰, *Alexander Neapolitanus*²¹. *Inscriptio Narbonensis*: T. COMINIUS. C. F. PO. DUOMVIR. AEDILIS. INTERREX. *Gruterus*²².

V. **CENSORES** duo erant, morum disciplinæque rectores. Et primo quidem annis quinque præfuerunt muneri illi, ac *Populus* singulis lustris censebatur. Præ-

Y 2

cipua

(1) *lib. III.* (2) *lib. IV.* (3) *lib. II.* (4) *Commentariis ad lib. I. Fastorum pag. 70.* (5) *Commentariis ad Annales Consulum, Dictatorum & Censorum p. 8.* (6) *in Annalibus Urbis.* (7) *lib. IV. cap. 23.* (8) *Notis ad Vallejum pag. 118.* (9) *Dissertat. Politicæ 9.* (10) *lib. II. cap. 76.* (11) *lib. II. cap. 7.* (12) *de Origine Juris.* (13) *Paratistis ad Pandectas lib. I. pag. 20.* (14) *lib. I. Semestrium cap. 1.*

2. 3. (15) *de Imperat. Rom. lib. III. cap. 8. 9.* (16) *Commentario ad Notitiam Imperii Orientalis cap. 5. & 7. & Commentario ad Notitiam Imperii Occidentalis cap. 2.* (17) *Annotatis prioribus ad Pandectas pag. 103.* (18) *lib. II.* (19) *lib. I. & VII. Histor.* (20) *Commentariis ad Florum pag. 27.* (21) *lib. IV. cap. 6.* (22) *in Volumine pag. 394.*

cupua ergo horum functio erat, Censum facere & lustrum condere. *Censum facientes* inquirebant, quando quis natus esset, quando ad virilem ætatem pervenisset, quando obiisset? Servius Tullus Rex jusserat prostrictiori Censuræ administratione servandâ, ut cum quis nasceretur, æris aliquid in fano Junonis Lucinæ solveretur, iterum cum quis togam primam acciperet, in fano Juventæ precium solvebat, denique in fano Veneris Libitinæ pecuniæ, tantulum erogabatur cum morentur, *Dionysius Halicarnass.*¹ Hoc etiam rogabant, quo se quisque modo domi suæ erga uxorem, liberos, servos, propinquos, necessarios, vicinos gereret? quæ domestica esset disciplina? unde victus & amictus? quis opum usus & abusus? quis focus & mensa? Describebant Romanorum civium capita, & in classes pro opum quantitate redigebant, ita distinguebantur a *Proletariis*, qui nihil in ære habebant, & in diem tantum vivebant, mercenariorum & operarum vulgus, turba inutilis ad colonias deducendas sæpius adhibita, ut civitas exoneraretur a purgamentis civitatis, *Nonius Marcellus*². Finito Censu prælegebantur è tabulis nomina Senatorum, Equitum, Plebejorum. Et quorum nomina haut legabantur, illi Senatu aut Tribu moti esse ob delicta magna intelligebantur. Inter ipsos vero Senatores primo loco recitari, perhonorificum erat, isque *Princeps Senatus* vocabatur, dignitatis aliquid habebat præ cæteris, nihil potentia. Principum Senatus indiculum refert *Onuphrius Panvinus*³. Is semel lectus honore illo, dum vivebat, potiebatur, è Consularibus aut Censoriis viris. Eadem ratione *Princeps Equestris Ordinis* dicebatur, ille, quem Censores primo loco descripserant in tabulis.

→ *Lustrum condebant*, cum quinto anno Urbem Lustralibus, id est, piacularibus Sacrificiis in campo Martio multis cum ritibus expiabant. *Valerius Maximus*⁴: *Ne Africanus quidem posterior nos de se tacere patitur: Qui Censu*

[1] lib. iv. [2] de Proprietate [3] Commentario ad lib. v. Fastor. Sermonum cap. i. num. 342. [4] lib. iv. cap. i. num. 10.

Censor, cum Lustrum conderet, inque solito fieri Sacrificio Scriba ex tabulis publicis solenne ei precationis carmen praeiret, quo Dii rogabantur, ut Populi Romani res meliores amplioresque facerent: Satis, inquit, bona & magna sint, itaque precor ut eas perpetuo incolumes servent. Suetonius¹: Cum Lustrum magnā populi frequentia in Campo Martio conderet, aquila eum sapius circumvolavit. Cum negotiorum moles premeret eos, impetraverunt a Senatu Populoque, ut anno uno & sex mensibus Censuram agerent, ac deinceps creati quidem sunt Censores post finitum quinquennium, sed tribus annis & sex mensibus ocium habuerunt. Dignitas eorum magna fuit, omnia Consulū insignia habebant, exceptis lictoribus. Opes publicas † privatasque in tabulas referebant, uti illas cives jurato profitebantur, vectigalia locabant Publicanis, qui fere ex Equestri Ordine erant, Senatores, qui negligentius in consilio aderant, abrogabant, Equites puniebant, equo & annulo adeptis, Tribu movebant cives prave in Censuram tabulas referendo illos, ut sine lege & suffragio essent, ex albo centuriæ suæ expuncti, atque inter proletarios relati bona eorum a censoribus, ipsi *incensi* (ut vocabant) a Consulibus vendebantur, *Valerius Maximus*², *Livius*³, *Onuphrius Panvinius*⁴, *Alexander Neapolitanus*⁵, *Jacobus Stoe*⁶, *Johan. Goeddens*⁷, *Bartholomaeus Marlianus*⁸, *Hugo Grotius*⁹. Et vero inter Cæsaris honores nimios erat, *morum Praefectura*, Suetonius¹⁰. Rem habuit, titulum Censoris perpetui per speciem modestiæ recusavit.

VI. Ordinarii Magistratus erant *Consules, Proconsules, Praetores, Tribuni plebis, Quaestores, Triumviri capitales*. Ac CONSULES quidem post ejectos Reges duo creabantur, qui anno praesent. Duo erant, quod novam

Y 3

liber-

† praedia, pecunias, servos, pecudes.

(1) lib. 11. cap. 97. (2) lib. 11. cap. 9. (3) lib. 14. (4) *Commentariis ad lib. 1. Fastor.* pag. 86. (5) lib. 111. cap. 13. (6) in *Lexico Juris* pag. 210. (7) *Commentariis de Verborum & Rerum significationibus* pag. 318. (8) in *Annalibus Consulū* p. 20. (9) lib. 11. de *Jure B. & P. c.* 5. dist. 32. (10)

libertatem uni periculose committi arbitrarentur, ac

diviso imperio, si alter malus esse voluisset, alter cum habens potestatem æqualem coherceret: nec imperium longius quam anno habebant, *ne per diuturnam potestatem insolentiores redderentur, sed civiles essent, qui se post annum scirent futuros esse privatos*, Eutropius¹. Jus militiæ summum habebant, civibus & sociis imperabant. Tribunos militum†, Centuriones, officiales majores, minores designabant, Populum convocabant, Fœdera sanciebant, Leges promulgabant. Breviter: *Autoritas erat in Senatu, potestas erat in Populo*, dicente Cicerone². Nam a Senatu ad Populum provocare licebat velut ad judicem majorem. Quin & Tribunorum intercessio arbitrium pacis, belli, ferendarum legum eripuit illis, *ut sine Populi jussu nulli earum rerum Consuli jus esset*, ait Salustius³, & adde Onuphrium Panvinium⁴, Alexandrum Neapolitanum⁵, Boxhornium⁶. Sceptrum vel scipionem eburneum, in cujus apice erat aquila, tenebant manu, quando in curia jus dicebant. Juvenalis⁷:

Da nunc & volucrem scepro qua surgit eburno.
Prudentius⁸:

Aquilâ ex eburnâ sumit arrogantiam

Gestator ejus.

Inde est quod Domitianus in equo sedens, manu sceptrum, tanquam Consulatus insigne gestans, imprimitur Numismatis apud Antonium Augustinum⁹. Similiter Antoninus Cæsar sceptrum & rami laurum tenet in statuâ sub tecto quodam columnis superimposito¹⁰, & confer Thomam Reinesium¹¹.

VII. Post Consules eminuerunt PRÆTORES. Quia enim Consules domi quidem morbis, foris bello impediri poterant, nec esset qui jus diceret, Regum
exem-

† Initio quidem, sed post id mutatum Livius l. vii. c. 6. & l. ix. c. 30.

(1) lib. 1. Breviarii pag. 487.	(7) Sat. 10.	(8) de Coronis pag. 203.
(2) lib. 111. de LL.	(3) in Catilinariâ.	(9) Tab. 31. num. 3.
(4) Commentario ad lib. 2. Pastorum pag. 57.	(5) lib. 111. cap. 3.	(10) Tab. 42. num. 14. Tab. 47. num. 6.
(6) Dissertat. Politic. 8.		(11) in Epistolis num. 21. 23.

exemplo, qui in bellum profecturi, ne urbs sine imperio esset, loco suo urbis praefectum designabant, (*Dionysius Halicarnass.*¹, *Tacitus*²) voluerunt Praetores constituere duos. Urbanum unum, qui civibus Romanis jus diceret, Peregrinum alterum, qui Latinis, advenisque jus explicaret. Edicta sua inscribebant albo, ut facilius innotescerent, id est, tabulas nigræ cretatis literis. Plautus³:

Si id fiat, ne isti faxim nuspiam appareant,

Qui hic albo pariete aliena oppugnant bona.

Lectio est in codice *Moursii*, & multis hic desudant Viri Docti, ut venientur sensum, quod referunt *Robertus Titius*⁴, *Villiomarus*⁵, *Taubmannus*⁶. Edicta Praetorum fori parietibus affigebantur, vel lapideis pilis surrectis appendebantur, ut omnes è plano legere possent. Vult ergo *Plautus*, bona aliena albo seu tabulâ edicti Praetorii ad parietem suffixâ oppugnari, lite contestatâ adiri, & confer *Jacobum Stoer*⁷, *Thomam Dempsterum*⁸, *Johan. Corasium*⁹, *Vulteium*¹⁰, *Johan. Calvinum*¹¹. Lapidneas pilas illas *Plinius*¹² appellat *stelas*, eodemque prorsus sensu Ecclesia dicitur esse *σὺλᾶ καὶ ἰδεγλωμα καὶ αἰληθείας*, 1. *Timoth.*¹³ ubi *σὺλᾶ* est hujusmodi pila vel stela. De quâ re prolixè agit *Jacobus Gothofredus*¹⁴. Numerus Praetorum est auctus, postquam bello victis populis dari debebant Magistratus a victore Populo, itaque Praetores multi in regionibus Europæ, Asiæ; Africæ & Insularum, qui Proconsulibus amplissimorum regnorum Senatus nomine praefecturam gerentibus suberant, ut cum praetor Judææ suberat Proconsuli Syriæ. Erat enim Judæa pars Syriæ ab antiquo, quanquam legibus suis uteretur & libertatem armis vindicasset ad-

Y 4

versus

(1) *lib. II.* (2) *lib. VI. Annal.*
(3) *in Persâ Aët.* 1. sc. 2. (4) *in*
Locis Controversis lib. I. cap. 23.
(5) *Animadversis ibid. pag. 197.*
(6) *Commentario ad Plautum pag.*
951. (7) *in Lexico Juris pag. 86.*
(8) *Notis ad lib. I. Johan. Rosini*

pag. 163. (9) *lib. IV. Miscellaneor.*
cap. 6. (10) *Commentario ad lib.*
IV. Institut. pag. 693. (11) *in*
Lexico Juris pag. 56. (12) *lib. VI.*
cap. 28. (13) *III. 15.* (14) *in*
Exercitationibus sacris.

versus Syriae Reges. Prætores ibant in publico sex li-
storibus comitati, qui totidem fasces & secures fere-
bant, uti refert *Plutarchus*¹. De Prætoribus vide *Onu-
phrium Panvinium*², *Alexandrum Neapolitanum*³, *Jo-
han. Goeddaum*⁴, *Joachimum Stephani*⁵, *Wesenbecium*⁶, &
*Hahnium*⁷.

VIII. Ac PROCONSULES quidem potestatem
Consulium obtinebant, verum extra Urbem in Provin-
ciis validarum nationum bello subactarum, in quas aut
finito Magistratus anno (postquam in Urbe Consules
fuerant) aut ex inferioribus Magistratibus, aut etiam
hactenus privati a Consulibus mittebantur. Et eorun-
dem jussu belli duces quoque pro tuendis finibus aut
proferendis, exercitum validum per stationes disposi-
tum militari imperio regebant, factumque est sæpius,
ut a legionibus dicerentur Imperatores, habebantque
potestatem Legatos, id est, locumtenentes in provin-
cias mittendi, viros peritos rei militaris, ut in partem
curarum venirent lites decidendo, controversias judi-
cando, pecuniam in rationes referendo, *Livius*⁸, *Dio-
nysius Halicarnass.*⁹, & ex illis *Onuphrius Panvinus*¹⁰,
*Alexander Neapolitanus*¹¹, *Jacobus Stoe*¹².

IX. Locus est *Luca*¹³, qui ad hanc rem pertinet.
Verba sunt ista: *Per id tempus decreto promulgatum est
ab Augusto Casare, ut censeretur orbis totus. Orbe pene
toto pacato majus erat imperium Romanum quam ut
ullis externis viribus extinguere posset, ait de temporibus
istis Florus*¹⁴. Pergit: *Qui primus census habitus est
Quirino Prætoris Syriae. Ita vertit Castalio illud quod in
Græco est, ἡγεμονία & Σουλίας Κυβερνήτης. Proconsul
& rector Syriae erat Sentius Saturninus, ut nos docet*
Jose-

(1) in *Vita Æmilii Macedonici*,
(2) *Commentario ad lib. 1. Fasto-
rum pag. 107.* (3) *lib. 11. cap. 15.*
(4) *Commentario de Rerum & Ver-
borum significat. pag. 23.* (5) *lib.*
111. de Jurisdictione cap. 5. 6. (6)
in Paratitlis ad Pandectas pag. 78.

(7) *ad eundem in Observatis Tomo*
1. pag. 135. (8) *lib. 111.* (9) *lib.*
11. (10) *Commentario ad lib. 1.*
Fastorum pag. 118. (11) *lib. 11.*
cap. 27. lib. VI. cap. 3. (12) *in Le-
xico Juris pag. 806.* (13) *11. 1.*
(14) *lib. 14. cap. 2.*

Josephus ¹. Quirinum vero ἡγεμόνα τῆς Συρίας vocat Evangelista, quod cum imperio extraordinario missus erat ab Augusto ad faciendam descriptionem. Mos enim fuit Imperatoribus, ut primarios in Republicâ viros mitterent ad census agendos. Gesserat nuper Quirinius res feliciter in Ciliciâ vicina Syriæ, cujus pars erat Judæa, ut refert *Tacitus*, atque isto modo, licet Patricius non esset, in Senatum pervenerat. Solet ἡγεμονίᾳ pro majori potestate qualibet promiscue usurpari, *Matth.* ², *Luca* ³, *Actor.* ⁴. Ergo titulus ἡγεμόντος illi competere potest, qui cum imperio extraordinario venit. Bis vero in Syriam venit Quirinius, semel cum extra ordinem mittebatur ad numerandas facultates & vires provinciarum, de quo *Lucas* ⁵ meminit: alterâ vice, cum ordinarius Syriæ rector & Proconsul ab excessu Quintilii Vari (hic vero post Saturninum missus erat) qui in Germaniam profectus ad silvas Hercinias cæsus fuerat, imponebatur. Et hac quidem postrema vice novum censum egit, Archelai opes in fiscum retulit, Judæis tributa imperavit, quod hætenus nemo fecerat, *Josephus* ⁶. Τὸν ἀπὸ τοῦ πρώτου πέντω λέγει τὸν δεύτερον, ut censum hunc primum distinguat a censu secundo, quem idem Quirinius egit, & meminit *Lucas* ⁷. Illum obsequiosum pertulerunt Judæi, hunc Judas Gaulonites concitâ seditione, & Sadocum primæ inter Phariseos notæ virum in partes vocando, turbavit, negans ἀποφύλοις quales Romani erant, tributum salvâ religione exsolvi posse, velut servitutis arrham. De eadem re meminit *Lucas* ⁸, & prolixius describit *Josephus* ⁹. Dissertunt accurate *Cassiodorus* ¹⁰, *Richardus Montacutius* ¹¹, *Fridericus Spanheimius* ¹², *Baldwinus Walens* ¹³, *Franciscus Stipmannus* ¹⁴,

Y 5

Dio-

(1) *l. XVI. c. 13.* (2) *xxvii. 2.*
 (3) *ii. 1.* (4) *xxiii. 26. 33. 34.*
 (5) *in Evangelio.* (6) *lib. xvii. cap. 7. lib. xviii. cap. 1.* (7) *v. 37.*
 (8) *cap. xiii. 1.* (9) *lib. xi. cap. 2.*
 (10) *Exercitat. l. contra Baronium dist. 28. 29. 30. 31. 32.* (11) *in*

Originibus Ecclesiasticis Exercitat.
 8. (12) *in Dubiis Evangelicis part. 2. pag. 121.* (13) *Commentario perpetuo ad Evangelistas pag. 535. & Commentario ad Acta Apostolica pag. 1073.* (14) *Dissertatione de Censu habito per Quirinium.*

Dionysius Petavius ¹.

X. TRIBUNI PLEBIS creati sunt postquam Consules & Senatores annis sedecim ab ejectis Regibus Urbi præsuerant, non sine plebis damno, (uti quidem Plebeji credebant) quam censibus describendis pro usu expeditionum adversus hostes vexarent. Proinde factâ secessione in montem Sacrum, ut concordia reduceretur, postulatis annuit Senatus, & concessit Tribunos plebis, custodes illos defensoresque juris ac libertatis, ut Plebis commoda adversus Patricios & Optimates tuerentur, Senatusque decreta vel approbarent suffragio, vel intercederent, *Livius* ², *Dionysius Halicarnass.* ³, & ex illis *Onuphrius Panvinus* ⁴, *Alexander Neapolitanus* ⁵, *Boxhornius* ⁶. *Summam potestatem eos gessisse*, ait *Salustius* ⁷. Et addit, eos *Plebem exagitare solitos criminando Senatum*. Quod eis non difficile factu in câ oportunitate fuit, & exempla Gracchorum, Rulli, Cornelii, Labientii, Curionis, Antonii testantur apud *Ciceronem* & *Appianum* locis multis. *Lucanus* ⁸:

—— — *Venali Curio lingua*

Vox quondam populi, libertatemque tueri

Ausum & armatos plebi miscere potentes.

Eorum adjuncti non unius generis fuerunt. Scilicet: (1) **ÆDILES PLEBIS**, qui ædificia publica inspiciabant, ne tempestatum vi aut aliâ occasione damnum caperent. Delubra, balnea, aquæductus, curiam, forum, popinas, theatra, moenia, vias stratas intra & extra Urbem, cloacas in debito statu conservabant, navalia curabant & ibi detentorum fabrorum stipendia quotidie solvebant ad classem validam habendam, pro maris imperio, & continendis in potestate Gentibus remotissimis. Annonam quoque regebant, ne a flagellatoribus precium ejus aut bonitas corrumpere, ludos publi-

[1] *lib. xi. de Doctr. Temporum* 1. *Fastorum* pag. 74. [5] *lib. i. cap. 8. & in Rationario Temp. part.* cap. 3. *lib. v. cap. 2.* [6] *Dissert. 2. lib. iv. cap. 2.* [2] *lib. xi.* [3] *Polit. 10.* [7] *in Catilin.* [8] *lib. vi.* [4] *Commentariis ad lib. lib. i. Pharsal.*

publicos edebant, matrimonia & funera, ne sumptuose essent nimis, advertebant. Sed ne Plebi honor ille integer esset, **ÆDILES CURULES** adjecit Senatus, viros Patricios, ut meliori cum successu omnia peragerentur, & Senatus nullo officiorum genere a Plebe superari sese pateretur, *Dionysius Halicarnass.*¹, *Cicero*². Reliqua omnia sumptibus publicis stabant, ludos vero propriis impensis exhibebant. *Inscriptio Neapolitana:*

L. EGNATIO. JUVENTO. PATRI. L. EGNATII. POLLIONIS. RUFI. HONORATI, EQUO. P. AB. IMPERATORIB. ANTONINQ. ET. VERO. AUG. HIC. OBLITERATO. MUNERIS. SPECTACULO. IMPETRATA. EDITIONE. AB. INDULGENT. MAX. PRINCIPIS. DIEM. GLADIATORUM. ET. OMNEM. APPARATUM. PECUNIA. SUA. EDIDIT, COLONI. ET. INCOLÆ. PUTEOLAN. OB. MUNIFICENTIAM. EJUS. L. D. D. D. *Gruterus*³. Et Prænestina: CN. VOESIO. CN. FIL. APRO. QUÆSTORI. ÆDILI. II. VIRO. FLAMINI. DIVI. AUG. VI. VIRO. AUGUSTALI. CURATORI. ANNONÆ. TRIENNIO. CONTINUO. CURATORI. MUNERIS. PUBLICI. GLADIATORI. III. QUOD. IS. TEMPORE. HONORUM. CURARUMQUE. SUARUM. PLENISSIMO. MUNIFICENTIÆ. STUDIO. VOLUPTATIBUS. ET. UTILITATIBUS. POPULI. PLURIMA. CONTULERIT. LUDUM. ETIAM. GLADIATORIUM. ET. SPOLIAR. SOLO. EMPTO. SUA. PECUNIA. EXSTRUCTUM. PUBLICE. OB. TULERIT. CUJUS. MERITIS. POSTULANTE. POPULO. STATUAM. PUBLICE. PONI. PLACUIT. D. D. *Gruterus*⁴.

Nisi quantum spectatores viritim tribuerent, & sæpe quidem ita liberaliter ut expensas & insuper plura recuperarent; quare multi, ne sumptus illos facerent cum jacturâ patrimonii, defugiebant Ædilitatem, teste *Cicerone*⁵. (2) **TRIUMVIRI NOCTURNI**, qui hæc agebant, ut decretarios prohiberent, receptatores observarent, nocturnos grillatores compescerent, incendiis mature restinguendis auxilio irent, *Vellejus*⁶, *Valer-*

rius

[1] l. 6. [2] *Orat.* 7. *Verrin.* | *bro dicto pag.* 489. [3] *lib.* 11. de
[3] *in Volumine pag.* 44. [4] *li.* | *Officiis.* [6] *lib.* 11.

*vins Maximus*¹, *Tacitus*², *Dion Cassius*³. Donec Augustus in Urbis summo incremento ordinaret custodias publicas è militibus, eisque Præfectum Vigilum adjungeret, *Suetonius*⁴, *Strabo*⁵, *Dion Cassius*⁶, *Seneca*⁷, *Wesensbecius*⁸, & ejusdem expositor *D. Habinius*⁹, *Berneggerus*¹⁰, *Pancirollus*¹¹. (3) TRIUMVIRI MONETALES, qui aureos, argenteos, æreos nummos cudabant. Hinc est illud sigillum: A. A. Æ. F. quod recte exponitur. *aurum*, *argentum*, *as feriunt* & publice signant, uti refert *Cicero*¹², & conferantur *Johannes a Chokier*¹³ peculiari tractatu, nec non *Matthæus Hofstus*, *Franciscus Hottomannus*, *Andreas Schottus*, libris ejusdem argumenti. *Inscriptio Romana*: C. CÆRELLIO. FUFIDIO. ANNIO. RAVO. C. F. O. V. F. POLITITIANO. SODALI. MARCIANO. AURELIANO. COMMODIANO. HELVIANO. SEVERIANO. III. VIR. MONET. A. A. A. F. F. TRIB. LATICLAVIO. LEG. III. CYR. VI. VIR. EQUIT. ROM. TURMÆ. PRIMÆ. QUÆSTOR. CANDIDATO. IMP. GÆSARIS. M. AURELII. ANTONINI. PII, FELICIS. AUG. TRIB. PL. CANDIDATUS. PR. HASTAR. C. V. FUFIDII. AMYCUS. ET. CHRESTINA. NUTRITORES. *Gruterus*¹⁴. (4) QUADRUMVIRI VIARUM, qui vias regias lapide stratas intra & extra Urbem curabant, *Pomponius*¹⁵. *Inscriptio Fulginensis*: CN. DOMITIO. SEXTO. P. VEL. AFRO. TITIO. MARCELLO. CURINO. LUCANO. MIL. LEG. V. ALAUD. IIII VIR. VIARUM. CURANDARUM. PATRONO. *Gruterus*¹⁶. Et alia Tarracoenensis: M. FADIUS. PRISCUS. IV. VIARUM. CURANDARUM. TRIB. MILIT. LEG. I. Q. PROVINC. ACHAJÆ. CARONIO. SECUNDO. P. *Gruterus*¹⁷, & confer *Juss. Lipfium*¹⁸.

(5)

[1] lib. VIII. cap. 1. [2] lib. V. *Annal.* [3] lib. LIII. LIV. [4] lib. II. cap. 30. [5] lib. V. *Geograph.* [6] lib. LV. [7] *Epist* 65. [8] in *Paratitlis* pag. 80. [9] *Tom.* 1. *Observation.* pag. 137. [10] *Diatribis ad Augustum Suetonii* p. 159. [11] ad *Notisiam Imperii*

Occidentalis c. 6. [12] lib. III. de LL. [13] de re Nummaria præsci ævi. [14] in *Volumine* pag. 379. [15] *Titulo de Origine juris.* [16] libro dicto pag. 403. [17] libro dicto pag. 409. [18] *Notis ad Tacitum* lib. III. *Annal.* num. 62.

(5) **QUINQUEVIRI MENSARII**, qui subhastationibus, id est, bonorum mobilium auctioribus præerant, & precia rerum venditarum per *Coactores* (uti *Horatius*² appellat) exigebant. *Inscriptio Romana*: T. STABERIO. SECUNDO. COACTORI. ARGENTARIO. VIATOR. CONSULARIS. ET. PRÆT. SIBI. ET. CLAUDIÆ. STRATONICÆ. UXORI. *Gruterus*³. *Ærarii* commoda procurabant, credita & debita in publicos indices referebant, usuras publicas elocabant. Quamquam enim fœnus omne perinde non esset damnandum, uti *Salmasius*³, & *Johannes Corasius*⁴, probant, non tamen pauperum flagellatores semper tolerabant Romani, quales erant Trapezitæ & Mensarii Romæ, ita dicti quod mensæ in foro positæ insiderent & fœnerandi occasionem quærerent, *Jacobus Stoer*⁵, *Ausonius Popma*⁶, *Desiderius Heraldus*⁷, *Sigonius*⁸. Sæpe lucrum inhonestum percipiebant, coque ipso pauperes ad summam inopiam redigebant, quare vulgus oderat illos & turbas concivit. Catilinæ sodales apud *Salustium*: *Miseri, egentes, violentia & crudelitatem fœneratorum*. *Cicero*⁹: *Improbantur ii quæstus qui in odia hominûm incurrunt, ut partitorum, ut fœneratorum*. Ut ergo levarentur pauperes, Quinqueviris negotium datum est.

XI. Quod *Ærarium* attinet, propior ejus cura & suprema illa erat penes **QUÆSTORES**. Hos primum duos habuerunt, qui monctam paratam custodiebant, prædas in Urbem allatas justo precio vendebant, Legatis peregrinorum aut sociorum Regum diversorium in villa publica extra mœnia condita (quam pingit *Jacobus Laurus*¹⁰, & indicat *Barthol. Marlianus*¹¹) aperiebant & Lautia præbebant, belli expensas annumerabant, vecti-

[1] *lib. 1. Sat. 6.* [2] *in Voluminibus pag. 627.* [3] *de Fanore trapezitico.* [4] *lib. VII. Miscellaneorum Juris civilis cap. 10. num. 5. 6. 7.* [5] *in Lexico Juris pag. 115.* [6] *lib. 1. de Verborum diffinitionibus pag. 60.* [7] *Observationibus ad Jus Atticum & Romanum lib. 11. cap. 24. 25. 26.* [8] *lib. 11. de Antiquo Jure civium Romanorum cap. 11.* [9] *lib. 1. de Officiis.* [10] *part. 1. Antiquitatum Romanorum Tab. 27.* [11] *Topographia urbis lib. 71. pag. 116.*

veſtigalia Provinciarum certa (quæ alias *ſtipendia* vocabantur) in rationes publicas referebant, incerta Publicanis addicebant, quæ illi a mercibus nomine *portorii* exigere: quæque *decimarum* nomine capiebant ab illis, qui agros publicos arabant: & quæ *ſcriptura* titulo petebant ab illis, qui ſilvis & pascuis publicis fruebantur: quæque demum *macelli* † titulo accipiebant ab omnibus

rebus ad victum pertinentibus. Hæc in summam aliquam redacta permittebant ut redimerentur a Publicanis, causâ quæstus, atque hi a Provincialibus exigebant periculo suo, & Reipublicæ sese obligabant datis sponſoribus. Cumque Publicani fere Equites Romani essent, facile illis erat præcia rerum augere, præter justum exigere, muneribus vero etiam ad amicos in Urbe potentes missis, defendere sese adversus querelas Provincialium, πάντες πλῶναι, πάντες ἄρπαγες, ait *Xenon*¹. Itaque male audiebant, apud Hebræos cumprimis. *Matth.*², *Lucæ*³. Cæterum *veſtigalia* Imperii patrimonium vocat *Florus*⁴. Ob tot & tanta negocia quatuor, octo, demum (Julii tempore) quadraginta in Urbe & Provinciis fuerunt Quæſtores, *Plutarchus*⁵, *Aulus Gel-*

lius

† Cujus eſtyrum ſubjecimus ex nummo apud F. Nardinum l. 111. *Roma veteris* c. 7.

(1) in *Epigrammatis veteribus*. | cap. 15. 1. 2. (4) lib. 111. cap. 13.
(2) xviii. 17. (3) 111. 12. 13. | (5) in *Vita Publicola* pag. 59.

lius¹, Alexander Neapolitanus², Guilhelmus Budanus³,
Johan. Stadius⁴, Jacobus Stoer⁵.

XII. TRIUMVIRI CAPITALES aperiebant & claudebant Prætoris jussu ergastula, carceres, pistrina, latonias, ubi facinorosi attinebantur, Dionysius Halicarnass.⁶, Valerius Maximus⁷, Livius⁸, Aulus Gellius⁹. Facinorosos intellige, de servis & vilissima plebe: nam Civium melioris fortunæ vita opesque, cum deliquissent, in Comitibus centuriatis judicabantur, uti est supra¹⁰. Carcer unus & horrendus satis erat in clivo Capitolii, a Rege Anco Martio structus, a Servo Tullio perfectus, unde carcer Tullianus vocabatur, incultus tenebris & odore fædo, atque terribilis ejus facies, ait Salustius¹¹, & confer Barthol. Marliannum¹². Plautus¹³:

Quid faciam nunc si Tresviri me in carcerem compegerint,

Inde quasi è promptuariâ cellâ depromar ad flagrum.
Et paulo post:

Ita quasi incudem me miserum homines octo validi cadunt.

Homines octo sunt totidem lictores sive quæstionarii, qui Triumvirorum jussu flagris puniebant delicta servorum ad columnam Nœniam. Horatius¹⁴:

Sectus flagellis hic Triumviralibus
Praconis ad fastidium.

Præco adstabat & ictus numerando exclamabat, tot vicibus debere cædi facinorosos, non pluribus nec minoribus. Triumvirali supplicio est apud Tacitum¹⁵, ubi vide Justum Lipsium¹⁶. Et apud eundem¹⁷: *Neque in ipsos modo autores, sed in liberos quoque eorum servitum, dele-*

(1) lib. xlii. cap. 23. (2) lib. 11. cap. 2. (3) Annotatis prioribus ad Pandectas pag. 111. (4) Commentariis ad Florentiam pag. 191. 195. (5) in Lexico Juris pag. 831. (6) lib. 111. (7) lib. v. cap. 3. (8) lib. vii. cap. 4. (9) lib. xxxix. (10) lib. 111. cap. 3. (11) cap. 11.

num. 4. (12) in Catilinaria. (13) in Topographia Urbis Romæ lib. 111. cap. 15. (14) Amphitrone Act. 1. sc. 1. (15) lib. v. Carm. 4. (16) lib. v. Annal. (17) in Annotatis num. 17. (18) in Vita Julii Agricola cap. 2.

delegato Triumviris ministerio, ut monumenta clarissimorum ingeniorum in comitio & foro viderentur. Triumviros Capitales intelligit, ut annotant Michael Virdungus¹, Henricus Savilius². Rursum Plautus³:

————— Nam jam ex hoc loco
Ibo ego ad Tresviros, vestraque ibi nomina
Faxo erunt, capitis te perdam ego & filiam.

Et⁴:

Ubi saepe causam dixeris pendens adversus octo
Astutos, audaces vires, valentes virgatores.

Virgatores sunt quaestionarii & loricarii, de quibus antea dictum. Confer Taubmannum⁵, Petrum Fabrum⁶, Turnebum⁷, Johan. Laurembergium⁸.

XIII. Liber primus de rebus gestis Maccabaeorum cap. VIII. describit multa, quæ ad Civitatis Romanæ statum cognoscendum pertinent, nec tamen sine errore. Percurremus singula, quamvis in illis sive corrigendis sive conciliandis operam sedulam navaverint Serarius⁹, Saliarius¹⁰. Verba sunt ista.

ψ. 1. Eos placido animo acquiescere iis omnibus, quæ proponebantur ipsis] Si postulata illa æqua essent. Describitur Civitatis status, quomodo fuit ante bellum Numantinum. De quo tempore Florus¹¹: Hactenus Populus Romanus pulcher, egregius, pius, sanctus, atque magnificus. Postea degeneravit valde, crescentibus cum ipsa imperii mole vitiis, ut docet Augustinus¹².

Et quicunque ad ipsos veniunt, constituere cum eis amicitiam] Servare cum eis amicitiam, qui sese ad ipsos applicuerunt. Dicebat Florus¹³: Summa fœderum Romanis religio est, & similia Aulus Gellius¹⁴ adfert è Sexto Cæcilio.

ψ. 2. Rebus strenuis quas gerebant apud Galatas] Notat Vatablus: Gallos intelligit, apud quos Cæsar spacio decem annorum maximas res gesserat, eosque in potestatem Populi Romani redegerat. Hæc ille. Committitur ἀναρχισμός, quandoquidem agitur

(1) Commentario ad b. l. pag. 8.	(8) in Antiquario p. 490.	(9)
(2) ibidem pag. 310. (3) Afina-	Commentariis ad b. l.	(10) in An-
ria Act. 1. sc. 2. (4) Act. 2. sc. 2.	nalibus sacris Tom. 6. pag. 166.	
(5) Commentario ad b. l. pag. 110.	(11) lib. 11. cap. 19. (12) lib. 111.	
(6) lib. 11. Semestrium cap. 6. (7)	de C. D. cap. 21. (13) lib. 11.	
lib. 221v. Adversarius, cap. 31.	cap. 6. (14) lib. 22. cap. 1.	

tur de rebus gestis hactenus: Cæsaris gesta longo post tempore contigerunt, annis centum & ultra. Rectius accipitur de bello cum Galatis in Asiâ peracto, brevi post quando Antiochus Magnus profligatus erat, *Florus* ¹, *Liuius* ².

ŷ. 3. *Et quaecunque fecerant in regione Hispania*] Florus 4.

†. 4. *Reges qui invaserant eos ab extremis terris*] Qui eos bello periverant, Pyrrhus Macedo, Viridomarus Gallus, Syphax Numida, *Florus* †.

§. 5. *Philippum quoque & Perseum Cetheorum regum*] *Cetheorum*, id est, Macedonum, uti diximus *supra*, 1. Bellorum seriem describunt *Livius*⁶, *Florus*⁷, *Justinus*⁸, *Eutropius*⁹.

ψ. 6. *Antiochum Magnum Regem Asiae*] Syriae, multarumque praeterea in Asia provinciarum. Referunt *Livius*¹⁰, *Justinus*¹¹, *Florus*¹², *Appianus*¹³.

¶ 7. *Et quia ceperunt eum vivum*] Constat, Autorem virum bonum (Propheta enim haud fuit) deceptum famâ retulisse, quæ vero dissimilia sunt. Allaborat *Serarius*, ut quem *Tridentini Patres* Canonicis ascripserant, eum ab errore liberet. Olim Apocryphus erat, teste *Hieronymo* ¹⁴. Et vero, quod *Serarius* dicit, *Regem captivum factum & a Scipione dimissum*, unde probabit? Narrat *Florus* ¹⁵, quod Rex non spectaverit prælium. *Polybius* ¹⁶ addit, Regem victum fide acceptâ venisse *Lysimachiam* & pacis leges procuravisse.

Datis obsidibus] Viginti, ut refert *Livius* 17.

Et divisio instituta.] Romanis dedit partes Europæ & Asiæ cis-Taurinæ, ut habent verba Romanorum in rescripto illo, quod exstat apud *Appianum*¹⁸.

ψ. S. *Regiones vero bas, Indiam, Lydiam, & alias ex optimis regionibus illius ab eo acceptas regi Eumeni tradiderant*] Indiam neuter possedit unquam neque Romanus, neque Syrus, itaque nec eripi Syro, nec Pergamento dari potuit, Mediam retinuit Antiochus. Unde ergo sunt relata ista? *Serarius, Emanuel Sa, Menochius subsidio eunt, ad veritatem historiae sufficere, quod Judas audita retulerit in literas, etsi res aliter sese habeat.* Parum verò hoc est ad excusandum ψευδογραφίαν. Sane Judas incola partium Syriæ melius omnino sciebat pacis leges cum Rege suo factas, ac ut de Indiâ & Mediâ vellet co-

Z gi-

(1) *lib. 11. cap. 11.* (2) *lib. xviii.* (3) *lib. 11. cap. 17.* (4) *lib. 1. cap. 18. lib. 11. cap. 4. & 6.* (5) *cap. 1. num. 6.* (6) *lib. xxxi. 32. 33. 34. 40. 41.* (7) *lib. 11. cap. 7. & 12.* (8) *lib. xxi. 30. 33.* (9) *lib. 11.* (10) *lib. xxxiv.* (11) *lib. xxxi.* (12) *lib. 11. c. 8.* (13) *in Syria-*
cis. (14) *in Prologo galeatq.* (15) *lib. 1. cap. 8.* (16) *lib. xvi.* (17) *lib. xxxviii.* (18) *in Syriacis.*

gitare manifestum errorem. Ergo *Franciscus Junius & Hugo Grotius*¹, imputare malunt descriptorum negligentia: accorrigunt, *regiones bas, Ioniam, Mysiam, Lydiam ab illo acceptas dederunt Eumeni Regi*. Ita docent *Livius*², *Appianus*³.

¶ 9. *Et quia Græci consilium inierant invadendi & tollendi ipsos*] Græcos intellige *Ætolos, Histros, omnemque late Cephalleniam, Zacynthum, & quicquid Insularum in eo mari inter Ceraunios montes jugumque Malæum, unde Antiochus acceperat auxilia*.

¶ 10. *Et miserunt adversus eos Ducem*] *Fulvium Nobiliosum. Livius*⁴, *Florus*⁵, *Appianus*⁶, *Justinus*⁷.

¶ 13. *Quibus vero vellent auxilio esse ut regnarent, regnabant*] *Ut Masinissa Numidiæ, Eumenes Pergami, Prusias Bithyniæ Reges*.

¶ 14. *Et in omnibus istis nemo portabat diadema*] *Post Reges ejectos, cum Dictator & Consules summam potestatem inter se diviserant, ut non usurparent regia insignia, supra*⁸.

¶ 15. *Senatum fecisse sibi & quotidie consilium sibi esse trecentorum viginti*] *Demptis viginti illis, qui per librarii errorem acceverunt, numerus trecentorum ad veritatem congruit, supra*⁹.

¶ 16. *Et committunt uni homini per singulos annos Magistratum suum, qui imperium habeat totius terre ipsorum*] *Ecquis vero unus ille, cui per singulos annos imperium committunt? Consularem potestatem intelligit, ait Vatablas*¹⁰. At Consules semper erant duo, ut solis radio clarius in Romanorum antiquitatibus scriptum est. Quod dicit *Salianus, fuisse quandoque Consules sine collegâ*, hoc tamen erat rarissimum & præter institutum primitus editum, uti *Murlianus*¹¹ testis est. Neque ad Dictatorem potest referri, hoc enim munus gerobat quidem unus, sed nec Magistratus ordinarius erat, nec annuus, *supra*¹². Rursum *Menochius: falsa quidem hæc sunt, verum ita Judas audiverat*. Melius omnia ista noverat *Judas* in tantâ *Romani Populi* celebritate, postquam leges & instituta bellica eorum pervaserant *Orientem totum*, verum negligentia *Scriptoris* (hominis quidem non mali, sed qui *Prophetico spiritu destitutus errare poterat*) famam rei maculavit falsâ relatione.

¶ 22. *Exemplum illius epistolæ, quam rescripsit Senatus in*
ta-

(1) *Notis ad h. l.* (2) *lib. xxxviii.* (3) *in Syriacis.* (4) *lib. xxxviii.* (5) *lib. 11. cap. 9.* (6) *in Syriacis.* (7) *lib. xxxviii.* (8) *nam. 2. & 6.* (9) *nam. 1.* (10) *in Notis.* (11) *in Annalibus Consulium.* (12) *nam. 2.*

tabulis æreis] Fœdera describebant in tabulis æreis & depo-
nebant ad posteritatis memoriam in Capitolio, ut exemplis
docent *Plinius* ¹, *Polybius* ², *Cicero* ³, *Livius* ⁴, & vide quæ
nos diximus *supra* ⁵.

CAP. IV.

De Ministris Curie.

I. **M**AGISTRATUS fuerunt isti, de Ministris eorum
porro dicemus. Hi erant *Scriba*, *Apparitores*,
Accensi, *Præcones*, *Interpretes*, *Vinctores*, *Listores*, *Carni-*
fices. Ac SCRIBÆ quidem, dicente *Festo*, erant li-
brarii, qui rationes publicas, leges, acta omnia descri-
bebant in tabulis. *Inscriptio Romana*: DIIS. MANIBUS,
C. TELEGENNI. OPTATI. L. ANTHI. VIATORIS. QUÆ-
STORI. AB. ÆRARIO. ET. SCRIBÆ. LIBRARI. QUÆ-
STORI. TRIUM. DECURIARUM. *Gruterus* ⁶. Vile genus
hominum, & vere ministri: adeoque scribit *Cornelius*
Nepos ⁷: *Scribarum manus apud Græcos multo honorificen-*
tius fuisse, quam apud Romanos. Nam Græci admitte-
bant eos tantum, qui honesto loco nati & exploratæ
industriæ essent, ut tuto ad majora eniti possent; Ro-
mani vero Scribas assumebant è servis & mercenariis,
quibus non licebat supra calamum & atramentum ma-
jus aliquid sapere vel sperare †, adeoque cum licentiâ
temporum abusi vellent aspirare ad non speranda, *Ca-*
to Uticensis morum communis magister in ordinem
redegit proletarium hoc genus hominum, teste *Plutar-*
cho ⁸. Nunc viveres Cato, & Scribas de foro nostro vi-
deres cristatos, arrogantes! Ubi prisca fides! Horum

Z 2

pars

† Neque tamen omnis iis ad honores aditus erat interclusus, ut ostendit
exemplum *Flavii*, qui quanquam scriptum fecisset, *Ædilis* tamen curulis est
factus. *Livius* l. 9. c. 46. & *Cicereji* qui *Scipionis Africani* majoris scriba fue-
rat, qui cum in campum *Africani* filium candidatum prætoris comitiis de-
duxisset, seque omnibus centuriis *Scipioni* anteferri vidisset, è templo de-
scendit *Valerius Maximus*.

(1) *lib. xxxiv. cap. 9.* (2) *lib.* (6) *in Volumine pag. 627.* (7) *in*
114. (3) *in Castilinarid.* (4) *lib.* *Vita Eumenis.* (8) *in Vita ejus.*
17. 3. (5) *lib. 1. cap. 8. num. 6.*

pars magna Cæsarum ævo erant οἱ ταχυγέφοι, Notarii, qui laborem & ocium comparcendo scribebant per sigla, id est, notas abbreviatas, quarum specimen exhibuit *Janus Gruterus*¹. Eos a Cicerone originem habere, narrat *Plutarchus*², & confirmat *Petrus Bembus*³. Ad Mæcenatem refert inventum *Dion Cassius*, ὅτι πρῶτον σημεία πινὰ γεγραμμένων πρὸς τὰς ἐξέυρε. Ipse *Cicero*⁴ de seipso: *parum intellexit credo, quia δὲ σημείων scripseram*. Itaque *Plutarchus*⁵ vocat σημειογέφους, & confer *Torrentium*⁶. Nec enim tam literæ erant quam literarum signa, itaque *sigla* vocabant, id est, singulares literas. Describit *Plutarchus*⁷, σημεία ἐν μικροῖς ἢ βραχέσι τόποις πινῶν γεγραμμάτων δύναμιν ἔχοντα, signa in parvis & brevibus figuris multarum literarum vim includentia. *Justinianus*⁸, σημείοις ἐν τῇ γεγραφῇ ἀπὲρ σίγλας καλῶσιν. De *Vespasiano* memorat *Suetonius*⁹: *E pluribus comperi, notis quoque excipere velocissime solitum, cum amanuensis suis per ludum jocumque certantem, imitantem chirographa, quaecunque vidisset*. Eodem pertinent illa *Manilii*¹⁰:

*Hic & scriptor erit velox cui litera verbum est,
Quique notis linguam superet, cursimque loquentis.
Excipiat longas nova per compendia voces.*

& *Josephus Scaliger*¹¹. Rursum *Suetonius*¹²: *Nepotes & literus & natate aliaque rudimenta per se plerumque docuit, ac nihil eque laboravit, quam ut imitarentur chirographum suum*. Ubi recte *Lipsius*¹³ emendat, *notare*. De literis enim præcedit, & de chirographo sequitur, quod utrumque nihil omnino ad natandi artem pertinet. Confer *Jacobum Cujacium*¹⁴, *Marcellum Donatum*¹⁵, *Hermannum Hugonem*¹⁶, *Eliam Vinetum*¹⁷, & *Janum Gruterum*

(1) *Peculiari Volumine*. (2) in *Vitis illustribus*. (3) *lib. v. Epist. 8*. (4) *lib. xv. ad Atticum Epist.* (5) *lib. d.* (6) in *Notis ad lib. vii. Suetonii pag. 651*. (7) in *Catone*. (8) in *Codice de utroque Jure enuncendo*. (9) *lib. x. cap. 3*. (10) *lib. v. Astronom.* (11) *Notatis*

ibidem pag. 287. (12) *lib. xi. cap. 64*. (13) *Centur. i. epist. ad Belgas num. 27*. (14) *lib. xii. Observationum cap. 10*. (15) in *Dilucidationibus ad Sueton. pag. 775*. (16) *de Primâ Scribendi origine cap. 17. & 32*. (17) *Commentariis ad Ausonii Epigrammata num. 74*.

ierum¹, ubi est: CL. CLAUDIANO. V. C. TRIBUNO.
ET. NOTARIO.

II. APPARITORES erant ministri Consulum & Senatorum, qui domestica eorum negocia curabant, & in publico assequebantur eos animi gratiâ prodeambulantes, quomodo Lictores in comitatu Consulum ad Curiam prodeuntium erant, cum fascibus & securibus, ut terrorem facerent. Plerique erant libertini, cumque hero satisfacissent, cohortibus permiscebantur: tandem domi forisque opibus partis Equitum Ordini ascripti & in Senatum quandoque allecti sunt, ut prodit *Tacitus*².

III. ACCENSI non tam Consulum & Senatorum quam Curia ministri, per Urbem emittebantur ad acciendos, id est, evocandos in Curiam cives, ne in publicis rebus citra Quiritum suffragium aliquid definiretur. Etiam inserviebant Prætoribus, ut litibus concertantes reos, actores, testes accierent, regerent dicentes & contradicentes, ne inveherentur nimium præ calido animi affectu, denunciarent missionem horis elapsis.

IV. Eorum pars aliqua PRÆCONES varia peragebant. Adstabant Quinqueviris Mensariis, ut preciarum venalium in auctionibus publicis nunciarent: Advocatis & Sacerdotibus, ut silentium pro concionibus patienter audiendis imperarent: Comitibus, ut Tribus pro ferendis suffragiis ordine provocarent, & qui Magistratus novi creati essent, proclamarent. Senatoribus, ut illis, cum leges ad Populum recitabant, verba præformarent.

V. INTERPRETES comitabantur Legatos & Oratores Reipublicæ nomine apud externos agentes, ut linguâ notâ conferrent, mandatisque eo felicius defungerentur.

VI. VIATORES erant, qui a villis in Curiam accersebant, Patres, Consules, Senatores, Prætores, Tribunos, ajunt *Plinius*³, *Columella*⁴, & prolixæ Mar-

Z 3

cel-

(1) *Volum. inscript. pag. 391.*

(3) *lib. xviii. cap. 3.*

(2) *lib. xiii. Annal.*

(4) *Præfat. ad lib. 1.*

cellus Donatus ¹. *Inscriptio Romana apud Gruterum* ²: IMP. ÆLIO. CÆSARI. ANTONINO. IMP. TRAJANI. HADRIANI. AUG. PONT. MAX. TRIB. POT. XXII. IMP. II. CONS. III. P. P. FILIO. DIVI. TRAJANI. PARTHIC. N. DIVI. NERVÆ. PRONEPOTI. TRIB. POTEST. COS. VIATORES. QUI. CÆSARIB. ET. COS. ET. PR. APPARENT, ET H. V. Prisco ævo Urbis Proceres morabantur in villis, agriculturæ & pecorariæ studiosi. Seneca ³: *Hoc scio nostros fuisse majores, hoc illum Ælium Tiberonem, cujus paupertas virtus fuit, hoc Fabricium Samnitium non accipientem munera, hoc ceteros Patres nostros, quos apud aratra ipsa, mirantes decora sua, circumstetere lictores.* Ita habent editiones Gruteri & Schotti, verum legi debet, *minantes pecora sua*, ut bene observat *Joh. Meurfius* ⁴. Heroës illi in summâ simplicitate & probitate suâ nihil admirabantur, atque hinc contemptus ille divitiarum & animus invictus adversus corruptelas. *Adinare* verbum probum est, licet in vulgus haut ita notum, uti monent *Gerhard. Joh. Vossius* ⁵, *Elias Vinetus* ⁶. *Ursus* patet Romanus Interpretes *Exodi* ⁷. Sic & *Ausonius* ⁸:

Nec dum caduco sole jam sub vespere

Ageret juvenecas cum domum pastor suas,

Suam relinquens, me minabat, ut suam,

Ergo *minantes*, id est, præ se agentes. *Ovidius* ⁹:

Pascebatque suas ipse Senator oves.

& confer *Dionys. Gothofredum* ¹⁰.

VII. LICTORES erant, qui Consules, Prætores, Dictatorem in publico vel præcedebant vel assequabantur, toga vel sago rubente amicti cum fascibus & securibus. Unus post alium incedebat, ordine satis longo (*anserum ritu*, ait *Berneggerus* ¹¹) ut marmora ostendunt, ac pater è *Livio* ¹². Pater Fabius occurrens filio

(1) in *Dilucidationibus ad Tacitum* pag. 183. (2) in *Volumine* pag. 256. (3) *lib. 11. Controvers. 1.* (4) *de Luxu Romanorum* pag. 121. (5) in *Lexico Etymologico* pag. 323. (6) *Commentariis ad Ausonii Epi-*

grammata num. marg. 37. (7) 111. 1. (8) *Epigramm.* 66. (9) *lib. 1. Pastor.* (10) *Notis ad Festum* pag. 1693. (11) *Notatis ad Suetonii Julium* pag. 204. (12) *lib. xxiv. Hist.*

filio Consuli & equo vectus, Liçtores undecim prætergressus fuerat, ut non juberetur ex equo descendere, proximus vero (qui duodecimus erat) ut Consuli debita reverentia præstaretur, ab equo descendere illum jussit. Certe undecim Liçtores non potuisset pater præterire, nisi ivissent singuli. Liçtor, qui agmen claudēbat ordinis ejus, dignior præ cæteris erat. *Inscriptio Romana*: M. VALERIUS. ACHILLEUS. LIÇTOR. PROXIMUS. LAURENS. LAVINAS. AGENS. ANNUM. ÆTATIS. LXV. VIVUS. MIHI. COMPARAVI. ET. POSUI. *Gruterus*¹. Liçtor Proximus est ille, qui agmen claudēbat, Liçtorum præcipuus. In fascibus purpuratis erant virgæ è betulis, teste *Plinio*². Poenas infligebant delinquentibus, virgis cædendo, securi feriendo, strangulando. *Salustius*³: *Vindices rerum capitalium, quibus præceptum erat, laqueo gulam frugerunt.* De Lentulo agit, quem Catilinæ socium Liçtores in carcere strangulatum peremerunt. *Livius*⁴: *Missi Liçtores ad sumendum supplicium, nudatos virgis cadunt, ac Securi feriunt.* Submovebant Populum de viâ, id vocabant animadvertere. *Suetonius*⁵: *Cum Liçtor animadverti ex more jussisset.* Animadvertebant, cum voce, manu, virgâ locum facerent pone sequenti Consuli, & cum jubebant, ut mature cogitarent de honore exhibendo illi, qui occurrebant, ut caput aperirent, assurgerent, ex equo descenderent, ferrum ponerent, quod monet *Seneca*⁶. Indidem *Appius* apud *Livium*⁷: *I Liçtor, submove turbam, & da viam domino.* In prætoriâ navi sedebat Liçtor ante proram, ac præternavigantibus, ut signum de navi deponerent, imperabat, ad venerandum Prætoriæ honorem, teste *Appiano*⁸. Præcedebant mense altero, atque ita per vices agebant, hoc discrimine observato, ut tunc fascēs & securēs haberent cum præcedebant, non vero etiam cum sequebantur, tunc enim

Z 4

ha-

(1) in Volumine pag. 630. num. 6. | 1. cap. 80. (6) *Epist.* 64. (7)
 (2) lib. xvi. cap. 18. (3) in *Ca-* | lib. 111. (8) lib. v. *Bellicæ*.
silinariæ. (4) lib. xi. (5) lib.

habebant solum virgas & bacillos ad submovendum Populum & fores pullandas, *Suetonius*¹, *Dionysius Halicarnassensis*², *Valerius Maximus*³, & accuratissime *Lipsius*⁴, *Thomas Reinesius*⁵. Denique carceres aperiebant & claudebant. Hi deinde Cæsarum ævo appellati sunt SPECULATORES (nam qui *Spēculatores* vocant cum *Turnebo*⁶, *Sebastiano Castalione*⁷, *Theodoro Bezâ*⁸, illi sane nomen corrumpunt, ut doctè probant *Marcellus Donatus*⁹, *Salmasius*¹⁰, *Philippus Paræus*¹¹, *Jacobus Revardus*¹², *Johannes Calvinus*¹³, *Iustus Lipsius*¹⁴) De quâ re locus est *Suetonii*¹⁵: *Neque convivium inire ausus est, nisi Speculatores cum lanceis circumstarent.* Et alibi¹⁶: *Descendentem Speculator impulsu turba lanceâ prope vulneravit.* Principes utebantur. eorum operâ in exsequendis capitalibus suppliciis. *Seneca*¹⁷. *Tum Centurio, qui supplicio præerat, condere gladium Speculatorem jubet.* *Julius Firmicus*¹⁸: *Speculatores facit, qui nudato gladio hominum cervices amputant.* Adhibet eodem significato *Ulpianus*¹⁹: *Spolia quibus indutus est, qui ad supplicium ducitur, neque Speculatores ultro sibi vindicent, neque Optiones ea desiderent.* Ubi illud, *Speculatores*, est in Basilicis Florentinis, ὁ ἀποτίμων, sensu expresso, & confer *Jacobum Cujacium*²⁰. *Inscriptio Budensis: SCHOLA. SPECULATORUM. LEGIONUM. I. ET. II. ADJUTRICUM.* *Gruterus*²¹, *Petrus Appianus*²². Locus similis est *Marci*²³: ὁ ποσειδάς ὁ βασιλεὺς σπεικλάτωρ ἐπέταξεν ἐκχθῆναι τῷ κεφαλῷ αὐτοῦ. De morte Baptistæ agit, & vide *Cassaubonum*²⁴, *Johan. Buxtorffium*²⁵.

VIII.

(1) lib. 1. cap. 20. (2) lib. v. (3) lib. iv. cap. 1. num. 1. (4) in *Electis* lib. 1. cap. 23. (5) in *Epistolis* num. 60. (6) lib. xxiv. *Adversus* cap. 41. (7) *Versione Novi Testamenti* ad *Marci* vi. 27. (8) *Notatis ad Evangelium Marci* pag. 164. (9) in *Dilucidationibus ad Tacitum* pag. 187. (10) *Notis ad historiam Augustam* pag. 28. (11) in *Lexico Critico* pag. 1173. (12) lib. 111. *Conjectaneorum* cap.

10. (13) in *Lexico Juris* pag. 830. (14) *Annotatis ad Tacitum* lib. 1. *Historiarum* num. 63 64. (15) lib. v. cap. 35. (16) lib. vii. cap. 18. (17) lib. 1. de *Isrl.* (18) lib. vii. cap. 26. (19) lib. vi. de *Bonis damnatorum*, D. (20) lib. vi. *Observat.* cap. 33. (21) in *Volumine* pag. 169. (22) in *Collectaneis* pag. 491. (23) vi. 27. (24) in *Notis* pag. 395. (25) in *Lexico Talmudico* pag. 1536.

VIII. CARNIFEX unus erat sine Tribu, sine foro, sine domicilio, & ne civis quidem, adeoque capitis diminuti homo, ut fere describunt *Cicero*¹, *Dion Chrysostomus*². Habitabat extra mœnia, loco illo, qui Subura vocabatur, citra montem Coelium, frequenti cæterum, sed tamen suburbano, & ubi perinde alii non satis honestæ famæ convenæ degebant. De Carnificis domo expresse *Martialis*³:

*Tonstrix Subura faucibus sedet primis,
Cruenta pendent qua flagella tortorum.*

Verba postrema ad Carnificem pertinent, prima ad balneatores promiscuos ac tonsores. De aliis non probæ famæ testantur illa *Horatii*⁴:

*Senem quod omnes rideant adulterum
Latrent Suburana canes.*

ubi *Lambinus*⁵ notat, in Suburâ prostabant meretrices: nec dissimiliter *Propertius*⁶:

*Jamne tibi exciderant vigilacis furta Subura.
Et mea nocturnis trita fenestra dolis.*

ubi *Livinejus*⁷: *Vicus hic frequens erat scortis*, *Perfius*⁸:
*Cum blandi comites totâque impune Suburâ
Permisset sparsisse oculos jam candidus umbo.*

*Martialis*⁹:

*Ergo Suburana tyronem trade magistrâ,
Illa virum faciet: non bene virgo docet.*

nec non¹⁰:

*Quem cum fenestrâ vidit a Suburanâ
Obscena nudum lena, fornicem clausit.*

Cæterum Carnifex servos in crucem trahebat, nec præterea quicquam suppliciorum exigebat. Docet *Titus Pomponius*¹¹.

(1) *Orat. pro Rabirio*. (2) *O-rat.* 31. (3) *lib. II. Epigr.* 17. (4) *lib. V. Carm.* 5. (5) *in Com-mentario pag.* 357. (6) *lib. IV.* (7) *in Notatis pag.* 162. (8) *Sat.* 5. (9) *lib. XI. Epigr.* 79. (10) *Epigr.* 62. (11) *de Opere Servorum pag.* 95-96.

De Ærario & Collectis publicis.

I. **Æ**RARIUM ab inferendo ære dictum est, prius enim ærci nummi fuerant, deinde aurei & argentei facti sunt. Ovidius¹:

*Æra dabant olim, melius nunc omen in auro est,
Vidæque concessit prisca moneta nova.*

Asservabatur plerumque pecunia publica in Templis, quod loca illa sacra & Deorum religione adversus fures munita esse viderentur. Romani in Templo Saturni (quod depingit *Jacobus Laurus*²) deponebant. *Inscriptio Romana*: MEMORIÆ. ARTORI. JULI. AUGENDI. VIATORIS. QUÆSTORI. AB. ÆRARIO. SATURNI. LIBERTI, QUI. ET. HÆREDES. EJUS. *Gruterus*³. *Perfius*⁴:

—— *Saturniaque impulit æra.*

ubi scribit vetus Scholiastes: *Æs in æde Saturni condebatur, nondum argento auroque signato, & adde Plutarchum*⁵, *Macrobinum*⁶. Propterea Ærarium cognomen sancti accepit, & pro censuum ratione diversas arcas habuit, quasdam etiam pro auro vicesimario, id est, *aureis nummis optimis*, (ut *Budaus*⁷ exponit) recondendis, & pecuniarum excessu ad necessitatem summam deponendo, *Cicero*⁸, *Livius*⁹, & ibidem *Godelevius*¹⁰. Ærarium hoc sanctum Julius Cæsar, qui vexillis sublatis hostem Senatus sese profitebatur, quia tardius aperiebant Tribuni, effregit, censumque & patrimonium Populi Romani ante rapuit quam imperium, *Plutarchus*¹¹, *Florus*¹², *Dion Cassius*¹³, *Appianus*¹⁴, *Lucanus*¹⁵.

II. Unde vero istæ Ærarii opes? E *Vestigalibus*, *Tributis*, *Manubiis*, *Spoliis*, *Donariis*, *Fodinis*. *Vestigalia* im-

(1) lib. 1. *Fastor.* (2) part. 1. *Antiquitatum Roman.* *Tab.* 29. (3) in *Volumine* pag. 627. (4) *Sat.* 2. (5) in *Quæst. Roman.* n. 42. (6) lib. 1. *Saturnal.* cap. 6. (7) lib. 111. *de Affe* pag. 104. (8) lib. VII.

ad Atticum Epist. 20. (9) lib. XXXVII. (10) in *Notatis* pag. 185. (11) in *Vita Cæsaris* pag. 352. (12) lib. IV. cap. 2. (13) lib. XII. (14) lib. 11. *de Bello Civili.* (15) lib. 111.

immensas pepererunt opes, tunc cum Orbem totum victor Romanus habebat, uti prosequuntur *Julius Caesar Bulengerus*¹, *Lipsius*². Educebantur inde, quod partem decimam frugum sibi retinerent in agris sativis, in silvis & hortis partem quintam, in pascuis & armentis certum precium, in mercibus evehendis & advehendis portorium. *Tributa* sunt capitationes precii maximi: Solvebat herus pro uxore, liberis justæ ætatis, (postquam mares attingerant decimum quartum annum, & foeminae duodecimum) servis, opibus, & hoc in annos singulos. *Manubias* & *Spolia* ex devictis Populis & Regibus non intercipient bellum Duces, sed in ærarium deferrebant, hodie in suas convertunt crumenas, & nec sibi satis, nec Reipublicæ inde commodant. Qui hoc olim fecerat, is repetundarum postulabatur, de quo crimine aliqua monet *Lipsius*³. *Donaria* quanta Regum Asiæ, Syriæ, Ægypti? Et hoc vocabant *aureum coronarium*, quod Socii & Amici dabant Romanis ad ornanda solennia, *Anulus Gellius*⁴. Ad scrutandas *Fodinas* multa millia hominum adigebant, quosdam mercede conductos, plerosque servos poenæ ad metalla damnatos, & stigmatum notis deformatos, ut meminit *Suetonius*⁵, & confer *Baronius*⁶. Narrat *Polybius*, tempore suo quadraginta millia hominum in fodinis Hispaniæ venas terrarum operis quotidianis perquisivisse. Molesti quidem parandi modi, sed honesti: porro honestos census fecit necessitas, quæ alias videri possent, sordes esse: Urinæ enim vectigal excogitavit Vespasianus, *Suetonius*⁷. Nimirum stabant in angiportis, atque etiam in publico viarum concursu amphoræ vel dolia ad excipiendam urinam a transeuntibus, quam fullones deinde in usum suum convertebant, ut monet *Lipsius*⁸, & adde *Plinium*⁹,

Ma-

(1) <i>de Vectigalibus Romanis.</i>	(6) <i>Notis ad Martyrologium pag.</i>
(2) <i>lib. 11. de Magnitudine Romæ</i>	567. (7) <i>lib. x. cap. 23.</i> (8) <i>lib.</i>
<i>cap. 1. (3) ad lib. xiv. Ann-</i>	11. <i>de Magnitud. Romæ cap. 6.</i>
<i>nalium Taciti num. 82. (4) lib. v.</i>	(9) <i>lib. xxviii. cap. 6.</i>
<i>cap. 6. (5) lib. iv. cap. 27.</i>	

*Macrobinus*¹, *Beroaldum*², quæque descripta è *Casaubono* refert *Schildius*³.

III. Locus est *Matth.* ⁴ *ῥησὶς αὐτῆς, ἐκινον λαβὼν δὸς αὐτοῖς ἀντὶ ἐμοῦ καὶ σὺ.* Controversia est, de quo Tributo sonet. Ad capitationes a Romanis impositas referunt *Beza*⁵, *Jansenius*⁶, *Barradius*⁷, *Salmeron*⁸, *Emanuel Sa*⁹, *Maldonatus* & *Arias Montanus*¹⁰, *Richardus Montacutius*¹¹, *Julius Casar Bulengerus*¹², *Thomas Cartwrightus*¹³, *Pozelius*¹⁴, *Balduinus Walens*¹⁵, *Cornelius a Lapide*¹⁶, *Hunnius*, *Paraus*, *Vinarienses Scholiasta*¹⁷, *Johannes Seldenus*¹⁸. Ergo κλῷς ☉ sunt capitationes, uti πλῆ sunt vectigalia. Nec aliter *Hieronimus* & *Beda*¹⁹. Discedunt ab illis, & de Tributo exponunt *Grotius*²⁰, *Bellarminus*²¹, *Lipsius*²², *Baronius*²³, *Spondanus*²⁴, *Casaubonus*²⁵, *Maresius*²⁶, *Johan. Cameron*²⁷, *Scholiasta Batavi*²⁸, *Guido Perpignanus*²⁹. Sacrum hoc Tributum dabatur, ut in Templi usum acciperetur ad fartum te-ctumque conservandum illud adversus ruinas, *Exodi*³⁰, eodemque pertinere contendunt *Hilarinus* & *Chrysostomus*³¹. Nos cum priori sententiâ affirmamus, pertinere ad Romanos: (1) Quia Euangelistæ verba sunt, οἱ βασιλεῖς τῆ γῆς δὸτὸ τίνων λαμβάνουσι πλῆ καὶ κλῷσον? Census erat Tributum, quod Romani poscebant, *Matth.* ³².

(2) Quia

[1] *lib. III. cap. 17.* [2] *Enarrationibus ad Suetonium fol. 330.* [3] *in Catalectis variis ad Suetonium pag. 573.* [4] *xvii. 27.* [5] *in Notatis b. l. pag. 81.* [6] *in Concordiâ Euangel. cap. 69.* [7] *in Concordiâ Euangel. lib. x. cap. 32.* [8] *Tom. 6. Commentar. Euangel. tract. 36.* [9] *in Scholiis pag. 346.* [10] *Commentar. b. l.* [11] *in Analectis histor. Ecclesiast. pag. 315.* [12] *de Imperatore Romano lib. ix. cap. 17.* [13] *in Harmoniâ Evangelicâ pag. 584.* [14] *in Scholis Melanchtonianis part. 9. pag. 136.* [15] *Commentario perpetuo ad Evangelia pag. 189.* [16] *Commen-*

tar. b. l. pag. 341. [17] *ad b. l.* [18] *lib. vi. de Jure naturali Hebræorum & Gentium cap. 18.* [19] *Commentariis ad b. l.* [20] *Commentar. b. l. pag. 308.* [21] *de Laicis cap. 16.* [22] *lib. II. de Magnitud. Rom. cap. 3.* [23] *Tom. 1. Annal. A. C. 33. num. 30.* [24] *in Epitome Annal. Baronii pag. 25.* [25] *Exercitat. 15. sect. 19.* [26] *Tom. 1. Theolog. Elencticæ pag. 41.* [27] *in Myrothecio Evangelico pag. 55.* [28] *ad b. l.* [29] *in Concordiâ Evangelicâ pag. 596.* [30] *xxx. 13.* [31] *Commentariis ad b. l.* [32] *xxii. 21.*

(2) Quia Publicani vicatim obibant, & collectas indicabant: Tributum sacrum vero quilibet mittebat ultro ad Templum Hierosolymitanum. (3) Quia huc nos ducunt verba alia Christi: *Reges terra a quibus accipiunt?* Regalis census utique erat, non vero sacrum Tributum. Dicat Lipsius: *Christi ipsa responsio a Tributo Caesarino nos abducit.* Non abducit, Lipsi optime, sed adducit, quia κλῶσιν vocat, & quia addit βασιλεὺς τῆς γῆς. Neutrum ad Tributum sacrum quadrat. Scribit Lyseus¹: *Sicli sacri dimidium, quod olim vi legis Exodi xxx. 13. pendebant Hebraei Domino pro Templi & Sacerdotum ejus refectiōe, Romani postea domitā sub Pompejo Judaea ad se transtulerunt, ut in fiscum inferretur, itaque Josephus lib. xiv. cap. 8. refert, Judaeos hoc tempore obnoxios factos esse Tributo Romanorum.* Non credo, quod illi sacrum abrogaverint Templo, quod cum provinciale esset, ad eorum res minime pertinebat, nisi cum abolito Templo sacrum denarium ad se pertraherent, Vespasiani tempore, Josephus². Tunc demum ita factum est, non ante, & capitationes novas prorsum retulerunt in Ærarium Romanorum, easque imperiales. Ad Tributa, ab Herode tetrarchā imposita, referre velle cum Miltono³, inconveniens est.

IV. Accepta magna & maxima, sed expensā non minima nec exigua erant. Impensas faciebant in Magistratus, Ministros, Milites, Populum, Opera publica. Magistratus cum in Urbe, tum in Provinciis ingentes sumptus fecerunt, ut dignitatis æstimationem conservarent. Ministri alendi erant. Et eo magis in Milites aureus imber depluit, ordinarios illos & gentibus devictis in potestate continendis impositas Legiones, de quorum stipendiis agunt Justus Lipsius⁴, Vincentius Contarenus & Erycius Puteanus⁵. Nec sufficiebant stipendia, insuper capiebant donativa. Populus quoties annonam gratuito

&

(1) in *Continuat. Harmonia* pag. 1711. (2) lib. vii. de *Bello Judaico* cap. 28. (3) *Defensione poetarum Anglicani* pag. 69. (4) lib. i. *Electorum* cap. 2. (5) *libris pecuniaribus*.

& publice largitam percepit? *Suetonius de Augusto*¹: *Impetum ceperat frumentationes in perpetuum abolendi, quod earum fiducia cultura agrorum cessaret. Et paulo post: Atque ita hanc rem temperavit, ut non minorem aratorum ac negotiantium, quam populi rationem deduceret. Populum appellat, ut sæpe alibi, plebem, quæ Romæ frumento publico alebatur. Hæc fere ocioforum hominum fuit, & magnâ ex parte functorum militia. Cives enim Romani artes manuaras plerique spernebant, & servis committebant, (perinde ut hodie Turci) ipsi vacabant bellis, itaque peractis stipendiis egeni plerumque domi, quod supererat vitæ, degebant. Hoc ut caveret Augustus, commoda missionum & militiæ tempora definivit, ne aut atate aut inopiâ post missionem sollicitari ad res novas possent, Suetonius*². Hæc vel præcipua olim causa erat legum agrariarum excogitandarum, deductis coloniis, ut exhauriretur famelica illa multitudo, vere sentina urbis, uti diximus *supra*³. Quia vero ditiores plurimos agros ad se precio soluto perducerent, nec semper illis potirentur egeni, alterum mali remedium fuit, publica frumenti largitio. Sed præclarum hoc institutum secuta sunt non levia incommoda. Plerique enim de Populo in addiscendis manuariis artibus remissiores facti sunt, neglectum mercaturæ studium, sprete agrorum cura & servis vinctisque commissa. *Negotiantes* sunt, quicunque aliquam negotiationem excercerent, cujuscumodi erant centonaria, sagaria, lignaria, carbonaria, coenacularia, cretaria, & similes his aliæ in veteribus *Inscriptionibus* nominatæ. De *Aratoribus* hoc notetur, quod (ut dictum est *supra*⁴,) consueverint Romani vectigalia sua Publicanis, qui fere ex Equestri Ordine erant, per Censores elocare, ut essent *Portitores, Decumani, Pecuarii, Macellarii*. Et omnia illa aut per familias suas excercebant, aut civibus aliis concedebant, qui *Aratores, Coloni, Agricola, Pastores* appellabantur,

non

(1) *lib. 11. cap. 42.*(2) *lib. 11. cap. 49.*(3) *cap. 11. dist. 1.*(4) *cap. 111. dist. 11.*

non quod ipsi vel ararent, vel pascere, sed quod Publicanis obstricti, circa eadem negocia versabantur, eo utiliores Reipublicæ, quo in opere quisque suo diligentius negociabatur. Vetus ergo institutum fuit, ut plebem egenam frumentatione pascere, atque ea magno sumptu paranda, advehenda & gratis distribuenda erat, ut descripsit *Vincentius Contarenus*¹, quædam habet *Iustus Lipsius*². Nec minus auri profusum est in opera publica, theatra, amphitheatra, circos, palatia, basilicas, templa, fora, curias, statuas, colossos, vias lapideas, pontes, aquæductus, balnea. De quibus agunt *Lipsius*³, *Franciscus Serlius*⁴, *Antonius Salamanca*, *Jacobus Boissardus*, *Alexander Donatus*, *Jacobus Meursius*⁵, *Wilhelmus Blæu*⁶.

C A P. VI.

De Ludis publicis.

I. **L**UDI Publici erant duorum generum : *Circenses* (vel *Gymnici*) & *Scenici*. De Scenicis præteribimus, quæque eo pertinent, legi volumus apud *Lilium Gyraldum*⁷, *Julium Casarem Scaligerum*⁸, *Johannem Rosinum*⁹. Circenses erant festi : quamvis enim ad ludos animi gratiâ convenirent, nequaquam tamen sine Deorum titulo fiebant, ac proinde a Diis etiam nomina sua habebant, uti dicitur in sequentibus, & in spinâ Circi positæ erant multæ Deorum statux. Hæ quoque cum pompâ magnâ solebant in Circo per Sacerdotes circumferri, affectante turbâ. Suetonius¹⁰ : *Accidit votivis Circensibus, ut correptus valetudine, lecticâ cubans, thessas deduceret*. Nempe vehiculum, in quo sacra Circensi pompâ deferebantur, religiose assequebatur, ut pingunt

Nu-

(1) <i>Peculiari Opusculo.</i>	(2) <i>lib. I. Electorum cap. 8.</i>	(3) <i>lib. III. de Magnitud. Romæ cap. 4. 5.</i>	(4) <i>in parte speciali Architecturæ.</i>	(5) <i>in Iconibus Romæ veteris & novæ.</i>	(6) <i>in Volumine Admirandorum</i>	(7) <i>Italia. Dialogis tribus de Scenâ pag. 229.</i>	(8) <i>lib. I. de re Poëtica.</i>	(9) <i>lib. IV. Antiquitatum Roman. cap. 6. 7. 8. 9. 10.</i>	(10) <i>lib. II. cap. 4).</i>
--------------------------------	--------------------------------------	---	--	---	-------------------------------------	---	-----------------------------------	--	-------------------------------

Numismata apud *Antonium Augustinum*¹. Descripserunt peculiaribus libris *Onuphrius Panvinus*, *Julius Caesar Buxlengerus*, *Hieronymus Mercurialis*², *Petrus Faber*³, *Jacobus Lydius*⁴, & breviter *Guilielmus Budaeus*⁵, *Martinus de Roas*⁶. Edebantur in Circo maximo, quem in hunc usum, spacio inter Palatinum & Aventinum montem porrecto formâ ovatâ in mediâ Urbe, egregiâ operis amplitudine, ut versus orientem semicirculi specie, versus occidentem duobus angulis rectis desineret, extruxit *Tarquinius Priscus*, Reges successores ac Consules sedilibus adjectis & tecto superadducto expleverunt, *Dionysius Halicarnass.*⁷. Hodie est inter vetera perdita, & accurate delineaverunt *Onuphrius Panvinus*⁸, *Jacobus Laurus*⁹, *Jacobus Meursius*¹⁰, *Johan. Jacobus Boissardus*¹¹, *Jacobus Strada*¹². Ejus vero loco sub Principibus fuit Amphitheatrum maximæ molis, de quo *librum peculiarem* concinnavit *Iustus Lipsius*. Cœpit ædificare *Augustus*, & absolvit *Vespasianus*, testibus *Suetonio*¹³, *Dione Cassio*¹⁴. Iconem habes apud *Sebastianum Serlium*¹⁵, *Jacobum Laurum*¹⁶, *Johan. Baptistam de Cavalleriis*¹⁷.

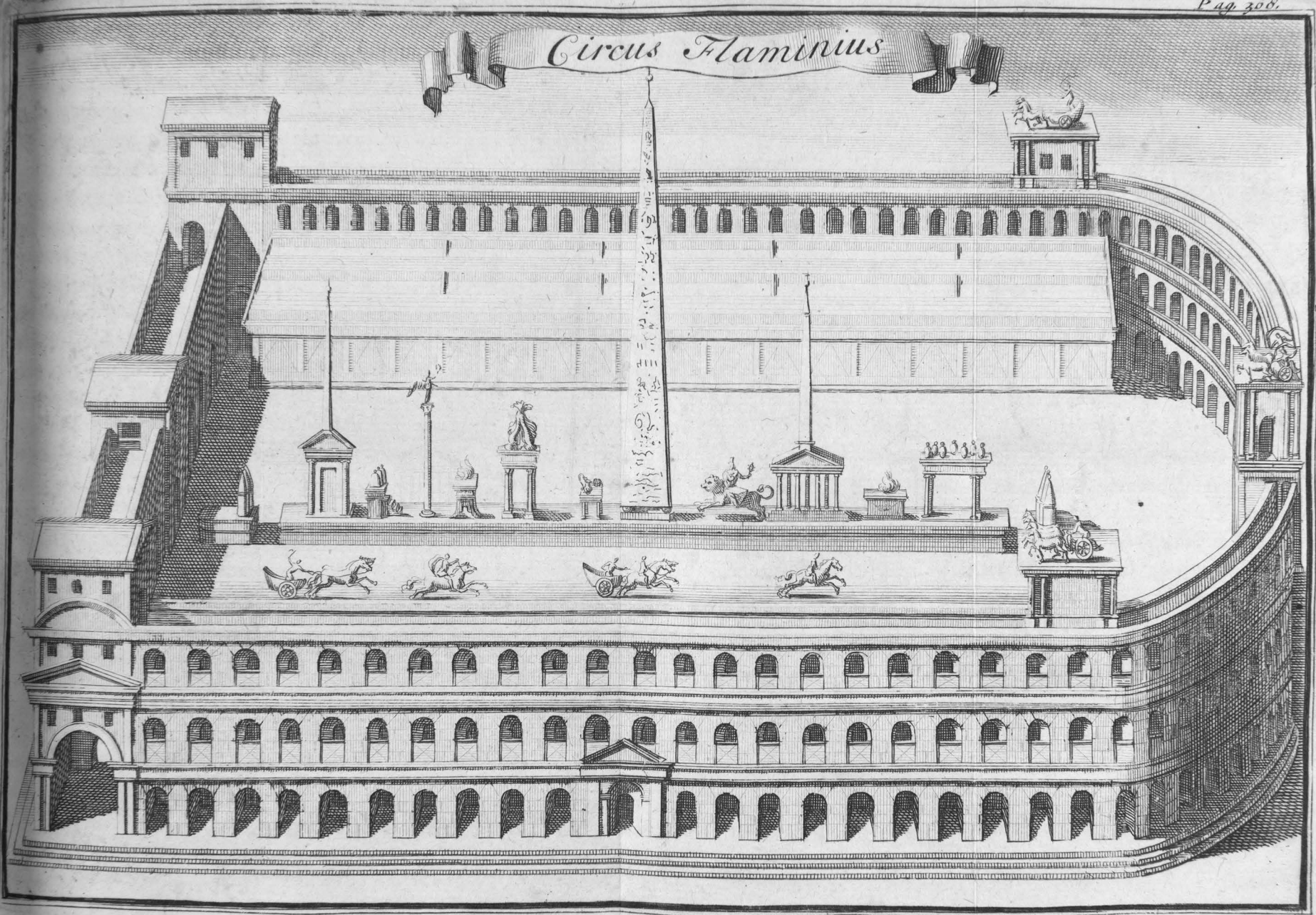
II. Gymnici dicti sunt, quia corporis varia exercitia in illis peragebantur ad firmitatem, agilitatem, pernicitatem ostendendam. Aurigabantur, equis pedibusve decurrebant, luctabantur, feriebant pugnis, cestibus, hastis, gladiis, missilia projiciebant, navales pugnas conferebant, sæpe etiam natabant. Denique fodiebant ensibus, & cum bestiis congrediebantur venatores, instructi ense & tecti clypeo. Pleraque expressit

Hora-

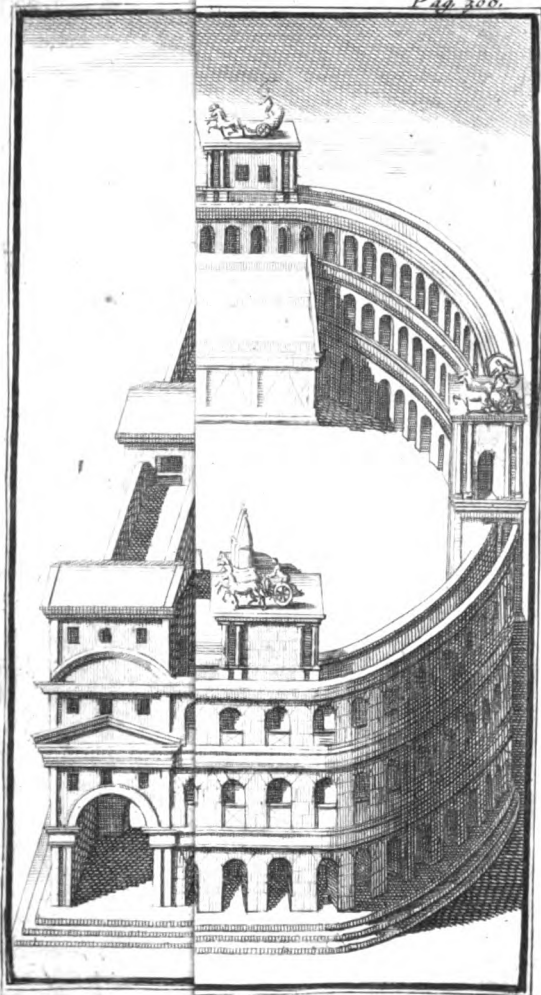
(1) *Tab. 43. num. 21.* (2) *de Re Gymnastica.* (3) *in Agonistico.* (4) *in Agonisticis sacris.* (5) *Annotatis prioribus ad Pandectas pag. 130.* (6) *lib. vi. Singulare cap. 18.* (7) *lib. xii* (8) *lib. 1. de Ludis Circensibus pag. 6. & 49.* (9) *part. 1. Antiquitat. Roman. num. 14.* (10) *in Iconi-*

bus Veteris Romæ pag. 303. (11) *part. 2. Antiquitat. Romanarum cap. 9. Tab. 12.* (12) *in Epitome Thesauri Antiquitat. pag. 66.* (13) *lib. x. cap. 9.* (14) *lib. li.* (15) *lib. lxi. Architectura fol. 31.* (16) *part. 2. Antiquitat. Romanarum num. 39.* (17) *lib. li. Antiquit. Romanar. Tab. 33.*

Circus Flaminius

plerunt
sar Ba.
r 3, Ju
Mari.
uem in
n mon
già ope
specie,
et, ex
c Con
xpleve
tera de
vinus.
Jacobus
b Prin
quoli
bit adi
us Su
fianum
de Ca.
exerci
a, per
edibus
ceffi
les pu
ue fo
vena
xpress
Hori.
(11)
Epist
66. (13)
I. (14)
I. (16)
omam.
Antiquit.

*Horatius*¹, ubi de præparatione corporum animorum-
que ad istos Ludos publicos, quæ in campo Martio
fieri solebat, verba facit. Campum Martium delineat
*Jacobus Laurus*². Sic vero ille:

————— *Cur apricum*

Oderit campum patiens pulveris atque solis?

De Curforibus sonat & Aurigatoribus, qui cumprimis
ad Solem concitabant pulverem. Solebant pavementum
desabulare, vel arenâ consternere, ut eo firmius pedem
figerent certantes, atque etiam tanto molestius decure-
rent equis, curribus, pedibus. *Ovidius*³:

Fortior in fulvâ novus est luctator arenâ.

Quam cui sunt tardâ brachia fessa morâ.

Currebant a carceribus recto tramite (ὀρθῇ τροχῇ, uti
vocatur *Hebraeor.*⁴) in stadio, (quomodo apud Græcos
fere) & finiebant ad metas Circi, quæ turbinatæ atque
ita compositæ erant, ut post equorum cursum, in ve-
nationibus & pugnis tolli commode ac restitui possent
in principio & fine currûculi. *Sublata meta*, ait *Suetoni-*
*nus*⁵, *inque locum earum bina castra ex adverso constituta*
erant. Nisi metæ illæ fuissent, pro libitu suo agitatores
contrahere spacia potuissent, & brevioribus lineis cur-
sum describere. Apud eundem⁶: *Circensibus*, *spacio Cir-*
ci ab utrâque parte producto & in gyrum curipo addito,
quadrigas bigasque & equos desultorios agitaverunt nobilissi-
mi juvenes. *Spacio Circi producto*, nimirum ut emoveret
latius ab utroque latere, ac emissi cursores hoc modo
curriculum liberius haberent. *Ab utruque parte* ait, nam
(ut recte pingit *Onuphrius*⁷) erant tres metæ, & portæ
sive carceres sex in angulis rectis Circi, unde procur-
rebant quatuor bigæ vel quadrigæ totidem recto trami-
te, obliquato paulum cursu quando præteribant metas
in semicirculari latere oppositas; ut ad carceres meta-
que illas, a quibus egressi fuerant ab altero latere rever-
terentur. *Spinam* vocabant aggestam in medio Circo hu-

A a m m,

(1) lib. 1. Carm. 8. (2) part. 1. | 14. Tristium eleg. 6. (4) xii. 11.
Antiq. Romanar. num. 15. (3) lib. | (5) lib. 1. cap. 39. (6) l. d. (7) l. d.

num, quam tramites ambiebant exactis per metarum designationem lineis, ut vectoribus commodæ essent, & in hac spinâ stabant velut in aggere, columna Fortunæ, columnæ Tutelinæ, columnæ Meciæ, columnæ Setiæ, ædes Solis, simulacrum Cybeles, aræ Deorum, simulacrum Victoriæ, Delphini, & prope obeliscum Lunæ positæ erant septem metæ parvæ, (*οἰκδοὶ δὲ δὴμικρῶν ματῶν* vocat *Dion*) indices quod septenis spatiis vel curriculis absolveretur missus. *Enripus* Circum alluebat, eratque fossiâ profunda per tria Circi latera ducta ad pedes 10. In quam aquæ derivabantur, velut in canalem grandem. In eâ hippopotamos & crocodilos pugnantes exhibitos esse prodit *Beroaldus*¹. Aliter vero divinat *Sabellicus*² nimirum, propter elefantos ita factum esse, ut objectu aquarum, quas non facile tolerant, pavidi & consternati eo acrius depugnarent invicem. Poterat utrumque esse. Quamobrem Delphini septem positi fuerint, diximus *supra*³.

III. Postquam Julius Cæsar ampliaverat spacia, per sedilia elevata in ambitu occupare locum poterant ducenta sexaginta hominum milia. Ad occidentem carceres erant, unde bigæ & quadrigæ in Circum per medium ostium maximum emittebantur. Ante carceres duo Hermuli seu Hermes parvi (quæ erant simulacra Mercurii) fixi erant, funem vel catenâ prætendentes carceribus, ne equi, apertis carcerum valvis, ante signum datum procurrerent. His vero catenis operâ ministrorum, ad signum datum prolapsis, in certamen effundebantur. Ad obeliscum Lunæ in spinâ depositum erat bravium, unde illud petebat victor. Submissis catenis Hermulorum, per dextram Circi latus eò ordine, quem fors iacta dederat, procurrerant, & septena curricula sinistro gyro ducebant. Qui ista prior consecisset, desiliebat in spinam & bravium capiebat a munerario. *Propertius* 4 :

Ant

(1) *Enarrat. ad h. l. fol. 25.*

(2) *Notis ad h. l. fol. 25.*

(3) *lib. I. cap. 1. num. 24.*

(4) *lib. II. Epigram. 19.*

Ausprius infecto deposcit premia cursu,

Septima quam metam triverit ante rota.

Septem ergo curricula in quovis missu petebantur ab agitatoribus, donec quinque curricula Domitianus introduceret. Hoc enim volunt illa *Suetonii* verba¹: *Circensium die, quo facilius centum missus peragerentur, singulos a septenis spaciis ad quina corripuit. Metarum usum describit Virgilius²:*

— — — *Unde reverti*

Scirent, & longos ubi circumflexere cursus.

Reverti, nimirum quando vicibus repetitis provehebantur a carceribus: *circumfletere*, nempe quando prope metas oppositas pervenerant. Et confer *Simonem Abbes Gabbema*³. Atque ille, qui primus omnium, ut dictum est, curricula sua feliciter absolverat, ut in septimo curricula ad metam prior appulisset, cæteris spretis palmam obtinebat, *πν φοίνικα ἔλαβεν*, ait *Julius Pollux*⁴: *λαμβάνει βραβεῖον*, i. *Corinthe*⁵.

IV. *Sidonius Apollinaris*⁶:

Hæc est janua Consulumque sedes,

Ambit quam paries utrinque senis

Cryptis porticibusque fornicatus.

Ostium, quod ad medium Circi spaciū patet, idem prorsus est cum hac *januā & Consulum sede* *Sidonii*, quæ utrinque senos carceres fornicatos habebat. Soli carceres illi sex, qui a latere dextro illius ostii erant, necessarii mittendis bigis vel quadrigis fuerunt, quoniam a dexterâ ad sinistram curricula sua peragebant. Ut æqualis esset architecturæ facies, totidem carceres in altero latere facti sunt, qui ipsi eodem tempore pandebantur, quamvis nulli inde currus emitterentur. Ex illis porro sex carceribus, qui ad dexteram sunt, soli quatuor primi emittebant quatuor bigas quadrigasve certaturas, singuli singulas. Erat tota Circi factio in

A a 2

qua-

(1) *lib. xii. cap. 4.* (2) *lib. v.* (3) *ix. 24.* (4) *Panegyrico de laudibus Narbonæ.*
Æneid. (3) *Notis ad Propertium* pag. 619. (4) *lib. iii. cap. 3.*

quatuor colores gregesque divisa, ac vocabantur *Prasini*, *Russati*, *Veneti*, *Albati*. De *Prasinâ* factione est illud Suetonii¹: *Prasina factioni ita addictus & deditus, ut cœnaret in stabulo assidue & maneret*. De *Venetâ* est apud eundem²: *Quosdam de plebe ob id ipsum quia Veneta factioni clare maledixerant, interemit*. Vestimentorum colores faciebant discrimen ita manifestum, ut cujus factionis esset quis, statim appareret. *Prasina* habebat virescides vestes. Juvenalis³:

*Totam hodie Romam Circus capit, & fragor aurem
Percutit, eventum viridis quo colligo panni.*

Russata rubeas, *Veneta* cœrulas, *Albata* candidas. *Martialis*⁴:

*Si Veneto Prasino ve faves, qui coccina sumis,
Nec fias istâ transfuga veste vide.*

De iisdem quoque meminerunt *Inscriptiones Veteres*. De *Prasinâ* est illa Romana: MARCO. AURELIO. LIBERO. PATRI. ET. MAGISTRO. ET. SOCIO. ET. DOMINO. ET. AGITATORI. FACTIONIS. PRASINÆ. AURELIUS. CÆCILIUS. PLANETAROTOGES. OB. III. PALMAR. HOC. DONUM. VOVIT. NATIONE. AFRI. *Gruterus*⁵. De *Russatâ* est illa Romana: D. M. C. POMPEJO. FUSCENO. CONDITORI. FACTIONIS. RUSSATÆ. ET. FACTIONUM. PRIMUM. PATRONO. B. M. OPTIMO. ET. PIENTISSIMO. FECERUNT. LIBERTI. ET. HÆREDES. FECERUNT. DE. SUO. *Gruterus*⁶. Et altera illa Romana in domo Marii Delfini: D. M. CLAUDIA. HELICE. ET. CL. AVI. LL. DIONYSIO. CON. D. GR. RUSSATÆ. CONJUGI. DIGNISS. *Johan. Jac. Boissardus*⁷. De *Venetâ* est illa Tiberina: Q. RAPIDIO. Q. F. LEM. MULIONI. MORATORI. LUDI. CIRCEN. ET. AGITATORI. FACTION. VENET. VIX. ANN. LX. RAPIDIA. MARITO. PISSIMO. B. M. F. *Gruterus*⁸. Rursum *Martialis*⁹:

De

(1) lib. iv. cap. 55. (2) lib. i. d. num. 4. (7) part. 5. *Antiquit. cap. 14.* (3) *Satyr.* 11. (4) *quis. Romanar. fol. 90.* (8) *l. d. lib. xiv. Epigr. 131.* (5) *in Vo-* pag. 339. num. 3. (9) lib. x. *Epigram. pag. 338. num. 2.* (6) *gram. 48.*

*De Prasino convivæ meus, Venetoque loquatur,
Nec facient quenquam pocula nostra reum.*

Et de Russatis idem¹:

*Proficias nihili, hoc cadas licet usque flagello,
Si tibi purpureo de grege currit equus.*

Moratori. de quo prolata *Inscriptio* meminit, intellige eum, qui equos ad finem certaminis sistebat. Aurigas casu luxatos Medici singulares curabant. *Inscriptio Romana*: D. M. M. ANTONIO. M. F. ANIENSI. MATRINIO. EVOE. AUG. VIX. ANN. XXXIIX. M. VIII. M. ANTONIUS. M. F. ANIEN. PRIMIGENIUS. MEDICUS. FACT. RUSSAT. FRATRI. SANCTISS. FECIT. *Gruterus*².

V. Nisum, Euryalum, Patronem, Helimum cursores describit *Virgilius*³. Aurigatores, & iidem Agitatores (uti vocat *Ulpianus*⁴) propellebant bigas vel quadrigas, illis venerati Lunam, his Solem. *Suetonius*: *In Circo præter solennes bigarum quadrigarumque cursus.* Itaque in utriusque honorem Obelisci stabant erecti, alter Solis globum rotundum fulgentem in fastigio habens, validus & sublimis, alter vero Lunæ, corniculatam eam in fastigio habens, minor & humilis. Trigæ denique agitabant in honorem Deorum Manium. *Horatius*⁶:

*Sunt quos curriculo pulverem Olympicum
Collegisse juvat, metaque fervidis
Evitata rotis.* — — —

Sunt certamina CURULIA. Præcipua cura erat, ne interim quando concito ferebantur cursu, & prope metas oppositas appellendo convertebantur equi, scissor vel protereretur, vel excuteretur cum præsentis vitæ periculo, quod ab agitatore proximo & currum suum pariter circumagente in semicirculari latere obteri posset: neve ad dexteram sinistramve declinando nimis cum temone rotisque impingeret, curru fracto ad metas, haut

A a 3

ita

(1) libro dicto num. 55. (2) l. d. | qui notantur infamia. (5) lib. pag. 339. num. 1. (3) lib. v. Æ- | xii. cap. 4. (6) lib. i. Carm. s. æid. (4) l. Athletæ ff. de His

ita magno intervallo ab invicem dispositas, ipse attonitus & projectus Impingere turpissimum est habitum, talesque naufragium in Circo fecisse dicti. Statius¹:

*Speravit flexa circum compendia meta
Interius ductis Phœbejus augur habenis,
Anticipasse viam, nec non & Thessalus heros
Spe propiore calet, dum non cohibente magistro
Spargitur in gyros, dexterque exerrat Arion.*

Icones sunt apud Onuphrium Panvinium², è Marmorum & Numismatum fide. Pergit Horatius:

—— *Gallica nec lupæis*

Temperet ora frenis?

Sunt equi desultorii (uti vocat Sætonius³, & picturæ sunt apud Gorlaum⁴) cum singuli decurrebant equites, duos ad manus habendo equos, atque in ipso cursu ex altero in alterum transfiliendo, itaque confecto stadio victor palmam auferebat. Addit:

Cur timet flavum Tiberim tangere?

Sunt natationes, de quibus idem⁵:

Nec quisquam citus aque

Thusco denatat alveo.

Æque usurpatæ, non tam corporis ablucendi gratiâ, quam ut natare docti, quando periculum a naufragio imminebat, possent enatare, Julii Cæsaris exemplo, qui in bello Alexandrino per Nilum enatavit, Florus⁶, Appianus⁷, Suetonius⁸, Plutarchus⁹. De natatoribus est Martialis Epigramma¹⁰. Subjungit:

—— *Cur olivum*

Sanguine viperino

Cautius vitat?

Luctaturi vestes exuebant, femoralibus cincti. Suetonius¹¹: *Athletarum vero spectaculo muliebrem sexum omnem*

(1) lib. vi. Thebaid. (2) lib. i. pag. 15. 18. 26. 32. 41. (3) lib. i. cap. 39. (4) in Thesauro Numismatum Tab. 22. num. 1. 2. 3. 4. 5. 6. & in Promptuario Annulorum num. 173. (5) lib. i. Carm. 7.

(6) lib. iv. cap. 2. (7) lib. ii. de Bellis Civilibus. (8) lib. i. cap. 64. (9) in Vitis illustribus pag. 345. (10) in libro Spectaculorum num. 26. (11) lib. ii. cap. 44.

omnem adeo submovit, ut Pontificalibus ludis pugilum par postulatam distulerit in sequentis diei matutinum tempus, edixeritque, mulieres ante horam quintam venirent in Theatrum, non placere. Ideo noluit foeminas interesse spectaculo Athletarum, quoniam nudi exercebant corpora, velati solum in pudendis, uti refert *Diomysius Halicarnassaus*¹, & confer *Philipp. Beroaldum*². Gladiatoris nudi imaginem è Farnesianis Marmoribus pingit *Johan. Baptista de Cavalleriis*³. Et locus ubi Gladiatores deponebant vestes suas, vocabatur *spoliarium*: *Inscriptio Prænestina*: CURATORI. MUNERIS. PUBLICI. GLADIATORIO. III. QUOT. IS. TEMPORE. HONORUM. CURARUM. QUE. STUDIO. VOLUPTATIBUS. ET. UTILITATIBUS. POPULI. PLURIMA. CONTULERIT. LUDUM. ETIAM. GLADIATORIUM. ET. SPOLIAR. SOLO. EMPTO. SUA. PECUNIA. EXTRUCTUM. PUB. OBTULERIT. *Gruterus*⁴, & vide *supra*⁵. Spoliarium hoc loco est pars gymnasii illa, ubi veste se exspoliabant. Nam alias etiam spoliarium est receptaculum occisorum, & velut sepulchrum, uti dicemus *infra*⁶. Oleo ungebantur, tum ut prensiones molles ac lubricæ essent, idque in solo per copiosam argillam injecto & aquis attemperato, unde cedentibus subinde ad singulos passus pedibus eo prolixior lucta erat, neque illico per humia afflictionem finiebatur spectaculum: tum ne contusiones illæ & corporis detorsiones membrorum vertebri inferrent noxam. *Virgilius*⁷:

*Æliæque Iliacis celebramus littora ludis,
Exercent patrias oleo labente palastras
Nudati socia.* — — —

*Statius*⁸:

*Postquam oleo gavisa estis, petit aquor uterque.
Procursum medium, atque hausta vestitur arenâ.
Tum madidos artus alterno pulvere ficcant.*

A a 4

Her

(1) lib. vii. (2) *Enarrationibus ad b.l. fol. 87.* (3) lib. i. *Antiquitat. Roman. Tab. 28. 29.* (4) in Vol. pag. 489. (5) cap. iii. n. 10. (6) dist. ii. (7) lib. iiii. *Æneid.* (8) lib. vi. *Thebaid.*

Herculem Heroëm cum Antæo luctaturum, Olympiæ-
çi more certaminis oleo sese perfudisse refert Lucanus¹:

*Ille Cleonæi projecit terga leonis,
Antæus Libyci, perfudit membra liquore
Hospes, Olympiæ servato mora palaestra.*

Petronius²: *Intraverunt palastræ quamplures & nos legi-
timo perfusos oleo referunt. Acceperunt a Græcis, de qui-
bus scribit Theocriti Scholiastes, λιπαρὸν δὲ λέγει παλαι-
στέον, ὥστε οἱ παλαιότεροι ἐλαίῳ πρὸς πρὸν ἡλείφοντο, εἴτε ἐπὶ
δαίον. Oleum illud ceroma vocat Martialis³, & conse-
ctionem ejus describit Plinius⁴. De unctionis extremæ
sacramento multo hic commemorat Petrus Faber⁵, ad-
versus quem & similes ejus differit Johannes Dallenus⁶,
& confer Johannem Gerhardum⁷. Cæterum ne prehen-
sio illa falleret nimis, ac frustra esset certamen, dum
alter alterius manibus elabatur semper, pulvere & ha-
renâ conspergebantur præsentēs in *scammate* (ita voca-
bant palæstram alio nomine) & sub initio congressus.
Verba Statii, quibus hoc probatur, adducta sunt pau-
lo ante Ovidius⁸:*

*Ille cavis hausto spargit me pulvere palmis,
Inque vicem fulva tactu flavescit arena.*

Apulejus⁹: *In modum pugilum qui pulvisculo perspersi di-
micant. Artis hic erat novisse, quomodo adversarius
pede supposito dejici posset, quod est ἀποσκιλίζειν apud
Græcos, & supplantare dixit Seneca¹⁰.*

VI. Porro est apud Horatium:

*Neque jam livida gessat armis
Brachia? —————*

Livida, id est, ad livorem percussa ab illo, quocum
decertabat alter. *Sugillare* vocabant, ut nos docet *Seneca*¹¹,
estque Græcorum ἐπωπιάζειν, quod *Paulus* usur-
pat

(1) lib. iv. *Pharsal*. (2) in | (6) de Extremâ Unctione. (7)
Satyrico pag. 30. (3) lib. iv. E- | Tom. 4. *Confess. Catholicæ* pag. 191.
pigr. 4. 19. lib. v. Ep. 66. lib. vii. | (8) lib. ix. *Metamorphos.* (9)
Epigr. 31. (4) lib. xi. cap. 14. | lib. ix. *Milesiar.* (10) *Epist.* 13.
lib. xv. cap. 4. lib. xxviii. cap. 9. | (11) *Epist.* 13.
(5) lib. ii. *Agonisticorum* cap. 3.

pat 1. Corinth. ¹. Annotat Emanuel Sa²: *Contundo corpus meum, scilicet flagellis, & confer Jacobum Gresferum³, Wilhelmmum Estium⁴. Quod prorsus barbarum est, & a Bahalitis adhibitum, 1. Reg. ⁵, Jerem. ⁶, sed a Deo I-fraëlis prohibitum, Esai. ⁷. Lucta, quam Paulus indi-cat, spiritualis est, itaque media & remedia sunt quo-que spiritualia. Edomat affectus pravy, subigit desi-deria meditatione rerum sacrarum, prædicatione inde-fessâ, vitâ continente & sobriâ. Ita divinus ille Hiero-nica; nam alterum illum Bahaliticum modum non in-videmus Monachis, pruriginem carnis delicatule asse-ctantibus, ac proinde talibus remediis opus fuerit illis. De quâ re videantur Johannes Gerhardi⁸, Petrus Faber⁹, Danhavernus¹⁰, Johannes Lydius¹¹. Describit Horatius pu-giles, qui decertabant pugnis, cestibus, hastis. Pugnis quidem primum certabant sed nudis, quæ manuariæ contusiones velut rudimentum erant. Accesserunt dein-de Cestus, id est, res agebatur pugnis armatis, ita ut chirothecis è corio bubulo, iisque ferro, ære, plum-bo gravibus, (ad brachia, cubitos ipsosque humeros alligatis, ne exciderent) congressi decertarent. Panvi-nius scribit ¹²: *Cestus erat genus clava pilas plumbeas loris bubulis appensus habens*. Sed illud a vero multum ablu-dit, ut recte contendit Mercurialis ¹³. Propertius ¹⁴:*

Nunc ligat ad Cestum gaudentia brachia loris.

Ita & firmiorum ictum inferebant, neque manum do-lore fatigabant, & quoque citra noxam sustinebant ad-versarii contentionem, Virgilius ¹⁵:

————— *Taurorum ingentia septem*

Terga baum, plumbo insuto ferroque rigeant.

Et porro, ne statim eliderent, ἀμφοῖνδαι addiderunt, id est, aurium munimenta, dorsi corio gavlisi quando

Aa 5 opus

(1) ix. 27.	(2) pag. 414.	(3)	(10) Disputatione de Hypopiasino
lib. 1. de Disciplinâ cap. 4.	(4)	(11) in Agonisticis sa-	Paulino.
Commentario ad h. l. pag. 361.	(5)	cris cap. 14.	(12) lib. 1. pag. 70.
xviii. 28.	(6) xli. 15.	(7)	(13) lib. II. c. 9.
(14) lib. III.			Eleg. 12.
(8) l. d. pag. 114.			(15) lib. v. Æneid.
(9) in Agonistico lib. III. cap. 14.			

opus erat. Optime ista explicant *Scaliger*¹, *Aldus Marianus*². Tota ars, non vitare fugâ ictum, sed corporis inclinati flexione: & porro, non inferre ictum frustra, concidebant enim plumbi onere præcipites acti, si impensius niterentur verberare. Victoriâ adversario cedebat Pugil, qui fessius manus ac brachia pendula submittebat, (*περὶ μὴναι χῆρες* sunt dicendi genere ab his exercitiis petito, *Hebr.* 3) aut in terram procidendo victum sese disertâ voce fatebatur. Postremo apud Horatium:

————— *Sape disco,*

Sape trans sinem jaculo nobilis expedito.

Discus erat globus ferreus, ligneus, faxeus, plumbeus, isque medius amento nectebatur, & cum laceratis, tum arte etiam in sublime projiciebatur, ut lineâ porrectâ relapsus intra fines certos decideret, victorque ille erat, qui præ cæteris altius in sublime, aut latius in tractu, aut propius destinatam metam projiciebat, ut exponunt *Enstathius*⁴, & *Scholiastes Pindari*⁵. De illo *Propertius*⁶:

Missile nunc Disci pondus in orbo rotat.

& confer *Mercurialem*⁷.

VII. Atque hi omnes ludi liberales erant & ab ingenuis edebantur. Ut constaret, quod certo peragi deberent, Prætores mappam albam in turri Mœmianâ, quæ imminabat ostio Circi maximi, appendebant, certissimum signum, futuros die isto ludos. *Martialis*⁸:

Prætor cretatam cum vellet mittere mappam.

Sed recens illud est, & Neronei autorem habuit, uti monent *Cassiodorus*⁹, *Onuphrius Panvinus*¹⁰, *Maseni*¹¹. Quanquam videri possit, antiquioris usus esse, adeoque refert *Suetonius*¹², de mappâ illâ veluti re non novâ,

(1) *lib. 1. de Re Poëtica cap. 22.*
(2) *lib. 1. Questorum Epistolicor.*
pag 312. (3) *xi. 12.* (4) *Scholiis ad lib. viii. Odys.* (5) *ad Isthmia Carm. 1.* (6) *lib. 11. Eleg. 12.* (7) *lib. 11. de Arte*

Gymnast. cap. 12. (8) *lib. xii. Epigr. 29.* (9) *lib. 111. Epist. 51.*
(10) *lib. 1. de Ludis Circensibus cap. 14.* (11) *cap. xxxiv. Antiquitat. Romanar. dist. 6.* (12) *lib. vi. cap. 22.*

novâ , sed quæ jam antea nota erat. Nec tamen contendere velim in re non exploratâ satis. Juvenalis¹ :

— *Megalesiaca spectacula mappæ.*

De quo Poëtæ loco non satis recte differit *Johannes Corasius*² ubi ait, *Prator qui ludis præerat, mappam auriga pro præmio victoriæ dabat. Præmium haut erat victoriæ, quod certaminis capeffendi velut signum erat.*

VIII. Navales pugnas conferere, decertare ensibus, cum bestiis depugnare, servos cogeabant, captivos, morte damnatos, facinorosos. Ad navales pugnas edendas factus fuit rivus aquæ Appiæ sub Cœlio & Aventino montibus per fossas continuas, ut prope portam Trigeminam educi posset in Circum maximum, teste *Frontino*³, & adde *Suetonium*⁴, ubi is insimul monet, *locum alium Nammachiarum fuisse Campum Martium.* Nec hic solum, verum alias etiam per diversas Urbis regiones solo excavato præparaverunt Cæsares aquarum receptacula. De Julio Suetonius⁵ : *Navalis prælio in minore Codetâ defosso lacu, biremos ac triremes, quadriremesque Tyria & Egyptia classes magno pugnatorum numero conflixerunt.* Sic enim locum hunc restituerunt *Casanbounus* & *Boxhornius* (uti est in *Notis variis* *Johannis Schildii*⁶) nec non *Ivo Villiomarus*⁷, *Borneggerus*⁸, *Philippus Beroaldus*⁹, pro quo vitiose legitur, *navalis prælio in modum cochleæ, apud Onuphrium*¹⁰, neque potuit mederi *Turnebus*¹¹. Codetâ erat ager Transtiberitanus plenus virgultis, ut *Festus* narrat, & eodem loco meminit *Pancirolius*¹². De eodem lacu iterum memorat *Suetonius*¹³, & non procul a campo Martio abfuisse, docet nos *Dion Cassius*¹⁴. Novum lacum ad similes usus paravit Augustus, *Suetonius*¹⁵, & adhibuit multo deinceps

(1) *Sat.* 11. (2) *lib.* 14. *Misellæ* cap. 24. num. 18. (3) *lib.* 1. *de Aqueductibus.* (4) *lib.* vi. cap. 27. (5) *lib.* 1. cap. 32. (6) *pag.* 45. (7) *Animadversis ad locos controversos* p. 129. (8) *Notæ ad Suetonii Julium* pag. 34.

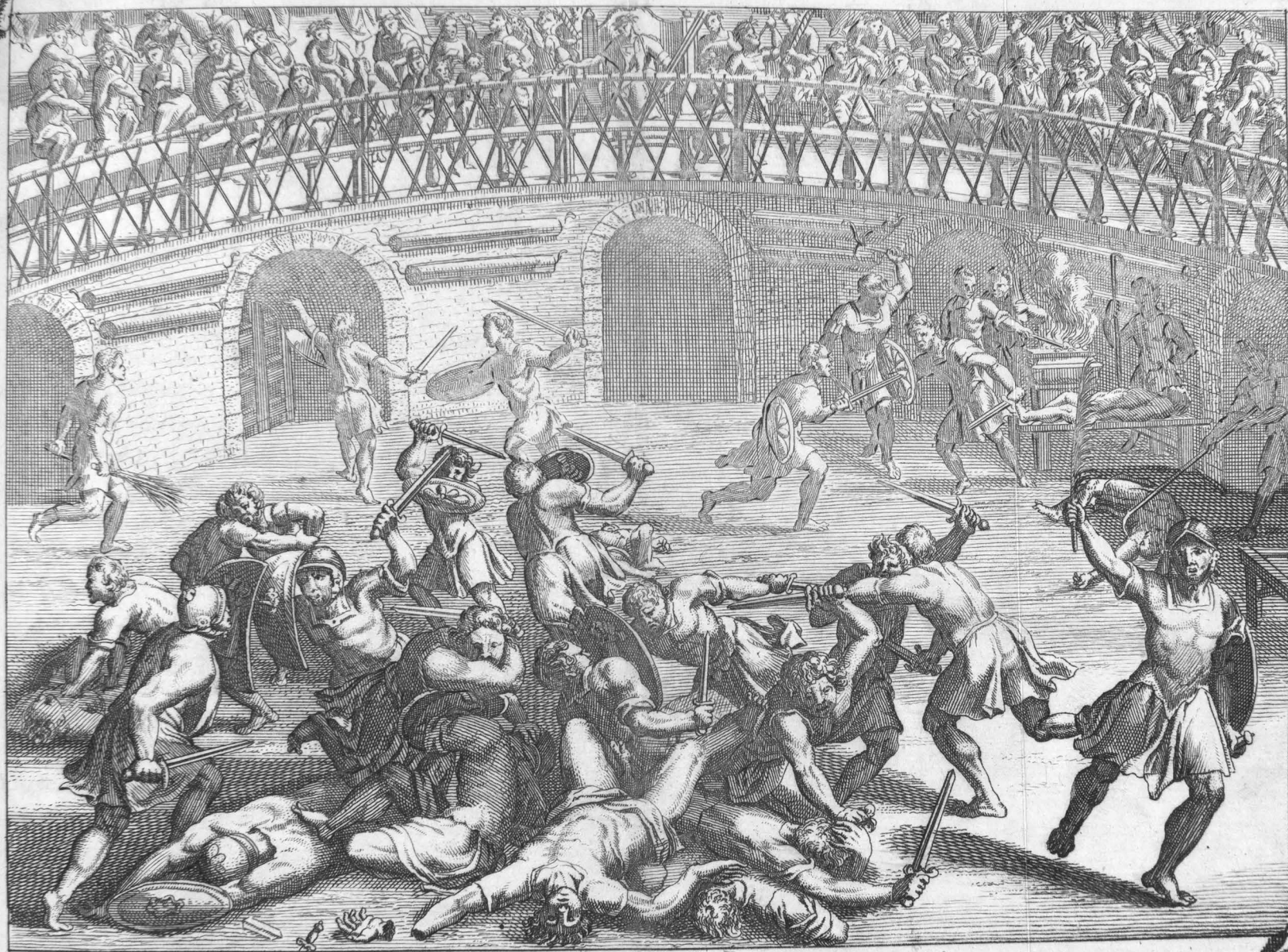
(9) *Enarrationibus ad b. l.* pag. 25. (10) *lib.* 11. *de Ludis Circensibus* cap. 12. (11) *lib.* xxiv. cap. 14. *Adversar.* (12) *Descriptione Regionum Urbis* fol. 19. (13) *lib.* 1. cap. 44. (14) *lib.* xliii. (15) *lib.* 11. cap. 34.

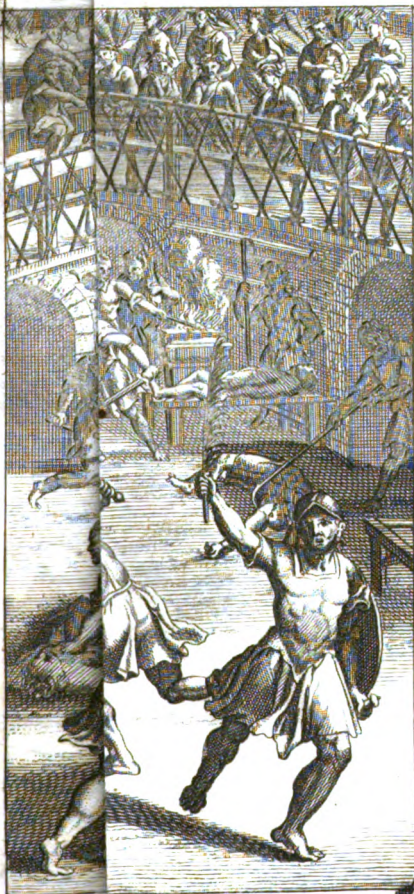
ceps tempore Titus Vespasianus, ut narrat idem Suetonius¹: *Dedit & navale praelium in vetere Naumachia. Veterem* vocat, quod ab Augusto esset, nam Caligula loco alio praeliorum simulacra ista luserat, uti autor est *Dion Cassius*², & forte Nero etiam, quem talia spectacula apparavisse, constat ex *Suetonio*³. Titi Caesaris Naumachiam laudat *Martialis*⁴. Nam ad Titum referunt *Ramiresius*⁵, *Lipsius*⁶, *Samuel Petitus*⁷. Domitianus vero, ut reliquos omnes gloriâ superaret, edidit navales pugnas fere justarum classium, effossio & circumstructo juxta Tiberim lacu, *Suetonius*⁸. Huc pertinet illud *Martialis*⁹ *Epigramma* 24. & contestatur Nummus argenteus, quem depingit *Onuphrius*¹⁰. Totam vero Naumachiae effigiem habes apud eundem *Onuphrium*¹¹, *Jacobum Laurum*¹², *Jacobum Meursium*¹³.

IX. Ensis decertabant GLADIATORES † ad petitem *Munerariorum*, id est, virorum procerum, qui impensis suis conducebant Lanistas, ut ludos ejusmodi cruentos exhiberent. *Inscriptio* Salernitana: ACERBIO. FIRMEO. LEONTIO. PRIMARIO. VIRO. ET. EDITORI. MUNERIS. SUI. CUM. FERARUM. LIBYCARUM. Gladiatores hactenus sub magistro, quem *Lanistam* (*Suetonius*¹⁴.) Thusco nomine appellabant, edocti fuerant. *Inscriptio* Neapolitana: CN. METIUS. FELIX. LANISTA. AUGUST. *Gruterus*¹⁵. Lanista ille aut *coactos* producebat & committebat, nimirum quos precio certo sibi emerat, expositos, quos vocabant *altellos*, (uti est in *Notis Scaligeri ad Festum*) servos poenae, id est, bello captos, vel ob delictum ad gladii ludum damnatos: aut *voluntarios*, qui gloriæ alicujus studio ducti Lanistis sese

† Horum pugnas optime expressit J. Lipsius, ex cujus l. 11. *Saturnal. Serm.* c. 21. hanc iconem mutuati sumus,

[1] lib. x1. cap. 7.	[2] lib. LIX.	4. 5.	[9] in libro <i>Speſtaculorum</i> .
[3] lib. vi. cap. 12.	[4] in libro	[10] lib. 11. pag. 62.	[11] lib.
<i>Speſtaculorum</i> Epig. 28.	[5] in	11. pag. 111.	[12] part. 3. <i>Antiquit. Romanar. num.</i> 21. & 26.
<i>Notis</i> pag. 26.	[6] de <i>Amphitheatro</i> pag. 24.	[7] lib. 111. <i>Mijſcel- laneor.</i> cap. 1.	[8] lib. x11. cap.
			[13] in <i>Iconibus Romæ veteris</i> pag. 311. [14] lib. 1. c. 16. [15] l. d. pag. 3.

fese tradebant, inque leges eorum compromittebant sacramento, quod vellent flammis uri, virgis verberari, ferro necari. Petronius¹: *Tanquam legitimi Gladiatores domino corpora animasque religiosissime addicimus. Legitimus*, id est, authoratus, erant enim hi liberi, sed volentes obstringebant se atroci sacramento, corpora animasque Lanistæ addicentes, *venalem sanguinem habentes*, ait Livius². Horatius³:

Quid refert uri, virgis ferroque necari?

Auctoratus eas. — — —

Seneca⁴: *Eadem honestissimi hujus & turpissimi illius auctoramenti verba sunt, uri virgis ferroque necari.* Tibullus⁵:

Ure meum potius flammâ caput, & pete ferro

Corpus, & intorto verberare terga seca.

Urbantur & flagris percellabantur a lorariis, si quando timidius pugnarent, vel a ferro fugerent. Necabantur, quando vel adversarii manibus interfecti sunt, vel cum prostrati ferrum recipere juebantur, qui non ad primum ictum vomuerant animam. Atque erat hac pugna sine missione, uti vocant Livius⁶, Suetonius⁷. De eadem Cicero⁸: *Quis mediocris Gladiator ingemuit? quis vulnum mutavit unquam? quis non modo stetit, verum etiam turpiter decubuit? quis cum decubisset, ferrum recipere jussus, collum contraxit? tantum exercitatio, meditatio, consuetudo valent.* Rursum Seneca⁹: *Sape causi moriendi est, timide mori. Fortuna illa, que ludos sibi facit, quo inquit, te reservem, malum & trepidum animal? eo magis convulneraberis & confodieris, quia nescis præbere jugulum. At tu & vives diutius & morieris expeditius, qui ferrum non subductâ cervice, nec manibus oppositis, sed animose recipis.* Et exprimens sævientis populi voces¹⁰: *Occide, ure, verbera. Quare tam timide incurrit in ferrum? quare parum audacter occidit?*

[1] in Satyrico p. 153. [2] lib. 11. cap. XLV. [8] lib. 11. Tusculanar. quest. Tom. 4. Operum pag. 201. [9] de Tranquillitate animi cap. 11. [10] Epist. 7.

*cidit? quare parum libenter moritur? Plagis aguntur in vulnera, & mutuos ictus nudis & obviis pectoribus excipiunt. Hi voluntarii pugnabant cum pro gloria, tum pro vita, denique pro justo precio, quod *anthoramentum* vocabant, uti scribunt Cicero¹, Suetonius². Populus frequens spectabat, & hujus quidem arbitrio dabatur missio, id est, victis & gratiam petentibus pollicis erecti signo palam concedebatur, ut hac vice nec ferrum reciperent ipsi, nec victor instaret vulneratis ac mortem inferret, Suetonius³: *Gladiatores notos, sicubi infestis spectatoribus dimicarent, rapiendos, reservandosque mandabat. Infestis spectatoribus*, id est, quando Populus gratiam dare noller. Cæterum quando veniam dare nollent, pollicem inversum deprimebant. Ludi vero isti omnes eo pertinebant, ut viri juvenes cædium, sanguinis ac vulnerum aspectu assuescerent, in bello minus illa timere, sed fortiter agere, fortiter pati, teste Cicerone⁴: *Crudele Gladiatorum spectaculum & inhumanum nonnullis videri solet, & hanc scio, an ita sit, ut nunc sit, cum vero fontes ferro depugnabant, auribus fortasse multe, oculis quidem nulla poterat esse contra dolorem & mortem disciplina. Hæc ille. Hos quoque post victas manus, quando læsi erant, curabant Medici singulares. Inscriptio Romana: EUTYCHUS. AUG. LIB. NERONIANUS. MEDICUS. LUDI. MATUTINI. FECIT. SIBI. ET. IRENE. LIB. CONJUGI. CARISSIMÆ. BENE. MERITÆ. ET. LIBERTIS. LIBERTABUSQUE. POSTERISQUE. EORUM. Gruterus⁵. Quid sit, *ludi matutini*, dicemus infra.**

X. **BESTIARII**, id est, qui bestiis conficiendis operam suam locabant desperatâ quadam audaciâ, ac quæstus dulcedine impulsî, ultro cum Munerariis egerunt, & objecti feris in arena, cum elephantis, apris, pardis, leonibus, ursis, uris, molossis depugnarunt, pila vel ense armati, quandoque etiam clypeo obtecti. Sonites eodem compulsi, sed minori peritia congressi, nec sem-

[1] lib. 2. de Officiis. [2] lib. [4] lib. 11. Tusculanarum. [5] in XII. cap. 7. [3] lib. 1. cap. 26. | Volumine pag. 375 num. 2. y.

semper instructi armis, facile vincebantur ac discerpebantur. *Artemidorus*¹, *Ἀρτεμιδὸρος* δὲ τῶν ἰδίων οὐρεῶν τὰ *Μεῖα* τρέφει. Exempla vero sunt apud *Martialem*², nec non apud *Senecam*³. Iconem produnt *Jacobus Lanrus*⁴, *Jacobus Meursius*⁵. Si bestiam trucidarent (raro ita fiebat) supplicio liberati erant, id est, accipiebant missionem: hæc vero vitæ gratia facta est solum captivis aut servis in leviori crimine deprehensis. *Paulus* de seipso, *ἡμεῖς οὐκ ἐχόμεθα ἐν ἐφ' ἑσέω*, 1. *Corinth.*⁶. Decertavit cum bestiis & evasit, sive quod vicerit bestiam, sive quod Deus impedivit bestiam, ne invaderet sanctum, *Cornelius a Lapide* & *Parvus*⁷, *Dilherrus*⁸, *Michaël Watsonus*⁹. Atqui lex Porcia vetabat Cives objicere bestiis, adeoque si Ephesi tale quid tentavissent, *Paulus* provocavisset ad jus civitatis Romanæ, quomodo fecit & evasit tunc cum debebat flagellis cædi, ut *supra*¹⁰. Et si tale quid evenisset Paulo, certe in malorum catalogo, 2. *Corinth.*¹¹ posuisset, ubi multo minores calamitates recenset. Rectius ergo dicitur cum *Beza*¹², *Spondano*¹³, *Jacobo Lydia*¹⁴, *Conrado Hornio*¹⁵, quod intelligantur homines feri ac maligni, veritatis divinæ hostes & persecutores crudeles, nec tales Ephesi defuerunt, teste *Lucâ in Actis*¹⁶. Cæterum qui damnati erant capitis, si vicissent feras congressu audaci, denuo producti & ad mutuas laniandas compulsi se invicem ferro conciderunt. *Nihil habent quo tegantur, ad ictum totis corporibus expositi, nunquam frustra mittunt manum, non galeâ, non scuto repellitur ferrum*, ait *Seneca*¹⁷. Hinc exponas illud *Suetonii* de Claudio¹⁸: *Bestiariis Meridianisque adeo delecta-*

[1] lib. 1. Onirocriticor. cap. 19.

[2] in libro Spectaculorum Epigr.

10. 11. 12. 13. 16. 18. 19. 22. [3]

lib. 11. de Beneficentiâ cap. 19.

[4] part. 2. Antiquitat. Roman.

num. 36. [5] in Iconibus Veteris

Romæ p. 158. [6] xv. 32. [7]

Commentariis ad b. l. [8] Tom. 1.

Disput. Philologicarum pag. 267.

[9] part. 1. Notationum ad Panci-

rollum pag. 24. [10] cap. 2. diff.

4. [11] xi. 23. [12] in Notis

pag. 293. [13] in Epitomâ Anna-

lium pag. 77. [14] in Agonisticis

sacris cap. 21. [15] in Compendio

Historiæ Ecclesiasticæ lib. 1. cap. 11.

num. 5. [16] cap. xix. 12. [17]

Epist. 7. [18] lib. v. cap. 34.

lectabatur, ut etiam prima luce ad spectaculum descendere-
ret, & meridie dimisso ad prandium Populo persederet.
Scilicet, matutinis horis decertabant bestiarum, meridia-
nis Gladiatores, & sæpe fuit, ut qui mane vicerat be-
stiam, quia vitæ gratia nulla erat, is meridie vel con-
cideretur a Gladiatoribus exercitatis, vel cæde promi-
sua absumeretur. *Martialis*¹:

In matutina nuper spectatus arenâ

Mucius, imposuit qui sua membra focis.

*Seneca*²: Mane leonibus & ursis homines, meridie specta-
toribus suis obijciuntur, interfectores inter se jubentur obijci
& victorem in aliam detinent cadem, exitus pugnantium
mors est, ferro & igne res geritur.

XI. Cadavera de arena efferebantur, aliquando ad
sepulturam. *Inscriptio Tergestina*: CONSTANTIUS. MU-
NERARIUS. GLADIATORIBUS. SUIS. PROPTER. FAVO-
REM. MUNERIS. MUNUS. SEPULCHRUM. DEDIT. DE-
CORATO. RETIARIO. QUI. PEREMIT, CÆRULEUM.
ET. PEREMPTUS. DECIDIT. AMBOS. EXTINXIT. RU-
DIS. UTROSQUE. PROTEGIT. ROGUS. *Gruterus*³. Sæpius
vero etiam ut in SPOLIARIUM abjicerentur. Ita
vocabant locum, quo noxiorum cadavera nuda & ex-
spoliata abjiciebant.

Orcinianâ qui feruntur in sponda,
de sepulturis ejusmodi insepultis dicit *Martialis*⁴, quam
nominis rationem leviori brachio excutiunt *Schrevelius*⁵,
*Cælius Rhodiginus*⁶, *Johannes Kirchmannus*⁷, *Berneggerus*⁸,
*Johan. Gerhardus Vossius*⁹, accuratius vero indagat
*Jacobus Nicolaus Loënsis*¹⁰. Et pergit:

Cum suprema fila venerint hora

Diesque tardus, sentiat canum litem.

Dilanietur a canibus, quæ est imprecatio. *Orcus gladi-
atorum*

(1) lib. x. Epigram. 25. (2) E-
pist. 7. (3) in Volumine pag. 319.
num. 4. (4) lib. x. Epigr. 5. (5)
in Notis ibidem pag. 344. (6) lib.
x. cap. 13. (7) lib. 11. de Funeri-
bus Romanorum cap. 9. (8) Dia-
tribis ad Augustum Suetonis cap.
35. lit. d. (9) in Lexico Etymolo-
gico pag. 446. (10) lib. 111. Mi-
scellan. cap. 3.

torum cadavera deducens, est apud *Tertullianum*¹, sensu eodem. De Spoliario est *Seneca* testimonium²: *Nunquid aliquem tam cupidum vita esse putas, ut jugulari in Spoliario quam in arenâ malit?* Et *Lampridii*³: *Gladiatoris cadaver trahatur, Gladiatoris cadaver in Spoliario ponatur.* Ejusmodi Spoliarium imprimis erat locus ille devexus & foetidus prope montem Aventinum in ripâ Tiberis, quem *Scalas Gemonias* vocat *Plinius*⁴. Eo cadavera noxiorum uncis attracta dejiciebant, canum escam, aut si furori hoc non satis esset, protracta inde in Tiberim devolvebant, *Suetonius*⁵, *Tacitus*⁶. De *scalis Gemoniis* quædam ex *Oliverio* annotat *Thysius*⁷, ubi inter alia hæc etiam leguntur: *Nocentes ad scalas Gemonias trahabantur unco, id est, impacto gutturi unco producebantur in harenam, ubi postea pendentium crura frangebantur & subiecto igne ardebant, quod genus supplicii tetigit Juvenalis:*

Qui stantes ardent, & fixo gutture fumant.

Hæc ibi. Verum de re ista occurrit nuspia, & *Juvenalis* dictum pertinet ad supplicii genus illud, quod describemus infra⁸:

XII. MEGALENSES ludi fiebant in honorem magnæ Matris Deorum Aprili mense per sex dies† ordine, postquam illam *Attalus Rex Pergami*, Romanis ita cupientibus a se dimiserat in Urbem advehendam, *Varro*⁹, & *Scaliger*¹⁰, *Johan. Gerh. Vossius*¹¹. Ludorum exempla habes apud *Livium*¹². *Populare sacrum* vocat *Martialis*¹³:

Et populare sacrum bis millia dena tulisset.

nam de ludis Megalensibus exponunt *Schrevelius*¹⁴, *Farnabius*¹⁵. Totâ Urbe in thesa circumferebatur imago

† *Herodotus* l. 2.

Bb

Di-

(1) in <i>Apologetico</i> .	(2) <i>Epist.</i>	lib. v. de LL. pag. 47.	(10) in
94.	(3) cap. 18. <i>Commodi</i> :		<i>Conjectaneis</i> ibidem pag. 74.
(4) lib. viii. cap. 40.	(5) lib.		in <i>Lexico Etymologico</i> pag. 315.
iii. cap. 53. 75. lib. ix. cap. 17.		(12) lib. xxix. & xxxiv.	(13)
(6) lib. v. <i>Histor.</i>	(7) <i>Notis va-</i>	lib. x. <i>Epigram.</i> 41.	(14) in <i>An-</i>
<i>riis ad Valerium Maximum</i> pag.		<i>notatis</i> pag. 568.	(15) in <i>Notis</i>
536.	(8) cap. viii. dist. 4.	(9)	pag. 317.

Divæ, præcedebant Matronæ fidibus ludentes, Magistratus & Cives sequebantur vestibus splendidis induti, domi vero convivii agitabantur. CEREALES fiebant mense Aprili per dies octo, in honorem Cereris: procedebant Urbe tota Matronæ solæ, & mœsto habitu, gestu, vultu, simulabant matrem quærentem filiam Proserpinam a Plutone latronum Principe raptam, sub noctem epulas adornabant, sed vinum non bibebant, & a maritis seorsum dormiebant.

XIII. FLORALES mense Maio fiebant in honorem Floræ Nymphæ, quæ hortis & floribus præerat, *Plinius*². Scorta noctu per Urbem vagabantur, nudo si vellent corpore, femoralibus vero induta, cum facibus accensis, tubicinio: & armis gladiatorii depugnantes, ut notat *Scholias* *vetus ad Juvenalem*². Testimonia sunt quoque alibi. *Statius*³:

*Hos inter fremitus, novosque luxas,
Spectandi levis effugit voluptas:
Stat sexus rudis insciusque ferri,
Et pugnas capit improbus viriles.*

*Suetonius*⁴: Venationes, gladiatoresque & noctibus ad lychnuchos, nec virorum modo pugnas, sed & sæminarum. *Martialis*⁵:

*Nosset jocosa dulce cum sacrum Flora,
Festosque lusus & licentiam vulgi,
Cur in theatrum Cato severe venisti,
An ideo tantum veneras, ut exires?*

Jocosam Floram vocat propter jocos & vulgi licentiam in ludis iis, quam cum ferre non posset Cato Censorius spectatæ gravitatis Senator, cum forte adesset, maluit abire quam oculis usurpare fœdos lusus. Hoc est quod exponit *Martialis*, narratque *Valerius Maximus*⁶. Rursum⁷:

*Qui Floralia vestit & stolatam
Permittit meretricibus pudorem.*

Arno-

(1) lib. xviii. cap. 29. (2) Epig. 3. (6) lib. ii. cap. 10. (7) Sat. 6. vers. 249. (3) lib. i. Sylv. 6. lib. i. Epigram. 36.
(4) lib. xii. cap. 4. (5) lib. i.

Arnobius ¹ : *Existimatur tractari honorifice Flora, si suis in ludis flagitiosus conspexerit res agi & migratum ab lupanaribus in theatra.* De Floralibus prolixè agit Ovidius ².

XIV. APOLLINARES mense Julio fiebant in honorem Apollinis, supplicabantque Matronæ pro felice successu armorum. Mactabantur bos auratis cornibus & capræ duæ, Latronæ vero insimul cædebatur bucula inaurata, Livius ³.

XV. CAPITOLINI fiebant in honorem Jovis Capitolini, quod ille Gallos Senonas depulisset, ne Capitolium Populi Romani arcem devastare possent, Livius ⁴. Ab illis diversi agones Capitolini, quos *peculiari commentario* illustravit Onuphrius Panvinus. Instituit eos Cæsar Domitianus, ut quinquennio elapso celebrarentur more Græcorum, qui Olympiades secundum ludos Olympios numerabant, Suetonius ⁵. Certabant tunc omne genus artificum, & cum primis Poëtæ recitabant, quas fecerant, fabulas, coronamque accipiebant, si placuissent. In eo agone Statius declamavit *Thebaidem* suam, multo labore conscriptam, rejectus vero palmam in medio positam reliquit aliis. Testatur Juvenalis ⁶ :

*Curritur ad vocem jucundam, & carmen amica
Thebaidos, letam fecit cum Statius urbem.*

*Promisitque diem, tantâ dulcedine captos
Afficit ille animos tantâque libidine vulgi
Auditur, sed cum fregit subsellia versu,
Esurit.*

Dicit Satyrice, *cum fregisse subsellia versu*, quoniam, ut Comici loquuntur, recitans non stetit, sed excidit, hoc est, non placuit. Nam quod Lubinus ⁷, ad Statii laudes accommodat, *cum tanto cum favore populi recitavisse, ut præ concursu auditorum scamna perfracta sint*, hoc, inquam, non exprimit verum sensum, & vero Statius ⁸ ipse conqueritur de sorte sinistra, quod pu-

Bb 2

bli-

(1) lib. vii. pag. 238. (2) lib. | xii. cap. 4. (6) Satyr. 7. (7)
v. Pastorum. (3) lib. xxv. Hi- | Commentario b. l. pag. 320. (8)
stor. (4) lib. v. Histor. (5) lib. | lib. v. Sylvar. carm. 3.

blico suffragio caruerit. Qui vicerant Poëtæ, laurea coronabantur, estque hæc prima origo Poëtarum laureatorum, uti conjicit *Josephus Scaliger*¹.

XVI. CONSUALES fiebant mense Septembri per dies novem in honorem Neptuni, quem *Consuum* vocabant, id est, *Deum consiliorum*. Nam hic est una cum Apolline Deorum clarissimus, quos Phrygum, religione celebratos in Italiam secum adduxit *Aeneas*, & Apollo quidem erat præses armorum: Neptunus consiliorum, & huic quidem Ara subterranea in Ciroo maximo erat consecrata.

XVII. COMPITALICII fiebant mense Decembri post Saturnalia finita, in honorem Geniorum per vias & vias publicas tutelarum. Liba dabantur illis pro sacrificio & convivia agitabant servi cum heris rusticis mixti, erantque velut accessio Saturnalium ex instituto Regis Servii Tulli. Nam servi a laboribus vacantes gaudebant summâ libertate, *Dionysius Halicarnass.*².

XVIII. SECULARES fiebant post exactos centum annos, magnis sumptibus, *Angelus Politianus*³, *Carolus Sigonius*⁴, *Bartholomæus Marlianus*⁵, *Elias Vinetus Santo*⁶, *Jacobus Strada*⁷. In honorem Plutonis & Proserpinæ edebantur, primusque instituit Valerius Publicola, cum murus & porta de coelo tacta, & insecta pestis non levem terrorem incussissent Populo, atque verebatur ille ne ob Reges pulsos Deorum iram forte commovissent. Tribus diebus sacra fiebant in ripâ Tiberis, totidemque noctibus ordine choreis & carminibus in campo Martio perstrepebant: carmina Viri Docti componebant in hunc usum nova, & sunt talia apud *Catullum*⁸, *Horatium*⁹. Rogabantur Apollo & Diana, ut civitatis bonum procurare vellent: in Capitolio Matronæ supplicabant: per delubra omnia Diis omnibus

vi-

(1) in *Lecttionibus Ausonianis lib. 2. cap. 10.* (2) *lib. 14.* (3) *Miscellaneis cap. 58.* (4) *lib. 111. Emendationum pag. 153.* (5) in *Annalibus Consulium pag. 16.* (6) *Notatis ad Censorinum de die Natali lit. B.* (7) in *Epitome Thesauri Antiquitatum pag. 60.* (8) *Epigr. 35.* (9) *lib. Carm. 21. lib. 14. Carm. 6. lib. 5. Carm. ult.*

victimas festas offerebant : cum primis in subterraneâ arâ Diis Manibus immolabant duos boves furvos & juvenecam unam. Eos paulatim abolitos restituit Augustus Cæsar, *Suetonius*¹. Principes secuti retinuerunt & Domitiani quidem Nummus, ubi pingitur ille sacra Secularia faciens, est apud *Antonium Augustinum*². Cum primis de Septimii Severi ludis Secularibus testatur *Herodianus*³, estque Nummus de re istâ apud *Antonium Augustinum*⁴. Demum & Philippus Imperator celebravit ludos Seculares, qui probant, eum non fuisse Christianum, *Eutropius*⁵, secus quam *Eusebio*⁶, & *Flavio Blondo*⁷, visum est, adversus quos notavimus quædam *Auctariis ad Pappum*⁸, atque adde *Christoforum Adamum Rupertum*⁹. Si enim Christianus erat, unde illud pro Deorum & Dæmonum cultu publicum testimonium ? Nummi Philippici * pro ludis Secularibus videantur apud

*Antonium Augustinum*¹⁰. Demum Constantinus Magnus lege latâ abrogavit, ut diximus *ibidem*¹¹. Magni hujus Imperatoris profectum in verâ religione commendat La-

Bb 3

ctan-

* Quorum unum huc adduximus ex J. Gutherio l. 1. de Jure Pontif. c. 12.

(1) <i>lib. II. c. 31.</i>	(2) <i>Tab. 32.</i>	(8) <i>pag. 68. & 120.</i>	(9) <i>in Observationibus Historicis pag. 396.</i>
<i>num. 3. 8.</i>	(3) <i>lib. XII.</i>	(4) <i>Tab. 35. n. 9. 13.</i>	(5) <i>lib. IX. Histor.</i>
(6) <i>lib. VI. Histor. cap. 25.</i>	(7) <i>lib. II. de Roma triumphante fol. 42.</i>	(10) <i>Tab. 58. num. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 15. 18. 23. 24.</i>	(11) <i>pag. 70.</i>

Etantius¹ : *Primus tu Romanorum Principum repudiatis erroribus, majestatem Dei singularis ac veri & cognovisti & honorasti.* De patriâ ejus assignandâ errant Pomponius Latens, Camdenus, Baronius, qui in Britannia natum asserunt. Hos multis refellit Justus Lipsius². Attamen Baronius³, pro evincendâ Britannia adfert verba Panegyristæ Gallicani⁴ : *Liberavit pater tuus Britannias servitute, tu etiam nobiles illic oriendo fecisti.* Annotat Livineius⁵ : *Locus lubricus, & qui Baranum in errorem induxit. Patriam Constantini fuisse Tharsum, Julius Firmicus scribit lib. 11. Mathes. cap. 4. Tharsum Cilissam Geographi passim, Bithynam Stephanus commemorat, quam Firmicus (opinor) senserit. At Panegyrista ortus in Britannis. Mane & interpretamentum cape ex his incerti in Constantinum, quem Eumenium putamus : O fortunata & nunc omnibus beator terris Britannia, quæ Constantinum Cæsarem prima vidisti. Et nota sis mihi additamentum, Cæsarem. Scilicet alter natalis, & quasi quadam recreatio est, Cæsarem adscisci.* Hæc Livineius. De negotio isto egimus in Auctariis sapius allegatis⁶. Breviter : Dacus erat Cæsar, & natus in urbe Naïssô, non vero Tharsî Bithynorum, multo minùs in Britannia. Panegyristæ verba Livinejus recte exponit.

XIX. VOTIVI fiebant ex condicto Principum vel Consulum ad bella abeuntium, vovebantque Jovi & Apollini, aut quemcunque Deorum expeditioni suæ faventem esse volebant, quod post feliciter confectum bellum & devictos hostes Ludos solennes impensis magnis edere vellent. *Inscriptio Romana* : TI. CLAUDIUS. TI. F. NERO. PONTIFEX. COS. ITERUM. IMP. ITERUM, LUDOS. VOTIVOS. PRO. REDITU. IMP. CÆSARIS. DIVI. F. AUGUSTI. PONTIFICIS. MAXIMI. JOVI. OPTIMO. MAXIMO. PECIT. EX. S. C. Gruterus⁷. Ipsique ludi vocaban-

(1) lib. 1. Institut. Divinar. cap. 1. (2) lib. 14. de Magnitud. Romæ cap. 11. & notis ibid. pag. 220. (3) Tom. 3. Annal. Ecclesiast. pag. 6. (4) Panegyri. 5. cap. 4. ad Panegyricos pag. 331. (5) Notis pag. 124. (6) in Vol. pag. 11. num 1. (7)

bantur *Ludi Magni*, ut testatur *Livius*¹, ubi *Fabius Maximus Dictator* pro felici successu belli Punici secundi vovet *Ludos Magnos* extraordinarios in honorem *Jovis Deorum principis*, & *Sacrificia trecentorum boum*. *Exempla* alia sunt apud eundem *Livium*², & de *Cornelio Syllâ* apud *Vellejum*³. De *Augusto Cæsare*, qui post devictum *Antonium* *Ludos quinquennales* condidit, referunt *Suetonius*⁴, *Tacitus*⁵, *Dion Cassius*⁶. Eratque agon ille *Aëtiacus* mere *Olympius*, quem illustrem fecit *Augustus* decimis ex hostium prædâ *Apolini* consecratis, ut *Strabo*⁷ narrat. Confer *Josephum Scaligerum*⁸, *Berneggerum*⁹, *Calvisium*¹⁰, *Petavium*¹¹. *Antonius* Imperator vota decennalia pro *Reipublicæ salute* suscipiens, velato capite, pingitur apud *Antonium Augustinum*¹². Quare sit *velato capite*, diximus *supra*¹³. De *Gallieno Cæsare*, qui decennales *Ludos* *μὲν νίκης φαντασίας* egit, vide *Trebellium Pollionem*¹⁴, nam quod ibi *Cælius Rhodiginus* emendare vult, *encania celebravit*¹⁵, hoc merito refellit *Marcellus Donatus*¹⁶, & vulgarem lectionem *decennia celebravit*, retinendam contendit, quomodo etiam *Baptista Egnatius*, *Casaubonus*, *Salmasius*, *Gruterus*, *Schrevelius*, *Boxhornius*, editores *Historia Augusta* consensu magno excuderunt, ac sequuntur *Julius Bulergerus*¹⁷, *Johannes Cluverius*¹⁸. Plurima vide apud *Johan. Philip. Thomsinum*¹⁹.

(1) *lib. xxi. Histor.* (2) *lib. xxvii. 30. 39. Histor.* (3) *lib. ii. Histor.* (4) *lib. ii. cap. 19.* (5) *lib. xvi. Annal.* (6) *lib. lxi. & liv.* (7) *lib. vii.* (8) *lib. v. de Emendat. Temporum pag. 137.* (9) *Diatribis ad Suetonii Augustum pag. 86.* (10) *in Isagogâ Chronologicâ cap. 45.* (11) *in Rationario temporum part. 2. lib. lxi. cap. 15.*

(12) *Tab. 42. num. 9.* (13) *lib. i. cap. xii. num. 18.* (14) *in Vita ejus cap. 7.* (15) *lib. xxi. Antiq. Lest. cap. 14.* (16) *Elucidationibus ad Trebellium Pollionem p. 993.* (17) *lib. lxi. de Imperatore Romano cap. 1.* (18) *in Epitome Historiæ universalis pag. 332.* (19) *de Donariis & Tabellis votivis.*

CAP. VII.

De Judiciis publicis.

I. **S**CRIBIT Cicero ¹ : *Omnia judicia aut distrahendarum controversarum, aut puniendorum malefactorum causa reperta sunt. Illa vocamus judicia privata, hæc publica.* PRIVATA judicia ampla nimis & diffusa, breviter commemorari non possunt, adeoque legantur apud *Carolus Sigonius* libris prolixis de *Judiciis Romanis*, *Flavius Blondus* Foroliviensem ², *Masenius* ³, *Iustum Lipsium* ⁴, & *Brissonium* ⁵. PUBLICA sunt de criminibus illis, in quæ supplicium irrogabatur. Suppliciorum quædam summa erant, quædam mediocria, quædam vero minima. Summa erant crux, vivicomburium, decollatio : mediocria erant damnatio ad metalla, decertatio cum bestiis & gladiatoribus : minima erant relegatio, opus publicum, vincula, *Paulus* ⁶.

II. Qui de capite vitæque damnatorum pronuntiabant, illi jurabant, se nihil odio privato dare, ut refert *Seneca* ⁷. Et postquam sententia de irrogando supplicio ultimo recitata erat, illico ad exsequenda jussu vocabantur Lictores, qui facinorosum vinculis arctioribus constringerent. Nudabant illi facinorosum, virgas & secures expediebant : & horrendum carmen, quod vocabant, erat irrevocabilis de subeundâ morte sententia : *I licitor, deliga ad palum & morte affice.* Vel sic : *I licitor, colliga manus, caput obnubito, infelice arbore suspendito*, *Livius* ⁸. Caput obnubere illi, qui certo mortis supplicio debebat affici, solebant quoque populi in Oriente. De Hamane in aulâ Persica damnato legitur : *Faciem Hamanis operuerunt satellites*, *Esther* ⁹, & con-

(1) pro Caciund. (2) lib. 1v. de Româ triumphante fol. 77. (3) in Antiquitatibus Romanis cap. 30. 31. (4) in Satyrâ Menipped. (5) de solemnibus Formulâ Populi

Romani lib. 2. 3. 5. 6. 7. (6) in libro v. Sententiarum cap. 17. (7) lib. 11. Controvers. (8) lib. 1. Hiflor. (9) VII. 9.

confer *Johan. Drusium*¹. De eodem facto *Raderus* monet : *Aman jussu Ochi seu Assueri velatus in crucem & patibulum ivit*², (Nimirum de Ocho exponit ille, quem nos putamus Xerxem fuisse cum *Josepho Scaligero*³, *Tremellio* & *Grotio*⁴, *Drusio*⁵.) Alia exempla sunt alibi. De Philotâ Macedonum Principe : *Nec plura locutum capite velato in regiam adducunt*, *Curtius*⁶, videlicet damnatus erat capitis, itaque⁷ dicitur, *cum obligantur oculi*. Inter cruciatus scilicet. Indidem est, quod Jesu Nazareno milites operuerunt faciem, *Marci*⁸.

III. Cum ducebantur ad supplicium, in collo gerebant nolan apprimere tinnulam. *Plautus*⁹ : *Extra portam Meciam currendum est prius, lunios inde accersam duos cum tintinnabulis, eadem duo greges virgarum ulmearum inde addegero*. Intelligit Carnifices, quorum extra portam illam, domus, ad solennem supplicii locum. Hoc ideo, ne occurrerent forte Carnifici honoratiores cives, atque polluerentur, ut notant *Turnebus*¹⁰, *Petrus Faber*¹¹. Cæterum patet, quod in eos, qui fortunæ humilioris erant, palam animadverteretur a Carnifice: illi vero, qui exultationis alicujus erant, ut aliquod in morte solatium haberent, & ne supplicii irrogatio cognatorum animos ad ultionem meditandam fortius incenderet, in carcere per Liçtores puniebantur supplicio decreto, securi vel reste. Docet *Seneca*¹², & de hostium Ducibus triumphatis sæpe legitur, in carcere necatos esse. Ita *Priscus* in carcerem ductus & ibidem interfectus est, *Tacitus*¹³, & porro apud eundem¹⁴. *Paconianus* in carcere strangulatus est. De Catilinæ conjuratis in carcere necatis, agit *Salustius*¹⁵. Eodem pertinet, quod *Johannes Baptista* in carcere decollatur, *Matth.*¹⁶.

Bb 5 Con-

(1) *lib. XII. Observat. cap. 18.*
(2) *Commentar. ad lib. IV. Curtii pag. 201.* (3) *in Animadversionibus Eusebianis pag. 28.* (4) *Notis ad cap. 1. Esßberæ.* (5) *Commentario ibid. pag. 48.* (6) *lib. VI. cap. 15.* (7) *cap. 2.* (8) *XIV.*

65. (9) *in Pseudolo Act. 1. sc. 3.*
(10) *lib. XXIII. Adversarior. cap. 11.* (11) *lib. II. Semestrium cap. 8.*
(12) *lib. IX. Declamat. 2.* (13) *lib. III. Annal.* (14) *lib. V.* (15) *in Catilinariâ.* (16) *XIV. 10.*

Confer quæ observant *Marcus Vertranus Maurus*¹,
*Petrus Faber*².

IV. De CRUCE agemus peculiari Diatribâ, sequenti capite. VIVICOMBURIUM exquisiti doloris supplicium erat, quo sacrilegos puniebant & incendiarios, deinde Christianos etiam, quia his impeggerant maligni crimen, quod incendiarii & generis humani hostes essent. Nec tamen eis simplice Vivicomburio perire licuit. Nero Cæsar alligavit axibus cerâ & pice oblitos, hique noctu ardebant, & nocturni luminis usum præbebant *Tacitus*³, & ex eo *Sulpicius Severus*⁴. De supplicio isto *Juvenalis*⁵:

————— *Tadâ lucebis in illâ*

Quâ stantes ardent, qui fixo gutture fumant.

Vivi ardebant & spectatoribus allucebant, erantque fixa eis guttura, ne se incurvarent. Rursum *Juvenalis*⁶:

Ausi quod liceat tunicâ punire molestâ.

Tunicam molestam appellant quoque *Seneca*⁷, *Martialis*⁸. *Tunicam incendialem* vocat *Tertullianus*⁹, ubi vide *Jacobum Gothofredum*¹⁰. Erat indusium pice & cerâ intertextum, quo vestiebantur fontes, ac tædâ, stupâ, papyro circumdati accendebantur, ut veluti candela deflagrarent. De quâ re in *Auctariis ad Pappum*¹¹ scriptissimus, & confer *Petrum Crinitum*¹², *Johan. Gerb. Vassium*¹³, *Justum Lipsium*¹⁴. *Lucretius*¹⁵:

Carcere & horribilis de saxo jactu deorsum,

Verbera, carnifices, robur, pix, lamina, tædæ.

Ubi *pix* est illud, de quo nunc agimus, supplicium, teste *Cælio Rhodigino*¹⁶. Quamquam aliter *Lambinus*¹⁷: *Pice fervente infusâ olim quorundam maleficorum hominum corpora urebantur. Plantus in Captivis Act. 111. sc. 4.*

Atra

(1) in *Annotatis ad Tacitum* pag. 79. (2) *lib. 11 Semestrium* cap. 7. (3) *lib. xv. Annal.* (4) *lib. 11. Histor. sacræ* cap. 41. (5) *Sat. 1.* (6) *Sat. 8.* (7) *Epist. 14.* (8) *lib. x. Epig. 24.* (9) *lib. 1. ad Nationes* cap. 18. (10) in *Notis* pag. 140. (11) *pag. 95.* (12) *lib. 1. de Honestâ Disciplinâ* cap. 13. (13) in *Lexico Etymologico* pag. 536. (14) *Notis ad lib. xv. Annal. num. 86.* (15) *lib. 111. de Nat. ver.* (16) *lib. x. cap. 5. Lect. antiq.* (17) in *Notis* pag. 405.

Atra pax te agitet apud carnificem ac tuo capiti illuceat. Sic etiam *Obertus Gifaninus*¹, *Jaban. Brodeus*². Verum prior sensus est melior.

V. DECOLLATIO fiebat olim securi, non habitâ ratione dignitatis, quæ forte aliqua in reo erat. Juvenalis³:

———— Et legem prima securis.

Nimirum, quod vetustissimum omnium esset non apud Romanos tantum, sed etiam Gentes alias, unde pro suppliciis omnibus positum esse reperitur, *Matth.* 4, *Roman.*⁴ Imo & honestissimum, καλίστην τιμωρίαν ἰδὲν εἶναι, ait *Xenophon*⁵, & non dissimilia habet *Ammianus Marcellinus*⁶. Post Augusti tempora gladius usurpari cæpit, quando reus erat conditionis melioris, unde *Balsianus Cæsar* valde increpuit illos, qui *Papinianum* securi decollavissent, quod gladio factum oportuerat, teste *Spartiano*⁷, & confer *Lipsum*⁸. Scribit *Florus*⁹: *Legatos quippe nostros, ob ea quæ deliquerant, jure agentes, nec gladio quidem sed ut victimas securi percussit.* De *Liburnorum* moribus dictum est, qui soliti gladio punire fontes, victimas securi percutere: & omnino ad *Romanorum* consuetudinem referri non debet, qui tempore eo, de quo *Florus* agit, citra discrimen fontes decollabant securi. Quæ enim hic monet *Freinsheimius*¹⁰, vera equidem sunt, attamen proposito minus congrua sunt. *Lucanus*¹¹:

Tunc nervos venasque secat, nodosaque frangit

Offa diu, nondum artis erat caput ense rotare.

Caput ense rotare dicit, id est, amputare, quomodo cervicem mucrone rotare, dicit *Claudianus*¹². *Europæi* non uno modo. Gladio utuntur *Germani*, *Poloni*, *Galli*, *Hispani* indifferenter: *Suedi* & *Angli* etiam securi.

VI. De saxo præcipites agebantur facinorosi, & pœnam illam

(1) in Indice Lucretiano pag. 395. (2) lib. II. Miscellaneor. cap. 10. (3) Sat. 18. (4) xxvi. 23. (5) xiii. 4. (6) lib. II. Cyropæd. (7) lib. xxx. (8) in Pharsal. (9) Notatis ad Tacitum lib. xv. Annalium num. 133. (10) lib. II. cap. 5. (11) in Notis pag. 125. (12) lib. viii. de Bello Gildonico.

illam fanciebant *leges XII Tabb.* in eos, qui falsum testimonium dicebant, ut allegat *Gellius*¹. Cum primis proditores, & qui ambitus crimine damnati erant, ita puniebant, uti factum est cum Manlio Capitolino, *Livius*², cum Spurio Cassio, *Dionysius Halicarnass.*³, cum Sexto Licinio, *Plutarchus*⁴, & cum transfugis, *Livius*⁵. Sic Amasias Rex præcipites dejecit Edomitas a saxis, *2. Chronic.*⁶. *Lucretius* verbis supra prolatis⁷:

— Horribilis de saxo jactu deersum.

Horatius⁸:

— — — — — Audet
Dejicere è saxo cives. — — —

Saxofalios vocat *Plautus*⁹, & adde *Marcum Vertranum*¹⁰.

VII. Parricidas insuebant culeo & aquis demersos suffocabant. Cicero¹¹: *Majores nostri cum intelligerent, nihil esse tam sanctum, quod non aliquando violaret audacia, supplicium in Parricidas singulare excogitaverunt, ut quos natura ipsa retinere in officio non potuisset, ii magnitudine pœna summoventur. Insui voluerunt in culeum vivos atque ita in flumen dejici.* *Juvenalis*¹²:

Cujus supplicio non debuit una parari

Simia, nec serpens unus, nec culeus unus,

Et porro¹³:

Et deducendum corio bovis in mare, cum quo

Clauditur adversis innoxia simia fati.

Corium bovis est, quod in verbis proximis fuerat culeus. Et bestię illæ omnes, gallus, canis, simia, serpens compingebantur una cum facinoroso. Adde *Suetonium*¹⁴, & confer *Baronium*¹⁵, *Hieronimum Magium*¹⁶. Præterea sunt exempla eorum, quos in aliis criminibus deprehensos merferunt aquis pro supplicio. *Livius de Tur-*

no

[1] lib. xx. cap. 1. [2] lib. vi.
[3] lib. viii. [4] in Mario.
[5] lib. xxxiv. [6] xxv. 12.
[7] lib. iiii. [8] lib. i. Sat. 6.
[9] in Trinummo *Aff.* 2. § 1.
[10] *Notis ad Tacitum* pag. 50.

[11] *Oratione pro Sexto Roscio Amerino.* [12] *Sat.* 8. [13] *Sat.* 13. [14] lib. ii. cap. 33. [15] *Notatis ad Martyrologium* p. 149.
[16] lib. iv. *Miscellan.* cap. 8.

no Herdonio¹: *Ut indictâ causâ, novo genere lethi dejectus ad caput aqua Ferentina crate superne injectâ, saxisque coniectis mergeretur.* Suetonius²: *Padagogum ministrosque Caji filii per occasionem valetudinis mortisque ejus, superbe avaræque in provinciâ grassantes, oneratis gravi pondere cervicibus precipitavit in flumen.* Hoc quidem secundum leges Provinciarum illarum, ubi peccaverant, ut in loco poenas darent, fieri permisit Augustus. Nam Romanis quidem novum lethi genus erat, ut *Livius* supra dicebat, Græcis notissimum. *Diodorus Siculus*³: *στὴν δὲ αἰῶνος ὡς ἱεροσύλας καππώνιοι.* De Phocensibus loquitur, quos Philippus Macedo devictos & prælii captos velut sacrilegos Delphici templi expilatores, demersit in aquis. Adde *Polybium*⁴, *Athenaum*⁵. Non tamen omnes eodem modo. *Κατὰ πινυσιὸν* è Syrorum usu describit Christus Matth.⁶: *Præstiterit ei ut suspendatur mola asinaria in collo ejus, ac demergatur in profundo maris.* Annotat Hieronymus: *Secundum ritum provincia loquitur Christus, quo majorum criminum ista apud veteres Judæos pœna fuit, ut in profundum alligato saxo demergerentur.* Erroneum omnino est, quod de veteribus Judæis asserit, nam in horum lege & rebus gestis nulla τὴν κατὰ πινυσιὸν mentio est. Quanquam reclamet *Philippus Caroli*⁷. Dicemus quædam *infra*⁸. De Syris verum est, qui hoc modo in sacrilegos animadvertebant, quemadmodum Græci & Romani. *Scholias*⁹: *ὅταν γὰρ καππώνιον πίνος βάρῃ δὲ τῶν τετραγύλων.* Et Christus ita describit, ut conveniat exacte cum illo supplicio, quod Cæsar permisit irrogari ministris Caji prædonibus. Porro de meretricibus & meretricariis in mare abjiciendis, vide *Suetonium*¹⁰.

VIII. Vetus supplicium fuit, *sectio in partes*. De quo leges XII. Tabb. *Tertiis nundinis partes secanto.* Nimirum

[1] *lib. 1. Histor.* [2] *lib. 11.* [3] *lib. 11.* [4] *lib. 11.* [5] *lib. 1. & 14.* [6] *xviii.* [7] *lib. 14. cap. 16.* [8] *cap. seq. dist. 2.* [9] *ad Aristophanis Equites.* [10] *lib. 14. cap. 16.*

6. [7] *Animadversus ad Curtium*

rum decoctores perversi, qui non dissolvebant æs alienum. Atqui nunquam hanc pœnam adversus malæ fidei debitores usurpatam fuisse, multis cum rationibus, tum authorum testimoniis confirmant *Salmasius*¹, *Desiderius Heraldus*². Sunt tamen exempla alia. Boëlius Syllæ jussu in frustra lacerabatur, *Florus*³, *Lucanus*⁴. Caligula multos honesti ordinis medios serra dissecuit, *Suetonius*⁵. Medios accipe longitudinis & staturæ. Expresse *Dion Cassius* de rebellantibus in Africa Judæis sub Trajano: πᾶσις ὃς ἂν μέγας ὦν καὶ ὑψηλὸς ἀνέκειτο. Inter varia supplicia, quibus David punivit Ammonitas ob violatos Legatos, recensetur, quod multos ferris disciderit, 2. *Samuel*.⁶ De Hafaële Rege Syrorum prædicit Elisa: *prægnantes in frustra concides*, 2. *Reg.*⁷. Menahem Tyrannus in proprios cives sævit, & in Thirsa prægnantes dissecuit, 2. *Reg.*⁸. Agag in frustra conciditur, 1. *Samuel*.⁹

IX. Damnabantur ad metalla fodienda abigatores, incendiarii, plagiarii, ut vitæ gratia eis fieret, utque ærarii reditus augerent laboribus ærumnosis, de qua re dictum est *supra*¹⁰.

X. De pugna adversus bestias & gladiatorii cadibus, diximus *supra*¹¹. Supplicium hoc deinde Christianis irrogatum fuit. Hinc Tertullianus¹²: *Si Nilus non adscenderet in arva, si cælum staret, si terra moveretur, si fames, si lues, statim: Christianos ad leones.* Et *Paranesis ad castitatem*¹³, refert quotidianas voces: *Christiani ad bestias.* Nimirum, uti crux; ita bestiæ destinabantur illis veluti vilioribus. Similia habent *Arnobius*¹⁴, & confer *Desiderium Heraldum*¹⁵, *Baronium*¹⁶.

XI. RELEGATIO erat, cum Civis Romanus intra

(1) *de Modo Usurarum* pag. 821.

(2) *Observationibus ad Jus Atticum & Romanum* lib. 1v. cap. 4.

(3) lib. 111. cap. 21. (4) lib. 11.

vers. 119. (5) lib. 1v. c. 27. (6)

211. 31. (7) v111. 12. (8) xv.

16. (9) xv. 33. (10) cap. v. dist.

2. (11) cap. vi. dist. 10. (12) in

Apologet. cap. 40. (13) cap. 11.

(14) lib. 1. adversus Gentes pag. 14.

(15) *Animadversionibus* ibid. pag.

27. (16) *Notatis ad Martyrologium* pag. 44.

tra certum diem juberetur excedere finibus Italiae. Et tunc ei formulâ solenni *interdicebatur aquâ & igni*. Quia enim Civi Romano haut poterat vita jure eripi, adeoque infelix carmen non poterat aduersus eum proclamari, neque tamen delicta impune abire debebant, hoc temperamentum exercendæ justitiæ inventum est, ut illis, post causam in Comitibus centuriatis discussam, igni & aquâ interdiceretur. Nimirum subsidiis iis, quibus vitæ humanæ conversatio continetur, destituti in terras peregrinas emigrare cogeantur, ita factum est, ut civitatem Romanam amitterent, & a sicariis, si non pro pretio, saltim impune occiderentur.

XII. Damnatio ad opera publica erat, cum ergastulis & pistrinis conclusi laboribus servilibus premebantur, aut ad viarum munitiones adigebantur. Et hi equidem stigmatis notabantur, ut referunt *Seneca*¹, *Suetonius*². Scilicet, erant servi publici & perpetui, morisque fuit, servos notis illis impressis insignire, ut monet *Petrus Faber*³, & nos dicemus *infra*⁴. In pistrinis frumenta commolebantur, molas vero circumagebant iumenta oculis corio obductis, vel servi facinorosi, quorum oculos effodiebant supplicii loco. *Sulpicius Severus*⁵: *Tum illi effossis oculis compedibus in carcerem conjecerunt*. De *Simone* loquitur, & historia exstat *Judic.*⁶ Factum ideo ne vertigo illos occuparet ac laborem impediret. *Apulejus*⁷: *Mola, qua proxima videbatur, martinus adstitit, & illico velatâ facie propellor ad incurva spacia flexuosi canalis, ut in orbe termini circumfluentis reciproco gressu, mea recalcans vestigia, vagarer incerto errore*. Rei ejusdem testimonium est apud *Herodotum*⁸.

XIII. Vincula sustinebant, qui in carceribus conclusi erant. *Custodias* vocant *Tacitus*⁹, *Suetonius*¹⁰. Militaris custodiæ ratio hæc erat, ut miles & vinctus eodem

(1) lib. 111. de Ira cap. 3. (2) *Milestar.* (3) in *Melpomene.* (4) lib. 111. *Annal.* (5) lib. 111. cap. 61. lib. 11. cap. 27. lib. 11. cap. 31. lib. 211. cap. 14. (6) *lib. 111. Annal.* (7) lib. 111. cap. 61. lib. 11. cap. 27. lib. 11. cap. 31. lib. 211. cap. 14. (8) lib. 111. *Annal.* (9) lib. 111. cap. 61. lib. 11. cap. 27. lib. 11. cap. 31. lib. 211. cap. 14. (10) lib. 111. cap. 61. lib. 11. cap. 27. lib. 11. cap. 31. lib. 211. cap. 14.

dem vinculo innexi, miles quidem in sinistrâ manu vinculum haberet, vinctus facinorosus in dexterâ, adeoque alter alterum penes se traheret semper. Locus est *Aëtior.*¹ τῷ ᾧ Παύλῳ ἐπετρέψθη μένειν καθ' ἑαυτὸν, σὺν τῷ φυλάσσοντι αὐτὸν στρατιώτῃ. Hic miles est ille, qui advinctam in sinistro brachio catenam gestabat, custodiæ ejus præfectus. Seneca²: *Eadem catena custodiam & militem copulat.* Et³: *Alligatique etiam sunt qui alligaverunt, nisi tu forte leviozem in sinistrâ catenam putas.* De hac re notavimus quædam *Auctariis ad Pappum*⁴, & confer *Johannem Drusium*⁵, *Josephum Scaligerum*⁶, ubi est: ..

Vinctorum dominus, sociusque in parte catena.

Ad præsentem rem pertinet. Sæpe duo milites uni reo dati sunt, majori custodiæ. Exemplum est *Aëtior.*⁷, & prolixè *Justus Lipsius*⁸.

XIV. Delictum, ob quod aliquis meruerat vitâ mulctari, vel proclamabatur a Præcone tunc, cum facinorosus per vicos trahebatur ad supplicium, vel lignæ tabulæ albæ inscriptum nigris literis appendebatur ad caput ejus, qui in cruce languebat. λόγισμα vocat *Hesychius*, & confer quæ dicemus *infra*⁹. Exemplum refert *Lampridius*¹⁰: *Taurinius malarum causarum patronus in foro ad stipitem ligatur, & fumo apposto necatur, Præcone dicente: Fumo punitur, qui vendidit sumum.* Alia adferunt *Jacobus Cujacius*¹¹, *Jacobus Pontanus*¹². De tabulâ appensâ est *Lucæ*¹³, *Johan.*¹⁴. Sed & damnatus tabulam inscriptam eque collo suspensam præferebat sæpe tunc cum traducebatur, id est, ostentui causâ per urbem educebatur ad locum supplicii. *Dion Cassius*¹⁵: *Δὲ π τ ἀρχαῖς μέσης μὲ γερμαμάτων πλὴ αἰτίαν τῆς θανάτωσος αὐτῶ δὲ δὴλύνων Διὰ γὰρ αὐτῶ, καὶ μὲ ταῦτ ἀναστρεφόμενοι.* *Martialis*¹⁶:

(1) xxviii. 16. (2) *Epist.* 4. (3) *de Tranquillitate animi cap.* 10. (4) *pag.* 12. (5) *Præteritis ad Novum Testam. lib.* v. *pag.* 319. (6) *Annotatis ad Manilium lib.* v. *pag.* 418. (7) xi. 1. 6. (8) *Notis ad Tacitum lib.* i. 11. *Annal. num.* 41.

(9) *seq. cap. dist.* 12. (10) *in Vind Alexandri Severi cap.* 36. (11) *lib.* xiii. *Observationum cap.* 3. (12) *in Atticis Bellariis pag.* 432. (13) xxiii. 38. (14) xix. 19. (15) *lib.* lrv. (16) *libro Spectaculorum epigr.* 4.

Traducta est titulis. ———

Sic enim locum pravâ lectione,

Traducta est Gegulis, ———

deturpatum, emendant *Lipsius*¹, *Farnabius*², *Ramiresius*³. Cæterum *Petrus Scriverius* legit: *Tradita Getulis*, & annotat⁴: *traditi sunt delatores Getulis, leonum rectoribus, ut eos leonibus objicerent, quod non vacaret toties repetitis ludis adesse, in exilium pulsi urbem deseruerunt.* Non male, & adde quæ de re ipsa monent *Jacobus Cujacius*⁵, *Petrus Faber*⁶. *Titulum* vocat quoque *Suetonius*⁷, ubi servi furis supplicium describit.

C A P. VIII.

De Cruce adversus Baronium ejusque abbreviatorem Spondanum Diatriba peculiaris.

I. **A**MICE lector, non sunt anni ita multi, cum verfabar in diligenti lectione *Annalium Baronii*, & vero inter legendum forte animadversiones aliquæ sub manibus nascebantur, eas deinde ad *Epitomen Spondani* applicare malebam, ne perirent, & excerpta multa in *Auctariis ad Pappum* nuper editis vulgavi, reliqua domi in schedis reservo meliori occasione. Quæ nunc de CRUCE prolixius aliquanto commentabimur, indidem sunt. *Spondani* verba sunt ista: *Apud Judæos homicidarum pœnam fuisse crucem, tradit Philo libro de Legibus specialibus. Sed divina quadam dispensatione factum est, ut supplicium, quod Barabba duplici ex causa debebatur, tum ut latroni, tum ut homicida, converteretur in Christum, cujus nulla esset mortis causa, ut Dei Filius pro redemptione generis humani Crucem subiret, quæ tam apud Judæos quam etiam Gentiles insigne salutis esset. Hactenus ille in Epitome Annalium*⁸.

C c

II. Quod

(1) *Notis ad lib. 11. de Cruce* | VII. Observation, cap. 7. (6)
 cap. 11. (2) *in Notis pag. 4.* | lib. 11. Semestrium cap. 8. (7) lib.
in Notis ad b. l. pag. 8. | 14. cap. 32. & lib. XII. cap. 10.
animadvers. ad b. l. pag. 7. (5) lib. | (8) pag. 32. num. 29.

II. Quod dicit, *Crucem apud Judæos fuisse pœnam homicidarum*, sub examen vocabimus. Negant enim *Josephus Scaliger*¹, *Casambonus*², *Petrus Faber*³, *Drusius*⁴, *Johannes Gerhards*⁵, *Georgius Calixtus*⁶, *Hugo Grotius*⁷, *Baldwinus Walens*⁸. Constat, quod tam lex Moſis, quam ex ea derivata judicia, prout a *Thalmadiſtis* deſcribuntur, ſolum quatuor ſupplicia enumerent in Populo Judaico uſitata, *Combutionem*, *Lapidationem*, *Gladium*, *Strangulationem*. Combustio quidem non fiebat, ut corpus in cineres redigeretur, ſed facinoroſi os ferro aperiebatur, inde plumbum liquatum infundebatur, quo exta & inteſtina exurebantur, corpore illæſo. Lapidatio erat, cum lapidum injectu opprimebatur intra locum undique concluſum. Gladio ſeriebant cervicem. Strangulabant, quando per fudarium collo injectum inneckebant guttur, donec præfocarentur. Hæc relata ſunt in libro *Sanhedrim*⁹, & apud *Moſen de Koſſi*¹⁰, quibus adde *Johannem Cocchium*¹¹, *Wilhelmum Schickardum*¹². De Crucifixione apud Judæos nihil occurrit, ſive legem ſpectes ſive exempla. Primus atrociffimum & pleniffimum ignominie ſupplicium iſtud adhibuit Alexander Haſamonæus, & ættingentis Crucibus totidem rebelles Judæos affixit, non tam ſecundum leges patrias, quam ex uſu Parthorum & Romanorum †, quorum ſtudia bellica tunc temporis in Oriente clariffima erant, *Josephus*¹³. Totum ergo ſupplicium Romanorum eſt, flagellatio, ſuffixio in Cruce, lateris ſuffoſſio, veſtimentorum diviſio. Parthi, Macedones, Poeni quoque affigebant Crucibus, hoc tamen cum discrimine, quod

† Etiam Schytharum *Juſtinus* 2, 5, 6.

(1) in *Animadverſis Eusebianis* pag. 109. (2) in *Exercitationib. adv. Baron. Exercit. 16. ſect. 77.* (3) *lib. 11. Semestr. cap. 8.* (4) *lib. 14. Præteritor. ad Novum Teſtam.* (5) in *Harmoniâ Paſſionis cap. 13.* (6) in *Concordiâ Evangelicâ lib. 1. cap. 11.* (7) in *Ap-*

notatis Evangelicis pag. 208. (8) *Commentario perpetuo ad Evangelia* pag. 779. (9) *cap. 11. ſect. 1.* (10) in *Præceptis poſitivis num. 248. & 365.* (11) *Notis ad Sanhedrum* pag. 57. (12) *de Jure Regio Hebræorum* pag 103. (13) *lib. XII. Antiquitat. cap. 20.*

apud Gentes illas viri illustres perinde ut vilioris sortis homines poena ista necabantur, *Esdra*¹, *Esther*², *Curtius*³, *Iustinus*⁴, *Herodotus*⁵. Romani servis tantum Crucis supplicium irrogabant, itaque *servile supplicium* vocant *Tacitus*⁶, *Capitolinus*⁷, *Paulus Jetus*⁸, (ubi est: Si servi de Domini salute consuluerint mathematicos, summo supplicio, id est, Cruce afficiuntur.) *Vulcatius*⁹. Hinc illud servi fatum:

Noli mimitari, scio Crucem mihi futuram sepulchrum.

Ibi majores mei siti sunt, pater, avus, proavus, abavus.

*Plautus*¹⁰. Et consentit *Horatius*¹¹:

Si quis enim servum, patinam qui tollere jussus

Semefos pisces, sepidumque ligurrierit jus,

In Cruce suffigat, Labeone infamior inter

Sanos dicatur?

Solebat irrogari quoque liberis, verum seditiosis, latronibus, fugitivis, atque illis, qui Populum adversus Magistratum concitabant¹², *Florus*¹³, *Valerius Maximus*¹⁴, *Cicero*¹⁵. Et prolixè *Baronius*¹⁶, *Petrus Faber*¹⁷, *Marcellus Donatus*¹⁸.

III. Contendunt *Baronius*¹⁹, *Lipsius*²⁰, *Gretserus*²¹, *Sigonius*²², *Galatinus*²³. *Beza libro*²⁴, *Johan. Scarpinus*²⁵, *Cornelius a Lapide*²⁶, *Matthias Stephani*²⁷, *Philippus Caroli*²⁸, quod supplicium hoc fuerit è consuetudine Judaeorum, ea quidem observata differentia, ut Romani

Cc 2 faci-

(1) vi. 11. (2) vii. 9. 10. (3) lib. iv. cap. 15. (4) lib. ix. & xviii. *Hist.* (5) in *Ibid.* (6) lib. i. & iv. *Hist.* (7) in *Vita* *Macrini*. (8) lib. v. *Sentent. dist.* 22. (9) in *Avidio Cassio*. (10) in *Milite glorioso* *Act.* 2. sc. 4. (11) lib. i. *Serm.* 3. (12) lib. xxxviii. §. 2. ff. de pœnis. (13) lib. iii. cap. 19. (14) lib. ii. cap. 7. (15) *Oratione pro Deiotaro*. (16) *Notis ad Martyrologium Romanum* pag. 155. (17) lib. ii. *Semestrium* cap. 8. (18) *Elucidationibus ad Tacitum* p. 202. (19) *Tom. i. Annal. A. C.* 34. num. 94. pag. 221. & *Notis ad Martyrologium Romanum* pag. 230. (20) lib. i. de *Cruce* cap. 11. (21) lib. i. de *Cruce* cap. 19. (22) lib. vi. de *Republ. Hebræor.* cap. 8. (23) lib. vi. cap. 8. (24) de *Excommunicatione* pag. 107. (25) in *Cursu Theolog.* pag. 383. (26) *Commentario ad Galat.* 111. 13. num. 66. 67. (27) lib. i. de *Jurisdictionis* cap. 8. n. 11. (28) in *Gustis Philologia sacra* *Dialog.* 3.

facinorosos clavis per manus ac pedes adactis suffixerint trabali, Judæi vero funibus alligaverint. Probare conantur: (1) Quia Moses jubente Deo Hebræorum principes ex arboribus suspendit, *Numer.*¹ RESPONDEO: Hebræi, quos suspendebant, eos primum jugulabant, sive humi prostratos nervo præfocarent, uti hodiernum Turci, Mauri & Indi facere consueverunt, sive lapidibus obruerunt, inde cadavera ad lignum pendula ostentui exponebantur, eratque hujusmodi suspensio non tam supplicium quam supplicii consequens, *Deuter.*², *Josua*³, *Thalmudista*⁴. Nec verum est, quod principes suspenderit, quanquam hæc Interpretum omnium communis opinio sit. Verba sonant: *Assume omnes principes populi & suspende illos Domino*. Debat Moses convocare principes, atque illis præsentibus judicium ferre contra eos, qui peccaverant. Pronomen *illos* referri debet ad *Populum*, id est, qui è populo deliquerant, non vero ad *Principes*, ut recte monent *Vatablus* & *Grotius*⁵. (2) Quia Reges Cananitarum suspenduntur in ligno, *Josua*⁶, nec non posteri Saulis, *2. Samuel.*⁷. RESPONDEO: Eo, quo dictum est, modo, nec enim vera erat strangulatio, multo minus erat Crucifixio, sed cadavera ostentui exponebantur è patibulo. (3) Quia *Paulus* illud, maledictus qui pendet in ligno, *Dent.*⁸, applicat ad Christum Crucifixum, *Galat.*⁹. RESPONDEO: Applicat per modum analogiæ, quandoquidem suspensio de ligno est generale aliquid, & potest accommodari furcæ, Cruci, patibulo, palis acutis, quomodo etiam *Seneca*¹⁰ dicit, *latrones suspendi*, id est, crucifigi. Et illos, quos Saraceni palis infurcarunt per sessum adactis, *crucifixos esse*, scribit *Elmacinus*¹¹.

IV. Nunc reliqua persequamur illo ordine, quò succurrunt in historia passionis. Primum est: *Jesum flagellavit*]

(1) XXV. 4. (2) XXI. 22. (3) X. 26. (4) in libro סנהדרין (5) in Notis b. l. (6) VII. 29. cap. X. 26. (7) XXI. 9. (8) XXI. 22. (9) III. 83. (10) Epist. 7. (11) lib. II. & III. Historia Arabica.

lavit] *Matth.*¹, *Marci*². Apud Romanos erat horrendum carmen: *Verbera intra aut extra pomarium, & porro succinebatur, arbore infelici suspendito*, teste *Livio*³. Et teste eodem de servis conjuratis⁴: *Multi occisi, multi capti, alii verberati crucibus affixi. Verberati, id est, flagris percussi*. De Judæis suis *Josephus*⁵: *μαστιγέμβροι ἢ περὶ ἑσπέρην ἡμέραν τῷ θανάτῳ πάσαν αἰτίαν, ἀνίστασθαι*. Puto huc referri debere illud *Plauti*⁶:

O carnificinum cribrum! quod credo fore,

Ita te forabunt patibulatum per vias

Stimulis, si noster huc revenerit senex.

De stimulis proprie dictis interpretantur *Taubmannus*⁷, & *Lipsius*⁸. Sed opus non est, quando μετὰ φθορᾶς ita appellat virgas, quibus propellebantur Cruciarii, ut eo alacrius progredierentur in via, uti boves stimulis invitantur ad promovendum jugum. Nudi & femoralibus cincti ibant ad supplicii locum, itaque in viâ ipsâ & sub furcâ cædebantur districtis flagris, ut de *Chæreâ Tribuno* refert *Josephus*⁹. Alias ad Crucem vestiti ibant, quando prius in carcere fuerant concisi flagris, quod etiam *Jesu Nazareno* accidit. Flagra ista in partem magnam supplicii venerant a temporibus *Hostilii Regis*, qui *Metium* desertorem hoc dolorum genere exercebat, teste *Dionysio Halicarnassæo*¹⁰.

V. Secundum est: *Et abduxerunt eum*] *Matth.*¹¹, *Marci*¹², *Luca*¹³, *Johan.*¹⁴. Romæ Crucis candidatus, postquam flagris cæsus fuerat, collo furcæ inserto, manibus dispectis & ad furcæ cornua deligatis, (quem *patibulatum* vocat *Plantus*¹⁵) per urbem traheretur ostentui, *Dionysius Halicarnassæus*¹⁶: *ὁ ἀρχεὺς αὐτὸν μαστιγέμβρον ἐκέλευεν ἔλκειν*. *Arnobius*¹⁷: *Servum pessime meritum per circi aream mediam traduxisse casum virgis, &*

C c 3 ex

(1) xxvii. 26.	(2) xv. 19.	lib. xix. Antiquit. cap. 3.	(10)
(3) lib. i. Histor.	(4) lib. xxx.	lib. v. Antiquit.	(11) xxvii. 31.
(5) lib. v. de Bello Judaico cap. 32.		(12) xv. 20.	(13) xxvii. 26.
(6) in Mostellariâ Act. i. scen. i.		xix. 16.	(14) (15) in Mostellariâ. (16)
(7) in Commentariis ad b. l. pag. 531.		lib. vii. Antiquitat.	(17) lib. vii.
(8) lib. ii. de Cruce cap. 6.	(9)	advers. Gentes.	

ex more, multavit post patibuli poena. Et ex diutina traductione illa tandem extra portam Esquilinam in campo Martio uni ex crucilibus, quæ multa loco eo distributa erant, suffigebatur nudus. Plautus¹: *Credo ego tibi esse eundem extra portam discessus manibus, patibulum cum habebis.* Porta hæc erat Metia, ut annotat Taubmannus², & vide supra³.

VI. Tertium est: *Et venerunt in locum qui dicitur Golgotha*] *Matth.* 4, *Marci* 5, *Luca* 6, *Johan.* 7. De Golgotha mentionem quoque faciunt Ebræi in Zoar. Pictores sub Cruce Christi pingere solent calvariam, nempe Adami esse putatur, ut ex *Alberio Magno* annotat *Johannes Molanus*⁸. Traditio veterum est, Adamum sepultum esse in montem Calvarie, ubi Christus in Crucem actus exspiravit. *Ibi erectus est medicus, ubi jacebat egrotus*, ait *Augustinus*⁹. Verum hac de re merito dubitat *Hieronymus*¹⁰, & adversus *Nonnum Panopolitanum* recte differit *Heinsius*¹¹. Notatio est a Radice 𐤒𐤍𐤁 volvit, inde cum Syriacâ terminatione in fine 𐤒𐤍𐤁𐤀𐤁 *cranicorum mons*, non quod Adami calvaria ibi tumulara esset (hic enim in agris Mesopotamenis ortus provixit ibidem, ac obiit, ut probavimus *Diatribâ de paradiso*¹²) sed quod ibi facinorosi capite mulctarentur, ut bene monent *Jansenius*¹³, *Grotius*¹⁴, *Vossius*¹⁵. EXCIPIUNT: Supplicium illud apud Hebræos nec lege sancitum nec consuetudine invenimus approbatum, quod gladio ferirent, *Spondanus*¹⁶, *Jacobus Gretserus*¹⁷. RESPONDEO: Contrarium est verum, secundum expressam litteram Thalmudis, supra¹⁸, & exempla, 1. *Regum.* 19, 2. 20. Tum quoque post subactam a Romanis Judæam gladio

[1] in *Milite glorioso Act.* 2. sc. 4. [2] *Commentar. b. l. pag.* 683. [3] *cap. 1. dist. 1.* [4] xxv. 23. [5] v. 22. [6] xxiii. 33. [7] xix. 17. [8] *de Imaginibus cap.* 78. [9] *Serm.* 71. *de Temp.* [10] *Commentar. ad Eph.* v. 14. [11] in *Aristarco sacro cap.* 9.

[12] in *Austariis ad Pappum pag.* 305. [13] in *Concordiâ Evangelicâ cap.* 143. [14] in *Notis Evangelicis pag.* 485. [15] in *Harm. Evangel. lib.* 11. p. 257. [16] in *Epitoma Annal. pag.* 33. [17] *lib.* 1. *de Cruce cap.* 18. [18] *dist.* 2. [19] 11. 25. 34. 46. [20] x. 7.

dio puniverunt reos, ut patet, *Matth.* ¹, *Actor.* ².

VII. Quartum est: *Et bajulans Crucem suam exiit* *Johan.* ³. Cruciarrii ipsi ferebant sibi Crucem, aut totam aut certe partem ejus. Totam, ubi erat Crux simplex: partem vero cum sub furcâ cæsi rapiebantur ad crucile, itaque ferebant furcam, partem de Cruce compactâ. Imago talis furciferi è Marmoribus Romanis est apud *Johan. Baptistam de Cavalleriis* ⁴. Locus est *Johan.* ⁵ *Ex-*
tendes manus & alius te cinget. Petro Christus præ-
dicit fore, ut aliquando manibus dispeffis patibulum re-
ligatum gestaret. Explicavimus in *Auctariis nostris* ⁶, (&
confer *Grotium* ⁷, *Balduinum Walaum* ⁸.) *Plutarchus* ⁹:
τῷ σώματι τῶν τελαζομένων ἕκαστος & τῶν κακωγῶν ἐκφέρει τὸ αὐτῶς
σπυρίον. *Plauti* verba in eumple sensum vide *supra* ¹⁰.

VIII. Quintum est: *Et crucifixerunt eum* *Matth.* ¹¹,
Marci ¹², *Lucæ* ¹³, *Johan.* ¹⁴. Simul ad Crucem ventum
erat, spoliabant hominem, & sic in eam dabant. *Arte-*
midorus ¹⁵: *σαυροῦ δὲ ἀγαθὸν τῷ πένητι, καὶ γὰρ ὑψηλὸς ὁ σαυ-*
ρωθεὶς, οὗτον δὲ πλεσίς βλάπτει, γυμνοὶ γὰρ σαυροῦνται. Ergo
nudi in Crucem dati sunt: jacentem vero illam & ere-
ctam? Quod in erectam dati sunt plerumque, haut po-
test negare *Lipsius* ¹⁶, attamen fuisse in Crucem jacen-
tem suffixos quandoque, probare conatur ¹⁷: *Pro jacente*
Acta vetera de Pionio Martyre: Ultro se vestimentis spo-
liavit, & in cœlum suspiciens, ac Deo gratias agens,
super lignum seipsum extendit, militique tradidit, ut
clavis confingeretur, *Satis clare, atque etiam mox clarius*:
Eum igitur ligno fixum erexerunt. *Dici nihil potest,*
quin fixio hic in jacente facta fuerit, qua post erecta. Et
ratio etiam aliqua suadet: Nonne enim facilius hominem sic
affigere supinum & inclinatum, quam tollere in erectam,

CC 4

pen

[1] XIV. 10. [2] XII. 2. [3] XIX. 17. [4] lib. 1. *Antiquitat. Romanar.* Tab. 97. [5] XXI. 18. [6] pag. 22. 25. [7] *Notis ad Evangelia* pag. 1019. [8] *Com-mentario ad Evangelia* pag. 1011. [9] *de serâ Numinis Vindictâ.* [10]

distinct. 5. [11] XXVII. 35. [12] XV. 5. [13] XXI. 33. [14] XIX. 18. [15] lib. 11. *Onirocristi-*
corum cap. 58. [16] lib. 11. *de*
Cruce cap. 8. [17] lib. 11. *de Cru-*
ce cap. 7.

pendulum, labentem? Sed non credo usurpatam istam in jacente Cruce fixationem †, nisi præter leges, & cum forte scriptorum manus in referendo aberravit, quod in veterum *Actis* solenne est. Attamen hæc de Pionio relatio non obstat. *Super lignum seipsum extendit*, tunc cum staticulo infedit ultro, ac manus ad cornua antennæ figendas curavit. *Et cum ipsum ligno fixum erexerunt*, videlicet Crucifixum applicuerunt arrectario palo. Non etiam quod palum erexerint deinde, uti quidem *Lipsius* putat. Ratio ejusdem nihil persuadet. Facillimum erat hominem in staticulo sedentem, ac expansas manus præbentem clavis figere. Eo difficilius hoc videri poterat *Lipso*, quod ille staticulum ignorat, potuerat vero addiscere ex *Irenæo*, qui Crucem sic deformat¹: *Ipse habitus Crucis fines & summitates habet quinque, duos in longitudinem, duos in latitudinem, & unum in medio, ubi requiescit qui clavis configitur.* Hæc verba *Irenæi* adducit ipse², & porro addit illa *Justini Martyris*: καὶ τὸ ἐν τῷ μέσῳ πηγνύμενον ξύλον ὡς κέρας ἢ αὐτὸ ἐξέχον ἔστιν, ἐφ' ᾧ παρῆνται οἱ σωρῆματοι. Verum sensum non vidit suppedaneo intricatus, quod ipsum tamen an credat, an repudiet, certo secum statuere haut potest. Cæterum de staticulo plura dicemus *infra*, ubi est de Crucis partibus. *Cicero*³: *In campo Marcio Crucem ad civium supplicium designat & constitui jubes.* Stabat jam defixa, dum causa diceretur, & Cruciarium suum expectabat. *Josephus* de Judæa quondam à Romanis capto, ὁ δὲ Βασσαῖος πρὸς τὴν καταπύλινον γυνύσαι σωρὸν, ὡς αὐτὰ καὶ κρεμῶν τὸ Ἐλεάσαρον. Statui, ac tum suffigi. Erant Cruces aliæ simplices, aliæ compactæ. Simplices habebant tantum palum arrectarium, ad quem facinorosus clavis fixus pendeat. Quanquam credendum sit, Crucem istam pingi magis a *Lipso*⁴, ac ut defendat exemplis. Cæterum eo pertinet *cruce acuta*, uti vocat *Seneca*⁵, ubi sunt verba Mœcenatis;

Vita

† Lucianus *Peregrin.* 590. ἐπὶ σωρὸν ἀνακαίρειν.

(1) *lib.* 11. c. 42. (2) *lib.* 11. | *rio.* (4) *lib.* 1. cap. 5. (5) *De Cruce* cap. 10. (3) *pro Rabi-* *pist.* 101.

Vita dum superest, bene est,

Hanc mihi vel acutâ

Si sedeam Cruce, sustine.

Quod vero *Lipsius*¹ animi anceps velit hunc sensum longe optimum, obscuris quibusdam conjecturis ductus, incertum facere, omnino frustra est. Dicit: *Seneca velut interpretans subdit*, suffigas licet, & acutam fessuro Crucem subdas, est tanti vulnus suum premere & patibulo pendere districtum. *Atqui pendere & patibulo quidem vix est, ut conveniat in Crucem acutam.* Sic ille. Convenit optime, quando *patibulum* usurpat de unico ligno etiam, in quo homo quomodocunque expansus vitam dolorosam trahit, moriturus tunc cum supplicii exactor jusserit. Et quare non dicatur apte *pendere*? Nam velut sedendo pendet Cruciarus, ac nervose ita *Seneca* allubuit dicere, magnifice dicere assuevit. Porro quod *Dilherrus*², & *Calixtus*³, interpretantur *acutam Crucem* de illo, qui *crucifixus insidet staticulo prominenti a Crucis arrectario stipite*, illud inconveniens omnino est, ac repugnat literæ manifestæ. Sedebant in acutâ Cruce, qui palo adacto per fessum ita inhærebant fixi, ut ne in terram proruere. Hanc eandem indigitat *Arnobius*⁴ verbis illis, *ne velut trabalibus clavis affixi corporibus hæreatis. Trabales clavos* de palis adactis per corpora noxiorum explicat *Elmenhorstius*⁵. Describit *Seneca*⁶: *Cogita hoc loco carcerem, & cruces, & eculeos & unum & adactum per medium hominem, qui per os emergat, stipitem.* Notanter, *qui per os emergat*, inde *Lipsius*⁷ pingit, ut cuspis ferrata transadacta Cruciaro per fessum, emineat sursum per os. Corrigit *Fontanus*⁸: *non ex ore quidem, ut pingitur apud Lipsium, sed ex humero.* Atqui *Lipsium* tuentur manifesta verba *Seneca*, & fieri potest, ut alibi per os, ali-

Cc 5

bi

(1) *Notis ad lib. 1. de Cruce pag. 83.* (2) *de Crucifixione Jesu Chri. si pag. 57.* (3) *in Praelectionibus de Cruce pag. 4.* (4) *lib. 11. pag. 51.* (5) *in Notis pag. 70.* (6) *Epist. 14.* (7) *lib. 1. de Cruce cap. 6.* (8) *Responsio de Cruce.*

bi per humeros extusa cuspis infingeret palo miserum. Hodie neutro modo contingit, palo ita adacto per corporis interiora, ut caput perforet, doloremque citius finiat. Rursum Seneca ¹: *Videō isthic Cruces nec unius generis, sed aliter ab aliis fabricatas. Alii capite converso in terram suspenderunt, alii per obscena stipitem egerunt.* Compactæ partibus tribus constabant, arrectario ligno vel stipite, qui erectâ statione in terram defigebatur & Crucile dictus est: ligno transversario, quod patibulum & antenna vocabatur, & dissepissis brachiis Cruciarîi alligabatur, cum traduceretur per ora populi & a lorariis cæderetur palam. *Alius te cinget, est Joh. 2.* Cinctio illa est vinculorum religatio ad cornua furcæ, & vere ait Theophylactus ³: τὸν ὄντι τὸ σωτὴρ ἐκ τῶν αἰώνων ὁ θεὸς δεικνύει. Tertullianus ⁴: *Tunc Petrus ab alio cingitur, cum Cruci adstringitur.* Nam deinde clavis etiam figebantur in Crucile adducti, quomodo pedes in congruâ parte stipitis non vinciebantur tantum, sed, quaque clavis configebantur. Lucanus ⁵:

———— *Laqueum nodosque nocentes*
Ore suo rupit: pendentia corpora carpsit
Abrasitque Cruces. ————

Laqueus nodisque nocentes sunt vincula, quibus nocentes religabantur ad Crucem. Paulo post:

Insertum manibus chalybem. ————

Notantur clavi ferrei. Quod vero *laqueum* ad illos, quibus gula frangitur laqueo, refert Petrus Faber ⁶, luculenter aberrat. Quid enim illi ad Cruces in propatulo erectas? Et quod Calixtus ⁷ scribit, *funes alligatorum in Cruce nullo auctoris dicto adstrui posse*, falsum perinde est. Tertia erat sedile, id est, lignum sessile, quod a medio pali arrectarii prominebat, eique insidebat Cruciarîus, ac subsidentis corpus hinc inde sustentabatur cruribus pendulis. *Staticulum* vocat Tertullia-

nus

(1) *Consolat. ad Marciam cap. 20.* (2) *xxi. 18.* (3) *Commen- turio b. l.* (4) *in Scorpiaco.* (5) *Cruce pag. 2.* (6) *lib. III. Semestrium cap. 16.* (7) *Prælectionibus de*

nus¹, deque illo meminerunt *Iustinus*², *Irenaeus*³, testes certæ fidei, quoniam ævo illo Cruces durabant. Quartam partem addunt *Gretserus*⁴, *Dietherus*⁵, *Calixtus*⁶, *Bellarminus*⁷, *Jacobus Gothofredus*⁸, *Nicolaus Fallerus*⁹, *Barradius*¹⁰, videlicet suppedaneum lignum, in quo pedibus Cruciarum insisterent, ac veluti requiescerent. Non est opus, quando corpus Cruciarum poterat tolli & levare circa illud suppedaneum. Hoc enim, quamvis maxime ponatur ad sustinendam corporis molem fuisse commodum, non potuit sufficere staticulo (quod ipsi cupiunt) remoto. Corpus & pedes quo arctius recto stipiti applicantur, eo illud prorsum ruit propius. Ergo verè dicendo patibulati corpus requiescebat in staticulo, & in eodem consistens carnifex dispellās in patibulo manus clavis figebat. Ita neque scalis opus fuit, quas præter historiam & fidem veterum appingunt *Iustus Lipsius*¹¹, *Thomas Bartholinus*¹², *Johannes Ammonius*¹³, & confer *Salmasium*¹⁴, *Nicolaum Pontanum*¹⁵, *Balduinum Walaum*¹⁶. Nummus vero ille Constantino-politanus apud *Lipsium*¹⁷, in quo est *Cruz Servatoris cum suppedaneo*, a recentiori editione est, quæque nullam meretur fidem.

IX. Sextum est: *Et crucifixerunt eum eo duos latrones*] *Matth.*¹⁸, *Marci*¹⁹, *Luca*²⁰, *Johan.*²¹. Contendunt *Gretserus*²², *Johannes Ammonius*²³, *Thomas Bartholinus*²⁴, *Daniel Heinsius*²⁵, illam Crucem, in quâ affi-

(1) lib. 1. *Adversus Nationes* cap. 11. (2) in *Tryphone*. (3) lib. 11. cap. 42. (4) lib. 1. *de Cruce* cap. 42. (5) *Tom. 1. Disputat. Philolog.* pag. 505. (6) in *Concordiâ Evangel.* lib. v1. cap. 13. (7) lib. 11. *de Imagine Crucis* cap. 26. (8) *Notis in librum 1. Tertulliani ad Nationes* pag. 119. (9) lib. 1v. *Miscellan.* cap. 12. (10) *Tom. 4. Concordiæ Evangelicæ* lib. v11. cap. 13. (11) *Notis ad lib. 11. de Cruce* pag. 88. (12) in *Epistolis Me-*

dicis Centur. 1. pag. 393. (13) *part. 3. Iconum Biblicarum* pag. 107. (14) *Epist. 1 & 2. ad Thomam Bartholinum*. (15) *Responso allegato*. (16) *Commentario perpetuo ad Evangelia* pag. 327. (17) *Notis ad lib. 11. de Cruce* pag. 90. (18) xxv1. 36. (19) xv. 27. (20) xx111. 33. (21) xix. 18. (22) *l. d.* (23) *l. d.* pag. 107. (24) *de Aperto Latere Christi* cap. 17. (25) in *Exercitationibus sacris ad Nummum* pag. 915.

affixus Jesus exspiravit, altiore præ duabus aliis fuisse, in quibus latrones defuncti sunt. Res non est, conjectura vero est. Hoc tamen certum est: *Crux eo infamior erat, quo altior fuit*, ut constat de Cruce Mardochei, *Esther*.¹ Si exempla edenda essent in viro famoso & ob delictum atrox, aut si hoc supplicio esset afficiendus ille, cujus odium erat apud omnes flagrantissimum, Crux altissima depangebatur. *Justinus* de *Catalone*²: *in altissimam Crucem in conspectu urbis suffigi jussit*. De *Galba* *Suetonius*³: *Implorantique leges & civem Romanum se esse testificanti, quasi solatio & honore aliquo pœnam levaturus, mutari multoque præter ceteras altiore & dealbatam statui Crucem passus est*. Altiore, ut digniori, albatam ut civi, qui gestabat vestes albas, ut dicemus *infra*⁴. *Improbo* patibulo eminens affigebatur, est in *Fragmentis Salustii*⁵, (& ibidem *Salmasius*⁶.) *Improbo*, id est, excelso, quomodo *improba* puppis dicitur apud *Silium Italicum*⁷, ubi *improba* est idem, quod *maxima*, ut exponit *D. Heinsius*⁸. Hoc si observetur, non movebunt quenquam conjecturæ *Lipsii*⁹, quas adfert. *Patibulum* vero hoc loco pro Cruce tota ponitur. Alia quidem lectio est: *In prorâ patibulo eminens affigebatur*. Quasi res in navibus gesta fuisset, idque sequitur *Daniel Paraus*¹⁰. Sed hæc non ita convenit. Hodienum quoque usu receptum est, ut furi multorum delictorum reo & ob id digno, qui non periret simplici suspendio, erigatur patibulum duplici vel triplice substructione compositum, *D. Otto Philippus Zepperus*¹¹.

X. Septimum est: *Et diviserunt vestimenta ejus* [*Matth.*¹², *Marci*¹³, *Luce*¹⁴, *Johan.*¹⁵ *Pallium* (quod Romanorum togæ respondebat) divisum in partes acceperunt plures, tunicam vero integram sortito arripuit unus

(1) VII. 9. (2) lib. XVIII. ad lib. III. de Cruce pag. 92. (10) (3) lib. VII. cap. 9. (4) lib. IV. in Notis ad Salustium pag. 183. cap. V. dist. 8. (5) lib. IV. (6) (11) in *Cynosurâ Legali* pag. 331. in *Observatis variis Antonii Thysii* (12) XXVII. 35. (13) XV. 24. p. 467. (7) lib. XIII. (8) in (14) XXI. 34. (15) XIX. 23. Notis ad b. I. pag. 131. (9) Notis

tinus miles, ut prolixè differit *Casaubonus*¹, & confer *Bald. Walaum*², *Johan. Dorscheum*³. Hoc quoque veniebat ex more Romano: Milites enim, qui supplicium exsequebantur, spolia facinorosorum sibi capiebant, ut videre est ex *rescripto Divi Adriani*⁴.

XI. Octavum est: *Et sedentes servabant eum ibi*] *Matth.* 5. Ne de Crucibus detraherentur mortui per amicos & cognatos, adjungebantur milites excubitores, quod vetustissimum est, uti de Ægyptiis refert *Herodotus*⁶, *Petronius*⁷: *Miles cruce asservabat, ne quis corpora ad sepulturam detraheret.* Rursum *Plutarchus* de *Cleomene*⁸: *ὀλίγαις δὲ ὕστερον ἡμέραις οἱ τὸ σῶμα τῷ Κλεομένης ἀναστυφόμενον φυλάττοντες, εἶδον εὐμεγέθη δρεκὸν ἐπὶ τῇ κεφαλῇ ἐκτεταμένον.*

XII. Nonum est: *Pilatus scripsit titulum & posuit super crucem*] *Matth.* 9, *Marci*¹⁰, *Lucæ*¹¹, *Johan.*¹². Titulus in quo causa mortis exprimebatur, *supra*¹³. Cælatura fuerit, an sculptura, dubitatur. *Daniel Heinsius*¹⁴, putat fuisse sculpturam, *ἐκτυπωμένην γραφίδι* & vocant Græcenses. At scripturam fuisse, disputant *Salmasius*¹⁵, *Baldwinus Walaus*¹⁶, *Daniel Clasenius*¹⁷, quomodo titulos & tabellas dealbatas, inde calamo & atramento inscriptas, ut sciri possent quorum intererat, palam affigebant Græci & Romani, ac illi quidem λευκάμα vocabant, hi vero *album*. Postremæ huic sententiæ favent verba Evangelistarum planissima, αἰτία γεγραμμένη ait *Matthæus*, ἐπιγεγραφή γεγραμμένη ajunt *Marcus* & *Lucas*, ἔγραψε πύλον ait *Johannes*. Quæ omnia docent, scriptam fuisse criminis causam, non vero sculptam, *πίνακα λευκὸν* eodem sensu appellat *Nicephorus*

(1) *Exercitat.* 16. *sect.* 84. (2) *Commentario perpetuo ad Evangelia* pag. 993. (3) *Opusculo de Tunica Christi inconsutili cum consutatione fabula Trevirensis.* (4) *l. Divus D. de Bonis damnator.* (5) *xxvii.* 36. (6) *lib. iiii.* (7) *in Satyrice* pag. 140. (8) *in Viris illustribus* pag. 224. (9) *xxvii.* 37. (10)

xv. 26. (11) *xxiii.* 38. (12) *xi.* 19. 20. (13) *cap. vii. dist.* 14. (14) *Aristarco ad Nonnum cap.* 9. & 21. (15) *de Modo Usurarum* pag. 674. & *de Cruce* pag. 284. (16) *Commentario perpetuo ad Evangelia* p. 989. (17) *in Exercitationibus* pag. 202.

rus¹, id est, tabulam albam nigris literis depictam.

XIII. Decimum est: *Stabat autem juxta Crucem mater ejus*] *Johan.*². Quod omnes dici possint sublimes pependisse, qui affixi erant Cruci, non est dubium. Nam & nocentes in Crucem tolli, levare, dicebantur, aut etiam *inscendere eam*. Itaque vulgares Cruces non erant admodum altæ: (1) Quia eam inscendebant facinorosi operâ levi, cum in staticulo sedebant. (2) Quia ut morerentur, hastis confodiebantur, aut laniabantur a canibus: humiles ergo fuerunt. (3) Quia totam Crucem sæpius ipsi portabant ad locum supplicii: modica ergo erat, & levis ponderis. (4) Quia poterant in eâ hærere, & proxime adstantes compellare, ut perciperent eloquia, uti Jesus alloquitur matrem. (5) Quia titulus ad caput cruciarii affixus poterat legi ab omnibus, id quod esse non potuit, si Cruces nimium attollerentur.

XIV. Undecimum est: *Unus militum lancea latus ejus fodit*] *Joh. 3*: *Vel ex petulantia & insolentia militari, vel periculum facturus, an bonâ fide obisset*, ait *Calixtus*⁴. Nihil horum de vero est. Lanceâ confixit latus finistrum Redemptoris, non ut exploraret, an mortuus esset, verum ut animam agentis (quomodo putabat ille) vitam omnino eriperet ac finiret dolores. Cor percussit, inde enim sanguis provenit, & ante quidem eodem ictu læsit pericardium, quod continet aqua copiam pro cordis exstuantis refrigerio, uti dudum monuit *Hippocrates*⁵, & prolixè confirmant *Baibinus*⁶, *Andreas Laurentius*⁷, *Thomas Bartholinus*⁸, *Andreas Vesalius*⁹. Quod enim *Johan. Maldonatus*¹⁰ contendit, miraculosum fuisse profluvium aquæ de vulnere, frustra certe est, nec enim alio fine hoc refert Evangelista, quam ut doceat, perfecto vulnere suscepto Christum vere mortuum fuisse. Scilicet cruciarii in Crucibus moriebantur, & non per ipsas.

[1] lib. viii. *Histor.* cap. 29.

[2] xix. 25. [3] xix. 34. [4]

in *Concordiâ Evangelicâ* lib. vi. cap.

15. [5] lib. ii. de *Corde* pag. 234.

[6] lib. ii. *Anatomia* pag. 203. [7]

lib. ix. *Historia Anatomica* pag.

347. [8] in *Epistolis Medicis*, *Centuriâ* 1. pag. 288. [9] lib. vi. *A-*

natomia cap. 8. [10] *Commenta-*

rio ad Matth. xxvii. v. 56.

ipsas. Alios in Cruce ustulabant, alios bestiis immixtis laniabant, alios hastâ fodiebant, aliis crura frangebant, alios fumo ex viridibus lignis concitato enecabant. Exemplum referunt *Lipsius*¹, *Julius Caesar Bûlengerus*². Sed & quidem antea jugulati, post in Cruce suffixi esse leguntur, quomodo Julius Cæsar pyrratas suos punivit, *Suetonius*³. Fame absumptos ex consuetudine Romanâ non facile reperiamus, quamvis ita præsumant *Petrus Faber*⁴, & *Lipsius*⁵. Sed exemplum non adducunt.

XV. Duodecimum est: *Joseph accessit ad Pilatum & postulavit corpus Jesu*] *Matth.*⁶, *Marci*⁷, *Luca*⁸, *Jo-han.*⁹. Quando cadavera supplicio affectorum dabantur amicis ad sepulturam, cum illi rogabant, gratia aliqua erat, ut *Pauli & Ulpiani* responsa docent¹⁰, & illis adde *Petrus Fabrum*¹¹, *Jacobum Durantium Casellium*¹², ubi etiam adserunt exemplum *Josephi* rogantis pro cadavere *Servatoris*. Verum hoc potius erat secundum leges Hebræorum, *Deuter.*¹³, & mores eorum (quod refert *Maimonides*¹⁴) quibus vetitum erat, cadaver insepultum relinquere, ne terra pollueretur, ac jumenta possent aliquando,

Vellere crescentem de nostris ossibus herbam,

Lucano dicente. Die illo, quo enectum erat, in terram defodiebatur, & voluerunt Romani permittere, ut ita fieret. Alias pascebant in Cruce corvos, teste *Horatio*¹⁵. Et *Lucanus* refert¹⁶, *percussuque viscera nimbis, & in-coctas admissa sole medullas*. De corporibus in Cruce relictis, situque marcidis agit. Quæ vero in *Literis Sacris* extant, post ævum Prophetarum descripta, & autores habent divinâ eruditione celebres sapientes חכמים / uti sunt Proverbiorum supplementa¹⁷, de abjectis cadaveribus referunt, quoniam hæc talia Barbarorum, apud quos

[1] <i>de Cruce lib. 11. cap. 24. lib. 111. cap. 10. 11.</i>	[2] <i>de Venatione Circi cap. 36.</i>	[3] <i>lib. 1. cap. 74.</i>	[4] <i>l. d.</i>	[5] <i>lib. 11. cap. 12.</i>	[6] <i>xxvii. 38.</i>	[7] <i>xv. 43.</i>	[8] <i>Sanbedrim cap. 15.</i>	[9] <i>lib. 1. B. piff. 16.</i>	[10] <i>lib. vi. [11] cap. xxx. 17.</i>	[11] <i>lib. 11. Semestrium cap. 9.</i>	[12] <i>lib. 1. Variar. Lect. cap. 4.</i>	[13] <i>xxi. 23.</i>	[14] <i>in Halachot</i>	[15] <i>lib. 1. B. piff. 16.</i>	[16] <i>lib. vi. [17] cap. xxx. 17.</i>
--	--	-----------------------------	------------------	------------------------------	-----------------------	--------------------	-------------------------------	---------------------------------	---	---	---	----------------------	-------------------------	----------------------------------	---

quos exules vixerant, moribus conveniebant.

XVI. Quæ de Crucis inventione sub Constantino Magno, jactitant *Baronius*¹, *Gretserus*², *Polydorus Virgilius*³, *Johannes Bosius*⁴, ea refellimus in *Auctariis ad Pappi Epitomen*⁵, & confer *Salmasiam*⁶, *Georgium Hornium*⁷, *Conradum Deckerum*⁸. Verba *Sulpicii Severi* hæc sunt⁹: *Helena Regina beneficio Crux Domini tam reperta, qua neque in principio obfistentibus Judæis potuerat consecrari, & postea diruta civitatis oppressa ruderibus, nonnisi tam fideliter requirentis meruit ostendi. Igitur Helena primum de loco passionis certior facta, admota militari manu atque omnium Provincialium multitudine in studia Regina certantium, effodi terram & contigua quaque ac vastissima ruinarum purgari jubet, mox precium fidei & laboris, tres pariter Cruces, sicut olim Domino ac latronibus duobus fixa fuerant, reperinntur. Hic vero major dignoscendi patibuli, in quo Dominus pependerat, difficultas, omnium anixos mentesque turbaverat, ne errore mortalium, forsitan pro Cruce Domini, latronis patibulum consecrarent. Capiunt deinde consilium, ut aliquem recens mortuum crucibus ad-moverent. Nec mora, quasi Dei nutu, funeris extincti solennibus exsequiis deferrebatur, concursuque omnium, feretro corpus eripitur. Duabus prius Crucibus frustra ad-motis, ubi Christi patibulo attactum est, dictu mirabile, trepidantibus cunctis, funus excussum & inter spectatores suos adstetit. Crux reperta dignoque ambitu consecrata.*

XVII. Ad quæ verba Scriptoris non tam accurati quam diligentis, hæc quidem notabimus.

Helena Regina beneficio Crux Domini reperta] Vanos fuisse rumusculos ab illis ortos, qui sub pietatis specie comminisci quævis non dubitabant, constat satis, quoniam relationes illæ nec cum veritate, nec invicem satis congruunt. Primus omnium, qui de hac inventione scribere potuit, & qui res

Im-

(1) *Notis ad Martyrologium Romanum* pag. 298. (2) *lib. 1. de Cruce* cap. 62. 63. & in *Apologia contra Junium* pag. 86. (3) *lib. v. de Rerum Inventoribus* cap. 6. (4) *de Triumpho Crucis* lib. 19. (5) pag.

72. (6) *Epistol. 2. de Cruce.* (7) *Notis ad Sulpicii Historiam Sacram* pag. 411. (8) *lib. 11. de Adoratione crucis* pag. 107. (9) *lib. 13. Historia sacra* cap. 48.

Imperatoris Constantini oprime noverat, *Eusebius* fuit *ὁψυχροτος*. At nullam is mentionem facit reproductæ e tumulo Crucis. Helenæ pietatem, quam illa declaravit in repurgando monte Calvariæ, beneficentiam ejus in pauperes, munificentiam erga Ecclesiam & scholas accurate describit, cæterum de Cruce nihil commemorat. Quod in *Chronico* ejus aliquid tale occurrit, ab alienâ manu est, quæ licenter admodum grassata in plurimis veterum libris, opinionum monstra peperit. Mirari vero lubet, quod Crucem refossam non uno loco ostendant, aut saltem maximas ejus particulas *οὐ λυψυλατρηται*. Divisam ita, ut maxima pars Hierosolymis remanserit, minor vero particula Constantinopolim allata sit, produnt *Ruffinus*, *Socrates*, *Sozomenus*. Et de Cruce apud Hierosolymitanos integrâ exstante, quando Cosdroës Persa vastabat Palæstinam: Heraclius Cæsar defendebat, scribunt *Theophanes* ¹, *Spondanus* ². Nummi ærei ab Heraclio cusi pro memoriâ victoriæ illustis, exhibentur apud *Lipsum* ³. Unde ergo Crux illa Servatoris, quam a Constantino Magno Imperatore Romano gloriantur se accepisse? uti refert *Spondanus* ⁴.

XVIII. Quod enim *Gretserus* occurrit, *esse multiplicatas particulas Crucis per divinum beneficium, quomodo Servator olim panibus ex sese multiplicatis latenter populum in deserto paverat*, est ludere in re seriâ. Porro *Severus* dicit:

Quæ neque in principio obfistentibus Judæis potuerat consecrari] Cur priores Christiani non servaverint Crucem in precio, & supersticioso cultui dedicaverint, non est causa, quod Judæi vetuerint ita fieri, sed quia supplicii instrumentum vere putaverint, esse ineptum quod cultibus religiosis addiceretur. Nam Judæi hoc perinde non veruissent, quomodo corpus Servatoris non poterant a sepulchro honesto prohibere, & sepulchrum ipsum nullo deinceps affecerunt damno, quod ad posteritatem duravir. Sequitur:

Et postea diruta civitatis oppressa ruderibus nonnisi tam fideliter meruit ostendi.] Quis credat, post trecentos & amplius annos Crucem Servatoris per omne illud tempus coopertam ruderibus & in terrâ defossam, aut aliis modis subversam, non computruisse? Si miraculum obtendunt, quid dicent de Crucibus latronum, quas eandem habuisse prærogativam testantur isti tam male cohærentium relationum patroni? Nam additur illico:

Contigua quæque ac vastissima ruinarum purgari jubet, mox
D d pre-

(1) in *Historiâ miscellâ* lib. 18. | (3) lib. 111. de Cruce pag. 76. (4)
(2) in *Epitomâ Annal.* pag. 681. | in *Epitomâ dictâ* pag. 298.

precium fidei & laboris, tres pariter Cruces, sicut olim Dominus ac latronibus fixa fuerant, reperiuntur.] Locus ille, in quo Servator crucifixus est, supplicio huic destinatus erat, uti est *supra* 1. Quilibet cruciarius suam portabat Crucem, aut saltem Crucis partem, antennam, quod dictum est *supra* 2. Sublato cruciario una tollebatur antenna, & crucile quidem perstitit uti potuit, non etiam tot seculis, quando sicaderet a putredine erosum non renovabatur, nova crucilia potius erigebantur. Si ergo plures post Christum & duos latrones ibi crucifixi fuerunt, novis antennis in vetus crucile elevati, quomodo non erit superstitio mera, ne dicam impietas aliqua, de ligni sanctitate contendere & mundo imponere in tantâ veritatis luce, quod præter sanctissimum Redemptorem pessimos quoque facinorosos enectos portavit? Et quomodo tres solum Cruces reliquæ inveniebantur loco illo, ubi plurimos supplicio affectos esse, negari haut potest? Golgotha enim erat, id est, mons damnatorum poenis exigendis destinatus. Supplicium Crucis ad Constantini ævum duravit in omnibus Romanorum præsidis, & quis velit negare, dicto loco Golgothæ crucilia multa extitisse, dum veteribus collapsis nova succederent? Rursum, cum Urbs a Tito Imperatore obsessa & capta est, cumque Adrianus Cæsar vicinos Hierosolymorum agros novis depopulationibus affigeret, non probabile est, crucilia permanisse locis suis? An aliquo casu, Deo ita providente, ut conservaretur Crux sua, tres illæ Cruces terræ opertæ latuerunt? Cur igitur duæ reliquæ simul conservatæ fuerunt, & non unica illa? Cur fuit opus miraculo ad discernendam eam a reliquis duabus?

XIX. Sequitur enim: *Hic vero major dignoscendi patibuli, in quo Dominus pependerat, difficultas, omnium animos mentemque turbaverat, ne errore mortalium, forsitan pro Cruce Domini, latronis patibulum consecrarent.*] Quis velit negare, in eodem crucili, sed in diversis antennis, plures damnatos sæpe vitam finivisse? Et si Crux Servatoris ex cedro, cupresso, olea fuit, quate ergo non facile distingui poterat a latronum Crucibus? Nam quis credat, latrones & servos fugitivos cedrinis ac cupressinis Crucibus suspensos? Certe opinio illa de Cruce Servatoris ab aliquot seculis invaluit, ut videre est in *Glossâ Clementinâ* 1. de *summâ Trinitatis & fide Catholicâ*. A qua tamen recedere ausus *Lipsius* 3, pronunciat adversus traditionem, fuisse è quercu præparatam. Sequitur:

Capiunt deinde consilium, ut aliquem recens mortuam Crucibus
ad-

(1) *dist.* 6. (2) *dist.* 7. (3) *lib.* 111. de *Cruce* cap. 17

admoverent. Nec mora, quasi Dei nutu, funeris extincti solenni-
bus exsequiis deferabatur, concursuque omnium feretro corpus eri-
pitur. Duabus prius frustra Crucibus adnotis, ubi Christi patibus
lo attactum est, dictu mirabile, strepitantibus cunctis, funus ex-
cussum & inter spectatores suos adstitit.] Nihil tale Ambrosius¹,
& Chrysostomus² referunt, ubi multa dicunt pro asserenda
veritate Crucis inventæ, sed ex titulo veritatem rei deprehē-
sam esse tradunt. Hoc est invictum argumentum pro falsitate
hujus inventionis. Nam cur non & reliqui duo tituli inventi
sunt latronum Crucibus appensi? Nunquam enim factum est
more Romanorum, ut nocens aliquis ullo supplicio affectus
fuerit sine elogio, quod erat judicium criminis.

Crux reperta dignoque ambitu consecrata] Ambitum vocat
honorem & pompam consecrationis. Nos dicimus cum Mi-
nucio Felice³: *Cruces nec colimus nec optamus*. Satis de Cruce
& hætenus.

(1) *Oratione de obitu Ambrosii.* | (3) *in Octavio.*
(2) *Sermone 84. in Joban.*

LIBRI SECUNDI FINIS.

ANTIQUITATUM ROMANARUM LIBER TERTIUS.

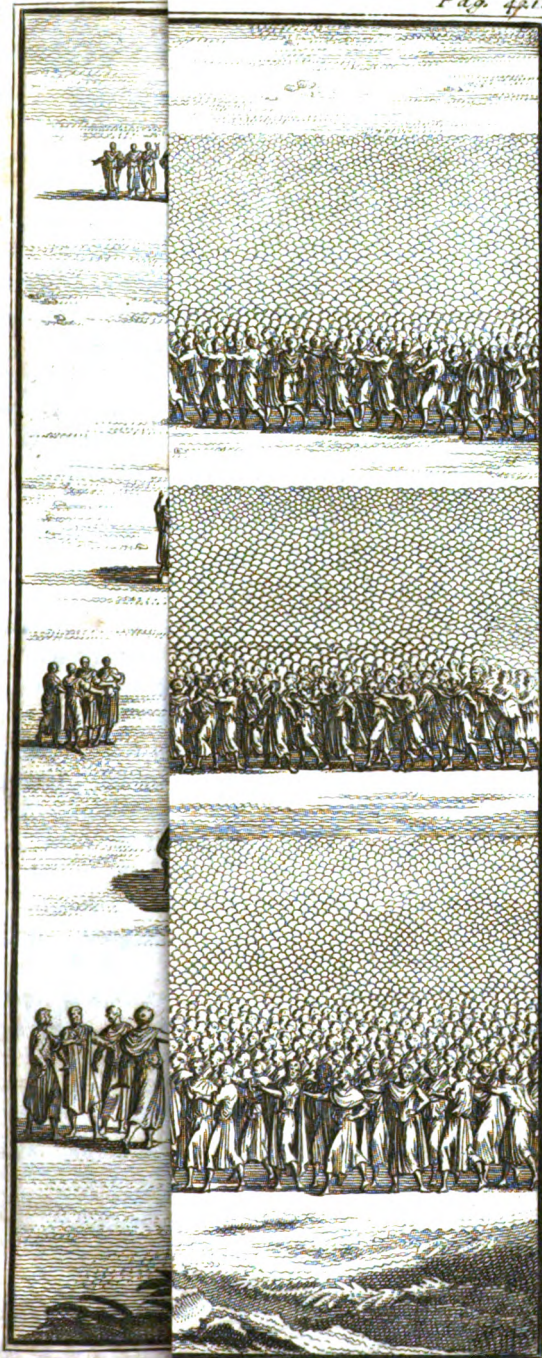
QUO CONTINENTUR RES MILITARES.

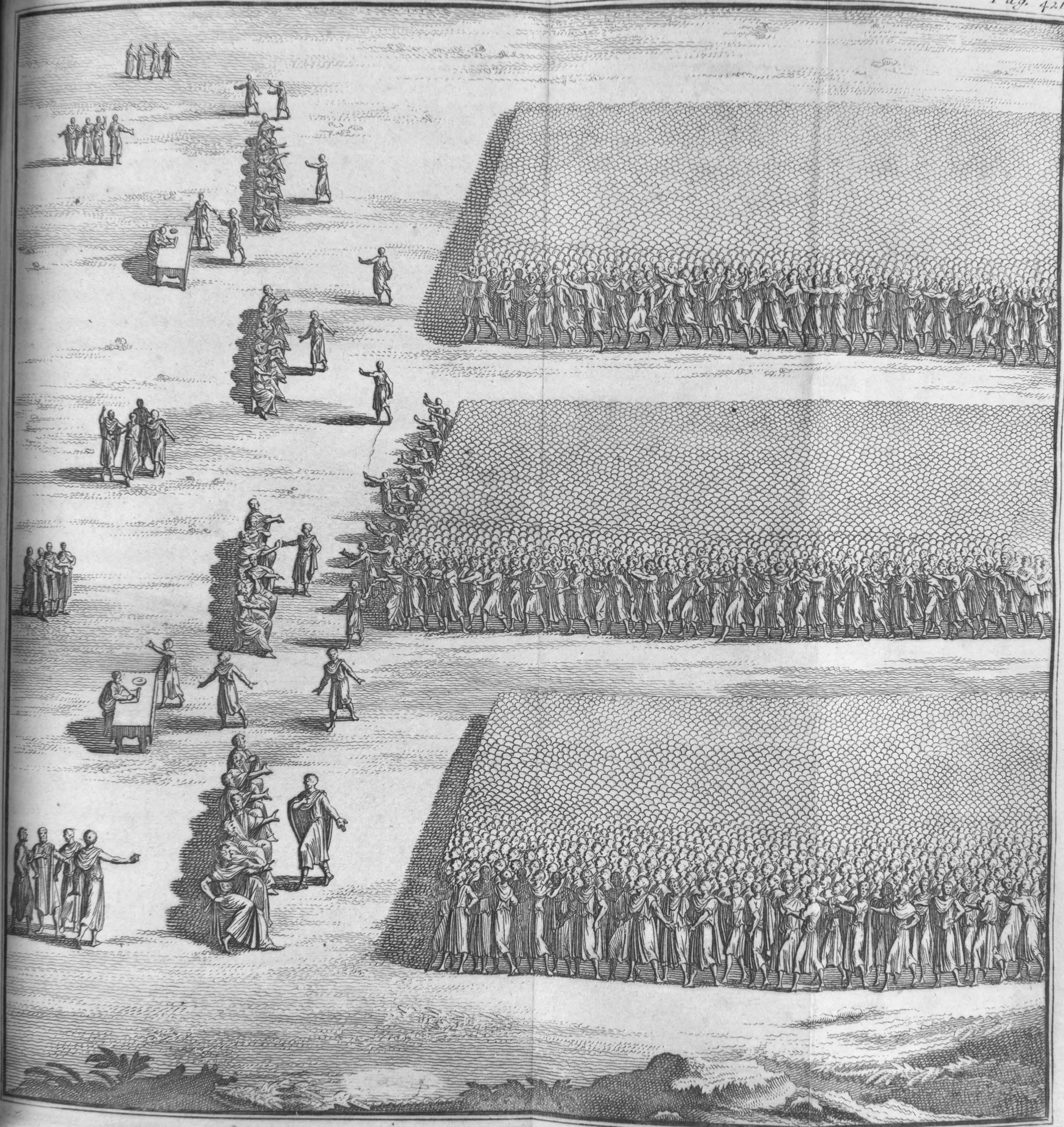
CAPUT PRIMUM.

De Militum delectu.

I. **R**OMANIS priscis hoc testimonium perhibet Cicero ¹ : *Majores nullum bellum justum credebant, nisi quod a rebus repetitis gereretur, aut denunciatum esset ante atque indictum.* Proinde antequam bella susciperentur, Patres conscripti mittebant Feciales, ad repetendas res. Varro ² : *Feciales dicti sunt, quod fidei publica inter populos praeerant.* Nam per hos fiebat, ut justum conciperetur bellum, & ut fœdere fides pacis constitueretur, & similia habet Nonius Marcellus ³. Ex his mittebant, qui res repeterent. Et quia clara voce, res per Feciales repeteretur, inde clarigatio dicta est pro belli denunciatione, a quo tamen dissentit Marcellus Donatus ⁴. Primus hoc instituit Ancus Marcius Rex, & retinuerunt posteri, teste Livio ⁵, ubi multis verbis rem totam describit : *Quod populi priscorum Latinorum hominesque prisci Latini adversus Populum Romanum Quiritium fecerunt, deliquerunt, quod Populus Romanus Quiritium bellum cum priscis Latinis* jus-

(1) lib. III. Offic. (2) lib. IV. } lucidationibus ad Livium pag. 17.
de L. L. (3) de Sermonum proprietate. } (5) lib. I.
noto cap. XII. num. 43. (4) in Di-

justit esse, Senatusque Populi Romani Quiritium censuit, conscivit, ut bellum cum priscis Latinis fieret: ob eam rem ego Populusque Romanus populis priscorum Latinorum, hominibusque priscis Latinis bellum indico facioque. Id ubi dixisset, hastam in fines eorum immittebat. Hæc ibi. Ex illo belli indicendi decernendique more profluxit justit ac pii belli frequens in veterum libris cognomen. Rursum Livius¹: Exsolvamus religione Populum, si quâ obligamur, ne quid divini humanique obset, quo minus justum piumque ineatur bellum. Hoc est, quod toties dicitur, adversus arma injusta pio justoque bello se tntari. Et confer Hugonem Grotium², Balthasarem Ajalam³.

II. Ad delectum habendum triginta dies ordinabantur, *justi & preliares dicti, apud Festum Pompejum⁴. Fiebat apparatus serio admodum & vexillum rubri coloris ponebatur in arce, ut civitatem belli expectatione impletam undiquaque cernerent, Macrobius⁵. Hinc illud Arnobii⁶: Cum paratis bella, signum monstratis ex arce, & Stewechius⁷. Signum est vexillum rubrum, ut jam diximus. Porro Consules in foro aderant †, & nomina civium de tabulis censoriis, id est, matriculâ, prælegebant, utque ipsi adessent, jubebant. Tradit Cicero⁸ operam datam, ut cives illi omnes essent bonæ frugis, & quibus suppetere domi opes. Præterea curabatur, uti primus miles bono fieret nomine, id est, nominabant Valerios, Salvios, Statorios, Longinos. Nomina illa bonum eventum portendebant, valere, salvos esse, stare, longum esse, atque ex iis captabatur velut augurium aliquod prosperitatis & diuturnitatis. Tacitus⁹. Ingressi milites quibus fausta nomina. Mala contra erant nomina, è quibus triste aliquod, infirmum, bre-*

Dd 3 ve,

† Delectus hujusmodi iconisum eleganter ex Polybio descripsit F. Patri-
cius p. 11 *Rei Milit. Roman. scil.* 2. quem ideo hic addere visum.

(1) lib. 1x.	(2) lib. III. de Ju-	(5) lib. 1. Saturnal. cap. 16.	(6)
re Pacis & Belli cap. 3.	(3) lib. 1.	lib. 11. pag. 91.	(7) Notatis ad b. l.
de Jure & Officiis Bellicis cap. 1.		pag. 81.	(8) lib. 1. de Divinat.
(4) lib. 1x. de Verbor. significat.		(9) lib. 1v. Hiflor.	
pag. 303. & lib. xv. pag. 374.			

ve, ut *Curtius*, *Minutius*, *Furius*, *Hostilius*. Et confer *Iustum Lipsium*¹.

III. Hoc erat *dare nomen*, uti est apud *Livium*². Qui recusabant militiam pro patria, illi bonis mulcebantur, ut exempla docent, quæ referunt *Dionysius Halic.*³, *Dion Cassius*⁴, *Hugo Grotius*⁵. Referebantur ad indicem, qui nomina dederant, & postquam justus exercitus coactus esse videbatur, certo die cum armis suis iterum convenire velut ad diribitorium jubebantur. Civibus adjungebant rusticos, quod hi præ cæteris ad militiæ labores perferendos indurati esse viderentur. Eorum delectum instituebant per conquistores extra urbem *Livius*⁶: *Creati Triumviri bini conquestionem ingenuorum per agros habuerunt. Conquistores sunt quoque apud Ciceronem*⁷. Adducebant vero liberos, & civium æquales, non servos, non tirones. Hos enim horumque similes, uti erant capite censi & proletarii cives, agris colendis aut mœnibus defendendis per excubias nocturnas sub oculis & cura seniorum, quam foris & apud externos bellis gerendis aptos magis esse putabant, *Gellius*⁸. De servis imprimis notorium est, ut monet *Servius*⁹, *quod a militia prohibebantur*. Innuebat idem celebris *Inscriptio Lanuvienfis*: MAVORTIO. SACRUM. HOC. SIGNUM. A. SERVO. TANGI. NEFAS. EST. *Græterus*¹⁰. Et prostant exempla. quod cum sese obtulissent ignoti, deprehensi postea, & pro supplicio de rupe Capitolinâ præcipitati sint, teste *Appiano*¹¹. Capitalem pœnam adversus eos *Trajanus* decrevit: quod *Plinius*¹² prodit, nec non *Marcianus*¹³. Dejotarus mittebat equites subsidiarios ad *Julium Cæsarem*, eratque inter illos servus, quod *Cicero*¹⁴ excusat timidius. De proletariis &

(1) *Notis ad Tacitum lib. IV. Historiar. num. 76.* (2) *lib. III. 4. 42.* (3) *lib. VIII. & X. (4) lib. V. 6. (5) lib. II. de Jure B. & P. cap. 5. num. 32. (6) lib. XXIII. (7) Oratio pro Milone. (8) lib. XVI. cap. 10. (9) Com-*

mentario ad lib. IX. Æneid. pag. 561. (10) in Volumine pag. 57. num. 2. (11) lib. I. Belli Civilis. (12) lib. 2. Epist. 39. (13) in Digestis lib. XLIX. leg. 12. (14) Oratio pro Dejotaro.

& servis excipiebat necessitas. *Octo millia juvenum validorum ex servitiis armaverunt*, ait *Livius* de bello Punico secundo¹. De temporibus iisdem *Valerius Maximus*²: *Tres creati sunt viri, qui quatuor & viginti millia servorum comparaverunt*. Et paulo post: *Quanta violentia est casus acerbi? quæ civitas ad id tempus ingenua quoque originis capite censos habere milites fastidiverat, eadem cellis servilibus extracta corpora & a pastoralibus casis collecta mancipia, velut præcipuum firmamentum exercitus suo adjecit*. Erant capite censi, qui nihil opum deferrebant ad Censores, adeoque mera nomina profitebantur. *Cellis servilibus* dicit, quæ alias sunt ergastula, de quibus est *infra*³. *Salustius* de Mario⁴: *Ipse milites scribere non more majorum, neque ex classibus, sed uti libido cuiusque erat, capite censos plerosque*. De eodem *Plutarchus*, πολὺν ἢ ἀπὸρον ἢ δᾶλον καταγεγῆσθαι. Aut necessitas ita hunc facere iussit, aut tumultus, quod etiam pauperes vellent spoliis hostium ditari, adeoque in aciem descendere potius quam domi excubare cuperent. De Augusto idem refert *Suetonius*⁵, & de Nerone⁶.

IV. Primis Reipublicæ temporibus milites ipsi inter se conjurabant, Tribuno vero sacramentum verbis conceptis dicebant, quod patriæ commoda armis fortiter gerendo rem tueri vellent: ut vero fidem eo tenacius fervarent, deinde *sacramentum*, quod bonæ fidei erat, in *juramentum*, quod accuratæ sponsonis erat, demutatum est, *Livius*⁷. Jurabant gladio stricto, verbis claris, quod fugæ & formidinis causa abire & signa deferre nollent, quodve ex ordine nollent discedere nisi teli sumendi aut petendi feriendive hostis, vel civis servandi causa, & quod nihil ex præda parta in alios quam patriæ usus erogare vellent, *Polybius*⁸, *Seneca*⁹. De Scipione tradit *Livius*¹⁰, quod jurejurando a se dato & præstito alios adegerit in hæc verba: *Ex mei animi sen-*

Dd 4

tentia

(1) lib. xxii. *Histor.* (2) lib. | (5) lib. ii. cap. 25. (6) lib. vi. |
 vii. cap. 6. num. 1. (3) lib. iv. | cap. 44. (7) lib. xxii. *Histor.* |
 cap. i. dist. 3. (4) in *Jugurthina*. | (8) lib. x. (9) *Epist.* 69. (10) lib. xxii.

tentia juro, ut ego Rempublicam non deferam, neque ullum civem Romanum deferere patiar, si sciens fallo, tunc me Jupiter Optime Maxime domum, familiam, remque meam pessimo letho afficias. Ipsi etiam milites obstringebant se quandoque juramento, quod a prælio victores reverti vellent. Cæsar¹: Hæc cum dixisset Labienus, juravit se nisi victorem in castra non reversurum, reliquosque, ut idem facerent, hortatus est. Hoc laudans Pompejus, idem juravit. Utque testarentur alacritatem suam, elatis in altum manibus conclamabant. Lucanus²:

— His cuncta simul assensere cohortes.

Elatasque alte quacunque ad bella vocaret,

Promisere manus, it tantus ad æthera clamor.

V. Milites erant duorum generum: Cives & Socii. Et Socii quidem *auxilia* dicebantur, erantque plurimum levis armaturæ. Inscriptio Villacensis: ENICO. REDSATI. F. ET. BANANA. VENINA. F. UXOR. VIV. F. AMBIDRABO. F. EQUITI. AUXILIARIO. A. XX. H. E. Gruterus³. Sua pecunia & omni sumptu militabant, excepto frumento, quod habebant a Romanis. Pacta fœderis cum Æquis initi pronunciant, ἀποσέδαι ὃ Ῥωμαῖοι μὲν, ὃ μὴ σεγ-
πὰς, ὅτε ἀν' αὐτοῖς παρεῖχθη πένες πρὸς ἰδίους ἐκπέμποντας αὐτοῖς, Dionysius Halicarnass⁴. Civium exercitus in legiones distributus constabat peditibus & equitibus. Equites divisi in turmas decem. Pedites legionis fuerunt quatuor mille ducenti, atque illi divisi in Velites, Hastatos, Principes, Triarios. Velites, Hastati, Principes quidem singuli numero mille ducenti, Triarii vero sexcenti. De quibus accurate agunt Antonius Valtrinus⁵, Justus Lipsius⁶, Henricus Savilius⁷, Salmasius⁸. Qui milites regebant, Duces erant. Hi erant proprii vel communes. Proprii, qui exercitus partem aliquam cum imperio subordinato regebant. Tales erant Centuriones,

(1) lib. 111. de Bello civili. (2) de Militiâ Roman. Dialog. 1. lib. 1. Pharsalic. (3) in Volumine (7) Commentario de Militiâ Romanâ p. 344. (8) toto libro de Re lib. 111. de Re Militari Romanorum
cap. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. (6) lib. 11.

nes, eorumque adjuncti Optiones: & Tribuni. *Inscriptio* Romana: D. M. TITI. COELI. SENTINIANI. CENT. COH. VIIII. P. R. P. V. T. COELIUS. SENTINIANUS. FIL. PATRI. B. M. F. ET. CALIDIA. PYRALLIS. MARITO. OPTIMO. F. *Gruterus*¹. Et Spoletana: D. M. FLORIO. BAUDIONI. VIRO. DUCENARIO. PROTECTORI. EX. ORDINARIO LEG. II. ITAL. DIVIT. VIX. AN. XL. MIL. AN. XXV. VAL. VARIO. OPTIO. LEG. II. ITALICÆ. DIVIT. PARENTI. KARISSIMO. M. F. C. *Gruterus*². Et Norica: C. HOSTILIUS. ET. P. EGNATIUS. VEITOR. QUINTADECIMÆ. LEGIONIS. TRIBUNI. P. S. P. Q. R. DIMICANTES. PARITER. HEIC. OCCISI. PARITER. JACENT, SINGULARE. POSTERIS. EXEMPLUM. ET. CARITATIS. ET. FORTITUDINIS. CILINENSES. XXL. DIES. ATRATI. LUXERUNT. *Gruterus*³. Et Brixienfis: L. SALVIUS. C. F. FAB. VEXILLARIUS. LEG. IV. VETER. SIBI. ET. POPILIAI. T. L. HISPANI. ET. CAPITONI. F. ET. PRISCAI. ET. FIRMO. F. *Gruterus*⁴. Centuriones præerant in manipulis, & milites illi dicebantur *manipulares*. *Inscriptio* Romana: DIS. MAN. SACRUM. T. CAMPILIO. T. F. MANIPULARI. VIX. ANN. XXXIX. D. XVI. CAMPILIAE. FESTÆ. SORORI. SUÆ. VIX. ANN. XXII. MENS. III. D. VI. CAMPILIO. RUFINO. NEPOTI. VIX. ANN. XII. MENS. VIIII. D. IX. ET. ALBANÆ. MERULÆ. UXORI. B. DE. SE. M. ANN. XXXIII. MENS. VI. D. IV. ET. CAMPILIO. ALBANO. INFANTI. DULCISS. ANN. II. M. V. D. IIIII. QUOS. DII. IRATI. UNO. DIE. ÆTERNO. SOMNO. DEDERUNT. T. CLAUDIUS. HERMES. DOLENS. DE. SUO. FECIT. *Gruterus*⁵. In his signa ferebat *vexillarius*, uti cum *Livius*⁶ appellat. *Inscriptio* Romana: D. M. L. CASURIO. DEXTRO. VEXILLARIO. COH. II. VIÇ. CASURIA. CAPROLA. PATRONO. ET. COJUGI. B. M. *Gruterus*⁷. Signa erant perticæ cum signo transversario & velo quadra-

Dd 5

dra-

(1) *l. d. pag. 53. num. 11.* (2) *559. num. 9.* (5) *in Volumine pag. l. d. pag. 542. num. 8.* (3) *l. d. 535. num. 4.* (6) *lib. VIII.* (7) *pag. 544. num. 45.* (4) *l. d. pag. l. d. pag. 536. num. 7.*

drato, clypei, corollæ, manus extensæ. Tribuni in unaquaque legione erant sex, ita ut legionem totam imperio communi sibi vindicarent, ac per vices imperarent. Totidem Præfecti erant in quaque ala sociali vel cornu, ubi rem gerebant levis armaturæ viri. *Inscriptio* Viennensis: T. F. VERECUND. MAG. EQUES. ALÆ. I. FLA. AUG. BRIT. C. R. JUR. ITALICI. AN. XXXX. S. XIX. ISES. PROTB. PRISCINUS. VEX. ET. INGENUUS. HERED. *Gruterus*¹.

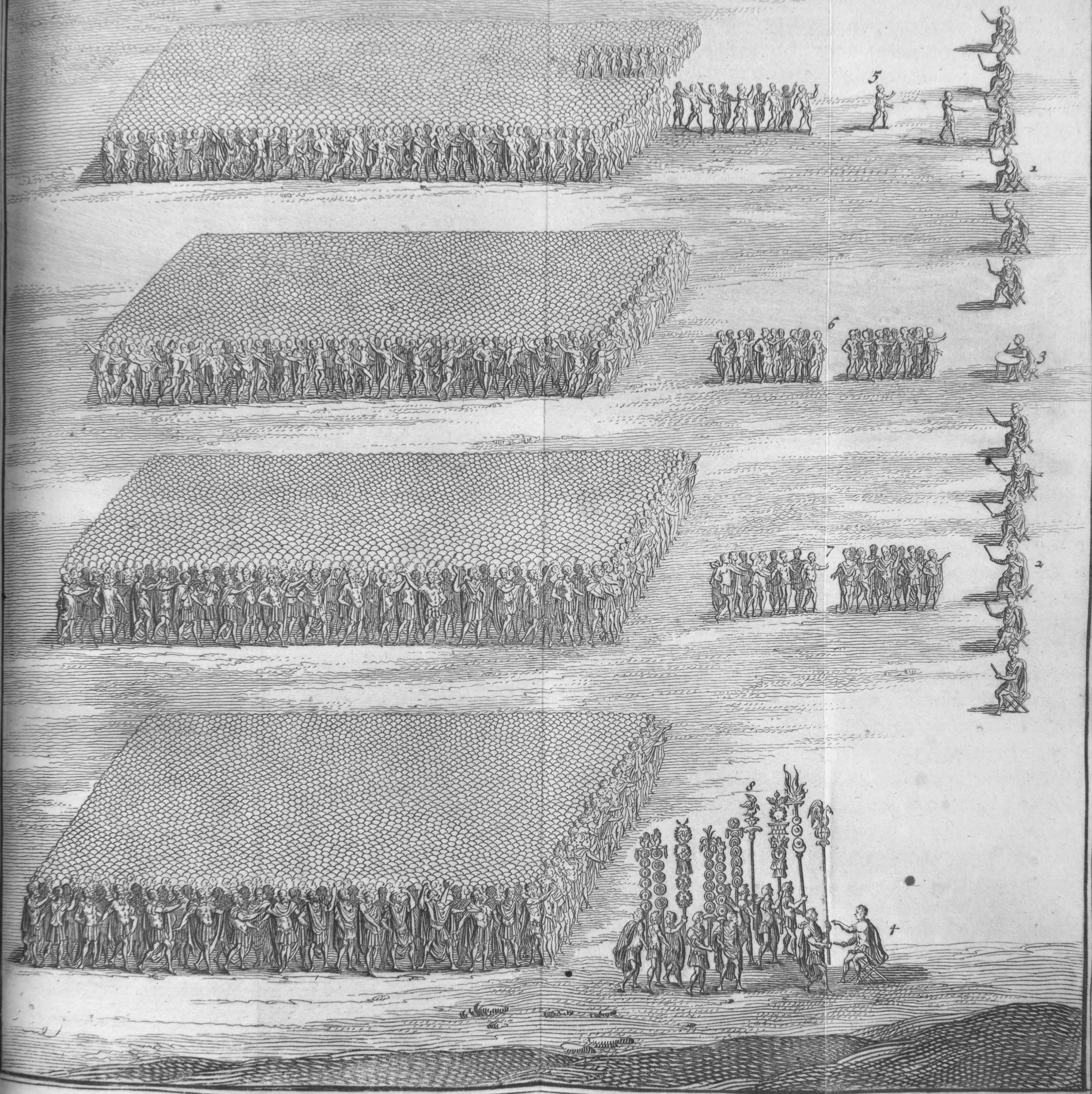
VI. Legionis signum erat Aquila †, id est alitis ejus simulachrum aureum hastæ præpilatæ suffixum, & pede altero fulmen sæpe ferens. Suetonius²: *Somniauit, Jovem Opt. Max. prætextatis compluribus circa aram ludentibus unum secrevisse, atque in ejus sinum signum reipublicæ, quod manu gestaret, reposuisse.* Signum reipublicæ de Aquilâ, quæ & legionum signum erat, exponit *Sabellicus*³. Erat alias etiam lupus, canis, porcus, equus, teste *Plinio*⁴. Sed pleraque hæc defueverunt post tempora Consulis Marii, atque ille tantum Aquilas adhiberi voluit. Nummi sunt cum Aquilis legionum apud *Antonium Augustinum*⁵. Tunc enim Reipublicæ perinde ac legionum signum esse coepit, quando olim Reges, deinde Consules manu præferebant sceptrum, in cujus fastigio erat Aquila, ut dictum est *supra*⁶. Ab Etruscis acceperat Tarquinius Priscus inter alia sceptrum αἰὼν ἔχον τῇ κεφαλῇ, *Dionysius Halic.*⁷. Hinc in usu permansit esse apud Romanos, dracones vero sub Trajano & deinceps adhibiti sunt, uti refert *Vegetius*⁸. *Propertius*⁹:

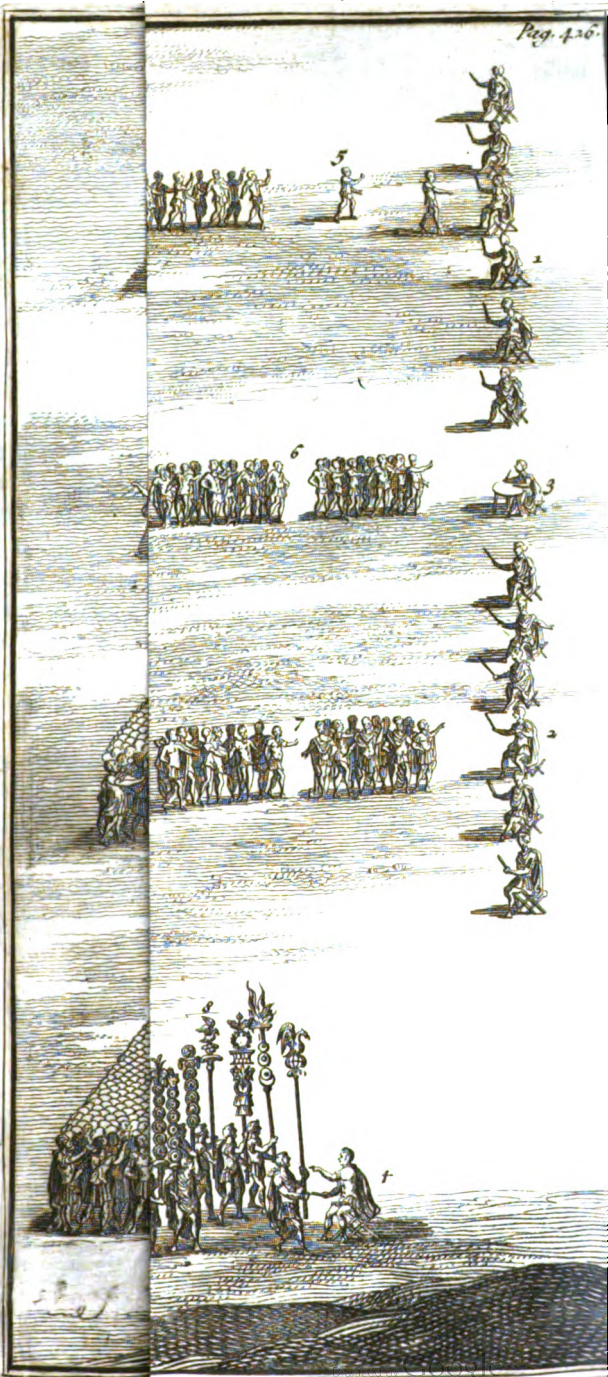
*Aut quibus in campis Mariano prælia signo
Stent, & Teutonicas Roma refringat opes.*

Sa-

† Cujus ut & reliquorum signorum forma, & quomodo 4 significis tradantur, simul & 2 sacramentum militatæ, & 6 Centurionum & 7 Tergiductorum electio ex adjuncta pictura apparet ex F. Patricio P. VI. rei Milit. Rom. sect. 1.

(1) <i>l. d. pag. 542. num. 7.</i>	(2) 20. 22. <i>Tab. 8. num. 18. 19. 20. 21.</i>
<i>lib. 11. cap. 94.</i>	(3) <i>Enarratio. 22. Tab. 21. num. 23.</i>
<i>nibus ad b. l. fol. 123.</i>	(4) <i>lib. x. cap. 3. dist. 6.</i>
<i>cap. 4.</i>	(5) <i>Tab. 7. num. 18. 19.</i>
	(6) <i>lib. 111.</i>
	(7) <i>lib. 111. Eleg. 2.</i>

Salustius de Catilinâ: Ipse propter Aquilam adfistit, quam bello Cimbrico *Marius* in exercitu habuisse dicebatur. Aquilæ vero imponebatur fanulum aliquod quadratum, uti in columna *Trajani* videre est, & pictura quædam talis est apud *Lipsium*¹, *Jacobum Laurum*². Nimirum ad religionem faciendam. Erat enim Aquila signum sacrum, itaque sacratas Aquilas vocat *Valerius Maximus*³. Nec amabant tantum, sed venerabantur etiam illud. *Tacitus*⁴: Aquilam amplexus religione sese tuebatur. Et paulo post: Sequerentur Romanas aves propria legionum Numina. Ergo ornabant, ungebantque velut aliorum Numinum simulachra, uti docent *Plinius*⁵, *Suetonius*⁶, & adde *Marcum Vertranium Maurum*⁷. Quod non fiebat in signis aliis. Estque de illâ *Dionis*⁸ locus: ἐστὶ γὰρ νεῶς μικρὸς καὶ ἐν αὐτῇ αἰῶνις χρυσὸς ἐκδρυται. Quem *Lipsius*⁹ allegat, sed non recte exponit de sacella castrorum, in quo signa reponebantur. Et cum non satis caperet *Adrianus Junius*¹⁰, ad paradoxa referre voluit. Itaque vocantur τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως *Mutth.*¹¹, quod de signis militibus Romanorum bene exponunt *Grotius*¹², *Baldwinus Walens*¹³. Scilicet *Tertullianus* dicit: Religio Romanorum tota castrensis signa veneratur, signa jurat, signa omnibus Diis preponit. Affixi erant iis signis clypei, & in clypeis pictæ erant imagines Cæsarum, quos inter Deos retulerant, propterea adorabantur. *Suetonius*¹⁴: Artabanus transgressus Euphratem, Aquilas & signa Romana, Caesarumque imagines adoravit. Itaque Signiferi alio nomine dicebantur Imaginiferi. Gallicana Inscr ptio: MEMORIÆ. ÆTERNÆ. SOLEMNIO. FIDO. MILIT. LEG. MINERVÆ. IMAGINIFERO. MATURINIA. VICTORINA. CONJUGI. CARISSIMO. PONENDUM. CURAVIT. ET.

(1) lib. iv. de Militiâ Romanâ pag. 271. (2) in Antiquitatibus Romanis part. i. num. 7. (3) lib. vi. cap. i. num. 11. (4) lib. i. Annal. (5) lib. xviii. cap. 4. (6) lib. iv. cap. 13. (7) Notis ad Tacitum pag. 39. (8) lib. xi. Histor.

(9) lib. iv. de Militiâ Rom. Dialog. 5. (10) lib. iiii. Animadvers. cap. 2. (11) xiv. 15. (12) in Annotatis pag. 407. (13) Commentario perpetuo ad Evangelia pag. 268. (14) lib. iv. cap. 14.

ET. SUB. ASCIA. DEDICAVIT. *Gruterus*¹. Talia signa Titus conspicua in castris suis posuit, quasi Templum Templo Hierosolymitano contrarium. Tacitus²: *fulgentibus aquilis signisque & simulachris Deorum in modum Templi*. Abominabantur ista Judæi cultores unius Dei, inque conspectu suo non facile tolerabant, uti patet è gestis rebus cum Vitellio, de quibus refert *Josephus*³, quod cum ille in Arabiam ducere vellet exercitum suum, Judæorum proceres deprecati fuerint serio, ne per agros Palæstinæ duceret, veriti pollutionem terræ sanctæ a signis militaribus & appensis idolis, sive illa in orbiculis depicta erant, sive icunculæ aureæ. *Arrianus*⁴, τὰ σημεῖα τῶν ὀπληκῶν στρατίας, αἰετοί, εἰκόνες βασιλῆων, σέμματα, πάντα χρυσά. *Manilius* hoc illustrat⁵:

———— Venerisque ab origine proles

Julia descendit cælo, cælumque replevit,

Quod regit: Augustus socio per signa tonante

Cernit, & in cætu Divum magnamque Quirinum.

In hoc loco mire se torquet, ut sensum indaget, *Barthius*⁶, nec satis ad verum exponit *Josephus Scaliger*⁷. Sensus verus ille est: Julium Cæsarem cælo oriundum per Venerem in cælum, & inter Deos superos receptum esse, Augustum vero videre, patrem una cum Jove & Romulo in cætu, hoc est in Urbe & extra Urbem in signis militaribus coli. Hæc nos docuit *Thomas Reinesius*⁸. Cæterum scribit *Modestinus*⁹: *Crimen majestatis factum vel violatis signis vel imaginibus maxime exacerbatur in milites*, ubi vulgo legitur, *violatis statuis*, verum merito corrigit *Jacobus Gothofredus*¹⁰. Signa militaria intelligit, ad quæ appendebantur imagines. Quamquam certum est, quod in castris peculiare tentorium fuerit, ubi aliquando repositæ sint Aquilæ. *Herodianus*¹¹, de adventu Antonini verba faciens, ait venisse illum

(1) in Volumine pag. 552. num. 1. (2) lib. xv. *Annal.* (3) lib. xviii. *Antiquit. Judaicar.* cap. 7. (4) in *Dissertationibus.* (5) lib. 1. *Astronomicor.* pag. 25. (6) lib. xi. *Adversar.* cap. 10. (7) in *Annotatis* pag. 90. (8) in *Epistolis* pag. 670. (9) *leg. ult.* §. 7. ff. ad *L. Majest.* (10) *Notis ad lib. 1. Terulliani* pag. 123. (11) lib. 1v.

ἵllum οἷς τ' νεῶν ἐνθα καὶ σημεῖα καὶ τὰ ἀγάλματα ἔσονται.
 δε περικυυῖται. Eo quidam referunt illa *Flori*¹, de Per-
 feo captivo apud Æmilium Consulem, cum in conspe-
 ctum venisset hostis, in templum recepit & conviviiis adhi-
 buit. Templum de loco illo, ubi Aquilæ reponeban-
 tur, exponit *Gruterus*, sed negat *Salmasius*, veram le-
 ctionem esse, adeoque corrigit, in tentum recepit, est-
 que tentum illud idem quod tentorium. De quo porro
 videatur *Freinshemius*². Aquilæ signum vetustis tempo-
 ribus adhibuit Cyrus Persæ Rex clarissimus, ac reti-
 nuerunt successores, unde scribit *Xenophon*³, quod vi-
 derit in Cyri junioris exercitu ἀπὸν χρυσῶν. Locus est
*Esaïæ*⁴: Vocans ab Oriente avem. De Cyro magno agi-
 tur, estque ille sic dictus, quod nasum aquilinum ha-
 beret, *Plutarcho* teste. *Curtius*⁵, de acie Godomanni:
*Inter hac aquilam auream, pennas extendenti similem sa-
 craverant. Qui ferebat Aquilam, Signifer erat, alio
 nomine quoque Primipulus vocabatur, ut narrat Vale-
 rius Maximus*⁶. Quique dignitatem illam gesserat, ex-
 authoratus deinde, primipilaris erat, uti Consularis,
 qui consulatum deposuerat. *Inscriptio Vaticana*: M. POM-
 PEJO. M. F. ANI. ASPRO. VII. LEGION. XV. APOLLI-
 NAR. COH. III. PR. PRIMOP. LEG. IV. CYREN. PRÆF.
 CASTR. LEG. XX. VICTOR. ATIMETUS. LIB. PULLA-
 RIUS. FECIT. SIBI. ET. M. POMPEJO. M. F. COL. ASPRO.
 FILIO. SUO. ET. CINCIÆ. SATURNINÆ. UXORI. SUÆ.
*Gruterus*⁷. Quid sit *pullarius*, vide *supra*⁸. Est alia
Tarraconensis: TEMPLUM. HOC. SACRUM. HERC. AU-
 GUSTI. NOMEN. FELIX. REMANEAT. STIRPIS. SUÆ.
 LÆTETUR. PARENS. NAM. QUOM. TE. CÆSAR. TE. M.
 EXPOSCE. DEVM. COELOQUE. REPERIES. MUNDUM.
 REGES. SINT. HEI. TU. EI. SORTE. HUIC. IMPERENT,
 NEGANTQUE. NOS. FELICIBUS. VOTIES. SUEIS. L. AU-
 RE-

(1) lib. II. *Hist. Roman. cap.* | (5) lib. III. *cap.* 7. (6) lib. 2.
 12. (2) *Annotatis ad Florum pag.* | *cap.* 6. (7) in *Volumine inscription-*
 168. (3) lib. VII. *Cyroped. &* | *num pag.* 557. *num.* 6. (8) lib. 3.
 lib. 2. *ἀνὰ δὲ.* (f) XLVI. 11. | *Antiquitatum cap.* XII. *dist.* 9.

RELIIUS, L. F. PAL. RUFUS. PRIMOPILARIS. XVI. MILITARIS. SEC. IMP. CÆSARIS. *Gruterus*¹. Et Infubrica: L. SENTIUS. L. F. O. V. F. NIGER. SIGNIFER. LEG. IV. SCYTICÆ. HIC. NATUS. HIC. SITUS. EST. M. SENTIUS. L. F. O. V. F. MACER. VETERAN. LEG. IV. SCYTICÆ. SIBI. ET. FRATRI. V. F. *Gruterus*². Et Capuana: PAULO. EMILIO. PRIMIPILO. BIS. PRÆFECTO. EQUIT. TRIBUNO. COHORTIS. IV. PRÆTOR. SENECIO. *Gruterus*³. Suos quoque illi habebant Optiones. *Inscriptio Moguntina*: FIDELIÆ. VERULÆ. PRUDENTIUS. REVERES. OPTIO. SIGNIFERORUM. CONJUGI. INCOMPARABILI. AC. DULCISSIMÆ. QUÆ. VIXIT. ANNIS. XXXI. MENSIBUS. III. DIEBUS. XIII. F. C. *Gruterus*⁴. Et Gallicana: D. M. D. SEXTIO. COSSUTIO. S. F. QUIRINA. PRIMO. EMERITO. EX. COHORTE. XIII. URBIS. T. SILIUS. HOSPES. SIGNIFER. CÖH. EJUSDEM. AMICO. POSUIT. *Gruterus*⁵. Lautum munus & votis multorum petatum, quod ære mereret non parvo. Juvenalis⁶:

*Ut locupletem Aquilam tibi sexagesimus annus
Adferat.*

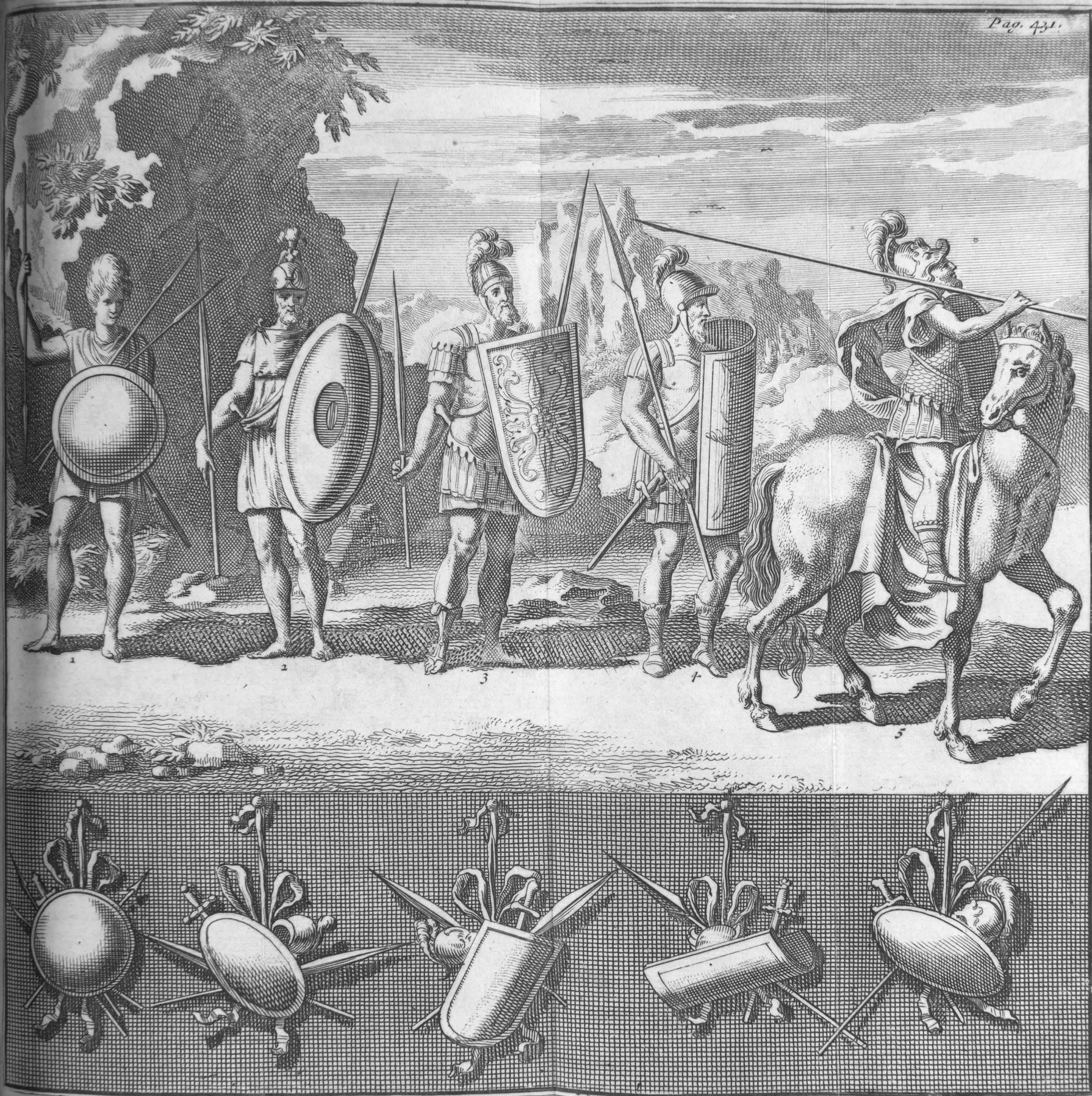
Locupletem ait, id est, redditibus insignem. Martialis⁷:

Grata Pudens meriti tulerit cum pramia pili:

Pramia dicit expresse, & cum primipilis Caligula denegabat stipendium, notabatur improba avaritia ejus, uti refert *Suetonius*⁸.

VII. Duces communes erant, qui exercitum cum imperio summo regebant: Legatus & Imperator. Legati aderant consilii causâ, utque auxilia procurarent, de quibus multa narrat *Dion Cassius*⁹. Imperator erat Consul, factus intra Urbem delecti: vel Consularis, in Provinciis. Atque hic rem gerebat auspiciis suis, id est, ducebat, regebat, jubebat.

(1) in *Volumine* pag. 50. num. 6. (6) *Sat.* 14.
(2) *l. d.* pag. 561. num. 2. (3) (7) *lib. I. Epigr.* 32. (8) *lib. III.*
ibid. pag. 518. num. 8. (4) *l. d.* cap. 43. (9) *lib. III. & LIII.*
pag. 558. num. 7. (5) *l. d.* pag. *Histor.*

CAP. II.

De Peditatu & armis ejus. †

I. **D**UPLICIS ordinis milites erant, pedites & equites: Pedites varia arma gestabant pro classium ratione. Velites habebant verutum sive gladium Hispanicum, hastas curtas plures vel oblongam unam, parmam, galeam coriaceam. *Livius* scribit¹: *Hic miles* (de Velitibus agit) *parmam tripedalem habens, & in dextrâ hastas, quibus eminus utitur, gladio Hispaniensi est cinctus. Quod si pede collato pugnandum est, translatis in laevam hastis, gladium stringit.* Gladius Hispanicus erat brevis (itaque ξιφίδια vocat *Dion Cassius*²) anceps vero etiam, latus, validus, & cum mucrone. *Silius Italicus*³:

Non illis solitum crispare hastilia campo,

Nec mos pennigeris pharetram implevisse sagittis,

Pila volunt, brevibusque habiles mucronibus enses.

Scilicet, ut punctim agere possent milites, ac majorem stragem facere, cæsim etiam, quanquam rarius. A veniatoribus olim usurpatus, quos in Hispaniâ & Oriente plurimos fuisse semper constat, & *macharam* vocat *Suetonius*⁴) vocabulo equidem Græco, sed in Oriente non minus noto. Locus est *Gen.*⁵ *Gladii eorum sunt instrumenta violentia*, estque in Hebræo מִכְרֶתֶיָּהֶם quod *Pagninus* & *Tremellius* in versionibus suis neglexerunt, accuratius vero servavit *Arias Montanus*, αἰμαχαίραι αὐτῶν, & adde *Joh. Buxtorfium*⁶. Locus alter est *Psal.*⁷ *Educ lanceam & sagarim adversus persequentes me.* De novo *Pagninus*, *Castalio*, *Munsterus*, *Tremellius* obiter inspexerunt verbum סֶגוֹר / quod est σιγᾶρις, gladius militaris, quo cominus utebantur in præliis apud *Xenophon-*

† Quæ omnia ut etiam oculorum sensui pateant, efficit adjecta pictura ex F. Patricii p. v *Rei Milit. Rom. scd.* 1. ubi numerus 1 denotat Velitem, 2 Hastatum, 3 Principem, 4 Triarium, 5 Equitem, de quo speciatim *cap. seq.*

(1) *lib. xxxviii. Hist.* (2) *xliv. 5.* (6) in *Lexico Thalmudico* *lib. xxxviii. Hist.* (3) *lib. } co pag. 1033. 1204.* (7) *xlv. 2. v. 111.* (4) *lib. v. cap. 15.* (5)

*nophontem*¹. Talem gladium Esavus venator gestavit, ut indicat vox לִיָּת *Genes.*² quam *Chaldaeus* recte vertit חִיָּת *gladium*, sed post illum nemo Interpretum advertere voluit, adeoque *pharetram* substituerunt omnes, quibuscum propterea litigat *Nicolaus Fullerus*³. Eum *Xenophon*⁴, & *Plutarchus*⁵, vocant *κρηίδα*, ut allegat *Johan. Scapula*⁶, nam & Persis usitati erant, itaque *Copides* sunt etiam apud *Curtium*⁷. Notabis, quod Velites gladium in dextro latere gestaverint, ut *Livius* & *Polybius* docent, & secundum illos accurate differit *Lipsius*⁸. Sed & in lævo gerebant alium oblongum, sive frameam, uti scribit *Josephus*⁹. De mutilato hoc *Josephi* loco confer *addenda*, in calce hujus. μάχαιρα μὲν ἐν δεξιᾷ μακροῖ. Militis utroque latere cum gladio uno oblongo, & breviori altero, effigiem è columnâ Antonini ponit *Iustus Lipsius*¹⁰. Novum id quidem moribus nostris, qui gladium unum in sinistro latere appendimus, ita enim facili operâ stringi potest. Sed non minus facile stringebatur olim, cum in dextro latere hærebat, tum quia brevis erat, & ab humero non a medio cingulo dependebat, tum quia consuetudo lævam manum faciebat expeditam. In columnâ Trajani plerosque cinctos in dextro latere videmus, nec non in Antonini, etsi Imperator ipse & Tribuni habeant gladios sinistros. Scuti usum spectabant, præcipui inter arma, & impediri videbantur, cum gladius in sinistro latere dependebat.

II. Hastas curtas fere septem quivis Veles habebat secum, non tam ferire cupidus, quam jaculandi peritus. *Veruta* proprio nomine. *Silius Italicus*¹¹:

————— *Tenui pugnax instare veruto.*

Sabellum veru appellat *Virgilius*¹². Rursum *Silius*¹³:

Servili fert ora ducis suffixa veruto.

Notat

(1) lib. IV. αἰαῖος. (2) XXVII. 3. 3) lib. I. *Miscell. sacror. c.* 27. (4) in *Cyropediâ* lib. II. VI. VII. (5) in *Alexandro*. (6) in *Lexico Græco* pag. 841. (7) lib. VII. 25. (8) lib. III. de *Militiâ Rom. Dia-*

log. 3. (9) lib. III. de *Bello Jud.* (10) in *Analectis ad libros de Militiâ Romanâ* pag. 280. (11) lib. III. (12) lib. VII. *Æneid.* (13) lib. X.

Notat Servilium Proconsulem ad Cannas occisum, cujus caput hastæ præfixum spectaculo efferebant Pœni. Virgilius¹:

—— *Hunc primo levis hasta Themilla
Strinxerat.* ——

Catejas appellat idem²:

Teutonico ritu soliti torquere Catejâ.

Et Silius Italicus³:

—— *Pandâ manus est armata Catejâ.*

Hasta oblonga est, quam *falaricam* vocant, & describit *Vegetius*⁴. Meminit Virgilius⁵:

*Sed magnum stridens contra falarica venit
Fulminis acta modo.* ——

ubi *Farnabius*⁶ notat: *hasta valida præfixa ferro, sulfure, resina, bitumine, stupisque convoluta, infuso oleo incendiario, quæ ballista impetu destinata ardens figitur, falis & turribus accendendis.* Verum & manibus emittebatur, quod constat ex *Virgili* verbis adductis. †

III. *Parmæ lignæ* erant, corio superinductæ. Virgilius⁷:

—— *Quam nec duo taurea terga.*

id est, clypeus ex duplici taurino tergore. Leves & rotundæ. Horatius⁸:

*Tecum Philippos & celerem fugam
Sensi, relicta non bene parmula.*

Nimirum quod sine clypeo redire è prælio, summum dedecus esset non tantum apud Romanos, sed quoque Græcos, teste *Aristotele*⁹, & adde *Nicolaum Cragium*¹⁰. Tyronibus dabatur parma alba & pura, insignio prorsus nuda. Virgilius¹¹:

Ense levis nudo parmaque inglorius albâ.

Insignium factis gloriosis sibi promerebantur, ut describeretur.

Ec

Nu.

† Livius l. 34. c. 14. *Ut remissis soliferreis falaricisque gladios strinxerunt.*

(1) lib. 12. *Æneid.* (2) lib. 12. *Æneid.* (8) lib. 11. *Carm.* 7.
v. 11. *Æneid.* (3) lib. 111. (4) (9) lib. 11. *Rhetoric.* (10) lib.
lib. 14. cap. 18. (5) lib. 12. *Æ-* 111. *de Republ. Lacedæmon.* pag.
neid. (6) pag. 304. (7) lib. 12. 213. (11) lib. 12. *Æneid.*

Nubigeros clypeos, intactaque cadibus arma.
 vocat Statius¹. Et Persius²:

Permisset sparsisse oculos jam candidus umbo.
 Rursum Virgilius³:

—— *Per linea terga, tribusque*

Transiit intextum tauris opus. ——

Linea, id est, candida necdum picta, quod tyronis alicujus esset. Corium vero erat superductum ex bobus tribus, ut eo validius obstaret hastis & telis.

IV. Galea erat è pellibus iisque hirsutis, vulpium, canum, caprarum, luporum, urforum, vaccarum, mustelarum Scythicarum. Capitis integumentum ad frigus arcendum. Virgilius⁴:

—— *Fulvosque lupi de pelle galeros*

Tegmen habet capiti. ——

Propertius⁵:

Et galea hirsuta compta lupina jubâ.

Statius⁶:

Ille Lycaonia rictu caput asperat ursa.

Galeri & *Galea* non differunt hoc loco, atque insuper *Cudones* appellat Silius Italicus⁷:

Scipio contorquens hastam cudone comantes

Disjecit crines. ——

Et ibidem:

—— *Caput his cudone ferino*

Stat canum. ——

Accreverunt demum exuviae, ut Ductores Ordinum leoninas integras sumerent ita præparatas, ut Herculis prisca instar capite operirent caput, inde super corpore porrectas & sub brachiis constrictas gestarent. Virgilius⁸:

Ipse pedes torquens tegmen immane Leonis

Terribili impexum setâ cum dentibus albis

Indutus capiti, sic regia tecta subibat,

Horridus, Herculeoque hameros innexus amictu.

Sc-

(1) lib. v. Sylv. x. (2) Sat. 5. (6) lib. iv. (7) lib. xvi. (8)
 (3) lib. x. Æneid. (4) lib. vii. lib. vii. Æneid.
 Æneid. (5) lib. xv. Eleg. 3v

Secundum mores novos describit veterem habitum. Signiferi omnes isto habitu videntur in columnâ Trajani, ut refert oculatus testis *Lipsius*¹.

V. Leves (quos *ferentarios* appellant *Tacitus*², *Salustius*³) pugnabant fundis, missilibus, gladio. Funditores (ut vocat *Salustius*⁴) vel Libratores (ut ait *Tacitus*⁵) jaciebant lapides & glandes plumbeas.

———— *Saxis solida ara fatiscunt.*

ait *Virgilius*⁶. Et *Propertius*⁷:

Plumbea cum torta sparguntur pondera fundæ.

Rursum *Virgilius*⁸:

Et fundam tereti circum caput egit habendâ.

Egit, id est, rotavit, ex arte & more: Nam sic vires addebant jactui. Et⁹:

———— *Pars maxima glandes*

Liventis plumbi spargit. ———

Phœnicum inventum esse refert *Plinius*¹⁰. Horum coloniarum in Africâ & Hispaniâ exercendo fundas præ cæteris inclaruerunt. *Virgilius*¹¹:

Stuppea torquentum Balearis verbera funda.

Baleari verberare, est quoque apud *Silium Italicum*¹². *Balearidos* incolæ ex Africâ profecti sunt, *Strabo*¹³, *Livius*¹⁴, *Florus*¹⁵, *Diodorus Siculus*¹⁶. Exaggerant impetum Poëtæ. *Lucretius*¹⁷:

———— *Plumbea vero*

Glans etiam longo cursu volvenda liquefcit.

Et *Lucanus*¹⁸:

Romanus cunctis petitur cruor, inde sagitta;

Inde faces & saxa volant, spacioque soluta

Aeris, & calido liquefacta pondere glandes.

Annotat *Schrevelius*¹⁹: Per attritionem aeris intermedit

Ee 2

ex

(1) lib. III. de Militiâ Rom. Dialog. 1. (2) lib. XII. Annal. (3) in Catilinariâ. (4) in Jugurth. (5) lib. XII. Annal. (6) lib. IX. Æneid. (7) lib. IV. Eleg. 3. (8) lib. XI. Æneid. (9) lib. VII. Æneid. (10) lib. VII.

cap. 59. (11) lib. I. Georg. (12) lib. II. (13) lib. III. Geograph. (14) Lib. XXX. (15) lib. III. cap. 8. (16) lib. V. cap. 17. (17) lib. VI. (18) lib. VII. Pharsal. (19) pag. 343. Comment. ad b. l.

ex veloci motu liquefacta sunt pila plumbea in figuram glandium formata & fundis emissa. Sic etiam Farnabius¹. Ratio falsa est, nunquam enim aër mutatur in ignem, sed igniculi in aëre copiosi procurant calorem & incendia, si qua vere oriuntur. Nam de hoc Poëtarum experimento res dubia est, quanquam ei fidem habeat Aristoteles². Negat ita esse Simon Simonius³, & oppido constat, cum ne globus quidem è cera confectus & sclopo ejectus vel incalescat vel lique scat, quanquam ignis impetu expellatur & aerem celerrime pervadat, multo minus de plumbo verum esse potest. Confer Sebastianum Bassonem⁴. De missilibus notissima res est. Sagittarios vocat Salustius⁵. Virgilius⁶:

Vulnera dirigere & calamos armare veneno.

Et paulo post:

——— *Queis tela, sagitta,*

Coritique leves humeris & letifer arcus.

Coriti sunt pharetræ, sagittarum thæcæ, ut exponit Servius⁷. Ovidius de Sarmatis⁸:

In quibus est nemo, qui non coryton & arcum

Telaque vipereo lurida felle gerat.

Nimirum & apud illos erant infectæ sagittæ. Tela erant præfixa ferro acuminato, ut penetrarent, vel hamato, ut infixæ non possent facile iterum avelli. Tragulam vocabant hoc posterius genus Hispani, Afri, Galli, qui olim adhibebant: Sarmatæ prius illud hodiernum in bellis usurpant. Salustius de Metello in Hispaniâ: *istam tragula fauciatur*. De Afris Silius:

——— *Cui tragula semper*

Fulmineam armabat dextram. ———

De Gallis Cæsar: *Balventio femur utrumque tragula transjicitur*. Propertius⁹:

Et manus hamatis utraque est armata sagittis,

Et

(1) Notis ad lib. ix. Æneid. pag. 300. (2) lib. 11. de Cælo cap. 7. 3. 42. & lib. 1. Meteor. c. 8. (3) Disputat. de Putredine pag. 362. (4) lib. 11. Philof. naturalis pag. 99. (5) in Jugurth. (6) lib. 2. Æneid. (7) in Commentario pag. 585. (8) lib. 4. Tristium eleg. 7. (9) lib. 11. Eleg. 9.

Et pharetra ex humero Gnosia utroque jacet.

Ovidius¹:

Pars cadit bamatis misere confixa sagittis.

Uncos vocat Statius²:

Aspera tergeminis acies se condidit uncis.

Quæ tela *prepilata* erant, (ut vocant *Livius*³, & *Amianus*⁴) illa carebant ferro, nimirum pilæ instar, obtuso acumine, rotunda, ut verberarent potius, quam foderent. Veneno perlinere, ut infectum vulnus curari non posset, Barbarorum damnatus mos erat. *Virgilius*⁵:

Ungere tela manu ferrumque armare veneno.

Sed apud Europæos (tantum quod *Rossi* & *Sarmatæ* adhibent) in desuetudinem venerunt, postquam glandes plumbeæ de bombardis nitrati pulveris impulsu exturbari coeperunt, non infelici permutatione. *Debemus hoc malum Germania*, ait *Cælius Calcagninus*⁶. Quod enim *Robertus Valturinus*⁷ scribit, *bombardas ab Archimede esse inventas*, de hoc recte pronunciat *Johannes Brodaus*, quod nihil fatuum magis excogitari possit⁸, idemque prolixè refellit *Hieronimus Magius*⁹:

C A P. III.

De Equitatu & armis ejus.

I. **V**ELITUM & Ferentariorum hæc arma fuerunt, dicemus porro, quæ arma fuerint Hastatorum: Triariorum, Principum. Atque eadem illa fuerunt Equitum: Scilicet, scutum, pilum, galea, ocreæ, thorax, gladius. Scutum erat oblongum, figuræ ellipticæ, uti deformat *Lipsius*¹⁰. Proinde æquali altitudine obtegebatur pectus ac infra genua porrigebatur. *Livius*¹¹ scribit: *militēs in excubiis stantes capite super marginem scuti imposito*

E c 3

dor-

(1) *lib. III. Trist. eleg. 10.* (2) *Militari pag. 261.* (8) *lib. I. Mi-*
lib. IX. Thebaid. (3) *lib. XXVI. scellan. cap. 26* (9) *lib. I. Mi-*
(4) *lib. XXIV. Histor.* (5) *lib. IX. scellaneor. cap. 1* (10) *lib. III.*
Æneid. (6) *de re Nauticâ pag.* *de Militiâ Romanâ pag. 165.* (11)
312. *Operum.* (7) *lib. X. de re lib. XLIV.*

dormivisse. Ferro marginatum erat, & corio obductum. Et prius quidem ideo, ut gladiatorum ictus eo minus penetrarent, qui alias lignum facile percellunt: posterius, ut mundicies servaretur, & militi superacclinanti commodius esset. Excipiebant illo missilia, lapides, verutorum & gladiatorum ictus, ne vulnerarent, sinistram vero faciei partem omnino obducebant, ne qua lædi posset. Atque hinc patet, quamobrem Nahas Rex oculum dextrum vellet eruere Jabefitis, 1. *Samuel*.¹, *Josephus*.² Nimirum ut bello ineptos eos efficeret. Qui enim manu sinistram objicit clypeum, eam tegit oculum sinistram, dextram vero aspicit hostem, ait *Theodoretus*.³ Alias tamen ad servilia opera perficienda utiles erant.

II. Pilum (ut vocant *Florus*.⁴, *Plinius*.⁵, *Salustius*.⁶) erat, quod hasta Velitum, fodiebant eo, seriebant, jaculabantur. Habebat in apice ferrum præacutum, quadratum, sæpe etiam hamatum, utrumque alto impetu perforabat scuta & loricas, *Tibullus*.⁷

————— *Celeremve sagittam*

Jecerit aut lento perfrerit obvia telo.

Lentum vocat ob pondus & gravitatem suam, quâ adjutum perfringebat obstacula maxima. Neque facile revelli poterat infixum. *Gasum* vocabant Galli, *Varrone* teste, idemque vocabulum adhibet *Virgilius*.⁸

Gasa manu scutis protecti corpora longis.

Græcorum vocabulum est ὄσσαν, apud *Strabonem*.⁹, *Polybium*.¹⁰, *Plutarchum*.¹¹ Locus est *Johan*.¹²: *Impleverunt spongiam aceto & hyssopo circumdatam admoventur ori ejus*, ὄσσαν αὐτῷ ἐπέθεντες. Putant Viri docti, lectionem illam esse corrigendam. Rationem adferunt, quia hyssopus sit humilis & pariter fragilis suffrutex, ita ut non possit caulis ejus pro arundine longâ usurpari, quæ spongiam ad Servatoris in cruce pendentis os protenderet:

ergo

(1) x. 2. (2) lib. vi. *Antiquitat. cap. 5.* (3) *In Expositione ad b. l. quest. 25.* (4) lib. 11. cap. 7. (5) lib. xxii. cap. 6. (6) in *Castellanaria*. (7) lib. 14. *Eleg. 1.*

(8) lib. viii. *Æneid.* (9) lib. x. *Geogr.* (10) in *Fragmento de Castris metandis.* (11) in *Pompejo & Mario.* (12) xix. 29.

ergo legendum esse *ὄσων ποτὶ τὸν ἄνθρωπον*, ut spongiam aceto plenam imposuerint pilo, & hoc modo eam Christo sitienti porrexerint milites custodes. Ita *Joachimus Camerarius*¹. Sed medicina excedit modum, ac potest letitio recepta defendi, partim consensu *optimorum Codicum*, partim ex suffragio *vetustissimorum Interpretum*, *Syri, Arabis, Cyrilli, Chrysostomi, Theophylacti, Nonni Panopolitani*. Porro observetur, pilum Romanum in extremitate suâ crassius multo fuisse, ac ut illi spongia posset infigi commode. *Daniel Heinsius*² pro *ὄσων* legendum esse putat *οἰούων*, unde sensus emergat: lanæ succidæ circumposuerunt. Sequitur *Berneccerus*³: *Romani milites alias bibebant poscam, id est, aquam aceto mixtam, qualem petulantia Romanorum coprearum ori morientis Servatoris admovit in spongia circumligata οἰούων, id est, lana succida, non ὄσων planta illa tenui*. Verum hinc sensus provenit omnino imperfectus. Evangelista vult exprimere instrumentum, quo potum emortuale porrigebat Romanus miles. Quid vero dicere est: *porrexist spongiam in lana succida*? Et quare circumponant spongiæ lanam succidam? poterat certe spongia vel sine additamento illo commode infigi prolixiæ alicui & acuminatæ harundini. Calamum fu sic docent *Matthæus & Marcus*, id exponere pergit *Johannes*, ac calamum sive caulem hyssopi fuisse monstrat. Arborefcebat hyssopus in Palæstina, quemadmodum & sinapi, ac poterat longos & robustos calamos suppeditare, 1. *Reg.* 4, *Matth.* 1. Hujusmodi calamum, qui forte ad manus erat, coprea arripuit, spongiamque infixit. Ita nobiscum *Casaubonus*⁶, *Hugo Grotius*⁷, *Johan. Cunradus Dietericus*⁸, *Salmasius*⁹, *Thomas Bartholinus*¹⁰.

Ec 4

III. Ga-

(1) *Notatis ad Novum Testam.* pag. 298. & in *Homiliis Græcis ad Evangelia* pag. 138. (2) *Ariflarcho ad Nonnum* cap. XIX. v. 29. (3) *Notis ad Plinii Panegyricum* pag. 16. (4) IV. 33. (5) XIII. 21. (6) *Notis ad Novum Testam.*

mentum pag. 431. & *Exercitat.* 16. contra *Baronium* sect. 88. (7) *Notis ad Evangelia* pag. 493. (8) *part. 3. Antiquit. Biblicar.* pag. 82. (9) in *Excerptis Walai ad Evangelia* pag. 334. 977. (10) in *Epistulis Medicis* Centuria 1. pag. 363.

III. Galea, sive ærea sive ferrea, cristis ornata erat. Virgilius¹:

Et conum insignis galea, cristasque comantes.

Conus est curvatura galeæ, cui superimponitur *ἄλεια* & *σείρα*, ut Polybius dicit, id est, crista. Et crista quidem imponebatur, avium plumæ, leonum & equorum jubæ, caudæ equorum. Virgilius²:

Ære caput fulgens, cristasque hirsutus equina.

Et idem alibi:

Cujus olorina surgunt de vertice penna.

Claudianus³:

Quod picturatas galea Junonia cristas

Ornet avis. —————

Silius⁴:

Horridus & squamis & equina Curio crista.

Hoc ideo, ut hosti eo terribiliores apparerent. Genus armorum a Caribus inventum, & orbe toto promulgatum, ut prodit Herodotus⁵. Nam & Orbis novi incolæ habebant, ut Johannes Lerius multis locis refert & ex eo Sebastianus Scroterus⁶. Et hinc insignia illa familiarum tam varia, quibus nobiles Europæi superbiunt, ut peculiari Volumine describit Hoppingus. Erat galea, non quidem toto clausa, ut hodie usurpamus, sed anteriori parte aperta, ut facies prospectum liberum haberet. Hinc illa vox Cæsaris (apud Florum⁷) in prælio adversus Pompejum, *miles faciem feri*, quæ sola propter scutum reductum nuda & ictibus exposita erat. Quanquam de hac re aliter censeant Janus Rutgersius⁸, Freinshemius⁹, Zevcotius¹⁰.

IV. Ocreæ erant tegumenta tibiæ, unde etiam tibialia nominantur; ænea, ut Polybius scribit; ferrea, ut Vegetius¹¹. Et hic quidem¹², *Pedites*, ait, *scutati etiam ferreas ocreas in cruribus dextris cgebantur accipere.*

Dat

(1) lib. III. <i>Æneid.</i>	(2) lib.	cap. 2.	(8) lib. I. <i>Var. Lect. cap. 4.</i>
2. <i>Æneid.</i>	(3) <i>de sex'º Consulatu</i>	(9) <i>Notis ad Florum pag. 342.</i>	(10)
<i>Honorii.</i>	(4) lib. VII. (5) in	<i>Observationibus Politicis ad Flo-</i>	
<i>Clione.</i>	(6) Tom. 2. <i>Geograph.</i>	<i>rum pag. 404.</i>	(11) lib. I. cap.
<i>Historiæ pag. 1042.</i>	(7) lib. IV.	20. (12) lib. I. cap. 15.	

sanguine multo vomuerat animam. Ergo וַיָּנֹחַ indicat *thoracem*, quo Rex indutus erat, ne telis confertim irruentibus opprimeretur, eodemque sensu וַיָּנֹחַ ponitur *Denter*.¹, ut ibi *Chaldaus paraphrasta* expressit.

CAP. IV.

De Expeditione terrestri.

I. **L**EGES ad conservandam disciplinam fuerunt multæ, easque recenset *Polybius*². Prima est, quæ furtum vetat, cujus quia magna occasio in castris, quod spe prædæ multi castra sequantur & amicos sæpe, ubi rapere liceat incustodita, pro hostibus habeant, placuit veteribus illis severe prohibere & punire. Quæ vero poena furti fuerit, dicit *Polybius*: *Fuste cadebatur, qui aliquid surripuerat ex castris*. Ad necem puta, ut idem *Polybius* memorat. De Tiberio *Suetonius*³: *Militem prætorianum ob subreptum è viridario pavonem capite punivit*. Plura exempla sunt apud *Tacitum*⁴. Non illis hodie vivitur moribus, adeoque mirum non est, cum Provincialium lachrymæ, si non in raptore, saltem in hæredibus ejus a Deo puniuntur.

II. *Polybii* locus ille est: *Fuste percutitur, qui furto aliquid è castris abstulit, & qui in flore ætatis corpore suo deprehenditur abusus, itemque qui ter ob eandem causam multatus est. Hac talia ut crimina puniunt. At ignavia & militari probro adscribunt ista: Si quis falso strenuum aliquod factum suum referat ad Tribunos, honoris præmiique causa: Si quis armorum abjecerit aliquid in ipso discrimine promendum, eoque sit, ut quidam in præsidiis fortiter occumbere malint, quam perditorum armorum causa notari ignominia, itaque in conspectu ipso excusso gladio aut scuto, aliove ex armis casu fortuito, jaciunt se ipsi in bastas, certi aut recuperare quod amiserint, aut occumbentes effugere manifestam ignominiam suam. Quod si plu-*

res

(1) *xxiii. 13.* (2) in *Fragmen-* | (4) *lib. 11. & xiv. Annal. & lib.*
tis libri vi. (3) *lib. 111. cap. 60.* | *111. Histur.*

res in tali re delinquere contingat, Tribuni eos quidem fuisse percutere nolunt, sed exercitum advocantes & in medium noxiis productis eos acriter incensant, ac interdum quinque, alias octo, alias viginti ex omnibus ignavis sortis subjiciuntur. Et in quos fors ea cecidit, sine ulla venia fuisse percutiuntur. Reliquis hordenum pro tritico admetuntur, jubentque extra vallum tendere & tutelam castrorum. Ita periculo & metu a sorte equaliter omnibus impendente, ad omnes plurimum pervenit emendationis. Hæc ille. Quod dicit, jussos extra vallum tendere, non dissimile est illi, quod Alexander fecit: Qui forte tadium laboris per literas erant conquesti, hanc seorsum cohortem a ceteris tendere ignominia causa jubet, Curtius¹. Exemplum aliud narrat Valerius Maximus². Nec fustibus solum ad necem adigebantur, sed etiam deligatos ad palum, virgis cæsos & securi percussos legimus eos, qui signa deseruerant aut ordines, Livius³. Nonnunquam in crucem actos perfugas, Livius⁴. Pluribus confer Balisafarem Ajalam⁵, Petrum Fabrum⁶.

III. Ut animi robur integrum esset militi, excessu de castris jubebant mulieres, atque harum servitia præstari volebant a calonibus & lixis. Quod hinc castra dicti sint quasi casta (uti Isidorus scribit⁷) non admodum probo. Verum tamen est, & Servius affirmat⁸, turpe fuisse habitum a majoribus, cum mulier sequebatur castra. Sæpius quidem irrepererunt, non vero permanserunt in comitatu, ut factum est in obsidione urbis Numantiæ, ubi rem gerebat Scipio Æmilianus, Florus⁹. De eadem re Tacitus¹⁰: Milites sine uxore neque conjugis suscipiendis neque alendis liberis sueti, sine posteris domos relinquebant. Intrare castra fæminis non licet, ait Quintilianus¹¹. Et Poëtæ assentiuntur, Tibullus¹²:

Quod

(1) *lib. VII. cap. 3.* (2) *lib. II. cap. 7.* (3) *lib. II. & XXVIII.* (4) *lib. XXX.* (5) *lib. III. de Jure belli cap. 9. 10. 11. 12. 14. 17. 19.* (6) *lib. II. Semestr. cap. 6.* (7) *lib.*

IX. cap. 3. (8) *Commentar. ad lib. VIII. Æneid.* (9) *lib. II. cap. 18.* (10) *lib. XIV. Annal.* (11) *Declam. 3.* (12) *lib. II. Eleg. 3.*

*Quod si militibus parces, ero & hic quoque miles
Ipse levem galea qui sibi portet aquam.
Castra peto, valeatque Venuus, valeantque puella,
Et mihi sunt vires, & mihi facta tuba est.*

Propertius¹:

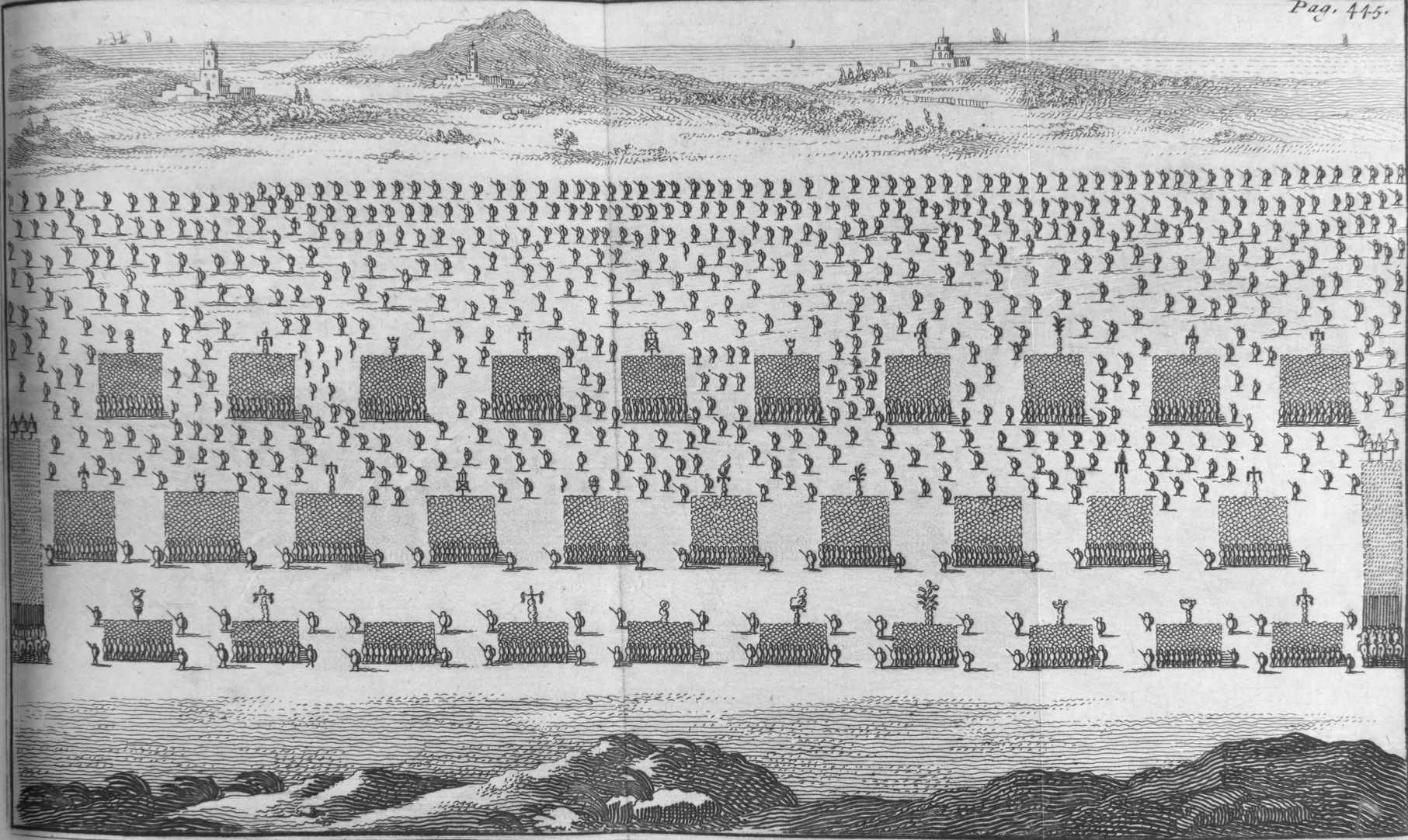
*Romanis utinam patuissent castra puellis,
Essem militia sarcina fida tua.*

Correxuit Justinianus, permisitque militibus, ut secum uxores ducerent, *Balthasar Ajala*², ubi Juris civilis textus adfert. Abutuntur Monachi Latini, & consuetudinem in argumentum adducunt, ut probent Sacerdotes, Dei milites, debere cœlibes esse, *Becanus*³. RESPONDEO: Contubernii militibus semper jus fuit, a Junone arcebant eos leges Romanæ, & non a Venere, ait *Lipsius*⁴, id est, Conjuges non quidem habebant, sed concubinas & focarias. Aliter erat, cum emeriti essent, *Inscriptio Gallicana: MEMORIÆ. ET. QUIETI. ÆTERNÆ. VERINIÆ. INGENUÆ. LIBERTÆ. QUONDAM. ET. CONJUGI. CARISSIMÆ. QUÆ. VIXIT. MECUM. ANNIS. XVII. M. II. D. III. SINE. ULLA. ANIMI. LÆSURA. C. VERECUNDINIUS. VERINUS. VETER. LEG. XXII. R. P. F. CONJUX. ET. PATRONUS. ET. VERECUNDINA. ET. VERINA. ET. VERA. FILIÆ. MATRI. KARISSIMÆ. ET. SIBI. VIVI. PONENDUM. CURAVERUNT. ET. SUB. ASCIA. DEDICAVERUNT. Gruterus*⁵. Patronus erat ob contubernium pristinum: Conjux, tunc cum post datam missionem perfecto conjugio sociaverat eam. An Clericorum suorum eandem velint esse rationem Papistæ, consultant mature, nostrates Clerici habent uxores, *πίμιον ἢ γάμον ἢ τὴν καίτω ἀμίαντον*, *Hebr.*⁶, & confer *Johan. Crocium*⁷, *Georgium Calixtum*⁸, *Polydorum Virgilium*⁹, *Rod Ism Hospinianum*¹⁰, *Claudium Espencaum*¹¹.

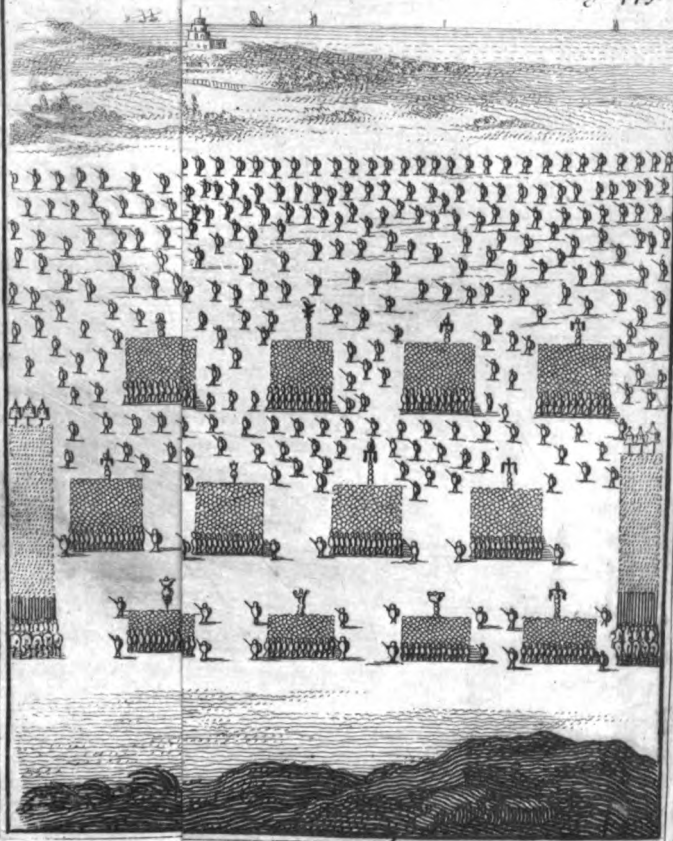
IV.

[1] *lib. 19. Eleg. 3.* [2] *lib. 111. cap. 2.* [3] *lib. 1. Manualis Controversiarum cap. 13. dist. 13.* [4] *Notis ad lib. 14. num. 75.* [5] *in Volumine pag. 567. num. 8.* [6] *xliii. 4.* [7] *in Anti-Becano Tom.*

2. pag. 626. [8] *doctissimo libro pro Conjugio Clericorum.* [9] *lib. 4. de Inventoribus Rerum cap. 4.* [10] *lib. 111. de Origine Monachorum cap. 1.* [11] *lib. 1. de Continentia cap. 1. 2. 3. 8. 9. 10.*

um
ilis
ue.
cer.
Re.
Ju.
ait
sed
ent.
væ.
ON.
VII.
VE.
P. P.
VE.
SIBI.
CIA.
ntu-
aram
leri-
stæ,
ores,
onfer
Vir-
m II.
IV.
Libro
9] lib.
ap. 4.
nocto-
Conti-

IV. Acierum dispositio spectatur secundum quatuor requisita: Ordinem, Signorum locationem, Formam, Adjuncta. Ordo erat ille: † Hastati per manipulos stabant primi, inde Principes, loco postremo Triarii. Velites sparsi per manipulos ad latera & in fronte. Equites muniebant agmen dispositis ad latera eorum alis, & premebant, a tergo, ut luxatam aciem primam restaurarent, aut hostes in fugam depulsos acriter persequerentur. De qua re prolixius agunt *Salmasius*¹, *Iustus Lipsius*², *Antonius Valtrinus*³, *Rob. Valturius*⁴. Signa & Duces stabant ante principia, unde *Antesignani* & *Postsignani* dicti sunt. *Inscriptio Romana*: ULPIAI. SCITAI. PILUMENAI. CONJUGI. B. M. P. ÆLIUS. MACER. ANTESIGNANOR. TRIBUN. LACRYMAS. POSUIT. *Gruterus*⁵. Quid sit, *lacrymas ponere*, docebimus *infra*⁶. Tribuni, Legati & Imperator circa medium erant & apud Aquilas. Centuriones in fronte suos quisque dirigeabant manipulos, ut late monstrat *Iustus Lipsius*⁷. Forma struendi quadrata plurimum erat, eaque duplex; aut triplex, variata exteriori specie, ut essent cuneus, globus, foriceps, turris, ferra. De quo multis *Salmasius*⁸, *Lipsius*⁹. Adjuncta erant: Alloquium Ducis ad milites, quo timidis ac trepidis animum suggerebat: *Classicum*; Honoratius¹⁰:

Neque excitatur classico miles truci.

Signa canere, vocat *Salustius*¹¹. Erant apud veteres tubæ, cornua, buccinæ. Tubas & cornua acceperunt a Tyrrhenis. *Τυρρηνῶν δὲ ἐστὶν εὐρημα κίερα πὲρ καὶ σαλπγγες*, ait *Athenæus*¹². Et hi quidem ab Oriente petiverunt, itaque crebra in *Literis Sacris* mentio est de tubis & cornibus,

† Quem vide in annexa figura F. Patricii P. XIV. rei Milit. Rom. sect. 7.

[1] de re Militari Romanorum cap. 2. 3. [2] lib. IV. de Militia Romana Dialog. 1. 2. [3] lib. V. de re Militari Roman. cap. 3.

[4] de re Militari lib. VI. cap. 12. [5] in Volumine pag. 517. num. 3.

[6] lib. IV. cap. 6. num. 13. [7]

lib. IV. dialog. 3. 4. [8] libro di-

cto cap. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. [9]

diſto libro cap. 6. 7. 8. [10] lib. V.

Carm. 2. [11] in Castilinarvia.

[12] lib. IV. Dipnosopbiſt.

nibus, ut notavimus *supra*¹. Suetonius²: *Rapta ab annō tuba ingenti spiritu classicum exorsus est*. Horatius³:

Multos castra juvant, & lituo tuba

Permistus sonitus. ———

Et⁴:

Jam jam minaci murmure cornuum

Perstringis aures: jam litui strepunt.

Virgilius⁵:

Primus equi labor est, animos atque arma videre

Bellantum; lituosque pati. ———

*Inscriptio Romana: ÆLIUS. LUCIUS. QUI. VIXIT. ANN. XL. P. ÆLIUS. DECIMINUS. EQ. SING. AUG. BUCCINATOR. HERES. PIENTISSIMO. AMICO. TITULUM. FECIT. Gruterus*⁶. Et alia Romana: C. SALLIO. MATERNO. BUCCINATORI. LEG. V. ALAUDÆ. CAJO. SALLIO. ARCINIO. CÆSAR. N. TUBIC. C. SALLIO. SUESSALA. N. PRIMIONI. CORNICULAR. LEG. III. AUG. C. SALLIO. CAPONIO. CORNIC. OLL. IV. SALLIA. FORTUNAT. PARENT. INFELICISS. FEC. *Gruterus*⁷. Tympanis haut utebantur in bello, sed in Cybeles sacris frequentia erant illa, ut diximus *supra*⁸. Sequebatur clamor militum, unde possit hostis terreri si vellet. Virgilius⁹:

At tuba terribilem sonitum procul ære canoro

Incepit: sequitur clamor, cœlumque remugit.

Barritum appellant *Vegetius*¹⁰, *Ammianus Marcellinus*¹¹, & *Ulutum*, *Livius*¹², estque Græcorum ἀλαλαγμός, cujus exemplum est in *Literis Sacris*, *Jud.*¹³. Multum proderat adversus hostes, isto clamore adoriri eos. Sciebat *Iosephus*¹⁴ Hebræus, qui bello in Romanos turmalium Ductor, ne occlamando exanimarentur com-militones ejus, jussit, πρὸς τὸ ἀλαλαγμὸν τῶν ταγματῶν ἐπιφράξαι τὰς ἀνάγας. De Persis & Macedonibus *Cur-tius*

[1] *lib. 1. cap. 11. dist. 3.* [2] [8] *lib. 1. c. 2. n. 7.* [9] *lib. 11. lib. 1. cap. 32.* [3] *lib. 1. Carm. 1.* [10] *lib. v. c. 18.* [11] [4] *lib. 11. Carm. 1.* [5] *lib. 111. lib. xvi. xxi. xxxi.* [12] *lib. xx. Georgic.* [6] *in Volumine pag. 516.* [13] *vii. 20. 21.* [14] *lib. 111. num. 8.* [7] *l. d. pag. 559. n. 7.* cap. 18.

tius¹: Jam in conspectu, sed extra teli jactum utraque acies erat, cum priores Persa inconditum & trucem clamorem sustulerunt, redditur & a Macedonibus major numero exercitus, jugis montium, vastisque saltibus percussus. De Germanis Tacitus²: Sunt illis hac quoque carmina, quorum relatu, quem barritum vocant, accendunt animos, futuraque pugna fortunam ipsi cantu augurantur, terrent enim trepidantve, prout sonnit acies. Denique signum pugnae erat, χιτὼν ποικίλη καὶ ἐπὶ σπαρτακῆς οὐλῶνς ἀγχινομήσῃ, teste Plutarcho³, id est, tunica punicea super Imperatoris tentorio extensa. Alias etiam tunica punicea ad hastam appensa in altum erigebatur, ut eminus videri posset, autore Appiano⁴, ubi est, φοινικίδα ὑπὲρ δόξατος ὀψηλῆς.

V. Pugnae discrimen subituri in acie ordinanda hoc consilium interdum sequebantur, ut vir virum legeret. Virgilius⁵:

————— Totas

Implicuere inter se acies, legitque virum vir.

De Rutulis ait. In cujus virtute plurimum fiduciae esse statuebat quisque, cum in acie proximum sibi cupiebat, cujus latus tegetet. Idem fecerunt Hetrusci, Livius⁶. Samnites, Livius⁷, Romani, Suetonius⁸, & confer Petrum Victorium⁹. Singulare aliquid erat, quando exercitus laborabat, & propter Deos adversos superari ab hostibus posse videbatur: tunc enim Pontificis & Aruspicum (qui in castris una aderant) consilio factum est, ut miles aliquis (sive is ordinum Ductor esset, sive Consul alter) pro salute exercitus devoveret sese, atque obitu suo hostibus cladem, patriae victoriam acquireret. Juvenalis¹⁰:

Plebeja Deciorum anima, plebeja fuerunt

Nomina: pro totis legionibus hi tamen & pro

Omnis-

[1] lib. III. cap. 19. [2] libro lib. IX. [7] lib. X. [8] lib. 12.
de Moribus Germanor. [3] in Vi- cap. 35. [9] lib. XVII. Variar.
ta Fabii & in Vita Bruti. [4] in Lect. cap. 19. [10] Sat. 8.
Ibericis. [5] lib. XI. Æneid. [6]

*Omnibus auxiliis atque omni plebe Latina
Sufficiunt Diis infernis, terraeque parenti.*

Rem gestam describit *Livius*¹, & inter alia verba ista habet: *piaculum omnis Deorum ira, qui pestem ab suis averfam in hostes ferret. Piaculum* vocat apposite, eratque piaculum huiusmodi filia *Jephtæ*, quamobrem non poterat redimi, sed cogebatur mori, ex lege *Levit.*², *Judic.*³. Plura dicemus *infra*⁴.

VI. Et quia credebant veteres, Genios urbis tutelares ita potentem coloniae suae defensionem praestare, ut non posset illa occidere, nisi Genius aversos animos haberet, factum est consilio Pontificis & Augurum, ut verbis conceptis Genius tutelariorum sollicitaretur ad deferendam urbem, quo facto nihil virium in civibus esset, nec possent resistere hosti. Recitat ceremonias *Macrobius*⁵, (unde repetit *Nicolaus Remigius*⁶) additque exempla, ubi successerit res in evocandis sacris, nimirum adversus Tonios, Fregellos, Gabios, Vejos†, Fidicnates, Poenos, Achæos, Numantinos. Carmen evocatorium erat tale: *Si Deus, si Dea es, cui populus civitasque est in tutela, teque maxime ille, qui urbis hujus populi que tutelam recepisti, precor venerorque, veniam a vobis peto, ut vos populum civitatemque deseratis, loca, templa, sacra, urbemque eorum relinquatis, absque his abeat, eique populo civitati que meum, formidinem, oblivionem injiciatis, proditque Romam ad me meosque veniatis, nostraque vobis loca, templa, sacra, urbs acceptior probatiorque sit, mihi quoque populoque Romano, militibus meis prapositi sitis, ut sciamus intelligamusque. Si ita feceritis, voveo vobis templa & ludos facturum. Eodem pertinet illud Silii Italici*⁷:

Et demigrantem Tarpeja sede tonantem.

Sic enim emendat & explicat *Franciscus Modius*⁸. Romani vero Genium Urbis suae arcanum habuerunt, ejusque

† *Livius* v. 21.

[1] *lib. viii. Historiar.* [2] *cap. 9.* [6] *lib. ii. Demonolatriæ*
xxvii. 28. [3] *xi. 30. 31. 36. 37.* *cap. 9.* [7] *lib. xii.* [8] *in Le-*
[4] *cap. seq.* [5] *lib. iii. Saturnal.* *Edionibus nov-antiquis Epist. 38.*

que effigiem quidem Numismatis imprimebant, ut staret ante aras cum patera & cornu-copiæ, teste *Antonio Augustino*¹, sed tamen ejus nomen, sacra, cultum proprium, paucis sacrorum Doctoribus indicando communicaverunt, ne hostes tentarent adversus illos, quod ipsi cum successu adversus hostium urbes sese fecisse noverant. *Servius*² prodit: *Verum nomen ejus Numinis, quod urbi Roma præset, sciri sacrorum lege prohibetur, quod ausus quidam Tribunus plebis enunciare, in crucem levatus est.* Inscriptio Romana: SEculo. FELICI. PHISIAS. SACERDOS. ISIDI. SALUTARIS. CONSECRATIO. PONTIFICIS. VOTIS. ANNUANT. DII. ROMANÆ. REIP. ARCANAEQUE URBIS PRÆSIDIÆ ANNUANT. QUORUM. NUTU. ROMANO. IMPERIO. REGNA CESSEREB. *Gruterus*³, *Boissardus*⁴. Arcana urbis præsidia sunt Dei tutelares, quorum propria nomina ignota esse volebant. Hinc explices illud Bileami: *reddam vobis responsum, quemadmodum edixerit mihi Dominus.* Numer⁵. Annotavimus, quæ eo pertinent, in *Auctariis ad Epitomen Pappi*⁶.

VII. Quæcunque urbs portas aperire volebat, eam corona cingebant, & arcte custodiebant, ut demum fame victa introreciperet obsessores: aut quando non libebat a temporis extractione auxilium præstolari, faciebant assultum per valla & moenia, scalis admotis. *Virgilius*⁷:

Querunt pars aditum, & scalis adscendere muros.

Scuta ferebant super capite, ut tela, quæ propugnatores injiciebant, declinarent. *Lucanus*⁸:

Ut tamen hostiles densa testudine muros

Tecta subit virtus, armisque innexa priores

Arma ferunt, galeamque extensus protegit umbo.

Quæ prius ex longo nocuerunt missa recessu,

¶ Jam post terga cadunt.

FF

Vo-

[1] *Tab. 28. n. 4.* [2] *Commentario ad lib. 1. Georgicor. pag. 89.* [3] *in Volumine pag. 83.* [4] *part. 3. Antiqui-*
sal. Roman. Tab. 120. [5] *xxii.* [6] *pag. 297.* [7] *lib.*
ix. Æneid. [8] *lib. 111. Phur-*

Vocabant *testudinem*, & verbis manifestis describit Tacitus¹: Tum elatis super capita scutis, densâ testudine succedunt: Romana utrimque artes. Pondera saxorum Vitteliani provolvunt, disjectam fluitantemque testudinem lanceis contisque scrutantur, donec soluta compage scutorum exsanguis aut laceris prosternerent. Depingit Lipsius². Si vero ob propugnaculorum vastitatem hoc non succederet, aggeres jaciebant, turresque obsidionarias construebant, demumque machinis admotis eam concutiebant.

VIII. Agger erat moles terræ congesta a militibus, & per cespitum induratas commissiones in lateribus suis firmiter compacta, ut altitudine æquaret mœnia. Stabant in parte superiori integræ militum cohortes, atque inde telis injectis affligebant urbis incolas, Livius³, Caesar. 4. Aggeres ita per longum & latum deductos, ut eo magis commodare possent militibus, turribus obsidionariis ex intervallo positis firmabant. Lucanus⁴:

————— Tunc omnia lato

Procrebunt nemora, & spoliantur robore silvæ.

Quæ instar specularum erant, unde observarent milites cominus, quid hostes intra mœnia pro defensione urbis conarentur, & quomodo vel cuniculis subter mœnia agendis, vel machinis loco idoneo admovendis, urbs magis affligi posset, ac deditio maturari. Depingunt Lipsius⁶, Robertus Valturinus⁷.

IX. Ut Cuniculos agerent, turres mobiles (quas Vegetius⁸ *ambulatorias* vocat) adhibebant, latissimas & rotis multis impositas, milites intro stantes promovebant rotas, ut mœnibus propinquarent, tabulatum defuper crudis & recentibus pellibus obductum, & a lateribus asserum viminumque compaginem firmissimam habentes, ne ignibus vexari, lapidibus aut telis peti ac perimi ab obsessis possent. Salustius⁹: Contra ea oppidani in proximos saxa volvere, fudes, pila, præterea picæ &

(1) lib. III. *Hist. Rom.* (2) lib. I. (6) in *Poliorecticis* lib. II. Dial. 3. 4. *Poliorectic.* Dial. 5. & lib. V. cap. 1. (7) lib. X. de re Militari pag. 237. (3) lib. V. (4) lib. II. de Bello (8) lib. IV. (9) in *Jugurthino*. Gallico. (5) lib. III. *Pharsal.*

sulfure tadam mixtam mittere. Ubi cuniculis non erat relictus locus, quod solum petrosum esset, intra istas turres appendebant arietes. Erant trabes prægrandes, oblongæ, ferro præmunitæ, & catenis suspensæ, quas libratas & in æquilibrio detentas, retrorsum protrahebant milites, & prorsum cum impetu ad mœnia intorquebant, ut illa rimas ducerent, lapidumque solidata compago fatisceret, ita ruinæ quantocyus sequebantur. Virgilius¹:

————— *Labat ariete crebro*
Janua, & emoti procumbunt cardine postes.

Propertius²:

Dumque aries murum cornu pulsabat abeno,
Vineaque inductum longa tēgebat opus.

Quid vinea sit, dicemus statim. Depingunt *Lipsius*³, *Robertus Valturius*⁴.

X. Ne quid turribus sub mœnia propius ducendis obstaret, ad fossas explendas & viarum hiatus complanandos præmittebantur milites stratores & fossiores, cum ligonibus & rutris, iique intra pluteos, gerras, musculos, & vineas reconditi, *Vegetius*⁵. Ita vocabant turres mobiles levioris operæ, ex viminibus contextas & quacunque occasione solutiles, ut gravioribus negociis statim aptari possent. Salustius⁶: *Oppidum circumfedit, vineis turribusque & machinis omnium generum expugnare aggreditur.* Lucanus⁷:

Tunc adoperta levi procedit vinea terra,
Sub cujus pluteis & tecta fronte latentes
Moliri nunc ima parant, & vertere ferro
Mœnia, nunc aries suspensio fortior ictu
Incussus densi compagem solvere muri
Tentat, & impositis unum subducere saxis.

Depingunt *Lipsius*⁸, *Rob. Valturius*⁹. Nec arcubus solum tela, & fundis lapides ingerebantur, sed quoque

Ff 2 bal-

(1) lib. II. *Æneid.* (2) lib. 15. (6) in *Jugurth.* (7) lib. 14. *Eleg.* 9. (3) lib. III. *Poliorcetic. Dial.* 1. (8) lib. I. *Poliorcetic. Dial.* 7. 8. 9. (9) l. d. pag. 244. (5) lib. IV. *cap.*

ballistis & catapultis, Nonius Marcellus¹. *Murum arietibus feriri*, dixit *Salustius*². *Virgilius*³:

— *Murali concita nunquam*

Tormento sic saxa fremant. —

Nervis funibusque attrahebantur illæ, ut procul jacerent saxa ingentis molis, arborumque ramalia, quæ vocabant *falaricas*. *Lucanus*⁴:

Hunc aut tortilibus vibrata falarica nervis

Obruat, aut vasti muralia pondera saxi.

Scorpiones & onagros vocavit ætas serior, ut refert *Ammianus Marcellinus*⁵. Depingunt *Justus Lipsius*⁶, *Robertus Valturius*⁷.

XI. Ubi arietum pulsus non sufficiebat, ibi conjungebant falces. Erant ferrum acutum trabi infixum, quo compagines præsertim radebantur, ut lapides facili ope eximi possent. Meminit *Cæsar*⁸, & pingunt *Lipsius*⁹, *Rob. Valturius*¹⁰. Præterea mallculos in urbium tecta projiciebant. *Virgilius*¹¹:

Princeps ardentem conjecit lampada Turnus,

Et flammam affixit lateri, qua plurima vento

Corripuit tabulas, & postibus hæsit adefis.

Erat manipulus segmentorum tædæ, aut cannarum pice illitarum, quæ incensa & vento favente propulsa, quia tenacem ignem secum ferebant, illico domorum culmina arripiebant, *Nonius Marcellus*¹². Et hæc quidem conflagrabant, quod affusis aquis extinguere non possent flammæ infernales, sed tantum injecto pulvere comprimerentur, uti prodit *Ammian. Marcellinus*¹³, πῦρ ὑπεὶν vocat *Nicetas Choniata*¹⁴, materia non absterili iis ignibus, quos Batavi adhibuerunt in exurendis Hispanorum navibus. Confer *Hieron. Cardanum*¹⁵, *Joh. Lan-*

(1) de Proprietate Sermonum cap. 18. num. 1. 20. 22. (2) in Jugurthin. (3) lib. XII. Æneid. (4) lib. VI. Pharsal. (5) lib. XXIII. (6) lib. III. Poliorcetic. Dial. 2. 3. (7) l. d. pag. 261. (8) lib. III. de Bello Gallic. (9)

lib. III. Poliorceticor. pag. 118.

(10) l. d. (11) lib. IX. Æneid.

(12) l. d. c. 18. n. 27. (13)

lib. XXIII. (14) lib. I. Annal.

(15) lib. II. de Subtilitate Rerum pag. 36.

*Langium*¹, *Simonem Majolum*², *Jul. Scaligerum*³, *Casparum Schottum*⁴.

C A P. V.

De voto a Jephtha prolato Corollarium.

I. **V**OTUM tale erat: Si tradideris Ammonitis in manum meam, quicquid egreditur de foribus domus mee in occursum meum, cum revertar in pace ab Ammonitis, erit Domini & offeram illud holocaustum. Referunt quidam (*Job. Brentius*⁵, *Job. Drusius*⁶, *Sixtin. ab Amama*⁷, *Rabbinus Kimbi*, *Vatablus*, *Grotius*, *Tremellius*, *Piscator*, *Munsterus*, *Pellicanus*⁸, *Dan. Heinsius*⁹, *Dan. Fesselm*¹⁰) ad votum simplex, quod est votum rei sacræ, נדר הקדש, ut adeo nata devota fuisset cultui sacro ad Tabernaculum, virgo perpetua. Errant vero & contradicunt verbis apertis, & offeram illud in holocaustum. Ergo נדר, votumque de perpetuo coelibatu isto tempore prorsus inusitatum, imo cum populi moribus evidenter pugnant, non poterit verbis accommodari. De qua re contra *Baronium* & *Bellarminum* accurate disserunt *Job. Gerbardi*¹¹, *Dan. Chamierus*¹², *Casaubonus*¹³. Ratio una est, quæ rem totam conficit, videlicet, mos non inolevisset inter virgines Israeliticas, quotannis conveniendi ad memorandam celebrandamque ejus in subeunda voti executione fortitudinem. An quod viva separabatur a thoro, & serviebat in operis sacris? Non sane hæc tanta causa erat, sed par omnino tanto conventui causa erat, sponte ad mortem contendisse, ut pro hostia caderetur.

II. EXCIPIUNT: (1) *Virgo exorat moram semestrem plangendi, non quidem vitam, sed virginitatem.* RESPONDEO: Deflevit virginitatem, sed non exclusa vita. Morti n. acerba conditio erat addita, videlicet quod sine liberis obire haberet necessum. (2) *Voti executio describitur per verba illa, & virum non cognovit, i. e. virgo permansit,* RESPONDEO: Planius vertitur, & virum non cognoverat. Nimirum perfectæ virtutis atque ætatis virgo erat tunc, cum immolabatur, quo magis

F f 3

evi-

(1) *lib. 31. Epistol. Medicinal. n. 32.* (2) *lib. 1. Dierum Canicularium pag. 701.* (3) *Exercit. 13. sect. 3.* (4) *in Magia Universalis part. 4. pag. 119.* (5) *Comment. b. l. pag. 42.* (6) *Notis ad b. l. p. 278.* (7) *in Antibarbara*

Biblico pag. 612. (8) *Notatis ad b. l.* (9) *in Exercit. sacris lib. xv. 111.* (10) *lib. 2. Adversar. sacrorum cap. 8.* (11) *Confes. Cathol. Tom. 3. p. 216.* (12) *in Panstratia Cathol. Tom. 3. lib. xx. c. 29.* (13) *Exercit. 1. sect. 22.*

evidenter constaret figura Christi, qui purus ab omni labe obtulit se ipsum holocaustum pro totius mundi peccatis, uti bene monet Augustinus¹. (3) *Virgines cum ea quotannis confabulabantur, non ergo vivis exempta fuit.* RESPONDEO: Imo confabulabantur de ea, celebrando ejus constantiam in perferenda morte, idque suo adhuc fecisse tempore Samaritanos, restatur de illis Epiphanius²: *ὅτι διὰ τῆς Σιδωτῆς τῆς ποτὶ Σαμαρείαν καλυμένη τῇ θυγατρὶ ἰσθλαῖ θυσιάζουσαις, ἔτι ταύτην τιλεῖται καὶ ἔτος ἄγουσι.* Ubi τιλεῖται sacrificium est, eodem interprete³: *ὅτι Σιδωτῆς, τὴν ἰσθλὸν ὅτι τῇ κυρίῳ Νιατέλῳ θυσίας οἱ ἐπιχώριοι τέλειον εἰς ὄνομα τῆς πόλεως.*

III. Grotius annotat: *Non poterant Holocausta per legem fieri, nisi ex bove, ovibz, capris, turture, columba. Quid si asinus vel canis occurrisset, debuitne fieri Holocaustum? non sane, ergo nec humani generis quicquam, sed dedicandum id ad ea ministeria, quæ homines Deo exhibent, puta in Sanctuario, si mas esset: si fœmina, ad preces, aliaque pietatis exercitia, vini abstinentiam & vitam solitariam. De mare exemplum habes in Samuele, 1. Samuel. I. 28. de fœminis μοναζούσαις est Exod. xxxviii. 8. 2. Samuel. xx. 3. Hæc ille.* RESPONDEO: De Holocaustis ordinariis hoc verum quidem est, sed eo non debet referri hoc extraordinarium anathema. Et secundum illud nec canis, nec asinus, quando priores occurrissent, in vivis relinqui debuissent. Sed altioris principii est, quod occurrit filia ad voti executionem faciendam, unde est in textu, *erat super Jephtam spiritus Domini, vovitque votum.* Et hoc ipsam votum maximæ fidei ejus adscribitur, *Hebr. 4.* Consecrationes ad sacras operas in populo Hebræo receptæ, non pertinent ad præsens negotium: Nam mares poterant uxores ducere, neque illi vitam solitariam agebant, ut Samuelis exemplo constar. Fœminæ vero pro tempore votum solvere quidem poterant in Tabernaculo, non vero ad omne tempus vitæ coelibatum servabant. Davidis pellices divinis usibus consecratas esse, unde probabit Grotius? De re tota confer Nicolaum Serarium⁴, Ludovicum Capellum⁵.

CAP. VI.

De Expeditione maritima Dissertatio.

I. **S**ERIUS ad maris navigationem venerunt Romani, & primam classem struxerunt adversus Carthagin-

(1) *Comment. ad lib. Jud. quest.* | *Commentario ad librum Judicum*
49. (2) *in Heresiologo sect.* 55. | *cap. xi. quest.* 14. 15. 16. (6)
(3) *sect.* 78. (4) xi. 12. (5) *Diatriba peculiari.*

ginenses in Primo bello Punico. Nec infelici eventu. Victor enim classe Duillius, quod ante cum nemo confictus navales inivisset, triumphator summus in Urbe provexit, Romani vero etiam dominium maris sibi attribuerunt, *Livius*¹, *Florus*², *Entropius*³. Duillio. ob navalem hanc Victoriam Statua cum columna rostrata in foro Romano decreta fuit, cujus meminit *Plinius*⁴. Ejus basi inscriptio addita erat, quam in Capitolinis Urbis ruinis repertam ediderunt *Antonius Augustinus*. *Carolus Sigonius*, *Fulvius Ursinus*, a quibus accepit *Onofrius Panvinus*⁵, ubi quoque iconem appinxit, quam eandem habet *Jacobus Laurus*⁶. Inscriptio vero hæc est: C. DUILIUS. M. F. M. N. CONSUL. SEGESTAN. OPIDOM. OBSIDIONE. EXEMIT. LEGIONES. ROMANAS. PERICULO. MAXIMOS. MAGISTRATUS. LIBERAVIT. CIVIUM. M. NOVEN. CASTRIS. EXFOCIUNT. MACELAM. URBEM. PUGNANDO. CEPET. ENQUE. EODEM. MAGISTRATU. EN. NAVEBOS. MANI. CONSUL. PRIMOS. CESSIT. CLASSESQUE. NAVALES. PRIMOS. ORNAVIT. PALMA. CUMQUE. EIS. NAVIBUS. CLASSES. POENICAS. OMNES. SUMMAS. COPIAS. CARTHAGINENSES. PRÆSENTE. HANNIBALE. DICTATORE. OLIVORUM. IN. ALTO. MARIPUGNANDO. CUM. QUINQUE. NAVIBUS. ET. CUM. SOCIIS. SEPTEREMEM. BIRMOSQUE. TRIREMOSQUE. NAVES. CEPIT. EQUE. NAVALE. PRÆDPA. POPLO. NUMOS. DONAVIT. Sic ibi. Meminit *Silius Italicus*⁷:

Exuvias Marti, donumque Duillius alto

Ante omnes mersa Pœnorum classe dicabat,

& confer *Moriotum*⁸, *Johan. Seldenum*⁹, *Francisc. Stypmannum*¹⁰, *Martinum Schookium* libro¹¹. Navium considerabimus partes & species, ut fecerunt *Cassius Cal-*

Ff 4

ca-

(1) *lib. XVII.* (2) *lib. II. c. 2.* (7) *lib. VI.* (8) *in Orbe Maritimo.* (9) *lib. I. Maris clausc. 14.*
(3) *lib. II.* (4) *lib. XXXIII. c. 1.* (10) *lib. I. de Navigatione c. 6.*
(5) *Commentario de Triumphis Romanorum pag. 10.* (6) *part. 3.* (11) *de Imperio Maritimo c. 6.*
Antiquitas, Romanar. Tab. 16.

456 DE EXPEDITIONE MARITIMA

*cagninus*¹, *Lilius Gyraldus*², *Johan. Schefferus*³, *Thomas Rivius* & *Georgius Hornius*⁴, *Andreas Senfftlebicus*⁵. Partes sunt vel integrantes vel ad ornatum. Integrantes sunt *Scalmus*, *Latera*, *Carina*, *Prora* & *Puppis*, *Antenna*, *Mali*, *Vela*, *Transstra*, *Remi*. *Scalmus* est, ad quem alligabantur remi. *Latera* designabant navis partes, dextram & sinistram. *Carina* est pars infima & firma, quæ fluctus secatur, & in quam sentina confluit, id est, aqua per rimas pice oblitæ illapsa, quæque deinde per anthias exhauritur. *Virgilius*⁶;

———— *Nata est unctæ carina.*

Et⁷:

Labitur unctæ abies. ———

Prora est anterior pars, & *Puppis* est posterior: hic est *Clavus*, quo navis regitur a Gubernatore, ut commoditate venti fruatur, & a littoris contactu prohibeatur, ubi solent vada cœca & arenarum cumuli esse, quibus impacta navigia damnum certum patiuntur: ibi est *Rostrum*, protensa aliqua navis pars, eaque ærata. *Virgilius*⁸:

———— *Spumas salis ære ruebant.*

Et⁹:

Massicus ærata princeps secatur aquora tigris.

Et paulo post:

Quos prius ærata steterant ad prora prora.

*Silius Italicus*¹⁰:

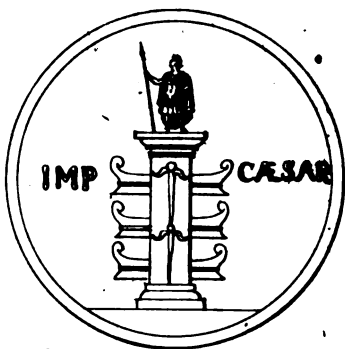
Adnabat centum late Sidonia velis

Classis subsidio, & scindebat carula rostris.

Hoc ideo, ut non tantum compagem navium firmerent, sed etiam ut in naves hostiles audacter incurrere, & aliquam ejus partem impetu facto affligere possent. *Rostrogum icones* * multas adducit *Abrahamus Gorlaeus*

* Quomodo nos quoque adducimus ex On. Panvinio de Triumpho c. 2. & 3.

(1) de re Nautica pag. 301. Operum. (2) de re Nautica pag. 571. Operum. (3) libris quatuor de Militia Navali. (4) in Historia Navali. (5) Commentario de Navigiis Veterum. (6) lib. iv. Æneid. (7) lib. vii. Æneid. (8) lib. i. Æneid. (9) lib. x. Æneid. (10) lib. xiv.

*leus*¹, alias vero etiam prolata è *Strada*, *Golzio*, *Ursino*, *Lazio*, habet *Schefferus*², eique adde *Jacobum Laurum*³, ubi naves rostratas plurimas depingit. *Antenna* sunt conti lignei teretes, ad quos rudentum ope expanduntur & sinuantur vela, ut cornuum speciem imitentur. *Virgilius*⁴;

Cornua velatarum obvertimus antennarum.

Malus sustinet Vela, una cum Antennis, neque unius generis velum est. Aliud enim vocant *Artemonem*, velum majus navis, & a quo subsidium maximum est; aliud vero *Dolonem*, velum minus in prora, & velut prioris subsidarium: tertium est *Epidromus*, velum medio cre in puppi. *Transstra* sunt sedilia, in quibus remiges, ordine a summa ad imum ducto, sedebant; navem remis simul adductis promoventes; cum ventus aut adversus esset, aut minus validus ad implenda vela. *Virgilius*⁵:

———— *Ferit athera clamor*

Nauticus, adductis spumant freta versa lacertis.

*Clamor nauticus est κέλευθός. Martialis*⁶:

Ff 5

Quem

(1) in *Thesouro Numismatum* Tab. 43. num. 5. 6. 8. 9. Tab. 44. num. 1. 2. 3. & 9. & in *Promptuario Annulorum* num. 88. (2) lib. 11. de *Militia Navali* pag. 125.

(3) part. 3. *Antiquitatum Romanarum* Tab. 15. (4) lib. 111. *Æneid.* (5) lib. v. *Æneid.* (6) lib. 17. *Epig.* 64.

*Quem nec rumpere nauticum celensma,
Nec clamor valet helciariorum.*

& confer *Daniel. Heinsium*¹. *Helciarii* sunt, qui funibus trahebant naves in fluminibus aut lacubus commerciorum gratia. Id Græci dicunt *ῥυμυλκῆν*, *Diodorus Siculus*², & Latini, *remulco trahere*, *Livius*³, *Cæsar*⁴. Pars extrema & latior remi dicitur *Palmula*, a similitudine palmæ humanæ protensæ. *Virgilius*⁵:

— *Lavas stringat sine palmula cautes.*
Et *Catullus*⁶:

————— *Sive palmulis*

Opus foret volare sive linteo.

II. Partes ad ornatum erant *Aplustria*, *Insignia* & *Turtele*. Et quidem *Aplustria* sunt vela minima (*Tenias* vocat *Julius Pollux*⁷) conto erecto super puppi, libera & ab ventorum flatu mobilia, distincta certis coloribus, prout gentes navigationum studiosæ invicem eligebant, ut dignoscerentur. *Lucanus*⁸:

————— *Renum contorsit in hostem*

Alter, at hi totum validis aplustra lacertis

Avulsasque rotant excusso remige sedes.

Insigne, *παιγιονιον*, erat in prora depictum, animalis figura plerumque, nonnunquam Dei vel Herois, unde navi dabatur nomen. *Virgilius*⁹:

Centauro invehitur magna. —

Et¹⁰:

Ingentem remis Centaurum promovet. —

Et ibidem:

Hunc vehit immanis Triton. —

Et postea:

————— *Æneia puppis*

Prima tenet, rostro Phrygios subvecta leones.

Hic *παιγιονιον* sunt *Leones* gemini velut *Cybeles* currum trahentes. *Lucianus*¹¹, ubi proram describit: *ῥῆμα*

ἰπῶν

(1) *Notis ad Silium Italicum* pag. 68. (2) *lib. xx.* (3) *lib. ii.* (4) *lib. ii. de Bello Civili.* (5) *l. d.* (6) *Epig. 4.* (7) *in Onomastico.* (8) *lib. iv.* (9) *lib. v. Æneid.* (10) *lib. x. Æneid.* (11) *in Navi & Precibus.*

ἰπώνυμον τὸ νεῶς θεὸν ἔχον τὴν ἴσιν. Erat ibi Isis Dea *navis insigne*, uti vocat *Tacitus*¹. Denique *Tutela* erat in puppi appicta aut effigiata, semper Dei vel Deæ alicujus, quæ navi patrociniū commodaret, species. *Virgilius*²:

— *Aurato fulgebat Apolline puppis.*

Ubi *Taubmannus*³: *Tutela navis & insigne significatur παρόντιον πλοῦς, ut Aëtior. xxviii. §. 11. & ibidem Farnabius*⁴. Verum si *Tutela* erat, non erat *Insigne*. Et *Insigne* non erat, quod illud esset in prora. Nam qui cum *Johanne Brodao*⁵, *Johanne a Wöverem*⁶, confundunt *Tutelam* & *Insigne*, non leviter impingunt. De puppi cum dicit, *Tutelam* intelligit, ad quam non pertinet locus ex *Actis* prolatus, ubi de *Insigni* agitur, ut diximus *Auctariis ad Pappum*⁷, & confer *Johannem Selde-*
*num*⁸, *Josephum Scaligerum*⁹, *Janum Gruterum*¹⁰, *Baldwinum Walaum*¹¹, *Daniel. Heinsium*¹², *Perfius*¹³:

— *Jonio jacet ipse in littore, & una
Ingentes de puppe Dii.* —

Ovidius conjungit utrumque:

*Est mihi sitque precor flava Tutela Minerva,
Navis & a picta casside nomen habet.*

Nimirum *Tutela* erat *Minerva*, & *παρόντιον* erat *Divæ* ejus *Cassis*. De *Tutela* porro est ejusdem¹⁴:

Qua tamen ipse vehor comitata Cupidine parvo.

Sponsor conjugii stat Dea picta sui.

Et hoc *Lucani*¹⁵:

— — — *Non robore picto*

Ornatas decuit fulgens tutela carinas.

Proinde in Puppi erat *Sacrarium* quoddam, velut *Lararium*. De quo *Turnebus*¹⁶, monet, atque eo spectant illa

(1) lib. v. *Histor.* (2) lib. x. *versis Eusebianis pag. 36.* (10)
Æneid. (3) in *Commentario pag.* *Notatis ad Seneecam pag. 636.* (11)
917. (4) in *Notis pag. 312.* (5) *Commentario perpetuo ad Acta A-*
lib. I. Miscellan. c. 10. (6) *Animadversis ad Petronium pag. 446.* *postolica pag. 1300.* (12) *Notis ad*
Silium Italicum pag. 138. (13)
(7) *pag. 11. 12.* (8) *Syntag. 2. de* *Sat. 6. (14) in Epistola Paridis. (15)*
Diis Syris c. 16. (9) in *Animad-* *lib. 111. (16) l. xix. Adversa. c. 2.*

illa Silii Italici¹:

————— *Dextras jungamus inertes*

Fœderis en hac testis erit; veniamque precatus

Trojanam ostentat trepidis de puppe Minervam.

Et *Suidas*: τὰ τ' Θεῶν σιγόμηναι εἶναι αἰτ. Huc post feliciter absolutum iter coronas & ferta deponebant. *Virgilius*²:

Ceu pressa cum jam portum tetigere carina,

Puppibus & lati nauta imponere coronas.

III. Navium species sunt, quod alias vocabant *longas*, alias vero *onerarias*, *piscatorias*, *altuarias*. Olim ratibus usi populi, vel etiam cavatis arboribus, ut refert *Plinius*³, *κεδία Φαῦλη* est apud *Maximum Tyrium*⁴, & confer *Festum Pompejum*⁵. Sunt & *ῥαψωδία*, carminum contexturæ, translatae ad contexturam ratiarum, & ab Ebraeis antiquissimis usurpatae, 2. *Paral.*⁶ ubi est רַפְסוּדוֹת. Rudimenta illa codicaria ex tignis planis inter se conjunctis & colligatis composita, expoliaverunt Phœnices, & justam navium formam condiderunt, exemplo ejus, quod olim fecerat Noachus Orbis reparator, sive Janus Priscus, uti est *supra*⁷. *Plinius* scribit⁸: *Nave primus in Graciam ex Aegypto Danaus advenit, ante ratibus navigabatur inventis in mari Rubro inter insulas ab Erythra Rege.* De Rubro mari *Virgilius*⁹:

Præcipitem Oceani Rubro lavit aquore currum.

Et¹⁰:

Victor ab aurora populis & litoribus Rubra.

Erythra Rex est ille, cujus sepulchrum, narrat *Curtius*¹¹, repertum esse in quadam Oceani insula palmetis confita. Et idem Scriptor¹²: *Mare certe qua alluuntur, ne colore quidem abhorret a cæteris. Ab Erythra Rege inditum est, propter quod ignari rubere aquas credunt. Eodem modo Solinus*¹³. Sententiarum aliarum farraginem vide

(1) lib. XIII. (2) lib. I. *Georgic.* (3) lib. XVI. cap. 41. (4) *Differt.* 40. (5) in *Fragmentis a Fulvio Ursino editis* pag. 206. (6) 11. 16. (7) lib. I. cap. 2. *dist.* 1.

(8) lib. VII. c. 56. (9) lib. III. *Georg.* (10) lib. VII. *Æneid.* (11) lib. X. c. 2. (12) lib. VII. c. 17. (13) in *Polyhistore* c. 46.

vide apud *Raderum*¹, *Freinshemium*², *Johannem Brodeum*³, *Pererium*⁴, *Johan. Hugonem Linschotanium*⁵, *Conimbricenses*⁶, *Martinum Lipenium*⁷, *Joh. Camertem*⁸. Erythra Rex ille est, quem *Litera Sacra* vocant *Edom*, sive primogenitus Isaaci filius Esau, qui in has regiones profectus cum imperio amplissimo longe lateque gentibus illis dominatus, Oceano indidit nomen *ים ארדום*, ut ad posteritatis memoriam duraret. Prolixe hoc confirmant *Fullerus*⁹, *Eudovicus Capellus*¹⁰, *Drusius*¹¹, *Sixtinus ab Amama*¹², *Hugo Grotius*¹³. Edom vero est celebris ille Græcorum *Φοινίξ*, quanquam de progenitoribus ejus non satis recte prodant. *Silius Italicus*¹⁴:

Et quæ longa dedit terris cognomina Phœnix.

Quod ille primus navium usum docuerit in gentibus illis, testatur quoque *Sanchuniathon Phœnicus* apud *Eusebium*¹⁵. Namque *Usus*, uti vocat ille, est Esavus, accola maris Rubri sive Erythræi, quod post alios bene monet *Johannes Loccenius*¹⁶. A Rubro mari in Syriæ littora migraverunt primi Phœnices, & ipsi deinde plurimas Asiæ & Africæ littorales regiones coloniis deductis impleverunt, ut referunt *Justinus*¹⁷, *Salustius*¹⁸, *Solinus*¹⁹, quibus adde *Gerhardum Johan. Vossium*²⁰, *Antonium Thysium*²¹. Sed & in Americam pervenerunt, ut disserunt *Georgius Hornius*²², *Marcus Lescarbotus*²³, ac urget *Lescarbotus*, quod *Americani comederint homi-*

num

(1) <i>Comment. b. l. pag. 526.</i>	<i>ad lib. 1. Regum c. 12. vers. 26.</i>
(2) <i>Notis ibid. lib. viii. cap. 9.</i>	(14) <i>lib. 1. (15) lib. 1. de Pra-</i>
<i>sect. 14. (3) lib. viii. Miscellan.</i>	<i>parat. Euang. c. 10. (16) lib. 1.</i>
<i>c. 9. (4) Commentatio ad Exod.</i>	<i>de Jure Maritimo c. 1. dist. 2. (17)</i>
<i>c. 14. quest. 8. (5) Navigatione</i>	<i>lib. xviii. Hiflor. (18) in Ju-</i>
<i>ad Indiam Orientalem pag. 8. (6)</i>	<i>gurbthn. (19) in Polybistor. cap.</i>
<i>de Meteoris Tract. 8. c. 3. (7) in</i>	<i>22. (20) lib. 1. de Arte Gram-</i>
<i>Navigatione Ophiriticâ pag. 283.</i>	<i>mat. c. 9. & lib. 1. Theologia Gen-</i>
(8) <i>Notis ad Solinum pag. 242.</i>	<i>tilium c. 9. (21) Notis ad Justi-</i>
(9) <i>lib. 17. Miscellan. sacror. cap.</i>	<i>num pag. 608. (22) Notis ad lib.</i>
<i>20. (10) Spicilegio ad Novum Te-</i>	<i>1. Sulpicii Severi pag. 127. & lib. 1.</i>
<i>stam. pag. 108. (11) Observatio-</i>	<i>de Origine Americanorum cap. 4.</i>
<i>nibus ad loca difficiliora Exodi pag.</i>	<i>lib. 11. cap. 5. 6. (23) lib. 1. de</i>
<i>387. (12) in Antibarbaro Bibli-</i>	<i>Francia nova cap. 3.</i>
<i>co lib. 11. pag. 456. (13) Notis</i>	

num carnes, exemplo veterum Phœnicum, de quibus hoc proditum sit, Sapiens. XII. 4. 5. Nos de re ipsa quidem non contradicimus, attamen ratio assertionis nimis quam infirma est, uti constat *supra* ¹. Hanc fama cognitam habuerunt veteres, eaque obscuriori quam ut vulgus perciperet satis. Quod fama cognitam habuerint veteres, docet Virgilius ²:

———— *facet extra sidera tellus,
Extra anni solisque vias, ubi cœlifer Atlas
Axem humero torquet stellis ardentibus aptum.*

Et Tibullus ³:

*Te manet invictus Romano Marte Britannus,
Teque interjecto mundi pars altera solo,
Nam circumfuso consistit in aëre tellus.*

Sed quod ab hominibus incoleretur, non certe noverrant, imo negabant plerique. Itaque Virgilius ⁴ ipse:

*Quinque tenent calum zona, quarum una cornusco
Semper sole rubens, & torrida semper ab igni.*

Atlanticæ insulæ ultra Æquatorem sunt, id est, quod noster dicit:

Extra anni solisque vias. ———

Nam quod ad Mauros vicinosque Æthiopas referre vult Servius ⁵, non est vero satis congruum. Et ab Atlante dictæ sunt, quod Maurus ille Cosmographus demonstraverit illas, eumque deinceps secutus est Plato ⁶. Rursum Virgilius ⁷:

———— *Docuit quæ maximus Atlas.*

Sed a posteris neglectæ & demum oblivioni traditæ sunt, itaque Strabo & Ptolomæus non commemorant. De quo porro videris Josephum Acoſtam ⁸, Georgium Hornium ⁹, Paulum Merulam ¹⁰. Ante diluvium nonnisi Asia fuit habitata, quamobrem nec opus erat navigiis operosior

(1) lib. I. c. 2. dist. 2.	(2) lib.	lib. I. de Naturâ novi Orbis cap.
VI. Æneid.	(3) lib. xv. Eleg. I.	11.
(4) lib. I. Georg.	(5) in Commentario b. l. pag. 446.	(9) lib. 11. de Origine Americanorum c. 6. 7.
(6) in Timeo & Critid.	(7) lib. I. Æneid.	(10) part. I. Cosmographia lib. 111. cap. 22.
(8)		

rosioribus ad bella & mercimonia, aut vero ad piscationem, quia demum paulo ante diluvium cœperunt homines vesci carnibus animantium, cum hætenus sativis & frugibus contenti vitam egissent. De illo tempore valent *Tibulli* ista¹:

*Nondum cœruleas pinns contempserat nudas,
Effusum ventis præbueratque sinum.*

IV. Naves longæ (*μακρὰ πλοῖα* vocat *Polybius*²) dictæ sunt, quod in longum porrectæ non haberent paræm latitudinem, Onerariæ vero rotundiores erant. Eæ quod aliæ majores, aliæ minores essent, *Biremes*, *Triremes*, *Quadrيرهmes*, *Quinqueremes*, *Sexiremes*, *Septiremes*. Totidem enim remigum ordines habebant, a quibus impellebantur illæ, ut multis iconibus docent *Lazarus Bayssius*³, *Godeschalcus Stewechius*⁴. Sed in eo aberrant, quod non satis perpendendo navium figuram justam, remigum ordines numerant secundum longitudinem laterum a prora ad puppim, quomodo *galeæ* sunt nostræ *μονόκροτοι*, quæ ab his trecentis aut quadringentis & ultra annis in usu sunt Europæis atque Asianis, oblitterato omni genere navigiorum horum, quod pluribus remorum ordinibus confurgeret, eodemque modo pingit *Jacobus Laurus*⁵. Verior sententia est, quod numerandi sint secundum altitudinem a catastromate summo ad imum fundum, ut docent *Josephus Scaliger*⁶, *Salmasius*⁷, *Styppmannus*⁸, *Gerhardus Joh. Vossius*⁹. Expressa sunt verba *Pausania*¹⁰, ubi describit πρὸς δὲ ἐν Δήλῳ πλοῖον, his verbis usus, καθήκειν εἰς ἐνέα ἑρέτας ὑπὸ δὲ κατασπρώματα, in novenos remigum ordines a catastromate ad imum distinctum. Verbum καθήκειν a summo ad imum descensum notat, & proinde navigium illud admirandæ magnitudinis erat ἐννήης, *novem remis*. Qui nume-

rus

(1) lib. 1. Eleg. 3. (2) lib. vi. Histor. (3) de re Navali pag. 16. & pag. 247. (4) Notis ad lib. iv. Vegetii. cap. 37. (5) part. 3. Antiquitat. Romanar. num. 15. 16. (6) in Animadversionibus Eusebia-

nis pag. 61. (7) Observationibus ad Jus Romanum & Atticum c. 28. (8) lib. 111. de Navigatione cap. 3. num. 79. (9) in Lexico Etymologico pag. 532. (10) lib. vii.

rus remorum frustra collatur a Bayſio, ut in longum accipiat, non vero in altum. Virgilius *verſum* appellat hos remorum ordines in triremi, cum dixit: *

— *Triplici pubes quam Dardana verſu*

Impellit, terno conſurgunt ordine remi.

Verſus ibi eſt *igeſia*, & de triplici remorum ſitu eſt illud, *terno conſurgunt ordine remi*. quomodo etiam alii loquuntur. *Florus* de navigiis Antonii in pugna Actiaca¹, numerum magnitudo compenſabat, quippe a ſenis in novenos remorum ordines, (ubi vide *Notata Freinſhemii*²) At Cæſaris naves eodem autore, *triremibus in ſenos non amplius ordines creverant*. *Lucanus*³:

*Cornua Romæ claffis, valideque triremes,
Quasque quater ſurgens exſtructi remigis ordo
Commovet, & plures que verrunt aquora pinus
Multiplices cinxere ratem.* — •

Creſcere dicit gemino ordine, quæ duplici conſtant *igeſia*, ſuperiore & inferiore, per modum tabulatorum. Nam longitudo jacet, altitudo creſcit vel conſurgit, quare intelligi non poſſunt remorum ordines in porrectum. Plana in hanc rem teſtimonia ſunt. *Lucanus*⁴:

*Ceſſior at cunctis Bruti prætoria puppis
Verberibus ſenis agitur, molemque profundo
Invehit, & ſummis longe petit aquora remis.*

Summis remis, & quidem longe petiſſe ait, unde facile apparet, habuiſſe etiam remos alios viciniore aquis. *Silius Italicus*⁵:

*Intrat diffuſos peſtis Vulcania paſſim
Atque implet diſperſa foras: trepidatur omiſſo
Summis remigio: ſed enim tam rebus in arctis
Fama mali nondum tanti penetrarat ad imos.*

Explicat prolixè *Johannes Schefferus*⁶. Inter minores, & biremes quidem excellebant *Liburnica*, veloces illæ & ad deprædandum, ſpeculandum, ultro citroque com-

meant-

• *En. 5. v. 119. Liv. XXXIII. cap. 16.*

(1) *lib. 14. cap. 1.* (2) *pag. 381.* | *lib. XIV.* (6) *lib. 11. de Miſitiis*
(3) *lib. 111.* (4) *lib. 111.* (5) | *Navali pag. 93.*

meandum, stationes agendas, hostes laceffendos, expeditæ. κατὰ νῆματα vocat Plutarchus¹; biremes leves appellat Livius²; & Liburnis primo adhibituræ, qui Dalmatarum pars, ubi nunc Sengæst, accolæ maris Adriatici, non illud tantum, sed & proximum Ionium, piraticis excursionibus infestum habuerant, ut narrat Appianus³.

V. Totus ille navium apparatus a Græcis Insulania & Pœnis ad Romanos pervenit, & Pœnorum magistri quidem fuerant Phœnicum clarissimi, Tyrii. Virgilius⁴:

*Urbs antiqua jacet, Tyrii tenuere coloni,
Carthago, Italiam contra Tiberinaque longe
Ostia, dives opum, studiisque asperrima belli.*

Nobilissima inquam pars Phœnicum, & Oceani Eoi pariter atque Atlantici olim potentes, ut testantur Strabo⁵, Pomponius Adela⁶. De iisdem Curtius⁷: Diu mare, non vicinum modo, sed quodcumque classes ejus adierunt, ditionis sua fecit. Tibullus⁸:

Prima ratem ventis credere docta Tyrus.

Navigaciones eorum in Orientalis Indiæ partes notissimæ sunt ex *Literis Sacris*, 1. *Regum*.⁹. Nam qui Ophir cum Georgio Hornio¹⁰, Philippo Mornæo¹¹, Erasmo Smidio¹², exponunt de America, aut cum Gilberto Anglo¹³, Paulo Merula¹⁴, Matthæo Beroaldo¹⁵, interpretantur de Sofala Africæ, illi omnino aberrant, ut diximus in *Auctariis ad Pappum*¹⁶. Pegusiæ regnum est & vicinæ regiones in Orientali India, ut probant Caspar Varre-
rius¹⁷, Joban. Loccenius¹⁸, Franciscus Stypmannus¹⁹, Ja-

G g cobus

(1) in Catone. (2) lib. xxxiv. *Hiflor.* (3) in *Illyrics.* (4) lib. 1. *Æneid.* (5) lib. xvi. *Geograph.* (6) in *Descriptione Orbis* lib. 1. cap. 12. (7) lib. iv. cap. 15. (8) lib. 1. *Eleg.* 8. (9) ix. 27. 28. (10) lib. 11. de *Origine Americanorum* cap. 8. 9. 10. & *Notis ad lib.* 1. Sulpicii Severi pag. 207. (11) de *Veritate Relig. Christi.* c. 6. (12)

Dissertatione de America in Commentariis Pindaricis inserta pag. 261. (13) lib. 1. de *Magnete* c. 1. (14) part. 1. *Cosmograph.* lib. 11. pag. 196. (15) lib. 111. *Chronici* pag. 476. (16) pag. 61. (17) de *Ophira.* (18) lib. 111. de *Jure maritimo* c. 6. num. 2. (19) lib. 11. de *Navigacione* c. 3. num. 35.

*cobus Salianns*¹, *Cornelius a Lapide*², *Caspar Sanctius*³, *Petrus Ravanellus*⁴, *Martinus Lipenius*⁵, *Gerhard. Johan. Vossius*⁶, & constat ex *Literis Sacris* conferendo loca *Genes.* 11. 11. c. xxv. 18. 1. *Samuel.* xv. 7. cum *Genes.* xxv. 4. 6. Eodem tempore celebris fuit eorum navigatio in Hispaniam, ubi vetustissimum Emporium erat Tharsis, aut Tartessus, de quo meminit *Herodotus*⁷, & in *Literis Sacris* dicitur, quod voluerit *Jonas* fugere in Tharsis inventa navi, qua eo coniedebatur, *Jonæ*⁸, ubi frustra sunt, qui *וַיִּשְׁלַח* vertunt cum *Hieronymo* appellative, in mare. Nam quis fuerit hic sensus: *Jonas* volebat fugere in mare? Nec enim volebat navis in mare oberrare, sed locum certum petere, videlicet Tartessum *Bæticæ*, ut eam *Tyrrheni* vocabant, docente *Strabone*⁹. Eadem urbs velut mercimoniis florentissima nominatur *Ezech.*¹⁰, 1. *Regum*¹¹, & confer *Johan. Drusum*¹², *Johannem Pinedam*¹³, *Josephum Scaligerum*¹⁴, *Baptistam Egnatium*¹⁵, *Joh. Tarnovium*¹⁶, Colonia *Phœnicum* erat, itaque *Mola*¹⁷ ait: *Tartessos quam transvecti ex Africa Phœnices habitant.* Et *Curtius*¹⁸: *Colonia ejus pene toto orbe diffuse sunt, Cathago in Africa, in Bœotia Thebe, Gades ad Oceanum.* Gades creverunt è ruderibus destructæ Tartessi. *Castalio* vero etiam aberrat vertendo, *Jonas navem nactus, qua in Ciliciam iret, dato navio conscendit, ut cum illis in Ciliciam pervenires.* Ad Hispaniam debet sensus converti, non ad Ciliciam. Postquam *Tyrios Chaldæi* primum, inde *Macedones* spoliaverunt & devastarunt, navigatio *Oecani* sensim venit in defuetudinem, cum posterum non

aqua-

(1) in *Annalibus sacris* Tom. 3. pag. 92. (2) in *Commentario ad Abros Regum* pag. 153. (3) in *Commentario ibidem* pag. 1111. (4) in *Bibliotheca sacra* pag. 159. (5) in *Navigazione Ophiritica* pag. 518. (6) in *Lexico Etymologico* pag. 350. (7) in *Thalia*. (8) 1. 3. (9) lib. 111. (10) xxv. 12. (11)

x. 12. (12) lib. 111. *Observat. c.* 13. lib. vi. c. 3. lib. ix. c. 12. (13) lib. 14. de rebus *Salomonis* cap. 14. (14) in *Lectonibus Aufonianis* lib. 11. c. 29. (15) in *Racemationibus* variis pag. 337. (16) *Commentario ad Jonam* pag. 16. (17) lib. 11. pag. 126. (18) l. d.

æquarent majorum industriam. Atque hoc fieri poterat eo facilius, quo periculosior & cum quotidiano damno fere conjuncta erat navigatio per Oceanum, ob Magnetis usum eis incognitum. Certissimum hoc est, Veteresque, *Aristoteles*, *Plinius*, *Maximus Tyrius*, *Ptolemaeus*, qui de rerum naturalium proprietatibus, aut etiam de rebus ad naviculariam pertinentibus, diligenter scripserunt; nusquam tamen Magnetis verticitatem, id est, virtutem βαρηδονικῆν commemorant, quia nesciebant. Contendunt *Fullerus*¹, *Levinus Lemnius*², quod Magnetis usum in re nautica habuerint cognitum veteres Tyrii, Sidonii, Pœni. Verum divinant potius, quam probant illud, quod asserunt, adeoque rectius negant *Josephus Acosta*³, *Samuel Rochartus*⁴, *Nicolaus Cabeus*⁵, *Willebrordus Snellius*⁶, *Gilbertus Anglicus*⁷, *Kircherus*⁸, *Cuspar Schottus*⁹, *Styrmannus*¹⁰. Legebant oras & ductu siderum regebantur multum, remis confisi, libera vela non semper adhibebant. *Virgilius*¹¹:

Navita tum stellis numeros & nomina fecit:

*Tibullus*¹²:

Ducunt instabiles sidera certa rates.

*Petronius*¹³: *Gubernator, qui pervigil nocte siderum quibus hinc motus custodit. Adfert Lemnius illud Plauti*¹⁴: *Sic hac item properes, ut istuc properas; facias rectius, hinc secundus ventus nunc est, cape modo versoriam. Respondet*: *Versoria illa nihil aliud est quam temo aut velum, quorum ope navis in omnem partem versa compellitur, ut ajunt Turnebus*¹⁵, *Gerhard. Johan. Vossius*¹⁶. Certe Veneti ac Lusitani secuti ductum Canopi, & a

G g 2

lit.

(1) lib. iv. Miscellan. cap. 19.	in Cursu Mathematico lib. xiii. pag. 381. (10) lib. iii. de Navigatione cap. 9. (11) lib. i. Georgi
(2) lib. iii. de occultis Naturæ Miraculis cap. 4. (3) lib. i. de Natura novi Orbis c. 17. 18. (4) in Geographia sacra part. 2. lib. 2. fol. 716. (5) lib. i. de Magnete cap. 6. (6) Prefat. ad Tiphym Batavum. (7) lib. i. de Magnete cap. 1. (8) libro 2. de Magnete pag. 18. (9)	(12) lib. i. Eleg. 10. (13) in Satyrico pag. 117. (14) in Mercatore Ast. v. sc. 2. & in Erinummo Ast. iv. sc. 3. (15) lib. xx. Adversarior. c. 4. (16) in Lexico Etymologico pag. 451.

littorum indiciis quædam argumenta petentes, meridionales Africæ regiones, Indiæque confinia per mare adiverunt dudum, antequam pixis nautica per *Flavium Amalfitanum* constructa est, teste *Petro Medinensi*¹.

VI. Quæ in conflictu navali vehebat militiæ Ducem, *Prætoria* appellata est, *Florus*², *Tacitus*³. Ducem ipsum vocabant *Præfectum classis*, uti est apud *Tacitum*⁴. Seniori ætate appellaverunt *Ammiralium*, voce barbaro-Græca, nam *ἀμύρα* princeps est lingua Cedarena, & vero ἄλς lingua Græca mare notat. Hoc certissimum est, nec de eo quisquam dubitaverit. Quod enim *Gerhard. Johan. Vossius*⁵ scribit, *ab ἀλμυρὸς μύρια* esse videtur Gallicum *Almiralium*, id est, *Thalassiarchus*, aberat multum, nam vocabulum a Mauris est, non vero a Gallis.

VII. Erant quoque prædatoriæ aliæ, quas non uno appellant nomine. *Celoces* sunt apud *Livium*⁶, *Florum*⁷. *Myoparones* apud *Ciceronem*⁸, *Nonium Marcellum*⁹. Latino vocabulo *Cursorias* dicas, quod Græci seriores, ut *Nicetas Choniates* & alii retinent, *κορσείας*. Et *Corsaras* Turci, Pœni, Itali, Galli vocant. Naves onerariæ vehebant merces, commeatum, machinas bellicas, missilia, tela, faxa, ut describit *Livius*¹⁰: *Neque illæ remis agebantur, sed velis*, ajunt *Baysius*¹¹, *Salmasius*¹². Verum non semper caruerunt sive remis, sive velis, uti rectius docet *Hieronymus Magius*¹³. *Tacitus*¹⁴: *Naves aptæ vehendo commeatui, velis habiles, citæ remis*. De oneratiis loquitur. Piscatoriæ erant pro capiendis piscibus, quas *Cicero*¹⁵ vocat *cymbas*, & *lenunculos* *Julius Cæsar*¹⁶. Actuariæ longitudinem modicam eique comparem latitudinem habebant. *Lembos* vocant *Livius*¹⁷,

No-

(1) lib. 1. de arte Navigandi.
(2) lib. 11. cap. 7. (3) lib. 7. Histor.
(4) lib. 111. Histor. (5) in Lexico Etymologico pag. 333.
(6) lib. xxvii. (7) lib. 111. cap. 6. (8) 5. Verrina. (9) de Proprietate sermonum c. xiii.

num. 6. (10) lib. xxvii. (11) de re Navali pag. 11. (12) in Observationibus diæis pag. 652.
(13) lib. 1. Miscellaneor. cap. 6. (14) lib. 11. Histor. (15) lib. 111. Offic. (16) lib. 11. de Bello Civili.
(17) lib. xlii.

*Nonius Marcellus*¹. Voluptatis causa fiebant plurimum, ut ad explendum animum per amnes & lacus placido remigiorum ductu veherentur patricii: interdum quoque cum navibus longis, non quidem ad prælium faciendum, sed ad explorandum, aut quibus ad excubias uterentur, velut subsidiariæ permiscebantur, unde *lomborum classem* prodit *Livius*², & exemplum est apud *Hirtium*³.

C A P. VII.

De Victoria & solennibus ejus Dissertatio.

I. **Q**UOD si sponte vincebantur, id est, civilibus dissensionibus agitati, vel ab externo hoste crudeliter veriti, ad Romanorum patrocinium confugiebant, dedititii erant, exemplumque est de Collatinis, qui seque suamque urbem, divina & humana omnia dedebant; nec non de Campanis, qui similiter per legatos suos se populo Romano dedunt, *Quandoquidem nostra tueri adversus vim atque injuriam justa vi non vultis, vestra certe defendetis. Itaque populum Campanum, urbemque Capuam, agros, delubra Deum, divina humanaque omnia in vestram ditionem dedimus. Quicquid deinde patiemur, dedititii vestri passuri*, *Livius*⁴. Qui vero armis inferiores vincebantur, in deditionem veniebant belli jure. Et hi vel mitius, si non adeo repugnassent, tractabantur: vel severius, cum pertinaces restitissent, belloque domiti longinquo succubuissent. Dedebant se ita ut vitæ gratiam precarentur, supplices arma traderent, se & sua omnia in victoris potestatem adscriberent. Bonis omnibus mulctati & inter milites distributi, venum exponebantur, velut mancipia. Exemplo sunt Sardi venales, quos Sempronius Gracchus adduxit & sub hasta vendidit, non quidem *in bello Punico secundo* (ut vulga refertur secundum *Florum*⁵) sed longo post tem-

Gg 3

po-

(1) *de Proprietate sermonum cap.* | *de Bello Alexandrino c. 44.* (4) *lib. xlii. unum, 5.* 2) *lib. LV.* (3) | *L & VI. Histor.* (5) *lib. II. cap. 6.*

poſe, ut *Johannes Stadius* ¹, obſervavit ſecundum *Faſtos Capitolinos*, quos etiam allegat *Freinſhemius* ². Cum venales fiebant incolæ, opes eorum inſimul direptæ, præda erant. Summum hoc juſ erat, quia belli, & quis contradicat? Civitates & prædia occiſis indigenis, ne in ſolitudinem verterentur, emeritis militibus dabantur, vendebantur, locabantur, unde eſt illud *Senecæ* ³: *Ubi cunq; viciſ Romanus, habitat*. Novos illos habitatores vocabant *Coloniæ*, uti diximus ſupra ⁴, & confer *J. Lipſium* ⁵, *Petrum Fåbrum* ⁶. *Inſcriptio* Salonenſis: IMP. CÆSAR. DIVI. VESPASIANI. F. DOMITIANUS. AUGUSTUS. GERMANICUS. PONTIFEX. MAXIMUS. TRIBUNIC. POSTESTAT. XII. IMP. XXII. COS. XVI. CENSOR. PERPETUUS. P. P. PEDIBUS. ET. EQUITIBUS. QUI. MILITANT. IN. COHORTE. III. ALPINORUM. ET. IN. VIII. VOLUNTARIORUM. CIVIUM ROMANORUM QUI. PEREGRINÆ. CONDITIONIS. PROBATÆ. ERANT. ET. SUNT. IN. DALMATIA. SUB. Q. POMPONIO. RUFO. QUI. QUINA. ET. VICENA. STIPENDIA. AUT. PLURA. MERUERUNT. ITEM. DIMISSO. HONESTA. MISSIONE. EMERITIS. STIPENDIIS. LIBERIS. POSTERISQUE. EORUM. CIVITATEM. DEDIT. ET. CONNUBIUM. CUM. UXORIBUS. QUAS. TUNC. HABUISSENT. CUM. EST. CIVITAS. IIS. DATA. AUT. SIQUI. COELIBES. ESSENT. CUM. IIS. QUAS. POSTEA. DUXISSENT. DUNTAXAT. SINGULI. SINGULAS. AD: III. IDUS. JULIAS. M. LOLLIO. PAULINO. VALERIO. ASIATICO. SATURNINO. C. ANTIO. JULIO. QUADRATO. COSS. *Gruterus* ⁷.

II. Regiones devictæ in Provinciæ formam redigebantur, & a Populo Romano miſſis eo Proconſulibus & Prætoribus, regebantur, præſidiis militum impoſitis, & cenſibus ad belli paciſque artes promovendas imperatis, capitalium vero etiam judiciorum executione abla-

(1) in *Commentario ad b. l. pag.* 120. (2) *Commentatio ad Florum pag.* 143. (3) in *Conſolatione ad Helviam*. (4) *lib. 11. c. 11. diſt. 1.* (5) *lib. 1. de Magnitud. Romana cap. 6. 7.* (6) *lib. 11. Semestrium cap. 3. & 4.* (7) in *Volumine pag.* 574. num. 5. 6. 7.

ablata, ut exemplo Judæorum probavimus in *Antiaris ad Pappum*¹. Senatum proprium retinebant. Prolixe illa narrat *Carolus Sigonius*², brevius vero *Jacobus Stoer*³. Si quæ regiones in Præfecturæ formam redigerentur, non illa tantum, quæ de Provinciis retulimus, imposita habebant, verum insuper Senatu propriæ gentis spoliata, a Præfectis Roma dimissis jura accipiebant, quomodo Capuæ accidit in bello Punico secundo, ademptus est ager, sublatus omnis Magistratus & Senatus publicumque consilium, imago nulla Reipublicæ relicta, *Livius*⁴, *Vellejus*⁵, *Cicero*⁶.

III. Solemnia victoriæ erant *Triumphus*, *Tropea*, *Premia*, de quibus singulis dicendum est. Quod ad *Premia* attinet, cæsis fugatisque hostibus, milites, qui fortiter pugnaverant, ab Imperatore pro concione laudabantur, & viritim donativum accipiebant, videlicet portionem a præda illa, quæ bello acquisita erat, & in urbem adducta. Volones, qui è servis aut dedititiis adscisciebantur, libertate donabant: cives sociosque armillis, aurisque phaleris, monilibus, torquibus, eosque imprimis, qui ordines ducebant, aut facinore insigni eventum præliorum secundum adjuverant. Nam gregarii milites aurum argentumve signatum capiebant. Neque illud tantum, sed etiam Coronas, erantque illæ varix, Triumphales, Murales, Castrenses, Navales. De quibus agunt *Gellius*⁷, *Flavius Blondus*⁸, *Angelus Decembrius*⁹, *Justus Lipsius*¹⁰, & peculiaris existat liber *Caroli Paschalis*. Adde picturas *Godeschalci Stewecheii*¹¹, *Jacobi Lauri*¹², *Jacobi Meursii*¹³, & plurimas *Inscriptiones* apud *Janum Gruterum*¹⁴, nec non *Antonium Augu-*

G g 4 sti-

[1] pag. 2. [2] libris tribus de antiquo Jure Italiae, nec non libris de antiquo Jure Provinciarum. [3] in Lexico Juris pag. 813. [4] lib. xxvi. [5] lib. 11. [6] Orations de Lege agraria contra Rullum. [7] lib. v. c. 6. [8] lib. x. de Roma triumphante, fol. 167. [9]

lib. v. de re Litteraria c. 36. [10] lib. v. de Militia Romana Dialogo 17. [11] ad Vegetium pag. 83. 44. Animadv. [12] part. 1. Antiquitatum Romanar. num. 9. [13] in Iconibus Veteris Romæ pag. 63. [14] in Volumine pag. 343.

*stinum*¹. Ex auro puro omnes, sed non omnes ejusdem precii. Triumphales communiter erant laureæ. Tibullus²:

At te victrices laurus Messalla gerentem.

Vellejus³: Absente Pompejo Tribuni plebis legem tulerunt, ut is ludis Circensibus corona laurea & omni cultu triumphantium uteretur. Δαφνηφορεῖν vocat Dion Cassius⁴, ubi rem eandem narrat, & vero Paschalius emendando in Velleji loco, auream coronam, frustra omnino est, ut recte monent J. Lipsius⁵, Boeclerus⁶. Propterea in antiquis sculpturis videre licet aquilam sub pedibus fulmine vibrantem, rostro lauream corollam ferentem, ad latera habentem militares hastas aquiliferas, victoriæ partæ & triumphii peracti publica testimonia, uti ostendit Gorlaeus⁷. Sæpius aureæ erant, easque Imperatori a victoria in urbem reverso, donabant socii Reges & Populi, ut testimonium essent lætitiæ publicæ, quam ipsi etiam venerari liberaliter vellent. Aurum coronarium vocabant, ut nos docent Cicero⁸, & Servius⁹, quibus adde Codicem Theodosianum¹⁰. Murales dabat Imperator militi illi, qui primus evaserat in mœnia urbis obsessæ, atque inde propugnatores dejecerat. Castrenses dabat Imperator militi illi, qui primus viam ferro aperiens in castra hostium pervenerat, hostesque in fugam præcipientes egerat. Navales dabat Imperator militi illi, qui primus in potentem aliquam hostium navem cum armis suis transiverat, & deditionem extorserat. Navales seu rostratas coronas è Nummis Agrippæ pingit Antonius Augustinus¹¹.

IV. Ad Triumphum accedimus, de quo peculiariter

com-

(1) in Numismatis Tab. 13. num. 22. Tab. 14. num. 18. 19. 22. 23. Tab. 15. 9. 10. 13. 71. 16. num. 2. 3. 6. 9. 10. Tab. 19. num. 2. 3. Tab. 20. num. 2. (2) lib. 1. Eleg. 8. (3) lib. 11. cap. 40. (4) lib. xxxvii. Hister. (5) Notis ad b. l. pag. 277. (6) Notis ibidem pag.	147. (7) in Promptuario Annalorum num. 9. 122. 129. 161. & in Sculpturis Germanarum num. 44. 80. (8) in Pisoniana. (9) Commentario ad lib. viii. Æneid. pag. 535. (10) lib. xii. Tit. 13. (11) Tab. 11. num. 21. 22.

commentario scripserunt Bartholomæus Marlianus, Onuphrius Panvinus, Julius Bulengerus, Martinus Wicardus, & confer eundem Onuphrium Panvinium¹, Alexandrum Neapolitanum², Robertum Valturium³. Picturas universæ pompæ habent Onuphrius⁴, Jacobus Laurus⁵, Jacobus Meursius⁶: Imperatori triumphanti, cum per Urbem in Capitolium curru subveheretur, acclamabant milites; IO TRIUMPHE, ut scribit Varro⁷, Horatius⁸:

*Teque dum procedis, Io triumphhe,
Non semel dicemus, Io triumphhe,
Civitas omnis.* ———

Triumphabant illi, qui validam gentem sævissimis pugnis feliciter attriverant, & Rempublicam auxerant Provinciæ alicujus accessione, Dictatores, Consules, Prætores habitu triumphali ornati, armillis sumptis, annulum vero ferreum, (ut Plinius⁹ autor est), digito gestantes, laurea redimiti. Horatius¹⁰:

——— *Neque res bellica Delis
Ornatum foliis Ducem,*

Quod regum tumidas contuderis minas.

Ramum lauri protensum dextera, sinistra eburneum sceptrum tenentes, in curru obaurato sedebant. † Gemmarum sculpturæ sunt apud Gorlaum¹¹, & Nummos habet Antonius Augustinus¹². Horatius¹³:

*Io triumphhe tu moraris aureas
Curru.* ———

χρυσῇ ἁμαξᾷ ἐφ' ἣ οἱ βασιλεῖς τὰς ἐν τῷ πολέμῳ πομπὰς περ-

Gg 5

πενε-

† Vel stabant potius, ut semper moris erat, quod liquide ex nummo patet apud Onuph. Panvinium de Triumpho c. 1. (cum vide pag. sequenti 474.)

(1) Commentario ad lib. v. Floruin pag. 338. (2) lib. vi. Gemmal. diar. c. 6. (3) lib. xii. de re Militari c. 1. 2. (4) l. d. (5) part. 1. Antiquitat. Romanar. num. 5. 6. 7. & part. 2. num. 5. (6) in Iconibus Romæ veteris pag. 185. & Iconibus Romæ novæ pag. 256. (7) lib. v. de LL. (8) lib. iv. Carm. 2.	(9) lib. xxxii. c. 1. (10) lib. iv. Carm. 3. (11) in Promptuario Annulorum num. 89. (12) Tab. 13. num. 18. Tab. 14. num. 3. Tab. 17. num. 3. Tab. 18. num. 15. Tab. 34. num. 22. 23. Tab. 46. num. 10. 14. Tab. 55. num. 16. Tab. 56. num. 10. (13) lib. v. Carm. 9.

μενους, ait *Philostratus* ¹. Et per triumphalem portam (uti vocat *Cicero* ²) advehti, quacunque incedebant, maxima lætitiæ signa comperiebant, videbant vias flore stratas, audiebant plausus & acclamationes, summoventibus licitoribus cum bacillis turbam, ne se pompæ admiscerent, ordinemque turbarent. *Ovidius* ³:

*Quaque ibis, manibus circumplaudere tuorum,
Undique jactato flore tegente vias.*

Tempora Phœbea lauro cingentur: Ioque

Miles Io magna voce triumphæ canet.

Præibant tibicines, & Pæana canebant, sequebantur popæ cum bobus, qui sertis onerati & cornibus inauratis ad sacrificium properabant. *Virgilius* ⁴:

Et statnam ante aras aurata fronte juvencum.

Adolescentes in contis & hastis (*fercula* vocat *Suetonius* ⁵) præferabant spolia opima hostium, quæ si plura essent, quam ut apte traduci possent, curribus imposita vehabantur cum ostentatione. Spoliorum accessio erant tituli & simulacra picta devictarum gentium, urbium, classium, exercituum. *Ovidius* ⁶:

Ergo

(1) in *Vita Dionis Sophiste*. (2) | *Eleg.* 2. (4) lib. x. *Æneid.* (5)
in *Pisoniana*. (3) lib. iv. *Trist.* | lib. i. cap. 37. (6) l. d.

*Ergo omnis populus poterit spectare triumphos,
Cumque Ducum titulis oppida capta leget.*

Et paulo post :

*Hi lacus, hi montes, hac tot castella, tot amnes,
Plena fere cadis, plena cruoris erant.*

Et post pauca :

*Crinibus en etiam fertur Germania passis,
Et ducis invicti sub pede mæsta sedet.*

Propertius¹ :

*Aut canerem Egyptum & Nilum, cum tractus in
Urbem*

Septem captivis debilis ibat aquis.

Et² :

*Inque sinu chara nixus spectare puella
Incipiam, & titulis oppida capta legam.*

Claudianus³ :

*Hi famulos traherent Reges, hi fracta metallo
Oppida vel montes, captivæque flumina ferrent.*

Tum lubibant hostium duces captivi, victi catenis.

Tibullus⁴ :

*Novos pubes Romana triumphos
Vidit & evinctos brachia capta duces.*

Ovidius⁵ :

*Vinctæque captiva Reges cervice gerentes,
Ante coronatos ire videbit equos.*

Horatius⁶ :

*Intactus aut Britannus ut descenderet
Sacra catenatus via.*

Catene sæpius erant aureæ, vano solatio. Silius Italicus⁷ :

*Ante Syphax feretro residens, captiva premebat
Lumina, & aurata servabant colla catena.*

Eos prosequabantur novus ordo virorum amictu candido, qui triumphales coronas ferebant cum pompa.

Juvenalis⁸ :

--- Hinc

(1) lib. II. Eleg. 1. (2) lib. III. Eleg. 3. (3) lib. III. de Laudibus Stilicis. (4) lib. I. Eleg. 8. Sat. 10. (5) lib. IV. Trist. Eleg. 2. (6) lib. V. Carm. 7. (7) lib. XVI. (8)

— Hinc pracedentia longi

Agminis officia & niveos ad frena Quirites.

Hos demum excipiebat Imperator, cujus vestis triumphalis erat purpura cum intexto auro, picta, clavos aureos habens. Silius Italicus:

*Ipse adstans curru, atque ostro decoratus & auro,
Martia praebebat spectanda Quiritibus ora.*

Ἀλουργίδα χρυσάπασον appellat Dion Cassius¹, πρῶτον αἰτίων χρυσῶν ἐνφασμῶν vocat Appianus², id est, purpuream togam aureis stellis intertextam. Eodem sensu Dionysius Halicarnassensis³ dicit. χιτῶνα πρῶτον χρυσῶμον, tunicam purpuream auro clavatam. Depingitur è Nummo Cæsaris una cum corona laurea apud Antonium Augustinum⁴. Inscriptio Romana: PR. TR. PL. Q. AUGUR. TR. MIL. EX. SORTEM. BELLUM. CUM. JUGURTHA. NUMID. VEL. PROCOS. GESSIT. EUM. CEPIT. ET. TRIUMPHANS. IN. JOVIS. SECUNDO. CONSULATU. ANTE. CURRUM. SUUM. DUCI. JUSSIT, III. CONSUL. ABSENS. CREATUS. EST. IV. TEUTONORUM. EXERCITUM. DELEVIT. V. CONSUL. CIMBROS. FUGAVIT. EX. EIS. ET. TEUTONIS. ITERUM. TRIUMPHAVIT. REMPUBL. TURBATAM. SEDITIONIBUS. ET. TR. PL. ET. PRÆTOR. QUI. ARMATI. CAPITOLIUM. OCCUPAVERANT. VI. COS. VINDICAVIT. POST. LXX. ANNUM. PATRIA. PER. ARMA CIVILIA. PULSUS. ARMIS. RESTITUTUS. VII. COS. FACTUS. EST. DE. MANUBIIS. CIMBRICIS. ET. TEUTONICIS. ÆDEM. HONORI. ET. VIRTUTI. VICTOR. VESTE. TRIUMPHALI. CALCEIS. PUNICEIS. Barthol. Marlianus⁵, Jaban. Jacob. Boissardus⁶. Tropæum Marii, & vestem triumphalem expresse nominat. Alio nomine sunt tunica palmata. Martialis⁷:

I comes & magnos illasa merere triumphos,

Palmataque ducem, sed cito redde toge.

Nimirum quod illis intexerentur victoriæ cum ramulis pal-

(1) lib. LXIII. (2) in Puni- | lib. vi. cap. 19. (6) part. 3. Ant-
cis. (3) lib. III. (4) Tab. 13. | tiquitat. Romanar. fol. 118. (7)
n. 21. (5) in Topographia. Urbis lib. VII. Epigr. I.

palmarum, filis aureis & purpureis. Currum trahebant quatuor equi albi, ut videre est in Nummo Lepidi Imperatoris apud *Antonium Augustinum*¹. Propertius²:

Quatuor hinc albos Romulus egit equos.

Tibullus³:

Portabit niveis currus eburnus equis.

Nam quod *Sextus Aurelius Victor*⁴ scribit, *Camillo crimi-
mini datum esse, quod equis albis triumphasset*, illud ha-
bet a *Livio*⁵, & *Plutarcho*⁶. Et fortasse ævo illo uti
novum, ita ansam præbuit calumniæ, cæteroqui dein-
de in usum venit permanfitque. *Invehi quadrijugo currum
& albensibus equis*, ubi Triumphum describit, ait *Pli-
nius*⁷. Et *Apulejus*⁸: *Triumphantibus quadrigas albas*.
*Ovidius*⁹:

Sic tibi mature fraterni funeris ultor,

Purpureus niveis filius instet equis.

De quo videris porro *Freinshemium*¹⁰. Equi erant fertis
ornatis. *Ovidius*¹¹:

Hic tibi sic redeat superato victor ab hoste,

Inque coronatis fulgeat altus equis.

Postquam ævum insanire cœpit, equorum vice adjun-
gebantur leones, elephanti, cervi, & exempla pro-
dunt *Suetonius*¹², *Vopiscus*¹³, *Plinius*¹⁴. Duos elephan-
tos ad currum junctos, in quo sedet Augustus lauream
protendens manu, exprimit Nummus apud *Gorlaum*¹⁵.
Duos struthiones currum trahentes victorem Cæsarem,
lauream sinistra, vexillum dextra tenentem, ostendit
*Gorlaeus*¹⁶. Agmen claudebant equitum & peditum exer-
citus suo quique ordine, *laureati omnes in lanceis pilis-
que*, ajunt *Festus Pompejus*¹⁷, *Plinius*¹⁸. Et cum dolci
ju-

(1) Tab. 6. n. 24. (2) lib. IV. Eleg. 1. (3) lib. I. Eleg. 8. (4) de Viris illustribus cap. 23. (5) lib. V. Histor. (6) in Vitis illustribus. (7) in Panegyrico cap. 22. (8) in Apologia. (9) lib. II. de Ponto Eleg. 8. (10) Notis ad Florum pag. 24. & in Commentariis ad Curtium

lib. III. cap. 3. num. 11. (11) lib. II. Trist. (12) lib. IV. cap. 37. lib. V. cap. 11. (13) in Aureliano. (14) lib. V. cap. 16. (15) Tab. 16. num. 8. Tab. 28. num. 2. (16) in Sculpturis Gemmarum num. 5. (17) lib. XI. de Verbor. significat. pag. 321. (18) lib. XV. cap. 30.

478 DE VICT. ET SOLENNIB. EJUS

jubilo. Claudianus¹:

*Ipse albis veheretur equis, currumque sequutus
Laurigerum festo fremuisset carmine miles.*

Martialis²:

*Festa coronatus ludet convicia miles,
Inter laurigeros cum comes ibit equos.*

Convicia dicit, quod infrunitus miles sæpe dictariis exagigaret Imperatorem triumphantem, idque impune, ut constat ex *Suetonio* ³. Rursum Martialis⁴:

*Consuevere jocos vestri quoque ferre triumphi,
Materiam dictis nec pudet esse Ducem.*

Ad Capitolium passibus æquis contendebant, eumque prope illud Imperator esset, jubebat is hostium Duces in carcerem publicum sive Tullianum (de quo est *supra*⁵) abripi & supplicio per lictores affici. Capitolium ingrediebantur, victima fiebat bove candido. Ovidius⁶:

*Candidaque adducta collum percussa securi
Victima purpureo sanguine tingit humum:*

Jovi coronam auream & spolia opima suspendebant, inque gremium ejus deponebant laurum hactenus protensa manu gestatam, epulum † sumptibus publicis adornabant, pecuniam in vulgus spargebant, *Plinius*⁷, *Suetonius*⁸, *Plutarchus*⁹, *Dion Cassius*¹⁰. Eo alludit *Seneca*¹¹: *Scilicet minus beate vivebat Dictator noster, qui Samnitum legatos audivit, cum vilissimum cibum in focu manu sua versaret, illa, qua tam sæpe hostem percusseras, laureamque in Capitolini Jovis gremio reposueras.* De quo *Seneca* loco vide *Justum Lipsium*¹², & adde quædam apud *Danielem Heinsium*¹³.

V. Hæc Triumphi gloria erat, amplissima illa, minor

VC-

† in *Index Græc.* V. *Lucianum Ver. Histor.* 678. *Gallo.* 176.

[1] *lib. III. de Laud. Stilicon.*
[2] *lib. VII. Epigram. 7.* [3] *lib. I. cap. 49. 51.* [4] *lib. II. Epig. 5.*
[5] *lib. II. cap. 11. num. 11.* [6] *lib. IV. Trist. Eleg. 2.* [7] *lib. IX. natur. Histor. cap. 55. lib. XIV. cap. 6.* [8] *lib. I. cap. 38. lib.*

III. cap. 19. [9] in *Vita Lucull.* pag. 295. [10] *lib. LIV. Consulat. ad Helviam cap. 10.* [11] *Notis ad Annales Taciti lib. 11. num. 44.* [12] *Notis ad Silium Italicum pag. 141.*

vero Ovationis. Consules & Prætores, victores hostium, qui debiles vel ignobiles erant, neque virium aliquid populo victori conciliabant, in publico ovabant. Pedes ingressi Urbem, sed equo per Urbem circumvecti sunt Tibullus¹:

Ille licet Cilicium victas agat ante cætervas,

Ponat & in capto Martia castra solo:

Totus & argento contextus, totus & auro

Insideat celeri conspiciendus equo.

Militari habitu induti, coronati myrto, ad Capitolium pergebant, tibicines comitabantur, sequebantur milites, ovem cædebant pro victima, Aulus Gellius². Cæsarum ævo, ut alia quædam, sic hoc etiam immutatum est, & loco equi permissus est victoribus currus, itaque ovantes curru per Urbem vehebantur, quod de Tiberio (antequam Cæsar esset) narrat Suetonius³, & confer Schildium⁴.

VI. Triumphis adjungenda sunt *Tropæa*, *Arcus triumphales*, *Statua*, *Columna* †. *Tropæa* descripsit Buzelgerus libro⁵. Erant domi forisque corpora trunca, marmorea vel lignea cum spoliis appensis de hostium exuviis, ut erant gladii, lorice, galeæ, clypei, uti ostendunt Marmora, & præterea Nummi apud Gorlaum⁶, Antonium Augustinum⁷, nec non Annuli apud eundem Gorlaum⁸. Denique Icones apud Jacobum Laurum⁹, Joh. Baptistam de Cavalleriis¹⁰. Virgilius¹¹:

Ingentem quercum decisis undique ramis

Constituit tumulo, fulgentiaque induit arma.

Et

† Horum omnium exemplæ dat On. Panvinius de *Triumpho* c. 7. Hæc visus præbent Pag. seq. 480.

[1] lib. 1. Eleg. 1.	[2] lib.	18. Tab. 13. num. 7. Tab. 30. num. 7.
4. cap. 6.	[3] lib. 111. cap.	10. Tab. 34. num. 20. Tab. 46. num.
9.	[4] Notatis ibidem pag. 296.	11. 12. 21. 23.
[5] de Spoliis bellicis cap. 3.	[6]	[8] Dactylio-
in Thesaur. Numismatum Tab. 38.		theca num. 20. 30. 57. 102. 183. &
num. 6. & Tab. 39. num. 8. 9. 10. 11.		in Sculpturis Gemmarum num. 99.
& Tab. 40. num. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7.		142. [9] part. 1. Antiquitat. Ro-
[7] Tab. 7. num. 3. Tab. 8. num. 7.		manarum num. 24. [10] lib. 1. An-
Tab. 11. num. 10. Tab. 12. num. 12.		tiq. Tab. 98. 99. [11] lib. XI. E-
		vid.

Et paulo post :

Indutosque jubet truncos hostilibus armis

Ipsos ferre duces, inimicaque nomina figi.

Itaque armorum congeriem vocat Tacitus¹, & Inscriptiōnes rerum feliciter gestarum additas esse prōdit. Utque eo magis conspicua forent, in eminentioribus locis figebantur, teste Servio². Inde est apud Flōrum³: In montibus altis tropaea fixit. Ubi loca erant humilia, juvabant

(1) lib. II. Annal. (2) Commentar. ad lib. XI. Æneid. pag. 620.

(3) lib. II. cap. 16.

aggestis tumulis vel turribus substructis. Domitius Ænobarbus & Fabius Maximus ipsis, quibus dimicaverant locis, saxeas crexerunt turres, & desuper exornata armis hostilibus Tropæa fixerunt, ait *Florus*¹. Miles Germanici struxit aggerem & in modum Tropæorum, arma, subscriptis victarum gentium nominibus, imposuit, *Tacitus*². Arcus, Statuas & Columnas describit *Plinius*³. Arcus triumphalis Cæsaris Octavii est apud *Antonium Augustinum*⁴. Arcum triumphalem Titi Vespasiani delineat *Serlius*⁵. Septimii Severi Arcum triumphalem⁶, & Constantini Magni Arcum⁷. Quibus adde Arcus triumphales Gratiani & Domitiani apud *Jacobum Laurum*⁸, *Antonium Augustinum*⁹, *Joh. Baptistam de Cavalleriis*¹⁰. Inscriptiones recensent *Petrus Apianus* & *Janus Gruterus*¹¹. Passim ostentavit Roma orbis Domina, sed Barbarorum invasiones maxima parte vel affligerunt vel destruxerunt sumptuosa monumenta, ut testantur *Andreas Palladius*¹², *Antonius Bosius* & *Athanasius Kircherus*¹³, *Jacobus Laurus*¹⁴, *Jacobus Boissardus Vesontinus*¹⁵. Columnas Trajani & Antonini Pii Cæsarum, uti adhuc prostant, depingunt *Johan. Baptista de Cavalleriis*¹⁶, *Jacobus Laurus*¹⁷. Denique Nummis etiam, qui ad rerum præclare gestarum memoriam feriebantur, causæ addebantur, ut in Nummis Augusti: RESPUBLICA. SERVATA. ÆGYPTUS. CAPTA. SIGNIS. RECEPTIS. Et alius ejusdem: PAX. ORBIS. TERRARUM. (quem laudat *Petrus Scriverius*¹⁸.) In Nummis Vespasiani: JUDÆA. CAPTA. De quibus omnibus

H h

pe-

(1) *lib. III. cap. 2.* (2) *l. d.*
(3) *lib. XXXIV. cap. 5. 6. 7.* (4)
in Numismatis Tab. 10. num. 23.
Tab. 11. num. 11. 12. (5) *lib. III.*
Architectura fol. 49. 50. (6) *fol.*
51. 52. 53. (7) *fol. 56. 57.* (8)
part. 2. Antiquitat. Romanar. num.
9. 14. 29. 33. & part. 3. num. 19.
(9) *in Numismatis Tab. 32. num. 9.*
(10) *lib. 2. Antiquitat. Romanar.*
Tab. 22. 27. 28. 29. 30. (11) *Ve-*

lumine singulari. (12) *de Anti-*
quitatibus urbis Romæ. (13) *pre-*
cioso maxime opere de Romæ subter-
ranæa. (14) *in Antiquitatibus*
Romanis. (15) *in Descriptione*
Romæ. (16) *lib. 11. Antiquitat.*
Romanar. Tab. 35. 36. (17) *part.*
1. Tab. 17. 18. Antiquitat. Roman.
(18) *in Animadvers. ad Vegetium*
pag. 608.

peculiares libros ediderunt *Adolphus Occo*, *Abrahamus Gorlaeus*, *Fulvius Ursinus Romanus*, *Jacobus Strada*, *Jacobus Bians*, *Hubertus Goltzius*, *Antonius Augustinus*.

VII. Bello confecto dimittebant exercitum. Erant vero missionum genera tria, honesta, causaria, ignominiosa¹, *Balthasar Ajala*². *Honesta*, quæ emeritis stipendiis, debitæque militiæ impleto tempore veteranis *missitiis* (uti loquitur *Suetonius*³, ad quem locum vide *Salmasium*⁴) indulgebatur. *Inscriptio Valentina*: D. M. ET. MEMOR. ÆTERN. PETRONI. CASTI. VET. MISSI. HONESTA. MISSIONE. EX. LEG. PRIM. MIN. EXOPTIO- NE. PROC. DUCENAR. ET. VITALINIÆ. FLORÆ. CON- JUGI. EJUS. VIVI. SIBI. PONEND. CURAVER. ET. SUB. ASCIA. DEDICAVERUNT. *Gruterus*⁵, *Petrus Appianus*⁶. Tempus debitum olim quidem erat, si decem annis militaverant, ut scribit *Plutarchus*⁷. Deinceps variavit sæpe, adeoque apud *Tacitum*⁸, militaverant quidam tricena stipendia, alii quadragena, id est, totidem annis. Viginti annis militavisse alios, antequam dimittentur, refert *Polybius*⁹. *Inscriptio Romana*: L. ÆLIUS. PABIUS. BRIxia. VETERANUS. MILITAVIT. LÉGIONE. XVI. IN. GERMANIA. ANN. XXII. VIXIT. AN. XXX. *Gruterus*¹⁰. Ad bellum subitum accurrere cogebamur quoque milites veterani emeriti, & tunc vocabantur *evocati*, ut scribit *Dion Cassius*¹¹, & ex illo *Jacobus Cujacius*¹², *Turnebus*¹³. *Inscriptio Romana*: DIS. MANI- BUS. ULPIO. URSINO. EVOCATO. QUI. VIXIT. A. XL. M. II. D. XV. MUMMIA. AFRODITE. POSUIT. MARITO. PIENTISSIMO. B. M. ARCADII. OSSA. BE. CESQUANT. *Gruterus*¹⁴. Et alia Romana: D. M. ALBIUS. MODERA- TUS. EVOC. NAT. PANNONIUS. QUI. VIXIT. ANN. XL. S. STUP. XIX. FLAVIA. URSIA. SOROR. FRATRI. BE- NE.

[1] D. de re Militari lib. xii. lib. i. Annal. [9] lib. vi. [10] §. 2. [2] lib. iii. cap. 6. [5] in Volumine pag. 516. num. 7. [11] lib. vi. cap. 48. [4] in Cataleptis lib. xiv. [12] lib. vii. Obser- vation. cap. 10. [13] lib. i. Advan- Scildi pag. 630. [5] in Volumi- sarior. cap. 9. [14] libro diti- ne pag. 556. [6] in Collectaneis pag. 969. [7] in Gracchis. [8] pag. 969.

NE. MERENTI. FECIT. *Gruterus*¹. Ultro si vellent quacunque occasione sequi, licebat eis. De Mario Salustius²: *Ambiundo cogere homines emeritis stipendiis secum proficisci*. Ait *ambiundo*, id est, non imperando sed blandiendo, rogatione, precibus cogebat eos ad bellum proficisci una, qui ad militiam de jure compelli non poterant, uti ex *Soldo* annotat *Antonius Thysius*³, & confer *Justum Lipsium*⁴, *Petrum Fabrum*⁵, *Carolus Sigonius*⁶, *Franciscum Hottomannum*⁷. *Inscriptio Gallica*: D. M. ET. MEMORIAE. AETERNÆ. ATTONI. CONSTANTIS. VET. LEG. XXII. REMISSUS. HONESTA. MISSIONE. CASTRIS. INTER CETEROS. CONVETERANOS. SUOS. REVOCATUS. QUINQUE. BELLO. INTERFECTUS: OBIIT. ATTIA. FLORENTINA. CONJUGI. CARISSIMO. ET. SIBI. VIVA. PONENDUM. CURAVIT. ET. SUB. ASCIA. DEDICAVIT. *Gruterus*⁸. *Causaria* est, cum quis animi vitio vel corpore debilis exsolvebatur militia. *Ignominiosa* est, cum quis propter delictum, sed quod capitale non erat, dimittebatur, ut cum Cæsar in bello Africano milites ignavos & petulantes ab exercitu removit, quod *Hirtius* narrat.

[1] l. d. pag. 519. num. 8.	[2]	1. <i>Semeft. cap. 17.</i>	[6] lib. 1. de
in <i>Jugurthina</i> .	[3] <i>Commentario</i>	<i>antiquo Jure Civium Roman.</i>	cap.
ad b. l. pag. 338.	[4] lib. 1. de	15.	[7] <i>Notis ad Cæsarem</i> p. 60:
<i>Attitia Rom. Dialog. 8.</i>	[5] lib.	[8] in <i>Volumine</i> pag. 524. num. 7.	

LIBRI TERTII FINIS.

ANTIQUITATUM ROMANARUM LIBER QUARTUS.

QUO CONTINENTUR RES DOMESTICÆ.

CAPUT PRIMUM.

De statu Familiarum.

I. AMILIÆ sunt tres: *Conjugalis*, *Patria*, *Herilis*. *Conjugalis* est inter Maritum & Uxorem, itaque de Jure connubiorum *sequenti capite* prolixius agemus. *Patria* est inter Parentes & Liberos è conjugio legitimo procreatos. *Herilis* est inter Dominum & Servum. De Servis libros peculiares scripserunt Titus Popma & Laurentius Pignorius Patavinus. Eorum varii Ordines erant, videlicet *Dispensatores*, *Atrienses*, *Ostiarii*, *Obsonatores*, *Cubicularii*, *Nomenclatores*, *Focarii*, *Lecticarii*, *Villici*. Et quidem DISPENSATORES erant, qui negocia procurabant, venalia distrahebant, pecuniam in rationes referebant, cæteris servis labores & alimenta dabant. *Inscriptio Romana*: CLAUDIA. PSYCHARIO. FECIT. SIBI. ET. EUTYCHO. FILIO. SUO. PISSIMO. IMP. DOMITIANI. CÆSARIS. AUGUSTI. GERMANICI. SERVO. DISPENSATORI. MONTANIANO. ET. LIBERTIS. LIBERTABUSQUE. SUIS. POSTERISQUE. EORUM. H. M. H. N. S. *Gruterus*¹. ATRIENSES erant, qui in atriis disposita arma-

(1) in Volumine pag. 596.

armaria, ubi suppellectilem preciosiorem libellosque aservabant, ac majorum stemmata vel imagines ceræas, (de quibus est *supra*¹) diligenter custodiebant, & porro imagines in funerum comitatu efferebant, testibus *Jacobo Cujacio*², *Ansonio Popma*³. Inde est illud Petronii⁴: *Interrogare ego Atriensem cœpi, quas in media porticu picturas haberet? OSTIARIi* erant compediti vel catenis revincti ad vestibula januarum, ut nemo vel egredi vel ingredi posset, quem illi non observarent cominus. Suetonius⁵: *Lucius Otacilius Pilitus servisse dicitur, atque etiam ostiarius veteri more in catena fuisse*. Propertius⁶:

Non mille excubia, nec te signata juvabunt

Limina, persuasa fallere rima sat est.

Tibullus⁷:

Et sedeo duras janitor ante fores.

Nocte & die quasi in præsidio collocati hoc observabant, ne quis adventor gravior, quam advenisset, discederet. Petronius⁸: *Ad sinistram enim intrantibus non longe ab Ostiarii cella*. Cellam atriensem dicit sive *πυλῶρον*, ubi vinctus janitor custodiam januæ gerebat. Annotat Georgius Erhardus⁹: *non quidem servus vinctus ostium servabat, verum canis in vinculis, & ab his servus erat liber*. Errat, nam & canis erat in vinculis, unde sunt *κυνὲς οἰκῆτος* & *δῖοιμοι* apud *Artemidorum*¹⁰, & quoque servus erat catenatus. Columella¹¹: *An putem fortunatus a catenato repulsum iri janitore?* Rursum Tibullus¹²:

At mihi servandam credas, non seva recuso

Verbera, detracto non ego vincla pedum.

Ait Poëta, se libenter in compedibus fore, dummodo janitor constitutus observet, quid Delia sua agat, ut bene exponit *Jannus Parrhasius*¹³. Similiter Horatius¹⁴:

H h 3

Si

(1) lib. 11. cap. 1. dist. 5. (2) lib. x. Observat. cap. 34. (3) lib. 1. de Differentiis verborum pag. 66. (4) in Satyrico pag. 46. (5) de claris Rhetoribus cap. 3. (6) lib. 14. Eleg. 1. (7) lib. 1. Eleg. 1. (8) in

Satyrico pag. 74. (9) in Symbolis pag. 597. (10) lib. 111. (11) lib. 1. (12) lib. 1. Eleg. 7. (13) Annotatis variis pag. 867. (14) lib. 111. Carm. 14.

Si per invisum mora janitorem

Fiet. ———

OBSONATORES, qui edulia & annomam emebant, *Seneca*¹, & pars horum VOCATORES, qui convivas invitabant, excipiebant, discumbentibus loca pro dignitate cujusque assignabant, *Martialis*²:

Poscis munera, Sexte, non amicos,

jam dices mihi, vapulet vocator.

*Plinius*³ quoque meminit. CUBICULARII seu MEDIASTINI, qui lectos & triclinia curabant. NOMENCULATORES, qui civium nomina quotidie recitabant, & quid rerum gereretur, domum referebant advisatores, quales nunc sunt Planetarii, eorumque meretrices, & congerrones Sileni, Diaboli instrumenta, honestarum feminarum calumniatores, quarum pudenda mundiora sunt quam horum foetidi rictus, unde sputa malignorum cavillorum jaciunt in optimos quosque. *Inscriptio Romana*: L. CALPURNIO. L. L. FULLO. NOMENCLATORI. AUG. L. CALPURNIUS. L. L. EUPHROSYNUS. AMICO. OPTUMO. OL. D. D. Q. *Gruterus*⁴, & alia Romana, quam adfert *Jacobus Baisardus*⁵: DIIS. MANIBUS. T. CLAUDIUS. AUG. LIB. THALETIS. VINIGIANI. NOMENCLATORIS. A. CENSIBUS. THALUS. ET. JANUARIA. LIB. DE. SUO. POSUERUNT. LOCO. LEGATO. AD. JULIO. ALCIDE. *Horatius*⁶:

Mercemur servum, qui dicet nomina. —

A populo petebantur honores, & populus honores arbitrato suo mandabat in Comitibus, itaque Candidati, homines ambitiosi operam dabant, ut Nomenculatores secum haberent in vicis, a quibus civium nomina edocti, obvios illos salutabant nominatim ac gratiam horum apprehendebant, de quo prolixè agunt *Lambinus*⁷, *Johannes Corasius*⁸, *Gerh. Joh. Vossius*⁹. FOCARII, qui

ligna

(1) *Epist.* 47. (2) *lib.* VII. *Epigram.* 85. (3) *lib.* XXXIV. *cap.* 10. (4) in *Volumine* pag. 598. (5) *part.* 5. *Antiquitat. Rom.* fol. 27. (6) *lib.* I. *Epist.* 6. (7) *Com-*

mentario b. l. pag. 274. (8) *lib.* IV. *Miscellaneorum Juris civilis cap.* 13. (9) in *Lexico Etymolog.* pag. 344.

ligna cædebant & ignes alebant. LECTICARII, qui lecticarum vehicula succollabant, *Seneca*¹, & prolixè *Lipsius*². *Inscriptio Romana*: D. M. EUPRÆ. TIN. SERVO. LECTICARIO. TYTYCHE. FAUSTINAE. CONJUGI. SUO. B. M. F. ET. SIBI. POSTERISQUE. SUIS. *Gruterus*³. Et alia: OLYMPUS. LIVIÆ. DRUSI. CÆSARIS. LECTICARIUS. *Petrus Appianus*⁴. VILLICI, qui operas rusticas excercebant. *Terentius*⁵:

————— *Herns s̄ redierit*

Molendum usque in pistrino, vapulandum, habenda compedes,

Opus ruri faciendum. —————

II. Servi aut nascebantur, aut fiebant. Nascebantur è Servo & Ancilla, inter quos erat non quidem Matrimonium, sed Contubernium. *Inscriptio Romana*: DIIS. MANIBUS. ANTONIA. CHARISSA. IMMUNIS. SIBI. ET. M. ANTONIO. MYRTILO. CONTUBERNALI. SUO. BENE MERENTI. DEDIT. Et alia Romana: DIIS. MANIBUS. CALE. VICTORI. CONTUBERNALI. CARISSIMO. ET. FIDELISSIMO. POSUIT. Et alia Romana: DIIS. MANIBUS. EUTYCHIÆ. ET. SUCCESSÆ. F. EJUS. L. CÆCILIVS. SUCCESSVS. CONTUBERNALI. ET. FILIÆ. CARISSIMIS. *Gruterus*⁶. Itaque dicit *Plautus*⁷:

Sunt hic quos credo nunc inter se dicere,

Quas hercle quid istuc est, serviles nuptia?

Servine uxorem ducent aut poscent sibi?

Novum attulerunt, quod sit nusquam gentium.

Et confer *Alciatum*⁸, *Gabrielem Paleottum*⁹. *Verna* dicebantur, & *Vernaculi*, ut eos vocat *Apulejus*¹⁰: *Quid* *uxor?* *quid liberi?* *quid Vernaculi?* *Locus* est apud *Suetonium*¹¹: *Nullis tamen offensior quam Vernaculis & Mathematicis.* Ita legit *Pignorius*¹², & addit: *Quorsum enim ibi substituamus divinaculos aut vernaculos?* Prior corre-

H h 4

ctio

(1) *Epist.* 29. (2) *lib.* 1. *Blotellum* cap. 19. (3) *libro dicto* pag. 600. (4) in *Collectaneis* pag. 302. (5) in *Phormione* *Act.* 2. *sc.* 1. (6) in *Volumine* pag. 960. 966. 973. (7) *prologo ad Casinam.* (8) *lib.* VI. *Parergorum* cap. 16. (9) *de Spurris* cap. 14. 15. (10) *lib.* 1. *Milefiarum.* (11) *lib.* IX. cap. 14. (12) *allegato libro* pag. 22.

Etio est *Turnobi*, & *'Antonii Mureti'*, posterior *Scaligeri*, ut monet *Casaubonus*². Et præferimus *Vernaculos*, causa est, quoniam de Agyrdis & Vatribus deceptoribus agitur, & vero Vernaculi in hoc negotio prorsus non habent locum, uti diximus *supra*³. Fiebant Servi captivitate ex hostibus, *supra*⁴, aut venumdatione. Pater egenus vendebat Filium suum, ut precium aliquod acquireret in summa caritate annonæ. Ut hoc liceret, lege sancivit Romulus, *Dionysius Halicarnassens*⁵, estque in lege Mosis, *Exodi*⁶, (de qua vide Rabbinum *Menasseh*⁷) & permisit Constantinus Magnus in *Codice*⁸, ubi confer *Jacobum Cujacium*⁹.

III. Servi evidens signum erat, quod perfossis auribus esset. Non tantum Hebræi ita faciebant Servis, quos ad Jubilæum magnum subjectos retinebant, *'Exodi'*¹⁰, *Deut.*¹¹ *Sulpicius Severus*¹², ubi vide *Georgium Hornium*¹³. Verum etiam Romani Servis suis notam illam imprimebant. Juvenalis¹⁴:

*Natus ad Euphratem, molles quod in aure fenestra
Arguerint, licet ipse negem.* —

Aurium fenestras vocat, quod eorum aures subula pertundebantur, ut *vetus Scholiastes* notat. Ita illi domi, & cum Romam venirent, perinde Servi, demum assentatione povecti apud Heros, libertatem capiebant, sed pertusa auris admonebat eos pristinæ conditionis. Porro notis stigmaticis in manibus, fronte, genis, dorso notabantur, uti docent *Cælius Rhodiginus*¹⁵, *Iustus Lipsius*¹⁶, *Johan. Brodeus*¹⁷, *Jacobus Cujacius*¹⁸, *Jacobus Pontanus*¹⁹, *Elias Vinetus*²⁰. Itaque *Servos literatos* per jocum vocat

(1) lib. xi. *Variarum lectionum* cap. 13. (2) *Notatis ad b. l.* pag. 713. (3) lib. i. cap. 12. *dist.* 14. (4) lib. iiii. cap. vi. *dist.* 1. (5) lib. i. (6) xxi. 7. (7) *Conciliatore ad Exodum quest.* 39. num. 5. (8) lib. iv. Tit. 43. (9) in *Paratitlis* pag. 160. (10) xxi. 6. (11) xv. 87. (12) lib. i. *Histor. sacr. cap.*

31. (13) in *Annotatis* pag. 95. (14) *Sat.* 1. (15) lib. viii. *Antiq. Lect. cap.* 11. (16) lib. ii. *Elect. cap.* 15. (17) lib. iv. *Miscellan. cap.* 24. (18) lib. vii. *Observationum* cap. 13. (19) in *Bel. larii Atticis* pag. 315. (20) *Commentariis ad Ausonii Epigram.* 15.

vocat *Plantus*¹, id est, qui in fronte notas literarum habebant cauterio impressas. Locus est Zachar.²: *Es diget, plaga sunt, quibus notatus sum in domo eorum, qui aman: me.* Ad itigmata pertinet, quibus Servi notabantur, ut Herus eos recognoscere posset in loco quocunque & tempore. *Apulejus*³, ubi describit homines in pistrino laborantes, notat in eis *frontes literatas, capillos semirasos, & pedes annulatos. Pedum annulos* intellige compedes, quos ubique ferebant. *Juvenalis*⁴:

————— *Inscripta ergastula.*

id est, Servi in ergastulis, qui frontes notis inscriptas gerunt. Ergastula vero erant velut privati carceres subterranei & sedibus quibusdam distincti, ut describit *Columella*⁵. His Servi concludebantur ruri, postquam ab opere cessaverant, ne fugam noctu arriperent, ut prouident *Marcellus Donatus*⁶, & *Salmasius*⁷. *Stillantem frontem* de eodem negotio commemorat *Martialis*⁸, ut exponunt *Scriverius*⁹, *Schrevelius*¹⁰, *Franciscus Juretus*¹¹, quanquam *stillantem frontem* legere mavelit *Ramiresius*¹², unde alius sensus emergit, qui tamen non est ita commodus. *Servos inscriptos* idem vocat¹³. *Famulus fronte notatus* est apud eundem¹⁴. *Vincti pedes, damnata manus, inscripti vultus* sunt apud *Plinium*¹⁵. *Tibullus*¹⁶:

Spes etiam dura solatur compede vinctum,

Crura sonant ferro, sed canit inter opus,

Et rursum¹⁷:

Bacchus & afflictis requiem mortalibus adfert,

Crura licet dura compede vincta sonent.

IV. Servi perveniebant ad libertatem manumissione, erantque Liberti, id est, liberati. Dicebantur *manumitti*, cum Dominus caput Servi vel aliud membrum

H h 5

tc-

(1) in *Casina* Act. 2. sc. 6. (2) XIII. 6. (3) lib. 12. *Milestarum*. (4) Sat. 14. (5) lib. 1. cap. 5. (6) *Dilucidationibus ad Suetonium* pag. 567. (7) *Notis ad Historiam Augustam* pag. 82. (8) lib. 11. *Epigr.* 29. (9) *Animadversis ad b. l.* (10) in *No-*

tatis pag. 122. (11) *Notis ad Symmachi Epistulas* pag. 91. (12) *Notis ad Martialem* pag. 170. (13) lib. VII. *Epigr.* 75. (14) lib. III. *Epigr.* 21. (15) lib. XV. cap. 8. (16) lib. 11. *Eleg.* 7. (17) lib. 1. *Eleg.* 8.

tenens, Prætor & testibus aliis præsentibus, ita pronuntiabat: *Hunc hominem liberum esse volo*, ait *Festus Pompejus*¹. Simulque alapa stringebat & circumactum cum dimittebat è manu. Scribæ referebant nomen in acta publica, ipse vero manumissus ab Hero accipiebat codicillos scriptos, ac capite raso pileum gestabat vestemque albam, unde palam constabat, liberum esse. Prætor vero etiam accepto de lictoris manu baculo, (quem *vindictam* appellabant) dorsum Liberti verberabat. *Plutarchus*²: Ὁ μὲν αὖτε ἐς αὖν εἰς ἐλθὼντα ἀφαιρῶνται, καὶ φέρεται αὐτῶν ἡ τριβία καὶ τῆς σῶμασι. *Vindicta* καὶ φέρεται est, sive festuca aut virgula. Pertinet huc *lib. XL. Digestorum de Manumissionibus*, ubi vide *Wesensbecium*³. Cæterum testimonia Poëtarum nota sunt. *Persius*⁴:

— *Hæc steriles veri, quibus una Quiritem
Vertigo facit, hic Dama est non tressis agaso,
Vappa, & lippus & in tenui farragine mendax,
Verteris hunc dominus, momento turbinis exit,
Marcus Dama.* — — —

Et mox sequitur:

Vindicta postquam meus à prætoris recessit.
Vertigo, id est, circumactum, atque idem est, *momentum turbinis*, scilicet de more eodem dictum. *Alibi* dicit⁵:

— *Hic, hic, quem quarimus, hic est,
Non in festuca lictor quem querit ineptus.*

Festuca est, quæ alias *vindicta* appellatur, eamque de manu Lictoris capiebat Prætor, coram quo fiebat manumissio. *Sofia* apud *Plautum*⁶:

Ut ego hodie raso capite calvus capiam pileum.
Servisque ad pileum (id est, libertatem spondendo) *frustra vocatis*, ait *Suetonius*⁷. *Pileus libertatis* insigne est in *Bruti Nummis* apud *Antonium Augustinum*⁸, consimili-

(1) *lib. XII. de Verborum significat. pag. 313.* (2) *de Sera Numinis Vindicta.* (3) *in Paratitlis pag. 1042.* (4) *Satyra 5.* (5) *Satyra*

distia. (6) *in Amphitruone AB. 1. sc. 1.* (7) *lib. 111. cap. 4.* (8) *Tab. 5. num. 2.*

militer in Nummis Galbæ & Nervæ Cæsarum¹. De-
mum convivio, quod Patronus ejus dabat testibus, ad-
hibebatur, *Jacobus Cajacius*², *Hadrianus Janini*³, *An-
tonius Augustinus*⁴.

C A P. II.

De Jure Connubiorum.

I. **D**E Connubialibus scripserunt *Antonius Gubertus*,
Costanus, *Brissonius*, *Hottomannus*, *Tiraquellus*,
Arniseus, *Albericus Gentilis*, *Valentinus Wilhelmus For-
sterus*. Solennia depingunt *Jacobus Laurus*⁵, *Jacobus*
*Meursius*⁶. Qui uxorem ducere volebat, ab eo, in cu-
jus potestate hactenus erat, eam matrimonio datum iri
stipulabatur, isque, qui nuptum daturus erat, respon-
debat. *Qui contractus stipulandi & respondendi vocabatur*
sponsalia, ut ait *Gellius*⁷. Ad constituenda illa consensus
nudus sufficiebat, major solennitas inerat, cum in ta-
bulas conventiones sponsalitiæ referebantur. *Juvenalis*⁸:

Signata tabula, dictum feliciter. —

Ex annulis signatoriis illorum, qui testes rerum ade-
rant, obsignabantur. Rursus *Juvenalis*⁹:

— *Veniet cum Signatoribus Auspex.*

Signatoribus, id est, *Notariis*, qui scribebant & obsi-
gnabant tabulas contractus matrimonialis. De quo vide
etiam *Marcum Vertranum Maurum*¹⁰.

II. Ut ratus esset contractus, Sponsa faciebat sum-
ptibus suis cœnam aliquam invitatis ad eam Sponso,
ejusque propinquis: & vero Sponsus dabat Sponsæ ar-
rham, quæ erat *annulus pronubus*, uti vocat *Tertullianus*¹¹.
*Juvenalis*¹²:

— *Et*

(1) <i>Ibidem</i> Tab. 22. num. 9. Tab. 33. num. 19.	(2) <i>lib. v. Observation. cap. 13.</i>	(3) <i>de Coma cap. 2.</i>	(4) <i>Dialog. 2.</i>	(5) <i>part. 3. Anti- quit. Roman num. 8.9.</i>	(6) <i>in Ico- nibus veris Romæ pag. 49.</i>	(7) <i>lib. 17. cap. 4.</i>	(8) <i>Sat. 2.</i>	(9) <i>Sat. 10.</i>	(10) <i>Notis ad Tacitum pag. 127.</i>	(11) <i>de Cultu Feminarum.</i>	(12) <i>Sat. 6.</i>
--	--	----------------------------	-----------------------	---	--	-----------------------------	--------------------	---------------------	--	---------------------------------	---------------------

— *Et digito pignus fortasse dedisti.*

Quod vero *A. Gentilis*¹ scribit, *Sponsi patrem dedisse Sponse annulum istum*, nescio unde probari possit. Expresse *Tertullianus*². *Sponsum* dicit *oppignorasse*, & annulum *aureum* nominat pro ævi illius more, nam olim quidem *ferreus annulus* erat, teste *Plinio*³. Demum diem nuptiis dicebant, quem boni ominis eligebant, rogati propterea *Auspices*, ut narrant *Valerius Maximus*⁴, *Tacitus*⁵. Itaque *Lucanus*⁶:

Junguntur taciti contentique Auspice Brute.

Communis opinio erat, mensibus Januario & Majo nulas debere fieri nuptias, quas cum successu aliquo beatas esse cuperent, quod illo quidem fierent *Lemuria*, hoc vero *Feralia*, utraque erant mali ominis, quia pro Manibus. *Ovidius* describit prolixè⁷, ubi inter alia occurrunt;

Nec vidua tadis eadem nec virginis apta

Tempora, qua nupsit, non diuturna fuit.

Hac quoque de causa, si te proverbia tangunt,

Mense malum Majo nubere vulgus ait.

Aptissimum tempus erat, quod *Idus Junias* sequebatur. *Ovidius*⁸:

Hanc ego cum vellem genero dare, tempora tadis

Apta requirebam, quæque cavenda forent.

Tunc mihi post sacras monstratur Junius Idus,

Utilis & nuptis, utilis esse viris.

Bonum erat auspicium, quando cornix aut volatu aut voce aspirabat proposito. *Tibullus*⁹:

Huc veniat natalis avis, prolemque ministret.

Avis illa cornix est, quam *Concordiæ* symbolum in nuptiis veteres invocabant, de quo est *supra*¹⁰, & adde *Dionys. Gothofredum*¹¹, *Antonium Augustinum*¹². *Auspicius*

(1) lib. 11. cap. 16. (2) in *Apo-* (9) lib. 11. *Eleg.* 2. (10) lib. 1.
logetico cap. 6. (3) lib. xxxiii. cap. 1. dist. 10. (11) *Notis ad*
 cap. 1. (4) lib. 11. cap. 1. (5) *Festum* pag. 1720. (12) in *Nu-*
 lib. xv. *Annal.* (6) lib. 11. (7) *mismatis Tab.* 32. num. 20.
 lib. v. *Fastor.* (8) lib. vi. *Fastor.*

ciis peractis sacra faciebant Jovi, Junoni, Veneri, quod omnes illi conciliandis matrimoniis præesse censerentur. Immolabant porcum, at fel cum extis reliquis non offerebant, sed revulsum citra aram dejiciebant, ita significare volebant, quod bilis & racundia abesse deberet a nuptiis, cæteræ partes adolebantur, unde capiebantur signa futuræ inter eos tranquillitatis, autore *Plutarcho*.

III. Pro Sponsa ornanda adhibebatur cura accurata. Velo rubro aut flavo, quod Sponsus donaverat, obnubebatur, dicto alias *flammeum*, *Catullus*¹, *Plinius*²; *Suetonius*³, *Petronius Arbitr*⁴. Nec aliter *Lucanus*⁵:

*Non timidum nupta leviter lectura pudorem,
Lutea demissos velarunt flammea vultus.*

Locus est *Genes.*⁶ de Rebecca: *Tollens cito pallium operuit sese*. Erat testimonium pudoris & verecundiæ. *Virgilius*⁷:

Ut tibi Corycio glomerarem flammea luto.

Corycium lutum est flavus color, ut explicat *Taubmanus*⁸. *Martialis*⁹:

Flammea texuntur sponsa, jam virgo parata est.

Sponsus veniebat in ædes Sponsæ comitatus Paranymphe, atque ibi nuptiæ peragebantur. Ad coenam nuptialem (quam Sponsus parabat sumptibus suis) confidebant, & laute excipiebant convivæ. Aderant una Tibicines* & Hymenæum decantabant, pueri quoque ad amovendum fascinum recitabant carmina *Fescennina*, ut *Festus*¹⁰ refert. *Lucanus*:

Non soliti lufere sa'es, nec more Sabino

Excepit tristis convicia festa maritus.

Sabini primi invenerunt *Fescennina*, & confer *Janum Guilhelmium*¹¹. Fascinum amovebatur, quandoquidem pervulgatum, quod Sagæ crebro partem illam, qua vir erat,

* Ovidius *Ep. Medea* v. 139.

(1) *Epig.* 57. (2) *lib.* xx. *cap.* } *Commentario b.l. pag.* 51. (9) *lib.*
8. (3) *lib.* vi. *cap.* 28. (4) *in* } xi. *Epigramm.* 79. (10) *lib.* vi.
Satyrico *pag.* 71. (5) *lib.* 11. } *de Verborum significat.* *pag.* 288.
(6) *xxiv.* 65. (7) *in Ciri.* (8) *in* } (11) *lib.* 1. *Verisimilium* *cap.* 14.

erat, Sponsi Magica arte læderent, ut officio suo fungi haud posset in concubitu. Tibullus¹:

Ipsa Venus Magico religatum brachia nodo.

Magicus nodus est κατάδεσμός sive fascinum, uti ex *Salmasio* annotat *Simon Abbes*², ac prolixè *Antonius Gubernus Costanus*³, *Johannes Fernelius*⁴. *Hymenæus* cumprimis Junoni facer erat, quam ἡμέλιον & γαμήλιον θεῖον plurima nuptiarum solennia respiciebant, adeoque cum Sponsa ornabatur, coma ejus hasta parva discriminabatur, more a Sabinis petito, qui post concordata cum Romulo facta in civitatem immigraverant, cultores Junonis, eique arma consecraverant, inter quæ hasta excellebat. Ovidius⁵:

Nec tibi qua cupida maturna videre matri,

Comat virgineas hasta recurva comas.

& adde *Boxhornium*⁶, *Philippum Beroaldum*⁷. Convivæ liberalius invitati clamabant *Thalassionem*, qui vetustæ memoriæ Sponsus (tunc cum Romulus Sabinas mulieres rapiebat) cum Sponsa sua invenerat conjugium per omne vitæ tempus placidissimum. Paris gloriæ matrimonium vovebant novis nuptis, cum *Thalassionem* vocabant, *Festus Pompejus*⁸, *Plutarchus*⁹, *Martialis*¹⁰, *Janus Guilielmus Laurembergius*¹¹, *Gerhardus Johan. Vossius*¹². Nuces spargebat Sponsus, & inter pueros præsentis præstiebat, quod puerilibus oblectamentis omis-
sis, deinceps res serias agere vellet, uti maritum & civem deceret. Catullus¹³:

Non nuces pueris neget

Desertum domini audient

Concubinus amorem.

Ubi tamen & alius sensus subest, quem exponunt *Stæ-
liger*

(1) lib. 1. Eleg. 9. (2) pag. 278.
(3) de Matrimonio pag. 98. (4)
lib. 11. de Abditis rerum Causis
cap. 19. (5) lib. 11. Pastor. (6)
Commentar. ad Plutarchi Quæstio-
nes num. 87. (7) in Annotatis va-
riis pag. 191. (8) lib. 212. de Ver-

borum significat. pag. 461. (9) in
Problematis Romanis quæst. 31:
(10) lib. 1. Epigram. 36. lib. 111.
Epigr. 93. (11) in Antiquariis
pag. 454. (12) in Lexico Etymolo-
gico pag. 256. (13) Epigr. 62:

*tiger*¹, *Muretus*², *Simon Abbes Gabbema*³. *Virgilius*⁴:

Sparge marite nuces. —

IV. Post epulas finitas Pronuba manu Sponsam apprehendebat, & in cubiculum ducebat, ut in lecto geniali accumberet vestibus depositis, *Catullus*⁵:

jam cubile adeat viri

Vos bona senibus viris

Cognita breve femina

Collocate puellulam.

Scilicet Pronubas deligebant eas, quæ uni marito nuptæ, ut conjugium novum esset auspicatum. *Genialis* vero lectus proprie dictus est ille, qui sternebatur puellis nubentibus, testibus *Servio*⁶, *Lipio*⁷. Accumbebat deinde Sponsus, & cum Deo Subigo ac Dea Pertunda coronidem imponebat actui. *Arnobius*⁸: *Pertunda quæ in cubiculis præsto est, virginalem scrobem effodientibus maritis?* Hoc erat, *cingulum solvere*. *Catullus*⁹:

Tibi virgines zonula solvunt finis.

Græcorum more, *λύειν παρθενίῳ ζώνην* apud *Homerum*, *Theocritum*, *Musæum*, quorum testimonia adducit *Muretus*¹⁰, & confer *Martinum de Roas*¹¹. Postridie novus Maritus reversus in domum suam, ibi parabat cœnam, & quia velut instauraretur potio, vocabant *Reporia*, ut *Festus*¹² dicit. Tunc etiam inter amicos distribuebant *Sportulas*, teste *Apulejo*¹³. Erant Numismata cum imaginibus novorum Conjugum, ut nos docent *Symmachus*¹⁴, & ibidem *Franciscus Juretus*¹⁵. Adducebatur ad eum nova Marita cum peculiaribus solennibus. Abstrahatur velut per vim e gremio Matris, aut si illa obiceret, Cognatæ proximæ, & ad Maritum trahebatur ad recolendam memoriam vetustissimi Matrimonii, cum jubente Romulo Sabinarum mulieres, quæ ad spectandos

(1) in *Notis* pag. 41. (2) in *Commentario* pag. 82. (3) in *Notis* variis pag. 97. (4) *Bucolicor.* 8. (5) *l. d.* (6) *ad lib. vi. Æneid.* pag. 432. (7) *lib. i. Elect.* 6. 17. (8) *lib. iv.* (9) *l. d.* (10)

Commentariis ad Catullum pag. 116. (11) *part. 2. Singularium lib. iv. cap. 6.* (12) *lib. xvi.* (13) *lib. ii. Apolog.* (14) *lib. v. Epist. 55. lib. ix. Epist. 96.* (15) in *Notis* pag. 121.

dos Ludos equestres, non vero ad matrimonium paciscundum aderant, per impetum raperentur & obtinerentur. Ducebatur in Sponsi domum, velut domicilium suum, & quidem alta vespera. Catullus¹:

*Vesper adest, juvenes consurgite, vesper Olympo
Expectata diu vix tandem lumina tollit,
Surgere jam tempus, jam pingues linquere mensas,
Jam veniet Virgo, jam dicetur Hymeneus.*

Virgilius²:

—— *Tibi deserit Hesperus Oetam,*
id est, nox advenit, ut interpretatur Servius³. Comitabantur eam tres pueri Paranymphei, ac hi quidem patrimi & matrimi, hoc est ἀμφότερας οὐτὸν γυνεὺς ἔχοντας παριόντας, ut interpretatur Zosimus⁴. Eorum facem praeferibat, & vocabatur praelux, teste Festo. Petronius⁵: *Embasciætas præferbat facem*. Sæpe etiam plures. *Inscriptio Patavina*: COS. AUG. PUBL. CLAUD. QUÆST. ÆR. ANTONINIAN. VOLUMIAM. VIRGINEM. VO. ENT. AUSP. E. PARENT. SUO. IS. COEMIT. ET. IV. FAG. IN. DO. DUXIT. Gruterus⁶. Virgilius⁷:

Mopse novas incide facies, tibi ducitur uxor.

Æ spina alba nuptiales tædas fieri solitas, Festus testatur, concinitque Catullus⁸:

Manu pineam quate tadam.

& confer Muretum⁹, Franciscum Robertellum¹⁰. Nam Scaliger legit:

Manu pineam quate tadam,

& defendit¹¹, adductis verbis Senecæ¹²:

Multifidam jam tempus erat succendere pinum.

Accedit ratio ista, quod tæda non sit in spina, quæ est propria resiniferarum arborum. Ovidius¹³:

Exoptat puras pinea tæda faces.

Virgilius¹⁴:

Pro-

(1) Epig. 63.	(2) Bucol. 8.	(3)	pag. 77.	(10) in Miscellaneis pag.
Commentario ad b. l. pag. 41.	(4)		1425.	(11) Castigationibus ad b. l.
lib. 11. Histor.	(5) in Satyrico		pag. 43.	(12) in Medea. (13)
pag. 71.	(6) in Volumine. (7) l. d.		lib. 4. Fastorum.	(14) in Ciri.
(8) Epig. 62.	(9) Commentar. b. l.			

Pronuba nec castos accendet pinus honores.

Et adde Barnabam Briffonium¹, Franciscum Hottoman-
nium², Jacobum Nicolaum Loënsen³, Johannem Livi-
neum⁴, Simonem Abbes Gabbema⁵. † Duo Pueri tange-
bant Sponsam erantque Consanguinei ejus. Sequeban-
tur ancillæ & ferebant colum, fufum, stamen, quod
Tanaquilla Regina primum ordinaverat, eoque sine la-
nam cum colo & fuso in ade Sancti appenderat, uti refert
Plinius⁶. Erat hoc argumentum laboris, quo deinde
occupatæ esse debebant. Ovidius⁷:

Inde cito passu petitur Lucretia, cujus

Ante thorum calathi, lanaque mollis erat.

Aderant vicini, noti, cognati, familiares in frequentia
magna. Hoc ipsum per solenne nuptiarum in celeberrimo
officio deducere Sponsam, vocat Suetonius⁸. Hi longo or-
dine incedentes quisque ferebat secum utensilia novæ
Nuptæ, vestimenta, aurum, gemmas, vasa, pelves,
urceos, ollas, sandalia. Aderat quoque Puer Camillus
dictus, qui in vase operto, (quod Cumerum appella-
bant) ferebat crepundia pro liberis, si qui nascerentur,
Varro⁹, Scaliger¹⁰, Festus¹¹.

V. Domus fores ornabantur floribus & frondibus.
Apulejus¹²: *Domus tota lauris obsita, radisque lucida ob-*
strepebat Hymenæum. Lucanus¹³:

Festa coronato non pendent limine ferta.

Juvenalis¹⁴:

Ornentur postes & grandi janua latro.

Ubi prope limen venerat Sponsa, rogabant Sponsi pro-
pinqui: *Quæ esset?* Respondebat: *Ubi tu Cajus es, ego*
sint Caja. Plutarchus¹⁵. Postes vero januæ lana corona-
bantur a nubentibus & adipe lupino ungebantur, inde

Li

unxo-

† De la Cerda in 7. *Æn.* 397.

(1) de Ritu Nuptiarum pag 65.	† i. c. 27. (9) lib. vi. de LL. pag.
(2) de Ritu Nuptiarum cap. 16.	72. (10) in Conjectaneis pag 120.
(3) lib. viii. Miscellan. cap. 27.	(11) lib. iiii. de Verborum signifi-
(4) in Notatis p. 17. (5) Nota-	cat. pag. 175. (12) lib. iv. Mi-
tis ibidem p. 29. (6) lib. viii.	lefiar. (13) lib. ii. (14) Sat. 6.
6. 48. (7) lib. ii. Fastor. (8) lib.	(15) in Quæst. Roman. num. 30.

nuxores, dictæ, quasi uxores, *Servius*¹. Factum ideo, ne veneficiorum artes quicquam mali inferrent, *Plinius*². Peracta unctione Sponsa limen, quod calcare nefas erat, transiliebat. *Lucanus*³:

*Turritaque premens frontem matrona corona
Tralata metuit contingere limina planta.*

Pro illo, quod vulgo legitur *vetuit*, emendat *Rutgerius*⁴, *metuit*. Res eodem recidit, adeoque *vitat* corrigit *Johan. Brodeus*⁵, quam lectionem in *Puteanorum Fratrum codicibus* inventam præfert quoque *Grotius* apud *Schrevelium*⁶. Hoc ideo, ne pharmacis Magicis lædi posset, quæ sub limine ad destruendam Conjugum vel concordiam vel virtutem generativam, defodi solebant veneficis. *Plautus*⁷:

*Sensim superatolle pedes nova nupta, Sospes
Iter incipe hoc, ut viro tuo semper sis superstes.*

Et statim dabantur ei claves, † ut admoneretur, quod de rebus domesticis omnibus fidelem curam deinceps gerere vellet.

VI. Si quod Conjugium non placebat Marito evidentes ob causas & in judicio approbatas, Divortium ab Uxore faciebat. Judicium erat confessus Amicorum & Propinquorum, ut docet *Valerius Maximus*⁸, ubi de Lucio Antonio Senatore meminit. Res porro ad Censores deferrebat, & Amicorum testimonio fides facta est, quod Divortii causæ legitimæ essent, *Gellius*⁹. Causæ descriptæ in libello & a septem testibus subscriptæ dabantur Mulieri, ut posset illis uti in procurando matrimonio alio. Reddebatur dos, adimebantur claves, ac ut domo exesset, clara voce jubebat maritus: *Res tuas tibi habeto*. *Juvenalis*¹⁰:

Collige sarcinulas, dixit libertus, & exi.

Abi-

† Quam præstantissimus conspectus apud Joh. Bapt. Casaliū de *Insignib. &c.* c. 3. exponitur, qui ideo hic placuit.

(1) <i>Commentario ad lib. IV. Æ-</i>		<i>Notis variis ad b. l. pag. 77.</i>	(7)
<i>neid. pag. 341.</i>		<i>in Casina Act. 4. sc. 4.</i>	(8) <i>lib.</i>
<i>c. 9.</i>		<i>11. c. 4.</i>	(9) <i>lib. XV. l. 2. c. 21.</i>
(3) <i>l. d.</i>		(4) <i>lib. 1. Var. lect.</i>	(10) <i>Sat. 6.</i>
<i>cap. 12.</i>		(5) <i>in Miscellanis.</i>	(6)

Abibat illa & nubebat iterum, quando vellet. Tabulae sponsalitiæ scindebantur. Juvenalis¹:

— *Tabulas quoque fregerat.* —

Plura vide in *Auctariis nostris ad Pappum*², & adde *Johannem Buxtorfium*³, *Johannem Corasium*⁴.

C A P. III.

De apparatu Conviviorum.

I. **S**CRIPSERUNT de rebus ad Convivia pertinentibus *Johannes Wilhelmus Stuckius*, *Robertellus*, *Berneggerus*, *Bulengerus*, *Petrus Ciacconius*, *Fulvius Ursinus*, & breviter *Alexander Neapolitanus*⁵, *Justus Lipsius*⁶, *Johan. Rosinus*⁷, *Hieronymus Mercurialis*⁸. Erant apud Romanos *Jentaculum*, *Prandium*, *Merenda*, *Cæna*, *Comessatio*. Nimirum quinque vicibus edebant, justæ vero mensæ erant tantum duæ, *Prandium* ac *Cæna*. Reliqua pro pueris nondum adultis, & pro agricolis valido labore occupatis. Jentabant mane, *panis portionem vino intinctam sumendo*, ut ait *Plutarchus*⁹. Quidam etiam omittebant vinum. Tacitus apud *Vopiscum*¹⁰: *Panem nisi siccum, nunquam comedit, eundemque sale atque aliis rebus conditum*. De seipso *Seneca*¹¹: *Non multum mihi ad balneum superest, panis deinde siccus, & sine mensa prandium, post quod non sunt lavanda manus. Panem comedere & jentare sunt eadem res, uti prolixè hic annotat Salmasius*¹². † Hinc dicit *Martialis*¹³:

*Surgite, jam vendit pueris jentacula pistor,
Eristatque sonant undique luois aves.*

Et alibi¹⁴:

Ca-

† V. *Salmasius ad Capitolini Anton. Piam* p. 284, & *ad Vopisc.* p. 616.

(1) <i>Sat.</i> 9.	(2) <i>pag.</i> 226.	(3)	30.	(8) <i>lib.</i> 11. <i>de arte Gymnastici</i>
<i>de Sponsalibus & Divortiiis</i>	<i>pag.</i> 79.		ca.	(9) <i>lib.</i> VIII. <i>Convivial.</i>
(4) <i>lib.</i> V. <i>Miscellaneorum Juris civilis</i>	c. 10.	(5) <i>lib.</i> V. <i>cap.</i> 21.	<i>quest.</i> 6.	(10) <i>cap.</i> 11.
(6) <i>lib.</i> 111. <i>Antiquarum Lectio-</i>	<i>nũm cap.</i> 1.	(7) <i>lib.</i> V. <i>Antiqui-</i>	<i>stol.</i> 83.	(11) <i>Epi-</i>
<i>totum Roman.</i>	<i>cap.</i> 26.	27. 28. 29.	(12) <i>in Excerptis Schre-</i>	<i>velii pag.</i> 910.
			(13) <i>lib.</i> XIV.	<i>Epig.</i> 221.
			(14) <i>lib.</i> XIII.	<i>Epigr.</i>

*Casus Hetrusca signatus imagine Luna,
Præstabit pueris prandia † mille tuis.*

Prandia, id est jentacula, ἀντιπομασικῶς. Prandebant meridie, tribus inde horis merendam capiebant, vespere cœnabant, lectum ingressuri commessabantur. Sed nec prandia quidem civium omnium fuerunt: ditiores forte prandebant, & qui domi ocio abundabant, aut qui nuptiarum solennia agitabant, ut nos docent *Plutarchus*¹, *Servius*², *Hieronymus Mercurialis*³, *Philippus Beeroaldus*⁴, *Lambinus*⁵. *Horatius*⁶:

*Præsum non avide, quantum interpellat inani
Ventre diem durare, domesticus otior. —*

Bis die ventrem onerare, in vitio ponit *Salustius*⁷, & *Cicero*⁸ ait, nullo modo mihi placuit bis in die saturum fieri. Cœnas vero sive vespernas, casque prolixas adornabant omnes, plerique comestationem adjugebant, si fortunæ lautioris essent. *Suetonius de Vitellio*⁹: *Præcipue luxuria sevitique deditus, epulas trifariam semper, interdum quadrifariam dispertiebat, in jentacula, prandia, cœnas & comestationes, facile omnibus sufficiens, vomitandi consuetudine.* Idem de *Domitiano*¹⁰: *Convivabatur frequenter & large, sed pœne raptim: certe non ultra solis occasum, nec us postea comessaretur.* Cæterum ab ovis auspicabantur, desinebant pomis, itaque proverbio apud *Ciceronem*¹¹, & *Horatium*¹² dicitur: *Ab ovo usque ad mala*, id est, ab initio cœnæ ad ejus finem usque. Ovis addebant lactucam, ut appetitum in stomacho excitarent. *Martialis*¹³:

*Clandere qua cœnas lactuca solebat avorum,
Dic mihi, cur nostras inchoat illa dapes?*

I i 3

Indi-

† Prandia puerorum sobria erant, quæ illi sumebant paulo post meridiem. *Lucianus Amer.* 905.

(1) in *Questionibus Convivialibus* l. d. (2) *Commentar. ad lib. iv. Æneid.* pag. 321. (3) lib. 11. *Variarum Læctionum* c. 21. & lib. iv. cap. 17. (4) in *Annotatis variis* pag. 269. (5) *Commentario ad Sa-* tyras *Horatii* pag. 38. (6) lib. 1. Sat. 6. (7) *Orat.* 1. ad *Cæsarem*, (8) *Tusculan.* 5. (9) lib. ix. c. 13. (10) lib. xii. cap. 21. (11) lib. ix. *Epist.* 20. (12) lib. 1. Sat. 3. (13) lib. xiii. *Epigram.* 14.

Indicat, quod paulo ante illa tempora lactucæ fuerint cœnarum ultimum condimentum. Autor Moreti:

Grataque nobilium requies lactuca ciborum.

Nimirum *requies*, id est, coronis, qua absolvebatur cœna. Et confer *Cœlium Rhodiginum*¹, *Levinum Lemnium*², *Johan. Bruerinum*³.

II. Non sedebant ad mensam, verum accumbebant, † idque more frequentato Orientis populis, . ut bene describunt *Casaubonus*⁴, *Thomas Bartholinus*⁵, *Johan. Wilhelm. Stuckius*⁶, *Menochius*⁷. Nec tamen ut Turci & Scythæ, qui *ἰνᾶδαξ*, id est, genibus implexis vel per crucem dispositis humi assident, itaque *Flavius Blondus Foroliviensis*⁸, non debuisset Turcorum accumbendi morem insigniter dissimilem, cum prisco Romanorum accubitu similem facere, a quo discrepat multum. Quamquam eodem errore lapsus fuerit *Johannes Corasius*⁹. In Cœnaculo mensa ponebatur, olim quadrata (ut monet *Varro*¹⁰) sed posterius adsciverunt rotundam. Quod mensæ rotundæ fuerint, testis est *Juvenalis*¹¹:

Nam de tot pulchris & latis orbibus, & tam

Antiquis, una comedunt patrimonia mensa.

Orbes vocat mensas. Nec vero erant perfecte rotundæ, sed *ἡμικύκλια*, uti describit *Julius Pollux*¹², id est, lunæ dimidiatæ instar. *Semirotyndum* appellat *Apulejus*¹³, & sensu eodem *Sigma* dictæ sunt. *Martialis*¹⁴:

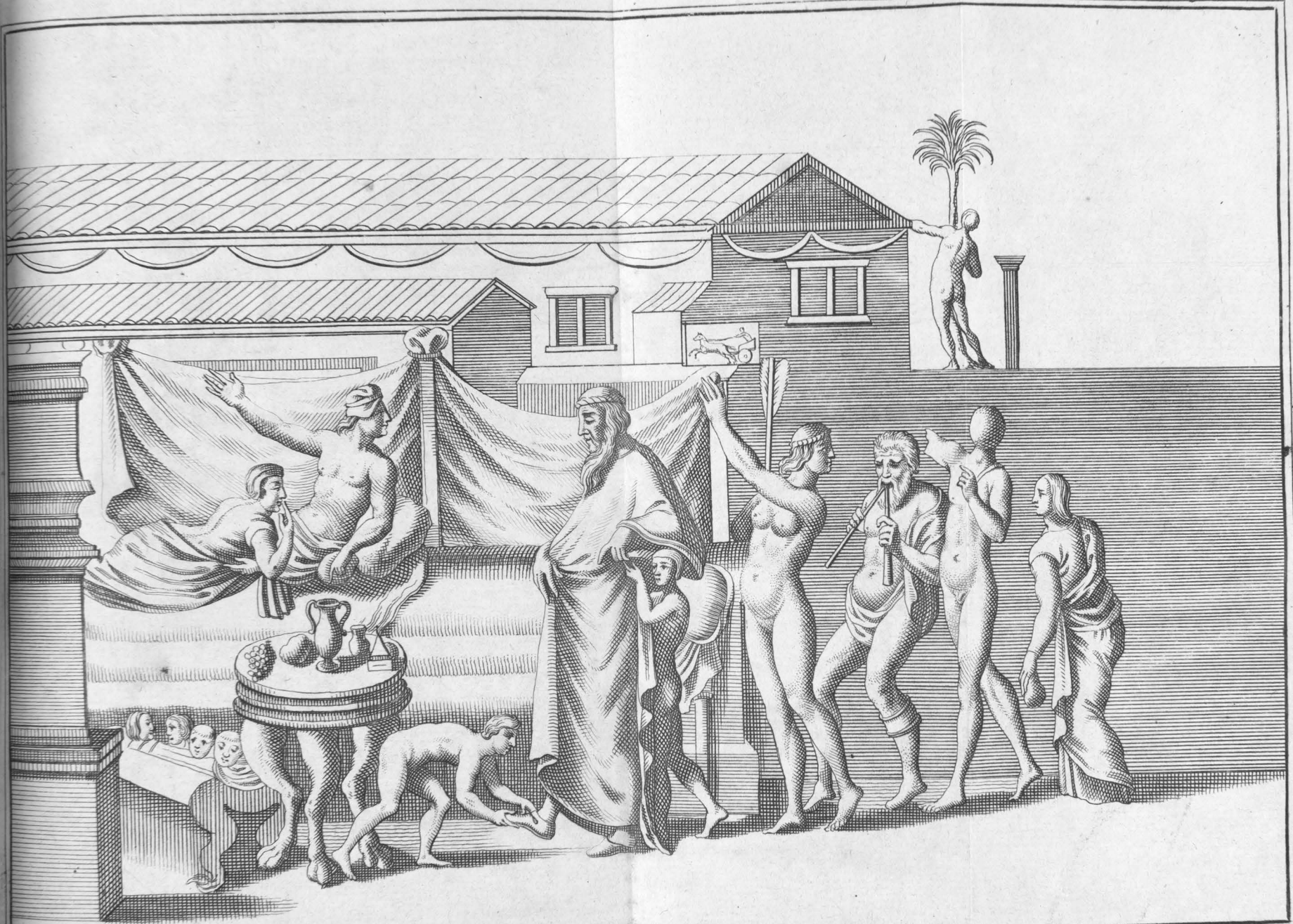
Accipe lunatâ scriptum testudine Sigma,

Octo capit, veniat quisquis amicus erit,

ex correctione *Scriværii* & *Furnabii*, quos sequitur *Janus*

† Quæ antiqua consuetudo semper placuit, ut liquet ex antiquo marmore apud *J. Phil. Tomasinum de Tesser. Hospit. c. 18.*

[1] <i>lib. xiv. Antiq. Lect. c. 61.</i>	<i>lib. 111. de Republica Ebraeorum c. 3. quest. 3.</i>	[8] <i>de Roma triumphante lib. 11. fol. 34.</i>	[9] <i>lib. vi. Miscellaneorum c. 10. num. 3.</i>
[2] <i>lib. 1v. de occultis Nat. Miracul. c. 42.</i>	[3] <i>lib. vii. de re Cibiaria c. 4.</i>	[4] <i>Exercit. 16. sect. 22. contra Baron.</i>	[5] <i>Commentario Philologico de Paralyticis pag. 39. 43.</i>
[6] <i>lib. 1. Antiquit. Convivial. cap. 33. lib. 11. c. 34.</i>	[7] <i>lib. xiv. Epig. 87.</i>	[10] <i>lib. 1v. de LL.</i>	[11] <i>Satyr. 1.</i>
		[12] <i>lib. vi. Onomast. c. 1.</i>	[13] <i>lib. v. Milesiar. pag. 160.</i>
			[14] <i>lib. xiv. Epig. 87.</i>

mus *Guilhelmus Laurembergius*¹, *Bulengerus*², *Gerhard. Johan. Vossius*³, & ante omnes illos ita refert *Petrus Crinitus*⁴. Nam Sigma Græcorum in vetustis Marmoribus est figuræ ejusdem, ut Latinorum. C. *Sidonius Apollinaris*⁵:

*Non tibi gemmatis ponentur prandia mensis,
Assyrius murex nec tibi Sigma dabit.*

Rursum *Martialis*⁶:

*Stella, Nepos, Cani, Cerealis, Flacce venitis?
Septem Sigma capit, sex sumus, adde Lupum.*

Et plebeji quidem tripedem mensam è vulgari ligno habebant, ditiores è ligno pretioso, citrino imprimis, teste *Plinio*⁷. Hoc ideo, ne cariem sentirent. *Persius*⁸:

——— *Non quicquid denique lectis
Scribitur in citreis, ———*

*Martialis*⁹:

Et citrum vetus, Indicosque dentes.

Et¹⁰:

*Gemmantes prima fulgent testudine lecti,
Et Maurusiaci pondera rara citri.*

Eandem ob causam vocat *Atlantica munera*¹¹, quod è Mauritania adferebantur. *Lucanus*¹²:

——— *Tantum Maurusia genti
Robora divitiæ, quarum non noverat usum,
Sed citri contenta comis vivebat & umbra.*

*Vellejus*¹³, de *Julii Cæsaris* triumphis: *Gallici apparatus è citro*. Ubi *Tarrentius* vult emendare, è cedro, adversus quem recte disputat *Vossius*¹⁴. Erat lamina argentea obducta, quam pes eburneus fabrefactus in pardi aut leonis speciem sustinebat. *Horatius*¹⁵:

——— *Non ebur, neque aureum
Mea renidet in domo lacunar.*

I i 4

Lectos

[1] in *Antiquario* pag. 419.

[2] lib. 1. de *Conviviis* c. 33. [3] in *Lexico Etymologico* pag. 531.

[4] lib. XIX. de *Honestâ Disciplina* c. 10. [5] *Carm.* 17. [6] lib. X.

Epigr. 48. [7] lib. XII. cap. 15.

[8] *Sat.* 1. [9] lib. X. *Epig.* 98.

[10] lib. XII. *Epig.* 67. [11] lib. XIV. *Epig.* 89. [12] lib. 9. *Pbar-*

sal. [13] lib. 11. [14] *Notis b. l.* pag. 184. in *Thyssi catalectis.*

[15] lib. 11. *Carm.* 18.

Leſtos eboratos commemorat Plantus ¹, & prolixius multo *Juvenalis* ²:

———— *Putere videntur*

*Unguenta atque roſa, latos niſi ſuſtinet orbes
Grande ebur, & magno ſublimis pardus hiatu
Dentibus ex illis, quos mittit porta Syënes.*

Unguenta & roſa pertinent ad delicias illas, quas nota-
bimus *infra* ³. Et confer *Johannem Meurſium* ⁴. Et por-
ro *lati orbes* ſunt Menſæ rotundæ. *Ebur* diſerte nomi-
nat, & præterea deſcribit verbis iſtis, *dentibus ex illis*.
Eleſas frequens bellua apud Mauros, Abaſſinos, Indos.

III. Circa Menſam tres plerumque *Leſtuli* erant diſ-
poſiti, unde *Triclinii* nomen eſt, (de qua re vide *Joa-
chimum Camerarium* ⁵, & in quolibet Triclinio erant
tres diſcubitus, itaque diſcubitus omnes erant novem,
tot enim convivas, & non plures habere licebat. Inter-
rior diſcubitus, qui menſam contingebat, *Sponda* voca-
ta eſt. exterior vero, qui parietem reſpiciebat, *plutea*
nomen habuit, medius peculiari nomine caruit, erat-
que hic pro delicatulis. Præterea *Leſti* parte illa, in
qua caput recumbebat, & ubi pulvinus deponebatur,
eminentem pluteum ex aſſeribus compactum erigere ſo-
lebant, atque hoc erat *ἀνακλιτήριον*, quod vocabulum
in Latio uſurpat *Spartianus* ⁶, & confer ibidem *Notata
Salmaſii* ⁷. *Martialis* ⁸:

*Exciduntque ſenem, Sponda qui parte jacebat,
Namque puer Pluteo vindice tutus erat.*

Inſternebantur auleis, purpura, ſtragula qualicunque,
pro dignitate & opibus patris familias. Non accumbe-
bant, niſi ante mutaviſſent togas cum veſtibus, quas
vocabant *cænatorius*: *Syntheſin* vocat *Martialis* ⁹, de quo
porro vide *Turnebum* ¹⁰, *Juſtum Lipſium* ¹¹, *Johan. Bro-
deum*

[1] in *Sticho Aſt.* 2. ſc. 3. [2] *Sat.* 11. [3] *diſt.* 5. 6. [4] *de
Luxu Romanorum* c. 3. 7. 9. 12. 13.
[5] in *Quæſtis promiſcuis* pag. 70.
[6] in *viſâ Ælii Veri* cap. 5. [7]
pag. 117. [8] *lib.* 111. *Epigr.* 90.

[9] *lib.* 11. *Epigr.* 46. *lib.* x. *Epigr.*
29. & ſæpius alibi. [10] *lib.*
xxi. *Adverſar.* cap. 19. *lib.*
xxv. cap. 18. [11] *lib.* 1. *Sæ-
turnalior.* cap. 2.

*laena*¹, γυνών est apud Xiphilinum². Erat laena de li-
no confecta. Locus est *Marci*³, ἐλβεβλημὶς ὁ συνδόνα
ἔστι γυνών. Nam συνδόνα est de vestibus accubitoriis, adeo-
que erat adolescens ille de contubernio Christi, apud quem
cœnam Dominicam perceperat, & fortasse vestimenta de
more gentis cum cœnatoriis mutaverat, ait Octavius Fer-
rarius⁴. Multa hic dubia sunt. Neque enim facile pro-
baverit quispiam, hunc curiosulum spectatorem fuisse
de contubernio Christi. Sane Baronius⁵, & cum illo
Spondanus⁶ putant, fuisse Johannem Evangelistam, se-
cuti Ambrosium, Gregorium, Bedam, qui tale quid olim
suspicati fuerunt. Atqui non poterat ille eo tempore
nudus esse, quando recens conviva Domini abeuntis
vestigia legebat, & inter eos demum fuit, de quibus
scribitur, tunc deserebant eum omnes Discipuli & fugie-
bant, Marci⁷. EXCIPIT Spondanus: Cœnatoriam vestem
habebat pro amictu, de vestibus aliis sumendis, quia nox
erat, non cogitabat. RESPONDEO: De adolescente illo
agitur, qui nihil vestium habebat in corpore, & vero
nudos accubuisse veteres, somnium est. Nam vestes
cœnatorias induebant, ut fatetur Spondanus, ita illi ve-
stitum esse & nudum esse, perinde est. Induebant ve-
ro syntheses, ut illas tunicis superinjicerent, togis so-
lum depositis. Porro hoc etiam probare debebat Fer-
rarius, esse gesta sub finem cœna. Quin potius sub initio
noctis contigerunt. Est descriptio amiculi alicujus, si-
ve potius linei pro amiculo assumpti è toralibus, qui-
bus cubiculares lecti concinnabantur. De quo porro
differunt Casaubonus⁸, Gerhardus⁹, Balduinus Walaeus¹⁰,
Daniel Clasenius¹¹. Ad rem facit illud Petronii¹²: Cœ-
natoria repetimus & in proximam cellam ducti simus, in

li 5

qua

[1] lib. vi. Miscellan. cap. 7.	Harmonia Passionis cap. iv. pag. 46.
[2] in Epitoma Dionis lib. 63. [3]	[10] Commentario perpetuo ad Eu-
xiv. 51. [4] lib. 1. de Re Vestia-	angelia pag. 476. [11] Exercita-
ria cap. 31. [5] Tom. 1. Annal.	tionibus sacris ad Passionem Domi-
A. C. 34. num. 68. [6] in Epito-	nicam lib. 11. cap. 7. [12] in Sa-
ma Annal. pag. 31. [7] xiv. 50.	tyrico pag. 67.
[8] Exercit. 16. sect. 66. [9] in	

qua tres lecti strati erant. Calceos detrahebant pedibus, ne toralia sive lectos macularent. Martialis¹:

Deposui soleas. ———

Eos asservabant servuli adstantes, reddebantque alias soleas pro usu illo una allatas, quæ citra obstragulum erant & ligulis in parte superiori pedis obstringebantur. Terentius²:

*Accurrunt servi, soccos detrahunt,
Video alios festinare, lectos sternere,
Cœnam apparare.* ———

Horatius³:

Et soleas poscit. ———

& vide eundem⁴, Martialem⁵, Turnebum⁶. Subjungebant preces, & commendabant Deo mensas. Quintilianus⁷: *Adisti mensam, ad quam cum venire cœpimus, Deos invocamus.* Deorum simulacra coram adducta stabant. Arnobius⁸: *Sacras facitis mensas salinorum appositu & simulacris Deorum, & Stewechius⁹, Desiderius Herwaldus¹⁰, Jacobus Pontanus¹¹.* Itaque Sal etiam erat religionis domesticæ particula, ut docet Eustathius¹². Horatius¹³:

*Ante Larem proprium vescor, venasque procaces
Pasco libatis dapibus.* ———

Libata dapes sunt, quarum portio missa ad focum erat, ut combureretur in honorem Larium, *supra*¹⁴.

IV. Modus accumbendi erat ille: Accumbebant reclinata superiore parte corporis in cubitum sinistrum, ut liberam & exsertam habere possent dexteram: inferiore ad longum porrecta ac jacente, capite leviter arrecto, dorso a pulvillis substratis modice sublevato, uti monstrant *Inscriptio Augustana* apud *Petrum Appianum*¹⁵,

&

(1) lib. 111. Epigr. 49. (2) in *pag. 82.* (10) *Annotatis ibid. pag.*
Heautontimor. Act. 1. sc. 1. (3) 118. (11) in *Atticis Bellariis* 328.
lib. 11. Sat. 8. (4) lib. 1. Epist. (12) *Commentar. ad lib. 1. Iliad.*
13. (5) lib. XIV. Epigr. 65. (6) (13) lib. 11. Sat. 6. (14) lib. 1.
lib. XXIV. cap. 17. lib. XXX. cap. 38. (7) *Declamat. 301.* (8) lib. cap. IV. dist. 3. (15) in *Collecta-*
38. (9) *Notatis ad b. l.* neis pag. 435. 458.

& alia Romana in ædibus Cæsii, quam exhibet *Joh. Jac. Boissardus*¹. *Martialis*²:

*Cubitis tradit hinc & inde convivus,
Effultus ostro, sericisque pulvinis.*

*Horatius*³:

Et cubito remanete presso.

*Et*⁴:

Languidus in cubitum jam se conviva repanet.

Is, qui primus & ad caput lectuli in quocunque triclinio accumbebat, summus erat. *Apulejus*⁵: *Accumbebat summum thorum maritus.* Proximus ad sinum recumbebat, & qui recumbebat ad pedes, infimus erat. *Suetonius* de Caligula⁶: *Sorores suas pleno convivio singulas infra se collocabat, uxore supra cubante.* De quo loco, videris *Justum Lipsium*⁷. Nimirum uxori supra se cubanti digniorem locum assignabat: sorores suas, quas familiarius, ac fratrem decebat, amabat, infra se ponebat: ipse vero inter eas loco medio accubuit, mollissimo illo & pro suavissimis amicis reservato. Locus est *Johan.*⁸ (ubi prolixè annotat *B. Walens*⁹) *ὁ ἀνέστην ἐν τῷ δεύτῳ θῆναι τὸ πρῶτον αὐτῆς.* Sonat de medio discubitu. *Catullus*¹⁰:

*Aspice imus ut accubans,
Vir tuus Tyrio in toro,
Totus immineat tibi.*

Sic enim legi vult *Scaliger*, & defendit *Livinejus*¹¹, ubi explicat, *imus id est extimus, in sponda exteriori.* Quæ prorsus incongrua sunt, imus enim accubabat ille, qui ad pedes accubabat: nunquam vero factum est, ut maritus imus accubuerit, id est, infra uxorem, nec enim in sinu subjectam eam fovere potuisset. Itaque *Gerhardus* legit, *aspice unus ut accubans.* *Juvenalis*¹²:

Signata tabula, dictum feliciter, ingens

Cæna

(1) *part. 3. Antiquitat. Rom. fol. 81.* (2) *lib. III. Epigr. 81.* (3) *lib. I. Carm. 27.* (4) *lib. II. Sat. 4.* (5) *lib. VI. Milestar. pag. 183.* (6) *lib. IV. cap. 24.* (7) in *Annotatis ad Tacitum lib. II. Annal. num. 10.* (8) *xxi. 20.* (9) *Commentario perpetuo ad Evangelia pag. 949.* (10) *Epig. 62.* (11) *Notis ad b. l. pag. 18.* (12) *Sat. 2.*

Cæna sedet, gremio jacuit nova nupta mariti.
Et Ovidius¹:

*Ne premas ille suis finito tua colla lacertis,
Mite nec in rigido pectore pone caput.*
Certissima lectio est, quam *Salmasius* persuadet, cum-
que illo *Simon Abbes*:

*Aspice intus & accubans,
Vir tuus Tyrion ut toro,
Totus immineat tibi.*

Intus, id est, in sinu mariti, cui totus imminet mari-
tus utpote supra accumbens. Antequam accumberent,
lavabant manus, sæpe etiam pedes, ut squalores & illu-
vies demerentur, ac spiritus vitales refocillarentur. *Vir-
gilius* in convivio *Didonis*²:

Dant manibus famuli lymphas.

Exempla sunt in *Literis Sacris*, *Genes.* 3, *Judic.* 4, 2. *Sam.* 1,
Luc. 6, 1. *Timoth.* 7. Locus est *Marci*³: *ὁὐ μὴ πυνγῆ
νίψαντες τὰς χεῖρας οὐκ ἐσθίουσι*, de quo vide laborantem
*Scaligerum*⁴. *Plautus*⁵: *Locus hic tuus est, hic accumbe,
ferre aquam pedibus.* Nam quod hic *Lambinus* annotat,
ridet lenonem, itaque dicit *pedibus*, non *manibus*, non
pertinet ad rem. Veteres accubaturi manus pedesque
lavabant, ne pulverosis pedibus inquinarent strata. *Pe-
tronus*⁶: *Discubimus, pueris Alexandrinis aquam in
manus nivatam infundentibus, aliisque insequentibus, ad
pedes.* *Ποδονίπης* est in convivio *Phoci*, quod describit
*Athenæus*⁷, & confer *Balduinum Walaem*⁸.

V. Nec lavabant tantum, sed quoque caput unge-
bant, more petito ab Oriente, *Psal.* 14. *Propertius*⁹:

Terque lauet nostras spica Cilissa comas.

Spica Cilissa est *Nardum Syriacum*, ut exponit *Hieron.*
*Mercurialis*¹⁰. Locus est *Marci*¹¹: *ἀλάβεσπον μύρε Νάρε*
δξ

(1) *lib.* 1. *Amorum Eleg.* 4. (2) *Persa Aff.* 5. sc. 2. (11) *in Saty-
lib.* 1. *Æneid.* (3) *xviii.* 4. cap. *rico pag.* 50. (12) *lib.* xiv. (13)
xix. 2. cap. *xliiii.* 24. (4) *xix.* *Commentario perpetuo ad Evangelia*
21. (5) *xi.* 8. (6) *vii.* 44. *pag.* 945. (14) *xxiii.* 5. *civ.* 15.
(7) *v.* 10. (8) *vii.* 3. (9) *in* (15) *lib.* xv. *Eleg.* 6. (16) *lib.* vi.
Elencho Tribarefii cap. 7. (10) *in* *Variar. Lect.* cap. 7. (17) *xiv.* 4.

δὲ πικρῆς πλυπλᾶς. Valde hic defudant Viri docti. Scultetus scribit ¹ : Grammaticorum alii πικρῶ derivant a πικρῶν, ut Nardus potabilis intelligatur: Alii πικρῆς pro πικρῶς scriptum, Latinamque vocem spicati pro Græca ab Evangelista positam esse suspicantur, cum nihil de pistica Nardo in classicorum Autorum libris reperiatur. Alii a πικρὸς deducunt πικρῶν. Omnia frustra. Nam a πικρῶν quomodo veniat πικρῆ? quod si a fide sit dicta, πικρὸς sive πικρῆ fuerit, non vero πικρῆ. Ordine educemus sententias illas. Quod sit a πικρῶ dicta contendunt Beza², Casaubonus³, Maldonatus⁴, & testimonia Plinii, Horatii, Æschyli, Athenæi proferunt, ubi sit Νάρδος πικρῶς πικρῶν. Verum quia de potu non agitur, manifesta ratio est, quod de potulenta Nardo haut possit sermo esse. Ad metathesin recipiunt sese Camerarius⁵, Castalio⁶, Gerhard. Johann. Vossius⁷, Grotius⁸, ut sit preciosum unguentum de spicis Nardi confectum Νάρδος pro Νάρδος. Durius aliquanto, & præter consuetudinem divinorum Scriptorum. A verbo πικρὸς derivant Salmasius⁹, Casaubonus¹⁰, Valla, Vatablus, Strigelius¹¹, Toletus¹², Daniel. Heinsius¹³, Jacobus Stoer¹⁴, Christ. Becmannus¹⁵, Balduinus Walens¹⁶, & omnibus illis prior Theophylactus, ut πικρῆ dictum paragogice pro πικρῶς, id est, bonæ fidei ἀδολφὸς ἢ μὲν πικρῶς κατασκευασθεῖσιν. Quærit Scultetus, an πικρῆ deduci possit a πικρῶ, & non potius πικρῆ sit? RESPONDEO: non dissimulant Autores optimi quod derivatio illa bona sit. Πικρῶν οἶνον fidelem matremfamilias, dicit Artemidorus Daldianus¹⁷, πικρῶν sunt gubernatores, quorum fidei cura totius navis committitur¹⁸.

Ma-

(1) in Exercitat. Euang pag. 121. (2) in Notis ad b. l. pag. 205. (3) in Notis ibid. pag. 399. (4) Commentario b. l. (5) in Notis ad Marcum pag. 135. (6) Notis ibid. pag. 436. (7) in Harmonia Evangelica lib. 1. pag. 28. (8) in Notis pag. 581. (9) in Exercitationibus Plinianis pag. 165. (10) Exercitat. 24. adv. Baron. num. 13.

(11) Notis ad b. l. (12) Commentario ad Johannem cap. xii. pag. 978. (13) Aristarco ad Nonnum pag. 449. (14) in Lexico Juris pag. 641. & 746. (15) de Originibus LL pag. 710. (16) Commentario perpetuo ad Evangelia p. 933. (17) lib. 11. cap. 33. Onirocrit. (18) lib. 111. Cod. de Naufrag.

Mavult *Scultetus*, ut *πικρή* sit per aphæresin velut *ὀπικρή*, id est, Nardum allatum ex Opi vico Babyloniz, præstantissimum illud, de quo testentur *Strabo*¹, *Athenæus*², *Julius Pollux*³. Accepit ab *Johanne Hartungo*⁴, & retinet *Quisdaorpius*⁵. Sed non congruit ad leges Grammaticorum. Est enim *ὀπικρὲν* ab *ὀπι* non etiam *ὀπικρὲν*. Nardum purum vocat *Tibullus*⁶. † *Nardum sincerum* *Plinius*⁷. Huc pertinet locus *Ecclesiast.*⁸: *Omni tempore sunt vestimenta tua candida, & oleum infusum capiti tuo ne deficiat*. Hortatur ad lætitiā, quæ per convivia regnare solet. Oleum eo sensu, quo dictum est, & vestimenta alba pertinent ad ferias, *infra*⁹. Denique *Horatius*¹⁰:

———— *Funde capacibus*

Unguenta de conchis. ———

Et¹¹:

Cur non sub alta vel platano, vel hæc

Pinu jacentes sic temere, & rosa

Canos odorati capillos,

Dum licet, Assyriaque Nardo,

Potamus uncti? ———

Catullus eodem sensu¹²:

Nam unguentum dabo, quod mea puellæ

Donarunt Veneres, Cupidinesque.

Convivatorem, qui solum unguentum ex more præbebat, cæterum convivæ famelicos dimittebat, ridet *Martialis*¹³:

Unguentum fateor bonum dedisti

Convivis hære, sed nihil scidisti,

Res salsa bene olere & esurire.

Scidisti est verbum conviviale. Scindebantur obsonia, ut convivis dividerentur, qui ergo nihil scindebat, is nihil dividebat.

VI. Per-

† *Ulpianus l. 21. §. 1. de Aur. arg. leg.*

(1) *lib. xvi. Geograph.* (2) *lib. lib. ii. Eleg. 2.* (7) *lib. xiii. c. 1.*
xv. cap. 24. (3) *lib. xvi. cap. 19.* (8) *ix. 8.* (9) *cap. v. dist. 8.* (10)
 (4) *in Locis memorabilibus pag. 718.* *lib. ii. Carm. 7.* (11) *Carm. 15.*
 (5) *Notis ad Matth. pag. 98.* (6) (12) *Epig. 13.* (13) *lib. iii. Epig. 13*

CONVIVIORUM. Lib. IV. Cap. III. §11
VI. Pergit Horatius¹:

— Qui udo
Deproperare apio coronas,
Curatve myrto?

Unde patet, quod etiam coronas imposuerint, nimirum ut se adversus vini vires præservarent, quas odoramentorum virtus diminuere posset. Virgilius²:

Serta procul capiti tantum delapsa jacebant.

Describit Silenum ebrium, qui capite excussa sarta abjecerat. Utrumque conjungit Lucanus³:

*Accipiunt sertas nardo florente coronas,
Et nunquam fugiente rosa, multumque madenti
Insudere coma, quod nondum evanuit aura
Cinnamon, externa nec perdidit aëra terra.*

Rursum Horatius⁴:

*Quis multa gracilis te puer in rosa
Porfusus liquidis urget odoribus?*

Et⁵:

I pete unguentum puer, & coronas.

Et⁶:

*Nunc decet aut viridi nitidum caput impedire myrto,
Aut flore, terra quem ferunt soluta.*

Caput impedire myrto est sarta myrtea imponere capiti, & nitidum est λιπαρόν sive unguentis delibutum, quomodo *Plantus*⁷ dicit: ut oleo nitide nitet. *Anacreon*⁸:

*Εμοὶ μέλι μύροισι
Καταβρέχειν ὑπὲρ ἡνῆν,
Εμοὶ μέλι ῥόδοισι
Κατασείφειν καρδίωα.*

*Tibullus*⁹:

*jamdudum Tyrio madefactus tempora nardo;
Debueram sertis implicuisse comas.*

Ubi *Doufa* legit, *Syrio*. Odores enim laudatissimi è *Syria* afferebantur, itaque *Assyria nardus* est apud *Horatium*

(1) lib. II. Carm. 7. (1) Bu- 14. (6) lib. I. Carm. 4. (7) in
solic. 6. (3) lib. X. Pharsal. (4) Trinummo. (8) in Hymnis. (9)
lib. I. Carm. 5. (5) lib. XII. Carm. lib. V. Eleg. 6.

tium¹, & apud eundem *malobathro* Syrio². *Assyrium* amomum laudant *Virgilius*³, *Martialis*⁴. Ab iisdem locis est Balsamus, de quo nobilissimo unguento multa profert *Iustinus*⁵, ubi inter alia hæc verba sunt: *Spacium loci ducenta jugera, nomine Arcus dicitur*. Debet legi, *Iericus dicitur*, ut bene monent *Bongarsius*⁶, & *Salmasius*⁷. De Hiericunte odorum fertili districtu vide etiam *Plinium*⁸, *Solinum*⁹, *Strabonem*¹⁰. *Suetonius*¹¹: *Indicebat & familiaribus cœnas, quorum uni mistellita quadragies sestertio constitit, alteri pluris aliquanto rosaria. Rosaria sunt corollæ rosaceæ, quas preciosis unguentis adspergebant. Alias de Nardi foliis quoque erant, ut testantur Martialis*¹², *Plinius*¹³, & confer *Salmasium*¹⁴. Nec ipsi tantum sese, verum pocula quoque coronabant, tum hilaritatis convivialis, tum libationis causa. *Virgilius*¹⁵:

Crateras magnos statuunt, & vina coronant.

Et¹⁶:

*Tum pater Anchises magnum cratera corona
Induit, implevitque mero. ———*

Et¹⁷:

Crateras lati statuunt, & viva coronant.

Tibullus¹⁸:

———— *Coronatus stabat & ipse calix.*

Lucretius¹⁹:

*Hoc etiam faciunt, ubi discubnere, tenentque
Pocula saepe homines, & inumbrant ora coronis.*

& confer *Johan. Baptistam Portam*²⁰.

VII. Sequitur apud Horatium²¹:

———— *Quem Venus arbitrum
Dicet bibendi. ———*

Elis-

(1) lib. Carm. 11. (2) lib. 11. (12) lib. 111. Epig. 65. (13) lib. Carm. 7. (3) Bucolicor. 4. (4) xx1. cap. 3. (14) Notis ad b. l. lib. viii. Epigr. 77. (5) lib. xxxvi. Suetonii in variis Collectaneis Schil- (6) Notis b. l. pag. 68. (7) in dii pag. 592. (15) lib. 1. Æneid. (16) lib. 111. Æneid. (17) lib. Exercitationibus Plinianis pag. 583. viii. Æneid. (18) lib. 11. Ekg. 5. (8) lib. xii. cap. 25. (9) in Poly- (19) lib. 111. (20) in Villa lib. 11. bistore cap. 38. (10) in Geogra- cap. 44. lib. x. cap. 30. (21) l. d. phia lib. xvi. (11) lib. vii. cap. 28.

Eligebatur *συμποιάρχης* vel Modimperator, (ut vocant *Nonius Marcellus*¹, *Plinius*²) qui prout Convivæ cupiebant, vel ad summum vel eo minus infundi curaret, præcaveretque ne quis ultra vires a proximo invitatus poculis obrueretur, *Aulus Gellius*³. Huc pertinet illud Ciceronis⁴: *Me vero & magisteria delectant, a majoribus instituta, & is sermo, qui more majorum a summo adhiberetur Magistro in poculo.* Sic ille. Hic quoque mos a Græcis est, ut testantur *Plutarchus*⁵, *Athenæus*⁶, *Salmasius*⁷. Rursum *Horatius*⁸:

Nec Regna vini sortiére talis.

Itaque vel sortito obveniebat magistorium istud, vel convivarum rogato voto accipiebatur. Nam *talis* hic est pro *tesseris*, adeoque impingit *Franciscus Luisinus*⁹, ubi hoc negat, & mavult, *vini talis*, id est, *tam suavis & grati*. Quod prorsus rejiciendum est, nam de tesseriis confirmatio alio loco *Horatius*¹⁰:

— *Quem Venus arbitrum Dicet bibendi?* —

Venus, id est, *Veneris* jactus, ut exponitur *infra*¹¹, & confer *Theodorum Pulmannum*¹². Sorte eligebatur, ut invidia careret ille poculorum diribitor, ac dabatur ei signum rei bene gerendæ *Corolla*. *Plautus*¹³: *Do hanc tibi florentem florenti, tu hic eris dictatrix nobis.* Annotat *Janus Gruterus*: *Ut in conviviiis Magister aliquis crearetur, Hebrais quoque usitatum fuisse colligo ex Syrachide cap. xxxii. 1. Si summus convivii es constitutus, ne te supra alios efferas.* Laudant *Taubmannus*¹⁴, *Ursinus*¹⁵, *Julius C. Bœlengerus*¹⁶. Sed vero fuisse hunc morem *Judæorum*, nusquam legitur. Græca ita sonant, *ὑγυμῶνος* *σε κατισπῶνος*, magistratum constituerunt te, nempe cives

K k tui,

(1) de Proprietate Sermonum cap. 2. num. 365. (2) lib. xiv. cap. 22. (3) lib. xv. cap. 2. (4) de Senectute. (5) lib. 1. Convivial. quest. (6) lib. x. Dipsosopbist. (7) Observationibus ad Jus Atticum & Romanum pug. 741. (8) lib. 1. Carm. 4. (9) lib. 111. Pa-

rerger. cap. 38. (10) lib. 11. Carm. 7. (11) cap. iv. dist. 3. (12) Notis ad Horatium pag. 10. (13) in Persa Aff. v. sc. 1. (14) Commentar. ad b. 1. pag. 1001. (15) in Analektis lib. vi. q. 40. (16) lib. 1. de Conviviis pag. 104.

tui, non in convivio, sed in rebus civilibus gerendis. Nam quid illud, *ne effertor*? Scilicet Modimperator efferre se poterit adversus convivas! Mox *corona* meminit, quæ bene meritis de Republica olim dari solebat pro consuetudine Græcorum, ut porro adversus *Mal-donatam* disserit *Casaubonus*¹. Potabant solenniter, & sæpe quidem bibebant ordine pocula tria, in honorem Gratiarum: alias quoque pocula novem, ob totidem Musas. Horatius²:

*Da Luna propere nova,
Da noctis media: da puer Anguris,
Murena, sribus aut novem
Miscentur cyathis pocula commodis,
Qui Musus amat impares,
Ternos ter cyathos attonitus petet
Vases, tres prohibet supra
Rixarum metuens tangere Gratia
Nadis juncta sororibus.*

Erantque illa pocula honoraria, & *bibere salutaria* vocat *Apulejus*³. Nam præterea bibebant in honorem Deorum, Principum, Amicorum, & quas deperibant, Muliercularum. Tot vero cyathos evacuabant, quos literæ in nomine illo erant. Martialis⁴:

*Navia sex cyathis, septem Justina bibatur,
Quinque Lycas, Lyde quatuor, Ida tribus.
Omnis ab infuso numeretur amica salerno,
Et quia nulla venit, tu mihi somne veni.*

Adde eundem alibi⁵, & *Commentarios Ramirefii*⁶. Idque fiebat plurimum in mensis secundis. Duæ enim mensæ erant, una epularum altera poculorum. Virgilius⁷:

*Non ego te mensis & Dis accepta secundis.
Diis secundis, id est, in quorum honorem veteres in
mensis secundis propinabant, ut bene exponit Franciscus
Lui-*

(1) Exercit. 13. num. 29. (2) Epig. 62. (5) lib. viii. Epigr. lib. i. Carm. 19. (3) lib. 11. 51. lib. xi. Epigr. 37. 95. (6) ad Milesiarum pag. 128. (4) lib. 1. b. l. pag. 105. (7) Georg. 2.

*Luisinus*¹. Græci dudum ante illos in honorem Principum bibebant, nec non Deorum & amicorum, ut testatur *Asconius Pedianus*². *Κεκτήεζ φιλοτήσιον* vocat *Plutarchus*³. Jovis Olympii poculum celebrant *Pindarus*⁴, & *Athenæus*⁵. *ἱερὰ & ἀνεγίτω θεῶν* *Theocritus*⁶. Et nescio, an huc pertineat Josephi poculum, unde is Regis sui honoratam memoriam convivis propinaret, *Genes.*⁷. Multas expositiones convectavit *Johan. Gerhardus*⁸. Certe verba illa unice recte explicat *Aben Esdras*: *In eo divinus herus meus, quod fures sitis.* Sequitur *Tremellius* in versione, & retinent *Dilherrus*⁹, *Michaël Christianus Thirhoff.*¹⁰ De Romanis ita *Silius Italicus*, ubi Fabium Dictatorem, qui rem Romanam servaverat, describit¹¹:

*Nec prius aut epulas aut munera grata Lysi
Fas cuiquam tetigisse fuit, quam multa precatus
In mensam Fabio laticum libavit honorem.*

Et rursus¹²:

— *Ante omnes ductor honori
Nominis augusto libat carchesia ritu.*

Augustum ritum vocat *τὸ φιλοτησίαν* & convivii Dominus faciebat initium poculi honorarii, *οἰκέτιν* inquam. Ut *Dido*¹³:

*Hic Regina gravem gemmis auroque poposcit,
Implevitque mero pateram, &c.
Dixit, & in mensa laticum libavit honorem,
Primaque libato summo tenuis attigit ore.*

Attigit ore, id est, *οἰκέτιν*. Nimirum quando hospitem liberalius invitare vellent, poculum vini *ζυγόπρον* & bibebant ipsi & convivæ dabant ut ebiberet, amicitiae testem aut subjectionis testimonium. *φιλοτησίαν πίναν* est apud *Dionem Cassium*. De Augusto refert *Horatius*¹⁴:

K k 2

— Et

(1) *lib. 1. Pervigor. cap. 7.* (2) *sputat. Philolog. pag. 33.* (10) *ad Verrin. 3.* (3) *de Fortuna Alexandri.* (4) *Olympiis.* (5) *lib. deorum vinculis sect. 2. dist. 11.* (6) *Dipnosophistar.* (7) *Idyll. 2.* (8) *lib. v. . .* (11) *lib. xi.* (12) *lib. xi.* (13) *xliv. 5.* (14) *Commentario lib. 1. Æneid. (14) lib. 14. ad b. l. pag. 759.* (9) *Tom. 2. Di- Carm. 5.*

— Et alteris

Te mensis adhibet Deum:

Te multa prece, te prosequitur mero

Defuso pateris, & Laribus tuum

Miscet numen. —

De Messala amico suo Tibullus¹:

Et bene Messalam sua quisque ad pocula dicat;

Nomen & absentis singula verba sonent.

Derivatus est mos hauriendi pocula soteria plena & *ζωγονεα* in Septentrionem. Oenus Britannus²:

Una salus sanis nullam potare salutem,

Non est in pota vera salute salus.

& confer Danielém Heinsium³.

VIII. Peculiare erat quod in Deorum honorem portiones ciborum adolerent, & pariter libarent. De portionibus ciborum, quas ad Lares oblatas in foco adolebant, dictum est *supra*⁴. De libatione est in allatis è Virgilio:

— *In mensa laticum libavit honorem.*

Vinum ita vocat, cumque libabant, ex patera leviter vini aliquid defundebant vel in mensam vel in terram. Virgilius⁵:

Duo rite mero fundens carchesia Baccho

Fundit humi. —

Exprimit hunc ritum libandi Plautus⁶:

Venus de paulo paululum hoc tibi dabo,

Haut lubenter, nam tibi amantes propinantes;

Vinum potantes dant omnes.

Et de tota re copiose differit Scaliger⁷.

IX. Bibebant poculis aureis, crySTALLINIS, murrhinis, ut ait Capitolinus⁸. De crySTALLINIS & murrhinis sunt testimonia Poëtarum, quod magni precii & æstimationis summæ vulgo essent. Juvenalis⁹:

Gran-

(1) lib. 1. Eleg. 1. (2) lib. 11. (5) lib. 4. Æneid. (6) in Carce-
Epigramm. ad Mariam Neville num. 42. (3) Notis ad Silium Italicum | lione Aët. 1. sc. 2. (7) Commen-
pag. 103. (4) lib. 1. cap. 4. sect. 3. | tario ad Festum, vocabulo Mensa.
(8) in Vita Antonini Pii. (9) Sat. 6.

Grandia tolluntur crystallina, maxima rursus

Myrrhina. ———.

Et Martialis¹:

Optima num morionibus nectur

Crystallinisque myrrhinisque propinat.

Et²;

Et turbata brevi questus crystallina vitro

Myrrhina signavit, seposuitque decem.

Scribit hac occasione Baysius³: Crystallum fieri ajunt gelu vehementiore concreto, argumento esse, non reperiri alibi, quam ubi nives hyberna maxime regnant, glaciemque esse. Nos de re illa prolixius dicemus in *Physicis Institutionibus*, adeoque sententiam eam, quam Baysius profert, tuentur *Conimbricenses*⁴, *Joh. Velcurion*⁵, *Julius Scaliger*⁶, *Fortunius Licetus*⁷, *Johann. Camers*⁸, *Christ. Beckmannus*⁹, *Bulengerus*¹⁰. Atqui negamus cum *Hieronymo Cardano*¹¹, *Athanasio Kirchero*¹², *Salmasio*¹³, *Gerh. Joh. Vossio*¹⁴, quod Crystallus sit aqua congelata, & probat effectus, quia aquis injecta mergitur statim, secus ac glacies durissima, quæ semper innatat aquis. Myrrhina ab Oriente primus attulerat Pompejus¹, victor Orientis, inque triumpho dedicaverat Jovi Capitolino, inde protinus ad usum communem transiverunt, dicente *Plinio*¹⁵. Hodie Myrrhina prorsus ignorari, contendunt *Bulengerus*¹⁶, *Pancirollus*¹⁷, *Raderus*¹⁸, *Marcellus Donatus*¹⁹. Veruntamen *Scaliger*²⁰, *Salmasius*²¹, *Janus Guilielmus Laurenbergius*²², *Gerh. Johan.*

Kk 3

Vof-

(1) lib. III. Epigr. 81. (2) lib. IX. Epigr. 60. (3) libro de Vasculis pag. 125. (4) Tract. 7. de Meteoris cap. 5. (5) lib. III. Physic. cap. 15. (6) Exercit. 119. (7) de Spontaneo Viventium ortu lib. IV. cap. 68. (8) Commentariis ad Solinum pag. 144. (9) de Originibus Linguae Latinae pag. 382. (10) lib. IV. de Conviviis pag. 370. (11) lib. VII. de Subtilitate pag. 204. (12) lib. I. de Magnetep. 6.

(13) Exercit. ad Solinum pag. 204. (14) in Lexico Etymologico pag. 166. (15) lib. XXXVII. c. 2. (16) lib. IV. de Conviviis cap. 13. (17) in Opusculo de veteribus Amisfis cap. 7. (18) Commentario ad Martialem lib. III. Epigr. 82. (19) in Dilucidationibus ad Suetonium pag. 483. (20) Exercit. 92. (21) in Exercitationibus Plinianis p. 940. (22) Antiquario p. 287.

*Vossius*¹; *Hieron. Cardanus*² censent, Porcellana nostra esse, quæ Veteres appellaverint *Murrhina*, quocunque modo ea confici illi referant. *Propertius*³:

Murrheaque in Parthis pocula cocta focis.

ubi confer *Gabbema*⁴. Forte quod Parthi cum Seribus commercia habuerunt, ac Murrheam terram inde petitam, ad poculorum justum usum redegerint. Seres hodie vocamus Chinæ incolas, & de vasorum Porcellanorum confectione vide *Johan. Hagonem Linschoten*⁵, *Petrum Bertium*⁶, *Jacobum Greiserum*⁷, ubi refellit *Ludovicum Mercatum*⁸, qui docet, poculorum horum materiam fuisse ex Myrrha arbore incisa fluentem, inque massam coagmentatam, coloribus ad speciem inductis per artificem vasorum illorum fictorem: Myrrham vero esse, quæ hodie ab Indis Orientalibus vocatur *Bensui*, & describitur a *Carolo Clusio*⁹. *Plinii* verba sunt: *Oriens Myrrhina mittit. Inveniuntur enim ibi in pluribus locis, nec insignibus, maxime Parthici regni, præcipue tamen in Carmania. Humorem esse putant, sub terra densatum a calore. Amplitudine nusquam parvos excedunt abacos, crassitudine raro quantum dictum est necessaria vasi potorio: splendor his sine viribus, nitorque verius quam splendor. Sed in precio varietas colorum, subinde circumagentibus se maculis in purpuram candoremque & tertium ex utroque ignescentem, velut per transitum coloris purpura rubescente, aut lacte candescente. Sunt qui maxime in his laudent extremitates, & quosdam colorum repercussus, quales in cœlesti arcu spectantur. His macula pingues placent. Translucere quicquam aut pallere, vitium est. Idem sales verruceque non eminentes, sed ut in corpore etiam plerumque sessiles. Aliqua & in odore commendatio est.* Hæc ille. Annotat Cardanus: Ergo quis non videt, *figulina hæc esse, & ejus generis, quod ut dixi* ho-

(1) in <i>Lexico Etymologico</i> pag. 333.	<i>Tabulis Contrastis</i> lib. vi. pag. 741.
(2) lib. v. de <i>Subtilitate</i> fol. 143.	(7) de <i>Vino myrrbatocap.</i> vi. (8)
(3) lib. iv. <i>Eleg.</i> 5. (4) in <i>Notis</i>	de <i>Fossilibus.</i> (9) in <i>Historia</i>
pag. 8-3. (5) <i>Navigat. in Indiam Orientalem</i> pag. 26. (6) in	<i>Plantarum Exoticarum</i> pag. 117.

hodie Porcellanas solemus appellare. Constant enim & he ex succo quodam sub terra densato, & ex Oriente vehuntur. At nostra pallidiora sunt & odore carent, & quæ ex his etiam translucent, magis probantur, foliisque ac imaginibus placent, nullumque purpura vestigium, quæ omnia videntur ab antiqua Myrrhina dissidere. Verum temporum varietas & opificum, tum usus hoc pepererunt. Nam precium fecit copiam, dum multitudinem augere student, cum vero materia deesset nobilior, aliam supposuerunt, inde excogitata pictura resarcienda vilis causa, ita honos ac sinceritas vasis decessit. Aut enim vilior materia, aut non adeo elaborata, aut vasa ipsa ante tempus eruta, ob lucri cupiditatem mora impatientibus, utcumque se res habeat, & precium, & locus, & materia, & modus, quo fiunt, eadem esse docent hæc Myrrhinis. Nunc longo India tractu fiunt ex conchyliorum atque ovorum corticibus, sepeliunturque constanti fama in octoginta vel centum annos, quasi hereditarium loco. Inde eruta obducuntur vitro ne combibant. Succis autem, quibus cortices excipiuntur, non satis noti sunt. Pinguntur etiam, antequam vitrum superaddatur. Incertum est, an excoquantur, ob nitorem ac duritiem. Majore in precio sunt, sed multum ab antiquis degenerant. Hæc ille¹. De aureis & argenteis poculis sunt omnia vulgata. Neque illa tantum adhibita, gemmas addiderunt. Pocula gemmata sunt apud Juvenalem², & potare gemma, dicit Martialis³. Similiter Propertius⁴:

Nec tamen inuiso pectus mihi carpitur auro,

Nec bibit è gemma divite nostra sitis.

Chrysendeta vocantur. Martialis⁵:

Innumeri tibi flava regunt Chrysendeta multi.

Nimirum quod crustis aureis illigata ac cæolata essent. Picturam Chrysendetorum habet Lazarus Baysius⁶.

X. Vina recondebantur in multos annos, cadis fictilibus probe conclusa, & reposita in apothecis (ut vocant

Kk 4

Ho-

(1) l. d. (2) Sat. 10. (3) lib. | (5) lib. 11. Epig. 43. (6) de Va-
x. Epig. 12. (4) lib. 111. Eleg. 3. | sculis pag. 110.

*Horatius*¹, *Plinius*, *Columella*, *Cicero*, locis plurimis) vel horreis, non procul a vaporario, ut caloris vim percipere secum possent. *Horatius*²:

Parcis deripere horreo

Cessantem Bibuli Consulis amphoram.

Et³:

Nardi parvus onyx eliciet cadum,

Qui nunc Sulpiciis accubabat horreis.

Hoc ideo factum est, ut vina requieta velut intra se duplicarent soporem. *Tibullus*⁴:

Nunc mihi fumosum veteris proferte Falernum

Consulis, & Chio solvite vincla cado.

Fumosum Falernum, id est, vina quæ fumum bibere sunt instituta, uti exponit *Scaliger*⁵, & verba sunt *Horatii*⁶, ubi confer *Lambinum*⁷. Rursum *Horatius*⁸:

Vile potabis modicis Sabinum

Cantharis, Græca quod ego ipse testa

Conditum levi.

De re eadem sunt testimonia *Martialis*⁹, & porro vide *Marsilium Cagnatum Veronensem*¹⁰, *Joh. Brodaum*¹¹, *Turnebum*¹², *Ivonem Villiomarum*¹³. Vinum Falernum (quod optimum semper æstimatum fuit) temperabant aqua fontium, glaciei, nivium solutarum, ut esset *υδαγες* vel *νεκρομυρρον*. *Horatius*¹⁴:

——— *Diffipat Euius*

Curas edaces, quis puer ocysus

Restinguet ardentis Falerni

Pocula pratercunte lympa.

*Tibullus*¹⁵:

Temperet annosum Martia lympa merum.

Mar-

(1) lib. II. Sat. 5.	(2) lib.	lib. XIV. Ep. 118.	(10) lib. II.
III. Carm. 28.	(3) lib. IV. Carm.	Varior. Observat. cap. 1.	(11) lib.
12.	(4) lib. II. Eleg. 1.	1. Miscellan. cap. 13.	(12) lib.
Notis pag. 129.	(5) in	xxx. Adversarior. cap. 6.	(13)
Carm. 8.	(6) lib. III.	Animadversis ad Titium pag. 120.	(14) lib. II. Carm. 11.
pag. 210.	(7) in Commentariis	(15) lib.	III. Eleg. 6.
(8) lib. I. Carm. 20.	(9) lib. III. Ep. 82.	lib. x. Ep. 36.	
lib. XII. Ep. 83.	lib. XIII. Ep. 183.		

Martialis¹ :

*Sextantes, Caliste, duos infunde falerni,
Tu super æstivas Alcime funde nives.*

Et² :

*Ebria Setino fit sepe & sepe falerno,
Nec nisi post niviam Cacumba potat aquam.*

Rursum Horatius³ : *Vina liques. Liques*, id est, in cadis obdurata emollias, affusa aqua. Et vinum purum nulla aqua permixtum vocat⁴ :

—— *Cbium maris expers*, id est, marinæ aquæ. *Τετραλαττωμύλον οἶνον* adhibebant veteres, uti scribit *Athenæus*⁵, ideo quod ad cibum concoquendum juvaret, *συσκευάζοντι πρὸ τροφῆς*. Et confer *Senecam*⁶.

XI. Ut læta omnia in convivio essent, sermonibus vel doctis vel jocosis, invicem experiebantur, aderant pueri qui cantillarent, quando hoc visum convivis opportunum. *Varro* apud *Nonium* : *In conviviiis pueri modeste ut cantillarent carmina antiqua, in quibus erant laudes majorum & assa voce & cum tibicene.* Horatius⁷ :

Tuque testudo resonare septem

Callida nervis.

*Nec loquax olim, neque grata, nunc &
Divitum mensis & amica templis.*

Et multis ante annis in convivio Didonis⁸ :

—— *Cithara crinitus Iopas*

Personat. ——

& adde *Quintilianum*⁹. Bellaria vel mensarum secundarum accessio erant poma, pira, nuces, ficus, castaneæ, uvæ & similia hortorum proventa. Martialis¹⁰ :

*Mense munera si voles secunda,
Marcentes tibi porrigentur uva,
Et nomen pira qua ferunt Syrorum,*

Kk 5

Et

(1) *lib. v. Epig. 65.* (2) *lib. Carm. 11.* (8) *lib. 1. Æneid. xii. Epig. 17.* (3) *lib. 1. Carm.* (9) *lib. 1. cap. 14.* (10) *lib. v. 11.* (4) *lib. 11. Sat. 8.* (5) *lib. 1. Epig. 79.* (6) *Epist. 78. 96.* (7) *lib. 111.*

*Et quas docta Neapolis creavit,
Lento castanea vapore tosta.*

XII. Abituri ad somnum conciliandum poscebant ultimum poculum, Mercurio consecratum, qui somni Præses erat. Testantur *Homerus*¹, *Plutarchus*², *Albennus*³, & consentit *Julius Pollux*⁴, ubi *πότηλον Ἐγμὸν* describit. Erat Mercurius *ὄνειροπομπῆς ἡ ὑπνολόγους* dicente *Eustathio*⁵, idque constat ex *Ovidio*⁶, ubi Argi fabulam describit:

—— *Firmatque soporem*

Languida permulcens medicatâ lumina virgâ.

Et *Virgilio*⁷:

Dat somnos adimitque. ——

Eidemque libabant, ut jucunda somnia immitteret, dicente *Heliodoro*⁸. Nimirum, ut ait *Martialis*⁹:

Et quia nulla venit, tu mihi somne veni.

Confer *Lilium Gyraldum*¹⁰, *Jacobum Pontanum*¹¹, *Daniel. Heinsium*¹². Xenia mittebant convivis, postquam domum abierant, vel dabant, cum præsentibus erant, *Martialis*¹³:

Divitis alternas & pauperis accipe sortes,

Premia conviva det sua quisque suo.

& adde *Plinium*¹⁴.

C A P. IV.

De Ludis privatis.

I. **L**UDOS privatos descripsit libro singulari *Julius Cæsar Bulengerus*. Eos recenset *Horatius*¹⁵:

Indoctusque pila discive trochive quiescat.

Et *Ovidius*¹⁶:

Nunc

(1) lib. vii. *Odyss.* (2) lib. vii. *Quest. convivial.* (3) lib. i. *Dipsosophist.* (4) lib. vi. *Onomast. cap. 16.* (5) *Scholiis ad l. d. Homeri.* (6) lib. i. *Metamorph.* (7) lib. iv. *Æneid.* (8) lib. iii. *Æthiopic.* (9) lib. i. *Epig. 72.*

(10) in *Historia Deorum syntagm. 9. pag. 299.* (11) in *Bellariis Atticis pag. 361.* (12) *Notis ad Silium Italicum pag. 41.* (13) lib. xiv. *Epigramm. 1.* (14) lib. vi. *Epistol. 31.* (15) lib. iii. *de arte Poëa.* (16) lib. iii. *de Arte Amandi.*

Nunc pila, nunc celeri vertitur orbe trochus.

Et quidem pila (*spharam* vocat *Plinius*¹) in frequentissimo usu erat, non solum apud juvenes, sed quoque viros & Principes. *Galenus* scripsit librum *de Ludo Pila*, notatque *Valerius Maximus*² de Scævola, *cum optime lussisse pi'a.* & idem refert *Suetonius*³ de Augusto. Quatuor pilarum genera nominantur: *Pila vulgaris, Follis, Trigonalis, Harpastum.* Et in ludo ipso notari debent tria: *raptim ludere, datatim ludere, expulsim ludere*, quæ exponunt *Josephus Quercetanus*⁴, *Ramiresius*⁵, *Georgius Erhardus*⁶, *Simon Abbes Gabbema*⁷. *Raptim ludere* dicebant, cum pilæ cadentes è pulvere capiebantur illo ipso impetu, quod ad terram allisæ asfurgebant saltu. *Lucanus*⁸ vocat:

———— *Pilam revocare cadentem.*

Datatim ludere erat, cum inter multos in corona ita ludebatur, ut alius alii pilam intentaret, nec tamen illi, quem videbatur velle petere, sed alii infligeret per dolum. Id *Lucanus* vocat:

———— *Non sperato fugientem reddere gestu.*

Expulsim ludebant, cum pilam, ut nemo eam apprehendere posset, alter alteri præriperet, inque sublime pelleret, ut non decideret statim. Id *Lucanus* vocat:

———— *Pilam geminare volantem,*

id est, propellere dum volat, nec permittere, ut illico decidat. Confer *Turnebum*⁹, *Hieronymum Mercurialem*¹⁰, & *Inscriptionem Romanam* apud *Janum Gruterum*¹¹.

II. Quod Discum attinet, egimus de ludo illo *supra*¹². *Trochus* (Græcis *πόμπε*, uti est apud *Antonium Cæsarem*¹³, & *Scholiassem Apollonii*¹⁴) erat circulus æneus, grandis, per quem involuti ferebantur annuli ænei

(1) *lib. 11. Epist. 17. lib. v. Epist. 6.* (2) *lib. viii. cap. 8. dist. 2.* (3) *lib. 11. cap. 83.* (4) in *Dietetico polyhistor. sect. 2. c. 11. pag. 319.* (5) *Notis ad Martialem pag. 314.* (6) *Symbolis ad Petronium Arbitrum pag. 592.* (7) in *No-*

tis Variis ad Petronium pag. 41. (8) *Panegyrico ad Calpurnium Pissonem.* (9) *lib. viii. Adversar. cap. 4.* (10) *lib. 11. Gymnast. c. 5.* (11) in *Volumine pag. 637.* (12) *lib. 11. cap. vi. dist. 6.* (13) *lib. 11.* (14) *lib. 1. vers. 1130.*

ænei multi, & hujusmodi trochos pueri certatim per
vicos in longum agitabant, donec motus per se quie-
sceret, vel ad lapidem & obicem offensus inflecteretur
ac caderet. Martialis¹:

Quam celer arguto qui sonat are Trochus.

Rursum²:

Garrulus in laxo cur annulus orbe vagatur?

Cedat ut argutis obvia turba Trochis.

Propertius³:

Cum pila veloci fallit per brachia jactu,

Increpat & versi clavis adunca Trochi.

Clavem aduncam vocat, qua Trochus compactilis aper-
iebatur immittendis annulis & claudebatur, ut *Passera-*
tius exponit. Perinde uti Bremenenses nostri pueri, cir-
culo ligneo, quo, victores dolia sirpant, multos annu-
los æneos inducunt, luduntque.

III. Ludebant præterea Talis sive Tesseris, de qui-
bus vide *Cælium Calcagninum*⁴. Ovidius⁵:

Seu ludet, numerosque manu jactabit eburnos

Tu male jactato: tu male jacta dato.

Seu jacies Talos, victam ne pœna sequatur,

Damnosi facito stent tibi saepe Canes.

Propertius⁶:

Me quoque per Talos Venerem quarento secundos,

Semper damnosi subsilvère Canes.

Veneris ergo jactus erat secundus, & jactus Canis erat
adversus. *Horatii* locus de Modimperatore per Veneris
jactum creando, est *supra*⁷. Martialis⁸:

Non mea magnanimo depugnat Tessera Talo,

Senio nec nostrum cum Cane quassat ebur.

& porro *ibidem*⁹. *Suetonius*¹⁰: Talis enim jactatis, ut
quisque Canem aut Senionem miserat, in singulos Talos sin-
gulos denarios in medium conferebat, quos tollebat univer-
sos,

(1) lib. xi. Epigramm. 22. (2) *Arte amandi*. (6) lib. iv. Eleg. 9.
lib. x. v. Epig. 154. (3) lib. iiii. (7) cap. iiii. dist. 7. (8) lib. xiii.
Eleg. 12. (4) *peculiari Commem* Epig. i. (9) Epig. 15. 17. lib. xiv.
sario pag. 286. (5) lib. ii. de Epig. 14. (10) lib. ii. cap. 71.

*fos, qui Venerem jecerat. Et: Monebatur, ait, ut de consultationibus in Aponi fontem Talos aureos jaceret, evenit, ut summum numerum jacti ab eo ostenderent, hodieque sub aqua visuntur ii tali. Summus numerus hic est Veneris jactus, ut notat Beroaldus², & confer Julium Balengerum³. Non quidem libera manu projiciebant missiles Talos, ut faciunt Germani, sed in tabulam quadratam decidebant illi, missi desuper ex inversa turricula ad baculum erectum affixa, & resiliendo definiebant jactum. Turriculam illam *Fritillum* vocabant. Juvenalis⁴:*

— *Parvoque eadem movet arma Fritillo.*

Martialis⁵:

Dum blanda vagus alea December

Intortis sonat hinc & Fritillis.

Aut *pyrgum*. Horatius⁶:

Mitteret in Pyrgum talos. —

& *Lambinus*⁷.

IV. Alea, id est, chartulis pictis ludere vetitum erat, & deprehensi aleatores mulctabantur. Horatius⁸:

Sen Graco jubeas Trocho,

Sen malis vetita legibus Alea.

& confer *Johan. Baptistam Pium*⁹, *Wesenbecium*¹⁰. Viris principibus licebat tamen, adeoque Catonem ludo isti diligenter inhæsisse, refert *Plutarchus*¹¹. De Augusto idem testatur *Suetonius*¹², & de Claudio & Domitiano¹³. Porro *Jacobus Magna Britannia Rex*¹⁴, suadet filio suo Walliæ Principi, ut Scacchiorum lusu abstinere, qui accuratam intentionem deposcat, id quod contra lusus naturam sit, qui curarum relaxatio esse debeat, adeoque chartulas pictas commendat, ubi casus obtinet, artis vero & diligentiae parum inest. Quod vero

(1) lib. III. cap. 14.	(2) Com-	Annotatis posterioribus cap. 72.
mentar. b. l.	(3) dicto libro cap.	(10) Paratilis ad Digesta lib. XI.
58. 59. 60.	(4) Sat. 14.	pag. 507.
(5) lib.	(6) lib. II. Sat. 7.	(11) in Vitis illustri-
IV. Epig. 14.	(7) Commentario ibid. pag. 218.	bus. (12) lib. II. cap. 71.
(8) lib. III. Carm. 24.	(9) in	(13) lib. V. cap. 33. lib. XII. cap. 21.
		(14) lib. III. Doni regii pag. 162.

vero *Leonhardus a Rijfen* Heusdanus¹, adversus *Gatache- rum* Anglum contendit, Aleæ ludum esse omnino pessimum & nefarium, de eo censemus, Puritanicam, id est, rigidam censuram esse. Honesta refectio animorum cum probitate vera non pugnat. Nec debet permitti lusus iste nisi illis, qui abundant ocio, & parvam nummorum jacturam facere amant, ut a conversationis jucunditate majus lucrum sibi acquirant.

C A P. V.

De Vestimentorum habitu.

I. DESCRIPSERUNT *Lazarus Bayssus*, *Octavius Ferrarius*, & adde *Justum Lipsium*², *Carolus Sigonium*³, *Claudius Salmasium*⁴, *Johan. Rosinum*⁵. Antiquissimæ vestes pelles † sunt, easque ovibus pro sacrificio oblatis detractas gestavit Adamus de Paradiso ejectus, ut præsidio illo tempestates aërisque injuriam prohiberet, tegetetque pudorem corporis honore pristino spoliati, *Genes.*⁶. Similiter *Lucretius*⁷:

*Tunc igitur pelles, nunc aurum & purpura curis
Exercent hominum vitam.* ———

De Scythis *Justinus*⁸: *Lana eis usus & vestium ignotus & quanquam continuis frigoribus urantur, pellibus tamen ferinis & murinis utuntur.* ubi vide *Netas Francisci Modii*⁹, & *Berneggerum*¹⁰, *Turnebum*¹¹. Nam qui hic legere volunt, *ferinis aut marinis*, ut *Lipsius*¹², illi sensum accuratum elidunt. Laponos describit & *Samojedas*, ferosque *Tartaros*, & remotissimos *Moscovitarum* populos, quorum pars maxima *Hunni*, gestabant olim vesti-

† Quarum usus apud Parthos placuit, ut liquet ex illius gentis Regis statua, quam præbet *Oët. Ferrarius* p. 11. de re Vestiar. l. 1. c. 8.

(1) peculiari libello de lusu Aleæ. (2) lib. 1. Elektorum cap. 15. (3) lib. 111. de Judiciis. (4) Annotatis ad Pallium Tertulliani. (5) lib. v. Antiquitas. cap. 31. (6) 11. 21. (7) lib. v. (8) lib. 11. cap. 2. (9) pag. 11. (10) in Commentario pag. 32. (11) lib. xv. Adversar. cap. 23. (12) Notis ad Germaniam Taciti num. 33.

vestimenta ex pellibus silvestrium murium (quos Mar-
dos, Hermelinas, Sibeticos feles hodie vocant) consar-
cinata, ut de illis refert *Ammianus Marcellinus*¹, & ad-
de *Edonem Neuhusium*², *Hieronymum Magiam*³. Nec
non veteres Germanos. *Pellitos* eos vocat *Rutilius Nu-
mantianus*⁴. Germani *intecti corpus Rhenonibus tegunt*, est
in *Fragmentis Salustii*, & inde citat *Servius*⁵. Rhenon-
es sunt vestes de pellibus. De iisdem *Cæsar*⁶: *Pelli-
bus aut parvis Rhenonum tegumentis utuntur, magna cor-
poris parte nuda*. Sollicitat lectionem unice rectam *Hot-
tomannus*⁷: *Quale animal sit Rheno*, inquit, *nemo ex-
plicat*, ego *Renum restituendum esse pridem existimaui*.
Quale animal sit, dicemus in sequentibus. Et *Tacitus*:
Gerunt ferarum pelles. Hoc autem nomen Gallos pelli-
bus ferinis indidisse putant *Scaliger*⁸, *Henricus Stepha-
nus*⁹, *Gerh. Joh. Vossius*¹⁰, ob conversationem peregrini-
orum, quandoquidem *Græci* ῥῆνας τὰ μῆλα nominent.
Sane veteres Gallos per immigrationem Phocæorum vo-
cabula Græca plurima recepisse constat: *Suedi* vero
nunc etiam *Rhendir* appellant cervos *Lapponicos*, unde
victum, vestimenta, opera domestica exigunt *Lappo-
nes* feri. Ut proinde non sit causa ulla, quare *Hotto-
mannus* *Renum* velit substituere ac sensum pervertere:
neque ratio aliqua fingi potest, quamobrem pro hoc si-
gnificatu, unde *Rheno animalis nomen esse constet*, autho-
ritatem requirat *Ludovicus Carrio*¹¹. *Suedi*, *Lapponi*,
Rossi, *Samojedæ* pro nomine illo testimonium dicent.
Denique illud a *Johanne Calvino*¹² prolatum, *Rhenones*
appellata sunt pelles ferina, quia *Rhenani populi hisce pe-
culiariter utebantur*, falsum est. *Cervos jugales* appellat
*Saxo Grammaticus*¹³, & confer *Johan. Loccenium*¹⁴, *Phi-
lipp.*

(1) lib. xxxi. c. 3. (2) in *Thea-
tro Ingenii humani* lib. 11. cap. 3. 4.
(3) lib. 111. *Miscell.* cap. 7. (4)
lib. 11. *Itinerarii num.* 49. (5)
Commentario ad lib. 111. Georg.
(6) lib. vi. *de Bello Gall.* (7) in
Notis pag. 34. (8) *Conjectaneis ad*

Varronem. 68. (9) *de Latinitate*
suspecta cap. 8. (10) in *Lexico E-
tymologico* pag. 434. (11) lib. 111.
Antiquar. Lect. cap. 2. (12) in
Lexico Juris pag. 784. (13) lib.
111. *hisor. Danica* pag. 40. (14)
in *Antiquit. Suedicis* lib. 11. c. 20.

*lipp. Cluverium*¹. Nec aliter Romani Prisci. Sic enim Propertius²:

*Curia pratecto qua nunc nitet alta Senatu,
Pellitos habuit rustica corda Patres.*

Et Juvenalis³:

— *Qui summovet euros
Pellibus inverfis.* —

Aliter deinde fuit, cum Orbis opes ad se bello derivassent.

II. Scribit Philippus Caroli⁴: *Pueri apud Romanos usque ad annum ætatis decimum tertium gestabant palliolum, quod aliculam chlamydem vocabant, teste Ulpiano l. Vestis 23. §. 1. D. de Auro & argent. leg.* Descripsit a Pancirollo, sed vera non sunt. *Alicula chlamydes* ab Ulpiano recensentur, non quod essent ordinariæ puero-
rum vestes, sed quod infantum amacula aliqua essent, pro tegendis illis, cum forte domi essent, aut non procul domo abessent. *Jacobus Cujacius*⁵, *Dionysius Gothofredus*⁶, *Michael Watsonus*⁷, *Aliculas* interpretantur de togis brevibus. Neque hoc verum est. Adferunt Martialem⁸:

*Bruma diebus, feriisque Saturni,
Mittebat Umber Aliculam mihi pauper,
Nunc mittit Alicam, factus est enim dives.*

Quod alibi idem exponat:

Brevis gelida missa est toga tempore bruma.

RESPONDEO: Aliculæ & breves Togæ differunt multum. Patroni mittebant Saturni diebus ad Clientes suos, non Alicas tantum, sed etiam breves Togas, ut sumptibus parcerent: Togas, quas gestarent majores natu, Aliculas pro vestiendis puellis, unde semitecti esse possent. Nam humeris injiciebatur, cætera nudi erant. Apulejus⁹: *Adest luculentus puer nudus, nisi quod eph-*

L1 bica

(1) lib. 1. Germanie antiquæ c. 13. (2) lib. 14. Eleg. 1. (3) Sat. 13. (4) lib. 14. Antiquit. Rom. c. 14. (5) lib. x. Observat. cap. 18. (6) Notis ad lib. xxxiv. Pandectarum Tit. 2. sect. 23. pag. 118. (7) part. 1. Notationum ad Pancirol- lum pag. 45. (8) lib. xii. Epig. 83. (9) lib. x.

bica chlamyde sinistrum tegebat humerum. Mercurius *ephebica chlamyde sinistrum tegens humerum*, caduceo & marsupio instructus, pingitur in Nummis apud *Antonium Augustinum*¹. Apollinis simulachrum marmoreum consimili habitu è Belvedere Romano depingit *Joh. Baptista de Cavalleriis*². Adeoque verisimile non est, majores pueros ita incessisse ætate illa, qua decenter velari corpora oportebat maxime. Infantes, ut dixi, & pusiones gestabant. Ad *Martialis* verba prolata sic notat *Farnabius* : *Cum vero Alica crassior sit & vilior quam Alicula*, Poëta dum laudare videtur, *Umbrum carpit*, at *fordidiorum factum*, quam olim ubi pauper fuit. Quod me non satis fateor intelligere. Sensus vero, quem Poëta vult, ille est : *Alica* notat *κόρυς*, id est, potum de zea, *Alicula* est levidense vestimentum. Ergo *Umbra*, cum pauper erat, mittebat *Aliculam*, id est, vestem, at dives factus mittebat *Alicam*, id est, potionem ex zea decorticata. Quod pauperes mitterent *Alicam*, docet *Martialis* :

Nos Alicam, mulsam poterit tibi mittere dives.

Alica nunquam est vestimenti genus, quomodo *Alicula* non est potus, & confer *Gerhardum Johann. Vossium*³.

III. Gestabant pueri *Prætextam*, quæ *Toga candida* erat, *ἡμίφρυξ* & *ἡμίτις* ajunt *Plutarchus*⁴, & *Athenæus*⁵. Ora & limbus per circuitum purpura prætexebatur. *Catullus*⁶ :

*His corpus tremulum complectens undique vestis
Candida purpurea Tyrios prætexerat ora.*

*Persius*⁷ :

*Cum primum pavido custos mihi purpura cessit,
Bullaque succinctis Laribus donata pendit.*

Purpura decus est apud *Horatium*⁸. In latere dextro recincta, ut homini libertatem movendi sese permetteret, supra humerum dextrum fibula constringebatur, latus sinistrum humerumque illum decore involvebat.

IV. Cum

(1) *Tab. 59. num. 10.* (2) *lib. I.* (6) in *Publicola.* (7) *lib. VI. Di-*
Antiquitat. Romanar. Tab. 4. (3) *pnosophist.* (8) *Epig. 65.* (9) *Sat.*
pag. 399. (4) *lib. XIII. Epig. 6.* 5. (10) *lib. IV. Carm. 3.*
(5) in *Lexico Etymologico pag. 18.*

IV. Cum pervenissent ad annum decimum quintum, Prætexta deposita virilem sumebant Togam, cum pompa magna deducti in forum, invitatis ad actum illum amicis & cognatis. Recitabatur oratio inauguralis, & dies ille *tyrocinium* vocabatur, *Plinius*¹. Lares mutatae vestis dabantur testes. *Propertius*²:

Mox ubi bulla rudi demissa est aurea collo,

Matris & ante Deos libera sumpta toga.

Et pro felici incremento solvebatur nummus argenteus Divæ Juventæ, in æde ejus, *Dionysius Halicarnass.*³. Togam puram & Togam liberam appellant *Cicero*⁴. Et *Catullus*⁵:

Tempore quo primum vestis mihi tradita pura est,

Jucundum cum atas florida ver ageret.

De Toga vide prolixè *Aldum Manutium*⁶, & *Guilhelmum Budaum*⁷. Toga pura dicta est, quia nihil purpuræ attextum haberet. Attamen illi, qui Magistratum gerebant, quique Sacerdotes erant, prætexebant purpura viriles Togas suas. Germanicus apud *Tacitum*⁸: *Vidit se operatum & sanguine sacro respersa Prætexta pulchriorem aliam manibus avia Augusta accepisse.* Annotat *Lipsius*⁹: *Germanicum fuisse prætextatum, utpote Augurem.* Et addit, *Sacerdotes tantum usos prætexta.* Atqui Germanicus erat prætextatus, non tantum quia Augur, sed quia exercitus Imperator, & cum potestate proconsulari erat. *Livius*¹⁰: *Purpura viri utemur in Magistratibus prætextati, in Sacerdotiis, liberi nostri prætextis Purpura Togis utentur.* *Appianus*¹¹ de Consule Dolabella, τὴν μὲν ὑπερὶ τοῦ ἐσθῆτος ἡμφοτέρω, id est, Prætextam induit. *Propertius*¹²:

Curia prætexto qua nunc nitet alta Senatu.

De Tribunis idem certum est, quoniam apud *Appianum*¹³, dicit *Cassius* oratione ad milites, Tribunis a

Ll 2

Cæ-

(1) lib. viii. cap. 48. (2) lib. iv. Eleg. 1. (3) lib. iv. 1x. ad Atticum Epist. 4. 20. 22. (4) lib. viii. cap. 48. (5) Epigram. 69. (6) *Quæstis* per Epistolam pag. 276. (7) *An-* notatis posterioribus ad *Pandectas* pag. 330. (8) lib. ii. *Annal.* (9) *Notis ad h. num.* 26. (10) lib. xxxiv. (11) lib. ii. *Belli Civilis.* (12) lib. iv. Eleg. 1. (13) lib. iv. *Civil.*

Ll. 3

Baptista de Cavalleriis ¹, *Octavius Ferrarius* ². *Cæsar* Galba togatus est in Numismatis *Antonii Augustini* ³. *Antoninus* Imperator togatus est *ibidem* ⁴. Orientis populi habebant Togas, & sub eis proxime subuculam, unde facile poterant discooperiri corporis partes infimæ. exemplo Noachi. *Genes.* ⁵. Atque hi cingulo colligabant eas, quoniam erant manuleatæ: Romani vero non cingebant suas, quia rotundæ & manicis destitutæ erant, itaque futuram in pectoris superiori parte faciebant, unde posset exferi dextera, quando vellent: sinistra vero intus conclusa, non poterat cingulo comprimi, ut non valde obesset homini sese moventi, & negocia sua prompte abire volenti. Quod ergo *Sigonius* contendit, *Togam fuisse cinctam*, de eo viderit ille, quomodo *Togæ* cinctura non impedivisset omnem corporis motionem? quomodo manus sub *Toga* extendi potuerint & cinctum pati? quomodo *Togæ* fimbria in caput attrahi, ut vice pilei esset? *Horatius* ⁶:

Videsne sacram te metiente viam

Cum bis ter ulnarum Toga.

Tibullus ⁷:

Effluit effuso cui Toga laxa sinu.

VI. *Toga* erat in conversatione civili, uti erant *Paludamentum* & *Sagum* in castrensi vita. *Paludamentum* * quidem Imperatoris, *Sagum* vero *Lictorum* & *Centurionum*, *Nonius Marcellus* ⁸. *Silius Italicus* ⁹:

Isque ut Varronem procul inter pralia vidit,

Et juxta Sagulo circumvolitare rubenti

Lictorem, nosco pompam atque insignia nosco.

Suetonius ¹⁰: *Urbeni denique ad classicum introiit Paladatus ferroque succinctus, inter signa & vexilla, Sagularis comitibus ac detectis commilitonum armis. Utrumque vero differebat a Toga, quod esset apertum a dextro*

Etc.

* Eius figuram, ut hic apposita est, dedit L. Baysius de re Vestiar. c. 11.

[1] lib. 1. *Antiquitat. Romanar.* [6] lib. v. *Carm.* 4. [7] lib. 1. *Tab.* 23. [2] lib. 1. *de Re Vestiar.* [8] *de Proprietate Sermonum* cap. 14. num. 10. 11. 12. [3] *Tab.* 22. num. 5. 6. [4] *Tab.* 47. num. 6. [5] *IX.* 21. [9] lib. 1x. [10] lib. 1x. cap. 11.

latere toto, & fibula aurea super humero dextro con-
necteretur. *Ἰνπερνήμαλι χρυσῷ* ait Appianus¹. Centurio-
nem Sagatum depingit *Jacobus Boissardus*². Ovidius³:

Purpureum chlamydis penna traxere colorem,

Fibula quod fuerat, vestemque momorderat auream,

Pluma fit, & fulvo cervix pracingitur auro.

Chlamys idem est quod Sagum. Statius:

Emicat & torto Chlamydem diffibulat auro.

Notat *Valturius*⁴, quod *Paludamentum* in sinistro hume-
ro fuerit nodo colligatum. Verum quod in dextro hume-
ro alligata fibula sit, veteres Statuæ omnes attestantur,
ait *Octavius Ferrarius*⁵. Galba Cæsar Paludatus cum
nodo in humero dextero, est in Numismatis *Antonii*
*Augustini*⁶, perinde uti Antoninus Cæsar Paludatus in
humero dextero cum nodo est *ibidem*⁷. Adrianus Cæ-
sar Paludatus cum nodo in dextro humero è Marmori-
bus Farnesianis pingitur apud *Joh. Baptistam de Cavalle-*
*riis*⁸. Octavii Augusti simulachrum eleganter depictum
è Marmoribus Capitolinis, ut nodus sit in humero dex-
tero, est apud eundem *Baptistam*⁹. Nec non simula-
chrum Julii Cæsaris cum dextero nodo est *ibidem*¹⁰.
Qualia ergo fuerint Marmora illa apud *Lazarum Bay-*
*fium*¹¹, *Jacobum Boissardum*¹², ubi in sinistro humero,
(ut scribit *Valturius*) nodum ostendit? Purpureum, id
est, coccineum erat, quod color iste acuat fortitudi-
nem, & quod fusus de vulnere sanguis ruber non ita
facile notetur in vestimento rubro. Hoc erat a Lacedæ-
moniis, de quorum statutis ita referunt *Valerius Maxi-*
*mus*¹³, *Ælianus*¹⁴, & ex illis *Nicolaus Cragius*¹⁵. Lo-
cus est *Esaia*¹⁶: *Quare ergo rubrum est indumentum*
tuum?

[1] de rebus Punicis. [2] part.
3. *Antiquit. Rom.* fol. 94. [3] lib.
xiv. *Metamorph.* [4] lib. x. de re
Militari cap. 1. [5] lib. vi. de re
Vestiarum pag. 109. [6] Tab. 21.
num. 22. [7] Tab. 46. num. 15.
18. [8] lib. 1. *Antiquitat. Ro-*
manar. Tab. 41. 68. [9] libro di-

sto, Tab. 71. [10] Tab. 72. [11]
de Vestibus pag. 55. [12] part. 3.
Antiquitat. Roman. fol. 59. [13]
lib. 11. cap. 6. [14] lib. vi. *Va-*
rie Historiæ cap. 6. [15] lib. 11.
de Republ. *Lacedæmon.* pag. 153.
[16] LXIII. 2.

inum? Notatur Paludamentum, quo Judas Maccabæus indutus per visionem obtulit sese Prophetæ, defensor populi sui adversus vicinos hostes. Nam de illo exponit *Grotius*¹, & tolerari potest literali sensu, ut sublimior referatur ad Christum Servatorem, cui omnes veterum Heroum victoriæ dictis factisque suis præluserunt. *Paludatos duces* vocat *Juvenalis*². *Consules Paludati* sunt apud *Livium*³, *Ciceronem*⁴. *Ἐν αὐγώνιον ἢ στρατηγικὴν ἰσθμῶν* vocat *Plutarchus*⁵, ubi de Pompejo victo & post abiectum Paludamentum fugiente è campis Pharsalicis, refert. Atque idem *Plutarchus*⁶ *Φοινικίδα* pro imperatorio Paludamento dixerunt. Paludati Imperatoris effigiem è Marmoribus columnæ Trajanæ delincant *Baysius*⁷, *Iustus Lipsius*⁸, *Oëtav. Ferrarius*⁹, & adde *Salmasium*¹⁰.

VII. Locus est *Matth.*¹¹, *ᾠείθησαν αὐτῷ χλαμύδα κερκίνων*, quod *Johannes*¹², *ἰμάτιον περφυρὸν ᾠείβαλον αὐτῶν*. Explicant illa sese mutuo. Porphyra color ille est, quem Ebræi *דִּשָּׁן* vocant & Græcis *κέρκινον* vertitur, aut sane illi proximus, itaque *Rabbini* interpretantur semper de illo, quod est *Cramosinum*, *Esaï.*¹³, ubi in Græco est *ὡς φοινικῶν*. & *Hieronymus* reddit. ut *coccinum*. *περφυρὸς φοινικῆς* pro eodem ponuntur a *Julio Polluce*¹⁴. Nec aliter apud Latinos, quibus *Phœnicium* idem est cum *Puniceo*. *Horatius*¹⁵:

Terra marique victus hostis, Punice.

Lugubre mutavit sagum.

Loquitur de Mārco Antonio Triumviro, qui victus ab Augusto & imperatoria potestate spoliatus, lugubrem habitum itarumque assumpsit. Purpureum paludamentum est apud *Valerium Maximum*¹⁶. *Beza* & *Castalion* vertunt, *circumderunt ei chlamydem coccineam*. Namque Chlamys est idem, uti Sagum, vestimentum mili-

Ll 5

tare

[1] in *Notis*. [2] *Sat.* 6. [3] *Lib.* 111. xxxi. xlii. *Histor.* [4] *in Pisoniana*. [5] *in Cesare*. [6] *in Parthicis*. [7] *l. d.* pag. 55. [8] *lib.* 11. *de Militia Rom. Dia-* [9] *lib.* vi. *de re Vestia-*

ria pag. 110. [10] *in Exercitat.* *Plinianis* pag. 1329. [11] vii. 28. [12] *cap.* xix. 2. [13] i. 18. [14] *in Onomastico*. [15] *lib.* v. *Carm.* 9. [16] *lib.* i. c. 6.

tare & coccinum. Differit *Baysius*¹, fuisse Togam purpuream, quæ & *picta* dicebatur, in Servatoris ludibrium velut a S. P. Q. R. missam illi, qui se Regem Judæorum appellaret. Neque ab illo dissentiunt *Dilberus*², *Cl. Watsonus*³. Verum unde Copræ sumerent Togam hujusmodi, quæ Ducum triumphalium ornatus erat, aut si forte alias Togæ pictæ donarentur, Regibus sociis pro munere summo dabantur solum? uti referunt *Plutarchus*⁴, *Livius*⁵, *Tacitus*⁶, & exempla sunt 1. *Maccab.*⁷. Dicimus ergo cum *Casaubono*⁸, & *Johanne Gerhardo*⁹, fuisse Sagum aliquod Centurionis aut ordinum Ductoris obsoletum, quod præ manibus erat, & vero ἱμάτιον obiter valet *amiculum*, quod per occasionem superinjicitur vestimentis aliis. Quæ vero *Lodovicus de Dieu*¹⁰, & ex illo *Baldwinus Walens*¹¹ referunt, non sufficiunt difficultati solvendæ. Ἀλουργὰ ἱμάτια, id est, vestes purpureas vocat *Dion Cassius*¹², ubi Cæsarem per Nilum enatantem in Paludamento ipso describit.

VIII. Ut Sagum coloris rubri, ita erat Toga candida. Hunc colorem amabant, (luctus vero tempore atrati erant in Togis pullis) & si quas sordes vestis contraheret, aderant Fullones, qui maculas eluebant, & quia sensim color vestis deterebatur, addebant cretæ bene præparatæ aliquid, ita & splendor restituebatur & vestes fiebant densiores, *Plinius*¹³. Locus est *Marci*¹⁴: οἷα γραφὸς ἐπὶ τοῦ κυρίου ἐδωκεν λευκαίνειν. De Fullonibus est multa mentio in *Jure Civili*¹⁵. *Lampridius*¹⁶: *Fullones nonnisi servos suos habuit*. Et confer *Turnebum*¹⁷,

Hic-

[1] *de re Vestiaria* pag. 48. [2] *Tam. 1. Disputat. Philologicar. pag. 504.* [3] *part. 1. Notationum ad Pancirollum pag. 2.* [4] *in Antonio.* [5] *lib. x.* [6] *lib. iv. Histor.* [7] *x. 19. 62. 64. c. xi. 58. c. xiv. 44.* [8] *Exercitat. 16. sect. 73.* [9] *in Harmonia Passionis c. 11.* [10] *Notis ad Johan. xix. 15.* [11] *Commentario per-*

petuo ad Evangelia pag. 984. [12] *lib. xlii. Histor.* [13] *lib. xxiv. cap. 15. 17.* [14] *ix. 3.* [15] *l. ii. D. de Condict. sine caus. l. i. 111. 5. Si fullo. D. Locat. l. xii. & lxxxii. D. de Furt. l. xii. 5. finali D. de Usufruct. l. i. 111. D. de Aqua pluvia arcenda.* [16] *in Alexandro Severo.* [17] *lib. xxiv. cap. 23.*

*Hieronimum Mercurialem*¹, *Jacobum Pontanum*². Diximus quædam *supra*³. *Plautus*⁴:

Qui vestitu & creta occultant sese.

Dictum adversus homines tenuiores, qui cum mutare non possent Togam veterem cum nova, uti ditiores; ut tamen nitidi & melioris fortunæ viderentur esse, diebus festis incretabant Togas suas inquinatas vel ipsi, vel per Fullones. *Horatius*⁵:

Ille repotia, natales, aliosque dierum

Festos albatu celebrat.

Albatus, id est Toga candida amictus, ut *Ecclesiast.*⁶, ibidem *Pineda*⁷, *Martinus de Roa*⁸. *Λευκαίειν τὰς σολὰς* est *Apocal.*⁹, ubi multa adversus *Petrum Fabrum* (qui de hoc loco quædam non satis recte¹⁰ disserit) annotat *Ludovicus Alcasar*¹¹.

IX. Sub Toga communiter gestabant Tunicam abbreviatam, ita ut paulo infra genua caderet, eamque fluxam cingebant, ut corpori aptior esset. *ἀζύς* *χῆτων* habere, erat probrium, uti narrant *Seneca*¹², *Dion Cassius*¹³. Sæpe etiam loco pœnæ. *Suetonius*¹⁴: *Pro cætero delictorum genere variis ignominis affecit, ut stare per totum diem juberet ante prætorium, interdum tunicatos discinctosque. Discinctos*, id est, *ἀζύς*. Huc pertinet illud *Ovidii*¹⁵:

Nec coma vos fallat liquida nitidissima nardo,

Nec brevis in rugas cingula pressa suas.

Senatores vero & Equites præterea in pectore habebant latos Clavos aut Clavos angustos, ut essent insigne aliquod & ornamentum. Namque Clavi erant purpurei vel aurei, & vero de Clavis illis non recte scribit *Josephus Scaliger*¹⁶: *Clavus erat plagula, qua ab humeris*

in

[1] lib. III. *variarum Lætionum* c. 21.

[2] in *Bellariis Atticis* pag. 351.

[3] lib. II. cap. v. *distinct.* 2.

[4] in *Aulular. Act.* 5. sc. 9.

[5] lib. II. *Sermon. Sat.* 2.

[6] ix. 8. [7] in *Commenta-*

riv. [8] *part. 2. Singularium lib.*

II. cap. 2. [9] VII. 13. 14. [10]

lib. II. Agonisticorum cap. 12.

[11] *Commentariis num. 9.* [12]

Epist. 93. [13] lib. LXIII. *Histor.*

[14] lib. II. c. 24. [15] lib. III.

de Arte Amandi. [16] *Conjectan.*

ad Varron. pag. 192.

in pectus demittebatur, ut erat in multis Græcorum, ea clavis quibusdam consista erat. Nec aliter Simon Abbes Gabem¹. Verum ita erant tunicæ pars ut illi assuerentur, (uti recte monet Gerhard. Joh. Vossius²) non etiam ut desuper solum velut obiter injicerentur. Et licet insut essent, a veste tamen separari poterant atque eximi inde, ut in vestem aliam transferrentur & de novo confuerentur. Quod vero etiam Johannes Samozzius³, & Antonius Augustinus⁴ scribant, Clavos eos velut flores intertextos fuisse vestibus, perinde falsum est, uti constat ex illis, quæ jam diximus. Intertextum haut erat, quod exterius annexum poterat quavis occasione separari. Erant fila aurea vel purpurea segmenta, quomodo sunt capita clavorum, vel rotunda vel quadrata, *plagulas* dicit Varro⁵. Nimirum tunica illis, ut rete plagis distinguebatur. Suetonius⁶: *Sumentis virilem togam tunica lati Clavi refuta ex utraque parte ad pedes decedit. Refuta*, id est, refibulata, nodo scilicet sublato vel soluto, quo continebatur in humero dextro, ut Toga prætexta. Et vero, quomodo Octavius tyrocinii die latum Clavum sumsit, cum nondum Senator esset? Casaubonus divinat, quod hoc illi Julius Cæsar peculiariter indulserit, & vide plura apud Octavium Ferrarium⁷. Nam quod idem Casaubonus⁸ notat, *refutam*, id est, *refibulatam*, *nodis scilicet solutis*, quibus tenebatur in humeris ex utraque parte, id non possum approbare. Statutz omnes togatæ monstrant unam in dextro humeros fibulam, duæ fibulæ nusquam apparent, peque opus illis erat, ut Tunica jungeretur. Atque inde est *Tunica laticlavica*, Senatoribus proprium vestimentum, ut referunt Suetonius⁹, Plinius¹⁰. *χρῶναι πλατυήμους* vocat Strabo¹¹. Itaque Ovidius cum se *laticlavium*, id est, Senator-

[1] Notis ad Petronium pag. 54.
[2] in Lexico Etymologico pag. 281.
[3] lib. 1. de Senatu Romano pag. 76.
[4] Dialoge 2. Antiquitat. Romanar. pag. 35
de LL. pag. 117.

[5] lib. viii. c. 94.

[7] lib. iii. de re Vestiaria c. 13.
[8] ad b. l. pag. 258. [9] lib. i. cap. 45. lib. ii. cap. 38 94. lib. iii. cap. 35. lib. iv. cap. 45. lib. viii. cap. 10. lib. ix. cap. 2. [10] lib. ix. c. 36. [11] lib. iii. Geograph.

atoriam dignitatem affecutum esse refert, verba illa usurpat¹:

Interea tacito passu labentibus annis

Liberior fratri sumpta mihiq̃ue Toga est;

Induiturque humeris cum lato purpura Clavo,

Et studium nobis, quod fuit ante, manet.

Tellejus Paterculus de Mecænate²: Quippe vixit angusto Clavo contentus pene, nec majora consequi non potuit, sed non tam optavit. Nimirum erat Clavus angustus Equium inſigne, uti Clavus latus Magistratuum ſuperiorum & Senatorum promiſcue. Statius³:

Non te ſeries inhonora parentum

Obscurum proavis, & priſca lucis egentem

Plebeja de ſtirpe tulit, non ſanguine cretus

Turmalis trabeaque Remi, nec paupere Clavo

Auguſtam ſedem, & Latii penetrale Senatus

Advena pulſaſti. ———

Paupere Clavo, id eſt, anguſto. Martialis⁴:

Dum proavos atavosq̃ue refers, & nomina magna

Dum tibi noſter Eques ſordida conditio eſt:

Dum te poſſe negas niſi lato, Gellia, Clavo

Nubere, nupſiſti Gellia ciſtiſero.

Gellia nobilis erat, negaveratque ſæpe, quod alii quam Senatori vellet nubere, at demum mendico nupſit: nam hoc eſt *ciſtiſero*, id eſt, vili Sacrificulo Cybeles, qui ferebat ciſtulam, in qua religionis Iſiacæ arcana re-poſita erant, ut exponit *Turnebus⁵*. Equeſtris ordo erat *πρόσημοι* cum anguſto Clavo, Senatores erant *πλατισημοι* cum lato Clavo. Senatores non cingebantur, ſed laticlaviam Tunicam erecto pectore demittebant, cinctura minime adſtriſtam: Equites vero ſuper Tunicam anguſti clavi cingebantur. De lato Clavo multa vide apud *Marcellum Donatum⁶*, & de Tunica adjuſſe *Al-dum Manutium⁷*.

X. Qui

(1) lib. IV. Trifſt. Eleg. 10. (2) *Adverſur. cap. 21.* (6) *Diluci-*
lib. 11. (3) lib. V. Silv. 2. (4) *dationibus ad Suetonium pag. 245.*
lib. V. Epigr. 17. (5) lib. 111. (7) *Quæſitis per Epistolam pag. 289.*

X. Qui delicatiores erant, gestabant Tunicam *ἡδωτὴν*, manicatam ut vocat Curtius¹, sive manuleatam, ut Plautus² appellat. Et de qua Rutulus ille ad Phryges per contemptum³:

Et tunica manicas & habent redimicula mitrae.

Suetonius de Caligula⁴, manuleatus & armillatus in publicum processit. Nimirum effœminatus ille & honestatis publicæ negligens. Quare statim addit, aliquando sericatus & cycladatus. Certe ne vestem sericam vir gestaret, Tiberius edicto sanciverat, ut Tacitus⁵ refert. Fœminæ ita vestitæ incedebant. Et porro Cyclas erat tunica muliebris, ut monet Servius⁶. Rursum Suetonius, nonnunquam socco muliebri. De qua stoliditate Imperatoris hujus præterea narrant Plinius⁷, Seneca⁸, Dion Cassius⁹. Iterum Suetonius de Julio¹⁰: *Etiam cultu notabilem ferunt, usum enim lato clavo ad manus fimbriato, nec ut unquam aliter quam super eum cingeretur, & quidem fluxiore cinctura. Latus clavus* hoc loco est Tunica laticlavaria, id est, senatoria, & notabile erat, quod cum alii haberent colobia, Julius tamen adhiberet Tunicam laticlaviam manuleatam, ita ut oræ manicarum fimbriatæ essent, quod mulierum proprium erat, notante Casaubono¹¹, & sequitur Berneggerus¹². Deinde, hoc etiam novum erat, quod cum cæteri Proceres non cingerentur, sed latis Clavis connecterent, ipse tamen laticlaviam Tunicam more novo cingeret. Tunicae manicis defectæ erant Colobia, ut Servius¹³ docet. Non quod brachiis totis denudatis incederent, sed quod manicæ tantum ad cubitum pertingerent, ut veteres Statuæ exprimunt. Cicero¹⁴. Catilinæ probri loco objicit, quod manicatis & talaribus tunicis nteretur. Et confer Aulum Gellium¹⁵.

XI. Hæc

(1) lib. 111. cap. 3. (2) in Pseudolo Aff. 11. sc. 4. (3) lib. 1x. Æneid. (4) lib. 1v. cap. 52. (5) lib. 11. Annal. (6) Commentariis ad lib. 1. Æneid. pag. 198. (7) lib. 1x. cap. 35. lib. xxxvii. cap. 2.

(8) lib. 11. de Beneficentia cap. 12. (9) lib. Lix. Histor. (10) lib. 1. cap. 45. (11) ad b. l. (12) Notis ad b. l. pag. 108. (13) Commentar. ad lib. 1x. Æneid. pag. 565. (14) Oration. 2. (15) lib. vii. cap. 12.

XI. Hæc Tunica erat vestis domestica, nam domi Togam abiciebant, atque hanc solum forte gestabant, cum amicos viserent, vel patronos comitarentur aut alloquerentur, vel negocia publica exigent. Martialis¹:

Quos Faustine dies, qualem tibi Roma Ravennam

Abstulit, o soles! o tunicata quies!

Nimirum illi qui procul negociis domi quietus se continebat & Patronorum favorem exambire negligebat, quod illis carere posset citra damnum rerum suarum. Atque idem operam togatam vocat²:

Exigis a nobis operam sine fine togatam,

Non eo, libertum sed tibi mi:to meum.

Porro explicatius ait³:

Denariis tribus invitas & mane togatum

Observare jubes atria, Basse, tua.

Cives togati deducebant & reducebant Patronos, è Magistratibus & concivibus ditioribus, in domum, templa, forum. *Longi agminis officia* vocat *Juvenalis*⁴. Quare in vita beatiori Togam raram optat⁵:

Lis nunquam, Toga rara, mens quieta.

Domi enim adfidentes Togam exuebant, neque Patronorum anteambulones esse volebant.

XII. Sub Tunica habebant *Subuculam* (ut vocat *Suetonius*⁶) ex lana confectam: quæ cutem proxime attingebat. Hinc intelligas illud, quod sæpe legitur de Tunica duabus. Una erat interior, id est, Subucula, altera exterior, id est, Tunica vere dicta. Locus est *Lucæ*⁷. *ὁ ἔχων δύο χιτῶνας μεταδότη τῷ μὴ ἔχοντι.* Et consimiliter *Plautus*⁸: *Nec inter tunicas habeas.* Nam quod ibi *Lambinus* & *Tanbmannus*⁹ notant, *pallium est vestis Græcorum exterior, tunica est interior*, non est ad rem. *Tunicas* vero dicit multitudinis voce, ut supra expositum est. Locus alius est *Matth.*¹⁰, *Marci*¹¹, *Lucæ*.

(1) *lib. x. Epig. 51.* (2) *lib. 111. Epig. 49.* (3) *lib. ix. Epig. 103.* (4) *Sat. 10.* (5) *lib. x. Epig. 47.* (6) *lib. 11. cap. 82.* (7) 111. 11. (8) *in Aulular. Att. 1v. sc. 4.* (9) *in Commentario pag. 184.* (10) x. 10. (11) vi. 9.

ca¹. μὴ ἐδύνανται δύο χιτῶνας. Annotat Grotius² : *Ne modo hanc, modo illam tunicam induite, ut solent qui iter faciunt, aliis in itinere vestibus uti, aliis ubi in urbem aliquam advenerunt.* Verum aliter est. Scilicet volebat Christus, ne vestium munimentis confiderent magis, quam par esset. adeoque ipsa interula amicti statuerent vel ita non defore medium sufficiens ad depellendas a corpore tempestates sævas, *Interior tunica* est apud *Valerium Maximum*³, χιτωνίσκος vocant *Appianus*⁴, & *Dion.*⁵. Eadem hæc Subucula est. Et Subucula quidem virorum proprium erat, Indusium vero scæminarum, uti *Nonius*⁶ prolatis a *Varrone* locis docet. Et lana conficiebatur utraque Interula, serius vero & Cæsarium ævo demum moris fuit, ut de lino esset, quod monet *Salmasius*⁷ ad *Lampridii* verba. *Boni linteaminis appetitor fuit, & quidem pari.*

XIII. Locus alius est *Johan.*⁸ : *Petrus cum audivisset Dominum esse, ἡ ἑνὸς τῶν διεζώωντο.* Et quia statim additur, *ὡς γὰρ γυμνός*, inde quidem *Castalio* voluit exprimere, *accipit indusium jacitque se in lacum.* Dixerat ante illum *Interpres Arabs* *אמר קמיצה*, ubi omnino aberrat *Fullerus*⁹, quando *קמיצה* exponit de tunica laxa, ut cingulo posset includi, ne obesset natationi. Certe *קמיצה* subucula est, & vocabulum ad Hispanos, Gallos, Italos, eorum sive incolæ sive accolæ Mauri deportarunt, ut *camisa* hodiernum sit populis illis, quam *subuculam* Latini appellant. *Eginhardi*¹⁰ testimonio probat *Elias Vinetus*¹¹. Veruntamen non placet versio *Castalionis*, & porro non juvat eum, quod *Petrus nudus fuisse* dicatur. *Γυμνὸν* vocant Hebræi & Græcienses eum, qui superiori veste exutus est, licet subuculam retineat,

1. Sa-

(1) ix. 3. (2) pag. 551. ad *Evangelium Marci.* (3) lib. vii. cap. 4. (4) lib. i. de Bello. Civ. (5) lib. lxxvii. (6) de Proprietate Sermonis cap. xiv. dist. 18. & 36. (7) Annotatis ad *Alexandrum Se-*

verum cap. 40. (8) xxi. 7. (9) lib. ii. *Miscellan. sacror. cap. 11.* (10) è libro de *Caroli Magni gestis.* (11) *Commentariis ad Anfonium num. marg. 84.*

1. *Samuel.* ¹, 2. ², *Jobi* ³, *Esaï.* ⁴, *Astor.* ⁵, perinde ut *Mela* ⁶ dicit, *Germanos plerumque nudos egisse.* Interpretatur *Tacitus* de rejecta veste superiore. *Chrysostomus* ⁷, γυμνὸς μὴ ἔχων ἱστὸν μόνον. Quid sit χτωνίσκον, diximus in *precedentibus*. Recte ista monet *Grotius* ⁸. Verum non recte illa addit, quæ sequuntur; Ἐπειδύτης est vestis genus honoratius, σολὴ παύσης tunica superior, quam induit *Petrus*, quo honestior apud *Christum* apparet, nihil veritus, si eam per aquas gradiendo nonnihil humectaret. Qui ad natandum sese accingebat, noluit omnino tunica lata gravique, unde natatio impediri poterat, vestiri. Ut honoratus appareret, vix in illa animi correptione meditari poterat, satis esse arbitratus, quando pudori consuleret. Subucula amictus venabatur more suo pisces, quoniam labori eo expeditius incumbere poterat, & ne vestes aliæ macularentur. *Beza* vertit, *amiculum succinxit*, & addit ⁹, *amiculum lineum pudoris causa, ut subligaculum esset.* Poterat didicisse ex *Nonno* ¹⁰?

Καὶ λινὴν πεπύκαστο πολυτέλει χροῖα πέπλω.

Λίνεον πέπλον est amiculum lineum, & tolerari potest, quamvis ei refellendo diligenter incumbat *Daniel Heinsius* ¹¹. Dicit *ἑπειδύτης interula est.* Non est, uti vocis compositio illico arguit. Instat *nudum fuisse Evangelista refert.* Nudus quidem erat, ut tamen interula non careret. Cumque audivisset, Dominum esse, qui in littore staret, circa indusium, quod propter futuras inferiores a leviori aura impulsus, membra pudori obnoxia revelare facile posset, constringit subligaculum lineum, ita natationi haudquaquam obesse poterat. Ἐπειδύτης ergo est, quia indusio superinduebatur femorale, & comprimebat illud penes lumbos.

Mm

XIV.

(1) XIX. 14. (2) VI. 10. (3) *Notis ad b. l.* (4) in *Notis*
(5) XXII. 6. cap. XXIV. 7. (4) XX. pag. 448. (10) *Paraphrasi ad*
(5) XIX. 16. (6) *lib. III.* b. l. pag. 218. (11) *Aristarchus ad*
pag. 355. (7) *ad Baptistandos.* Nonnum pag. 527.

XIV. Pluvio tempore Penulam † (quam *Lacernam* vocant *Plinius*¹, *Suetonius*²) injiciebant super Tunica. *Martialis*³:

*Amphitheatrales nos commendamur ad usus,
Cum tegit argentes nostra Lacerna togas.*

*Juvenalis*⁴:

—— *Fremeret, sava cum grandine verum
Jupiter, & multo stillet Penula nimbo.*

*Et*⁵:

—— *Pingues aliquando Lacernas
Munimenta toge.* ——

Ex corio aut vili panno confectam habebant coque nigro, cives promiscui. *Martialis*⁶:

*Ingrediare viam caelo licet usque sereno,
Ad subitas nunquam scortea desit aquas.*

Scorta enim apud veteres sunt idem quod pelles, ut *Festus*⁷ docet. Rursum *Martialis*⁸:

*Spektabas modo solus inter omnes,
Nigris manibus Horatius lacernis.*

Pullatorum turba est apud *Suetonium*⁹. Nimirum *Penulae* erant coloris pulli. *Et*¹⁰: *Nisi positis Lacernis togatum consistere.* *Lacerna* eadem quæ *Penula* erat, ut diximus, & cum propria civium Romanorum vestis forensis *Toga* esset, eaque alba, contra hanc observationem majorum varie peccatum est per illa tempora, & magis deinceps. Tenuiores deposita *Toga* in *Tunicis* prodibant, inde apud *Tacitum* est *populus tunicatus*, id est, turba vilissima. Alii *Penulam Togæ loco gestabant*, vel *Togæ superinjectam*. *Augustus* vero *Lacernarum* usum non prorsus abrogavit, voluit tantum, ne quotidianus amictus esset in *Circo* & *Foro*, ad quæ *Urbis* loca fere conveniebant cives *Romani*. Est *φελών*, quam

† Formam vide appositam ex *B. Bartholino de Pannula* c. 4.

(1) lib. xix. cap. 25. (2) lib. de Verborum significatione pag. 428.
v. cap. 6. (3) lib. xlv. Epig. 137. (8) lib. iv. Epigr. 2. (9) lib. ii.
(4) Sat. 5. (5) Sat. 9. (6) lib. cap. 40. (10) ibidem cap. 41.
xlv. Epig. 130. (7) lib. xvi. 111.

Min 2

quam Paulus sibi petit mitti Troade, 2. *Timoth.* 2, quanquam hoc de *Toga* exponat (quæ erat civium Romanorum honorarius amictus & libertatis signum) *Joa-chimus Stephani* 2. Attamen magnam differentiam esse inter Togam & Penulam, recte probat *Jacobus Cujacius* 3. Ditiore & militiæ Duces habebant Lacernas coccineas. *Tyrias lacernas* vocat *Martialis* 4, & confert *Johan. Baptistam Donium Florentinum* 5.

XV. Tibialia nulla habebant, tantum quod milites illa induerent, & vocabant *caligas*. Inde *caligati*, id est, milites, apud *Suetonium* 6. Et vero qui militiæ gradum aliquem tenebant, ornatiore Caliga quam manipularii utebantur, ac clavis aureis argenteisque effulgebant, ut monet *Torrentius* 7, & adde illi *Salmasium* 8, *Berniggerum* 9, *Hieronymum Magium* 10, *Brissonium* 11. Nobiles & Equites induebantur Peronibus coriaceis infra genua consistentibus, ac quod restabat, fascia quadam preciosa obligabant proceres solum pro ornatu aliquo, ut de Pompejo Magno scribit *Valerius Maximus* 12. De Augusto *Suetonius* 13: *Femoralibus & tibialibus muniebatur*. Notantur pedules & crurules fasciæ, *ῥεμπεζίδες ἢ ῥεμπεκίδες*, ut multis exponunt *Cassaubonus* 14, *Salmasius* 15. *Juvenalis* 16:

*Nil vetitum fecisse volet, quem non pudet alto
Per glaciem perone tegi.* ———

Calceo muniebant pedes, & viri quidem habebant Calceos nigros. *Juvenalis* 17:

————— *Et nobilis & generosus
Appositam nigra lunam subtexit aluta.*

Mo-

(1) IV. 13. (2) lib. 1. de Jurisdictione cap. 7. num. 93. (3) lib. XII. Observat. cap. 39. (4) lib. II. Epig. 29. lib. VIIII. Epig. 10. lib. XIV. Epig. 133. (5) Dissertatione de Pænula. (6) lib. II. cap. 25. lib. III. cap. 9. lib. VIIII. cap. 7. (7) lib. II. Sueton. c. 25. (8) in Catalogis Schildi ad Suetonium pag. 395. (9) Diatribis ad Suetonii Augustum pag. 127. (10) lib. III. Miscellaneorum cap. 2. (11) lib. II. Antiquitatum selectarum. (12) lib. VI. cap. 9. (13) lib. II. cap. 82. (14) in Annotatis pag. 235. (15) Notis ad Historiam Augustam pag. 561. (16) Sat. 14. (17) Sat. 7.

(1) IV. 13. (2) lib. 1. de Jurisdictione cap. 7. num. 93. (3) lib. XII. Observat. cap. 39. (4) lib. II. Epig. 29. lib. VIIII. Epig. 10. lib. XIV. Epig. 133. (5) Dissertatione de Pænula. (6) lib. II. cap. 25. lib. III. cap. 9. lib. VIIII. cap. 7. (7) lib. II. Sueton. c. 25. (8) in Catalogis Schildi ad Suetonium pag. 395. (9) Diatribis ad Suetonii Augustum pag. 127. (10) lib. III. Miscellaneorum cap. 2. (11) lib. II. Antiquitatum selectarum. (12) lib. VI. cap. 9. (13) lib. II. cap. 82. (14) in Annotatis pag. 235. (15) Notis ad Historiam Augustam pag. 561. (16) Sat. 14. (17) Sat. 7.

Mulieres vero habebant albos. Ovidius¹:

Pes malus in nivea semper celetur aluta,

Arida nec vinclis crura resolve tuis.

Itaque viri, qui Calceos albos gestabant, molles & stolidi esse censebantur. Martialis²:

Sordidior cæno cum sit toga, calcæus autem

Candidior prima sit tibi, Cinna, nive.

Dissentit Lipsius³, & Calceos fuisse albos communiter, ait. Verum Martialis testimonium obstat, quod ille adversus comptulum profert. Vopiscus⁴: *Calceos albos mulieribus reliquit.* Emendat Lipsius, *galbos*, verum hoc repudiat Salmasius⁵, & lectionem vulgatam retinet. Nec meliore loco fuerunt illi, qui rubris Calceis utebantur. Τῶνδ' οὖν ἐρυθροχρόον habebat Julius Cæsar, quod obtrectatores ejus traducebant gnaviter, ut refert Dion Cassius⁶. Aut quī Soleas adhibebant, itaque Cicero⁷ crimini vertit, quod Verres *soleatus* incesse- rit. Nam hæ in triclinio solum usitatæ erant, ut diximus *supra*⁸. Locus est Marci⁹: *Cujus ego non sum dignus ut solvam τὰ ἱμαντὰ τῶν ὑποδημάτων αὐτοῦ.* Corrigiam *solearum* ejus, vertit Beza¹⁰, & exponit, *solearum*, quibus planta pedis duntaxat obteguntur. Romanus Interpretes habet, *calceamentorum ejus*, melius certe, quandoquidem Soleas non induebant sive Hebræi sive Romani, quando foris prodibant, Calceos vero gestabant, quibus tegebantur pedes crure tenuis, ait Justus Lipsius¹¹, cum volebant ὑποδηπῆν. Bezam redarguit Daniel Heinsius¹². Itaque legitur Marci¹³: *Sed ut calcearentur sandaliis.* Sandalia eadem sunt quæ Soleæ, id est, calcei domestici, per convivia, per ludos, per ocium. Soleatos jubet Christus, non Calceatos, Apostolos suos iter arripere, non minus adversus itinerum incommoda, quam adversus difficultates alias illis consulturus, quamvis me-

M m 3 dia

(1) lib. III. de Arte amandi.	(2) cap. III. dist. 3.	(9) I. 7.
(2) lib. VII. Epig. 32.	(3) lib. I.	(10) in Notis ad Matth. III. II.
Elect. cap. 13.	(4) in Aureliano	pag. 12.
cap. 49.	(5) Notis ad b. I. 896.	(11) Notis ad Tacitum lib.
(6) lib. XLVII. Hist. (7) lib. LV.		II. Annal. num. 132. (12) lib. II.
		Exercitat. sacrat. cap. I. (13) VI. 9.

dia ordinaria non adessent, perinde uti de Tunicis duabus supra¹ diximus. Id Tacitus² vocat, *pedibus intestis incedere*, & exponit Lipsius, *incedere soleatum, crepidatum, ut plantarum calces tantum ima tegantur, ceteris fere nudis.*

— *Nexas sine tegmine plantas*, dixit Manilius³, quomodo locum hunc emendavit Scaliger in prioribus curis, nam in posterioribus mutavit, uti patet ex Annotatis⁴, & confer Baldvinum Walaenum⁵, Hieronymum Magium⁶, Benedictum Baldvinum Ambianum⁷, Gerhardum Joh. Vossium⁸.

XVI. Puellæ hæcenus, uti Pueri, gestabant Togam prætextam, eamque die nuptiarum deponebant. Cæterum muliebria vestimenta erant Stolæ. *Inscriptio Lugdunensis: MEMORIÆ. PERENNI. QUIETI. ÆTERNÆ. TERTINIÆ. VICTORINÆ. FEMINÆ. RARISSIMÆ. STOLATÆ. QUONDAM. CONJUGI*. INCOMPARABILI. TERTINIUS. SEVERIANUS. Gruterus*⁹. Videlicet Tunicæ purpureæ, demissæ ad pedes usque, institam assutam habentes, manuleatæ & segmentis aureis ornatae. Ovidius¹⁰:

Quæque tegis medios instita longa pedes.

Juvenalis:

Segmenta & longos habitus & flammea sumit.

Erant segmenta fasciæ purpureæ auro intertextæ, quæ vesti pro ornamento insuebantur. Longos habitus dicit, quia Stola ad pedes erat demissa. Flammea sunt nupturientis, uti id est supra¹¹. In plicas multas contrahebatur, itaque vocatæ sunt *tunica striate*. Ovidius¹²:

Scripsimus hoc illis, quarum nec vista pudicos

Contingit crines, nec stola longa pedes.

Et idem¹³:

Aut tunicam summa deducere turpiter ora.

Iconem habes apud Lazarum Bayssium¹⁴, † Jacobum

* Apud Gruterum, legitur SPIRITO.

† Unde hanc figuram transtulimus.

(1) *dist.* 12. (2) *lib.* 11. *Annal.* (3) *lib.* v. *Astron.* (4) *pag.* 263. (5) *Commentario perpetuo ad Evangelia* *pag.* 393. (6) *lib.* 111. *Miscellaneorum* *cap.* 3. (7) *de Calceo Antiquo & Myfico.* (8) *in Lexico*

Etymologico *pag.* 478. (9) *in Volumina* *pag.* 563. (10) *lib.* 111. *de Arte amandi.* (11) *cap.* 11. *dist.* 3. (12) *lib.* 111. *de Ponto Eleg.* 3. (13) *lib.* 1. *Amorum Eleg.* 7. (14) *de re Vestiarum* *cap.* 1.

*Boissardum*¹, *Johan. Baptistam de Cavalettiis*². *Super Stolis adhibebant Pallas*, uti vocat *Nonius Marcellus*³. Velut operimentum pro ornatu. *Horatius*⁴:

Ad talos Toga demissa & circumdata Palla.

*Ovidius*⁵:

Virginei crines auro gemmaque premuntur,

Et tegit auratos Palla superba pedes.

*Martialis*⁶:

Fascia te tunicaque tegunt, obscuraque Palla,

At mihi nuda satis nulla puella patet.

XVII. Supparos præcingebant, id est, lineum fuc-
cinctorium ad femora alligatum, ut *Nonius*⁷ interpreta-
tur. Virgines delicatiores Strophis & Fasciis constrin-
gebantur, ut papillarum tumor cohiberentur, atque
corporis aliqua agilitas esset. *Terentius*⁸: *Quas matres*
student, demissis humeris, victo pectore esse, ut gracile
sient. *Catullus*⁹:

Nec tereti Strophio luctantes victa papillas.

Sic enim cum *Donsa* legere malumus, quam cincta,
uti vulgo. *Martialis*¹⁰:

Fascia crescentes domina compeſce papillas.

Zona circumligabant tunicam † mediam. *Martialis*¹¹:

Longa satis nunc sum, dulci sed pondere venter

Si tumeat, fiam tunc tibi Zona brevis.

Cæterum Tunica ipsa fibulis duabus in humero utroque
constringebatur, alæ infra brachia demissæ erant con-
sutæ. Quod enim *Baysius*¹² contendit, *alas fuisse aper-*
tas, errat ille & frustra adducit. *Ovidium*:

Pallia si nimium terra demissa jacebunt,

Collige & immunda sedulus effer humo,

Pro-

† Id optime demonstrat adjecta pictura ex O. Ferrario l. III. de re Vestiaria. c. 17.

(1) part. 3. fol. 53. 63. & (2) lib. 3. An-
tiquitat. Romanar. Tab. 11. 15. 17.
18. 25. 34. 55. (3) de Proprieta-
te sermonum cap. XIV. num. 7. (4)
lib. 1. Sat. 2. (5) lib. III. Amor.

Eleg. 13. (6) lib. XI. Epigr. 105.
(7) de Proprietate sermonum c. 14.
num. 20. (8) in Eunuchis AB. III.
sc. 3. (9) Epig. 65. (10) lib.
XIV. Epig. 234. (11) lib. XIV.
Epigr. 151. (12) de re Vestiaria
pag. 63.

*Protinus officii precium patiente puella,
Contingent oculis crura videnda tuis.*

Neque enim efferendo pallio aperirentur crura, si ab utrinque consutæ essent, ait *Baysius*¹. **RESPONDEO.** Sunt hæc dicta eo sensu, amantem cum lapsam palliorum tollit, posse etiam permittente puella Stolatæ aliquantum subducere & aspectu crurum beari. Et porro matronæ ita erant vestitæ in Stolis, ut nihil præter faciem appareret. *Horatius*:

*Matrona præter faciem nil cernere possis,
Cætera, in Catia est, demissâ veste tegentur.*

Libertinæ & quæ stupri licentiam vulgaverant, fibulam in humero dextero ita laxam faciebant, ut non cervicis modo, sed humeris quoque & lacertis conspicuis essent. *Ovidius*²:

*Pars humeri tamen ima tui, pars summa lacerti
Nuda sit, a leva conspicienda manu.*

Nimirum, ut procorum oculos in se converterent. Zona vero erat preciosa & superba, quam tamen preciosiorem multo habebant Sponsæ, eamque cum Sponso accubituræ Sponsi ipsius manibus recinctam ponebant, virginitatis perituræ tesseram. Hinc illud: *Zonam solvere*, λύνει ζώνην ait *Homerus*³, λύνει μίτραν, dixit *Theocritus*⁴. Confer *supra*⁵.

XVIII. In capite habebant Mitras. In *Catalektis* *Virgilii*:

Copa Syrisca caput Graja redimita Mitella.

Copa (quod vocabulum etiam *Suetonius*⁶ usurpat) est καπηλὶς, quæ cauponarias artes exercet, ac cum illi Mitram imponit, docet anum esse, uti multis probant *Salmastius*⁷, *Johan. Weizius*⁸, *Gerhard. Johan. Vossius*⁹. Nam propria vetularum erat Mitra. *Propertius*¹⁰:

Exsequia fuerant rari furtiva capilli

Vin.

(1) l. d. (2) lib. III. de Arte amandi. (3) lib. XI. *Odysseæ*. (4) citationibus. ad Solinum pag. 554. (5) *Notis ad Copam* pag. 18. (6) in *Lexico Etymologico* pag. 120. (7) lib. VI. cap. 28. (8) in *Exercitiis* (9) lib. IV. cap. 5.

Vincula & immundo pallida Mitra situ.

Ovidius:

*Illa modo Mitra canos incincta capillos,
Fingebat tremula rustica liba manu.*

Vocabant alio nomine *Calanticae*, ut notat *Servius*¹, & Iconem matronæ gerentis in capite Mitram rotundam exhibent *Jacobus Boissardus*², *Joh. Baptista de Cavouris*³. Et suberat Reticulum ex optimo lino confectum, quo capilli continebantur, ne diffuerent:

Cui flavam religas comam?

ait *Horatius*⁴. Dictum alias *vitta* & *tania*. *Tibullus*⁵:

*Sit modo casta doce, quamvis non Vitta ligatos
Impediat crines, nec stola longa pedes,*

id est, quamvis nondum sit conjugio elocata. *Ovidius*⁶:

Scripsimus hæc illis, quarum nec Vitta pudicos

Contingit crines, nec stola longa pedes.

Verbis fere iisdem virgines describit.

XIX. An viri perinde gestaverint capitis vel ornamentum vel integumentum aliquod, videlicet *Pileum*, non leviter dubium est. Caput apertum & sine *Pileo* habere, non Romanis solum quondam, sed & Græcis veteribus usitatum erat, ut *Enstathius*¹, & aliorum fide censent *Turnebus*², *Marcellus Donatus*³, *Johan. Henr. Meibomius*⁴. In veteribus Nummis omnes capite nudo sculptos videre est. Nec aliter Statuæ veteres, quibus prostant ceteræ vestes virorum, nullus vero *Pileus* invenitur, ut testis est *Guido Pancirollus*⁵. Et si quis *Pileo* tectus incederet, palam cum Scriptores vel servum manumissum (unde *Libertas* pingebatur cum *Pileo* ad cervicem, ut docent Nummi apud *Gorlaum*⁶, *Antoninum*

¹ l. 25. §. 10. ff. de Aur. arg. leg.

(1) *Commentar. ad lib. ix. Æneid. pag. 565.* (2) *part. 3. fol. 147.* & *part. 5. Antiquitat. Romanar. fol. 57. 62.* (3) *lib. 1. Antiquitat. Romanar. Tab. 34.* (4) *lib. 1. Carm. 5.* (5) *lib. 1. Eleg. 7.* (6) *lib. 111. de Ponto Eleg. 3.* (7)

ad lib. 1. Odyss. (8) *lib. viii. Adversar. cap. 4.* (9) *Elucidationibus ad Spartianum pag. 1078.* (10) *Commentario ad Jurgurandum Hippocratis pag. 50.* (11) *de Veteribus perditis Tit. 44.* (12) *in Thesauro Numismatum Tab. 17. num. 7. 8.*

nium Augustinum¹⁾ vel ægrum aliquem, vel alia occasione inductum ita fecisse, liquido monent De habitu communi est nihil tale. Suetonius de Claudio²⁾: *Ob hanc eandem valetudinem & gladiatorio munere palliolatus novo more præfedit.* Nam quibus Pilei non erant, illi Palliola injiciebant capiti, valetudinarii puta, cinædi & molles. Trimalcion ille apud Petronium: *adrasum pallio incluserat caput.* Molles inquam: erant enim hæc Pallia velut Mitræ, quibus foeminae utebantur, ut est *supra*³⁾. Narra-
rat Suetonius⁴⁾, quod Julio Cæsari Senatus velut honorem extraordinarium decreverit, *ut pro calvisio dissimulando lauream perpetuo in capite gestaret.* Quorsum honos ille peculiaris, si Pileum ex more gestavisset Julius? Et porro⁵⁾ scribit, quod post Tyranni obitum ad testandum lætitiâ publicâ, *plebs pileata urbe tota discurre-
rit.* Novi nihil, si Pileos communiter adhibuissent. Erat hoc tempore signum libertatis, in quam post Tyranni obitum restituti gaudebant admodum, uti olim quoque Cæsaris percussiores circumtulcrant totâ urbe Pileum hastæ impositum, teste Appiano⁶⁾. De Adriano Cæsare prodit Spartianus⁷⁾, *quod frigora & tempestates ita patienter tulerit, ut nunquam caput tegetes.* Si non fecit hoc cœlo pluvio, nec sane fecerit sereno cœlo. Res certa est, quod cum domi essent, Pileo non uterentur, sed cum iter facerent, *petasum adhibebant adversus æstum & procellas*, Suetonius⁸⁾, *Petasum* vocat, qui alias *Umbella* est, de qua Martialis⁹⁾:

Accipe qui nimios vincunt Umbracula soles,

Sit licet & ventus, te tua vela regent.

Et hic quidem de publicis ludis in Circo & Amphitheatro loquitur, ubi solebant spectatores aut velis obductis æstum arcere, aut Petasis ad tempus acceptis. Itaque ejusdem Poëtæ Epigramma sequitur:

In Pompejano tectus spectabo theatro,

Nam

(1) Tab. 5. num. 5. Tab. 33. num. 6. (6) lib. 1. de Bello civili. (7) in
(2) lib. v. cap. 2. (3) dist. 17. Vita ejus. (8) lib. 11. cap. 82.
(4) lib. 1. c. 45. (5) lib. vi. c. 57. (9) lib. xlv. Epig. 28.

Nam ventus populo vela negare solet.

De Gausapa loquitur, quomodo etiam alias *Umbellam* & *Petasum* vocabant. Nisi quis malit cum *Petro Scriverio*¹, legere *Causia*. Græcis καύσων æstus est, itaque *Plautus*²: *Tunicam atque zonam, chlamydem & Causiam afferto*. Et³: *Causiam habeas ferrugineam*. *Juvenalis*:

En cui tu viridem Umbellam, cui succina mittas.

Viridem, id est, viridi colore superlitam, ut eo firmior tusus ejus esset, perinde uti hodie *Umbellas* virides ejusmodi per itinera secum ferunt *Itali* & *Poloni* *Magnates* ad baculos applicatas, ut vinculorum ope explicari & contrahi possint. *Milites* vero etiam *Pileis* coriaciis utebantur, ut docet *Vegetius*⁴. Cæteri arrectiorem partem togæ attractam in caput gestabant, quam cum in occursum dextra exserta detrahebent coram viro honorato, caput aperuisse narrantur. *Plutarchus* de *Sylla*⁵, *advenienti Pompejo assurgebat Sylla capite nudato*. Scilicet *Togam* a capite removendo, ut idem *Plutarchus*⁶ scribit, τὸ κεφάλαιον ἔκμαρτον ἡμῶν ἐπὶ τῷ κεφαλῇ. Prolixè disserunt *Alciatus*⁷, *Lipsius*⁸, *Jacobus Pontanus*⁹, *Joh. Brodeus*¹⁰, *Octavius Ferrarius*¹¹, *Philippus Caroli*¹². Quod vero *Lipsius* (& hunc secutus *Casaubonus*¹³) contendit, *Toga* laciniam fuisse capiti impositam, vel inde detractam, procul a vero abest. *Κεφάλαιον* est summa Togæ ora, quæ ab dextero humero equidem defluebat, cum de *Toga* brachium exferebatur, sed facile tamen fuit, quum res posceret, eam dejectæ Togæ partem, quatenus ambitu suo prope cervicem extendebatur magis, ut capitii vice esset, revocare & caput operire. Expresse, *Plutarchus* de *Sylla*, καὶ τὸ κεφάλαιον ἀπείλοντο τὸ ἡμάτιον, qui locus non succurrit *Lipso*, quod miror.

Res

(1) *Animadvers. b. l.* (2) in *Persa*. (3) in *Milite glorioso Att.* 14. sc. 4. (4) *lib. III. cap. 5.* (5) in *Vitis illustribus* pag. 319. (6) in *Gracchis*. (7) in *Pavergis lib.* VIII. cap. 10. (8) in *Electis lib.* 1. cap. 23. & de *Ampibiis* cap. 19. (9) in *Atticis Bellariis* pag. 327. (10) *lib. VIII. Miscellan.* cap. 17. (11) *lib. I. de Vestitaria* cap. 10. (12) *Animadvers. ad Curtium* pag. 480. (13) *Notis ad historiam Augustam* pag. 107.

Res ita se habet: Non quidem Togæ lacinia vel inferior limbus in caput rejici solebat, sed pars Togæ superior ad cervicem, quæ nempe humero sinistro insidebat & dextro dejiciebatur, illa attrahebatur in caput, cum sacra fierent, & cum res alia posceret. Marmora hoc oculis ingerunt, & ratio evincit. De Cæsare narrat *Suetonius*¹, quod cum animadvertit, undique se strictis pugionibus peti, Toga caput obvolvît, simul sinistra manu sinum ad ima crura deduxit, quo honestius caderet, etiam inferiore corporis parte velata. Si infima pars sive lacinia Togæ in caput rejiciebatur, ut *Lipsius* & *Casaubonus* putant, non poterat sinus ad crura inferiora detrahi, qui nihil aliud erat quam lacinia brachio subducta? Et quomodo inferior pars corporis velata esse potuit extrema ora in caput rejecta? Pars ergo Togæ superior ad cervicem sinistro humero incumbens trahebatur in caput, eaque obvelatio erat maxime in sacrificiis, uti dictum est *supra*². Συναλύψατο de Cæsare infectis pugionibus circumdato, ait *Dion Cassius*³. De Cæsare itidem *Plutarchus*, ἐφελκύσατο κατὰ τὸ κεφαλῆς τὸ ἱμάτιον, quod *Darius Tibertus* vertit, obducta circum caput Toga. Recte, illo, quem diximus, sensu.

CAP. VI.

De processu Funerum.

I. **D**E Funeribus eorumque ritibus apud Romanos peculiare libros scripserunt *Johannes Kirchmanus*, *Lilius Gyraldus*, *Johannes Andrea Quensted*, *Johannes Meursius*, *Onuphrius Panvinus*, & confer *Dilberum*⁴, *Jacobum Gutherium*⁵, *Franciscum Peruccium*⁶. Summa hæc est: Postquam ægrotus efflaverat animam, qui propinqui ejus erant & præsentés, spiritum ore legebant. Cicero⁷: *Ut filiorum extremum halitum excipere sibi*

(1) cap. 82. (2) lib. 1. c. XII. *logicarum* pag. 446. (3) *libris de diff.* 12. (4) lib. LIV. *Histor.* | *Jure Manium.* (6) *de Pompa funebri.* (7) 3. *Verrin.*

sibi liceret. Græcis est *Ψυχόρροφειν*. Virgilius¹:

— *Et extremus si quis super halitus errat,*

Ore legam. — — — — —

Lucanus²:

— *Tacito tantum petit oscula vultu,*

Invitatque patris claudenda ad lumina dextram.

Digito super palpebras imposito clauderant oculos,
(quod *sugillare oculos* vocat Nonius³) sed in rogo iterum
aperiebant illos, Plinius⁴. Virgilius⁵:

— *Nec te tua funera mater,*

Produxi, pressive oculos. — — —

Funera, id est funesta, quod funus ad eam pertineret,
ut Servius⁶ exponit, ac sequuntur Gerhard. Johan. Vos-
sius⁷, Janus Guilhelmus Laurembergius⁸. Et quid pro-
duxi velit, dicetur infra⁹. Martialis in Epitaphio no-
bilis Matronæ¹⁰:

Quinque dedit pueros, totidem mihi Juno puellas,

Clanserunt omnes lumina nostra manus.

Propertius¹¹:

At mihi non oculos quisquam inclinavit euntes.

Euntes, id est, moribundos, *οιχομένους*. Et porro¹²:

Condita sunt vestra lumina nostra manu.

Ita enim emendat Scaliger¹³, & fere consentit Joh. Li-
vineus¹⁴. *Ὀμμα συγκαίειν* est apud Euripidem¹⁵. Virgi-
lius ut supra:

— *Pressive oculos.* — — —

Ovidius¹⁶:

Hic certe manibus fugientes pressit ocellos

Mater, & in cineres ultima dona tulit.

Et alibi:

Di precor, hoc faciant euntibus ordine fati,

Ille meos oculos comprimat, ille tuos.

Erat

(1) lib. iv. Æneid.	(2) lib.	227.	(8) in Antiquario pag. 189.
111. Pharsal.	(3) de Proprietate	(9) dist. 3.	(10) lib. x. Epig. 63.
Sermonum cap. 11. dist. 785.	(4)	(11) lib. iv. Eleg. 7.	(12) lib.
lib. xi. cap. 37.	(5) lib. ix. Æ-	iv. Eleg. 12.	(13) in Notis pag.
neid.	(6) Commentar. b. l. pag.	239.	(14) in Notis pag. 77.
559.	(7) in Lexico Etymolog. pag.	Hecuba.	(15) in
			(16) lib. 111. Amor. Eleg. 9.

Erat mos illè etiam apud Hebræos, ut monet *Johannes Drusius*¹, & exempla sunt *Genes.*², *Tobia*³. Cæterum interea dum premebant oculos, conclamabant vice prima, experiri volentes, an spiritus vere emigrasset, vel animi deliquium aliquod esset, uti è *Plinio*⁴ referunt *Servius*⁵, *Angelus Decembrius*⁶, & confer *Desiderium Heraldum*⁷. *Ovidius*⁸:

*Nec mandata dabo, nec cum clamore supremo
Labentes oculos claudet amica manu.*

II. Cadaver perluebatur aqua calida & ungebatur. *Virgilius*⁹:

*Pars calidos latices & athena undantia flammis
Expediunt, corpusque lavant frigentis & ungunt.*

*Plautus*¹⁰: *Ecquis currit pollinctorem accersere?* *Apulejus*¹¹: *Pollinctor ejus funeri dum parat unctionem.* Et alibi: *Eum lavacro ultimo procurant.* *Suetonius*¹²: *aquam simul ac ligna conferri curando mox cadaveri.* Lavabant & ungebant Libitinarii, quorum servi erant Pollinctores, Vespillones, ut docet *Ulpianus*¹³, & confer *Gerhard. Joh. Vossium*¹⁴. Antiquissimum hoc est, exemplo *Jacobi*, *Genes.*¹⁵, de quo ita factum est secundum mores Ægyptiorum, præcepit *Joseph* servis suis medicis, ut aromatibus condirent patrem suum. Servis inquam, quia olim servi ad medicinam discendam adhibebantur, ut fuit *supra*¹⁶. De priscis Ægyptiis idem testantur *Herodotus*¹⁷, *Diodorus Siculus*¹⁸, *Pomponius Mela*¹⁹, & adde quæ de recentium Ægyptiorum conditura in cadaveribus usitata referunt *Furerus*²⁰, *Sæiggerus*²¹, *Franciscus Peruccius*²². Hujusmodi veterum Ægyptiorum

cor-

(1) <i>Centur. 2. Miscellan. cap. 1.</i>	<i>cap. 49.</i>	(13) <i>lib. v. §. 8. D. de</i>
(2) <i>XLVI. 4.</i>	(3) <i>XIV. 14.</i>	(14) <i>in Lexico</i>
(4) <i>lib. VII. Histor. natur. c. 52.</i>	(5) <i>Commentar. ad lib. VI. Æneid. pag. 510.</i>	<i>Etymolog. pag. 288.</i>
(6) <i>lib. IV. de re Literaria pag. 315.</i>	(7) <i>Animadversis ad lib. V. Arnobii pag. 202.</i>	(15) <i>LI. 2.</i>
(8) <i>lib. I. Trist. Eleg. 2.</i>	(9) <i>lib. VI. Æneid. (10) in Asinaria. (11) lib. 12. Milesiar. (12) lib. VI.</i>	(16) <i>lib. I. cap. 1. sect. 26.</i>
		(17) <i>in Euterpe. (18) lib. I. (19) in</i>
		<i>descript. Orbis lib. I. cap. 9. (20)</i>
		<i>in Itinerario Orientali pag. 25.</i>
		(21) <i>in Itinerario lib. III. cap. 20.</i>
		(22) <i>lib. IV. pag. 60.</i>

corpora aromatis condita & siccata; *Mumia* vulgo vocantur, quod nomen est ab Arabico مومياء *cera*, uti derivat *Gerhard. Johan. Vossius*¹. Habent enim conservandi vim etiam mel ac cera. Exempla alia in *Sacris Literis* sunt, *Marci*², *Johan.*³, *Aëtor.*⁴, & confer *Galeazum*⁵. Locus est *1. Corinth.*⁶, ἡμεῖς δὲ ποιήσομεν οἱ βαπτιστοὶ ὡς ἔρεβενος ὁ νεκρῶν? Putant *Beza*⁷, *Daniel Chamierus*⁸, *Wendelinus*⁹, quod respiciat *Paulus* ad has mortuorum ablutiones. Sed loci sensus omnino alius est, quem breviter indicavimus in *Amictariis ad Pappi Epitomen*¹⁰.

III. Postquam abluerant, toga honesta & candida induebant. *Livius*¹¹: *Purpura viri utemur, prætectati in Magistratibus, in Sacerdotiis, nec id ut vivi solum habeamus insigne, sed etiam ut cum eo crememur mortui.* Ea ipsa fere, quam sibi in vita parari curaverant, ut in illa mortui efferrentur. Ita colligit *Franciscus Luisinus*¹², ex loco *Virgilii*¹³:

Veste regens tibi quam noctes festina diesque

Urgebam, & telu curas solabar aniles.

Et lecto componebant. *Tibullus*¹⁴:

Sic ego componi versus in ossa velim.

Ad incinerati corporis reliquias in Urna componendas, refert *Simon Abbes Gabbemus*¹⁵, de quo est *infra*¹⁶. *Compositi* proprie dicebantur defuncti, & *componi* seu *collocari*, quando in strato eorum brachia & pedes decore agebant. *Virgilius*¹⁷:

— *Tum membra thoro defleta reponunt.*

Thorus hic est lectus, qui deinde una cum corpore exurebatur in rogo. *Suetonius*¹⁸ de *Julio*: *Lectum pro rostris in forum Magistratus & honoribus functi detulerunt.*

N n

Quem

(1) lib. II. de Vitiis Latini sermonis cap. 12. (2) XVI. 1. (3) IIX. 39. 45. (4) IX. 37. (5) de Metodo medendi lib. XIII. cap. 15. (6) XV. 29. (7) in Annotatis pag. 173. (8) in Panstratia Catholica Tom. 3. lib. XXVI. cap. 19. sum. 35. (9) lib. I. Theob. Christi-

stiane cap. 27. (10) pag. 189. (11) lib. XXXIV. (12) lib. III. Parergor. cap. 36. (13) lib. IX. Æneid. (14) lib. III. Eleg. 2. (15) in Notis pag. 360. (16) dist. 13. (17) lib. VI. Æneid. (18) lib. I. cap. 94.

Quem cum pars in Jovis Capitolini cella tremare, pars in curia Pompeji destinaret, repente duo quidam ardentibus cereis succenderunt. Tibullus¹:

Flebis & arfuro positum me Delia lecto.

Compositum producebant, id est, in vestibulo domus collocabant ita, ut prætereuntes admoneret excessus supremi, Suetonius², Plutarchus³, & ex illis Justus Lipsius⁴. Hinc Seneca jocus⁵: *Quis est iste decrepitus & merito ad ostium admotus? foras enim spectat.* Ludg & ait: merito ille janitor est, & servat ostium, mox in locandus & effereendus. Nimirum faciem pedesque ad januam conversos habebat, abiturus & nunquam reversurus. Persius⁶:

———— *Tandemque beatulus alto*

Compositus lecto crassisque lutatus amomis,

In portam rigidos calces extendit. ———

Custodem sandapilarem addebant honoris causa. Virgilius⁷:

———— *Recipitque ad limina gressum,*

Corpus ubi exanimi positum Pallantis, Acestes

Servabat senior. ——— . ———

IV. Mox Cupressus ad fores per libitinarios deponbatur, signum funeris. Virgilius⁸:

———— *Et ferales ante Cupressos*

Constituunt. ——— ———

Et⁹:

Ilicis & nigra species, læthæa Cupressus.

Sic enim Gifanius & Scaliger emendant, pro quo Hein-
sius edidit, & læta Cupressus, non ita bene. Horatius¹⁰:

Neque harum, quas colis, arborum,

Te, præter invisus cupressos

Ulla brevem dominum sequetur.

Nec tamen ad fores omnes funestas ponebatur. Lucanus¹¹:

Et

(1) lib. 1. Eleg. 1. (2) lib. 11. cap. 100. (3) in *Questionibus Romanis* dist. 26. (4) lib. 1. *Electior.* cap. 6. (5) *Epist.* 12. (6) *Sat.* 3.

(7) lib. 11. *Æneid.* (8) lib. vi. *Æneid.* (9) in *Culice.* (10) lib. 11. *Carm.* 14 (11) lib. 111.

Et non plebejos luctus testata Cupressus.

sed tantum, ubi Nobiles & Patricii exsequias parabant. Loque arbor ista cumprimis inserviebat, quod semel excisa nunquam renascatur, *Plinius*¹, *Servius*², *Festus Pompejus*³, *Flavius Blondus*⁴, *Joh. Meursius*⁵, *Philipp. Carolus*⁶, *Natalis Comes*⁷, *Joh. Kirchmannus*⁸. De quo amen dubitant *Joh. Baptista Porta*⁹, *Nicol. Fullerus*¹⁰, quandoquidem apud Candiotas recisa nascatur. Septem diebus cadaver domi asservabatur, frequentantibus eo quotidie ad luctum cognatis, vicinis, amicis: octavo indicabatur funus Præconis ope in Urbe tota, verbis illis: EXSEQUIAS TITO, SEJO, CAJO, QUIBUS EST COMMODUM IRE, JAM TEMPUS EST, OLLUS EX ÆDIBUS EFFERTUR. Ad ordinandam pompam funebrem Designatores aderant, qui hoc cumprimis agebant, ut deuncti cum honore efferrentur, adeoque catalogo inscripta præsentium nomina recitarent, ac locum, quo quisque funus prosequi deberet, assignaret. Meminerunt *Veneta*¹¹, *Cicero*¹², & porro *Horatius*¹³:

— *Dum ficus prima, calorque
Designatorem decorat liëtoribus atris.*

Hodie vocamus *Magistros cerimoniarum*, ut notat *Bullæus*¹⁴, & adde *Jacobum Nicolaum Loensem*¹⁵, *Johan. Calvinum*¹⁶.

V. Cum exportandum esset cadaver, secunda vice conclamabatur: nummus æreus inferebatur ori ejus, qui efferebatur pro funere, nautum Charonti persolvendum pro Stygiæ paludis transmissione, quem deinde peracta missione una cum cineribus indebant loculo sive urnulis, atque cum illis semper effoditur, ut testantur *Joh. Jac.*

N n 2

Chif-

(1) lib. xvi. cap. 33.	(2) Com-	1. de Funeribus Romanorum pag.
mentar. ad lib. vi. Æneid. pag. 410.		110. (9) in Villa lib. 11. cap. 9.
(3) lib. 111. de Verborum significat.		(10) lib. 14. Miscellan. Sacror. c. 5.
pag. 275.	(4) de Roma trium-	(11) lib. vi. de Beneficiis. (12) lib.
bante lib. 11. fol. 32.	(5) in Ar-	14. ad Atticum Epist. 3. (13) lib.
oreto sacro lib. 1. c. 10.	(6) lib.	1. Epist. 7. (14) ad l. Atletas.
v. Antiquitat. Romanar. cap. 12.		(15) lib. 111. Miscellan. cap. 25.
(7) lib. 1. Mytolog. c. 13.	(8) lib.	(16) in Lexico Juris pag. 269.

*Chiffletius*¹, *Melchior Goldastus*², Contestatur *Apulejus*³: Cum ad flumen mortuum venies, cui praefectus Charon protinus expetens portorium, sic ad ripam ulteriorem futili cymba deducit commeantes. Inscriptio Camerinenſis: INFERNO. PLOTONI. CHARÆ. OXORI. PROSERPINE. TRICIPITIQUE. CERBERO. MUNUS. MECUM. PERENS. DAMNATAM. DEDO. ANIMAM. VIVAMQUE. HOC. ME. CONDO. MONIMENTO. NĒ. OBRUTIS. DOMUS. LAPSU. FILIIS. SAX. QUOS. P. SCIPIO. PATRIIS. CAMERTIBIS. A. SALO. ET. LIBYĀ. INCOLUMES. RESTITUERAT. IN. DESOLATA. ORBITATE. SUPERSIM. MISERA, Reſcit *Simon Abbes Gabbema*⁴. Græci primi instituerunt, & vocaverunt δαυάνλω. *Hefychius*⁵, δαυάνη ὁ πῆς νεκρῶν ἁδόμενῳ & ἑοικῶ. Meminerunt *Aristophanes*⁶, & *Lucianus*⁷. Cæterum *Munus* in prolata Inſcriptione eſt τὸ ναῦλον. De Charonte Sibylla apud *Virgilium*⁸:

Portitor has horrendus aquas & flumina ſeruat,
Terribili ſqualore Charon, cui plurima mento
Canicies inculta jacet. — — —

Et *Ovidius*⁹:

Fata manent omnes, omnes expectat avarus

Portitor, & turba vix ſatis una ratis.

Avarum dicit, quia τὸ δαυάνλω exigere putabatur. Porro funus comitabantur viri atrati omnes, id eſt, in toga pulla, uti vocat *Cicero*¹⁰. *Propertius*¹¹:

Denique quis noſtro curvum te funere vidit?

Atram quis lachrymis incaluiſſe togam?

Mulieres habebant vittas albas, crines ſolutos & expaſſos, *Plutarchus*¹². *Ovidius*¹³:

Funere ſape viri vir quaritur, ire ſolutis

Crinibus, & fletus non tenuiſſe decet.

*Tibullus*¹⁴:

Ante

(1) in *Descriptione Veſontionis* part. I. cap. 26. (2) *Notatis ad Columbani Abbatis carmina* pag. 93. (3) *lib. vi. Miſeſar.* pag. 180. (4) *Notis variis ad Petronium* pag. 245. (5) in *Lexico*. (6) in *Ranis*.

(7) *πρὸς πῆδus*. (8) *lib. vi. Æcid.* (9) *Conſolat. ad Liviam*. (10) in *Piſonianq.* (11) *lib. iv. Eleg. 7.* (12) in *Problematis Romanis queſt.* 26. (13) *lib. ii. de Arte amandi*. (14) *lib. i. Eleg. 2.*

*Ante meum veniat longos incompta capillos,
Et fleat ante meum mæsta Neera rogem.*

Petronius¹; *Hac ergo cum virum extulisset, non contenta vulgari more, funus passis prosequi crinibus aut nudatum lectus in conspectu frequentia plangere. Et confer Lipsium². Ditiore lectis impositi ferebantur, Propertius³:*

*Nec mihi tunc fulcra sternatur lectus eburna,
Nec sit in Attalico mors mea nixa thoro.*

Superinjectis vestimentis eorum aut armis, si militiæ operam navassent. Virgilius⁴:

*— Tum membra thoro defleta reponunt,
Purpureasque super vestes, velamina nota
Conjiciunt.* — — — — —

Lucanus⁵:

*Collegit vestes miserique insignia Magni
Armaque & impressas auro, quas gesserat olim,
Exuvias, pictasque togas, velamina summo
Fer conspecta Jovi, funestoque intulit igni.*

Ææ deinde una exurebantur. Tibicen præcedebat, quem *Siticinem* vocabant, testibus Nonio⁶, Gellio⁷, & vide Lucianum⁸, nec non prolixè Hieronymum Magium⁹, Johannena Baptistam Pium¹⁰. Locus est Matth. 11: *ἢ ἰσὼν σὺ αὐλητῆς*, ubi Theophylactus rationem allaturus, cur puella defleretur *πρὸς αὐλὸν*, inquit, *ἀγαπῶν τὸν ἰσχυρὸν αὐλῶν αὐτῷ ἰσχυρῶν*. Observationem inanem esse, merito dicit Casaubonus¹². Nam moris hoc erat, sive in-nupta puella esset sive marita, deflebatur utraque ad tibias. Scilicet Judæi acceperunt hoc a Romanis, postquam sub eorum imperium redacti sunt: fallitur vero Grotius¹³, ubi scribit, *exstare in antiquissimis Ebraorum scriptis moris ejus vestigia*. Nulla tamen producit, adeoque veterum Ebraorum mos ille non erat, ut Siticines

N n 3 ad-

(1) in Satyrico pag. 140. (2) πῶδου. (9) lib. 1. Miscellan. c. 13.
Notis ad Tacitum lib. 11. Annal. (10) in Annotatis posterioribus c.
158. (3) lib. 11. Eleg. 10. (4) lib. 188. (11) 1x. 23. (12) Notis ad
vi. Æneid. (5) lib. 1x. (6) de Evangelistas pag. 347. (13) Notis
Proprietate Sermonum cap. 1. dist. ad Evangelia pag. 189.
268. (7) lib. xx. c. 2. (8) πῶδου

adhiberent, quod recte monent *Abraham Scultetus*¹, *Menochius*², *Schickardus*³. Decantabat ille *neniam* (uti *Suetonius*⁴, vocabulo Phrygum proprio, teste *Julio Pol-
luce*⁵, & vide multis *Josephum Scaligerum*⁶, *Thomam
Reinesium*⁷) sive lessum funebrem, quo defuncti laudes
& præclara facta exponebantur. Comitabantur *Præfæ*
(ita mulieres illas *Nanius*⁸ vocat) & lugubriter concine-
bant verbis, addebant facta, sic etiam, ut ad testandam
luctus acerbiteratem manibus lacerarent genas & elicerent
sanguinem. Quod deinde fieri vetuit Lex duodecim
Tabularum: *Mulieres ne radunto genas, neve lessum fu-
neris ergo habento*. Ubi radere est idem, quod impactis
unguibus cruentare, lessus vero est excessus, quem com-
mittebant in planctu. Tale quid Phœnices fecerunt, &
prohibetur in *Literis Sacris*, *Levit.* 2. Adde *R. Maimo-
nidem*¹⁰, *Thalmudistas*¹¹. Illud vero in usu esse perse-
veravit, ut Sorores Fratribus, Matres Filiis, Uxor
Maritis defunctis pro funeris honore crines attonsos in
rogum conjicerent, *Plutarchus*¹². *Propertius*¹³:

Illam meo caros donasset funere crines,

Molliter & tenera poneret ossa resa.

*Ovidius*¹⁴:

Mista bibunt molles lacrymis unguenta favilla,

Vertice libatas accipiuntque comas.

De Anna Perenna loquitur, quæ sorori Didoni faciebat
justa. Mos profluxit a Græcis, ut testantur *Ænripides*¹⁵,
(ubi est, *ἡμᾶς δότω τάφῳ*) *Homerus*¹⁶, *Sophocles*¹⁷. Et
omnino hoc pertinebat ad funeris solennia, proinde quos
vovebant inhonorata sepultura affici, eis cupiebant de-
esse

(1) *lib. II. Exercitat. Euangel.*
c. 55. (2) *lib. VIII. de Repub. He-
braeorum c. 5. quæst. 6.* (3) *de Jure
Regio Hebraeorum cap. 6. theor. 19.*
(4) *lib. II. c. 100.* (5) *Onomastico.*
(6) *Conjectaneis ad Varronem pag.*
142. (7) *in Lectionibus variis lib.*
1. c. 10. (8) *de Proprietate Ser-
monum c. 1. dist. 240.* (9) *XIX.*

28. cap. XXI. 5. (10) *de Idololatria*
c. 12. sect. 12. (11) *in Maccoth.*
c. 3. sect. 5. (12) *in Problematis*
Romanis num. 13. (13) *lib. 1. E-
leg. 17.* (14) *lib. III. Fastor.*
(15) *in Oreste.* (16) *lib. XXI.*
Iliad. & lib. IV. Odyss. (17) *in*
Ajace.

Ætalia. Tibullus¹ :

Sen veniat tibi mors, nec erit qui lugeat ullus,

Nec qui det mœstas munus in exsequias,

Hoc vult, ut desint ei mortuæ, qui funus lachrymis
& lessu prosequantur, quique manibus ejus rite inferias
mittant inferantque annua piacula. Locus est Jeremiæ²:

Non plangent eum, heu frater mi, aut heu soror, non plan-
gent eum, heu domine, aut heu decus ejus. Sepulturam
ignobilem describit, quam Rex captivus inter barbaros
accepturus esset. Luctus vero debebat esse moderatus.
Manes enim offendi nimio lessu & planctu credebatur ve-
terum superstitio. Tibullus³ :

Tu manes ne lade meos, sed parce solutis

Crinibus, & teneris Delia parce genis.

ubi vide Scaligerum⁴, & quæ ille ex veteri Inscriptione
apud Narbonenses refert. Sequebantur Præficas illi, qui
funalia ferebant. Persius⁵ :

Hinc tuba, candela. — —

Nam tuba in Magnatum funeribus adhibebatur, tibiam
habebant de vulgo homines. Seneca⁶ : *Quidam vera*
disponunt etiam illa, qua ultra vitam sunt, moles magnas
sepulchrorum, & operum publicorum dedicationes, & ad
rogum munera, & ambitiosas exsequias. At mehercule isto-
rum funera tanquam minimum vixerint, ad faces & ce-
reos deducenda sunt. De quo loco videris Lipsium⁷. Vir-
gilius⁸ :

— — Et de more vetusto.

Funereas capere faces. — —

VI. Arma gentilitia & expressas in cera majorum
facies velut simulachra longo ordine in hastis præfere-
bant servi publici magno cum apparatu, ut stemmatis
claritas eo manifestior esset, Cicero⁹, Appianus¹⁰, Po-
lybius¹¹, Tacitus¹², & consentit Horatius¹³ :

N n 4

Esto.

(1) lib. II. Eleg. 4.	(2) XXII.	4. (8) lib. XI. Æneid.	(9) lib.
18. 19.	(3) lib. I. Eleg. 1.	(4) in	II. de Oratore.
Notis pag. 109.	(5) Sat. 3.	(6) de	(10) lib. II. de
Brevitate Vita c. 20.	(7) Notis	lib. III. & IV. Annatum.	(11) lib. VI.
ad Tacitum lib. III. Annal. num.		lib. V. Carm. 8.	(12)
			(13)

Esto beata, funus atque imagines

Ducant triumphales tuum.

Plebeji capulis aut feretris (*popularem sandapilam vocant Suetonius¹, Fulgentius.²*) efferebantur per vespillones, quos *Festus* appellat *vespas*, additque rationem³, *quoniam vespertino tempore mortuos efferrent, qui funebri pompa duci propter inopiam nequeunt.* Illi addē *Gerhardum Johan. Vossium⁴*. Noctu sepeliebant veteres Romani ad funalium lumen, ut *Servius⁵* monet. *Virgilius⁶*:

————— *Lucet via longo*

Ordine flammarum & late discriminat agros.

Permanfit inde mos, ut in omnibus funeribus etiam die elatis funalia adhiberent, *supra⁷*. Seriori ævo plebejos noctu extulerunt sine pompa, quæ erant, *funera tacita*: divites in luce, quorum funera dicta sunt *indictiva* inde, quoniam solennia præmissa omnia complectebantur. Sed & divites extulerunt noctu *funera acerba*, id est, amicorum; qui ante justam ætatem defuncti erant, ut non possent sine magno cordolio audire laudes, quæ palam recitabant. *Virgilius⁸*:

————— *Pallas, quem non virtutis egentem*

Abstulit atra dies, & funere merfit acerbo.

Tacitus⁹: *Nox eadem necem Britannici & rogi conjunxit, provisio ante funebri apparatu, qui modicus fuit. Et paulo post: Festinationem exsequiarum edicto Caesar defendit, id a majoribus institutum referens, subtrahere oculis acerba funera, neque laudationibus aut pompa detinere. Erant ex infima plebe succollatores illi, & sæpissime viles servoli. Persius¹⁰*:

————— *At illum*

Hesterni capite induto subiere Quirites.

Servos describit; vel liberos potius, qui cum libertate data pileum acceperant simul hesterni Quirites, & herum

(1) lib. xii. c. 17. (2) de Ser- (3) lib. xx de Ver- (5) Commentar. ad lib. xi. Æneid. pag. 627. (6) lib. xi. (7) dist. 3. borum significatione pag. 474. (4) (8) lib. xi. Æneid. (9) lib. xiii. in Lexico Etymologico pag. 552. Annal. (10) Sat. 3.

rum ad sepulturam efferebant, ut notat *Lubinus*¹. *Martialis*²:

Quatuor inscripti portabant vite cadaver,

Accipit infelix qualia mille rogus.

Inscripti, id est, literati, ut *supra*³. *Catullus*⁴:

A semiraso tonderetur ustore.

Ustor est vespillo & *νεκροκάρτης*, id est, pyrarum constructor. Semirasi erant, damnati quicunque ad opus aliquod publicum, uti sunt molendina, remi, & ad cadavera vilia efferenda, ait *Scaliger*⁵. Nam de honoratioribus dictum est supra verbis *Persii*.

VII. Post elatum funus, scopis domus verrebatur, & purgabatur solenni ancillarum concursu, quem *exverras* vocat *Festus*⁶. Nimirum hoc ideo, ut omnis contactus immundus, qui a funere oriri poterat, ultima vice exigeretur foras. Et olim quidem nec cum pompa sepeliebant, nec urebant defunctos, *omnes in suis domibus sepeliebantur*, ait *Servius*⁷. Aut ubi deficiebant illa, extra pomerium in agro publico leviter egesta humo defodiebantur. Locum sepulchri in Campo Martio, alias quoque in Esquilino, designabant Augures & Pontifices, ut fere extra aliorum hominum contactum esset, ne Sacra funestarentur ac vivi a mortuorum contactu inquinarentur, *Plinius*⁸, *Strabo*⁹, *Dion Cassius*¹⁰. Inde est illud *Propertii*¹¹:

Si pigrit portas ultra procedere, at illud

passisses, lectum lentius ire meum.

Sed postquam a Græcis & Pœnis morem urendi petierunt, bustum fuit, quod hactenus sepulchrum erat. *Lucretius*¹²:

At nos horrifico cinesactum te prope busto

Insatiabiliter deflebitus. — —

Quando hoc primum cœperit, disquirunt *Hieronymus*

N n 5

Ma-

(1) in Commentario pag. 748.	(7) Commentar. ad lib. vi. Æneid.
(2) lib. vii. Epig. 75.	(8) lib. vii. cap. 54.
(3) cap. i.	(9) lib. v. Geogr.
(4) Epigr. 60.	(10) lib.
(5) Notis	xlvi. Histor.
ad Catullum pag. 42.	(11) lib. iv.
(6) lib. v.	(12) lib. i. i.
de Verborum significatione pag. 264.	Eleg. 7.

*Magius*¹, *Joh. Kirchmannus*², & adversus *Ciceronem*³, pariter ac *Plinium*⁴ concludunt, jam ante Syllæ tempora in usu fuisse, ut cremarentur mortui. Nam in Legibus decemviralibus multo ante Syllam tempore edis hæc erant: *Hominem mortuum in Urbe nec sepelito, nec urito*. Et apud Terentium⁵: *Chrysidis funus procedit, sequimur, ad sepulchrum venimus, in ignem imposita est, fleitur*. Poterat equidem Sylla primus in familia sua Cornelia hunc morem abhibuisse, ut cremari vellet, ejusque exemplo Proceres alii deinceps cremati sunt, cæterum olim quidam sepeliebantur, quidam cremabantur. De Poenis constat ex *Justino*⁶, Darium Persiæ Regem jussisse illos, *mortuorum corpora terra potius obrui quam cremare*. Ita enim locus emendari omnino debet (ut monet *Berneggerus*⁷, *Raderus*⁸) ac constat, quod veteres Persæ contumulaverint cadavera, non vero cremaverint, *Herodotus*⁹, *Xenophon*¹⁰. De Græcis est res vulgata. Πύρρι νεκρῶν sunt locis multis apud *Homerum*¹¹, & *Thucydidem*¹². Atque hoc defendebat Heraclitus Philosophus, adversus quem contendit Thales Milesius & Græcis Asiaticis persuasit, ut cadavera terræ infoderentur, quomodo refert *Servius*¹³. Indorum Bramenes bodienum exurunt defunctos, ut testatur *Johan. Hugo Linschotanus*¹⁴. De Cinaloansibus Americæ populis idem narrat *Gothofredus*¹⁵, nec non Germani veteres, autore *Tacito*¹⁶, Galli quoque, ut narrat *Joh. Jac. Chiffletius*¹⁷, & Boreales gentes, antequam fidem in Christum susciperent, uti produnt *Stephanus*¹⁸, *Johannes Loccenius*¹⁹, *Philippus Cluverius*²⁰.

VIII.

- (1) lib. III. *Miscellan. cap. 10.* (2) lib. I. *de Funeribus Romanorum c. 2.* (3) lib. II. *de Legibus.* (4) lib. VII. *Histor. natur. c. 54.* (5) *Andr. Aët. 1. sc. 1.* (6) lib. XII. *Histor.* (7) *Notis ad Justinum pag. 305.* (8) *Notis ad Curtium pag. 96.* (9) lib. III. (10) lib. VII. *Cyropad.* (11) in *Iliade.* (12) lib. II. (13) *Commentario*

- ad lib. XI. Æneid. pag. 629.* (14) in *Navigatione Orientali pag. 47.* (15) in *Archæologia Cœsmica lib. 1. pag. 332.* (16) *de Moribus Germanorum c. 27.* (17) *part. 1. Descript. Vespontionis c. 26.* (18) *Notis ad lib. III. Saxonis Grammatici pag. 91.* (19) lib. II. *Antiquitat. Suecicar. c. 25.* (20) in *Germania Antiqua lib. 1. c. 52.*

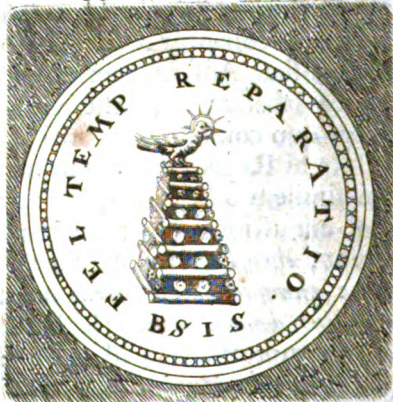
VIII. Ebræi perinde cadavera defodiebant, non exurebant. *Tacitus*¹ de Judæis: *Corpora condere quam cremare more Ægyptio*. Defodiebant in subterraneis, ne foetore auras corrumpere in supernis posita, ἡδὴ ὅτε de Lazaro extincto, ait Martha *Johan.*². Dies quartus erat, ex quo cadaver ille erat, ac proinde jam foetebat. Patet hinc, Judæos corpora defunctorum non condidisse aromatis, exenterata, ut solebant Ægyptii. Nul-
lus enim foetor ex cadavere conditura medicato prod-
ivisset, ungebant vero extrinsecus, uti est *supra*³. Du-
bitant quidem hac de re *Hieronimus Maginus*⁴, *Cornelius a Lapide*⁵, *Danhaverus*⁶, *Joh. Tarnovius*⁷, *Georgius Hornius*⁸, & persuadere conantur, quod Hebræi quoque exusserint cadavera sua. Adferunt exempla Saulis & filiorum ejus, quos Jabelitæ combusserunt, 1. *Samuel.*⁹. Asæ Regis, super quo combusserunt unctionem magnam, 2. *Paralip.*¹⁰. Jorami Regis, super quo non fecerit populus unctionem similem unctioni majorum, 2. *Chronic.*¹¹. Zedeciae Regis, cui unctionem comburere populares, & plangere deberent, *ehem Domine*, Jerem.¹². Addunt lo-
cum Prophetæ: *cumque tollet aliquem amicus ejus, aut*
uxor educet ossa ejus domo, Amos¹³. RESPONDEO:
(1) Quodsi exusserunt cadavera illa, peculiare aliquid
factum est, & rationem dant *Vatablus* ac *Tremellius*¹⁴,
*Cassp. Sanctius*¹⁵. Quoniam illa jamdudum Soli & aëri
exposita computruissent. Rectius veritas: & reversi *Ja-*
bes incenderunt super ea ibi. Nimirum aromata, ut mo-
ris erat in funere Principum. Ita bene *Sebastianus Mun-*
*sterus*¹⁶ monet, ac *Interpres Chaldaus* expressit. Cada-
vera ipsa terræ infoderunt, ut statim in contextu docet-
tur, (2) De funeratione Regis Asæ est locus expressus:
& combusserunt ei unctionem maximam, scilicet incensis

aro-

(1) *lib. v. Histor.* (2) *xi. 39.* (3) *lib. i. Sulpicii pag. 190.* (9) *dist. 2.* (4) *lib. iii. Miscellan.* *xxx. 12.* (10) *xvi. 14.* (11) *xxi.*
c. 11. (5) *Commentar. ad lib. 1.* *19.* (12) *xxxiv. 5.* (13) *vi. 10.*
Samuel. pag. 359. (6) *in Hodofo.* (14) *in Notis.* (15) *Comment. ad*
phiasa pag. 1000. (7) *Comm.* *b. l. pag. 256.* (16) *ad b. l.*
ad Amosum pag. 166. (8) *Notis*

aromatibus variis, de quibus mentio præcedit, injectis simul utensilibus & vestimentis ejus preciosis, ut accurate docent *Rabbinus Kimhi*, *Abravaniel. Beschai*, & cum illis *Wilhelmus Schickardus*¹, *Martinus Gejermus*². Sic enim ferebat mos perpetuus in obitu Regum omnium, quibus non contingebat plebeja sepultura, ut *Joramo*, 2. *Chron.*³, & *Jojacimo*, *Jerem.*⁴. Eadem ratio est de cæteris, & vero (3) Locus Prophetæ ad Magnum funera commode applicatur, ut aromatum uestiones indicentur, perinde ut in superioribus.

IX. Libitinarij pyram † in modum aræ è lignis im-

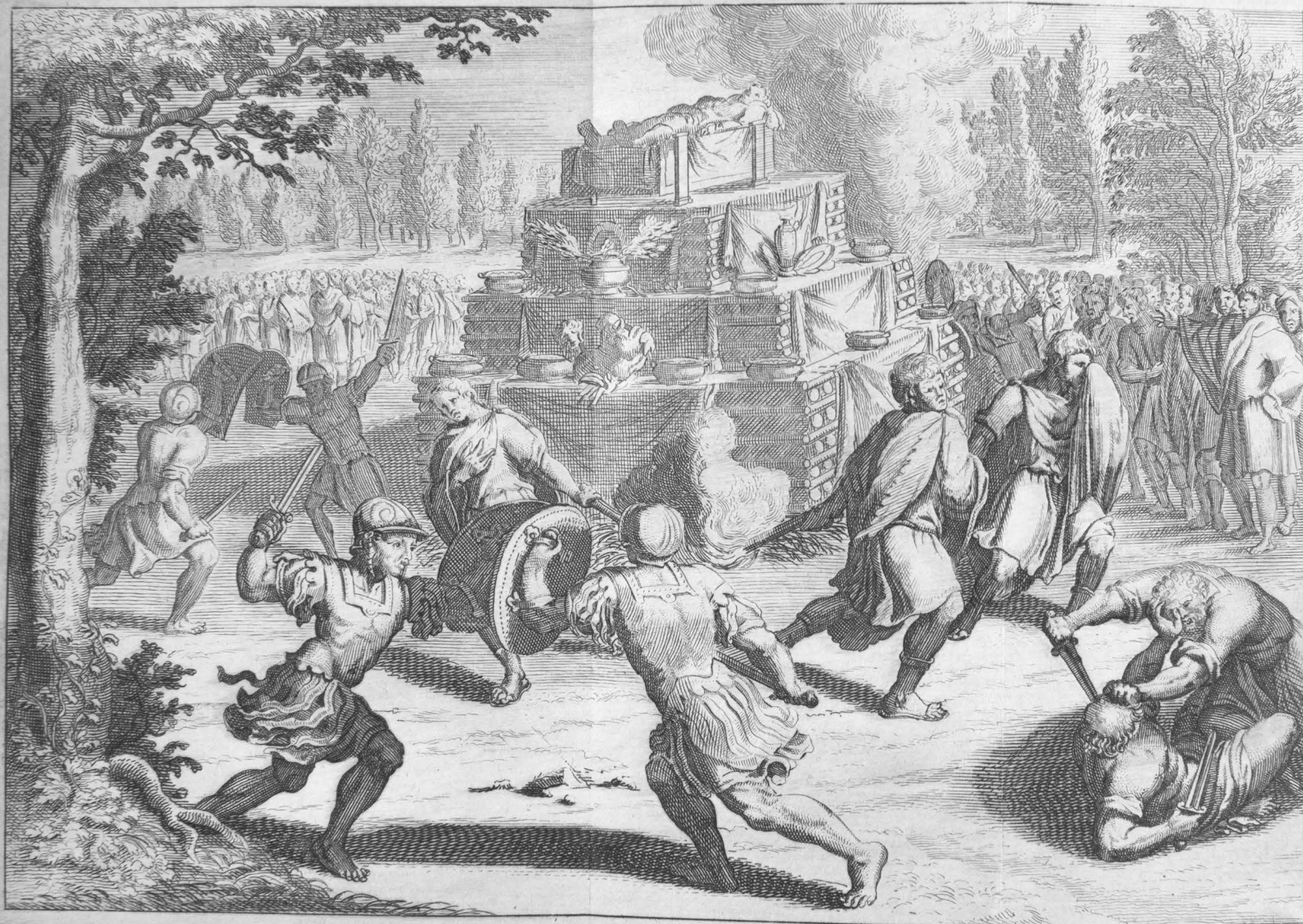
politis, construebant, ut *Lex Decemviralis* jubebat: *ne facito rogum ascia, ne polito. Virgilius*⁵:

— — — — — *Aramque sepulchri*

Congerere arboribus, cæloque educere certant,
& ibidem *Servius*⁶. Materies erat lignum, quod facile conciperet ignem, affusa pice. *Inscriptio Romana*: D. M. PUBLIO. ATILIO. RUFO. ET. ATILIE. BERONICE. VIXER. ANN. XXXIV. SED. PUB. MENS. X. ANTE. NATUS.

† Rogi structuram conspiciendam dat nummus Constantis hic insertus ex *J. Guthetio l. 1. de Jure Man. c. 25.*

[1] *de Jure Regio Hebraeorum c. 6. theorem. 19.* [2] *de Luctu Hebraeorum pag. 101.* [3] *xxi. 19.* [4] *xxii. 19.* [5] *lib. vi. Æneid. 407.* [6] *in Commentariis pag. 407.*

TUS. EST. ET. EADEM. HORA. FUNGOR. ESU. AMBO.
MORTUI. SUNT. ILLE. ACU. ISTA. LANIFICIO. VITAM.
AGEBANT. NEC. EX. EORUM. BONIS. PLUS. INVENTUM.
EST. QUAM. QUOD. SUFFICERET. AD. EMENDAM. PI-
RAM. ET. PICEM. QUIBUS. CORPORA. CREMARENTUR.
ET. PRÆFICA. CONDUCTA. ET. URNA. EMPTA. *Grute-
rus*¹. *Virgilius*²:

*Procumbunt picea, sonat iſta ſecuribus ilex,
Fraxineaque trabes.* ———

Et paulo poſt:

*Principio pinguem tadis & robore ſecto
Ingentem ſtruxere pyram, cui frondibus atris
Intexunt latera.* ———

Imponebant cadavera cum lectis, & ardentibus facibus
averſa facie incendebant. *Virgilius*³:

——— *Et ſubjectum more parentum*

Averſi tenuere facem. ———

Averſa facie recte pingit eos *Juſtus Lipſius*⁴,* nam quod
facie converſa delineat *Jacobus Laurus*⁵, id errorem aut
pôtius negligentiam arguit. Pater, mater, affines,
amici, propinqui accendebant rogam. Aromata & ſuf-
fimenta paria conferebant, ut odoris gravitas prohibe-
retur. *Virgilius*⁶:

——— *Congeſta cremantur*

Thurea dona, dapes, ſuſo crateres olivo.

*Martialis*⁷:

Dum levis arſura ſtruitur Libitina papyro,

Dum myrrham & caſiam ſtebilis uxor emit.

Flebilis uxor, id eſt, quæ maritum moribundum luge-
bat. *Statius*⁸:

Ver Arabum Cilicumque fluit, floresque Sabai,

Coryciaque coma. ———

Deſcribit thura & myrrham, nec non crocum, qui
opti-

* Cujus ecce figuram hic adjunſtam habes.

[1] in Volumine. [2] l. d. [3] Tab. 12. [6] l. d. [7] lib. x.
l. d. [4] lib. 1. Saturnal. cap. 8. Epig. 97. [8] lib. vi. Thebaid.
[5] part. 2. Antiquitat. Romanar.

optimus erat in Coryco monte Ciliciæ. Nam crocus olim inter odores optimos erat, ut diximus *supra*¹, & quod alias adhiberetur in festis publicis. Suetonius²: *Sparso per vias identidem croco*. Rogo incenso ventos rogabant, ut vellent aspirare, ac flammæ non alere solum, verum quoque animam, quæ hætenus cadaveri præfens, nunc illo in cineres adacta, ad campos Elysios abitum maturaret, facili profectione juvare. Propertius:

Cur ventos non ipse rogis ingratis petisti?

Postquam deflagraverant, asservabant cineres, ne prætereuntibus dissiparentur. Virgilius³:

Postquam collapsi cineres. ———

Tibullus⁴:

*Non soror, Assyrios cineri qua dedat odores;
Et fleat effusus ante sepulchra comit.*

Propertius⁵:

Cur nardo flamma non oluere mea?

X. Sive Præco, sive Præfica exclamabat: ILICET. Virgilius⁶:

——— *Dixitque novissima verba,*

& Servius⁷. Proinde Sacerdos aspergillo, qui ramus oleæ vel laurus erat, præsentem turbam irrorabat, & pura aqua (*ὕδαρ ἁγίων* vocat Dionysius Halicarnassensis) expiabat. Virgilius⁸:

*Idem ter socios pura circumtulit unda,
Spargens rorè levi & ramo felicitis olivæ,
Lustravitque viros*

Hoc Græcis est *ἑσπέρησις*, & de febris illis (quomodo vocabant purgationes solemnes) in funere pollutis, vide porro Casaubonum⁹. Illi abeuntes a rogo valedicebant, eratque communis formula: ÆTERNUM VALE. NOS. TE. ORDINE. QUO. NATURA. PERMISERIT. CUNCTI. SEQUEMUR. Catullus¹⁰:

Aique

[1] lib. 1. c. xi. dist. 5. [2] lib. 1. d. [7] in Commentario ibid.
[3] lib. 1. c. 25. [4] lib. 1. d. [8] l. d. [9] Comment.
Eleg. 3. [5] lib. 14. Eleg. 7. [6] ad Sat. 2. Persii. [10] Epig. 100.

Atque in perpetuum frater ave atque vale.

Virgilius¹:

———— *Salve æternum mihi maxime Palla,
Æternumque vale.* ————

& Servius², ελε & χαῖρε dicebant Græci. Plautus³:
Vale qui properas, bene vale: apud Orcum te videbo. In-
le hoc natum, quia existimabant miseri illi; ὅτι μα-
κείσιν se in æternum amittere. Catullus⁴:

*Nobis cum semel occidit brevis lux,
Nox est perpetuo una dormienda.*

Ovidius⁵:

Nox tibi, ne properes, ista perennis erit.

Aut saltem dubitabant, an superessent. Tacitus⁶: Si
quis piorum manibus locus, si ut sapientibus placet, non
cum corpore exstinguuntur magna anima, placide quiescas.
Multa hic annotat Viridungus⁷, ut probet, sapientes è
Paganis agnovisse animæ immortalitatem. Democrito
impingit delirium, quasi docuerit, animam esse compo-
sitam ex atomis & in easdem resolvi. Nescio, ubi hoc de
illo sapientum principè scriptum sit. Longe aliter Pli-
nius, promississe illum reviviscantiam corporum. Quan-
quam vanum ille vocet Epicurea vanitate perculsus⁸.
Pergit: Zoroastrem, Themistium, Pythagoræ, Platon-
icos docuisse, quod anima immortales sunt, & quod corpo-
rum universalis resurrectio futura est. Quod crediderint
animarum circulationem, est verum, de qua re vide
quæ scripsimus in Auctariis ad Pappum⁹, & adde Pau-
lum Slevogtium¹⁰, Stephanum Forcatulum¹¹. De re ea-
dem Tibullus¹²:

Seu matura dies celerem properat mihi mortem;

Longa manet seu vita tamen mutata figuram.

& Passeratius¹³. Resurrectionem corporum nemo eo-
rum

[1] lib. xi. <i>Æneid.</i>	[2] Com-	natural. cap. 55.	[9] pag. 158.
mentar. b. l. pag. 625.	[3] in A-	[10] in <i>Disputationibus Academi-</i>	
<i>finaria Act.</i> 111. sc. 3.	[4] Epig.	cis pag. 829.	[11] lib. 1. de Gal-
[5] <i>Epist.</i> 14.	[6] in <i>vita</i>	lorum <i>Philosophiæ & Imperio</i> pag.	
<i>Agricolæ.</i>	[7] in <i>Commentario</i>	41. [12] lib. 17. <i>Eleg.</i> 1. [13]	
pag. 257.	[8] lib. 111. <i>Hister.</i>	<i>Commentario ad b. l.</i>	

rum docuit, nemo credidit. Hoc addit, *facere Aristoteli injuriam illos, qui statuunt, docuisse animam esse corruptilem*. De quo viderit ille: Certe *Ludovicus Vives*¹, *Simon Portius*², *Contarenus*³, *Combachius*⁴, *Laurentius Valla*⁵, *Joh. Micralius*⁶, *Nicolaus Taurrellius*⁷, multis argumentis evincere satagunt, Aristotelem non posse ab hoc errore defendi, quem pro animæ corruptibilitate in testimonium advocare voluit magnus Peripateticus Doctor *Averrhoës*⁸, & exactissimus interpretæ *Pomponatius* dictis ejus superstruxit scepticismum de animæ mortalitate.

XI. Inferias solvebant Diti, ut ante rogi funde-
rent sanguinem. Non tamen in omnium exsequiis, sed
tantum in Magnatum & Virorum fortium funere. Ex
tunc captivos ibi jugulabant. Virgilius⁹:

*Quatuor hinc juvenes totidem quos educet Ufens,
Viventes rapit, inferias quos immolet umbris,
Captivoque rogi persundit sanguine flammæ.*

Et¹⁰:

*Vinxerat & post terga manus, quos mitteret umbris,
Inferias, caso sparsuros sanguine flammæ.*

Servius¹¹: *Sane mos erat in sepulchris virorum fortium captivos necari, quod postquam crudele visum est, placuit gladiatores ante sepulchra dimicare, qui a bestis cineribus bustuarii appellati sunt*. Gladiatores, qui se mutuo conciderent, & sanguine placarent manes, primi Junius & Marcus Brutus instituerunt, in memoriam patris defuncti, qui prælio adversus Tarquinius pro urbis libertate occubuerat, ut referunt *Livii Epitome*¹², *Valerius Maximus*¹³. Horum exempla secuti deinceps alii, & de Marci Æmilii Lepidi funere ita narrat *Livius*¹⁴,
de

[1] lib. 11. <i>de Anima</i> pag. 144.	lib. 11. <i>Alpium casarum quest.</i> 8.
[2] <i>de Mente humana</i> . [3] lib. vi. <i>de Rerum Perfectione</i> cap. 7.	[8] <i>Commentariis ad libros de Anima</i> [9] lib. x. <i>Æneid.</i> [10] lib. xi. <i>Æneid.</i> [11] <i>Commentar. ad lib. x. Æneid.</i> pag. 601.
[4] lib. 14. <i>Institution. Physicar.</i> pag. 654. [5] lib. 1. <i>Dialecticarum question.</i> cap. 7. 8. [6] in <i>Æthiopbronio</i> lib. 1. pag. 88. [7]	[12] lib. xv. [13] lib. 11. c. 4. dist. 7. [14] lib. xxi. 11.

de Licinii funere; narrat idem¹, de Valerii Levini funere est apud eundem². Inde sunt *munera gladiatoria*, quæ memorat *Suetonius*³, & aurigationes Circenses cum trigis in honorem Deorum Manium, uti diximus *supra*⁴, & confer *Panvinium*⁵. Communiter *inferias* vocabant sacrificia illa; quæ pro manibus fiebant. Sæpe holocausta erant. *Virgilius*⁶:

*Multa bonum circa mactantur corpora morti,
Setigerosque sues raptasque ex omnibus agris,
In flammam jugulant pecudes.* —

Locus est 2. Maccab.⁷: *Judas cum ex capitatione confecisset drachmas bis mille argenti, misit Hierosolymas, ut offerretur sacrificium pro peccato, valde bene & honeste faciens, quod de resurrectione cogitaret. Nam si eorum, qui ante ceciderant, resurrectionem non credidisset, supervacaneum fuisset orare pro defunctis.* Sic ille Scriptor errans in jure & facto. *In jure* quidem, nam in tota lege Mo-
sis nusquam mentio est sacrificii ullius pro defunctis instituti. *In facto*, nam Judæ Maccabæi consilium a iō torquet. Nec enim ille pro defunctis offerre volebat, sed viventes expiare, veritus ne exercitui suo contingeret, quod Josuæ post sacrilegium Achanis acciderat, *Josu.*⁸. Ergo cum animadverteret, milites suos labem contraxisse per rapinas eorum, qui res Idolis Jammien-
sibus consecratas abstulerant, ne velut prævaricatores a Deo punirentur, colligit pecuniam, & sacrificium expiatorium pro superstite populo fieri imperat, 2. *Maccab.*⁹. Scilicet, error errorem peperit: eos, qui gladio cæsi erant, pie defunctos celebrat, v. 45. cum tamen in sacrilegio obissent poenamque sceleris morte exsolvis-
sent, nec poenitentiae documentum ullum præbuis-
sent. Unde constat, abbreviatorem istum in pietatis negotio satis rudem fuisse. De inferiis partes aliquas servatas,

O o

vi-

[1] lib. XXI. [2] lib. XXI. lib. 1. fol. 15. [6] lib. XI. Æ-
[3] lib. 1. cap. 26. lib. III. cap. 7. neid. [7] XII. 43. 44. [8]
lib. V. cap. 2. [4] lib. II. cap. VI. VII. 5. [9] XII. 42.
dist. 5. [5] de Ludis Circensibus

vinum potissimum & carnes assas inferebant sepulchris ipsis, odore & nidore prolicituri Manes, ut vellent apparere & responsa dare. Credebant animas vagari per sepulchra, veteris comitis, quo per fati vim spoliata essent, amore percussæ. Refert *Quintilianus*¹, & multis probant *Daniel Heinsius*², *Desiderius Heraldus*³, *Caspar Schottus*⁴, *Hieronymus Magius*⁵, *Otho Henricus Noëlius* occurfacula, bustorum formidamina, sepulchrorum terriculamenta vocat *Apulejus*⁷. *Tibullus*⁸:

Hanc volent anima circum sua fata querentes.

Atque inde Sanctuli quidam, ne impuri ficerent, sepulchra vitabant, uti scribunt *Plato*⁹, *Theophrastus*¹⁰, & *Porphyrius*¹¹. *Virgilius*¹²:

*Tandem inter pateras & lavia pocula serpens,
Libavitque dapes.* ———

Et paulo post:

*Vinaque fundebat pateris, animamque vocabat
Anchisa magni, manesque Acheronte remissos.*

Xoüs vocat *Euripides*¹³, & adde esse τὸν νεκρὸν αἰώνιον. *Propertius*¹⁴:

Pallida vina bibi. ———

Pallida vocat ob mortuos, ad quos pertinebat vinum inferium. Eis etiam, quos morte violenta perisse scire erat, inferias dabant, ut anima fieret corpori obnoxia, quod hætenus oderat illa velut per vim expulsa inde, adeoque vaga esse & sedibus incertis oberrare volens potius, quam corpori suo adesse præsens. *Virgilius*¹⁵:

*Inferimus tepido spumantia cymbia lacte
Sanguinis & sacri pateras, animamque sepulchro
Condimus, & magna supremum voce ciemus,*

& *Servius*¹⁶. *Tepido*, id est, recens mulcto. *Contra* hinc,

[1] *Declamat.* 10. [2] *Notii*
ad *Silium Italicum* pag. 126. [3]
Animadversis ad *Arnobium* lib.
vii. pag. 278. [4] in *Physica*
Curiosa lib. 11. pag. 263. [5] lib.
14. *Miscellan.* cap. 32. [6] in
Philosophia Barbarica lib. 11. c. 29.

[7] *Apologia* pag. 315. [8] lib.
1. *Eleg.* 4. [9] in *Phædonæ*. [10]
in *Characteribus*. [11] lib. 11. de
Abstinencia animal. [12] lib. 7.
Æneid. [13] in *Hecubæ*. [14]
lib. 14. *Eleg.* 7. [15] lib. 111. *Æneid.*
[16] *Commentario* ad *Q. J.* pag. 278.

hinc, quod lac & sanguinem de victimis elicitum, unxerint cum vino inferio. Rursus Virgilius¹:

*Sit qui me raptum pugna, pretioque redemptum
Mandet humo: solita aut si qua id fortuna vetabit,
Absenti ferat inferias decoreque sepulchro.*

XII. Redibant domum ad convivium amici, propinqui, vicini, & parentalia (quæ alias *silicernium* vocantur apud *Festum Pompejum*², *Nonium*³, *Janum Guilhelmmum Laurembergium*⁴, *Gerhard. Joh. Vossium*⁵, *Iustum Lipsium*⁶) celebrabant cum multa & honesta mentione defunctorum, quos amplius nec videre nec affari liceret. Silicernii portio quædam in ipso sepulchri loco ad rogam dabatur pauperibus, (quos ideo *bustirapos* vocat *Plautus*⁷) videlicet cœna funebris. Catullus⁸:

*Uxor ne Meni sepe quam in sepulchretis
Vidistis ipso rapere de rogo cœnam,
Cum devolutum ex igne prosequens panem
A semirasæ tunderetur ustore.*

Semirasum ustorem vocat, ut *supra*⁹, quod *νεκροκάρτερ* illi essent conditionis servilis. Huc refert *Muretus* illud *Tibulli*¹⁰:

*Ipsa fame stimulante furens escasque sepulchris
Quærat.* — — —

Ita enim legit¹¹, & assensum præbent *Janus Guilhelmius*¹², *Johan. Livinejus*¹³, *Gerhard. Joh. Vossius*¹⁴. Verum *Josephus Scaliger* legi vult: *herbasque sepulchris Quærat*. Annotat¹⁵: *Evellat herbas de veteribus monumentis*, & cum illo *Janus Gebhardus*¹⁶. Cæterum de silicernii portione est *Tobia*¹⁷ ut disserunt. *Fesselius*¹⁸, *D. Quenstedt*

O o 2

(1) lib. ix. <i>Æneid.</i>	(2) in	(11) <i>Commentar. ad b. l. pag. 154.</i>
<i>Fragmentis ab Ursino editis pag. 181.</i>		(12) lib. III. <i>Verisimil. cap. 12.</i>
(3) <i>de Proprietate Sæmonum c. 1.</i>		(13) <i>Notis ad Tibullum pag. 29.</i>
<i>dist. 235.</i>	(4) in <i>Antiquario pag.</i>	(14) in <i>Lexico Etymologico pag. 83.</i>
419.	(5) in <i>Lexico Etymolog. pag.</i>	(15) <i>pag. 118.</i>
472.	(6) <i>Notis ad lib. vi. Annalium Taciti num. 18.</i>	(16) in <i>Animadversionibus pag. 42.</i>
(7) in <i>Pseudolo Act. 1. sc. 3.</i>	(8) <i>Epig. 69.</i>	(17) <i>iv. 12.</i>
(9) <i>dist. 6.</i>	(10) lib. i. <i>Eleg. 6.</i>	(18) lib. i. <i>Adversus sacror. cap. xii. num. 1.</i>

*sted*¹, *Joh. Kirchmannus*². Atqui sensus alius est. Verba sunt: *effunde panes tuos & vinum tuum in sepulturam iustorum*, id est, sepulto amico viro bono proximos ejus solare misso cibo & vino optimo. Hic enim erat mos Judæorum, *Jerem.*³, *Ezechiel.*⁴. Nam apud sepulchra epulari & facere *δοχαὶ θηναίους*, non fuit consuetudo Ebræorum, sed Græcorum, ut testantur *Apollonius*⁵, *Athenæus*⁶, *Eustathius*⁷. Antor *Epistola Barnabo adscripta*⁸, & ab illis viscerationes suas acceperunt Romani. Hodienum ita faciunt Turci, ut narrat *Swiggerus*⁹, & confer quæ dicta sunt *supra*¹⁰. Adde *Turnebum*¹¹, *Bisciolam*¹², *Serarium*¹³.
XIII. Ad cineres colligendos vasa (id est urnas†)

† Talem exhibet J. Gutherius l. 11. de Jure Man. c. 26.

COM

- (1) *de Sepultura Veterum pag.* 293. (2) *lib. 14. de Funeribus Romanorum cap. 6.* (3) *xvi. 7.* (4) *xxiv. 17. 22.* (5) *lib. 11. Argonautic.* (6) *lib. vii. & viii. Diogenes Laërtius.* (7) *Commentar.* ad *lib. 21. Iliad.* (8) *num. 11.* (9) *lib. 11. Itinerarii cap. 59.* (10) *lib. 1. cap. x. dist. 10.* (11) *in Adversariis lib. 211. cap. 10.* (12) *Tom. 1. Lect. succisour. lib. 21. c. 4.* (13) *Commentario ad Tobiam pag. 26.*

comparabant. Virgilius¹:

Ossaque lecta cadō texit Chorineus aheno.

Lecta, id est collecta, nam alia, quæ hic commentatur *Servius*², non sunt accommodata. *Cadus ahenus* est urna ænea, quæ in Magnatibus erat aurea, in mediocribus fortunæ viris argentea, qualem fuisse Papiniani Juriconsulti, Romæ erutam, narrat *Hieronymus Magius*³. Plerumque fictilis erat. Propertius⁴:

Accipiat manes parvula testa meos.

Recte *parvula*, nam exiguæ reliquiæ eis indebantur. Indebant cineres, proximo (id est, nono) die, postquam cadaver deflagraverat, ossa vino lavabant & cineribus addebant. Virgilius⁵:

Reliquias vino & bibulam lavere favillam.

Et⁶:

Mœrantes altum cinerem, & confusa ruebant

Ossa foci, tepidoque onerabant aggere terra.

Ruebant, id est, de cineribus eruebant manibus loribus ante, perinde uti in omni religioso actu. Tibullus:

Præfata ante meos manes, animamque rigata,

Perfusaque pias ante liquore manus.

Confer illa, quæ sunt *supra*⁷. *Tepido aggere* dixit, quasi ossa etiamnum calerent a pristinis ignibus. Tibullus⁸:

Non hic mihi mater,

Quæ legat in mœstos ossa perusta sinus.

Et⁹:

Et primum annaso spargant collecta Lyao.

Collecta nimirum ossa. Ex Romano novendialium sacrorum ritu, in quibus vetusto & optimo vino ad Manes propiciandos sepulchra defunctorum conspergebantur, & tantum non inundabantur. Hoc est *vinum respersum* apud Festum. *Legenda nunc esse ejus ossa*, ait *Appulejus*¹⁰, in descriptione exsequiarum Philemonis. Sue-

O o 3

to-

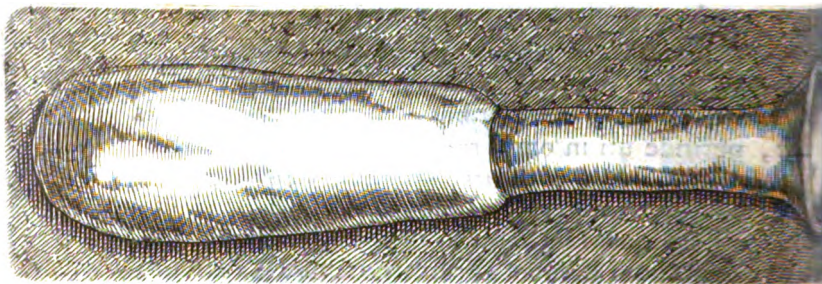
(1) lib. vi. Æneid. (2) in Annotatis pag. 410. (3) lib. ii. Miscellan. cap. i. (4) lib. ii. Eleg. 10. (5) lib. vi. Æneid. (6) lib. xi. Æneid. (7) lib. i. cap. ii. dist. 17. (8) lib. i. Eleg. 2. (9) lib. i. Eleg. 2. (10) Floridor. pag. 354.

tonius¹ : *Legenda ossa per Sacerdotes summorum collegiorum.* Et deinde : *Reliquias legerunt primores Equestris Ordinis, tunicati & discincti, pedibusque nudis.* Non quod omnes absumpti cadaveris cineres conquirerent, (urnæ enim satis parvæ erant, adeoque Agrippina dicitur *feralem urnam tenens gremio*, apud Tacitum²) sed quod residuas ossium particulas, exiguas illas, colligerent : discincti vero & pedibus nudis ad luctum contestandum. Tibullus³ :

Pars, quæ solo mei superabit corporis, ossa,

Incincta nigra candida veste legant.

Lachrymas profundas excipiebant, & in vitream urnam oblongam* derivabant, quæ urna lacrymalis erat. Hæ

vero etiam hodie de bustis antiquorum crui, testantur Joh. Jac. Chiffletius⁴, Franciscus Peraccius⁵, Olaus Wormius⁶, Cotovicinus⁷, Martinus Gejerus⁸. Hoc erat, quod dicebant, *tumulum lachrymis plenum dare.* *Inscriptio Hispanica* : T. PLAUTIO. P. F. DE. MUNICIPIO. ATTACEN. OPTIME. MERITO. ET. XXXVIII. ANN. ÆT. E. VITA. SUBLATO. TOTO. POP. CUM. MAGNA. LACRY. FUNUS. PROSEQ. QUINTIA. PAULINA. MATER. ANN. LXXXIII. AD. FLET. AD. GEMITUM. RELIC. TUMUL. LACRIM. PLEN. E. MARM. HUM. D. DEDIT. Gruterus⁹. Rep-
DC-

* Talem vides appositam ex J. Gutherio l. 1. de Jure Man. c. 27.

(1) lib. II. cap. 100. (2) lib. I. IV. Rerum rariorum c. 1. & 7. III. Annal. (3) lib. III. Eleg. 2. (4) in Descript. Burgundie part. I. pag. 50. (5) de Lusu Ebraeorum pag. 99. (6) libro dicto pag. 34. (7) Itinerario Hierosolymitano l. 1. c. 12. dist. 5. (8) in Volumine p. 700.

ebant omnia in locis ab hominum injuria tutis, sub-
erraneis foveis aut in petra excisis fossis. Virgilius¹:

— *Fuit ingens monte sub alto*

Regis Dercenni terreno ex aggere bustum,

Antiqui Laurentis, opacaeque ilice tectum.

Fovea illa Scrobs est apud Martialem²:

Jam scrobe, jam lecto, jam pollinctore parato.

Scrobe, id est, sepulchro vel urnæ reconditorio. De
lecto ferali, quo defunctus efferebatur, est *supra*³. Pol-
inctor est νεκροδείπνις, *supra*⁴.

XIV. Addebant Inscriptiones, vel Elogia. Virgilius⁵

— *Tum fronte locatur*

Elogium. — — —

Tibullus⁶:

Atque hac in celebri carmina fronte notet?

Lydamus hic situs est. — — —

In fronte, id est, obvia tumuli parte, quæ prætereun-
tium oculis exposita est. Cicero⁷: *Nonne elogia monu-
mentorum id significant?* Prodebant defuncti ortum, no-
men, familiam, nunc concisus, nunc prolixius: &
cupiebant, ut ei bene precaretur, quisquis transiret via-
tor. Exempli sunt *toto Inscriptionum opere* plurima, quod
Janus Gruterus concinnavit, Josephi Scaligeri ac Marcæ
Velsæri auspiciis: nec non apud Jacobum Boissardum in
Collectaneis Antiquitatum Rom. In bustis ejusmodi lucer-
nas perpetuas, arte magica paratas, & hætenus æter-
num arsuras, donec aer accederet, ponebant, lineum
cum oleo incombustibili in vitro affabre polito. Exempli
de Tulliæ, Luciæ Cæsæ, aliorum bustis proferunt ab-
unde Guido Pancirollus⁸, Bernhardus Scardeonius⁹, Jo-
han. Langius¹⁰, Janus Gruterus¹¹, Bernhardus Casius¹²,
Athanasius Kircherus¹³, Caspar Schottus¹⁴, Joh. Jonsto-

O o 4

nus

(1) lib. xi. *Æneid.* (2) lib. x. 11. *Epist.* 25. (11) in *Volumine*
Epig. 97. (3) *dist.* 9. (4) *dist.* 2. *Inscriptionum* pag. 927. (12) lib.
(5) in *Culice.* (6) lib. 111. *Eleg.* 2. 111. *de Mineralibus* c. 7. *sect.* 20.
(7) lib. 11. *de Finibus.* (8) *de Ve-* (13) *Tom.* 3. *Oedipi Ægyptiacæ*
teribus perditis Tit. 35. (9) lib. 1. *Syntag.* 20. *sect.* 9. (14) in *Ma-*
Antiquitas. Patavin. (10) lib. *gia Universali* part. 4. pag. 144.

nis¹, & peculiari Volumine exponit *Fortunius Licetus*. Scribit *Henricus Regius*²: *Lampades*, quæ olim in sepulchris perpetuo arsisse dicuntur, videntur esse merum figmentum, quia pugnat cum natura ardoris fomitem ejus non comburi. Lucerna ista, si unquam fuerint reperta, videntur fuisse corpora sine ullo perceptibili calore lucida, quæ instar cicindelarum, ligni putridi, squamarum piscis, aliorumque similium in tenebris splendebant, propterea quod apertis monumentis ac admissio lumine diurno & aëre moto, lumen earum disparuisse dicatur. Clauso autem rursus monumento lucerna ista non amplius apparuerunt, quia talis erat earum constitutio, ut ab admissio aëre eoque vehementius moto corrumperentur. RESPONDEO: Bonamici hæc opinio fuit, quam refellit *Fortunius Licetus*³. Figmenta non sunt, quæ adeo clare monstrat experientia rerum testis. Nec pugnat cum natura ardoris, quatenus arcana multa sunt, quæ Geniorum ope noverant Magi, ac inde poterant conficere modo hodie nobis ignoto. Corpora pellucida non erant, quoniam flammæ & fumum videre licuit, caloremque in vasculis ipsis deprehenderunt illi, qui coram inspexerunt, ut de Lucerna perpetua, quæ in Pallantis sepulchro reperta fuit in Romæ suburbio, narrat *Volaterranus*⁴. De cicindelis & putrido ligno parum congruit. Unde enim fumus extinctæ flammæ? Fuisse Magicas, affirmat *Augustinus*⁵, & vel sola Patavinæ Lucernæ *Inscriptio* (quam referunt *Græterus*⁶, *Petrus Appianus*⁷, *Peruccius*⁸) docet: ABITE. HINC. PESSIMI. FURES. VOS. QUID. VOLTIS. VOSTRIS, CUM. OCULIS. EMISSICIIS. ABITE. HINC. VESTRO. CUM. MERCURIO. PETASATO. CADUCEATOQUE. MAXIMUS, OLYBIUS. DONUM. HOC. MAXIMUM. PLOTONI. SACRUM, FECIT.

XV. Tumulos ornabant sertis & floribus injectis, ad-

(1) in *Tbaumatographia naturali* pag. 51. (2) lib. 1v. *Philosoph. natural.* cap. 5. (3) lib. 11. cap. 3. 4. 5. (4) lib. xxxiii. *Geograph.*

(5) lib. xxi. de *Civitat. Dei* cap. 6. (6) in *Volumine l. d.* (7) in *Collectaneis* pag. 325. 337. (8) *libra* 111. de *Pompa funebri* pag. 44.

addebantque custodes, qui ornatum illum, ne quid damni acciperet, observarent. Græci vocant *φύλακα*-*λῆν*. *Anacreon*¹:

Τοδὲ καὶ νεκροῖς ἀμύνει.

Virgilius²:

Purpureosque jacit flores. ———

Et³:

*Purpureos spargam flores, animamque nepotis
His saltem accumulem donis.* ———

Propertius⁴:

*Adferet huc unguenta mihi, sertisque sepulchrum
Ornabis custos ad mea busta sedens.*

Suetonius⁵: *Non desuerunt, qui per longum tempus ver-
nis æstivisque floribus tumulum ejus ornarent.* Hinc illud
Virgilli⁶:

Spargite humum foliis. ———

Scilicet è more funerum, in quibus spargebantur flo-
res. Itaque sequitur:

Et tumulum facite & tumulo superaddite carmen.

Confer *Hieron. Magium*⁷, *Petrum Victorium*⁸. Chri-
stiani ita faciebant, veteres mores retinendo. Prudentius⁹:

*Nos testæ fovebimus ossa,
Violis & fronde frequenti,
Titulumque & frigida saxa
Liquido spargemus odore.*

Non quidem vetustiores illi, cum adhuc persecutiones
urgebant. Nam idè sunt a Paganis accusati. Cæcilius
apud Minucium¹⁰: *Coronæ sepulchris denegatis.* Sed qui
in pace fruebantur seculis melioribus. Sulpicius Seve-
rus¹¹: *Ac licet inani munere, solum ipsum flore purpureo
& suave reddentibus sparge graminibus.* Custodes præ-
terea invigilabant serio, ne Sagæ pro incantamentis suis
conficiendis ossa deriperent. De Canidia Horatius¹²:

O o 5

Nec

(1) Oda sic cædus pag. 196. (2) *Variarum Lectionum* cap. 2. (9)
lib. v. *Æneid.* (3) lib. vi. (4) in *Cathemerinis* pag. 101. (10) in
lib. 111. *Eleg.* 14. (5) lib. vi. *Octavio.* (11) *Dialog.* 3. num. 22.
c. 57. (6) 5. *Bucolic.* (7) lib. 11. (12) lib. v. *Carm.* 17.
Miscellan. cap. 17. (8) lib. xvi.

*Nec in sepulchris pauperum prudens anna
Novemdiales dissipare pulveres.*

Cadaverum præsegmina ad Magicos usus adhibita esse, refert quoque *Apulejus*¹, & adde *Cardanum*². Porro sercabant arbores, ut crescentes locum sepulchri obumbrent. *Propertius*³;

*Deinde ubi suppositus cinerem me fecerit ardor,
Accipiat manes parvula testa meos:
Et sit in exiguo laurus superaddita busto,
Quæ tegat extincti funeris umbra locum.*

*Martialis*⁴;

*Accipe non Phario nutantia pondera saxo,
Quæ cineri vanus dat rustura labor:
Sed fragiles buxos & opacas palmitis umbras,
Quæque virent lachrymis humida prata meis.*

Sunt Pyramides & Obelisci, quos sibi ponebant Optimates. Buxos, lauros, (quod felicibus manibus perpetuas & virentes arbores convenire existimabant) taxos, cupressos, eligebant, quæ nunquam perdunt folia. Iu recte adversus *Raderum* exponunt *Ramiresius*⁵, *Schrevelius*⁶. Eodem pertinet illud *Juvenalis*⁷:

Spirantesque crocos & in umbra perpetuum ver.

XVI. Transeuntes monumenta amicorum vovebant, ut mortuis terra levis esset, neve illos lapis sepulchralis urgeret. *Tibullus*⁸:

*Atque aliquis senior veteres veneratus amores,
Annua constructo ferta dabit tumulo:
Et bene discedens dicet, placideque quiescas,
Terraque securâ sit super ossa levis.*

Autor *Elegia* in obitum *Mecanatis* eundem adhibet *μικρὸν*:

Nunc ego quid possum? tellus levis ossa teneto,
*Persius*⁹:

Non levior cippus nunc imprimit ossa? —

Mar-

(1) lib. 1. *Milefian.* (2) lib. *xi* 111. *de Subtilitate rerum* fol. 500. (3) lib. 11. *Eleg.* 10. (4) lib. 11. *Eleg.* 4 (5) *Notis ad Mar-*
tialem pag. 116. (6) *Annotat.* *ibidem* pag. 85. (7) *Sat.* 7. (8) *lib.* 11. *Eleg.* 4 (9) *Sat.* 1.

Martialis¹:

*Mollia non rigidus cespes tegat ossa, nec illi
Terra gravis fuoris: non fuit illa tibi.*

& vide porro eundem². Juvenalis³:

Diis majorum umbris tenuem & sine pondere terram.
Improbis vero, & quibus male post obitum esse cupiebant, vovebant, ut illos terra gravis premeret. Suetonius⁴: *Pars terram matrem deosque manes orarent, ne mortuo sedens ullam nisi inter impios darent.* Tibullus⁵:

*jam tua qui Venerem docuisti vendere primus,
Quisquis es, infelix urgeat ossa lapis.*

Apponebant aras (Festus⁶ *acerras* vocat) ad sepulchra eorum, quos charissimos habebant, & post excessum Deo magis propinquos esse credebant. Virgilius⁷:

— *Stant manibus ara*

*Ceruleis masta vittis, atraque cupresso,
Et circum Iliades crinem de more soluta,
Inferimus tepido spumantia cymbia lacte,
Sanguinis & sacri pateras, animasque sepulchro
Condimus, & magna supremum votum ciemus.*

Et paulo post:

*Libabat cineri Andromache manesque vocabat
Hectoreum ad tumulum, viridi quem cespite inanem
Et geminas causam lachrymis sacraverat aras.*

Hic lacte & vino sacrificabant, aut thure injecto adolebant. Ara ejusmodi pingitur è Marmoribus Cæsianis apud Boissardum⁸. *Inscriptio addita est: C. DOMITI. C. F. PAL. VERT. VIXIT. ANNIS. XXXXI. MENSIBUS. VII. DIEBUS. XII. VQLUSIA. SEVERA. CONJUNX. MARITO. OPTIMO. ET. INDULGENTISSIMO. Huc pertinet alia Inscriptio è marmoribus Cæsianis:*

*INGRATÆ VENERI SPONDEBAM MUNERA SUPPLEX,
EREPTA CONJUX VIRGINITATE TIBI.*

PER-

(1) lib. v. Epig. (2) lib. ix. pag. 243. (7) lib. iii. Æneid. Epig. 30. (3) Sat. 7. (4) lib. (8) part. 3. Antiquitat. Romanar. iii. cap. 75. (5) lib. i. Eleg. 4. Tab. 59.
(6) lib. i. de Significat. Verborum

PERSEPHONE VOTIS INVIDIT PALLIDA NOSTRIS,
 ET PRÆMATURO FUNERE TE RAPUIT.
 SUPREMUM VERSUS MUNUS DONATUS ET ARAM,
 ET GRATAM SCALPSIT DOCTA PEDANA CHELYM.
 ME NUNC TORQUET AMOR, TIBI TRISTIS CURA
 RECESSIT,

LETHEOQUE JACES CONDITA SARCOPHAGO.

*Boissardus*¹. Et eandem ob causam ad aras somnum capientes in sepulchris, velut in fanis, incubabant, somnia percontati, unde res futuras addiscere possent. Credebant, Animas separatas non illico ad Elysios campos abire, sed corporis amore detentas per bene longum tempus apud sepulchra obvagari. Docent ita *Pfellus*², *Porphyrius*³, (& assentiuntur ei *πλατωνίζοντες* Ebraei, *Rabbinus Menasseh*⁴) adduntque, quod Animæ liberatæ a corporis vinculis, originis suæ velut postliminio compotes, notitiam exquisitam rerum multiplicium habebant, itaque carminibus quibusdam recitatæ obdormiebant in monimentis, ut a circumstrepente anima in somniis discere possent. Referunt *Herodotus*⁵, & *Pomponius Mela*⁶. Locus est *Esaïæ*⁷: *Qui habitant in sepulchris*. Ad rem præsentem facit, uti monet *Hieronymus*⁸, & confer *Tertullianum*⁹, *Lactantium*¹⁰.

XVII. Tanta erat cura sepeliendi eos, quos habebant charos, nimirum quod Animas crederent obvagari & a sedibus placidis in morte prohiberi, donec corpora in tumultum delata essent: & quoque familiæ credebantur esse funestæ, id est, malis ominibus obnoxie, teste *Varrone*¹¹. Hinc *Palinurus* mari demersus, sepulchri expers, apud *Virgilium*¹²:

Eripe me his invictæ malis, aut tu mihi terram

Injice (namque potes) portusque require Velinos.

Et paulo ante:

Præ-

(1) *l. d. Tab. 81.* (2) *de De-* 4. (8) *Commentariis adh. l.* (9)
monibus. (3) *de Sacrificiis.* (4) *de Anima c. 57.* (10) *lib. 11. di-*
lib. 11. de Resurrect. mort. cap. 6. *vinar. Institut. c. 2.* (11) *lib. 17.*
(5) *in Melpomene.* (6) *in Descri-* *de LL. pag. 10.* (12) *lib. 11. Æ-*
ptione Orbis lib. 1. c. 8. (7) *LXV. neid.*

Præterea jacet exanimus tibi corpus amici.

*(Hæc nescis) totamque infestat funere classem,
Sedibus hunc refer ante suis & conde sepulchro.*

Sedibus refer suis, id est, commode juva, ut in placidas animarum sedes perveniat. *Servius*¹ multa ambitiose annotat, pauca vero sunt, quæ ad verum congruunt. Et porro *ibidem* Sibylla:

*Hæc omnis, quam cernis, inops inhumataque turba est,
Portitor ille, Charon: hi quos vehit unda, sepulti,
Nec ripas datur horrendas, nec rauca fluentia*

Transportate prius, quam sedibus ossa quierunt,

id est, priusquam vel perfectam, vel imaginariam sepulturam acceperunt. Quando enim corpora ipsa non poterant obtinere, quomodo fiebat, cum a mari hausta vel a bestiis lacerata erant, apparabant sepulchri simulachrum (quod *cenotaphium* appellant *Dionysius Halic.*², *Xenophon*³) & ter jacentes pulveris manipulum, ut valerent, conclamabant, ac prodesse hoc omnino vagis Animabus, rebantur. De Archita Tarentino fluctibus sepulto *Horatius*⁴:

Quamquam festinas, non est mora longa, licebit

Injecto ter pulvere curras.

& prolixè *Lambinus*⁵, *Daniel Heinsius*⁶. *Æneas* ad *Deiphobum Trojanum*⁷:

Hunc egomet tumulum Rhæteo in littore inanem

Constitui, & magna manes ter voce vocavi.

(1) *Commentario ad b. l. pag.* 406. (2) *lib. 1.* (3) *lib. vi.* (4) *lib. 1. Carm. 23.* (5) *Commentario b. l. pag.* 91. (6) *Notis ad Silium Italicum pag.* 16. (7) *lib. vi. Æneid.*

LIBRI QUARTI FINIS.

JUSTI

JUSTI LIPSI
TRACTATUS PECULIARES,
VIDELICET,
DE VETERUM LATINORUM SCRIPTURA.
DE RE PECUNIARIA.
DE NOMINIBUS ROMANORUM.
DE RITU CONVIVIORUM.
DE CENSURA ET CENSU.
DE ANNO DEQUE EJUS DIVERSITATE.
ITEM RATIONE INTERCALANDI.
DE CRUCIS SUPPLICIO, APUD ROMANOS
USITATO.

JUSTI LIPSI

TRACTATUS

DE

VETERUM LATINORUM SCRIPTURA.

UT de *vetere Scriptura* pauca præmontem : differt ea ab recentiore, quæ hodie in usu est, vel *quantitate*, vel *qualitate*, vel *utraque*.

Quantitas in *additione* cernitur, vel *detractione*. *Additio*, aut *Vocalis* est, aut *Consonantis*. *Vocalis* additio, est in diphthongis EI & OV. Sic enim *Eidem*, *Ious*, scripserunt; pro *Idem*, *Ius*. Sic *Leitem*, *Leimites*, *Melitia*, *Opeima*, *Inveito*; pro *Litem*, *Limites*, *Militia*, *Opima*, *Invito*. Sic *Eito*, *Deixi*, *Seierit*, pro *Ito*, *Dixi*, *Sierit*. Item, *Qei*, *Sei*, *Nei*; pro *Qui*, *Si*, *Ni*. *Nei* tamen etiam pro *Ne* usurparunt interdum, & quidem non raro. Sic *Utei*, *Ubei*, *Ibei*, pro *Uti*, *Ubi*, *Ibi*. Eandem diphthongum usurparunt in *Gemitivis singularibus*; ut *Dolei*, *malei*, pro *Doli*, *malè*. Item, in *Nominativis pluralibus*: ut *fei*, *Trevirei*, *Decumanei*, pro *li*, *Treviri*, *Decumani*. Item, in *Dativis & Ablativis pluralibus*: ut *Ieis*, *Tertiis*, *Ricinieis*, pro, *Iis*, *Tertiis*, *Riciniiis*. Præterea, in *Dativis singularibus tertie declinationis*: ut *Mortei*, *Clientei*; pro *Morti*, *Clienti*. Item *Alterei*, *Sibei*, pro *Alteri*, *Sibi*. Et frequentissime in *Nominativis atque Accusativis pluralibus*: ut *Omneis*, *Civeis*, pro *Omnes*, *Cives*.

O vero ad U adjectæ, tum alia sunt exempla, tum hæc: *Ious*, *Iousta*, *Ioudicare* pro, *Ius*, *Iusta*, *Iudicare*. Item *Sono*, *Louci*, *Doucito*, pro *Suo*, *Luci*, *Ducito*. In quibusdam utramque Diphthongum conjunxerunt: *Soueis*, *Ioudiceis*, pro *Suis*, *Iudici*. In nonnullis U geminum usurparunt, pro OU seu U: ut *Plus*, *Secuus*, pro *Plus*, *Secus*. Sic *Comitatuu*, *Arbitratuu*, pro *Comitatu*, *Arbitratu*. Interdum O post U interseruerunt: ut *Quicquomque*, pro *Quicunque*.

Con-

Consonantes quoque interseruerunt ; ut *Quotiens*, *Quotiescunque*, pro *Quoties*, *Quotiescunque*. Sic *Exsurgunt*, *Exsercere*, pro *Exurgunt*, *Exercere*. Item, *Quips*, *Aliquips*, pro *Quis*, *Aliquis*. In *Junxsta* vero, pro *juxta*, gemina est insertio ; vocalis O & consonantis S.

In quibusdam integram syllabam interseruere : ut in *Postidm*, *Indetestato*, pro *Postea*, *Intestatu*. Ejus generis etiam *Ævitas*, videri alicui possit : sed habet illud legitimam ab *ævo* derivationem : in *Ætas* vero, quod post usurpari cœpit, facta est contractio. Quibusdam à fronte Consonantes adjecere ; ut *Silis*, pro *Lis*. Nonnullis in fine : ut *Ead*, *Tuod*, *Plebed*, *Franded*, pro *Ea*, *Tuo*, *Plebe*, *Frande*. Sic in verbis, *Datod*, *Removetod*, *Luitod*, *Estod*, pro *Dato*, *Removeto*, *Luito*, *Esto* : In *Exsercetod* autem geminata est additio ; semivocalis S, & mutæ D. Sic in *Leibertated*, additio est Vocalis E, & Consonantis D.

Detractio & ipsa, vocalis est, aut consona. Vocalis, detractio est in monophthongis illis : *Fenus*, *Femina*, pro *Fænus*, *Fæmina*. Sic *Heres*, pro *Hares*. Quamquam eam vocem non ab *harendo*, sed ab *hero* deductam malunt eruditiores. Detractio etiam quibusdam videtur esse in verbis istis : *Adicito*, *Eicito*, *Deicitor*, *Conicere*, *Subicere*, pro *Adjicito*, *Ejicito*, *Dejicitor*, *Conjicere*, *Subjicere*. Quod si ita est, eadem ratione simplex *Scere*, contractum erit ex *jacere*, Sic certe *Dis*, contractum ex *Diis*.

E *Consonantibus* etiam, quæ nunc geminari solent, omittebant alteram : ut *Osa*, *Clase*, pro *Ossa*, *Classe*. Item *Aceras*, *Conubia*, pro *Acerras*, *Connubia* : *Pelex*, *Tolito*, *Poluceto*, pro *Pellex*, *Tollito*, *Polluceto*.

Qualitas in commutatione potissimum cernitur. Ea quoque Vocalis est, aut Consonantis. Vocalis : ut E pro I. Sic enim *Leber*, *Addecito*, scripsere ; pro *Liber*. *Addicito*. Item U pro I, *Æstumata*, pro *Æstimata*. Sic *Optumus* pro *Optimus*. Eadem ratione *Postumum*, à veteribus dictum volunt eruditi : ut significet non tam

cum, qui post inhumatum patrem est editus; quam cum, qui postremus patri, seu vivo, seu mortuo, natus est. Item U & Y: ut *Ægyptus*, pro *Ægyptus*. quemadmodum *Mus* quoque & *Sus*, & hujus generis alia, ex Græcis *μῦς*, *εὐς*. Frequentius O pro U: ut *Totela*, *Porporea*, pro *Tutela*, *Purpurea*. Sic *Osocapitor*, pro *Usucapitor*. Item *Soper*, *Quomque*; pro *Super*, *Quumque*. Sic in Nominum finibus: *Patronos*, *Servos*, pro *Patronus*, *Servus*. *Vitiom*, *Manom*, pro *Vitium*, *Manum*. Nec non in Verborum finibus: *Conferont*, *Morister*, pro *Conferens*, *Moritur*.

In nonnullis geminatur hæc mutatio: ut *Piacolom*, *Fortom*, *Foratos*, pro *Piaculum*, *Furtum*, *Furatus*. In quibusdam hæc cum superiore conjungitur: ut *Leborom*, pro *Liberum*. Sic *Ædebos*, *Compedebos*, *Noctebos*, *Tibicinebos*, *Soperstebos*. pro *Ædibus*, *Compedibus*, *Noctibus*, *Tibicinibus*, *Superstitibus*.

Interdum diphthongo OE & OI pro U longo usi sunt: ut *Oetier*, *Oesocapio*, *Oesorpatum*, pro *Uti*, *Usucapio*, *Usurpatum*. Sic *Cæratore*s, pro *Curatore*s. OI pro U positum: in *Oitier*, *Oitile*, & consimilibus. Sic *Moinicipium*, pro *Municipium*.

Consonantes quoque non paucas inter se commutarunt. C pro G frequenti in usu fuit. Sic enim *Cenas* dixerunt pro *Genas*. Sic *Frucem*, *Lece*; pro *Frugem*, *Lege*. Itidemque *Lecere*, *Rocato*, pro *Legere*, *Rogato*. D pro L posuere, cum *Dingua*, dixerunt, pro *Lingua*. Sic *Fedetrin*, pro *Feretrin*.

F pro B usurparunt sequente Vau: ut *Af virod*, pro *Ab viro*. Q pro C: ut *Pegunia*, pro *Pecunia*. S pro R: ut *Afa*, *Nesvo*, *Casmen*, pro *Ara*, *Nervo*, *Carmen*. Sic in Nominum flexionibus: *Majose*, *Minose*, *Arboses*, *Plusa*, pro *Majore*, *Minore*, *Arbores*, *Plura*. Sic *Fenose unciasio*, pro *Fenore uncario*. Item in Verborum flexionibus: *Arasit*, *Vocasit*, *Secnesit*; pro *Ararit*, *Vocavit*, *Secnerit*. T pro D: ut *Quit*, pro *Quid*.

In compositis, finalem Præpositionis consonantem ple-

plerumque retinuerunt: ut *Conlegium*, *Inprobus*, *Adsignare*, *Adtribuere*. Interdum tamen etiam mutarunt: ut *Opsepito*, *Opturato*, *Optinere*.

In quibusdam geminata est commutatio; altera Consonantis, altera Vocalis: ut *Rocom*, *Flacitiom*, *Prodicos*; pro *Rogum*, *Flagitium*, *Prodigus*. Sic *Acrom*, *Acnom*, *Ticnom*; pro *Agrum*, *Agnum*, *Fignum*. Item *Fidios*, pro *Filius*; *Osvagolatom*, pro *Obvagulatum*: *Poplicom*, pro *Publicum*: *Quoi*, pro *Cui*. *Ansem*, pro *Aurum*. Sic *Capiomtor*, pro *Capiuntur*.

In quibusdam duarum Vocalium, & unius Consonantis facta mutatio: ut *Contileom*, *Arvorfom*, seu *Afvorfom*, *Plusebos*, pro *Gentilium*, *Adversum*, *Pluribus*. In nonnullis gemina consonantis mutatio est: ut *Arcuesit*, pro *Arguerit*.

Interdum *quantitatis* metaplasmos conjunxerunt, additionem scilicet & detractionem: ut *zousus*, *zousit*, pro *zussus*, *zussit*. Sic *Poplei*, *Confesei*, *Demiseis*, pro *Populi*, *Confessi*, *Demissis*. Interdum ad *quantitatis* metaplasma adjunxerunt metaplasma *qualitatis*: ut cum unum idemque vocabulum additione & commutatione transformatum. Sic enim *Deicundo*, *Addeiētos* usurpata; pro *Dicendo*, *Addiētus*.

Sic *Maxsumo*, *Proxsumas*, *Fousfosos*, pro *Maximo*, *Proximus*, *Furiosus*. His adde *Endo*, *Entera*, *Sopera*, *Continoeis*, pro *In*, *Intra*, *Supra*, *Continuis*: In quibus commutatio præcedit; additio sequitur.

Detractionem quoque & commutationem quandoque copularunt. idque commutatione interdum sequente: ut *Adecito*, *Poplos*, *Prasetebos*, pro *Addicito*, *Populus*, *Prasentibus*. Interdum præcedente: ut *Sohicito*, pro *Subjicito*. Sic *Olo*, pro *Illo*: Item *Fasis*, pro *Farris*. In quibusdam triplicatus est metaplasma: ut *Pupilei*, *Praseted*: pro *Pupilli*, *Prasente*.

In *Nominum flexionibus*, præter superiora, notabilem mutationem habent: *Folminis*, *Ipsos*, *Im*; pro *Fulmen*, *Ipse*, *Enm*. Sic *Oloe*, pro *Illi*. In *Verbis* quoque varii

præter supradictos, metaplasmata à veteribus facta sunt ut in verbo substantivo *Escit* & *Escunt*, pro *Erit* & *Erun*t. Itemque *Siet*, *Sient*, pro *Sit*, *Sint*: & in futuro perfecto, *Fuas*, pro *Fuerit*. Ejusdem futuri perfectissima in aliis quoque verbis est varietas: ut *Vindiscit*, *Verberit*, *Prohibesit*, *Occisit*, pro *Vindicarit*, *Verberarit*, *Prohibuerit*, *Occiderit*. Item *Tagit*, pro *Tetigerit*: *Pacit* & *Pacont*, pro *Pepigerit* & *Pepigerint*: *Faxit*, *Rupsit*, pro *Fecerit*, *Ruperit*: *Paret*, *Cepet*, pro *Pararit*, *Ceperit*: *Miseit*, *Vixeit*, pro *Miserit*, *Vixerit*. Item *Dnuit*, *Adducit*, *Conduat*, *Transduat*; pro *Dederit*, *Addiderit*, *Condiderit*, *Tradiderit*. In passiva etiam forma: *Turbassitur*, pro *Turbatum fuerit*: *Fariator*, *Nancitor*, pro *Fari velit*, *Natus fuerit*. Item, *Darier*, *Leibarier*; pro *Dari*, *Libari*. Sic *Oetier* & *Oitier*, pro *Uti*.

In *Conjunctis vocibus* facta interdum separatio: ut *Endo*, *In do*, *In du*, pro *Endo*, *Indo*, *Indu*. Sic *Indo testat*, pro *Intestato*: *Endo ponito*, *Endo jacito*, *Endo manus jactat*; pro *Imponito*, *Injicito*, *Manus injectio*. Item *Quicumque* pro *Quicumque*: & consimilia. Contra interdum conjunguntur, quæ alioqui separari solent: ut *Stato liberum*, pro *Statu liberum*.

FINIS TRACTATUS
DE VETER. LATIN. SCRIPT.

JUSTI LIPSII,

TRACTATUS

DE RE PECUNIARIA VETERUM
ROMANORUM.

CAP. I.

Pecunia qua materia & quando primum signata.

ROMANI primum usi fuerunt quadruplici moneta, nempe, *Plumbea*, *Ærea*, *Argentæa*, *Aurea*.

Plum-

Plumbæ usus quando cæperit, incertum.

Æs initio habuerunt rude, pondere distinctum, non nota. Primus Servius Tullius signavit æs, idque nota pecudis; unde pecunia dicta est: author Plinius *lib. xviii. cap. 3. & lib. xxxiii. cap. 3.* Varro, *lib. ii. de re Rust. cap. i.* & Plutarchus, in *Publicola*. Quod tamen alii Jano tribuunt, ut Athenæus *lib. xv.* & Macrobius *lib. i. Sat.* Quidam Saturno, ut Eutropius *libro 1.* Verior tamen Plinii opinio: nec repugnat, quod in priscis nummis parte altera Jani effigies, altera navis expressa cernebatur, cum hanc notam Servius ipse, vel posteri usurpare potuerint bonæ memoriæ causa. Facit huc Ovidii *1. Fastorum*.

At bona posteritas puppim signavit in ære

Hospitiis advenum testificata Dei.

Argentum autem signatum est anno Urb. Cond. 484. F. Pictore, & Q. Oculejo Coss. ut Plinius voluit, quinque annis ante Punicum bellum; sive M. Æmilio Paulo, & Fulvio nobiliore Coss. ut Eutropius, *lib. ii. & 5. annis posterius.*

Aurum signatum anno 62. post argentum. C. Claudio Nerone, & M. Livio Salinatore Coss.

	As.
Nummi ærei nomina sunt ista.	{ Quadrans.
	{ Sextans.
	{ Triens.
Aurei nummi	{ Aureus.
Argentei hæc:	{ Denarius.
	{ Quinarius.
	{ Sestertius.

C A P. II.

De Asse, Quadrante, Sextante, Triente.

ASSES ex ære librales erant, & appendi plurimum solent, non numerari. Ex quo ritu & nunc in ratio.

tionibus pecuniarius Expenfum ferre, & Dependere, & Impendium dicimus. Inde æs grave appellatur, & poena æris gravis: Æris cujus legitimo ponderi nihil decesset. Livius lib. iv. *Indicibus*, inquit, *dena millia æris gravis, qua tunc divitiæ habebantur, data.* Et lib. v. *Denis millibus æris gravis nos condemnavit.* Hæc primis temporibus. Postea tamen bello Punico secundo, pressus populus Romanus ære alieno, ex singulis assibus libralibus, Sextantarios fecit: id est, Ex uno asse, senos, qui tamen tantundem valerent, *Plin. lib. xxxiii. cap. 3.* Sed & mox tertio bello Punico, Unciales facti. Postremo lege Papyria, Semiunciales. Assẽm libralem, ut dixi, primus signavit Servius. Tarquinius Superbus cæteras Assis partes, ut Quadrantem, Trientem, Sextantem; ut colligimus ex Fragmento Festi in voce *Ratium*. Quadrans (sive Triuncis) est quarta pars Assis, plurimum quidem ære cusus sub Imperatoribus, tum & plumbo. *Martial. lib. x. Epigr. 74.*

Centum merebor plumbeos die toto.

id est, Quadrantes. Idem *lib. i.* nigram monetam appellat plumbeam, istos ipsos quadrantes. Et fortassis antiquitus, quia Plautus in jocis aliquoties *nummuli plumbei* mentionem facit. Olim hæc merces legitima transvectionis erat, unde & quadrantes, *Ratiti* dicti, Festus & Varr. *lib. iv. de ling. Latin.* Postea præmium balneatoris. Horat. lib. i. Sat.

— *Dum tu quadrante lavatum Rex ibis.*

Et Cicero *pro Cal.* Plutarchus in Cic. *Sextantes & Trientes a partibus assis dicti.* Sextantis meminit Livius lib. ii. *Plebs*, inquit, *Agrippam extulit, sextantibus collatis.* Trientis, Festus, in *Ratito*. Valet autem As, ad æstimationem nostram, nummulos plus octo: nummulos appello, sive denariolos, qui 24. apud Belgas stuferum faciunt. Quadrans valet nummulos paulo amplius duos. Quadrantes 4. Assẽm constituunt. Decem sestertium unum. Quadraginta denarium. Simile iudicium de Sextante & Triente.

CAP.

De Denario, Quinario, Sestertio.

ARGENTEI nummi tres species, quas dixi, omnes Varro *lib.v. de ling. Lat.* Et Plin. *lib. xxxiii. cap. 3.* complexus est. Denarii inquit, dicti, qui dena æris, id est, 13. Asses valebant. Quinarii, qui quinos. Sestertius, ut Semitertium.

Denarium pondere & æstimatione partem drachmæ Atticæ consensu faciunt antiqui. Notæ ejus veteres Romæ Galeatæ, imago Castoris in equis, bigæ & quadrigæ. Unde bigati & quadrigati nomen pro Denario sequens, ut Livius, *lib. xxii. Pæcti in capita Romana trienis nummis quadrigatis.* Tacitus de morib. Germ. *Pennyam probant veterem & diu notatam, Serratos, Bigasque.* Sed cum argentum simpliciter dicimus, intelligimus Denarium. Denarii dimidius, quinarium dictus; deoque vulgo Victoriatus, quod victoriæ effigies in eo expressa sit. Meminit hujus Cicero, *pro Fonteio.* Livius *b. xli.* & Plinius *lib. xxxiii. c. 3.* Sestertius, denarii quarta pars est, idem alio nomine *ἑξοχλῶ* Nummus, quia frequentissimus ejus in rationibus usus. De hoc Vitruvius, *lib. iii. cap. 1.* *In denario, inquit, denos asses areas constituerunt, & quartam ejus partem de duobus assibus, & tertio semisse, Sestertium vocarunt.* Æstimatio denarii hodie eadem fere, quæ Regalis Hispaniensis, id est, stateri 3. cum dimidio. Quinarii & Sestertii pro proportionem. Denarium nota stellulæ (*) in monumentis vetustis. Sestertii nota sic, **(LSS.XHS.XSS.)** At Libralis est libræ nota, Quia ergo Sestertius duos asses continet, & dimidium duo.

De Nummo aureo, ejusque æstimatione. Itemque de usu nummorum promiscuo.

AUREUS sive Solidus (quem variis nominibus appellatum ab Imperatoribus invenio, *Flavianum, Antonianum, Valerianum*) valuit denarios apud Romanos 25 id est, *Coronatos nostrates binos*. Id clarum tum ex possidere, tum ex monumento Dionysii, lib. LV. cui accedit Suetonius, in *Otto cap. 4.* qui ait, *Ostibonem semper aureos singulos cohorti excubanti dare solitum*. Quam eandem rem Tacitus lib. XVII. narrans, *centenos nummos* dixit. Allusit ad hunc numerum egregie Martialis lib. X. *epigr. 24.* in hunc modum;

Sed vita tribus aureis pæctus.

Cum intelligat aureos circiter 70. Caute legendus T. Livii locus, lib. XXVIII. *Pro argento, inquit, si aureum dare malletm, dare conveni, dum pro argenteis decem aurei unus valeret*. De proportionem enim auri ad argentum loquitur, quæ tunc decima erat, ut nunc vel hodie duodecima. Notæ aurei nummi, eadem fere quæ argentei, nisi quod crescente ambitione, Triumviri monetales, aut ii qui monetæ cudendæ præerant, sæpe gentis suæ insignia, aut honores, aut sacerdotia insculpebant. Sæpe & Imperatorum triumphos, res gestas & varia emblemata, quæ res quibusdam suspensionem fecit, nummos qui extant, honoris tantum causa excusos fuisse, & non publici usus, falso; quanquam non negaverim vetusta numismata & tunc quoque in precio fuisse, & interdum loco mercis divendita, qua de re Ulpianum lege, lib. IX.

De Ratione per singulas species supputandi.

RATIO supputandi apud Romanos usitatissima per Asces & Sestertios: frequentissima per Sestertios, & illa

illa intricatior; non tam sæpe per asses, & hæc facilior.
De ista primo dicam. Per asses aut expresso nomine,
aut tacito numerant. Expresso ut Livius, lib.xxviii. *Mi-*
litibus quinquagenos senos asses, id est, 21. aureos *divisit*.
Tacito: ut idem, lib.xxxiii. *Tritici decies centum millia*
binis æris populo diviserunt, quod est binis assibus æris.
Sic centenos æris, & mille æris, & dena millia æris
apud Livium frequentissime legimus, & ubique intel-
ligendi asses.

Tabula per asses supputandi hac sit.

Terni æris	} Valent	{ 1 stufesum, & $\frac{1}{2}$.
Deni æris		{ 3 stufesos cum $\frac{1}{2}$.
Centeni æris		{ 35 stufesos.
Centum 25. æris		{ 51 coronatum nostratem.
Dena millia ær.		{ 100 coronatos.
Mille æris.		{ 10 coronatos Budæo.

Possunt & hæc nomina Latine efferri per Philippicos denos, centenos asses, & sic deinceps.

DE SESTERTIIS.

PER Sestertios ut numeremus, duo præcipienda sunt:
primum, discrimen esse inter Sestertios & sestertia:
ita, ut illo numero, nempe masculino, singuli num-
mi Sestertii: isto, nempe genere neutro, singula mil-
lia significantur, idque indubitatum perpetuumque est.

Utriusque discriminis tabula sit hac.

Duo sestertii	} Valent	{ Medium Regalem.
Duo sestertia		{ 50 coronatos.
10 sestertii		{ 2 Regales cum $\frac{1}{2}$.
10 sestertia		{ 250 coronatos.
20 sestertii		{ 5 Denarios.
20 sestertia		{ 500 coronatos regales.

40 sester-

40 festerii
 40 festeria
 50 festerii
 50 festeria
 Centeni, vel um,
 festerii
 Centum festeria
 200 festerii
 200 festeria
 400 festerii
 400 festeria
 1000 festerii
 1000 festeria

Valent

14 coronati Budaco.
 1000 coronatos.
 12 Regales cum $\frac{1}{2}$.
 1250 coronatos.
 2 coronatos cum $\frac{1}{2}$.
 2500 coronat.
 5 coronatos.
 5000 coronatos.
 10 coronatos.
 10000 coron.
 25 coronatos.
 25000 coron.

Census Senatorum.

Alterum præceptum est, quemadmodum cum à festeriis ad festeria fit transitus, numerus millicies multiplicatur: sic cum per adverbia demum enunciamus festeria singula centuplicata crescunt. Ut cum dico decies festerium, intelligo decies centena festeria, sive decies centena millia festeria. Ergo decies festerium, & mille festerium idem valent. Diserte Plutarchus in Antonio.

Tabula adverbiorum brevis hac fit.

Decies	Sesterium valent.	25000 coronatos.	
Quindecies		37500 coronatos.	
Vicies		50000 coronatos.	
Tricies		75000 coronatos.	
Quadrages		100000 coronatos.	Tonna auri
Quinquages		125000 coronat.	
Centies		250000 coronat.	
Quadringenties		1000000 coronatos. *	
Millies	Sesterium valent.	2500000 coronatos. †	
Decies millies		25. viginti quinque milliones.	

* id est, decies centena millia coronatorum.

† id est, vicies quinquages centena millia coronatorum.

Hæc

Hæc est summa rei nummariæ veterum Romanorum,
uæ in historiis diligenter observanda est.

FINIS TRACTATUS
DE PECUNIA ROMANORUM.

JUSTI LIPSII

TRACTATUS
DE NOMINIBUS ROMANORUM;
COMPENDIOSE CONSCRIPTUS.

C A P. I.

NOMINANDI ratio intricata apud Romanos; quam
ut distincte explicem, dicam quatuor capita. Pri-
mum de ingenuorum hominum Nominibus. Secundo,
de Libertorum & Servorum. Tertiò, de Fœminarum.
Quarto, de Adoptivorum. Ingenuorum nomina Ro-
mæ aliter quam apud Græcos & Barbaros. Plerumque
tria nomina; *Prænomen*, *Nomen*, *Cognomen*. Quo allu-
dens Juvenalis, Sat. 5.

—— *Si quid tentaveris unquam*

Hiscere, tanquam habeas tria nomina. ——

Ausonius, in Grypho.

Tres equitum turmæ, tria nomina nobiliorum.

D E P R Æ N O M I N E.

PRÆNOMEN est, quod nominibus Gentiliciis præpo-
nitur, discriminis causa inter Fratres & Gentiles in-
ventum, quod haud dubie respondet nostris nominibus,
quæ appellamus; ut *Petrus*, *Johannes*, *Jacobus*, &c.
sed Prænomen natum est post nomen: & ideo serva-
tum Romanis, ut nono quovis die, qui Lustricus di-
cebatur, nomina imponderentur pueris. Prænomen (ut
Epitoma Valerii ex Scævola refert) non ante diem ro-

gæ virilis; id quæ in Ciceronis epitolis observatur
 est, ubi Ciceronis pueri sine prænominibus semper
 dicuntur. Post togam sumptam, Marcus filius,
 Quintus filius. In imponendo servabant, ut ple-
 rumque filius major natu prænomen ferret patri.
 Secundus avi vel patruorum. Prænomena ætate sua
 Varro scribit circa triginta fuisse, è quibus usita-
 tissima 18. Quorum alia unica litera notantur; ut
 A hæc undecim. A. id est, *Aulus*, sic dictus, quasi
 C Diis alentibus nasceretur. C. id est, *Cajus*, à gau-
 dio parentum. D. id est *Decimus*, à numero na-
 scendi. K. id est, *Cæso*, qui ex utero matris cæsus
 esset, Prænomen gentis Fabiæ. L. id est, *Lucius*,
 sive à Lucumone Hetrusco, sive quod prima lu-
 ce natus esset. M. id est, *Marcus*, qui natus mense
 Martio, ut Valerius vult, vel potius nomen Oscum,
 Mut Mamers & Mamercus. M. *Manius*, vel qui ma-
 ne natus esset, vel à Sabina lingua, qui manum di-
 cebant bonum. N. id est, *Numerius*, omnis causa
 à numeris dictus. P. id est, *Publius*, vel à pube, vel
 Quod gratus populo. Q. id est, *Quintus*, ab ordine
 nascendi. T. id est, *Titus*, vox Sabina, vel ut alii
 volunt, à tuendo, quod patriam tuerentur. Dua-
 bus literis scribuntur quatuor. AP. ut *Appius*, Sa-
 bina vox ab Atta Clauso. CN. *Cneus*, à nævo cor-
 poris, quasi nævus. *Spurius*, à causa pudenda, quia
 Sabinis spurium, dicta pars, qua foemina est. Isido-
 rus, lib. iv. *Etymol.* & Plutarchus, in *causis*. Alias
 dicebatur *Favonius*. TI. *Tiberius*, qui ad Tiberim
 natus. Tribus literis hæc tria. MAM. id est, *Ma-
mercus*, prænomen gentis Æmilie, dictum à Ma-
 merte, quod Osca lingua Martem significat, au-
 thore Festo. SER. id est, *Servius*, à Servo, quod
 qui primus id prænomen tulit in servitute natus
 esset. SEX. id est, *Sextus*, ab ordine nascendi. Et
 hæc de 18 prænominibus, quæ maxime sunt in
 usu. Sunt alia in veteri historia, aliquoties obvia, ut
Anchus, *Aruns*, *Lar*, *Hostius*; &c.

DE

DE N O M I N E.

NOMEN dicimus, quod perpetuum est in aliqua gente, & Prænomen statim sequitur. Respondet Pseudonymicis Græcorum, notante Prisciano, *lib. 11*. Et illi *Æacidas* ab *Æaco*, *Thesidas*, à *Theseo*: sic Romani *Julios* à *Julo*: *Antonios* ab *Antonio* dixerunt. Itaque res digna nota, exceptis admodum paucis, omnia nomina gentilicia apud Romanos in ius desinere. Paucissima, quæ excipio sunt, *Peduncus*, *Poppæus*, & fortassis *Norbanus*, quanquam verius sit hujus familiam ignorari, quam ut *Norbanus* fuerit nomen. Nomina omnia gentilicia ducta vel ab hominibus, vel ab animalibus, vel locis, vel ab eventu.

DE COGNOMINE.

COGNOMEN est, quod familiarum discernendarum causa tertio loco post nomen ponitur, id repertum ex variis causis, quas omitto. Hoc noto, cognomina hæreditaria fuisse, sed ita, ut mutari à posteris, & nova sumi fas fuerit. Noto hoc amplius, præter cognomen, & tribum solere addi semper auferendi casu, ut *C. Verres Romulea*, & *Servius Sulpitius Lemonia*.

CAP. II.

De Libertorum & Servorum nominibus.

QUÆ dixi, pertinet ad ingenuos, addam de servis & libertis. Servi antiquitus non à suo nomine, sed Prænomine domini vocabantur; ut *Lucipor*, *Publipor*, *Murcipor*, id est, *Lucii* puer, *Publii* puer, *Marcipuer*. *Quintilian. l. 1.* & *Plin. lib. xxxiii. c. 1.* Exolevit ille mos & obtinuit, ut uno saltem nomine, seu Græco seu Latino vocarentur. Et plerumque à patria, ut *Davus*, *Syrus*, *Geta*. Idem manumissi, in nomina Dominorum veniebant, cognomine excepto; loco cognominis vetus suum nomen retinebant; ut *Marcus*, *Tullius*,

lius, *Tyro*, Ciceronis libertus. *Marcus Lucius Antonius*. Quod idem socii & extranei servabant, ut cujus beneficio in civitatem Romam venissent, nomen ejus ferrent, & prænomen, & apud Ciceronem exempla, & historicos obvia.

C A P. III.

De nominibus Fœminarum.

VETUSTIS temporibus & fœminas prænomina frequentasse, author est Varro, unde *Caja*, *Cecilia*, *Lucia*, *Volumina*. Progressu temporis constat non usas, sed tantum gentis nomine, vel integro, vel molliter inflexo appellatas, nec cognomen usurparunt, sed discriminis causa, ubi duæ sorores essent, servatum, ut altera *Major* diceretur. altera *Minor*. Ubi plures; *Prima*, *Secunda*, *Tertia*, *Quarta*, *Quinta*. Vel per diminutionem *Secundilla*, *Quartilla*, *Quintilla*.

C A P. IV.

De nomine Adoptivorum.

NEC aliud in nomenclatura Romana intricatum, præter adoptionem, per quam qui alterius familie fiebant, in omnia nomina transibant adoptantis, in Prænomen, Nomen & Cognomen; tantum ut priscum genus testarentur. In fine cognomen addebant, aut nomen; si cognomen, integrum servabant; si nomen, mutatum & inflexum. Exemplum servati cognominis, *Marcus Junio Bruto*, quem adoptavit Q. Servilius, *Cepio*, *Agalo*: dictus igitur post adoptionem, *C. Servilius*, *Cepio*, *Agalo*, *Brutus*. Exemplum inflexi nominis, in *C. Octavio*, qui quoad adoptionem dictus *C. Julius Caesar Octavianus*.

FINIS TRACTATUS

DE NOMINIBUS ROMANORUM.

JUSTI

JUSTI LIPSI

TRACTATUS

DE RITU CONVIVIORUM APUD ROMANOS.

CONVIVANDI mos apud Romanos, ut illustretur, tria sunt dicenda, *Tempus, Locus, Modus*. Ad tempus pertinet, quoties sumptserint cibum, & quando. Antiqui, si Festo credimus, ter sumpsisse cibum in die videntur; unde jentaculum, sive prandiculum, cibus qui mane; prandium, sive merenda, qui medio die; cœna, sive vesperna, qui sub vesperam capiebatur. Si Junio Marcello, quater, qui merendam à prandio distinguit, & post meridiem collocat. Sed equidem nomina potius ista usitata Romanis crediderim, præsertim Comoediis Palliatis, quam rem ipsam. Bis enim tantum sumpsisse cibum videntur, prandio videlicet & cœna. Excipio pueros, & si qui erant dissoluti luxus: quamquam & prandia ipsa modica erant, & semper solitaria sine convivis. Salustius, ad C. Cæsarem de Repub. ordinanda. *Oratione*, id est, *asperis verbis*, notat eos; *quibus bis die*, inquit, *ventrem onerare, nullam noctem sine scortis quiescere mos erat*. Et Suetonius, in *Vitellio*, cap. 53. tanquam rem summæ luxuriæ observat, quod epulas trifariam semper, interdum quadrifariam dispartiebat, in jentacula, prandia & cœnas, commestationesque. Sed ne Celsus lib. 1. cap. 3. quidem prandium ut ordinarium agnoscit, & tenue id fuisse indicat his verbis. *Hymem*, inquit, *si quis prandet, utilius est exiguum aliquid, & siccum sine carne, sive potione sumere: Æstate vero & potione & cibo corpus sapiens eget. Ideo prandere quoque commodum est*. Cœna igitur præcipua convivii pars, cujus hora eadem fere quæ moribus nostris merendæ, scilicet hora nona. Cic. Epist. ult. lib. iv. ad Famil. *Accubue-*

Qq

ram,

ram, inquit, hora nona, cum ad te exemplum harum lacerarum, &c. Martial.

Imperat exstructos frangere nona iboros.

A qua hora cœnæ, dictam putant Grammatici annonomam, res edules accommodatas ad nonam horam. Quamquam homines frugales sæpe expectabant occasum solis contra, homines voluptuarii, horam nonam præcipiebant: ut illa apud Juvenalem. *Exul ab octava Maro bibit.* Quæ convivia festinata, nisi fallor, antiqui tempestiva dixerunt, tanquam nimium tempori inita, & in vitio ponebant, ut Cicero, *pro Muren. pro Arch. lib. v. ad Attic.* & Seneca, *lib. 11. de tranq. cap. 28.* Sicut ita tempestiva illa, quæ protrahebantur in multam noctem, aut usque ad diem vel lucem. Hæc de tempore. Locus, in quo convivabant, triclinium dictus, scilicet i numero lectorum, qui circa mensam vulgo sternerbantur; etiam biclinium apud Plautum est, & ἐξακλίον in Athenæo, & Martiali legimus. *Et testitudinem mensus quater ἐξακλίον.* Ingenuis citro non satis esse suo. Ubitalis ἐξακλίον pro mensis ipsis positum videtur, ut triclinia apud Plinium *lib. xxxiv. cap. 2. & 3.* Pro triclinio posterior ætas cœpit usurpare Sigma, cujus forma videtur fuisse ἐμικύκλῳ, aut lunatæ testudinis. Martial.

Accipe lunata scriptum testudine sigma.

Et alibi,

— *Septem sigma capit, sex sumus, adde lapsum.*

Lampridius, in Heliogab. *Sigma de croco stravit, cum summos viros invitasset ad prandium.* Sydonyus.

Mos erat his Dominis hybernum sigma locare.

Errat Brodæus *lib. 111. Miscell. cap. 4.* qui mensam ipsam eo nomine dictam censet. Sed & locus in quo cœnabant, Diæta dictus est; à διατρίβω, id est, vivo sive versor; vel ut Varro vult, quod in ea per diem edatur. Sueton. in Claudio, *cap. 10.* & Jurisconsulti sæpe, ut L. XLIII. de legat. L. penult. de donat. inter vir. & uxor. Plinius in epistolis, Lampridius. Zetam vel Zeteculam appellant, pro Diæta, more Græco scil. apud quos

Dores

Jores ζ pro δ usurpant, ut ζαβάρω pro αβάρω. Nec lura de loco: transeo ad modum. Romani initio fedebant ad mensam. Servius ad illud Virgilii:

Perpetuis soliti Patres considerare mensis.

Majores, inquit, nostri sedentes epulabantur, quem modum habuerunt à Laconibus & Cretensibus, ut Varro in libro de vita populi Romani docet: & similia Isidorus lib. xx. cap. 2. qui idem apud Græcos antiquitus fuisse, ex variis Homeri locis apparet, & Athenæo lib. viii. cap. 3. Sed paulatim crescentibus deliciis exolevit sessio; & ejus locum successit accubitus, non solum apud Græcos & Romanos, sed etiam Afros & Barbaros, discimus ex Livio, lib. xx. de Scipione & Asdrubale, coenantiis apud Sypacem. Porro forma accumbendi, repræsentari sic potest. In coenaculo mensa collocabatur rotunda, magnitudine circiter quatuor pedum, raro amplior: ex Plinio lib. xiii. cap. 15. circa eam tres lecti, aulæis, purpura aut alia veste stragula intecti, pro opibus cuiusque. In eos convivæ recumbebant, sed prius positis alceis, ne lectum conspurcarent, quos iterum fumebant abituri. Hinc illa apud Plinium in epistol. *Quam multi, cum Lector aut Comædus introductus est, calceos ponunt, ut non minori cum radio cubant?* Martialis:

Depositis soleis, adfertur protinus ingens

Inter lactucas, oxycarumque liber.

In uno autem lecto terni aut quaterni jacebant. Horat.

Sæpe tribus lectis videas canare quaternos.

Si plures sordidum id habebatur & Plebejum. Cicero, in Pison. *Nihil apud hunc lautum, nihil elegans.* Græci quini in lectulis stipati. Ita fiebat, ut ex una communi mensa raro plures quam 12. vescerentur; unde illa δωδεκάπαις coëna apud Sueton. in Aug. cap. 70. Imo viri principes aut honestiores in uno lecto soli aut bini accumbebant. Et notat in Trajanum quasi novum Xiphilinus, quod sæpe quartus discumberet, id est, cum tribus aliis in uno lecto. Quod si plures quam 12. convivæ vocarentur, plures mensas & triclinia sterni moris

erat, ut apparet ex Macrobio, lib. iii. *Satur. cap. 13.* & ex Plutarch. in *Casare*, qui ait: *Populum Romanum ab eo tricliniorum viginti duobus millibus exceptum.* Modus accubitus hic erat: jacebant reclinata superiore parte corporis in cubitum sinistrum, inferiori in longum porrecta & jacente, capite leviter erecto, dorso pulvillis modice suffulto. Et primus quidem discumbebat ad caput lecti, cujus pedes porrigebantur juxta dorsum secundi. Secundus pulvillo interjecto, decumbebat ad umbilicum primi, pedes extendebantur ad dorsum tertii, & sic deinceps. Ex hoc decubitu manavit summus locus, medius & imus, quorum frequens mentio apud Historicos & Poetas. Dignitatem si quaerimus, dignissimus inter lectos medius: & in eodem lecto, loco, item medius. Inde Virgilius i. *Æneidos*:

—— *Anlais jam se regina superbis.*

Aurea composuit sponda, mediamque locavit.

Seneca lib. ii. de *tranq. vit. cap. 10.* eleganter. *Sermonem meum irrigit, aut palam aversatus est, & non in medio me loco, sed imo locavit.* Et alix hujusmodi notæ. Post hunc honoratissimus locus summus: vilissimus, imus. Et hæc quidem accumbendi ratio vulgata inter omnes fuit. Excipio pueros & servos. Pueri enim ad fulcra lectorum sedentes, vescabantur. Tacitus de more Britan. lib. xii. *Ann.* Suetonius in Claud. cap. 32. & in Aug. cap. 64. *Servi in subselliis juxta lectum.* Plautus in Stich. *Potius in subselliis civium accipiemur, quam in lecto.* Et in Persa. *Scis tu me esse imi subsellii virum?* Donatus in vita Terent. *Justus, inquit, Cæcilio recitare: ad cœnandum cum venisset, quod erat contemptiore vestitu, subsellio juxta lectulum residens, legisse dicitur. Post paucos vero versus, invitatus ut accumberet, cœnasse una.* Seneca, lib. ii. de *tranq. vit. cap. 15.* Sed & foeminae antiquitus vetabantur accumbere. Valer. Max. lib. ii. cap. 1. *Fœmina, inquit, cum viris cubantibus sedentes convivabant. Quæ consuetudo ex hominum convictu ad Deos penetravit.* Iudorus, lib. xx. cap. 1. Qui tamen mos jam ante Ciceronis tem-

pori

bra exolevit , ut apparet ex libro quinto , ad Attic.
pist. 20. Ex Ovidio , Propertio & Poëtis. Postremo
iam , viri in luctu aut militia abstinebant accumbere,
lutarchus in *Cato. uticenf.* observat , illum post bellum
vile , nunquam nisi sedentem cœnasse. Et Spartianus
Hadrian. author est , illum triclinia omnia abstulisse
castris. Etiam Cæsar *lib. III. de bell. civil.* luxuriæ no-
um interpretatur quod in castris Pompeji triclinia strata
eperisset. Hæc de accubitu Romanorum. * Addo co-
ollarii loco , eundem accumbendi morem in Judæa fu-
isse , Christi temporibus. Apparet clare ex Joanne , *cap.*
III. scribentis , *recubuisse se in sinu JESU.* Et Lucæ ,
ap. VII. de muliere peccatrice , quæ stans à tergo lavit pe-
es Christi. Etejusdem *cap. XXII. 18. cœnaculum stratum*
ominatur . quod de lectis capiendum. Docent & ver-
a ipsa , quibus in re convivali perpetuo utuntur Evan-
gelistæ , τὸ ἀνακλῆσαι , καὶ τὸ ἀνακλίνειν.

FINIS TRACTATUS
DE RITU CONVIVIORUM APUD ROMANOS.

J U S T I L I P S I I

T R A C T A T U S

DE CENSURA ET CENSU.

CENSUM , Censionemve distinguo proprie à Censura.
Census enumerationem & distributionem populi ,
æstimatione facultatum continet ; Censura ad iudicium
& animadversionem in mores etiam pertinet. Census id
fere est , quod Græcis *Πηγασμός* dicitur. Censura , quod
τίμωσις. Ille sub regibus , Consulibusque aliquamdiu fuit ;
hæc cœpit Romæ Ann. Urb. demum 311. De utrius-
que origine & modo ordine videbo. Censui à Servio
Tullio institutus , anno regni sui 12. utilissimo invento ,

Qq 3

cujus

* Hanc accumbendi formam præbet figura allata ex B. Casilio de Convi-
viis &c. c. 1.

cujus tamen gloria pedes Solonem , qui Athenis discrimandi populi causa quatuor classes fecit, sive, ut Plutarchus & Aristoteles appellant, *πρῆματα*, in quibus cives omnes pro opibus divitiisque ordine censerentur. De quibus Plutarchum omnino vide, *in Solone*. Id exemplum non dubie secutus Romanus Rex; numerum tamen classium auxit; sive quia major populi multitudo, sive discriminis subtilioris causa, & ut cujusque opes magis distincte apparerent. Fecit classes sex, ut Dionysius & vulgus numerant, etsi Tubero apud Agellium, *lib. x. cap. 28.* quinque tantum recenseat, nulla ratione habita ultimæ classis; quam & Livius Centuriam tantum appellare videtur. His classibus eos tantum comprehendi, qui arma ferre possent, recte apud Livium Fabius Pictor notavit, apparetque ex classium descriptione ipsa; in qua semper mentio telorum & armorum.

Classium typus memoria causa hic esto.

Prima classis, quibus in Censu centum millia æris, aut supra, i. pecuniæ nostratis,

circiter coronati mille.	{	Arma iis omnia	{	Galea.
		ex ære		Clypeus.
				Ocrea.
				Lorica.
	{	Tela	{	Hasta.
				Gladius.

Distributa hæc classis in Centurias 80. Quadraginta seniorum, totidem juniorum. Juniores intellige ex Tiberonis sententia ab anno 17. ad annum 45. supra Seniores. Adjicit huic Classi Livius centurias duas. Fabrorum, sine armis; qui machinas bellicas (ex autem priscis è ligno) gestarent, fabricarenturque, à quo rîu in militia Romana semper Præfecti fabrorum. Dionysius paulo diversus, centurias eas secundæ classi adscribit; ita tamen ut ad primæ Classis usum essent. Seniorum una; Juniorum altera.

Se-

Secunda Classis, quibus in Censu 75. millia æris aut supra, usque ad 100000. id est, nostratis pecuniæ, coronati septingenti 50.

Arma his { Galea.
Scutum.
Ocrea. } Tela { Hasta
Gladius.

Quod Livius ait, *Scutum pro Clypeo imperatum*, videtur pugnare cum eodem scriptore lib. viii. ubi clypeos Romanis attribuit diu post reges exactos. *Clypeis*, inquit, *antea Romani usi*, *deinde, postquam facti sunt stipendiarii, scuta pro clypeis fuere*. Sed loqui eum necesse est de prima classe, quæ sola clypeos habuit Servii instituto, & posuit postquam stipendia militi è publico data. Ann. Urb. 347.

Distributa in Centurias 20. Decem Seniorum, totidem Juniorum.

Tertia Classis quibus in Censu 50000. æris, nostra pecunia coronati 500. { Arma { Galea.
Scutum.
Tela. { Hasta.
Gladius.

Distributa in Centurias 20. eodem discrimine, quo prior.

Quarta Classis quibus in Censu 25000 æris, nostra pecunia coron. 250. { Arma. { Scutum.
Tela. { Gladius.
Verrtrum.

Distributa in Centurias 20. Seniorum Juniorumque.

Quinta Classis quibus in Censu 11000 æris, nostra pecun. coron. 110. { Arma iis nulla.
Ideoque *velati* dicti.
(vide Festum.

Tela, Funda & lapides, ut Livius ait. Vel ut Dionys. *οὐνία καὶ σφενδόνη*. Distributa in Centurias 30. Seniorum Juniorumque. Huic autem Classi Livius accenset 3. Centurias; Cornicinum, Tubicinum (male in

Livio Tibicinum) Accensorum. Dionysius contra in quartam rejicit, Centuriasque tantum facit duas, ut opinor, recte. Itaque in Livio corrigendum.

Sexta, non Classis revera sed Centuria tantum fuit. In ea censi omnes quibus infra 11000. æris, cum discrimine tamen aliquo, ut quibus 1500. aut supra æris esset, id est, 15. coronati, Proletarii dicerentur, quibus infra, Capite censi. Hi à Tribunis & militia diu immunes. Vide Agellium, *lib. xvi. cap. 10.* Hæc classium divisio, ac telorum armorumque quod ad pedites quidem attinet, nam ad primam classem adjecti etiam equites, quorum Centuriæ 18. iis dena millia æris data, id est, 100. coronati, Livius ad equos emendos scribit, nec satis definit in Centuriasne, an in equites singulos. Eiusdem hæsitantiæ quod in eodem sequitur, viduas iis esse attributas, quæ bina millia æris in annos singulos penderent. Varro *lib. vii. de Ling. Lat. sub extr.* certe equum publicum mille assium fuisse clare indicat, non bis mille. Ista ad Livii mentem (nam Dionysius ab eo in summa pecuniaria leviter dissentit; itemque Plinius *lib. xxiii. cap. 3.* & Agellius *lib. vii. cap. 13.*) de classibus sint dicta, quarum institutio magnæ prudentiæ, magni usus in Rep. fuit. Primum ad tributa; quia ut noster Livius ait, hac ratione à pauperibus onera in ditēs inclinata, quod facile intellectu. Cum enim essent in universum Centuriæ 193. ex iis prima classis quæ divitum erat, 98. habebat. Itaque tributo imperato, & æqualiter in centurias diviso, plus quam media tributi pars, à prima sola pendebatur. Reliquæ enim omnes classes Centurias tantum habebant 95. & in Centuriis ipsis capita plura. Alter classium usus ad Comitìa, id est, ad summam Rempub. fuit, ad leges ferendas, ad bella, ad pacem, ad Magistratum creandum, &c. Ita ut vis omnis (ut ait Livius) penes primores civitatis esset. Cum enim suffragia non viritim, sed per Centurias numerarentur, vinceret autem Centuriarum numero sola prima classis omnes reliquas; clarum, penes illam summam

nam Reipub. fuisse, plebe callide & sensim ab administratione exclusa, Classibus ergo Centuriisque ita distributis, ne quis extra eas dolo malo remaneret, legem tulit de Incensis: uti quicumque civis Romanus nomenque suas ex fide non retulisset, ipse & bona ejus publice vœnirent. Quod etiam, præter Dionysium Zonaras observavit, nec solum pœna, sed etiam religione Censum sanxit firmavitque Instituit enim, ut post Censionem certo die, in suis quisque Classibus Centuriisque cives omnes ornati instructique in campo Martio adessent. In campo Martio dico: semper enim lustrum constitutum ibi, et si Census ipse interdum in foro habitus, vel in villa publica plerumque. Ibi solemni sacro, triplicique victima (suem, ovem, taurum fuisse convenit, unde *Snovetaurilia* vel *Solitaurilia* dicta) exercitum lustrabat, cum precationis carmine, *Uti Dii P. R. res meliores amplioresque facerent*. Et si ea verba vetecunde postea P. Scipio Africanus Censor immutavit. Valerius *lib. iv. cap. 1*. Deæ Lunæ id sacrum factum, quam purificationibus expiationibusque præfectam ex eo suspicor, quod Servius Tullius Rex, primus templum huic Deæ condidit, uti apud Tacitum *lib. xv. Ann.* ego quidem lego: nam vulgo ibi Lunæ, male, ut docco in loco. Is in censendo finis, & à luendo ait Lustrum Varro appellatum. Nam Livii certe locus in etymo parum integer sanusque. Quod pro quinquennali deinde spatio usurpatum, quia in mutatione hominum facultatumque, opus iterata Censione sæpius fuit, institutumque ab eodem Rege, ut in quinquennali singulo Census repeteretur, atque ita ipse deinceps quater lustrum condidit, auctore Valerio *lib. iii. c. 3*. Habes rationem, quæ sub Servio, Regibusque & Consulibus fuit (ii enim Censum egerunt loco Regum) donec proprius huic rei inventus Magistratus; quem & utilitas suasit & necessitas; quia populus, ait Livius, *lib. iv.* per multos annos incensus fuerat, nec Consulibus, cum tot bella imminerent, operæ pretium erat id negotium agere. Ita creati Censo-

res Anno Urb. 311. sic dicti, quod ad eorum Censuram, id est, arbitrium populus censeretur. Varro *lib. iv. de Ling. Lat.* Neque enim primo morum disciplinæque regimen iis, ut opinor, datum, sed tantum censendi populi jus, uti sub regibus factum. Paulatim dignitas accrevit, & censura animadversioque in mores iis permixta, æterno Reip. bono. De tempore tamen tantæ rei nihil acceptum, nisi quod statim à creatis Censoribus id obtinuisse facile colligas ex Camilli & Posthumii Censura apud Valerium *lib. ii. cap. 9.* quæ incidit in Ann. Urb. 350. Munera Censorum præcipua quatuor, *Populi censio, Animadversio, Væstigialium locatio, Templorum, Locorumque publicorum tutio.* Censio eadem quæ sub regibus deque forma ejus, & solennibus verbis Censorum aliquid Varro *lib. v. de Ling. Lat.* Animadversio, nota dicta proprie, quam inurebant jurati Censores, cujus quæ vis fuerit, ex Cicerone *lib. iv. de Rep.* colligas. *Censoris judicium*, inquit, *nihil fere damnato adfert, nisi ruborem.* Itaque omnis illa judicatio versatur tantummodo in nomine. Animadversio illa ignominia dicta est, quod tamen capies κατὰ τὸ πλῆθος. Nam mulctam etiam interdum imposuere Censores, uti Cœlibatus, ut apud Valerium *lib. ii. cap. 9.* & apud Festum *in uxorium as.* Animadversio hæc in tres ordines, triplex. Cuique enim ordini adimebant quod ei summum esset: Senatori, curiam: Equiti, equum publicum: Plebejo, suffragium. Id factum hac ratione. Censores numero & facultatibus populi cognitis, in Curuli sella sedentes Senatum primo legebant; in electione, palam omnium, tam veterum quam novorum Senatorum nomina, à Scriba recitabantur. Cujus nomen primo recitabat, magno id honori habitum, dictusque eo lustro *Princeps Senatus*: cujus nomen omissum, Ignominia, isque motus Senatu intelligebatur. Neque enim aliud, de qua agimus, Motio quam Præteritio & nota quædam tacita Censoris, quæ tamen per id lustrum Senatorem omni munere & dignitate Senatoria privabat.

Paulo

Paulo aliter in Equitibus obtinuit, qui singuli citati ad Censores, equum manu sua tenentes, accedebant: uti ex Plutarchi Pompejo. Suetonii Augusto, *cap.* 28. & Claudii nummis discimus: atque ibi, si omnia recta, traducere equum Censor jubebat; sin quid commissum, equum adimebat, id est, mille asses, ad equum alendum è publico attributos, itemque annulum aureum, & insignia ordinis equestris. At Plebejum noxæ alicujus compertum, aut tribu movebant, aut inter ærarios referebant, sive in Ceritum tabulas, id est, jure suffragii ferendi, & honore omnium civium privabant, oneribus tantum relictis. Tributum enim & æra ex censu nihilominus dabant, tanquam cives. Quo jure & Cerites olim erant, ex Agellio *lib.* XIII. *cap.* 23. hæc discrimina plerumque. Interdum enim si culpa gravior, pluribus notis aliquis affectus reperietur: puta, ut Senator præteritus sit, & tribu etiam motus, item equis equo privatus, & in ærarios relatus, quæ ex Livio Valerioque facile observabit non incuriosus lector. Causæ notarum, Cœlibatus, orbitas, perjurium, æs alienum, infames libidines, aliaque probra, quæ suis legibus non vindicabantur. Vide Suetonium in *Claud.* *cap.* 16. Superest de vectigalium locatione: & cura templorum locorumque publicorum, quæ munera satis clara, & passim de iis apud Livium, de creatione Censorum, & Ciceronem in Verrinis, & secundo de legibus, aliosque. Censorum autem imperium primum quinquennale fuit, sed decennio post, quia nimia potestas ea visa, lege Mæmertiæ Æmilii Dictatoris annua, & semestris facta est: quod postea servatum. Mansere in Republica Censores ad tempora Imperatorum, qui intermiserunt, aut ipsi munera Censorum, ut libitum, obierunt. Tentavit reducere Decius Imperator; ut author Trebellius Pollio, in *Valer.* frustra, nec post eum amplius censorum in Republica nomen aut honos.

FINIS TRACTATUS
DE CENSURA ET CENSU.

JUSTI

JUSTI LIPSI

TRACTATUS

DE ANNO†, DEQUE EJUS DIVERSITATE:

ITEM

RATIONE INTERCALANDI.

ANNUM varie derivant Grammatici. Sextus Pompejus à voce *ἔνν* deduci vult. Athenæus capit à circuitu temporis, quia priscis annus *Circum* significat. Quidam ab annovando, quod suo itu redituque cuncta novet. Verior Varronis opinio, qui annum quasi circum dictum vult, quia, inquit, *ut parvi circuli annuli, sic magni dicebantur anni*. Et bene Varro. Antiquitus enim unio *N* fuit scriptum *annu* & *annulus*, significavitque etiam eam partem, qua sedemus, & quam honeste filemus, ut Græce *δακτύλιος*. Allusit ad id etymon Virg.

Atque in se sua per vestigia labitur annus.

Sunt Ægyptiorum Hieroglyphica, qui annum Draconi caudam suam mordenti assimilant. Annus autem duplex; *Naturalis*, & *Civilis*. *Naturalem* dicimus, cujus initium ad cursum Solis congruit, duodecim signa peragrans. *Civilem*, quem aliæ gentes alium atque alium constituerunt, quædam ultra Solarem cursum, multæ citra. *Naturalis annus*, unus est & uniformis, & æternum sibi constans. *Civilis*, pro instituentium arbitrio varius fuit. Apud Ægyptios initio menstruus annus fuit, & unius mensis; ut Plutarcho *in Numa*. & Plinio *lib. vii. cap. 48*. placet: aut ut Censorino, bimestris: postea quadrimestris, ut Solinus author, *cap. 3*. Denique Solaris dierum 365. quem *πρωινόν* sive canicularem vocabant, quia initium ejus mensis est *ϗππ*, quo caniculæ sydus exoritur. Apud Arcades annus trimestris, juxta quatuor temporum vices. Apud Cares & Acarna-

tes

† *Ad histor. Numa Pomp. Liv. l. 1. Dec. 1.*

es Semestris. Apud Hebræos mensium duodecim, ad Lunæ cursum, fallunturque profani homines, qui spacia longioris vitæ in sacra historia tradita referunt ad Egyptiacos annos. In Italia apud Alaros annus decemestris. Apud Labinios mensium tredecim, quoniam contabat dies ter centum septuaginta quatuor. Nec anni solum diversi; sed & anni initia fuerunt, de quibus elegans Symplicii locus, in 5. Phyl. *Non natura*, inquit, *sed positione principia sunt, quæ facimus anni principia.* A solstitio æstivo, ut Athenienses. Ab æquinoctio autumnali, ut qui nunc vocatam Asiam tenent. Vel ab hyberno solstitio, ut Romani: vel ab æquinoctio verno, quemadmodum Arabes & Damasceni. Hæc fere consensu traduntur. At de Romanorum annis, deque horum principio, non levis controversia est. Alii decemestres eos volunt; argumento originis, & exemplo ab Albanis: argumento item nominis, quia ultimus mensis December, quasi decimus dictus; Ianuarium enim & Februarium posterius adjectos. In hac sententia Livius, Varro, Ovidius, Censorinus, & pleraque turba scriptorum. Nec prorsus abhorret à vero, quoniam & Græci plerique decem mensium annum habuerunt, ut Æoles, de quibus apud Ausonium illud ænigmaticum, in Epist. ad Theonem.

Aut Ver, aut Æolis, menses tenet ignicomus Sol.

Nec alium Homericum annum fuisse veteres Grammatici volunt, aut illud Neptuni, Nympham à se compressam alloquentis. *Odysf. Λ.*

Χαίρε γυναι φιλοπότην πρὸς πληθύν δ' ἐταῶν

τίξεις ἄγλαα τέκνα. — — —

Alii contra ab initio jam inde duodecim mensium annum Romanum faciunt: nec movet eos argumentum ab Albanis aut Decembri: quia Albanos censent, uti oriundos ab Asiaticis, duodecim menses habuisse, & Decembrem ideo sic dictum, quia decimus ordine. Primus enim Maximus fuit in honorem Creti prioris, decimo loco December, post Ianuarius & Februarius. Nec men-

menes illos adjectos à Numa volunt, sed tantum confusum ordinem anni digestum collectumque. Tamen de ordine mensium, qui nunc obtinet, iterum certamen est. Sunt qui Numæ id tribuant, qui Januarium ab agmine ad principia reduxerit, in honorem Prisci Laninorum regis Jani. Sunt qui Tarquinio Prisco: ut, Junius, Gracchanus. Alii Decemviris, ut Ovidius 2 Fast.

Postmodo creduntur spatio distantia longo

Tempora bis quini continuisse utri.

Quidam Consulibus primis, inter quos Plutarchus, quasi Januarius primus factus mensis, honoris & omnis causa; quia tunc Consules primi creati & restituta libertas. Ab eo ipse; quanquam in re ambigua, in sententiam Ovidii, aut certe Junii Gracchani. Nam de Numa, ne credam, facit mensis intercalaris, quem rejicit in Februarium, quasi ultimum anni; (ut dicam) Et Plutarchum erroris aperti damnat refugii dies, qui omnium consensu vel in sextum Calend. Martias. vel in septimum Calend. Junii incidit. Cæterum quomodocunque ea res se habuit: & sive duodecim Romuli; sive decem tantum menses (cujus sententiæ esse me haud potinet) illud constat, Romuleum annum, mensesque turbatos fuisse, parum cum Solis & Lunæ cursu congruentes. Ideo animum huic rei merito advertens Numa, sive suo, sive alieno ingenio doctior, ad Lunæ duodecim menses, ad numerum Græcorum fluctuantem reduxit annum, constituitque eum, ut Plutarchus sensisse videtur, dierum ter centum quinquaginta quatuor: vel ut Censorinus, Solinus & alii, ter centum quinquaginta quinque: præter omnem rationem impari tantum, ut ajunt, numero motus. Ita subventum imperitiæ Romuli: sed tantum in parte. nam cum ille ipse annus Lunaris exorbitaret à Sole, futurumque in progressu esset, ut hyberni menses in æstatem, æstivi in hyemem inciderent; quæsitum huic rei remedium est à Numa, & inventum. Remedium intercalatio fuit: & ea ipsa à Græ-

DE ANNO DEQUE EJUS RATIONE INTERCALANDI. 621

Græcis. Nam Græci, cum ex traditione Hipparchi didicissent, solem ambire suum circum diebus ter centum sexaginta quinque: (quadrantis enim, qui redundat, nec à Græcis, nec à Numa habita ratio est: idque notatum ad intercalationem volo) viderunt clare deesse suo anno dies undecim, quos appellarunt *ὑπερβαίνοντες* seu transcendentes, nec tamen aptum visum illis aut decorum, singulis annis dies illos inserere vel appendere: sed mensem potius novum repererunt *ἑμβόλιμον*, quasi insititium vel immissorium dictum, quem, diebus illis multiplicatis, ad finem tertii cujusque anni adjiciebant. Ita ut annus tertius mensium esset tredecim; & mensis ultimus *ἑμβόλιμον* dierum triginta trium. Ita enim de Atheniensibus eleganter & clare vetus Scholiastes tradidit in argumento Orationis Demosthenis, *Contra Abrot*. Idque non paulo verius clariusque, quam quod Solino aliisque scriptum, solitos Græcos intercalare nonaginta dies, octavo quoque anno. Græcos igitur hic secutus Numa est: sed non vestigiis iisdem. Dupliciter enim dissentit. Primum, quod non tertio quoquo anno, sed secundo intercalavit dies viginti duos, ut clare discimus ex Plutarcho. Deinde qui non ad finem prorsus anni, sed ad ulto Februario intercalavit, inservitque suum mensem post Terminalia, id est, Februarii viginti tres dies. Nam ne prorsus abiret à Græcis, ultimum anni elegit quidem Numa, sed novo exemplo mensem interrupit & divisit. Ita enim intercalabant Romani, ut inter vigesimum tertium & vigesimum quartum Februarii diem, mensem interponerent intercalarem: eoque exacto, reliquos quinque Februarii dies adjungerent, retento nomine sui mensis. Credo religione aliqua moti, ut Februarius, qui mensis lustrationum purgationumque erat, omnino clauderet annum. Eum mensem insititium intercalarem posterior ætas dixit: Numa Mercidinum, vel Mercidonium. Ea enim lectio Plutarchi est, & firmatur à Festo: quam viri docti ambigant, ne Intercidinus in Plutarcho scribendum sit, quasi qui intercيدات Februarium mensem,

sem, & diffindat. Et hæc è Plutarcho intercalandi ratio satis clara est. Manet tantum ille scrupulus in Livii verbis, quomodo vigesimo demum anno ad metam eandem Solis, unde exorsi essent, plenis annorum omnium spatiis, dies congruerit; Vigesimo, inquam, anno: Ita enim ex fide omnium librorum scribendum est, & quod in vulgatis legitur, *Vigesimo quarto*, manavit à Sabellici mente. At si dierum tercentum quinquaginta quatuor, Numæ annus; & intercalavit biennio quoque dies 22. manifestum, non vigesimo demum anno; sed biennio quoque parem fieri Solis & Lunæ annum. Intricatus hercle Livii locus: Et quo magis magisque cogito, labor illuc, ut cum Solino & Censorino censuisse Livium putem, quasi Numa constituerit annum tercentum quinquaginta quinque dierum, contra Græcos. Qui tamen idem Numa, cum parum perire undecim dies duplicatos intercalaret; eveniebat, ut ejus annus paulatim Solarem superaret, nona quidem intercalatione octodecim diebus. Itaque remedium à se huic malo petens Numa, vigesimo anno decimam intercalationem omisisse videtur: ut hi anni tanto breviores essent, quanto alii longiores. Atqui ita cum quasi consisteret, stareque per biennium Lunaris annus: facile intellectu, quomodo vigesimo demum anno sublata inter Lunarem Solaremque disparitas, ut neuter vinceret aut vinceretur. Excipio tamen duos dies, qui adhuc ad plenum solarem annum desiderabantur: quorum rationem nos habuit Numa. Et inde fortasse orti errores in anno & Fastis, quos Julius Cæsar cum studio correxit.

J U S T I L I P S I I

DE ANNO, DEQUE ANNI INTERCALA-
TIONE, DECLARATIO ALIA.

ANNUS apud Romanos triplex, *Romuli*, *Numæ*, *Cæsaris*. *Romuli*, qui annorum peritior quam syderum, neque ad Lunæ, (ut Græci) neque ad Solis cursum (ut Ægyptii) annum accommodavit, in quo menses decem fuerunt, dies ter centum & quatuor. *Numæ*, qui vitii manifesti Romuli annum correxit, additis mensibus duobus (Januario & Febuario) quem definivit diebus ter centum quinquaginta quinque: appositæ ad Lunæ cursum, nisi quod exuberat dies unus; nam Luna orbem suum diebus ter centum quinquaginta quatuor absolvit. Id Numam fecisse sive imperitia, sive studio potius numeri imparis creditum est. Ita ad annum Romuli priorem unus & quinquaginta dies additi: Sed cum hic annus Lunaris, ad Solis cursum minime convehiret, necessariò, exemplo Græcorum, introducta est Intercalatio, id est, dierum aliquot interpositio, quibus annus longior fieret, & Solis iter æquaret. Intercalabant ex institutione Numæ, Pontifices biennio quoquo, idque alternis, modo 23. dies, modo 22. ut undecim illos dies & quadrantem, quibus Lunæ cursus à solari vincitur, adæquarent. Quod conveniebat præ parte, cum more Græcorum, qui singulis octenniis dies 90. intercalabant; Non tamen cum veritate, quia Numa diem unum anno suo temere & sine exemplo addiderat. Ita fiebat, ut octo annis redundarent dies 8. Emendavit hoc postea sive Numa ipse, sive Pontifices hoc modo, ut tertio quoquo octennio, non dies nonaginta, sed tantum sexaginta intercalarent, atque eo compendio redirent quasi in viam Dies illos viginti tres sive viginti duos, vocabant mensem intercalarem, fiebatque omnis intercalatio mense Febuario, post diem

R r

vige-

vigesimum tertium, id est, post Terminalia. Sed cum ne sic quidem confusio vitaretur, vel fraude Pontificum (qui ut Publicanis gratificarentur, dies addebant & eximebant) vel interdum omnis intercalatio, aut per religionem, aut per incuriam omitteretur. C. Cæsar Pontifex Maximus, tertio Cos. curam suscepit anni corrigendi. Isque adhibito in consilium Sosigene Ægyptio, astrorum perito, primum omnium ex Lunari Solarem annum fecit, diebus decem ad Numæ annum additis: ita ut annus Julianus dies haberet ter centum sexaginta quinque. Non tamen intercalatio prorsus sublata, sed imminuta. Nam cum Solis cursus constet diebus ter centum sexaginta quinque, & quadrante, id est, horis sex; fiebat ut quarto quoquo anno, dies unus redundaret, quem (ne paulatim constitutionem anni iterum turbaret) placuit Cæsari, quarto quoquo anno intercalari, mensis Februarii die vicesimo quarto: idque Bisextum vocarunt, quia bis numeramus sexto Calend. Martias. Dies decem, quos Cæsar addidit, in menses septem sic distribuit, ut Januario, Sextili, Decembri duos dies adjungeret: Aprili, Junio, Septembri, Novembri singulos. Cætera satis clara ex Suetonio ipso in Julio capit. 40.

FINIS TRACTATUS

DE ANNO, DEQUE EJUS DIVERSITATE. &c.

J U S T I L I P S I I

T R A C T A T U S

DE CRUCIS SUPPLICIO, APUD ROMANOS
U S I T A T O.

POENA crucis antiquissima apud Romanos, cui nomen à cruciatu: aliter patibulum à patendo dictum, quoniam fontes dispanfis ac patentibus brachiis cruci affigebantur.

ventur. Ciceroni *infelix arbor* appennatur, in orat. pro C. Gabin. *infelix lignum*. Senecæ *Epist.* 102. Acerbissimum inter supplicia censebatur, & primum receptum in servos, iisque quodammodo opprobrium. Paulus Jurisc. lib. sent. *Si servi de salute duorum consuluerint, summo supplicio, id est, cruce afficiantur*. Juvenal. Sat. 6.

Pone crucem servo, meruit quo crimine servus Supplicium. — — —

Nec aliter, quoties apud veteres, *servile supplicium, servilis pœna, in modum servilem* leguntur, accipiendâ videntur quam de cruce. Vulcatius in Avidio Cassio. *Rapi centuriones quosdam jussit & in crucem tolli, servilique supplicio affici*. Et si interdum & in liberos homines sic animadversum reperio; sed raro, non nisi ob insigne scelus, ut in latrones, aut grassatores, aut transfugas: De latronibus Petronius Arbiter: *cum interea Imperator latrones provincie jussit suffigi*. Seneca *Epist.* 7. *Latrocinium fecit aliquis, quid ergo meruit? ut suspendatur*. id est, ut suffigatur: nam usus laquei Romanis prorsus erat ignotus. De transfugis Valerius *lib. 11. cap. 1. de Scip. Alti*. Nonnunquam & in cives, sed id contra leges, Valeriam videlicet & Portiam, de quo vide Livium *lib. x.* Ciceronem, *pro Rabirio*. Salustium, *in Catil.* Suetonium, *in Ner.* fereque per acerbitem Magistratum, ut Verres Gabinium: Cicero, *in Verr. 5.* Galba tutorem quendam: Suetonius *cap. 9.* In usu hæc pœna fuit, non Romæ solum, sed in provinciis; ita tamen ut non pro voluntate Domini, sed sententia judicis servi ad supplicium hoc damnarentur: Seneca, *lib. 111. controvers.* Ne de servo quidem aut captivo, omni loco, aut omni genere, supplicium sumi fas est, sed adhibetur ad ea Magistratus, ob custodiam, non lætitiâ. Et Romæ Triumviri quidem capitales de servis pronunciabant; exequabanturque. Colligo ex aliis locis, tum clare ex Valerio, *lib. 11. cap. 4. de Fauni* servo Alexandro. In provinciis procuratores aut Præfides: sicut de Servatore nostro Pilatus, qui Judææ Pro-

R r 2

cura.

curator : Tacitus, 15. *Annal.* Rãtio & forma hujus supplicii hæc fuit. Prius virgis noxium in foro, aut celebri aliquo loco cædebant. Cicero *lib. v. in Verr.* Læstantius, *lib. II cap. 19.* Evangelistæ de Christo. Deinde per forum circumducebantur, titulo criminis è collo pendente, vel præconis clara voce prænunciantes. Dio, *lib. 11v. de servo Cæpionis, & de Christo.* Johannes *cap. XIX.* qui & voce Latina titulum nominat. *cap. 32.* Suetonius in Calig. & Domitiano *cap. 15.* Sed & crucem suam plerumque ipsi ferebant Plautus *Militem Scen. 4. Act. 2.* *Credo ego isthoc exemplo, tibi eundem ætutum extra portam dispersis manibus, patibulum cum habebis: Dependentibus aliquot tintinnabulis, quorum sonitu oculi moverentur, ut devoti & jam funesti corporis contactu abstererent.* Zonaras de triumpho Camilli, *Tomo II. Annal.* Plautus, *Pseudolo: Scen. 3.* *Laniando duos accersam cum tintinnabulis. Eadem duos græges tingaram ulmeatum adegero.* Nec alia sententia idem Comicus in *Truculent.* Tintinnabulos viros alibi nominat: carnifices ipsos. Noxium deinde sequébantur carnifices stimulis pungentes, si nimis tarde incederent. Plautus *Moschel. scen. 1.* Hoc ornatu ducébantur extra portam ad locum supplicio destinatum; in urbe enim id nefas. Tacitus, *lib. II. Ann.* Plautus *supra.* Cicero 5. *in Verr.* Tacitus de nece Plautii Lateranii, *lib. xxv. annal.* *Raptus, inquit, in locum servilibus pœnis sepositum, a manu Statii Tribuni trucidatur.* Cum ad locum pœnæ ventum esset, crucis ligno vivus suffigebatur, clavis ad manus pedesque adhibitis. Seneca, *cap. 15. de vita & anima.* *Cum refrigerasse crucibus suis conentur, in quas unusquisque clavos suos adjicit.* Apulejus *lib. II.* *Et carnosæ clavi penduntim. Clavis a quatuor suffigebantur.* Plautus *Moschel.* *Ego dabo ei talentum, primis qui in crucem excurrerit, sed ea lege, ut affigantur bis pedes, bis brachia.* Ita sublato in altum, inter tormenta languere patiebantur, donec postremo crura iis suffringerent, in quibus (teste Plinio *lib. XI. cap. 45*) inest vitalitas. In ipsa, inquit, *gennum*

commiffura quadam buccarum infanitas est, qua perfossa, cen jugulo firus aufugit. De hac re Evangelistæ, Lactantius, lib. 1. cap. 26. Cicero, pro Ros. Amer. & inde frequens illa comicis comminatio Crurifragi.

EODEM PERTINENT ET HÆC.

SOLENNE illud fuit, crucifixorum corpora militari custodia signari donec putruissent, ne quis ea ad sepulturam detraheret: Petronius, in Satyrico, *Proxima ergo nocte, cum miles qui crucem observabat, ne quis ad sepulturam corpora detraheret, monissit laumen, &c.* Idem in Evangelio notamus. *Hæc de poena crucis.* Quibus addo sublatum prorsus hoc supplicii genus, in honorem Servatoris nostri, à Constantino Imperatore esse, & pulsam finibus Christiani orbis: Nicephorus, lib. vii. cap. 46. & l. ult. in C. Theodos. de paganorum sacrificiis & templis. Ideoque in Pandectarum libris nunquam hodie crucis mentio, sublato eo nomine à Triboniano, & ejus loco furcæ substitutæ. L. Capitulum. ff. Pec. D. de Poenis. Et L. Quicumque. D. ad leg. Cornel. de falsis. Videatur & Gujacius ad Paulum lib. v. sentent. tit. 17. Illud quoque monendum duxi: Forma crucis, ut dicitur, satis nota est; †. Lignum vero illud transversum — dicebant proprie patibulum, quod reus ipse cogebatur portare ex urbe ad locum destinatum, ubi in terra lignum illud oblongum l erat fixum, qui proprie crux dicebatur. Ergo pictores ignari prorsus antiquitatis, perperam Christum lignum illud transversum conjunctum oblongo, id est, patibulum cruci conjunctum ferre pingunt. Plautus. *Patibulum ferant per urbem, & cruci affigantur.* Hinc satis illa perspicua.

TRACTATUM JUSTI LIPSII FINIS.

I N D E X A U C T O R U M

Qui in KIPPINGIO & JUSTI LIPSII Tractatibus peculiaribus laudantur, emendantur & explicantur.

A.

A	<i>Ben Esdras</i> 70. 136. 156. 175. 205. 312. 330. 515.	<i>Alcinous</i> 4. <i>Aldrovandus</i> 110. <i>Alexander Neap.</i> 121. 184. 239. 336. 339. 341. 342. 344. 346.	58. 94. 160. 235. 559. -- <i>ejus Scholiastus</i> 110. 123. 523.
<i>Abrahanic</i>	572.	351. 473. 500.	<i>Appianus Al.</i> 100.
<i>Accius</i>	268	<i>Alexandrini inter-</i>	129. 137. 164. 242.
<i>Acofta</i>	462. 467.	<i>preter</i> 441.	303. 337. 338. 346.
<i>Acron</i>	86.	<i>Albanius</i> 297.	353. 354. 359. 362.
<i>Acta Apost.</i> 1. 4. 36.		<i>Amalfitanus</i> 468.	374. 422. 447. 465.
	42. 136. 143. 170.	<i>Amama</i> 156. 297.	476. 531. 532. 536.
	177. 213. 250. 313.		544. 556. 567.
	318. 334. 335. 345.	<i>Ambrosius</i> 419. 505.	<i>Appianus (P.)</i> 11. 51.
	383. 400. 407. 459.	<i>Ameſius</i> 188.	52. 72. 85. 88. 97.
	545. 561.	<i>Ammianus M.</i> 131.	132. 133. 147. 148.
<i>Acta Martyrum</i>	407.	168. 269. 278.	149. 151. 153. 195.
<i>Ælianus</i>	131. 184.	395. 437. 446.	246. 249. 360. 451.
	256. 536.	452. 528.	482. 487. 506. 584.
<i>Æschylus</i>	22. 35. 45.	<i>Ammonius</i> 6. 411.	<i>Aponenfis</i> 5.
	118. 177. 199. 225.	<i>Amos</i> 136. 140. 291.	<i>Apulejus</i> 6. 8. 11. 24.
	313. 509.	571.	26. 28. 29. 30. 39.
<i>Agathias</i>	138.	<i>Anacreon</i> 18. 108.	69. 87. 94. 96. 109.
<i>Aggens</i>	160.	511. 585.	127. 129. 130. 171.
<i>Agrippa</i>	7. 76. 94.	<i>Angelomus</i> 292.	175. 176. 180. 185.
<i>Ajala</i>	421. 443. 444.	<i>Antologia</i> 124.	210. 212. 229. 255.
	482	<i>Antipater</i> 29. 107.	256. 271. 376. 399.
<i>Albericus Gentilis</i>	82.	<i>Antoninus</i> 104. 523.	477. 487. 489. 495.
	278. 298. 491.	<i>Anytas</i> 41.	497. 502. 507. 514.
	492.	<i>Apbrodisæus</i> 4.	529. 560. 564. 578.
<i>Albertus Magnus</i>	406.	<i>Apocalypſis</i> 30. 155.	581. 586. 626.
		288. 319. 320.	<i>Aquila</i> 111. 156.
<i>Alenſar</i>	539.	539.	<i>Arabs interpres</i> 439.
<i>Alciatus</i>	437. 557.	<i>Apollonius</i> 11. 46. 49.	544.
			<i>Argolus</i> 20. 28. 67.
			91.

94. 102. 260.	241. 243. 245. 248.	89. 118. 119. 209.
262. 263. 272.	254. 262. 281. 282.	509. 517.
<i>Arias Montanus</i> 32.	286. 306. 309. 311.	<i>Beckai</i> 138. 572.
130. 136. 138. 140.	321. 335. 342. 368.	<i>Beda</i> 364. 505.
267. 292. 319. 364.	389. 391. 426. 449.	<i>Bellarminus</i> 156. 204.
431. 441.	455. 471. 472. 473.	299. 364. 411. 453.
<i>Aristides</i> 170. 315.	476. 477. 479. 481.	<i>Bombus</i> 356.
<i>Aristophanes</i> 85. 145.	482. 490. 491. 492.	<i>Benjamin Tudel.</i> 142.
153. 334. 564.	530. 534. 536. 540.	<i>Berneggerus</i> 16. 168.
<i>---ejus Scholiafles</i> 397.	556.	218. 348. 358. 379.
<i>Aristoteles</i> 4. 5. 6. 17.	<i>Avicennas</i> 6.	384. 391. 439. 500.
20. 61. 178. 333.	<i>Aufonius</i> 21. 29. 32.	526. 542. 548. 570.
433. 436. 467.	133. 358. 603. 619.	<i>Bernhardus</i> 70.
<i>Arnifaus</i> 298. 338. 491.	B.	<i>Beroaldus</i> 42. 88.
<i>Arnobius</i> 3. 23. 41.	B <i>Accius</i> 318.	135. 219. 261. 303.
47. 65. 76. 88. 99.	<i>Bacon</i> 124.	364. 370. 375. 379.
130. 176. 181. 183.	<i>Balduinus</i> 550.	494. 501. 525.
209. 235. 241. 242.	<i>Barclaius</i> 298.	<i>Beroaldus (M.)</i> 465.
315. 387. 398. 405.	<i>Baronius</i> 207. 363.	<i>Berosus</i> 63. 144.
409. 421. 495. 506.	364. 390. 396. 398.	<i>Berjmannus</i> 107. 277.
<i>Arrianus</i> 49. 51. 55.	403. 416. 453. 505.	<i>Bertius</i> 97. 518.
100. 189. 207. 428.	<i>Barradius</i> 290. 364.	<i>Besoldus</i> 297.
<i>Artemidorus</i> 39. 259.	411.	<i>Beverovicus</i> 120.
309. 383. 407. 485.	<i>Barret</i> 298.	<i>Beutberus</i> 158.
509.	<i>Bartbius</i> 24. 41. 62.	<i>Beza</i> 44. 170. 179.
<i>Asconius</i> 281. 515.	71. 132. 175. 262.	181. 224. 360. 364.
<i>Athanasius</i> 3.	280. 428.	383. 403. 509. 537.
<i>Atbenaeus</i> 28. 32. 64.	<i>Bartbolinus (Gb.)</i> 411.	545. 549. 561.
140. 144. 178. 197.	414. 439. 502.	<i>Biaus</i> 482.
397. 445. 508. 509.	<i>Bartbolinus (C.)</i> 20.	<i>Biscoli</i> 580.
510. 513. 515. 521.	318.	<i>Blaeu</i> 367.
522. 530. 580. 597.	<i>Baruch</i> 32. 109. 154.	<i>Blancardus</i> 52. 132.
608. 609.	580.	179.
<i>Atbenagoras</i> 142.	<i>Bassen</i> 436.	<i>Blondus</i> 163. 249.
<i>Averrhoes</i> 4. 576.	<i>Haubinus</i> 414.	282. 335. 338. 389.
<i>Augustinus</i> 3. 78. 120.	<i>Bayfius.</i> 209. 463.	392. 471. 502. 563.
132. 145. 176. 199.	464. 468. 517. 519.	<i>Bochartus</i> 52. 55.
225. 251. 313. 352.	526. 536. 537. 538.	110. 133. 467.
406. 454. 584.	550. 552. 554.	<i>Bodinus</i> 7. 8. 28. 76.
<i>Augustinus (Ant.)</i> 147.	<i>Becanus</i> 46. 50. 65.	82. 97. 102. 120.
148. 149. 150. 151.	250. 287. 288. 291.	224. 260. 274. 297.
152. 153. 163. 164.	292. 295. 297. 444.	319. 338.
166. 168. 211. 217.	<i>Becmannus</i> 17. 42.	<i>Boeclerus</i> 146. 252.
	R r 4	278.

- 278.300.339.472.
Boissardus 11.40.49.
 51.59.97.98.99.
 119.149.150.151.
 152.169.216.243.
 247.249.283.316.
 326.367.368.372.
 449.476.481.486.
 507.536.552.555.
 578.583.588.
Bolognetus 47.
Bonfrerius 279.288.
 296.313.320.
Bongorsius 512.
Bosius 416.481.
Boxboruius 72.181.
 192.206.243.278.
 285.339.342.346.
 379.391.494.
Brachelius 256.
 261.263.
Brantius 40.171.
Brentius 453.
Briffonius 15.173.
 217.312.392.491.
 497.548.
Brodeus 18.50.154.
 192.227.395.437.
 459.461.488.498.
 505.520.557.608.
Bruerinus 502.
Bucanus 297.
Buchananus 297.
Budeus 338.339.
 350.362.368.531.
 563.
Bulengerus 54.176.
 280.311.325.339.
 363.364.368.391.
 415.473.479.500.
 503.513.517.522.
 525.
Buntingus 105.260.
- Buxtorfius** 41.209.
 223.231.245.274.
 287.292.313.350.
 431.500.
 C.
Abreus 467.
Casulpinus 4.
Cajor 221.424.436.
 450.452.458.468.
 528.611.
Casius 583.
Cagnatus 520.
Cajetanus 292.
Calchagninus 17.127.
 437.456.524.
Calixtus 161.402.
 409.410.411.414.
 444.
Calvinus 4.
Calvinus (F.) 343.
 360.523.563.
Calvisius 105.204.
 260.391.
Camdenus 320.
Cammanus 298.
Camerarius (J.) 27.30.
 61.84.102.247.
 258.439.504.509.
Camerarius (P.) 84.
Cameron 364.
Camers 135.461.517.
Canterus 22.25.65.
 145.153.241.242.
Canticum 30.319.
Capitolinus 49.133.
 247.302.303.403.
 516.
Cappellus 42.161.
 174.188.221.454.
 461.
Cardanus 452.517.
 518.586.
Caroli (P.) 262.327.
- 403.529.557.561.
Carrion 85.181.182.
Carrington 37.
Casaulbonus 87.111.
 127.135.140.141.
 144.161.170.171.
 162.232.272.273.
 281.282.283.284.
 311.345.360.364.
 379.391.401.411.
 439.453.488.502.
 505.509.514.515.
 540.542.548.557.
 558.565.574.
Casellius 415.
Cassiodorus 140.371.
Castatio 40.125.130.
 136.143.173.175.
 231.270.292.331.
 333.344.360.431.
 441.466.509.537.
 544.
Catalesta 96.98.106.
 202.554.
Cato 181.190.
Cato (D.) 204.
Catullus 20.27.28.
 51.87.88.101.
 125.197.199.246.
 388.458.493.494.
 495.496.507.510.
 530.531.552.569.
 574.575.578.
Catulus (Q.) 108.
Cavallerius (de) 147.
 148.149.150.151.
 152.163.164.167.
 168.169.305.368.
 375.407.479.481.
 530.534.536.552.
 555.
Celfus 607.
Censorinus 71.235.
 213.

253.618.619.	<i>Ciofanus</i> 99.	184.251.355.
<i>Cremon</i> 147.	<i>Clafenus</i> 413.505.	<i>Cornutus</i> 115.
<i>Cannicus</i> 453.561.	<i>Claudianus</i> 24.25.56.	<i>Costannus</i> 491.494.
<i>Cartarius</i> 153.315.	86. 87. 92. 101.	<i>Cotovicus</i> 582.
<i>Cassianus</i> 46.	129.132.148.150.	<i>Coturius</i> 250.
<i>Cemnicus</i> 256.	151.157.163.274.	<i>Cragius</i> 433.536.
<i>Ciffletius</i> 89.124.	325.440.475.478.	<i>Crellius</i> 142.
149.152.221.285.	<i>Claverius</i> 24.	<i>Crinleus</i> 62.253.
564.570.582.	<i>Clavius</i> 267.	259.338.394.503.
<i>Cakier</i> 348.	<i>Clemens Alex.</i> 17.70.	<i>Crocus</i> 4.228.251.
<i>Coppinus</i> 224.236.	153.176.180.181.	444.
<i>Crunia</i> 80.90.123.	318.	<i>Crollius</i> 68.
125.131.142.143.	<i>Clufius</i> 319.518.	<i>Ctefias</i> 144.
155.227.250.266.	<i>Cluverius (Job.)</i> 256.	<i>Cujacius</i> 329.356.
268.274.386.288.	391.	360.400.401.482.
259.292.293.294.	<i>Cluverius (Ph.)</i> 64.	485.488.491.529.
296.320.321.396.	131.158.323.529.	548.627.
460.571.572.	570.	<i>Cunans</i> 22.293.
<i>Chryfostomus</i> 70.321.	<i>Cocchius</i> 140.175.	<i>Curcellaus</i> 69.188.
364.419.439.545.	188.314.402.	<i>Curtius</i> 51.55.72.
<i>Giacconiar (P.)</i> 500.	<i>Codex Juff.</i> 488.	83. 93. 100. 109.
<i>Giacconius (A.)</i> 216.	<i>Codex Ibeod.</i> 472.	120.132.138.141.
<i>Cicero</i> 2. 10. 23. 35.	<i>Colerus</i> 336.	154.157.177.178.
42. 56. 60. 61. 74.	<i>Colvius</i> 271.	179.212.262.268.
76. 102. 108. 115.	<i>Columella</i> 357.485.	285.313.393.403.
119.126.131.146.	489.520.	429.532.443.446.
152.157.162.171.	<i>Combachius</i> 576.	460.465.466.542.
176.187.200.201.	<i>Comicus</i> 626.	<i>Curtius (B.)</i> 211.
217.222.241.246.	<i>Conimbricenses.</i> 20.	<i>Cyprianus</i> 3.
249.354.297.265.	266.461.517.	<i>Cyriacus Lentulus</i>
269.270.279.281.	<i>Conringius</i> 126.332.	265.
317.332.334.335.	<i>Contareus</i> 365.367.	<i>Illus</i> 279.287.
338.342.346.347.	576.	D. 439.
348.349.355.356.	<i>Contzenus</i> 297.	D <i>Allaus.</i> 376.
361.362.381.382.	<i>Corafius</i> 106.332.	<i>Damascenus</i>
392.396.403.408.	338.343.349.379.	181.
420.421.422.468.	486.500.502.	<i>Daneus</i> 297.
471.472.474.501.	<i>Corinthios (epistola</i>	<i>Danhaverus</i> 377.571.
513.520.531.532.	ad) 156.174.224.	<i>Daniel.</i> 3. 9. 17. 30.
537.542.549.558.	250.371.377.383.	39. 132. 137. 144.
563.564.567.570.	561.	313. 330. 331.
583.598.599.607.	<i>Cornelius Nepos</i> 177.	<i>Davilas</i> 267.
608.609.610.616.	187.	<i>Decembrius</i> 42.67.
617.625.626.627.	Rr 5	82.

82. 471. 560.
Deckerus 416.
Delrio 28. 75. 79. 82.
Demosthenes 199.
Dempsterus 304. 343.
Deufingius 20.
Deuteronomium 22.
 80. 83. 84. 110.
 134. 140. 142. 160.
 194. 220. 222. 229.
 250. 274. 288. 291.
 292. 293. 298. 300.
 404. 415. 442. 488.
Dietericus 41. 439.
Dieu (de) 136. 143.
 274. 538.
Digesta 490. 538.
Dilberus 32. 76. 99.
 182. 251. 283. 383.
 409. 411. 515. 538.
 558.
Dio 626.
Dio Chrysostomus
 144. 361.
Diodorus Siculus 35.
 47. 54. 60. 73. 98.
 107. 109. 125. 127.
 128. 139. 141. 318.
 397. 435. 458. 560.
Diogenes Laërtius 1.
 157. 230. 318.
Dion Cassius 50. 100.
 125. 161. 164. 171.
 182. 195. 197. 200.
 240. 243. 265. 280.
 281. 282. 302. 304.
 307. 309. 311. 334.
 338. 348. 356. 362.
 368. 370. 379. 380.
 391. 398. 400. 422.
 427. 430. 431. 472.
 476. 478. 482. 515.
 538. 539. 542. 544.
 549. 558. 569.
Dionysius 600. 612.
 613. 614.
Dionysius Halic. 18.
 48. 49. 64. 99. 102.
 165. 113. 116. 119.
 124. 163. 164. 168.
 169. 178. 202. 237.
 238. 239. 243. 247.
 250. 254. 256. 274.
 278. 280. 323. 326.
 328. 336. 337. 339.
 340. 343. 344. 346.
 347. 351. 360. 368.
 375. 388. 396. 405.
 422. 424. 426. 476.
 488. 531. 574. 589.
Donatus (Æl.) 610.
Donatus (Al.) 331.
 367.
Donatus (M) 15. 330.
 356. 358. 360. 391.
 403. 420. 489. 517.
 541. 555.
Donius 548.
Dorfbach 413.
Doufa 145. 159.
 511.
Drusus 31. 133. 135.
 136. 140. 161. 177.
 180. 209. 274. 297.
 312. 320. 321. 393.
 400. 402. 453. 461.
 466. 560.
Durantes 181.
 E.
Ecclesiastes 70.
 294. 510. 539.
Eginhardus 544.
Egnatius 285. 391.
 466.
Eichstadius 94. 105.
 261. 263.
Elmacinus 64.
Elmenhorstius 114.
 49. 85. 97. 12.
 135. 176. 235. 32.
 40.
Ennius 44. 14.
Ephefos (epistolæ)
 1. 9. 82. 26.
Epicarmus 12.
Epictetus 17.
Epiphanius 4.
Episcopus 266. 29.
 23.
Erasmus 17.
Erbardus 485. 52.
Erasmus 10.
Esaias 31. 52. 55. 5.
 90. 110. 130. 13.
 160. 178. 180. 20.
 211. 266. 268. 27.
 275. 291. 319. 32.
 377. 429. 536. 53.
 545. 551.
Esdras 332. 334. 451.
Espenceus 44.
Esther 31. 177. 391.
 403. 411.
Estius 37.
Eucherius 223.
Engubinus 4.
Eunapius 225.
Euripides 21. 83. 14.
 177. 183. 225. 232.
 559. 566. 573.
Eusebius 3. 54. 61.
 147. 263. 389. 417.
 461.
Eustathius 135. 143.
 179. 212. 378. 56.
 522. 555. 580.
Eutropius 263. 342.
 353. 389. 455. 597.
Exodus 84. 85. 89.
 113.

3. 131. 155. 156.
 4. 178. 184. 219.
 28. 231. 236. 250.
 57. 289. 290. 318.
 358. 364. 488.
chiel 14. 39. 55.
 3. 90. 138. 142.
 44. 480. 466. 580.
crus 68.
 F.
Aber 117. 132.
 325. 352. 368.
 76. 377. 393. 394.
 99. 401. 402. 403.
 110. 415. 443. 470.
 483. 539.
bis Piſtor 612.
bricius 166. 169.
 325. 326.
gius 314.
rnabius 24. 50. 69.
 107. 129. 185. 260.
 385. 401. 433. 436.
 459. 502. 530.
rnelius 4. 120. 494.
rrarius 505. 526.
 534. 536. 537. 540.
 557.
ßolius 161. 231.
 251. 453. 579.
ßus 15. 29. 49. 54.
 65. 75. 98. 106.
 109. 111. 116. 190.
 196. 200. 210. 214.
 217. 235. 240. 244.
 245. 248. 249. 255.
 257. 259. 271. 286.
 355. 379. 421. 460.
 477. 490. 493. 494.
 495. 496. 497. 546.
 563. 568. 569. 579.
 581. 587. 598. 604.
 607. 616.

Ficinus 67. 70.
Firmicus 154. 315.
 360.
Fleiſcherus 17.
Floccus 249.
Florus 34. 48. 49. 82.
 102. 105. 106. 113.
 116. 132. 139. 184.
 247. 254. 258. 264.
 265. 271. 327. 331.
 344. 350. 352. 353.
 354. 362. 374. 395.
 398. 403. 429. 435.
 438. 440. 443. 455.
 464. 468. 469. 480.
 481.
Fludd 7. 68.
Fonſeca 140.
Fontanus 409. 411.
Forcatulus 97. 126.
 166. 575.
Forerus 318.
Forſſerus 135. 491.
Francius 204. 286.
 312. 441.
Francus (Seb.) 160.
Freinsbemiſius 107.
 154. 263. 264. 395.
 429. 461. 464. 470.
 477.
Friedlibius 298.
Fromondus 263.
Frontinus 379.
Fruterius 21.
Fulgentius 3. 56. 244.
 568.
Fullerus 42. 52. 54.
 63. 131. 132. 242.
 411. 432. 461. 467.
 544. 563.
Funccius 261.
Furerus 560.

G.
Abbema 21. 50.
 146. 153. 193.
 201. 225. 371. 494.
 495. 497. 508. 518.
 523. 540. 561. 564.
Galatas (epiſtola ad)
 224. 404.
Galatinus 403.
Galenus 15. 523. 561.
Galileus 124.
Gallus 328.
Gammuccius 166. 170.
 326.
Garceus 33. 67.
Garſias ab Horto
 319.
Gaffendus 264.
Gatakerus 526.
Gataſſus 126.
Gebhardus 50. 91. 93.
 108. 182. 201. 225.
 579.
Gejerus 572. 582.
Gellius 42. 51. 108.
 181. 191. 218. 246.
 255. 278. 326. 328.
 337. 350. 351. 352.
 363. 396. 422. 471.
 479. 491. 498. 513.
 542. 565. 612. 614.
 617.
Gemara 290.
Genebrardus 290.
Geneſis 47. 52. 55.
 63. 75. 85. 87. 90.
 109. 118. 125. 132.
 138. 153. 156. 157.
 160. 176. 232. 236.
 279. 286. 288. 312.
 318. 321. 331. 431.
 432. 466. 493. 508.
 526. 534. 560.
 Gen.

<i>Hesychius</i> 22.49.60. 143.400.564.	361.369.373.374. 376.377.378.381.	<i>Jobus</i> 79.86.109. 121.175.287.313.
<i>Hevelius</i> 18.91.94.	388.396.403.419.	545.
<i>Hournius</i> 578.	433.445.445.473.	<i>Johannes</i> 181.253.
<i>Hieronymus</i> 17.70. 134.143.144.156. 180.232.353.364. 397.406.466.537. 588.	475.485.486.501. 503.506.507.509. 510.511.512.513. 514.515.520.521. 522.524.525.530. 534.537.539.552. 554.555.562.563. 567.585.589.598. 609.	313.400.405.406. 407.410.411.412. 413.414.415.438. 439.507.537.544. 561.571.611.626.
<i>Hilarius</i> 364.		<i>Jona</i> 466.
<i>Hippocrates</i> 18.56. 57.414.		<i>Josephus</i> 5.35.90. 137.180.161.188. 223.256.261.263. 268.285.292.345. 365.402.405.408. 428.432.438.441. 446.
<i>Hirtius</i> 306.469.483.	<i>Hornius</i> 90.101.223.	<i>Jonstonus</i> 583.
<i>Hiskuni</i> 820.	383.416.456.461.	<i>Josua</i> 22.89.90.134. 209.228.266.293. 318.321.404.577.
<i>Hobbes</i> 298.	462.465.488.571.	<i>Irenaeus</i> 408.411.
<i>Homerus</i> 9.41.47. 77.78.160.182. 213.220.495.522. 554.566.570.609.	<i>Hortensius</i> 68.107.	<i>Isidorus</i> 134.289. 443.604.609.610.
- ejus Scholiaſtes 53.56.	<i>Hoſeas</i> 76.131.134. 160.175.245.	<i>Isocrates</i> 179.306.
<i>Hoppingus</i> 440.	<i>Hospinianus</i> 181. 206.207.224.444.	<i>Judas</i> 240.
<i>Horatius</i> 13.21.25. 26.27.29.31.32. 33.35.40.46.47. 49.53.54.55.56. 57.58.70.71.74. 75.77.80.82.83. 84.85.86.91.92. 96.100.101.102. 105.108.111.115. 119.120.121.123. 153.155.159.166. 168.172.173.178. 182.183.186.192. 193.198.199.202. 204.206.212.220. 224.225.226.232. 234.235.246.255. 256.258.259.261. 263.274.276.282. 287.305.324.325. 327.333.347.351.	<i>Hoſius</i> 348. <i>Hottingerus</i> 4.69. <i>Hottomannus</i> 221. 348.483.491.497. 528. <i>Hugo</i> 356. <i>Hulfus</i> 93. <i>Hannius</i> 297.364. <i>Hutserus</i> 297. I. <i>Jacobus Rex</i> 298. 525. <i>Jamblichus</i> 60. 205.228. <i>Jansenius</i> 364.406. <i>Jansonius</i> 121. <i>Jebudah Levita</i> 205. <i>Jeremias</i> 32.50.73. 90.142.144.154 194.197.205.279. 377.567.571.572. S8	<i>Judicium liber</i> 22.24. 53.76.90.131.134. 135.136.160.209. 210.286.288.290. 293.296.318.320. 333.399.446.448. 508. <i>Julianus</i> 137.286. 319. <i>Junius</i> 32.64.118. 127.209.427.481. <i>Junius (Fr.)</i> 131. 138.209.312.354. <i>Juretus</i> 489.495. <i>Justinianus</i> 356. <i>Justinianus (B.)</i> 174. Juſti-

Justinus 51.58.60.
68. 90. 98. 102.
106.138.141.143.
172.177.237.242.
256.317.353.354.
403.412.461.512.
526.570.
Justinus Martyr. 5.
99. 408. 411.
Juvenalis 11.15.17.
25. 40. 45. 47. 55.
57. 67. 69. 75. 86.
88. 89. 92. 109.
113.114.121.128.
130.139.145.160.
182.184.185.189.
199.200.201.209.
213.214.228.229.
231.237.269.270.
328.329.336.342.
372.379.385.387.
394.395.396.430.
441.447.475.488.
489.491.497.498.
500.502.504.507.
516.519.525.529.
537.543.546.548.
550.557.586.587.
603.608.625.
- - *ejus Scholiasfes*
193.237.386.488.
K.

K *Eckermannus* 20.
Kepperus 10.94.104.
Kimchi 162.209.
290.295.453.572.
Kircherus 20.94.263.
407.481.517.583.
Kirchmannus 282.
302.329.384.558.
563.570.580.
Kyperus 20.

L.
L *Affantius* 3.99.
141.194.252.
281.390.588.626.
627
Letus (Pomp.) 390.
Lambecius 278.
Lambinus 13.71.75.
86.124.159.253.
287.361.394.486.
501.508.520.525.
543.589.
Lampridius 30.133.
240.385.400.538.
544.608.
Langius 8.453.583.
Lansbergius 91.
Lapide (Corn.a) 18.
143.161.250.266.
267.268.292.296.
313.320.364.383.
403.466.571.
Latinus Pacatus 180.
Laurelius 297.
Laurenbergius 185.
201.218.257.352.
494.503.517.559.
579.
Laurentius 14.414.
Laurus 54.163.164.
165.166.168.169.
170.216.305.306.
324.337.349.362.
368.369.380.383.
427.455.457.463.
471.473.479.481.
491.573.
Lazius 331.457.
Leimnius 5.61.120.
467.502.
L'empereur 142.274.
Leo 140.
Leopardus 12.

Lerius 460.
Lescarbotus 461.
Levi Ben Gersom 70.
205.290.300.322.
Leviticus 32.79.111.
138.140.220.221.
222.229.268.272.
274.283.286.289.
290.318.448.566.
Leunclavius 14.
Libavius 71.
Licetus 20.260.261.
517.554.
Ligerius 326.
Linschotanus 461.
518.570.
Lipenius 461.466.
Lipfius 11.14.65.
94. 99. 107. 108.
115.119.145.155.
166.168.171.173.
175.181.189.196.
201.227.239.247.
285.303.324.335.
326.329.337.348.
351.356.360.365.
364.365.367.368.
380.381.385.387.
392.394.395.400.
401.403.405.407.
408.409.411.415.
417.418.422.424.
427.432.435.437.
444.445.450.451.
452.470.471.472.
478.483.487.488.
495.500.504.507.
526.531.537.549.
550.557.558.562.
565.567.573.579.
Livinejus 225.361.390.
497.507.559.578.
Livius 34.48.49.62.
93.

93. 97. 105. 115.	<i>Lucas</i> 161. 181. 344.	578. 581. 585.
116. 163. 164. 165.	345. 350. 400. 405.	<i>Maimonides</i> 133.
166. 169. 172. 177.	406. 407. 411. 412.	160. 180. 194. 205.
183. 187. 190. 199.	413. 415. 508. 543.	266. 293. 297. 299.
217. 223. 237. 240.	611	320. 415. 566.
241. 243. 247. 249.	<i>Lucianus</i> 1. 35. 49.	<i>Majolus</i> 75. 89.
254. 256. 262. 263.	76. 131. 175. 182.	268. 453.
264. 265. 268. 278.	196. 216. 328. 458.	<i>Malacbius</i> 181. 220.
328. 332. 333. 334.	464. 565.	<i>Maldonatus</i> 89. 364.
337. 339. 341. 344.	<i>Lucilius</i> 248.	414. 509. 514.
346. 351. 353. 354.	<i>Lucretius</i> 30. 31. 44.	<i>Manilius</i> 35. 93. 273.
355. 359. 362. 381.	56. 69. 82. 98. 111.	356. 428. 550.
387. 391. 392. 396.	120. 178. 211. 235.	<i>Manutius (A.)</i> 331.
405. 420. 421. 422.	253. 394. 396. 435.	378. 531. 541.
423. 425. 431. 432.	512. 526. 569.	<i>Marcellus Palinge-</i>
435. 437. 443. 446.	<i>Luifinus</i> 513. 515.	<i>nus</i> 69. 98. 100.
447. 448. 450. 455.	561.	274.
458. 465. 468. 469.	<i>Lusberus</i> 136. 292.	<i>Marci (Job.)</i> 17.
471. 477. 531. 537.	<i>Lycophron</i> 22. 54. 56.	<i>Marcianus</i> 422.
538. 561. 576. 598.	192. 213.	<i>Marcianus Capella</i>
599. 600. 601. 609.	<i>Lydiatus</i> 105.	125.
612. 613. 614. 615.	<i>Lydius</i> 368. 377.	<i>Marcus</i> 179. 360.
617. 622. 625.	383.	393. 405. 406. 407.
<i>Loccenius</i> 119. 132.	<i>Lyra</i> 223.	411. 412. 413. 415.
221. 461. 465. 528.	<i>Lyserus</i> 365.	439. 505. 508. 538.
570.	<i>Lyfius</i> 227.	543. 549. 561.
<i>Löenfs</i> 57. 176. 278.	M.	<i>Maresius</i> 364.
336. 384. 497. 563.	<i>Maccabæorum</i>	<i>Marlianus</i> 165. 170.
<i>Longinus</i> 145.	<i>libri</i> 132.	217. 325. 326. 339.
<i>Lubinus</i> 115. 237.	136. 137. 146. 188.	341. 349. 351. 354.
387. 569.	198. 287. 289. 331.	388. 473. 476.
<i>Lucanus</i> 1. 2. 51. 54.	352. 538. 577.	<i>Martialis</i> 21. 30. 50.
58. 60. 68. 77. 87.	<i>Macchiavellus</i> 332.	69. 88. 89. 92. 93.
106. 128. 139. 157.	<i>Maccovius</i> 120.	98. 104. 108. 109.
191. 213. 249. 258.	<i>Macrobios</i> 31. 42. 64.	117. 120. 128. 129.
259. 263. 264. 271.	65. 71. 118. 130.	173. 174. 185. 193.
272. 273. 346. 362.	144. 168. 181. 187.	196. 197. 202. 211.
376. 395. 398. 410.	188. 197. 200. 201.	213. 230. 233. 277.
415. 424. 435. 449.	202. 362. 364. 421.	323. 328. 329. 336.
450. 451. 452. 458.	448. 597. 610.	338. 361. 372. 374.
459. 464. 492. 493.	<i>Magius</i> 40. 220. 396.	376. 378. 380. 383.
497. 498. 503. 511.	437. 468. 528. 548.	384. 385. 386. 394.
523. 559. 562. 565.	550. 565. 570. 571.	400. 430. 457. 476.
	Ss 2	478.

Origenes 60.70.227.
274.
Orosius 168.
Orpheus II.26.56.
60.84.182.
Ortelius 97.147.148.
149.150.151.152.
153.
Ostermannus 221.
Ovidius 12.13.17.
24.25.29.30.34.
42.45.46.57.58.
64.65.72.74.75.
81.83.84.87.91.
92.96.97.98.107.
109.111.113.116.
117.118.121.128.
131.135.139.144.
147.159.164.167.
169.173.181.184.
187.189.192.193.
194.195.196.197.
198.200.201.202.
203.206.211.212.
213.214.218.219.
225.227.228.229.
231.232.233.235.
237.238.241.253.
255.261.262.264.
265.280.282.309.
326.329.337.358.
362.369.376.387.
436.437.459.474.
475.477.478.492.
494.496.497.508.
522.524.536.539.
540.549.550.552.
554.555.559.560.
564.566.575.597.
611.619.620.
Oviedus 221.
Owenus 516.

P.

Pagninus 39.130.
136.231.312.
319.333.431.441.
Palaeotus 34.333.487.
Palladius (A.) 481.
Pancirollus 326.333.
339.348.379.517.
529.555.583.
Panegyrista Gall.
390.
Panvinus 50.54.204.
216.243.282.302.
307.323.326.330.
331.335.339.340.
341.342.344.346.
368.369.374.377.
378.379.380.387.
455.473.558.577.
Paracelsus 7.76.122.
Paranesis ad Graecos
146.
Paraus 33.318.360.
364.383.412.
Paraphrastes Chal-
deus 133.136.209.
297.312.319.432.
442.571.
Parrhasius 485.
Paschalius 39.278.
471.472.
Passerotius 93.201.
223.524.575.
Patricius 126.
Paulinus 181.
Paulus Burgenfis
267.
Paulus J.C. 392.
403.415.625.
Pausanias 27.49.54.
60.64.80.96.101.
125.135.140.154.
157.187.463.

Peirerius 266.
Pellicanus 453.
Pena 10.
Pererius 9.82.461.
Perionius 280.335.
Perpignanus 364.
Persius 57.70.115.
116.189.199.203.
206.229.233.283.
361.362.434.459.
490.503.530.562.
567.568.586.
- - *ejus Scholiasies*
362.
Peruscius 280.558.
560.582.584.
Pesichta 313.
Petavius 204.261.
263. 333. 346.
391.
Petitus 23.42.50.
53.136.283.380.
Petronius 40.70.89.
91.101.109.114.
145.154.184.203.
265.376.381.413.
467.485.493.496.
505.508.556.565.
625.627.
Petrus 251.312.
Pencerus 17.42.52.
61.204.252.258.
266.274.
Pezelius 297.364.
Philastrius 133.
Philo Byblius 130.
140.318.
Philoponns 6.
Philostratus 8.97.
123.129.169.207.
336.474.
Piccartus 137.
Piccolomineus 4.70.
Pi.

- Pigbius** 85.240.339.
Pignorius 59.130.
 283.315.484.387.
Pindarus 97.104.
 182.515.
 - - ejus *Scholiasles*
 22.378.
Pineda 175.290.292.
 296.466.537.
Piscator 130.138.
 144.231.297.333.
 453.
Pithæus 133.196.
Pius 126.225.565.
Plato 4.35.65.76.
 82.207.274.462.
 578.
Plautus 12.23.52.72.
 115.135.141.169.
 174.181.183.218.
 226.230.233.254.
 325.343.351.352.
 393.396.403.405.
 406.407.467.487.
 489.490.498.504.
 508.511.513.516.
 539.542.543.557.
 560.575.579.598.
 608.610.626.627.
Plinius 6.15.18.31.
 35.60.87.97.99.
 101.102.121.131.
 134.135.138.143.
 144.146.154.164.
 165.166.179.191.
 195.209.210.212.
 236.241.242.251.
 255.259.260.263.
 264.272.303.306.
 312.320.325.326.
 329.343.355.357.
 359.363.376.385.
 422.426.427.435.
- 438.460.467.473.
 477.478.481.486.
 489.492.493.497.
 498.503.509.510.
 512.513.517.518.
 520.522.523.531.
 538.540.542.546.
 559.560.563.569.
 570.575.597.598.
 599.605.608.609.
 614.618.626.
Plutarchus 6.15.18.
 27.49.53.56.60.
 61.64.82.85.93.
 102.105.119.124.
 138.139.141.144.
 146.160.167.172.
 174.177.178.191.
 192.193.200.213.
 225.237.241.243.
 246.251.254.260.
 262.265.273.278.
 332.333.334.336.
 337.344.350.355.
 356.362.374.396.
 407.413.423.429.
 432.438.447.455.
 477.478.482.490.
 493.494.497.500.
 501.513.515.522.
 525.530.532.537.
 538.557.558.562.
 564.566.597.598.
 602.604.610.611.
 612.618.
- Politianus** 16.75.
 120.388.
Pollio (Treb.) 391.
 617.
Pollux 39.71.143.
 371.458.502.510.
 522.537.566.
- Polybius** 137.183.
- 263.281.339.355.
 355.363.397.423.
 432.438.440.441.
 442.463.482.566.
Pomponatius 45.6.
 7.8.61.253.576.
Pomponius 339.348.
Pontanus (Jac.) 70.
 181.185.232.251.
 277.400.488.506.
 522.539.557.
Pontanus (Fov.) 67.
Pontanus (If.) 93.
Popma 344.361.
 484.485.
Porphyrius 110.111.
 142.205.206.231.
 315.578.582.
Porta 22.83.512.
 563.
Portius 576.
Pricens 40.170.
Pricur (le) 266.
Primerosus 318.
Priscianus 605.
Probus 262.
Procopius 138.213.
 314.
- Propertius** 25.29.33.
 48.51.53.57.73.
 75.80.86.92.97.
 99.102.107.113.
 116.123.111.
 167.173.176.
 183.185.191.194.
 200.202.203.207.
 211.216.226.230.
 232.239.255.262.
 323.361.370.377.
 378.426.434.435.
 436.444.451.475.
 477.485.508.513.
 519.524.529.534.

554.559.564.565.	143.155.160.162.	<i>Rutgerfius</i> 185.262.
566.569.574.578.	174.178.183.194.	440.498.
581. 585. 586.	227.245.250.266.	<i>Rutilius Numant.</i> 22.
611.	286.290.291.293.	24. 31. 83. 101.
<i>Proverbia</i> 30.41.	294.295.296.298.	277.528.
319.415.	299.313.320.332.	<i>Rycquius</i> 165.
<i>Prudentius</i> 3.61.185.	377.398.406.439.	S.
224.315.342.585.	441.465.466.	<i>SA</i> 267.313.353.
<i>Psalmi</i> I.30.76.123.	<i>Reinaccius</i> 335.	364.377.
125.142.178.205.	<i>Reinefius</i> 117.192.	<i>Sabellicus</i> 21.243.
226.231.270.272.	280.316.335.342.	370.426.
289.290.291.292.	360.428.566.	<i>Sabinus</i> 131.
298.318.319.320.	<i>Remigius</i> 7.8.27.34.	<i>Sadi</i> 138.
431.508.	52. 82. 122. 224.	<i>Salamanca</i> 367.
<i>Pfellus</i> 588.	235.260.448.	<i>Salazar</i> 41.
<i>Ptolomæus</i> 138.462.	<i>Rhodiginus</i> 28.33.	<i>Salianus</i> 193.223.
467.	39.56.76.84.86.	227.266.290.291.
<i>Pulmannus</i> 513.	106.108.122.131.	292.296.352.354.
<i>Puseanus</i> 262.365.	140.184.198.200.	466.
	218.228.336.384.	<i>Salmafius</i> 16.67.132.
<i>Q</i>	391.394.488.502.	143.174.179.211.
<i>Uensted</i> 558.	<i>Rhodius</i> 17.	247.251.278.280.
579	<i>Ribera</i> 227.	285.295.298.307.
<i>Quercetanus</i>	<i>Ricciolus</i> 35.73.94.	315.335.349.360.
523.	127.261.262.267.	391.398.411.412.
<i>Quintilianus</i> 443.	<i>Rijfen (a)</i> 526.	413.416.424.429.
506.521.578.605.	<i>Rifnerus</i> 17.20.	439.445.463.468.
<i>Quistorpius</i> 510.	<i>Rittersbusius</i> 142.	482.489.500.504.
R.	178.	508.509.512.513.
<i>R</i>	<i>Rivetius</i> 131.175.	517.526.537.544.
<i>Aderus</i> 109.	204.228.231.245.	548.549.554.
132.154.393.	<i>Rivius</i> 456.	<i>Salmeron</i> 364.
461.517.570.	<i>Roas (de)</i> 368.495.	<i>Salomob</i> 330.
586.	539.	<i>Salomon Jarchi</i> 133.
<i>Ravardus</i> 338.360.	<i>Robertellus</i> 496.500.	205.
<i>Rainoldus</i> 80.	<i>Romanos (epistola ad)</i>	-- <i>Levita</i> 205.209.
<i>Ramirefius</i> 30.88.	108.288.299.395.	<i>Salvianus</i> 178.
117.185.380.401.	<i>Rofinus</i> 335.367.	<i>Salustius</i> 51.100.
489.514.523.586.	500.526.	118.236.322.328.
<i>Ravanellus</i> 466.	<i>Rofweidus</i> 228.	342.346.349.351.
<i>Realinus</i> 56.192.	<i>Rubenius</i> 209.245.	359.393.412.423.
<i>Regius</i> 264.584.	<i>Ruffinus</i> 417.	427.435.436.438.
<i>Regum libri</i> 47.79.	<i>Rupertus</i> 223.389.	445.450.451.452.
117.120.131.134.		461.
135.136.137.142.		

461.483.501.528.	428.459.463.466.	<i>Scrivenerius</i> 50318.
607.625.	488.495.496.497.	326.401.481.452.
<i>Sambucus</i> 64.	507.508.516.520.	502.557.
<i>Samuel</i> 24.47.53.77.	528.539.550.559.	<i>Scroterus</i> 440.
79.106.131.134.	561.566.567.569.	<i>Scultetus</i> 509.512.
160.177.179.193.	579.583.	566.
219.220.223.250.	<i>Scapula</i> 78.85.432.	<i>Seldenus</i> 22.32.41.
274.288.290.291.	<i>Scardeoniùs</i> 583.	42.50.54.76.85.
292.293.294.295.	<i>Scarpìus</i> 4.403.	131.132.133.135.
296.298.313.318.	<i>Schedius</i> 85.	137.140.143.144.
319.320.398.404.	<i>Schefferus</i> 456.457.	146.221.236.243.
438.466.508.545.	464.	274.290.334.364.
571.	<i>Schegkius</i> 309.	455.457.
<i>Sanchuniaton</i> 63.130.	<i>Scheinerus</i> 267.	<i>Seneca</i> 28.105.201.
140.142.461.	<i>Schickardus</i> 290.	225.256.271.306.
<i>Sanctius</i> 131.137.	295.299.402.572.	330.335.348.351.
143.267.290.466.	<i>Schildius</i> 41.364.	359.360.376.381.
571.	379.479.	383.384.385.392.
<i>Sanderus</i> 287.	<i>Schmìdius</i> 27.	393.394.399.400.
<i>Sanbedrinus</i> 402.404.	<i>Schookiùs</i> 298.455.	404.408.409.410.
<i>Sannazarius</i> 109.	<i>Scholia Græca</i> 292.	423.470.478.486.
<i>Sapientie liber</i> 13.	<i>Scholiastæ Batavi</i>	487.496.500.521.
54.66.154.171.	136. 231. 292.	532.539.542.562.
302.	364.	563.567.608.610.
<i>Saubertus</i> 221.	<i>Scholiastes Vetus</i> 621.	625.
<i>Savilius</i> 243.281.	<i>Schoneras</i> 33.	<i>Senfftlebius</i> 456.
304.352.424.	<i>Schrevelius</i> 49.50.	<i>Sennertus</i> 8.15.55.
<i>Saxo Grammaticus</i>	68. 88. 107. 211.	318.
74.81.528.	285.384.385.391.	<i>Serapion</i> 96.
<i>Scaliger (Jul.)</i> 20.	435.489.498.586.	<i>Serarius</i> 4.5.137.
131.318.367.378.	<i>Schottus (A.)</i> 348.	143.207.266.292.
453.517.	358.	333.352.353.454.
<i>Scaliger (Jof.)</i> 4.15.	<i>Schottus (C.)</i> 7.8.28.	580.
16. 21. 23. 27. 31.	79. 82. 94. 110.	<i>Serlius</i> 163.166.367.
33. 42. 50. 58. 67.	122.258.265.274.	368.481.
91. 108. 110. 117.	453.467.578.583.	<i>Servius</i> 16.18.35.40.
130.132.133.134.	<i>Scioppius (C.)</i> 108.	41. 57. 58. 64. 67.
137.143.144.153.	287.	70. 104. 106. 198.
161.176.182.201.	<i>Scipio Cefenas</i> 20.	199.227.231.242.
204.210.211.225.	29.	245.253.257.260.
245.260.273.327.	<i>Scipio Gentilis</i> 40.	279.286.287.324.
356.380.385.388.	175.	334.422.436.443.
391.393.400.402.	<i>Scoppa</i> 278.	449.472.480.495.

496.498.501.528.	<i>Sperling</i>	14.	<i>Strigelius</i>	136.312.
542.555.559.560.	<i>Spizelius</i>	140.		509.
563.568.569.570.	<i>Spondanus</i>	161.166.	<i>Stuckius</i>	42.137.156.
572.574.575.576.		181.243.364.383.		163.172.204.219.
578.581.589.		401.406.417.505.		500.502.
609.	<i>Stadius</i>	339.351.470.	<i>Stypmannus</i>	345.455.
<i>Servius Sulpicius</i>	<i>Statius</i>	12.14.47.50.		463.465.467.
<i>Sidonius</i>		61. 72. 117. 128.	<i>Suares</i>	253.
608.		192.195.196.211.	<i>Sueggerus</i>	122.228.
<i>Sigonius</i>		213.219.222.231.		560.580.
331.335.338.349.		264.271.277.374.	<i>Suertius</i>	193.
388.392.403.455.		375.386.387.434.	<i>Suetonius</i>	13.15.59.
471.483.526.534.		437.536.541.573.		62. 78. 87. 97.
<i>Silins Italicus</i>	<i>Stellartius</i>	239.		102.106.115.126.
74. 87. 97. 98.	<i>Stengelius</i>	110.		129.132.146.164.
139.141.159.183.	<i>Stephanus</i>	570.		165.166.167.168.
220.229.234.265.	<i>Stephanus (Henr.)</i>			169.170.193.195.
271.412.432.433.		22. 23.42.64.277.		210.214.216.218.
434.435.436.440.		528.		223.229.233.240.
448.455.456.460.	<i>Stephanus (Foach.)</i>			241.243.255.256.
461.464.475.476.		344.548.		257.258.260.261.
515.534.	<i>Stephanus (Johannis)</i>			262.263.264.271.
<i>Simonius</i>		74.81.271.		272.273.276.279.
<i>Simplicius</i>	<i>Stephanus (Matth.)</i>			280.281.282.285.
<i>Sizmannus</i>		403.		302.303.304.305.
<i>Slevogtius</i>	<i>Stephanus (Rob.)</i>	277.		306.307.311.324.
<i>Smidius</i>	<i>Stewechius</i>	99.209.		325.326.328.335.
<i>Snellius</i>		235.249.421.463.		338.339.341.348.
<i>Socrates</i>		471.506.		356.359.360.363.
<i>Soldus</i>	<i>Stoer</i>	30.245.331.		366.367.368.369.
<i>Solinus</i>		341.343.344.349.		371.372.373.374.
144.157.189.196.		351.471.509.		378.379.380.381.
197.242.274.287.	<i>Strabo</i>	32.45.49.60.		382.383.385.386.
460.461.512.618.		64. 72.90.97.104.		387.389.396.397.
<i>Sonerus</i>		126.132.137.138.		398.399.401.412.
<i>Sophocles</i>		144.145.157.169.		415.423.426.427.
134.140.146.313.		171.172.210.221.		430.431.442.446.
566.		222.237.242.306.		447.474.477.478.
<i>Sozomenus</i>		317.348.391.435.		479.482.485.487.
<i>Spanhemius</i>		438.462.465.466.		490.493.497.501.
<i>Spartianus</i>		510.512.540.569.		507.512.523.524.
316. 395. 504.	<i>Strada</i>	368.388.457.		525.532.534.539.
556.611.		482.		540. 542. 543.
		S s 5		546.

- 546.549.554.556.
 558.560.561.562.
 566.568.577.582.
 585.587.600.607.
 608.609.610.617.
 625.626.
Suidas 131.140.460.
Sulpicius Severus 131.
 156.330.394.399.
 416.488.585.
Sylvius 253.
Symmacus 62.101.
 196.209.495.
Synesius 75.
Syracides 79.266.
 288.
Syrus interpres 439.
 T.
T *Acitus* 14.59.
 93.106.126.
 146.155.157.158.
 162.173.225.240.
 241.271.282.302.
 303.313.317.318.
 324.325.343.345.
 348.351.357.385.
 391.393.394.399.
 403.421.427.428.
 435.442.443.447.
 450.459.468.480.
 481.482.492.500.
 528.531.538.542.
 545.546.550.567.
 568.570.571.575.
 582.599.600.601.
 610.615.626.
Targum 86.
Tarnovius 270.466.
 571.
Taubmannus 23.24.
 41. 52. 199. 226.
 343.352.405.406.
 459.493.513.543.
- Taurellus* 124.576.
Terentius 13.182.
 487.506.552.570.
Tertullianus 30.78.
 104.133.140.171.
 174.180.185.194.
 220.224.227.307.
 310.385.394.398.
 410.427.491.492.
 588.
Thalmud 41.210.
 294.566.
Themistius 4.
Theocritus 27.75.92.
 101.122.144.230.
 495.515.554.
 - - ejus *Scholias* 107. III. 192.
 376.
Theodoretus 134.138.
 144.146.223.227.
 295.321.438.
Theophanes 417.
Theophylactus 179.
 410.439.509.565.
Theophrastus 56.
 210.578.
Theupolus 4.
Tbolsanus 67.135.
 143.278.
Tbomasinus 391.
Tbreni 178.
Tbucydides 53.217.
 332.570.
Tbysius 85.100.242.
 277.385.461.483.
Tibertus 558.
Tibullus 16.21.25.
 46.50.56.57.60.
 71.73.80.83.91.
 93.107.108.115.
 116.118.127.144.
 149.152.153.154.
- 159.173.174.
 182.183.191.
 194.200.201.
 203.212.213.
 223.225.226.
 230.232.233.
 254.261.262.
 270.275.276.
 329.381.438.
 462.463.464.
 472.475.477.
 485.489.492.
 510.511.512.
 520.534.555.
 562.564.567.
 575.578.579.
 582.583.586.
Tigurini 130.311.
 333.46.
Timotheus (*Eph-*
le ad) 178.34.
 508.54.
Tiraquellus 59.327.
 491.
Tirboff 221.51.
Tirinus 266.27.
Titelmanus 264.
Titius 347.
Tobias 131.197.314.
 560.57.
Toletus 161.57.
Torniellus 14.
Torrentius 86.173.
 262.285.356.503.
 548.
Toffatus 143.223.
 266.267.289.290.
 292.312.313.314.
Tremellius 41.130.
 136.138.144.154.
 175.179.209.231.
 267.289.292.312.
 319.320.321.334.
 393.

93. 431. 441. 453.	217. 245. 323. 324.	33. 34. 35. 39. 40.
515. 571.	385. 420. 438. 473.	42. 44. 45. 46. 47.
<i>hemius</i> 7.	497. 502. 521. 540.	49. 51. 52. 54. 55.
<i>ero</i> 612.	544. 588. 597. 598.	56. 57. 58. 59. 64.
<i>nebus</i> 16. 86. 121.	599. 604. 608. 609.	66. 68. 72. 74. 75.
75. 184. 185. 201.	614. 616. 619.	76. 77. 78. 81. 83.
19 220. 227. 277.	<i>Vatablus</i> 32. 130. 131.	84. 85. 87. 88. 89.
25 330. 352. 360.	136. 142. 175. 266.	91. 92. 96. 97. 104.
79 393. 459. 467.	267. 292. 293. 295.	105. 106. 107. 109.
82. 488. 504. 506.	297. 313. 320. 321.	111. 113. 116. 117.
20. 523. 526. 538.	331. 352. 354. 386.	119. 120. 121. 122.
541. 555. 580.	404. 453. 509. 571.	123. 124. 125. 127.
<i>rpinus</i> 267.	<i>Vegetius</i> 426. 433.	128. 138. 151. 154.
V.	440. 446. 450. 451.	155. 159. 167. 168.
<i>Alentia</i> (de)	557.	172. 173. 178. 180.
204.	<i>Velcurion</i> 517.	181. 183. 184. 187.
<i>lerius</i> 603. 615.	<i>Velleius</i> 31. 106. 117.	188. 190. 198. 199.
616. 617. 625.	139. 200. 204. 242.	202. 207. 208. 210.
<i>lerius Flaccus</i> 211.	252. 264. 273. 309.	211. 212. 214. 216.
<i>lerius Maximus</i> 40.	332. 334. 347. 391.	217. 218. 219. 220.
85. 88. 102. 105.	471. 472. 503. 541.	221. 222. 226. 230.
113. 115. 139. 157.	<i>Velferus</i> 48. 583.	231. 233. 234. 236.
235. 237. 240. 245.	<i>Vertranus Maurus</i>	237. 238. 239. 241.
249. 252. 254. 257.	(<i>Marcus</i>) 330.	242. 244. 246. 250.
261. 270. 328. 332.	394. 396. 427. 491.	253. 255. 256. 258.
339. 340. 341. 347.	<i>Vesalius</i> 414.	259. 260. 261. 263.
351. 360. 403. 423.	<i>Vicecomes</i> 172.	264. 265. 269. 271.
427. 429. 443. 492.	<i>Vidtor</i> (<i>Aur.</i>) 263.	274. 275. 276. 277.
498. 523. 536. 537.	477.	278. 279. 280. 283.
544. 548. 576. 610.	<i>Viſtor</i> (<i>P.</i>) 167.	286. 313. 323. 324.
<i>alla</i> 509. 576.	<i>Victorius</i> (<i>P.</i>) 181.	334. 371. 373. 375.
<i>alleſius</i> 6. 20.	447. 585.	377. 432. 433. 434.
<i>altrinus</i> 424. 445.	<i>Villiomarus</i> 343. 379.	435. 436. 437. 438.
<i>alturinus</i> 437. 445.	520.	440. 441. 446. 447.
450. 451. 452. 473.	<i>Vinarienses</i> 175. 180.	449. 451. 452. 456.
536.	267. 289. 292. 364.	457. 458. 459. 460.
<i>aninus</i> 7.	<i>Vinetus</i> 21. 133. 356.	462. 464. 465. 467.
<i>areninus</i> 263.	358. 388. 488. 544.	474. 479. 493. 495.
<i>arrerius</i> 465.	<i>Virdungus</i> 352. 575.	496. 508. 511. 512.
<i>Varro.</i> 10. 23. 44. 46.	<i>Virgilius</i> 2. 9. 10. 11.	514. 515. 516. 522.
73. 74. 99. 109. 113.	12. 13. 15. 16. 17.	542. 559. 560. 561.
115. 120. 145. 146.	18. 21. 22. 23. 24.	562. 564. 565. 567.
163. 193. 194. 209.	25. 26. 28. 30. 31.	568. 572. 573. 574.

575.576.577.578.	518.528.530.540.	<i>Wicardus</i>	475
579.581.583.585.	550.554.559.560.	<i>Wierus</i>	737
587.588.589.610.	561.568.579.	<i>Wilde</i>	221
<i>Virgilius (Polyd.)</i>	<i>Vossius (Jf.)</i> 503.	<i>Willius</i>	257
181.258.416.444.	<i>Ursinus (F.)</i> 191.455.	<i>Wouwerius</i> 40.232.	
<i>Viringius</i> 251.	482.500.513.		458
<i>Vita Patrum</i> 267.	<i>Ursinus (J.H.)</i> 66.	<i>Wormius</i>	512
<i>Vitruvius</i> 599.	76.127.143.		
<i>Ulpianus</i> 72.333.	<i>Usserius</i> 267.	X.	
335.360.373.415.	<i>Vulcatius</i> 403.625.	X <i>enom</i> 302.	
529.560.600.	<i>Vultejus</i> 343.	<i>Xenophon</i> 145.	
<i>Vives</i> 576.	W.	160.395.429.432.	
<i>Vobis</i> 65.	W <i>agnerus</i> 266.	570.581.	
<i>Volaterranus</i> 331.	<i>Waleus (A.)</i>	<i>Xiphilinus</i> 133.243.	
584.	188.	505.623.	
<i>Vopiscus</i> 277.307.	<i>Waleus (B.)</i> 44.143.	Z.	
330.477.549.	179.188.213.335.	Z <i>abarella</i> 72.	
<i>Vossius (D.)</i> 60.133.	345.364.402.407.	<i>Zaccharias</i> 31.	
140.	411.413.427.459.	451.	
<i>Vossius (G.J.)</i> 15.17.	505.507.508.509.	<i>Zamoxcius</i> 338.542.	
20.21.42.73.87.	538.550.	<i>Zeno</i> 146.	
99.108.116.118.	<i>Waldsmid</i> 80.	<i>Zenobius</i> 76.	
131.135.136.154.	<i>Watfowus</i> 383.529.	<i>Zephanias</i> 60.142.	
156.172.176.185.	538.	245.	
201.209.217.227.	<i>Weizius</i> 554.	<i>Zepperus</i> 297.412.	
245.251.271.281.	<i>Wendelinus</i> 561.	<i>Zervecotius</i> 442.	
326.358.384.385.	<i>Werdenbagen</i> 297.	<i>Zoar</i> 406.	
394.406.461.463.	<i>Wesenbecius</i> 329.	<i>Zonaras</i> 615.226.	
466.467.468.486.	339.344.348.490.	<i>Zosimus</i> 165.234.	
494.503.509.517.	525.	243.496.	

N D E X

Rerum & Verborum locupletissimus
juxta Paginarum numeros.

A.

agmina.	604.	Ætærium.	362.	Amptuare.	248.
arnates.	217.	Æs grave.	398.	Anchialus.	30.
aron.	618.	Æstumata.	393.	Anchus.	604.
enfi.	133.	Æsculapius.	102.	Ancilia.	193. 247.
umbere	357.	Æsculapii statua.	152.	Angeli.	4. 5.
	302. 306.	- - templum.	169.	Angelus tutelaris.	69.
ras.	611.	Ærna.	74.	Animæ immortalitas.	375.
rra.	593.	Ævitas.	393.	Animæ ductæ & re-	
ad.	387.	Æviros.	394.	ductæ.	40.
or.	130.	Age hoc.	172.	Animadvertere.	359.
is.	134.	Agger.	450.	Animadversio.	616.
om.	445.	Agræus Deus ara.	1.	Anna Perenna.	21.
om.	595.	Alagabalus.	73. 133.	- - ejus festum.	117.
id.	595.	Alari.	619.	Auni Romanorum.	202.
im.	130.	Albani.	619.		619.
seictos.	406.	Albati.	372.	Annona.	608.
luit.	595.	Albæ vestes.	232.	Annulus.	328. 491.
scito.	593. 595.		338.	Annus.	618.
icito.	593.	Album.	343.	- - Cæsaris.	623.
orare.	175.	Albuna.	277.	- - civilis.	618.
	177.	Alchymia.	55.	- - Homericus.	
signare.	595.	Alea.	525.	- - Lunaris.	619.
tribuere.	595.	Alica.	530.	- - naturalis.	618.
icidas.	605.	Alicula.	529.	Numæ.	ibid.
acus.	605.	Aliquips.	593.	- - Romuleus.	
debos.	594.	Aloë.	319.		620.
diculæ idolorum.	170.	Altelli.	380.	Romuli.	ibid.
defunctorum.	281.	Alterei.	592.	- - Solaris.	618.
diles plebis.	346.	Amalthea.	276.		622.
curules.	347.	Ambarvalia.	190.	Antenna.	457.
diturus.	245.	Ambubajæ.	86.	Antesignani.	445.
guptus.	594.	America.	461.	Antonianus.	600.
milius Paulus (M.)	517.	Ammiralius.	468.	Antonius.	605.
neas.	31. 238.	Ammonius Jupiter.	51.	Ann-	
æ auxiliaria.	92.	Amorrhæi.	100.		
		Amphitheatrum.	368.		

Anubis.	127.	Argentum.	597.	Azizus.	157
Anus & anulus.	618.	Aries.	451.	B.	
AP.	604.	Aristæus.	58.	B Aal.	111
Aphrodite.	33.	Arma.	612.	- - Berub.	159
Appius.	604.	Armata idolorum.	170. 329.	- - Peor.	151
Apis.	131.	Artemo.	457.	- - Zebub.	151
Aplustria.	458.	Arvorfom.	595.	Baccariones.	1
Apollo.	55.	Arvus.	604.	Bacchanalia.	149
- - Actius.	56.	Aruspices.	269 217.	Bacchus.	1
- - Augur.	56.	As	597. 598. 599. 600.	Bacchi templum.	141
- - Nopular.	56.		601.	- - sacra.	141
- - Epistola.	135.	Afa.	594.	Ballista.	45
Apollinis statua.	149.	Asius Jupiter.	42.	Balsamus.	511
- - templum.	167.	Asses librales.	598.	Barritus.	44
Apollinares.	317.	Astaroth.	131.	Bartologia.	14
Apophoreta.	195.	Astarte.	90. 131.	Beclamen.	723
Apothece.	519.	Astra ignea.	18.		131
Apparitores.	357.	- - culta.	134.	Bel.	131
Aqua lustralis.	228.	Astrologia.	35.	Belenus.	131
Aquæ.	30. 319.	Asvorfom.	595.	Bellaria.	521
Aqua lavant meretrici-		Asylum.	155. 183.	Bellona.	54
ces.	30.	Atergatis.	131.	Bellonæ statua.	141
- - lavare.	226.	Athenæus.	618.	- - sacra.	141
- - mergi.	396.	Athletæ.	375.	Bellonarius.	141
- - pura.	574.	Atienfes.	329. 484.	Belli Dea.	21. 54
Aquariolus.	30.	Atugia.	171.	Belus.	131
Aquila	256. 426.	Arys.	87.	Bestiarii.	382. 396
Aquilæ sacrarium.	171. 427.	Auctoratus.	381.	Bethsaida.	61
Aquila rogo emissa.	307.	Aventinus mons.	324.	Biclinium.	61
- - consulis.	342.	Aves nigræ.	255.	Bidental.	119
Ara Herculis.	98.	- - oscines.	255.	Bidentes.	122
Aræ.	156. 183.	- - præpetes.	255.	Bigæ.	373. 120.
- - subterraneæ.	179.	Augures.	251.	Bileam.	100. 156
Arabes.	210.	Augusta Juno.	11.		312
Aramei.	100.	Aulus.	604.	Bimestris.	61
Arafit.	594.	Auratz victimæ.	213.	Bisextus.	61
Aratores.	366.	Aures pertusæ.	488.	Bombardæ.	417
Arbitratuu.	592.	Aureum sæculum.	46.	Bona Dea.	85. 220.
Arbores.	586.		68.	Boves loquentes.	261
Arbofes.	594.	Aureus.	597. 600. 601.	Bromius.	198
Arcades.	618.	Aurigatores.	369. 373.	Brumalia.	198
Arcuefit.	595.	Aurum.	597.	Bubo.	215
Arcus triumphalis.	481.	Ausom.	525.	Buccinator.	446
	376.	Authoramentum.	382.	Bullæ.	116
Arena.		Autolycus.	41.	Bustuarii.	576
		Auxilia.	424.	Bustum.	569

C.		Celoces.	468.	Cistifer.	541.
o G.	604.	Cenas.	594.	Cithim.	330.
iri.	594.	Censicapite.	339 423.	Civeis.	592.
mus.	94.109.	Cenotaphium.	589.	Civishonorarius.	331.
reanach.	118.	Censio.	611.616.		332.
uceum.	23.	Censores.	339.498.	- - plenus.	331.
ar Pontifex Maxi-	39.		615.616.	- - Romanus.	326.
us (C.)	624.	Censura.	611.	Civitas.	333.
a.	606.	Census.	364.611.	Clarigatio.	420.
us.	604.	- - Senatorum.	602.	Clase.	593.
antica.	555.	Centenarius.	601.	Classicum.	445.
cei deponendi.		Centum 25. aris.		Classis prima.	612.
	609.		601.	secunda.	613.
ceus.	506.548.	Centuria.	612.	tertia.	ibid.
endæ.	189.	Centuriones.	424.	quarta.	ibid.
ligæ.	548.	Cepet.	596.	quinta.	ibid.
milli. 214.245.	497.	Cere.	172.	sexta.	614.
millus.	616.	Cerea effigies.	75.	Claudius Nero (C.)	
misia.	544.	Cerealia.	190.386.		597.
ndidati.	233.486.	Ceres.	23.	Claves.	498.
ner.	521.	Cereres statua.	148.	Clavus.	456.
piomtor.	595.	- - templum.	164.	Clavus latus, angustus.	
pitolini.	387.		237.		539.
pitoliolum.	165.387.	Cerimonia.	172.	Clientei.	592.
pite operto, nudo.		Cerites.	617.	Clientes.	327.
174. 179. 245.	283.	Ceritum tabulæ.	341.	Clodovzus.	126.
	555.	Ceroma.	376.	Clypeus. 433.612.	613.
aput obnubere.	392.	Cerus.	172.	CN.	604.
arcer Tullianus	351.	Cespites.	159.	Cneus.	604.
arceres.	370.	Cestus.	377.	Coacti.	380.
ares.	618.	Chamos.	135.	Coactores.	349.
arina.	456.	Chamus.	52.	Coccinum.	537.
armenta.	116.325.	Charontis naulum.		Cocytia sacra.	28.74.
arnifex.	361.393.		563.		91.233.
arthago.	23.	Chione.	107.	Codeta.	379.
asmen.	594.	Chiun.	136.	Cœlius mons.	324.
astor.	101.	Chlamys.	536.	Cœna. 500.501.607.	
astoris Imago.	599.	Chloris.	118.	Cœnaculum stræum.	
- statua.	151.	Chrysendetâ.	519.		611.
- templum.	169.	Cingulum solvere.		Coeratores.	594.
Catamiri.	108.		495.	Colobia.	542.
Catapulta.	452.	Cinxia Juno.	12.	Coloni.	332.
Catezæ.	433.	Circenses.	367.	Colonia.	470.
Causia.	557.	Circum.	618.	Columbia.	256.
Cecilia.	606.	Circumcisio.	89.	Columna rostrata.	
Celestina.	457.	Circus.	368.		455.
		Cirra.	57.	Columnæ.	481.
				Col-	

Columnæ Herculis.	96.	Cornua aurata.	213.	Cymbæ.	6
Combustio.	402.	Corollæ.	213.	Cyrtha.	D.
Comessatio.	501.	Coronæ.	471. 511.	D.	6
Comessationes.	607.	Coronæ radiatæ.	106.	D' pro L.	51
Cometes.	261.	Coronarum aurum.	363. 472.	Dagon.	55. 11
Comitatu.	592.	Coronati.	233.	Δακτύλιος.	61
Comitia.	335.	Coronatus.	600. 601.	Damium.	23
Compedebo.	594.	Coronatus Regalis.	601.	Δαμάριον.	56
Compedes.	489.	Corlaræ.	468.	Darier.	59
Compitalia.	102. 388.	Corybantes.	87.	Datatum ludere.	7
Compositi.	561.	Corytto.	75.	Datod.	51
Conduit.	596.	Cremare mortuos.	570.	Davus.	60
Confesci.	595.	Crines.	566.	Decemviri.	57
Conicere.	593.	Criobolium.	315.	Decennalia.	10
Conlegium.	595.	Crocus.	211. 574.	Decima.	60
Connubium.	491.	Crucis inventio.	416.	Decimæ.	55
Conquisitores.	422.	Cruris fragi.	627.	Decimus.	60
Consecratio Principum.	280. 300.	Crux.	401. 408. 624.	Decius Imperator.	60
Consentes Dii.	2. 10.	Crystallus.	517.	Decoctores.	34
Conserent.	594.	Cubicularii.	486.	Decollatio.	50
Consonans.	592.	Cudones.	434.	Decumanæ.	50
Constantinus.	390.	Culeus.	396.	Dedititii.	40
Consualia.	388.	Culter lapideus.	89.	Deianira.	91
Consules.	341.	Cultrarius.	216.	Deicator.	50
Contileom.	595.	Cumerus.	497.	Deicundo.	50
Continocis.	595.	Cuniculus.	450.	Deixi.	55
Contubernium.	444.	Cunina.	15.	Delectus militum.	40
Conubia.	593.	Cupido.	32.	Delphi.	60
Convivia festinata.	1608.	Cupressus.	562.	Delphini in Circo.	54. 57
Convivia tempesta.	608.	Curetes.	44. 94. 109.	Delubrum.	221. 227.
Convivium.	500.	Curia Hostilia, Pompeja.	337.	Demiseis.	50
Conus.	440.	Curiones.	280.	Democritus.	57
Coopratio.	334.	Cursores.	369.	Demophyle.	276
Copa.	554.	Curulia certamina.	373.	Dena Millia æris.	601.
Copides.	432.	Custodia militaris.	399.	Deni æris.	601.
Coriti.	436.	Cybele.	85.	Denariolus.	598.
Cornicines.	613.	Cybeles statua.	150.	Denarius.	597. 598.
Cornua.	445.	Cyclas.	542.	Derecto.	131.
Cornix.	492.	Cygnus.	257.	Designatores.	56
Cornix locuta.	263.	Cyllenius.	41.	Devoverese.	447
Cornua Bacchi.	84.			Deus incertus.	10
- - asicrum.	209.			- - Fidius.	40

Dena

Exera.	255.	E.	Erythra-	460.
iana.	25. 26. 89.	E. pro I.	Escit.	596.
	137.	Ead.	Escunt.	596.
iana Ephesi.	170.	Eburneum	Esquilinus mons.	324.
ianz sacra.	191.	Geop. rum.	Esseni.	206.
- statua.	148.		Esther.	316.
- templum.	164.	Eburneus pes.	Estod.	593.
icta.	608.	E' γ' α' σ' μ' α' ν' ο' i.	Euander.	118. 237.
ictator.	338.	Egeria.	Evocati.	482.
icte.	46.	Ei.	Evocatio Sacrorum.	
ido.	117.	Eicito.		72. 448.
ies iusti, praeliaries.		Eidem.	Evohe.	199.
	421.	Eiro.	Euripus.	370.
ii sine statuis culti.		Eileithyia.	E' ε' μ' α' λ' i' o' i.	608.
	145.	Elagabalus.	Excalceati.	228.
- Consentes.	2. 10.	Eleusinia.	Exsercere.	591.
- Electi.	2.	Elcius.	Exsercerol.	591.
- Græcorum, quot.	1.	Elisah.	Exsugunt.	593.
- Indigetes.	2. 94.	Elogium.	Eximiaz victimæ.	119.
- Novenfiles.	2.		Exponere puerum.	
- Populares.	2. 63.	E' μ' ε' λ' i' o' i.		13. 14.
- Semones.	3. 94.	Empusa.	Expulsum ludere.	523.
- Topici, turelini,		Enakim.	Extra.	217.
tutanei.	71.	Enakim.	Exverrez.	569.
ingua.	594.	Enakim.	Exundationes.	263.
ionysus.	81.	Enakim.	F.	
ioscuri.	101.	Enakim.	F. pro B.	594.
iospiter.	44.	Enakim.	Fabri.	612.
Disciplina castrensis.		Enakim.	Fabulina.	16.
	442.	Enakim.	Facet.	496. 571.
Discus.	378.	Enakim.	Factiones circi.	372.
Dispensatores.	484.	Enakim.	Falarica.	433. 452.
Divortium.	498.	Enakim.	Falces.	452.
Dolei.	592.	Enakim.	Falernum.	520.
Dolo.	457.	Enakim.	Familiz.	484.
Δολοκάρτες.	609.	Enakim.	Fanula.	170.
Domiduca Juno.	12.	Enakim.	Fariator.	596.
Domina Juno.	11.	Enakim.	Fasces.	559.
Donaria.	363.	Enakim.	Fascia.	552.
Donativa.	471.	Enakim.	Falis.	595.
Douceto.	592.	Enakim.	Favete linguis.	172.
Drachma Attica.	599.	Enakim.		207.
Duillius.	455.	Enakim.	Favonius.	604.
Duodecima.	600.	Enakim.	Faunalia.	204.
Duir.	596.	Enakim.	Fauni statuz.	152.
Duum Decemviri.		Enakim.	Faunus.	119.
	273.	Enakim.	Faxlit.	596.
		Enakim.	Faxlit.	596.

Februare.	231. 574.	Frucem.	594.	- - Hispanicus.	437.
Februarius.	620.	Frumentatio.	366.	Golgotha.	426.
Feciales.	278. 420.	Fuat.	566.	Gracchanus.	622.
Federtio.	594.	Fucus.	154.	Gradivus.	74.
Femina.	593.	Fulgurator Jupiter.		Gyges.	75.
Fenose unciaſio.	594.		49.	Gymnici ludii.	34.
Fenus.	591.	Fulgurita.	259.	H.	
Feralia.	197. 492.	Fullones.	538.	Hadaſſa.	11.
Ferentarii.	435.	Fulmina.	258.	Hasta.	612. 58.
Feretrius.	48.	Fulvius.	597.	- - ſponſa.	49.
Feriz.	187. 189.	Fumofa vina.	520.	Hastæ regum.	304.
Fefcennina.	493.	Funalia.	568.	Hebrai.	311. 32.
Fefſta.	189.	Funda.	613.	Hecate.	24.
Fidios.	595.	Funditores.	435.	Helciarui.	49.
Fidius.	58.	Funiculos ſolvere.	32.	Heliogabalus.	73. 10.
Fifficulare.	271.	Funera.	558.	Heraclius.	16.
Flacitium.	595.	Fureifer.	47.	Hercules.	4.
Flagellare.	405.	Furtum.	442.	- - ſexuſus.	10.
Flamen Dialis.	246.	Fuſte percuti.	442.	- - ſervatior.	10.
Flamines.	243.	G.		- - Tyrius.	54. 102.
Flaminicæ.	245. 309.	Gades.	97.		
Flaminil.	245.	GGæſum.	438.	Herculis ſtatua.	10.
Flamius.	600.	Galathæus.	97.	- - xdes.	10.
Flammæum.	243. 493.	Galea.	434. 440. 612.	- - ſacra.	100.
Flentes equi, ſtatua.			613.	Heres.	5.
	264.	Gallantes.	87.	Hermæ.	45.
Flora.	118.	Gallinacei pulli.	257.	Herauli.	10.
Floræ ſtatua.	152.	Ganymedes.	94.	Herodiani.	10.
Florales.	386.	Gaulapa.	557.	Herophile.	10.
Flores.	584.	Gemoniæ ſcalæ.	385.	Hetrufci.	10.
Fluonia.	12.	Genialis lectus.	495.	Hieroceryx.	10.
Focarii.	486.	Genibus repere.	182.	Hieroglyphica.	10.
Fodinæ.	363.	Geniculari.	176.	Hierophantia.	10.
Fœdera.	278. 355.	Genitalis Diva.	27.	Hilaria.	10.
Folminis.	595.	Genii.	3. 5.	Hipparchus.	10.
Foratos.	594.	- - locorum.	71.	Hippocrates.	10.
Fortom.	594.	Genii ſtatua.	150.	Hirpiorum familia.	10.
Forma accumbendi.		Genius ſingularis.	16.		
	609.		69. 70.	Holocauffa.	10.
Forma ſupplicii crucis.	626.	Germani non exponunt infantes.	14.	Horchia.	10.
Fouſſoſos.	595.	Gerræ.	451.	Hortorum colles.	32.
Fortunæ columna.		Geta.	605.	Horus.	75.
	370.	Gibraltar.	97.	Hoſtia præcidenda.	10.
Fratres Arvales.	191.	Gladiatores.	380. 576.	- - ſuccidenda.	10.
Frauded.	593.	Gladius.	395. 402. 406.	Hoſtius.	6.
Fritillus.	525.		612. 613.	Hymenæus.	49. 40.

Yflopous.. 231.4.8.	Inferix. 376. 377.	Juno Levand. 12:
I.	Ino. 118.	- - Lucina. 12.27:
Acchus. 82.	Inprobis. 393.	- - Luna. 89.
Jacobus. 603.	Inscriptiones. 481.	- - Manturna. 16.
Janiculum. 325.	583.	- - Matróna. 16:
Januarius. 620.	Insigne. 458.	- - Moneta. 12:
Janus. 63. 597.	Interpretes. 357.	- - Nundina. 15:
Ejus Effigies. 597.	Interrex. 339.	- - Pronuba. 12:
- sacra. 195.	Inveito. 592.	- - Regina. 10:
- statua. 149.	Johannes. 603.	- - Rumina. 15:
- templa. 167.	Joudicare. 592.	- - Sospira. 16:
Jei. 592.	Joudicea. 592.	- - Zygia. 11:
Jere. 593.	Jous. ibid.	Junonis statua. 147:
Ji. 592.	Jouit. 595.	- - templum. 163:
Jis. 592.	Jousta. 592.	Jupiter. 42.133.134:
Jntaculum. 500.607.	Jousus. 595.	- - Ammonius. 51:
Jphra. 121.333.448.	Jouxsta. 593.	- - Α'ριμνιος. 135:
453.	Ipsiplices. 75.	- - Asius. 42:
Jnes erratici. 259.	Ipiōs. 595.	- - Elicius. 49:
Jnis cælestis. 2.	Iris. 16.	- - Feretrius. 48.
- cultus. 137.138.	Iris. 125.127.	- - Fulgurator. 49:
- sublimaris. 20.	Isidis statua. 153.	- - Κορινθός. 135:
Jnium effluvia. 263.	Juyfic. 75.	- - Lucerius. 49:
Jichya. 27.	Judxi non exponunt	- - Magicus. 74:
Jicer. 574.	infantes. 14.	- - Μυιαγρος. 135:
Jus. 141.	Judæorum cultus. 145.	- - Olympius. 132:
Jm. 595.	Judicia privata. 392.	- - Pluvius. 49:
Jmagines 307.328.	- - publica. 392.	- - Sabacius. 85:
567.	Juga. 11.	- - Serenus. 50.
Jmagocera. 303.	Jugatina. 11.	- - Sponfor. 49:
Jmaginiferi. 427.	Julius. 605.	- - Stator. 48.
Jmmolare. 212.	Julius Cæsar Octavia-	- - Stygius. 74:
Jmperator. 430.	nus (C.) 608.	- - Tonans. 49:
Jnachidæ. 118.	Junius. 620.	- - Ultor. 49:
Jncerare. 185.	Juno. 10.	- - ejus statua. 149:
Jncubatio. 116.221.	- - Augusta. 11.	- - templa. 164.165.
588.	- - Cinxia. 12.	- - festa. 189.
Jncubus. 120.	- - Cunina. 15.	Jura majestatis. 296:
Jndereftar. 593.	- - Domiduca. 12.	Juramentum. 50.423:
Jndigeratio. 310.	- - Domina. 11.	Juturna. 113:
Jndigetes. 2.94.	- - Fabulina. 16.	K.
Jndo. 596.	- - Fœminarum. 16.	K.
Jndo testato. 596.	- - Fluonia. 12.	Kατο. 604.
Jndo. 596.	- - Joga. 11.	Kηρυξ. 39.
Jndusium. 544.	- - Jugatina. 11.	Kυικος. 618.
Jnfelix arbor. 625.	- - Jugatina. 11.	Kύρι ιλιθιον. 607.
- lignum. ibid.		L.

L.	L.	Lenunculi.	468.	Lustralia exto.	210.
Labinii.	604.	Leſſus.	566.	Lustricus dies.	15. 60.
Lac.	212. 579.	Levana.	12.	Lustrum.	60.
Lacerna.	546.	Libare.	210. 516.	Lustrum condere.	52.
Lactuca.	501.	Libet.	81.	Lycamitropi.	3.
Lacrimæ.	582.	Liberi statua.	150.	Lymphæ.	121.
Lacrimis precari.	179.	- - ædes.	168.	M.	
Læva.	254.	Liberalia.	198.	M.	60.
Lanificorum Dea.	21.	Libertus.	489.	Macellum.	50.
Lanistæ.	380.	Libitinarii.	500.	Machæra.	41.
Lapidatio.	402.	Libalis.	599.	Magi.	11.
Lapides.	612.	Libri Sibyllini.	273.	- - ab Oriente.	210.
Lapides venerari.	176.	Liburnicæ.	464.	Magica sacra.	7.
Lapidum acervi.	41.	Lictores.	358.	Magicæ artes.	94.
- - pluviz.	262.	Limen.	492.	Magister.	247. 61.
Lar.	604.	Linæ vestes.	122.	Magister equitum.	324.
Lara.	114.	Linum incorruptibile.	303.	Magnes.	417.
Laralia.	201.	Litare.	218.	Mahomedes.	120.
Lares.	114.	Lituus.	253.	Major.	600.
Larunda.	114.	Livius Salinator. (M.)	597.	Majose.	594.
Latera navis.	456.	Locus convivandi.	607. 608.	Malei.	92.
Lavare.	508.	- - dignissimus.	610.	Malcoli.	412.
Laurus.	56. 230. 472.	Lorica.	441. 612.	Malus.	417.
Lautia.	349.	Louci.	592.	MAM.	60.
Leber.	593.	Lua Dea.	615.	Mamercus.	600.
Leborom.	594.	Lucernæ.	189. 583.	Mamers.	600.
Lece.	594.	Lucetius.	49.	Mamurius Veternus.	197.
Eccere.	594.	Lucia.	606.	Manipulares.	420.
Lecticarii.	486.	Lucifer.	33.	Manius.	604.
Lectistermia.	187.	Lucina.	12.	Manom.	590.
Lectus.	609.	Lucipor.	605.	Manturna.	16.
- - eburneus.	303.	Lucius.	604.	Manubiz.	561.
Legati.	410.	Lucratores.	374.	Manuleatus.	561.
Leges dedit Ceres.	24.	Lucus.	156. 160.	Manumissio.	454.
Eegio.	424.	Ludi privati.	522.	Manus lavare.	108.
Eegionis signum.	426.	- - publici.	367.	Manus puræ.	216.
Leibarier.	596.	Luitod.	593.	Manibus sublati, pro-	
Leibertated.	593.	Luna.	89.	nis precari.	178.
Leimites.	592.	Luna in calceis.	336.	Mapale.	118.
Leitem.	592.	Lunæ lumen.	28. 29.	Mappa.	578.
Lembi.	468.	- - statua.	151.	Mare rubrum.	400.
Emures.	81. 197.	- - ædes.	168.	Marcipor.	601.
Emuria.	197.	- - obeliscus.	370.	Marcus.	604. 605.
Emzus.	83.	Lupercalia.	237.	Marcus Junius Brutus.	601.

Marcus Lucius Anto- nius. 606.	Minare. 358.	Mykz. 224.
Mars. 34.	Minerva. 20. 21.	N. 604.
Martis filii. 34.	Minervæ statua. 147.	Nahaman. 162.
- statua. 148.	- templum. 164.	Nancitor. 596.
- templa. 164.	Minium. 154.	Nardus. 509.
- sacra. 192.	Minor. 606.	Natalis. 70. 285.
lacer Deorum. 85. 385.	Minosc. 594.	Natationes. 374.
Matrona. 16.	Miplezeth. 143.	Nativitas. 333.
Matronalia. 192.	Misfit. 596.	Naves. 460. 463.
Matuta. 118.	Missio. 482.	Navis Jani. 64. 65.
Mauri. 100.	Sine Missione pugna. 381.	- signum. 597.
Maximo. 555.	Mithra. 72. 315.	Naumachia. 379.
Mecia columnæ. 370.	Mitra. 554.	Negromantiæ. 76.
Mediastini. 486.	Mineves. 156.	Nego. 137.
Medici cives. 59.	Modimperator. 513.	Negotiantes. 366.
- servi. 59. 560.	Modus convivandi. 607. 610.	Neri. 592.
Medicina. 58.	Moinicipium. 594.	Nenia. 566.
Medius Regalis. 601.	Mola salsa. 212. 230.	Neptunus. 52. 137.
Megalenses. 385.	Molz. 399.	- - - 54.
Melicitæ. 52.	Moloch. 66. 136. 140.	- - Tænarium. 53.
Melicer. 142.	Momera Juno. 12. 189.	Neptuni statua. 149.
Melicitæ. 54. 137.	- - nigra. 598.	- - templum. 167.
Memnon. 153.	Morator. 373.	Nereides. 121.
Menotyranus. 315.	Moritor. 594.	Nereus. 121.
Mensa. 184. 502.	Mortui. 592.	Nergal. 137.
Mensarii. 349.	Moses cornutus. 155.	Nessus. 99.
Mensis Insititius. 621.	Muhammedes. 140.	Nesvo. 594.
- Intercalaris. 620.	Mulieres albæ. 120.	Nimbi Deorum. 155.
- Interciduus. 621.	- - ex castris. 443.	Nimrod. 132.
Mentes. 3. 4.	Mumia. 561.	Noach. 63.
Mercatores. 194.	Mundus intelligibi- lis. 3.	No. Ammon. 52.
Mercurius. 32. 35. 522.	- - sensibilis. 3.	Nobiles. 328.
- animas ducit. 40.	Munera Censorum. 616.	Noctebos. 594.
- Trismegistus. 127.	Munerarii. 380.	Noctua. 256.
ejus statua. 148.	Municipes. 332.	Nola. 593.
- ædes. 164.	Murrhina. 517.	Nomen infantibus da- rum. 15.
- sacra. 194.	Mus. 594.	- - Romanorum. 603. 605.
Merenda. 501. 607.	Musculi. 451.	Nomenclatores. 486.
Meridiationes. 122.	Musica. 39.	Nomina Adoptivo- rum. 606.
Messias. 205.	Murhumbal. 135.	- - fusta. 421.
Mæx circi. 369. 370.	Mylita. 32.	- - foeminarum. 606.
Metalla. 398.	Myoparones. 468.	- - Libertorum. 605.
Midianitæ. 100.	Myrtus. 31.	- - Servorum. ibid.
Milcom. 140.		No.
Milites. 422. 414.		
Miliones. 602.		

Nomine Deos appel-	Oleum factum.	290.	Ostiarum.	60.
lare.	Oliva.	230.	Ortho.	60.
Norbanus.	Olo.	595.	Ou.	595.
Notæ nummorum.	Oloq.	595.	Ova.	595.
	Οὐρανός.	63.	Ovatio.	47.
Notarii.	Omneis.	592.	Ouparós.	6.
Notores.	Onagri.	452.		R.
Novensiles.	Onca.	22. 118.	P.	64.
Nubes.	Opalia.	201.	Pacit.	59.
Nuces spargere.	Opeima.	592.	Pacont.	72.
Numa.	ad Opera dampatio.		Palatinus mons.	52.
Numa Pompilius.		399.	Pales.	117.
	Operto capite.	174.	Pallia.	20.
Numerus.	Ophir.	465.	Palla.	502.
Nummi.	Opis.	85.	Palladium.	15.
- - arei.	Oplepito.	595.	Pallas.	22.
- - argentei.	Optinere.	595.	Palma.	321.
- - Aurei.	Options.	425. 430.	Palmula.	40.
Nummulus plumbeus.	Optumus.	593.	Paludamentum.	54.
	Opturato.	595.	Pan.	127.
Nundina.	Oracula.	6.	Panis statua.	10.
Nymphæ.	Oraculorum defectus.	61.	- - sacra.	17.
Nympharum statua.		61.	Panici terrores.	12.
	Oraculum Delphi-		pantheon.	100.
O.	cum.	60.	paranymphæ.	44.
O. pro U.	Orbes.	502.	pareli.	204.
Obeliscus Lunæ.	Orchoe.	138.	Parer.	502.
	Orci galea.	76.	parma.	40.
- - Solis.	- - statua.	150.	Parnassus.	57.
Obsessi.	- - ædes.	168.	Parra.	100.
Obsonatores.	Orcus.	73.	Parricidium.	50.
Occisus.	Ordines remigum.	463.	Partuum Dea.	26.
Ocreæ.		463.	pater filium tollens.	
Octavius. (C.)	Orcades.	121.		12. 13. 14.
Oculus. (Q.)	Orgiophanta.	199.	Pater patratus.	22.
Oculos claudere.	Oribasius.	62.	Patibulum.	67.
OE & OI pro U.	ad Orientem versi pre-		Patres Conscripti.	117.
Oenotria.	cari.	180. 230.	Patricii.	320.
Oenotrius.	Orimasda.	18. 118.	Patrima virgo.	21.
Oesocapio.	Orpheus.	58. 84.	Patrimi.	496.
Oesorparum.	Orus.	72.	Patroni.	327. 118.
Oetier.	Osa.	593.	Patronos.	504.
Osvagolatom.	Osculari.	174.	Pavo.	117.
Oitier.	Ostris.	125. 131.	Pecunia, unde?	507.
Oitile.	Otocap tor.	594.	- - ærea.	59.
Olex inventrix.	Ostilegium.	581.	- - argentea.	117.
Oleum.	Ostenta.	260.	- - aurea.	117.

ecunia plumbea. 596.	Plusebos. 595.	Præfectus classis. 468.
edarii. 337.	Pluus. 592.	Præfectus prætorio. 339.
editus. 424. 431. 614.	Pluteus. 451. 504.	Præfica. 566.
edes lavare. 508.	Pluto. 24. 25. 73.	Prælux. 496.
edibus nudis. 228.	Plutonis sacra. 197.	Præmia militum. 471.
educus. 605.	Pluvius Jupiter. 49.	Prænomen. 335. 603.
elafgi. 118. 236.	Pocula. 516.	Præsebos. 595.
elax. 593.	Pocula salutaria. 514.	Præfected. <i>ibid.</i>
elles. 526.	Pogna æris gravis. 598.	Præful. 247.
ellibus incubare. 221.	- Cracis. 625. 626.	Præfultor. 210.
enates. 54.	Poetæ laureati. 388.	Prætexa. 530. 531.
enula. 546.	Pollex. 382.	Prætores. 342.
equina. 594.	Pollinctor. 560.	Prætoria navis. 468.
cregrinitas. 335.	Pollucis statua. 151.	Prandiculum. 607.
ero. 441. 548.	- templum. 169.	Prandium. 500. 501.
errunda. 495.	Pollux. 101.	607.
ervigilium. 128.	Poluceto. 593.	Prasini. 372.
etafus. 556.	Polygamia. 47.	Priapus. 107.
etrus. 603.	Poma. 501.	- ejus statua. 152.
hegor. 134.	Pontifex Maximus. 242.	Primipilus. 429.
heresi. 106.	Pontifices. 242.	Prima. 606.
hilippus Arabs. 389.	Popæ. 216. 271.	Primogeniti. 236.
hilocteres. 99.	poplei. 595.	Princeps Equestris or-
hilippicus. 601.	Poplicom. 595.	dinis. 340.
hilosophia occulta. 76.	Poplos. 595.	Princeps Senatus. 340.
hœnices. 90.	Poppæus. 605.	Proconsules. 344.
iacolom. 594.	Porcellana. 518.	Prodicos. 595.
iacularia auspicia. 271.	Porporea. 594.	Prodigia. 258.
iaculum. 448.	Porricæ. 217.	Profani. 222.
ictor. (F.) 597.	Porta Mecia. 325. 406.	Prohibet. 596.
icus. 253.	Portorium. 350.	Proletarii. 340. 614.
ila. 523.	Portumnus. 109.	Prometheus. 35.
ileus. 490. 555.	postes. 184. 497.	Pronis manibus. 178.
ilum. 438.	posthumius. 616.	Pronuba. 495.
inariii. 238.	postidea. 593.	Pronuba Juno. 12.
iratica. 53.	postumium. 593.	Prora. 456.
istrinum. 399.	Postsignani. 445.	Proscia. 217.
itupa. 32.	Potitii. 238.	Proserpina. 24. 25. 77.
ix. 572.	Præcidaneahostia. 218.	89.
planetarii. 68. 253.	Præcones. 357.	Proteus. 121.
270. 273. 486.	Præfecti sociorum. 426.	provinciæ. 470.
platanus. 71.	Præfectura morum. 341.	Proximos. 595.
plebed. 593.	præfecturæ. 471.	publicani. 443. 530.
plebeji. 326.	Præfectus vigilum. 471.	Publipor. 605.
plufa. 594.		Pu-

Publius.	604.	230.	Sacalis.	14.	
Puerperæ.	11.	Raptim ludere.	523.	Sabazius.	11.
Pugiles.	377.	Rates.	460.	Sabellicus.	621.
Pulvinaria.	186.	Ratio supputandi.	600.	Saca.	14.
Pupilei.	595.	Raticus.	598.	Sacra magica.	7.
Puppiæ.	456.	Recipere ferrum.	381.	- - privata.	27.
Puræ manus.	226.	Reddere.	217.	Sacramentum.	42.
Puteal.	259.	Regalis.	601.	Sacrati.	21.
Pyra.	572.	- Hispanienfis.	599.	Sacrificia.	23.
Pyrgus.	525.	Regia.	243.	Sadducæi.	4.
Pythagoræ dogma.	206.	Regina Juno.	10.	Sagæ.	7.
Pythou.	60.	Regiones urbis.	325.	Sagaris.	45.
Q.		Regulus.	257.	Sagittarii.	47.
Q.	604.	Regum eminentia.	287.	Sagum.	334.
Q. pro C.	595.	Relegatio.	398.	Sal.	50.
Quadrans.	597-598.	Removeretod.	593.	Salæ fricare infans.	1.
Quadrige.	373-599.	Remphan.	136-143.	Saliares virgines.	24.
Quadrumviri via-		Remulco trahere.	458.	Salii.	193-200.
rum.	338.	Remus.	105.	Salutare regionem.	7.
Quæstores.	349.	Reposita.	495.	Samuel rediit.	7.
Qualitas.	592.	Reticulum.	555.	Sancus.	4.
Quantitas.	592.	Rex sacrificulus.	242.	Sandalia.	54.
Quarra.	606.	Rhea.	85.	Sandapila.	56.
Quartilla.	606.	Rhea Sylvia.	239.	Sanguis.	211.
Qei.	592.	Rhenones.	528.	Sanguinis pluviz.	24.
Quecuomque.	592.	Rhombus.	92-523.	Sævia.	63.
	596.	Ricineis.	592.	Saturnalia.	149.
Quinarius.	597-599.	Rima.	32.	Saturni statua.	110.
Quinctus.	604.	Rimmon.	143.	- - templum.	168-172.
Quindecimviri.	275.	Rocato.	594.	Saturnus.	65-68-173.
Quinqueviri mensa-		Rocum.	595.	136-140-143-177.	
rii.	349.	Rogus.	572.	Satyræ.	129.
Quinta.	606.	Roma Urbs.	321.	Satyrorum statua.	110.
Quintilla.	ibid.	Romulus.	105-139-322.	Saulis necromantia.	7.
Quips.	593.	Romuli statua.	152.	Saxo (de) dejici.	27.
Quirinalis mons.	523.	Ros.	35.	Scalmus.	456.
Quirinitemplum.	170.	Rostrum.	456.	Scamma.	170.
Quirinius prætor.	344.	Rubrica.	154.	Scipio eburneus.	34.
Quirinus.	105.	Rumina.	15.	Scorpiones.	452.
Quisquis es.	181.	Ruminalis ficus.	323.	Scorta.	546.
Quit.	595.	Rupfit.	596.	Scribæ.	211.
Quoi.	595.	Russati.	372.	Scriptura.	310.
Quomque.	594.			- - veterum.	592.
Quotiens.	593.	S.		Scutum.	457-472.
Quotiescunque.	ibid.	S. pro R.	594.	Secespita.	214-217.
R.		Sabzi.	210.	Sectio in partes.	317.
Radere.	566.	Sabbatum.	188.		80.
Rami sacri.	180-188.				

cuefit.	594.	Sidon.	90.	Speculum magicum.	
culares.	388.	Siet.	596.	Spindem.	931.
culum aureum.	68.	Sient.	596.	Spina circi.	613.
cunda.	606.	Signa.	415.	Spiritum legere.	369.
cundilla.	ibid.	Sigillaria.	296.	Spolia.	558.
cous.	592.	Sigla.	356.	Spoliarium.	383.
edere in sacris.	174.	Sigma.	502.	Sponda.	375. 384.
ei.	592.	Sileni.	110.	Sponsa.	504.
erit.	ibid.	Silenorum statuz.	152.	Sponsalia.	491.
ellæ curules.	337.	Silenus.	111.	Sponsor Jupiter.	49.
ementinæ.	200.	Silis.	593.	Sportulæ.	495.
emestris.	618.	Silencium.	225.	Spurius.	604.
emiuncialis.	598.	Silicernium.	579.	Stantes venerari.	174.
emo Sancus.	98.	Silvanus.	120.	Stato leberum.	596.
emones.	3. 94.	Simon.	99.	Stator.	48.
emonia.	605.	Simpulum.	209.	Statuz Deorum.	145.
enatus.	336.	Simpurium.	209.	- catenis vincitæ, ve-	
epulcrum.	569.	Sinon.	41.	stiræ.	154.
er.	604.	Sistrum.	128.	- - Alyla.	155.
erapidis statua.	153.	Sisyphus.	41.	Stelæ.	343.
erapis.	125.	Sitieen.	565.	Stellæ igneæ.	18. 20.
erenus Jupiter.	49.	Socii.	424.	Stigmata.	224.
erpentum larratus.		Sobicito.	595.	Stigmatiçi.	488.
	264.	Sodales.	282.	Stipendia.	310.
errati.	599.	Sol.	72. 132. 133.	Stipendium.	613.
ervi.	144. 484.	Solea.	506. 549.	Stola.	550.
- pœnæ.	380.	Solidus.	600.	Strangulatio.	402.
ervius.	604. 615.	Solis ædes.	168.	Strena.	193. 195.
ervius Sulpitius. Le-		- - pallor.	260.	Strophium.	552.
monia.	605.	- retrogressus.	266.	Struma.	126.
ervius Tullius.	597.		267.	Stuferus.	598.
	611.	- - statio.	266.	Strygius.	74.
ervius Tullius Rex.		- - statua.	150.	Subicere.	593.
	615.	Solitautilia.	615.	Subigus.	495.
ervos.	594.	Somnia.	229. 251.	Sublatis manibus.	178.
esch.	144.	Soper.	594.	Subsellia.	337.
estertium.	601. 602.	Sopero.	595.	Subucula.	543.
estertius.	597. 599.	Soperstetebos.	594.	Subura.	361.
	600. 601. 602.	Sors.	513.	Succidanca hostia.	
etæ.	214.	Sosigenes Ægyptius.			218.
ex.	604.		624.	Sudantes imagines.	
extantarius.	598.	Sospira.	16.		265.
extans.	597. 598.	Soucis.	592.	Sugillare.	376. 559.
extrus.	604.	Souo.	592.	Sulfur.	231.
extus Pompejus.	618.	SP.	604.	Summanus.	74.
ibei.	592.	Spectra.	6. 265.	Suovetautilia.	190.
ibyllæ.	274. 276.	Spoculatores.	360.		615.
			Tr 5		84.

Supinis manibus.	178.	Testudo.	450.	Trichinium.	504.
Supparus.	552.	Thalassio.	494.	Triens.	597.
Supplantare.	376.	Thalli.	212-230.	Trigæ.	373.
Supplicationes.	186.	Thammus.	144.	Trimestris.	61.
Supplicia.	392.	Tharsis.	466.	Triptolemus.	24.
- - Judzorum.	402.	Thenfa.	310.	Tripudium solis.	27.
Sus.	594.	Thescus.	605.	mum.	27.
Sylvanus.	120.	Thesidas.	605.	Tritemes.	41.
Synthesis.	504.	Thiasus.	199.	Tritones.	12.
Syrenes.	121.	Thorax.	441.	Tritonis stans.	12.
Syrus.	605.	Thubal-Cain.	55.	Trivia.	21.
T.		Thus.	210.	Triumphus.	47.
T. pro D.	594.	Ti.	604.	Triumviri capitales.	57.
Tabula adverbiorum		Tiberius.	ibid.	- - Epulonum.	246.
supputandi.	602.	Tibiz.	209-565.	- - monetales.	54.
- - damnati.	400-413.	Tibialia.	548.	- - nocturni.	54.
- - supputandi.	601.	Tibicinebos.	594.	Triuncis.	54.
Tæda.	496.	Tibicines.	207-493.	Trochus.	54.
Tænuarus.	53.	Ticnom.	595.	Tropea.	47.
Tænia.	555.	Ticnomia.	612.	Tubæ.	445-51.
Tages.	253.	Ticnomis.	611.	Tubicines.	61.
Tagit.	596.	Tintinabuli viri.	626.	Tullius.	60.
Tali.	524.	Tirotinium.	531.	Tunica.	54.
Tanfana.	119.	Titanes.	45.	- - molesta.	54.
Tarpeus mons.	323.	Titulus.	401-413.	- - punicea.	47.
Tarquinius superbus.	598.	Titus.	604.	Tuod.	54.
Taurobolium.	315.	Toga.	532.	Turbasitur.	54.
Tela.	612-613.	Toga virilis.	531.	Turres.	47.
Tellus.	85.	Tolito.	593.	Turanei.	71-72.
Telluris statua.	150.	Tollere puerum.	12.	Tutelæ.	47.
- - fanum.	169.		13.	Tutelinæ columæ.	54.
- - sacra.	299.	Tonans Jupiter.	49.	Tutulus.	24.
Telum.	436.	Tonna auri.	602.	Tympana.	44.
Templa.	157.	Totela.	594.	Tyrii.	46.
Templum Salomonis.	160.	Tragula.	436.	Tyro.	606.
Tempus convivandi.	607.	Transduit.	596.		
Teraphim.	75.	Transstra.	457.	V.	
Terminalia.	624.	Transvectio.	326.	U. pro I.	593.
Terni æris.	601.	Trapezitæ.	349.	- - pro Y.	594.
Terra levis.	586.	Trevirei.	592.	Vaccæ injuges.	212.
Terræ motus.	264.	Tribuni.	425-426.	Valerianus.	606.
Tertia.	606.	Tribuni plebis.	346.	Vates.	24.
Terticis.	592.	Tribunus Celerum.	339.	Vaticanus mons.	523.
Tessera.	524.	Tribus.	331.	Ubei.	54.
		Tributa.	363.		

ectigalia. 350.362.	- - pullæ. 233. 538.	Uktor Jupiter. 49.
ectigalium locatio. 616. 617.	- - puræ. 232.	Ululantes canes, lupi. 265.
elati. 613.	Vestis triumphalis. 476	Umbella. 556.
elato capite. 179.	Vestitores. 154.	Umbellæ statuarum. 153.
elites. 431.	Vexillarius. 425.	Umbilicus præcisus. 14.
enationis Dea. 26.	Vexillum rubrum. 421.	Uncialis. 598.
enere progeniti. 30.	Via sacra. 304.	Uncti lapides. 176.
eneti. 372.	Viatores. 357.	Ungere. 508. 560.
enus. 29.	Vicissimarium aurum. 362.	Unicornis. 318.
- Aurea. 33.	Victima alba. 233.	Vocalis. 592.
- Erycina. 33.	- - humana. 66. 140.	Vocatus. 594.
- Genitrix. 31.	- - - 142. 211. 237.	Vocatores. 486.
ejus sacra. 192.	- - nigra. 234.	Voces Geniorum. 261.
- statua. 148.	- - cæsa. 271.	Volumina. 606.
- templum. 164.	Victimarii. 270.	Voluntarii. 380.
eraculi. 273. 488.	Victoriæ simulacrum. 370.	Voriva tabella. 185.
erbenæ. 211.	Victoriatas. 599.	Votivi ludi. 390.
erberit. 596.	Villa publica. 349.	Uranus. 63.
ernæ. 487.	- illici. 487.	Urina. 363.
errere templa. 183.	Viminalis mons. 325.	Urna. 580.
erres Romulea (C.) 605.	Vinalia. 192.	Utei. 592.
erforia. 467.	Vindicat. 596.	Vulcanalia. 194.
ertumini templum. 170.	Vindicta. 490.	Vulcani statua. 149.
Verrumnus. 107.	Vinea. 451.	- - templum. 167.
Verutum. 432.	Vinum. 209. 213. 519.	Vulcanus. 55.
Verutrum. 613.	Vir virum legens. 447.	Uxor. 498.
Vespillones. 560. 568.	Virgatores. 352.	X. 522.
Vesta Tellus. 17. 85.	Viscerationes. 219.	Y. 439.
- Ignis. 17.	Vitiom. 594.	Z. 552.
Vestæ festa. 189.	Vitra aræ. 207.	Zona. 495. 552. 554.
- - statua. 147.	- - hostiarum. 213.	Zygia Juno. 11.
- - templum. 163.	- - flaminis. 244.	
Vestales. 239.	- - feminarum. 555.	
Vestes albæ. 232. 538.	Vivicomburium. 594.	
- - cænatoriz. 504.	Vixit. 596.	

C A T A L O G U S

Quorundam LIBRORUM, &c.

Qui in Officina PETRI VANDER AA, Bibliopolæ
LUGDUN. BATAV. venales reperiuntur.

- A** Barbanel in Prophetas, Ebraicè, fol.
Abregé de la Philosophie de Gassendi, 120. 8 voll.
 Acta Lipsionſia 40. completet uſq. Annum 1711 incluſive, cum 4 Suppl. & 2 Iudic.
 Adami (Melch.) Vitæ Illuſtrium Virorum, fol.
 Admiranda rerum admirabilium Encomia, 120.
Aitzma Hiſtorien alle de Vervolgen, fol. completet, 5 deelen.
 Allix de anno & menſe natali J. Chriſti, 80.
Ambaſſadeur parfait, 80. 2 voll.
 Ammianus Marcellinus, Gronovii, 40.
 Anacreon, Sappho & Theocr. Gr. Lat. 80. Londini.
Analyſe ſur les Jeux d'hazard, 40. Paris 1711.
 Anhorn ab Hartwitz Theatrum Concionum, 40. 9 voll.
 Anſelmi Opera Juridica, fol. 4 voll. Antv.
 Antoninus Liberalis, Gr. Lat. Berkelii, 120.
Application de l'Algebre de Guinee, 40.
 Apulejus, in uſum Delphini, 40. 2 voll.
Architeſture (les cinq ordres de l') de Vignole de l'augmentée, 80.
 — *'t ſelve in 't Nederduyts*, 80.
 Arlington (Comte d') *Lettres a Temple & autres*, 12. 2 voll.
 Ariſtophanes, Gr. Lat. Kuſteri & aliorum, fol.
- A** Arrianus, Gr. Lat. Gronovii, fol.
 — *Charta Major*, fol.
 Arrian, *Guerres d'Alexandre traduites par Ablancourt*, fol.
Art des Armées Navales, par Hoſſe, fol.
 — *de plumer la Poſſe ſacrier*, 12.
 Achanasii Opera Omnia, per Nach. Bened. fol. 3 voll.
 — Idem, Gr. Lat. fol. 2 voll: Lipſiz.
 Atlas antiquus, ſacer, Ecclēſiaſticus, profanus, Sanſonis & Cleici, fol. illuminé.
 — novus P. P. Societ. J. 40. completet.
 — *Maritime*, chez Moris, fol. 2 voll. illuminé.
 — *du Duc de Bourgogne*, fol. Mortier, illuminé.
 — *par de Lile*, fol. Paris.
 — *Hiſtorique*, par Gardeville & C. . . fol. 3 voll.
 — (Nouvel) de Meſſin à l'Academie Royale des Sciences, & des autres celebres Geographes, fol. Longa.
 — (le petit) du Voyage, 10.
 Audiffert Geographie, 40. 3 voll. Paris.
 Auguſtini Opera Omnia per Nach. Bened. fol. 10 voll. Paſſ.
 — Idem, cum Appendice Clerici, fol. Amſt. xii. voll.
 — Appendix, per J. Ch. ricum. ſeu ſim. fol. Ch. Mart.
 Aurelius Victor, cum notis Variorum, 80.

uſonius Tollii, 240.
 uthores de Cruce, 120. 4 voll.
 B.
Bacchinus de Siſtris, 40.
 Baglivii Opera Medica, 40
 Lugduni.
Batus (Pere) *Deſenſe des S.S. Pe-
 res accuſez de Platonifme*, 40.
 Pariſ.
Baluze *Hiſtoire d'Auvergne*, fol.
 2 voll.
 ———— *Miſcellanea*, 80. 5 voll.
 ———— *nova Collectio Conci-
 liorum*, fol.
 ———— *Vitz Paparum Avenio-
 nenſium*, 40. 2 voll.
Barbetie Opera Omnia, 40.
Baronii Annales Eccleſiaſtici, fol.
 12 voll. Antverpiæ.
Barrême *ſon livre comptes faits*, 80.
Bartolini Anatomie, 40. Neerduys.
Baſnage *Hiſtoire de l'Egliſe*, fol.
 2 voll.
Bebeli Antiquitates Antidiluvia-
 næ, 40.
 ———— *Eccleſiæ Ar-
 gentorat.* 40.
 ———— *No-
 achicæ*, 40.
 ———— *17. Seculi Eu-
 angelicæ*, 40. 3 voll.
Becmanni *Hiſtoria Orbis Terra-
 rum*, 40.
Begerus de Alceſtide, fol.
 ———— *Bellum Trojanum*, 40.
 ———— *Colloquia de III. To-
 mis Theſauri Antiquitat.*
Græcar. fol.
 ———— *Contemplatio Gemma-
 rum Gorlxi*, 40.
 ———— *Cranz Inſula*, 40.
 ———— *de Nummis Serpenti-
 feris*, fol.
 ———— *Examen dubiorum quo-
 rundam*, fol.
 ———— *Florus*, fol.
 ———— *Medalions du Cabinet.*

du Roi de France, fol.
 ———— *Meleagrides*, 40.
 ———— *Numiſmata Imperato-
 rum Romanorum*, fol.
 ———— *Pontiſicum
 Romanorum*, fol.
 ———— *Theſaurus Brandebur-
 gicus*, fol. 3 voll.
 ———— *tomus ter-
 tius, ſeorſim*, fol.
Bekker *beſoeverde Wereld*, 40. compl.
 ———— *over de Cometen*, 40.
 ———— *Daniel*, 40.
 ———— *Frieſſe Godgeleertsbeyd*,
 40.
 ———— *Leere der Gereformeer-
 de Kerken*, 40.
Bellorii *Veterum Lucernæ Sepul-
 crales*, fol.
 ———— *Sepulcra Romā-
 not. & Etruſcor.* fol.
Belloſte *Chirurgien de l'Hôpital*, 120.
Benoit *Hiſtorie der Reformatie van
 Vrankrijk*, fol. 2 deelen.
 ———— *dito*, op groot papier,
 fol. 2 deelen.
Bentivoglio *Lettres, Ital. & Franç.*
par Veneroni, 120.
Bergerac *Oeuvres*, 120. 2 voll.
Bernardi Opera, per Mabillon,
 fol. 2 voll.
Beſchrijving van Groot Brittā-
 nien, 120.
 ———— *Moscovien, door
 Dr. Poet*, 40. S. P.
 ———— *Oud en Nieu Ro-
 men*, fol. 4 deelen.
 ———— *Ooſt en Weſt-Indi-
 en, door Dapper, Monta-
 nus en Nieubuf*, fol. 21 de-
 len, compleet. By Meurs.
 ———— *dito* fol. 21 deelen;
 groot pap.
 ———— *Spanjen en Por-
 tugal*, fol.
 ———— *dito*, op
 groot papier, fol.

Bi-

innet d'Architecture, par le
Comte, 120. 3 voll.
 Aulus Atrichianus de morbis acu-
 tis, &c. 40.
 Iulii Lucubrations varix juris,
 fol.
 Callimachus, Gr. Lat. 80. 2 voll.
 Lange Glossarium Græcitatis, fol.
 2 voll.
 Antelius de Republica Romana,
 120.
 Aracciolus de Sacris monumen-
 tis Neapolit. fol.
 Caroli memorabilia Ecclesiastica,
 40. 3 voll.
 Caroli a S. Pauli Geographia Sacra,
 fol.
 Carpvovii Criminalia, fol.
 ——— Decisiones, fol.
 ——— Definitiones Ecclesia-
 sticæ, fol.
 ——— Forenses, fol.
 ——— Disputationes, fol.
Cartes pour les Itinéraires &
Voyages modernes, qui ont été
faits tant par Mer que par
Terre, dans toutes les parties
du Monde, & particuliere-
ment dans les Indes Orient.
& Occidentales, ou dans plu-
sieurs sont marquées les routes
ou chemins, que les Voyageurs
ont pris, dressées pour lire
avec fruit les Voyages, les
Histoires, la Geographie &c.
 In folio longo.
 Cartesii Principia Philosophiæ, 40.
 ——— Meditationes, 40.
 ——— Philosophiæ morale, 80.
 Catalogus Bibliothecæ publicæ A-
 cademiæ Leidensis, fol. sub
 pzlo.
 ——— Charta Majori.
 Catullus, Tibullus, Propertius,
 cum notis Grævii, & Va-
 riorum, 80.
 ——— in usum

Delphini, 40. 2 voll.
Cave eerste Christendom, 80.
 ——— Apostolise Oudheden,
 fol. 2 deelen.
 ——— dito, op groot papier.
 Cellarii notitia orbis antiqui, 40.
 2 voll.
 ——— Historia Universalis,
 120. compleet.
 Chemnitii Harmonia Evangelica,
 fol. 3 voll.
Chevalier recherche curieuse des An-
tiquitez, fol.
Chiffles Grammaire Françoise, 80.
Choisi (Abbé de) Histoire de l'E-
glise, 40. 4 voll.
Chomel Dictionnaire Oeconomique,
fol.
 Chronicon Orientale, fol.
 Chronicon paschale, fol.
 Chrysostomi Opera Omnia, fol.
 Gr. Lat. 21 voll.
 Ciceronis Opera, cum notis Va-
 rior. & Grævii, 80. 11 voll.
 Ciceronis Opera, Gronovii, 40.
 4 voll.
 ——— Epistolæ ad familiares,
 in usum Delphini, 40.
 ——— Orationes, in usum
 Delphini, 40. 3 voll.
 ——— de Officiis, Grævii, 120.
 ——— Lettres a ses Amis &
 Atticus, 120. 7 voll.
 Claubergerii Logica, 120.
 Claudianus, in usum Delphini, 40.
 Clavis Historiæ Thuanæ, 40.
Clef de Cours, 120.
 Clemens Alexandrinus, Gr. Lat. fol.
 Clerici Opera Philosophica, 120.
 4 voll.
 ——— in Pentateuchum, fol.
 2 voll.
 ——— in Libr. Histor. V. Te-
 stam. fol.
 Cluverii Geographia, Bunonis, 40.
 Coccæi Opera Omnia, cum A-
 necdot. fol. 22 voll.

Coe

- Coccxi Opera Anecdota, fol. 2 voll.
 Codex Canonum Ver. Ecclesiaz
 Romanæ, &c. Pithœi, fol.
 Coine Annales Francorum, fol.
 8 voll.
 Commeliui Flora Malabarica, 80.
 Commentariolus de Statu fœdera-
 ti Belgii, 120.
 Concilium Constantiense, fol. 7 voll.
 Constantinopolis Christiana, fol.
 2 voll.
*Consultation en Advijfen van Hol-
 land, 40. 6 deelen.*
18. 20. 30. 40. deel, apart.
van Uytrecht, 40. 3 deelen.
 Contes de Boccace, 80. 2 voll.
*& nouvelles de la Fon-
 taine, 80. avec figures, 2 voll.*
& Fables de la Noble, 80.
*de la Reine Margueri-
 te, 80. 2 voll.*
 Corberon Plaidoyez, 40.
 Corderii Colloquia, Lat. & Fran-
 cois, 120.
 Cœrneille Oeuvres, 120. 10 voll.
*Dictionnaire Geographi-
 que, fol. 3 voll.*
 Cornelius Nepos, cum Notis Va-
 riorum, 80.
*----- in usum Del-
 phini, 40.*
 Corpu, Institutorum Societ. Jesu,
 40. 2 voll.
 Corpus Juris Canonicum, 40.
*Idem, cum notis Pi-
 thæorum, fol. 2 voll.*
Costumen van Brabant, fol. 2 deelen.
--- Vluandren, fol. 2 deelen.
 Crenii Analecta Critico-Histori-
 ca, 80.
*Fasciculus Exercitat.
 80. 3 voll. complet.*
*Fascis Exercitationum,
 2. 3. 4. 5. in 80.*
*Helvici Elenchus Ju-
 daicus, 80.*
- Musæum Philologicum
 & Histor. 80. 2 voll.
 Crocius in Epistolas Pauli, 6
 2 voll.
Prophetas minores
Croix Geographie, 120. 5 voll.
Wereldbeschrijvingen
3 deelen.
Guerre des Turcs, 120.
la Pologne, la Moscovie, 120.
 Cujacii Opera Omnia, fol. 10 voll.
 Cuperi Observationes, 80.
 Cypriani Opera Omnia, fol.
 Cyrilli Hierosolymitani Opera
 Gr. Lat. fol.
 Dale Pharmacologia, 120.
idem, 120. 2 voll.
 Damasceni Opera per Moens
 Bened. Gr. Lat. fol. 2 voll.
 Daubuz in Josephum, 80. Lomb.
 Daviler Cours d'Architecture, 1
 1 voll. Paris 1711.
 Dechales Opera Mathematica, 120.
 4 voll. Lugduni.
 Deckherrus de Scriptis Adefpes
 &c. 120.
*Dapper Beschrijving van Asia
 fol. groot papier.*
*Arabien, Moesna-
 mie, &c. fol.*
dito, groot pap.
Archipel, fol.
dito, groot papier.
Asia, fol.
China, fol. 1 voll.
Morea, fol.
dito, groot papier.
Syrien en Palestina, fol.
groot papier.
 Delices de l'Allemagne, 120. S. P.
*d'Espagne & du Portu-
 gal, 120. 1 voll.*
de l'Europe. S. P.
de la France, 120. 1 voll.
*& Galeries de la
 de France, 120. 1 voll.*

Indices de la Grand Bretagne, 12°. 9 voll.
de l'Italie, 12°. 8 voll.
de la Ville de Leide, 8°. *Idem*; door *Orlers*, 4°. *Idem*, door *S. van Leeuwen*, 12°. *Vues de la Ville de Leide*. Folio Longo. *de la Noblesse*. Folio Longo. *de la Suisse*, 12°. sous la presse. *escripton de Rome*, par *Desseins*, 12°. 6 voll. *Avec figures*. S. P. *d'Italie*, par *Desseins*, 12°. *Avec figures*. S. P. *Oud en Nieuw Romm*; door *Filippo de Rozzi*, 12°. 2 deelen. *du Chateau de Versailles*, 12°. *esgodets Edifices antiques de Rome*, fol. *devoirs des grands*, 12°. *dictionnaire de la Bible*, par *Simon*, fol. 2 voll. *du Droit & de Pratique*, 4°. *Geographique*, par *Baudrand*, 4°. *Idem*, fol. *Paris*. *Historique*, par *Moreri*, fol. 4 voll. *de Marine*, 4°. *Moral*, 8°. 7 voll. *dictionnaire Anglois & François*, par *Miege*, 8°. — par *Boyer*, 4°. *Anglois, Allemand & François*, 4°. *Leipsig*. *Espagnol & François des divers Auteurs*, 4°. *Brussel*.

François & Allemand, 4°. *Leipsig*. *François*, par *Richalet*, fol. *Idem*, 4°. *Idem, François & Latin*, fol. 2 voll. *François & Flamend*, par *Halma*, 4°. *Flamend & François*, par *Halma*, 4°. *François & Latin*, par *Danet*, 4°. *Latin & François*, par *Danet*, 4°. *Italien & François*, par *Veneroni*, 4°. *Paris*. *Imperiale Italien, François, Allem. & Latin*, par *Veneroni*, 4°. *Italien & Allemand*, de *N. Castelli*, 4°. *Latin & Anglois, & Anglois & Latin*, par *Holyoke*, fol. *Latin, Grec & Allemand*, par *Lindnerus*, 8°. *Latino-Belgicum*, *Pitisci*, 4°. *Latino-Belgicum*, 4°. *Goris*. *Belgico-Latinum*, 4°. *Goris*. *Biglotton, Belgico-Latinum*, 8°. *Westlein*. *Tetraglotton, Lat. Gall. & Belg.* 8°. *ibid*. *Dictionary Historico-Geographico-Poeticum*. 4°. *Idem*, folio, *Londini*. *Diemerbroeck Opera omnia*, fol. *Diogenes Laertius*, Gr. Lat. 4°. 2 voll. *Dionis Cours d'Operations de Chirurgie*, 8°.

Dionysius Halicarnassæus, Gr.

Lat. fol. 2 voll. Oxoniæ.

Idem, Gr. Lat. fol. Lipsiæ.

Dlugoski Historia Polonica, fol.

Dodwel de ætate Phalaride, 80.
Londini.

Don Quixot Histoire, 120. 4 voll.

Idem en 1 voll. 120.

en Espagnol, 80. 2 voll.

Nouvelles Aventures,
120. 1 voll.

Doorlugtige Wereld, 80. 3 deelen.

Douze Poemata, edente Guilj.

Rabo, 80.

E.

Les Edifices nouvelles dans la der-
niere aggrandissement de la
Ville d'Amsterdam & ailleurs,
par P. Vingboon, fol.

Les Eglises & les principaux Edifi-
ces de la Ville d'Amsterdam.
Folio Longo.

Elements de Mathematique, 120.
Paris 1711.

Emery Secrets & curiositez, 120.
2 voll.

Emmii Respublicæ Græcorum, 240.

Eunii fragmenta Columnæ, 40.

Entretien de Charles V. & de Fran-
çois I. 120.

Epictetus, Gr. Lat. cum notis
Variorum, 80.

Relandi, 40.

Epistolæ Præstantium ac Erudi-
torum Virorum, fol.

Obscurorum Virorum,
120.

Erasmi apothegmata, 120.

de civilitate morum
puerilium, 80.

Colloquia, cum notis
P. Rabi, 80.

cum notis
Variorum, 80.

Epistolæ, fol. 2 voll.

Idem, Char-
ta Majori.

Novum Testamentum
fol. Gr. Lat.

Paraphrasis in Novum
Testamentum, fol.

Idem Charta Majori

Opera Omnia, fol. 1
voll.

Idem, Charta Majori

L'Eloge de la Folie, et
quelques notes de Lijn
& les belles figures de J. He-
bein; traduit par M. Gu-
deville, 120. 1713.

Escole des Jardiniers, 120.

Espion dans les Cours des Princes
Chrétiens, 120. 6 voll.

Etat de Danemarck, 120.

Euclidis Opera, Gr. Lat. Grego-
rii, fol.

Euripides, Gr. Lat. fol.

Eusebii Onomasticon Sacrum, fol.

Præparat. & Demonstrat.

Euangel. Gr. Lat. fol. 2 voll.

Socratis, Sozomeni

Theodoriti & Evagrii Histo-
ria Ecclesiast. Valesii, fol.
Parisiis, 3 voll.

Eutropius, Gr. Lat. 80. Oront.

Eyleman beelkundige aenmerkingen,
80. F.

Fabri Codex Definitionum In-
rensum, fol.

Thesaurus Erudit. Scho-
lastic. fol.

Item Editio Ulma
1710.

Thesaurus Epitome S. F.

Fables d'Esop, & autres, par M.
legarde, 120.

Fabricii Bibliotheca Græca, 40.
3 voll.

Fasciculus opusculorum Hist. &
Philolog. Sacr. tom. 1. 4. 5.
6. 7. 8. 9. 10 in 80.

Fastes des Rois de France, 80.

Felicien plan des Maisons de Pâ-
ris, 120.

— Fol

Vies des Peintres, Architectes, &c. 110. 6 voll.
Histoire de l'Abbaye de St. Denis, fol.
Elcman de Juramento perhorrescentiz, 40.
Nouveau Grammaire François & Anglois, 80.
avissæ Poeticæ, 110.
avius Josephus, Gr. Lat. fol. Lipſæ
Idem, Gr. Lat. fol. Oxoniz, 2 voll.
Neerduyts door Sewel, fol.
en François, par d'Andilly, 110. 5 voll.
Idem, 110. 5 voll. Paris.
etwood Inscriptiones, 80.
orus, Salmasii, Blancardi & aliorum, 40.
ntenelle reponse a l'Histoire des Oracles, 80.
Oeuvres, 80. complet.
quelini Prælectiones Aurelianz de Substitution. 120.
uques Recueil de ses Defenses, 120. complet.
ancii Poemata, 80.
itſchii Corpus Juris Ventatorio- Forestalis, fol. 2 voll.
ndatorum, Curatorum & Professorum celeberrimorum, quorum gratia, favore, cura, doctrinaque, Academia Lugdunensis Batava incrementum cepit, auctaque & ornata est vivæ Icones, 40.

G.

alilæ Opera, de systemate mundi, &c. 40.
allæus de Sybillis, 40.
oracula Sybillina, 40.
allia Christiana, fol. 4 voll.
asendi Opera Omnia, fol. 6 voll.
Institutio Astronomica, 4.
atakeri Opera, fol.
est (W. de) Cabinet der Statuen, 80.

Getſonis Opera Omnia, per Esdu Pin, fol. 5 voll.
Geuderus de Fermentis, 80.
Geulinx Compend. Physicæ, 80.
Glassii Philologia, 40.
Godeau tableau de la Penitence, 120.
Gueroe Joodſe Oudbeden, fol. 2 deelen.
Item, groot papier.
Mosaisje Oudbeden, fol. 4 deelen.
Item, groot papier.
Kerk en Wereldlyke Historien, 40.
Mensckkunde, 80.
Goezii rei Agrariz Scriptores, 40.
Goltzii Opera Omnia, fol. 5 voll.
Gorlæi Dactylorhœca, 40. 2 voll.
Item, Charta Majori.
Gotfried Arnold Ketter Historien, fol. 2 deelen.
Gotfried Historische Kronyk, fol. 4 deelen, en nieu vervolg.
Chronique Universelles S. P.
Grand Theatre Historique, Ouvrages très curieux, fol. 5 voll.
grand papier.
Item, Neerduyts, S. P.
Grabe Spicilegium Patrum, 80.
Gracian Obras, Hispanicè, 40.
Grævii Thesaurus Antiquitat. Romanarum, fol. 12 voll.
Antiquitatum Italiz, fol. 6 voll.
Idem, Charta Majori.
Supplementa, per Camillum Peregrinum, la Sena, Rubei, &c. S. P.
Gramaye Antiquitates Belgicæ, fol.
Grand Philosophia, 40.
Gregorii Episc. Turon. & Flegardi Opera, per Ruinart, fol.
Magni Opera, per Monach. Benedict. fol. 4 voll.
Nazianzeni Opera, Gr. Lat. fol. 2 voll.

*Grew Anatomie des Plantes, De-
du ame des Plantes, &c.* 120.

Griendellii Micrographia, 40.

Groenewegen over den Hebraen, 40.

———— *Hooglied en Be-
keer. der Joden*, 40.

———— *de Psalmen*, 40.

2 deelen.

———— *Openbaring Jo-
bannis*, 40.

———— *den Romeynen*, 40.
2 deelen.

*Gronovii Variæ Lectiones in Ste-
phanum de Urbibus*, Gr.
Lat. fol.

———— *de incrementis Urbis
Lugduno-Baravæ*, 40.

———— *Thesaurus Antiquita-
tum Græcarum*, fol. 13 voll.

———— *Idem Charta Majori*.

———— *Index generalis in di-
ctum Thesaur.* fol.

———— *Emendationes Pande-
ctarum, è Codic. Florent.* 80.

Grotius de Jure Belli ac Pacis,
cum Comment. Vander Meu-
len, fol. 3 voll.

———— *en François*, 120. 3 voll.

———— *per Becmannum*, 40.

———— *Jagerum*, 80.

———— *Velthem*, 80. 2 voll.

———— *Zieglerum*, 80.

Gruteri corpus Inscriptionum, fol.
4 voll.

*Guericke Experimenta de vacuo
spatio*, fol.

Guiljelminus de Salibus, 80.

Guise Memoires, 120.

Gurtleri Historia Templariorum,
80.

Gusserti Lexicon Hebraicum, fol.

Gyraldi Opera omnia, fol. 2 voll.
H.

Habillemens de plusieurs Nations,
40. Longo.

Hagen (vander) alle sijn Werken,
40. 3 deelen.

Halma Heylige Feestgesangen, 40.

*Hamel Historia Scientiarum Re-
giz Academiæ*, 40.

———— & *Colberti Opera Phi-
losophica*, 40. 4 voll.

Hamelow Imperatores Romani,
fol.

*Hammond in Novum Testamen-
tum*, fol.

Harzi Annales Brabantiz, fol.
3 voll.

*Harduini Chronologia Veteris Te-
stamenti*, 40.

———— *Opera Selecta*, fol.

Harpocratonis Lexicon, Grono-
vii, 40.

———— *Idem, Gronovii & Va-
lesii*, 40.

Heideggeri Dissertationes Selectæ,
40. 4 voll.

———— *Corpus Theologiz*, fol.
2 voll.

———— *Medulla Theologiz*, fol.

———— *Tumulus Concilii Tri-
dentini*, 40.

———— *Recreationes Sacrz.* 40.

*Heineccii & Leuckfeldi Scriptoz.
Rerum Germanic.* fol. 2 voll.

———— *de Sigillis Veterum*, fol.

*Hendreich Pandectæ Branden-
burgicæ*, fol.

Herbelot Bibliothque Orientis,
fol.

Herlet Catechismus predicans,
80.

Hermanni Paradisus Batavus, 40.

Herodianus, Gr. Lat. cum notis,
80. Oxoniæ.

Hieronymi Opera omnia, per Mo-
nach. Bened. fol. 5 voll.

Hilarii Opera, per Monach. Be-
nedict. fol.

Hildeberti & Marbodzi Opera,
per Monach. Bened. fol.

Hildebrandi Antiquitates Romæ,
120.

Hillari Onomasticon Sacrum, fol.
Hyp.

poccratis & Galeni Opera, Gr.
 Lat. Charterii, fol. xiii
 voll.
 e Mechanique, 12°.

Poire du Duc d'Albe, 12°.

2 voll.

Poires des Conclaves, 12°.

— du Dauphiné, fol. Paris
 1711.

— des demeslez de la Cour
 de France, 4°.

— des Maisons de France,
 fol. 2 voll.

— du Grand Ghengisbam,
 12°.

— des Favorites, 80.

2 voll.

— des Religions, 120.

4 voll.

— de la Maison de
 Tassus, fol.

— de l'Academie Royale
 des Sciences 1699. usq. 1709.
 inclusive, avec l'Histoire du
 renouvellement, 12°. 16 voll.
 complees.

— du Wiclefisme, 120.

— des Martyrs du tems
 de la Reformation, 120.

Historia Flagellantium, 120.

— Concilii Florentini,
 fol. Gr. Lat.

— Universitatis Parisien-
 sis, per Boulay, fol. 6
 voll.

— Idem, Charta Ma-
 jori.

Historiz Britannicæ & Anglica-
 næ Scriptores xx. fol. 2 voll.
 Oxoniz.

— Romanz Epitome,
 14°.

Historie der Veldmuysen, 80.

— van den Godsdienst,
 80.

Homere Iliade, par M. Dacier,
 12°. 4 voll.

Hoofst Nederlandse Historien, fol.
 2 deelen.

— Werken, fol.

— Tacitus, fol.

Hoogstraten Voorhof der Ziele, of
 Zinnebeelden, 40.

Horace Oeuvres, Fr. Lat. par Da-
 cier, 12°. 10 voll. Paris.

Horatius, in usum Delphini, 40.
 2 voll.

Horne Opuscula Anatomico-Phy-
 siologica, 80.

Hornii Historia Ecclesiastica, Lei-
 dekkeri, 120.

— Jus Feudale, 40.

Hospital des Infirmeries petits,
 40.

— Sections Coniques,
 40.

Hoffchi & Becani Poemata,
 80.

Hottingeri Historia Ecclesiastica,
 80. 9 voll.

Huet du Paradis Terrestre. 120.

Huetii Demonstratio Euangelica,
 40.

I.

Jani Nici Erythræi Pinacotheca
 Imaginum Illustrum,
 80.

Icones Arborum, Fruticum, &c.
 40. Longo.

— Virorum nostra Pa-
 trumque memoria Illustrum,
 quorum Opera cum Litera-
 rum studiâ, tum vera Reli-
 gio fuit restaurata, ab Henr.
 Hondio sculptæ, æneisque ty-
 pis excusæ, 40.

Imagines Principum & Erudito-
 rum Virorum, fol.

Imhof Italiz Genealogia, fol.

— Stemma Lusitanicum,
 fol.

— Genealogia Italiz &
 Hispaniz, fol. 2 voll.

— Notitia Procerum, fol.

Indes Orientales & Occidentales, representées par figures, avec une courte description, par Rom. de Hooge, fol. Longo. Institutiones Juris Civilis, 24°. Gaasb.

———— cum notis Vinnii, 120.

———— dito, Charta Majori.

Irenzi Opera, Gr. Lat. per Gra-
be, fol. Oxoniz.

———— Idem, per Monach. Be-
ned. fol. Paris.

Ittigii Bibliotheca Patrum Aposto-
lica, 80. 3 voll.

Juliani Imper. Opera Omnia, Gr.
Lat. Spanhemii, fol.

Julii Cæsaris Poetus Iccius, 80.

Junii animadversa, ejusdem de
Coma, &c. 80.

Justinus Grævii, 80.

Juvenalis & Persius in usum Del-
phini, 40.

K.

Keil introductio in veram Phy-
sicam, 80.

Kerkrat de Patrio Jure, 80.

Kinschoti Poemata, 80.

Kippingii Antiquitates Romanæ,
emendatius editæ figuris &
notulis illustratæ ac Ratiore
quædam J. Lipsii opuscula,
80. 1713.

*Knibbe over den Colossensen, 40.
2 deelen, groot papier.*

———— *Epbesen, 40. 2 deelen.*

———— *deselve op groot
papier.*

———— *Dauids Vermaan aan zijn
Soon, 80.*

Knox Beschrijving van Ceylon, 40.

Konig Regnum Animale, Vege-
tabile, Minerale &c. 40. 5 voll.

Kromajerus de usu Linguz Ara-
bicæ, 40.

Kronyk van Vriesland, fol.

L.

Labbe noticia dignitatum Im-
perii, 120.

*La Coert Polityke Gronden van
Holland, 80.*

Lamy Harmonia Evangelica, 80.
2 voll.

———— *Elemens de Mathemati-
que, 120.*

Langii Opera Medica Omnia, fol.
2 voll.

Lapide (Corn. a) Opera Omnia,
fol. 10 voll.

*Larrey Histoire d'Angleterre, fol.
4 voll.*

La Selve annus Apostolicus, 80.
7 voll.

———— de adventu, 80.

Lauterbach Compendium Juris, 80.
*Leeuwen over de Handelingen der
Apostelen, 80. 2 deelen.*

Leibnitzii Codex Juris Gentium,
fol. 2 voll.

———— scriptores rerum Bruni-
vicensium, pars 12. fol.

———— ————— pars 22. & 32. fol.

Leidekker de Republica Hebræo-
rum, fol.

Leo in Aphorismos Hippocratis,
40.

———— tentamen & examen Medi-
cum, 80.

LeLong Bibliotheca Sacra, 80. 2 voll.

*Les Fondateurs, Curateurs, & plu-
renommées Professeurs & au-
tres Hommes celebres, qui ont
servi & orné l'illustre Aca-
demie de Leide, depuis son Eta-
blissement. Tous representés
par Leurs Portraits en medail-
lon, & divisés suivant l'or-
dre des Facultés & de Tous
qu'ils ont paru, 40.*

*Leven van Koning Emanuel van
Portugal, 120. 3 deelen.*

———— *M. de Ruyter, fol.*

———— *den Groeten Vizir, 120.
Lib-*

libertinus en Campagne, 12°. *Lightfooti Opera Omnia*, fol. 3 voll. *Limburgi Historia Inquisitionis*, fol. *Theologia Christiana*, fol. *Limnzi Jus Publicum*, cum additamentis, 40. 6 voll. *Linden de Scriptis Medicis*, 40. *Lindenbrogii Scriptores Septentrionales aliquæ*, fol. *Lipenii Bibliotheca omnium Mathematicarum*, fol. 6 voll. *Lipfii Opuscula Selecta Antiquit. Roman.* 40. 2 voll. *Opera Omnia*, 80. 4 voll. *Robineau Histoire de Bretagne*, fol. 2 voll. *Logique, ou l'art de Penfer*, 12°. *Loix Civiles, dans leur ordre Naturel*, fol. Paris. *Moriot Sermons*, 80. 10 voll. *Moffi Concilia*, five de morborum Curationibus, 80. *Moredano Lettere*, Ital. & Franc. par Veneroni, 120. *Mucien*, par Ablancourt, 80. 2 voll. *Mucetius*, in usum Delphini, 40. *Ludlowz Memoires*, 120. 2 voll. *Ludolfi Historia Æthiopica*, fol. *Commentarius cum appendicibus*, fol. *de Jure Primogenituræ*, 40. *Ludovici Opera Omnia*, 40. *Luyke Theatre des Martyrs*, 40. *Lycophron*, Gr. Lat. fol. Oxon. *Lydii Syntagma de re Militari*, 40. M.

Mabillon de re Diplomatica, fol. 2 voll. *Annales Ordinis S. Benedicti*, fol. 4 voll. *Macrobius*, cum notis Variorum, 80. *Mariani Topographia*, mit die Anhangen, fol. complet, 32 voll. *Maji Oeconomia Temporum V. Testam.* 40. *Mainbourg Oeuvres*, 120. Paris, 16 voll.

Maison de Ville à Mastricht, par P. Post. fol. *Maistre Plaidoyes*, 40. *Maladies de l'Oeil*, 40. *Malalæ Historia Chronica*, Gr. Lat. 80. *Mallet Geometrie*, 80. 4 voll. *Mangeri Bibliotheca Anatomica*, fol. 2 voll. *Chymica*, fol. 2 voll. *Medico-Pharmaceut.* fol. 2 voll. *Medico Practica*, fol. 4 voll. *Manilius*, in usum Delphini, 40. *Manutius de Civitate Romana & Sigonius*, fol. *Marca de Concordia sacerdot. & Imperii*, fol. *Mares (Clemens) Oeuvres*, 120. *Martelaars Boek der Gereformeerden*, fol. Schipper. *Idem*, Dort Savry, fol. *Doopsgefinden*, door Bracht. fol. *dito*, op groot papier. *Martene de disciplina antiquæ Ecclesiæ*, 40. *collectio veterum monumentorum & scriptorum*, 40. *de ritibus Ecclesiæ*, 40. 3 voll. *Martini Lexicon Philologicum*, fol. 2 voll. *Matthæus de Nobilitate*, 40. *Matthiæ Theatrum Historicum*, 40. *Mauritii Jubeljaar*, 80. *Mayerne Consilia & Epistolæ Medicinales*, fol. *Mazarin (Mad.) Memoires*, 80. *Medailles de Louis XIV.* fol. *Meelii Insignium Virorum Epistolæ selectæ*, 80. *Memoires de Montbrun*, 120.

Meneftier Histoire de la Ville de Lyon, fol.

Merula manier van Procecdoren, 4°.

— de Comitibus Romano- rum, 120.

Methode-Grecque du Port-Royal, Latine, 80.

Mevius ad Jus Lubecense, fol.

Meyer Portaal des Heeren, 80.

Mezeray Histoire de France, 120. 7 voll.

Micrahi Historia Ecclesiastica, 49.

Middelboven Bronader der woord- oorspronkelijkheden, 80.

Miscellanea curiosa Medico-Physica Germanorum, 4°. ab Anno 1670. usq. ad present. complet.

Misson memoires d'un Voyageur en Angleterre, 120.

Mobachius de triumpho Roma- no, 80.

Mollere Oeuvres, 120. 4 voll.

— *Opere*, 120. 4 voll. Leipzig.

Molinet Cabinet de la Bibliotheque de Ste Genesvieve, fol.

Momma ad Romanos & Gala- tas, 80.

Montani Beschrijving van Ameri- ca, fol.

— — — — — Japan, fol.

Montfaucon Collectio Nova Pa- trum Græcorum, fol 2 voll.

— *Diatium Italicum*, 40.

— *Palsographia Græca*, fol.

Morale des Jesuites, 80. 3 voll.

Morison Historia Plantarum, fol. 2 voll.

Munting van de Planten, fol. 2 delen.

— *Phytographia curiosa*, fol.

Herba Britannica, 49. Musgrave de Arthritide anom- la, 80.

Mytographi Latini, cum notis Variorum, 80.

N.

Nani Histoire de Venise, 120. 4 voll.

Natalis Alexander in Epistolis Pauli, fol.

— — — — — in Evangelia fol.

Neuville Histoire d'Hollande, et la continuation, 80. 6 voll.

— *Histoire de Portugal*, 40. 2 voll.

Newton Arithmetica, 80.

— *Optica*, 40.

Nicephori Gregorzi Historia Byzantina, fol. Gr. Lat. 2 voll.

Nieubof Gesantschap na China, fol.

— *Oost- en West-Indische Reyzen*, fol.

Noodt Opera Varia, 40.

Noris de Anno & Epochis Sym- Macedonum, 40.

Numismatum antiquorum Syb- ge, 40.

O.

Obrechti Alsatia, 40.

Opuscula Mythologica, Gr. Lat. 80.

Orphæi Argonautica, Gr. Lat. 120.

Oudaan Roomse Mogensbeyd, 40. — *op Atlas papier*.

Ovidii Opera, in usum Delphini, 40. 4 voll.

— cum Notis-Variorum, 80. 3 voll.

— *Metamorphosis*, in usum Delphini, 80.

— *Metamorphose*, par du Rys, fol.

— *Herschepping*, door Van- del, fol.

Or-

Orages (Divers) de Mathematique, fol. 2 voll.
veni Theologoumena, 40.
 P.
pacificatorum Monasteriorum Icones, fol. Atlanti.
ffenrode Gedigten, 80.
llavicini Historia Concilii Tridentini, 40. 3 voll.
rravicini Emblemes d'Amour, 40.
rs Naamrol der Batavise Schryvers, 40.
esse par tout galant, 120.
ullini Antiquitates Germaniz, 40.
 — *Geographia curiosa*, 40.
usanius, Gr. Lat. fol.
rezius in Codicem, 40.
 — *ad Digesta*, 40.
errault Hommes Illustres en France, fol. 2 voll.
erse Satyres par le Noble, 80.
etavii Dogmata Theologica, fol. 6 voll.
 — *Rationarium Temporum*, cum continuatione, 80.
 — *Stemmata Illustr. Familiar.*
Petrone, Latin, & François, 120. 2 voll.
Petronius, cum notis Variorum, 40.
Pfeifferi Opera omnia, 40.
Pbedri Fabulen, vertaald door Hoogstraten, 40.
 — *Fabulæ*, per Hoogstraten, 40. cum figuris.
 — *Fabularum Auctarium & Romuli Fabulæ Æsopiæ*, 120.
Pharmacopœa Extemporanea, 80.
 — *Bateana*, 80.
Philaletha dilucidat. in Croesii Historia Quakerorum, 80.
Philo Judæus, Gr. Lat. fol.
Philostratus, Gr. Lat. fol.

Pistet Theologie Chrestienne, 40. 2 voll.
Pindarus, Gr. Lat. fol.
Planten Beschrijving door Dedu, Ray en Grew, 120.
Plato Serrani, Gr. Lat. fol. 3 voll.
Plautus, in usum Delphini, 40. 2 voll.
Plumier Art de Tourner, fol.
 — *de Felicibus Americanis*, fol.
 — *Plantes de l'Amerique*, fol.
Plutarchus de audiendis Poetis, 80. Gr. Lat.
Pollucis (Julii) Onomasticon, Gr. Lat. fol. 2 voll.
Polyniere Experiences Physiques, 120. Paris 1711.
Pomet Histoire des Drogues, fol.
Pomey Indiculus Universalis, Lat. Franc. & Flam. 120.
 — *Pantheon Mythicum*, 12.
Pomponius Mela, cum Not. Var. 80.
Portraits des Hommes Illustres, fol.
 — *Idem, grand papier.*
 — *de 49 Saints & Saintes*, chacun sur une feuille.
Potteri Archæologia Græca, fol.
 — *Charta Majori.*
Prestet Elemens de Mathematique, 40. 2 voll.
Principales (les) Villes de l'Europe, en profil, 2 voll.
Propertius, Broekhusii, 40.
Prudentius, in usum Delphini, 40.
Przypcovii Opera Theologica in S. Scripturam, fol.
Pfulmen, Neerduyts, mediaan letter, vol noten, 120.
 — *door Halma*, 120.
 — *Luyters, Neerd.* 120. en 180.
 Vv 5 Pro-

Ptolomæi Tabulæ Geographicæ, fol.
Puffendorf de Jure Nat. & Gen-
tium, 4º.

— *Droit de la Nature & des Gens*, 4º.

— *Introductio ad Historiam Europæam*, 8º.

— *Inleyding tot de Historien*, 8º. 2 deelen.

— *Histoire de Charles Gustave*, fol. 2 voll.

— *Idem*, 12º. 4 voll. Amst.

— *Introduction a l'Histoire*, 8º. 4 voll. avec figures.

— *de rebus gestis Caroli Gustavi*, fol. 2 voll.

— *Friderici Wilhelmi*, fol. 2 voll.

— *de statu Imperii Romano-Germanici*, Titii, 8º.

— *de Officio Hominis & Civis*, 12º.

Quevedo Obras, 4º. Hispanicè.
Quintilianus, Obrechtii, 4º. 2 voll.

Quintinye Instructions pour les Jardin Fruitiers, &c. 4º.

Quintus Curtius, Cellarii, 12º.

— *Freinshemii*, 4º.

— *cum notis Variorum*, 8º.

Rabutin *Lettres*, 12º. 5 voll.
— *Memoires*, 12º. 3 voll.

— *Idem*, 4º. Paris.

Raji *Historia Plantarum*, fol. 3 voll.

— *tomus tertius*, Georsim.

— *Methodus Plantarum*, 8º.

Raymundi Martini *Pugio fidei*, fol.

Regis Philosophie, 12º. 7 voll.

Regnard Oeuvres, ou Comedies, 12º. 2 voll.

Regum, Principum, Virorum & Foeminarum *Illustrium veræ Effigies*, 4º.

Relati n de la Cour de Portugal, 12º.

Reyger *Thesaurus Juris*, fol. 2 voll.
Rhetores Selecti, Gr. Lat. per Gole, 8º.

Ripa Iconologie, ou explication de Fables, 12º. 2 voll.

Riverii *Opera omnia*, fol.

Robertson *Thesaurus Linguae Græcæ*, 4º.

Rohault *Physica*, 8º.

— *Physique*, 8º. 2 voll.

Roosendaal (*Heere van*) *Gedagten en Gedigten*, 4º.

Rosini *Antiquitates Romanæ*, 4º.

Rumphii Amboinse Rarities, fol.

— *dito, groot papier*.

— *Thesaurus Conchyliorum*, fol.

Ruyfch de *Valvulis*, 12º.

Rykius de *unione Prolium*, 4º.

— *S.*

Sagittarii *Historia Gotharum*, 4º. 2 voll.

Sanctii *Minerva*, 8º.

Sande *Opera Omnia*, fol.

Sanfon Description de l'Univers, 4º.

Sanfonis *Geographia sacra, Christianici*, fol.

Scaliger de *emendatione temporum*, fol.

Scamozzi *Oeuvres d'Architecture, nouvellement traduit*, fol. 1717.

— *deselve in 's Neerduyn*, fol.

Schenkii *signorum & statuarum Icones*, fol.

Scheuchzeri *Itinera alpina*, 4º.

Schilteri *Codex Juris Alamanici*, 4º.

— *Institutiones Juris Canonici*, 8º.

— *Jus Publicum*, 8º.

Schmidt in *Ecclesiasten*, 4º.

— *Genesis*, 4º.

— *Jobum*, 4º. 2 voll.

Schm

Amide in librum Judicum, 4°.
 Libros Samuelis, 4°.
 2 voll.
boom van de Planten, 80.
 horii Mathesis Cæsarea, 4°.
 Organum Mathematicum, 4°.
 Physica curiosa, 4°.
 Technica curiosa, 4°.
 scriptores post Theophanem, fol.
secretaire des Amans, 120.
 Aldenus de Jure Naturali & Gentium, 4°.
 de Synedriis, &c. Ebræorum, 4°.
 Tituli Honorum, 4°.
 Uxor Ebraica, &c. 4°.
 enecæ Opera, Lipsii, fol.
mallegange Kronyk van Zeeland, fol.
 Smith Miscellanea Sacra, 80.
 contra Simonis Historiam Criticam, 80.
 Viræ Illustrum & Eruditorum Virorum, 4°.
oeten Algebra, of Stelkonst, 80.
 panhemii Historia Jobi, 80.
 Charta Major.
 pencerus de Legibus Ebræorum, 4°.
Stanleii Philosophise en Poetise Oudheden, fol.
 dito, op Atlas papier.
 Historia Philosophiæ, 4°.
Staveren over Jobannes, 40.
 Stephanus de Urbibus, Gr. Lat. Berkelii, fol.
 Holstenius in Stephanum, fol.
Stillingfleet beylige oorspronkelijkheden, 40.
 Stockmans Opera Omnia, 40.
 Strabo, Casauboni & aliorum, fol. 2 voll.
Strada Guerras de Flandes, 80. 2 voll.

Struvii Syntagma J. publici, 40.
 Compendium Digestorum, 80.
Struys Travels, 40. with figures.
 Strykius de Successione ab intestato, 40.
 Stuckii Opera Omnia, fol.
 Charta Major, fol.
 Sturmii Mathesis Enucleata, 80.
 Juveniles, 80.
 2 voll.
 Suetonius, Grævii & aliorum, 40.
 in 120.
Sueur Histoire de l'Eglise, 120. 8 voll.
 Suiceri Thesaurus Ecclesiasticus, fol. Ch. Maj.
 Suidæ Lexicon, Gr. Lat. fol. 3 voll.
 Sulpitii Severi Opera Vorstii & Clerici, 80.
 Surenhusii Mischna, fol. 6 voll.
 Sydenham Opera Omnia, 80.
 Syntagma Dissertationum Philologicarum, per Bernisium & van Arkel, 80. 2 voll.

T.

Tabulæ Chronologicæ, Perizonii, Editio Ultima.
 Vesalix, apud van Wezel 1702.
 Grævii, Ultrajecti.
 Tabulæ Geographicæ Veteris Orbis, secundum veritatem depictæ & ex probatissimis Auctoribus depromptæ, fol. Longo.
 Tacitus, cum notis Variorum, 80. 2 voll.
 J. Lipsii, fol.
Tauleri Sermoenen, fol.
Taylor Leven Jesu Christi, fol.
Temple Staatskundige Tractaten, 80.
 Oeuvres Posthumes, 120.

Te-

Terentius, in usum Delphini, 80.
Testamentum (Novum) Græcum,
Leusdeni, 120.

———— Idem, 180.

———— Græcum, Millii & Ku-
steri, fol.

———— Græco-Belgicum, Leuf-
deni, 180.

———— Syriacum, cum Lexico
Gutbirii, 80.

Testament (Nouveau) par J. le Clerc,
40.

———— Latin & François de
Mons, 120. 2 voll.

———— avec reflexions morales,
par ordre de l'Evêque de Cha-
lons, 120. 8 Tomes.

Testament (Neue) durch M. Luther,
mit Psalmen und Lobwasser,
120. Nofche.

———— dito, 120. Westlein.

Testament (Nieuwe) en Psalmen,
duyts, Robijn, volnoten, 120.
Schiedam.

———— dito, Latijnse Letter,
120. Schipper.

Teyler Architectura Militaris, 40.
Theatre de Savoye & Piemont,
folio atlanti, 2 voll.

———— des Villes de l'Europe,
par Fr. de Wit, fol. atlanti.

———— des Villes des xvii Pro-
vinces du Pais-Bas, par F. de
Wit, fol. atlanti.

———— des Villes de l'Europe,
quatre sur une feuille, folio,
forme d'atlas.

———— de l'Univers, fol.

Theatrum Urbium Orbis Terra-
rum, fol. 8 voll. forma atlanti.

Themistii Orationes, Gr. Lat. fol.
Parisii.

Theophili Institutiones, Gr. Lat.
Fabrotii, 40.

Theophraste Moderne, ou nouveaux
Caracteres des Mœurs, 120.

Theophylacti Institutio Regia,

Gr. Lat. 40. Parisii.

Thesaurus Theologico-Philologi-
cus, fol. 2 voll.

Tibaut Academie de l'Epée, fol.
forme d'Atlas.

Thoma (a St.) Dictionarium Græ-
cum, 40. 2 voll. Parisii.

Thomassini vetus & nova Ecclesæ
disciplina, fol. 3 voll.

———— Edits pour l'unité de l'E-
glise, 40. 3 voll.

———— Discipline de l'Eglise, et
chant les Benefices, &c. 40.

Tibullus Broukhuisii, 40.

Tillemont Histoire des Empereurs,
120. 8 voll.

———— Memoires pour l'His-
toire Ecclesiastique, 120. 18 voll.

Tirinus in S. Scripturam, fol.

Tite Live, par du Ryer, 120. 8 voll.

Titus Livius Freinshemii & Ce-
rici, 80. 10 voll.

Tolneri Historia Palatina, fol.

Tomasini Titus Livius, 120.

Tournesort Institutiones rei Ho-
bariæ, 40. 3 voll.

———— Schola Botanica, 120.

———— Plantes aux environs
de Paris, 120.

Traité des Jardinages, 40. Paris.

Treutoneel der doortugtige Ma-
nen. 40. 3 deelen.

Tromnii Concordantien, fol. 3 to-
len, groot papier.

Tursellini Epitome Historiarum, 80.

Turretini Opera omnia, 40. 4 voll.

Tuschi Conclusiones Practicæ, 120.
10 voll.

V.

Vanii Emblemata Horaziana,
80.

Vaillant numismata Imperatorum
de Colonia, fol. 2 voll. Pa-
risiis.

———— Numismata selecta
120. 40.

Valesii notitia Galliarum, fol.

V.

Allemont Elements de l'Histoire,
120. complet, Paris.
Alsalva de aure humana, 40.
Avastoris Opera, fol.
Augujon Huelkonst, 80.
Chieri Opera, fol. 2 voll.
Ciceroni Grammaire Italien, 80.
Erheyen Anatomia, 40. 2 voll.
Erteres Mathematici, fol. Gr. Lat.
Typis Regiis.
Ida del Picaro Guzman d'Alsa-
rache, 80. 2 voll.
ie. & autres oeuvres de Platon,
120. Paris, 2 voll.
— *Memoires de Jean &*
Corneille de Wit, 120. 3 voll.
— *du Pere Paul*, 120.
ies des Saints, par Messrs du Port
Royal, 80. 6 voll.
— *des S. S. Peres, Filoso-*
fes, &c. dessiné, par Boi-
tard.
Vicuffen Valorum corporis hu-
mani Sylltema, 80.
Vingboons nieuwste Gebouwen in
Amsterdam, fol. 2 de deel.
Vinnius ad Instituta, 40.
Virgilius, in usum Delphini, 80.
— *Heinsii*, 120.
Vitruve Architecture, par Per-
rault, fol.
Vocabularium Anglo-Saxonicum,
per Benzon, 80.
Voet ad Pandectas, fol. 2 voll.
— *ad Instituta*, 40. 2 voll.
Voorde (van de) Ligende Fackel der
Chirurgie, 40.
Vossii Opera omnia, fol. 6 voll.
— *Etymologicon Linguae*
Latinae, fol.
— *Charta Majori*.
Voyages de Bernier au grand Mo-
gol, 120. 2 voll.
— *de C. le Brun au Levant*,
fol. grand papier.
— *de Guinée*, par Bosman,
120.

— *de Hennepin*, 120.
— *de la Hontan*, 120. 2 voll.
— *aux Indes Orientales*,
par Bontekoe, 120.
— *aux Indes Orientales*,
par Dcllon, 120.
— *d'Italie*, par Mifson,
120. 3 voll.
— *de Leguat*, 120. 2 voll.
— *en Moscovie*, par un
Ambassadeur de l'Empereur,
120.
— *ou Histoire de la Virgi-*
nie, 120.
Versameling der Gedenkwaaardigste
Voyagien, 80. 29 deelen.
— *sommige deelen*, apart.
— *deselve*, in folio, 8 dee-
len.
Voyagien van Jan Jansz. Struys,
40.
— *Ysbrand Ydes*, 40.
— *van Nicolaas Schmidt*
na Constantinopolen, en *E-*
gypten, 80.
— *van Tavernier*, 40.
3 deelen.
— *van Jacob Janssen de*
Roy, 80.
— *'s elve in quarto*.
— *der Hollanders na Oost-*
en West-Indien, verscheide de-
len. S. P.
— *en Schipbreuk van Ro-*
bert Covert, 80.
— *van Ralph Fitch*, na
Ormuz, *Goa*, &c. 80.
— *W. Hawkins door*
Oost-Indien, 80.
— *Michiel Hebrer door*
Asia en Africa, 80.
— *Charles Leig na Gu-*
jana, 80.
— *Walter Raleigh na Gu-*
jana, 80.
— *Johan Saris*, na *Ban-*
tam, &c. 80.

Voya-

scheyde gedeelten des Werelds,
 80. [1c]
 ————— *na Virgi-*
nien, 80. [1c]
Vries Historische Rariteyskamer,
 80. 3 deelen.
 ————— *Schouteneel*, 80. 3
 deelen.
 ————— *curieuse aanmerkingen van*
Oost- en West-Indien, 40. 4
 deelen.
Vues des Villes &c. d'Espagne & du
Portugal, 40.
 ————— *d'Italie*, 40.
 ————— *de la Grand*
Bretagne & Irlande, 40. 2 voll.
 ————— *de la Ville de Leide*, 40.
 W.
Wayen de numero Septenario,
 40.
Wegwijzer door Italien, 120.
Wepferus de Apoplexia, 80.
Whiston prælectiones Astronomi-
cæ, 80.

Etions, 40.
Wilde Gemmæ antiquæ, 40.
 ————— *Numismata*, 40.
 ————— *Signa antiqua*, 40.
Willis Anatomia Cerebri, 120.
Wissenbach in Codicem, 40.
 ————— *ad Instituta*, 40.
Witzius over 't Geloofen Gebed, 40.
 X.
Xenophonis Opera, Gr. Lat.
 80. 5 voll.
 Y.
Yck *Nederlandische Scheepsbouw*,
 fol.
 Z.
Zacchiz quæstiones Medico-
 Legales, fol.
Zœlius in Codicem, 40.
 ————— *ad Pandectas*, 40.
Zonaræ Annales, fol. 2 voll.
Zosimus, Gr. Lat. cum notis, 80.
 Oxoniæ.
Zurck (van) Codex Batavus, 40.

In eadem Officina quoque omnes Libri vel Antiqui vel Novi reperiuntur.

Emendanda.

Pag. 39. lin. 15. lege כרן p. 41. l. 18. למרקלים p. 60. l. 12. ὀψασαυμύθου. p. 64.
 l. 17. Cluverium. p. 73. l. ult. seductas. p. 76. l. 17. Gyges. p. 78. l. 27. Furien.
 p. 79. l. 1. & 3. Schottus. p. 82. l. 27. Dionysus. p. 92. l. 6. Thessala. p. 96. l. 9. præp.
 p. 101. l. 10. piratas. p. ibid. l. 11. fidus. p. 107. l. 22. pirataruth. p. 111. l. 5. ὄψθ
 p. 113. l. 16. foror, quam. p. 117. l. 13. דר p. 121. l. 27. θαύματα πόντου. p. ibid.
 l. 31. Oreades. p. 122. l. 25. ποιμαίν. p. ibid. l. 30. Θύρα. p. 124. l. 17. Μελαμύς.
 p. 128. l. 16. Niliaca. p. 135. l. 9. καταιγίων. p. 148. l. 2. spiccasu. p. ibid. l. 4. An-
 tonius. p. 159. l. 15. ara. p. 173. l. 7. lingua. p. 174. l. 16. επιμαλόντα.
 p. ibid. l. 29. neminem. p. 175. l. ult. δεξιάν. p. 176. l. 15. βασιτύλκ. p. 178. l. 14.
 ἀνθρωποι. p. 182. l. 1. invocari. p. ibid. l. 21. γέναν. p. 189. l. 17. πύρα-
 p. 191. l. 15. Quisquis. p. ibid. l. 22. cæsis. p. 199. l. 19. Fulcolana. p. 213. l. 11.
 εἰρηφόρος βῆς. p. 214. l. 5. pulcerrima. p. 220. l. 2. Θύμωλα. p. 222. l. 25. proci-
 hinc, procul ite. p. 225. l. 32. Θύρα. p. 258. l. 23. Lucani. p. 274. l. 3. ὀψασαυμύθου.
 p. 277. l. 2. Stephanus. p. 289. l. ult. competitorum. p. 310. l. 35. Sacæque.
 p. 314. l. 23. propioribus. p. 320. l. 16. Hebræorum. p. 331. l. 27. Godelevani.
 p. 340. l. 4. Tullius. p. 358. l. ult. patet. p. 360. l. 6. Spiculatores. p. 373. l. 7. Ar-
 rigatores. p. 476. l. 12. muka. p. 379. l. 20. classis. p. 405. l. 2. ποσειδών.
 p. 413. l. 27. ἡπύραθ. p. ibid. l. ult. σαιδα. p. 454. l. 10. ταλῆον εἰς ὄνομα ἀντι-
 p. 455. l. 24. BIREMOSQUE. p. 463. l. 6. undas. p. 473. l. 24. sculpturæ tales sunt.
 p. 473. l. ult. ἀμαξία ἰσ' ἡ. p. 507. l. 3. convivæ. p. 511. l. 17. Persusue. p. 514.
 l. 10. nova. p. 520. l. 24. ἰδαίε. p. 522. l. 6. Εἰς ἑμὸν. p. 525. l. 15. hinc & ante
 fritillis. p. 532. l. 30. οὐχ ἡμιόταις. p. 537. l. 11. Plutarchus. p. ibid. l. 12. διατα-
 p. 540. l. 27. humero. p. 549. l. 20. τὸν ἡμῶν. p. 554. l. 10. Metrona. p. ibid.
 l. 11. Catera, ni Catia. p. 559. l. 31. faciant, ut euntibus.

NOUVEL ATLAS,

ou TABLE des Nouvelles

CARTES GEOGRAPHIQUES,

suivant les Nouvelles Observations de Messrs. de l'Academie Royale des Sciences, & de celles des plus Celebres Geographes ; avec les Plans & Profils des principales Villes de chaque Pais, imprimée chez PIERRE vander Aa, Marchand Libraire a LEIDE, en 1713.

Le Titre de l'Atlas.

Avis au Lecteur.

La Table des Cartes.

Orbis Vetus, juxta Strab. *

Le Vieux Monde, pour l'usage de l'Histoire Ancienne. *

Mappe Monde.

— une autre, pour l'usage de l'Histoire Moderne. *

L'Europa. L'Asie.

L'Afrique.

L'Amerique Septentrionale.

L'Amerique Meridionale.

Les Isles Britanniques.

L'Angleterre.

La Ville de Londres.

L'Ecosse.

La Ville d'Edinburg.

L'Irlande.

La Ville de Dublin.

La Scandinavie Septentrion.

— Meridionale.

Le Danemarck.

La Ville de Coppenhague.

Le Danemarc, avec une partie de la Suede &c. *

La Norvege.

La Ville de Bergen.

l'Islande, suivant Blefkenius *

La Groenlande. *

La Suede.

La Ville de Stockholm.

La Livonie, &c. *

La Ville de Riga. ●

La Moscovie Septentrionale.

La Moscovie Meridionale.

La Ville de Moscou.

La Pologne.

La Ville de Cracovie.

La grande Pologne &c. *

Le Palatinat de Posnanie, &c. *

La Prusse.

La Ville de Koningsberg.

— — — — — Danzick.

Les trois Iles, appellées Werders, ou sont les Territoires de Dantzic, Marienburg & Elbing. *

La ville d'Elbing.

l'Ukraine, &c. *

La Hongrie.

La Ville de Bude, & Offen.

X x L'Al-

— Breslau.
Le Cercle d'Autriche.
La Ville de Vienne.
Le Cercle de Baviere.
La Ville de Munchen.
Le Cercle de Franconie.
La Ville de Nuremberg.
Le Cercle de la Souabe Sept.
Le Cercle de la Souabe Mer.
La Ville d'Augsbourg.
La Suisse.
La Ville de Bern.
Le Cercle du Haut Rhin.
Francfort sur le Main.
L'Alsace.
La Ville de Strasbourg.
Le Landgraviat de Hesse.
La Ville de Cassel.
Le Cercle Electoral du Rhin.
La Ville de Heidelberg.
L'Archeveché de Mayence.
La Ville de Mayence.
L'Archeveché de Treves.
La Ville de Treves.
L'Archeveché de Cologne.
La Ville de Cologne.
Le Cercle de Westphalie.
La Ville de Munster.
L'Eveché de Liege.
La Ville de Liege.
Le Cercle de la Basse Saxe.
La Ville de Breme.
 — Hamburg.
Le Duché de Lunebourg.

La Ville de Dresde.
 — Leipsic.
Le Brandebourg & La Pomeranie.
La Ville de Berlin & Cologne.
 — Stettin.
Les XVII Provinces des Pais Bas.
Les Provinces Unies des Pais Bas.
Le Comté de Hollande.
La Ville d'Amsterdam.
 — — de Leide.
Le Comté de Zelande.
La Ville de Middelbourg.
La Seigneurie d'Utrecht.
La Ville d'Utrecht.
Le Duché de Gueldre.
La Ville de Nimegue.
La Seigneurie de Frise.
La Ville de Leeuwaarde.
La Seigneurie d'Over Yssel.
La Ville de Deventer.
 — Zutphen.
La Seigneurie de Groningue.
La Ville de Groningue.
Les Pais Bas Catholiques.
Le Duché de Brabant.
La Ville de Brusselles.
 — Anvers.
 — Malines.
Le Comté de Flandre.
La Ville de Gand.

Les

<i>Les Comtez de Haynaut, de</i>	<i>La Ville de Lyon.</i>
<i>Namur, & du Cambresis.</i>	<i>Gouvern. Gen. du Dauphiné.</i>
<i>La Ville de Mons.</i>	<i>La Ville de Grenoble.</i>
———— <i>Cambrai.</i>	<i>Gouvern. Gen. de Provence.</i>
———— <i>Namur.</i>	<i>La Ville d'Aix.</i>
<i>Le Duché de Limbourg.</i>	———— <i>Marseille.</i>
<i>La Ville de Limbourg.</i>	———— <i>Toulon.</i>
<i>Le Duché de Luxembourg.</i>	<i>Gouvern. Gen. du Langue-</i>
<i>La Ville de Luxembourg.</i>	<i>doc.</i>
<i>Le Comté d'Artois.</i>	<i>La Ville de Toulouse.</i>
<i>La Ville d'Atras.</i>	<i>Gouvern. Gen. de Guienno</i>
<i>Le Royaume de France.</i>	<i>& Gascogne.</i>
<i>Gouvern. Gen. de Picardie.</i>	<i>La Ville de Bordeaux.</i>
<i>La Ville d'Amiens.</i>	<i>L'Espagne.</i>
<i>Gouvern. Gen. de Norman-</i>	<i>La Biscaie. *</i>
<i>die.</i>	<i>La Ville de Bilbao.</i>
<i>La Ville de Rouen.</i>	<i>L'Asturie, la Galice & le</i>
<i>Gouvern. Gen. de Bretagne.</i>	<i>Royaume de Leon. *</i>
<i>La Ville de Rennes.</i>	<i>La Castille Vieille. *</i>
<i>Gouvern. Gen. de l'Orleanois.</i>	<i>La Ville de Burgos.</i>
<i>La Ville d'Orleans.</i>	<i>La Castille Nouvelle & l'E-</i>
<i>Gouvern. Gen. de l'Isle de</i>	<i>stramedure. *</i>
<i>France.</i>	<i>La Ville de Madrit.</i>
<i>La Ville de Paris.</i>	<i>L'Escorial.</i>
<i>Vue du Chateau & Jardin de</i>	<i>L'Andalousie & Grenade. *</i>
<i>Versailles.</i>	<i>La Ville de Seville.</i>
<i>Gouvern. Gen. de Champa-</i>	———— <i>Grenade.</i>
<i>gne.</i>	<i>Le Détroit de Gibraltar. *</i>
<i>La Ville de Troies.</i>	<i>La Ville de Gibraltar.</i>
———— <i>Rheims.</i>	<i>Murcie, Valence & les Iles</i>
<i>La Lorraine.</i>	<i>Balcares. *</i>
<i>La Ville de Metz.</i>	<i>La Catalogne. *</i>
<i>Gouvern. Gen. de Bourgog-</i>	<i>La Ville de Barcelone.</i>
<i>ne, Franche Comté, &</i>	<i>La Navarre & Arragon. *</i>
<i>Bresse.</i>	<i>Le Portugal.</i>
<i>La Ville de Dijon.</i>	<i>La Ville de Lisbonne.</i>
<i>Gouvern. Gen. du Lyonnais.</i>	

684 CARTES GEOGRAPHIQUES, &c.

*l'Italie antiques, avec la Sicile, Sardaigne & Corse. **

L'Italie.

La ville de Rome.

Le Duché de Savoye.

La Principauté de Piemont.

La Ville de Turin.

*La Gaule Cisalpine. **

*La Ligurie. **

La Ville de Genes.

*Le Milanois, **

La Ville de Milan.

*Le Pavésan, Lodésan & Plaifantin. **

La Ville de Pavie.

——— Plaifance.

Le Cremonois.

La Ville de Cremone.

La Republique de Venife.

*Le Golfe de Venize. **

La Ville de Venife.

*Latium. **

La Ville de Tivoli.

Grand Duché de Tofcane.

La ville de Florence.

Le Royaume de Naples.

La Ville de Naples.

*l'Ile de Malte. * (Malte.*

La Ville de la Valette, ou

La Turquie en Europe.

La Ville de Constantinople.

*La Grece Ancienne. **

La Ville d'Athènes.

La Grece Moderne.

La Ville de St. Maure.

*l'Archipel en General. **

l'Archipel Septentrionale.

l'Archipel Méridionale.

La Ville de Chios.

*l'Ile & la Ville de Negropont. **

l'Ile de Corfu, ou Corcyre.

La Ville de Corfou.

*La Morée, avec les noms anciens & nouveaux. **

*La même, en grand & en petit, d'autres noms. * (ma*

La Ville de Napoli di Roma.

*l'Ile de Candie. **

La Ville de Candie.

*Les Dardanelles de Lepante. **

La Ville de Gallipolis.

*l'Ile de Cefalonie. **

La Ville de Cefalonie.

*l'Ile de Zante. **

La Ville de Zante.

*Iles proche les Côtes de Modon. **

La Ville de Modon.

Toutes ces Cartes sont tres-bien gravées & fort exactes.

Les Cartes marquées avec un * ne sont pas de Messieurs de l'Académie Royale des Sciences, mais des plus Célèbres Géographes. Ceux qui souhaiteront augmenter cet Atlas de quelques autres Cartes ou de quelques Dessins de Villes, pourront en avoir facilement, & en ordre.

Ceux qui ne voudront pas les Plans ou Profils des Villes principales, mais seulement les Cartes de cet Atlas les trouveront séparément. On offre de plus au Public l'Atlas des trois autres parties du Monde, sans les Villes ou avec les Villes, dans les nouvelles Cartes enluminées ou en blanc. Les Curieux auront aussi de quoi se contenter pour toute sorte de Livres; & de Cartes en grand & en petit. Le tout avec le Catalogue, chez PIERRE VALLA, Marchand Libraire à LEIDE.

